

12
A
11

100

100

C A T E N Æ
GRÆCORUM PATRUM
IN
NOVUM TESTAMENTUM.

EDIDIT

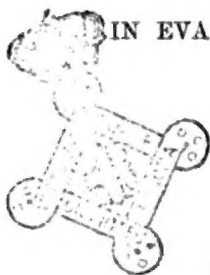
J. A. CRAMER, S.T.P.
AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,
NECNON
HISTORIÆ MODERNÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS II.

IN EVANGELIA S. LUCÆ ET S. JOANNIS.

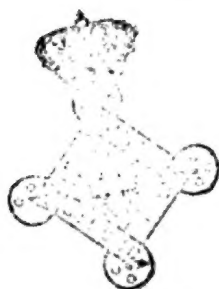

OXONII,
E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.
M.DCCC.XLIV.

C A T E N Æ
IN
EVANGELIA
S. LUCÆ ET S. JOANNIS,
AD FIDEM CODD. MSS.

EDIDIT
J. A. CRAMER, S. T. P.
AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,
NECNON
ACADEMIÆ ORATOR PUBLICUS.

OXONII,
E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.
M.DCCC.XLI.

MONITUM LECTORI.

CATENAS in Evangelia S. Lucae et S. Joannis hactenus ineditas ex eodem Codice Coisl. vulgavimus, quo in edendis Commentariis in duos priores Evangelistas usi sumus. Catena in S. Lucam longe diversa est illa quam Latine tantum edidit Corderius Antverpiæ An. 1627. in fol. Nostræ fundus est, ut in Præf. ad Cat. in S. Matth. jam monui, Commentarius vulgo Tito Bostrensi Episcopo attributus, de quo fuse egit Fabricius, de Commentariis in Nov. Testam. disserens Bibl. Gr. t. VII. p. 778. Est revera autem Epitome tantum Commentarii, ex illo antiquo Scriptore præcipue contexti, ab eodem anonymo Auctore, qui Catenas in S. Matthæum et S. Joannem e Chrysostomi Operibus confecit. Et annotarunt quidem Combefisius et alii, plures exstare reliquias integri Commentarii Episcopi Bostrensis in Catenis Regiis MSS. (ap. Fabr. p. 779.) Hujus generis est nostra, quæ multas Symbolas affert ex Tito, pluresque insuper ex Origene, Chrysostomo, Cyrillo et aliis Patribus. Si fides autem adhibenda est veteri cuidam Catalogo MS. videtur Titum Bostrensem in omnes Evangelistas commentarios edidisse sub hoc titulo, Τίτου Ἐπισκόπου Βοστρων ἑρμηνεία εἰς τοὺς δ' Εὐαγγελιστάς^a.

Et sæpe quidem laudatur a Macario Chrysocephalo in Catena ejus ad Ev. S. Matthæi Cod. Barocc. 166.

^a Anecd. Paris. t. I. p. 393.

semel vero tantum laudatur in Catena a nobis edita in Ev. S. Marci, nunquam autem in iis quæ ad Ev. S. Joannis explicandum concinnatæ sunt; unde patet Commentarios ejus in duos hos Evangelistas ante ceteros ævo assumptos esse.

Nostra in S. Joannem Catena, prorsus dissimilis est, ut bene monuit Montfaucon. in Bibl. Coisl. p. 68. illa quam vulgavit Corderius Græce et Latine Antverpiæ an. 1630. fol. Cum Corderiana maxime quadrat illa quam continet Liber Baroccianus 225. membr. form. in 4to. Sæc. XII, optime exaratus, sed initio et fine mutilus, et multis in locis humore corruptus. Hunc quidem Codicem utilissimum judicarem ad corrigendum et ampliandum Commentarium a Corderio editum. Nostri autem Commentarii præcipua pars Chrysostomo debetur, et ab eadem proculdubio manu ex ejus Patris homiliis compilata est, quæ Commentarios in S. Matthæum et S. Lucam confecit. Additæ sunt præterea multæ citationes ex Apollinari, Cyrillo, Origene, Severo, Theodoro Heracleensi et Theodoro Mopsuesteno; sed ante omnes frequentissime laudatur Ammonius Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter, cujus multa adducta sunt Scholia in Catena ad Acta SS. Apostolorum a nobis vulgata. Hic Scriptor, non confundendus cum antiquiore ejusdem nominis Monotessari Evang. Auctore, quem memorat Euseb. Hist. Eccl. VI. 19, floruisse videtur circa finem V Sæculi; nam subscripsit an. 458. Epistolæ Episcoporum Ægypti ad Leonem Imp. pro defensione Conc. Chalcedonensis (ap. Fabr. Bibl. Gr. t. IV. p. 179.)

De hoc Ammonio non gravabor quædam testimonia adducere ex Anastasii Sinaitæ Hodego, quoniam minus accurate exstant vulgata in Gretseri Ed. p. 278. Nos

ex optimo Codice Bodl. Roe 22. Ὁ περὶ πάντα πολυπει-
ρότατος τῶν ἐξηγητῶν Ἀμμώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, τούτῳ τῷ τρόπῳ
τὸν Ἀλικαρνασέα χειρωσάμενος, ἐθανάτωσεν. Ἀναλαβὼν γὰρ
καὶ προσποιησάμενος, τὸ τοῦ Σαμοσατέως πρόσωπον, ὡς εἶδε τὸν
Ἰουλιανὸν εἰς δόκησιν καὶ φαντασίαν τρεπόμενον· καὶ ἄνω καὶ
κάτω θεωθεῖσαν καὶ ἐξομοιωθεῖσαν τὴν ἁγίαν σάρκα τοῦ Χριστοῦ,
ὥσανεὶ διαπρίομενος καὶ διαπληκτιζόμενος ἐπὶ τῇ ἀθετήσει τῆς
ἀληθείας, ὁ ἱερός Ἀμμώνιος φησὶ πρὸς τὸν Ἰουλιανόν· “Ὅτι μὲν
“Θεὸς ἀληθὴς ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ θεῖον ὄντως αὐτοῦ
“τὸ ἅγιον σῶμα τῇ θεώσει, καὶ ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλῆρωμα
“τῆς θεότητος, παντὶ περὶ δῆλον· ὁ γὰρ μὴ οὕτω φρονῶν, ξενὸς καὶ
“ἀλλότριός ἐστι τῆς ἁγίας θεότητος αὐτοῦ· ὅμως διὰ τὴν πολλὴν
“καὶ φιλόνηκον ὑμῶν ζυγομαχίαν, τῶν ἀρνούμενων τὴν ἀνθρωπίνην
“φύσιν τοῦ Χριστοῦ, ἰδοὺ οἰκειοῦμαι καὶ ἀναλαμβάνω πρόσωπον
“Σαμοσατέως, ἢ μᾶλλον ἀπίστου Ἰουδαίου, Φίλωνος τοῦ φιλοσό-
“φου.” Καὶ οὗτος γὰρ πρὸς Μνάσινα τὸν ἀπεστολικὸν μαθητὴν,
ἀντίρρησιν τότε περὶ τῆς Χριστοῦ ποιούμενος θεότητος, διηρώτα
(Edd. absurdo sensu δικρῶτα) τὸν Μνάσινα λέγων, Τίς καὶ
ποία καὶ πόθεν ἢ ἀπόδειξις. κ. τ. ε.

Paulo infra Anastasius citat Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου
Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ πρὸς τὰς αἵρέσεις Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου
λόγον ιε' b. ubi Ammonius ipse inducitur disputans cum
Colutho Judæo. “Καὶ γοῦν ποτὲ μοι κατὰ τὴν Ἀντινόπολιν
“πρὸς Κόλουθον (Ed. Ἀκόλουθον) τὸν σοφιστὴν, τὰς διαλέξεις
“ποιούμενον, Ἰουδαῖον καὶ αὐτὸν τυγχάνοντα, ἀντιθέντος καὶ αὐτοῦ
“τοῖς τοῦ Χριστοῦ θαύμασι τὰς Μωσέως θαυματουργίας· εἴτα ἐμοῦ
“εἰρηκότος, ὅτι Μωσῆς μὲν ὡς προφήτης ὢν, διὰ προσευχῆς ἐξε-
“τέλει τεράστεια, ὁ δὲ Χριστὸς ὡς Θεὸς, αὐτεκελεύστως τὰ θαύ-
“ματα διεπράττετο δίχα προσευχῆς.” κ. τ. λ. Videndum an
hic Coluthus, cum quo disputavit Ammonius, idem sit
ac Lycopolitanus Sophista, qui poema de Raptu Helenæ

^b Hæc in Ed. desunt.

conscripsit, licet hunc Anastasio imperante vixisse tradat Suidas. Alius est Colluthus hæreticus presbyter Alexandrinus, de quo Athanas. Apol. c. Arian. t. I. p. 134. Ed. Ben. et alius junior quem laudat Anonymus Auctor Dogmaticus in Cod. olim Claromontano, postea Meermanno, nunc Bodleiano. Auct. T. 1. 6. Κολλούθου τοῦ αἵρετικοῦ ἐκ τῆς ὑπὸ Θεοδοσίου ἀπολογίας. Hoc opus dogmaticum, quod quibusdam Jo. Damasceno attributum est, idem esse conjicerem ac illud de quo Anastasius loquitur in Hodego p. 192. quem tomum dogmaticum vocat, et quem se composuisse testatur sub nomine Flaviani Episcopi Constantinop.^c

Citatur rursus ab Anastasio in Hodego Ammonii opus contra Julianum Halicarnassensem p. 266. et p. 278. κατὰ Μονοφυσιτῶν. Et hæc quidem de Ammonio, qui tam frequenter et in nostra et in Corderiana Catena citatur, ut facile cernatur illum continuum Commentarium in S. Joannis Evang. scripsisse.

Jam adnotatum est a viris Criticis veteres Commentatores in Catenis ad S. Joann. Ev. concinnatis, nullam interpretationem attulisse ad pericopam de adultera coram Salvatore nostro adducta, sed omnes eam quasi silentio præteriisse, unde non leve argumentum deduci videretur contra authenticam ejus pericopæ. Cum autem omnes, ut mihi videtur, Catenæ, ad S. Chrysostomi interpretationem accommodatæ sunt ut earum basin, id argumentum non ultra illius Patris silentium, licet hoc grave sit, extendere, æquum esse videtur. Magis ex re foret, Scholiastarum anonymorum, qui notata ex-

^c Multa ex hoc opere vulgavit Ang. Maius e Codice Vaticano t. VII. p. 173. sed præstantiora et integriora ea exhibenda essent e Cod. Claromontano, qui nunc Bibl. ornat Bodleianam.

scripserunt in marginibus plurimorum exemplarium Ev. S. Joannis, de hac pericopa sententias recensere. Hujus generis est Scholion, quod invenitur in Antiquo Cod. Coll. Lincolnensis num. 16. Codex ipse ut mihi videtur, ad decimum Sæculum assignandus est, Scholiastæ manus aliquanto recentior videtur. Textus quidem Codicis a Millio et Scholzio collatus est (Scholz. N°. 95. Prolegom. p. lviii.), sed marginis ut opinor, nulla adhibita fuit ratio; quapropter, Scholion ad prædictum locum, exscribere non inutile esse judicavi.

Ταῦτα μετὰ καὶ τοῦ κεφαλαίου τῆς μοιχαλίδος ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων ὠβέλίσται· “καὶ ἀπῆλθεν ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον ἑαυτοῦ. καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύθη εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. ὄρθρου δὲ πάλιν βαθέος ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερόν, καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἤρχετο πρὸς αὐτόν, καὶ καθίσας ἐδίδασκεν αὐτούς:—[ᾱ]γουσιν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι γυναῖκα ἐπὶ μοιχείᾳ κατειλημμένην, καὶ στήσαντες αὐτὴν ἐν τῷ μέσῳ, εἶπον αὐτῇ, διδάσκαλε, ταύτην εὗρομεν ἐπ’ αὐτοφώρῳ μοιχευομένην. ἐν δὲ τῷ νόμῳ Μωσῆς ἐνετείλατο ἡμῖν τὰς τοιαύτας λιθάζειν· σὺ οὖν τί λέγεις περὶ αὐτῆς; τοῦτο δὲ ἔλεγον πειράζοντες αὐτόν, ἵνα ἔχωσιν κατηγορίαν κατ’ αὐτόν. ὁ δὲ Ἰησοῦς κατακύψας, τῷ δακτύλῳ ἔγραφεν εἰς τὴν γῆν. ὡς δὲ ἐπέμεινον ἐπερωτῶντες αὐτόν, ἀναβλέψας εἶπεν αὐτοῖς· ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος λίθον βαλέτω ἐπ’ αὐτήν. καὶ πάλιν κάτω κύψας ἔγραφεν εἰς τὴν γῆν ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας. οἱ δὲ ἀκούσαντες, ἐξήρχοντο εἰς καθ’ εἷς, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἕως τῶν ἐσχάτων· καὶ κατελείφθη Ἰησοῦς μόνος καὶ ἡ γυνὴ ἐν μέσῳ οὔσα. ἀνακύψας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶδεν αὐτήν καὶ εἶπεν, γύναι, ποῦ εἰσὶν οἱ κατήγοροί σου; οὐδεὶς σε κατέκρινεν; ἡ δὲ εἶπεν, οὐδεὶς Κύριε. εἶπε δὲ αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, σὺ δὲ ἐγὼ σε κατακρίνω. πορεύου, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν μηκέτι ἁμάρτανε”—

Insignis profecto est in hac pericopa lectionis varie-

tas, multoque major quam in quacunque Novi Testamenti parte; quod non aliunde credo oriri potuit, quam ex minus diligenti et constanti ejus publico usu in quarundam Ecclesiarum sacris Officiis; quo quidem potissimum divinæ scripturæ integritas atque uniformitas servari et sustentari valuit.

Præter Cod. Coisl. adhibuimus in duobus Catenis Cod. Bodl. (B), quo jam usi sumus in Cat. ad Evang. S. Matthæi, et in nonnullis etiam locis Cat. in S. Lucam Cod. Laudianum (L), qui sæpe adhibitus fuit in Cat. in Ev. S. Marci. Horum Supplementa et lectionis varietas ad calcem voluminis relegantur. Sed pertinent tantum ad Epitomen Comment. in S. Lucam, qui vulgo Tito Bostrensi tribuitur, et ei parti Commentarii in S. Joannem, quæ Chrysostomo debetur. His autem corrigendis utilia invenientur, sarciendisque iis quæ omissa sunt aut mendose scripta, oscitantia, sive veteris librarii Coisliniani, sive illius cujus opera ad transcribendum Codicem, lectu non facilem, Parisiis usi sumus.

C A T E N A
IN
EVANGELIUM S. LUCÆ
E CODD. BODL. ET PARIS.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ^a

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

- α'. Περὶ τῆς ἀπογραφῆς.
- β'. Περὶ τῶν ἀγροαυλούντων ποιμένων.
- γ'. Περὶ Συμεῶν.
- δ'. Περὶ Ἀννης τῆς προφῆτιδος.
- ε'. Περὶ τοῦ γενομένου ῥήματος πρὸς Ἰωάννην.
- ς'. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Ἰωάννην.
- ζ'. Περὶ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ Σατῆρος.
- η'. Περὶ τοῦ ἔχοντος πνεῦμα δαιμόνιον.
- θ'. Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.
- ι'. Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.
- ια'. Περὶ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων.
- ιβ'. Περὶ τοῦ λεπροῦ.
- ιγ'. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.
- ιδ'. Περὶ Λευὶ τοῦ τελῶνου.
- ιε'. Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα.
- ισ'. Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐκλογῆς.
- ιζ'. Περὶ τῶν μακαρισμῶν.
- ιη'. Περὶ τοῦ ἐκατοντάρχου.
- ιθ'. Περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας.
- κ'. Περὶ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ Ἰωάννη.
- κα'. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κυρίον μύρα.
- κβ'. Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ σπείροντος.
- κγ'. Περὶ τῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν ὑδάτων.
- κδ'. Περὶ τοῦ λεγεῶνος.
- κε'. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγωγοῦ.
- κς'. Περὶ τῆς αἰμορροῦσης.
- κζ'. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν ιβ'.
- κη'. Περὶ τῶν ε' ἄρτων καὶ τῶν β' ἰχθύων.
- κθ'. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως.

^a Hæc Capita dedi e Cod. Bodl. L.

- ο'. Περὶ τῶν ἐγκαθέτων διὰ τὸν κῆνσον.
οα'. Περὶ τῶν Σαδδουκαίων.
οβ'. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως πρὸς τοὺς Φαρισαίους.
ογ'. Περὶ τῆς τὰ β' λεπτά.
οδ'. Περὶ τῆς συντελείας.
οε'. Περὶ τοῦ Πάσχα.
ος'. Περὶ τῶν φιλονεικησάντων τίς μείζων.
οζ'. Περὶ τῆς ἐξαιτήσεως τοῦ Σατανᾶ.
οη'. Περὶ τῶν κοπτομένων γυναικῶν.
οθ'. Ἐξουθένησις Ἡρώδου.
π'. Περὶ τοῦ μετανοήσαντος ληστοῦ.
πα'. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.
πβ'. Περὶ τοῦ Κλεόπα.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρτιστοτόμου. Εὐαγγέλιον καλοῖτ' ἂν, οὐκ ἐπειδὴ βέβαια καὶ ἀκίνητα μόνον ἐστὶν ἀγαθὰ καὶ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τὴν ἡμετέραν, ἀλλ' ὅτι καὶ μετ' εὐκολίας ἀπάσης ἡμῖν ἐδόθη· οὐδὲ γὰρ πονήσαντες καὶ ἰδρώσαντες, ἀλλ' ἀγαπηθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μόνον, ἐλάβομεν ἅπερ ἐλάβομεν. Εὐαγγέλιον δὲ ἐστὶ λόγος περιέχων ἐπαγγελίαν πραγμάτων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, διὰ τὸ ὠφελεῖν εὐφραίνων τὸν ἀκούοντα, ἐπὶ παραδέξεται τὸ ἐπαγγελλούμενον. 10

Λουκᾶς ὁ μακάριος, ἱατρὸς μὲν ἦν τὴν τέχνην, γέγονε δὲ καὶ ψυχῶν ἱατρὸς, ἀναβὰς ἀπὸ τοῦ ἐλαττονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον. καταλέλοιπε γὰρ ἡμῖν τῶν Ἰησοῦ λόγων τε καὶ θαυμάτων τὴν μνήμην ἔγγραφον. μόνος δὲ τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν ἀκριβῶς ἐποίησατο τὴν τοῦ Εὐαγγελίου γραφὴν, καὶ πολλὰ τῶν τοῖς ἄλλοις σεσιωπημένων, οὗτος ἀπεμνημόνευσέ τε καὶ διεξῆλθεν ἀκριβῶς, διὸ καὶ τὸ προοίμιον τῆς Εὐαγγελικῆς γραφῆς ἀκρίβειαν ἐπαγγέλλεται. 15

Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων.

Τοῦ ἐν ἁγίοις τίτου ἐπισκόπου Βοστρεῶν, καὶ Ὀριγένους. Τὸ “ἐπεχείρησαν” ἐνταῦθα ἀντὶ ὅτι χωρὶς χαρίσματος ἤλθον εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν Εὐαγγελίων τινὲς, χρὴ νοεῖν. Ματθαῖος γὰρ οὐκ ἐπεχείρησεν ἀλλ' ἔγραψεν ἀπὸ ἁγίου Πνεύματος, ὁμοίως καὶ Μάρκος καὶ Ἰωάννης, παραπλησίως δὲ καὶ Λουκᾶς. τὸ μέντοι ἐπιγεγραμμένον κατ' Αἰγυπτίους Εὐαγγέλιον, καὶ τὸ ἐπιγεγραμμένον τῶν ἰβ' Εὐαγγελίων, οἱ συγγράψαντες ἐπεχείρησαν. πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα φέρονται, ἀλλὰ τὰ τέσσαρα

μόνα ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία προσδέχεται. “πεπληροφορημένων” δὲ λέγει, ὡς οὐχ ἀπλῶς τῷ λόγῳ παραδεδομένων, οὐδὲ ψιλῇ τῇ πίστει παρειλημμένων, ἀλλὰ περὶ ὧν ἐν πληροφορίᾳ γέγονεν αὐτοῖς παρηκολουθηκὼς τοῖς ἔργοις· αὐτόπτας δὲ καὶ ὑπηρέτας καλεῖ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους.

5

Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας.

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Λαμβάνει πρῶτον τὸν χρόνον, ἵνα μὴ διαφύγῃ τῶν πραγμάτων ὁ καιρὸς, καὶ φησι, βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας, ἐπειδὴ τὰ παρὰ Ἰουδαίοις ἐδίδασκε, συνήθως τοῖς προφήταις τοῦ βασιλέως τῶν Ἰουδαίων φέρεи τὸν χρόνον, καὶ οὕτως στηρίζει τῆς παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ τὴν γνώσιν.

Ἰερεὺς τις ὀνόματι Ζαχαρίας, ἐξ ἑφημερίας Ἀβιά.

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Πατέρα δὲ Ἰωάννου ὀνομάζει, ἵνα τοῦ προδρόμου ᾄρηται τῆς Εὐαγγελικῆς ἱστορίας, καὶ οὕτως εἰς τὸν Ἰησοῦν παραγένηται· διὸ καὶ τὴν γέννησιν αὐτοῦ πρώτῃν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐξηγεῖται, θαυματουργήματα οὖσαν Θεοῦ, ὅπερ καὶ αὐτὸ πρόφασιν εἶχε πίστεως ἀγαθῆς.

Ὅτι περ δύο ἦσαν ἱερεῖς ἐκ διαδοχῆς τὴν λειτουργίαν ποιοῦντες, ὁ Ἀβιά οὕτω λεγόμενος, καὶ ὁ Ζαχαρίας. ἐπεὶ οὖν ἱερά-τευσεν ἐν τῇ λειτουργίᾳ ὁ Ἀβιά, μετὰ τὴν ἐκείνου ἑφημερίαν ἐλειτούργει ὁ Ζαχαρίας. ἑφημερίαν δὲ χρὴ νοεῖν οὐ τὸ πρὸς ἡμέρας παραμένειν καὶ λειτουργεῖν ἐν τῷ ἱερῷ, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἐβδομάδα· δεῖξαι δὲ θέλων ὅτι ἐκατέρωθεν νομίμως ἐτύγχανεν ἱερεὺς ὁ Ζαχαρίας, φησὶ, “καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρών.”

6 Ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφότεροι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Τὸ εἶναι δὲ δίκαιοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἔπαινός ἐστι τέλειος· αὐτὸς γὰρ ἐπίσταται μόνος τὰς τῶν ἀνθρώπων καρδίας. καὶ γὰρ ἐνδέχεται κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον δίκαιον εἶναι τινα ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, κατὰ δὲ τὸ κρυπτόν τῆς διανοίας, μὴ εἶναι τοιοῦτον, ἐμφωλεύοντας κεκτημένον λογισμοὺς ποτηροῦς.

Τίνος δὲ ἕνεκεν πρόσκειται ταῖς ἐντολαῖς καὶ τοῖς δικαιώμασι τοῦ Κυρίου τὸ ἄμεμπτον; ἐπειδὴ περ ἐν τῷ συνειδότη ῥύπον κενοδοξίας, ἢ ἀνθρωπαρεσκείας, ἢ ἐτέρου τινὸς τοιοῦτου οὐκ εἶχον.

Βουλόμενος δὲ δεῖξαι ὅτι ἡ τοῦ Κυρίου γένεσις ἡ παράδοξος, ἄλλην πρὸ ἑαυτῆς κατεσκεύασε γένεσιν, καὶ ὅτι τῆς φύσεώς ἐστι δημιουργὸς ὁ ἐπιδημῶν, ἐπήγαγε λέγων· “καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς “τέκνον,” καὶ τὰ ἐξῆς.

11 Ὡφθη δὲ αὐτῷ Ἄγγελος Κυρίου.

5

Καὶ ἐπειδὴ οὐ πᾶσι φαίνεται ὁ Θεός, ἢ οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς καθαρὰν ἔχουσι τὴν καρδίαν, ἦν δὲ ὁ Ζαχαρίας τοιοῦτος, διὰ τοῦτο ὥφθη αὐτῷ Ἄγγελος Κυρίου.

“Τοῦ θυσιαστηρίου δὲ τοῦ θυμιάματος” εἶπεν, ἐπειδὴ ἦν καὶ ἕτερον θυσιαστήριον χαλκοῦν τὸ τῶν ὀλοκαρπωμάτων. “Ἐτα- 10
“ράχθη δὲ Ζαχαρίας,” καὶ τὰ ἐξῆς. διότι ξενίζουσα ὅψις ἀνθρώπων φαινομένη οὐκ ἔστιν ὑπομονητή· ἀλλ’ ὅμως ἐπιστρέφει ἀπὸ τῆς ταραχῆς τὸν Ζαχαρίαν ὁ Ἄγγελος, εἰπὼν αὐτῷ, “μὴ φοβοῦ Ζα-
“χαρία,” καὶ ἀνακτᾶται αὐτόν.

Τοῦ Χρτιστοστόμοι. Ποία δὲ αὕτη ἀκολουθία, ὅτι ὑπὲρ τοῦ 15
λαοῦ παρακαλοῦντος τοῦ Ζαχαρίου, καὶ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων δεο-
μένου, καὶ συγγνώμην αἰτοῦντος τοῖς συνδούλοις, εἰπεῖν πρὸς αὐ-
τὸν τὸν Ἄγγελον, “μὴ φοβοῦ, εἰσηκούσθη γὰρ ἡ δέησίς σου,” καὶ
τοῦ ἀκουσθῆναι ἀπόδειξιν ποιεῖται, τὸ τεχθήσεσθαι αὐτῷ παῖδα
τὸν Ἰωάννην; καὶ μάλα εἰκότως· ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτη- 20
μάτων τοῦ λαοῦ παρεκάλει, ἔμελλε δὲ τίκτειν τὸν υἱὸν βοῶντα,
“Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν,” καὶ τὰ ἐξῆς, εἰκό-
τως φησὶν ἡκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ τέξῃ υἱόν.

Μέγεθος ἐμφαίνει τῆς Ἰωάννου ψυχῆς, καὶ μέγεθος βλεπόμενον
ὑπὸ Θεοῦ. ἔστι γὰρ μέγεθος ψυχῆς κατὰ ἀρετὴν, καὶ ἔστι τις 25
σμικρότης ψυχῆς. ἐγὼ οὕτως ἀκούω τοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, “μὴ
“καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν σμικρῶν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.” μικρὸν
γὰρ ἐκεῖ τὸν ἐναντίον τῷ μεγάλῳ λέγει· ὅτι ὁ τυχὼν ὁ μικρός
ἐστι, δῆλον ἐκ τοῦ “ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν σμικρῶν τούτων”
μέγας γὰρ οὐ σκανδαλίζεται, ἀλλ’ ὁ μέγας παντὸς σκανδάλου 30
κρείττων ἐστί.

15 Ἔσται γὰρ μέγας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου.

Ἰδοὺ καὶ ἐνταῦθα “ἐνώπιον Κυρίου” λέγει, ὥσπερ καὶ περὶ τῶν
τεκόντων αὐτὸν εἴρηται.

Σίκερα δὲ ἐστὶ πᾶν τὸ μέθην μὲν ποιεῖν δυνάμενον, οὐκ ὃν δὲ ἐξ ἀμπέλου.

Ἐπλήσθη δὲ Πνεύματος Ἁγίου ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἰπάρχων ὁ Ἰωάννης, ἥνικα ἐλθούσης τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν Ἑλισάβετ, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιᾶσει. 5

Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης, πολλοὺς τῶν υἱῶν ἐπέστρεψε πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν· ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, πάντας ἐφώτισεν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας· τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τὸ ἔργον ἐστί.

17 Τὸ δὲ “προελεύσεται ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλίου,” τοῦτό 10
ἐστὶν ὁ Ἡλίας τῆς δευτέρας τοῦ Κυρίου παρουσίας ἐστὶ πρόδρομος, καθὼς, φησιν, ὁ προφῆτης εἶπε· “πέμψω ὑμῖν Ἡλίαν τὸν
“Θεοβίτην, πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ
“ἐπιφανῆ.” οὕτως οὖν καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς πρώτης γέγονε πρό-
δρομος· καὶ ἐν πνεύματι μὲν, ὅτι ὥσπερ ἦν ἐπὶ τὸν Ἡλίαν ἡ τοῦ 15
Παναγίου Πνεύματος χάρις, οὕτως καὶ ἐπὶ τὸν πρόδρομον. ἐν δύο
δὲ διὰ τὸ μέγεθος τῆς πληρουμένης παρ’ αὐτῶν διακονίας.

Τί ἐστὶ τὸ ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα; τέκνα τοῦ Ἰουδαίου λαοῦ οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι ὑπῆρχον· ἐξ αὐτῶν γὰρ κατή-
γοντο κατὰ τὴν τοῦ αἵματος συγγένειαν. τοιαύτῃ οὖν ἔσται, φησὶν, 20
ἡ τοῦ Ἰωάννου διακονία, ὡς ἐπιστρέψαι τὰς τῶν Ἰουδαίων καρδίας
εἰς τὴν τῶν Ἀποστόλων διδασκαλίαν· ὁ γὰρ περὶ Χριστοῦ τοι-
αῦτα μαρτυρήσας, συνεισήγαγε τῇ τοιαύτῃ μαρτυρίᾳ καὶ τοὺς
Χριστοῦ μαθητάς, καὶ τὸ ἀξιόπιστον αὐτοῖς ἐκ τούτου κατε-
σκεύασε. 25

Τὸ δὲ “ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων” δηλοῖ, ὅτι ἀπειθεῖς μὲν
ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρχον οἱ Ἰουδαῖοι, φρόνησις δὲ δικαίων, ἡ ἐν τοῖς
Ἀποστόλοις οὕσα ἦν.

Τὸ δὲ “ἐτοιμάσαι Κυρίῳ,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἀντὶ τοῦ προεутρε-
πίσαι τῷ Χριστῷ εἶρηται· πρὸ τοῦ φανερῶσαι ἑαυτὸν ἐμπαρά- 30
σκευον καὶ προκατεσκευασμένον λαόν· πολλὰ γὰρ θαυμαστὰ
προειπὼν περὶ τοῦ Κυρίου ὁ πρόδρομος, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν τοῦ
λαοῦ προεутρέπισεν.

18 Καὶ ἐπειδὴ περ ἀπιστήσας ὁ Ζαχαρίας, “κατὰ τί γνώσομαι
“τοῦτό,” φησιν, ἐπιτιμᾶται κωφότητά καὶ ἀφωνίαν, ὥσανεὶ τοῦ 35

Ἀγγέλου λέγοντος ταῦτα πρὸς αὐτόν· ἐπειδὴ ἀπιστεῖς Ἀγγέλῳ
 παρестηκότι Θεῷ, καὶ οὐ πιστεύεις τῷ ἀποστείλαντι αὐτόν, οὐδὲ
 λογίξῃ τὴν τοῦ λέγοντος δύναμιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ πράγματος ἀδυναμίαν,
 διὰ τὴν ἀπιστόν σου ταύτην φωνήν, ἀφαιρεθήσῃ τῆς φωνῆς·
 ἕως ἂν τοῦ πράγματος πληρωθέντος, γνῶς καὶ τὸ σὸν ἀπιστον καὶ 5
 τὸ δυνατόν τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Ζαχαρίου κόφευσις, οὐκ ἐκπλήξει γέγονεν ὡς ἐνόμισας· ἐν
 συνεχείᾳ γὰρ θεοφανείας καὶ ἀγγελικῆς ὀπτασίας ἦν ὁ ἱερεὺς
 καθαρῶς τοῖς μυστηρίοις διακονούμενος· ἀλλὰ τῷ τύπῳ τῆς ἐκεί-
 νου σιγῆς καὶ στείρωσεως καὶ γήρους τεχθῆναι τὴν φωνήν, τοῦτο 10
 οἶμαι δηλοῦν τὸ ἐκ τοῦ παλαιωθέντος καὶ καταγηράσαντος καὶ
 στειωθέντος τῇ ἀνηκούᾳ τῶν δεξαμένων νόμου τοῦ γραπτοῦ τὰς
 περὶ Χριστοῦ προρρήσεις προελθεῖν, καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα ἐκ
 τούτου προελθεῖν.

- 22 Διὰ δὲ τοῦ βούλεσθαι μαθεῖν τὴν αἰτίαν τῆς σιωπῆς τὸν λαόν, 15
 ταύτην διὰ νεύματος ὁ Ζαχαρίας ἐδήλου, καὶ τοῦτό ἐστιν ἴσως,
 “ ὅτι καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς καὶ διέμεινε κωφός.”

Τί δὲ καὶ διένευεν αὐτοῖς; τὸ διανεύειν διαμένοντα κωφόν,
 τοιοῦτόν ἐστιν. αἱ χωρὶς λόγου πράξεις, οὐδὲν διαφέρουσι νεύσεων,
 αἱ δὲ μετὰ λόγου πράξεις, οὐκ εἰσὶ νεύσεις, κοσμοῦνται γὰρ ὑπὸ 20
 τοῦ λόγου· ἐὰν οὖν ἴδῃς Ἰουδαίων τὴν πολιτείαν ἄλογον, ὡς μὴ
 δύνασθαι αὐτοὺς δίδόναι λόγον περὶ ὧν πράττουσι, βλέπε τὸν
 τύπον τῶν γεγενημένων ἐπὶ Ζαχαρίου διαμένουτος κωφοῦ καὶ δια-
 νεύοντος αὐτοῖς. ἔστι γὰρ νῦν κωφὸς ὁ λαὸς καὶ ἄλαλος. πῶς γὰρ
 οὐκ ἤμελλεν ἄλαλος καὶ ἄλογος εἶναι, ἐκβαλὼν τὸν λόγον ἀφ’ 25
 ἑαυτοῦ, καὶ μὴ δυνάμενος περὶ μηδενὸς λόγον ἀποδοῦναι νομικοῦ
 ἢ προφητικοῦ λόγου.

- 24 Λιδεῖται δὲ ἡ Ἑλισάβετ διὰ τὸ ἐν γήρει συλλαβεῖν, σὴν γὰρ
 γὰρ ἦν ἡ γυνή.

ὉΡΙΓΕΝΟΣ. Ἐκρυπτεν ἑαυτὴν ἐπὶ μῆνας πέντε, ἕως καὶ Μαρία 30
 συλλάβῃ, ὅτε γὰρ Μαρία συνέλαβε καὶ ἤλθε πρὸς αὐτήν, καὶ
 ὅτε ἐγένετο ὁ ἀσπασμὸς αὐτῆς εἰς τὰ ἄτα αὐτῆς, ἐσκίρτησεν
 ἐν ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Ἑλισάβετ, καὶ ἐκ
 Πνεύματος ἁγίου ἐλάλησε τὰ ἀναγεγραμμένα, καὶ ἐλαλήθη ἐν τῇ
 ὀρεινῇ πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα. λαληθέντων οὖν αὐτῶν ὡς περὶ 35

θείας συλλήψεως καὶ ὡς περὶ προφήτου μέλλοντος γενᾶσθαι ἐν τῷ λαῷ, οὐκ ἔτι ἐαυτὴν περιέκρυβεν, ἀλλ' εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἐπαρρησιάζατο, ὅτι ἄρα γέννημα εἶη αὐτῆς ὁ πρόδρομος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁνειδὸς δὲ ἐν ἀνθρώποις τοῦτο λέγει, ὅπερ ἐν ταῖς χρόναις 5 ἐκείνοις ὑπῆρχεν, τουτέστιν ἡ ἀτεκνία, ἡγουν τὸ εἶναι στεῖρα, ὥσπερ ἔπαινος καὶ εὐλογία ἡ πολυτεκνία. Μῆνα ἕκτον λέγει τὸν τῆς συλλήψεως Ἰωάννου.

Εἶπε δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ τῆς παναγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, ὅτι ἦν μεμνηστευμένη ἀνδρὶ ἐξ οἴκου Δαβὶδ καὶ πατρίδος, 10 δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι καὶ αὕτη ἡ πανάμωμος ἐκ γένους ἦν τοῦ Δαβὶδ. ὅθεν καὶ ὁ μνηστευσάμενος αὐτὴν Ἰωσήφ· οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν κατὰ τὸν νόμον ἀπὸ φυλῆς ἐτέρας ἀρμόζεσθαι γυναῖκα.

28 Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν ὁ Θεὸς τῇ Εὐᾷ, “ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα” λύει τὴν λύπην ταύτην ἡ χαρὰ ἣν ὁ Ἄγγελός φησι, “χαῖρε κεχαρι- 15 “ταμένη ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.”

Τὸ δὲ “διελογίζετο ποταπὸς εἶη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος,” τοῦτο ἐμφαίνει, ὥσανεὶ ἔλεγε πρὸς ἐαυτὴν, μὴ ἄρά τις ἄτοπος, ὡς ἐξ ἀνδρὸς πρὸς κόρην; ἡ θεῖος· ἐπειδὴ καὶ Θεοῦ μνήμη σύνεστι τῷ ἀσπασμῷ, τὸ “ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.” 20

30 Διὰ δὲ τὸ μὴ εἶναι δυνατὸν, θορυβουμένην καὶ φοβουμένην ἀκριβῶς ἀκούειν τὰ λεχθησόμενα, διὰ τοῦτο λύει πρῶτον αὐτῆς τὸν φόβον ὁ Ἄγγελος εἰπὼν, “μὴ φοβοῦ Μαριάμ,” ἵνα ἐν ἀταραξίᾳ γενομένη, δέξηται τὴν θεῖαν ἀπόκρισιν.

Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν τὸν Ἄγγελον πρὸς αὐτὴν, “εὗρες χάριν” 25 κοινὸν ἦν· εὗρον γὰρ χάριν πρὸ αὐτῆς καὶ ἄλλαι, τὸ δὲ εἰπεῖν “συλλήψῃ,” οὐκέτι κοινὸν ἦν, ἀλλ' ἰδιάζον εἰς ἐπαγγελίαν.

Εἶπε δὲ τοῦτο, ἵνα δείξῃ τὸν Κύριον ἐξ αὐτῆς τῆς παρθενικῆς νηδύος καὶ ἐκ τῆς ἡμετέρας οὐσίας λαβόντα τὴν σάρκα.

32 Δικαίως δὲ ἐκλήθη Ἰησοῦς ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἡμετέρου γένους 30 ἐλθὼν· τὸ γὰρ ὄνομα τοῦτο εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν μεταβαλλόμενον, Θεοῦ λέγεται σωτηρία καὶ ἱσὺς.

Τὸ δὲ “ἔσται μέγας,” ὡς δεσπότης καὶ δημιουργὸς δηλοῖ, καὶ οὐχ ὡς ὁ Ἰωάννης· τὸ γὰρ ἐπαγόμενον ὅτι “Υἱὸς Ὑψίστου κληθή- 35 “σεται” τοῦτο ἐμφαίνει. Πῶς δὲ φησιν “Υἱὸς Ὑψίστου κλη-

“θήσεται;” ἔδει γὰρ μᾶλλον εἰπεῖν, Υἱὸς Ὑψίστου ὑπάρχει, ὡς πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντος αὐτοῦ. ἀλλ’ ἐροῦμεν ὅτι ὥσπερ ὦν φύσει ἀληθὴς Θεὸς ὁ Υἱός, ἔλαβεν ἐν δωρεᾷ μέρει διὰ τὸ ἀνθρώπινον τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, τουτέστι τὸ καλεῖσθαι Θεός· καὶ ὥσπερ ὦν Κύριος πάσης τῆς κτίσεως, ὡς 5 δημιουργὸς καὶ ποιητὴς, ἐκ δωρεᾷ λαμβάνει πατρικῆς εἰς κληρονομίαν τὰ ἔθνη διὰ τὸ ἀνθρώπινον. “αἴτησαι” γάρ φησι “παρ’ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου.” οὕτως ὦν φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱός, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας ἐκλάμψας τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, “Υἱὸς Ὑψίστου” καλεῖται, διὰ τὸ ἀνθρώπινον. 10 καὶ τὸ “δώσει” δὲ τῇ οἰκονομίᾳ ἀρμόττει.

Θρόνον δὲ οὐκ αἰσθητὸν λέγει, ἀλλὰ τὸν μηδὲν θνητὸν καὶ ἐπίκηρον ἔχοντα, τὸν καθ’ ὅλης τῆς οἰκουμένης φωτὸς δίκην ἐκλάμποντα, καὶ ψυχὰς νοερὰς καταυγάζοντα, διὰ τῆς ἐνθέου διδασκαλίας.

Καὶ οἶκον δὲ Ἰακώβ, μὴ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος μόνον νομίσωμεν, 15 ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς διὰ τῆς κλήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν τῶν ἁγίων υἰοθεσίαν εἰσποιοιούμενους.

Βασιλείαν δὲ τέλος οὐκ ἔχουσιν οὐδενός ἐστι τοῦ βασιλεῦς, εἰ μὴ μόνου τοῦ δημιουργοῦ καὶ δεσπότη τοῦ ὅλων Θεοῦ. ὥστε αὐτός ἐστι βασιλεὺς αἰώνιος, ὁ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν 20 ἄνθρωπος γενέσθαι καταδεξάμενος.

- 34 Οὐχ ὡς ἀπιστήσασα ἡ παναγία παρθένος τὸ “πῶς ἔσται “τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω” λέγει, ἀλλ’ ὡς σοφὴ τὸν τρόπον ἐπιζητοῦσα μαθεῖν τοῦ πράγματος τοῦ λεγομένου. οὐδὲ γὰρ γέγονε πρότερόν τι τοιοῦτον, οὐδὲ μετὰ ταῦτα γενήσεται· λέγω 25 δὴ τὸ παρθένον τεκεῖν, ὅθεν καὶ συγγινώσκει ὁ Ἄγγελος, καὶ τὸν τρόπον ἐρμηνεύων λέγει, “Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ “δύναμις Ὑψίστου” καὶ τὰ ἐξῆς. “Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις “καὶ Θεοῦ σοφία,” ὡς διδάσκει ὁ Ἀπόστολος. καὶ πῶς μὲν ἐπελεύσεται; οὐκ ᾄψει τὸ ἐπερχόμενον, ἐνεργήσει δὲ δημιουρ- 30 γικῶς μὴ φαινόμενον.

- 35 Τί δὲ ἐστὶν “ἐπισκιάσει σοι;” περιβαλεῖ σε καὶ ἐνδύσῃ σε καὶ περιχαράκωσει σε, καὶ κύκλῳ σου ἔσται.

Χρὴ δὲ σκοπεῖν πῶς ὅλην αὐτὴν τὴν παναγίαν καὶ ζωοποιὸν Τριάδα ἐξέφηνεν εἰπὼν, Πνεῦμα Ἅγιον καὶ δύναμιν, καὶ Ὑψιστον. 35

Οὐ συγγινώσκει δὲ τῷ Ζαχαρίᾳ ὁ Ἄγγελος ἀπιστήσαντι δικαίως, διότι εἶχεν ἐκεῖνος εἰς ὑπόδειγμα καὶ ἄλλας στείρας πρὸ αὐτοῦ γενομένης καὶ τεκούσας, ὡς αἱ θεῖαι γραφαὶ διδάσκουσι.

Οὐχ ἀπλῶς δὲ τὸ γενώμενον φησὶ πρὸς τὴν παρθένον ὁ Ἄγγελος, ἵνα μὴ ἔξωθεν ἐπεισαγόμενον αὐτῇ σῶμα νομισθῇ, ἀλλ' ἐπήγαγε καὶ τὸ “ἐκ σοῦ,” ἵνα ἐξ αὐτῆς φύσει τὸ γενώμενον εἶναι πιστευθῇ.

Ἄγιον δὲ κληθησόμενον οὐχ ὡς ἔνοικον ἔχοντα τὸν Τίον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ μετοχῆς ἁγιασθσόμενον, ἀλλ' ὡς ὄντα κατὰ φύσιν ἅγιον, τῷ τὸν αὐτὸν Τίον ὑπάρχειν Θεοῦ καὶ ἓνα εἶναι. 10

Συγγενὴ δὲ τῆς Παναγίας παρθένου τὴν Ἐλισάβετ εἶπεν ὁ Ἄγγελος, εἴτε ὡς ἐξ ἐνὸς προπάτορος τοῦ Ἰακώβ ὑπαρχούσας, εἴτε διὰ τὸ πρὸ τῆς νομοθεσίας, λαβεῖν τὸν Ἀαρὼν ἐκ τῆς τοῦ Λευὶ φυλῆς ὄντα γυναῖκα τὴν Ἐλισάβετ, θυγατέρα οὖσαν τοῦ Ἀμιναδάβ, τὴν ἀδελφὴν Ἀασσὼν, ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς ὑπάρχοντος. 15 καὶ γὰρ ἐνταῦθα συνήφθη ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἰουδα φυλῆς, ἐξ ἧς ὑπῆρχεν Ἐλισάβετ. διὸ καὶ παραδόξως ἡ πάνσοφος τοῦ παναγίου Πνεύματος ἀκονόμησε χάρις, καὶ ταύτην τὴν Ζαχαρίου γυναῖκα Ἐλισάβετ προσαγορεύεσθαι, ὥσπερ καὶ τὴν τοῦ Ἀαρὼν, ὅπως διὰ τοῦ ὀνόματος ἐναργῶς μάθωμεν, ὡς ἐξ ἐκείνης τῆς Ἐλισάβετ 20 ὑπάρχει ἡ συγγένεια.

38 Εἰποῦσα δὲ ἡ Παναγία παρθένος, “ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο ἐδήλωσε, πῖναξ εἰμὶ, φησὶ, γραφόμενος, δὲ βούλεται ὁ γραφεὺς γραφέτω, ποιείτω δὲ θέλει ὁ τοῦ παντὸς Κύριος.

Δεξιόμενος δὲ ὁ Ἄγγελος τῆς παναγίας παρθένου τὴν ὁμολογίαν 25 τῆς πίστεως, ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς.

Ἐπορεύθη δὲ ἡ παναγία παρθένος εἰς τὴν ὀρεινὴν πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, ἐπειδὴ ἐκεῖ ᾔκει ὁ Ζαχαρίας, γυνὴν βουλομένη τὸ πέρας ὧν εἶπεν ὁ Ἄγγελος πρὸς αὐτήν.

Ὅπερ δὲ οὐδενὶ τῶν προφητῶν ὑπῆρξε, τοῦτο εἰς Ἰωάννην 30 γέγονεν. διὰ τὸ πλησιάζειν αὐτὸν τῇ Χριστοῦ παρουσίᾳ καὶ προτρέχειν αὐτῆς. διὸ οὐδὲ πρότερον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπλήσθη, ἕως οὗ ἐπέστη αὐτῷ ἡ κυοφοροῦσα τὸν δεσπότην Χριστόν.

41 Τότε δὲ πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου, ἐσκίρτα καὶ τῇ μητρὶ μετεδίδου τῆς χάριτος, καὶ ἀνεβόα προφητικά ἡ Ἐλισάβετ 35

ρήματα, διὰ τὸ κυοφορούμενον ἐν αὐτῇ βρέφος, “εὐλογημένη σὺ
 “ἐν γυναιξὶ” λέγουσα “καὶ εὐλογημένος” καὶ τὰ ἐξῆς. οὐδεμία
 γὰρ τοιαύτης χάριτος κοινωνός, οὔτε γέγονεν, οὔτε γενέσθαι
 δύναται.

- 42 “Καρπὸν δὲ κοιλίας” εἶπε, κατὰ τὴν παλαιὰν τοῦ Θεοῦ πρὸς 5
 τὸν Δαβὶδ ἐπαγγελίαν τὴν λέγουσαν, “ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας
 “σωθήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου.” καλῶς δὲ καρπὸν κοιλίας τῆς
 παναγίας παρθένου ἢ Ἑλισάβετ ὠνόμασε, διὰ τὸ μὴ ἐξ ἀνδρὸς
 εἶναι, ἀλλ’ ἐκ μόνης τῆς παναγίας θεοτόκου Μαρίας, Πνεύματος
 Ἁγίου ἐνοικήσαντος ἐν αὐτῇ, καὶ τῆς τοῦ Ὑψίστου δυνάμεως 10
 ἐπισκιασάσης αὐτῇ. οἱ γὰρ ἐκ τῶν πατέρων τὴν σπορὰν ἔχοντες,
 ἐκείνων εἰσὶ καρποὶ, καθὼς καὶ τῷ Δαβὶδ ἐρρέθη, ἐκ καρποῦ τῆς
 κοιλίας, τουτέστιν οἱ πρόγονοι τῆς παναγίας θεοτόκου, καὶ αὐτοὶ
 ἐκ σπορᾶς ἀνδρῶν γεννηθέντες.

Σύμφωνα δὲ τῶν μελλόντων ὑπὸ Ἰωάννου λέγεσθαι, ἡ μήτηρ 15
 αὐτοῦ ἀπεφθέγγετο· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀνάξιον ἑαυτὸν τῆς παρ-
 ουσίας τῆς παρθένου θεοτόκου, ὥσαντι λέγουσα, τί γάρ μοι τηλι-
 κοῦτον πέπρακται ἀγαθόν, ἵνα ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου ἔλθῃ πρὸς
 με. καλεῖ δὲ αὐτὴν μητέρα τὴν ἔτι κυοφοροῦσαν, προφητικῶ
 λόγῳ περὶφθάνουσα τὴν κύσιν. 20

Μακαρίζει δὲ αὐτὴν ὡς ἤδη πιστεύσασαν, “ὅτι ἔσται τελείω-
 “σις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου.”

- 46 Εἰποῦσα δὲ “μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον,” ἡ παναγία
 παρθένος, ἔδειξεν ἑαυτὴν καρπὸν δοξολογίας προσφέρουσαν. ὅσον
 γάρ, φησιν, ὑπηρετοῦμαι μεγάλῳ θαύματι, τοσοῦτον ὀφείλω δοξά- 25
 ζειν τὸν ἐν ἐμοὶ ἐνεργοῦντα παράδοξα. διὸ καὶ ἠγαλλιάσατο τὸ
 πνεῦμά μου, τουτέστιν ἐτέρφθη καὶ ἠδύνθη ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ
 Σωτῆρί μου. Σωτήρ μου γάρ ἐστι καὶ Θεός· σωτηρίαν τῷ κόσμῳ
 δι’ ἐμοῦ χαριζόμενος. πνεῦμα δὲ καὶ ψυχὴν τὸ αὐτὸ λέγει.
- 48 Καὶ ἐπέβλεψε δέ, φησιν, ἐπ’ ἐμὲ, οὐδὲ γὰρ ἐγὼ προσεδόκησα 30
 τοῦτο, ταπεινὴ οὔσα καὶ ἀναξία, καὶ νῦν εἰς οὐρανὸν ἀπὸ γῆς
 μεταβαίνω, ἄρρητον οἰκονομίαν ἐκπληροῦσα· καὶ οὐχὶ σὺ μόνῃ ἢ
 Ἑλισάβετ, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν πιστευόντων μακαριοῦσί με
 πᾶσαι αἱ γενεαί, καὶ γὰρ μεγαλεῖα ἐποίησέ μοι ὁ δυνατὸς, ὅτι
 παρθένος οὔσα συνέλαβον, ὑπερβάσας τὴν φύσιν βουλήματι αὐτοῦ, 35

καὶ καταξιουμένη ἄνευ ἀνδρός, οὐχ ἀπλῶς εἶναι μήτηρ, ἀλλὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοῦ. Διὰ δὲ τὸ μὴ ἀπιστῆσαι τινὰ τῷ τοιοῦτῳ μυστηρίῳ, εἶπεν ὁ δυνατὸς, ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι δυνατὸς ὁ τοῦτο ἐνεργήσας Θεός.

Ἅγιον δὲ εἶπε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, δηλοῦσα ὅτι οὐδὲν παραχραΐ-5 νεται, εἰς γυναῖκα συλλαμβανόμενος ὁ τῶν ἀπάντων δημιουργός. “Καὶ τὸ ἔλεος δὲ αὐτοῦ εἰς γενεάς” καὶ τὰ ἐξῆς. ἐπειδὴ διὰ τὸ ἐλεῆσαι τὰς γενεὰς τῶν γενεῶν συνελήφθη.

Προσέθηκε δὲ “τοῖς φοβουμένοις αὐτόν,” ὅτι οἱ πάντῃ ἀνάξιοι, καὶ ἐν τῇ ἀπιστίᾳ διαμένοντες οὐκ ἐλεοῦνται, ἀλλ’ οἱ δι’ ἐπιγνώ-10 σεως πρὸς πίστιν καὶ μετάνοιαν μετατρέπομενοι.

- 51 “Ἐποίησε δὲ κράτος” καὶ τὰ ἐξῆς. ἐπειδὴ τῆς αὐτοῦ χειρὸς οὐκ ἀνθρώπου τὸ ἔργον. καὶ γὰρ βραχίων τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, κατὰ τὸ “ἐλυτρώσω ἐν βραχίονί σου τὸν λαόν σου.” δι’ αὐτοῦ οὖν νίκην εἰργάσατο, καὶ τρόπαιον ἔστησε, κατὰ τῶν πάλαι τυραν-15 νοῦντων νοητῶν ἐχθρῶν. “Διεσκόρπισε” δὲ καὶ τὰς τούτων αὐτῶν καρδίας, τῶν τῇ διανοίᾳ ὑπερηφάνων, τουτέστι τὰς βουλὰς αὐτῶν τὰς καθ’ ἡμῶν ἀπρακτῆσαι ποιήσας. τούτους δὲ αὐτοὺς καὶ δυνάστας καλεῖ, οὓς καθελὼν ὕψωσε τοὺς ταπεινώσαντας ἑαυτοὺς ὑπὸ τὴν κραταίαν χεῖρα, “δεδωκὼς αὐτοῖς ἐξουσίαν 20 “πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν “τοῦ ἐχθροῦ.”

Καὶ “πεινῶντας” μὲν τοὺς ἐξ ἐθνῶν λιμῶντοντας θεῖον λόγον καὶ διδασκαλίας, ἐνέπλησεν ἀγαθῶν, τῶν τῆς νέας διαθήκης. τοὺς δὲ τῷ νόμῳ πλουτοῦντας Ἰουδαίους, καὶ τοῖς προφήταις πιανο-25 μένους, κενοὺς ἐξαπέστειλε, μὴ προσδεξαμένους τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν προθεσπιζόμενον Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν.

- 54 Τὸ δὲ “ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ,” δύναται μὲν καὶ πρὸς τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ τοῦτο ἀρμόσαι· πολλὰ γὰρ ἐξ αὐτῶν μυριάδες πιστεύσασαι τῷ Κυρίῳ ἐσώθησαν. δύναται δὲ καὶ 30 πρὸς τὸν νοητὸν Ἰσραὴλ τὸν ἐν τῷ νοῒ ὀρῶντα Θεόν· τοῦτο γὰρ Ἰσραὴλ ἐρμηνεύεται, οἵτινές εἰσιν οἱ ἐκ τῶν ἐθνῶν πιστεύσαντες.

“Ἐμνήσθη δὲ τοῦ ἐλέους αὐτοῦ καθὼς ἐλάλησε” καὶ τὰ ἐξῆς, εἰς πέρας ἀγαθῶν, ὅπερ ἦν εἰπὼν πρὸς αὐτόν, ὅτι “ἐνευλογηθή-
“σονται ἐν τῷ σπέρματί σου πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς.”

56 “Ἐμεινε δὲ Μαριάμ σὺν αὐτῇ” καὶ τὰ ἐξῆς. δηλοῖ ὅτι ἕως οὗ τίκειν ἔμελλεν ἡ Ἐλισάβετ. εἰ γὰρ τῷ ἔκτῳ μηνὶ τῆς συλλήψεως αὐτῆς ἀπεστάλη ὁ Ἄγγελος πρὸς τὴν παναγίαν παρθένον. ἀπελθοῦσα δὲ ἔμεινε σὺν αὐτῇ μῆνας τρεῖς, προδήλον ὅτι πληρωθέντος τοῦ χρόνου τῆς συλλήψεως τῆς Ἐλισάβετ, εἰς τὸν οἶκον 5 αὐτῆς ὑπέστρεψεν ἡ παναγία παρθένος, διὰ τὸ μέλλον συνεισέρχεται πλῆθος εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου, ἐν τῇ τῆς Ἐλισάβετ γεννήσει· ἦν γὰρ αἰδὼς ἐν τῇ παναγίᾳ παρθένῳ παρθενικῇ.

Τίνος δὲ χάριν ἔμεινεν; ἴσως καὶ τοῦ παραδόξου θεωρησάι τὴν ἔκβασιν, καὶ ἐπὶ τοῖς καθ' ἑαυτὴν ἀποροῦσά τε καὶ ἐκπληττο- 10 μένῃ, καὶ τί δεήσει γενέσθαι βουλευομένη.

Παρατηρήσασθαι δεῖ ἐν ὅλῃ τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ καὶ τῇ καινῇ γραφῇ, εἶπον ἔστιν ἐπὶ ἁμαρτωλοῦ γενέσεως εἰρημένον τὸ, “ἐπλή- 15 “σθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν.” οἶμαι δὲ ὅτι οὐκ ἂν τις εὖροι, εἰ μὴ μόνον ὅπου ὠνόμασται ὅτι δίκαιός ἐστιν ὁ γεννώμενος.

Διατί μετὰ τὴν περιτομὴν, τὸ ὄνομα ἐκάστου παιδὸς τίθεσθαι ὁ νόμος προσέταπεν; ἐπειδὴ τοῦτο καλὸν ἦν πρῶτον τὴν ἐκ Θεοῦ προσταχθεῖσαν λαβεῖν σφραγίδα, τουτέστι τὴν περιτομὴν, καὶ εἰς 20 λαὸν Θεοῦ χρηματίσαι, καὶ τότε τὸ ἀνθρώπινον δέξασθαι ὄνομα.

Οὐχ ἀπλῶς δὲ ἡ Ἐλισάβετ, Ἰωάννην εἶπε κληθῆναι τὸν πρό- 20 δρομον, ἀλλ' ὡς προφήτις οὔσα ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου κινουμένη. οὐδὲ γὰρ ἐγίνωσκεν τὰ χρηματισθέντα τῷ Ζαχαρίᾳ· πῶς γὰρ ἂν αὐτῇ ἀπήγγειλεν ὁ μὴ λαλῶν;

63 “Αἰτήσας δὲ πινακίδιον” ὁ Ζαχαρίας ἔγραψε τὸ ὄνομα, ἐπειδὴ διὰ νεύματος οὐκ ἠδύνατο τοῦτο δηλῶσαι. πῶς γάρ; 25

“Ἐθαύμασαν πάντες,” ἐπειδὴ περ ὁμοφώνησαν ὅτε Ζαχαρίας καὶ ἡ Ἐλισάβετ περὶ τοῦ ὀνόματος Ἰωάννην εἰπόντες, καί περ ξένον ὦν, εἰς τὴν συγγένειαν αὐτῶν. Ἐρμηνεύεται δὲ Ἰωάννης Θεοῦ χάρις, διὸ καὶ μετὰ τὸ γράψαι αὐτὸν τὸ ὄνομα, εὐθέως τῇ 30 τοῦ Θεοῦ χάριτι, ἀνέωχθη αὐτοῦ τὸ στόμα, καὶ ἐλάλει εὐλογῶν τὸν Θεόν, καὶ προφητεύων τὰ ἀναγεγραμμένα, πρῶτον μὲν τὰ παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἡδὴ ἐπιδημήσαντος τῷ βίῳ, ὕστερον δὲ καὶ περὶ τοῦ Ἰωάννου.

65 Διατί δὲ “ἐγένετο ἐπὶ πάντας φόβος;” ἵνα ὥσπερ ἐπὶ τῇ σιωπῇ Ζαχαρίου ἐξέστη ὁ λαὸς, οὕτω καὶ ἐν τῷ λαλῆσαι αὐτὸν, ὅπως 35

διὰ τῶν δύο τούτων θαυμάτων λογίζονται πάντες, περὶ τοῦ τεχθέν-
τος παιδός· ταῦτα δὲ πάντα προκατεσκευάζοντο πόρρωθεν, ὥστε
ἀξιόπιστον εἶναι τὸν τῷ Χριστῷ μαρτυρῆσαι μέλλοντα.

Εὐλογῶν τὸν Θεὸν ὁ Ζαχαρίας ἐπισκοπῇ λέγει γεγονέναι παρ'
αὐτοῦ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, λέγων οὕτως, “εὐλογητός Κύριος ὁ
“Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ὅτι” καὶ τὰ ἐξῆς. οἵτινές εἰσιν οἱ τῷ Χριστῷ
πιστεύσαντες· οὗτοι γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς ἄξιοι γεγονόασιν, ἐνεργὸν
εἰς ἑαυτοὺς τὴν θεῖαν ἐπισκοπὴν ἀποδείξαντες.

- 69 Πῶς δὲ “ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν” καὶ τὰ ἐξῆς; τὸ κέρας
ἢ ἀντὶ βασιλείας, ἢ ἀντὶ δυνάμεως παρείληπται τῇ θεῇ γραφῇ. 10
ἀμφότερα δὲ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ὁ ἐκ τῆς πατριᾶς τοῦ Δαβὶδ ἀνα-
τείλας· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ ἡ
ἀκαταμάχητος δύναμις τοῦ Πατρὸς, ἡ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν
τροπωσαμένη, κατὰ τὴν τῶν ἀγίων αὐτοῦ προφητῶν προσαγόρευσιν·
πᾶσι γὰρ τοῖς προφήταις τὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ κατήγγελται 15
μυστήριον, καὶ ῥυσσάμενῃ ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ ἐκ
χειρὸς πάντων τῶν μισούντων ἡμᾶς· ἐχθρῶν δὲ οὐκ αἰσθητῶν,
ἀλλὰ νοητῶν.

- 72 Τὸ “ποιῆσαι δὲ ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν,” οὕτως χρῆ
νοεῖν, ὅτι τὸ εἰς ἡμᾶς γενόμενον ἔλεος, καὶ πρὸς τοὺς πατέρας 20
ἡμῶν ἀνατρέχει, τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ. ἐπαισθόμενοι γὰρ τῆς
εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας, κοινωνοὶ γίνονται τῆς εὐφροσύνης.

Περὶ ταύτης δὲ λέγει μνησθῆναι διαθήκης ἀγίας αὐτοῦ, περὶ
ἧς πρὸς τὸν Ἀβραάμ διέθετο λέγων, “καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν
τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη καὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς.” 25

“Ὁρκον δὲ ὃν ᾤμοσε πρὸς Ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν,” τοῦτόν
φησιν, ὅτι εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός· “εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πλη-
“θύνων πληθυνῶ σε.” ἐπληθύνθη γὰρ τὸ σπέρμα Ἀβραάμ, εἰς
σπέρμα καὶ τῶν ἐθνῶν λογισθέντων αὐτῷ.

- Καὶ ἐπειδὴ πολλάκις ῥύονται τινες ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν, μετὰ 30
74 φόβου δὲ, διὰ τοῦτό φησι, “τοῦ δοῦναι ἡμῖν ἀφόβως ἐκ χειρὸς”
καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ γὰρ ἡ Χριστοῦ ἐπιδημία, πεποίηκεν ἡμᾶς
ἀφόβους ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν ῥυσθῆναι, οὐ γὰρ ἠσθάνημεν τῆς
ἐπιβουλῆς τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ’ αἰφνίδιον ἤρπασεν ἡμᾶς μεταστήσας
ἀπ’ ἐκείνων ἐπὶ τὸν κληρὸν καὶ τὴν μερίδα αὐτοῦ. διὸ καὶ ἡμεῖς 35

ὀφείλομεν λατρεύειν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, ὅπερ οὐ γίνεται διὰ τινὰ καιρὸν, ἀλλὰ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν.

- 76 Τί δήποτε δὲ ὡς πρὸς ἀκούοντά φησι “καὶ σὺ παιδίον προ-
 “φῆτης Ὑψίστου κληθήσῃ;” καὶ γὰρ περιττὸν ἦν ταῦτα λέγειν 5
 τῷ μὴ νοῦντι παιδίῳ. χρὴ οὖν ὑπολαβεῖν, ὅτι μήποτε ἄρα ὅπερ
 παράδοξον γέννησιν ἔσχεν ὁ Ἰωάννης, ἅτε Ἀρχαγγέλου ταύτην
 κηρύξαντος, ἅτε αὐτοῦ σκιρτήσαντος ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς
 ὑπὲρ φύσιν ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῆς παναγίας παρθένου τῇ πρὸς τὴν
 Ἑλισάβετ, οὕτω καὶ γεννηθέντι, παράδοξον ἤδη καὶ τὴν παρα- 10
 κολούθησιν ἔσχε τῆς αἰσθήσεως.

Τάχιον δὲ αὐτῷ παρόντι προεφήτευσεν ὁ πατὴρ λέγων, “προ-
 “πορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἐτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ.”
 ἐπειδήπερ ἤδει ὡς προφήτης, ὅτι μετ’ ὀλίγον οὐ μέλλει ἔχειν
 αὐτὸν παρ’ ἑαυτῷ τρεφόμενον· φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι 15
 “ἦν τὸ παιδίον ἐν ταῖς ἐρήμοις, ἕως ἡμέρας ἀναδειξέως αὐτοῦ
 “πρὸς τὸν Ἰσραήλ.”

“Γινώσκοντες δὲ σωτηρίας” φησὶ δοῦναι τοῖς ἀνθρώποις τὴν τοῦ
 Χριστοῦ· ἥτις γινώσκis σωτηρία ἔσται αὐτοῖς τοῖς θελήσασιν ἐπι-
 γινῶναι τὴν σωτηρίαν, Ἰουδαίοις τὲ καὶ Ἕλλησι. 20

Λέγει δὲ καὶ πῶς ἔσται ἡ τοῦ Θεοῦ γινώσκis σωτηρία, ὅτι φησὶν
 “ἐν ἀφέσει ἀμαρτιῶν” ἔσται, οὕτως ἐλεήσαντος τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐπὶ
 γῆς, καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν ἡλεή-
 θημεν· οὐδὲ γὰρ διὰ τὰ ἔργα ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς.

- 79 Ἐν οἷς τοῦ πατρὸς σπλάγχνοις ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ὁ ἐξ ὕψους 25
 καὶ ἐξ οὐρανοῦ ἀνατείλας ἡμῖν ἥλιος δικαιοσύνης, ὁ μονογενὴς
 Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἡμῶν.

Καὶ “σκότος” μὲν λέγει τὴν ἀγνωσίαν. “σκίαν δὲ θανάτου” τὴν
 ἀμαρτίαν, διὰ τὸ μὴ εἶναι αἰσθητὸν θάνατον, ἀλλ’ αἰώνιον, εἰκόνα
 δὲ ἔχειν θανάτου. ὥσπερ γὰρ ὁ αἰσθητὸς θάνατος χωρισμὸν ἔχει 30
 ψυχῆς, οὕτως ἡ ἀμαρτία χωρισμὸν Πνεύματος Ἁγίου.

Τὸ δὲ “εἰς ὁδὸν εἰρήνης” δηλοῖ, ἴνα, φησὶ, τὰ τοῦ βίου ἡμῶν
 διαβήματα κατευθύνῃ, καὶ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν διδασκαλίαν τὴν ἑαυ-
 τοῦ ὁ Χριστὸς καὶ τὸ κήρυγμα· τοῦτο γάρ ἐστιν ὁδὸς εἰρήνης.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἡλικίας πνευματικῆς 35

ἡξιοῦτο χάριτος ὁ προδρομος, διὰ τοῦτό φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς
 “ τὸ δὲ παιδίον ἠΐξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι.”

Διὰ τοῦτο δὲ “ ἐν ταῖς ἐρήμοις ἦν ἕως ἀναδειξέως” καὶ τὰ
 ἐξῆς. ἵνα ὁ τὸν ὑπερκόσμιον μηνύων Χριστὸν, ἔξω τῆς ἐν ἀνθρώ-
 ποις κακίας ἧ, καὶ ὅπως ἀξιόπιστος μάρτυς φανῇ, μαρτυρῶν τῷ 5
 Χριστῷ, καὶ τὴν κακίαν ἐλέγχων μετὰ παρρησίας.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τῆς ἀπογραφῆς.

1 Καὶ ἐπειδὴ περ καθολικὴ χάρις ἐκλάμπειν ἔμελλεν εἰς πᾶσαν
 τὴν γῆν, γίνεται ἐν πρόσταγμα καθ’ ὅλης τῆς οἰκουμένης, Σατῆρος 10
 ἐνὸς καθ’ ὅλη τῇ οἰκουμένῃ γεννωμένου· φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγε-
 λιστὴς, “ ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξῆλθε δόγμα” καὶ
 τὰ ἐξῆς. καὶ διὰ τοῦτο δὲ γίνεται τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ ἀπογραφὴ
 αὕτη χρησίμως τὴν παναγίαν παρθένον ἐξέπεμπεν εἰς Βηθλεὲμ
 τεκεῖν, ἵνα πληρωθῇ ἡ λέγουσα προφητεία “ καὶ σὺ Βηθλεὲμ, 15
 “ οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ, μὴ ὀλιγοστός εἶ” τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν
 “ Ἰουδα, ἐξ οὗ γάρ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν
 “ τῷ Ἰσραήλ.”

Μυστήριόν τι μέγα βούλεται ὁ λόγος παραστῆσαι, ὅτι εἰς
 τὴν τῆς οἰκουμένης ὅλης ἀναγραφὴν ἔδει ἀναγραφῆναι Χριστὸν 20
 Ἰησοῦν, ἵνα συναναγραφεῖς τοῖς ἐν τῇ οἰκουμένῃ, ἀγιάσῃ τὴν
 οἰκουμένην, καὶ μεταθῇ τὴν ἀπογραφὴν ταύτην εἰς βίβλον ζώντων,
 ἵνα τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέντων αὐτῷ καὶ πιστευόντων αὐτῷ,
 ἐγγράψῃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Ἰσιδωρὸς Πηλοτσιώτοτ. Ἀπεγράφῃ ὁ Κύριος καὶ κῆνσον 25
 ἐτέλεσε Καίσαρι, τῷ κράτει νομοθετῶν ὑποτάσσεσθαι, ὅταν μηδὲν
 παραβλάβῃ πρὸς τὴν εὐσέβειαν.

Διατί εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς “ τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον”
 οὐδὲ γὰρ ἄλλον ἔσχεν υἱὸν ἢ παναγία θεοτόκος καὶ ἀειπαρθένος ;
 ἐπειδὴ Θεὸς ὑπάρχει ἀληθινὸς ὁ ἐξ αὐτῆς σαρκωθείς Κύριος ἡμῶν 30
 Ἰησοῦς Χριστός. γέγονεν ἡμῶν διὰ τὴν σάρκωσιν ἀδελφός, τούτου
 χάριν ὀνομάσθη πρωτότοκος, ὡς πρωτεύων ἐν πᾶσιν αὐτός.

Ἐν τῇ φάτῃ δὲ κατακλίνεται, καὶ διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν μὲν

^a Ἧ Cod.

αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι, καθὼς γέγραπται, ἔτι δὲ ἵνα ἡμᾶς τῆς ἀλογίας ἐλευθερώσῃ, τὸν κτηνυπρεπῆ μεταμεύψαντας βίον, καὶ τὴν ἀνθρώποις πρέπουσαν ἀνακτησαμένους σύνεσιν.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τῶν ἀγραυλούντων ποιμένων.

5

Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρότερον ἐν τῇ παλαιᾷ πνευματικοῖς ποιμέσι τοῖς προφήταις τὰ παρὰ Θεοῦ διεπορθμευτο ῥήματα, διὰ τοῦτο καὶ νῦν διὰ τῶν αἰσθητῶν ποιμένων τὸ αὐτὸ γίνεται. καὶ γὰρ ὁ ἀσώματος σάρκα προσλαβόμενος, δι' αὐτῆς ὥραθη τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ ἀπλάστους αὐτοὺς εἶναι ἐξήλουν 10 γὰρ τὴν παλαιὰν πολιτείαν, ποιμαίνοντες ὥσπερ οἱ πατριάρχαι καὶ αὐτὸς Μωϋσῆς.

10 Τὸ δὲ “ἦτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ” τῷ τῶν ἀνθρώπων δηλοῖ, οὐ μόνον τῷ τῶν Ἰουδαίων.

14 Ὅπερ δὲ τὸ πλῆθος τῆς οὐρανοῦ στρατιᾶς αἰνοῦντες ἔλεγον, 15 “δοῦα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη,” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο σημαίνει, ὅτι δοῦα τῷ ἐν ὑψίστοις ὄντι Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη γενομένη. καὶ γὰρ ἀγέλην ἀπέφηνε μίαν, τοὺς τε ἐν οὐρανῷ, καὶ τοὺς ἐπὶ γῆς, γεόμενος ἡμῖν εἰρήνη καὶ εὐδοκία. οἱ μὲν γὰρ Ἄγγελοι καὶ πᾶσα ἡ ἐν οὐρανοῖς δύναμις, πλὴν τῶν ἀπιστούντων, 20 ἐν εἰρήνῃ μεμενήκασιν πρὸς τὸν Θεόν, τὰ αὐτοῦ πληροῦντες θελήματα, ἡμᾶς δὲ ἡ ἁμαρτία ἐχθροποίησε πρὸς τὸν Θεόν. ἐπειδὴ οὖν ἔλυσε τὴν ἔχθραν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἀποκαταλλάξας ἡμᾶς πρὸς τὸν πατέρα, κατὰ τὸν λέγοντα Ἀπόστολον αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν· εἰκότως δοξολογοῦσιν 25 οἱ Ἄγγελοι αὐτὸν, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς εἰρήνην γεόμενον Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν.

Ὡριγένους. Τί δήποτε ὁ Ἄγγελος οὐκ ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα; οὐκ ἐξήτησε τοὺς γραμματεῖς καὶ τοὺς Φαρισαίους; οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν, ἀλλὰ ποιμένας εὔρεν 30 ἀγραυλοῦντας καὶ φυλάσσοντας τὰς φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν πόμην αὐτῶν, ἀκακίους εὐηγγελίστατο; ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἦσαν διεφθαρμένοι, καὶ τῷ φθόνῳ ἡμελλον διαπρίεσθαι· οὗτοι δὲ ἄπλα-

στοι ἦσαν, τὴν παλαιὰν πολιτείαν ζηλοῦντες τῶν πατριάρχων, καὶ αὐτοῦ Μωϋσέως· ποιμένες γὰρ ἦσαν καὶ οὗτοι.

Θεῖα δόξη καὶ οὐρανίῳ περιαστραφθέντες οἱ ποιμένες καὶ ἀγγελικῆς στρατιᾶς θεασάμενοι, καὶ ὑμνολογούσης ἀκούσαντες, ἐπιζητοῦσι θερμῶς τὴν Βηθλεὲμ, ἥτις οἶκος ἄρτου μεθερμηνεύεται. 5
“διέλθωμεν δὴ ἕως εἰς Βηθλεὲμ” λέγοντες, τοὺς τῆς ἐκκλησίας προτυποῦντες ποιμένας τὲ καὶ ἱερεῖς, οἷς ἔργον ἐστὶ τὸν οὐράνιον ἄρτον ἐπιζητεῖν, τὸν ἄμυνον τοῦ Θεοῦ, τὸν αἵροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ μυστικῶς καθ’ ἑκάστην ἱεουργούμενον, κατὰ τὸ μέγα ἔλεος αὐτοῦ. 10

19 Ἡ δὲ Μαριὰμ πάντα συνετῆρει τὰ ῥήματα ταῦτα.

Ποῖα δὲ “συνετῆρει πάντα” ἡ παναγία θεοτόκος; ὅσα τε εἰρήκει αὐτῇ ὁ Ἄγγελος, ὅσα τε οἱ ποιμένες εἶπον, συμβιβάζουσα ἐν τῇ ἑαυτῆς καρδίᾳ, τουτέστι τούτῳ ἐκεῖνο συγκρίνουσα τὰ ῥήματα, ἐνὸς πράγματος συμφωνίαν, ὡς ὅτι περ Θεὸς ὑπάρχει κατὰ 15 ἀλήθειαν ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς ἐν σαρκί.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ὅταν Ἰδῆς βρέφος ἐσπαργαωμένον, μὴ μέχρῃς μόνῃς τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως αὐτοῦ τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν στήσης· ἀναπῆδῃσον δὲ εἰς θεωρίαν τῆς θεοπροποῦς δόξης αὐτοῦ. ἀνάβηθι τὸν οὐρανόν, οὕτως αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνω- 20 τάτω θεωρήσεις ὑψώμασι τὴν ὑπερτάτην ἔχοντα δόξαν, ὅφει καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· ἀκούσεις τῶν Σεραφεὶμ ὑμνολογούντων αὐτόν· πλήρη λεγόντων τὸν οὐρανόν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ· γέγονε δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· δόξα γὰρ Θεοῦ περιστράψε τοὺς ποιμένας, καὶ πλῆθος ἦν στρατιᾶς οὐρα- 25 νίου δοξολογούντων Χριστόν—Καὶ μετ’ ὀλίγα. οὐκοῦν μὴ ὡς βρέφος Ἰδῆς ἀπλῶς τὸν ἐν φάτνῃ κείμενον, ἀλλ’ ἐν πτωχείᾳ τῇ καθ’ ἡμᾶς τὸν πλούσιον ὡς Θεόν, καὶ διὰ τοῦτο δοξολογούμενον καὶ παρ’ αὐτῶν τῶν ἀγίων Ἀγγέλων.

ΚΕΦ. Γ.

30

Περὶ Συμῶν.

21 Περιετμήθη δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἐπειδὴ γέγονεν ὑπὸ νόμον, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, “γεννώμενον ἐκ

“γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον.” γέγονε δὲ τοῦτο δύο πραγμά-
των ἕνεκεν, τῷ τε ἐξαγοράσαι διὰ τῆς πληρώσεως τοῦ νόμου τοὺς
ὑπευθύνους τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, καὶ τῷ διὰ τῆς πρὸς
πάντα ὑπακοῆς, τὴν τοῦ Ἀδάμ ἐξιάσασθαι παρακοῇ, ὡς λέγει ὁ
Ἀπόστολος. ὅτι “ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου 5
“ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς
“τοῦ ἐνὸς, δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί,” τουτέστιν οἱ
πιστεύσαντες τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ. τῆς οὖν θεοπνεύστου γραφῆς
λεγούσης κατὰ ἀλήθειαν περιτμηθῆναι τὸν Χριστὸν, τίς ἐστὶν
ὁ τολμῶν λέγειν, ὡς οὐχ ὑπέμεινε τὴν περιτομὴν, ὅπερ ἀρνεῖσθαι 10
βούλονται μετὰ τῶν ἄλλων οἱ τὴν φαντασίαν πρεσβεύοντες· ἡμεῖς
δὲ τοὺς περὶ τοῦ περιτμηθέντος αὐτοῦ μορίου, λέγω δὴ τῆς ἀκρο-
βυστίας, πολυπραγμονοῦντας τὸ τί ἐγίνετο, ὡς τὰ ἀνέφικτα καὶ
ἄδηλα πολυπραγμονοῦντας ἀποκρουσώμεθα· οὐδὲ γὰρ γέγραπταί
τι περὶ τούτου. εἰ δὲ καὶ εἵπομεν ὅτι ὥσπερ τὸ ἄχραντον αὐτοῦ 15
αἷμα μετὰ τοῦ ὕδατος ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ ἡγίασε τὴν γῆν
στάξαν ἐν αὐτῇ, οὕτω καὶ ἡ περιτμηθεῖσα ἀκροβυστία τῆς γῆς
ψαύσασα, ταύτην ἡγίασεν, οὐκ ἂν ἀμάρτομεν. πάντως δὲ καὶ οἷς
οἶδε λόγοις ὁ ἐκουσίως περιτμηθεὶς ἐφύλαξε τὸ περιτμηθέν· ὅπως
καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο 20
ἀνελλειπῶς ἔχων αὐτὸ ἀναστῆ πλήρης ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ ἀφθαρτος
ὅλῳ τῷ σώματι· καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐν τῇ ἀναστάσει τὸ σῶμα τὸ
ἡμετέρον πλήρες ἀποληψόμεθα.

Ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν Εὐαγγελιστὴν, “καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ
“Ἰησοῦς,” ὅπερ ἐστὶ σωτηρία λαοῦ, “τὸ κληθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀγγέ- 25
“λου πρὸ τοῦ συλληφθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ.” πῶς τολμῶσι
λέγειν τινὲς, ὅτι εὐθὺς σὺν τῷ εἰπεῖν τὸν Ἀγγελον “χαῖρε
“κεχαριτωμένη” συνελήφθη, θαυμάζειν χρή.

22 “Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆς.”
καλῶς ἐπήγαγε “κατὰ τὸν νόμον” κατὰ γὰρ τὴν ἀλήθειαν οὐκ 30
εἶχεν ἀνάγκην ἡ παναγία θεοτόκος περιμένειν ἡμέρας καθαρισμοῦ,
αἵτινες ἦσαν τεσσαράκοντα ἐπὶ ἄρσενι τεχθέντι· εἴρηται γὰρ ἐν
τῷ νόμῳ “γυνή,” φησὶν, “ἥτις ἐὰν σπερματισθῇ, καὶ τέκει ἄρ-
“σεν, μὴ ἡμέρας ἔσται ἀκάθαρτος.” ἡ δὲ πανάμωμος θεοτόκος
οὐ σπερματισθεῖσα, ἀλλ’ ἐκ Πνεύματος Ἀγίου συλλαβούσα 35

ἐξέφυγε τοῦ εἶναι, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν νόμον, καὶ τὴν κεκρυμμένην αὐτοῦ σημασίαν, καὶ ἀκάθαρτος.

- 25 Τὸ δὲ περὶ τοῦ Συμεὼν εἰρημένον ὅτι ἦν “ προσδεχόμενος “ παράκλησιν τοῦ Ἰσραὴλ,” τοῦτό ἐστι πότε διὰ τοῦ Χριστοῦ παράκλησιν εὔροι ὁ Ἰσραὴλ, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ἐλευθε- 5 ρίαν εὐρίσκων ἐκ τῆς τῶν Ῥωμαίων διοικήσεως, καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ ἀλλοφύλου βασιλείας Ἡρώδου.

Τοῦ ἁγίου ΚΤΡΙΛΛΟΥ Ἀλεξανδρείας. Εἰσεφέρετο ἐν τῷ ἱερῷ ὁ Χριστὸς, βρέφος ὢν ἔτι βραχύ τε καὶ ὑπομάζιον. ὁ δὲ γε μακάριος Συμεὼν προφητικῇ χάριτι τετιμημένος, δέχεται μὲν 10 εἰς ἀγκάλας αὐτὸν, θυμηδίας δὲ τῆς ἀνωτάτω πιμπλάμενος ἠύλογησε Θεὸν λέγων, “ νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα,” καὶ τὰ ἐξῆς· προητοίμαστο γὰρ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς.

- 29 Τί τοῦτο δὲ “ νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα;” περὶ τῆς 15 ἐν σαρκὶ ζωῆς εἶπε. “ Κατὰ δὲ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ,” διὰ τὸν χρησμὸν ὃν εἰληφώς ἦν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν σκότῳ καὶ ἀγνωσίᾳ ὑπῆρχε τὰ ἔθνη δαίμοσι λατρεύοντα, φῶς δὲ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς γέγονεν, ἀποκαλύψας τὸν ὄντως ἀληθῆ Θεὸν ἑαυτὸν τε καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τοῦτό φησι “ φῶς εἰς ἀποκά- 20 “ λυψιν ἐθνῶν.”

Γέγονε δὲ καὶ “ δόξα τοῦ Ἰσραὴλ” ὁ Χριστὸς, καὶ κατ' αὐτὸ μὲν τὸ ἐξ αὐτῶν ἀνατεῖλαι τὸ κατὰ σάρκα, ἐδόξασε δὲ καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως.

ΚΤΡΙΛΛΟΥ Ἀλεξανδρείας. Γέγονε φῶς τοῖς ἐν σκότει καὶ 25 πεπλανημένοις, καὶ ὑπὸ χεῖρα πεσοῦσι διαβολικῇν, κέκληται γὰρ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Υἱοῦ, ὅς ἐστι φῶς τὸ ἀληθινόν, ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν τοῦ Ἰσραὴλ· εἰ γὰρ καὶ γεγόνασι τινὲς ὑβρισταὶ ἐξ αὐτῶν καὶ ἀπειθεῖς καὶ ἀσυνεσίας ἔμπλεω τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀλλ' οὖν σέσωσται τὸ κατάλειμμα, καὶ δεδο- 30 ξασται διὰ Χριστοῦ.

- 34 Τὸ δὲ “ εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν εἶναι τὸν Κύριον πολλῶν ἐν “ τῷ Ἰσραὴλ” ἡγοῦμαι, οὐκ ἄλλων πιπτόντων, καὶ ἄλλων ἀνι- 35 σταμένων, οὐδὲ γὰρ τοῖς μὲν τοῦ πίπτειν ἀφορμὰς παρέχει, τοῖς δὲ τοῦ ἀνίστασθαι· οἱ γὰρ πίπτοντες ἀπὸ τῆς στάσεως ἐν ᾗ ποτὲ 35

ἦσαν καταπίπτοντι· δηλονότι· οὐδέποτε δὲ εἰστήκει ὁ ἄπιστος, αἰεὶ χαμαὶ συρόμενος, ἀλλ' οὕτως χρῆ νοεῖν, ὅτι ὁ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ἰστάμενος διὰ τῆς μετανοίας πίπτει καὶ ἀποθνήσκει ἐξ αὐτῆς· καὶ λοιπὸν ζῇ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνίσταται τῇ εἰς Χριστὸν πίστει· πιπτέτω γὰρ τὰ χεῖρινα, ἵνα ἀναστῇ τὰ βελτίονα· ἐὰν γὰρ μὴ 5 πέσῃ ἡ πορνεία, ἡ σωφροσύνη οὐκ ἀνίσταται· ἐὰν μὴ ἡ ἀλογία συντριβῇ, τὸ λογικὸν τὸ ἐν ἡμῖν οὐκ ἀνθήσει· οὕτως οὖν ἐστὶ τὸ “εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν.”

“Εἰς δὲ σημεῖον ἀντιλεγόμενον.” Κυρίως σημεῖον ἔγνωμεν παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ τὸν ζωοποιὸν σταυρόν. ἔθηκε γάρ, φησι, 10 Μωϋσῆς τὸν ὄφιν ἐπὶ σημείου, τουτέστιν ἐπὶ σταυροῦ. ἐπεὶ οὖν οὐ καύνονται ζυγομαχοῦντες περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου· οἱ μὲν ἀνελιφέναι αὐτὸν σῶμα, οἱ δὲ φαντασίᾳ τινὶ τὴν διὰ τοῦ σώματος οἰκονομίαν πληροῦν, καὶ ἄλλοι χοῖκόν, ἄλλοι δὲ ἐπυράνιον σῶμα, καὶ οἱ μὲν προαιώνιον τὴν ὑπαρξιν, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς 15 παρθένου καὶ ἀχράντου Μαρίας τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι, διὰ τοῦτο εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. “Ρομφαίαν” δὲ λέγει τὸν λόγον τὸν πειραστικὸν τῶν εὐθυμήσεων.

Ἄλλως. “Ρομφαίαν” δὲ φησι τὴν ἐπὶ τῷ σταυρῷ θλίψιν τῆς παναγίας θεοτόκου, οἰομένην μὴ δεῖν αὐτὸν τοιαῦτα πάσχειν· τὸ 20 γὰρ αὐτῆς ἀναστήσεσθαι αὐτὸν, ὡς ὑπέρογκον τέως ἠπιστεῖτο.

Ἄλλως. Προφητεύει ὁ Συμεὼν καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας, ὅτι παρεστῶσα τῷ σταυρῷ, καὶ βλέπουσα τὰ γινόμενα, καὶ ἀκούουσα τῶν φωνῶν τῶν φονευτῶν, μετὰ τὴν τοῦ Γαβριὴλ μαρτυρίαν, μετὰ τὴν ἀπόρρητον γνῶσιν τῆς θείας συλ- 25 λήψεως, μετὰ τὴν μεγάλην τῶν θαυμάτων ἐπίδειξιν, γενήσεται τις περὶ τὴν σὴν ψυχὴν σάλος.

- 35 Τὸ δὲ “ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί,” αἰνίττεται ὅτι μετὰ τὸν σκανδαλισμὸν τὸν ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ γενομένον τοῖς μαθηταῖς, καὶ αὐτῇ τῇ πανα- 30 γίᾳ παρθένῳ ταχεῖα τις ἴασις ἐπακολουθεῖ παρὰ τοῦ Κυρίου. βεβαιούσα αὐτῶν τὴν καρδίαν εἰς τὴν ἐπ' αὐτὸν πίστιν. οὕτως γὰρ εἶδομεν καὶ Πέτρον τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀντισχόμενον, τὸ ἀνθρώπινον οὖν σαθρὸν διηλέγχθη, ἵνα τὸ ἰσχυρὸν τοῦ Κυρίου δειχθῇ.

Ἄλλα. Τὸ δὲ “ὅπως ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν “διαλογισμοὶ” τοῦτο ἐστίν, ἵνα πάντων οἱ διαλογισμοὶ δῆλοι καὶ σαφεῖς τοῖς ἀνθρώποις γένωνται· τίς μὲν ὁ ἀγαπῶν αὐτὸν, καὶ μέχρι θανάτου τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην ἐνδεικνύμενος· τίς δὲ ὁ ἐπίπλαστον ἔχων τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν, σκανδάλου πληρωθεὶς διὰ τὸν 5 σταυρόν· τίς τε ὁ προδιδούς καὶ ἐπιμένων τῷ τε σταυρῷ καὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ.

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ Ἀννης τῆς προφήτιδος.

- 36 Ἡ δὲ προφῆτις Ἄννα ἡ τοσαύτης ἀξιοθεῖσα μαρτυρίας ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ἀνωμολογεῖτο τῷ Θεῷ, τουτέστιν ἠὺχαρίσται 10 τὴν σωτηρίαν ὁρῶσα, τοῦ τε κόσμου, τοῦ τε Ἰσραὴλ ἐπιστάσαν.

Ἐλάλει δὲ περὶ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸς εἴη ὁ λυτρωτῆς, αὐτὸς εἴη ὁ Σωτῆρ, οὗτος ἡμῖν εἰς χαρὰν περιτρέψει τὴν κατῆφειαν.

- 39 “Ἐπέστρεψαν δὲ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὴν πόλιν ἑαυτῶν “Ναζαρέτ,” ἐπειδὴ εἰ καὶ ἡ Βηθλεὲμ ἦν αὐτῶν πόλις, ἀλλὰ καὶ 15 τὴν Ναζαρέτ πόλιν ἑαυτῶν ἐπεγράφοντο, ὥς ἐκεῖ τὴν οἰκησιν αὐτῶν πηξάμενοι.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἄθρει δὴ μοι τῆς οἰκονομίας τὸ βάθος, ἀνθρώπινον ὑπομένει τόκον· καὶ τοι τὸ ἀναρχον ἐν χρόνῳ θεϊκῶς ἔχων ὁ Λόγος· ἐν αὐξήσει σώματος, ὁ παντέλειος ὡς Θεὸς, 20 ἐν ἀδρότῃ μελῶν ὁ ἀσώματος· πληροῦται σοφίας αὐτὸς ὦν ἡ πᾶσα σοφία. καὶ πρὸς τοῦτο φαμέν, ὅρα διὰ τούτων τὸν ἐν μορφῇ τοῦ Πατρὸς, ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς, τὸν πλούσιον, ἐν πτωχείᾳ, ἐν ταπεινώσει τὸν ὑψηλόν, τὸν τὸ πλήρες ἔχοντα θεϊκῶς ἐν τῷ λέγεσθαι λαβεῖν, οὕτω κεκένωκεν ἑαυτὸν Θεὸς ὦν ὁ Λόγος· τὰ 25 γὰρ ἀνθρωπίνως περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα τὸν τῆς κενώσεως διαδείκνυσιν τρόπον. οὐ γάρ ἐστι τῶν ἐνδεχομένων εἰς ἰδίαν φύσιν ὑποστήναί τι τοιοῦτον ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Λόγον. Γέγονε δὲ σὰρξ, ἦγον ἀνθρώπος καθ’ ἡμᾶς· τίκεται ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα τὰ ἀνθρώπινα ὑπομεμενηκώς. ἦν μὲν γὰρ ἱκανὸς ὁ Θεὸς ὦν 30 ὁ Λόγος, εἰς μέτρον ἀνδρὸς τελείου καὶ ἐκ μητρὸς αὐτῆς τὴν ἰδίαν ἀναβιβάσας σάρκα. ἀλλ’ οὐκ ἦν μακρὸν τερατοποιήσας τὸ

δρώμενον. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἄσαρκος ἀλλὰ σαρκαρῶμενος εἰσαγαγὼν τὸν Θεὸν Λόγος, ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔφη, “ἠΐχανε καὶ ἐκραταιοῦτο,” καὶ τὰ ἐξῆς. διὰ τοῦτο περὶ τὸν κατὰ σάρκα χρῆ νοεῖν ταῦτα σωματικῶς γὰρ ἠΐχανε καὶ ἐκραταιοῦτο, τῶν μελῶν συναδρυνόμενων τῇ αὐξήσει. Ἐπληροῦτο δὲ σοφίας καὶ χάριτος, οὐκ ἐν 5 τῷ προλαμβάνειν· αἰετὶ γὰρ τὸ πλήρες εἶχεν ὡς Θεός, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τῇ τοῦ σώματος ἡλικίᾳ συνεκτείνοντο κατὰ βραχὺ τῆς σοφίας καὶ τῆς χάριτος τὴν ἔκφανσιν. Ἐπερωτᾷ δὲ τοὺς διδασκάλους ὁ Κύριος τὰ τοῦ νόμου πάντως, καὶ τὰ νομικὰ παραγγέλματα. καὶ ἤδει μὲν ἡ παναγία Θεοτόκος μὴ τέκνον αὐτὸν 10 εἶναι τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑποψίαν τῶν Ἰουδαίων νομιζόντων ἐκ πορνείας αὐτὸν γεγενῆσθαι, φησὶ πρὸς αὐτὸν, ὅτι “ἰδοὺ ὁ πατὴρ σου καὶ γὰρ ὀδυνώμενος ἐζητοῦμέν σε.”

ΤΟΥΤ' ἈΓΙΟΥ ΚΤΡΙΛΑΟΥ Ἀλεξανδρείας. Εἰπὼν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι “προέκυπτε σοφία καὶ χάριτι παρά τε Θεῷ καὶ ἀνθρώ- 15 “ποις,” δείκνυσιν τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἀληθῆ. Ἀποφέρει γὰρ αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἅμα τῇ ἀγίᾳ παρθένῳ, ἐορτῆς εἰς τοῦτο καλούσης, εἰτὰ φησιν, ἀπομεῖναι μὲν αὐτὸν, ἐγκαταλειφθῆναι δὲ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ἱερῷ μεταξὺ τῶν διδασκάλων καθήμενον, ἐρωτῶντα δὲ καὶ ἀποκρινόμενον, δῆλον δὲ ὅτι τὰ πάλαι τῷ νόμῳ διηγορευ- 20 μένα· εἰτα θαυμαζόμενος ὑπὸ πάντων ἐπὶ ταῖς ἐρωτήσεσι καὶ ταῖς ἀπολογίαις. Ὅρᾳς ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι προκόπτοντα, διὰ τοῦ γινώσκεισθαι πολλοῖς, ὅτι τοιοῦτός ἐστι.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὁ μακάριος Λουκᾶς ὅσα φῶς ἡμῖν παραστήσας ὅτι παρθένου υἱὸς ὁ Σωτὴρ ἦν, οὐκ ἐξ ἀνδρός. Πρὸς τί οὖν πατέρα 25 εἶπε τὸν μὴ σπεύραντα μηδὲ αἴτιον αὐτῷ γεγόμενον τῆς γενέσεως; Ἀπλοῦστερον μὲν λέγοιτο αὖ, ὅτι εἰ ἐτίμησεν αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τῇ τοῦ πατρὸς προσηγορίᾳ, ἐπειδήπερ ἀνεθρέψατο αὐτόν· εἰ δὲ δεῖ τι εἰπεῖν καὶ βαθύτερον, ἐροῦμεν, ἐπεὶ ἡ γενεαλογία ἐγενεαλόγησε τὸν Ἰωσήφ ἀπὸ Δαβὶδ· ἔδοξε δὲ περιττὴ εἶναι ἡ 30 γενεαλογία ἐρχομένη ἐπὶ τὸν Ἰωσήφ μὴ γεννήσαντα τὸν Σωτῆρα. ἵνα ἡ γενεαλογία λόγον ἔχῃ ἐπιτήδειον, πατὴρ ἀνηγορεύθῃ Ἰωσήφ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

44 Ἄρα δὲ ὅτι ἀπόλωλεν ὡς παῖς, κατεζήτουν, ἢ ὅτι πεπλάνηται;

ἄπαγε. οὔτε γὰρ τῆς πανσόφου θεοτόκου Μαρίας ἦν τοῦτο, τῆς
 μυρίας δεξαμένης περὶ αὐτοῦ θείας ἀποκαλύψεις, οὐδὲ τοῦ Ἰωσήφ·
 ἀλλ' ὥσπερ ἐάν τις ζητῇ γραφὴν, ὀδυκμένως αὐτὴν ζητεῖ, οὐχ
 ὥσπερ πλανημένην οὐδὲ ὡς ἐσφαλμένην, ἀλλ' ὡς ἔχουσιν μὲν
 τὸν ἀληθῆ καὶ μυστικὸν λόγον, μήπως δὲ πεφανερωμένην, οὕτω 5
 κακεῖνοι ἐζήτουν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, μήπως ἀπέ-
 στη ἀπ' αὐτῶν, μήπως καταλέλοιπεν αὐτούς· ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν
 καὶ Θεὸς ἀφείς ἀνθρωπίνην δοῦναι ἀπόκρισιν, θείας ἅπτεται ἀπο-
 κρίσεως, παρεμφαίνων ὅτι Θεὸς εἴη σαρκακωμένος. Ἐπειδὴ γὰρ
 ἡ παρθένος καὶ θεοτόκος τὸν ἐπικληθέντα αὐτοῦ πατέρα Ἰωσήφ 10
 ἔλεγεν αὐτοῦ πατέρα, αὐτὸς φησιν, ὅτι ἐμὸς πατήρ, οὐχ ὁ Ἰωσήφ,
 ἀλλ' ὁ Θεός, ὅτι ὁ τοῦ ναοῦ δεσπότης· εἰς τὸν ναὸν γὰρ τοῦ Θεοῦ
 ὦν, ἔφη, “οὐκ ᾔδειτε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρός μου δεῖ εἶναί με;”
 οὐ συνῆκαν δὲ τὸ ῥῆμα οἱ περὶ τὴν ἁγίαν θεοτόκον, ὃ ἐλάλησεν
 αὐτοῖς ὁ Κύριος, ἐπειδὴ οὐκ ἦν ἀνθρωπίνης διανοίας τὸ οὕτω 15
 λεπτὸν συνιδεῖν μυστήριον.

- 51 Διὰ τοῦτο δὲ “ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς,” παράδειγμα διδούς
 πᾶσιν υἱοῖς, ἵνα τιμῶσι τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς καὶ ὑποτάσσονται αὐ-
 τοῖς. Διετῆρει δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἡ παναγία παρθένος καὶ θεατό-
 κος, ποῖα ῥήματα; ὅσα ὁ Ἄγγελος εἶπεν, ὅσα οἱ ποιμένες, ὅσα 20
 Συμεὼν καὶ ἡ Ἄννα, καὶ ὅσα νῦν αὐτὸς πρὸς αὐτούς· εἰ γὰρ καὶ
 μὴ τελείως ἔγνωσαν τὰ εἰρημένα παρ' αὐτοῦ, πλὴν συνῆκεν ἡ
 παναγία θεοτόκος, ὅτι θεῖα ὑπῆρχον καὶ ὑπὲρ αὐτῶν. οὐδὲ γὰρ ὡς
 παιδίον ἤκουσε δωδεκαετοῦς, ἀλλ' ἐτῆρει τὰ ῥήματα ὡς τελείου.
 Πάλιν πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος προκοπὴν λέγει ὁ Εὐαγγε- 25
 λιστῆς, τουτέστι ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς προέκοπτεν, ὥσπερ ὁ πολλοῖς
 ἐν γνώσει κατὰ προσθήκην γενόμενος τῆς περὶ αὐτοῦ θεοπρεποῦς
 ὑπολήψεως, ἣν σὺν εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς ἐπεδείκνυτο, συμπροσόντων
 τῶν χρόνων τῆς ἡλικίας, τὴν ἑλλαμψιν τῆς θεότητος.

ΚΕΦ. Ε.

30

Περὶ τοῦ γενομένου ῥήματος πρὸς Ἰωάννην.

- 1 Μέννηται δὲ δικαίως τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀρχόντων λέγων ὁ
 Εὐαγγελιστῆς “ἐν ἔτει πεντεκαδεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου

“Καίσαρος,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἵνα γνῶμεν ὅτι ἐν τοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνοις τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκλελοίπει καθόλου ἄρχων καὶ ἡγούμενος ἐξ Ἰουδαίων. ἀλλόφυλοι δὲ ἦρχον, Ῥωμαῖον μὲν, οἱ δὲ λοιποὶ Ἡρώδου υἱοὶ, Ἀσκαλωνίτης τὸ γένος, “ἦλθε γὰρ ἅτινι τὸ ἄρχειν ἀπόκειται,” τουτέστι Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν. Ἐξέλιπον δὲ οἱ Ἰουδαίων ἄρχοντες κατὰ τοὺς λόγους Ἰακώβ τοῦ πατριάρχου.

- 2 Τὸ δὲ εἰπεῖν “ἐγένετο ῥῆμα Θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννῃ” δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἀφ’ ἑαυτοῦ ἦλθεν, ἀλλὰ παρὰ Θεοῦ ἀποσταλεῖς, ὅθεν καὶ τοσαῦτα περὶ τὸν Ἰωάννην ἐξ ἀρχῆς ὠκονομήθη διὰ ταύτην τὴν 10 διακονίαν. Ἔδει γὰρ καὶ τὸν προδρομον τοῦ Χριστοῦ ἀξιόγαστον εἶναι. Διὰ τί δὲ ἐγένετο ῥῆμα Θεοῦ πρὸς Ἰωάννην ἐν τῇ ἐρήμῳ; διὰ τина μυστικὴν θεωρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε πολλὰ τὰ τέκνα αὐτῆς ἐρημωθείσης μάλλον εἶναι ἢ περὶ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα, τούτου χάριν τοῦτα γέγονε. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, ἐκπερισσῶς ἐποίει 15 κηρύσσω ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἐκήρυσσε δὲ βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Τὸ μὲν γὰρ Θεῷ βάπτισμα τελείως ἔχει ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ βαπτίζεσθαι, τὸ δὲ Ἰωάννου εἰς αὐτὸ μὲν εἶχεν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, διὰ μετανοίας δὲ, ἀτελὲς γὰρ ἦν, εἰ καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν βαπτισμάτων τελειότερον ὑπῆρχεν 20 ἐποίει γὰρ αὐτοὺς ἐπιτηδεῖους μετάνοια, καὶ δεκτικούς αὐτῆς γενέσθαι παρεσκεύαζε τοὺς βαπτιζομένους.

- 4 Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰωάννης προδρομος ἦν τοῦ Χριστοῦ, φωνὴ ἦν ὁ λόγος, προέδραμεν ἡ φωνὴ τὸν λόγον. διὰ τοῦτο καὶ ὡς οὕτω παρόντος τοῦ Κυρίου, “ἐτοιμάσατε,” φησὶ, “τὴν ὁδὸν αὐτοῦ,” 25 τουτέστι, εὐτρεπίσθητε πρὸς παραδοχὴν ὧν ἂν βούλοιτο νομοθετεῖν, τῶν τοῦ νόμου σκιῶν ἀφιστάμενοι. Εὐθείας δὲ ποιεῖ τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ὁ διὰ δικαιοσύνης αὐτὴν ὁδεύων· σκολιὰ γὰρ ἡ κακία. Τὸ δὲ “πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται” καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς πρὸς ἀντίθεσιν ἐστὶ· καὶ οἰονεὶ ἀμφιβάλλοντός τινος ἢ προφητεία 30 ἀποκρίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, “ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, “εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ,” ἀνάντης δὲ καὶ τραχεῖα ἢ ἀρετὴ καὶ δυσδιάβατος, καὶ ἐμποδιζομένη, πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἔπειτα δὲ καὶ ἀπὸ τῶν φυσικῶν καὶ ἔξωθεν παθῶν, ὡς λέγοντός τινος τῷ προφῆτῃ πῶς ἐνδέχεται 35

κατορθοῦσαι ἀρετὴν, τοσούτων ὄντων κωλυμάτων, αὐτὸς ἀποκριθεὶς λέγει, ὅτι πᾶν τὸ πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς δρόμον ἐμποδίζον διορθώσεται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ· καὶ φάραγξ τις εἴη, καὶ διὰ τοῦτο ὑπάρχει δύσβατος, πληρωθήσεται πρὸς δεξιῶσιν καὶ ὅρος τις εἴη καὶ βουνὸς, καὶ διὰ τοῦτό ἐστι δυσπόρευτος, ταπεινωθήσεται 5 εἰς ὁδὸν εὐθείαν, καὶ πάντα ἔσται εὐθεῖα.

ἌΛΛΩΣ. Φάραγγας δὲ καὶ ὄρη καὶ βουνούς τὰ πάθη καλεῖ, καὶ τὰς τῶν δαιμόνων ἀντιστάσεις. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι πάντα ὅσα τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ὁδὸν δύσβατον ποιεῖ, καταργηθήσεται ὑπὸ Χριστοῦ, ὡς γενέσθαι λεῖα πάντα 10 τοῖς ὀδεύειν βουλομένοις· λεῖα δὲ γέγονεν οὕτως, ἐπειδὴ περ τὸν μὲν Σατανᾶν κατήργησεν ὁ Χριστὸς, καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν δούλων αὐτοῦ τέθεικε. Τὰ δὲ τῆς σαρκὸς πάθη ἐν ἑαυτῷ κατεύνασε καὶ κατήργησε.

- 6 Δεῖξαι δὲ θέλων, ὅτι οὐκέτι Ἰουδαῖοι οὔτε προσήλυτοι μόνον, 15 ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις τῆς φιλανθρωπίας ἀπολαύσει τοῦ Θεοῦ, φησὶ “ καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον “ τοῦ Θεοῦ,” τούτέστιν, ὅτι πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς κηρυχθήσεται τῶν Εὐαγγελίων τούτων ἡ δύναμις καὶ ἡ γνῶσις, ἀπὸ θηριώδους τρόπου καὶ σκληροτάτης γνώμης εἰς ἡμερότητα πολλὴν καὶ 20 πραύτητα μεταβάλλουσα τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. καὶ γὰρ διὰ τῶν σκολιῶν πάντα τὸν διεφθαρμένον βίον ἤνιξато, τούτέστι, τελῶνας, καὶ πόρνas καὶ ληστὰς καὶ μάγους, οἵτινες ὄντες διεστραμμένοι πρότερον, τὴν ὁρὴν ὕστερον ἐβάδισαν ὁδόν· ὅπερ οὖν αὐτὸς ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις, “ ὅτι τελῶνας καὶ πόρνας προάγουσιν 25 “ ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.”

Τὸ “ ἔλεγεν οὖν τοῖς ἐκπορευομένοις ὄχλοις” ἕως “ καὶ εἰς πῦρ “ βάλλεται,” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. 5.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Ἰωάννην.

30

Ἐρωτηθεὶς δὲ ὁ Ἰωάννης παρὰ τῶν ὄχλων τὸ τί ποιήσομεν· αὐτὸς καθάπερ τις ἐπιστήμων ἰατρός ἐκάστῳ τὸ πρόσφορον τέθεικε βοήθημα, τοῖς μὲν ὄχλοις φιλαλλήλῳ φρονήματι κεχρησθαι κε-

λείων, τελώναις δὲ τὴν εἰς ἀκαθέκτους πλεονεξίας ἀποκλείων ὁδὸν, τοῖς γε μὴν στρατιώταις τὸ μηδένα διασεῖν πανσοφῶς ἐπιφωνῶν οὐδένα γὰρ ἀποβάλλεται Θεὸς, ὀρθῶς καὶ δικαίως πολιτευόμενον· οὗτω δὲ ἦν μέγας καὶ ἀξιάγαστος ὡς εἰς ὑπονοίας ἐλθεῖν τοὺς τῶν Ἰουδαίων δῆμους, μὴ ἄραγε αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, ὁ ὑπὸ προφητῶν 5 ἁγίων προκεκηρυγμένος. αὐτὸς δὲ τὴν τοιαύτην αὐτῶν ὑποψίαν ἀποκόπτων ἔλεγεν “ ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως “ κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστω.” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ὩΡΙΓΕΝΟΤΣ. Τρία τάγματα εἰσήγαγε, πυνθανομένου τοῦ 10 Ἰωάννου, ἐν μὲν, ὠνόμασεν ὄχλους ἐκπορευομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα, ἄλλο δὲ ὠνόμασε τελώνας, τρίτον δὲ ὠνόμασε στρατιώτας.

ΤΟῦ ΑἲΤΟῦ. Γενόμενος ἐγὼ κατὰ τὸν τόπον τοῦτον, ἐπήτουν, εἰ αὕτη ἡ ἐντολὴ, ὅσον ἐπὶ τῶν ῥητῶν τῷ ὄχλῳ, ἀρμόζει· “ ὁ ἔχων “ δύο χιτῶνας, μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι.” ὅτι γὰρ τοῖς Ἀποστόλοις 15 ἀρμόζει, δῆλον ἐκ τῶν ἀναγραφόντων, ὡς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος πρὸς αὐτοὺς εἰρημένον, ἐν οἷς ἔλεγεν αὐτοῖς, “ μηδὲ δύο χιτῶνας εἰς “ ὁδὸν ἄραι,” ἀλλ’ ὅρα, εἰ τὰ εἰρημένα περὶ ἐνδύματος ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῆς γυμνότητος δύνασαι παραλαβεῖν εἰς τὸ “ ὁ “ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι.” θέλει γὰρ ἡμᾶς ὡς 20 μηδὲ δύο χιτῶνας ἔχειν, καὶ ἐνδεύσθαι, πῇ μὲν τὸ παλαιὸν, πῇ δὲ τὸ νέον· ἀλλ’ ἐκδύσασθαι μὲν τὸ ἕτερον, τὸ δὲ ἕτερον ἔχειν. ἅμα δὲ ἐξήτουν τὸ “ μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι.” Τίς δὲ ἐστὶν ὁ μὴ ἐνδυμα ἔχων περὶ τὸν χρῶτα καὶ μὴ εὐσκεπασμένον ὥστε αὐτῷ μεταδιδόναι; οὐ τοῦτο λέγω, ὅτι οὐ δύναται καὶ καθ’ ὑπερβολὴν 25 τοῦτο προτρεπτικὸν εἶναι πρὸς τὸ δεῖν ἐνδύειν τοὺς πένητας καὶ μὴ ἀμελεῖν τῆς ἐντολῆς.

- 18 Εἰπὼν δὲ ὅτι πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα παρακαλῶν εὐηγγελί-
ζετο τὸν λαόν, ἔδειξεν ὅτι ὁ τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου διδάσκων,
πολλὰ σωτήρια εὐαγγελίζεται διδάγματα. 30

Τὸ δὲ ἐπαγόμενον, ὅτι “ Ἡρώδης τετράρχης ἐλεγχόμενος ὑπ’ αὐτοῦ” καὶ τὰ ἐξῆς ἕως “ ἐν τῇ φυλακῇ” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ βαπτισμοῦ.

- 19 Ὁ δὲ Ἡρώδης ὁ τετράρχης, ἐλεγχόμενος ὑπ’ αὐτοῦ.
ὩΡΙΓΕΝΟΤΣ. Οὗτος παρανόμως ἔγημε τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελ- 35

φοῦ αὐτοῦ παρὰ τὸν Μωϋσέως νόμον· ἀλλ' ὁ ἀκατάπληκτος Ἰωάννης ὁ μηδενὸς πρόσωπον λαμβάνων, οὐ φοβηθεὶς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, οὐδὲ ἤττον πληρῶν προφητικὴν παρρησίαν, ἤλεγξε τὸν Ἡρώδη ἐπὶ τῇ παρανόμῳ τοῦ γάμου, καὶ κατεκλείσθη εἰς φυλακὴν, καὶ μὴ μεριμνῶν θάνατον, ἐμερίμνα περὶ Χριστοῦ. 5

23 Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὥσει ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος.

Τριακονταέτης δὲ ἐπὶ τὸ βάπτισμα παρεγένετο, ἐπειδὴ μεμαρτυρημένη ἐστὶν ἡ ἡλικία αὕτη, ὥστε μέγα οὔσα, ἅμα δὲ καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι τελείους ἄνδρας ἀποτίκτει κατὰ τὴν νοητὴν ἡλικίαν ἡ 10 πνευματικὴ αὐτοῦ οὕτω γὰρ καὶ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος τέλειος ἐπλάσθη, καὶ εὐθέως ἐν τῷ παραδείσῳ τεθείς, ὡς τέλειος ἐντολὴν καὶ νόμον ἔλαβε, καὶ ἐπετρέπετο τοῦ παραδείσου τὴν ἐργασίαν καὶ φυλακὴν.

Περὶ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ 15 Χριστοῦ, τὸ τὸν μὲν Ματθαῖον ἀπὸ Σολομῶντος αὐτὸν γενεαλογεῖν, καὶ φθάνειν εἰς τὸν Ματθαῖον καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰωσήφ, καὶ ἀμφιβόλως ἕκαστον αὐτῶν, ἕτερον δὲ καὶ ἔτι καταλέγειν γένος· καὶ δοκεῖ τῶν ἀδυνάτων εἶναι τὸν Ἰωσήφ τὸν νομισθέντα ἀνδρά τῆς παναγίας θεοτόκου καὶ αἰὲ παρθένου Μαρίας, τὸν τε Ἰακώβ καὶ 20 τὸν Ἡλὶ ἐσχηκέναι πατέρα· ἀλλὰ κατανοήσας μὲν τὴν λύσιν τῆς δοκούσης διαφωνίας. τρίτος ἀπὸ τέλους κατὰ τὴν τοῦ Ματθαίου γενεαλογίαν ἐστὶν ὁ Ματθαῖος, πέμπτος δὲ ἀπὸ τέλους, κατὰ τὴν τοῦ Λουκᾶ ὁ Μελχί· τούτων τῶν δύο κατὰ διαφόρους χρόνους, γαμετὴ γέγονεν ἡ Ἐσθᾶν· τοῦ γὰρ Ματθαῖν προειληφότος αὐτὴν καὶ 25 παιδοποιήσαντος ἐξ αὐτῆς τὸν Ἰακώβ, καὶ τελευτήσαντος, χήραν αὐτὴν οὔσαν, ἐκ τῆς αὐτῆς ὦν φυλῆς, ἄλλης δὲ συγγενείας, ἡγάγετο ὁ Μελχί, καὶ ἐπαιδοποίησεν ἐξ αὐτῆς τὸν Ἡλί. ὁ δὲ Ἰακώβ τοιγαροῦν καὶ ὁ Ἡλὶ ὁμομήτριοι τυγχάνουσιν ἀδελφοὶ ἐκ τῆς Ἐσθᾶν. εἰς Ἐσθᾶν^c δὲ τοῦ Ἡλὶ γυναῖκα καὶ ἀτέκνου τελευτήσαντος, 30 κατὰ τὸν νόμον εἰσηλθε πρὸς αὐτὴν ὁ Ἰακώβ, ὡς ἀδελφὸς παιδοποιήσας τῇ τελευτήσαντι ἀδελφῷ τῷ Ἡλί· ἐπαιδοποίησεν οὖν τὸν

Ἰωσήφ, καὶ ἡρέθη ὁ Ἰωσήφ, υἱὸς μὲν ὢν τῇ φύσει τοῦ Ἰακώβ, νόμῳ δὲ τοῦ Ἡλὶ, καὶ τὸ γένος ὅθεν ὁ Ἰακώβ κατάγεται. ὅδε γε Λουκᾶς τὸν κατὰ νόμον λέγων πατέρα τοῦ Ἰωσήφ τὸν Ἡλὶ κατάγεται· προσηκόντως δὲ ὁ μὲν τοῦ κατὰ φύσιν, ὁ δὲ τοῦ κατὰ νόμον πατρὸς μέμνηται· ἵνα δείξωσιν, ὅτι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν 5 πατρῶν, τοῦ τε κατὰ τὸν νόμον, τοῦ τε κατὰ τὴν φύσιν, εἰς τὸν Δαβὶδ ἀνατρέχει τὸ γένος· ὅθεν τῶν δύο πατέρων εἰς τὸν Δαβὶδ ἀνατρεχόντων, καὶ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων πᾶσι περιείρηται ἀμφισβήτησις καὶ ἅπαν σκάνδαλον.

Τοῦ ἁγίου Κτρίλλου. Βαπτίζεται δὲ ὁ Ἰησοῦς, εὐλογῶν τὰ 10 ὕδατα καὶ καθαίρων αὐτὰ ὑπὲρ ἡμῶν. "Ἁγίος γάρ ἐστιν Ἁγίων ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ οὐκ ἂν αὐτὸς ἐδεήθη τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐδὲ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν τυχεῖν, ὥσπερ ἡμεῖς κερδαίνομεν δι' αὐτοῦ.

Ἀνοίγει τοὺς οὐρανοὺς, οὓς ἔκλεισεν ὁ πρῶτος Ἀδὰμ, δηλῶν 15 ὡς ἡ τοῦ βαπτίσματος δύναμις ἁνοδὸς ἐστὶν εἰς τὸν οὐρανόν· ἡμῖν γὰρ ἅπαντα ἔπραττεν ὁ οὐράνιος τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς ἡμετέρας λυτρώσεως ἀπαρχόμενος. οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα δι' ἡμᾶς κατεῖσιν εἰς αὐτόν· Πνεῦμα δὲ οὐχ ἓν τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων, ἀλλὰ τὸ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁμοούσιον καὶ συμβασιλεῦον αὐτῷ καὶ τῷ 20 Πατρί.

Εἰ δέ φησι, πνεῦμα καταβαῖνον ὥσει περιστερὰν, ἵνα δειχθεῖη σαφῶς ὡς εἷς ἐστὶν ὁ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης Θεός· καὶ εἰς ὑπόμνησιν ἀγάγῃ τοῦ ἐπὶ Νῶε κατακλυσμοῦ. "Ὡσπερ γὰρ τότε περιστερὰ τὴν κατάπαυσιν εὐηγγελίσαστο τῆς ὀργῆς τοῦ 25 Θεοῦ, οὕτω καὶ νῦν περιστερὰν εἶδον, μνηνεί τὸν τῆς ἁμαρτίας κατακλυσμὸν καὶ τὴν τοῦ κόσμου διαλλαγὴν.

Ὁ ἐν ἡμῖν πρωτότοκος γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, δέχεται πρῶτος τὸ Πνεῦμα· καίτοι τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ὑπάρχων αὐτὸς, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς ἔρχηται δι' αὐτοῦ 30 τὸ ἀξίωμα, καὶ τῆς πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κοινωνίας ἢ χάρις, τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Παῦλος διδάσκει ἡμᾶς λέγων, περὶ τε αὐτοῦ καὶ ἡμῶν "ὅ τε γὰρ ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἐνὸς πάντες, " δι' ἣν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων, ἀπαγ- " γελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου."

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ Σωτῆρος.

1 Ἰησοῦς δὲ Πνεύματος Ἁγίου πλήρης ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου. καὶ ἦγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον ἡμέρας τεσσαράκοντα. 5

Τοῦτ' αὐτοῦ. Τί οὖν ἄρα τὸ “ἦγετο;” ἔστιν οὐ τὸ ἀπεφέρετο μᾶλλον, ἀλλ' ὅτι διῆγε καὶ ἐπολιτεύετο. κατηθίσμεθα γὰρ πῶς καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ περὶ παντὸς τοῦτο ἐν ἐπιεικείᾳ λέγειν, ὁ δεῖνα τυχεῖν^a, καλῶς ἑαυτὸν ἄγει. ἐπολιτεύετο τοίνυν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐν πνεύματι, τουτέστι πνευματικῶς· νενήστευκε γὰρ, οὐδὲν παντελῶς τῇ τοῦ 10 σώματος χρειᾷ διδοῦς εἰς τροφήν· οὐκ αὐτὸς νηστείας προσδεόμενος, ἀλλὰ τύπον ἡμῖν τὰ καθ' ἑαυτὸν εἰς ὑπογραμμὴν ἀνατιθεῖς, καὶ εἰκόνα ποιούμενος τῆς παρ' ἡμῖν ἐξαιρέτου καὶ τεθαυμασμένης ζωῆς. τὸ δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ διαιτᾶσθαι ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμόν ἐστιν. ἀποφοιτῶντες γὰρ τῶν εἰκαίων τοῦ παρόντος βίου, περι- 15 σπασμῶν καὶ κυμάτων καὶ ζάλης ἀπηλλάγμεθα, καὶ τὴν ἡδονὴν ἀπονεκροῦντες, κρείττονες τοῦ πειράζοντος Σατανᾶ ἐσόμεθα.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ' ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἐνταῦθά μοι βλέπε τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ ἐν ἀπαρχῇ τῷ Χριστῷ τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριτι κατακεχρισμένην, καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐστε- 20 φανωμένην· πάλαι μὲν γὰρ ὑπισχεῖτο ὁ τῶν ὅλων Θεός, λέγων, “ὅτι ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα.” πεπλήρωται δὲ εἰς ἡμᾶς ὡς ἐν πρώτῳ χρόνῳ τὸ ἐπηγγελμένον, καὶ περὶ μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων ἀκαθέκτως ἐκκεκλικότων εἰς φιλοσαρκίαν ἔφη ποῦ Χριστὸς, “οὐ μὴ κατα- 25 “ μείνη τὸ Πνεῦμα ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας.” Ἐπειδὴ δὲ πάντα γέγονεν ἐν Χριστῷ καινὰ, καὶ τὴν διὰ Πνεύματός τε καὶ ὕδατος ἀναγέννησιν πεπλουτήκαμεν, χρηματίζομεν δὲ οὐκέτι σαρκὸς καὶ αἵματος τέκνα, πατέρα δὲ μᾶλλον καλοῦμεν τὸν Θεόν· ταύτη τοι καὶ μάλα εἰκότως, ὥστε ὡς τετι- 30 μηγμένοι λοιπὸν καὶ τὸ λαμπρὸν ἔχοντες τῆς νύθσεώς καύχημα, θείας φύσεως γεγόναμεν κοινωνοί, διὰ μετοχῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύ-

^a Leg. fors. τυχόν.

ματος· ὁ δ' ἐν ἡμῖν πρωτότοκος, ὅτε γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, δέχεται πρῶτον τὸ Πνεῦμα, καὶ τοι τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ὑπάρχων αὐτὸς, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς ἔρχηται δι' αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα, καὶ τῆς πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κοινωνίας ἡ χάρις. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Παῦλος διδάσκει ἡμᾶς λέγων περὶ τε 5 αὐτοῦ καὶ ἡμῶν· “ὁ τε γὰρ ἀγιάζων καὶ ἀγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς
 “πάντες· δι' ἣν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφούς αὐτοὺς καλῶν, λέγων,
 “ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου.” Ἐπειδὴ γὰρ ὅλως οὐκ ἐπαισχύνεται καλῶν ἡμᾶς ἀδελφούς, διὰ τοι τὸ ὑπελθεῖν τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν, διὰ τοῦτο τὴν ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν πτωχείαν 10 μετατιθεῖς, ἀγιάζεται μεθ' ἡμῶν, καίτοι τὴν κτίσιν ἅπασαν ἀγιάζων αὐτὸς, ἵνα μὴ φαίνεται τὸ τῆς ἀνθρωπότητος παραιτούμενος μέτρον, ὁ τῆς ἀπάντων σωτηρίας καὶ ζωῆς ἄνθρωπος γενέσθαι μὴ φυγών. καὶ “ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς γενόμενος τῇ κατὰ
 “πᾶν ὅτι οὖν, δίχα μόνης ἁμαρτίας.” 15

3 Ἰωάννου τοῦ Χρτιστομότου. “Καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν
 “ἐπεινάσεν,” οὐδὲ γὰρ νηστεύοντι ἀλλὰ πεινῶντι προσέρχεται, ἵνα σὺ μάθῃς, ἡλίκον νηστεία καλὸν, καὶ πῶς ὄπλον ἐστὶ κατὰ τοῦ διαβόλου μέγιστον, καὶ ὅτι μέγα λουτρὸν, οὐ τρυφῇ καὶ μέθῃ καὶ τραπέζῃ πληθούσῃ, ἀλλὰ νηστεία προσέχειν δεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο 20 καὶ αὐτὸς ἐνήστευσεν, οὐκ αὐτὸς ταύτης θεόμενος, ἀλλ' ἡμᾶς παιδεύων.

Ὡριγένους. Πάντα πειρασμὸν ὃν ἔμελλον οἱ ἄνθρωποι πειράζεσθαι, πρῶτον ἐπειράσθη κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· ὃ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐὰν ἴδῃς τοὺς ἀπὸ τῶν αἱρέσεων ἐσθίουντας ὡς ἄρτον τὸν 25 λόγον τὸν ψευδῆ, ἴσθι ὅτι ἐκεῖνος ὁ λόγος ὁ λίθος ἐστίν, ὃν ὁ διάβολος δείκνυσιν, ἐπεὶ ποῖος ἦν πειρασμὸς τὸν λίθον γενέσθαι ἄρτον, καὶ τὸν Σωτῆρα φαγεῖν;

4 Διδάσκει δὲ διὰ τῆς λέξεως, ὅτι οὗτος μὲν, οὐ ῥῆμα Θεοῦ, τὸ δὲ τρέφον ῥῆμα καὶ τὸ ζωοποιῶν ἐπ' ἐκείνῳ γὰρ τῷ ῥήματι ζῇ 30 ἄνθρωπος· ἅμα δὲ τήρει, ὅτι ταῦτα λέγει κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, οὐ καθὼ Θεὸς ἦν. Ὡς γὰρ περὶ ἀνθρώπου ἀποκρίνεται καὶ λέγει, “γέγραπται, ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος,” δηλῶν ὅτι ὡς ἄνθρωπός ἐστι πειραζόμενος.

5 Εἰπὼν δὲ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι “ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς 35

“ βασιλείας τῆς οἰκουμένης ἐν στιγμῇ χρόνου,” ἀντὶ τοῦ διέγραψε τῷ λόγῳ τὴν οἰκουμένην, φησὶ, καὶ ὥσπερ τρόπον τινὰ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ ὑπεδείκνυεν ὡς ᾤετο. οὐδὲν ἡγνότεον ὅ πάντα ποιήσας. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐστὶ, πῶς ἡδύνατο αὐτοὺς τοὺς τόπους εἰς ἓνα τόπον πρὸς θεωρίαν σωματικὴν ἀγαγεῖν, οἶον, φέρε εἰπεῖν, τὴν 5 Περσῶν ἡγεμονίαν, ἢ τὴν Ἰνδῶν;

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης. Ὁ κατὰ πάντα κοινωνήσας ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ συμμετασχὼν ἡμῖν τῶν αὐτῶν παθημάτων, τὴν πείναν οὐκ ἔκρινεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ ἀπόσπαστο τῆς ἑαυτοῦ πείρας τὸ κατ’ αὐτῆς πάθος, ἀλλ’ εἴξατο τὴν ὀρεκτικὴν τῆς 10 φύσεως ὀρμην, τὴν ἐπὶ τῇ τροφῇ γινομένην, ἀπόσιτος γὰρ τεσσαράκοντα ἡμερῶν διαμείνας, ὕστερον ἐπεινάσεν. Ἐδωκε γὰρ ὅτε ἐβούλετο τῇ φύσει καιρὸν τὰ ἑαυτῆς ἐνεργῆσαι.

13 Καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος, καὶ τὰ ἐξῆς. 15

Τούτους τοὺς τρεῖς πειρασμοὺς ἐκτελέσας ὁ διάβολος ἀνεχώρησε. Τίνες οὖν εἰσὶν οἱ τρεῖς; ἡ γαστριμαργία, ἡ φιλαργυρία, ἡ κενοδοξία, ἄλλους παρὰ τούτους πειρασμοὺς οὐκ ἔχει. πρῶτος ὁ Ἀδὰμ διὰ κοιλίας πειράζεται, ἐπειδὴ οὐχ εἶχε πλεονεξίαν, οὐδὲ κενοδοξίαν, πάντων κύριος ὢν, καὶ μηδενὸς ἐτέρου ὄντος· οὐ προσάγει 20 αὐτῷ ὁ διάβολος ὀργήν, οὐδὲν γὰρ εἶχεν ᾧ ὀργισθῆ· ἀπὸ τῆς γαστριμαργίας τότε ἤρξατο, καὶ νῦν ἐκεῖθεν ἤρξατο.

Τί δέ ἐστὶ τὸ “ ἕως καιροῦ;” ἐξεδέχετο γὰρ τὴν Ἰουδαίων πονηρίαν. Χριστὸς δὲ διὰ τοῦτο παρεγένετο, ἵνα πληρώσῃ τῆς οἰκουμένης τὸν σκοπόν. 25

14 Τὸ δὲ “ ὑπέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος “ εἰς τὴν Γαλιλαίαν” διὰ τὰς θεοσημείας φησὶν, ὥσπερ ἐπετέλει τῇ δυνάμει τοῦ Παναγίου Πνεύματος, οὐκ ἔξωθεν καὶ πεπορισμένην τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν λαβὼν, καθὰ καὶ ὁ τῶν ἁγίων χορὸς, ἀλλ’ ὡς ὢν φύσει τε ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει καὶ 30 ἐνεργείᾳ χρώμενος τῇ τοῦ Παναγίου καὶ ὁμοουσίου Πνεύματος, ταύτας εἰργάζετο.

Ὡριγένους. Ἐπειδὴ ἐμελλεν ἀθλεῖν πρὸς τὸν διάβολον ἐν τῷ πειρασμῷ, δις ὀνομάζεται τὸ Πνεῦμα χωρὶς πάσης προσθήκης· ὅτε

δὲ ἀγωνισάμενος ἐνίκησε τοὺς τρεῖς ἀναγεγραμμένους πειρασμοὺς, πρόσσχες τῇ ἀκριβείᾳ τῆς γραφῆς τί περὶ τοῦ Πνεύματος φησὶν, “ὅτι Ἰησοῦς ὑπέστρεψεν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος; καὶ προσέθηκεν “ἐν τῇ δυνάμει,” διὰ τὸν ἀθλητὴν τὸν νεικηκότα.

ὩΡΙΓΕΝΟΤΣ. “Βασιλείας κόσμου,” φησὶ, τὸν κοσμικῶν ἀνθρώπων, τίνα τρόπον οἱ βασιλεύονται ὑπὸ πονηρίας, οἱ δὲ βασιλεύονται ὑπὸ φιλαργυρίας, οἱ δὲ ὑπὸ κενοδοξίας· οὐ γὰρ ἐδείκνυν αὐτῶ τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου, τίνα τρόπον ἰσχύει βασιλεύειν, ἢ αὐτὸν προτρέψεται ποιῆσαι, ὃ ἐνόμιζε ποιῆσαι, περιγενήσεσθαι τοῦ Χριστοῦ. εἰ θέλεις, φησὶ, βασιλεῦσαι τούτων, καὶ ἐπὶ τούτῳ 10 ἐλήλυθας τοῦ ἀγωνίσασθαι καὶ ἀποστήσαι τοὺς βασιλευμένους ὑπ’ ἐμοῦ, μὴ ἀγωνίζου, ἐν ἀξιώ, πεσὼν προσκυνησόν με, καὶ παράλαβε πᾶσαν τὴν βασιλείαν τὴν ὑπ’ ἐμέ. ἀλλ’ ὁ Σωτὴρ βασιλεῦσαι μὲν θέλει καὶ ὑποτάξαι πάντα τὰ ἔθνη, ἵνα δούλα γένηται δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας καὶ πάσης ἀρετῆς· βασιλεῦσαι 15 δὲ οὐ μετὰ ἀμαρτίας, οὐδὲ βούλεται ἀκμητὶ ὑποτάξας αὐτὸν ἐκείνῳ ἐστεφανῶσθαι, οὐδὲ ἀκμητὶ λαβεῖν πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν ὑποχείριον. Διὸ φησι πρὸς αὐτὸν, “γέγραπται, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ “μόνῳ λατρεύσεις.” 20

16 Ἐμφαιῇ δέ, φησιν, ἑαυτὸν καὶ καταστήσαι ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ βουλόμενος, καὶ ὅτι κεχρῆσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς σωτηρίαν τῆς ὑπ’ οὐρανόν, πανσόφως καὶ τοῦτο οἰκονομεῖ πρό γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐκ Ναζαρέτ, οἷς συνετράφη, κατὰ γε τὴν σάρκα, φημί, τοῦτο χαριζόμενος. “ἦλθε” γὰρ, φησὶν, “εἰς Ναζαρέτ, οὗ 25 “ἦν ἀνατεθραμμένος,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀναγνοὺς δὲ τὰ ἐν τῷ προφῆτῃ Ἡσαΐᾳ ἀναγεγραμμένα, “ὅτι Πνεῦμα Κυρίου ἐπ’ ἐμέ, “οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐναργέστατα διὰ τούτων ἐδείκνυε τοῖς ἀκούουσιν, ὅτι αὐτὸς ἦν, ὁ τότε διὰ τοῦ προφήτου λαλῶν, ὅτι καὶ ἐνανθρωπήσει καὶ 30 ἀφίξεται διασώσων τὴν ὑπ’ οὐρανόν· κεχρῆσθαι γὰρ οὐχ ἑτέρως φαιμέν τὸν Τίον, πλὴν ὅτι κατὰ σάρκα, γενόμενον δηλονότι καθ’ ἡμᾶς καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

21 Εἶπε δέ, “ὅτι σήμερον πεπλήρωται ἡ γραφὴ αὕτη,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἑαυτὸν φανερῶς παριστάς ἐν τούτοις τὸν διὰ τῆς προφητείας 35

- προηγορευμένον· αὐτὸς γὰρ εὐηγγελίσατο τὴν τῶν οὐρανῶν βασι-
 λείαν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· αὐτοὶ γὰρ ἦσαν πτωχοὶ, μηδὲν ἔχοντες,
 μὴ Θεὸν ἐν γνώσει, μὴ νόμον, μὴ προφῆτας, καὶ ἅπασι τοῖς πλοῦ-
 τον οὐκ ἔχουσι πνευματικόν· αὐτὸς αἰχμαλώτους ὄντας ἐρρύσατο,
 τὸν ἀπιστάτην τύραννον καθελὼν, τούτέστι τὸν Σατανᾶν· αὐτὸς 5
 ἐνήστραψε τὸ νοητὸν καὶ θεῖον καὶ οὐράνιον φῶς τοῖς ἐσκοτισμένην
 ἔχουσι τὴν καρδίαν, καθὼς αὐτὸς φησι, “ὅτι ἐγὼ φῶς εἰς τὸν
 “κόσμον τοῦτον ἐλήλυθα” αὐτὸς ἀπέλυσε δεσμῶν, δηλονότι τῶν
 εἰς ἁμαρτίαν, τοὺς συντεθραυσμένην ἔχοντας καρδίαν· αὐτὸς ἐκή-
 ρυξεν ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν, οὗ ὁ πάνσοφος Παῦλος μνημονεύει 10
 λέγων, “ἰδοὺ, νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας.”
- 22 Ταῦτα δὲ ἀκούοντες καὶ θαυμάζοντες “ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς
 “χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ,” καίτοι
 σμικρολογεῖν αὐτὸν οὐκ ἀπέστησαν· ἔλεγον γὰρ, φησὶν, “οὐχὶ
 “υἱὸς ἐστὶν Ἰωσήφ αὗτος;” ὅθεν ἀρμόδιον εἰπεῖν ἐπ’ αὐτοῖς 15
 τοῦτο· “ἰδοὺ λαὸς μωρὸς καὶ ἀκάρδιος· ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς, καὶ οὐ
 “βλέπουσιν, ὥτα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούουσιν.”
- 23 Καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παρα-
 βολὴν ταύτην, Ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτόν.

Κοινὸς λόγος παρὰ Ἰουδαίοις ἦν, ἀσπασμοῦ χάριν ἐξηυρημένος· 20
 τοῖς γὰρ ἄρρωστοῦσι τῶν ἱατρῶν ἐπεφώνουν τινές, “ἰατρὲ, θερά-
 “πευσον σεαυτόν,” ὥσανεὶ οὖν τοῦτο προτείνας αὐτοῖς τὸ ῥητὸν,
 ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, ὅτι πολλὰ βούλεσθε παρ’ ἐμοῦ γίνεσθαι σημεῖα,
 παρ’ ὑμῖν μάλιστα, παρ’ οἷς καὶ ἐτράφην. Ἀλλ’ οἶδα τὸ κοινὸν
 καὶ ἅπασι συμβαῖνον πάθος, ὅτι καταφρονοῦνταί που αἰεὶ καὶ τὰ 25
 ἐξαίρετα τῶν πραγμάτων, ὅταν μὴ σπανίζῃ παρά τισιν, ἀλλ’
 ἔχωσιν ἐπ’ ἀδείας αὐτά. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἐπ’ ἀνθρώπῳ τοῦτο συμ-
 βαίνει θαυμαστῶς, ὁ γὰρ συνήθης καὶ παρὼν αἰεὶ ἀποστερεῖται
 πολλάκις τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ τιμῆς παρὰ τῶν εἰδότην αὐτόν·
 διὰ τοῦτο “λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς προφῆτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ 30
 “πατρίδι αὐτοῦ.”

ὩΡΙΓΕΝΟΤΣ. Πατρίς τῶν προφητῶν, ὁ ἐκ περιτομῆς λαὸς,
 παρ’ οἷς οὐκ εἰσὶ δεκτοί· ἡμεῖς δὲ οἱ ἀλλότριοι τῶν διαθηκῶν καὶ
 ξένοι τῶν ἐπαγγελιῶν, ἐδεξαίμεθα τοὺς προφῆτας ὅλη ψυχῇ προ-
 κηρύξαντας Χριστὸν ἥπερ ἐκείνοι, ὥσπερ καὶ ἡ ἐν Σαρέφθαν τῆς 35
 Σιδωνίας χήρα τὸν Ἠλίαν λιμοῦ γενομένου ἐν τῇ Ἰσραὴλ, τοῦ

ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου. περὶ ταύτης τῆς χήρας ὁ προφῆτης φησὶν, “ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν “ἄνδρα,” καὶ πάλιν, ὅτι ἑτέρα γραφή, “στεῖρα ἔτεκεν ἑπτὰ, καὶ “ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις ἡσθένησε.”

Ἐπειδὴ δὲ τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας εἰς τέλος ἤχθαι διεβε- 5
βαιούντο τῶν Ἰουδαίων τινες, ἡ ἐπὶ τισι τῶν παρ’ αὐτοῖς βεβασι-
λευκότων, ἡ ἐπὶ προφήταις ἀγίοις, ἀποφέρει χρησίμως αὐτοὺς
τῆς τοιαύτης ὑπονοίας, ἐλέγχων αὐτοὺς ὡς ἀπιστοῦντας, καὶ μὴ
πιστεύνοντας ὅτι μᾶλλον εἰς αὐτὸν αἱ τοιαῦται προφητεῖαι ἀρμό-
ζουσι, πρὸς μίαν ἀπεστάλθαι χήραν Ἠλίαν εἰπὼν, καίπερ πολλῶν 10
οὐσῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ τότε, καὶ ἓνα θεραπεῦσαι λεπρὸν τὸν προ-
φήτην Ἐλισσαῖον Ναιμὰν τὸν Σύρον, καὶ ἐκ τούτων πλείστων
ὄντων ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ἐπειδὴ ἐκ πασῶν τῶν χηρῶν ἐκείνῃ μόνῃ
εὐρίθῃ πιστῇ, ὁμοίως καὶ ἐκ πάντων τῶν λεπρῶν οὗτος.

ΤΟΤ’ ΑΓΙΟΤ ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Τί τὸ κωλύον αὐτὸν 15
εἶναι σεπτὸν τε καὶ ἀξιάγαστον, εἰ καὶ υἱὸς ἐνομίζετο Ἰωσήφ;
οὐχ ὅρῃς τὰς θεοσημείας; πεσόντα τὸν Σατανᾶν, νενικημένας τὰς
τῶν δαιμόνων ἀγέλας, διαφόρων νοσημάτων ἐλευθέρους γεγονότας
πολλούς; ἐπαινεῖς τὴν χάριν τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῦ ταῖς διδασκαλίαις;
εἶτα σμικρολογεῖς Ἰουδαϊκῶς, ὅτι πατέρα τὸν Ἰωσήφ ἐπεγράφετο; 20
Ἦ πολλῆς ἀβουλίας, ἀληθὲς ἐπ’ αὐτοὺς εἰπεῖν, “ἰδοὺ λαὸς μωρὸς
“καὶ ἀκάρδιος, ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς, καὶ οὐ βλέπουσιν, ὦτα, καὶ οὐκ
“ἀκούουσι.”

30 Διὰ τί ἐκβαλλόντων αὐτῶν “ὥστε κατακρημνίσαι αὐτὸν, αὐτὸς
“διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο;” οὐ τὸ παθεῖν φεύγων, διὰ 25
τοῦτο γὰρ καὶ ἐλήλυθεν, ἀλλὰ καιρὸν ἀναμένων ἐπιτήδειον εἰς
τοῦτο. ἀρχὴ γὰρ ἦν νῦν τοῦ κηρύγματος· τοῦτο δὲ αὐτὸ ὑπάρχει
τεκμήριον, ὅτι καὶ ὅτε ἔπαθεν, ἐκουσίως πέπονθε, καὶ οὐκ ἂν οὐδὲ
τότε ἔπαθεν, εἰ μὴ ἑαυτὸν ἐπέδωκεν.

ΤΟΤ’ ΑΤΤΟΤ. Οὐς οὐ μεθίστησι λόγος πρὸς τὸ εἶδέναι σαφῶς 30
τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ἔσται Θεὸς καὶ Κύριος, τούτους σαγη-
νεῖ πρὸς τὸ εἰνῆιον ἢ τῶν σημείων ἐπίδειξις. χρησίμως οὖν καὶ
ἀναγκαίως προσεπάγει πολλάκις ταῖς μυσταγωγαίαις τὰς μεγα-
λουργίας· ἅπιοτοι μὲν γὰρ οἱ τῆς Ἰουδαίας οἰκήτορες, καὶ τοὺς
τῶν καλούντων εἰς σωτηρίαν ἀτιμάζοντες λόγους, μάλιστα δὲ 35
πάντων οἱ ἀπὸ τῆς Καπερναούμ.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τοῦ ἔχοντος πνεῦμα δαιμόνιον.

33 Καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ ἦν ἄνθρωπος ἔχων πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι οὐδὲν ἕτερον ἐνόμιζον εἶναι τὸν Χριστὸν, 5 πλὴν ὅτι καθ' ἓνα τῶν ἁγίων, καὶ ἐν τάξει προφητῶν παρελθεῖν εἰς μέσον. Διὰ τοῦτο ἵνα μείζονα τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν καὶ ὑπόνοιαν ἔχωσι, τὸ προφητικὸν ἀναβαίνει μέτρον· οὐδὲ γὰρ εἰρηκέ ποτε ταδε λογικῶς^a, ἀλλ' ὥστε νομικῶς τὰ ὑπὲρ νόμου ἐλάλει, καὶ μετ' ἐξουσίας τῆς θεοπρεποῦς τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπέτιμα πνεύ- 10 μασι.

34 Εὐφύμει δὲ αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον λέγον, “οἶδά σε, “ τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ,” ὑπονοῶν διὰ τῆς τοιαύτης εὐφημίας τὸ κενοῦν δόξης αὐτὸν ἐραστὴν ἀποτελεῖν, καὶ ἀποσχέσθαι παρασκευάζει τοῦ ἐπιπλήττειν αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτοῦ, 15 ὅλον ἀντὶ χάριτος διδόντα χάριν· ἀλλ' οὐκ ἐπιτεύξεται δόλιος θήρας, Θεὸς γὰρ οὐ μυκτηρίζεται, ἀποφράττει δὲ μᾶλλον τὴν ἀκάθαρτον αὐτοῦ γλῶτταν ὁ Κύριος, καὶ προστάσσει τοῦ ἔχοντος αὐτὸν ἀποφοιτᾶν.

Τίτοτ Βοστράν. Ἄρα διὰ τί ἔρριψεν αὐτόν; διὰ τί δὲ ὁ 20 Κύριος συνεχώρησεν; ἐπειδὴ γὰρ ἐλάλει ὡς νήφων καὶ ἐφθέγγετο ὡς καθεστηκώς, διὰ τὸ τὰ ῥήματα εἶναι τοῦ δαίμονος, ἡ δὲ γλῶττα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐνόμιζον οἱ ἄνθρωποι ὅτι οὐχ ὡς ἐν δαιμονίῳ πονηρῷ ἐφθέγγετο, ἀλλ' ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐλάλει, συνεχώρησεν αὐτῷ ρίψαι τὸν ἄνδρα, ἵνα δῆλον γένηται, ὅτι τὸ δαιμόνιον 25 ἐστὶ τὸ λαλήσαν.

Ἐξ Ἀνεπιγράφοτ. Ἐκβάλλουσιν αὐτόν, καθ' ἑαυτῶν μᾶλλον τὴν δίκην ὀρίζοντες, καὶ βεβαιοῦντες τὸ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον· ἐκπεπτώκασι γὰρ αὐτοὶ τῆς ἄνω πόλεως τῆς ἐπουρανίου, τὸν Χριστὸν μὴ δεξάμενοι. Ἴνα δὲ μόνον ἐλέγξῃ δυσσεβήσαντας 30 μέχρις ἐπιχειρημάτων, συγκεχώρηκε προσελθεῖν τὰ καθ' ἑαυτοῦ τολμήματα. Διεξίει γὰρ διὰ μέσου αὐτῶν, οὐδὲν ὅσον εἰπεῖν τινα θέμενος τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν.

^a λογικῶς Cod.

ΚΕΦ. Θ.

Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.

38 Ἀναστὰς δὲ ἐκ τῆς συναγωγῆς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος.

ΚΤΡΪΑΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΪΑΣ. Θέσται πῶς κατέλυσεν παρ' ἐνὶ 5 τῶν μαθητῶν, ἀνθρώπῳ πένητι καὶ ἀσήμεῳ κατὰ τὸν βίον, ὁ τὴν ἐκούσιον δι' ἡμᾶς ὑπομείνας πτωχείαν, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, καὶ μάθωμεν τοῖς ταπεινοῖς συνεπάγεσθαι καὶ μὴ κατεπάρεσθαι τῶν ἐν ἐνδείᾳ καὶ θλίψει. ὑποδεξόμεθα τοῖνυν καὶ ἡμεῖς τὸν Ἰησοῦν. ὅταν γὰρ εἰσβάλῃ καὶ ἐν ἡμῖν ἔχωμεν 10 αὐτὸν εἰς κῶν καὶ καρδίαν, τότε τῶν ἐκτόπων ἡδονῶν τὴν πύρῳσιν ἀποσβέσει. ἐγείρει δὲ καὶ εὐρρώστους ἀπεφαίνει, πνευματικῶς δηλονότι, ὥστε καὶ ὑπηρετεῖν αὐτῷ, τοῦτέστι, τὰ αὐτῷ δοκούντα πληροῦν.

ΤΟῦ ἈΓΙΟῦ ΤΙΤΟΥ ΒΟΣΤΡῶΝ. Οὐκέτι γὰρ ^β τῶν ἰαθέντων ἀπὸ 15 ποικίλων ἀσθενειῶν, καὶ ἀπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ περὶ Πέτρου καὶ Ἀνδρέα καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰωάννου. Τὸ “ἡπῆρχον ἁλιεῖς,” καὶ τὸ “ἡκολούθουν τῷ Χριστῷ” προεγράφη.

Περὶ δὲ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων λέγει ὁ ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας—Διὰ τῶν ἀλιευτικῶν αὐτοῦ ἐπιτηδευμάτων, ἁλιεύει 20 τοὺς μαθητάς, ὥπως μάθωσιν ἐκ τούτου ὅτι πανθενὲς ἔχει τὸ θέλημα, καὶ τοῖς θεοπρεπεστάτοις αὐτοῦ νεύμασιν ἢ κτίσις ὑπηρετεῖ· καὶ ἵνα διὰ πράγματος ἐναργοῦς, καὶ ὡς ἐκ τύπου καὶ εἰκόνης τοῦ παραδόξως τετελεσμένου πληροφορηθῶσιν, ὅτι οὐκ ἄμισθος ὁ πόνος αὐτοῖς, οὐδὲ ἄκαρπος ἡ σπουδὴ ἔσται αὐτοῖς, ἥν 25 ἂν ποιήσαιντο, τῆς εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας τὸ δίκτυον ἀπλώσαντες, ἀλλ' ἐν αὐτῷ πάντα τε καὶ πάντως τὰς τῶν ἐθνῶν ἀγέλας συλλέξωσιν.

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.

30

ΚΤΡΪΑΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΪΑΣ. Ἄθρει δέ μοι πάλιν, ὅσην ἔχει τὴν ὠφέλειαν ἢ τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς ἐπαφή, ἐλαύνει γὰρ καὶ

^β Multa hic ommissa esse videntur et leg. περὶ τῶν ἰαθ.

ποικίλας νόσους καὶ δαιμονίων ὄχλον, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου δύναμιν καταστρέφει.

Καίτοι γὰρ λόγῳ καὶ νεύματι πληροῦν δυνάμενος τὰς τερατουργίας, ἵνα τῶν ἀναγκαίων διδάξῃ, καὶ τὰς χεῖρας ἐπιφέρει τοῖς οὖσιν ἐν ἀρρωστίαις. Ἔδει γὰρ, ἔδει μαθεῖν ἡμᾶς, ὅτι τῆς τοῦ 5 λόγου δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν πεφόρηκεν ἡ ἀγία σὰρξ, ἣν ἰδίαν ἐποιήσατο, θεοπρεπῆ τὴν δύναμιν ἐμφυτεύσας αὐτῇ. οὐκοῦν ἀπίεσθω καὶ ἡμῶν, μᾶλλον δὲ ἡμεῖς αὐτοῦ διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, ἵνα καὶ ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ ψυχικῶν ἀρρωστημάτων καὶ τῆς τῶν 10 δαιμονίων ἐφοδου καὶ πλεονεξίας.

Τοῦ ἁγίου Τίτου. Φυγαδεύει νοσήματα, ἀσέβειαν ἐξελαίνει, δαίμονας ἀποσοβεῖ, πάντα τὰ κακὰ ἐκβάλλει, εἰσάγει δὲ εἰς τὴν οἰκουμένην τὴν ἀλήθειαν, ἐξουσίαν θεοπρεπῆ.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων.

15

2 ΚΤΡΙΛΛΟΤ Ἀλεξανδρείας. Θαυμάσωμεν τῆς οἰκονομίας τὸ εὐτεχνον, τὸ ἐπὶ τῇ γε θήρᾳ τῶν τεθηρηκότων τὴν ὑπ' οὐρανόν· φημὶ δὴ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, οἱ καὶ ἀλειεύειν εἰδότες, ὑπὸ Χριστοῦ γεγονᾶσι λίθον, ἵνα καὶ αὐτοὶ τὴν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων σαγήνην χαλάσαντες, προσκομίσωσιν αὐτῷ τοὺς κατὰ 20 πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ γοῦν ἔφη που δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, “ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ἁλιεῖς πολλοὺς, λέγει Κύριος, καὶ ἀλειύ-
“σωσιν αὐτούς, καὶ μετὰ ταῦτα, ἀποστελῶ πολλοὺς θηρευτάς,
“καὶ θηρεύσωσιν αὐτούς.” καὶ τοὺς μὲν ἁλιεῖς τοὺς ἁγίους Ἀπο-
στόλους φησὶ, θηρευτάς δὲ τοὺς κατὰ καιροὺς τῶν ἁγίων ἐκκλη- 25 σιῶν. ἡγουμένους τε καὶ μυσταγωγούς. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρκούντως τοῖς ὄχλοις διείλεκται, τρέπεται πάλιν πρὸς τὴν συνήθη μεγα-
λουργίαν, καὶ διὰ τῶν ἁλιευτικῶν ἐπιτηδευμάτων ἀλειεύει τοὺς μαθητάς.

5 Τίτου ἐπισκόπου Βοστρᾶν. Φησὶν ὁ Σίμων, “ἐπιστάτα δι' 30
“ὅλης τῆς νυκτὸς κοπιάσαντες, οὐδὲν ἐλάβομεν.” πολλοὶ προ-
φῆται ἦλθον, καὶ ἔμεινεν ἄπιστος ὁ κόσμος. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν

ὁ Παῦλος, “ ἡ νύξ πρέκειψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν ὡς ἐν ἡμέρᾳ
 “ εὐσχημόνως περιτατήσωμεν” πολλὰ ἔκαμον οἱ προφῆται, καὶ
 Ἰουδαῖοι ἔμειναν ἄπιστοι. Τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν;
 Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ, “ ἄλλοι κεκοπιάκασι, καὶ ὑμεῖς εἰς
 “ τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε.”

5

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Προσέταξε γὰρ τοῖς περὶ Σίμωνα,
 βραχὺ τῆς γῆς ἀποφέρεσθαι, καὶ καθεῖναι πρὸς ἄγραν τὸ δίκτυον.
 οἱ δὲ δι' ὅλης μὲν ἔφασκον κοπιᾶσαι νυκτὸς, λαβεῖν δὲ μηδέν
 πλὴν ἐν ὀνόματι Χριστοῦ καθῆκαν τὸ λῖνον, καὶ μεστὸν εἶχον
 εὐθὺς τῶν τεθηρευμένων, ἵνα διὰ πράγματος ἐναργοῦς καὶ ὡς ἐκ 10
 τύπου καὶ εἰκόνος τοῦ παραδόξως τετελεσμένου, πληροφορηθῶσιν,
 ὅτι οὐκ ἄμισθος ὁ πόνος αὐτῶν, οὔτε ἄκαρπος ἡ σπουδὴ, ἣν ἂν
 ποιήσαιεν, τῆς εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας λῖνον ἀπλώσαντες, ἀλλ'
 ἐν αὐτῷ πάντα τε καὶ πάντως τὰς τῶν ἐθνῶν ἀγέλας συλλέξωσι.
 πλὴν ἐκεῖνο ἄθρει, οὐ γὰρ ἰσχύσαν ἀνεγκῦσαι τὸ λῖνον Σίμων τε 15
 καὶ οἱ σὺν αὐτῷ κατένευσάν, φησι, τοῖς μετόχοις, ὅλον δὲ ὅτι
 διὰ τῶν ἀλιευτικῶν ἐπιτηδευμάτων, ὥστε συλλαβέσθαι αὐτοῖς καὶ
 συνδιασῶσαι τὴν ἄγραν. Πολλοὶ γὰρ τοῖς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων
 συνῆραντο καὶ συναίρονται πόνοις, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ τὰς
 ἱερὰς ἡμῖν τῶν ἁγίων Εὐαγγελιστῶν ἀνερευνῶντες γραφὰς, καὶ 20
 μετ' ἐκείνους ἕτεροι ποιμένες καὶ διδάσκαλοι καὶ λαὸν ἡγούμενοι,
 καὶ τῶν τῆς ἀληθείας πραγμάτων ἐπιστήμονες. Ἀναφέρεται γὰρ
 ἔτι τὸ λῖνον, πληροῦντος αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ καλοῦντος εἰς
 ἐπιστροφὴν τῆς ἐν βυθοῖς θαλάσσης κατὰ τὸ γεγραμμένον, τουτ-
 ἐστὶ τοῦ ἐν ζάλῃ καὶ κύμασιν, ἐν τοῖς κοσμικοῖς.

25

Περὶ τοῦ λεπροῦ καὶ ἐπὶ τοῦ παραλυτικοῦ καὶ περὶ τοῦ τελώνου
 ἕως περὶ τῶν ἀσκῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων, προεγράφη.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ τοῦ λεπροῦ.

12 Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν μιᾷ τῶν πόλεων, 30
 καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ πλήρης λέπρας.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἐπαῖνου παντὸς ἀξία τοῦ προσ-

ελθόντος ἡ πίστις· μεμαρτύρηκε γὰρ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν τῷ Ἐμμανουήλ, καὶ διὰ νευμάτων θεοπρεπῶν ἐλευθεροῦσθαι ζητεῖ· καίτοι τὸ πάθος οὐκ ἰάσιμον· οὐ γὰρ οἶδεν ἡ λέπρα ταῖς τῶν ἱατρῶν ἐμπειρίαις παραχωρεῖν, ἀλλὰ τεθέαμαι, φησὶν, ἐλαυνόμενους ἐν ἐξουσίᾳ θεοπρεπεῖ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας νοσημάτων 5 πολλῶν ἀπαλλαττομένους, καὶ συνῆκα ὡς θείᾳ τινὶ καὶ ἀμάχῳ χειρὶ τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι. ὁρῶ δὲ πρὸς τοῦτο χρηστὸν ὄντα καὶ ἐτοιμότατα κατοικτείροντα τοὺς προσιόντας αὐτῷ. Τί τοίνυν τὸ κωλύον ἐλεεῖσθαι καμέ; καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; ἐβεβαίου ἐν αὐτῷ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ πληροφορίαν ἐργά- 10 ζεται. δέχεται γὰρ τὴν αἴτησιν, καὶ ὁμολογεῖ τὸ δύνασθαι, καὶ φησὶ, “θέλω καθαρίσθητι.” χαρίζεται δὲ αὐτῷ καὶ ἀφῆν τῆς ἀγίας αὐτοῦ καὶ πανσθενεστάτης χειρὸς, καὶ εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ τὸ πάθος ἦν ἐκ ποδῶν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί δὴποτε ἵνα μάθωσιν ἐντεῦθεν οἱ τὴν τῶν ἰαμά- 15 των χάριν παρὰ Θεοῦ δεχόμενοι; μὴ τὰς παρὰ τῶν θεραπευομένων εὐφημίας αἰτεῖν, μήτε μὴν τοῦ παρά τινων ἐπαίνου, ἵνα μὴ εἰς ὑπεροψίαν ἐκπέσοιεν, τὸ πάντων τῶν κακῶν αἰσχιστον πάθος, καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, καὶ σιωπῶντος τοῦ λεπροῦ ἤρκει καὶ αὕτη τοῦ πράγματος ἡ φωνή, πρὸς τὸ ἀπαγγεῖλαι πᾶσι τοῖς εἰδόσιν 20 αὐτὸν τὴν τοῦ θεραπεύσαντος δύναμιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οἰκονομικῶς φησι προσάγειν τὸ δῶρον τῷ λεπρῷ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον τοῖς ἱερεῦσιν· ἤθελε μὲν ὁμολογουμένως μεταστῆσαι τὴν σκιὰν καὶ μεταπλᾶσαι τοὺς τύπους εἰς πνευμα- 25 τικὴν λατρείαν· ἀλλ' ἐπειδὴ μήπω πιστεύσαντες πρὸς αὐτὸν 25 Ἰουδαῖοι προσέκειντο ταῖς Μωϋσέως ἐντολαῖς, ὡς ἔτι τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν ἰσχυόντων, ἐπιτρέπει τῷ λεπρῷ τοῦτο ποιεῖν εἰς μαρτυρίαν αὐτοῖς. Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ θεραπεῦσαι τὸν λεπρὸν ἔξεστιν ἰδεῖν καὶ μάλα σαφῶς ἐν ἀπαρακλήτοις ὑπεροχαῖς πρὸς τὸν Μωϋσέως νόμον, ὄντα Χριστόν· ἐλεπρώθη μὲν γὰρ ἡ 30 Μαριὰμ, ἀδελφὴ δὲ Μωϋσέως αὕτη· κατελάλησε γὰρ αὐτοῦ, καὶ κατεδάκνυτο μὲν γὰρ λίαν ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως, ἐπειδὴ οὐκ ἦν ἱκανὸς ἀποστῆσαι τοῦ γυναιίου τὴν νόσον, προσέπιπτε τῷ Θεῷ λέγων, “ὁ Θεὸς δεόμαί σου, ἴασαι αὐτήν.”

Πρόσσχες τοίνυν ἀκριβῶς· αἵτησις ἦν ἐκεῖ διὰ προσευχῆς, τῆς ἁνωθεν ἡμερότητος ἡξίου τυχεῖν· ὁ δέ γε τῶν ὅλων Σωτὴρ μετ' ἐξουσίας ἔφη τῆς θεοπρεποῦς, “θέλω καθαρίσθητι” οὐκοῦν μαρτύριον ἦν τοῖς ἱερεῦσιν ἢ τῆς λέπρας ἀποβολή, καὶ ἦν ἐντεῦθεν εἶδέναι τοὺς τὴν κρείττενα ψῆφον ἀπενέμοντας τῷ Μωϋσεῖ, ὅτι 5 τῆς ἀληθείας ἔξω βαδιοῦσιν. Ἔδει γάρ, ἔδει Μωϋσέα θαυμάζειν μὲν ὡς νόμου διάκονον καὶ χάριτος ὑπουργόν, λαληθείσης δι' Ἀγγέλων, ὑπερθαυμάζειν δὲ τὸν Ἐμμανουήλ καὶ δοξολογεῖν αὐτὸν ὡς Ἰὺν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστράν. “Εἰς μαρτύριον αὐτοῖς,” εἰς 10 μαρτύριον τὸ θεραπεύεσθαι, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον· εὐ γὰρ ἤλθε καταλῦσαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας, ἀλλὰ πληρῶσαι. αἵρετικοὶ τὸ “εἰς μαρτύριον” εἰς ὕβριν κατὰ τοῦ νόμου λαμβάνουσιν, οὐ συνιέντες οἱ ἀνόητοι ὅτι τὸ “εἰς μαρτύριον” εἰς ἀποδείξιν λέγεται· ὅπου γὰρ μαρτυρία, πρόφασίς ἐστίν ἀμφιβαλλομένου 15 πράγματος.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

- 17 Καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμέρων καὶ αὐτὸς ἦν διδάσκων, καὶ ἦσαν καθήμενοι Φαρισαῖοι καὶ νομοδιδά- 20 σκαλοι.

Τοῦ ἁγίου Κτρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀναγκαῖον, οὐκ εὐαριθμήτου πληθὺς τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων συνειλεγμένης, γενέσθαι τῶν ἔτι μάλιστα θεοπρεπεστάτων εἰς ὄνησιν αὐτοῦ, μικρὰ γὰρ ἐφρόνουν περὶ αὐτοῦ· ὥκονομήθη τι πάλιν 25 τῶν τεθναμασμένων· ἔρριπτο μὲν γὰρ ἐπὶ κλίνης παράλυτος ἀνὴρ, ἀνιάτῳ νόσῳ κεκρατημένος. Ἐπεὶ δὲ ἀσθενοῦσι πρὸς τὸ συμβᾶν, ἢ τῶν ἱατρῶν ἡλέγχετο τέχνη, πρὸς τὸν ἁνωθεν καὶ ἐξ οὐρανῶν ἱατρὸν παρὰ τῶν οἰκείων ἐπεκομίζετο. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐν ὄψει λοιπὸν τοῦ θεραπεύειν ἰσχύοντος, δεκτὴ μὲν αὐτοῦ γέγονεν ἡ 30 πίστις. ὅτι δὲ ἐστίν ἀμαρτίας ἀναρετικῇ, διαδείκουσιν εὐθὺς ὁ Χριστὸς, ἐπιφανεῖ γὰρ τῷ κειμένῳ λέγων, “ἄνθρωπε, ἀφ᾽ ἐνθαυ-

“σοι αἱ ἁμαρτίαι σου” ἀλλ’ ὥς γε οἶμαι, πρὸς τούτοις ἐρεῖ τις εὐθὺς ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου ἐβούλετο· καὶ πῶς ἄφεςιν τῆς ἁμαρτίας αὐτῷ Χριστὸς ἐπηγγέλλετο; ἵνα μάθῃς ὅτι σεσιγημένως καὶ ἀφορητῇ Θεὸς κατασκάπτειται τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἐφορᾷ τῆς ἐκάστου ζωῆς τὴν ὁδόν· οὕτω καὶ γέγραπται· “ἐνώπιον 5
 “γὰρ εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρός· εἰς πάσας τὰς
 “τροχίας αὐτοῦ σκοπεύει.” ἐπειδὴ δέ ἐστιν ἀγαθός, καὶ πάντα ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, διασμήχει πολλάκις ἐξ ἁμαρτιῶν τοὺς ἐνείλημμένους, ἀρρωστίαν ἐμβαλὼν τῷ σώματι· οὕτω γὰρ πού φησι διὰ φωνῆς Ἰερεμίου, “πόνω καὶ μαστιγι παιδευθήσῃ Ἱερου- 10
 “σαλήμ.” Ἐφη δέ που καὶ ὁ Παροιμιαστής· “υἱέ, μὴ ὀλιγώρει
 “παιδεῖας Κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ’ αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· ὃν γὰρ
 “ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παρα-
 “δέχεται.” Καλῶς οὖν ἄρα Χριστὸς τὴν τοῦ νοσεῖν ἀφορμὴν, καὶ οἶον τοῦ πάθους τὴν ῥίζαν, τουτέστι, τὴν ἁμαρτίαν, προαπο- 15
 κείρειν ἐπαγγέλλεται. Ἐξαιρεθείσης γὰρ ταύτης, δι’ ἣν καὶ τὸ πάθος, ἔδει πάντως αὐτὴν συναναيرهθῆναι τὴν νόσον· ὁ μὲν οὖν τῶν ὅλων Σωτὴρ καὶ Κύριος, θεοπρεπεστάτην ἔχων τὴν ἐξουσίαν, τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεςιν ἐπηγγέλλετο. βορυβεῖ δὲ πάλιν ὁ λόγος τὸ δυσπειθές καὶ βάσκανον τῶν Φαρισαίων ἐργαστήριον. 20

ΤΙΤΟΤ ΤΟῦ ΒΟΣΤΡΩΝ. Θαυμάσαι ἐστὶ τοὺς κομίσαντας τὸν παράλυτον, πῶς μὴ δυνηθέντες διὰ τῆς θύρας εἰσελθεῖν, ἀνεκόμισαν αὐτὸν ἐπὶ τὸ δῶμα, ὥς γὰρ ξένω καὶ καινῷ ἐπιχειρῆσαι πράγματι ἀνασπάσαντες γὰρ τὸν κέραμον, μετεκίνησαν τὴν ἀποκειμένην ὕλην. καὶ ὅμως τούτων γενομένων, καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐμακροθύμει, καὶ 25
 οἱ παρόντες ἐσιώπων, τὴν ἔκβασιν βουλόμενοι θεωρῆσαι, καὶ ἰδεῖν τί λαλεῖ καὶ τί ποιεῖ. Ἀναστομώσαντες τοίνυν τὸ δωματίον, χαλῶσι τὸν κράββατον, καὶ φέρουσι μέσον τὸν παραλελυμένον. Ὁ δὲ Κύριος, φησὶν, “ἰδὼν τὴν πίστιν αὐτῶν,” οὐ τὴν πίστιν τοῦ παραλελυμένου, ἀλλὰ τὴν πίστιν τῶν καλῶς φιλοτιμησάντων, 30
 ὥστε ἄλλον δι’ ἄλλων πίστιν θεραπεύεται. Εἶποι δ’ ἂν τις ὕπαιθρον εἶναι τόπον, εἰς ὃν διὰ τῶν κεράμων κατεβίβασαν τὴν κλίνην τοῦ παραλύτου, μηδὲν παντελῶς τῆς στέγης ἀνατρέψαντες.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. “Τίς οὗτος,” φησὶν, “ὃς λαλεῖ

“βλασφημίαν;” ἀλλ’ οὐκ ἂν ἔφης, ὦ Φαρισαῖε, τουτὶ περὶ αὐτοῦ, εἰ τὰς θείας ἐπίστασο γραφάς· εἴτα προφητικῶν ἐμέμνησολόγων, εἰ τὸ σεπτὸν καὶ μετὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως συνῆκας μυστήριον. βλασφημίας δὲ ἐγκλήματι περιβάλλουσι, τὴν ἐσχάτην αὐτῶν καθορίζοντες δίκην, καὶ θάνατον καταψηφίζόμενοι. Τὸν 5 γὰρ εἰπόντα δυσφημίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ, θάνατον ὑπομένειν προσέταττε νόμος, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τετολμήκασι, διαδείκνυσιν εὐθὺς ὅτι Θεὸς ἔστιν, ἵνα πάλιν οὐ φορητῶς δυσσεβοῦντας ἐλέγξῃ. “Τί “γάρ,” φησὶ, “διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;” οὐκοῦν ὅταν λέγῃς, ὦ Φαρισαῖε, “τίς δύναται ἁμαρτίας ἀφίεναι, εἰ μὴ εἷς 10 “ὁ Θεός;” ἐρῶ σοι καὶ γὰρ, τίς δύναται καρδίαν εἰδέναι, καὶ τοὺς ἐν τῷ βάθει τῆς διανοίας λογισμοὺς καθορᾶν, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός; Αὐτὸς γὰρ πού φησι διὰ φωνῆς προφητῶν, “ὅτι ἐγὼ Κύριος “ἐτάζων καρδίαν καὶ δοκιμάζων νεφρούς.” ἔφη δέ που καὶ Δαβὶδ περὶ τε αὐτοῦ καὶ ἡμῶν, “ὁ πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδιάς 15 “αὐτῶν” οὐκοῦν ὁ εἰδὼς καρδίαν καὶ νεφροὺς ὡς Θεός, οὗτος ἀφίησι καὶ ἁμαρτίαν ὡς Θεός.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ τοῦ Λευί.

27 Καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθε, καὶ ἐθεάσατο τελώνην, ὀνό- 20
ματι Λευὶν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τελώνης ἦν ὁ Λευὶ^h, ἀνὴρ ἄπληστος εἰς φιλοκερδίαν, ἀχάλινος εἰς πλεονεξίαν, τῶν οὐδὲν προσηκόντων αὐτῷ ἄδικος ἐραστής· τοῦτο γὰρ τοῖς τελώναις τὸ ἐπιτήδευμα· ἀλλ’ ἐξ αὐτῶν ἠρπάζετο τῶν τῆς ἀδικίας ἐργαστηρίων, καὶ σέσωσται παρα- 25
δόξως, κεκληκότες αὐτὸν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· ἔφη γὰρ αὐτῷ, “ἀκολουθει μοι.” ὁ δὲ πάντα ἀφείς ἠκολούθησεν αὐτῷ. Ὁρᾷς ὡς ἀληθεύει λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος, “ὅτι Χριστὸς “ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἁμαρτωλοὺς σῶσαι.” ὁρᾷς ὡς σαρκωθείς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος τὰ σκεύη τοῦ διαβόλου μετέστησεν εἰς 30

^h λευῖσον Cod.

ἑαυτὸν; καὶ σέσωσται μὲν ὁ Λευὶ^c, ἡμῖν δὲ τὸ πρᾶγμα χρηστὰς ἐποίησε τὰς ἐλπίδας· ὅτι γὰρ σώζει τὸ μετανοεῖν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος διδιδάγμεθα· πιστεύσεται δὲ αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων δεσπότης Θεὸς διὰ φωνῆς προφήτου λέγων^d, “ἐπιστράφητε πρὸς με “καὶ σωθήσεσθε, οἱ ἀπ’ ἐσχάτου τῆς γῆς.” Ἄλλ’ εἰσὶ τινες οἱ 5 τῆς θείας γαληνότητος ἐπιχειροῦντες ἀποστερεῖν τοὺς ταῖς ἀμαρτίαις ἐνείλημμένους· οὐ γὰρ παραδέχονται μετάνοιαν, ἀλλ’ οἷον ἐπιτιμῶσι τῷ σώζοντι, ζητοῦντι τὰ ἑαυτοῦ καὶ πανταχόθεν συλλέγοντι τὸ ἐσκορπισμένον, καὶ οὐκ ἀκούουσι λέγοντος τοῦ Σωτῆρος, “οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἱατροῦ, ἀλλ’ οἱ κακῶς ἔχοντες. 10 “οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.”

Τοῦτ’ αὐτοῦ. Ὁ γὰρ τῶν ὅλων Σωτὴρ, ἅτε δὴ ἱατρὸς ὑπάρχων πνευμάτων, οὐκ ἀποφοιτᾷ τῶν δεομένων αὐτοῦ, καὶ ὡς διασμηξαὶ δυνάμενος τοῖς οὕτω κεκάθαρμένοις οἰκονομικῶς συνηλίζετο· ἴδωμεν δὲ, ὃ Φαρισαῖε, τοῦ σοῦ φρονήματος τὴν ἀτρεσίαν, ὁποίων 15 σοι γέγονεν αἰτιαμάτων προξενος ἢ κατὰ τῶν ἐν ἀμαρτίαις ὁφρὺς· αὐτὸν λάβωμεν ἐξηγητὴν, τὸν πάντα εἰδότα Χριστόν. Ἐφη γὰρ οὕτω “ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι, ὁ εἰς “Φαρισαῖος, καὶ ὁ ἕτερος τελώνης· ἀλλ’ ὁ μὲν Φαρισαῖος στὰς “προσηύχετο λέγων, ‘Ὁ Θεὸς, εὐχαριστῶ σοι,’ καὶ τὰ ἐξῆς. 20

Περὶ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὸν Εὐαγγελιστὴν ἐν σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ, ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης οὕτω λέγει, “ὅτι δευτερόπρωτον εἴρηται, ἐπειδὴ δεύτερον μὲν ἦν τοῦ Πάσχα, πρῶτον “δὲ τῶν ἀζύμων.” Εἰ δὲ σάββατον εἴρηται, μὴ θαυμάσης, σάββατον γὰρ πᾶσαν ἑορτὴν καλοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο εἴρηται σάββατα 25 σαββάτων.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ταῦτα πεπραχὸς ὁ Δαβὶδ παρά γε τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν, τοῦ παντὸς παρ’ ὑμῖν ἀξιούται θαύματος, ὀρθῶς καὶ δικαίως· καὶ γὰρ ἦν ἀληθῶς ἅγιος καὶ προφήτης· οὐκοῦν τοῦ διὰ Μωϋσέως νόμου φάσκοντος ἐναργῶς, “κρίμα 30 “δίκαιον κρίνετε,” καὶ “οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει,” πῶς τοὺς ἐμοὺς κατακρίνετε μαθητάς; καὶ εἰς δεῦρο θαυμάζοντες

^c λυῖσας Cod.^d ἔλεγεν Cod.

ὡς ἅγιον καὶ προφήτην τὸν μακάριον Δαυὶδ· αἰτίτοι τὴν Μωϋσέως ἐντολὴν οὐ τετηρήκατε.

ΤΙΤΟΤ ΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ΒΟΣΤΡΩΝ. Οὐδεὶς καλεῖται υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' Ἰησοῦς μόνον ἑαυτὸν οὕτω καλεῖ· ἐπειδὴ Υἱὸς ὢν Θεοῦ, παραδόξως κατηξίωσεν υἱὸς ἀνθρώπου δι' ἀνθρώπους κληθῆναι· 5 ἑαυτὸν οὖν καὶ κύριον τοῦ σαββάτου, ὡς δημιουργὸν καὶ ποιητὴν καὶ νομοθέτην τοῦ σαββάτου ἐκάλεσεν.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ τοῦ ξηρῶν ἔχοντος τὴν χεῖρα.

9 Ἐπερωτήσω ὑμᾶς τί ἔξεστι τοῖς σάββασι, ἀγαθο- 10 ποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι ;

ΤΙΤΟΤ ΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ΒΟΣΤΡΩΝ. Σοφωτάτη λῖαν ἢ πεῦσις, πρέπουσα ταῖς ἐκείνων ἀβελτηρίαις ἢ πρότασις· εἰ μὲν γὰρ ἔξεστιν ἀγαθοποιεῖν ἐν σαββάτῳ καὶ τὸ κωλύον οὐδὲν ἐλεεῖσθαι παρὰ Θεοῦ τοὺς κάμνοντας, παῦσαι συλλέγων τὰς κατὰ Χριστοῦ 15 συκοφαντίας, τὰς ἀφορμὰς, καὶ τῇ σαυτοῦ κεφαλῇ καταχέων τὴν δίκην, ἣν ἐπῆρτησεν ὁ Πατὴρ τοῖς ἀτιμάζουσι τὸν Ἰησοῦν ἡκουσας λέγοντος περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, “ καὶ “ συγκόψω τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τοὺς “ μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομεν.” Εἰ δὲ οὐκ ἔξεστιν εὖ ποιεῖν 20 ἐν σαββάτῳ, κεκώλυκεν ὁ νόμος σώζεσθαι ψυχὴν· γέγονε τοῦ νομοθέτου κατήγορος, διαβέβληκεν ἐντολὴν, ἐφ' ἧ καὶ τεθαύμασται ἢ διὰ Μωϋσέως διακονία. ἀλλ' οὐχ ἑαυτῷ, φησιν, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὸν ἐπὶ τῷ σαββάτῳ τέθεικε νόμον· ἡμῖν δὲ μᾶλλον τοῖς ὑπέχουσιν αὐτῷ τὸν αὐχένα· καλῶς ἔφης ἐπαινῶν τοὺς 25 λόγους· οὐκοῦν ἀνάγκης καὶ νόμου τὸ θεῖον ἐλεύθερον· πῶς οὖν αἰτιᾷ καὶ ἐν σαββάτῳ Χριστὸν ἐλεεῖν ἐθέλοντα καὶ εὐεργετοῦντα ψυχὴν ; ὅταν δὲ καὶ τὸν ἐπὶ τῷ σαββάτῳ τέθεικε νόμον, πολυπραγμονεῖν μέλλομεν, ἐλεημοσύνης ἕνεκα παρὰ Θεοῦ διωρισμένον εὐρήσωμεν. Ἐκέλευσε γὰρ ἀργεῖν ἐν σαββάτῳ, καὶ μηδενὸς 30 τὸ σύμπαν ἄπτεσθαι πόνου, ἀνίσσθαι δὲ μᾶλλον καὶ αὐτοῖς ὁμοῦ

τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων. Ἔφη γὰρ, “ἵνα ἀναπαύσῃται ὁ παῖς σου καὶ ἡ παιδίσκη σου, ὁ βοῦς σου καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου καὶ πᾶν κτήνός σου.” ὁ δὲ βοῦν ἐλεῶν, καὶ τὰ ἕτερα τῶν κτηνῶν—

ΚΕΦ. ΙΣ.

Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐκλογῆς.

5

12 Εἰπὼν ὁ Εὐαγγελιστὴς “ὅτι ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, “ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς προσεύξασθαι εἰς τὸ ὄρος,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔδειξε διὰ τούτου, καθὼς ὁ ἅγιος Κύριλλός φησιν, ὅτι πάντα πρὸς οἰκοδομὴν ἡμετέραν, καὶ εἰς ὄνησιν τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν εἰργάζεται ὁ Χριστὸς, καὶ πνευματικῆς πολιτείας τρόπον 10 τινὰ τὸ καθ’ ἑαυτὸν ἀναθεῖς, ἀληθινὴν ἤθελεν ἀποφαίνειν προσκυνητικὴν, καὶ ὅτι τὰς πρὸς Θεὸν ἰκετείας λάθρα καὶ κεκρυμμένως, καὶ οὐδενὸς ὁρῶντος προσήκει ποιεῖν. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ εἰς ὄρος κατὰ μόνας καὶ ὡς ἐν σχολῇ προσεύχεσθαι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, καθὼς καὶ ἐδίδαξεν ἡμᾶς, εἰπὼν, “σὺ δὲ, ὅταν προσεύχῃ, 15 “εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου,” καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ γὰρ ἀφιλοδόξως καὶ ὀσίους ἐπαίροντας χεῖρας προσεύχεσθαι δεῖ, ὥσπερ εἰς τὸ τῆς θεοπτίας ὕψος ἀποπηδῶντος τοῦ νοῦ, καὶ ἀποφοιτῶντος μὲν θορύβου παντός, ἀποτρέχοντος δὲ καὶ μερίμνης κοσμικῆς. δεῖ δὲ τοῦτο δρᾶν, οὐκ ἀψικόρως καὶ ἀδρανῇ ἔχοντας ὀλιγοψυχίαν, εὐτό- 20 νως δὲ μᾶλλον καὶ ἐν σπουδῇ, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἔχοντας τὴν ὑπομονήν, καὶ ἐν δευτέρῳ τὰς ἐν χερσὶν ἐργασίας τιθεμένους. Ἀκηκόαμεν γὰρ, ὅτι οὐ χαλεπῶς ἠὔχετο ὁ Χριστὸς, ἀλλ’ ὅτι διενυκτέρευε τοῦτο δρῶν. Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐκλογῆς, καὶ περὶ τῶν μακαρισμῶν προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. 25

ΚΕΦ. ΙΖ.

Περὶ τῶν μακαρισμῶν.

20 Προαποφήνας παντὸς ἀγαθοῦ τὴν διὰ Θεοῦ πτωχείαν γινόμενην, καὶ τὸ πεινῆν καὶ κλαίειν οὐκ ἄμισθον ἔσεσθαι τοῖς ἀγίοις εἰπὼν, μεθίστησι τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἐναντίως ἔχοντα τούτοις. φησὶ 30

γάρ, “οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν, “οὐαὶ οἱ ἐμπεπλησμένοι ὅτι πεινάσετε. οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν, “ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε” οὐαὶ ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι” δείκνυσι δὲ ταῦτα κολάσεως ὄντα καὶ δίκης ἐμποη-
 τικά, ἵνα τῷ φόβῳ τῆς ἐπηρτημένης κολάσεως φεύγωσι μὲν τὸ 5
 πλουτεῖν, καὶ τὸ ἐν τροφαῖς εἶναι καὶ γέλωτι, τούτεστιν, ἐν τέρψεσι
 κοσμικαῖς, τῇ δὲ τῶν στεφάνων ἐπιθυμίᾳ, ὧν κληρονομοὶ γενήσονται
 οἱ μακαρισθέντες, σαργνηνύονται πρὸς τοὺς πόνους, καὶ τὴν διὰ Θεὸν
 αἰρεῖσθαι πτωχείαν σπουδάζωσι. Καὶ γὰρ τοὺς μὲν κληρονόμους
 ἔσεσθαι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας φησί· τοὺς δὲ ἐσχάταις περι- 10
 πετεῖσθαι συμφοραῖς· “ἀπέχετε γάρ,” φησί, “τὴν παράκλησιν
 “ὑμῶν.” Λέγει δὲ καὶ τὴν ὁμοίαν τιμωρίαν ὑπομείναι καὶ τοὺς ὑπὸ
 πάντων ἀνθρώπων ἐκαινέσθαι θέλοντας.

ΤΟΤ ἈΓΙΟΤ ΚΤΡΙΑΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Εἰς καινότητα ζωῆς
 εὐαγγελικῆς, μετὰ τὴν χειροτονίαν καταρρυθμίζων τοὺς ἑαυτοῦ 15
 μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, ταῦτά φησι· περὶ ποίων δὲ ἄρα πτωχῶν ταῦτα
 λέγει ἀναγκαῖον ἰδεῖν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον μακαρίους
 ἔσεσθαι φησὶ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, καὶ αὐτῶν εἶναι τὴν
 βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἵνα νοῶμεν πτωχοὺς τῷ πνεύματι, τὸν
 μετριόφρονα καὶ συνεσταλμένον ὥσπερ ἔχοντα τοῦτον ἀξιοζήλωτος 20
 δὲ ὁ τοιοῦτος καὶ Θεῷ γνώριμος· καὶ γοῦν ἔφη δι’ ἐνὸς τῶν ἀγίων
 προφητῶν, “καὶ ἐπὶ τίνα βλέψω, ἀλλ’ ἢ ἐπὶ ταπεινὸν καὶ ἡσύ-
 “χιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;” Ἔφη δὲ καὶ ὁ προφήτης
 Δαβὶδ, “ὅτι καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ
 “Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει.” καὶ μὲν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, “μάθετε ἀπ’ 25
 “ἐμοῦ,” φησὶν, “ὅτι πραῦς εἰμὶ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ” ἐν δὲ
 τοῖς προκειμένοις ἡμῖν ἀναγνώσμασι μακαρίους ἔσεσθαι φησι τοὺς
 πτωχοὺς, οὐ προσκειμένους τῷ πνεύματι, οὐκ ἀλλήλοις ἐναντιού-
 μενοι, ἀλλὰ μεριζόμενοι πολλακίς τὰ διηγήματα, καὶ ποτὲ μὲν
 διὰ τῶν αὐτῶν βαδίζουσι κεφαλαίων, ποτὲ δὲ τῷ ἐνὶ παραλειφθέν, 30
 ἕτερος ταῖς ἰδίαις ἐντίθησι συγγραφαῖς, ἵνα μηδὲν τῶν ἀναγκαίων
 εἰς ὄνησιν λαβεῖν δυνηθῇ τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστόν. Ἔοικε
 τοίνυν πτωχοὺς ὀνομάζειν ἐν τούτοις τοὺς ἀφιλοπλούτους καὶ
 φιλοκερδίας κρείττονας καὶ τὸν τρόπον ἔχοντας ἀφιλάργυρον· καὶ

γε οὖν ὁ σοφώτατος Παῦλος ἀρίστην ἡμῖν μαθημάτων εἰσηγητὴς ἀνεδείκνυτο λέγων, “ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παρ-
 “οὔσι.” προσετίθει δὲ τούτοις, ὅτι “ἔχοντες διατροφὰς καὶ
 “σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθυσόμεθα.” Ἔδει γάρ, ἔδει τὸ
 σωτήριον καὶ εὐαγγελικὸν μέλλοντας αὐτοὺς διαγγέλλειν κήρυγμα 5
 τοῖς ἀπαταχόσε, ἀφιλόπλουτον ἔχειν τὸ φρόνημα, καὶ εὐσχολον
 ἐπὶ τὰ κρείττω τὴν ἐπιθυμίαν. | Οὐ πάντων δὲ τῶν ἐν εὐτορίᾳ
 ὄντων ὁ λόγος καθάπτεται, μόνων δὲ ἐκείνων τῶν περὶ τὰ χρήματα
 τὸν πόθον κεκτημένων. Τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι; οἱ μὲν τῆς τοῦ
 Κυρίου φωνῆς ἀκούοντες λέγουσι, “μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυ- 10
 “ροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σῆς καὶ βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου
 “κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι· θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν μάλ-
 “λον θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ. Ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρός σου,
 “ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδιά σου.”

Ὅτι δύναμις παρ’ αὐτοῦ ἐξήρχετο, καὶ ἰᾶτο πάντας. 15

ΤΟῦ ἈΓΙΟΤ ΚΤΡΙΑΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Οὐ γὰρ ἰσχὺν ἔδανεί-
 ζετο τὴν παρ’ ἐτέρου Χριστὸς, ἀλλ’ αὐτὸς ὢν φύσει Θεὸς, εἰ καὶ
 γέγονε σὰρξ, τὴν ἐπὶ τοῖς κάμνουσιν ἐκπέμπων δύναμιν ἰᾶτο
 πάντας.

Αἱ διδασκαλῖαι αἱ ἐφεξῆς ἐγράφοντο εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, 20
 ἕως “καὶ ἐγένετο τὸ ῥῆγμα τῆς οἰκίας ἐκείνης μέγα” ὁμοίως καὶ
 περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου προεγράφη.

Λέγει δὲ ὁ Χρυσόστομος εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἐρμηνεύων τὰ
 περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου, τὸν αὐτὸν εἶναι τὸν εἰς τὸν Λουκᾶν, τὸν δὲ
 εἰς τὸν Ἰωάννην ἕτερον. 25

ΤΟῦ ἈΓΙΟΤ ΤΙΤΟΤ ΒΟΣΤΡῶΝ. Ὅταν ἀκούῃς τῶν Εὐαγγελίων
 λεγόντων, μὴ βαρῆθῃς τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ προθυμῆθῃς τὴν προ-
 αἵρεσιν· οὐ γὰρ ἄτονος, οὐδὲ πρὸς τὰ εὐκόλα εὐτονος· ὁ δὲ πρό-
 θυμος καὶ πρὸς τὰ δυσχερῆ δυνατός, “λάβετε,” φησί, “τὸν
 “ζυγόν μου, καὶ ἴδετε ὅτι ἐλαφρόν ἐστι τὸ φορτίον μου.” ἔαν 30
 γὰρ ὅλως αὐτὸν βαστάξῃς, τὸ δοκοῦν εἶναι σοι βαρὺ, εὐρίσκεται
 κουφότατον πρὸς τὴν πείραν.

27 ΚΤΡΙΑΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἀληθεύει λέγων ὁ μακάριος Παῦ-
 λος, ὅτι “εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις” πάντα γὰρ γέγονεν
 ἐν αὐτῷ τε καὶ δι’ αὐτοῦ καινὰ· καὶ διαθήκη καὶ νόμος καὶ πολι- 35

τεία. Ἄθρει δὲ ὅπως πρεπωδεστάτη λίαν ἐστὶ τοῖς ἀγίοις μυστα-
 γώγησις ἢ τοιαύδε πολιτεία καὶ ζωή. ἔμελλον τοῖς ἀπανταχόσε
 γῆς τὸ σωτήριον ἐξαγγέλλειν κήρυγμα, καὶ ἦν ἐντεῦθεν προσδοκᾶν,
 οὐκ εὐαριθμήτους ἔσεσθαι τοὺς διώκοντας αὐτοὺς, καὶ πολυτρόπως
 ἐπιβουλεύοντας. ἀλλ' εἰ συνέβη ταῖς τοιαύταις λίπαις ἀχθεσθῇ- 5
 ναι τοὺς μαθητὰς, εἴτα θέλει ἀμύνεσθαι τοὺς λευπηκότας, ἐσί-
 γησαν ἄν, καὶ παρέδραμον αὐτοὺς, οὐκέτι τὸ θεῖον αὐτοῖς παρατι-
 θέντες κήρυγμα, οὐ καλοῦντες εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. ἔδει τοίνυν
 ταῖς οὕτω σεπταῖς ἀνεξικακίαις τὸν τῶν ἀγίων μυσταγωγὸν ἀνα-
 χαίτисαι^d νοῦν, ἵνα πάντα γενναίως φέρωσι τὰ συμβαίνοντα, κἂν 10
 ὑβρίζωσί τινες, κἂν ἀνοσίως ἐπιβουλεύωσι. Πέπραχε δὲ τοῦτο
 καὶ πρό γε τῶν ἄλλων αὐτὸς εἰς ὑποτύπωσιν ἡμετέραν. ἔτι γὰρ
 ἀπηρτισμένος τοῦ τιμίου σταυροῦ, καίτοι τῆς Ἰουδαίων πληθύος
 ἐπιγελώσης αὐτοῦ, τὰς πρὸς Θεὸν καὶ Πατέρα λιτὰς ὑπὲρ αὐτῶν
 ἐποιεῖτο λέγων, “ἄφες αὐτοῖς, ὅτι οὐκ οἶδασι τί ποιῶσι.” Ναὶ 15
 μὴν καὶ ὁ μακάριος Στέφανος καὶ τοὶ βαλλόμενοι λίθοις, θεῖς
 τὰ γόνата προσηύξατο λέγων, “Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν
 “ἀμαρτίαν ταύτην.” Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος, “εὐλογού-
 “μενοι εὐλογοῦμεν, δυσφημούμενοι παρακαλοῦμεν.” οὐκοῦν ἀναγ-
 καῖα μὲν ἢ τοιαύδε παραινέσεις τοῖς ἀγίοις Ἀποστόλοις, χρη- 20
 σιμωτάτη δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς εἰς τε τὸ χρῆναι βιοῦν ὀρθῶς
 καὶ τεθαυμασμένως· μεστὴ γάρ ἐστι πάσης φιλοσοφίας. δυσκα-
 τόρθωτον δὲ ἀποτελοῦσιν αὐτὴν ταῖς ἡμετέραις διανοαῖς προλή-
 ψεις οὐκ ἀγαθαί, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν ὄντων παθῶν ἢ δυσκαταγώνιστος
 τυραννίς.

25

31 Καὶ καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν, οἱ ἄνθρωποι, καὶ
 ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἄλλ' ἦν εἰκὸς τοὺς ἀγίους Ἀποστόλους οἰηθῆναι
 τάχα που δυσκατόρθωτα εἶναι τὰ εἰρημένα· ὁ τοίνυν τὰ πάντα
 εἰδὼς, τὸν τῆς ἐν ἡμῖν φιλαυτίας νόμον δέχεται βραβευτήν, 30
 ὃν ἂν βούλοισι τις περ' ἑτέρου τυχεῖν. Γενοῦ γὰρ τοιοῦτος,
 φησὶν, εἰς ἑτέρους αὐτὸς, ὅποιους περ ἂν θέλῃς εἶναι περὶ
 σέ· εἰ μὲν σκληροὺς καὶ ἀσυμπαθεῖς, θρασεῖς καὶ ὀργίλους,

^d Cod. ἀναχετίσαι.

μνησικάκους καὶ πονηροὺς, ἔσο καὶ αὐτὸς τοιοῦτος· εἰ δὲ τοῦ-
ναντίον, χρηστοὺς καὶ ἀμνησικάκους, μὴ ἀφόρητον ἡγοῦ τοι-
οῦτον εἶναι σε· καὶ τάχα που τοῖς οὕτω διακειμένοις περιττὸς ὁ
νόμος, ἐγγράφοντος Θεοῦ ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὴν τοῦ ἰδίου θελή-
ματος γνώσιν· “Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις,” φησὶ, “λέγει 5
“Κύριος, διδούς νόμους μὲν εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ
“τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς.”

Τοῦ αὐτοῦ. Ἄριστον καὶ τοῦτο χρῆμα καὶ Θεῷ θυμαρέστατον,
καὶ ὁσαῖς ψυχαῖς τοῦτο μάλιστα πρέπον· ὅτι δὲ πλουσιωτέρᾳ
χειρὶ ληφόμεθα τὴν ἀντέκτισιν παρὰ τοῦ πάντα πλουσίως νέμον· 10
τος Θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, αὐτὸς πεπληροφόρηκεν, εἰπὼν,
“ὅτι μέτρον καλὸν πεπιεσμένον, ὑπερεκχυνόμενον δώσωσιν εἰς
“τὸν κόλπον ὑμῶν.”

41 Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ
ἀδελφοῦ σου ;

15

Τοῦ αὐτοῦ. Πᾶν χαλεπὸν ἀποκείρει πάθος τῶν ἡμετέρων
διανοιῶν, ὑπεροφίας ἀρχὴν καὶ γένεσιν. καὶ τοι γὰρ δέον τιὰς
ἑαυτοὺς κατασκέπτεσθαι καὶ κατὰ Θεὸν πολιτεύεσθαι· τοῦτο μὲν
οὐ δρῶσι, πολυπραγμονοῦσι δὲ τὰ ἐτέρων, καὶ ἀσθενούντας ἰδῶσι
τινας, ὥσπερ εἰς λήθην ἐρχόμενοι τῶν ἰδίων ἀρρώστημάτων, φιλο- 20
ψογίας ὑπόθεσιν ποιοῦνται τὸ χρῆμα, καὶ καταλαλιᾶς ἀφορμὴν·
καταψηφίζονται γὰρ αὐτῶν, οὐκ εἰδότες ὅτι τὰ ἴσα νοσοῦντες
τοῖς παρ' αὐτῶν διαβεβλημένοις ἑαυτοὺς κατακρίνουσιν· οὕτω
που καὶ ὁ σφώτατος γράφει Παῦλος· “ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν
“ἕτερον, ἑαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράττεις ὁ κρίνων.” 25
καίτοι μᾶλλον ἐχρὴν ἀσθενούντας ἐλεεῖν ὥς ταῖς τῶν παθῶν
ἐφθοῖς ὑπεστρωμένους, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας βρόχοις ἀφύκτως
ἐνειλημμένους, καὶ ὑπερέυχεσθαι τῶν τοιούτων, καὶ παρακαλεῖν
αὐτοὺς καὶ διεγείρειν εἰς νῆψιν, καὶ πειρᾶσθαι μὴ τοῖς ἴσοις
περιπεσεῖν αἰτιάμασιν· “ὁ γὰρ κρίνων τὸν ἀδελφόν,” καθά φησιν 30
ὁ τοῦ Χριστοῦ μαθητὴς, “καταλαλεῖ νόμου καὶ κρίνει νόμον.”
εἰς ἐστὶν ὁ νομοθέτης καὶ κριτὴς, ἅνω γὰρ δεῖ τῆς ἁμαρτα-
νούσης φύσεως εἶναι τὸν ταύτης κριτὴν· σὺ δὲ μὴ τοιοῦτος ὢν, τί
κρίνεις τὸν πλησίον ; ἀπολογήσεται τῷ κριτῇ ὁ ἁμαρτάνων. εἰ δὲ

τολμᾶς κατακρίνειν, καὶ τοι τούτου μὴ ἔχων τὴν ἐξουσίαν, κατακριθῆσθαι μᾶλλον αὐτὸς, ὥς οὐκ ἔωτος τοῦ νόμου τὸ κρίνειν ἑτέρους.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐξ ἀναγκαίων ἡμᾶς ἀναπείθει λογισμῶν ἀποσχέσθαι μὲν τοῦ βούλεσθαι κρίνειν ἑτέρους· τὴν ἑαυτῶν δὲ μᾶλλον καρδίαν περιεργάζεσθαι, καὶ τῶν ἐνόντων αὐταῖς παθῶν ἀπαλλάτ-
5 τεσθαι ζητεῖν, αἰροῦντας τοῦτο παρὰ Θεοῦ. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἰώμενος τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ, καὶ ψυχικῶν ἡμᾶς νοσημάτων ἐλευθερῶν. Τί γὰρ, εἰ νοσῶν αὐτὸς τὰ ἔτι μείζω καὶ χαλεπώτερα τῶν ὄντων ἐν ἑτέροις ἀφείς τὰ κατὰ σεαυτὸν, ἐκείνοις ἐπιτιμᾶς; οὐκοῦν ἅπασιν μὲν τοῖς ἐθέλουσιν εὐσεβῶς ἀναγ-
10 καίᾳ εἰς ὄησιν ἢ ἐντολῇ, μάλιστα δὲ τοῖς τὸ διδάσκειν ἑτέρους ἐγκεχειρισμένοις· εἰ μὲν γὰρ εἶεν ἀγαθοὶ καὶ νηφάλιοι, καθάπερ εἰκὸς, ζωῆς εὐαγούς τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἀναστήσουσιν τοῖς μὴ τὰ ἴσα δρᾶν ἐλομένοις, εὐπροσώπως ἐπιτιμήσωσιν, ὅτι μὴ τοὺς τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἐπιεικείας ἀνεμάξαντο τρόπους. Εἰ δὲ ῥάθυμοι τινες εἶεν
15 καὶ ταῖς εἰς τὸ φαῦλον ἡδοναῖς εὐάλωτοι, πῶς ἂν ἑτέροις τὰ ἴσα νοσοῦσιν ἐπιτιμήσειαν;

Ὡριγένους. Δένδρον ἀγαθὸν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, δένδρον πονηρὸν ὁ διάβολος καὶ οἱ τούτου ὑπηρέται. ὁ ἔχων τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τοὺς τούτου καρποὺς ἐπιδείκνυται, οὓς ἀπαριθμεῖται ὁ
20 ἀπόστολος Παῦλος. ὁ δὲ δύναμιν ἀντικειμένην ἔχων, τῆς ἀτιμίας τὰ πάθη ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατέλλεται.

Τίτος Βοστρῶν. Διαφύγωμεν τὴν φθορὰν τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν, “οὐκ ἔστι δένδρον ἀγαθὸν
“ ποιοῦν καρπὸν σαπρὸν,” μὴ λάβῃς συγγνώμην ἑαυτῷ τῆς ῥαθυ-
25 μίας· τὸ μὲν γὰρ δένδρον φύσει κινεῖται, σὺ δὲ προαιρέσει πολιτεύῃ καὶ πᾶν δένδρον μὴ φέρον καρπὸν, εἰς ἄλλην χρεῖαν κατεσκευάσθῃ, σὺ δὲ εἰς ἐργασίαν ἀρετῆς ἀνδείχῃς.

Μὴ τις τοίνυν αἰρετικὴν ἀκοὴν παρείσφρων κακῶς νοεῖτω ταῦτα. Εἰ γὰρ φύσει κακὸς τυγχάνεις, τί μαρθάνεις; εἰς τί
30 διδάσκη; τὸ γὰρ φύσει ὄν ἀμετάβλητον πρᾶγμα· εἰ δὲ ἡ μεταβολὴ διδάσκει καὶ ὁ λόγος ἐντρέπει καὶ ἡ παραίνεσις μεταποιεῖ, καὶ ἡ διδασκαλία μεταβάλλει τὴν διάνοιαν, ἡ μὲν ὑποψία τῆς ἀνάγκης ἐκβάλλεται, τὸ δὲ δόγμα τῆς προαιρέσεως ὁμολογεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ κλήσις, διὰ τοῦτο καὶ διδασκαλία, διὰ τοῦτο 35

καὶ Χριστὸς παρεγένετο. Εἰ γὰρ ἦν ἀμετάβλητα φύσει τὰ πράγματα, μάτην ταῦτα ἐγένετο· νῦν δὲ ὅρα μοι τὴν μεταβολὴν, καὶ νόει μοι τὴν προαίρεσιν· οὐδεὶς αἰτιάται τὰ ἄλογα ζῶα φύσει κινούμενα, ἀλλὰ τοὺς πρὸς τὴν ὁμοιοτροπίαν τῶν ἀλόγων ἀντ' ἐξουσίας ἐκκλίνοντας ἀνθρώπους.

5

Ἐπ' ἀνεπιγράφοι. Πολλὰ τὰ προπολεμοῦντα, καὶ πρὸς πολλοὺς ὁ ἀγὼν ἀνθρώποις δαίμονας, πάθη ψυχῆς, ὀδύνας σωμάτων καὶ θλίψεις πραγμάτων. πλὴν εἰ ταῦτα ἐπέλθῃ, βεβαιούσι τὸν ἐν τοῖς τοῦ Κυρίου παραγγέλμασι διὰ τῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀσκήσεως, ἵνα μὴ καθάπερ βιαίων ὑδάτων ἐμβολὴ προελθοῦσα, 10 σαθρὰ τὰ ἐν ἡμῖν δόγματα διασκεδάσει, ἀλλ' ἐν εὐδοκίμῃσει τοῖς ἐναντιουμένοις πράγμασιν ἀκατάλυτος οὔσα ἡ ἀρετὴ, καὶ μὴ τῷ πτώματι περιφανεῖς ἀλλὰ τῇ νίκῃ γενώμεθα· περιφανὲς γὰρ καὶ τὸ πτῶμα τῶν μεγάλα διδιδραγμένων, ὅταν μεγάλων ἀποπίπτωσι. Περιφανὴς δὲ καὶ ἡ δόξα τῶν ἐν πίστει βεβαιών, ὅτι ἐπὶ μεγά- 15 λους στηρίζονται.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Περὶ τοῦ Ἐκατοντάρχου.

1 Ἐπεὶ δὲ ἐπλήρωσε πάντα τὰ ῥήματα αὐτοῦ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ λαοῦ, εἰσῆλθεν εἰς Καπερναοῦμ. Ἐκατοντάρχου δέ τιμος δοῦλος κακῶς ἔχων ἔμελλε τελευτᾶν. 10

Ἀνὴρ τις ἐπεικὴς καὶ τῇ τῶν ἡθῶν χρηστότητι διαπρέπων, καὶ στρατιωτῶν ἡγούμενος τοῖς οἰκοῦσι τὴν Καπαρναοῦμ, συνέστιος ἦν τούτου συνέβη τινὰ τῶν γησίων οἰκετῶν ἀρρωστίᾳ περιπεσεῖν, καὶ ὡς ἐν ἐσχάταις ὁρᾶσθαι λοιπὸν ἐκπνοαῖς. Καὶ ἤκουσε, φησὶ, τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ· εἴτα πέμπει πρὸς αὐτὸν, ὡς παρὰ Θεοῦ 25 δηλονότι τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπου φύσιν τε καὶ δύναμιν ἑξαιτῶν ἡξίου γὰρ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν ἀπαλλάττεσθαι τὸν ἐσχάτη νόσφ κατειλημμένον.

Δηλώσαντος δὲ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ περὶ τῶν ἀπεσταλμένων πρὸς τὸν Κύριον ὑπὸ τοῦ ἐκατοντάρχου, οὐκ ἀργῶς καὶ ὡς ἔτυχε χρῆ 30 σκοπεῖν ἡμᾶς καὶ ἐν τούτῳ τὴν τοῦ Κυρίου θαυματουργίαν, ἐλέγχοντος τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνην, διὰ τῶν Ἰουδαίων αὐτῶν

λέγων “ παραγενόμενοι” γὰρ, φησὶ, “ πρὸς τὸν Ἰησοῦν, παρεκά-
 “ λουν αὐτὸν σπουδαίως λέγοντες, ὅτι ἄξιός ἐστιν, ᾧ παρέξει
 “ τούτω.” οἱ γὰρ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παραιτούμενοι παρεκάλουν
 αὐτὸν ἐνδείκνυσθαι τοῖς πιστεύουσιν ἐθνικοῖς, ὅτι Θεός ἐστιν ἀλη-
 θῶς. Τίνας γάρ ἐστιν ἄλλου τὸ ρύεσθαι ἐκ θανάτου; ὅθεν εἰκότως 5
 ἐξώσθησαν μὲν οὗτοι οἱ ἀγνώμονες· εἰ ἐκλήθῃ δὲ καὶ προσεδέχθῃ
 τὰ ἔθνη, ἐτοιμοτέραν ἐσχηκότα τὴν καρδίαν εἰς τὸ πιστεῦειν ἐπὶ
 τὸν Κύριον καὶ τὰ μάλιστα πρότερον ἦσαν ἐν ἁμαρτίαις πολλαῖς,
 διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγνωσίαν, κατὰ τὸ “ ἐπληθύθησαν αἱ ἀσθένειαι
 “ αὐτῶν,” καὶ τὰ ἐξῆς. Πάλιν τὴν ἐτοιμασίαν τῆς καρδίας 10
 αὐτῶν προσέσχε τὸ οὕσσου*.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς Χήρας.

Τίνας ἔνεκεν μετὰ τὸ ἰάσασθαι τὸν δούλον τοῦ ἑκατοντάρχου,
 μὴ καλούμενος ὑπὸ τινος ἐπὶ νεκροῦ ἀνάστασιν πορεύεται ὁ πάντα 15
 εἰδὼς, καὶ ζωῆς καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν ἀνέχων; “ καὶ” γὰρ
 φησιν, “ ἐπορεύετο εἰς πόλιν καλουμένην Ναὶν,” καὶ τὰ ἐξῆς·
 οὐχ ἀπλῶς ἀλλ’ οἰκονομικώτατα δρῶν, ἵνα μὴ λέγωσί τινες ὅτι
 οὐ παντελῶς ἔμελλε τελευτᾶν ὁ τοῦ ἑκατοντάρχου παῖς· καὶ εἰ
 τοῦτο γέγραφεν ὁ Εὐαγγελιστὴς, τὰ πρὸς χάριν μᾶλλον ἢ τὰ 20
 πρὸς ἀλήθειαν ἀφηγοῦμενος, βουλόμενος τὴν ἀκόλαστον τῶν
 τοιούτων ἀποφράζει γλῶτταν. Διὰ τοῦτο ὑπήντησε Χριστὸς ὁ
 Θεὸς ἡμῶν τῷ ἐκκομιζομένῳ τεθνεῶτι, καὶ προσελθὼν ἤψατο τῆς
 σοροῦ, καὶ τὸν νεανίσκον ἀνίστησιν ὁ παντοδύναμος λόγῳ τε καὶ
 ἀφῆ. Διὰ τί δὲ οὐ λόγῳ μόνῳ ἐπλήρου τὸ θαῦμα, ἀλλὰ καὶ 25
 ἤψατο τῆς σοροῦ; ἵνα μάθωμεν ὅτι τὸ σῶμα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ
 ἡμῶν, σῶμα ζωῆς ἐστι, καὶ σὰρξ τοῦ πάντα ἰσχύοντος Λόγου.
 Ἐπειδὴ γὰρ ἰδία γέγονε τοῦ λόγου ἡ σὰρξ τοῦ πάντα ζωογονούν-
 τος, διὰ τοῦτο ζωοποιός ἐστι καὶ αὐτὴ, καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς
 ἀναιρετική. 30

“ Ἀνεκάθισε” γὰρ, φησὶν, “ ὁ νεκρὸς καὶ ἤρξατο λαλεῖν,” ἵνα
 μὴ κατὰ φαντασίαν δόξῃ τισὶν ἐγγιγέρθαι· καὶ γὰρ ἀληθοῦς ἀνα-

στάσεως ἰπῆρχον ταῦτα σημεῖα· ἄψυχον γὰρ σῶμα οὔτε ἀνακαθίσαι οὔτε λαλήσαι δύναται· ὅθεν “καὶ ἔδωκεν αὐτόν,” φησί, “τῇ μητρὶ αὐτοῦ.”

16 Καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν λέγοντες, Ὅτι προφῆτης μέγας ἐγήγερται ἐν ἡμῖν. 5

Τοῦτ' ἀτίοτ' Κτρίλλοτ' Ἀλεξανδρείας. Μέγα δὲ τοῦτο παρά γε ἀναισθήτῳ καὶ ἀχαρίστῳ λόγῳ, μικρὸν γὰρ ὕστερον οὐδὲ γὰρ προφῆτην, οὐδὲ εἰς ἀγαθὸν τοῦ λαοῦ πεφηνότα νομίζουσιν αὐτόν, ἀλλὰ τὸν τοῦ θανάτου καταλύτην θάνατῳ παραδιδόασιν, οὐκ εἰδότες ὅτι τότε δὴ, τότε κατέλυε θάνατον, ἥνικα ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν 10 ἀνάστασιν ἐποιήσατο.

ΚΕΦ. Κ.

Περὶ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ Ἰωάννη.

20 Ἐπειδὴ δὲ τὸ παράδοξον τοῦ θαύματος εἰς φόβον ἤγαγεν ἅπαντας τοὺς τότε παρόντας, διελαλήθη τε καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ 15 αὐτῷ δὲ τῷ ἀγίῳ βαπτιστῇ ἀπήγγειλάν τινες τῶν μαθητῶν προσκαλεσάμενοι οὖν ἔπεμψεν αὐτοὺς πρὸς τὸν Κύριον, “λέγων, “σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;”

Διὰ τί δὲ αὐτοὺς ἀπέστειλε, προεγράφετο εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἕως “καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς.” 20

Κτρίλλοτ' Ἀλεξανδρείας. Οὐκ ἠγνόησεν ὁ μακάριος βαπτιστῆς τὸν ἐνανθρωπήσαντα τοῦ Πατρὸς λόγον· μὴ τοῦτο ὑπολάβῃς· ἦδει γὰρ καὶ μάλα σαφῶς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος· εἰργάζετο δὲ τι σοφὸν καὶ εὐμήχανον, καὶ ὅπερ ἦν εἰκὸς, οὐ μετρίως ὀνίνησι τοὺς ἐπ' αὐτοῦ μαθητευομένους· οἱ μὲν γὰρ οὐπω Χριστὸν 25 εἰδότες, ἦτοι τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν, ἡρέμα πῶς καὶ ὑπεδάκνοντο, θαυματουργοῦντος αὐτοῦ, καὶ ταῖς τῶν δρωμένων ὑπερβολαῖς νικῶντος τὸν βαπτιστήν.

Καὶ μετ' ὀλίγα· τί οὖν ἄρα βούλεται νοεῖν ἐρωτῶν καὶ “λέγων, “σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;” ἔφαν τοίνυν ὅτι πλάτ- 30 τεταται τὴν ἀγνοίαν οἰκονομικῶς, οὐχ ἵνα μάθοι μᾶλλον αὐτός· ἦδει γὰρ ὡς πρόδρομος τὸ μυστήριον, ἀλλ' ἵνα πληροφορηθῶσιν οἱ αὐτοῦ μαθηταί, ὅση τίς ἐστιν ἡ τοῦ Σωτῆρος ὑπεροχὴ, καὶ ὅτι

τῆς θεωπνεύστου γραφῆς ὁ λόγος, τὸν μὲν ὡς Θεὸν καὶ Κύριον ἦξοντα προμεμήνυκεν· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἦσαν οἰκείται προαπειταλμένοι, δεσπότου ἐτοιμάζοντες τὴν ὁδὸν Κυρίου, καθὰ γεγραπται· ἐκλήθη τοίνυν διὰ τῶν προφητῶν ὁ ἐρχόμενος, ὁ τῶν ὅλων Σωτὴρ καὶ Κύριος. 5

Τοῦτ' αἴτιον. Εἰδὼς ὡς Θεὸς ὁ Χριστὸς τὴν οἰκονομίαν τοῦ πράγματος καὶ τῆς τῶν Ἰωάννου μαθητῶν ἀφίξεως τὴν αἰτίαν, κατ' ἐκεῖνο δὴ μάλιστα τοῦ καιροῦ πολλαπλασίας τῶν ἤδη γεγενημένων εἰργάζετο θεοσημείας· γεγονότες οὖν ἄρα τῆς ἐνούσης αὐτῷ μεγαλοπρεπείας ἐπόπται καὶ θεωροὶ, καὶ πολὺ τὸ θαῦμα τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεώς τε καὶ ἐνεργείας ἐν ἑαυτοῖς συλλέξαντες, προσάγουσι τὴν ἐρώτησιν ὡς ἐξ Ἰωάννου λέγοντες, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος; ἐνταῦθά μοι βλέπε τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας τὸ εὐτεχές· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἔφη τὸ ἄλλ' ἀποφέρει μᾶλλον αὐτοὺς εἰς τὴν δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πληροφορίαν, ἢ ἐναφόρμως τὴν 15 εἰς αὐτοὺς πίστιν παραδεξάμενοι, ὑπονοστήσωσι πρὸς τὸν ἀποστείλαντα αὐτούς· “πορευθέντες” γὰρ, φησί, “ἀπαγγείλατε Ἰωάννη, “ὅτι ἴδετε” καὶ ἠκούσατε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, χωλοὶ περιπατοῦσι,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ταῦτα πάντα προσηγγέλκασιν ὡς ἐσόμενα δι' ἐμοῦ κατὰ καιροὺς οἱ μακάριοι προφῆται. Εἰ δὲ ἐγὼ 20 γέγονα τῶν πάλαι προειρημένων ἀποτελετῆς, καὶ τούτων αὐτοὶ γεγόνατε θεωροὶ, μακάριος τοίνυν ὅς ἐάν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί.

24 Τί ἐξεληλύθατε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι;

Τοῦτ' αἰτίον· Τίτοι Βοστρῶν. Νομίζετε ὅτι Ἰωάννης μετα-25 φέρεται ὧδε κάκει ὡς ὑπὸ πνευμάτων σαλευόμενος, ὥστε ποτὲ μὲν μαρτυρεῖν, ὅτι αὐτός εἰμι ὁ Χριστός· ἄλλοτε δὲ ἐρωτῶν, εἰ αὐτὸς ἐγὼ εἰμι; οἶδα ἅ ποιεῖ· ἐμὸν τὸ πνεῦμα, ἐμὴ ἡ χάρις, ἐμὴ ἡ ἐκείνου οἰκονομία. Τί τοίνυν ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον, τὴν μηδὲν ἔχουσαν τερπνόν; ἢ ὡς διὰ τὴν ἐκείνου θέαν ἐξιέναι προφασί-30 ζησθε. Δῆλον τοίνυν, ὡς δι' οὐδὲν ἕτερον καταλείψαντες τὰς πόλεις τὴν ἔρημον κατελάβετε, εἰ μὴ ὡς ἀντιπαιούμενοι τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοῦ αξιώματος. ἐρωτᾷ με οὐκ ἄγνων, ἀλλ' οἶδα τί ποιεῖ· οὐ γὰρ νῦν μὲν ὧδε, ἐτέρω δὲ ἄλλοτε μεταβαίνει.

† Sic.

‡ Sic.

Μὴ σχῆμα ἔχει περίβλεπτον; μὴ βασιλικὸν ἀξίωμα; μὴ βασιλικὸν εἶχεν ἐντολήν; μὴ γράμματα καὶ δόγματα καὶ νόμους ἐπεφέρετο βασιλικούς; μὴ ἀντιποιησόμενος ἦν κατὰ τὸ φαινόμενον; οὐχὶ τρίχινον ἱμάτιον ἐφόρει; οὐχὶ αὐτοσχέδιον εἶχε τὴν τροφήν; μήτι τοιοῦτον ὑμᾶς προετρέψατο ἐκεῖ ἀπελθεῖν; 5

Εἰ ὡς εἰς προφήτην χρησίμως ἀπήλθετε, καὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου· ὁ μὲν γὰρ προφήτης προλέγει, οὗτος δὲ οὐ μόνον ἤξοντα προμεμήνυκεν, ἀλλὰ καὶ ὑπέδειξεν εἰπὼν, “ Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ “ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.” } Ἄγγελον δὲ τὸν Ἰωάννην καλεῖ, οὐχ ὅτι ἦν Ἄγγελος, ἄνθρωπος γὰρ ἦν τὴν 10 φύσιν, ἀλλ’ ὅτι ἀγγέλου ἔργον ἐποίει, ἀγγέλλων τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν· οὗτος βάπτισμα ἐκήρυξε μετανοίας, ἵνα προλάβῃ ἡ μετάνοια τὴν ἄφεσιν· ἄνευ γὰρ μετανοίας ἄφεσις οὐ δίδεται.

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Ὅρα τὴν ἀκρίβειαν, μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν λέγει, ἵνα ἐξέλῃ τὴν παρθένον· ἐγεννήθη μὲν γὰρ ἐκ 15 γυναικὸς, καὶ κατηξίωσε σῶμα ἐκ τοῦ ἡμετέρου φυράματος λαβεῖν, ἵνα τὸ ὅλον ἁγιασθῇ διὰ τῆς ἀπ’ ἀρχῆς. Γεννητῶν δὲ φησι γυναικῶν τῶν κατὰ φύσιν τικτουσῶν, ἵνα ἰδίᾳ θῇ τὴν παρὰ φύσιν παρθενίαν.

ἌΛΛΟΣ. Οἷον μέγα εἶχεν ἀξίωμα ὁ Ἰωάννης καὶ φοβερὸς ἦν 20 τὴν ἔνστασιν, καὶ σεμνὸς τὴν ὄψιν, καὶ ἅγιος τὴν προαίρεσιν, καὶ ἀνεπίληπτος τὸν βίον, καὶ καθαρὸς τὴν διάνοιαν, καὶ πνευματοφόρος τὴν χάριν, καὶ δυνατὸς ἐν πᾶσι, καὶ εὐγενὴς κατὰ πάντα. τοῦ γὰρ ἀρχιερέως υἱὸς ἦν, καὶ φοβερὸς τῷ λαῷ, συγκρινόμενος δὲ πρὸς τοὺς ἤδη πρὸς Θεὸν ἐκδημήσαντας, καὶ μέγας ἐστίν, ἀλλ’ 25 ὅμως ἔτι ἐν βίῳ ἀναστρέφεται, καὶ οὐδέπω ἀπέλαβε τὴν προσδοκωμένην ἐλπίδα· ὁ μικρότερος τοίνυν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστίν· οὐχ ὅτι καὶ Ἰωάννης οὐκ ἀπολήψεται, ἀλλὰ συγκρίνωμεν τὸ ἐνταῦθα ἀξίωμα, ἐκείνῃ τῇ προσδοκωμένῃ χάριτι.

31 Τίνι οὖν ὁμοιώσω τοὺς ἀνθρώπους τῆς γενεᾶς ταύτης 30 καὶ τίνι εἰσιν ὅμοιοι; ὅμοιοί εἰσι παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένοις.

ΤΟῦ ἉΓΙΟῦ ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ἡνίκα ποῦ παιγνίου τις τρόπος παρὰ τοῖς Ἰουδαίων παισὶν οὕτως ἔχων, εἰς μέρη δύο πληθὺς παιδίων

ἐτέμενετο, ἃ καὶ τὴν τοῦ βίου γελῶντα τύρβην, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων τὸ ἀνώμαλον, καὶ τὴν ἐτέρως εἰς ἕτερα δεινὴν καὶ ἀθρόαν μεταβολὴν, τὰ μὲν ἡϋλουν, τὰ δὲ ἐθρήνουν· ἀλλ' οὔτε τοῖς αὐλοῦσι καὶ χαίρουσιν οἱ θρηνοῦντες συνήδοντο· οὔτε μὲν τοῖς κλαίουσιν οἱ τὸν αὐλὸν ἔχοντες συνεπλάττοντο· εἴτ' ἀλλήλεις ἐνεκάλουν τρόπον τὸ ἀσυμπαθὲς ἤγουν ἀδιάθετον. τοιοῦτόν τι πεπονθέναι τοὺς τῶν Ἰουδαίων δῆμους ὁμοῦ τοῖς πρεσβυτέροις ἰσχυρίζετο ὁ Χριστός.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρρον.

10

36 Ἡρώτα δέ τις αὐτὸν τῶν Φαρισαίων, ἵνα φάγῃ μετ' αὐτοῦ.

Χρὴ γινώσκειν ὅτι οὗτος ὁ Φαρισαῖος ὁ κεκληκὸς τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, δολερᾶς ὑποκρίσεως οὐκ ἀπῆλλακτο, οὐδὲ τῆς ἐμφωλευούσης ἀπιστίας αὐτῷ, ὅθεν ἔφη, “εἰ ἦν 15
“προφήτης,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ δὲ Κύριος καίπερ εἰδὼς αὐτὸν τοιοῦτον ὄντα, εἰσελθὼν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ κατεκλίθη, “καὶ ἰδοὺ,” φησι, “γυνὴ ἥτις ἦν ἐν τῇ πόλει ἁμαρτωλὸς, ἐπιγνοῦσα ὅτι κατέκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φαρισαίου” καὶ τὰ ἐξῆς.

Οὐκ ἔστι δὲ αὕτη. οὔτε ἡ παρὰ τῷ Ματθαίᾳ, οὔτε ἡ παρὰ τῷ 20 Μάρκῳ, οὔτε ἡ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ μνημονευομένη, ἀλλ' ἑτέρα τις. Κατανοῶν τοίνυν ἐγὼ καὶ κατεξετάζων ἐπιμελῶς τὴν διήγησιν καὶ τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων ἐνατενίζων τῷ ἀκριβεῖ, τρεῖς εἶναι τὰς γυναῖκας λογίζομαι καὶ ἐκ τῆς τῶν προσώπων ποιότητος, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς πράξεως, καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ 25 καιροῦ. Ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης περὶ τῆς Μαρίας τῆς ἀδελφῆς Λαζάρου καὶ Μάρθας ἐπαινουμένης σφόδρα καὶ θεοσεβοῦς, καὶ ἐν ταῖς μαθητιώσαις λελογισμένης τῷ Ἰησοῦ ταῦτό φησιν, ὡδέ πως διηγούμενος, “ὁ οὖν, Ἰησοῦς, πρὸ ἐξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα
“ἦλθεν εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἦν Λάζαρος, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. 30
“Ἐποίησαν οὖν αὐτῷ ἐκεῖ δεῖπνον. Ἡ δὲ Μάρθα διηκόνει, ὁ
“δὲ Λάζαρος εἷς ἦν τῶν συνανακειμένων αὐτῷ· ἡ οὖν Μαρία

“ λαβοῦσα λίτραν μύρου νάρδου,” καὶ τὰ ἐξῆς. ἤλειψε τοὺς
 ποδας τοῦ Ἰησοῦ ἰδοὺ πρὸ ἐξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα· κατὰ τὴν
 οἰκίαν Μαρίας καὶ Λαζάρου καὶ Μάρθας τοῦτο γενομέναι σαφῶς
 ἱστορησεν ὁ Εὐαγγελιστής· ὡς καὶ ἀνωτέρω τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐξεί-
 πεν. “ Ἦν δὲ Μαρία ἡ ἀλείψασα τὸν Κύριον μύρῳ καὶ ἐκμά- 5
 “ ξασα,” καὶ τὰ ἐξῆς, “ ἧς ὁ ἀδελφὸς Λάζαρος ἡσθένει” καὶ μὴ
 θαυμάσης ἐκ κατὰ προαναφώνησεν ἐρρέθη· καὶ γὰρ περὶ τοῦ Ἰουδα
 φησὶν ὁ Μάρκος τὰ ὀνόματα τῶν ἑβ’ Ἀποστόλων ἀπαριθμούμενος,
 “ καὶ Ἰουδας Ἰσκαριώτης ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν.” καίτοι γε
 οὐδέπω παραδοὺς ἦν αὐτόν, ἀλλὰ τὸ μέλλον, ὡς ἤδη γενόμενον 10
 ἔγραψεν ὁ δὲ γε Ματθαῖος ἐπάγει λέγων, “ καὶ ἐγένετο ὅτε
 “ ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς πάντας τοὺς λόγους τούτους, εἶπε τοῖς μα-
 “ θηταῖς αὐτοῦ, οἶδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ Πάσχα γίνεται,”
 καὶ τὰ ἐξῆς. “ Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γενομένου ἐν Βηθανίᾳ ἐν οἰκίᾳ
 “ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ ἔχουσα ἀλάβαστρον 15
 “ μύρου πολυτίμου, καὶ κατέχεεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἀνακει-
 “ μένου.” Σκόπει οὖν ὅτι εἰρηκότος τοῦ Ἰησοῦ, “ οἶδατε ὅτι
 “ μετὰ δύο ἡμέρας τὸ Πάσχα γίνεται” οὕτως ἱστόρησεν αὐτόν ὁ
 Εὐαγγελιστής γενόμενον κατὰ τὴν αὐτὴν Βηθανίαν ἐν τῇ οἰκίᾳ
 Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, καὶ ὑπὸ τῆς γυναικὸς τιμηθέντα τῷ μύρῳ, 20
 μὴ τῶν ποδῶν ἀλειφομένων, ἀλλὰ τοῦ ἀλαβάστρου καταχεομένου
 τῆς κεφαλῆς. ὥστε καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου γραφὲν, ἐν τῷ οἴκῳ
 Μαρίας καὶ Μάρθας, καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς πράξεως, ἐκεῖ μὲν
 γὰρ τοὺς ποδας ἤλειψε καὶ ἀπέμαξε ταῖς θριξὶ τῆς ἰδίας κεφα-
 λῆς ἀλείψασα, ἐνταῦθα δὲ κατέχεεν ἐπὶ τῆς τοῦ Ἰησοῦ κεφαλῆς· 25
 καὶ ἀπὸ χρόνου· πρὸ μὲν γὰρ ἐξ ἡμερῶν ἔφη ὁ Ἰωάννης τοῦ Πάσχα
 γενέσθαι τὸ δεῖπνον ἐκεῖνο, Ματθαῖος δὲ πρὸ ἡμερῶν δύο καὶ
 μόνος· Λουκᾶς ἡ δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ Εὐαγγελίου ἢ καὶ ἔτι πρὸ
 τούτου. “ ἰδοὺ γὰρ γυνὴ ἐν τῇ πόλει ἥτις ἦν ἁμαρτωλὸς, ἐπι-
 “ γνοῦσα ὅτι ἀνάκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φαρισαίου, κομίσασα 30
 “ ἀλάβαστρον μύρου, καὶ στάσα παρὰ τοὺς ποδας αὐτοῦ ὀπίσω
 “ κλαίουσα,” καὶ τὰ ἐξῆς. “ Ἰδὼν δὲ ὁ Φαρισαῖος ὁ καλέ-
 “ σας αὐτόν, εἶπεν ἐν ἑαυτῷ λέγων, οὗτος εἰ ἦν προφήτης, ἐνί-

“ νωσκεν ἂν τίς καὶ ποταπὴ,” καὶ τὰ ἐξῆς. προδηλότατα γοῦν ἐκ τοῦ καιροῦ δέδεικται μὴ τὴν αὐτὴν ταῖς ἄλλαις γυναιξὶ ταῖς περὶ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τιμησάσαις τὸν Σωτῆρα τῷ μύρῳ μηδὲν δὲ νομιζέτω διὰ τὸ καὶ τοῦτον τὸν Φαρισαῖον τὸν κεκληκότα αὐτὸν Σίμωνα προαγορεύεσθαι, τὸν αὐτὸν εἶναι Σίμωνα τῷ λεπτῷ φαίνε- 5 ται γὰρ ἐκεῖνος τεθεραπευμένος ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ χαριστήριον ὥσπερ ἀποτινύς αὐτῷ τὴν εἰς τὴν οἰκίαν ἀποδοχὴν. οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ τεθεράπευτο, παρ’ αὐτῷ κατέλυεν.

Κατεφίλει δὲ αὕτη οὐκ ἀργῶς, ἀλλὰ τῷ μύρῳ ἀλείφουσα τοὺς πόδας, τὴν πολλὴν στοργὴν ἐκ τούτου δεικνύουσα. 10

Ὁ δὲ Κύριος ὁ μὴ διὰ ῥημάτων μόνον ἀκούων, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνθυμήσεις καταλαμβάνων, ὡς καὶ τῶν προφητῶν δεσπότης ὑπάρχων, ἀπαγγέλλει τοὺς λογισμοὺς τοῦ Φαρισαίου λέγων “ Σίμων, “ ἔχω σοί τι εἰπεῖν,” καὶ τὰ ἐξῆς.

- 43 Εἵτα εἰπόντος ἐκείνου, ᾧ τὸ πλέον ἐχαρίσατο, αὐτός φησι πρὸς 15 αὐτόν· τί τοίνυν σὺ τοιαῦτα ἐνεθυμήθης; οὐδὲ γὰρ σὺ ἀναμάρτητος· εἰ γὰρ ἐλάττω χρεωστεῖς, ἀλλ’ οὐ μέντοι ἀπηλλαγμένος τυγχάνεις ἀμαρτημάτων· καὶ πολλάκις μὲν γίγνεται τὸν πολλὰ ἐπαικικότα, δι’ ἐξομολογήσεως τῶν ἀμαρτημάτων ἀπαλλαγῆναι· τὸν δὲ ὀλίγα ἡμαρτηκότα, δι’ ὑπερηφανίαν μὴ προελθεῖν τῷ φαρμάκῳ 20 τῆς ἐξομολογήσεως, καὶ ὑποκεῖσθαι τῇ κολάσει· οὐδὲ γὰρ διὰ τὸ μὴ ἔχειν πολλὰ τῆς κρίσεως ἀπαλλάττεται τις, ἀλλ’ ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῖς ὀλίγοις κατακρίνεται, μὴ τὴν προσήκουσαν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν προσενέγκας ἐξομολόγησιν καὶ μετάνοιαν. ὥς γὰρ ἀμαρτῶλός ἀπαρρησίαστος εὐρεθήσεται, ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος, 25 καὶ σὺ μὲν, φησὶ, τοῖς ἐτοίμοις οὐκ ἐχρήσω· ὕδωρ γὰρ μοι ἐπὶ τοὺς πόδας οὐκ ἔδωκας· εὐκόλος γὰρ τῶν ὑδάτων ἡ χρῆσις· αὕτη δὲ τὰ ἀνέτοιμα ἐξεκένωσε, τοῖς δάκρυσιν αὐτῆς βρέχουσά μου τοὺς πόδας· οὐ δὲ γὰρ εὐκόλος ἡ τῶν δακρῶν ἔκχυσις, καὶ ταῖς θρίξιν ἐξέμαξεν, ἵνα δι’ ὧν ἐθήρευσε πρὸς ἀμαρτίαν νεότητα, διὰ τούτων 30 ἁγιοσύνην εὐρεθῇ θηρεύουσα· ἔτι δὲ καὶ κατεφρόνησάς μου· φίλημα γάρ μοι οὐκ ἔδωκας, οὐδὲ ἐλαίῳ τὴν κεφαλὴν μου ἠλειψας· αὕτη δὲ μετὰ παντὸς πόθου καταφιλοῦσά μοι τοὺς πόδας, μύρῳ τούτους ἠλειψε· καὶ ἐπειδὴ εἶπας ἐν σεαυτῷ “ οὗτος εἰ ἦν προφήτης, “ ἐγίνωσκεν ἂν, τίς καὶ ποταπὴ ἡ γυνὴ αὕτη ἣτις ἄπτεται αὐτοῦ, 35

“ ὅτι ἁμαρτωλός ἐστι” γινῶθι καὶ νῦν ἐκ τούτου ὅτι οὐκ ἠγνόουν, ὅτι καὶ τοὺς σοὺς διαλογισμοὺς ἐπίσταμαι καὶ τὰς ἁμαρτίας ταύτης γινώσκων· διὸ καὶ σέ μὲν ὡς πάντα εἰδὼς ἐλέγχω, καὶ τὸν ὄγκον τῶν ἁμαρτημάτων ταύτης ἐπιστάμενος λέγω σοι “ ὅτι ἀφέωνται “ αὐτῆς αἱ ἁμαρτίαι,” καὶ τὰ ἐξῆς. 5

Ἔδοξε δὲ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι καὶ ἕτεροι ἦσαν συνανακείμενοι, οὓς καὶ ἐξένισεν ὁ λέπρος, ὅτι οὐχ ὡς προφήτου ἦν, ἀλλ’ ὡς δεσπότην τὸ δίκαιον ἀπονέμεντος· τί δὲ ἦν τὸ δίκαιον; ἡ ἐξομολόγησις τῆς γυναικὸς καὶ τὸ δάκρυον καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ παρὰ τοὺς πόδας στασις. 10

Εἶπε δὲ αὐτῇ ὁ Χριστός· “ ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.” Διὰ τὸ πιστεῦσαι αὐτὴν ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ἀφίεναι ἁμαρτίας.

Τὸ δὲ “ πορεύου εἰς εἰρήνην” τοῦτό ἐστι τὸ μηκέτι ἁμαρτάνειν.

ΚΕΦ. ΚΒ.

Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ σπειράντος.

15

1 Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ καθεξῆς καὶ αὐτὸς διώδευε κατὰ πόλιν καὶ κώμην, κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Διοδεύων δὲ κατὰ πόλεις καὶ κώμας καὶ κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὁ οὐρανὸθεν γινόμενος διδάσκαλος εἰς τὴν γῆν, τοὺς ἐπὶ γῆς εἰς τὴν βασιλείαν ἐκάλει τῶν οὐρανῶν· ἐστὶ γὰρ καὶ ἡ γῆ αὕτη δημιουργήμα, ὅπως οἱ διὰ πλάνην ἀποστάντες τῆς οὐρανοῦ καταστάσεως τῶν ἐπιγείων καταφρονήσωσιν. 20

Οἱ δὲ δώδεκα ἦσαν σὺν αὐτῷ οὐκ εὐαγγελιζόμενοι, ἀλλὰ μαθητευόμενοι καὶ παιδαγωγούμενοι πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον. 25

Διηκόνουν δὲ αὐτοῖς αἱ συνακολουθοῦσαι γυναῖκες ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς· οὐ γὰρ σωματικὴν ἀνάπαισιν παρέχουσιν αὐτοῖς, ἀλλ’ εὐαγγελικῆς σωτηρίας ἀντιποιούμεναι καὶ προσαναλίσκουσαι τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὴν τῶν δεομένων ἐπίδοσιν, ἵνα κτήσῃται τὴν εὐσέβειαν. Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ σπόρου καὶ ἀκολουθῶς, περὶ τοῦ ἄπτειν λύχνον, καὶ μὴ καλύπτειν αὐτὸν σκεύει, καὶ τοῦτο 30

προτέρως δὲ, καὶ περὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ὅτι ἤθελον αὐτὸν ἰδεῖν, καὶ περὶ τῆς ἐπιτιμῆσεως τῶν ὑδάτων καὶ περὶ τοῦ ἔχοντος τὸν λεγεῶνα, καὶ περὶ τῶν Γεργεσηνῶν, καὶ περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου, καὶ περὶ τῆς αἱμορροούσης, καὶ περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν δώδεκα, καὶ περὶ Ἡρώδου, καὶ περὶ τῶν 5 πέντε ἄρτων, καὶ περὶ τῆς τῶν μαθητῶν ἐπερωτήσεως, ὅτι τίνα με λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι; καὶ περὶ τῆς μεταμορφώσεως καὶ περὶ τοῦ σεληνιαζομένου, καὶ περὶ τῶν διαλογιζομένων τίς μεῖζων ἐστίν, ὅπερ ἐστὶ κεφάλαιον. Εἰς τὰ μικρὰ, εἰς τὸν ἅγιον λόγον, ἕως ὧδε, προυγράφῃ εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον.

10

ΤΟΤ' ΑΓΙΟΤ' ΤΙΤΟΤ ΒΟΣΤΡῶΝ. Ὁ οὐρανὸθεν παραγενόμενος διδάσκαλος εἰς τὴν γῆν τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εὐαγγελίζεται, ἵνα τὴν γῆν ποιήσῃ οὐρανόν· ἦν γὰρ καὶ ἡ γῆ αὐτοῦ δημιούργημα. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ πλάνην ἀπέστη τῆς οὐρανοῦ καταστάσεως· ἦλθε δὲ καὶ τὴν γῆν κατορθῶσαι εἰς εὐσέβειαν, καὶ 15 συνάψαι τὸ συναμψότερον διὰ μόνην φιλανθρωπίαν. τίς δὲ κηρύσσειν ἔμελλε βασιλείαν Θεοῦ, ἢ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὗ ἡ βασιλεία; οὐ γὰρ οἱ κάτω τὰ ἄνω κηρύττομεν, ἀλλ' ὁ ἄνωθεν τὰ ἄνω ἀπαγγέλλει. Γεγόνασιν οὖν πολλοὶ προφῆται, ἀλλ' οὐκ ἐκήρυξαν οὐρανῶν βασιλείαν· ὧν γὰρ μὴ ᾔσαν θεαταί, τὸν λόγον τούτων πως 20 ἐδίδουν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Ἰωάννης, ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ, ὁ δὲ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστὶ, καὶ ὁ ἐώρακε μαρτυρεῖ· ἐκήρυξε τοίνυν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀπίστοις μὴ φαινομένην, τὴν παρ' Ἀγγέλοις πολιτευομένην τε καὶ κρατοῦσαν, ἵνα οἱ ἀκούοντες βασιλείαν τοῦ Θεοῦ τῶν ἐπιγεῖων 25 καταφρονήσωσιν.

Οὐ σωματικὴν ἀνάπαυσιν μετεδίωκον, ἀλλ' εὐαγγελικῆς σωτηρίας ἀντεποιεῖτο, προανήλiscin οὖν τὰ ὑπάρχοντα, ἵνα κτήσωνται τὴν εὐσέβειαν.

ΤΟΤ' ΑΓΙΟΤ' ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Εἰσκεκόμικε τὸν Κύριον ὁ μακάριος 30 ψαλμῶδὸς Δαβὶδ λέγοντα, “ ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα “ μου.” Ἄθρει δὴ οὖν ἐς πέρας ἐκβεβηκὸς τὸ παρ' αὐτοῦ διηγορευμένον· πλείστη μὲν γὰρ πληθὺς συνεγήγερτο περὶ αὐτὸν ἐξ ἀπάσης τῆς Ἰουδαίας. Προσελάλει δὲ αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς, ἀλλ' ἐκείνοις μὲν οὐκ οὔσιν ἁγίοις τοῦ μαθεῖν τὰ μυστήρια τῆς 35

τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἀσυμφανής ἦν ὁ λόγος· λόγου γὰρ ἤξιον οὐδενὸς τὸ χρῆσθαι τὴν εἰς αὐτὸν προσήκασθαι πίστιν, ἀντέπραττον δὲ ἀνοσιῶς τοῖς δι' αὐτοῦ κηρύγμασιν. καὶ γοῦν ἐπετίμων τοῖς ἐθέλουσι προσεδρεύειν αὐτῷ, καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς διψῶσι μυσταγωγίαν, δυσσεβοῦντές τε καὶ λέγοντες, δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνε- 5 ται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; οὐκοῦν οὐκ ἐκείνοις δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἡμῖν δὲ μᾶλλον τοῖς ἐτοιμοτέροις εἰς πίστιν δέδωκε γὰρ ἡμῖν αὐτὸς τὸ δύνασθαι μόνον· παραβολὰς δὲ, σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα· εἰκόνες γὰρ εἰσι, ὥσπερ αἱ παραβολαὶ πραγμάτων οὐχ ὁρατῶν, 10 νοητῶν τε μᾶλλον καὶ πνευματικῶν· ὁ γὰρ ἴδιος^a οὐκ ἔνεστι τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς· τοῦτο δείκνυσιν ἡ παραβολὴ τοῖς τῆς διανοίας ὅμμασι διὰ τῶν ἐν αἰσθήσει, καὶ οἶον ἀπὸ τῶν πραγμάτων διαμορφοῦσα καλῶς τὴν νοητῶν ἰσχύνοτητα. ἰδῶμεν τοίνυν ὅποιαν ἡμῖν ἐξυφαίνει τὴν νόησιν τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος, “Ἐξῆλθε,” φη- 15 σιν, “ὁ σπεύρων τοῦ σπεῖραι,” καὶ τὰ ἐξῆς.

- 5 Τοῦ ἁγίου Τίτου. “Ἐξῆλθεν” ἦν γὰρ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος ὁ συναῖδιος τοῦ Πατρὸς Λόγος. Οὐ γὰρ ὅτι σπεῖρει, τότε ἔσται μόνον, οὐδ' ὅτε ἐκ Μαρίας γεννᾶται, καὶ “ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω.” Ἐξῆλθεν ὁ 20 σπεύρων τοῦ σπεῖραι τὸν ἴδιον σπόρον. Διὰ τί τὸν ἴδιον; οὐ γὰρ δανείζεται λόγον, Λόγος Θεοῦ ὑπάρχων τὴν φύσιν. οὐκέτι ἴδιος σπόρος Παύλου, οὐδὲ Ἰωάννου, οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν Ἀποστόλων ἢ προφητῶν, ἀλλὰ σπόρος μὲν ἦν· οὐκ ἦν δὲ αὐτῶν ἴδιος, ἀλλὰ λαβόντες ἔχουσι· Χριστὸς δὲ ἴδιον ἔχει σπόρον, ἐκ τῆς ἰδίας 25 φύσεως τὴν διδασκαλίαν προσφέρων. Ἐὰν γὰρ λέγῃ Παῦλος, “ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισε,” δίδωσι μὲν τῷ Σωτῆρι τὸ σπεῖρειν, ἑαυτῷ δὲ τὸ φυτεῦσαι. ὁ γὰρ φυτεῦων ἄλλοθεν λαμβάνων, ἀλλαχοῦ μετατίθῃσιν, ὁ δὲ σπεύρων φυτεῦει, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων ταμιεύων λαμβάνων σκορπίζει. ἀφθόνως χειρὶ σπεύρων ὁ 30 Παῦλος ἔλεγεν· “εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος “Χριστοῦ” ὁ δὲ Σωτὴρ “μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς” “εἰς γὰρ ἔστιν ἡμῶν διδάσκαλος ἐν τοῖς οὐρανοῖς.” Ποῖος διδάσκαλος; ὁ δῖχα τοῦ μαθεῖν διαλεγόμενος. διὰ τοῦτο ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι,

^a Sic.

“ πῶς γράμματα οὗτος οἶδε μὴ μεμαθηκώς; ” Διὰ τοῦτο εἶπε τὸν ἴδιον σπόρον, ἵνα μάθῃς ὅτι αὐτοῦ τῆς φύσεως ὁ σπόρος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐστὶν ὁ παντὸς ἀγαθοῦ σπορευς, καὶ ἡμεῖς γεωργοὶ αὐτοῦ, καὶ δι’ αὐτοῦ τε καὶ παρ’ αὐτοῦ καρποφορία πᾶσα πνευματικὴ, καὶ τοῦτο ἡμῶν διδάσκει λέγων, “ χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν 5 “ οὐδέν.”

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Καὶ ποία τίς ἐστὶν ἡ πρόφασις δι’ ἣν ἀρπάζετε τὰ ἐν ταῖς ὁδοῖς; ἰδῶμεν τέως, ὥς ἐν παχέσι πράγμασι τὸ ζητούμενον. σκληρὰ καὶ ἀνήρτος πᾶσά πως ἐστὶν ὁδὸς διὰ τὸ τὴν ἀπάντων ὑποκεῖσθαι ποσί· καὶ οὐδὲν αὐταῖς ἐγγχώ- 10 ννται τῶν σπερμάτων· κεῖται δὲ μᾶλλον ἐπιπολαίως, καὶ τοῖς ἐθέλουσι τῶν πτηνῶν ἔτοιμα εἰς διαρπαγὴν. οὐκοῦν ὅσοι τὸν νῦν ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς σκληρὸν καὶ οἷον πεπιλημένον, οὗτοι τὸν θεῖον οὐ παραδέχονται σπόρον. οὐκ εἰσδύεται γὰρ ἐν αὐτοῖς θεῖόν τε καὶ ἱερὸν νουτέτημα, δι’ οὗ οὐ δύνανται καρποφορεῖν τὰ εἰς ἀρετὴν αὐ- 15 χήματα· οὗτοι τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ αὐτῷ δὲ τῷ Σατανᾷ πεπατημένοι γεγόνασιν ὁδὸς, ἣν οὐκ ἔνεστί ποτε καρπῶν ἀγίων ἐγγενέσθαι τροφήν, στεῖραν καὶ ἔκγονον^b ἔχων τὴν καρδίαν.

ἸΩΑΝΝΟΤ ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΤ. Ταῦτα λέγων εἰς ἀκρίβειαν ἄγει 20 βίου, παιδεύων ἐναγωνίους εἶναι, ὥς ὑπὸ τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς κείμενον, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ τῆς οἰκουμένης ἀγωνιζομένους θεάτρῳ. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδητε, φησὶν, ὅτι ἐνταῦθα καθήμεθα νῦν, καὶ ἐν μικρῇ γωνίᾳ ἐσμὲν μέρει· γενήσεσθε γὰρ πᾶσι κατάδηλοι.

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ὅταν γὰρ τοσαύτη ἡ ἀρετὴ ἀδύ- 25 νατον αὐτὴν λαβεῖν· ὁ ἔχων γὰρ σπουδαίαν πρᾶϊρεσιν, λήψεται πνεύματος χάριν καὶ σοφίας καὶ γνώσεως, καὶ ἀξίαν τῶν πόνων τὴν ἀμοιβήν.

ΤΟΤ ΛΙΤΤΟΤ. Τὰ γὰρ ἐκ φύσεως ἡμῖν ἐνόντα ἢ διὰ χάριτος δοθέντα, ἐὰν μὴ διὰ τῆς συνεχοῦς προσοχῆς καὶ σπουδῆς φιλοπόνου 30 φυλάξωμεν, ταῦτα ζημιωθησόμεθα, οὐ μόνον μηδὲν προλαμβάνοντες, ἀλλὰ καὶ προσαπολλύντες καὶ ἃ ἔχειν ἐδόξαμεν.

ΤΙΤΟΤ ΒΟΣΤΡᾶΝ. Ἐκ τούτου δῆλον ὅτι οὐκ ἦν ὁ Σωτὴρ μετὰ τῶν κατὰ σάρκα εὐγενῶν· καταλιπὼν γὰρ τούτους σχολάζει τῇ

^b Cud. ἔκγονον.

πατρικῇ διδασκαλίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ ποθητὸς ἦν διὰ τὴν ἀπόλειψιν, καὶ ἐπιθυμητὸς εἰς θεὸν διὰ τὴν χρονίαν ἀναχώρησιν, παραγίνεται ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοί, οἱ πρόγονοι τοῦ Ἰωσήφ οἱ κληθέντες ἀδελφοί· οὐκ ἔστι δὲ στεμνὴ (sic) τοῦ Κυρίου ἡ συγγένεια, οὐδὲ ἐν ὀλίγῳ περιγράφεται αὐτοῦ ἡ πρὸς ἀνθρώπους φιλία. Ἦλθε γὰρ ἅπαντα τὸν κόσμον εἰς ἀδελφότητα καλέσαι ἄφθονον, καὶ προλαβὼν ἔλεγε ἐν προφήταις τῷ Πατρὶ, “ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου” ποίοις ἀδελφοῖς ἐρμηνεύει λέγων, “ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμῆσιν σε” ὅπου τοῖνυν ἐκκλησία Χριστοῦ, ἐκεῖ ἀδελφότης Χριστοῦ.

10

- 12 Τοῦτ' αὖτοτ'. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, λόγος ἦν αὐτοῦ, Πατὴρ γὰρ καὶ Υἱοῦ μία διδασκαλία ἐν προφήταις καὶ ἐν Εὐαγγελισταῖς διὰ τῆς ἐνεργίας τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. λέγει δὲ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὴν τιμὴν ἀναπέμψῃ πρὸς τὸν Πατέρα. Ὡς γὰρ ἔπρεπε τῷ Πατρὶ γεννησάι Υἱόν, οὕτω πρέπει γεγεννημένῳ τιμᾶν τὸν 15 γεννήσαντα. Μήτηρ μέντοι καὶ ἀδελφοί οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιῶντες· χρεῖαν γὰρ ἔχει ἀκοῇ ἐργασίας.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν υἱάτων.

20

- 22 ΚΤΡΙΑΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Διέπλει ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις ὁ Χριστὸς τὴν Τιβερίαν θάλασσαν, ἥτοι λίμνην· ἐγήγερται δὲ κατὰ τοῦ σκάφους ἀδόκητός τε καὶ ἀπηνὴς χειμῶν, καὶ ταῖς τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς ὑψοῦ τὸ κύμα κυρτούμενον καὶ τὸ τοῦ θανάτου δέος ἐνετίθει ταῖς μαθηταῖς· τεθορύβηται γὰρ οὐ με- 25 τρώως, καίτοι τὸ θαλασσοεργεῖν εἰδότες, καὶ κλυδωνὸς οὐκ ὄντος ἀπειράτοι. ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν τοῦ κινδύνου τὸ μέγεθος πρὸς ἀφόρητον αὐτοὺς ἐκάλει δειλίαν, ὥς ἐτέραν οὐκ ἔχοντες τοῦ σώζεσθαι τὴν ἐλπίδα, πλὴν ὅτι μόνον αὐτὸν τὸν τῶν δυνάμεων κύριον· ὃν δὲ ὅτι Χριστὸν διανιστάσι λέγοντες, “ἐπιστάτα, σῶσον, ἀπολλύμεθα.” 30 καὶ καθευδῆσαι γὰρ αὐτὸν ὁ Εὐαγγελιστὴς φησιν. οἰκονομικώτατα δέ μοι καὶ τοῦτο λίαν πεπράχθαι δοκεῖ, ἵνα μὴ εὐθὺς ἀρξαμένου τοῦ κλυδωνοῦ ἐπιπηδᾷ τῷ σκάφει, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητοῦσιν ἐπικουρίαν, ἀλλ' οἶον ἀκμάσαντος ἤδη τοῦ κακοῦ, ἐμφανεστέρα γένη-

ται τῆς θεοπρεποῦς ἐξουσίας ἡ δύναμις, μαινομένην καθιστᾶσα θάλασσαν καὶ μεθιστᾶσα πρὸς γαλήνην.

Τοῦτ' αὖτοῦ. Ἐνταῦθά μοι βλέπε μετὰ πίστεως ὀλιγοπιστίαν. πιστεύουσι μὲν γὰρ ὅτι σῶσαι δύναται, ὡς δὲ ὀλιγόπιστοι λέγουσι τὸ “σῶσον, ἀπολλύμεθα” οὐ γὰρ ἐφικτὸν ἀπολεῖσθαι ποτε συν- 5 ὄντος αὐτοῖς τοῦ πάντα ἰσχύοντος. ἀλλ' ἐγγήγερται παραχρῆμα Χριστὸς ὁ πάντων ἔχων τὴν ἐξουσίαν, καὶ καθίστησι μὲν εὐθὺς τὸν κλύδωνα, συνέστειλε δὲ τὰς τῶν πνεύματων ὁρμὰς· καὶ τὸν θόρυβον ἔπασσε, καὶ δι' αὐτῶν ἔδειξε τῶν πραγμάτων, ὅτι Θεὸς ἐστι. λεγέσθω τοίνυν παρ' ἡμῶν τὸ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν “σὺ δεσπόζεις 10 “ τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς “ σὺ καταπραύνεις.”

Τοῦτ' αὖτοῦ. Ὡς περ ὁ χρυσὸς ἐν πυρὶ δοκιμάζεται, οὕτω καὶ ἡ πίστις ἐν πειρασμοῖς· πλὴν ἀσθενὴς ὁ ἀνθρώπου νοῦς, δεῖται δὲ πάντως τῆς ἀνωθεν χειρὸς εἰς τὸ διενεγκεῖν ἀνδρείως τὰ παρεμ- 15 πίπτοντα. καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἐδίδασκεν, εἰπὼν, “χωρὶς “ ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν” ὡμολόγει δὲ τοῦτο καὶ ὁ σοφά- τατος Παῦλος λέγων, “ὅτι πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με “ Χριστῷ.”

- 25 Ἄρ' οὖν ὡς οὐκ εἰδότες τὸ “τίς οὗτός ἐστι,” παρηγόρευον ἀλ- 20 λήλους· εἴτα πῶς οὐκ ἀπίθανον παντελῶς τὸ χρῆμά ἐστιν· ἤδεσαν γὰρ ὄντα Θεόν, καὶ Τῶν Θεῶν τὸν Ἰησοῦν· καταπληττόμενοι δὲ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν τῆς θεότητος δοξάν, καίτοι καθ' ἡμᾶς ὄντι τε καὶ ὁρωμένῳ κατὰ τὴν σάρκα, λέγουσι τὸ “τίς οὗτός ἐστιν,” ἀντὶ τοῦ πόσος καὶ οἶος, καὶ ἐν ὅσῃ 25 δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ, “ὅτι καὶ αὐτοῖς ἐπιτάσσει τοῖς ὕδασι καὶ τοῖς “ ἀνέμοις, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ” ἐπιτακτικὸν γὰρ ἦν τὸ ἔργον, δεσποτική ἢ πρόσταξις καὶ οὐκ ἀξίως οἰκητική· μέγα καὶ τοῦτο πρὸς θαῦμα καὶ ὄνησιν τοῖς ἀκρωμένοις· ὑπακούει γὰρ ἡ κτίσις, οἷς ἂν ἐπιτάττειν βούλεται Χριστός. ἀμέλει καὶ τὸν τῆς ἐπι- 30 τιμῆς τρόπον ἐν ἐξουσίᾳ θεοπρεπεῖ γενέσθαι φησὶν ὁ Ματθαῖος· ἔφη γὰρ εἰπεῖν τῇ θαλάσῃ τὸν Κύριον, “σιῶπα, πεφί- “ μωσο,” καὶ ἅμα τῷ λόγῳ ἠκολούθησε τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡ θά- λασσα γινώσκει τὸν ἀπαρχῆς αὐτὴν συναγαγόντα, προστάγματι τὸν θέμενον ἄμμον ὅριον αὐτῇ, ὃ οὐχ ὑπερβήσεται.

ΚΕΦ. ΚΔ.

Περὶ τοῦ Λεγεῶνος.

27 Ἐξελθόντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὴν γῆν ὑπήντησεν αὐτῷ ἀνὴρ
τις ἐκ τῆς πόλεως, ὃς εἶχε δαιμόνια ἐκ χρόνων ἱκανῶν.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἐνταῦθά μοι βλέπε θράσει πολλῷ 5
καὶ ἀπονοία συμπεπληγμένην δειλίαν· δεῖγμα μὲν γὰρ ἀπονοίας
δηλωτικὸν τὸ τολμῆσαι λέγειν, “ τί ἐμοὶ καὶ σοί, Ἰησοῦ Υἱὲ τοῦ
“ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου;” εἰ γὰρ οἶδας ὅλως ὄντα αὐτὸν Υἱὸν τοῦ
Ἑψίστου Θεοῦ, ὁμολογεῖς ὅτι Θεός ἐστιν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ
τῶν ἐν αὐτοῖς· εἴτα πῶς τὰ μὴ σὰ, μᾶλλον δὲ τὰ αὐτοῦ διαρπά- 10
ξεις, εἴτα λέγεις, “ τί ἐμοὶ καὶ σοί;” καὶ τίς ἀνέξεται τῶν ἐπὶ
τῆς βασιλείας μέχρι παντὸς ἀνεῖναι βαρβάρῳ τοὺς ὑπὸ σκῆπτρα
κειμένους, τὰς αὐτῷ δὲ πρεπούσας ἐρεύγέσθαι· φωνάς. αὗται δὲ
εἰσι τὸ “ δέομαί σου μή με βασανίσῃς.” παρήγγειλε γὰρ,” ἔφη,
“ τῷ πνεύματι ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου.” Ἄθρει δέ μοι πάλιν 15
τὴν ἀπαράβλητον δόξαν τοῦ πάντα ἰσχύοντος, φημὶ δὴ Χριστοῦ
τὴν ἀκαταγώνιστον ἰσχύν, συντρίβει τὸν Σατανᾶν, ἐθελήσας μόνον
τοῦτο παθεῖν αὐτόν· πῦρ αὐτῷ καὶ φλόγες εἰσὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ
ρήματα. Ἀληθες οὖν ὅτι, καθά φησιν ὁ μακάριος ψαλμῳδὸς “ τὰ
“ ὄρη ἐτάκῃσαν ὥσει κηρὸς ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ.” ὅρεσι γὰρ 20
τὰς ὑψηλὰς καὶ ὑπερηφάνους παρεικάζει δυνάμεις, πονηρίας δη-
λονότι, πλὴν ὡς πυρὶ προσβαλλούσας τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δυνά-
μει τε καὶ ἐξουσίᾳ, κατατήκονται κηροῦ δίκην.

31 Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστράν. Ὡσανεὶ ἔλεγε, μὴ ἀποπέμψῃς
ἡμᾶς, μηδὲ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ δια- 25
βόλῳ καὶ τοῖς Ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἐπεὶ τοίνυν οἶδασιν, ὅτι πιτὲ
πεμφθήσονται, ἀνεσιν πρὸς καιρὸν αἰτοῦσιν, ὁμολογοῦντες δηλαδὴ
σαφῶς ὅτι ἐὰν ἐπιτάξῃ, ἀπελεύσονται. ὥστε ὁ Κύριος τὸ μὲν
ἐπιτάξαι αὐτοῖς οὐκ εἴασεν, συνεχώρησε δὲ αὐτοὺς εἶναι ἐν τῇ γῇ
ταύτῃ ἕως ὅτε καὶ τὸν διάβολον, πρὸς γυμνασίαν τῶν ἀνθρώπων 30
τοῦ γὰρ ἀντιπάλου ἢ ἀπουσία τοῦ νικητοῦ ἀφαιρεῖται τὸν στέ-
φανον. Αὐτοὶ μὲν γὰρ πονηρεύονται, ὁ δὲ ἀγωνοθέτης στέφανον
προτιθεῖ τοῖς νικῶσι. παρεκάλουν οἱ δαίμονες τὸν Κύριον. εἰ κατὰ

τοὺς αἵρετικούς ἀρχαὶ ἦσαν δύο, οὐκ ἂν οἱ δαίμονες παρεκάλουν τὸν Κύριον, εἰ μὴ ἦσαν δημιουργήματα μὲν τοῦ Θεοῦ, ὥς δὲ ἀμαρτήσαντες ἀποβεβλημένοι. βλέπε τοίνυν τὴν οἰκειότητα τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἀμαρτίας τὸν ἔλεγχον, ἡμᾶς γὰρ δημιουργία ὑπὸ τὸν δεσπότην, οἱ δὲ ἀμαρτάνοντες ὑπὸ τὸν κριτὴν παρακαλοῦσι καὶ 5 ὁμολογοῦσι τὴν ἐξουσίαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Καθαρὰ ἡ κάθαρσις, ἀναντίρρητος ἡ θεραπεία, οὕτω γὰρ ἔφησεν ὁ πᾶσιν ὥστε ἐπιγινῶναι τὸν Σωτῆρα καὶ ἀξιοῦν αὐτὸν, ἵνα ἢ σὺν αὐτῷ τάχα δὲ καὶ εὐλαβούμενος τὴν ὑποστροφὴν τῶν δαιμόνων. ὁ δὲ Κύριος ἵνα μὴ δόξῃ διὰ τῆς παρουσίας φυλάτ- 10 τεῖν, παρὼν γὰρ καὶ ἀπὼν φυλάσσει οὓς βούλεται, ἀπέλυσε αὐτὸν, εἰπὼν, “ὑπόστρεφε εἰς τὸν οἶκον” καὶ μνημόνευε τῆς ἐνεργείας, διηγοῦ τὸ θαῦμα, ἵνα βεβαιώσῃς τὴν χάριν, “διηγοῦ ὅσα σοι “ἐποίησεν ὁ Θεός·” οὐ λέγει, ἐγὼ τύπος ὑμῶν ταπεινοφροσύνης γενόμενος, ἀλλ’ ἀναπέμπτει εἰς Πατέρα, εἰ αὐτὸς ποιεῖ τὸ θαῦμα. 15

ΒΙΚΤΟΡΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Θεὸν ἄρα ᾗδει τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὁ τῶν δαιμόνων ἀπαλλαγείς κηρύσσειν ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, εἰπὼν αὐτῷ, “διηγοῦ ὅσα σοι ἐποίησεν ὁ Θεός·” ἄλλως δὲ οὐ παραβαίνει τὸν νόμον, ὃ γὰρ ἐνεργεῖ ὁ Τίς, ἐνεργεῖ ὁ Πατήρ.

ΚΕΦ. ΚΕ.

20

Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγωγοῦ.

41 Καὶ ἰδοὺ ἦλθεν ἀνὴρ ᾧ ὄνομα Ἰάειρος.

Τοῦ ἁγίου Τίτου ΒΟΣΤΡΑΝ. Τὸ ὄνομα κεῖται διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς εἰδότας τὸ γεγονός, ἵνα γένηται τὸ ὄνομα ἀποδειξίς τοῦ θαύματος, καὶ οὗτος ἀρχὸν τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων, οὐκ 25 ἦλθέ τις τῶν εὐτελεῶν, οὐδὲ τῶν τυχόντων· εἶθε μὲν οὖν προῦλαβε, καὶ διὰ πίστιν προσέπεσε, καὶ δι’ εὐγνωμοσύνην ἐπέγνω, μὴ διὰ χρεῖαν παρεγένετο. Ἡ γὰρ χρεῖα διαβάλλει τὴν παράκλησιν, ὅμως θλίψις ἔσθ’ ὅτε καταβιάζεται πρὸς τὸ ἐλέσθαι δρᾶν τὰ αὐτῷ χρήσιμα καὶ συμφέροντα. Ταύτη τοι καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ, 30 “ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγξεις, τῶν μὴ ἐγγι- “ζόντων πρὸς σε.”

ΚΕΦ. ΚΣ.

Περὶ τῆς αἱμορροῦσης.

43 Ἐξ Ἀνεπιγράφοι. Πρόσεισι γυνὴ καλῶς καὶ οἰκείως τὴν μόνην ἱκανὴν ἀφορμὴν εἰς τὸ ἰαθῆναι παρασκευάσασα τὴν πίστιν. “Προσελθοῦσα” γὰρ, φησὶν, “ὅπισθεν, ἤψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ 5 “ἱματίου αὐτοῦ,” δηλαδὴ πεπιστευκυῖα μεγάλως, οὕτως ὡς καὶ διὰ τῆς ἐπαφῆς πιστεῦσαι τὴν ἴασιν. Λέγει δὲ αὐτῇ^b καὶ διηγεῖται Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστής· “ἔλεγε γὰρ,” φησὶν, “ὅτι καὶ “τῶν ἱματίων αὐτοῦ ἄψωμαι, σωθήσομαι, καὶ παραχρῆμα ἔστη “ἡ ῥῦσις τοῦ αἵματος αὐτῆς.” Ὡς περ γὰρ εἰ προσαγάγοι τις 10 ὀφθαλμὸν φωτὶ λάμποντι ἢ πυρὶ φλέγοντι τὴν πεφυκυῖαν ὕλην ἐξάπτεσθαι, ἅμα τε προσήγαγε, καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας πεπλήρωται, ὀφθαλμὸς τε γὰρ, ἅμα τὸ πρὸς φῶς ἀπιδεῖν ἐφωτίσθη, καὶ τὸ πεφυκὸς ὑποδέχασθαι πρὸς ἐνέργειαν ἅμα τὸ πλησιᾶσαι φλέγεται, οὕτως ἢ πιστῶς ἐφαπταμένη τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, τῆς 15 ἰάσεως ἔτυχεν, οὐκ ἠγνοήθη δὲ τὸ παραδοξόν.

Ἐξ ἀνεπιγράφοι. Οὐκ ἦν τῷ Κυρίῳ πλησιᾶσαι καὶ ἐφάψασθαι αὐτοῦ σωματικῶς πλησιάζοντα καὶ ἐφαπτόμενον, εἰ μὴ πνευματικῶς τοῦτο ποιῇ· ἔτυχε τοίνυν οὐπὲρ ἔχρηξεν ἡ γυνή. Διὸ καὶ ζητεῖ τοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου, καὶ ἐς ὧσιν καλεῖται τῶν μαθητῶν 20 οὐκ εἰδότες τὸ ζητούμενον, ἀλλ’ ἀπλὴν τινα τὴν ἐπαφὴν οἰομένων λέγειν τὸν Κύριον, καὶ τοιαύτην οἶαν οἱ λοιποὶ πάντες ἐφήπτοντο. διόπερ ὁ Κύριος διαστέλλων “ἤψατό μου τις,” φησὶν, ὥς περ καὶ ἔλεγεν, ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω, καίτοι πάντων τὴν σωματικὴν ταύτην ἐχόντων ἀκοήν· καὶ μέχρι δὲ ψιλῆς τῆς τῶν λόγων 25 ἀκροάσεως ἀκούοντων ἀπάντων, ἀλλ’ οὔτε ἀκούειν ἦν τῷ μὴ συνετῷ, οὔτε ἄπτεσθαι τῷ μὴ πιστῷ. Τί οὖν; εἰς ὧσιν αὐτὴν καλεῖ, καὶ τοὺς ἱεροὺς ὀφθαλμοὺς ἐπαίρει περισκοπῶν τὴν γυναῖκα, ὅτι θέας ἀξία παρὰ τῷ Κυρίῳ· ἀξία δὲ καὶ τῆς εἰς τοὺς παρόντας ἐπιδειξίως, ὅτι παραδειγμα πίστεως πᾶσιν ἤμελλεν ἔσεσθαι καὶ 30 παράκλησις ἐπὶ πίστιν, διὰ τοῦ δοθησομένου αὐτῇ δικαίως ἐπαίνου.

Ἐξ ἀνεπιγράφοι. Πρότερον μὲν οὐκ ἐτόλμα δι’ εὐλάβειαν ἄντικρυς ἀπαντᾶν, καὶ περὶ θεραπείας ἀξιοῦν, ζητούμενη δὲ

^b Sic. Leg. τοῦτο.

ἅπαντα πρεπόντως, ἔμφεβός τε καὶ εὐλαβής καὶ τὸ σέβας ἀρμόττειν προσφέρουσα· καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἰάσεως εἰς ἐμφανές πᾶσι ποιεῖται, οὐ τῷ πάντα εἰδότει, ἀλλὰ τοῖς ἀγνοοῦσιν, αἰσθήσει τὴν ἰασιν ἐπεγνωκυῖα. Λέγει γὰρ καὶ τοῦτο ὁ Μάρκος· “ὅτι ἔγνω “ τῷ σώματι, ὅτι ἰᾶται ἀπὸ τῆς μάστιγος.” ἦν δ' ἐκ τῆς ἐπαφῆς 5 ἔλαβε θεραπείαν, ταύτην καὶ διὰ τοῦ λόγου ἐβεβαίωσεν ὁ Σωτὴρ εἰπὼν, “πορεύου ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἴσθι ὑγιῆς ἀπὸ τῆς μάστιγός σου,” καὶ ὑγιαίνει πρῶτον τῇ πίστει τὴν ψυχὴν· εἶτα δὲ καὶ τὸ σῶμα.

- 49 Ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος ἔρχεται τις παρὰ τοῦ ἀρχισυν-
αγώγου.

10

ΤΙΤΟΣ ΒΟΣΤΡΩΝ. Ἴνα γὰρ μὴ εἴπῃ καὶ αὐτὸς, ἐπίσχυες, οὐ χρεῖαν σου ἔχω, Κύριε, ἡδὴ γέγονε τὸ πέρας, ἀπέθανεν, ἦν προσεδοκῶμεν ὑγιαίνειν· ἄπιστος γὰρ ἦν, Ἰουδαϊκὸν ἔχων φρόνημα, φθάκει ὁ Κύριος καὶ φησι, μὴ φοβοῦ, παῦσον τῆς ἀπιστίας τὰ ῥήματα, ἐπίσχυες τὴν γλῶτταν, μόνον πίστευε κατὰ τὴν γυναῖκα, ἦν 15 γὰρ αὕτη καθάπερ προοίμιον τῆς μελλούσης θαυματουργίας.

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Ἀθορύβως περὶ τὴν τηλικαύτην πάρεστι δύναμιν, οὐκ ὄχλον ἐπαρομένους, ἀλλ' ὅσον οἶον τε τὸν ὄχλον ἀφιστάς· τῶν μὲν μαθητῶν μόνους τρεῖς συμπαραλαβὼν, τῷ δὲ ὄχλῳ πρόφασιν ἀναχωρήσεως προβάλλων, τὸ μὴ τεθῆναι φᾶναι τὴν 20 κόρην, ἀλλὰ καθευδεῖν. προσκαλεσάμενος δὲ μόνους ἐκ πάντων τοὺς γονεῖς, οὕτω τὴν κόρην καθάπερ καθεύδουσαν ἀνίστησιν, ἀληθές τῇ θαυματουργίᾳ ποιήσας τὸ καθευδεῖν αὐτήν· ὅπερ ἄνευ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἂν ἦν ἀληθές. Διόπερ οἱ μὲν τὴν ἀνάστασιν οὐ προσδοκῶντες κατεγέλων, καθευδεῖν ἀκούοντες τὴν τεθνηκυῖαν· αὐ- 25 τὸς δὲ κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἀληθές τὸ εἰρημένον ἀπέδειξεν.

- 51 Ὅτι τῶν ἄλλων οὗτοι ἦσαν ὑπερέχοντες, καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἐκ τοῦ σφοδρά φιλεῖν αὐτὸν ἐδήλου τὴν ὑπεροχὴν· ὁ δὲ Ἰωάννης ἐκ τοῦ σφοδρά φιλεῖσθαι, καὶ Ἰάκωβος δὲ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως, ἥ ἀπεκρίνατο λέγων, δυνάμεθα πιεῖν τὸ ποτήριον· οὐκ ἀπὸ τῆς ἀπο- 30 κρίσεως δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων, τῶν τε ἄλλων καὶ ἀφ' ὧν ἐπλήρωσεν, ἅπερ εἶπεν. Οὕτω γὰρ ἦν σφοδρὸς καὶ βαρὺς Ἰουδαίσις, ὡς καὶ τὸν Ἡρώδῃ ταύτην δωρεὰν μεγίστην νομίσαι χαρίσασθαι τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ ἐκείνον ἀνέλοι^c.

^c Hæc Chrys. sunt. Cf. Cat. ad S. Matth. p. 134.

ΚΕΦ. ΚΖ.

Περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν ιβ'.

Ι Συγκαλεσάμενος δὲ τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια καὶ νόσους θεραπεύειν. 5

ΚΤΡΙΛΑΟΥ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἀληθὲς εἰπεῖν ὅτι πόνων ἀγαθῶν καρπὸς εὐκλεής· τοῖς γάρ τοι τὴν πάναγνον καὶ ἀβέβηλον, κατὰ γε τὸ ἀνθρώποις ἐγχωροῦν, κατορθοῦν ἐθέλοντας ζῶν, τοῖς παρ' ἑαυτοῦ χαρίσμασι καταφαιδρύνει Χριστὸς, καὶ πλουσίαν αὐτοῖς ἀγιοσπρεπῶς χαρίζεται τὴν ἀντέκτησιν, καὶ δόξης αὐτοῦ τῆς ἰδίας 10 καθίστησι κοινωνούς. δέχου τοῦ πράγματος ἀποδείξιν σαφῇ τε καὶ ἐνεργῇ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους· ὅρα γεγονότας ἐκπρεπεστάτους, καὶ τῇ ὑπὲρ ἀνθρώπων δόξῃ κατεστεμμένους, μένοντος αὐτοῖς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο Χριστοῦ. Δέδωκε γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, “ δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια καὶ νόσους θερα- 15 “ πεύειν,” ἀλλ' ὅρα πάλιν τὸν ἐνανθρωπήσαντα τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὑπερτρέχοντα μέτρον, καὶ τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασι διαπρέποντα· ἐπέκεινα γὰρ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων τὸ δίδοναι κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, οἷς ἂν βούληται τὴν ἐξουσίαν καὶ μὴν καὶ τὸ δύνασθαι νοσημάτων ἐλευθεροῦν τοὺς 20 ἐνείλημμένους καὶ μόνον Θεοῦ. Ἡ γὰρ τῆς ἀνωτάτω φύσεως ὑπεροχὴ τε καὶ διδασκαλία καὶ δόξῃ οὐδενὶ τῶν ὄντων ἔνεστι φυσικῶς, πλὴν ὅτι αὐτῷ τε καὶ μόνῳ. ἄξία τοίνυν θαύματος ἡ τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις ἐκνεμηθεῖσα χάρις, ἐπέκεινα δὲ ἐπαίνου καὶ θαύματος ἡ τοῦ νέμοντος ἀφθονία· τὴν ἑαυτοῦ γὰρ, ὡς ἔφην, 25 ἐχαρίζετο δόξαν ἄνθρωπος ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων δέχεται πονηρῶν, καὶ τὴν οὕτως ὑπέροπτον ὄφρυν τὴν τοῦ διαβόλου φήμην καταστρέφει, καὶ τοι λέγοντα ποτὲ “ τὴν οἰκουμένην ὅλην κατα- “ λήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσίαν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡὰ ἀρῶ, “ καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεται με, ἢ ἀντείπῃ μοι.” ἐσφάλλετο 30 δὲ τῆς ἀληθείας καὶ διημάρτηκε τῆς ἐλπίδος ὁ σοβαρὸς καὶ θρασύς, καὶ τῆς ἀπάντων ἀσθενείας κατακαυχώμενος. Ἀντιτάσσεται γὰρ αὐτῷ τοὺς τῶν ἱερῶν κληρυγμάτων ἱερουργούς, ὁ τῶν δυνάμεων

Κύριος, καὶ τοῦτο ἦν ἅρα τὸ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν προκεκρυγμένον, περὶ τε τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν, ὅτι “ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτόν· καὶ ἐκνήψουσιν οἱ “ἐπίβουλοί σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς.” μόνον γὰρ οὐχὶ κατεδηδόκασι τὸν Σατανᾶν, ἐπιβουλεύοντες αὐτοῦ τῇ δόξῃ, καὶ 5 διαρπάζοντες αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ προσκομίζοντες τῷ Χριστῷ διὰ πίστεως τῆς εἰς αὐτόν.

ΚΕΦ. ΚΗ.

Περὶ τῶν ε' ἄρτων καὶ τῶν β' ἰχθύων.

- 12 Προσελθόντες δὲ οἱ δώδεκα εἶπον αὐτῷ, ἀπόλυσον 10 τὸν ὄχλον.

ΚΤΡΙΑΔΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Καὶ τί τὸ “ἀπόλυσόν” ἐστίν, ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς. οἱ μὲν, ὡς ἔφη, τῶν ἐπομένων αὐτῷ πονηρῶν πνευμάτων συνεχόντων αὐτοὺς ἀπαλλάττεσθαι παρεκάλουν, οἱ δὲ καὶ ἐτέρων ἀρρωστημάτων ἐξήτουν ἀπόθεσιν. ὡς οὖν εἰδότες οἱ 15 μαθηταὶ ὅτι κατανεύσας μόνον ἀποπεραίνει τοῖς κάμνουσι τὸ ποθούμενον, τὸ “ἀπόλυσον αὐτοὺς” φασὶ, καὶ οὐκ αὐτοὶ μᾶλλον ἀκηδιῶντες ὡς παρακάσσαντος τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς ὄχλους ἀγάπης ἐχόμενοι, καὶ οἷον μελετῶντες ἤδη τὴν ποιμνικὴν ἐπιστήμην καὶ τοῦ κῆδεσθαι λαῶν ἀρχόμενοι. 20

Τοῦ αὐτοῦ. “Κατακλίνετε αὐτούς.” ἵνα δὲ καὶ ἐπὶ μείζω εἰς ὕψος τὸ πρᾶγμα τρέχῃ, καὶ Θεὸς ὦν φύσει διὰ τρόπου παντὸς ἐπιγινώσκηται, πολυπλασιάζει τὸ βραχύ. Βλέπει τε εἰς οὐρανόν, οἷον τὴν ἄνωθεν εὐλογίαν αἰτῶν. ἔδρα δὲ καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς. ἔστω μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ πάντα πληρῶν, ἡ ἄνωθεν καὶ παρὰ 25 Πατρός εὐλογία· ἵνα δὲ μάθωμεν ἡμεῖς, ὅτι τραπέζης ἀρχόμενοι καὶ μέλλοντες ἄρτους διακλᾶν, Θεῷ προσάγειν ὀφείλομεν ὑπταίς ὥσπερ ἐνθέντες χερσὶ, καὶ τὴν ἄνωθεν εὐλογίαν ἐπ' αὐτὸν καταφέρειν, ἀρχὴ καὶ τύπος καὶ ὁδὸς τοῦ πράγματος γέγονεν ἡμῖν οἰκονομικῶς. εἴτα ὅποι ποτὲ προέβη τὸ θαῦμα· κατεκορέσθη πλη- 30 θὺς ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγων, εἰς πέντε γὰρ ἐξετείνετο χιλιάδας χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδῶν· τοῦτο γὰρ ἕτερός τις τῶν Εὐαγγελιστῶν τοῖς ἑαυτοῦ προσήνεγκε λόγοις· καὶ οὐ μέχρι τούτου τὸ παραδόξον,

ἀλλὰ γὰρ καὶ κόφινος συνελέγησαν κλασμάτων δώδεκα· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; πληροφορία σαφής, ὅτι τῆς φιλοξενίας τὸ χρῆμα πλουσίαν ἔχει παρὰ Θεοῦ τὴν ἀντέκτησιν. Ἐξίστι δὲ καὶ ἰδεῖν τοῖς ἀρχαιοτέροις θαύμασι τὰ νέα συμβαίνοντα, καὶ μιᾶς ὄντα καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐνεργήματα. ἔβρεξεν ἐν ἐρήμῳ τὸ μάννα τοῖς ἐξ 5 Ἰσραὴλ· ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἄρτον Ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον· ἀλλ' ἰδοὺ δὴ πάλιν ἐν ἐρήμῳ τοῖς ἐν ἐνδείᾳ τροφῆς κεχωρήγηκεν ἀφθόνης, οἷον ἐξ οὐρανοῦ καθιεῖς αὐτήν· τὸ γὰρ πολυπλασιάσαι τὸ βραχὺ, καὶ οἷον ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν οὕτω πολλὴν ἀποθρέψαι πληθύν, οὐκ ἀπεικόδες ἂν εἴη 10 τῷ πρώτῳ σημείῳ.

ΚΕΦ. ΚΘ.

Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως.

- 18 Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευχόμενον κατὰ μόνους, συνήσαν αὐτῷ οἱ μαθηταί, καὶ ἐπερώτησεν αὐ- 15 τοὺς.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς τὸ τῆς πεύσεως εὐτεχνές; οὐκ εὐθὺς εἶπεν, ὑμεῖς τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποφέρει δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸν τῶν ἔξωθεν θρύλλον, ἦν ἐκβαλὼν αὐτὸν καὶ ἀδόκιμον ἀποφήνας, μετασοβήσῃ λοιπὸν εἰς δόξαν ἀληθινήν, ὃ δὴ καὶ πέπρακται. εἰπόντων 20 γὰρ τῶν μαθητῶν, οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν, ἄλλοι δὲ Ἠλίαν, ἄλλοι δὲ ὅτι προφήτης τις τῶν ἀρχαίων ἀνέστη, εἶπεν αὐτοῖς, “ ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; ” ὥσπερ ἐξαίρετον τὸ “ ὑμεῖς ” ἔξω τίθησιν αὐτοὺς τῶν ἄλλων, ἵνα καὶ τὰς ἐκείνων φύγωσιν ὑπόνοιαι, καὶ μὴ μικρὰν ἔχωσι περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν ὑμεῖς, φησὶν, οἱ ἐξ- 25 εἰλεγμένοι, οἱ ψήφῳ τῇ παρ’ ἐμοῦ κεκλημένοι πρὸς ἀποστολήν, οἱ τῶν ἐμῶν τερατουργημάτων μάρτυρες, τίνα μὲ εἶναι φατέ; προπηδᾷ δὲ πάλιν τῶν ἄλλων ὁ Πέτρος, καὶ παντὸς τοῦ χοροῦ γίνεται στόμα, καὶ τοὺς φιλοθέους ἐρεύγεται ^b φωνὴν ἀκριβῆ δὲ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν ὁμολογίαν ἐκφέρει λέγων “ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. ” 30 ἀσφαλὲς ὁ μαθητής, οὐ γάρ τοι φησὶν ἀπλῶς Χριστὸν αὐτὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὸν Χριστὸν δὲ μᾶλλον. Πλεῖστοι μὲν γὰρ οἱ ὡς

^b Leg. vid. καὶ τὴν φιλόθεον ἐρ. φωνήν, ἀκρ.

ἀπὸ τοῦ κεχρῆσθαι^c παρὰ Θεοῦ κατὰ διαφόρους τρόπους ἀνομα-
 σμένοι χριστοί· οἱ μὲν γὰρ ἐχρίσθησαν εἰς βασιλείας, οἱ δὲ εἰς
 προφήτας, οἱ δὲ καὶ τὴν δι' αὐτοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ
 λαβόντες λύτρωσιν, τουτέστιν ἡμεῖς, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι
 κατακεχρισμένοι, τὴν τοῦ Χριστοῦ κλήσιν ἐσχέκαμεν. οἰκοῦν 5
 πλεῖστοι μὲν οἱ χριστοί· κέκληνται δὲ οὕτως ἀπὸ τοῦ πράγματος.
 εἷς δὲ καὶ μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐχ ὡς ἡμῶν μὲν ὄντων
 χριστῶν καὶ οὐ Θεοῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἐτέρου τινός, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ
 καὶ μόνου ἰδίου ἔχοντος Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Δῆλον οὖν
 ἐστὶ τῆς ἐτέρων πληθύος ὑφεξαίρων αὐτὸν, προενέμενκε τῷ Πατρὶ 10
 ὡς ὄντα μόνον αὐτοῦ. Θεὸς γὰρ ὦν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς
 ἀναλάμπας ἀπορρήτως, ὁ μονογενὴς αὐτοῦ “Λόγος γέγονε σὰρξ”
 κατὰ τὸ γεγραμμένον.

- 26 *Ὁς γὰρ ἂν ἐπαισχυνηθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους,
 τούτου ὁ υἱὸς ἀνθρώπου ἐπαισχυνηθήσεται.

15

ΚΤΡΙΑΛΑΟΥ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Πολλὰ κατὰ ταῦτόν ἐργάζεται
 χρήσιμά τε καὶ ἀναγκαῖα διὰ τούτων τῶν λόγων. πρῶτον μὲν
 δείκνυσιν ὅτι πάντα τε καὶ πάντως εἴπεται τοῖς αἰσχυνομένοις αὐ-
 τὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους τὸ τῶν ἴσων τυχεῖν. Τί δ' ἂν γένοιτο
 τούτῳ τὸ ἰσοστατοῦν εἰς δύναμιν εὐθυμίας; εἰ γὰρ ἐπαισχύνεται²⁰
 τινος ὁ κριτῆς, ὡς ἐποφείλων αὐτοῖς τὸν τῆς εὐπειθείας μισθόν,
 καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὰ ἔργα, καὶ τὸν τῆς εὐνοίας στέφανον,
 πῶς οὐκ ἔστιν ἀναμφιλόγως εἰπεῖν, ὅτι πάντα τε καὶ πάντως ἐν
 ἀτελευτήτοις ἔσονται τιμαῖς τε καὶ δόξαις οἱ τῶν οὕτω λαμπρῶν
 τετυχηκότες ἀγαθῶν; εἴτα πρὸς τούτοις φόβον αὐτοῖς ἐντίκτει, 25
 καταβήσεσθαι λέγων ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἐν σμικροπρεπείᾳ τῇ πρώτῃ
 καὶ ὑφέσει τῆς καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ τῇ τοῦ Πατρὸς, δορυφο-
 ρούντων Ἀγγέλων. οὐκοῦν παγχάλεπον καὶ ὀλέθρου μεστὸν^d τὸ
 καταγνωσθῆναι μὲν ἐπὶ δειλίᾳ τε καὶ ἀφιλεργία, καταφοιτήσαντος
 ἁνωθεν τοῦ κριτοῦ καὶ ἀγγελικῶν ταγμάτων περιεστηκότων. μέγα 30
 δὲ καὶ παντὸς θαύματος ἄξιον καὶ τῆς εἰς λῆξιν εὐημερίας προζε-
 νον, τὸ ἐπὶ τοῖς ἡδὴ προπεπονημένοις χαίρειν αὐτοὺς, καὶ τὸ προσ-
 δοκᾶν τῶν ἰδρώτων τὰς ἀμοιβάς· ἐπαινεθήσονται γὰρ οἱ τοιοῦτοι,

^c κεχρῆσθαι Cod.^d Cod. ὀλεθυρμεστὸν.

Χριστοῦ λέγοντος, “δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.”

ΚΕΦ. Λ.

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως.

5

27 Τοῦ αὐτοῦ. Οὕτω τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἐσχηκότας τοὺς μαθητάς, εἰκὸς ἦν τάχα πού καὶ ἀνθρωπίναις περιπεσεῖν ἀσθενείαις, καὶ τί τοιοῦτον περὶ αὐτοὺς ἐννενοηκότας εἰπεῖν, πῶς ἀρνήσεται τις ἑαυτὸν, ἢ πῶς ἀπολέσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εὐρήσει πάλιν αὐτήν; τί δὲ τοῖς τοῦτο παθοῦσι τὸ ἰσοστατοῦν ἔσται 10 γέρας, ἢ καὶ ποῖον ἔσται χαρισμάτων μέτοχος; Ἵνα τοίνυν τῶν τοιούτων αὐτοὺς ἀποστήσῃ λογισμῶν, καὶ οἷον μεταχαλκεύσῃ πρὸς εὐανδρίαν τῆς ἐσομένης αὐτοῖς εὐκλείας ἐπιθυμίαν ἐντεκὼν, “λέγω δὲ ὑμῖν,” φησὶν, “εἰσὶ τινες τῶν αὐτοῦ ἐστηκότων, οἱ οὐ “μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.” 15 Βασιλείαν δὲ Θεοῦ φησὶν αὐτὴν τὴν θέαν τῆς δόξης, ἐν ᾗ καὶ αὐτὸς ὀφθῆσεται κατ’ ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ’ ὃν ἂν ἐπιλάμψῃ τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. ἥξει γὰρ ἐν δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἔν γε μᾶλλον σμικροπρεπείᾳ τῇ καθ’ ἡμᾶς. πῶς οὖν ἄρα θεωροὺς ἐποιεῖτο τοῦ θαύματος τοὺς λαβόντας τὴν ὑπόσχεσιν; ἄνειςιν ἐπὶ 20 τὸ ὄρος, τρεῖς ἀπ’ αὐτῶν τοὺς ἀπολέκτους ἔχων, εἴτα μεταπλάττεται πρὸς ἐξαίρετόν τινα καὶ θεοπρεπῇ λαμπρότητα, ὥστε καὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ τῇ τοῦ φωτὸς προσβολῇ διαλάμψαι, καὶ ὅσον ἀπαστράψαι δοκεῖν· εἴτα Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας περιεστηκότες τὸν Ἰησοῦν προσελάλουν ἀλλήλοις “τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἣν ἔμελλε 25 “πληροῦν,” φησὶν, “ἐν Ἱερουσαλὴμ,” τουτέστι τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον καὶ τὸ σωτήριον πάθος τὸ ἐπὶ γε, φημί, τῷ τιμίῳ σταυρῷ. καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς ὅτι καὶ ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος καὶ τῶν ἀγίων προφητῶν ὁ λόγος τὸ Χριστοῦ μυστήριον προανέδειξαν, ὁ μὲν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς, μονονουχὶ καθάπερ ἐν 30 πίνακι καταγράφων αὐτό· οἱ δὲ πολυτρόπως προηγορευκότες, ὥς καὶ ὀφθῆσεται κατὰ καιροὺς ἐν εἵδει τῆς καθ’ ἡμᾶς, καὶ ὅτι τῆς ἀπάντων ἕνεκα σωτηρίας καὶ ζωῆς οὐ παραιτήσεται τὸ παθεῖν τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον. οὐκοῦν ἢ Μωϋσέως καὶ Ἡλίου παράστασις

τερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτος ἔσται μέγας, τὸν μετρίοφρονα λέγων καὶ οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ αὐτοῦ λογιζόμενον δι' εὐλάβειαν· γέγραπται γὰρ “ ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ “ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται.”

ΚΕΦ. ΛΓ.

5

Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν.

- 49 Εἰπὼν δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀδελφοῦ Ἰακώ-
 βου, ὅτι πρὸς τὸν Κύριον εἶπεν “ ἐπιστάτα, εἶδομέν τινα ἐπὶ τῷ
 “ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν,” οὐχ
 ὡς φθονησάντων τῶν Ἀποστόλων τοῦτό φησιν, ἀλλ' ὡς ἀξιούντων 10
 μαθεῖν. Εἰ δὲ ἑτέροις ἔξεστι τοῦτο δρᾶν, διὸ καὶ αὐτὸς διδάσκων
 αὐτοὺς ἀνταπεκρίθη, μὴ κωλύετε τὸν συντρίβοντα τὸν Σατανᾶν ἐν
 τῷ ὀνόματί μου, οὐ γάρ ἐστι καθ' ὑμῶν, φησὶν, ὁ τοιοῦτος. ὅστις δὲ
 οὐκ ἔστι καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν ἐστι τῶν ἀγαπώντων με, οἵτινες τὰ
 εἰς δόξαν μου πληροῦν θέλουσι, τῇ παρ' ἐμοῦ χάριτι στεφανούμενοι. 15
- 51 Τί ἔστιν ὅπερ φησὶν, ὅτι “ ἐγένετο ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς
 “ ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ;” ὅτι ἐνστάτος τοῦ καιροῦ καθ'
 ὃν ἔδει λοιπὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείναντα πάθος, ἀναβῆναι
 μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν, συνεδρεῦσαι δὲ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἔκρινεν
 ἀνελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, οὐκέτι ᾧδε κάκεῖσε περιερχόμενος, οὐδὲ 20
 περιοδεύων κώμας καὶ πόλεις. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ “ ἐστήριξε τὸ
 “ πρόσωπον αὐτοῦ.” Ἐκπέμπει ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοὺς μαθητάς,
 οὐκ ἀγνοῶν ὡς οὐκ ἔσονται δεκτοὶ παρὰ τῶν Σαμαρειτῶν, προκα-
 ταγγέλλοντες αὐτὸν ἐπὶ τῷ καταλῦσαι παρ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἵνα
 κάκεῖνοις πᾶσαν ἀφορμὴν προφάσεως ἐκκόψῃ, καὶ τοῖς μαθηταῖς 25
 ὠφελείας γένηται πρόξενος. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνέβαινεν εἰς Ἱεροσό-
 λυμα, τὸν τοῦ πάθους καιρὸν ἤδη ἔχων γείτονα, καὶ ἔμελλε τῆς
 Ἰουδαίων ἀνέχεσθαι παροινίας, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν ὅτ' αὐν πα-
 θόντα ἴδωσιν, ἀνεξίκακοι δὲ μᾶλλον καὶ αὐτοὶ γένωνται, καὶ ὑβρί-
 ζωσί τινες ἢ ἀποδιώκουσι, προγύμνασμα τοῦ πράγματος τὴν ἐκ 30
 τῶν Σαμαρειτῶν ὕβριν ἐποιήσατο, ὡσανεὶ λέγων αὐτοῖς· εἰ γὰρ
 καὶ οὐκ ἐδέξαντο ὑμᾶς, ὑμεῖς τοῖς ἐμοῖς τοῦ δεσπότου ἴχνησιν

ἐξακολουθήσαντες, διακατεργήσατε ἀγιοπρεπῶς, ὅθεν καὶ εἰπόντων ἐκ τῶν μαθητῶν, “Κύριε, θέλεις εἰπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ “οὐρανοῦ καὶ ἀναλῶσαι αὐτούς;” ἐπιτίμησεν αὐτοῖς, περιστέλλων θεοπρεπῶς τὴν ὀξυθυμίαν, καὶ πείθων ἀνεξικακεῖν, οὐ μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα, ἡνίκα τὴν ὑπ’ οὐρανὸν διερχόμενοι, 5 ἔμελλον ἀνοσίους τισὶ περιπίπτειν ἀνδράσιν, οὐκ ἀνεχομένων τοῦ θείου κηρύγματος. εἰδέναι γὰρ χρὴ, ὅτι ὡς μήπω τῆς νέας κεκρατηκότες χάριτος, ἀλλ’ ἔτι τῆς προτέρας ἐχόμενοι συνηθείας, τοῦτο εἶπον^α, τὸν Ἥλιον ἀφορῶντες τὸν πυρὶ καταφλέξαντα δις τοὺς πεντήκοντα καὶ τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν. 10

Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Ὁ δὲ εἰπὼν, “ἀκολουθήσω σοι, Κύριε,” πρῶτον δὲ ἐπίτρεψόν μοι ἀποτάξασθαι τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ μου, ἀξιοζήλωτον μὲν ὑπόσχεσιν ἐνεδείξατο, κατὰ παντὸς ἐπαίνου μεστήν· τὸ δέ γε ζητεῖν ἀποτά- 15 ξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, διαδείκνυσιν ὅτι μεμέρισταί πως τῇ διανοίᾳ· τὸ γὰρ ὅλως προσανακαινοῦσθαι θέλειν τοῖς κατὰ γένος οἰκείοις τοῖς μὴ ἀποδεξαμένοις, ἐστ’ ὅτε τὸν ἐπὶ τούτῳ τῷ πράγματι σκεπεῖν, οὐ βεβηκότος ἐστὶ λογισμοῦ· διὸ καὶ φησί πρὸς αὐτὸν, “οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ’ ἄροτρον καὶ στραφεῖς 20 “εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.” Ὡσπερ γὰρ ὁ γηπόνος τῆς διὰ τῶν ἀρότρων ἀνατομῆς ἀρξάμενος, ὅταν ὀκνήσῃ πρὸς τὸ λείπον τῷ παντὶ πόνῳ, οὐχ ὀψεται τοῖς ἀστάχυσιν κομῶσαν τὴν γῆν, προσοφλήσει δὲ τοῖς ὀρῶσι καὶ γέλωτα, οὕτως εἴ τις ἔλοιτο μὲν ἀκολουθῆσαι Χριστῷ τῷ Θεῷ, οὐκ ἀπο- 25 τάσσεται δὲ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ πράγμασι, καὶ τοῖς κατὰ σάρκα οἰκείοις, καὶ μάλιστα τοῖς μὴ τὸν σκοπὸν ἀποδεχομένοις αὐτοῦ, οὐδαμῶς οὗτος κατορθώσει τοῖς ἐφ’ ἅπασιν^ο τοῖς ἐπαίνουμένοις ἀγαθὴν εὐτελμίαν, οὐδὲ εὐθετός ἐσται εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. ἐπιβάλλει μὲν ἀρότρον τὴν χεῖρα, διότι πρόθυμός ἐστιν ἐπακο- 30 λουθεῖν, ὀπίσω δὲ βλέπει, διότι μελλήσεως καὶ ἀναβολῆς ποιεῖται πρόφασιν τὴν πρὸς τοὺς οἰκείους διάλεξιν· ἀλλ’ οὐ τοιούτους ὄντας εὐρήσεις τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους. Ἄμα γὰρ ἤκουσαν τοῦ δεσπό-

^α εἰπὼν Cod.

^ο ἐφ’ ἅπασιν Cod.

του Χριστοῦ λέγοντος πρὸς αὐτοὺς, “δεῦτε ὀπίσω μου,” εὐθέως ἀφέντες τὸ πλοῖον καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ. τοιοῦτους οὖν προσήκει τυγχάνειν τοὺς ἀκολουθεῖν ἐβελήσαντας τῷ Θεῷ.

ΚΕΦ. ΛΔ.

5

Περὶ τῶν ἀναδειχθέντων ο’.

Ι Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ Κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα.

ΤΙΤΟΣ ΒΟΣΤΡΩΝ. Τούτου ὁ τύπος ἐν τοῖς Μωϋσείως ἐγράφετο λόγοις· Θεοῦ γὰρ προστάττοντος, ἑβδομήκοντα ἐπελέξατο, ἐπὶ 10 φείε δὲ τοῖς ἐξελεγμένοις τὸ Πνεῦμα Θεοῦ· καὶ καθ’ ἕτερον δὲ τρόπον, τοὺς τε δύο καὶ δέκα μαθητὰς καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἑβδομήκοντα, διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς σηματοδοτούμενους εὐρήσομεν· γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῇ ἐξοδῷ περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· “ἤλ-
“θον,” φησὶν, “εἰς Αἶλαμ,” ἑρμηνεύεται δὲ εἰς ἀνάβασιν, ἡγουν 15 εἰς αὐξήσιν, “καὶ ἦσαν ἐκεῖ,” φησὶν, “δώδεκα ὑδάτων πηγαί, “καὶ ἑβδομήκοντα στελέχη φοινίκων.” ἀναβαίνοντες γὰρ εἰς τελειότεραν σύνεσιν, καὶ εἰς αὐξήσιν ἀνατρέχοντες τὴν πνευματικὴν τὰς δυοκαίδεκα πηγὰς εὐρήσομεν, τουτέστι, τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, καὶ τὰ ἑβδομήκοντα τῶν φοινίκων στελέχη τοὺς 20 ἀναδειχθέντας δηλονότι παρὰ Χριστοῦ ἀρυόμενοι γὰρ ὡς ἐκ πηγῶν ἁγίων ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθητῶν παντὸς εἵδησιν ἀγαθοῦ.

ΚΤΙΡΙΑΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΙ. Καὶ ἐπειδὴ πολλή τις ἔμελλεν ἔσεσθαι τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ἢ πληθὺς, ἐσαχηνέετο γὰρ οὐ 25 μόνον ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ γὰρ καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν ἀγγέλαι· διὰ τοῦτο ἀνεδείχθησαν παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πρὸς τοῖς δύο καὶ δέκα καὶ ἕτεροι ἑβδομήκοντα. Τὰ ἀκόλουθα τούτων οἶον “ὁ μὲν “θερισμὸς πολὺς,” καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ “μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας
“εἰς οἰκίαν,” ὅπερ ῥεμβασμὸν δηλοῖ, καὶ μισθὸν αἰτούντων καὶ δια- 30 βολῆς ἐστὶ τεκμήριον. Προεγράφετο εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. Ἔτι δὲ καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα ἕως ᾧδε· “ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν ἀθετεῖ τὸν
“ἀποστείλαντά με.”

2 Ἐλεγεν οὖν πρὸς αὐτοὺς, ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι.

Τίτοτ Βοστράν. Ὡσπερ γὰρ ἀγροὶ κομῶντες πλουσίως εὐρεῖς τε καὶ μακροὶ πολλοὺς ζητοῦσι τοὺς θεριστὰς, οὕτως ἡ σύμπασα γῆ, ἥτοι τῶν μελλόντων πιστεύειν εἰς Χριστὸν ἡ πλη- 5 θὺς, πολλή τις εὔστα καὶ ἀναρίθμητος, οὐκ ὀλίγων ἔδειτο μυσταγωγῶν. ἐβαδίζον οὖν ἀνὰ δύο πεμπόμενοι κατὰ πόλεις καὶ κώμας, μονονοιχὶ βοῶντες τὸ διὰ τῆς Ἰωάννου φωνῆς, “ἐτοιμάσατε ὁδὸν “Κυρίου.” πλὴν ἐκεῖνο ἄθρει· εἰπὼν γὰρ τὸ “δεήθητε τοῦ Κυρίου “τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ,” 10 τοῦτο πέπραχεν αὐτὸς καίτοι τοῦ θερισμοῦ Κύριος, τουτέστι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· τίς ἂν εἴη παρὰ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν; “αὐτοῦ γὰρ ἡ σύμπασα γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς,” καθὰ γέγραπται· εἶτα πῶς μόνως πρέποντος τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ τοῦ ἐκβαλεῖν τοὺς ἐργάτας τούτους ἀνέδειξεν ὁ Χριστός· αὐτὸς ἄρα 15 ἐστὶν ὁ τοῦ θερισμοῦ δεσπότης, καὶ δι’ αὐτοῦ τε καὶ σὺν αὐτῷ κατάρχει τῶν ὅλων ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ. ἴδια δὲ πάντα ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν ἐστὶν ὃν ἂν ἔχειν ὁ Πατὴρ λέγοιτο, ἃ μὴ ἐστί καὶ τοῦ Υἱοῦ.

Τοῦτ’ αὐτοῖ. Προλέγει δὲ αὐτοῖς καὶ τὸν διαγμὸν, ἵνα ἐνέγκωσι τῇ πείρᾳ τὰς συνθήκας, μὴ βαστάζετε βαλάντιον, μὴ βαρεῖτε 20 ἀργυρίῳ τὸν ὦμον· ἀρκεῖ γὰρ ὑμῖν βεβαρῆσθαι τῇ φροντίδι τοῦ λόγου τὴν διάνοιαν· μὴ ἐν τῷ βαλαντίῳ τὴν ἐλπίδα τοῦ ἄρτου ἔχετε, ἀλλ’ ἐν τῷ πέμψαντι τίθεσθε τὴν φροντίδα· μηδὲνα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσασθε, μὴ τοῦτο ἐμπόδιον τοῦ κηρύγματος γένηται ὁμιλίας ἐν μέσῳ παραπιπτούσης καὶ βραδυτῆτος προφάσει, μη- 25 δεμία τις διαβολικὴ κακουργία ὑμᾶς ἀποσπάσῃ· οὐ γὰρ κατ’ ἀποκλήρωσιν δώσετε τὴν προσηγορίαν, ἀλλ’ ὑμεῖς μὲν τὸν λόγον δώσετε, ὅπου δὲ ἢ ἄξιον ἐπαναπαύσεται τὸ πρᾶγμα. Εἰ δὲ μὴ, ἐφ’ ὑμᾶς ἀνακάμψει· οὐ γὰρ ἀπλῶς ρίπτεται, ἀλλὰ κρίσει τῇ ἐμῇ βάλλεται. 30

7 Μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν.

Τοῦτο γὰρ ῥεμβομένων καὶ μισθὸν αἰτούντων, καὶ ἀστασίας ἔργον, καὶ διαβολῆς τεκμήριον· βεβηκότες δὲ γίνεσθε καὶ ἀμετακίνητοι τὸν νοῦν.

τοὺς αἵρετικούς ἀρχαὶ ἦσαν δύο, οὐκ ἂν οἱ δαίμονες παρεκάλουν τὸν Κύριον, εἰ μὴ ἦσαν δημιουργήματα μὲν τοῦ Θεοῦ, ὡς δὲ ἁμαρτήσαντες ἀποβεβλημένοι. βλέπε τοίνυν τὴν οἰκειότητα τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἁμαρτίας τὸν ἔλεγχον, ἡμᾶς γὰρ δημιουργία ὑπὸ τὸν δεσπότην, οἱ δὲ ἁμαρτάνοντες ὑπὸ τὸν κριτὴν παρακαλοῦσι καὶ 5 ὁμολογοῦσι τὴν ἐξουσίαν.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Καθαρὰ ἡ κάθαρσις, ἀναντίρρητος ἡ θεραπεία, οὕτω γὰρ ἔφησεν ὁ πάσχων ὥστε ἐπιγινῶναι τὸν Σωτῆρα καὶ ἀξιῶν αὐτὸν, ἵνα ἢ σὺν αὐτῷ τάχα δὲ καὶ εὐλαβούμενος τὴν ὑποστροφὴν τῶν δαιμόνων. ὁ δὲ Κύριος ἵνα μὴ δόξη διὰ τῆς παρουσίας φυλάτ- 10 τεῖν, παρὼν γὰρ καὶ ἀπὼν φυλάσσει οὗς βούλεται, ἀπέλυσεν αὐτὸν, εἰπὼν, “ὑπόστρεφε εἰς τὸν οἶκόν” καὶ μνημόνευε τῆς ἐνεργείας, διηγοῦ τὸ θαῦμα, ἵνα βεβαιώσῃς τὴν χάριν, “διηγοῦ ὅσα σοι “ἐποίησεν ὁ Θεός” οὐ λέγει, ἐγὼ τύπος ὑμῖν ταπεινοφροσύνης γενόμενος, ἀλλ' ἀναπέμπει εἰς Πατέρα, οὗ αὐτὸς ποιεῖ τὸ θαῦμα. 15

ΒΙΚΤΟΡΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Θεὸν ἄρα ᾗδει τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὁ τῶν δαιμόνων ἀπαλλαγείς κηρύσσω ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, εἰπὼν αὐτῷ, “διηγοῦ ὅσα σοι ἐποίησεν ὁ Θεός” ἄλλως δὲ οὐ παραβαίνει τὸν νόμον, ὃ γὰρ ἐνεργεῖ ὁ Υἱός, ἐνεργεῖ ὁ Πατήρ.

ΚΕΦ. ΚΕ.

20

Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγωγοῦ.

41 Καὶ ἰδοὺ ἦλθεν ἀνὴρ φ' ὄνομα Ἰάειρος.

Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστράν. Τὸ ὄνομα κεῖται διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς εἰδότες τὸ γεγονός, ἵνα γένηται τὸ ὄνομα ἀποδειξίς τοῦ θαύματος, καὶ οὗτος ἄρχων τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων, οὐκ 25 ἦλθέ τις τῶν εὐτελῶν, οὐδὲ τῶν τυχόντων· εἶθε μὲν οὖν προὔλαβε, καὶ διὰ πίστιν προσέπεσε, καὶ δι' εὐγνωμοσύνην ἐπέγνω, μὴ διὰ χρεῖαν παρεγένετο. Ἡ γὰρ χρεῖα διαβάλλει τὴν παράκλησιν, ὅμως θλίψις ἔσθ' ὅτε καταβιάζεται πρὸς τὸ ἐλέσθαι δρᾶν τὰ αὐτῷ χρήσιμα καὶ συμφέροντα. Ταύτη τοι καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβίδ, 30 “ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγχεις, τῶν μὴ ἐγγι- “ζόντων πρὸς σε.”

ΚΕΦ. Κ5.

Περὶ τῆς αἱμορρούσης.

43 Ἐξ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Πρόσεισι γυνὴ καλῶς καὶ οἰκείως τὴν μόνην ἰκανὴν ἀφορμὴν εἰς τὸ ἰαθῆναι παρασκευάσασα τὴν πίστιν. “Προσελθοῦσα” γὰρ, φησὶν, “ὅπισθεν, ἤψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ 5 “ἱματίου αὐτοῦ,” δηλαδὴ πεπιστευκυῖα μεγάλως, οὕτως ὡς καὶ διὰ τῆς ἐπαφῆς πιστεῦσαι τὴν ἴασιν. Λέγει δὲ αὐτῇ^b καὶ διηγεῖται Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστής· “ἔλεγε γὰρ,” φησὶν, “ὅτι κὰν “τῶν ἱματίων αὐτοῦ ἄψωμαι, σωθήσομαι, καὶ παραχρῆμα ἔστη “ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος αὐτῆς.” Ὡσπερ γὰρ εἰ προσαγάγοι τις 10 ὀφθαλμὸν φωτὶ λάμποντι ἢ πυρὶ φλέγοντι τὴν πεφυκυῖαν ὕλην ἐξάπτεσθαι, ἅμα τε προσήγαγε, καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας πεπλήρωται, ὀφθαλμός τε γὰρ, ἅμα τὸ πρὸς φῶς ἀπιδεῖν ἐφωτίσθη, καὶ τὸ πεφυκὸς ὑποδέχεσθαι πρὸς ἐνέργειαν ἅμα τὸ πλησιᾶσαι φλέγεται, οὕτως ἢ πιστῶς ἐφαψαμένη τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, τῆς 15 ἰάσεως ἔτυχεν, οὐκ ἠγνοήθη δὲ τὸ παραδόξον.

Ἐξ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Οὐκ ἦν τῷ Κυρίῳ πλησιᾶσαι καὶ ἐφάψασθαι αὐτοῦ σωματικῶς πλησιάζοντα καὶ ἐφαπτόμενον, εἰ μὴ πνευματικῶς τοῦτο ποιῇ· ἔτυχε τοίνυν ὅπερ ἔχρηξεν ἡ γυνή. Διὸ καὶ ζητεῖ τοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου, καὶ ἐς ὅσιν καλεῖται τῶν μαθητῶν 20 οὐκ εἰδότες τὸ ζητούμενον, ἀλλ’ ἀπλὴν τινα τὴν ἐπαφὴν οἰομένων λέγειν τὸν Κύριον, καὶ τοιαύτην οἶαν οἱ λοιποὶ πάντες ἐφήπτοντο. διόπερ ὁ Κύριος διαστέλλων “ἤψατό μου τις,” φησὶν, ὥσπερ καὶ ἔλεγεν, ὁ ἔχων ὅτα ἀκούειν, ἀκουέτω, καίτοι πάντων τὴν σωματικὴν ταύτην ἐχόντων ἀκοήν· καὶ μέχρι δὲ ψιλῆς τῆς τῶν λόγων 25 ἀκροάσεως ἀκούοντων ἀπάντων, ἀλλ’ οὔτε ἀκούειν ἦν τῷ μὴ συνετῷ, οὔτε ἄπτεσθαι τῷ μὴ πιστῷ. Τί οὖν; εἰς ὅσιν αὐτὴν καλεῖ, καὶ τοὺς ἱερούς ὀφθαλμοὺς ἐπαίρει περισκοπῶν τὴν γυναῖκα, ὅτι θεᾶς ἀξία παρὰ τῷ Κυρίῳ· ἀξία δὲ καὶ τῆς εἰς τοὺς παρόντας ἐπιδειξέως, ὅτι παραδειγμα πίστεως πᾶσιν ἡμελλεν ἔσεσθαι καὶ 30 παράκλησις ἐπὶ πίστιν, διὰ τοῦ δοθησομένου αὐτῇ δικαίως ἐπαίνου.

Ἐξ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Πρότερον μὲν οὐκ ἐτόλμα δι’ εὐλάβειαν ἀντικρυς ἀπαντᾶν, καὶ περὶ θεραπείας ἀξιούν, ζητουμένη δὲ

^b Sic. Leg. τοῦτο.

ἅπαντα πρεπόντως, ἔμφροβός τε καὶ εὐλαβῆς καὶ τὸ σέβας ἀρμόττον προσφέρουσα· καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἰάσεως εἰς ἐμφανὲς πᾶσι ποιεῖται, οὐ τῷ πάντα εἰδότει, ἀλλὰ τοῖς ἀγνοοῦσιν, αἰσθήσει τὴν ἴασιν ἐπεγνωκυῖα. Λέγει γὰρ καὶ τοῦτο ὁ Μάρκος “ ὅτι ἔγνω τῷ σώματι, ὅτι ἰᾶται ἀπὸ τῆς μᾶστιγος.” ἦν δ’ ἐκ τῆς ἐπαφῆς 5 ἔλαβε θεραπείαν, ταύτην καὶ διὰ τοῦ λόγου ἐβεβαίωσε· ὁ Σωτὴρ εἰπὼν, “ πορεύου ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἴσθι ὑγιῆς ἀπὸ τῆς μᾶστιγός σου,” καὶ ὑγίαινε πρῶτον τῇ πίστει τὴν ψυχὴν· εἶτα δὲ καὶ τὸ σῶμα.

49 “Ετι αὐτοῦ λαλοῦντος ἔρχεται τις παρὰ τοῦ ἀρχισυν-
αγώγου.

10

Τίτου Βοστρεῖν. “Ἰνα γὰρ μὴ εἴπῃ καὶ αὐτός, ἐπίσχες, οὐ χρεῖαν σου ἔχω, Κύριε, ἡδὴ γέγονε τὸ πέρας, ἀπέθανεν, ἦν προσεδοκῶμεν ὑγιαίνειν· ἄπιστος γὰρ ἦν, Ἰουδαϊκὸν ἔχων φρόνημα, φθάνει ὁ Κύριος καὶ φησι, μὴ φοβοῦ, παῦσον τῆς ἀπιστίας τὰ ῥήματα, ἐπίσχες τὴν γλῶτταν, μόνον πίστευε κατὰ τὴν γυναῖκα, ἦν 15 γὰρ αὕτη καθάπερ προοίμιον τῆς μελλούσης θαυματουργίας.

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Ἀθορύβως περὶ τὴν τηλικαύτην πάρεστι δύναμιν, οὐκ ὄχλον ἐπαρομένους, ἀλλ’ ὅσον οἶόν τε τὸν ὄχλον ἀφίστάς· τῶν μὲν μαθητῶν μόνους τρεῖς συμπαραλαβὼν, τῷ δὲ ὄχλῳ πρόφασιν ἀναχωρήσεως προβάλλων, τὸ μὴ τεθνᾶναι φᾶναι τὴν 20 κόρην, ἀλλὰ καθεύδειν. προσκαλεσάμενος δὲ μόνους ἐκ πάντων τοὺς γονεῖς, οὕτω τὴν κόρην καθάπερ καθεύδουσαν ἀνίστησιν, ἀληθὲς τῇ θαυματουργίᾳ ποιήσας τὸ καθεύδειν αὐτήν· ὅπερ ἄνευ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἂν ἦν ἀληθές. Διόπερ οἱ μὲν τὴν ἀνάστασιν οὐ προσδοκῶντες κατεγέλων, καθεύδειν ἀκούοντες τὴν τεθνηκυῖαν· αὐ- 25 τὸς δὲ κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἀληθὲς τὸ εἰρημένον ἀπέδειξεν.

51 “Οτι τῶν ἄλλων οὗτοι ἦσαν ὑπερέχοντες, καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν αὐτὸν ἐδήλου τὴν ὑπεροχὴν· ὁ δὲ Ἰωάννης ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖσθαι, καὶ Ἰάκωβος δὲ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως, ἥ ἀπεκρίνατο λέγων, δυνάμεθα πιεῖν τὸ ποτήριον· οὐκ ἀπὸ τῆς ἀπο- 30 κρίσεως δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων, τῶν τε ἄλλων καὶ ἀφ’ ὧν ἐπλήρωσεν, ἅπερ εἶπεν. Οὕτω γὰρ ἦν σφοδρὸς καὶ βαρὺς Ἰουδαίσις, ὡς καὶ τὸν Ἡρώδη ταύτην δωρεὰν μεγίστην νομίσαι χαρίσασθαι τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ ἐκεῖνον ἀνέλοι^c.

^c Hæc Chrys. sunt. Cf. Cat. ad S. Matth. p. 134.

ΚΕΦ. ΚΖ.

Περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν ιβ'.

1 Συγκαλεσάμενος δὲ τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια καὶ νόσους θεραπεύειν. 5

ΚΤΡΙΛΛΟΥ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἀληθὲς εἰπεῖν ὅτι πόνων ἀγαθῶν καρπὸς εὐκλεής· τοῖς γὰρ τοῖ τὴν πάναγνον καὶ ἀβέβηλον, κατὰ γε τὸ ἀνθρώποις ἐγχωροῦν, κατορθοῦν ἐθέλοντας ζῶν, τοῖς παρ' αὐτοῦ χαρίσμασι καταφαιδρύνει Χριστὸς, καὶ πλουσίαν αὐτοῖς ἀγιοσπρεπῶς χαρίζεται τὴν ἀντέκτησιν, καὶ δόξης αὐτοῦ τῆς ἰδίας 10 καθίστησι κοινωνούς. δέχου τοῦ πράγματος ἀπόδειξιν σαφῇ τε καὶ ἐνεργῇ τοὺς ἀγίους Ἀποστόλους· ὅρα γεγονότας ἐκπρεπεστάτους, καὶ τῇ ὑπὲρ ἄνθρωπον δόξῃ κατεστεμμένους, μένοντος αὐτοῖς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο Χριστοῦ. Δέδωκε γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, “ δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια καὶ νόσους θερα- 15 “ πεύειν,” ἀλλ' ὅρα πάλιν τὸν ἐνανθρωπήσαντα τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὑπερτρέχοντα μέτρον, καὶ τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασι διαπρέποντα· ἐπέκεινα γὰρ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων τὸ διδόναι κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, οἷς ἂν βούληται τὴν ἐξουσίαν· καὶ μὴν καὶ τὸ δύνασθαι νοσημάτων ἐλευθεροῦν τοὺς 20 ἐνείλημμένους καὶ μόνον Θεοῦ. Ἡ γὰρ τῆς ἀνωτάτω φύσεως ὑπεροχὴ τε καὶ διδασκαλία καὶ δόξῃ οὐδενὶ τῶν ὄντων ἔνεστι φυσικῶς, πλὴν ὅτι αὐτῷ τε καὶ μόνῳ. ἀξία τοίνυν θαύματος ἡ τοῖς ἀγίοις Ἀποστόλοις ἐκνεμηθεῖσα χάρις, ἐπέκεινα δὲ ἐπαίνου καὶ θαύματος ἡ τοῦ νέμοντος ἀφθονία· τὴν αὐτοῦ γὰρ, ὡς ἔφην, 25 ἐχαρίζετο δόξαν· ἄνθρωπος ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων δέχεται πονηρῶν, καὶ τὴν οὕτως ὑπέροπτον ὀφρὺν τὴν τοῦ διαβόλου φήμην καταστρέφει, καὶ τοι λέγοντα ποτὲ “ τὴν οἰκουμένην ὅλην κατα- “ λήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσίαν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡὰ ἄρῳ, “ καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεταί με, ἢ ἀντεῖπῃ μοι.” ἐσφάλλετο 30 δὲ τῆς ἀληθείας καὶ διημάρτηκε τῆς ἐλπίδος ὁ σοβαρὸς καὶ θρασύς, καὶ τῆς ἀπάντων ἀσθενείας κατακαυχώμενος. Ἀντιτάσσεται γὰρ αὐτῷ τοὺς τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων ἱεουργοὺς, ὁ τῶν δυνάμεων

Κύριος, καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν προκεκρυγμένον, περὶ τε τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν, ὅτι “ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτόν· καὶ ἐκνήψουσιν οἱ “ἐπίβουλοί σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς·” μόνον γὰρ οὐχὶ κατεδηδόκασι τὸν Σατανᾶν, ἐπιβουλεύοντες αὐτοῦ τῇ δόξῃ, καὶ 5 διαρπάζοντες αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ προσκομίζοντες τῷ Χριστῷ διὰ πίστεως τῆς εἰς αὐτόν.

ΚΕΦ. ΚΗ.

Περὶ τῶν ε' ἄρτων καὶ τῶν β' ἰχθύων.

12 Προσελθόντες δὲ οἱ δώδεκα εἶπον αὐτῷ, ἀπόλυσον 10 τὸν ὄχλον.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Καὶ τί τὸ “ἀπόλυσόν” ἐστίν, ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς. οἱ μὲν, ὡς ἔφην, τῶν ἐπομένων αὐτῷ πονηρῶν πνευμάτων συνεχόντων αὐτοὺς ἀπαλλάττεσθαι παρεκάλουν, οἱ δὲ καὶ ἐτέρων ἀρρωστημάτων ἐζήτουν ἀπόθεσιν. ὡς οὖν εἰδότες οἱ 15 μαθηταὶ ὅτι κατανεύσας μόνον ἀποπεραίνει τοῖς κάμνουσι τὸ ποθούμενον, τὸ “ἀπόλυσον αὐτοὺς” φασὶ, καὶ οὐκ αὐτοὶ μᾶλλον ἀκηδιῶντες ὡς παρακάμαστος τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς ὄχλους ἀγάπης ἐχόμενοι, καὶ οἷον μελετῶντες ἤδη τὴν ποιμενικὴν ἐπιστήμην καὶ τοῦ κηδεσθαι λαῶν ἀρχόμενοι. 20

Τοῦ λίτοῦ. “Κατακλίνετε αὐτούς·” ἵνα δὲ καὶ ἐπὶ μείζω εἰς ὕψος τὸ πρᾶγμα τρέχῃ, καὶ Θεὸς ὢν φύσει διὰ τρόπου παντὸς ἐπιγινώσκηται, πολυπλασιάζει τὸ βραχύ. Βλέπει τε εἰς οὐρανόν, οἷον τὴν ἄνωθεν εὐλογίαν αἰτῶν. ἔδρα δὲ καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς. ἔστω μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ πάντα πληρῶν, ἡ ἄνωθεν καὶ παρὰ 25 Πατρός εὐλογία· ἵνα δὲ μάθωμεν ἡμεῖς, ὅτι τραπέξης ἀρχόμενοι καὶ μέλλοντες ἄρτους διακλῆν, Θεῷ προσάγειν ἐφέλιμον ὑπτίαις ὥσπερ ἐνθέντες χερσὶ, καὶ τὴν ἄνωθεν εὐλογίαν ἐκ' αὐτὸν καταφέρειν, ἀρχὴ καὶ τύπος καὶ ὁδὸς τοῦ πράγματος γέγονεν ἡμῖν οἰκονομικῶς. ἔτα ὅποι ποτὲ προέβη τὸ θαῦμα· κατεκορέσθη πλη- 30 θὺς ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγων, εἰς πέντε γὰρ ἐξετείνετο χιλιᾶδας χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδῶν· τοῦτο γὰρ ἕτερός τις τῶν Εὐαγγελιστῶν τοῖς ἑαυτοῦ προσήνεγκε λόγους· καὶ οὐ μέχρι τούτου τὸ παράδοξον,

ἀλλὰ γὰρ καὶ κόφινοι συνελέγησαν κλασμάτων δώδεκα· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; πληροφορία σαφής, ὅτι τῆς φιλοξενίας τὸ χρῆμα πλουσίαν ἔχει παρὰ Θεοῦ τὴν ἀντέκτησιν. Ἐξεστι δὲ καὶ ἰδεῖν τοῖς ἀρχαιοτέροις θαύμασι τὰ νέα συμβαίνοντα, καὶ μιᾶς ὄντα καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐνεργήματα. ἔβρεξεν ἐν ἐρήμῳ τὸ μάνα τοῖς ἐξ 5 Ἰσραὴλ· ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἄρτον Ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον· ἀλλ' ἰδοὺ δὴ πάλιν ἐν ἐρήμῳ τοῖς ἐν ἐνδείᾳ τροφῆς κεχωρήγηκεν ἀφθόως, οἶον ἐξ οὐρανοῦ καθιεῖς αὐτήν· τὸ γὰρ πολυπλασιάσαι τὸ βραχὺ, καὶ οἶον ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν οὕτω πολλὴν ἀποθρέψαι πληθύν, οὐκ ἀπεοικὸς ἂν εἴη 10 τῷ πρώτῳ σημείῳ.

ΚΕΦ. ΚΘ.

Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως.

- 18 Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευχόμενον κατὰ-
μόνας, συνήσαν αὐτῷ οἱ μαθηταί, καὶ ἐπερώτησεν αὐ- 15
τοὺς.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς τὸ τῆς πεύσεως εὐτεχνές; οὐκ εὐθὺς εἶπεν, ὑμεῖς τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποφέρει δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸν τῶν ἔξωθεν θρύλλον, ἵν' ἐκβαλὼν αὐτὸν καὶ ἀδόκιμον ἀποφήνας, μετασοβήσῃ λοιπὸν εἰς δόξαν ἀληθινήν, ἣ δὴ καὶ πέπρακται. εἰπόντων 20 γὰρ τῶν μαθητῶν, οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν, ἄλλοι δὲ Ἡλίαν, ἄλλοι δὲ ὅτι προφήτης τις τῶν ἀρχαίων ἀνέστη, εἶπεν αὐτοῖς, “ ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; ” ὥσπερ ἐξαίρετον τὸ “ ὑμεῖς ” ἔξω τίθῃσιν αὐτοὺς τῶν ἄλλων, ἵνα καὶ τὰς ἐκείνων φύγωσιν ὑπόνοιας, καὶ μὴ μικρὰν ἔχωσι περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν· ὑμεῖς, φησὶν, οἱ ἐξ- 25 εἰλεγμένοι, οἱ ψήφῳ τῇ παρ' ἐμοῦ κεκλημένοι πρὸς ἀποστολὴν, οἱ τῶν ἐμῶν τερατουργημάτων μάρτυρες, τίνα μὲ εἶναι φατέ; προπηδᾷ δὲ πάλιν τῶν ἄλλων ὁ Πέτρος, καὶ παντὸς τοῦ χοροῦ γίνεται στόμα, καὶ τοὺς φιλοθέους ἐρεύγεται ^b φωνὴν ἀκριβῆ δὲ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν ὁμολογίαν ἐκφέρει λέγων “ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. ” 30 ἀσφαλὲς ὁ μαθητής, οὐ γὰρ τοι φησὶν ἀπλῶς Χριστὸν αὐτὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὸν Χριστὸν δὲ μᾶλλον. Πλείστοι μὲν γὰρ οἱ ὡς

^b Leg. vid. καὶ τὴν φιλόθεον ἐρ. φωνὴν, ἀκρ.

ἀπὸ τοῦ κεχρῆσθαι^c παρὰ Θεοῦ κατὰ διαφόρους τρόπους ὠνομα-
σμένοι χριστοί· οἱ μὲν γὰρ ἐχρίσθησαν εἰς βασιλείας, οἱ δὲ εἰς
προφήτας, οἱ δὲ καὶ τὴν δι' αὐτοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ
λαβόντες λύτρωσιν, τούτέστιν ἡμεῖς, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι
κατακεχρισμένοι, τὴν τοῦ Χριστοῦ κλήσιν ἐσχέκαμεν. οἰκοῦν⁵
πλεῖστοι μὲν οἱ χριστοί· κέκληνται δὲ οὕτως ἀπὸ τοῦ πράγματος.
εἰς δὲ καὶ μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐχ ὥς ἡμῶν μὲν ὄντων
χριστῶν καὶ οὐ Θεοῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἐτέρου τινός, ἀλλ' ὥς αὐτοῦ
καὶ μόνου ἰδίου ἔχοντος Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Δῆλον οὖν
ἐστὶ τῆς ἐτέρων πληθύος ὑφεξαίρων αὐτὸν, προανεμένηκε τῷ Πατρί¹⁰
ὡς ὄντα μόνον αὐτοῦ. Θεὸς γὰρ ὃν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς
ἀναλάμψας ἀπορρήτως, ὁ μονογενὴς αὐτοῦ “Λόγος γέγονε σὰρξ”
κατὰ τὸ γεγραμμένον.

26 *Ὁς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους,
τούτου ὁ υἱὸς ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται.

15

ΚΤΙΡΙΑΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΪΑΣ. Πολλὰ κατὰ ταῦτον ἐργάζεται
χρήσιμά τε καὶ ἀναγκαῖα διὰ τούτων τῶν λόγων. πρῶτον μὲν
δείκνυσιν ὅτι πάντα τε καὶ πάντως ἔψεται τοῖς αἰσχυνομένοις αὐ-
τὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους τὸ τῶν ἰσῶν τυχεῖν. Τί δ' ἂν γένοιτο
τούτῳ τὸ ἰσοστατοῦν εἰς δύναμιν εὐθυμίας· εἰ γὰρ ἐπαισχύνεται²⁰
τινος ὁ κριτὴς, ὥς ἐποφείλων αὐτοῖς τὸν τῆς εὐπειθείας μισθόν,
καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὰ ἔργα, καὶ τὸν τῆς εὐνοίας στέφανον,
πῶς οὐκ ἔστιν ἀναμφιλόγως εἰπεῖν, ὅτι πάντα τε καὶ πάντως ἐν
ἀτελευτήτοις ἔσονται τιμαῖς τε καὶ δόξαις οἱ τῶν οὕτω λαμπρῶν
τετυχηκότες ἀγαθῶν· εἴτα πρὸς τούτοις φόβον αὐτοῖς ἐντίκει,²⁵
καταβήσεσθαι λέγων ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἐν σμικροπρεπείᾳ τῇ πρώτῃ
καὶ ὑφέσει τῆς καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ τῇ τοῦ Πατρὸς, δορυφο-
ρούντων Ἀγγέλων. οὐκοῦν παγχάλεπον καὶ ὀλέθρου μεστὸν^d τὸ
καταγνωσθῆναι μὲν ἐπὶ δειλίᾳ τε καὶ ἀφιλεργίᾳ, καταφοιτήσαντος
ἀνθεν τοῦ κριτοῦ καὶ ἀγγελικῶν ταγμάτων περιεστηκότεων. μέγα³⁰
δὲ καὶ παντὸς θαύματος ἄξιον καὶ τῆς εἰς λῆξιν εὐημερίας πρόξε-
νον, τὸ ἐπὶ τοῖς ἡδὴ προπεπονημένοις χαίρειν αὐτοὺς, καὶ τὸ προσ-
δοκᾶν τῶν ἰδρώτων τὰς ἀμοιβάς· ἐπαινεθήσονται γὰρ οἱ τοιοῦτοι,

^c κεχρῆσθαι Cod.^d Cod. ἐλεθυρμεστὸν.

Χριστοῦ λέγοντος, “ δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.”

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως.

5

27 Τοῦ αὐτοῦ. Οὕτω τὴν ἐξ ἡφους δύναμιν ἐσχηκότας τοὺς μαθητάς, εἰκὸς ἦν τάχα που καὶ ἀνθρωπίναις περιπεσεῖν ἀσθενείαις, καὶ τί τοιοῦτον περὶ αὐτοὺς ἐννευηκότας εἰπεῖν, πῶς ἀρνήσεται τις ἑαυτὸν, ἢ πῶς ἀπολέσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εὐρήσει πάλιν αὐτήν; τί δὲ τοῖς τοῦτο παθοῦσι τὸ ἰσοστατοῦν ἔσται 10 γέρας, ἢ καὶ ποῶν ἔσται χαρισμάτων μέτοχος; “ Ἴνα τοίνυν τῶν τοιούτων αὐτοὺς ἀποστήσῃ λογισμῶν, καὶ οἷον μετασχαλκεύσῃ πρὸς εὐανδρίαν τῆς ἐσομένης αὐτοῖς εὐκλείας ἐπιθυμίαν ἐντεκὼν, “ λέγω δὲ ὑμῖν,” φησὶν, “ εἰσὶ τινες τῶν αὐτοῦ ἐστηκότων, οἱ οὐ “ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.” 15 Βασιλείαν δὲ Θεοῦ φησὶν αὐτὴν τὴν θέαν τῆς δόξης, ἐν ᾗ καὶ αὐτὸς ὀφθήσεται κατ’ ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ’ ὃν ἂν ἐπιλάμψῃ τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. ἤξει γὰρ ἐν δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἔν γε μᾶλλον σμικροπρεπείᾳ τῇ καθ’ ἡμᾶς. πῶς οὖν ἄρα θεωροὺς ἐποιεῖτο τοῦ θαύματος τοὺς λαβόντας τὴν ὑπόσχεσιν; ἀνείσιν ἐπὶ 20 τὸ ὄρος, τρεῖς ἀπ’ αὐτῶν τοὺς ἀπολέκτους ἔχων, εἶτα μεταπλάττεται πρὸς ἐξαίρετόν τινα καὶ θεοπρεπῇ λαμπρότητι, ὥστε καὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ τῇ τοῦ φωτὸς προβολῇ διαλάμψαι, καὶ ὅσον ἀπαστράφαι δοκεῖν· εἶτα Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας περιεσθηκότες τὸν Ἰησοῦν προσελάλουν ἀλλήλοις “ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἣν ἐμελλε 25 “ πληροῦν,” φησὶν, “ ἐν Ἱερουσαλὴμ,” ταυτέστι τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον καὶ τὸ σωτήριον πάθος τὸ ἐπὶ γε, φημί, τῷ τιμίῳ σταυρῷ. καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθές ὅτι καὶ ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος τὸ Χριστοῦ μυστήριον προανεῖδειξαν, ὁ μὲν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς, μονονουχὶ καθάπερ ἐν 30 πίνακι καταγράφων αὐτό· οἱ δὲ πολυτρόπως προηγορευκότες, ὡς καὶ ὀφθήσεται κατὰ καιροὺς ἐν εἵδει τῆς καθ’ ἡμᾶς, καὶ ὅτι τῆς ἀπάντων ἕνεκα σωτηρίας καὶ ζωῆς οὐ παραιτήσεται τὸ παθεῖν τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον. οὐκοῦν ἡ Μωϋσέως καὶ Ἡλίου παράστασις

καὶ τὸ προλαβεῖν ἀλλήλοις αὐτοὺς, οἰκονομία τις ἦν, εὖ μάλα καταδεικνύουσα δορυφορούμενον μὲν ὑπὸ νόμου καὶ προφητῶν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς καὶ νόμου καὶ προφητῶν δεσποτήν· προδειχθέντα δὲ παρ' αὐτῶν δι' ὧν ἀλλήλοις συνφθὰ προεκήρυξαν. ἀλλ' οἱ μὲν μακάριοι μαθηταὶ βραχύ πῶς ἀπονυστάζουσιν 5 ὡς τῇ προσευχῇ σχολάζοντος τοῦ Χριστοῦ. Ἐπλήρου γὰρ οἰκονομικῶς τὰ ἀνθρώπινα· εἴτα διαγρηγοροῦντες, θεωροὶ γεγόνاسι τῆς οὕτω σεπτῆς καὶ παραδόξου μεταβολῆς. οἴηθεις δὲ ἴσως ὁ θεσπέσιος Πέτρος ὅτι τάχα που ἐνέστηκεν ὁ καιρὸς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀποδέχεται μὲν τὰς ἐν τῷ ὄρει διατριβάς, σκηνὰς δὲ 10 τρεῖς δεῖ γενέσθαι, φησὶ, τῷ Χριστῷ μὲν μίαν, τὰς ἐτέρας δὲ Μωϋσῇ καὶ Ἡλίᾳ· ἀλλ' οὐκ ἤδει, φησὶν, ὃ λέγει, οὐ γὰρ ἦν καιρὸς τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, οὔτε μὴν τοῦ χρόνου λαβεῖν τοὺς ἀγίους τῆς ἐπηγγελμένης αὐτοῖς ἐλπίδος τὴν μέθεξιν. Ὡς γὰρ ὁ Παῦλός φησι, μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν 15 σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ κυρίου θηλονότι. οὔσης οὖν ἐν ἀρχαῖς ἔτι τῆς οἰκονομίας καὶ οὐπω πεπερασμένης, πῶς ἦν εἰκὸς καταλῆξαι Χριστὸν τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀγάπης, ἀποφοιτήσαντα τοῦ παθεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ; σέσωκε γὰρ τὴν ὑπουράνιον, καὶ αὐτὸν ὑπομένοντας τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, καὶ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν 20 ἀναστάσεως καταργήσας αὐτόν. οὐκ ἤδει τοιγαροῦν ὁ Πέτρος ὕπερ ἔφη.

ΚΕΦ. ΛΑ.

Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου.

37 Ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ἐξῆς ἡμέρᾳ, κατελθόντων αὐτῶν 25 ἀπὸ τοῦ ὄρους, συνήντησεν αὐτῷ ὄχλος πολὺς.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Διὰ τὴν σὴν ἀπιστίαν οὐκ ἐνήργηκεν ἡ χάρις· ὅτι γὰρ χρὴ μετὰ πίστεως προσίεναι Χριστῷ καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ τὴν τοῦ θεραπεύειν δύνασθαι καταπλουτήσασι χάριν, αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξε πανταχοῦ τὴν πίστιν αἰτῶν παρὰ τῶν προσιόντων αὐτῷ, 30 ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας κατενόησε δικαίως αὐτοῦ Χριστὸς λέγων, “ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως τίνος ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς “καὶ ἀνέξομαι ὑμῶν.” ἄπιστον δὲ γενεὰν ἐκείνῳ που πάντως καὶ

τοὺς ὁμογνώμονας εἰκότως ἀπεκάλει, καὶ διεστραμμένον, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ὀρθοποδεῖν εἰδότα. περὶ τῶν τοιούτων φησὶ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, “ὧν αἱ τρίβοι σκολιαί καὶ καμπύλαι αἱ τροχιαὶ “ αὐτῶν.” Καὶ μετ' ὀλίγα—“Εἶδει μὲν οὖν τὸν τοῦ δαιμονῶντος πατρὸς λυπούμενον ἀπελθεῖν, καὶ οὐ τετυχηκότα τῆς φιλοτιμίας· 5 ἀλλ' ἵνα μὴ τις οἴεται καὶ αὐτὸν ἀτονῆσαι Χριστὸν πρὸς τὴν τοῦ παραδόξου κατόρθωσιν, ἐπετίμησε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, καὶ παραχρῆμα τοῦ νοσεῖν ἀπηλλάττετο, καὶ ἀποδεδῶκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἦν ἔτι τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ κρατοῦντος πνεύματος. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεσείσατο τὴν πλεονεξίαν, γέγονε πάλιν τοῦ 10 ἰδίου πατρὸς, Χριστοῦ δὲ τὸ δῶρον.

ΚΕΦ. ΛΒ.

Περὶ τῶν διαλογιζομένων τις μείζων.

- 46 ΚΤΡΪΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΪΣ. Πάθος δὴ οὖν διακένον δόξης εἰσ-
 δεδράμηνκε τινὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων· τὸ γὰρ ὅλος διαλογίζεσθαι 15
 τὸ τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν, φειλονεικούντος τουτέστι καὶ τὸ
 προσεστᾶναι τῶν ἄλλων ἐπιθυμήσαντος· ἀλλ' ὁ τὰ πάντα εἰδὼς Χρι-
 στὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὸν ἐν τῇ τοῦ μαθητοῦ διανοίᾳ διαλογισμὸν,
 ὥσπερ τινὰ πικρίαν πῶς φύουσιν κατὰ τὸ γεγραμμένον, πρὶν εἰς
 ὕψος ἀρθῆναι, πρὶν ἀδρυθῆναι, ἐκ ρίζης αὐτῆς ἀναβαθρεῖε τὸ 20
 κακόν· ἀρχόμενα γὰρ ἐν ἡμῖν τὰ πάθη νικᾷ ῥαδίως, ἀδρυθέντα
 δὲ δυσασπόβλητά ἐστι. Πῶς οὖν ἄρα τὸ φιλόδοξον πάθος ἀπο-
 κείρει ὁ πνευμάτων ἰατρός; ἐπελάβετο τὸ παιδίον καὶ ἔστησεν
 αὐτὸ παρ' ἑαυτῷ. ὠφελείας δὲ χάριν ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα, καὶ αὐτοῖς
 τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις, καὶ ἡμῖν δὲ τοῖς μετ' ἐκείνους. Παρα- 25
 βόσκεται γὰρ ἡ τοιαύτη νόσος, ὡς ἐπίπαν πάντας ἀνθρώπους, εἴπερ
 ἂν εἴεν ἐν ὑπεροχῇ τῇ κατὰ τινων. Τίνος οὖν ἄρα τύπον καὶ
 εἰκόνα τὸ παρενεχθὲν ἐποιεῖτο παιδίον; ἀπονήρου τε καὶ ἀφιλοδοξου
 ζωῆς· ἀκαπλήλευτον γὰρ ἔχει τὴν γνώμην, ἀνώθευτον τὴν καρδίαν,
 καὶ ἔστιν ἐν ἀπλότῃ διαλογισμῶν οὐ φιλοδοξίας ἐρᾷ, οὐκ οἶδεν 30
 ὑπεροχῆς τρόπον. Εἰτά φησιν, “ὅτι ὅς ἂν δέξῃται τὸ παιδίον
 “ τοῦτο ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου,” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο ἔστιν, ὁ μικρό-

τερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτος ἔσται μέγας, τὸν μετρίοφρονα λέγων καὶ οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ αὐτοῦ λογιζόμενον δι' εὐλάβειαν γέγραπται γὰρ “ ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ “ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται.”

ΚΕΦ. ΛΓ.

5

Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν.

- 49 Εἰπὼν δὲ ὁ Εὐαγγελιστῆς περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀδελφοῦ Ἰακώ-
 βου, ὅτι πρὸς τὸν Κύριον εἶπεν “ ἐπιστάτα, εἰδομέν τινα ἐπὶ τῷ
 “ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν,” οὐχ
 ὡς φθονησάντων τῶν Ἀποστόλων τοῦτό φησιν, ἀλλ' ὡς ἀξιούντων 10
 μαθεῖν. Εἰ δὲ ἑτέροις ἔξεστι τοῦτο δοῦν, διὸ καὶ αὐτὸς διδάσκων
 αὐτοὺς ἀνταπεκρίθη, μὴ κωλύετε τὸν συντρίβοντα τὸν Σατανᾶν ἐν
 τῷ ὀνόματί μου, οὐ γὰρ ἐστι καθ' ὑμῶν, φησὶν, ὁ τοιοῦτος. ὅστις δὲ
 οὐκ ἔστι καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν ἐστι τῶν ἀγαπώντων με, οἵτινες τὰ
 εἰς δοῖξαν μου πληροῦν θέλουσι, τῇ παρ' ἐμοῦ χάριτι στεφανούμενοι. 15
- 51 Τί ἔστιν ὅπερ φησὶν, ὅτι “ ἐγένετο ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς
 “ ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ;” ὅτι ἐνστάτος τοῦ καιροῦ καθ'
 ὃν ἔδει λοιπὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείναντα πάθος, ἀναβῆναι
 μὲν εἰς τὸν οὐρανόν, συνεδρεῦσαι δὲ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἔκρινεν
 ἀνελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, οὐκέτι ἄδε κακέϊσε περιερχόμενος, οὐδὲ 20
 περιοδεύων κόμας καὶ πόλεις. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ “ ἐστήριξε τὸ
 “ πρόσωπον αὐτοῦ.” Ἐκπέμπει ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοὺς μαθητάς,
 οὐκ ἀγνοῶν ὡς οὐκ ἔσονται δεκτοὶ παρὰ τῶν Σαμαρειτῶν, προκα-
 ταγγέλλοντες αὐτὸν ἐπὶ τῷ καταλῦσαι παρ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἵνα
 κακέϊνοις πᾶσαν ἀφορμὴν προφάσεως ἐκκόψῃ, καὶ τοῖς μαθηταῖς 25
 ὠφελείας γένηται πρόξενος. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνέβαινεν εἰς Ἱεροσό-
 λυμα, τὸν τοῦ πάθους καιρὸν ἥδη ἔχων γείτονα, καὶ ἔμελλε τῆς
 Ἰουδαίων ἀνέχεσθαι παροιίας, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν ὅτ' ἂν πα-
 θόντα ἰδῶσιν, ἀνεξίκακι δὲ μᾶλλον καὶ αὐτοὶ γένωνται, καὶ ὑβρί-
 ζωσί τινες ἢ ἀποδώκουσι, προγύμνασμα τοῦ πράγματος τὴν ἐκ 30
 τῶν Σαμαρειτῶν ὕβριν ἐποίησατο, ὥσανεὶ λέγων αὐτοῖς· εἰ γὰρ
 καὶ οὐκ ἐδέξαντο ὑμᾶς, ὑμεῖς τοῖς ἐμοῖς τοῦ δεσπότου ἴχνεσιν

ἐξακολουθήσαντες, διακαρτερήσατε ἀγιοπρεπῶς, ὅθεν καὶ εἰπόντων ἐκ τῶν μαθητῶν, “Κύριε, θέλεις εἰπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ “οὐρανοῦ καὶ ἀναλῶσαι αὐτούς;” ἐπετίμησεν αὐτοῖς, περιστέλλων θεοπρεπῶς τὴν ὀξυθυμίαν, καὶ πείθων ἀνεξικακεῖν, οὐ μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα, ἡνίκα τὴν ὑπ’ οὐρανὸν διερχόμενοι, 5 ἔμελλον ἀνοσίσις τισὶ περιπίπτειν ἀνδράσιν, οὐκ ἀνεχομένων τοῦ θεοῦ κηρύγματος. εἶδέναι γὰρ χρῆ, ὅτι ὡς μήπω τῆς νέας κεκρατηκότες χάριτος, ἀλλ’ ἔτι τῆς προτέρας ἐχόμενοι συνηθείας, τοῦτο εἶπον”, τὸν Ἥλιον ἀφορῶντες τὸν πυρὶ καταφλέξαντα δις τοὺς πενήκοντα καὶ τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν. 10

Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Ὁ δὲ εἰπὼν, “ἀκολουθήσω σοι, Κύριε,” πρῶτον δὲ ἐπίτρεψόν μοι ἀποτάξασθαι τοὺς ἐν τῷ εἴκῳ μου, ἀξιοζήλωτον μὲν ὑπόσχεσιν ἐνεδείξατο, κατὰ παντὸς ἐπαίνου μεστήν· τὸ δὲ γε ζητεῖν ἀποτά- 15 ξασθαι τοῖς εἰς τὸν εἰκὼν αὐτοῦ, διαδείκνυσιν ὅτι μεμέρισται πῶς τῇ διανοίᾳ· τὸ γὰρ ὅλως προσανακαινοῦσθαι θέλειν τοῖς κατὰ γένος οἰκείοις τοῖς μὴ ἀποδεξαμένοις, ἐσθ’ ὅτε τὸν ἐπὶ τούτῳ τῷ πράγματι σκοπεῖν, οὐ βεβηκότες ἐστὶ λογισμοῦ· διὸ καὶ φησὶ πρὸς αὐτὸν, “οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ’ ἄροτρον καὶ στραφεὶς 20 “εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.” Ὡς περ γὰρ ὁ γηγόνος τῆς διὰ τῶν ἀρότρων ἀνατομῆς ἀρξάμενος, ὅταν ὀκνήσῃ πρὸς τὸ λείπειν τῷ παντὶ πόνῳ, οὐχ ὥσεται τοῖς ἀστάχυσιν κομῶσαν τὴν γῆν, προσοφλήσει δὲ τοῖς ὀρώσι καὶ γέλωτα, οὕτως εἴ τις ἔλοιτο μὲν ἀκολουθῆσαι Χριστῷ τῷ Θεῷ, οὐκ ἀπο- 25 τάσσεται δὲ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ πράγμασι, καὶ τοῖς κατὰ σάρκα οἰκείοις, καὶ μάλιστα τοῖς μὴ τὸν σκοπὸν ἀποδεχομένοις αὐτοῦ, εὐδαμῶς οὗτος κατορθώσει τοῖς ἐφ’ ἅπασιν^ο τοῖς ἐπαινουμένοις ἀγαθὴν εὐτολμίαν, οὐδὲ εὐθετός ἐσται εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. ἐπιβάλλει μὲν ἀρότρω τὴν χεῖρα, διότι πρόθυμός ἐστιν ἐπακο- 30 λουθεῖν, ὀπίσω δὲ βλέπει, διότι μελλήσεως καὶ ἀναβολῆς ποιεῖται πρόφασιν τὴν πρὸς τοὺς οἰκείους διάλεξιν· ἀλλ’ οὐ τοιούτους ὄντας εὐρήσεις τοὺς ἀγίους Ἀποστόλους. Ἄμα γὰρ ἤκουσαν τοῦ δεσπό-

^ο εἰπὼν Cod.^ο ἐφ’ ἅπασιν Cod.

του Χριστοῦ λέγοντος πρὸς αὐτοὺς, “δεῦτε ὀπίσω μου,” εὐθέως ἀφέντες τὸ πλοῖον καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ. τοιοῦτους οὖν προσήκει τυγχάνειν τοὺς ἀκολουθεῖν ἐβέλησαντας τῷ Θεῷ.

ΚΕΦ. ΛΔ.

5

Περὶ τῶν ἀναδειχθέντων ο'.

1 Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ Κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα.

ΤΙΤΟΣ ΒΟΥΤΡΑΨ. Τούτου ὁ τύπος ἐν τοῖς Μωϋσέως ἐγράφετο λόγους· Θεοῦ γὰρ προστάττοντος, ἑβδομήκοντα ἐπελέξατο, ἐπὶ 10 φείει δὲ τοῖς ἐξελεγμένοις τὸ Πνεῦμα Θεοῦ· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, τοὺς τε δύο καὶ δέκα μαθητὰς καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἑβδομήκοντα, διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς σημαιομένους εὐρήσομεν· γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῇ ἐξοδῷ περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· “ἤλ-
“ θον,” φησὶν, “εἰς Αἰλὰμ,” ἑρμηνεύεται δὲ εἰς ἀνάβασιν, ἦγον 15 εἰς αὐξήσιν, “καὶ ἦσαν ἐκεῖ,” φησὶν, “δώδεκα ὑδάτων πηγαί, “ καὶ ἑβδομήκοντα στελέχη φοινίκων.” ἀναβαίνοντες γὰρ εἰς τελειοτέραν σύνεσιν, καὶ εἰς αὐξήσιν ἀνατρέχοντες τὴν πνευματικὴν τὰς δυοκαίδεκα πηγὰς εὐρήσομεν, τούτεστι, τοὺς ἀγίους Ἀποστόλους, καὶ τὰ ἑβδομήκοντα τῶν φοινίκων στελέχη τοὺς 20 ἀναδειχθέντας δηλονότι παρὰ Χριστοῦ· ἀρνούμενοι γὰρ ὡς ἐκ πηγῶν ἀγίων ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθητῶν παντὸς εἵδησιν ἀγαθοῦ.

ΚΤΡΙΔΑΟΥ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Καὶ ἐπειδὴ πολλή τις ἔμελλεν ἔσεσθαι τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ἢ πληθὺς, ἐσαγηνεύετο γὰρ οὐ 25 μόνον ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ γὰρ καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν ἀγγέλαι· διὰ τοῦτο ἀνεδείχθησαν παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πρὸς τοῖς δύο καὶ δέκα καὶ ἑτέροις ἑβδομήκοντα. Τὰ ἀκόλουθα τούτων εἶον “ὁ μὲν “ θερισμὸς πολὺς,” καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ “μὴ μεταβαίνειτε ἐξ οἰκίας “ εἰς οἰκίαν,” ὅπερ ῥεμβασμὸν δηλοῖ, καὶ μισθὸν αἰτούντων καὶ δια- 30 βολῆς ἐστὶ τεκμήριον. Προεγράφετο εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. Ἔτι δὲ καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα ἕως ᾧδε· “ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν ἀθετεῖ τὸν “ ἀποστεῖλάντά με.”

- 2 Ἐλεγεν οὖν πρὸς αὐτοὺς, ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι.

ΤΙΤΟΣ ΒΟΥΤΡΗΝ. Ὡς περ γὰρ ἀγροὶ κομῶντες πλουσίως εὐρεῖς τε καὶ μακροὶ πολλοὺς ζητοῦσι τοὺς θεριστάς, οὕτως ἡ σύμπασα γῆ, ἥτοι τῶν μελλόντων πιστεῦειν εἰς Χριστὸν ἡ πλη- 5 θὺς, πολλή τις οὖσα καὶ ἀναρίθμητος, οὐκ ὀλίγων ἔδειτο μυσταγωγῶν. ἐβάδιζον οὖν ἀνὰ δύο πεμπόμενοι κατὰ πόλεις καὶ κώμας, μονονουχὶ βοῶντες τὸ διὰ τῆς Ἰωάννου φωνῆς, “ἐτοιμάσατε ὁδὸν “Κυρίου.” πλὴν ἐκεῖνο ἄθρει· εἰπὼν γὰρ τὸ “δεήθητε τοῦ Κυρίου “τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ,” 10 τοῦτο πέπραχεν αὐτὸς καίτοι τοῦ θερισμοῦ Κύριος, τουτέστι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· τίς ἂν εἴη παρὰ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν; “αὐτοῦ γὰρ ἡ σύμπασα γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς,” καθὰ γέγραπται· εἴτα πῶς μόνως πρέποντος τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ τοῦ ἐκβαλεῖν τοὺς ἐργάτας τούτους ἀνέδειξεν ὁ Χριστός· αὐτὸς ἄρα 15 ἐστὶν ὁ τοῦ θερισμοῦ δεσπότης, καὶ δι’ αὐτοῦ τε καὶ σὺν αὐτῷ κατάρχει τῶν ὅλων ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ. ἴδια δὲ πάντα ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ οὐδέν ἐστιν ὧν ἂν ἔχειν ὁ Πατήρ λέγοιτο, ἢ μὴ ἐστὶ καὶ τοῦ Τίου.

Τοῦ αὐτοῦ. Προλέγει δὲ αὐτοῖς καὶ τὸν διωγμὸν, ἵνα ἐνέγκωσι τῇ πείρᾳ τὰς συνθήκας, μὴ βαστάζετε βαλάντιον, μὴ βαρεῖτε 20 ἀργυρίῳ τὸν ὦμον· ἀρκεῖ γὰρ ὑμῖν βεβαρῆσθαι τῇ φροντίδι τοῦ λόγου τὴν διάνοιαν· μὴ ἐν τῷ βαλαντίῳ τὴν ἐλπίδα τοῦ ἄρτου ἔχετε, ἀλλ’ ἐν τῷ πέμψαντι τίθεσθε τὴν φροντίδα· μηδένα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσθητε, μὴ τοῦτο ἐμπόδιον τοῦ κηρύγματος γένηται ὁμιλίας ἐν μέσῳ παραπιπτούσης καὶ βραδυτήτος προφάσει, μη- 25 δεμία τις διαβολικὴ κακουργία ὑμᾶς ἀποσπάσῃ· οὐ γὰρ κατ’ ἀποκλήρωσιν δώσετε τὴν προσηγορίαν, ἀλλ’ ὑμεῖς μὲν τὸν λόγον δώσετε, ὅπου δὲ ἢ ἄξιον ἐπαπαύσεται τὸ πρᾶγμα. Εἰ δὲ μὴ, ἐφ’ ὑμᾶς ἀνακάμψει· οὐ γὰρ ἀπλῶς ρίπτεται, ἀλλὰ κρίσει τῇ ἐμῇ βάλλεται.

30

- 7 Μὴ μεταβαίνειτε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν.

Τοῦτο γὰρ ῥεμβομένων καὶ μισθὸν αἰτούντων, καὶ ἀστασίας ἔργον, καὶ διαβολῆς τεκμήριον· βεβηκότες δὲ γίνεσθε καὶ ἀμετακίνητοι τὸν νοῦν.

- 11 Καὶ τὸν κονιορτὸν τὸν κολληθέντα ἡμῖν ἐκ τῆς πόλεως ὑμῶν ἀπομασσόμεθα ὑμῖν.

ὩΡΙΓΕΝΟΤΕ. Τῶν γὰρ ἁμαρτημάτων ὑμῶν ὁ κονιορτὸς δικαίως ἂν εἰς ὑμᾶς ἐπανάλθῃ. παρατῆρει ὅτι αἱ μὴ παραδεχόμεναι τοὺς Ἀποστόλους καὶ τὴν ὑγιὴ διδασκαλίαν πόλεις, ἔχουσι πλατείας 5 ἀνάλογον τὸ “ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα εἰς τὴν “ ἀπόλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ διερχόμενοι δι’ αὐτῆς.”

- 12 Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι Σοδόμοις ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀνεκτότερον ἔσται.

ΤΙΤΟΤ ΒΟΣΤΡΩΝ. Ἐπειδὴ εἰς Σοδόμα οὐκ ἀπεστάλησαν Ἀπό- 10 στολοι, ἐὰν τοῖνυν μὴ δέξωνται ὑμᾶς τοὺς Ἀποστόλους, χεῖρους ἔσονται οὗτοι ἐκείνων.

- 13 Οὐαὶ σοι Χοραζίν, οὐαὶ σοι Βηθσαΐδα, ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο, καὶ τ. ἐ.

Οὗτοι οἱ τόποι Ἰουδαῖκοι ἐτύγχανον, Τύρος δὲ καὶ Σιδῶν Ἑλ- 15 ληνικοί. Σημαίνει τοῖνυν ὁ Κύριος, ὅτι εἰ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐγένεοντο αἱ δυνάμεις, ῥᾶν ἂν ἐπίστευον ἥπερ ὑμεῖς· ἐλέγχει τοῖνυν τὰς Ἰουδαϊκὰς πόλεις, καὶ ἀντιπαρατίθῃσι τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τὰς χεῖρους. καὶ γὰρ οὕτως ἔχει, τὰ ἔθνη ῥαδίως ἐπίστευσαν Ἰουδαῖοι δὲ ἔμειναν ἄπιστοι, καίπερ πολλὴν ἐσχχκότες τοῦ λόγου 20 τὴν ἐπιμέλειαν. Μὴ λυπεῖσθε ὅταν ἀπειθῶσιν ὑμῖν, μηδὲ λέγετε τί ὑπάγομεν ὑβρισθῆναι; οὐδεὶς ἡμῶν ἀνέχεται· ὁ ἀκούων ὑμῖν ἐμοῦ ἀκούει, οὔτε ἂν πιστεύσῃ τις, ὑμεῖς ἐστε δυσωποῦντες, οὔτε ἐὰν ἀντιλέγωσιν, ὑμεῖς ἐστε οἱ ἐνεδρεύοντες, χρήσατέ μοι τὴν γλῶτταν, ἐγὼ παρέχω τὴν χάριν, ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ· εἰς 25 ἐμὲ γὰρ ἀνατρέχει ἡ ὑμετέρα ὕβρις.

Προεῖρηται ὅτι ἀπέστειλε τοὺς ἐβδομήκοντα· διὸ νῦν λέγει ὅτι ὑπέστρεψαν μετὰ χαρᾶς, ὡς ἐπακολουθησάσης τῷ λόγῳ τῆς θεοσεβείας· ἔλεγον γὰρ, “ Κύριε, καὶ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται 30 “ ἡμῖν ἐν τῷ ὀνόματί σου.” οὐχ οὕτω δὲ χαίροντες ὅτι μᾶλλον 30 γεγόνασι τοῦ θεοῦ κηρύγματος διάκονοι, τοῦτο εἶπον, καὶ ὅτι ἡξίωνται γερῶν Ἀποστολικῶν, ἀλλ’ ὅτι σημείων γεγόνασιν ἀποτελεσταί. Ὅπερ δὲ, φησὶν ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτοὺς, “ ὅτι ἐθεώρουν

“ τὸν Σατανᾶν, ὡς ἀστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ,” τοῦτο δηλοῖ, ὅτι εἰ ὁ ἄρχων αὐτῶν κατέπεσεν, οἱ δοῦλοι τί προσδοκῶσι δύνασθαι δρᾶσαι· λέγει δὲ ἑωρακέναι, ἐπειδὴ ἄλλος οὐ δύναται ἰδεῖν ἢ ὁ κριτὴς ὁ ἀόρατος· ὡς ἀστραπὴν δὲ εἶπεν, ὅτι λαμπρὸς ἦν τὴν φύσιν, εἰ καὶ σκοτεινῆς γέγονε τὴν προαίρεσιν· ὁ γὰρ 5 ἐποίησεν ὁ Θεὸς, τοῦτο καλόν. Διὸ μὴ θαυμάζετε, φησὶ, μηδὲ μέγα φρονεῖτε· ἐγὼ γὰρ δέδωκα ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν.

Ἔστι δὲ καὶ οὕτω λαβεῖν περὶ τούτου κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον, ὅτι ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἶδε πεσόντα τὸν διάβολον, τούτέστιν, ἐξ ὕψους εἰς γῆν κατενηνεγμένον, ἐκ δόξης εἰς ἀτιμίαν, 10 ἐξ ἰσχύος πολλῆς εἰς ἐσχάτην ἀσθένειαν. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας κατεκράτησε τῆς ὑπ’ οὐρανόν· προσεκυνήθη σχεδὸν παρὰ πάντων· ναοὶ πανταχοῦ καὶ βωμοὶ καὶ θυσίαι. ἐπειδὴ δὲ καταπεφοίτηκεν ἐξ οὐρανῶν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, πέτωκεν ἐκεῖνος ὡς ἀστραπὴ, ὁ πάν- 15 τας ἔχων προσκυνητὰς τοὺς πεπλανημένους, ὑπὸ πόδας τέθειται τῶν προσκυνούντων αὐτόν.

Καὶ ὅφεις δὲ καὶ σκορπίους αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ ὡς περὶ αὐτοῦ τε τοῦ διαβόλου εἰρημένον καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, οἵτινες σὺν αὐτῷ καταπατοῦνται ὑπὸ τῶν δούλων Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τὴν 20 τοιαύτην ἐξουσίαν λαμβάνοντες ὑπ’ αὐτοῦ.

Τὸ δὲ, “ μὴ χαίρετε ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑποτάσσεται,” τοῦτο σημαίνει, ἵνα μὴ κενοδοξίαν ἐκ τούτου κτήσονται. Καὶ γὰρ ἄλλοι εἰσὶ, φησὶν, οἱ ἐκ τούτου εὐεργετούμενοι, οἱ τῆς ἰάσεως 25 δηλονότι καταξιούμενοι· ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τούτῳ χαίρετε, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐ διὰ μέλανος, ἀλλὰ διὰ μνήμης καὶ χάριτος καὶ δόξης Θεοῦ. καὶ ὁ μὲν διάβολος ἄνωθεν καταπίπτει, οἱ δὲ ἄνθρωποι κάτω ὄντες ἄνω γράφονται. αὕτη τοίνυν ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ χαρὰ, τὸ ἄνω γράφεσθαι. γράφεται δὲ ἕκαστος ὅσον ἔαν κάμῃ τῷ τε ἀξιώματι, καὶ τῇ τῆς ἐνεργείας 30 χάριτι.

Τὰ ἀκόλουθα τούτῳ εἶον, “ αὐτῇ τῇ ᾧρα ἠγαλλιάσατο τῷ “ πνεύματι ὁ Ἰησοῦς.” Καὶ “ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέποντες αὐτὸ βλέπετε.” καὶ περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ, ἕως

“καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

᾽ΩΡΙΓΕΝΟΤΙ. Οὐ μακρὰν τὸ “πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ “Πατρός μου” ἐστὶ, καὶ τὸ “ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ “καὶ ἐπὶ γῆς.” καὶ διὰ τοῦτο αὐτῷ δίδεται πᾶσα ἐξουσία, ἵνα 5 εἰρηνποιήσῃ διὰ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ· εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὐδέπω μὲν οὖν τὰ πάντα εἰρηνποίησεν, ὡς δῆλον ἔστι ἐκ τοῦ τὸν ἀπὸ τῆς κακίας ὑπαρχεῖν πόλεμον· ἔσται δὲ πάντως ἡ τελεία εἰρήνη. δικαιοτάτα δὲ πάντα παραδέδωκεν αὐτῷ ὁ Πατὴρ· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς παρεδόθη ὑπὲρ πάντων, ὅς 10 ἐστὶ Πατὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν, καὶ “ἰλασμός “ἐστὶ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν,” οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. παρεδόθη δὲ καθὼς γέγονεν ἄνθρωπος, “ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ “ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται 15 “ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, ἀμήν.”

ΤΙΤΟΤ ΒΟΣΤΡῒΝ. Ἀποκάλυψις ἐστὶ μεταδόσις γνώσεως πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἐκάστου φύσεώς τε καὶ δυνάμεως, καὶ ὅπου μὲν ὁμοία φύσις, ἐκεῖ γνώσις ἄνευ διδασκαλίας· ἐνταῦθα δὲ ἐξ ἀποκαλύψεως μάθησις. ἐπιτρέπει τοίνυν, πῶς ἐνταῦθα μὲν ἐκ χάριτος, 20 ἐκεῖ δὲ ἐκ φύσεως.

ΚΕΦ. ΛΕ.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ.

25 Καὶ ἰδοὺ νομικός τις ἀνέστη, ἐκπειράζων αὐτόν.

Ἐπαινεθεῖς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ὁ νομικός, τὴν ἀλαζονείαν ἐξέρρηξεν, οὐδένα εἶναι πλησίον αὐτοῦ τιθέμενος, ὡς οὐθενὸς ὄντος αὐτοῦ 25 κατὰ τὴν δικαιοσύνην ἐφαμίλλου. Τοῦτο γὰρ ἐδείκνυτο ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰπὼν, “ὁ δὲ θέλων δικαιοῦσαι αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν “εἶπε, τίς ἐστὶ μου πλησίον;” ὁ νομικός πλησίον μόνον ἐνόμιζεν εἶναι τὸν δίκαιον τῷ δικαίῳ, τὸν ὑψηλὸν τῷ ὑψηλῷ, κατ’ ἀρετὴν, φημί. οὐ γὰρ τῇ οὐσίᾳ μιᾷ οὔσῃ τὸ ὑψηλὸν ἔκρινεν, 30 ἀλλ’ ἡ τοῖς ἀξιώμασιν, ἡ ταῖς πράξεσι· διὸ θέλων αὐτὸν δικαιοῦσαι, τουτέστι δίκαιον ἀποδείξαι, ὡς ὑψηλὸς εἴη κατὰ τὴν ἀρετὴν,

ἡ μέγας κατὰ τὸ διδάσκαλον εἶναι, φησὶ “ καὶ τίς ἐστί μου
 “ πλησίον;” δεῖξόν μοι τὸν οὕτω μέγαν· ὁ δὲ Σωτὴρ ἄτε δὴ
 ποιητῆς, μικρὸν γὰρ καὶ μέγαν αὐτὸς ἐποίησεν, οὐ ταῖς πράξεσιν
 οὐδὲ τοῖς ἀξιώμασιν, ἀλλὰ τῇ φύσει ὥρισато τὸν πλησίον, μονον-
 ουχὶ λέγων, οὕτω σοι τέως λέγει ὅτι οὐδὲν τῶν ἄλλων διενήνοχεν, 5
 ἵνα μὴ οἱ ὄντως φιλάρετοι νομίσωσι μὴ χρεωστεῖν τοῖς πέλας τὴν
 ἀγάπην, δόγμα τὸν σὸν ἔλεγχον νομίσαντες εἶναι, ἀλλὰ καὶ εἰ
 οὕτως ἔχει· δεδόσθω γὰρ σπουδᾶς τοῦ θεομένου γενέσθαι πλησίον,
 οὐ τῷ τόπῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ διαθέσει, καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἐπιμε- 10
 λείᾳ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν Σαμαρεῖτην σοι ἐχαρακτήρισα· τὸ γὰρ 10
 πλησίον τῇ φύσει κρίνεται οὐ τῇ ἀρετῇ, οὐ τῇ οὐσίᾳ, οὐ τῷ
 ἀξιώματι, ἀλλὰ τῇ συμπαθείᾳ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς θεραπείας·
 ἐκείνον οὖν ἡγοῦ μάλιστα πλησίον εἶναι τὸν θεόμενον, καὶ αὐτε-
 πάγγελτος ἐπὶ τὴν βοήθειαν βιάδιζε.

ΚΕΦ. ΛΣ.

15

Περὶ τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστὰς.

- 30 “ Ἄνθρωπός τις κατέβαινε ἀπὸ Ἱερουσαλήμ,” τὴν ἄνωθεν κάθη-
 δον τοῦ ἀνθρώπου αἰνιτιζόμενος τοῦτό φησιν, ἥτις διὰ τῆς τοῦ
 Ἀδάμ παραβάσεως ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς καὶ ἀστασιάστου καὶ θείας
 τοῦ παραδείσου διατριβῆς, Ἱερουσαλήμ εὐκαίρως ὀνομασθείσης, 20
 ὅπερ εἰρήνην^P σημαίνει Θεοῦ, πρὸς τὴν Ἱεριχὼ τὴν κοίλην καὶ
 χθαμαλήν, καὶ τῷ καύματι πνιγηρὰν κατωλίσθησε. δηλοῖ δὲ
 τὴν ἐμπαθῆ τοῦδε τοῦ κόσμου ζωὴν χωρίζουσιν Θεοῦ ληστὰς
 δὲ λέγει τὸ τῶν ἀγρίων δαιμόνων σύστημα, οἵτινες τῶν τῆς ἀρετῆς
 ἱματίων, ἀνδρίαν φημί, καὶ σωφροσύνην καὶ τὰ ὅμοια, ἐκδύσαντες 25
 αὐτὸν, τὰ τῆς ἀμαρτίας τραύματα καταλιπόντες ἐν αὐτῷ, ἀπῆλθον
 θέντες ἡμιθανῆ· καὶ γὰρ οὐκ ἔστι τοῦτοις ὅλως εὐχέρεια τοῦ
 πλήττειν, εἰ μὴ προλαβόντες συλήσωσι τὰ τῶν ἀρετῶν περιβό-
 λαια, ὅθεν μετὰ τοῦτο πλήττουσιν ἀφειδῶς καὶ μέχρι θανάτου.
 οὐ γὰρ τὴν ἀρετὴν ἐκδύσαι σπουδάζωσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς 30
 ἡμετέρας ἐρῶσι ἀπωλείας. Ἐπειδὴ δὲ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης

ὀνόματος ἐστὶν εἰσηγητῆς, διὰ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ Λευΐτου τὴν ἀνωφελῇ τοῦ νόμου σημαίνει πάροδον· οὐδὲ γὰρ τὰς πληγὰς τοῦ παραπεπτωκότος εἰς τοὺς ληστὰς ἐθεράπευσεν· “ἀδύνατον γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφελεῖν ἁμαρτίας,” καὶ ἐπεῖδε μὲν, ἡτόνησε δὲ, καὶ πρὸς τελείαν θεραπείαν οὐκ ἤρκεσεν, οὔτε κείμενον 5 ἀνέστησε· τὸ γὰρ “ἀντιπαρῆλθε” δηλοῖ ὅτι οὐ παρώδευσε καταλείψας ἀθέατον, ἀλλ’ ἔστη καὶ ἐθεάσατο, καὶ θεραπεῦσαι διενοήθη καὶ ἐφήψατο· πρὸς δὲ τὴν θεραπείαν ἀδυνατήσας, τῇ τῶν πληγῶν ἦτοι τῶν παθῶν ἐπικρατεία νικηθεὶς, εἰς τοῦπίσω πάλιν ἀπέδραμε· τοῦτο γὰρ τὸ “ἀντιπαρῆλθεν” ἐνδείκνυται. 10

Ἀλλ’ ὁ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν διὰ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ φυράματος περιθέμενος, ἐν ᾗ παντὸς ἦν ἔθνους τὸ μέρος, Ἰουδαίου τε καὶ Σαμαρείτου καὶ Ἑλληνος, καὶ πάντων ἅπαξ ἀνθρώπων, τοῦτον μετὰ τοῦ σώματος, ὅπερ ἐστὶν ὑποζύγιον, τῷ τόπῳ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κακώσεως ἐπιστὰς, τῶν τραυμάτων ἐθεράπευσε. καὶ 15 γὰρ ὥδευσεν ἀληθῶς, οὐ παρώδευσεν· αὐτὸ τοῦτο πρόφασιν ὁδοῦ ποιησάμενος τὸ ἡμᾶς ἐπισκέψασθαι, δι’ οὓς καὶ κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, δι’ οὓς καὶ κατέλυσεν· οὐ γὰρ ὥφθη μόνον, ἀλλὰ καὶ συνανεστράφη τοῖς ἀνθρώποις, κατὰ ἀλήθειαν χωρὶς τροπῆς καὶ φαντασίας γενόμενος ἄνθρωπος· τοῦτο γὰρ ἴδιον ἱατρῶν γνησίων 20 καὶ φιλοστοργῶν τὸ συναναστρέφεσθαι τοῖς ἀρρώστοις, καὶ μὴ ἀφίστασθαι πρὶν ἂν ὑγιαίνωσιν. ὅθεν καὶ οἶνον τοῖς ἔλκεσιν ἐπαντλῶν τὸν διδασκαλικὸν λόγον καὶ ἐπιστύφοντα, ἐλαίῳ τοῦτον ἐκέρασεν· οὐ γὰρ οἶον τε ἦν ἄκρατον αὐτὸν ἐνεγκεῖν· οὐ γὰρ ὑπέμεινε τὴν ὑπερβάλλουσαν στύψιν τὸ τῶν τραυμάτων χαλεπὸν καὶ ἀνία- 25 ταν· ὅθεν διὰ τοῦτο ἁμαρτωλοῖς καὶ τελώναις συνανεκλίνετο. ἐπὶ τὸ ἴδιον δὲ ὑποζύγιον ἀνεβίβασεν· ἐν ἑαυτῷ γὰρ ἡμᾶς φέρει, ὅτι ἐσμὲν μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ· εἰς πανδοχεῖον δὲ ἀπήγαγε, τουτέστιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν πάντων γενομένην δεκτικὴν καὶ χωρητικὴν· οὐκέτι γὰρ κατὰ τὸ στενὸν τῆς νομικῆς σκιᾶς καὶ τῆς 30 ἐν τύποις λατρείας ἀκούσομεν, οὐκ εἰσελεύσεται Ἀμμωνίτης καὶ Μωαβίτης εἰς ἐκκλησίαν Κυρίου, ἀλλὰ τοῦτο ἀκούσομεν, “πορευ-
“ θέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη” καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ὅτι “ἐν παντὶ
“ ἔθναι ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτὸς αὐτῷ
“ ἐστι.” Πῶς δὲ ἀπαγαγὼν μειζρόνως ἐπιμελείας ἡξίωσεν; ἐπειδὴ 35

τῆς Ἐκκλησίας συλλεγείσης ἐκ τῶν τῇ πολυθείᾳ νεκρωμένων ἐθνῶν, αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οἰκῶν καὶ περιπατῶν καὶ πᾶσαν πνευματικὴν δωρούμενος χάριν.

Ἐπέχουσι δὲ τοῦ πανδόχου τύπον οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς ποιμένες καὶ διδάτκαλοι, οἷς εἰς οὐρανοὺς ἀνιῶν ἔδωκεν ὁ 5 δεσπότης Χριστὸς δύο δηνάρια, προνοεῖν ἐπιμελῶς τοῦ ἡρώστη-κότος ἐγκελευσάμενος, καὶ προσθεῖς “ὥς εἴαν τι προσδαπανήσης, “ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με ἀποδώσω σοι.” δύο δὲ δηνάρια τὰς δύο διαθήκας φησὶ, παλαιὰν καὶ καινὴν, ἀμφοτέρας οὕσας τοῦ Θεοῦ, καὶ μίαν εἰκόνα τοῦ ἄνω καὶ ἐνὸς βασιλέως φερούσας, ὡς τὰ 10 δηνάρια, καὶ τὸν αὐτὸν βασιλικὸν χαρακτῆρα ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τῶν ἱερῶν λογίων ἐνσφραγιζομένας καὶ ἐντυπουμενάς. ἃ δὴ λαβόντες οἱ τῶν ἀγιοτάτων ἐκκλησιῶν ποιμένες, καὶ μετὰ πόνων καὶ ἰδρώτων ταῖς διδασκαλίαις πλατύναντες, καὶ οἰκοθεν προσ-δαπανήσαντες· τοιοῦτον γὰρ ὑπάρχει τὸ νοητὸν ἀργύριον, ἐπανερ- 15 χομένῃ τῷ δεσπότῃ κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἐροῦσιν ἕκαστος, Κύριε, δύο δηνάρια δὲ ἔδωκάς μοι· ἰδοὺ προσδαπανήσας οἰκοθεν, ἄλλα δύο ἐκέρδησα· καὶ γὰρ τὸ ποίμνιον ἠΐζησα. οἷς ἀποκριθεὶς ἐρεῖ “εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Εἶτα ἐρωτήσαντος τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τὸν νομικόν, “τίνα 10 “τοῦτων τῶν τριῶν πλησίον δοκεῖ σοι γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος “εἰς τοὺς ληστὰς;” κακεῖνου ἀποκριθέντος, ὅτι “ὁ ποιήσας τὸ “ἔλεος μετ' αὐτοῦ,” ἀποκριθεὶς εἶπε, “πορεύου καὶ σὺ καὶ ποίει “ὁμοίως,” ὥσανεὶ ἔλεγεν αὐτῷ· ἀνόνητον γὰρ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα τοῖς λαχοῦσιν αὐτὸ, καὶ τοῖς δοκοῦσιν εἶναι νομομαθεῖς, 25 τὸ ἀνομαῖσθαι νομομαθεῖς, εἰ μὴ δι' αὐτῶν εὐδοκιμοῦσι τῶν ἔργων· ἰδοὺ γὰρ παραπέπλεκται τῆς ἀγάπης ὁ στέφανος τῷ τὸν πλησίον.

ΚΕΦ. ΑΖ.

Περὶ Μάρθας καὶ Μαρίας.

- 38 Μέγα μὲν τὸ τῆς φιλοξενίας κατόρθωμα, ὅπερ ἡ Μάρθα ἔχουσα 30 τὸν Κύριον ὑπεδέξατο, ὑψηλότερον ὅπερ ἡ Μαρία πεποιήκε, καθὼς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησε. παρακαθίζουσα γὰρ πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ ἀκούουσα

ἀπεδέχθη μειζόνως ὑπὲρ τὴν Μάρθαν. πρὸς ἐκείνην μὲν γὰρ φησι, “ Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς,” καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο πάρεσμεν, ἵνα περὶ τοῖς βρώμασι τὴν κοιλίαν θρέψωμεν· καὶ δι’ ὀλίγων γὰρ ἡ χρεία γίνεται· περὶ δὲ ταύτης ἔφη, “ Μαρία γὰρ “ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἣτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ’ 5
 “ αὐτῆς.” Τίς δὲ ἦν ἡ μερίς; ἀκοῇ λόγων ἀληθείας, καὶ θεωρίας μυστηρίων, καὶ τὴν μὲν οὐκ ἀπέστρεψεν, ἀφ’ ὧν ἐποίει, τὴν δὲ προσεδέξατο, ἐφ’ οἷς προσεῖχε. σκοπήσας μὲν τοίνυν τὰς δύο μερίδας διὰ τῶν δύο γυναικῶν, εἰσάγομεν, τὴν μὲν σωματικωτέραν διακονίαν ἐλάττω· χρησιμωτάτη γὰρ καὶ αὕτη· τὴν δὲ ἀναβεβη- 10
 κυῖαν καὶ πνευματικωτέραν· καὶ ἕκαστος ἡμῶν ὃ θέλει ἐκλέξεται. ὁ βουλόμενος διακονεῖν τοῖς πτωχοῖς καὶ θεραπεύειν νοσοῦντας, διὰ Μάρθας τὸν κανόνα τοῦτον λαβεῖν· ὃ γὰρ ἂν ποιήσῃ τις εἰς δοῦλον Χριστοῦ, εἰς Χριστὸν ἀνατρέχει τὸ γινόμενον· ὃ δὲ θέλων τὴν Μαρίαν ζηλωσαι τὴν καταλελοιπυῖαν τοῦ σώματος τὴν διακονίαν, 15
 ἀναβᾶσαν δὲ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν πνευματικῶν μαθημάτων, γη- σίως μετελθέτω τὸ πρᾶγμα. ὑνίνησι δὲ καὶ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς ὁ Κύριος διὰ τούτων οὐ μετρίως, ἵν’ εἰδεῖεν ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον ταῖς τῶν δεχομένων αὐτοὺς οἰκίαις ἐνδιαταῖσθαι χρῆ, ἡνίκα τὴν ὑπ’ οὐρανὸν περιέρχονται, τὸ θεῖον κήρυγμα καταγ- 20
 γέλλοντες.

Περὶ προσευχῆς καὶ περὶ τοῦ “ πατὴρ ἡμῶν” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. ΛΗ.

Περὶ προσευχῆς.

25

5 Λέγει δὲ τὸ “ τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει φίλον καὶ πορεύσεται πρὸς “ αὐτὸν μεσονυκτίου” καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς ἐν τρόπῳ παραβολῆς, ἵνα μὴ ἀψικόρως τὴν προσευχὴν ποιῶμεθα, ἥ καὶ ὡς μὴ ἀκουσθέντες ἐκ πρώτης εὐχῆς καὶ δευτέρας, ἀνακόπτωμεν τὰς ἰκετείας, ὡς οὐδὲν ἔχουσας τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν· ἀσυνέτως τοῦτο καθ’ ἑαυτοὺς 30
 λογιζόμενοι, ὅτι προσῆλθον πολλάκις, ἐδάκρυσα, ἐδεήθην καὶ οὐ προσεδέχθην· οὐ γὰρ ἐκβέβηκέ τι πρὸς πέρας τῶν αἰτηθέντων παρ’ ἐμοῦ. χρῆ δὲ μᾶλλον ἐκεῖνο λογίζεσθαι ἡμᾶς, ὅτι οἶδε τὰ καθ’ ἡμᾶς ὁ τῶν ὅλων δεσπότης· καὶ πάντες ἐπέκεινα τῶν ἡμετέρων

μέτρων αἰτούμεν. ταῦτα οὖν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἐνθυμούμενοι, ἐμμένωμεν προσκαρτεροῦντες τῇ προσευχῇ· καὶ γὰρ τὰ ἀνδρωτὶ πορισθέντα καὶ ἐξ ἐτοίμου ληφθέντα καταφρονεῖσθαι φιλεῖ. εἰπὼν γὰρ “ζητεῖτε,” τὸ πονεῖν ἐπιτάττει, πόνῳ γὰρ αἰεὶ πως εὐρίσκεται τὸ ζητούμενον. ὁ κρούων τῇ χειρὶ προσαράττει τὴν θύραν, ἵνα τὴν τῶν 5 κρουσμάτων ὀχλήσιν οὐκ ἐνεγκὼν τῆς ἐστίας δεσπότης, ἀνοιξῇ καὶ οὐχ ἑκὼν· μάθωμεν τοίνυν ἐκ τῶν καθ’ ἡμᾶς πραγμάτων τοῦ χρησίμου τὴν θήραν, καὶ κρούσωμεν καὶ ὀχλήσωμεν ζητοῦντες, καὶ ἐπιτύχωμεν.

Τὸ δὲ “πορεύσεται μεσονυκτίως” περὶ τῶν εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ 10 βίου πρὸς συναίσθησιν ἐρχομένων τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων καὶ τῇ πίστει προστρέχουσι, τοῦτό φησιν ὁ φιλόανθρωπος· ὁ δὲ φίλος ὁ τῆς οἰκίας κύριος, ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς, ὁ πάντας φιλῶν, καὶ τοὺς μὴ πως πεπιστευκότας αὐτῷ, καὶ διψῶν τὴν σωτηρίαν αὐτῶν· τρεῖς δὲ ἄρτους ὠνόμασε, τὴν εἰς Πατέρα, καὶ 15 Υἱόν, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, πίστιν αἰνιττόμενος, ἣ τις ἐστὶν ὁμολογία τῆς παναγίου καὶ ὁμοουσίου, καὶ ζωοποιῶ Τριάδος. ὁ δὲ φίλος ὁ παραγενόμενος ἐξ ὁδοῦ καὶ ἐπιξενωθείς αὐτῷ, νοηθείη ἂν εἰκότως ὁ Ἄγγελος, ἦγον οἱ Ἄγγελοι οἱ παραγενόμενοι πρὸς τὴν ἐσχάτην τοῦ βίου ὥραν παραλαβεῖν ἡμᾶς· φιλοῦσι γὰρ ἡμᾶς καὶ 20 αὐτοὶ, τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν εὐφροσύνην ποιούμενοι, ὡς ὁ Κύριος φησὶν, “ὅτι χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ” καὶ τὰ ἐξῆς. τὰ δὲ παιδία τὰ ἐπὶ τῆς κλίνης ἀναπαυόμενα τοὺς τραφέντας ὡς τὰ παιδία καὶ παραπεπιστευκότας ἐν ἀπλῇ καρδίᾳ τῷ Εὐαγγελίῳ παρίστησι, καὶ ἡξιωμένους τῷ Κυρίῳ συναναπαύεσθαι, ὡς καὶ περὶ τούτου αὐτὸς 25 ὁ Σωτὴρ λέγει, “ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἤξουσιν καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραάμ” καὶ τὰ ἐξῆς. “Ἀναίδειαν” ἐνταῦθα λέγει τὴν μεθ’ ἐπιμονῆς ἐπιτεταμένην προσευχήν.

11 Τὸ δὲ, “τίς ἐξ ἡμῶν τὸν πατέρα, ἐὰν αἰτήσῃ ἄρτον,” καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ περὶ τοῦ ἔχοντος δαιμόνιον κωφόν, καὶ περὶ τῶν λεγόντων 30 ὅτι ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, καὶ “ὅταν τὸ ἀκάθαρτον “πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως “καὶ ἔσονται ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χεῖρονα τῶν πρώτων,” προεγρᾶφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. ΛΘ.

Περὶ τοῦ ἔχοντος δαιμόνιον κωφόν.

- 14 Τίτος Βοστρῶν. Κωφὸν καλεῖ, τὸ κωφότητα ἐμποιοῦν πρὸς τὸ μὴ ἀκουσθῆναι λόγον Θεοῦ· δαίμονες γὰρ πονηρότατοι περιελόντες τὸ εὐήκουσιν τῆς τῶν ἀνθρώπων προαιρέσεως, ἐπήρωσαν ἡμῶν 5 τὴν ἀκοὴν τῆς ψυχῆς· διὰ τοῦτο Χριστὸς παρεγένετο, ἵνα ἐκβάλῃ τὸ δαιμόνιον τὸ κωφόν, καὶ ἀκούσωμεν λόγον ἀληθείας· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος ἦν ὁ δαιμονιζόμενος κωφός, ἀλλ' ὁ εἰς ἐτύγχανε δεῖγμα τῶν πάντων· τὸν δὲ ἕνα θεραπεύει, ἵνα καθολικὸν γεῦμα παράσχω τῆς οἰκουμενικῆς σωτηρίας, καὶ ὅταν εἰς ἐκ γενετῆς τυφλὸς σω- 10 ματικῶς εὐεργετῆται, πάντες πνευματικῶς εὐαγγελιζόμεθα· καὶ ὅταν εἰς παραλυτικὸς βαδίσῃ, εἰς μὲν διὰ ποδῶν παρ' ἐλπίδα τρέχει, ὁ δὲ κόσμος ἅμα τῷ ἐνὶ, διὰ τῷ τῆς πίστεως αἰνίγματι τρέχει τὸν δρόμον τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οἱ πονηροὶ μετέθηκαν τὴν εὐεργεσίας εἰς γοητείαν, τῆς ἰδίας ὑποψίας ὄντες αὐτοῖς 15 μαθηταί.

ΚΤΙΛΛΟΤ Ἀλεξανδρείας. Κωφὸν ἐν τούτοις τὸν ἄφωνον ὀνομάσθαι φαμέν· τούτου καθαρισθέντος, καὶ τελεσθέντος τοῦ θαύματος, κατεκρότει μὲν ἡ πληθὺς ταῖς εὐφημίαις αὐτὸν, καὶ δοῖξ' θεοπρεπεῖ στεφανοῦν ἠπειλέγετο τὸν θαυματοργόν· τινὲς δὲ, 20 φησὶν, ἐξ αὐτῶν, οὗτοί τε ἦσαν γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, ἀπονοοῖα καὶ φθόνῳ μεθύοντες τὴν καρδίαν, προσθήκην τῇ νόσῳ τὸ θαῦμα πεποιήνται, ἀφιστάντες γὰρ αὐτοῦ τὰ θεοπρεπῶς εἰργασμένα, τῷ διαβόλῳ προσενέμηκαν τὸ ὃ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν, δι' αὐτοῦ γὰρ αὐτὸν ἐκβάλλειν ἔφασαν τὰ δαιμόνια. 25

Ἀκτλ. ° Ἰστησι μὲν γὰρ βασιλείας τῶν ὑπὸ χεῖρα τὸ γνήσιον, ἰστησι δὲ οἴκους, τὸ κατὰ μηδὲνα τρόπον ἀντιφέρεισθαί τινας ἀλλήλοις τῶν ἐν αὐτῷ. ἔστησε δ' ἂν καὶ τὴν τοῦ Βεελζεβούλ βασιλείαν, τὸ μὴ αὐτὸν ἑαυτῷ δρᾶν ἐθέλῃν τὰ ἐναντία. Πῶς οὖν ἐκβάλλει Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν; οὐκοῦν οὐχ ἐκόντα τῶν 30 ἀνθρώπων ἐκτέμνεται τὰ δαιμόνια, οὐ γὰρ μάχεται, φησὶν, ὁ Σατανᾶς ἑαυτῷ, οὐκ ἐπιπλήττει τοῖς ἑαυτοῦ δορυφόροις. Συγ-

° τῇ Cod.   ° Ἀκτλ. Cod.   Nomen vid. esse corruptum; forte. γερον. Ἀπολ. i. e. Ἀπολυαρίου.

κροτεῖ δὲ μᾶλλον τὴν αὐτοῦ βασιλείαν· λείπεται τοίνυν ἐννοεῖν, ὅτι δύναμις θεία συντρίβει τὸν Σατανᾶν.

ΤΙΤΟΤ ΒΟΣΤΡΑΝ. Ἰουδαῖοι καὶ ἐξ Ἰουδαίων κατὰ σάρκα γεγόνασιν οἱ μακάριοι μαθηταί· οὗτοι τὴν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐξουσίαν ἐσχήκασιν παρὰ Χριστοῦ, καὶ δὴ καὶ ἀπήλλαττον τοὺς 5 ἐνισχημένους, ἐπιφωνοῦντες αὐτοῖς τὸ “ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ.” “Ὅτε τοίνυν, φησὶν, οἱ ἐξ ὑμῶν γεγονότες υἱοὶ ἐν ὀνόματί μου τὸν Βεελζεβούλ θριαμβεύουσιν⁹, ἐπιπλήττοντες αὐτοῦ τοὺς δορυφόρους, καὶ ἀμελλήτι τῶν ἐχόντων αὐτοὺς ἐκπέμποντες, πῶς οὐκ ἐναργῆς δυσφημία, πολὺ τὸ ἀμαθὲς ἔχουσα συμπεπλεγμένον τῷ λέγειν, 10 ἐμὲ δανείζεσθαι δύναμιν, τὴν παράκλησιν τε τοῦ Βεελζεβούλ. κατακριθήσεσθε τοίνυν, φησὶν, ὑπὸ τῆς πίστεως τῶν ἐξ ὑμῶν γεγονότων υἱῶν, εἴπερ αὐτοὶ μὲν τὴν παρ’ ἐμοῦ λαβόντες ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, παραλύουσι τὸν Σατανᾶν, καὶ οὐκ ἐκόντες τῶν ἐχόντων αὐτὸν ἐκπέμποντες· ὑμεῖς δὲ λέγετε ταῖς ἐκείνου δυνά- 15 μεσι κεκρημένον ἐνεργεῖν ἐμὲ τὰς θεοσημείας. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἄληθες, ἔωλον δὲ μᾶλλον ἐστὶ καὶ κατεφενυσμένον καὶ συκοφαντίας ἔχον γραφὴν, προδηλον ὅτι ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐβάλλω τὰ δαιμόνια· δάκτυλον Θεοῦ τὸ Ἅγιον Πνεῦμά φησι.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ Ἀλεξανδρείας. Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐπεδήμησα, φησὶ, 20 ἵνα πάντας ἐξέλωμεν τῶν τοῦ διαβόλου χειρῶν, ἵνα αἰχμαλώτους ὄντας ἐλευθερώσω, καὶ φωτίσω ἐσκοτισμένους, καὶ πεσόντας ἀναστήσω, καὶ συντεθραυσμένους ἰάσωμαι, ἵνα τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ παρὰ διεσκορπισμένα παρ’ ἐκείνου δηλονότι, συναγάγω εἰς ζωὴν. ὁ δὲ γε Σατανᾶς μὴ ᾔων μετ’ ἐμοῦ ἐπιχειρεῖ σκορπίζειν ἃ συνῆξα καὶ 25 ἔσωσα. Πῶς οὖν ὁ μαχόμενος ταῖς ἐμαῖς οἰκονομίαις δίδωσι μοι δύναμιν καθ’ αὐτοῦ; ἄρ’ οὐκ εὐθὲς τὸ οἶεσθαί γε τοιοῦτόν τι γεγενῆσθαι; πόθεν οὖν ἄρα συμβέβηκε τοῖς Ἰουδαίων δήμοις τὸ κατολισθεῖν εἰς τοσαύτας ἐννοίας περὶ Χριστοῦ, αὐτὸς δισσάφησεν εἰπὼν, ὅτι “ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου,” 30 καὶ τὰ ἐξῆς.

24 ὈΡΙΓΕΝΟΣ. Τί ἐστὶ τὸ διέρχεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν “δι’ ἀνδρῶν τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν καὶ μὴ εὐρίσκων;” ἄνδρες τόποι οἱ ἐξ ἐθνῶν τὸ πρότερον, νυνὶ δὲ πεπλήρωται ὕδατος θείου, καὶ

οὐκέτι παρέχουσιν ἀνάπαυσιν αὐτοῖς· ποιεῖται τοίνυν ἐπιστροφὴν πρὸς τὸ πρότερον αὐτοῦ δοχεῖον τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ὡς εὔρεν αὐτοὺς οὐκέτι θεῖον ἔχοντας ἐν αὐτοῖς οὐδὲν, ἀλλ' ἐρήμους ὄντας καὶ σχολάζοντας αὐτῶ πρὸς ἐνοίκησιν, κατφκῆσατο δηλαδὴ μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως. Τοῦτο γὰρ φαίνεται δηλοῦν, “ἐπὶ 5 λέγων ἕτερα πνεύματα μετ’ αὐτοῦ,” καθάπερ εἶπεν ἐπὶ πλήθους ὀνομάζειν ἡ θεία γραφὴ τὸν τοσοῦτον ἀριθμῶ, ἐπειδὴ λέγει, “ὅτι “στεῖρα ἔτεκεν ἐπτά, καὶ ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις ἡσθένησεν.” οὐδὲ γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ὅποιον ἔσχον ἐν Αἰγύπτῳ, τοιοῦτον ἔχουσιν οἱ εἰς τὸν Τῖδον μου ἀπιστήσαντες· πεπλήρωται καὶ 10 ἄλλων πονηρῶν, καὶ γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χειρόνα τῶν πρώτων· χειρόνα γὰρ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ νῦν πάσχουσιν, ἐπειδὴ περ εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν οὐ πεπιστεύκασιν, ἀλλὰ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπέκτειναν, ὅθεν ἐστερήθησαν τῆς ζωῆς· καὶ οὐκέτι λέγει ἐν αὐτοῖς προφήτης, τάδε λέγει Κύριος, οὐκ ἔστι σημεῖον ἐν αὐτοῖς, οὐκέτι 15 πέρας, οὐκέτι σημεῖον ἐπιφανείας καὶ παρουσίας τοῦ Θεοῦ. μεταβέβηκε γὰρ τὰ ἀγαθὰ ἐφ’ ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἐθνῶν, τοῦτον⁹ Ἰησοῦ λόγον εἰρηκότος, “ἀρθήσεται ἀπ’ αὐτῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ “δοθήσεται ἔθνει ποιῶντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.”

ΚΕΦ. Μ.

20

Περὶ τῆς ἐκ τοῦ ὄχλου ἐπαράσης φωνῆν.

- 27 Διὰ τί τῆς γυναικὸς εἰπούσης, “μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστά-
 “σασά σε,” καὶ τὰ ἐξῆς, αὐτὸς Χριστὸς ὁ δεσπότης εἶπε, “με-
 “νοῦνγε μακάριοι εἰ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ φυλάσ-
 “σοντες αὐτόν;” ἀρμοδίως πρὸς τὸν καιρὸν τοῦτό φησιν· ἐπειδὴ 25
 γὰρ οἱ τῶν θείων λόγων ἀνήκοντες τοὺς ὑπηρετοὺς τούτων κατέκριναν,
 αὐτὸς τὸ ἐναντίον ποιῶν, μᾶλλον μακαρίζει τούτους· λοιπὸν δὲ καὶ
 διὰ τὸν ἰαθέντα καφὸν, ἵνα καὶ αὐτὸς ἀκούσας μάθῃ, καὶ μαθὼν
 πιστεύσῃ, καὶ πιστεύσας ἐργάσῃται, καὶ ἐργασμένος στεφανωθῇ
 καὶ δοξασθῇ μετὰ πάντων τῶν φυλασσόντων τὰς δεσποτικὰς ἐντολάς. 30
 ἅπερ εἶπεν ὁ δεσπότης Χριστὸς, “ὅτι ἡ γενεὰ αὕτη πονηρὰ ἐστίν,”
 ὥς “ἔσται φωτεινὸν ὅλον” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

⁹ τὸν τοῦ Cod.

ΚΕΦ. ΜΑ.

Περὶ τῶν αἰτούντων σημείων.

- 33 Οὐδεὶς δὲ λύχνον ἄψας εἰς κρυπτὸν τίθησιν, οὐδὲ ὑπὸ τὸν μόδιον κ. τ. έ.

Λύχνον ἔχοντες ἐν αὐτοῖς οἱ ἄνθρωποι τὴν νοερὰν δύναμιν, οὐκ εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγουσι ταύτην, ἀλλ' εἰς τὸ ἀφανὲς κρύπτουσι τὸ μὴ ζητεῖν τὴν ἑκλαμψιν τοῦ νοῦ, ἀλλὰ τὴν ἑξῶθεν καὶ ματαίαν λαμπρότητα. αὕτη γὰρ γίνεται περὶ τὸν νοῦν σκότος, εἰς πονηρίαν αὐτὸν ἐκκαλουμένη, οἷα δὴ καὶ ἡ περὶ τοὺς Φαρισαίους δοξα παρὰ τῷ πλήθει φθονερῷ καὶ κακοήθως κατὰ τοῦ τιμωμένον παρασκευά- 10 ζουσα, καὶ προσάγειν διὰ στόματος λόγους ἀσεβεῖς καὶ συκοφαντικούς. οὕτως γὰρ ἔνδοθεν καὶ ἀπὸ καρδίας ἐρχόμενον τὸ σκότος, ὅλον τὸ σῶμα πληροῖ, οὐ μόνον τὸ στόμα λόγων ἐμπιπλῶσα τῶν μὴ δικαίων, ἀλλὰ καὶ χεῖρας ἐπὶ μισαιφονίαν ἐγείρουσα· ὃ δὴ καὶ πράττουσι μικρὸν ὕστερον, ἀπὸ τοῦ φθόνου πρὸς τὸν φόνον ἐγειρό- 15 μενοι. ἐξὸν οὖν ὑμῖν, φησὶ, καθαρὸν κατασκευάζειν τὸν νοῦν, καὶ διὰ τούτου καταλαμπρύνειν ἑαυτῶν τοὺς τε λόγους καὶ τὰς πράξεις, ὑμεῖς δὲ τούναντίον, ὅθεν χρὴ προάγειν φῶς, ἐντεῦθεν προάγεται σκότος.

ΚΕΦ. ΜΒ.

20

Περὶ τοῦ Φαρισαίου τοῦ καλίσαντος τὸν Ἰησοῦν.

- 37 Τίνας ἔνεκεν πονηρῶν καὶ βεβήλων ὄντων τῶν Φαρισαίων καὶ βασκάνων καὶ ἀλαζόνων, κληθεὶς παρ' ἐνὸς ἐξ αὐτῶν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν οὐ παρητήσατο, ἀλλ' εἰσελθὼν ἀνεκλήθη; οὐχ ὡς ἄγνων τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς σκαιότητα ὁ πάντα εἰδὼς τοῦτο πεποί- 25 ηκεν, ἀλλὰ νοθετῆσαι τούτους ἐπειγόμενος, μυσταγωγίας πρόφασιν τὸ πρᾶγμα ποιούμενος.

Ἐσκανδαλίσθη δὲ ὁ Φαρισαῖος, ὅτι οὐ πρὸς τοῦ ἀρίστου ἐβαπτίσθη, ἀσυνέτως σφοδρὰ, τοῦτο γὰρ ἐποίουν ἐκεῖνοι, ρύπου παντὸς ἑαυτοὺς, ὡς ἐνόμιζον, ἀπαλλάττοντες, ὅπερ οὐδαμοῦ προσέταξε 30 Μωϋσῆς τοῦτο ποιεῖν.

Μόνη γὰρ διὰ τῶν ὑδάτων ἀπόνιψις χρειωδεστάτη λίαν ἐστὶ, τοῖς ῥυπῶσι σωματικῶς, ἀκαθαρσίαν δὲ τὴν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἀπαλλάξαι οὐ δύναται. Τὰ τούτων ἀκόλουθα, οἶόν ἐστιν, εἶπεν ὁ Κύριος, “ ὑμεῖς οἱ Φαρισαῖοι τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου,” ἕως “ τὸ “ γὰρ Ἁγίον Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς,” πρὶεγράφη εἰς τὸ κατὰ 5 Ματθαῖον.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΪΑΣ. Ἐξῆν μὲν γὰρ καὶ ἐτέροις λόγοις χρήσασθαι τὸν Κύριον, νουθετεῖν ἐθέλοντα τὸν ἀσύνητον Φαρισαῖον, ἐπιδράττεται καὶ τοῦ καιροῦ καὶ οἶον ἐκ τῶν ὄντων ἐν χερσὶν ἐξυφαίνει τὴν μυσταγωγίαν· ὥς γὰρ ἐν καιρῷ τροφῆς καὶ τραπέζης 10 ἐναργὲς ὑπόδειγμα δέχεται τὸ ποτήριον καὶ τὸν πίνακα, καὶ διαδείκνυσιν ὅτι καθαρὸς καὶ ἐκνευμμένους εἶναι χρή τοὺς εἰλικρινῶς λατρεύοντας τῷ Θεῷ, καὶ οὐ δήπου μόνης ἐξ ἀκαθαρσίας σωματικῆς· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῆς εἰς νοῦν ἔσω κεκρυμμένης, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὰ ταῖς τραπέζαις ἐξυπηρετοῦντα τῶν σκευῶν καὶ τῶν ἔξωθεν 15 ἐλευθεροῦσθαι ῥύπων, εὖ ἂν ἔχοι, καὶ προσέτι τοῦτο τῶν ἔσω. Ὁ γὰρ ποιήσας τὸ ἔξωθεν φησὶ, καὶ τὰ ἄνωθεν ἐποίησε, τουτέστιν ὁ τὸ σῶμα κτίσας, καὶ ψυχὴν εἰργάσατο. χρή τοιγαροῦν ἐν ὅσῳ τὰ ποιήματα τοῦ φιλαρέτου Θεοῦ σύνδρομον ἔχει τὴν ἀποκάθαρσιν¹, ἀλλ’ ἦν ἀληθὲς τοῦτο τοῖς γραμματεῦσί τε καὶ Φαρισαίοις· μέχρι 20 γὰρ μόνου τοῦ δοκεῖν εἶναι καθαρὸς αὐτοὺς πάντα δρᾶν ἐσπούδαζον, “ τάφοις κεκοινωνημένοι προσεικότες” κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνήν, “ ἔξωθεν μὲν ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμοντες ὀστέων νεκρῶν καὶ “ πάσης ἀκαθαρσίας.” Ἀλλ’ οὐ τοιούτους ἡμᾶς εἶναι βούλεται Χριστός· ἁγίους δὲ καὶ ἀμώμους ψυχῇ² τε καὶ σώματι. 25

42 Ὁ γὰρ ἔδει μάλιστα κατορθοῦν, ταῦτα παρέντες ὡς ἔωλα, τουτέστι τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, μόνας ἐκείνας ἀκριβῶς ἐτήρουν τὰς ἐντολάς, ἥγουν τηρεῖσθαι προσέταττον παρὰ τὸν ὑπὸ χεῖρα λαόν, αἱ πλείστας αὐτοῖς λημμάτων ὕδοι ἦσαν καὶ ἀφορμαὶ, ὥστε μὴδὲ τὰ τῶν λαχάνων λεπτὰ καὶ οὐδενὸς ἄξια 30 λόγου παρατρέχειν αὐτούς· ἔργον δὲ ἀγάπης τῆς εἰς Θεόν, τὸ κατὰ μὴδὲνα τρόπον προσκρούειν αὐτῷ, δεδιέναι δὲ τοῦ παντὸς νόμου παράβασιν, κρίσεως δὲ ἡ δικαιοκρισία καὶ τὸ φροντίδος ἴσης ἀξιοῦν τὰ θεσεπισμένα, καὶ μὴ ῥαθυμεῖν μὲν τῶν ἀναγκαίων

¹ Leg. vid. ἔχειν sed alia manca sunt.

² ψυχῇ Cod.

μόνοις δὲ τοῖς ἐπικερδέσιν ἀκριβῶς ὀρᾶν, ἀλλὰ προσκλινῇ ποι-
εῖσθαι τὴν ψῆφον τὴν ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι· τὸ γὰρ ἄδिका
κρίνειν οὐκ ἀγάπην τὴν εἰς ἀδελφοὺς τηρούντων ἐστί· τὰ τοίνυν
ἀναγκαῖα καὶ συνεκτικὰ μὴ τηροῦντες τοῦ νόμου, τὰς δεκάτας
λαμβάνειν ἐσπούδαζον καὶ τῶν εὐτελεστάτων. 5

Τὸ γὰρ ἀσπασμοὺς ζητεῖν παρὰ πάντων τῶν ἐν ἀγορᾷ, καὶ τὸ
προσεδρεύειν ἐν συλλόγοις περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι σπουδάζοντες,
μνημάτων ἀδήλων οὐδὲν διαφέρουσι· ἃ διαπρέπει μὲν τοῖς ἔξωθεν
κόσμοις, μεστὰ δὲ εἰσι πάσης ἀκαθαρσίας. ἐνταῦθά μοι βλέπε
διαβεβλημένην ἐσχάτως τὴν ὑπόκρισιν τὸ πρὸς ἀρέσκειαν ἀνθρώ- 10
πων ἅπαντα διαπράττεσθαι. Διὰ τοῦτό φησιν ὁ μακάριος Παῦ-
λος, “ εἰ ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην.”

ΚΕΦ. ΜΓ.

Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν νομικῶν.

46 Δυσφόρητον μὲν αἰεὶ πῶς ἐστὶν ἀνθρώπῳ παντὶ τὸ ἐλέγχεσθαι, 15
πλὴν οὐκ ἀνόνητον τοῖς ἐπιεικέσι, μεθίστησι γὰρ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ
ἄμεινον. ἄθρει τοῦτο πεπονθότας τοὺς παρὰ γε τοῖς Ἰουδαίοις
ὠνομασμένους νομικοὺς. ὁ μὲν γὰρ τῶν ὅλων Σωτὴρ ἐπετίμα τοῖς
Φαρισαίοις, ὡς ἔξω τρέχουσι τῆς εὐθείας ὁδοῦ· πρὸς ταῦτα δὲ τὸ
τῶν ἀνοσίων νομικῶν ἐχαλέπαινε στῖφος. ἑαυτοὺς γὰρ ὑποφέρουσι 20
τοῖς ἐγκλήμασι, καὶ καθ' ἑαυτῶν εἰρῆσθαι νομίζουσιν, ἃ πρὸς
ἐκείνους ἔφη Χριστός· ἀλλ' ἦν δήπου κρεῖττον, ἀγαπῆσαι μὲν
τὸν ἔλεγχον, αἰτῆσαι δὲ τῶν ἀρρωστημάτων τὴν λύσιν, καὶ μὴ
ὑβριν ἀμαθῶς τὸν ἔλεγχον ὀνομάζειν, ἐπωφελῇ ὄντα καὶ χρήσιμον.
Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; ἐπιτείνει τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν εἰκαίαν 25
αὐτῶν ὀφρὺν καταφέρει λέγων, “ καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαί.”

50 Περὶ δὲ τοῦ Ζαχαρίου, οὗ εἶπεν ὁ Κύριος ὅτι μεταξὺ τοῦ
θυσιαστηρίου τοῦ ναοῦ ἐσφάγη, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης φησὶν,
ὅτι ὁ πατήρ ἐστι τοῦ προδρόμου· καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἀπεχώρισε τὴν
παναγίαν θεοτόκον Μαρίαν, καὶ μετὰ τὸν ἄφθορον τόκον, τοῦ ταῖς 30
παρθένοις ἀποκεκληρωμένου τόπου ἐν τῷ ναῷ, ἣν δὲ οὗτος ὁ
τόπος μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐμαρτύρει δὲ καὶ
βασιλέα τῆς κτίσεως εἶναι τὸν εἰς γέννησιν ἀνθρωπίνην οἰκονομικῶς

ἐξ αὐτῆς κατὰ ἀλήθειαν προσελθόντα, φόβῳ τοῦ μὴ γενέσθαι βασιλεῖ ὑποχειρίους, διὰ τοῦτο τὸν ἱερέα μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου κατέσφαξαν.

52 Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως.

5

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. “Κλεῖδα γνώσεως” καὶ αὐτὸν εἶναι φαινόμενον τὸν νόμον καὶ τὴν ἐν Χριστῷ δικαιοσύνην, διὰ πίστεως δὲ δηλονότι τῆς εἰς αὐτόν. Ἦν μὲν γὰρ ὁ νόμος ἐν σκιᾷ καὶ τύπῳ, πλὴν οἱ τύποι διαμορφοῦσι τὴν ἀλήθειαν καὶ γράφουσιν αἱ σκιαὶ πολυτρόπως ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον. μόνος ἐσφάζετο κατὰ 10 τὸν τοῦ Μωϋσέως νόμον ἡθισιὸν τῶν κρεῶν αὐτοῦ, καὶ ἔχριον τῷ αἵματι τὰς φλίας, καὶ νενικήκασιν τὸν ὀλοθρευτήν, ἀλλ’ αἷμα προβάτου κοινοῦ οὐκ ἂν ἴσχυεν ἀνατρέψαι θάνατον. ἐμορφόυτο δὴ οὖν ὡς ἐν ἀμυνῷ Χριστὸς, τὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ κοινοῦ ζωῆς ὑπομένων σφαγὴν, καὶ σώζων αἵματι τῷ ἰδίῳ τοὺς μετέχοντας αὐτοῦ. 15 πλείστα δ’ ἂν τις πρὸς τοῦτο λέγοιτο, δι’ ὧν ἔνεστιν ἰδεῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιαῆς γραφόμενον· ἔφη δέ που καὶ αὐτὸς τοῖς Ἰουδαίοις προλαλῶν, ὅτι “ὁ κατηγορῶν “ὕμῶν Μωϋσῆς, εἰς δὲ ὑμεῖς ἠλπίκατε· εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωϋ- “σεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε.” καὶ 20 πάλιν, “ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ὑμεῖς ζῶν “αἰώνιον ἔχειν, καὶ αὐταὶ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ.” καὶ “οὐ θέλετε ἔλθεῖν πρὸς με” ἅπας γὰρ ὁ λόγος τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εἰς αὐτὸν ὁρᾷ, καὶ ἐπ’ αὐτῷ συντείνεται.

Ἐπειδὴ οὖν τοὺς καλουμένους νομικοὺς, ἅτε δὴ τὸν Μωϋσέως 25 πολυπραγμονοῦντας νόμον, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν οὐκ ἡρνηκότας φωνὰς, ἀνοίγει τρόπον τινὰ τοῖς Ἰουδαίῳ δῆμοις τὰς τῆς γνώσεως θύρας. παιδαγωγεῖ γὰρ ὁ νόμος ἐπὶ Χριστὸν, ἀποφέρει δὲ εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν ἁγίων προφητῶν εὐσεβῆ κηρύγματα. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ πεπράχασιν οἱ καλούμενοι νομικοί, 30 ἐκ δὲ τῶν ἐναντιῶν ἤραν τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, ἵνα τὴν διὰ νόμου χειραγωγίαν ἐνοῆς ἦτοι τὴν πίστιν, δηλὸν δ’ ὅτι τὴν εἰς Χριστὸν, προσγίνεται γὰρ διὰ τῆς πίστεως τῆς ἀληθείας ἡ γνώσις· καὶ γοῦν ὁ προφῆτης Ἠσαΐας οὕτω περὶ φησί· “καὶ ἐὰν πιστεύητε,

“οὐδ’ οὐ μὴ συνῆτε,” χωρὶς γὰρ πίστεως ἀδύνατον εὐαρεσθῆσαί ποτε. ἦσαν τοίνυν τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως οἱ καλούμενοι νομικοί· οὐ γὰρ εἶναι πιστεῦσαι τινὰς εἰς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν, εἰ καὶ θαυματούργηκε πολυτρόπως· οἱ δὲ καίτοι θαυμάσαι δέον, ἐπὶ τούτοις αὐτὸν διέσυρον τὰς θεοσημείας καὶ τοὺς ὑπὸ χειρὰ λαοὺς 5 σκανδαλίζοντες ἔφασκον, “οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ μὴ “ἐν Βεελζεβούλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων.”

‘Ορᾷς ἐν τούτοις τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως αἶροντας· ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, φανερὸν κατέστη τοῖς ἀκροαμένοις τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τέλειον καὶ εὐάρεστον· οἱ δὲ 10 ταύτας αὐτοῦ τὰς μυσταγωγίας οὐκ ἀμωμήτους ἀφέντες ἀλίσκονται. προσεφώνουν γὰρ τοῖς ὄχλοις, δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; ἦσαν οὖν κατὰ τὸ ἀληθὲς τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, αὐτοὶ δὲ οὐκ εἰσῆλθον, κεκωλύκασι δὲ καὶ ἐτέρους.

ΚΕΦ. ΜΔ.

15

Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΔΕΜΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἄπας γὰρ ἡμῶν λόγος καὶ πᾶν ἔργον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἔσται φανερόν, περιττὴ τοιγαροῦν ἡ ὑπόκρισις, δεῖ δὴ ἀληθινούς ἡμᾶς ὁρᾶσθαι προσκυνητάς.

- 4 Τοῦτ’ αὐτοῦ. Εἰς πνευματικὴν εὐανδρίαν ἀλείφει τοὺς ἀγα- 20 πῶντας αὐτόν· λέγω γὰρ ὑμῖν, φησὶ, τοῖς φίλοις μου, οὐχ ἅπασιν ἀπλῶς πρόπει ἂν, ὡς ἔοικεν, ὁ περὶ τούτων λόγος, ἐκείνοις δὲ μᾶλλον οἷς ἂν ἐνυπάρχον ὁρῶτο τὸ ἐξ ὅλης καρδίας ἀγαπᾶν αὐτόν, οἷς καὶ ἀρμόζει λέγειν, “τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ “Χριστοῦ; θλάψις ἢ στενοχωρία, ἢ λιμὸς, ἢ διωγμὸς, ἢ γυμνότης, 25 “ἢ μάχαιρα;” οἱ γὰρ μὴ τοιοῦτοι, εὐπαρακόμιστοι λίαν εἰσὶ, καὶ πρὸς ἀποστασίαν ἐτοιμότεροι.

Καὶ μετ’ ὀλίγα—Προσενθυμεῖσθαι δὲ τούτοις κάκεινο προσ- ἔκει· εὐρίσκονται γὰρ διὰ πόνων οἱ στέφανοι, καὶ ἄνθρωποι μὲν μέχρι σώματος ἐκτείνουσι τὰς ὀργὰς, καὶ πέρας αὐτοῖς τῆς καθ’ 30 ἡμᾶς ἐπιβουλῆς ὁ τῆς σαρκὸς θάνατος, Θεοῦ δὲ κολάζοντος οὐ μέχρι μόνης σαρκὸς ἡ ζημία στήσεται, ἀλλὰ καὶ αὕτη συνυπο-

φέρεται ταῖς οἰκείαις ἢ ἀθλία ψυχῇ· οὐκοῦν εἰσίστω μᾶλλον ὁ μετ' εὐκλείας θάνατος, εἰς ἀρχὰς ἡμᾶς ἀναφέρων ἀτελευτήτου ζωῆς.

ΤΟΥΤ' Αὐτοῦ. Ὅρᾳς ὅσῃν ποιεῖται τὴν πρόνοιαν τῶν ἀγαπῶντων αὐτόν· εἰ γὰρ μέχρι τῶν οὕτω εὐτελεστάτων ἐκτείνεται, καὶ οἷον κάτεισιν ἐπὶ τὰ πάντων μικρότατα τῶν ζώων, πῶς ἂν ἐπιλάβοιτο 5 τῶν ἀγαπῶντων αὐτόν; οὐγε τοσαύτην αὐτῶν ποιεῖται πρόνοιαν, ὥς ἕκαστα τῶν κατ' αὐτοὺς εἰδέναι λεπτῶς, καὶ οἷον ἡριθμημένας ἔχειν αὐτῶν τὰς τρίχας; ἡ γὰρ οὐκ ἑάσει πεσεῖν εἰς πειρασμόν, ἢ γοῦν οἰκονομικῶς, ἵνα παθόντες εὐδοκίμησωμεν, εἰς παγίδα πεσεῖν ἐπιτρέψας, χορηγήσει πάντως καὶ τὸ δύνασθαι διενεγκεῖν. 10

ΚΕΦ. ΜΕ.

Περὶ τοῦ θέλοντος μερίσασθαι τὴν κληρονομίαν.

- 13 Διὰ τί πρὸς τὸν εἰπόντα αὐτῷ, “ διδάσκαλε, εἰπὲ τῷ ἀδελφῷ
 “ μου, μερίσασθαι μετ' ἐμοῦ τὴν κληρονομίαν,” ἀποκριθεὶς εἶπεν,
 “ ἄνθρωπε, τίς με κατέστησεν ἄρχοντα ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς;” 15
 ἐπειδὴ περ ἐκεῖνος καταλιπὼν αὐτόν τὰ χρήσιμα καὶ πρὸς σωτη-
 ρίαν ψυχῆς συντείνοντα, περὶ γῆνιν τε καὶ προσκαίρων πραγμά-
 των, ἐξήτει μεριστὴν αὐτόν γενέσθαι, τούτου χάριν ὡς ὀχληρὸν καὶ
 οὐδὲν ἐθέλοντα μαθεῖν ὧν ἐχρῆν εἰδέναι, πρᾶως ἀποπέμπεται, καὶ
 ὡς σμικροψυχος περὶ τὴν αἴτησιν γενόμενος τῆς αὐτοῦ μικρο- 20
 πρεπείας· πείθων διὰ τούτων αὐτόν τε καὶ τοὺς τότε καὶ νῦν
 ἀκούοντας, παντὸς μὲν ἀποφοιτᾶν γῆνιου τε καὶ προσκαίρου
 πράγματος, μὴ φιλονεικοῦντας ἀδελφοῖς, εἰκοντας μᾶλλον αὐτοῖς,
 καὶ εἰ βούλονται πλεονεκτεῖν· ἀπὸ γὰρ τοῦ “ αἵροντος,” φησι,
 “ τὰ σὰ μὴ ἀπαίτει” ζητεῖτε δὲ μᾶλλον τὰ ὅσα περ ἐστὶ χρή- 25
 σιμα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς· διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων,
 “ ὁράτε καὶ φυλάσσεσθε, ἀπὸ πάσης πλεονεξίας,” καὶ τὰ ἐξῆς·
 ὡς βόθρον τινὰ διαβολικὸν παραινῶν ἡμῖν ταύτην ἀποφεύγειν, καὶ
 δὴ καὶ εἰδωλολάτριαν ὁ σοφὸς ὀνομάζει Παῦλος, ὡς μόνως τάχα 30
 που πρέπουσαν τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεὸν, ἢ καὶ ἰσοστάθμως ἔχουσαν
 εἰς βεβήλωσιν τὸ λατρεύειν τινὰς ξύλοις τε καὶ λίθοις.

ΚΕΦ. ΜΣ.

Περὶ τοῦ οὗ ηὐφόρησεν ἡ χώρα πλουσίον.

- 16 Πῶς δὲ “οὐκ ἔστι ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν
 “ὑπαρχόντων αὐτοῦ,” διὰ τὸ μὴ πλούτῳ συνεκτείνεσθαι τὸ τῆς ζωῆς
 μέτρον, καθὼς ἡμῖν σαφῶς τε καὶ ἐναργῶς ὑπέδειξεν αὐτὸς ὁ 5
 δεσπότης Χριστὸς, τὴν τοῖς προειρημένοις συνεζευγμένην παρα-
 βολὴν εὖ μάλιστα συντέθεικεν. | “Ἀνθρώπου γάρ τινος,” φησὶ,
 “πλουσίον εὐφόρησεν ἡ χώρα,” καὶ τὰ ἐξῆς.
- 17 Χρὴ δὲ σκοπῆσαι ἡμᾶς ἀκριβῶς τὸ τοῦ λόγου εὐτεχνον, ὅτι
 οὐχ ἐν ἡμῖν εὐφορῆσαν εἰσέδειξε χωρίον, ἀλλ’ ὅλην, ἔφη, χώραν 10
 εὐκαρπον γενέσθαι τῷ κεκτημένῳ, ἵνα μάθωμεν τοῦ πείθους τὸ
 βάθος· καὶ γὰρ ὅταν οὕτω πολλοῖς περιχεόμενος ἀγαθοῖς στενο-
 χωρεῖται πεφροντικῶς, “τί γὰρ ποιήσω;” φησὶ, διὸ καὶ ἐσκέπτετο
 μόνος ἀπολαύειν τῶν προσόντων αὐτῷ, οὐχ ὁρῶν πρὸς τὸ μέλλον,
 οὐκ ἀναβλέπων πρὸς τὸν Θεόν, οὐκ ἐρῶν φιλοπτωχίας, καὶ τῶν 15
 ἐντεῦθεν αὐχνημάτων ἐφιεμένος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔτι τούτου παραλο-
 γώτερον, ἑαυτῷ μῆκος ὀρίζει ζωῆς, ὥσπερ ἐκ γῆς καὶ τοῦτο θερί-
 σας· “ἐρῶ γὰρ,” φησὶ, “τῇ ψυχῇ μου, ψυχὴν, ἔχεις πολλὰ
 “ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά· φάγε, πίε, εὐφραίνου· διὸ καὶ
 “Θεὸς εἶπεν αὐτῷ, ἄφρων, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαι- 20
 “τοῦσιν ἀπὸ σοῦ, ἃ δὲ ἡτοίμασας, τίνι ἔσται;” ἀληθὲς οὖν, ὅτι
 “οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἔσται ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων
 “αὐτῷ.” διὸ τὸ ἐπαγόμενον ὅτι “οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ καὶ μὴ
 “εἰς Θεὸν πλουτῶν,” φοβηθέντες, μηδὲ εἰς ἔννοιαν τοῦ πλουτεῖν
 ἔλθωμεν· τρισμακάριος γὰρ καὶ ἐν ἐλπίσι λαμπραῖς ὁ κατὰ 25
 Θεὸν πλουτῶν.

Ἄφρων δὲ δικαίως ἐκλήθη, ἐπειδὴ πᾶς ἄφρων τοιοῦτος καὶ
 μάταιος, καθὼς καὶ ὁ ψαλμωδὸς φησὶ, “πλὴν μάτην πᾶς ἄνθρω-
 “πος θησαυρίζει, καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάξει αὐτά.”

Τὰ ἀκόλουθα τούτων, οἷον “μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν,” 30
 προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἕως “καὶ ταῦτα πάντα προσ-
 “τεθήσεται ὑμῖν.”

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ὡς ἀπὸ γε τῶν πτηνῶν καὶ τῶν
 ἐν ἀγροῖς ἀνθῶν ἰδρυμένην καὶ ἀκατάσειστον ἐργάζεται σοι πίστιν,
 ἐνδοιάζειν δὲ ὅλως οὐκ ἐφίησιν ἡμᾶς, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως τὴν 35

παρ' αὐτοῦ χαρίζεται φειδῶ, τὸ ἀνευθεὲς ἐφ' ἅπασι διδούς· “κατα-
 “νοήσατε,” λέγων “τὰ κρίνα, πῶς αὐξάνει,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἀληθές δὲ τοῦτο· τὰ γὰρ τῶν χρημάτων ἄνθη ποικίλα τε ὄντα
 καὶ πολυειδῆ ἐν κρίνοις μὲν καὶ ἐν ἐτέροις τισὶ τῶν φυομένων ἐν
 ἀγροῖς αξιοθαύμαστον ἔστι τὴν ὥραν· πρὸς δὲ μίμησιν τὴν αὐτῶν 5
 ὑποβαλλόμενον τὸ τεχνουργούμενον λείπεται πάντως ἐκείνων, καὶ
 μόλις ἔρχεται πῶς τῆς ἀληθείας ἐγγύς. Εἰ τοίνυν τοῦθ' οὕτως
 ἔχει, πῶς οὐκ ἀληθές ὅτι οὐδὲ Σολομῶν, καίτοι φιλότιμος οὕτω
 γεγωνῶς, ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. Ἀπόχρη
 τοιγαροῦν τοῖς σοφοῖς τὸ χρεῖας ἕνεκα καὶ μόνης εὐσχήμονα καὶ 10
 εὐπόριστον ἔχειν τὴν στολὴν, καὶ σιτίων λιτότητα μὴ ὑπεραίρου-
 σαν τὸ ἀρκοῦν· ἀρκέσει δὲ τοῖς ἀγίοις ἡ ἐν Χριστῷ τροφή, ἡ
 πνευματικὴ δηλονότι καὶ θεία καὶ νοητὴ, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα δόξα.

- 32 “Μὴ φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον” ἀντὶ τοῦ μὴ ἀπιστήσεως εἰρη-
 ται, μικρὸν δὲ ποίμνιον ὀνομάζει, ἡ ἑπειδὴ παράκειται μικρότης ἐν 15
 τῷ κόσμῳ τοῦτ'α τοῖς ἐκουσίως ἀκτήμοσι καὶ ἀχρημάτοις, ἡ διὰ
 τὸ ἡττᾶσθαι τῆς τῶν Ἀγγέλων πληθύος ἀμετρήτου οὐσης, καὶ
 ἀσυγκρίτως πλεονεκτούσης τὰ καθ' ἡμᾶς. εἰπὼν γὰρ ἐν τῇ τῶν
 ἑκατὸν προβάτων παραβολῇ, ὅτι χαίρει ἐπὶ τῷ ἐνὶ μᾶλλον τῷ
 πλανηθέντι καὶ εὐρεθέντι ἢ ἐπὶ τοῖς ἐννενηκονταεννέα τοῖς μὴ 20
 πεπλανημένοις, ἔδειξεν ὅτι ὡς ἐν ἐν τοῖς ἑκατὸν, τὸ ἐπὶ γῆς ἔστι
 ποίμνιον πρὸς τὰς ἀμετρήτους τῶν ἄνω πνευμάτων ἀγέλας. ἀλλ'
 εἰ καὶ οὕτω μικρὸν ἔστι, φησὶν, ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης ἡ^a πάντα
 λόγον ὑπερεκτείνουσα, δέδωκε καὶ αὐτῷ τῶν ὑπερκειμένων πνευ-
 μάτων τὸν κλῆρον, τουτέστι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· ὁ οὖν τὰ 25
 οὕτω μεγάλα καὶ ἐξαίρετα διδούς, πῶς ὀκνήσει πλουσίως τὰ ἐπὶ
 γῆς παρέχειν ἡμῖν ἀγαθὰ· προδήλως ἐκπληρούντων ἡμῶν τὸ ἐπα-
 γόμενον· φησὶ γὰρ, “πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν καὶ δότε
 “ἐλεημοσύνην,” καὶ τὰ ἐξῆς· ὥστε προεγράφη εἰς τὸ κατὰ
 Ματθαῖον, ὥς “ἐκεῖ καὶ ἡ καρδιά ὑμῶν ἔσται.” 30

- 35 Εἰπὼν ὅτι “ἔστωσαν αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι,” οὐ τὴν
 τοῦ σώματος ὀσφύν διεζωσμένην ἡμᾶς ἔχειν παρακελεύεται, ἀλλὰ
 τὸ τῆς διανοίας ἔτοιμον εἰς φιλεργίαν τοῖς ἐφ' ἅπασι δηλονότι
 τοῖς ἐπαινουμένοις.

Οἱ δὲ λύχνοι τὴν τοῦ νοῦ ἐργήγορσιν καὶ φαιδρότητα νοητὴν ἐπιδηλοῦσιν, ἵνα ἀρετὴν ἀσκοῦντες, καὶ τὸν προφορητικὸν καὶ τὸν ἐνδιάθετον λόγον διὰ παντὸς ἀστράπτοντα ἐν τε τῇ ψυχῇ, ἐν τε τῇ γλώττῃ ἔχοντες, δι' ἀμφοτέρων ἐκλάμπωμεν. ὁ μὲν γὰρ ἔνδον ἡμᾶς φωτίζει, ὁ δὲ ἔξω τοὺς ἄλλους· διόπερ ὁ διδασκαλικὸς 5 λύχνος ψυχούσθω καὶ ἀρδενέσθω καὶ τρεφέσθω ὑπὸ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, ἵνα μὴ σκοτεινὸς ᾖ καὶ ἀλαμπής.

- 37 Γάμους δὲ ὀνομάζει, διὰ τὸ μὴδὲν ὅλως κατηφές ἢ λυπηρὸν ὑπάρχειν παρὰ τῇ θείᾳ καὶ ἀκηράτῳ φύσει, ἵνα ἐλθόντος, φησὶ, 10 δῆλον δὲ ὅτι ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, ἀθρόως καὶ ἀδοκῆτως καθάπερ αὔρως τῶν νυκτῶν ἐφιστάμενος, ὅπερ σημαίνει τὸ ἀδηλον τῆς παρουσίας αὐτοῦ, οὓς ἂν παρεσκευασμένους εὖρῃ καὶ ἐτοίμους, εἴτε ἐν τῇ δευτέρᾳ, εἴτε ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ τῆς νυκτός, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἀναμένοντας, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσαν ἀρετὴν ἐργαζομένους, “μακάριοί εἰσι, φησὶν, οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, περιζώ- 15 “σεται γὰρ καὶ διακονήσει αὐτοῖς.” τούτέστιν ὅτι τοῖς ἴσοις ἡμᾶς ἀνταμείψεται καὶ οἶον κάμνοντας ἀνακτῆσεται, τρυφὰς ἡμῖν παραθεῖς τὰς πνευματικὰς, καὶ πολυτελεστάτην, δαψιλῇ, ποιικίλῃ, ἀμφιλαφῇ τῶν ἑαυτοῦ χαρισμάτων ἀπλώσει τράπεζαν. Νομίσωμεν δὲ τοὺς μὲν τῆς πρώτης φυλακῆς τοὺς ἐπιμελέστερους 20 βιοῦντας, καὶ παρὰ τοὺς ἄλλους ἀγρύπνως διακειμένους περὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν, καὶ διὰ τοῦτο πρώτης τάξεως ἐπειλημμένους· τοὺς δὲ τῆς δευτέρας, τοὺς ὑποβεβηκότας· τοὺς δὲ τῆς τρίτης, τοὺς τούτων καταδεστέρους.

- 39 Τινὲς δὲ πρώτην καὶ δευτέραν φυλακὴν καὶ τρίτην τὸ διάφορον 25 τῶν ἡλικιῶν ἐξηγήσαντο, πρώτην μὲν, καθ' ἣν παῖδές ἐσμεν ἄνθρωποι, δευτέραν δὲ, καθ' ἣν νεανίαι, καὶ τρίτην, καθ' ἣν πρεσβύται· τὸ δὲ, “εἰ ᾗδαι ὁ οἰκοδεσπότης,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. Εἰς τὰ μικρὰ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ σχολίου. 30

ὉΡΙΓΕΝΟΤΣ. Ἐστὶν ὕπνος καὶ ἐργήγορσις, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἔξω ἀνθρώπου καὶ ἐπὶ τοῦ ἔσω· ἀπαιτούμεθα τοίνυν ἐργηγορεῖναι, καθά φησιν ὁ Σωτὴρ· “γρηγορεῖτε καὶ προσέχετε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε “εἰς πειρασμόν.” Καὶ μετ' ὀλίγα—Πλὴν τὰ πολλὰ ἢ κατὰ πάντα ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀγρυπνητέον ἐστὶ, πῇ μὲν διὰ τὸ ἐφε- 35

δρέειν τοὺς πολεμίους ὄντας, “οὐχ αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλ’ ἐξουσίας
 “καὶ κοσμοκράτορας τοῦ κόσμου τούτου, καὶ πνευματικὰ^b τῆς
 “πονηρίας,” ἵν’ ἐκ τοῦ ἐγγηγορέναι σωζώμεθα, ὥσπερ δορκαὶ ἐκ
 βρόχων, καὶ ὥσπερ ὄρνειν ἐκ παγίδος, καὶ “ἵνα τὰς ὁσφύας
 “περιζωσάμενοι καὶ τοὺς λύχνους ἀναπτομένους ἔχοντες, ὅμοια 5
 “γενώμεθα ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν Κύριον ἑαυτῶν, ἵνα
 “ἐλθόντος καὶ κρούσαντος εὐθέως ἀνοίξωμεν αὐτῷ.”

ἘΞ ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Διχοτομίαν φησὶ τοῦ κακοῦ δούλου τὸ
 διαιρεθῆναι τὸ ἐπισυμβεβηκὸς αὐτῷ, καὶ διακοπῆναι ἀπ’ αὐτοῦ
 μετὰ μεγάλων καὶ σφοδρῶν ἀλγηδόνων· ἀτελὴς γὰρ εὐρεθήσεται 10
 ὁ τοιοῦτος, ἄνευ θεοῦ Πνεύματος, σὰρξ ὦν καὶ οὐ πνεῦμα. ἐπεὶ
 τότε ἐσμὲν ἐν πνεύματι κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὅταν Πνεῦμα Θεοῦ
 ἐστὶν ἐν ἡμῖν. μέρος δὲ ἀτελὲς ἀπολειφθεὶς ἔσται μετὰ τῶν
 ἀπίστων, ὡς ἂν οὐδὲν τῆς πίστεως ἀπολαύσας εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ
 σὺν τῷ ἀπίστῳ κόσμῳ κατακριθεὶς, καὶ τοσούτῳ γε μείζων ἢ 15
 κόλασις, ὅσῳ πλεὶον ἢ χάρις.

46 Ἐλθὼν οὖν ὁ Κύριος τὸν τοιοῦτον διχοτομητὸν^c τῷ ζῶντι ἑαυτοῦ
 λόγῳ καὶ ἐνεργεῖ ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, ὡς μὴ γενο-
 μένους ἐλοκλήρους πνεύματι καὶ ψυχῇ καὶ σώματι, ὅποιοί εἰσιν
 οἱ ἀγιαζόμενοι ὀλοτελεῖς, ὧν ὀλόκληρον τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ, 20
 καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τηρεῖται τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἵνα δὲ σαφέστερον ἴδῃς, πρόσεχε πῶς ἂν
 νηθεῖν ἐκ τοῦ διῴκνεῖσθαι τὸν ζῶντα τοῦ Θεοῦ λόγον ἐπιμερισμὸν
 ψυχῆς καὶ πνεύματος, ὅντινα ἐπιμερισμὸν ψυχῆς καὶ πνεύματος
 οἱ μὲν οὖν διχοτομούμενοι πείσονται, οἱ δὲ πιστοὶ καὶ φρόνιμοι 25
 οἰκονόμοι οὐ πείσονται. ὁ λόγος γὰρ ἐν αὐτοῖς ποιήσας τὰ ἀμφό-
 τερα ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τοὺς δύο ἔκτισεν
 εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξας αὐτοὺς
 τῷ Θεῷ.

Διὰ ποίαν αἰτίαν “ὁ δούλος ὁ μὴ γινὺς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου 30
 “αὐτοῦ, καὶ ποιήσας ἄξια πληγῶν,” ἰπέχει λόγον; διότι μὴ ἠθέλησεν
 εἰδέναι, δυνάμενος μαθεῖν· εἰ δὲ ὁ μὴ γινὺς ὅλος οὐκ ἄμοιρος ὀργῆς
 ἔσται, ὅτι μὴ εἰδὼς κατημέλησε τοῦ μαθεῖν, ποῖος ἀπαλλάξει λόγος
 τοῦ χρῆναι πολλὰς ὑπομεῖναι πληγὰς, τὸν εἰδότα καὶ ῥαθυμήσαντα.

^b πνεύματι καὶ Cod.

^c Leg. fors. διχοτομήσει, sed excidere plura.

Εἰπὼν δὲ ὅτι “παῦτι ᾧ ἐδόθη πολὺ, πολὺ ζητηθήσεται παρ’ αὐτοῦ,” ἔδειξεν ὅτι φορτικώτερον τῶν διδασκόντων τὸ κρίμα.

Ποῖα δὲ ταῦτά ἐστιν ἃ ζητηθήσεται παρ’ αὐτῶν; τὸ ἐν πίστει ὀρθόν, τὸ ἀπλανὲς εἰς μυσταγωγίας, τὸ βεβηκὸς ἐν ἐλπίδι, τὸ ἀκατάσειστον ἐν ὑπομονῇ, τὸ ἄθραυστον ἐν ἰσχύϊ τῇ πνευματικῇ, 5 τὸ εἰς πᾶν ὅτιοῦν τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων πρόθυμόν τε καὶ εὐσθενές, ὥστε καὶ ἑτέροις ὑποτύπωσιν εἶναι πολιτείας ἀγγελικῆς. Τὸ “πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἕως καὶ “τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδοῆς.”

Ἐκ ἀνεπιγράφοι. Τοῦτο τὸ πῦρ ἔχοντες οἱ περὶ Κλεώπαν ἐν 10 ἑαυτοῖς ἔλεγον, “οὐχὶ ἡ καρδιά ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν ἐν τῇ “ὁδοῦ, καὶ ὡς ἐλάλησεν ἡμῖν, καὶ ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς.”

49 Τοῦ Χρηστοτόμοι. “Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν,” οὐκ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ὑφ’ ὑμετέροις ποσὶ πατουμένην, ἀλλ’ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ὑφ’ ἐμαῖς χερσὶ πεπλασμένην, ἐπειδήπερ ὁ διάβολος ταῖς τῶν 15 ἀνθρώπων καρδίαις ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐνέσπειρεν ἀμαρτημάτων “πῦρ ἦλθον ἐπιβαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἦδη “ἀνήφθῃ;” δεῖ γάρ με καθαρῖσαι τὴν ἐμὴν γῆν” δεῖ μετὰ τοῦ διαβόλου πικροφώρα καὶ βλαβεροῖα βλαστήματα πυρὶ ἐξανάλῃσαι, ἵνα καθαρῶ τῇ ψυχῇ καθαρὸν τὸν οὐράσιον σπόρον ἐν οὐρανῷ. 20 “Οὐκ ἦλθον γὰρ βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν,” ἐὰν μὴ χαλάσω τῷ ἔχθρῳ ὑμῶν μάχαιραν, ὑμῖν οὐκ ἔσται εἰρήνη.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ Ἀλεξανδρείας. Καίτοι Χριστὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς. Πῶς οὖν, ἔφη, οὐκ ἦλθον εἰρήνην δοῦναι ἐπὶ τῆς γῆς; ὅτι χρῆμα μὲν ἡ εἰρήνη καλὸν καὶ ὄντως ἀγαθόν, 25 ἀλλ’ οὐ πᾶσα πάντως εἰρήνη τὸ ἀκατάψεκτον ἔχει, ἀλλ’ ἐστὶν ἐπισφαλὲς πολλάκις καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀποκομίζουσα. Ἀλυσιτελής γὰρ ἡ πρὸς τοὺς ἑτερόφρονας εἰρήνη, κατὰγε τὸ τὰ ἴσα φρονεῖν ἐκείνοις. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς φίλτρων οἱ πιστοὶ ἀφίστανται καὶ συγγενεῖς ἀγνοοῦσι, καὶ πατὴρ υἱὸς φιλίαν 30 ἀναίνεται^a, καὶ υἱὸς πατὴρ τιμὴν ἀγνοεῖ, καὶ μήτηρ θυγατρὸς φίλτρον ἀπώσατο.

^a ἀνένεται Cod.

ΚΕΦ. ΜΖ.

Περὶ τῶν Γαλιλαίων καὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωάμ.

Περὶ τῶν Γαλιλαίων ὧν ἀπήγγειλαν τῷ Χριστῷ ὅτι τὸ αἷμα αὐτῶν ὁ Πιλάτος ἔμιξε μετὰ τῶν θυσιῶν, χρὴ γινώσκειν ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ τοῖς δόγμασιν ἐξακολουθήσαντες Ἰούδα τοῦ Γαλιλαίου, 5 οὗ καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων μέμνηται. ἦν δὲ τὸ δόγμα τοῦ Ἰούδα, ὡς καὶ ὁ Ἰώσηπος ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας ἔδειξε, φαντασίαν ἐξαγγέλλων πολλὴν πρόφασιν δῆθεν εὐσεβείας. κύριον γὰρ μηδὲ μέχρι στόματος, ἔφασκε, μὴ δεῖν τινα λέγειν, μηδὲ κατὰ τινα τιμὴν καὶ φιλοφρο- 10 σύνην· οὕτω δὲ μήτε τὸν βασιλεύοντα. ὅθεν καὶ πολλοί γε αὐτῶν περὶ τοῦ μὴ εἰπεῖν Καίσαρα κύριον, χαλεπωτάταις αἰκίαις ὑπεβάλλοντο, οἱ καὶ ἐδίδασκον μηδὲν παρὰ τὰ διατεταγμένα ἐν τῷ Μωϋσέως νομοθεσίας ἀναφέρεσθαι τῷ Θεῷ. Διόπερ καὶ ἐκώλυνον τὰς ὑπὸ τῆς γερουσίας τοῦ λαοῦ παραδεδομένας γίνεσθαι περὶ 15 τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Ῥωμαίων ἔθνους θυσίας. εἰκὸς οὖν ἐπὶ τούτοις ἀγανακτοῦντα πρὸς Γαλιλαίους τὸν Πιλάτον κελεῦσαι παρ' αὐταῖς αἷς ἐδόκουν κατὰ τὸν νόμον προσφέρειν θυσίαις αὐτοὺς ἀναιρεθῆναι, ὥστε ἀναμιχθῆναι ταῖς προσφερο- μέναις θυσίαις τὸ αἷμα τῶν προσφερόντων. ταῦτα οὖν ἐπείπερ 20 ἐδόκει ὑπὲρ εὐσεβείας γίνεσθαι, ἀπήγγελον τῷ Σωτῆρι, βουλό- μενοι τὸ ἐπὶ τούτοις ἀρέσκον αὐτῷ μαθεῖν· καὶ γὰρ ἐνόμιζόν τινες ἀπὸ τοῦ λαοῦ δικαιοτάτα κατὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν ταῦτα πεπον- θῆναι τοὺς ἀναιρεθέντας, ἅτε στάσιν κινήσαντας τὰς τῷ λαῷ, καὶ ἐπὶ τὸ μισεῖν ἐρεθίσαντας τοὺς ἄρχοντας κατὰ τῶν ὑπηκόων· διὸ 25 αὐτὸς τὸ μὲν εἶναι αὐτοὺς ἀμαρτωλοὺς τίθησιν, οὐ μὲν φησι ταῦτα αὐτοὺς πεπονθέναι, ὡς τῶν μὴ πεπονθότων χείρονας.

Εἵτα ἐπὶ τούτοις φησὶν, ὅσον ἐπὶ τῷ ῥήματι, ἀποτρέπων τῆς ἐμφυλίου στάσεως προφάσει εὐσεβείας ἀναπτομένους τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ, τὸ “ἐὰν μὴ μετανόησητε,” τουτέστιν, ἐὰν μὴ μετα- 30 βάλῃτε τοῦ στασιάζειν καὶ ἀνθίστασθαι τοῖς ἄρχουσιν, ὅπερ οὐ κατὰ βούλημα ποιεῖ τοῦ Θεοῦ, πάντες ὁμοίως ἀπολεῖσθε, καὶ τὸ ὑμέτερον αἷμα ἀναμιχθήσεται ὑμετέραις θυσίαις.

- 4 Ὁ πύργος ὁ πεσὼν ἐν τῷ Σιλοὰμ οὐχ ὡς ἁμαρτωλοτέρους πάντων ὄντας τοὺς δέκα καὶ ὀκτὼ κατέχωσεν, καθὼς καὶ αὐτοὶ φησιν ὁ Κύριος, ἀλλὰ δι' ὀλίγων ὑποδειγμα τοῖς οἰκοῦσι τὴν Ἱερουσαλὴμ γέγονε. καὶ ὁ μὲν εἰς πύργος παραβάλλεται ὅλη τῇ πόλει, ἵνα τὸ μέρος ἐκφοβήσῃ τὸ ὅλον, οἱ δέκα καὶ ὀκτὼ τῷ λαῷ τῆς πόλεως ὅθεν ἐπείπερ τοὺς οἰκήτορας τὰ τῆς ἀπιστίας ἐνέμεινε, καὶ αὐτοὶ σὺν αὐτῇ μικρὸν ὕστερον τοῖς αὐτοῖς περιέπεσαν οἷς περ ὁ πύργος καὶ οἱ δέκα καὶ ὀκτὼ, ὅτε τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ Τίτος κατέστρεψεν καὶ πολὺν λαὸν ἐθανάτωσε.
- 6 Ἡ τῆς συκῆς παραβολὴ τὴν ἀκαρπίαν ἐλέγχει τῆς Ἱερουσαλὴμ 10 διὰ Μωϋσέως, διὰ τῶν προφητῶν, δι' ἑαυτοῦ.
- Ἰσιδωροτ Πηλοτσιότοτ. Ἡ Εὐαγγελικὴ συκὴ ἡ ἀνθρωπότης ἐστὶ, ὁ δὲ οἰκοδεσπότης ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ὁ δὲ ἀμπελουργὸς ὁ Τίτος τοῦ Θεοῦ, φιλοπονῆσαι καὶ ἐκκαθᾶραι τὸν ἀμπελῶνα ἡμῶν ἐνδημήσας, ἐκκοπῆσαι δὲ παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότης κελευσθεῖσαν 15 τὴν συκὴν ὡς ἄκαρπον, ἐφ' αὐτὴν φησι καὶ τοῦτο τὸ ἕτερον· εἰ διὰ νόμου καὶ προφητῶν οὐκ ἐβελτιώθησαν καὶ μετανοίας καρποὺς οὐκ ἀπέδωκαν, [καὶ] τοῖς ἑμοῖς ἀρδευθῶσι δόγμασι καὶ παθήμασι· καὶ μὲν ποιήσωσι καρπὸν εὐπειθείας· εἰ δὲ μήγε, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψῃς αὐτὴν, εἰς τὸν ἄλλον αἰῶνα τῆς τῶν δικαίων μερίδος, 20 ἐκτεμῶν αὐτούς· ἐστὶ δὲ ἡ πρώτη ἀθέτησις τῆς ἐντολῆς, ἡ παράβασις ἢ ἀπὸ τοῦ ξύλου, τοῦ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου προστάτουσα μὴ γεῦσθαι· ἡ δὲ δευτέρα, ἡ ἐν τῷ νόμῳ δυσσέβεια ἢ πρὸς τὸν μόσχον· ἡ δὲ τρίτη ἀσέβεια ἡ ἐν τῇ χάριτι τυγχάνει παραίτησις, “οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα,” καὶ τὸν Κύριον τῆς 25 δόξης ἀπαρνούμενων.
- 8 Κόπρια δὲ λέγει τὰ δάκρυα, καὶ τοὺς στεναγμοὺς, καὶ τὰς χαμενίας, καὶ τὰς ἀγρυπνίας, καὶ τῇσιν ψυχῆς καὶ σώματος, τὴν δι' ἐξαγορεύσεως καὶ ἀτιμοτέρας ἀγωγῆς ἐπανόρθωσιν, ὡς ὁ θεολόγος λέγει Γρηγόριος.

ΚΕΦ. ΜΗ.

30

Περὶ τῆς ἐχούσης πνεῦμα ἀσθενείας.

- 11 Ἡ συγκύπτουσα γυνὴ τοῦτο λέγεται παθεῖν ἐξ ἀγριότητος διαβολικῆς, καθὼς φησιν ὁ δεσπότης, “ἦν ἔδρασεν ὁ Σατανᾶς, ἔτη

“δέκα καὶ ὀκτὼ,” ἴσως παρεωραμένην παρὰ Θεοῦ δι’ οἰκεῖα πταίσματα· παραίτιος γὰρ τοῖς ἀνθρωπίνους σώμασι τοῦ νοσεῖν ὁ ἀλήθριος γέγονε Σατανᾶς, θεοπρεπεστάτῃ δὲ λίαν φωνῇ καὶ ἐξουσίας γεμούσῃ τῆς ἀνωτάτω, τῆς γυναικὸς ταύτης τὴν νόσον ἐλαύνει· προσεπιτίθῃσι δὲ καὶ χεῖρας αὐτῇ, ἵνα μάθωμεν, ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ 5 λόγον δύναιμι τε καὶ ἐνέργειαν ἡ ἀγία πεφόρηκε σάρξ· ἰδία γὰρ ἦν αὐτοῦ καὶ οὐχ ἑτέρου τινὸς παρ’ αὐτὸν ὄντος Τίου καταμόνας καὶ ἰδικῶς, κατὰ γε τὸ τισὶν ἀνοσιώτατον δοκοῦν. περὶ ὧν εἶπεν ὁ δεσπότης Χριστὸς πρὸς τὸν ἀρχισυνάγωγον περὶ τοῦ σαββάτου, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

10

- 17 Ἐχαιρε δὲ ὁ λαὸς ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐνδόξοις τοῖς γινομένοις ὑπ’ αὐτοῦ, ἐπειδὴ τὰ παράδοξα ἔργα ἔλυνε πᾶσαν ζήτησιν παρά γε τοῖς μὴ κακοήθειαν ζητοῦσιν, ὅπερ οἱ ἄρχοντες ἔπραττον, ἐπὶ πρόφασιν νόμου τὸν Σωτῆρα κακῶς ὑβρίζοντες.

ΚΕΦ. ΜΘ.

15

Περὶ τῶν παραβολῶν.

- 19 Τοῦ Ἀγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λοτγαδόου. Ἴδε κόκκον σινάπεως διὰ παραβολῆς δεικνύμενον, καὶ λόγον ἐπουράνιον σπέρματος δίκην ἐν κόσμῳ ὡς ἐν ἀγρῷ σπειρόμενον, ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ τὸ πυρρακὲς καὶ τὸ αὐστηρὸν τῆς δυνάμεως. κριτὴς γὰρ τοῦ παν- 20 τὸς κόσμου ἐκηρύσσετο, οὗτος ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς ἐν χώματι κρυβεῖς καὶ τριημέρως μέγιστον δένδρον γεννηθεὶς, ἐξέτεινε τοὺς ἑαυτοῦ κλάδους εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς. ἐκ τούτου προκύψαντες οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι κλάδοι ὡραῖοι καὶ εὐθαλεῖς γεννηθέντες, σκέπη ἐγενήθησαν τοῖς ἔθνεσιν ὡς πετεινοῖς οὐρανεῦ, ὑφ’ ὧν κλάδων σκε- 25 πασθέντες οἱ πάντες ὡς ὄρνεα ὑπὸ καλιὰν συνελθόντα, μετέλαβον τῆς ἐξ αὐτῶν προερχομένης ἑδωδίου καὶ ἐπουρανίου τροφῆς.
- 21 Ὡριγένειος τὴν μὲν γυναῖκα λαμβάνει εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν δὲ ζύμην εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, σάτα δὲ τρία, σῶμα, πνεῦμα, ψυχὴν, ἀγιάζεται δὲ ταῦτα τῇ ζύμῃ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· 30 τοις, ὡς γενέσθαι πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐν φύραμα.

Τὰ δὲ ἕτερα τούτων περὶ τοῦ κόκκου τῆς σινάπεως καὶ περὶ

τῆς ζύμης ἕως καὶ “ εἰσὶν πρῶτοι εἰ ἔσονται ἔσχατοι,” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. Ν.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι.

25 Ὡς γὰρ ἐπὶ τινος οἰκοδεσπότου πολλοὺς τῶν ἐπιτηδείων συνε-
γηγερκότος εἰς ἐστίαν καὶ τράπεζαν, εἴτα προεισβεβηκότος μεθ'
ῶν ἔδει τοῦτο δρᾶν, ἀποκλείσαντός τε τὴν θύραν, τοὺς μετὰ τοῦτο
κρούοντας ἀκούσεσθαι φησιν, ὅτι “ οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ, ἀπό-
“ στητε ἀπ’ ἐμοῦ πάντες ἐργάται ἀδικίας,” οὐδεμία γὰρ κοινωνία
φωτὶ πρὸς σκότος. τίνες ὃ ἂν νηθεῖεν οἱ λέγοντες, τῷ Χριστῷ τὸ 10
“ ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν
“ ἐδίδαξας;” ἀρμόσειεν ἂν ὁ τοιοῦτος δὲ λόγος, μάλιστα τοῖς ἐξ
Ἰσραὴλ, οἷς δὴ καὶ ἔφη Χριστὸς, “ ὅτι ὤψεσθε Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ,
“ καὶ Ἰακώβ, καὶ πάντας τοὺς προφῆτας,” καὶ τὰ ἐξῆς.

26 ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Πῶς οὖν ἡσθιον καὶ ἔπινον ἐνώ- 15
πιον τοῦ Θεοῦ; τὴν νομικὴν τελοῦντες λατρείαν, προσκομίζοντες
γὰρ τῷ Θεῷ τὰς δι’ αἵματος θυσίας ἡσθιον καὶ ὑψοφραίνοντο,
ἡκροῶντο δὲ καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Μωϋσέως βιβλίων, οὐ
τὰ ἑαυτοῦ γεγραφότος μᾶλλον, ἐρμηνεύοντος δὲ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ
προανενίθει γὰρ αἰεὶ τῶν ἑαυτοῦ φωνῶν τὸ “ τάδε λέγει Κύριος.” 20
Ἀλλ’ οὐκ ἄρκει πρὸς δικαίωσιν ἡ δι’ αἱμάτων λατρεία, οὐδ’
ἂν ἀπονήψεν τις μολυσμοὺς, ἀκροατὴς μὲν τῶν θεῶν γενόμενος
νόμων, πεπραχὼς δὲ οὐδὲν τῶν κεκελευσμένων, καὶ ἐτέρως δὲ τὴν
πίστιν οὐ προσηκάμενοι τὴν δικαίουνσαν τὸν εὐσεβῆ, καὶ τὴν εὐαγ-
γελικὴν, θεσπίσμασιν ἀκολουθήσαντες, δι’ ὧν ἦν δύνασθαι τὴν 25
εὐφυνὰ καὶ ἐξελεγεμένην ἐξασκῆσαι ζωὴν, πῶς ἂν εἰ ἐλάσειεν εἰς
τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπαριθμήσεις τοῖς ὀνομασμένοις, καὶ
ἐτέρους τινὰς δυναμένους εἰπεῖν, ἐστὶ ὅτε τῶν πάντων κριτῆς,
“ ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν
“ ἐδίδαξας.” καὶ τίνες ἂν εἴεν οὗτοι πάλιν; πολλοὶ πεπιστεύκα- 30
σιν εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ τὰς ἀγίας ἐπ’ αὐτῷ τελουσίαν ἑορτάς.
φοιτῶντες δὲ καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν εὐαγγελικῶν ἀκροῶνται παι-
δευμάτων, ἀποτίθενται δὲ εἰς τοὺς νῦν τῶν γεγραμμένων οὐδὲν, ἀλλὰ

καὶ πνευματικῆς ἐργασίας γυμνὴν ἔχουσι τὴν ψυχὴν. κλαύσονται καὶ οὗτοι πικρῶς καὶ βρύξουσιν τοὺς ὀδόντας· ἀρνήσεται γὰρ καὶ αὐτοὺς ὁ Κύριος. ἔφη οὖν ὅτι “οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, “ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ’ ὁ ποιῶν τὸ “ θέλημα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.” 5

ΚΕΦ. ΝΑ.

Περὶ τῶν εἰπόντων τῷ Ἰησοῦ διὰ Ἡρώδην.

- 31 Τὸ “ ἐξέλθε καὶ πορένου ἐντεῦθεν,” φθόνῳ φερόμενοι οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγον δεσπότη Χριστῷ· οὐδὲ γὰρ ἤθελόν τινας φιλεῖσθαι ὑπ’ αὐτοῦ, οὔτε ταῖς θεοσημίαις, οὔτε ταῖς ὑπὲρ νόμου μυσταγωγ- 10 γίαις. “Οπερ γὰρ εἶπον, “ ὅτι Ἡρώδης θέλει σε ἀποκτεῖναι,” προφασιζόμενοι ἔλεγον, ὅθεν αὐτὸς ὡς ἐτάζων νεφροὺς καὶ καρδίας, τοῦτο εἰδὼς, πρῶς τε καὶ ἐπεσκιασμένως, καθὼς ἔθος αὐτῷ, ἀνταποκριθεὶς εἶπε, “ εἶπατε τῇ ἀλώπεκι αὐτή.” καὶ δοκεῖ μὲν πως τετράφθαι καὶ βλέπειν τὴν τοῦ λόγου δύναμιν εἰς τὸ 15 Ἡρώδου πρόσωπον, ὥς τινες ἐνόμισαν, ἔρχεται δὲ μᾶλλον κατὰ τῆς Φαρισαίων σκαϊότητος. οὐ γὰρ εἶπε τῇ ἀλώπεκι ἐκείνῃ, ἀλλὰ “ αὐτή,” εὐφυέστατα μέσῃ τινὶ χρώμενος φωνῇ, σαφῶς δεικνύων ἐγγὺς ὄντας τῇ ἀλώπεκι τοὺς Φαρισαίους τῇ πανουργίᾳ· καὶ γὰρ πῶς ὡς αἰεὶ πανουργόν ἐστι καὶ δύστροπον τὸ ζῶον, οὕτω καὶ οἱ 20 Φαρισαῖοι· ὅθεν καὶ ὡς προσδοκῶντες κατορρωδήσειν αὐτὸν τὴν Ἡρώδου χεῖρα, ταῦτα ἔλεγον, καὶ τοι τῶν δυνάμεων ὄντα Κύριον. | “Οπερ δὲ ἡδεῖ λυπεῖν τὸ τῶν Φαρισαίων στίφος, ἀποπληροῦν ἐπαγγέλλεται λέγων, “ ἰδοὺ, ἐκβάλλω δαιμόνια, καὶ ἰάσεις ἐπιτελῶ.” Ὡς γὰρ προεῖρηται διὰ τοῦτο ἐδίωκον αὐτὸν, ἵνα μὴ τῇ τῶν παρα- 25 δόξων ἐπιδείξει χρώμενος, σαγηνεύῃ πολλοὺς εἰς τὸ πιστεύειν αὐτῷ.

Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν “ τελειοῦμαι,” ἔδειξεν, ὅτι ἐκὼν ἱπομένει τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος, καὶ τότε ὑπέρχεται γε τοῦ σῶσαι τὴν ὑπ’ οὐρανόν. 30

- 33 Εἰπὼν δὲ ὅτι “ δεῖ με” οὐκ ἀνάγκην ἀδιαφύλακτον ἐπηρτημένην ὥσπερ ἑαυτῷ ἐδήλωσεν, ἀλλ’ ὅτι μᾶλλον ἐν ἐξουσίᾳ τῶν αὐτοῦ θελημάτων ἀναιμένως τε καὶ ἀνυπόπτως, ὅποιον ἂν ἐθέλοι,

βαδιεῖται, καὶ περινοστήσῃ τὴν Ἰουδαίαν, οὐδενὸς ἐπιόντος ἢ ἐπιβουλεύοντος, ἄχρις ἂν αὐτὸς καταδέξηται τὴν διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ τελείωσιν. | Τὸ δὲ “σήμερον καὶ αὐριον,” πλείονας ἡμέρας δηλοῖ.

Εἰπὼν δὲ ὅτι “οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἕξω Ἱερου-5
“σαλήμ,” ἐδήλωσεν ὅτι καὶ τοῦτό, φησιν, ἀπόκειται αὐτῇ, τὸ καὶ ἐμὲ αὐτὸν τὸν τῶν προφητῶν κύριον ἐν αὐτῇ παθεῖν.

Τὸ δὲ “οὐκ ἐνδέχεται” μηδεῖς νομίζτω βίαν ἀναγκαστικὴν Ἰουδαίοις ἐπαγομένην εἰς τὸ τοιαῦτα δρᾶν εἰρῆσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας διάγνωσιν ἐξ ὧν ἔπραττον μισαιφόνον κεκτημένοι 10
προαίρεσιν. Τὸ “Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ,” ἕως, “ἐν ὀνόματι
“Κυρίου, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.”

ΚΕΦ. NB.

Περὶ τοῦ ὑδρωπικοῦ.

- 1 Κληθεῖς δὲ πάλιν ὑπὸ Φαρισαίου ἐν σαββάτῳ ὁ δεσπότης 15
Χριστός· ἦν δὲ οὗτος τῶν παρ' αὐτοῖς διαπρεπεστάτων, μάλιστα διὰ τὸ δύστροπον αὐτῶν ἀπῆλθε, μᾶλλον δὲ διὰ τὴν τούτων ὠφέλειαν συνέστιος γενόμενος τούτοις, ὅπως θεωροὶ γενόμενοι τῆς ὑπὲρ ἀνθρώπων ἰσχύος τε ὁμοῦ τε καὶ δόξης αὐτοῦ, τάχα πως κἂν οὕτως πιστεύσωσιν ὅτι Θεὸς ἐστι, καὶ Υἱὸς Θεοῦ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν 20
ὑπελθὼν, οὐκ ἀποστὰς τοῦ εἶναι ὃ ἦν παρετηροῦντο δὲ αὐτὸν, μὴ ἄρα πως κατακεφρόνηκε τῆς εἰς τὸν νόμον αἰδοῦς, τί τῶν ἀπηγορευμένων ἐργαζόμενος ἐν ἡμέρᾳ σαββάτῳ. ὁ δὲ Κύριος οὐχ ὅπως ἐκκλίνῃ τὴν ἄφρονα μέμψιν, ἀλλ' ὅπως εὐεργετήσῃ τινὰς πάντα διαπράττεται, ὅθεν καὶ τὴν ἀφροσύνην ἐλέγχει τῶν αἰτιᾶσθαι μελ- 25
λόντων αὐτὸν ἐπὶ σαββατικαῖς εὐεργεσίαις, λέγων, “ἔξεστι τῷ σαβ-
“βάτῳ θεραπεῦσαι ἢ οὐ;” καὶ γὰρ ἦν, φησὶν, ἄνθρωπός τις ὑδρωπικὸς ἔμπροσθεν αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ δυστρόπως σεσιγήκασι, παραλύνει Χριστὸς τὴν ἄβραυστον αὐτῶν ἀναισχυντίαν, λογισμοῖς ἀναγκαίοις εἰς τοῦτο χρώμενος, καὶ ὥσανεὶ λέγων αὐτοῖς, εἰ κεκώλυκεν ὁ νόμος 30
ἐλεεῖν ἐν σαββάτῳ, πῶς ἐποικτεῖρεις αὐτὸς τὸν εἰς φρέαρ καταπεσόντα; μὴ φροντίσης υἱοῦ κινδυνεύοντος ἐν σαββάτῳ, μηδὲ τί

τῶν τοιούτων διαπράξῃ; τοιγαροῦν χαίρειν εἰπὼν ταῖς Φαρισαϊκαῖς βασκανίαις, ἀπαλλάττει τοῦ νοσεῖν τὸν ὑδέρῳ κεκρατημένον.

ΚΕΦ. ΝΓ.

Περὶ τοῦ μὴ ἀγαπᾶν τὰς πρωτοκλισίας.

7 "Ὅπερ δὲ εἶπε, τοὺς κεκλημένους "ἐπίσχω⁵ν πῶς τὰς πρωτοκλι-
 "σίας ἐξελέγοντο," δοκεῖ μὲν τισιν ἴσως μικρά πως εἶναι ταῦτα,
 καὶ οὐ πολλῆς ἄξια φροντίδος· ὅταν δέ τις αὐτοῖς τὸν τῆς διανοίας
 ὀφθαλμὸν ἐνερείσῃ, τοιηκίδε μαθήσεται, ὁποῖον μὲν ἀπαλλάτ-
 τει μῶμου τὸν ἄνθρωπον, ὅσον δὲ τὸ κόσμιον αὐτὸν ἐργάζεται·
 τὸ γὰρ τιμὰς οὐ πάντως ἡμῖν ὀφειλομένας προχείρως ἐπιζητεῖν 10
 ἀσυνέτους ἀποφαίνει. πόσης γὰρ αἰσχύνῃς τὸ πρᾶγμα μεμέστα-
 ται, ὅταν ἐντιμωτέρου ἔλθοντος, ὁ ἀμφοτέρους καλέσας ἐρεῖ, "δὸς
 "τούτῳ τόπον;" σῶφρων δὲ καὶ αξιοθαύμαστος ὁ δυνατὸς ὦν τοῖς
 πρώτοις κατασεμνύνεσθαι, καὶ τούτου μὲν οὐκ ἐφίεμενος, παραχω-
 ρῶν δὲ ἐτέροις ὑπὸ γε τοῦ μὴ δοκεῖν ἡττᾶσθαι φιλοδοξία· διόπερ ὁ 15
 τοιοῦτος ὡς ὀφλημα λήψεται τὴν τιμὴν, τὸ "προσανάβηθι" ἀκούων.
 μέγα τοίνυν καὶ ἐξαιρετον ἀγαθὸν τὸ μέτριον φρόνημα.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ Ἀλεξανδρείας. Εἰ γὰρ τοῖς ἐτέροις προστάτ-
 τεσθαι ζητεῖ, κερδαινέτω τοῦτο διὰ τῆς ἄνωθεν ψήφου, καὶ στεφα-
 νούσθω τιμαῖς ταῖς παρὰ Θεοῦ, νικάτω πολλοὺς τῇ τῶν ἀρετῶν 20
 λαμπρότητι, τῇ ταπεινοφροσύνῃ· ὑψηλὸν γὰρ παρὰ Θεῷ τὸ συν-
 εσταλμένον φρόνημα. μιμητὴς γίνεται τοῦ Χριστοῦ τοῦ εἰπόν-
 τος, "μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραῦς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρ-
 "δίᾳ." Ταῦτα δὲ λέγων οὐκέτι ἐπιπλήττει βαρέως, ἀλλὰ παραινεῖ
 χρηστῶς.

25

11 Τὸ δὲ, "πᾶς ὁ ὑψὼν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυ-
 "τὸν ὑψωθήσεται," τῆς θείας ἡρτηται κρίσεως, οὐ πάντως γὰρ κατὰ
 τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπιτελεῖται συνήθειαν, ἐπειδὴ καὶ πολλοὶ τιμῆς
 ὀρεχθέντες, ἐπέτυχον τῆς εὐτελοῦς ταύτης τιμῆς.

ΚΕΦ. ΝΔ.

Περὶ τῶν καλουμένων ἐν τῷ δεῖπνῳ.

- 12 Ὑποθέμενος περὶ τῆς σωτηρίου ταπεινοφροσύνης θεῖον παράγ-
 γελμα καλὸν καὶ πρὸς τοὺς καλοῦντας ἐπιφέρει τὸ διδάγμα, καὶ
 μέγαν εἰσάγει τῆς πρὸς ἀνθρώπους δεξιώσεως τὸν σκοπὸν καὶ τὸν 5
 καρπὸν ἀξιοσπούδατον, εἰ καὶ μὴ παραχρῆμα τὴν ἀνταπόδοσιν
 κέκτηται. οἱ γὰρ μικρόψυχοι φίλους καλοῦντες καὶ ἀδελφούς
 καὶ συγγενεῖς καὶ γείτονας, διὰ τὸ εὐθέως ἀντικληθῆναι παρ' αὐτῶν
 τοῦτο ποιοῦσιν· οἱ δὲ μεγαλόψυχοι τὸ ὑπερβαλλόντως κάλλιον
 καὶ μεγαλοπρεπέστερον ἐργάζονται, ὅπερ ὑπέδειξεν ὁ Κύριος· τὸ 10
 τοὺς δεομένους καὶ ἀσθενεῖς καὶ λελωβημένους φιλανθρωπεύσθαι,
 παρ' ὧν οὐκ ἔστιν ἀνταπόδοσις· ἀλλ' ὁ Θεὸς ὁ ἀνταποδιδὸς τῆς
 φιλανθρωπίας τὴν τιμὴν ἐπὶ τῆς μελλούσης ζωῆς· τοῦτο δὲ οὐχ
 ἵνα τῆς πρὸς τοὺς ἰδίους ἀπείρξῃ τιμῆς διεμαρτύρατο, ἀλλ' ἵνα
 διδάξῃ μὴ πιπράσκειν τὰς φιλοφροσύνας τῶν ἴσων ἀνταποδώσεως, 15
 ἀλλ' ὠφελίμους ποιεῖσθαι ταύτας ἐπὶ μεγάλας ἀνταποδώσεσι
 ταῖς παρὰ Θεοῦ.

Ὁ εἰπὼν “ μακάριος ὅς τις φάγεται ἄριστον ἐν τῇ βασιλείᾳ
 “ τῶν οὐρανῶν,” οὕτω μὲν ἦν πνευματικὸς, ψυχικὸς δὲ μᾶλλον,
 καὶ ἀνεπιτηδεύς ἔχων πρὸς σύνεσιν ἀκριβῆ τῶν λαουμένων περὶ 20
 Χριστοῦ, ὥθῃ γὰρ σωματικὰς ἔσεσθαι τῶν ἁγίων τὰς ἀμοιβάς.
 διόπερ ἐξυφαίνει Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν παραβολὴν τοῖς τότε
 παροῦσιν· ἀποχρεώντως ἔχουσιν εἰς παράδειξιν τῆς ἐπὶ παντὶ τῷ
 κόσμῳ γενομένης οἰκονομίας, ἥτις ἐστὶν αὕτη.

- 16 “ Ἀνθρωπὸς τις,” φησὶν, “ ἐποίησε δεῖπνον μέγα,” καὶ ὁ 25
 μὲν ἄνθρωπος νοηθεὶς ἄνθρωπος καὶ πατήρ· αἱ γὰρ εἰκόνες πλάτ-
 τονται πρὸς τὸ ἀληθές, οὐκ αὐταὶ δὲ πάντως εἰσὶν ἡ ἀλήθεια·
 οὕτω δὴ οὗν ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης μέγα
 πεποίηκε δεῖπνον, τουτέστιν, οἰκουμενικὴν εἰργάσατο πανήγυριν·
 δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἐπὶ Χριστῷ· δεῖπνον δὲ αὐτὸ καλεῖ καὶ οὐχὶ 30
 ἄριστον, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τοῦ αἰῶνος, καὶ οἶον ἐπὶ δυσμαῖς
 τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος ἐπεφάνη ἡμῖν ὁ Υἱὸς, ὅτε καὶ τὸν δι' ἡμᾶς ὑπέ-
 στη θάνατον, καὶ δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα φαγεῖν, ἐκάλεσε

δὲ πολλοὺς, τὰ πλήθη δηλονότι τῶν Ἰουδαίων. τίς δὲ ἦν ὁ ἀπεσταλμένος, ὃν δὴ καὶ δοῦλον εἶναί φησιν; αὐτὸς ὁ Χριστός· ὅστις Θεὸς ὢν φύσει, καὶ Υἱὸς ἀληθινός, “μορφὴν δούλου ἑαυτὸν “κενώσας ἀνέλαβε.” Ποῖα δὲ ἦν ἡ ἡτοίμασε τοῖς κεκλημένοις; ἁμαρτιῶν ἀπόθεσιν, Πνεύματος Ἁγίου μέθεξιν, υἱοθεσίας λαμπρό- 5 τητα, βασιλείαν οὐρανῶν· ἐπὶ ταῦτα κέκληκε Κύριος ὁ Θεὸς διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων πρό γε τῶν ἄλλων τὸν Ἰσραήλ.

Τὸ δὲ “ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς πάντες παραιτεῖσθαι,” τοῦτό ἐστιν, ὅτι ὡς ἐξ ἑνὸς συνθήματος οὐδένα λόγον ἐποίησαντο τῆς κλήσεως, τοῖς γεωδεστέροις ἀσυνέτως προσπενευκότες, ἀγρῶν τε καὶ γεωργίας 10 καὶ παιδοποιίας ἕνεκα.

- 18 Τίνες δὲ ἂν νοηθεῖεν οἱ παραιτησάμενοι; ἡ τάχα που τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ προεστηκότες, ἄνδρες ἄνδρσι τὰ βαλλάντια καὶ φιλοκερδία ἡττημένοι, καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο δαπανῶντες σπουδὴν διὰ πάσης γὰρ ἔπος εἰπεῖν τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἐπ’ αὐτοῖς δὴ 15 τούτοις διαβεβλημένους ἔνεστιν ἰδεῖν τούτους. διὸ καὶ ἔξω μεμενήκασι τῆς ἐορτῆς, ταῖς οὕτω σκληραῖς ἀπειθείαις τὸ μέγα δεῖπνον περιυβρίσαντες.

- 21 Κέκληνται δὲ αὐτ’ ἐκείνων οἱ εἰς τὰς πλατείας καὶ τὰς ῥύμας, οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς πληθύος ἀσθενῆ τε καὶ ἀγεννῆ τὴν διάνοιαν 20 ἕως τινὸς ἔχοντες καὶ ἀφεγγῇ καὶ χωλεύουσιν, ὑγιεῖς δὲ καὶ εὐρρωστοὶ διὰ τῆς εἰς Χριστὸν γενομένης πίστεως· ἐδιδάχθησαν γὰρ ὀρθοποδεῖν, καὶ τὸ θεῖον εἰς νῦν ἐδέξαντο φῶς· ὅτι δὲ πεπιστεύκασι τῶν Ἰουδαίων οὐκ εὐαρίθμητοι, διαμάθοι τις ἂν ταῖς τῶν ἀγίων Ἀποστόλων Πράξεσιν ἐντυχών. 25

- 23 Ἀγαθὸς ὢν φύσει ὁ Θεὸς καὶ φιλόανθρωπος καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τοὺς φραγμοὺς ἐξαποστέλλει τὸν δειπνοκλήτορα, ὅπερ ἀποφαίνει τὴν τῶν ἐθνῶν κλήσιν, μετὰ γε τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ εἰσπενεγμένους διὰ τῆς πίστεως· καὶ γὰρ “ἔτι τόπος ἐστὶ,” φησὶν ὑπῆρχον δὲ οἱ ἐξ ἐθνῶν ἄγροικοὶ τὰς φρένας καὶ ἀπηγριωμένοι τὸν 30 νῦν, καὶ οἷον ἔξω πόλεως διάγοντες, διὰ τὸ μὴ ζῆν ἐν εὐνομίᾳ, κτηνοπρεπῶς δὲ μᾶλλον, καὶ σὺν ἀλογίᾳ πολλῇ.

Οὐχ ἀπλῶς δὲ εἶπε τούτους καλέσαι, ἀλλὰ καὶ ἀναγκάσαι, καίτοι προαιρετικὸν ἅπασιν τὸ πιστεῦναι ἐστὶ, καὶ δεκτὸν τοῦτο παρὰ Θεῶ, καὶ τῶν παρ’ αὐτοῦ χαρισμάτων ἀναπιμπλάμεθα. πῶς 35

οὖν εἶπεν ἀναγκάσαι; κατ' οἰκονομίαν τίνα· ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα ἐν ἀφορήτῳ δουλείᾳ τῆς πλάνης κατεῖχοντο, ὑπεξευγμένα τῷ διαβόλῳ καὶ οὐκ εἰδότα· διὰ τοῦτο συντομωτέρας κλήσεως ἐδεήθησαν μιμουμένης ἀνάγκης χρείαν, ἵνα κἂν οὕτως ἰσχύσωσιν ἀναβλέψαι πρὸς Θεὸν, καὶ τῶν ἱερῶν γεύσασθαι μαθημάτων, ἀποφοιτήσαντα 5 τῆς ἀρχαίας ἀπάτης, καὶ ἀποπηδήσαντα τρόπον τινὰ τῆς τοῦ διαβόλου χειρός.

Εἰπὼν ὁ δεσπότης Χριστὸς καὶ φιλόανθρωπος, “εἴ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ,” καὶ τὰ ἐξῆς, οὔτε ἀγνοῆσαι τὴν φύσιν, οὔτε δουλεῦσαι τῇ φύσει προστάσσει Χριστὸς, ἀλλὰ χρῆσθαι τῇ φύσει πρὸς τὸ ἄμεινον καὶ σωτήριον· καὶ γὰρ τὸ τιμᾶν γονέας καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ δοκεῖ, καὶ τὸ ἐκτρέφειν τὰ τέκνα καὶ τὰ τοιαῦτα, τοῖς γονεῦσιν ὑπακούειν, καὶ τὸ ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας τοὺς ἄνδρας, καὶ τὸ τὰς γυναῖκας τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας φοβεῖσθαι, ὁ θεῖος Ἀπόστολος εἰσηγγήσατο. οὐ γὰρ 15 οἰκείους γε ὄντας τῇ πίστει, τοὺς οἰκείους μισητέον, ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ φησὶν, ὅτι τοὺς πρὸς τὴν εἰς Θεὸν πίστιν ἐμποδίζοντας καὶ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς κωλύοντας, τούτους παραιτητέον, καὶ μηδαμῶς ἕνεκεν ἀγάπης σαρκικῆς, τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης καταφρονεῖν.

ΚΕΦ. ΝΕ.

20

Περὶ οἰκοδομῆς πύργου παραβολή.

- 28 Τὸ δὲ ἐκ τῆς τοῦ πύργου οἰκοδομῆς ἡμῖν ἐπιδηλούμενον, τοῦτό ἐστιν, ἵνα οἱ τὴν εὐκλεᾶ καὶ ἀμώμητον ζωὴν κατορθοῦν ἐλόμενοι, τὴν ἀρκοῦσαν ἐν τούτῳ προθυμίαν, τῷ ἑαυτῶν ἐγκαταθέμενοι νοῦ, οὕτως ἔχονταί τῆς τοιαύτης μακαρίας πολιτείας, μεμνησθαί τε 25 τοῦ λέγοντος “τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν Κυρίῳ, ἐταίμασεν τὴν “ψυχὴν σου εἰς πειρασμὸν, εὐθυνον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρη-“σον”· εἰ δὲ παρά τισιν οὐκ ἔστι προθυμία τοιαύτη, οὔτοι πῶς ἂν ἰσχύσειαν τὸν προστεθεικότα αὐτοῖς περαιῶσαι σκοπόν;

Τοῦ ἁγίου Μαρίνου ἱκόλιον. Τίς ἡ παραβολὴ τοῦ πύργου; ὁ πύργος σημαίνει τὴν τῶν ἀρετῶν τελείωσιν μετὰ γνώσεως οἰκοδομηθεῖσαν. ὅστις οὖν πράττει τὴν κατὰ πράξιν ἀπάθειαν, ἔχει ἐπιτηδειότητα πρὸς ἐπίκτησιν φυσικῶν καὶ θεωρητικῶν καὶ

θεολογικῶν λόγων, δι' ὧν ἀπαρτίζεται ἡ τελεία γνῶσις· οὗτος τελειοῖ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, ὃ δὲ ἐλλειπῆς τούτων μὴ δυνηθεὶς εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὴν οἰκοδομὴν, ἐμπαίζεται παρὰ τῶν παραπορευομένων, εἴτε ἀνθρώπων εἴτε δαιμόνων.

- 31 Τὸ δὲ “εἴ τις βασιλεὺς πορευόμενος ἐτέρῳ βασιλεῖ συμβα- 5
 “λεῖν εἰς πόλεμον,” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο σημαίνει, ὅτι πρὸς τὰς ἐναντίας δυνάμεις ἐστὶν ἡμῖν ὁ ἀγὼν, καθὼς ὁ Ἀπόστολός φησιν, “οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐτι δὲ καὶ πρὸς τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ὃ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀγριαίνων νόμος, τὰ πολύτροπα πάθη, πρὸς ταῦτα ἡμῖν ἡ πάλη, 10
 αὕτη τῶν ἐχθρῶν ἡ ἀγρία πληθὺς· πῶς οὖν ἄρα τούτων περιεσό-
 μεθα; ὅταν πιστεύσωμεν ὅτι ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, καὶ ὅτι αὐτὸς ἐξουθενώσει πάντας τοὺς θλίβοντας ἡμᾶς, καθὼς ἐαυ-
 τόν τις τῶν ἀγίων προφητῶν διαθεὶς ἔφη, “ἰδοὺ, Κύριος βοηθεῖ μοι,
 “καὶ τίς κακώσει με;” καὶ πάλιν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· “Κύριε, 15
 “φωτισμός μου καὶ Σωτὴρ μου,” καὶ τὰ ἐξῆς· αὐτὸς γὰρ ἡμῶν ἡ ἰσχὺς ἐστὶ. διὸ αὐτὸν ἔχοντες βοηθὸν, μηδαμῶς περὶ εἰρήνης τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν δαίμονας ἐρωτήσωμεν, ὅπερ ἐστὶ δουλωθῆναι τοῖς πάθεσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀντιστῶμεν αὐτοῖς, τὸν κραταῖον Θεὸν ἡμῶν εἰς ἀντίληψιν ὀλοφύχως καὶ ἀδιαλείπτως ἐπικαλούμενοι. 20
- 34 Καλὸν τὸ ἅλας· εἰὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ ἐν τίνι ἀρτυθήσεται;

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ἐστῶσαν οὖν ἐν ἡμῖν οἱ ἅλες, τουτέστιν, οἱ θεοὶ τε καὶ σωτήριοι λόγοι, ὧν εἰὰν καταφρονήσωμεν, ἐσόμεθα μωροὶ καὶ ἀσύνετοι, καὶ ἀχρεῖοι παντελῶς. 25

ἘΞ ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Οὕτω δὲ καὶ τὸ ἅλας εἶναι πάντας συστήσεται τοὺς μὲν πρώτως, τοὺς δὲ δευτέρως· πρώτως μὲν γὰρ οἱ Ἀπόστολοι, οἱ τῷ κόσμῳ παντὶ γεγονόασιν ἅλες, καὶ ὅσοι μετ' ἐκείνους τοιοῦτοι ἀρτυντες εἰς σωτηρίαν ἀνθρώπους, δεύτερον δὲ οἱ τὰς ἐκκλησίας πληροῦντες, λαοὶ χρήσιμοι πρὸς ὠφέλειαν τοῖς 30
 πλησιάζουσιν καθιστάμενοι, “καλὸν οὖν,” φησὶ, “τὸ ἅλας, εἰὰν
 “δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται, οὔτε εἰς γῆν, οὔτε εἰς
 “κοπρίαν εὐθετόν ἐστιν” ἔξω βάλλουσιν αὐτό. Ὁ ἔχων ὅτα ἀκούειν
 “ἀκουέτω.” χρησίμους ἡμᾶς φησιν, ὃ παρ' ἐμοῦ λόγος ἅπασιν ἀνθρώποις κατασκευάζει, καὶ πᾶσιν ἐπὶ σωτήριᾳ παραμύγνυσι, 35

τοιούτους ἀποδεικνύς οἷους προεῖρηκα· εἰ δὲ παραφθείρει τὴν προσήκουσαν διάνοιαν, οὔτε ἀφ' ὑμῶν ὄφελος οὐδέν, οὔτε ὑμῖν ἐτέρωθεν ὠφέλεια ἀπολείπεται, ὅθεν οὔτε εἰς γῆν, οὔτε εἰς κοπρίαν εὐθετοῖ ἔσεσθε· γῆ μὲν γὰρ τὸ ὠφελούμενον, κόπρος τὸ ὠφελοῦν· ὑμεῖς δὲ πρὸς τὸ ὠφελεῖν κόσμῳ ἅπαντα κείμενοι, εἰ μήτε ὠφέλιμοι μένοιτε, μήτε ὠφελεῖσθαι δύνασθε· ἀπόκλητοι καὶ εἰς οὐδὲν ἔσεσθε. Ἐνθα δὴ καὶ συνέσεως ἔφη δεῖν τοῖς ἀκούουσιν, ὥστε παραβολικὸν ὄντα τὸν λόγον συνιέναι. τὰ ἀκόλουθα ἕως τῆς παραβολῆς τῶν ῥ προβάτων προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

- 8 Περὶ τῆς δραχμῆς φησιν ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ θεολόγος, ὅτι 10
λύχον ἤψεν ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς, δηλονότι τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, καὶ τὴν οἰκίαν ἐσάρωσε τῆς ἁμαρτίας, τὸν κόσμον ἀποκαθάρας, καὶ τὴν δραχμὴν ἐζήτησε, τὴν βασιλικὴν εἰκόνα συγκεχωσμένην τοῖς πάθεσι, καὶ συγκαλεῖται τὰς φίλας αὐτῷ δυνάμεις ἐπὶ τῇ τῆς δραχμῆς εὑρέσει, καὶ κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς εὐφροσύνης, αἷς καὶ 15
τῆς οἰκονομίας μύστιδας ἐπεποίητο.

ἘΞ ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Λύχον μὲν ἀπτόμενον εἶναι τῆς διδασκαλίας τὸν λόγον, σάρωσιν δὲ τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἀποκάθαρσιν, καὶ τῶν πονηρῶν δαιμόνων τὸν χωρισμὸν καὶ τὴν ἀπαλλοτριώσιν. ταῦτα γὰρ οἰοῦναι χρήματα τῇ εἰκόνι ἐπιπροσθούντα οὐ συνεχώρει ἐπ' 20
ὧσεσιν ὀρᾶσθαι Θεοῦ· ὅθεν τούτων ἀπωσθέντων, εὑρεθῇ ἡ ἀπολλυῖα δραχμὴ, ὑπὸ τῆς γυναικὸς, ἣν εἰς τὴν ἐπουράνιον εἰληφεν Ἱερουσαλήμ.

ΚΕΦ. Ν5.

Περὶ τοῦ ἀποδημήσαντος εἰς χώραν μακράν.

- 11 Εἰπὼν ὁ δεσπότης Χριστὸς ὅτι “ἄνθρωπός τις δύο εἶχεν υἱούς,”
περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους φησὶν, ὅτι εἰς δύο διήρηται τάγματα, 25
εἰς δικαίους καὶ ἁμαρτωλοὺς, εἷς δὲ πατὴρ τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ φιλόανθρωπος Θεός. Προσῆλθε δὲ, φησὶν, ὁ νεώτερος, οὐ διὰ τὸν χρόνον νεώτερος ἀλλὰ διὰ τὸ ἐνὸν τῆς διανοίας καὶ τὴν γνώμην ἄστατον κεκτῆσθαι ἀνήλιξ ὑπάρχων καὶ λέγει τῷ πατρὶ, “δός
“μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας,” τουτέστιν, οὐ θέλω δου- 30
λεύειν ἀνάγκῃ, αὐτεξούσιος γάρ εἰμι, ἐὰν θέλω, σωφρονῶ, ἐὰν οὐ θέλω, οὐκ ἀναγκάζομαι· ἔδωκεν οὖν ὁ πατὴρ ἀφθόως ἅπασαν τὴν κτίσιν, ἐπέστησεν αὐτῷ τὸν ἑαυτοῦ νόμον τὸν φυσικὸν καὶ γραπτὸν,

ἵνα ἐν τούτῳ παιδαγωγούμενος πληρώσῃ τοῦ νομοθέτου τὸ βούλημα, θέλει γὰρ ἡμᾶς ἐκουσίως δουλεύειν αὐτῷ· εἶτα, φησὶν, ἀπεδήμησέ που, καὶ ἀπέστη ὁ Θεὸς ἀπ' αὐτοῦ· οὐ βιάζεται γὰρ οὐδένα μὴ βουλόμενον δουλεύειν αὐτῷ.

- 13 Ἀποδημήσας τοίνυν ἔζησεν ἀσώτως, καὶ ἀνῆλωσε τὴν οὐσίαν, 5
 τουτέστι τὸν ἔμφυτον λογισμόν, τὴν σωφροσύνην, τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ· ὅθεν καὶ γέγονεν αὐτῷ λιμὸς ἰσχυρὸς, οὐ λιμὸς ἄρτου οὐδὲ δίψα ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου· ἔπεται γὰρ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν προειρημένων ἀρετῶν ὁ τοιοῦτος λιμός. Διὸ “ καὶ παρευθὺς ἐκολλήθη ἐνὶ τῶν 10
 “ πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης.” ἔνθαπέρ εἰσιν οἱ μὲν πολῖται αὐτῆς δαίμονες, ὁ δὲ λιμὸς τῶν ἀγαθῶν σφοδρός· διὸ καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ βόσκειν χοίρους· οὕτω γὰρ τιμῶσιν οἱ δαίμονες τοὺς τιμῶντας αὐτοὺς, τοιαύτας δωρεὰς χαρίζονται τοῖς πειθομένοις αὐτοῖς. καὶ γὰρ ἐκπίπτων τις ἀπὸ Θεοῦ, καὶ διὰ τῶν 15
 ἡδονῶν τοῖς δαίμοσι προσκολλώμενος, χοιρώδης τε γενόμενος ὡς εἰς γῆν νενευκῶς, καὶ τῷ βορβόρῳ τῶν τῆς ἀτιμίας παθῶν ἐγκυλινδούμενος, εἰκότως χοῖρος νομισθῆσεται· χρονίζων δὲ τοῖς κακοῖς καὶ ἄλλοις τύποις ἀπωλείας εὐρίσκεται, τρόπον τινὰ βόσκων αὐτοὺς καὶ τρέφων τοῖς τῆς ἀσωτίας διδάγμασι. τὸ δὲ “ ἐπεθύμει 20
 “ χορτασθῆναι ἐκ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι, καὶ οὐδεὶς ἐδί-
 “ δου αὐτῷ.” τοῦτο ἐστίν, ὅτι τῶν κακῶν οὐκ ἐλάμβανε κόρον· παραβάλλεται δὲ τοῖς κερατίοις ἡ ἁμαρτία, ὅτι ὥσπερ ἡ τούτων γεῦσις γλυκεῖά ἐστι, κατ' αὐτὸ δὲ καὶ τραχεῖα, οὕτω καὶ ἡ τῆς ἁμαρτίας φύσις εὐφραίνει μικρὰ καὶ κολάζει μεγάλα, τέρπει πρόσκαιρα 25
 καὶ μαστίζει αἰώνια. εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν, τουτέστι λογισάμενος τὴν προτέραν μακαριότητα καὶ τὴν δευτέραν ἀθλιότητα, καὶ τίς μὲν ἦν ὅτε ἦν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τίς δὲ γέγονεν ὅτε ἦν ὑποταγμένος τοῖς δαίμοσιν, εἶπε, “ πόσοι μίσθιοι τοῦ Πατρός μου,” τουτέστι κατηχούμενοι, καὶ γὰρ μισθοῦται ἀεὶ ὁ φιλόανθρωπος 30
 Θεός, καὶ περὶ τρίτην ὥραν καὶ ἐφεξῆς, ὡς γέγραπται, “ περισσεύ-
 “ ονται ἄρτων,” τῶν θείων ἐντρυφῶντες γραφῶν, “ ἐγὼ δὲ τῷ λιμῷ
 “ τούτων συνέχομαι.” “ Ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου,” ὑποστρέψω καλῶς ὅθεν ἐξῆλθον κακῶς, καὶ ἐρῶ αὐτῷ, “ πάτερ,
 “ ἡμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνωπιόν σου,” ἀρκεῖ μοι πρὸς 35

σωτηρίαν ταῦτα τὰ ῥήματα· οἶδα τοῦ Θεοῦ μου τὴν ἀγαθότητα, οἶδα τοῦ πατρός μου τὴν ἡμερότητα, προσδέξεται μετανοοῦντα, ὃν οὐκ ἐκόλασεν ἀμαρτάνοντα.

- 20 “Καὶ ἀναστὰς ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ·” πόθεν ἀναστὰς; ἐκ τῆς καθέδρας τῆς ἡδονῆς, ἐκ τοῦ τῆς ἀμαρτίας πτώματος· 5 προσέθηκε γὰρ τῇ καλῇ βουλῇ καὶ τὴν πρᾶξιν· δεῖ γὰρ ἡμᾶς οὐ μόνον βουλεύεσθαι τὰ φίλα Θεῷ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀγαθὰς ὁρμὰς ἐπιδεικνύειν ταῖς πράξεσιν· “ἔτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος,” πῶς μακρὰν; ὅτι προέλαβεν ἡ εὐεργεσία τὴν μετάνοιαν· “εἶδεν αὐτὸν “ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ εὐσπλαγχνίσθη” πατὴρ γὰρ ἐστὶ τῇ χρη- 10 στότητι, εἰ καὶ Θεὸς ὑπάρχει τῇ φύσει, “καὶ δραμὼν ἔπεσεν “ἐπὶ τὸν τραχηλὸν αὐτοῦ καὶ κατεφίλησεν αὐτόν” οὐ γὰρ ἀνέμεινε τὸν προσκεκρουκότα πλησίον ἐλθεῖν, ἀλλ’ αὐτὸς αὐτῷ προσαπήντησεν· ἔθος γὰρ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ τοῦτο ποιεῖν· τὸ περιπλέκεσθαι τῇ μετανοούσῃ ψυχῇ, καὶ ἀσπάξεσθαι αὐτῆς τὴν 15 ὑποταγὴν. “εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, πάτερ, ἡμαρτον εἰς τὸν “οὐρανόν,” φοβεῖμαι τοῦ στερεώματος τὴν μορφὴν, ὡς κατηγοροῦ φωνήν, “καὶ ἐνώπιόν σου” διὸ καὶ εὐλαβοῦμαι τῷ φωτὶ τῆς σῆς θεϊότητος ἐνατενίσαι, ῥυπαροὺς ἔχων τοὺς ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς, μετὰ γὰρ πάντων μου τῶν κακῶν 20 καὶ αἱ ἱποδρομῖαι κατηγοροῦσί μου· τὸ δὲ, “ποίησόν με ὡς ἓνα “τῶν μισθίων σου,” τοῦτο ἔστιν, ὅτι μήτε τῆς αὐλῆς ἀπελάσης με, δέσποτα, ἵνα μὴ πάλιν ὁ πολέμιος εὐρῶν με πλανώμενον, ὡς αἰχμάλωτον ἀπαγάγῃ, μήτε πλησίον ἐλκύσης τῆς μυστικῆς τραπέζης καὶ φοβερᾶς, οὐ τολμῶ γὰρ ὀφθαλμοῖς ἐναγέσιν ὄρᾶν 25 τῶν ἁγίων τὰ ἅγια. “εἶπε δὲ ὁ πατὴρ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ,” τουτέστι πρὸς τοὺς ἱερέας, “ἐνέγκατε τὴν στολὴν πρώτην,” τουτέστιν, ἣν ἀπώλεσε τοῦ πατρὸς ἀναχωρήσας, τὴν πίστιν, τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν τὸν ἑαυτὸν ἀποδύσαντα, καὶ δότε δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τὴν σφραγίδα τῆς πίστεως 30 τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἵνα τούτους ὑποδησάμενος ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης καταπατῇ τοὺς ὄφεις καὶ τοὺς σκορπίους, τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις. καὶ ἐνέγκατε τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν τὸν τυθέντα ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, τὸν τοῖς μετανοοῦσι μεταδιδόμενον, τὴν μετάλειψιν 35

τῶν θείων μυστηρίων, “καὶ φαγόντες εὐφρανθῶμεν, ὅτι ὁ οὗτος
“ὁ υἱὸς μου νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέζησεν, ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὐρέθη.”

24 “Καὶ ἤρξαντο εὐφραίνεσθαι” χαρὰ γὰρ γίνεται, οὐ μόνον ἐν
οὐρανοῖς ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι, ἀλλὰ ἐν τῇ γῇ πάντων
εὐφραινομένων τῶν δικαίων. τὰ γὰρ ἐφεξῆς τῆς παραβολῆς ταύτης 5
εἰρημένα, ὅσον ἔστιν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ πρεσβύτερος, ἐρωτήσας καὶ
μαθὼν τῆς ἐορτῆς τὴν ὑπόθεσιν, ἡγανάκτησε καὶ οὐκ ἠθέλησεν
εἰσελθεῖν, καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα, οὐ χρὴ ὡς φθονήσαντος ἢ
ἐγκαλέσαντος ταῦτα ἡμᾶς λογιζεσθαι, διότι παραβολὴ τὸ λεγό-
μενόν ἐστι, τὰ δὲ ἐν παραβολαῖς λεγόμενα οὐ δεῖ πάντα κατὰ 10
λέξιν περιεργάζεσθαι, καθὼς φησιν ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν ἐρμη-
νείαν τοῦ κατὰ Ματθαῖον, τὴν παραβολὴν ἐρμηνεύων τῶν μισθου-
μένων ἐργατῶν, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας δι’ ὧν συνετέθησαν,
τοῦτον δρέπεσθαι μόνον, καὶ μηδὲν περαιτέρω ζητεῖν ἢ πολυ-
πραγμονεῖν. καὶ γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδεὶς τῶν ἀγίων τοιαῦτα δικαιο- 15
λογούμενος, ὡς φθόνου καὶ βασκανίας ὑπάρχοντες καθαροί. Εἰ
γὰρ καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν διδόασι, πολλῶν
μᾶλλον ὁρῶντες αὐτοὺς σωζομένους χαίρουσι καὶ οἰκεῖα νομίζουσι
τὰ εἰς αὐτοὺς γινόμενα ἀγαθὰ.

Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως συνετέθη ἡ παραβολὴ αὕτη; καὶ τί 20
κατασκευάσαι βούλεται; τὴν ὑπερβάλλουσαν ἐμφαίνει φιλαν-
θρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ὅτι τοσαύτη ἐστὶ πρὸς τοὺς ἐπιστρέφοντας εἰς
αὐτὸν καὶ γνησίως μετανοοῦντας, ὥστε καὶ φθόνον τεκεῖν ἐτέροις
δυναμένους ὅπερ καὶ ἡμεῖς πολλάκις ποιούμεν, εὐεργετήσαντες
τινὰ, λέγοντες αὐτῶν, ὅτι ὁ δεῖνά μοι ἐνεκάλεσεν, ὅτι σε τοιαύτης 25
τιμῆς ἤξιωσα, οὔτε ἐγκληθέντες παρὰ τοῦ ἐκεῖνον διαβαλεῖν ἐθέ-
λυντος, ἀλλ’ ἐν τούτῳ δεῖξαι βουλόμενοι τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς
ἧς ἀπήλαυσεν, ὅμως δὲ καὶ προασφαλίζεται διὰ τοῦ ὑποδείγματος
τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ, τοὺς ἀμέμπτως πολιτευομένους μηδέποτε
δέξασθαι λογισμὸν φθόνου τίκτοντα ἐπὶ σωτηρίᾳ μετανοούντων 30
ἁμαρτωλῶν, ὑπὸ τοῦ μισανθρώπου διαβόλου ὑποβαλλόμενον, ἀλλὰ
μᾶλλον παρατὰ τοῦτον ἀποστρέφεσθαι, εὐφραινομένους καὶ χαί-
ροντας ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ αὐτῶν.

Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι δοκεῖ τισι διὰ τῆς τῶν υἱῶν
δυνάμεως τοὺς τε ἀγίους Ἀγγέλους κατασημαίνεσθαι, καὶ ἡμᾶς 35

τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου πρόσωπον τὸ τῶν ἀγίων Ἀγγέλων τάγμα δηλοῦν, τὸ δὲ τοῦ ἀσώτου καὶ νεωτέρου τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον· καὶ ἄλλοι δὲ πάλιν νομίζουσι, διὰ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ δηλοῦσθαι, διὰ δὲ τοῦ νεωτέρου τὰ ἔθνη. “ἀπόψηφος δέ,” φησιν, ὁ ἅγιος Κύριλλος, 5 “ταῖς περὶ τούτων δόξαις εἰμὶ μὲν ἐγὼ, δοκιμαζέτω δὲ καὶ ὁ “φιλομαθὴς τὸ ἀληθές, οὔτε γὰρ περὶ τῶν ἀγίων Ἀγγέλων “πρέπον ἐστὶ λογίζεσθαι, ὅτι οὐκ ἐπεγίνωσκον τοῦ ἀσώτου μετά- “νοιαν καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ τελουμένην ἐορτὴν, ἀλλ’ ὡς ἀγνοοῦντες “ἡρώτων· οὔτε πάλιν χρὴ συναίνειν ἡμᾶς ὡς εὖ βεβιωκότας τῶν 10 “ἐξ Ἰσραὴλ, ὅπου γε τούτους διὰ πάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς “θεοπνεύστου γραφῆς, διαβεβλημένους ἐστὶν ἰδεῖν ὡς ἀποστάτας “καὶ ἀπειθεῖς.”

ΚΕΦ. ΝΗ.

Περὶ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας.

15

1 Λέγει δὲ καὶ περὶ τῶν παραβολῶν ὁ ἅγιος Κύριλλος, ὅπερ καὶ ὁ Χρυσόστομός φησιν, ὅτι πλαγίως καὶ ἀσυμφανῶς ἡμῖν αὐται πραγμάτων ὀνησιφόρων δῆλωσιν εἰσκομίζουσιν, ὅταν αὐτὸν ἐν βραχεῖ καὶ συνεσταλμένως τὸν νοῦν καταθήσωμεν· οὐ γὰρ ἅπαντά φησι, τῆς παραβολῆς τὰ μέρη πολυπραγμονεῖσθαι· χροὶ λεπτῶς δὲ 20 καὶ ἐξητασμένως, ἵνα μήτε πρὸς τὰ πέρα μέτρου βαδίζων ὁ λόγος καταλυπήσῃ τῷ περιττῷ τοὺς φιλακροάμονας, μήτε μὲν ἀδολεσχίας ὄχλον ἐργάσῃται τισιν, οἷον καὶ ἐπὶ τῆς παραβολῆς ἐστὶ τῆς λεγούσης, “Ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος ὃς εἶχεν οἰκονόμον” καὶ τὰ ἐξῆς· εἰ γὰρ μὴ βούλοιτό τις διατρανεῖν, τίς μὲν ἂν εἴη 25 ὁ ἄνθρωπος ὁ τὸν διαβεβλημένον ἔχων οἰκονόμον, ἢ καὶ τίς ἂν εἴη τυχὼν ὁ διαβεβληκὼς αὐτὸν, τίνες δὲ καὶ οἱ τοῖς ὀφλήμασιν ἔνοχοι καὶ τὰς τῶν ὀφλημάτων ποιοῦντες ἀποκοπᾶς, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ μὲν ἔλαιον, ὁ δὲ σῖτον ἐποφλῆσαι λέγονται, σκοτεινὸν ἅμα καὶ περιττὸν ἀποτελέσει τὸν λόγον. οὐκοῦν ἐν πάντῃ τε καὶ 30 πάντως ἅπαντα τῆς παραβολῆς τὰ μέρη τῇ τῶν δηλουμένων εἰσὶ θεωρίᾳ χρήσιμα, εἰς εἰκόνα δὲ ληφθεῖεν ἂν ἀναγκαίου πράγματος ἀμυδρῶς ὑπεμφαίνουσα τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν τοῖς ἀκροαμένοις.

“Ἔστι τοίνυν τῆς προκειμένης παραβολῆς τοιοῦτος ὁ νοῦς· βού-

λεται ἡμᾶς ὁ τῶν ὅλων δεσπότης Θεὸς ὁλοτρόπως τοῖς εἰς ἀρετὴν
 ἀνακεῖσθαι σπουδάζουσιν, ἀπαλλάττοντας ἑαυτοὺς τῶν τοῦ παρόν-
 τος βίου περισπασμῶν, ἵν' εὐπαρέδρως καὶ ἀπερισπαστως ὑπηρε-
 τῶμεν αὐτῷ, καθὼς διὰ τοῦ Δαβὶδ φησι, “σχολάσατε καὶ γινώτε
 “ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός” καὶ πάλιν δι' ἑαυτοῦ, “πωλήσατε τὰ ὑπάρ- 5
 “χοντα καὶ δότε ἐλεημοσύνην,” καὶ ἡ μὲν ἐντολὴ σωτήριος, ἀσθενὴς
 δὲ λῖαν ὁ ἀνθρώπου νοῦς, καὶ αἰεί πως προσπέπηγε τοῖς γεωδεστέ-
 ροις· ὅθεν δηλαδὴ πρόφασιν σωτηρίας ἡμῖν ὑπέδειξεν ὁ Χριστὸς
 διὰ τῆς προκειμένης παραβολῆς, μνησυχὴ λέγων, ὅτι περ εἰ μὴ
 βούλοιντο τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν καταλιπεῖν καὶ τὴν 10
 ὑψηλὴν πολιτείαν ἀσπάζεσθαι, πλὴν κατὰ γε τὸν ὑποβεβηκότα
 τρόπον, καὶ οἰκονόμοι γενέσθωσαν^α τῶν πτωχευόντων συμμεριστὰς
 τῶν ὑπαρχόντων τούτους ποιούμενοι, ὅπως φίλους κτησάμενοι πολ-
 λούς, καὶ μάρτυρας τῆς εὐσπλαγχνίας τοὺς εὖ πεποιθότας ἔχοντες,
 ὅταν αὐτοὺς ἡ ἐπίγειος ἐκλείποι ζωὴ, τύχωσι τόπου τινὸς ἐν ταῖς 15
 ἐκεῖθεν σκηναῖς· εἰ δὲ μὴ βούλοιντο τὸ μὴδὲ τοῦτο διαπραξασθαι,
 ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ δεσπότου δεθέντα αὐτῷ, μόναις ταῖς ἑαυτῶν
 δαπανῶσι τροφαῖς, ἣ καὶ προσκαίρους ὠνοῦνται τιμὰς, ἀμνημο-
 νοῦντες τοῦ λέγοντος Θεοῦ, “ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰ σπλάγχχνα τῷ
 “ἀδελφῷ σου,” καὶ ὅσα ἄλλα ἡ θεία διδάσκει γραφὴ περὶ τῆς εἰς 20
 τοὺς δεομένους συμπαθείας, ἀπειπεσϋνται πάντως τῆς οἰκονομίας,
 ἐπιπηδῶντος αὐτοῖς τοῦ θανάτου, καὶ τῶν τῆς περιουσίας αὐτῶν
 πραγμάτων ἐξέλκοντος, καὶ διὰ τὴν ἀπάνθρωπον αὐτῶν προαίρεσιν,
 ἀντὶ τῶν αἰωνίων σκηνῶν τῷ αἰωνίῳ καὶ ἀσωμάτῳ πυρὶ παρα-
 δοθήσονται.

25

10 Τίς ἐστὶν “ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ,” ὁ καλῶς εἰδὼς βιοῦν καὶ τὴν
 εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδα δεδιψηκώς, καὶ ἀποφέρων μὲν τῶν ἐπιγείων
 τὸν νοῦν, φρονῶν δὲ μᾶλλον τὰ ἄνω, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐπίγειον
 πλοῦτον εἰς τοὺς ἐνδεεῖς καλῶς δαπανῶν. ἐλάχιστον δὲ τὸν ἐπίγειον
 πλοῦτον ἐκάλεσεν, ὃν δὴ καὶ ἄδικον μαμμωνᾶν φησιν. ὁ τοιοῦτος 30
 οὖν ἐν τῷ ἐλαχίστῳ πιστὸς εὐρισκόμενος, καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς
 ἐστὶ, τοιούστιν ἐν τοῖς πνευματικοῖς καὶ θείοις χαρίσμασιν· ὁ δὲ
 ἐν τῷ πλούτῳ τούτῳ ἄδικος γενόμενος, εἰς ἑαυτὸν μόνον συντηρῶν
 αὐτὸν δηλονότι, καὶ ἐν τοῖς θείοις χαρίσμασιν ἄδικος εὐρεθήσεται.

^α Sic.

Ἀλλότριον δὲ τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν ὠνόμασεν, ἐπειδὴ οὐ γεγενήμεθα μετὰ πλούτου, γυμνοὶ δὲ μᾶλλον, καὶ ὡς ἀληθῶς ἐστὶ γεγραμμένον, “ὅτι οὐδὲν εἰσενέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, οὐδὲ “ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα” ἀλλότριον τοίνυν ἀνθρώπου παντὸς φυσικῶς τὸ πλουτεῖν· ἔλαθεν γὰρ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν μερίζεσθαι πρὸς 5 τὰ ἐναντία, καὶ ἀκαταψέκτως δύνασθαι βιοῦν, δείκνυσιν ὁ δεσπότης Χριστὸς λέγων, “οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεῦν,” καὶ τὰ ἐξῆς.

- 14 Ἐπειδὴ δὲ τῇ νόσφ τῆς φιλαργυρίας συνεχόμενοι ἐξημυκτήριζον αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καίπερ διὰ μακρῶν λόγων τούτους θεραπεύσαι 10 βουληθέντος, τρέπεται λοιπὸν ἐπὶ τὸ δριμύ τῶν ἐλέγχων, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο, καὶ ἀποφαίνει δόξης αὐτοὺς ὄντας ἐραστὰς τῆς τοῖς δικαίοις τε καὶ ἀγαθοῖς πρεπούσης ἀνδράσιν, αὐτοὺς δὲ οὐ μὴν ὄντας τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν φησὶ γὰρ, “ὑμεῖς ἐστε οἱ “δικαιοῦντες ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων· ὁ δὲ Θεὸς γινώσκει 15 “τὰς καρδίας ὑμῶν, ὅτι τὸ ἐν ἀνθρώποις ἡψηλὸν βδέλυγμα ἐνώπιον “τοῦ Θεοῦ.” τοῦτο καὶ ἐτέρωθεν πού πρὸς αὐτοὺς εὐρίσκεται λέγων, “πῶς δύνασθε πιστεῦναι, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, τὴν δὲ “δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου οὐ ζητεῖτε;” τοὺς μὲν γὰρ ἀληθῶς ὄντας ἀγαθοὺς τοῖς εἰς δικαιοσύνην ἐπαίνοις ὁ τῶν ὅλων στεφανοῖ Θεός, 20 οἱ γὰρ μὴν ἀφιλάρετοι καὶ ὑποκριταὶ τάχα ταῖς ἑαυτῶν ψήφοις τὸ δοκεῖν εἶναι σεπτοὶ παραβλέπουσιν, ἀλλ’ οὐδεὶς, ὃ βέλτιστος, φαίη τις ἂν αὐτοῖς ἑαυτὸν στεφανοῖ. Γέγραπται γὰρ, “ἐγκωμιάζέτω σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα, ἀλλότριος καὶ μὴ τὰ “σὰ χεῖλη. ὁ γὰρ Θεὸς γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τιμᾷ μὲν 25 “δίκαιον τὸν ἀληθινόν· σκορπίζει δὲ τὰ τῶν ἀνθρωπαρέσκων ὅσα.” ἀνθρωπαρεσκία γὰρ ρίζα καὶ ἀρχὴ καὶ γένεσις τῆς μεμισσημένης παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ὑπεροψίας. περὶ ὧν εἶπεν ὁ Κύριος “ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται,” ἕως “μοιχεύει,” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

30

ΚΕΦ. ΝΗ.

Περὶ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου.

- 19 Ἦν προκειμένην παραβελὴν τὴν τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου ἄριστα διαμορφοῖ καὶ διαπλάττει Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὥστε

τοῖς εἰς ἀγαθουργίαν αὐχήμασιν ἐπείγεσθαι διαπρέπειν ἡμᾶς· θέλει γὰρ εἶναι φιλαλλήλους καὶ κοινωνικούς καὶ εὐμεταδότους καὶ φιλοπτωχίας ἐπιμελητὰς, καὶ τῶν εἰς τοῦτο σπουδασμάτων ἔχεσθαι νεανικῶς. Εἰπὼν δὲ ὅτι “ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος” ὡς ἀφιλοικτίρμονα τοῦτον ἀνανύμως ἐσήμανε, καθὼς διὰ τοῦ προφήτου 5 περὶ τῶν μὴ φοβουμένων αὐτόν φησιν ὁ Θεός, “ὅτι οὐ μὴ μνησθῶ “ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου,” μνημονεύει δὲ τοῦ πένητος ὀνομαστί, ἐπειδὴ περ ἐν γλώσση Θεοῦ οἱ τοιοῦτοί εἰσιν. ἔχει δὲ καὶ λόγον ὡς ἡ τῶν Ἑβραίων παραδόσις φησι, Λάζαρον εἶναί τινα κατ’ ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐσχάτην ποιοῦντα 10 πτωχείαν καὶ ἀρρωστίαν, οὗ μνημονεύσαι τὸν Κύριον, ὡς εἰς παραβολὴν λαβόντα αὐτόν εἰς ἐμφανεστέραν τοῦ λεγομένου δύναμιν.

Μηδεὶς δὲ νομιζέτω τῶν ταῦτα ἀκούοντων, ὅτι γέγονέ τισιν ἀνταπόδοσις ἢ πονηρῶν ἔργων ἢ ἀγαθῶν ἔστι γὰρ παραβολὴ τὸ εἰρημένον ἀστεῖώς παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐσχηματισμένη, 15 ἢ εἴδοιεν οἱ τὸν ἐκ γῆς ἔχοντες πλοῦτον, ὡς εἰ μὴ βουληθεῖεν εἶναι χρηστοὶ καὶ εὐμετάδοτοι καὶ κοινωνικοὶ, καὶ ταῖς τῶν πενήτων ἀνάγκαις ἐπικουρεῖν ἔλοιτο, δεινῇ καὶ ἀφυλάκτῳ περιπεσοῦνται δίκῃ. Ἰδωμεν τοίνυν τοῦ πλουσίου τὴν ἐπ’ οὐδενὶ τῶν ἀναγκαίων ἡρμένην ὀφρύν. “Ἐνεδιδύσκετο,” φησὶ, “πορφύραν καὶ βύσ- 20 “σον,” τουτέστιν εὐεματεῖν^b ἐσπούδαζε, καὶ ἦν ἐν ἐσθῇτι πολυτελεστάτῃ καὶ ἀκαταλείπτοις τρυφαῖς. Τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει τὸ εὐφραίνεσθαι καθ’ ἡμέραν. πρόσκειται δὲ “λαμπρῶς,” τουτέστιν, ἀσώτως.

Ὁ δὲ Λάζαρος νόσῳ καὶ πενίᾳ πεπεδημένος ἐβέβλητο, φησὶ, 25 πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ ἀτημελῶς ἐρριμμένος, οὐδενὸς ἀξιούμενος λόγου, φειδῶς καὶ φροντίδος ἄμοιρος ὢν ζητῶν πρὸς κόρον τῆς τοῦ πλουσίου τραπέξης τὰ παρολισθαίνοντά τε καὶ ἀχρηστότερα· ἐκολάζετο δὲ καὶ ἐτέρως νόσῳ χαλεπωτάτῃ, ἀλλὰ καὶ οἱ κύνας, φησὶν, ἔλειχον τὰ ἔλκη αὐτοῦ, οὐκ ἀδικοῦντες ἀλλ’ ὅσον συναλ- 30 γοῦντες καὶ θεραπεύοντες τῇ γλώττῃ, καὶ τὸ λυποῦν ἀποξέοντες, καὶ φιλοφρόνως περιαλείφοντες, ὅπως καὶ ἐν τούτῳ δειχθῇ ὁ πλούσιος καὶ θηρῶν ἀπηνέστερος, ὡς ἀσυναλγῆς καὶ ἀφιλοικτίρμων καὶ μεστὸς πάσης ἀπανθρωπίας. ὑπάρχων δὲ ὁ πένης ἐν τοιοῦτοις

^b εὐματεῖν Cod.

δεινοῖς, οὔτε ἀπεδυσάπησεν, οὔτε ἐβλασφήμησεν, οὔτε ἡγανάκτησεν, οὔτε κατεγόγγυσε τοῦ πλουσίου. πόθεν δὲ τοῦτο δῆλον; ἔξ ὧν ἀπήγαγον αὐτὸν οἱ Ἄγγελοι θορυφοῦντες, καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ ἀπεκατέστησαν.

- 22 “Ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος καὶ ἐτάφη” μὴ ἀπλῶς παρα-5
δράμωμεν τὸ εἰρημένον ὅτι μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πλούσιον πρόσ-
κεται τὸ “ἐτάφη.” ἐπειδὴ γὰρ καὶ ζῶν, καθάπερ ἐν μνήματι κατορ-
ρυγμένη ὑπῆρχεν αὐτοῦ ἡ ψυχὴ, τάφου περιφέρουσα τὴν σάρκα·
διὰ τοῦτο προσετέθη τὸ “ἐτάφη,” ἀπαλλαγείς δὲ τοῦ σώματος
ἄπεισιν ἐκ τρυφῆς εἰς τὸν ἄδην· ἵνα δὲ μειζόνως κατατρύχῃται, 10
ὁρᾷ, φησὶν, τὸν Λάζαρον ἐν κόλποις ὄντα τοῦ Ἀβραάμ, ὥσπερ γὰρ
τὸν Ἀδὰμ ἐκβαλὼν τοῦ παραδείσου κατ’ ἀντικρυ τούτου κατῴκισεν
αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἵνα ἡ συνεχὴς ὄψις ἀνανεῦσα τὸ πάθος ἀκριβεστέ-
ραν αὐτῷ παράσχη τῆς ἐκπτώσεως τῶν ἀγαθῶν τὴν αἴσθησιν,
οὕτω δὴ καὶ τοῦτον κατέναντι τοῦ Λαζάρου κατῴκησε. 15

Γίνος δὲ ἕνεκε οὐχὶ παρ’ ἐτέρῳ δικαίως τὸν Λάζαρον, ἀλλ’ ἐν τοῖς
κόλποις τοῦ Ἀβραάμ εἶδεν; ἐπειδὴ φιλόξενος ἦν ὁ Ἀβραάμ. Ἴν’
οὖν ἔλεγχος αὐτοῦ γένηται τῆς μισοξενίας, διὰ τοῦτο αὐτὸν μετ’
ἐκείνου βλέπει. ἐκεῖνος καὶ τοὺς παριόντας ἐθήρευε καὶ εἰς τὴν
οἰκίαν εἵλκεν εἶσω τὴν ἑαυτοῦ· οὗτος καὶ τὸν ἔσω κείμενον 20
παρεώρα.

- 24 Διὰ τί δὲ οὐ πρὸς τὸν Λάζαρον τὸν λόγον ἀπέτεινεν, ἀλλὰ
πρὸς τὸν Ἀβραάμ φησι, “πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με,” καὶ τὰ
ἐξῆς; Ἐπειδὴ ἡσχύνθη καὶ ἡρυθρίασεν ἐκ τῶν κατ’ αὐτὸν πραγ-
μάτων, καὶ ἐνόμισεν αὐτὸν μνησικακήσειν πάντως. Εἰ γὰρ ἐγὼ, 25
φησὶ, τοσαύτης ἀπολαύων εὐπορίας, καὶ οὐδὲν ἡδίκημένος, ὑπερ-
εἶδον ἐν τοσούτοις ὄντα τὸν ἄνθρωπον κακοῖς, καὶ οὐδὲ ψυχίων
μετεδωκα, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς οὕτως ὑπεροφθεὶς οὐκ ἐπινεύσει
τῇ χάριτι ταύτῃ. Ταῦτα λέγομεν, οὐχὶ τοῦ Λαζάρου κατηγο-
ροῦντες, οὐ γὰρ δὴ οὕτως διέκειτο ἐκεῖνος, ἀλλ’ ὅτι οὗτος ταῦτα 30
δεδοικῶς οὐκ ἐκάλεσεν ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν Ἀβραάμ ἐφώνησεν· ἐνό-
μιζε γὰρ αὐτὸν ἀγνοεῖν τὰ γεγενημένα.

- 25 Τί οὖν ἐκεῖνος; “τέκνον μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου
“ἐν τῇ ζωῇ σου.” Σκοπήσωμεν φιλοσοφίαν δικαίου· οὐκ εἶπεν,
ἀπάνθρωπε καὶ ὦμὲ καὶ παμπόνηρε, τοσαῦτα κακὰ διαθεῖς τὸν 35

ἄνθρωπον, φιланθρωπίας μέμνησαι νῦν καὶ ἐλέους καὶ συμπαθείας καὶ συγγνώμης· οὐκ αἰσχύνῃ οὐδὲ ἐρυθριᾷς, οὐδὲ ἐγκαλύπτῃ; ἀλλὰ τί; “τέκνον,” φησὶν, “ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου” ψυχὴν γὰρ τεταπεινωμένην μὴ προσταράξῃς, φησί· ἀρκεῖ τὰ τῆς τιμωρίας αὐτῷ, μὴ προσεπεμβαίνωμεν αὐτοῦ ταῖς συμφοραῖς, 5 τέκνον, οὗ κύριός εἰμι, μεταδίδωμί σοι, τὸ δ' ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν ἐκεῖ, οὐκ ἔστιν ἡμέτερον λοιπόν. Διὰ τί οὐκ εἶπε, ἔλαβες τὰ ἀγαθὰ σου, ἀλλ' “ἀπέλαβες;” ὀφειλὴν γάρ τινα ἐνδεικνυμένου καὶ δηλοῦντός ἐστιν· ἀπολαμβάνει γάρ τις τὰ ὀφειλόμενα.

Τί οὖν ἐντεῦθεν μαθάνομεν; ὅτι καὶ μισοί τινες ὥσι, καὶ εἰς 10 ἔσχατον κακίας ἐληλακότες, πολλάκις ἐν τι καὶ δύο καὶ τρία εἰργάσαντο ἀγαθὰ· καίπερ οὖν καὶ οὗτος ὁ πλούσιος, ὅθεν διὰ τῆς εὐμερίας τῆς ἐν τῷδε τῷ βίῳ ἀπολαβὼν αὐτὰ, ἤκουσεν ὅτι “ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως “τὰ κακά.” Ἰσως γὰρ καὶ οὗτος ἐν ἡ καὶ δύο ἢ καὶ τρία ἡμερ- 15 τηκῶς, ἐντεῦθεν διὰ τῆς ὀδύνης ἧς ὑπέμεινε, ἀπέλαβε ταῦτα. Διό φησιν, “ὅδε παρακαλεῖται, ὃν δὲ ὀδυνᾶσαι” ἡ γὰρ κρίσις ἀνήλεος τῷ μὴ ποιήσαντι, ἔλεγε.

- 26 Τί δὲ σημαίνει ὅπερ εἶπεν Ἀβραάμ, “ὅτι χάσμα μέγα ἐστή-
 “ρικται,” καὶ τὰ ἐξῆς; τὴν τῶν δικαίων διαφορὰν πρὸς τοὺς 20
 πταίοντας· ὥσπερ γὰρ ἐναντίαι αἱ προθέσεις, οὕτως ἀμιγῆς ἡ
 μετὰσσεις, τῶν μὲν τὴν ἄνεσιν, τῶν δὲ τὴν κόλασιν δεχομένων.
 ἀποτυχὼν δὲ τῶν καθ' ἑαυτὸν, ὑπὲρ ἐτέρων λοιπὸν ποιεῖται τὴν
 ἱκετηρίαν. Ὅρα πῶς φιλόανθρωπος καὶ ἡμερος γέγονεν ὑπὸ τῆς
 κολάσεως· ὁ γὰρ τοῦ Λαζάρου καταφρονῶν παρόντος, ἐτέρων ἀπόν- 25
 των φροντίζει, καὶ παρακαλεῖ πεμφθῆναι τὸν Λάζαρον εἰς τὸν
 οἶκον τοῦ πατρὸς, καὶ οὐδὲ ἀπλῶς παρεκάλεσεν ἀναστῆναί τινα
 ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ τὸν Λάζαρον, ὅπως, φησὶν, ἰδόντες αὐτὸν
 στεφανωθέντα, ὃν ἔβλεπον μυρίοις κακοῖς ἀγωνιζόμενον, οἱ γενομένοι
 μάρτυρες τῆς πείνης αὐτοῦ τοῦ λιμοῦ καὶ τῶν ὀδυνῶν, αὐτοὶ καὶ 30
 τῆς μεταβολῆς καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ γενομένοι μάρτυρες, ἐκατέ-
 ρωθέν τε παιδευθέντες, καὶ μαθόντες ὅτι οὐ μέχρι τοῦ παρόντος
 βίου τὰ ἡμέτερα στήσεται πράγματα, καὶ οὕτω παρασκευάζων-
 ται ὥς διυθῆναι ταύτην διαφυγεῖν τὴν κόλασιν.

- 29 Τί οὖν ὁ Ἀβραάμ; “ἔχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφῆτας, ἀκού- 35

“σάτωσαν αὐτῶν.” Οὐχ οὕτω γάρ, φησὶ, σὺ κήδη τῶν ἀδελφῶν, ὡς ὁ ποιήσας αὐτοὺς Θεός· μυρίους γὰρ αὐτοῖς ἐπέστησε διδασκάλους.

Τίνος δὲ ἔνεκεν ἀνταποκριθεὶς ὁ πλούσιος ἔφη, “οὐχί, πάτερ “Ἀβραὰμ, ἀλλ’ ἐάν τις ἐκ νεκρῶν πορευθῇ πρὸς αὐτοὺς, μετανοή- 5
“σουσιν;” ἐπειδὴ αὐτὸς οὗτος τῶν θείων γραφῶν ἀκούων κατεφρόνει, καὶ μύθους ἐνόμιζεν εἶναι τὰ λεγόμενα, ἐξ ὧν αὐτὸς ὑπενόει, καὶ περὶ τῶν ἀδελφῶν οὕτως ὑποπτεύουσιν ὥσπερ κἀγὼ, ὅτι “τις ἦλθεν “ἐκεῖθεν;” τίς ἐκ νεκρῶν ἀνέστη; τίς εἶπε τὰ ἐν τῷ ᾄδῃ; διὰ τοῦτο ἐάν τις ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀπέλθῃ, οὐκ ἀπιστήσουσιν αὐτῷ, 10
ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς λεγομένοις προσέξουσιν. “εἶπε δέ,” φησὶ, “πρὸς “αὐτὸν, εἰ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐάν τις “ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, πεισθήσονται.” ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἐστὶν ἀληθές, καὶ ὁ τῶν γραφῶν οὐκ ἀκούων, οὐδὲ νεκρῶν ἀνισταμένων ἀκούσεται, ἔδειξαν οἱ Ἰουδαῖοι. οἱ ἐπειδὴ Μωσέως οὐκ ἤκουσαν 15
καὶ τῶν προφητῶν, οὐδὲ νεκροὺς ἰδόντες ἀναστάντας ἐπίστευσαν, ἀλλὰ νῦν μὲν ἀνελεῖν τὸν Λάζαρον ἐπεχείρουν, νῦν δὲ τοῖς Ἀποστόλοις ἐπεπῆδων, καίτοι πολλῶν ἀναστάντων ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ.

Κόλπους δὲ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ τοῦ Ἰακώβ 20
τούτους εἶναι ὁ ἅγιος Διόνυσιος ὁ Ἀρεωπαγίτης τὰς θειοτάτας καὶ μακαριωτάτας λήξεις, τὰς ὑποδεχομένας πάντας τοὺς δικαίους, εἰς τὴν ἐν αὐταῖς ἀγῇρῳ καὶ μακαριωτάτην τελείωσιν.

1 Περὶ τῶν σκανδάλων λαλῶν ἕως “ἀφήσεις αὐτῷ,” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. 25

5 Περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀγίων φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ἐν τῇ πίστει ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι, τούτων οὖν ζηλωταὶ γενέσθαι βουλόμενοι οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, “πρόσθες ἡμῖν πίστιν” ἔλεγον τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, οὐκ αἰτοῦσι δὲ πίστιν ἀπλῶς, ἵνα μὴ ἀπίστους αὐτοὺς νομίσῃ τις, ἀλλὰ προσθήκῃ πίστεως, τούτεστι 30
τὴν εἰς τοῦτο βεβαίωσιν. παρασκευάσαι δὲ αὐτοὺς βουλόμενος δεκτικούς γενέσθαι τῆς τῆς αὐτῆς χάριτος, φησὶν, “εἰ ἔχετε πίστιν “ὡς κόκκον σινάπεως, ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ, ἐκριζώθητι” καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰ γὰρ τὸ πεπηγὸς οὕτω καὶ κατὰ γῆς ἐρριζω- μένον μετακινήσειεν ἂν ἡ τῆς πίστεως δύναμις, καθόλου φαίη τις 35

ἀν, μηδὲν οὕτως ἀκίνητον εἶναι ὃ μὴ σαλεύσειεν ἡ πίστις· ἐκεῖνο μέντοι προσεκτέον ἀσφαλῶς, ὥστε μὴ τινα λόγον λογίζεσθαι κατὰ κενὴν ἑκπληξιν εἰπεῖν τοῦτο τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, πρὸς ὠφέλειαν δὲ μᾶλλον καὶ σωτηρίαν ἡμῶν, καὶ γὰρ πάντα ἰσχύει ἡ τῆς θείας δυνάμεως ἐξουσία. Περὶ γὰρ κόκκου σινάπεως προεγράφη εἰς 5 τὸ κατὰ τὸν Ματθαῖον.

- 7 Ἐπειδὴ πέφυκε πως αἰεὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταφέρεσθαι εἰς φιλοδοξίαν, ἀφορμὴ δὲ τοῦ πάθους γίνεται πολλάκις, τὸ ἐπὶ τισι τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων εὐδοκιμῆσαι παρὰ Θεῷ, παγχάλεπον δὲ τοῦτο καὶ Θεῷ κατεστυγημένον, καταφέρει εἰς τοῦτο γνώμης 10 ὁ ἀρχέκακος δράκων, ὡς οἶεσθαι τάχα που καὶ ὠφέλειν τὸν Θεὸν τὰς ἀνωτάτω τιμὰς, ὅταν εὐκλεᾶ καὶ εὐδόκιμον ἔχῃσι τὴν ζωὴν. Διὰ τοῦτο τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν ὁ δεσπότης ποιεῖται Χριστὸς, λέγων, “τίς ἐξ ὑμῶν δούλον ἔχων ἀροτριῶντα “ἡ ποιμαίνοντα,” καὶ τὰ ἐξῆς. Διδάσκει γὰρ διὰ τούτων ὅτι 15 τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας ἡ δύναμις, ὡς ὄφλημα πανταχοῦ παρὰ τῶν οἰκετῶν ζητεῖ τὴν ὑποταγὴν. οὐ γὰρ χάριν, ἔφη, ὁμολογήσει τῷ οἰκέτῃ, κἂν εἰ γένοιτο παρ’ αὐτοῦ πᾶν ὅπερ ἔδει γενέσθαι κατὰ γε τὸ τῆς δουλείας πρέπον, ἀλλὰ μὴ πληροῦντος μὲν τὸ ὀφειλόμενον κίνδυνος ἔπεται, πληροῦντος δὲ χάρις οὐδὲ μία, κἂν εἰ ὁ 20 δεσπότης Χριστὸς ὑπάρχων ἀγαθὸς καὶ φιλότιμος καὶ φιλόανθρωπος οὐ μόνον ἰσοδύναμα γέρα τοῖς κάμνουσιν ἐπαγγέλλεται, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλεον τοὺς πόνους ὑπερβαίνοντα, καθὼς φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος, “ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, “πρὸς τὴν μέλλουσιν δοῖαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.” 25

ΚΕΦ. ΝΘ.

Περὶ τῶν ἐ' λεπρῶν.

- 11 Τὴν ἑαυτοῦ δοῖαν διὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς θαυματουργίας ἐμφανῆ καθίστησιν ὁ Σωτήρ. ἔρχεται σαγηνεύων εἰς πίστιν τὸν ἀκάρδιον Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἦν καὶ οὕτω σκληρὸς τε καὶ ἀπειθής. ἦν 30 δὲ ἡ ἀπόδειξις σαφής, ὧν ἔφην ἀρτίως, ἡ τῶν λεπρῶν διακάθαρσις· οὗτοι γὰρ πόλεων τε καὶ κωμῶν ἀπελαυνόμενοι ὡς ἀκάθαρτοι κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον, ὑπαντήσαντες τῷ Σωτῆρι, ἐλιπάρουν

ἀπαλλάττεσθαι τοῦ κακοῦ, καὶ ἐπιστάτην ὀνόμαζον, τουτέστι διδάσκαλον. ὁ δὲ φιλόανθρωπος ὦν, ἔφη, “ὑπάγετε, δείξατε ἑαυτοὺς “ τοῖς ἱερεῦσι.”

Διὰ τί μὴ μᾶλλον ἔφη, θέλω, καθαρίσθητι, καθὰ καὶ ἐφ’ ἐτέρου λεπροῦ, προστέταχε δὲ μᾶλλον, ἑαυτοὺς ἐπιδείξατε τοῖς 5 ἱερεῦσι; νόμος ἐκάλει πρὸς τοῦτο πάλιν τοὺς τῆς λέπρας ἀπηλλαγμένους. Ἐκέλευε γὰρ ὡς ἡδὴ τεθεραπευμένους βαδίζειν, καὶ τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς, δηλονότι τοὺς ἱερεῖς, διαμαρτυρασθαι, ὅτι παρ’ ἐλπίδα καὶ παραδόξως ἀπηλλάγησαν τοῦ κακοῦ, τοῦ Χριστοῦ τοῦτο κατανεύσαντος. καὶ δὴ ἐν τῷ αὐτοὺς ὑπάγειν 10 καθαρὸι γίνονται, καὶ οἱ μὲν ἐννέα ἅτε Ἰουδαῖοι ὄντες, εἰς ἀχώριστον λήθην ἐμπεσόντες, οὐχ ὑπέστρεψαν δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, ὅθεν σκληροκαρδίον καὶ ἀμνήμωνα παντελῶς δεικνύει τὸν Ἰσραὴλ, ὁ δὲ ἀλλογενής, τουτέστιν ὁ Σαμαρείτης, διὰ τὸ ἐξ Ἀσσυρίων κατάγειν τὸ γένος ἀλλογενές· οὐ γὰρ μάτην λέγει, ἐν μέσῳ τῆς 15 Σαμαρείας καὶ Γαλιλαίας καὶ Ἰουδαίας, “ὑπέστρεψε μετὰ φωνῆς “ μεγάλης δεξάζων τὸν Θεόν.” Δεικνύει οὖν ὅτι οἱ Σαμαρεῖται εὐγνώμονες, Ἰουδαῖοι δὲ εὐεργετούμενοι ἀχαριστοῦσιν.

20 Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῶν ὄχλων Σωτὴρ ἐν τοῖς πρὸς ἅπαντας λόγοις διεμέμνητο πανταχοῦ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο κατα- 20 μειδιῶντες οἱ τάλανες, ἡ τάχα που εἰς νοῦν ἔχοντες ὅτι τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον ὑπομενεῖ ταῖς αὐτῶν δυστροπίαις σεσαγηνευμένος, εἰς τοῦτο κατειρωνεύοντες, καὶ φασι, “πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία “ τοῦ Θεοῦ,” ἀντὶ τοῦ, πρὸ τῆς παρὰ σοῦ λαλουμένης βασιλείας, σταυρός σε καὶ θάνατος λήψεται. Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; 25 “ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστι,” τουτέστιν ἐν ταῖς ὑμετέραις προαιρέσεσι, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ κεῖται τοῦ λαβεῖν αὐτήν. Ἐξεστὶ γὰρ ἀνθρώπῳ παντὶ τὴν εἰς Χριστὸν δικαίωσιν, τὴν διὰ τῆς πίστεως δὲ δηλονότι καταπλουτήσαντι, καὶ διὰ πάσης ἀρετῆς ἐκλελαμπρυσμένῳ, τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτυχεῖν. 30

22 Ἐτοίμους δὲ εἶναι βουλόμενος τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητὰς πρὸς πᾶν ὅτιοῦν τῶν ἀνίᾳ πεφυκότων, καὶ προευτρεπίζεσθαι πρὸς ἵπομονην, ἵνα εὐδόκιμοι γενόμενοι δυνηθῶσιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, φησὶ πρὸς αὐτούς· “ἐλεύσονται ἡμέραι ὅτε “ ἐπιθυμήσετε μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῖν, καὶ 35

“οὐκ ᾔφεσθε,” τουτέστιν ἐπὶ γῆς συνδιαγωγῆς αὐτοῦ, καίτοι καὶ τότε σὺν αὐτῷ ὄντες, θλίψιν ὑπομένοντες, ἀλλὰ πρὸς ἀντιπαράθεσιν τῶν ὑπερκειμένων κακῶν αἰρετά πως ἦσαν τὰ ἐλάττωνα. Μειζόνων γὰρ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀνάληψιν θλίψεων ἐπειράθησαν.

Περὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, καὶ ὅτι “ὡς ἀστραπὴ 5
“οὕτως ἔσται,” ἕως “μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω,” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΤΙΡΙΑΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Διαμεμήνυκε λέγων, ὡς ἀστραπὴν ἔσεσθαι τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν. ἐγενήθη μὲν κατὰ σάρκα καὶ ἐκ γυναικὸς, τὴν ἐφ’ ἡμῖν πληρώσων οἰκονομίαν· κεκένωται διὰ 10
τοῦτο καὶ τεταπεινῶκεν ἑαυτὸν, καὶ οὐκ ἐν δόξῃ θεότητος ἐμφανῶς· ἐκάλει γὰρ ὁ καιρὸς εἰς τοῦτο, καὶ τῆς οἰκονομίας ἡ χρεία· μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀναπὰς εἰς οὐρανὸν, καὶ συνεδρεύσας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καταβήσεται πάλιν, οὐκ ἐν ὑφέσει δόξης, οὔτε μὴν ἐν ἀνθρωπίνῃ σμικροπρεπείᾳ, ἀλλ’ ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς 15
ὑπεροχῇ, πληθὺς Ἀγγέλων δορυφορούσης αὐτὸν, καὶ παρισταμένης ὡς Θεῷ καὶ Κυρίῳ τῶν ὅλων. Ἦξει τοίνυν ὡς ἀστραπὴ καὶ λεληθότως, καὶ οὐδενὶ πιστευτέον λέγοντι, “ἰδοὺ ᾧδε ἡ ἐκεῖ.”

- 33 Φέρει δὲ εἰς ὑπόδειγμα τὴν γυναῖκα τοῦ Λῶτ, τὴν μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἀπὸ Σοδόμων στραφεῖσαν εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ διὰ τοῦτο 20
γενεμένην στήλην ἁλὸς, τουτέστιν, ἀπολιθωθείσαν, ὅπως ἕκαστος τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, ἀνδρείως ἀντέχῃται. Διὸ καὶ τοῦ Λῶτ ἐμνημόνευσε καὶ τῶν ἐν Σοδόμοις, θείου πυρὸς ἔργον καὶ τροφὴν γενομένοις.

Πῶς ἀπόλλυσί τις τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἵνα αὐτὴν διασώσῃ; ἡ 25
καὶ τίνα τρόπον ὁ διασῶσαι νομίσας ἀπόλλυσιν αὐτήν; ὁ θεὸς Ἀπόστολος περὶ τούτων φησὶν, “οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ σάρκα
“ἐσταύρωσαν, σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις,” πόνοις δηλονότι καὶ τοῖς εἰς εὐσέβειαν ἀγῶσι, κατανεκροῦντες τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα, καθὼς φησιν, “νεκρώσατε τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς 30
“γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν καὶ τὴν
“πλεονεξίαν” ὅσοι οὖν τούτων ἕνεκα νεκροῦνται, οὗτοι σεσώκασιν τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν, οἳ γε μὴν φιλήδονον αἰρούμενοι βίον καὶ οἶονται^b τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν κτᾶσθαι, ἀπολλύουσι πάντως αὐτήν·

^b οἶοντε Cod.

“ὁ γὰρ σπείρων,” φησὶν, “εἰς τὴν σάρκα θερίσει φθοράν.” ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως ἀπολέσαντά τινα τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν διασῶσαι, ὃ καὶ οἱ μακάριοι πεπράχασι μάρτυρες, τοὺς μέχρι ψυχῆς καὶ αἵματος διενεγκόντες ἀγῶνας, τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἕνεκα, καὶ στέφανον ταῖς ἑαυτῶν κεφαλαῖς ἀνήψαν. οἱ ἐξ ἀνάνδρου δὲ ψυχῆς 5 καὶ γνώμης τὸν παραύτικα τῆς σαρκὸς διαφυγόντες θάνατον, οὗτοι φονευταὶ τῆς ἑαυτῶν γεγόνασι ψυχῆς· κατοικήσονται γὰρ εἰς ἄδου τῆς κακοανδρείας ὑφέζοντες δίκας.

Ἔοικε διὰ τούτων τοὺς ἐν πτωχείᾳ καὶ πόνοις ὄντας ὑποδηλοῦν οἱ μὲν γὰρ τὸ τῆς πτωχείας φορτικὸν γενναίως φέροντες, σωφρό- 10 νως τε καὶ ἐπεικῶς βιοῦντες, οὗτοι παραλειφθήσονται, δίκαιοι δηλονότι τυγχάνοντες· οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι, ἀλλὰ κακοῦργοι καὶ πάσης φαυλότητος ἐπιτηδευταί, ἀφεθήσονται τῇ διὰ πυρὸς ὑποκεισόμενοι δίκη. ἀποστελεῖ γὰρ, φησὶ, τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ καὶ ἐκλέξωσιν ἐκ τῶν ἀμαρτωλῶν τοὺς δικαίους, καὶ προσοίσουσιν 15 αὐτῷ.

- 36 Τὸ δὲ “ὅπου τὸ σῶμα,” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο δηλοῖ, ὥσπερ οὖν σώματος κειμένου νεκροῦ τὰ σαρκοβόρα τῶν πτηνῶν ἐπ’ αὐτὰ συντρέχει, οὕτως ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραγένηται, τότε δὴ πάντες οἱ ἄετοί, τουτέστιν οἱ ὑψηλὰ πετόμενοι καὶ ἄνω τῶν ἐπι- 20 γείων κοσμικῶν ἀνενηγμένοι πραγμάτων, ἐπ’ αὐτὸν ἀναδραμοῦνται^c.

Νύκτα ὀνομάζει τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν διὰ τὸ ἀφανὲς καὶ ἀπροσδόκητον τῆς παρουσίας αὐτοῦ, κλίνην δὲ τὴν ἀνάπαυσιν.

ΚΕΦ. Ξ.

Περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας.

25

- 1 Διὰ τῆς προκειμένης παραβολῆς τῆς λεγούσης “κριτὴς τις ἦν,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἀδιαλείπτως ἡμᾶς προσεύχεσθαι προτρέπεται Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς δεήσεσιν. Εἰ γὰρ τὸν ἄδικον κριτὴν, τὸν μῆτε Θεὸν φοβούμενον μῆτε μὴν ἀνθρώπους ἐντρεπόμενον, δεδυσώπηκε τῆς χήρας ἢ συνεχῆς πρόσδοτος, 30 ὥστε καὶ ἄκοντα ποιῆσαι τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς, πῶς ὁ φιλοκτιρμῶν καὶ μισοπόνηρος, ὁ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν χεῖρα νέμων ἀεὶ τὴν

^c Hoc Scholium Cyrillo tribuit Cod. Meerman. Vid. Suppl. ad Cat. in S. Matth.

σώζουσιν, οὐ προσδέξεται μὲν τοὺς προσιόντας αὐτῷ καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ, ποιήσει δὲ τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν, ὡς ἐκλεκτῶν αὐτοῦ ; καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἅγιος Κύριλλος. ὁ δὲ Χρυσόστομος καὶ αὐτὸς εἰς διαφόρους λόγους αὐτοῦ περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας λέγει, ὅτι πονηρὸς τις ἦν καὶ παράνομος, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἅγιον Εὐαγ- 5 γέλιον τοῦτο δείκνυσιν ἐν τῷ λέγειν τὸν Κύριον, “ἀκούσατε τί “ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας λέγει” ὁ δὲ Θεὸς οὐ μὴ ποιήσῃ τὴν “ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ” παρέστησε γὰρ διὰ τούτων, ἄλλον εἶναι τὸν κριτὴν τῆς ἀδικίας, καὶ ἄλλον τὸν Θεόν. Πῶς οὖν μετὰ τοιαύτας ἐμφανεῖς ἀποδείξεις, οὐ φρίττουσι τινες ὅλως, 10 καὶ εἰς ἔννοιαν λαμβάνειν, μὴ τι γε καὶ παρρησίᾳ λαλεῖν, αὐτὸν τὸν Θεὸν εἶναι κριτὴν τῆς ἀδικίας, ἐκπλήττεσθαι χρή.

- 8 Οὐκ ἀγνοῶν ὁ δεσπότης Χριστὸς, πῶς γὰρ ὁ πάντα εἰδώς ; φησι, “πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἄρα εὐρήσει τὴν πίστιν “ἐπὶ τῆς γῆς ;” ἀλλ’ ὑπεκφαίνων ὅτι ἀποδραμοῦνται τινες ἐν 15 ἐσχάτοις καιροῖς τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ ἀδιαβλήτου, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ ψευδηγορίας διεστραμμένων ἀνθρώπων.

ΚΕΦ. ΞΑ.

Περὶ τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου.

- 10 Διὰ τῆς τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου παραβολῆς διδάσκει 20 ἡμᾶς ὁ φιλόανθρωπος Κύριος καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, τίνα χρὴ τρόπον τὰς πρὸς αὐτὸν ποιεῖσθαι δεήσεις, ἵνα μὴ ἄμισθον εὐρεθῇ τοῖς χρωμένοις τὸ πρᾶγμα, μηδὲ δι’ ὧν ὠφελεῖσθαι τις νομίζοι, διὰ τούτων αὐτὸν παροτρύνει καθ’ ἑαυτοῦ τὸν τῶν ἀνωθεν χαρισμάτων δοτῆρα Θεόν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι “ἔστι δίκαιος 25 “ἀπολλύμενος ἐν δικαίῳ^d αὐτοῦ” ὅθεν καὶ ὁ Φαρισαῖος ἐνταῦθα διὰ τοῦτο κατακρίνεται, ὅτι μὴ ἐπιστημόνως ἐποιεῖτο τὴν προσευχήν. Πολλὰ γὰρ κατ’ αὐτοῦ τὰ ἐγκλήματα· καὶ γὰρ ὡς ἄνους οὐ μόνον τεθαύμακεν αὐτὸς ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἐτέρους σὺν τῷ τελῶνῃ κατέκρινεν· ὁ δὲ κατακριθεὶς ὑπ’ αὐτοῦ τελῶνης οὐδ’ 30 ὅσον εἰπεῖν ἀνατεῖναι τολμῶν εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ περιστεύλας τὴν παρρησίαν ὡς οὐκ ἔχων αὐτήν, τοῖς ἀπὸ τοῦ

συνειδότες ἐλέγχῳις πληττόμενος ἐφοβεῖτο καὶ μόνον ὀφθῆναι Θεῷ, ὡς ὀλίγα φροντίσας τῶν αὐτοῦ νόμων. Τύπτων οὖν τὸ στήθος ὡμολόγει τὰ ἐγκλήματα, καὶ δεικνὺς ὡς ἱατρῷ τὴν νόσον, ἐλεηθῆναι παρεκάλει, διὸ καὶ “κατέβη,” φησὶν ὁ δίκαιος κριτῆς, “οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ” παρ’ ἐκεῖνον. Ταῦτα τρι- 5
 γαρὺν ἀκούοντες ἐμφρόνως τὰς ἀρετὰς κατορθώσωμεν, καὶ μηδεὶς τούτου χάριν ὑπεροψίαν νοσεῖτω, μεμνήσθω δὲ μᾶλλον τοῦ Κυρίου εἰπόντος τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις, “ὅταν ταῦτα πάντα ποιήσητε”
 δῆλον δὲ ὅτι τὰ διατεταγμένα αὐτοῖς, “λέγετε ὅτι δούλοι ἀχρεῖοι
 “ἐσμέν, καὶ ὃ ὀφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν.” “πᾶς γάρ,” 10
 φησι, “ὁ ὑψὼν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν
 “ὑψωθήσεται.”

Ἰσιδιόρωτ Πηλοτσιώτωτ ἐπιστολή. Θαυμάζειν ἔφησ καὶ ἐκπλήττεσθαι, πῶς ὁ μὲν Φαρισαῖος μεγαλορρημονήσας προέ-
 κρουσεν. ὁ δὲ Ἰωβ πλείονα καὶ μείζονα εἰρηκῶς εὐδοκίμησεν. 15
 Ἄκουε τοίνυν συντόμως. ὁ μὲν μηδενὸς παρακινούντος μηδὲ ἐρε-
 θίζοντος μεγαληγορῶν, καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης φρονῶν μειζόνως
 ὁ Φαρισαῖος, εἰκότως προσκρούει ὑπερηφανίαν γὰρ νοσεῖ. ὁ δὲ ἐν
 μὲν τῷ εὐδοκιμεῖν κρύπτων τὰ οἰκεῖα πλεονεκτήματα, ἐν δὲ τῷ
 κακηγορεῖσθαι φράζων πρὸς τὸ ἀποδύσασθαι τὰ ἐπιφερόμενα 20
 ἐγκλήματα, ὥσπερ ὁ αἰοῖδιμος πεποιήκειν Ἰωβ, πάσης αἰτίας ἔξω
 καθέστηκεν εἰς τοὺς οὐ θεόντως κακηγορίας τῆς αἰτίας ἀπηλ-
 λαγμένους.

Περὶ τῶν βρεφῶν καὶ περὶ τοῦ εἰπόντος διδασκάλου ἔως
 “καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ 25
 Ματθαῖον.

- 12 ΣΕΤΗΡΟΤ ΕΚ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΜΑΓΝΑΝ. Ἐστὼς ἐν μέσῳ τοῦ ἱεροῦ
 μεγαλοφώνως ἤτει τε καὶ προσήυχετο, καὶ ὡς ἄξιος ὢν ὢν ἤτει
 τυχεῖν, τὰς οἰκείας πράξεις ἀπηριθμεῖτο καὶ ἔλεγε, “νηστεύω δις
 “τοῦ σαββάτου” καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὅσῳ πολλὰ κατέλεγε, τοσούτον 30
 πλεον τὴν θείαν ἀπέβυεν ἀκοῇ, καὶ ὁ τῶν ῥημάτων ὄγκος κενὸς
 περὶ τὰ χεῖλη κατέρρει, καὶ εἰς ἀφρόν διελύετο, καθάπερ παφλά-
 ζοντα κύματα. τελώνης δὲ τις μακρὰν ἐστὼς καὶ τοῦ νεῶ τὴν
 ἐσχάτην ὑποδὺς γωνίαν, τὸ στήθος ἔπαιε, τὴν ψυχὴν ὥσπερ ἰτο-
 μιμνήσκων διὰ τούτου τῶν αὐτῇ πεπλημμελημένων καὶ 35

αἰσθῆσιν διεγείρων καθεύδουσιν, καὶ μηδὲ τῆς ἐν τῇ προσευχῇ στάσεως αὐτὸν ἡγούμενος ἄξιον^ε τοῦτο μόνον ἐτόλμα λέγειν, ὁ Θεὸς, ἰάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ· καὶ τὸ μόλις ἔξιόν τοῦ στόματος ῥῆμα, πτέρυξιν ὑψηλαῖς ἐπήρετο, πρὸς οὐρανὸν ἀνεφέρετο, καὶ κρούων τὴν θύραν, εἶσω τῆς θείας ἀκοῆς παρεπέμπετο, καὶ ἐδικαίου⁵ τὸν προσευζάμενον. ὁ γὰρ οἰόμενος ἑαυτὸν ἄξιον εἶναι τοῦ εἰς τὰ ἄδυστα παρακύπτειν τοῦ ἱεροῦ, καὶ πλησίον εἶναι τοῦ Θεοῦ, πόρρω μετὰ τῶν βεβήλων ἀπορριφῆσεται· ὁ δὲ καὶ τὰς θύρας ψαύσαι φρίττων, καὶ αὐτῶν τῶν ταμιείων τοῦ βασιλέως κατατροφῆσει, κατὰ τὴν ἐν τῷ ᾄσματι νυμφὴν τὴν λέγουσαν, “εἰσήνεγκέ με¹⁰ “ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμιεῖον αὐτοῦ.”

- 17 Τοῦ Χριστοῦ τοῦ μοτ. Διδάσκων τοὺς μαθητὰς ὁ Χριστὸς μετριάζειν καὶ τυφὸν καταπατεῖν κοσμικόν, τοῖς τοιοῦτοις τὴν βασιλείαν ἐπαγγέλλεται φάσκων, “ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ὃς ἂν μὴ δέξηται “τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν.”¹⁵ Οὗτος γὰρ φιλοσοφίας ὅρος, τὸ μετὰ συνέσεως ἄπλαστον εἶναι.

ΚΕΦ. ΞΒ.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν πλουσίον.

- 18 Τοῦ λίττοῦ. “Τινὲς διαβάλλουσι τὸν νεανίσκον τοῦτον ὡς ὑποῦ-
λον τινὰ καὶ πονηρὸν, καὶ μετὰ πείρας τῷ Ἰησοῦ προσελθόντα,²⁰
ἐγὼ δὲ φιλάργυρον αὐτὸν καὶ χρημάτων ἥττονα, οὐκ ἂν παραιτη-
σαίμην εἰπεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χριστὸς τοιοῦτον αὐτὸν ἤλεγξεν,
ὑποῦλον δὲ οὐδαμῶς, διὰ τὸ μὴ ἀσφαλῶς τῶν ἀδῆλων κατατολμᾶν,
καὶ μάλιστα ἐν ἐγκλήμασι, καὶ τὸν Μάρκον ταύτην ἀνηρηκέναι τὴν
ὑποψίαν· καὶ γὰρ φησιν, “ὅτι προσδραμὼν καὶ γονυπετῶν παρε-²⁵
“κάλει αὐτὸν, καὶ ὅτι ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ἡγάπησεν αὐτὸν,”
διὰ τί οὖν οὕτως ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο λέγων, “οὐδεὶς
“ἀγαθός;” ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ προσῆλθε φιλῶ, καὶ ἐνὶ τῶν πολλῶν,
καὶ διδασκάλῳ Ἰουδαϊκῷ διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος αὐτῷ διαλέγεται.
καὶ γὰρ πολλαχοῦ πρὸς τὰς ὑπονοίας τῶν προσερχομένων ἀπο-³⁰
κρίνεται. ὅταν οὖν εἴπῃ, “οὐδεὶς ἀγαθός,” οὐχ ἑαυτὸν ἐκβάλλων τοῦ
ἀγαθοῦ εἶναι τοῦτο λέγει, ἄπαγε. οὐ γὰρ λέγει, τί με λέγεις

^ε Cf. Cat. ad S. Matth. p. 154 et seq. et Cat. in S. Marc. p. 376 et seq.

ἀγαθόν; οὐκ εἰμὶ ἀγαθός, ἀλλ' οὐδεὶς ἀγαθός, τουτέστιν, οὐδεὶς ἀνθρώπων, καὶ αὐτὸς δὲ ὅταν λέγῃ, οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀποστερῶν ἀγαθότητος τοῦτο λέγει, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος. Διὸ καὶ εἰσῆγαγεν, “εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός.” καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἐξεκάλυπεν ἑαυτὸν τῷ νεανίσκῳ, καὶ ὅταν λέγῃ, “μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς” πρὸς ἀντιδιαστολὴν αὐτοῦ τοῦτο φησι, καὶ ἵνα μάθωσι τίς ἡ πρώτη τούτων ἀρχή. Καὶ μετ' ὀλίγα—Λιπαρὰ ἦν ἡ γῆ, ἀλλὰ τῶν ἀκανθῶν τὸ πλῆθος τὸν σπόρον συνέπνιγεν. Εἰ δὲ πειράζων προσῆλθεν, ἐδήλωσεν ἂν ἡμῖν ὁ Εὐαγγελιστής, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ποιεῖ, καὶ εἰ πειράζων προσῆλθεν, οὐκ ἂν ἀπῆλθε λυπούμενος ἐφ' οἷς ἤκουσε. Τοῦτο γοῦν οὐδεὶς ἔπαθέ ποτε τῶν Φαρισαίων, ἀλλ' ἡγρίαινον ἐπιστομιζόμενοι, οὗτος δὲ ἅπεισι κατηφῆς, ὅπερ οὐ μικρὸν σημεῖον τοῦ μὴ μετὰ πονηρᾶς γνώμης αὐτὸν προσελθεῖν, ἀλλ' ἀσθενεστέρας, καὶ ἐπιθυμεῖν μὲν τῆς ζωῆς, κατ- ἔχεσθαι δὲ ἐτέρῳ πάθει χαλεπωτάτῳ.

Τοῦ ἈΓΙΟΥ ΤΙΤΟΥ ΒΟΣΤΡΩΝ. Ὡστε Θεοῦ ἔργον τὸ σωθῆναι ἡμᾶς, ἀλλ' ἡμῶν τὸ θελῆσαι, Θεοῦ δὲ τὸ δωρῆσασθαι.

ΚΤΡΙΛΛΟΥ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἐξεστι γὰρ αὐτοῖς, εἰ μὴ εἰς ἅπαν ἔλοιτο τῶν ὄντων ἀπολισθεῖν, ἐτέρως εὐδοκιμεῖν, “ποιῆσαι φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμμωνᾶ, ἵν' ὅταν ἐκλείπωσι, δέξωνται αὐτοὺς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς.”

Τοῦ ΑἲΤΟΥ. Προσεπάγει δὲ τοῦτο ὁ Ματθαῖος τὸ “τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;” πρὸς τοῦτο ἐρεῖ τις, τί γὰρ ὅλως ἀφῆκαν οἱ μαθηταί, ἢ τίνων ἀντέκτισιν αἰτοῦσι παρὰ Χριστοῦ; Τί οὖν πρὸς ταῦτα φαμέν; μάλιστα μὲν ταύτης ἐνεκα τῆς αἰτίας ἀναγκαιοτάτην ἐποιοῦντο τὴν πεῦσιν. ὥς γὰρ οὐδὲν κεκτημένοι πλὴν ὅτι μικρὰ καὶ εὐτελῆ, βούλονται μαθεῖν τίνα τρόπον ἀμείψεται Θεὸς καὶ τοὺς ὀλιγοστὰ καταλελοιπότες διὰ γε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τουτέστι διὰ τὸ ἐφίεσθαι τυχεῖν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης. ἀραρότως μὲν γὰρ ὁ πλούσιος καταφρονήσας πολλῶν, προσδοκῆσει τὰς ἀμοιβάς. ὁ δὲ γε μικρὰ κεκτημένος, εἴτα τούτων ἀποστὰς, ἐν ποίαις ἐλπίσιν ἔσται, πῶς οὐκ ἔδει μαθεῖν; εἴτα πρὸς τούτοις κάκεινο εἰπεῖν ἀναγκαῖον, τὸ γὰρ τοι πολλῶν ἢ ὀλίγων ἀπολισθεῖν ἴσον τοῖς πάθεσιν εἶη ἂν,

κατά γε τὸν τῆς ὀρθότητος λόγον οὐκοῦν τό γε ἦκον εἰς ὑπακοὴν καὶ πρόθεσιν ἐν ἴσῃ τάξει καταλογισθεῖεν ἂν τοῖς πολλὰ κεκτημένοις, οἱ μὴ κατ' αὐτοὺς μένοντες· εἴτα ταῖς ἴσαις προθυμίαις χρώμενοι, καὶ τῶν ἐνόντων τὴν ἀπεμβολὴν ἐκούσιον ὑπεμένοντες.

Διὰ τοῦτο δὲ οἱ Ἀπόστολοι “οὐδὲν τούτων συνῆκαν, ἀλλ' ἦν τὸ 5
“ ῥῆμα τοῦτο κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα,” ἐπειδὴ οὐδέπω ἤδεισαν ἀκριβῶς τὰ παρὰ τῶν ἁγίων προφητῶν προκεκηρυγμένα.

ΚΕΦ. ΞΓ.

Περὶ τοῦ τυφλοῦ.

10

35 Προσῆλθε μὲν ὁ τυφλὸς ὡς Θεῷ τῷ πάντα ἰσχύοντι, ὀνομάζει δὲ αὐτὸν υἱὸν Δαβίδ, ἐπειδὴ τεθραμμένος ἐν Ἰουδαϊσμῷ οὐκ ἠγνόησε τὰ διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν περὶ αὐτοῦ προηγορευμένα, ὅτι ἐκ γένους ὑπῆρχε τοῦ Δαβίδ τὸ κατὰ σάρκα· οὐκοῦν ὡς ἤδη πεπιστευκὸς ὅτι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος ὑπέμεινε τὴν κατὰ σάρκα 15
γέννησιν, τὴν ἀπὸ γε τῆς παναγίας παρθένου φημί, πρόσσεισιν ὡς Θεῷ λέγων, “ἐλέησόν με, υἱὲ Δαβίδ.” ὅτι γὰρ οὕτω διατιθεὶς προσεκόμισε τὴν ἱκετηρίαν, ἐπιμαρτυρήσει λέγων αὐτῷ ὁ Χριστός, “ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.” θαυμάσωμεν δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ἔνστασιν τῆς ὁμολογίας, ὅτι τινῶν ἐπιτιμώντων αὐτῷ, αὐτὸς οὐκ ἀνίει· διὸ 20
καὶ τετίμηται εἰκότως παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ· κέκληται γὰρ παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐγγὺς γενέσθαι προστέτακται.

41 Οὐκ ἄγνωῶν δὲ ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ πάντα εἰδὼς, “τί θέλεις “ποιήσω σοι;” ἀλλ' ἵνα μάθοιεν οἱ παρεστηκότες, ἤγουν οἱ συμβαδίζοντες, ὡς οὐ χρήματα αἰτεῖν αὐτὸν, ἀλλ' ἐνέργειαν θεϊκὴν, 25
ὡς παρὰ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὸν τῆς αἰτήσεως ἐνεφάνισε τρόπον, τότε δὴ τότε τῆς Ἰουδαίων ἀπιστίας ἔλεγχος ἦν τὸ εἰρημένον παρὰ Χριστοῦ· ἔφη γὰρ μετ' ἐξουσίας τῆς ἀνωτάτω, “ἀνάβλεψον” τίς γὰρ τῶν ἁγίων προφητῶν εἶπέ τι τοιοῦτον, ἤγουν ἐν τισαύτῃ λελάληκεν ἐξουσία; ὅθεν καὶ φῶς τῷ κάμνοντι γέγονεν ἡ φωνή· 30
φωτὸς γὰρ ἦν λόγος τοῦ ἀληθινοῦ· ἀπαλλαγείς δὲ τῆς νόσου, εὐκατημέλησε τοῦ εἶναι φιλόχριστος, ἠκολούθει γὰρ, φησὶν, αὐτῷ, τὴν δόξαν ἀνυπέμπων ὡς Θεῷ· γέγονε δὲ καὶ ἐτέροις πρόφασις

τοῦ δοξάζειν αὐτὸν, ἅπας γὰρ, φησὶν, ὁ λαὸς ἔδωκεν αἶνον τῷ Θεῷ.

ΚΕΦ. ΞΔ.

Περὶ τοῦ Ζακχαίου.

2 Ἀρχιτελώνης ἦν ὁ Ζακχαῖος, ἐπ' ἐπιτάσει δὲ πολλῇ παρ' αὐτῷ 5
τὸ φιλάργυρον, καὶ τῆς πλεονεξίας ὁ σκοπὸς, τοῦτο γὰρ τοῖς
τελῶναις τὸ ἐπιτήδευμα· ἀλλ' οὐ μεμνήκεν ἐν τούτοις ὁ Ζακ-
χαῖος· ἤξιώθη δὲ φειδοῦς τῆς παρὰ τοῦ Χριστοῦ· αὐτὸς γὰρ
ἐστὶν ὁ καλῶν ἐγγὺς τοὺς μακρὰν, καὶ φωτίζων τοὺς ἐσκοτισμέ-
νους. ἐπιθυμήσαντος γὰρ ἐκείνου τὸν Κύριον Ἰησοῦν θεάσασθαι, 10
καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ συκομορέαν ἀνελθόντος, ἐβλάστησεν ἐν ἑαυτῷ
σπέρμα σωτηρίας· ὅπερ ἰδὼν ὁ Χριστὸς τοῖς τῆς θεότητος ὀφθαλ-
μοῖς, ὁ πάντας ἀνθρώπους θέλων σωθῆναι· προτείνει τὴν ἡμερότητα
λέγων, “Ζακχαῖε, σπεύσας κατὰβηθι” καὶ τὰ ἑξῆς· ἐγίνωσκε
γὰρ ὡς προγνώστης Θεὸς τὸ ἐσόμενον. εἶδεν ἀνθρώπου ψυχὴν 15
ἐτοιμύτατα διακενούσαν εἰς γε τὸ ἐλέσθαι βιοῦν ἀγίως, καὶ μετέ-
θεικεν εἰς εὐσέβειαν· καὶ γὰρ ὑπεδέξατο τὸν Ἰησοῦν χαίρων, ὅθεν
καὶ γέγονεν εὐδὺς ἐλεήμων καὶ φιλοπτωχείας ἐραστής, καὶ τοῖς
ἡδικημένοις ὑπέσχετο τετραπλοῦν ἅπερ ἡδίκησεν ἀποδοῦναι, κατὰ
τὸν νόμον τὰ τέσσαρα πρόβατα ἀντὶ ἐνὸς ἐκτίσειν κελύοντα. 20
Διό φησι Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, “σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ
“γέγονε, καθότι καὶ αὐτὸς υἱὸς ἐστὶν Ἀβραάμ.” ἔνθα γὰρ εἰσβάλλη
Χριστὸς, ἐκεῖ πάντως ἐστὶ καὶ σωτηρία. Ἔδει δὲ καὶ τοὺς Ἰου-
δαίους χαίρειν ἐπὶ Ζακχαίῳ σεσωσμένῳ παραδόξως, ὅτι καὶ αὐτὸς
εἰς υἱοὺς ἐτέλει τοῦ Ἀβραάμ, οἷς τὴν διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν διὰ 25
προφητῶν ἀγίων ἐπηγγείλατο Θεός.

5 Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστρᾶν. Παραβαρρύνας αὐτὸν λέγει,
“σπεύσας κατὰβηθι,” σοῦ χρειὰν ἔχω, μέγα σου τὸ ἔλκος, μεγά-
λην ἐπιδείκνυμι τὴν θεραπείαν, ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μέναι, οὐ
τοσοῦτον ἐν τῷ ἔξω, ὅσον ἐν τῷ τῆς διανοίας. καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν 30
χαίρων· ἔτυχε γὰρ ὧν μὴ προσεδόκα. Ἐπαγγέλλεται δὲ τῷ
Σωτῆρι τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων, οὐχ ἵνα ἑαυτῷ τὰ λοιπὰ παρα-
κατάσχῃ, ἀλλ' ἵνα τετραπλασίονα ἀποτίσῃ τοῖς πλεονεκτηθεῖσιν.
ἐπὶ τούτοις Ἰησοῦς εὐφραίνεται καὶ φησι, “σήμερον σωτηρία

“ γέγονε τῷ οἴκῳ τούτῳ.” ἠπίστατο γὰρ τὸ ὁλόκληρον τοῦ μετανοήσαντος, τετραπλασίονα δὲ ἀποδίδωσι τοῖς ἀδικηθεῖσι, νόμιμον ποιούμενος τὴν ἔκτισιν.

ΚΕΦ. ΞΕ.

Περὶ τοῦ πορευθέντος λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν.

5

12 Ὁ σκοπὸς τῆς προκειμένης παραβολῆς ὅλην ὥς ἐν βραχέσι παριστᾷ τῆς ἐφ’ ἡμῖν γενομένης οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν δύναμιν, καὶ τοῦ κατ’ αὐτὸν μυστηρίου τὰ ἀπαρχῆς μέχρι τέλους. γέγονε μὲν γὰρ ἄνθρωπος Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, κεχρημάτικε δὲ διὰ τοῦτο καὶ δοῦλος, ἀλλ’ ἦν καὶ ἔστιν εὐγενὴς, κατὰ γε τὴν ἐκ 10 Πατρὸς ἄρρητον γέννησιν. ἀποπεράνας δὲ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, εἰς τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἀναπεφοίτηκε δόξαν, καὶ οἶον ἀποδεδήμεκεν εἰς χώραν μακράν· χώρα γὰρ ἑτέρα παρὰ τὴν γῆν ὁ οὐρανός. Ἀνέβη δὲ λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν. πῶς δὲ ὁ τῶν ὅλων βασιλεύων μετὰ τοῦ Πατρὸς ἄνεισι 15 πρὸς αὐτὸν, ληψόμενος βασιλείαν; δηλονότι ἐνανθρωπήσαντι τῷ Υἱῷ καὶ τοῦτο δίδωσιν ὁ Πατήρ. Ἀναφοιτήσας γὰρ εἰς οὐρανὸν, κεκάθικεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος ἕως οὔ τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

20

14 Τίνες δὲ εἰσιν οἱ πολῖται αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν; οἱ Ἰουδαῖοι, περὶ ὧν φησὶν, “ ὅτι καὶ ἐωράκασι καὶ μεμισήκασι καὶ ἐμὲ “ καὶ τὸν Πατέρα μου,” καὶ οὐκ ἠθέλησαν αὐτὸν ἐπ’ αὐτοὺς βασιλεῦσαι. διὸ καὶ ἔλεγον πρὸς Πιλάτον ἀρνούμενοι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, “ οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα,” καίτοι Ζακχαρίου 25 τοῦ προφήτου βοῶντος, “ χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, ὅτι ἰδοὺ “ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται· σοι δίκαιος καὶ σώζων” ὁμοίως καὶ Ἡσαΐου, “ ἰδοὺ δὴ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες “ μετὰ κρίσεως ἄρξουσιν” ἔτι δὲ καὶ τοῦ προφήτου Δαβὶδ περὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· “ ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς 30 “ ὑπ’ αὐτῶν.”

ΚΕΦ. ΞΣ.

Περὶ τῶν λαβόντων τὰς μνᾶς.

13 Ποίους δὲ δούλους καλέσας τούτοις διένειμε τὰς δέκα μνᾶς ;
 τοὺς τελείους τὴν ἔξιν, οἷς ἂν πρέπη καὶ ἡ στερεὰ τροφή, τοὺς
 μυσταγωγεῖν εἰδότες ὀρθῶς, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἑαυτοὺς τε 5
 καὶ ἑτέρους ἀπευθύνοντας. οὗτοι γὰρ νοθετοῦντας τοὺς ὑπὸ χεῖρα
 λαοὺς προσεργάζονται τοῖς δοθεῖσι, καὶ τὸν τοῖς ἀγίοις πρέποντα
 κερδαίνουσι κλῆρον. ὑποστρέψαντος γὰρ μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν βασι-
 λεῖαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εὐγενοῦς, δῆλον δὲ ὅτι Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ
 ἡμῶν ἐν δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ τεύξονται καὶ ἐπαίνων, καὶ ταῖς 10
 ἀνωτάτω τιμαῖς ἐντροφήσωσι. δεκαπλασιάσαντες γὰρ καὶ παν-
 ταπλασιάσαντες τὰ δοθέντα διὰ τοῦ κερδᾶναι πολλοὺς, ἐπάνω
 δέκα πόλεων ἢ πέντε γενήσονται, τουτέστιν ἄρξουσιν πάλιν, οὐχ
 ὡς ἤρξαν πρὸ τούτου μόνων, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτέρων ἔτι πολλῶν.
 Ἀτιμία δὲ ἔσται τοῖς ὀκτὼ νενικημένοις· ὁ γὰρ τοι κατακρύψας 15
 σουδαρίῳ τὴν μνᾶν, ὑπενήνεκται τῇ τοιαύτῃ δίκῃ.

Ταύτην δὲ τὴν παραβολὴν εἶπεν, ἐπειδὴ ἔλεγεν, ἤγγικεν ἡ
 βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ θεασάμενοι αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀνιόντα
 ᾤθήσαν δια τοῦτο ἀνιέναι, ἵνα δὴ ἀρχὴν δῶ τῇ βασιλείᾳ τοῦ
 Θεοῦ. ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι ἐνόμιζον, οὐ μὴν ἔλεγον, ἀλλ' ἐν ταῖς 20
 διανοαῖς αὐτῶν ἐκύλιον τὴν προσδοκίαν. Ὁ δὲ πλάσας τὴν καρ-
 δίαν καὶ τοὺς λόγους ἐπιστάμενος, ᾗδει ταύτην αὐτῶν τὴν προσ-
 δοκίαν, καὶ διορθοῦται τὸ σφάλμα διὰ παραβολῆς· εὐκαταφρόνητος
 γὰρ πᾶσα γυμνότης λόγου.

22 Εἰ γὰρ “αὐστηρὸς εἰμι,” φησὶ, “θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρα,” διὰ 25
 τί μὴ τὴν δοθεῖσάν σοι χάριν, τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ μνᾶ, δέδωκας τοῖς
 τραπεζίταις, τουτέστι, προῦθηκας εἰς ἀπόλαυσιν τοῖς εὖ εἰδόσι
 δοκιμάζειν τὰ παρὰ σοῦ. Ἐγὼ γὰρ ἔλθων ἔπραξα ἅν' τουτέστιν,
 ἀπῆτησα τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ· τῶν μὲν γὰρ διδασκάλων ἐστὶ τὸ
 κατασπείρειν τοῖς ἀκρωμένοις τὸν ἐπωφελῆ καὶ σωτήριον λόγον, 30
 τοῖς ἀκρωμένοις δὲ οὐ μόνον τὰ καταβληθέντα τηρεῖν ἀμείωτα,
 ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἀρετὴν προσεργάσασθαι. Διόπερ ὁ μὲν ὀκνηρὸς

οϊκέτης γυμνός καὶ τοῦ δοθέντος ἔσται χαρίσματος, οἱ δὲ τὴν ἀμείνω βαδίζοντες ὁδὸν, ἐν προσθήκῃ θείων χαρισμάτων γενήσονται· ἔτι δὲ καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσωσιν· οἱ δὲ μὴ θελήσαντες Ἰουδαῖοι ἐπ' αὐτοὺς βασιλεῦσαι τὸν ἄνθρωπον τὸν εὐγενῆ, κατεσφάγησαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, φησί. Καὶ γὰρ ἔπαθον καὶ νῦν τοῦτο 5 τινες ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τῇ τῶν Ἱεροσολύμων ἀλώσει· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, πάντες οὗτοι ὥσπερ ἐν σφαγῇ τῇ ἀτελευτήτῳ κολάσει δοθήσονται.

Τοῖς γὰρ κατακούσασι προθύμως τῶν αὐτοῦ λόγων τοῖς μαθηταῖς λέγω καὶ τοῖς ἐξ ἔθνῶν πεπιστευκόσι, καὶ κατέχουσιν ἐν τῇ 10 διανοίᾳ τὸν τῆς διδασκαλίας θεμέλιον, καὶ ἐδόθη καὶ ἐπερισσεύθη τὰ τῆς θείας γνώμης κατὰ τὴν τοῦ Πνεύματος δωρεάν. Ἰουδαῖοι δὲ μὴ κατασχόντων τὸν αὐτοῦ λόγον, καὶ ὃ ἐδόκουν ἔχειν ἀφηρέθη· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἢ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον λατρεία, καὶ τὰ προφητικά καὶ θεόπνευστα γράμματα, τὰ προαγορεύοντα τὴν παρου- 15 σίαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ Ἰσραὴλ διαβόητον ὄνομα.

ΚΕΦ. ΕΖ.

Περὶ τοῦ πῶλου.

- 29 Καὶ ἐγένετο ὡς ἤγγισεν εἰς Βηφθαγὰ καὶ Βηθανίαν 20 πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον Ἑλαιῶν.

ὉΡΙΓΕΝΟΤΙ. Ἡ μὲν Βηθανία ἐρμηνεύεται οἶκος ὑπακοῆς, ἢ δὲ Βηφθαγὰ σιαγόνες, ἱερατικός τις ὦν τόπος· καὶ γὰρ σιαγόνες τοῖς ἱερεῦσι ἐδίδοντο, ὡς ἐν τῷ νόμῳ ἀναγέγραπται· ὅπου οὖν ὑπακοή, καὶ ἱερὸς τόπος, ἐκεῖ ἀποστέλλει ὁ Κύριος τοὺς Ἀποστό- 25 λους λύσοντας “ πῶλον δεδεμένον, ἐν ᾧ οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων “ ἐκάθισεν,” ἀντὶ τοῦ οὐδέποτε ἄνθρωπος λογ.λὸς ἐπεκάθισεν, ἢ Μωϋσέως λόγος, ἢ Ἡσαίου, οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν προφητῶν. ὅτε δὲ ἦλθεν ὁ Χριστὸς, εἶπε τοῖς μαθηταῖς, ἵνα ἀπελθόντες λύσωσι τὸν πῶλον. Εἶπε δὲ αὐτοῖς, “ ἐάν τις ὑμᾶς ἐρωτᾷ, τί λύετε τὸν πῶλον, 30 “ ἐρεῖτε, ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρειᾶν ἔχει.” πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ κύριοι τοῦ ὄνου πρὸ τοῦ κυριευθῆναι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος· ἴσμεν δὲ

ὅτι ὁ τοῦ Κυρίου ἅπαξ γενόμενος, οὐ δύναται πολλοὺς κυρίους ἔχειν· ὅταν τῇ κακίᾳ δουλεύῃ τις, πολλῶν παθῶν δοῦλός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος.

- 35 ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἀγεται ὁ πῶλος, δύο μαθητῶν ἀπεσταλμένων παρὰ Χριστοῦ· ὑπηρετοῦσι γὰρ πρὸς τοῦτο αὐτὸ 5 δύο τάγματα, προφῆται δὲ οὗτοι καὶ Ἀπόστολοι, δι' ὧν σαγηνεύονται εἰς πίστιν τὰ ἔθνη. Ἀγεται τοίνυν ἀπὸ τινος κώμης, ἵνα δι' αὐτοῦ τὴν ἄγροικον τῶν ἐθνῶν δείξῃ φρένα· οὐκ ἐν νόμῳ τεθραμμένων, ζησάντων δὲ μᾶλλον ἀτημελῶς καὶ ἀρτίως καὶ ἀγρίως, πλὴν μετέστη ἐπὶ τὸ ἡμέρον· γέγονε γὰρ ὑπὸ Χριστῷ τῷ πάντα 10 διδάσκοντι. ἕτερός γε μὴν τῶν ἀγίων Εὐαγγελιστῶν καὶ παῖδας ἔφη βαῖτα φοινίκων ἀνατείνοντας προτρέχειν αὐτοῦ, καὶ ὁμοῦ τοῖς μαθηταῖς συντιθέναι τὴν δοξολογίαν, ἵνα καὶ δι' αὐτῶν τὸν νέον καὶ ἐξ ἐθνῶν, ὥσπερ ἐν πίνακι γεγραμμένον, ἴδωμεν λαόν. Γέγραπται γὰρ, “καὶ ὁ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν Κύριον.” 15

Τοῦ ἁγίου Τίτου. Ὁ Κύριος τίς, ἀπολελυμένον τὸ ὄνομα, ἐξουσιαστικὴ δὲ ἡ προσηγορία, βασιλεύων ἤθελε φαίνεσθαι τῷ πλήθει· ἰσοκέφαλος δὲ ἦν ἡ θεὰ· μεταστέλλεται πολλῶν, ἵνα καθισθέντα ἴδωσιν οἱ πολλοί· προέλαβε τὸ πλῆθος καὶ βοᾷ “εὐλογημένος ὁ 20 “ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου,” “δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ 20 “γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.” Δία τι; ἄνθρωποι γὰρ μετ' Ἀγγέλων· ὁ γὰρ ἄνω βασιλεὺς κατέβη κάτω, καὶ πεποίηκε μίαν ὑπακοήν. Σημεῖον τὸ γινόμενον. οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν εἰς Ἱερουσαλήμ εἰσιόντι τῷ Κυρίῳ χρεῖα τις ἐπ' ὄνου καθέζεσθαι, ὅς εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ Γαλιλαίαν ἅπασαν διήει πεζός, ἀλλὰ τὸ 25 ἔποχον αὐτὸν ἐπὶ τοῦ πώλου θεωρεῖσθαι, δηλοῖ τὸ ἐπὶ τοῦ νέου λαοῦ καθέζεσθαι τὸν οὐράνιον ἡγεμόνα καὶ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ. Τὸ γὰρ νέον τῆς κλήσεως ἐδήλωσεν ὁ πῶλος, ἀλλὰ καὶ τὸ πάλαι μὴ καθάρων τῶν νῦν καλουμένων. ἀκριβέστατα δὲ ὁ Ματθαῖος τὴν ὑποτύπωσιν τῶν πραγμάτων γεγεννημένην ἔδειξεν, 30 οὐ μόνον τοῦ πώλου μνημονεύων, ἀλλὰ καὶ τῆς ὄνου, ὅτι καὶ ὁ Ἰσραὴλ ὕστερον ἀκολουθήσει τῷ νέῳ λαῷ, καθά ποτε ἡ μήτηρ τῷ πώλῳ· ὅτι γὰρ ἐπὶ τῷ πώλῳ ἐκαθέσθη δηλοῦσιν οἱ λοιποὶ, οἱ καὶ μόνου τοῦ πώλου μνημονεύοντες ἀγομένου πρὸς τὸν Ἰησοῦν. ὁ δὲ

Ματθαῖος εἰπὼν καὶ τὴν ὄνον ἀχθεῖσαν καὶ ἐπάνω αὐτῷ καθεσθέντα τὸν Κύριον, οὐ δὴπου συνωρίδα γενομένην τοῦ τε πῶλου καὶ τῆς μητρὸς λέγει, πῶς γάρ; ἀλλ' ἐπομένην τὴν ὄνον. Δεδεμένοις δὲ ὁ πῶλος καὶ ἡ ὄνος τοὺς προσδεδεμένους τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασιν ἔδειξε λαοὺς, καὶ μὴ ἀνέτους ὄντας εἰς τὸ δέξασθαι τὴν ἐπίβασιν 5 τοῦ Κυρίου, ἀνιεμένους δὲ διὰ τὸ θεῖον ἐπίταγμα τοῦ Κυρίου μηδενὸς ἀποκωλύσαι δυνηθέντος, καὶ εἰ βούλονται κωλύειν τινές, ὡς αὐτοὶ δεσπόται, ἀλλ' ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, τί φησιν; “ἐρεῖτε ὅτι “ὁ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει.” θεῖα δὲ κλήσις ἐν τούτῳ δεδῆλωται.

10

- 42 Ἐδάκρυσε δὲ ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ Κύριος, φιλόανθρωπος ὢν, ἵνα διὰ τούτου μάθωμεν ὅτι λελύπηται περὶ αὐτῆς, εἴπερ ὅλως 15 χρὴ τι τοιοῦτο εἰπεῖν περὶ τοῦ πάντων ἐπέκεινα Θεοῦ. Πῶς γὰρ ἄλλως ἔγνωμεν ἂν ἡμεῖς ὅτι κακοὺς ὄντας ἠλέει, εἰ μὴ διὰ πράγματος ἀνθρωπίνου, τοῦτο κατέστησεν ἐνεργές, ὅθεν καὶ μετὰ 15 τριάκοντα πέντε ἔτη τῆς ἀναλήψεως ἡ ἄλωσις αὐτῆς γέγονεν, ἀναβολὴν ποιουμένου τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ τῆς τιμωρίας ἐν τοσοῦτοις ἔτεσι, καὶ μακροθυμοῦντος πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι τοὺς πεπλανημένους διὰ τῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διδασκαλίας, εἰς τὴν 20 τῆς πίστεως ἀληθινὴν ἐπίγνωσιν, καὶ ἀπολλαγήναι τῆς μελλούσης 20 ὀργῆς ἔρχεσθαι ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· διὸ καὶ οἱ πεισθέντες μὲν ἐρρύσθησαν, οἱ δὲ ἀπειθήσαντες ἀπώλοντο. τὸ γὰρ, “εἰ “ἔγνως καὶ σὺ τὰ πρὸς εἰρήνην,” τοῦτό ἐστιν, ὅτι τὰ χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ εἰρηνεῦσαι Θεῷ εἰ ἐπέγνως ἅτινά ἐστιν, ἡ 25 πίστις, καὶ ἡ εἰς Κύριον ὑπακοή, καὶ τὸ ἀπέχεσθαι τῶν τύπων 25 καὶ τῆς ἐν νόμῳ λατρείας, οὐκ ἂν τοιαῦταί σε θλίψειν περιέμενον, ἀλλ' ἐκρύβη, φησὶν, ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου· ἔκουσίως γὰρ οὐκ ἠθέλησεν εἰδέναι, ἥγουν συνιέναι τὰς θεοπνεύστους γραφὰς τὰς δηλούσας τὸ περὶ ἐμοῦ μυστήριον.

Καὶρὸν δὲ λέγει τῆς ἐπισκοπῆς σου, ἣν αὐτὸς ἐποιήσατο, 30 κατελθὼν ἐπισκεψάμενος αὐτήν, καὶ θεῖα διδάγματα διδάσας ἐν αὐτῇ, καὶ πλείστας θαυματουργίας ἐργασάμενος.

ΚΕΦ. ΞΗ.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον ἀρχιερέων.

2 Ἰωάννης τοῦ Χριστοῦ. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ Ἰωάννης τοῦτο φησιν, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος δὲ πρὸς τῷ τέλει, ὅθεν εἰκὸς δευτέρον γεγενῆσθαι καὶ κατὰ διαφόρους 5 καιρούς. κακεῖ μὲν λέγουσιν, τί σημεῖον ἐπιδεικνύεις ἡμῖν; ἐν ταῦθα βοῶσι, καίτοιγε ἐπιτιμηθέντες διὰ τὸ ἥδη θαυμάζεσθαι αὐτὸν παρὰ πᾶσι. τοῦτο δὲ κατηγορία μείζων Ἰουδαίων, ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δις τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιήσαντος, ἔμενον ἐπὶ τῇ καπηλείᾳ, καὶ ἀντίθεον αὐτὸν εἶναι ἔλεγον· δέον κἀντεῦθεν αὐτοῦ μαθεῖν τὴν 10 πρὸς τὸν Πατέρα τιμὴν καὶ τὴν οἰκείαν ἰσχύν. καὶ γὰρ ἐθαυματούργησε, καὶ ἑώρων τοῖς λόγοις τὰ ἔργα συμβαίνοντα, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐπείθοντο, ἀλλ' ἠγανάκτουν· διόπερ καὶ αὐτὸς τὸν Ἡσαΐαν αὐτοῖς ἐπιτειχίζει κατήγορον λέγων, “ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς
“ κληθήσεται.”

15

Τοῦ Ἀγίου Κτρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ὁ νόμος φησὶν ὁ 15 διὰ Μωϋσέως, μόνους ἐκέλευσε τῶν ἱερῶν ἄπτεσθαι σπουδασμάτων τοὺς ἐξ αἵματος Λευῖ· αὐτοὶ διατάττουσι τὰ ἐν τῷ θείῳ νόμῳ, αὐτοῖς δέδοται τὸ μυσταγωγεῖν, καὶ ἡ τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐξουσία· σὺ δὲ πῶς ἐξ ἑτέρας ὑπάρχων φυλῆς, γέγονας γὰρ ἐξ 20 Ἰούδα, τὰς ἐν ἡμῖν ἐκνεμηθείσας ἐξαρπάξεις τιμὰς; “Τίς σοι “ δέδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην;” ἀλλ' εἰ τὰς θεοπνεύστους ἤδεις γραφὰς, ὧ ἄσυνετε Φαρισαῖε, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν φωνὰς, ἐμνήσθης ἂν λέγοντος τοῦ μακαρίου προφήτου Δαβὶδ, πρὸς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστὸν, “Ὡμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμελή- 25
“ θήσεται, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.” φράζε δὴ οὖν, τίς ἐκ τῶν γραμματέων ἢ Φαρισαίων λελειτούργηκε τῷ Θεῷ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ὃς εὐλόγησέ τε καὶ δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ· ὥς δὲ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, “χωρὶς πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖ- 30
“ται,” οὐκοῦν ἡ ρίζα δὲ ἡ ἀπαρχὴ τῆς γενέσεως τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τουτέστιν, ὁ προπάτωρ Ἀβραάμ ὑπὸ τῆς τοῦ Μελχισεδέκ ἱερωσύνης ὑψόλογηται. Τῦπος δὲ ἦν ὁ Μελχισεδέκ καὶ ἡ κατ' αὐτὸν

ιερωσύνη τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ, ὃς γέγονεν ἡμῶν ἀρχιερεὺς καὶ Ἀπόστολος, προσάγων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοὺς πεπιστευκότας εἰς αὐτὸν, διὰ τῆς ὑπὲρ νόμου λατρείας τελειῶν εἰς ἁγιασμόν. Τί τοίνυν ἀσχάλλεις, Φαρισαῖε, τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐκπεμπομένων, οἷα ταῖς κατὰ νόμον θυσίαις ἦν χρήσιμα, καλοῦντος 5 εἰς τὴν ἐπέκεινα τύπων ζωὴν, καὶ εἰς ἀληθῆ δικαίωσιν τῆς διὰ πίστεως, δηλονότι τῆς εἰς Χριστὸν, καὶ παρατιθέντος τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν ὁδόν, ἐγκαλεῖς, εἰπέ μοι, τῷ νομοθέτῃ τοῦ νόμου τὴν λύσιν, καὶ ὅτι μὴ ταῖς ἰδίαις ἡκολούθησεν ἐντολαῖς, ἀλλὰ νόμου παντὸς ἐπέκεινα Θεοῦ; οὐ γὰρ τοὺς νόμους οὐχ 10 ἔαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν ὀρισάμενος μεθίστησι κατὰ καιροὺς, ἐφ' ὅπερ ἂν ἔλοιτο τὰ διατεταγμένα, καὶ ἀναφέρων εἰς βελτίονα; Ἦν οὖν καιρὸς τοῦ παύσασθαι τὰ ἐν τύποις, ἀναδειχθῆναι δὲ τὰ κρείττονα. Καὶ γοῦν ἔφη που ὁ Θεὸς διὰ φωνῆς Ἡσαίου, “καὶ “ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου” ἤρρησαν γὰρ τῆς νέας ἐντο- 15 λῆς ἀναδεδειγμένης, ἣν δι' αὐτοῦ λελάληκεν ἡμῖν ὁ Τίος.

ΚΕΦ. ΞΘ.

Περὶ τοῦ ἀμπελώνος.

- 9 Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χριστοστόμου. Ἀπὸ τῆς παραβολῆς ταύτης πολλὰ αἰνίττεται τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, τὴν εἰς 20 αὐτοὺς γεγενημένην ἄνωθεν, τὸ ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν φονικόν, τὸ μηδὲν παραλειφθῆναι τῶν ἡκόντων εἰς ἐπιμέλειαν, τὸ καὶ τῶν προφητῶν σφαγέντων, μὴ ἀπολειφθῆναι αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν πέμψαι, καὶ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι Θεόν, τὸ μέγαλα αὐτοῦ τὸν θάνατον κατορθώσκειν, τὸ τὴν ἐσχάτην δίκην τοῦ σταυ- 25 ροῦ καὶ τοῦ τιμήματος αὐτοῦ ὑπομένειν, τῶν ἐθνῶν τὴν κλησιν, τῶν Ἰουδαίων τὴν ἐκπτώσιν τὴν δὲ ἀποδημίαν, τὴν πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν φησίν.

Τοῦ ἁγίου Κτρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ὅλην εὐρήσει τις τὴν ἐπὶ γε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἱστορίαν ἐν τούτοις, ὥς ἐν βραχεῖ 30 συνενεργημένην. Ἀμπελὼν γὰρ ὁ Ἰσραὴλ, φησὶν ὁ ψαλμωδός “ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας,” καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ὁ Ἡσαίας “ἄμπελὼν ἐγενήθη,” φησὶ, “τῷ ἡγαπημένῳ.” Ἔστι τοίνυν ὁ τοῦτον

φυτεύσας Θεός· οὗτος ἀπεδήμησε χρόνους ἱκανούς, καίτοι πληροὶ τὰ πάντα, ἀπολιμπάνεται δὲ τῶν ὄντων οὐδενός. Πῶς οὖν ἀπεδήμησε; μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι ἐν εἵδει πυρὸς καταβεβηκὼς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, καὶ τὴν ἄρρητον μορφὴν ἐμφανῇ δεδήλωκεν αὐτοῖς· ἀλλ' ὡς κατὰ γε τὸν τύπον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἔοικέ πως 5 ἀποδημία μακρὰ τὸ γεγενημένον, πλὴν ὁράται πεφροντικῶς τοῦ χωρίου, καὶ εἰς νῦν ἔχων αὐτό. Οὐδεὶς γὰρ γέγονε διὰ μέσου καιρὸς, καθ' ὃν οὐκ ἀπεστέλλοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ προφῆται τε καὶ δίκαιοι νουθετοῦντες, οἱ δὲ γεγόνασιν ἀπειθεῖς, καὶ ἀτιμάσαντες τοὺς ἀπεσταλμένους ἐξαπέστειλαν κενούς· τουτέστιν, οὐδὲν 10 ἔχοντας εἰπεῖν ὑπὲρ αὐτῶν ἀγαθὸν τῷ πεπομφότῳ Θεῷ, καὶ φησὶν Ἱερεμίας, “ἰδοὺ τὸ ῥῆμα τοῦ Κυρίου ἐγενήθη αὐτοῖς εἰς ὀνειδισμόν, “εὐ μὴν βουληθῶσιν αὐτοῦ^d ἀκοῦσαι.”

13 Τοῦτ' ἀρίστ' Ἰωάννης τοῦ Χριστοῦ τόμος. Τί ἐστὶ τὸ “ἴσως ἐντραπήσονται;” οὐχ ὡς ἀγνοοῦντος, ἀλλὰ θέλοντος δεῖξαι τὸ 15 ἀμάρτημα μέγα καὶ ἀπολογίας πάσης ἐστερημένον, ἐπεὶ αὐτὸς εἰδὼς, ὅτι ἀναιρήσουσιν ἔπεμψε, λέγει δὲ “ἐντραπήσονται” τὸ γενέσθαι ὀφείλων ἀπαγγέλλων, ὅτι δεῖ αὐτοὺς ἐντραπήναι, ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, “ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν,” οὐδὲ ἐκεῖ ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα μὴ λέγωσί τινες τῶν ἀγνωμόνων, ὅτι ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ γέγο- 20 νεν ἀναγκαστικὴ τῆς παρακοῆς, διὰ τοῦτο οὕτω σχηματίζει τὰς λέξεις. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τοὺς δούλους ἀγνώμονες ἐγένοντο, τοῦ υἱοῦ τὸ ἀξίωμα αἰδεσθῆναι ἔχρην. καὶ ὁ μὲν Λουκᾶς φησιν, ὅτι αὐτὸς ἀπεφώνηκε, ὅτι παθεῖν ἔδει τούτους, κακῆϊνοι εἶπαν, “μὴ γένοιτο,” καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπήγαγεν, ὁ δὲ Ματθαῖος ὅτι αὐτοὶ 25 τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν.

16 Μετὰ δὲ τὸ ἀκοῦσαι αὐτοὺς τὴν τοῦ ἀμπελῶνος παραβολὴν, διὰ τοῦτο εἶπον, “μὴ γένοιτο,” ἐπειδὴ συνιέντες τῶν αἰνιγμάτων τὸ βάθος, ἀποσειόνται τὸ παθεῖν, δεδοικότες τὸ ἐσόμενον. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἐναντιολογίας· καὶ γὰρ ἀμφοτέρω γέγονε, καὶ τὴν 30 ψῆφον αὐτοὶ ἐξήνεγκαν καθ' ἑαυτῶν, καὶ πάλιν αἰσθόμενοι τῶν εἰρημένων, εἶπαν “μὴ γένοιτο,” καίτοι καὶ τὸν προφῆτην ἐπετερίχυσεν αὐτοῖς, πείθων αὐτοὺς ὅτι πάντως ἔσται τοῦτο, ἀλλ' ὅμως οὐδ'

^d αὐτῷ Cod.

οὕτως τὰ ἔθνη σαφῶς ἀπεκάλυψεν, ὥστε μηδεμίαν αὐτοῖς παρα-
 σχεῖν λαβὴν, ἀλλ' ἠνίξατο εἰπὼν, “ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις.”

- 17 Λίθον ἑαυτὸν καλεῖ, καὶ οἰκοδόμους τοὺς διδασκάλους τῶν
 Ἰουδαίων, ὃ καὶ Ἰεζεκιήλ φησιν, “ οἱ οἰκοδομοῦντες τὸν τοῖχον καὶ
 “ ἀλείφοντες ἀναρτίως.” Πῶς δὲ ἀπεδοκίμασαν; ἢ λέγοντες, 5
 οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος πλανᾷ τοὺς ὄχλους, καὶ ὅσα
 τοιαῦτα· δύο δὲ φησιν ἀπωλείας ἐνταῦθα τῶν Ἰουδαίων, μίαν μὲν,
 τὴν ἀπὸ τοῦ προσκόψαι καὶ σκανδαλισθῆναι, τοῦτο γὰρ ἐπὶ τὸν
 λίθον τοῦτον, ἑτέραν δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῶν καὶ τῆς συμ-
 φορᾶς καὶ πανολθρίας, ἣν σαφῶς ἐδήλωσεν εἰπὼν, “ λικμήσει 10
 “ αὐτόν.” Διὰ τούτων καὶ τὴν ἀνάστασιν ἠνίξατο τὴν ἑαυτοῦ.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Σκανδαλισθέντες γὰρ ἐπὶ Χριστῷ καὶ προσπταί-
 σαντες αὐτῷ, τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι συνετρίβησαν. Οὐ γὰρ ἤθελον
 ἀκοῦσαι τῆς Ἡσαίου φωνῆς λεγούσης, “ Κύριον αὐτὸν ἀγιάσατε,
 “ καὶ αὐτὸς ἔσται σοι φόβος, καὶ οὐχ ὡς λίθου προσκόμματι 15
 “ σιωπήσῃ αὐτῷ, οὐδὲ πέτρας πτώματι.”

ΤΟΤ ΛΤΤΟΤ. Ἐξεκαύθη πάλιν εἰς ἀχαλινοὺς ὄργας τὸ τῶν
 Φαρισαίων ἐργαστήριον, καὶ ἀποκτεῖναι βουλευόνται τὸν ἐπὶ λύσει
 θανάτου γενόμενον ἄνθρωπον, ἀλλὰ διέκοψεν αὐτῶν τὸ ἀνόσιον
 ἐγχείρημα ὁ λαοῦ φόβος. Οὐ γὰρ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἦν 20
 αὐτοῖς λόγος, οὐδὲ γέγονεν αὐτοῖς χαλινὸς ἢ διὰ Μωϋσέως ἐντολῇ
 λέγουσα, “ ἀθῶν καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς.” προτιμῶσι δὲ μᾶλ-
 λον τῆς εἰς Θεὸν αἰδοῦς τὸν ἀνθρώπινον φόβον.

ΤΟΤ ΛΤΤΟΤ. Καίτοι πῶς οὐ μᾶλλον ἐχρῆν μεμαθηκότας τὸ
 ἐσόμενον ἔξω φέρεσθαι τοῦ κακοῦ, καὶ τιμῆσαι τῇ πίστει τὸν 25
 καίοντα τὸν ἀσεβῆ, καὶ ἀμνησικακῶ χάριτι διασώζοντα τοὺς ταῖς
 ἁμαρτίαις ἐνισχημένους; ἀλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων ὑπολελογισμένοι,
 συκοφαντίας τῆς κατ' αὐτοῦ συλλέγουσιν ἀφορμᾶς.

ΚΕΦ. Ο.

Περὶ τῶν ἐγκαθῆτων διὰ τὸν κῆρσον.

30

- 20 Ὡς ἀνθρώπῳ προσίενται κοινῷ τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ,
 ἀλλ' ἦν ἄμεινον ἐννοεῖν, ὅτι γέγονε μὲν ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς
 ἡμᾶς Θεὸς ὢν ὁ Λόγος. Ἀπὸ δὲ γε τῆς ὑπὲρ λόγον θεοσημείας

καὶ ἀποδείξῃς τῆς θεοπρεποῦς οὐκ ἄνθρωπος ὢν μόνον διεδείκνυτο, ἀλλὰ καὶ Θεός. Ἦθελε μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἀνθρωπίνης δυναστείας ἐλευθέρων εἶναι τὸν Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς θείους πεπατήκασι νόμους, γεγόνασιν ὑπὸ χειρὰ τῶν τηνίκαδε κεκρατηκότων, καὶ δεσμοὺς ἐπέθηκαν αὐτοῖς. ἐζήτουν τοίνυν, φησὶ, παρα-5 δοῦναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἡγεμόνος. Προσεδόκησαν γὰρ ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως ἀκούσονται λέγοντος, οὐκ ἔξεστι δοῦναι φόρους Καίσαρι· ἀλλ' "ἐπιδείξατέ μοι," φησὶ, "δηνάριον." Ἐπιδειχθέντος δὲ, πάλιν εἶρετο, "τίνας ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφὴν;" οἱ δὲ Καίσαρος, φασίν, καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; "ἀπόδοτε τὰ 10 " Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ," χρημάτων μὲν γὰρ δεσμοὺς ἐπιρρίπτουσι ταῖς ὑπεξενγμένοις, οἱ τὴν κατ' αὐτῶν λαχόντες ἀρχὴν, ζητεῖ δὲ παρ' ἡμῶν καὶ ἀγάπην, καὶ τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν εὐκοσμίαν. Οὐκοῦν τεθαύμακα μὲν τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ δὲ καὶ τούτων εἰς λήθην 15 ἐνηνεγμένοι, Πιλάτῳ προσῆγον τὸν Ἰησοῦν φάσκοντες, "τούτου " εὗραμεν διαστρέφοντα τὸν λαὸν καὶ καλύοντα φόρους διδόναι " Καίσαρι." καὶ ὁμῶς θαυμάσαντες τὴν ἀπολογίαν ἀπῆλθον κατησχυμμένοι.

ὩΡΙΓΕΝΟΤΙ. Ἐγένετο ἐν ἀρχῇ ἄνθρωπος, ὡς ἐν τῇ Γενέσει 20 γέγραπται, κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ὕστερον δὲ παρὰ τὴν αὐτοῦ παρακοὴν ἀνέλαβε καὶ χοϊκὴν ὥσπερ γὰρ τὸ νόμισμα εἰκόνα ἔχει τοῦ βασιλεύοντος τῶν ἐθνῶν, οὕτως ^δ ὁ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ κοσμοκράτορος τὴν εἰκόνα αὐτοῦ φορεῖ, ἣν παραινεῖ ὁ Σωτὴρ ἀποδιδόναι καὶ ἀποτιθεσθαι καὶ φορεῖν τὴν ἐξ ἀρχῆς γενομένην εἰκόνα καθ' ὁμοί- 25 ωσιν τῷ Θεῷ. Ἀκολουθῶς τούτοις καὶ ὁ Παῦλός φησιν, "ὡς " ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, οὕτω φορέσωμεν καὶ τὴν " εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου." Τοῦτο οὖν δηλοῖ "ἀπόδοτε τὰ Καίσα-
" ρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ."

ΚΕΦ. ΟΑ.

30

Περὶ τῶν Σαδδουκαίων.

27 ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Προσίασι Σαδδουκαῖοι τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, ὅς ἐστι ζωὴ καὶ ἀνάστασις, καὶ ἀναιρεῖν

^δ ὁ αὗτος Cod.

πειρῶνται τὴν ἀνάστασιν. Ὑβρισταὶ δὲ ὄντες καὶ ἄπιστοι πλάττουσί τι μεστὸν ἀμαθίας. Ἰδῶμεν δὲ ἅπερ ἔφη αὐτοῖς Χριστὸς, “Οἱ μὲν γὰρ υἱοὶ,” φησὶ, “τοῦ αἰῶνος τούτου γαμοῦσι καὶ γαμίζονται,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Οἱ υἱοὶ τοῦ συμφῶντος, τούτέστιν, οἱ τὸν κοσμον καὶ ἐνσώματον καὶ φιλοσοφίας γέμοντα διαζῶντες βίον, τεκνογονίας ἕνεκα γαμοῦσι καὶ γαμίζονται· οἱ γε μὴν τὴν εὐκλεᾶ καὶ ἀγαθοῦ μεστὴν κατορθώσαντες ζῶν, εἴτα καταξιωθέντες τυχεῖν τῆς ἐντίμου ἀναστάσεως, ἃν πᾶν πάντως ἔσονται τῆς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ζωῆς. Διαβιώσονται γὰρ ὡς ἂν ἁγίοις πρέπη καὶ ἐγγὺς 10 ἦδη γεγονῆσι Θεοῦ· ἰσάγγελοι γὰρ εἰσὶ καὶ υἱοὶ Θεοῦ, τὴν ἁγίοις πρέπουσαν τελῶντες λατρείαν. Παρήγαγε δὲ αὐτοῖς καὶ Μωϋσέα εὖ εἰδότα σαφῶς τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν. Ἐν γὰρ τῇ βάτῳ, 37 φησὶν, εἰσκεκόμεκε λέγοντα Θεόν “ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ “ καὶ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ” τίνων δὲ Θεός, εἰ μὴ ζήσων 15 ται κατ' ἐκείνους; ἀλλ' ἔστι ζώντων Θεός. Οὐκὼν πάντῃ τε καὶ πάντως ἀναβιώσονται, τῆς πανσθενεστάτης δεξιᾶς ἀποφερούσης εἰς τοῦτο ἅπαντας τοὺς ἐκ τῆς γῆς.

Οὐχὶ τῶν οὐκ ὄντων καθάπαξ ἀφανισθέντων, καὶ οὐκέτι ἀναβησομένων εἶναι φησι Θεὸν τὸν Θεόν, οὐ γὰρ ἤμην, ἀλλ' εἰμὶ 20 τῶν ὄντων καὶ ζώντων. Ὡσπερ γὰρ ὁ Ἀδάμ, εἰ καὶ ἐξῆς τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀπέθανε τῇ ἀποφάσει, οὕτω καὶ οὔτοι, εἰ καὶ ἐτεβήκεσαν, ἔζων τῇ ὑποσχέσει τῆς ἀναστάσεως. Πῶς οὖν φησιν ἀλλαχοῦ, “ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ;” ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἴσον, ἐκ νεκρῶν γὰρ ἐνταῦθα φησὶ τῶν καὶ αὐτῶν ζή- 25 σεσθαι μελλόντων.

Ὁριγένης δὲ φησιν, Ἀναγινώσκοντές τινες τὰ προφητικὰ πλανῶνται περὶ τὸν νοῦν τῆς γραφῆς, φέρε εἰπεῖν ἐκ τοῦ Ἠσαίου, “ἐκλεκτοὶ μου οὐ τεκνοποιήσουσιν εἰς κατάραν,” καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ “ἐν ταῖς εὐλογίαις εὐλογημένα τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας 30 “ σου,” ὑπολαμβάνοντες ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν ἔσεσθαι ταῦτα, μὴ νοοῦντες τὰς πνευματικὰς εὐλογίας. Διὰ τοῦτο, σωματικῶς ἐκδεχομένοις τοῖς ἐκ τῶν Ἰουδαίων Σαδδουκαίοις, ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ, “πλανᾷσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφάς.”

ΚΕΦ. ΟΒ.

Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως πρὸς τοὺς Φαρισαίους.

- 46 Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστρεῶν. Ταῦτα τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε, χρεῖαν ἔχουσι τῆς τοιαύτης παραινέσεως. Ἐπειδὴ γὰρ διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης προεχειρίζοντο, διδάσκει αὐτοὺς, μὴ μιμεῖσθαι 5 τοὺς παρὰ Ἰουδαίοις διδασκάλους. Ἐκεῖνοι γὰρ κατεσθίουσι τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, διδάσκοντες νηστεύειν καὶ δεικνύοντες γαστριμαργίαν, οὐ προϊστάμενοι χηρῶν, ἀλλὰ τὰ τούτων ἀναλίσκοντες· “οὗτοι λήφονται, φησὶ, περισσότερον κρίμα,” ὅτι δὴ διδασκαλικὸν ἔχοντες σχῆμα, προαγωγοὶ τυγχάνουσιν εἰς κακίαν. 10

ΚΕΦ. ΟΓ.

Περὶ τῆς τὰ β' λεπτά.

- Ι ΚΤΡΙΛΛΟΤ Ἀλεξανδρείας. Ἐφη πού ὁ Σωτήρ, “μακάριοι οἱ “ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται,” τούτους ἐποπτεύει προσφέροντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον, ἀλλ' ὥς ἐκ πλούτου πολλοῦ 15 πολλὰ μὲν ἦσαν εἰκὸς τὰ παρ' ἐκάστου καρποφορούμενα· ὀλίγα δὲ πάλιν καὶ τῆς τῶν προσκομιζόντων ἀνάξια χειρὸς· εἴτα μετ' ἐκείνους γύναιον πτωχεῖα δεινὴ κατισχυμένον εἰσέθη^ε ἐξ ἐράνου μόλις καὶ σὺν ἰδρωτί συλλέγον εὐτελεστάτην καὶ ἀποχρῶσαν ἡμέρα διατροφήν^ε. εἴτα δύο προσῆγεν ὀβολοὺς, ὥσπερ ἀποκτω- 20 μένη τὸν βίον. Ὡ παραδόξου πράγματος· ἢ τὸν παρ' ἐτέρου ἔλεον ζητοῦσα διηνεκῶς, αὕτη θανείζει Θεῷ, καρποφόρον αὐτῷ καὶ αὐτὴν ἀποφαίνουσα τὴν πτωχήν· νικᾷ τοιγαροῦν τοὺς ἄλλους, καὶ δικαίᾳ ψήφῳ στεφανοῦται παρὰ Θεῷ.

Τίνος ἕνεκεν ἡ πενιχρὰ χήρα τοὺς πλουσίους ἐνίκησε, τοὺς 25 τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον προσφέροντας, καὶ δικαίᾳ ψήφῳ στεφανοῦται παρὰ τοῦ Θεοῦ; διὰ τὸ τοὺς μὲν ἐκ πλούτου πολλοῦ ὀλίγα προσκομίζειν καὶ ἀνάξια τῆς ἑαυτῶν χειρὸς, εἰ καὶ πολλὰ ἦν εἰκὸς αὐτοὺς ὥς πλουσίους προσφέρειν καὶ καρποφορεῖν, τὴν δὲ ὅπερ ἐξ ἐράνου μόλις καὶ ἰδρωτός εὐτελὲς σὺνήγαγε, 30

^ε εἰς ἔθει Cod.

^ε διὰ τροφήν Cod.

τούτεστι δύο ὀβολούς, τοῦτο προσαγάγη· καὶ γὰρ ὥσπερ ἀποκτω-
μένη τὸν βίον ὅλον ἑαυτῆς, μεγαλοψύχως πάντα προσήγαγε.

ΚΕΦ. ΟΔ.

Περὶ τῆς συντελείας.

5 Ἐπεδείκνυν τινες τῷ Χριστῷ τὰς ἐν τῷ ναῷ μεγαλουργίας 5
καὶ τὸν τῶν ἀναθημάτων κόσμον· ῥήθησαν γὰρ, ὅτι θαυμάσει σὺν
αὐτοῖς τὰ ὀρώμενα, καίτοι Θεὸς ὢν καὶ θρόνον ἔχων τὸν οὐρανόν.
Ὁ δὲ ἀφίησι μὲν τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, προμεμήνυκε δὲ ὅτι ἐκ
βάθρων πεσεῖται κατὰ καιροῦς, κατακομιζούσης εἰς τοῦτο αὐτὸ
τῆς Ῥωμαίων στρατείας, καὶ ἅπασαν τὴν Ἱερουσαλήμ τὴν τῆς 10
κυριοκτονίας δίκας ἐξαιτούσης τὸν Ἰσραὴλ, μετὰ γάρτοι τὸν τοῦ
Σωτῆρος σταυρὸν ταῦτα συνέβη παθεῖν αὐτούς· οἱ δὲ οὐ συνί-
σταντο τῶν ὀρωμένων τὴν δύναμιν, ῥήθησαν μᾶλλον τοὺς περὶ
τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος λόγους ἐξυφαίνειν αὐτον. Εἵροντο δὴ
οὖν πότε ταῦτα ἔσονται, καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν μέλλῃ γίνεσθαι. 15
Τί οὖν ὁ Χριστός; ἔπεται τῷ σκοπῷ τῶν προσαγόντων τὴν πεύ-
σιν, καὶ φησὶ μὲν τέως τοὺς περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων
λόγους, διατρανοῖ δὲ τοὺς περὶ τῆς συντελείας τοῦ παρόντος
αἰῶνος. Πρὶν γὰρ τὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι κάθοδον τοῦ πάντων
ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, πρόδρομοὶ τινες ἀναφαίνονται ψευδόχρι- 20
στοι καὶ ψευδοπροφήται, τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἑαυτοῖς περιπλάτ-
τοντες, ἀλλὰ μὴ ἀκολουθήσητε, φησὶν, αὐτοῖς.

Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστρῆν. “Ὅταν δὲ ἀκούσητε,” ὡς γὰρ
φησὶ Ἰώσηπος, προέλαβον πολέμοι, ἀντάραντος τοῦ ἔθνους, καὶ
μὴ διδόντος τοὺς συνήθεις φόρους Ῥωμαίοις, καὶ μετρίως σωφρο- 25
νισθέντες, καὶ ἀνέσεως τυχόντες, πάλιν ἐνεωτέριζον, καὶ πάλιν
ἐγένετο πόλεμος, καὶ οὐδέποτε ἡσυχίαν ἡσπάσαντο· τελευταῖον
θεασάμενοι Ῥωμαῖοι τὴν τούτων ἀπόνειαν, κατέλυσαν τὴν πόλιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Γέγραπται ἐν ταῖς Πράξεσιν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνά-
στασιν ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος, καὶ σεισμοὶ 30
πολλοὶ ἐγένοντο.

9 ΚΤΡΙΑΛΟΤ Ἀλεξανδρείας. Δίδωσι σημεῖα σαφῆ τε καὶ
ἐναργῆ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου· πόλεμοι γὰρ ἔσονται, ἔφη,

καὶ ἀκαταστασίαι, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἕτερός φησιν Εὐαγγελιστῆς, πάντα τὰ ἄστρα πεσεῖται, εἰλιχθήσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ μέσου δὲ τίθησι καὶ περὶ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἀλώσεως. Ἐκέρασε γὰρ τὸν λόγον τοῦτον ἀκεῖναι τοῖς διηγήμασι. Πρὸ γὰρ τούτων πάντων φησὶν “ἐπιβαλοῦσι ἐφ’ ὑμᾶς 5 “ τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ διώξουσιν” καὶ τὰ ἐξῆς· πρὸ γὰρ τῶν τῆς συντελείας καιρῶν ἦλθω μὲν ἢ τῶν Ἰουδαίων χώρα, καταδραμούσης αὐτὴν τῆς Ῥωμαίων στρατείας, ἐμπέπηρσται δὲ ὁ νεὸς, κατεσείσθη τὰ παρ’ αὐτοῖς βασιλεία, πέπαυται τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἢ δύναμις· πρὶν δὲ ταῦτα συμβῆναι ἐδιώχθησαν παρ’ 10 αὐτῶν οἱ μακάριοι μαθηταί, δεσμῶται γεγόνασι, ἤχθησαν ἐπ’ ἄρχοντας, ἐπέμφθησαν ἐπὶ βασιλέας· ἀπεστάλη γοῦν ὁ Παῦλος εἰς Ῥώμην πρὸς Καίσαρα· πλὴν γέγονεν αὐτοῖς εἰς μαρτύριον, τουτέστιν εἰς μαρτυρίου δόξαν τὰ ἐπενηνεγμένα· παρεγγυᾷ δὲ ὅτι “ μὴ προμελετᾶτε μέλλοντες ἀπολογεῖσθαι, λήψεσθε γὰρ παρ’ ἐμοῦ 15 “ σοφίαν ἢ γλῶσσαν, ἣ οὐ δυνήσονται ἀντιστῆναι ἢ ἀντεπεῖν, ἅπαντες “ οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν,” ἀποκείρων δὲ τῆς ἀνθρωπίνης μικροψυχίας τὰς ἀφορμὰς, παραδοθήσεσθαι, φησὶν, αὐτοὺς ὑπὸ ἀδελφῶν καὶ φίλων καὶ τῶν ἐκ γένους, πλὴν ὅτι πάντα τε καὶ πάντως σωθήσονται παρ’ αὐτοῦ· θρῖξ γὰρ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐκ ἀπολείται, 20 φησί· σαφεστέραν δὲ τὴν προαγόρευσιν ποιῶν, “ ὅταν, ἴδῃτε, φησί, “ κυκλομένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ· τότε γινώτε ὅτι “ ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς.” Εἶτα μεθίστησι πάλιν τοὺς λόγους ἐπὶ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν.

Τοῦτ’ αὐτοῦ. Ὁ γὰρ ἐώρακατε ἐπ’ ἐμοὶ γινόμενα, προσδοκῆσατέ 25 καὶ ἐφ’ ὑμῖν ἔσεσθαι.

Τίτω. Ποῖον δὲ μαρτύριον; ὅτι τὸ ἴδιον ᾗνίζατο κατόρθωμα τοῦ κηρύγματος· ὅταν γάρ τις διαμαρτύρηται τὸ βέλτιον, καὶ τὸ καθ’ ἑαυτὸν ποιήσῃ παρρησιασάμενος, ἀποβήσεται ὑμῖν εἰς μαρτύριον, ὅτι τὴν εὐσέβειαν ἀπηγγείλατε. 30

Τὰ δὲ ἕτερα τούτων περὶ τοῦ ἱεροῦ καὶ περὶ τῆς συντελείας, ἕως “ οἱ δὲ λόγοι οὐ μὴ παρέλθωσι,” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, καὶ ἐκεῖ ζητεῖ.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ’ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἀρχομένης γὰρ ὥσπερ τῆς κρίσεως ἐναλάττεσθαι, συνοχῇ τις ἔσται δεινὴ, καὶ ἀπόψις εἰς 35

θάνατον. Τὸ γὰρ τῶν ἐπερχομένων ἀφόρητον δεῖγμα πολλαῖς ἀρκέσει πρὸς ὀλεθρον· οὐ λεληθότως, ἀλλ' ὡς Θεὸς καὶ Κύριος ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ, καὶ πάντα μεταστήσει πρὸς τὸ ἄμεινον.

Ἀναβιώσονται γὰρ οἱ νεκροὶ καὶ ἀποδύσονται τὴν φθορὰν, τὸ ἐκ γῆς τοῦτο καὶ εὐάλωτον σῶμα, ἐνδύσονται ἔ δὲ τὴν ἀφθαρσίαν, 5 Χριστοῦ νέμοντος αὐτὴν, καὶ συμμόρφους τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας ἀποφαίνοντος.

Εἰπὼν δὲ τῆς συκῆς τὴν παραβολὴν, ἐπήγαγεν ὅτι ἐγγύς ἐστιν 29 ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ὁ Ματθαῖός φησι, “ ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις.” Τὸ δὲ τοιοῦτο διδάσκει, ὅτι οὐπω πρὸς 10 τὸ ἔσχατον τέλος ἤκει τὰ πράγματα τούτων γινομένων, ἀλλ' ὁδεύει πρὸς τὸ τέλος ἤδη, καθάπερ ἐπὶ τῶν καρπῶν, ὁδεύει ἡ συκὴ τοὺς κλάδους, ἀπαλυνομένη καὶ ἐκφύουσα τὰ φύλλα. Οὕτω γὰρ δὴ καὶ ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία, καταργοῦσα πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, παρασκευάζει τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. 15

Γενεάς, φησὶν οὐ τοὺς τότε ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς ὁμοίους τῷ τρόπῳ. Οἶδε γὰρ καὶ οὕτως καλεῖν γενεὰν, ὡς τὸ “ αὕτη γενεὰ “ ζητούντων τὸν Κύριον.”

Τοῦτο καὶ τὴν τῶν στοιχείων συντέλειαν ἤδη προσηγορεύει ἅμα ἐν τῷ λέγειν, ὅτι ἀδύνατον τοὺς λόγους μου παρελθεῖν, καίτοι καὶ 20 τῶν στοιχείων παρέρχοντων.

Εἰπὼν περὶ τῆς συντέλειας, καὶ ὅτι πάντως ἤξει ἡ ἡμέρα, καὶ ὅτι ταῦτα γενήσεται, καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ μὴ γενέσθαι ἅπερ εἶπε, προσθεὶς ἔφη, “ προσέχετε ἑαυτοῖς μὴ ποτε βαρυνῶσιν ὑμῶν οἱ “ ὀφθαλμοί,” οὐχ οἱ σωματικοί, ἀλλ' οἱ τῆς διανοίας. Μέρημα γὰρ 25 βιωτικῶν καὶ κραυπάλῃ καὶ μέθῃ ἐξορίζει μὲν τὴν σύνεσιν· ἀφορίζει δὲ καὶ τὴν πίστιν, ἐμβάλλει δὲ εἰς λήθην τῶν συμφερόντων. Διὸ πολλῆς ἀγρυπνίας χρεία, μνήμης τε καὶ εὐλαβείας καὶ συνέσεως, ἵνα προσευχόμενοι διὰ παντός, τὰς πρεπούσας νηστείας προσφέρωμεν τῷ Θεῷ. 30

Τί δὲ ἦν ἅπερ ἐδίδασκεν ἐν τῷ ἱερῷ; πάντως πον τὰ ὑπὲρ 37 νομιμῆν λατρείαν μεθιστῶν μετ' ἐξουσίας τὰ ἐν τύπῳ κεχρησμοδμημένα πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Διόπερ καὶ θαυμάζων ὁ λαὸς, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, ἥδιστα τοῦτον ἠκροᾶτο. Εἰς τὸ ὅρος δὲ
εἰ ἐνδύσεται Cod.

τῶν ἑλαιῶν ἠϋλίζετο τοὺς ἐν τῇ πόλει θορύβους παραιτούμενος, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τύπος ἡμῖν γένηται.

Περὶ τῆς ἐορτῆς τῶν ἀζύμων ὅτι ἤγγιζε, καὶ ὅτι ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς ἀνελεῖν αὐτόν, καὶ ὅτι εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς τὸν Ἰούδαν, καὶ ὅτι συνεφώνησε τοῦ παραδοῦναι αὐτόν, καὶ ὅτι ἐζήτησεν ἐπὶ τούτῳ εὐκαιρίαν, ἕως “καὶ οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ,” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. ΟΕ.

Περὶ τοῦ Πάσχα.

7 Τίτος Βοστρῆν. Εἰσῆλθε τοῖνυν ὁ Σατανᾶς εἰς αὐτόν, ὅντα οὐκ 10
ἐκ τῶν ἰβ' ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ, ἀριθμὸν ἀνεπλήρου, οὐκ ἀποστολικὸν
ἀξίωμα ἐκέκτητο. Ἦλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἣ ἔδει θύεσθαι
τὸ Πάσχα, φάσκα ὁ τῆς ἐορτῆς καιρὸς ὠνομάζετο· δηλοῖ δὲ διά-
βασις. Ὡσπερ γὰρ τῆς Αἰγυπτίων δουλείας ὁ Ἰσραὴλ ἀπηλ-
λάττετο εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἐρχόμενος γῆν, διὰ θαλάσσης 15
μέσης βαδίζων ἀβρόχῳ ποδὶ, οὕτω καὶ ἡμᾶς δεῖ καθάπερ τὴν
θάλατταν διαπεραιοῦσθαι νεανικῶς τὸν εἰκαῖον τοῦ παρόντος βίου
περισπασμὸν διαβαίνομέν γε μὲν ἐκ φιλοσαρκίας εἰς ἐγκράτειαν,
ἐξ ἀγνωσίας τῆς πάλαι εἰς θεογνωσίαν τὴν πάλαι ἀληθῆ, ἐκ
θανάτου εἰς ἀφθαρσίαν. Ἐχομεν τοῖνυν τιμῶσαν ἐπὶ τοὺς τύπους 20
τὴν ἀλήθειαν. ἐλθούσης γὰρ φησὶ, τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἔδει
θύεσθαι τὸ Πάσχα, δύο τινὰς ἀπολέγδην τῶν ἁγίων Ἀποστόλων,
ἦσαν δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης, πέπομφεν ἐν τῇ πόλει, εἰπὼν αὐτοῖς
τὰ γεγραμμένα· καίτοι τί δήποτε οὐ τὸν ἄνθρωπον ἐναργῶς κατα-
μεμήνυκε τοῖς ἀπεσταλμένοις; Οὐ γὰρ ἔφη πρὸς τὸν δεῖνα τυχόν, 25
ἀλλὰ σημεῖον δέδωκεν ἄνθρωπον ἀπλῶς κεράμῳ ὕδατος πεφορ-
τισμένον. Τί οὖν πρὸς τοῦτο φαμέν; ἤδη τοῖς Ἰουδαίοις ὑπο-
σχόμενος ἦν ὁ προδότης παραδῶσειν αὐτόν. Ἴνα τοῖνυν μὴ μάθῃ
τὸν ἄνθρωπον, καὶ δραμὸν ἀπαγγεῖλῃ τοῖς μισθωσαμένοις, δίδωσι
σημεῖον. Ἐτι γὰρ ὑπεπλάττετο τὴν μαθηταῖς εὐνοίαν ἔχειν, μισθω- 30
φονίαν ὠδίνων. “ὑπαντήσῃ γὰρ ὑμῖν,” φησὶ, “ἄνθρωπος κεράμιον
“ὕδατος βαστάζων.” ἡ τάχα που καὶ μυστικόν τι καὶ ἀναγκαῖον
διὰ τούτου δηλῶν· ἐνθα γὰρ αὐ εἰσέλθῃ τὸ ὕδωρ, δηλὸν δὲ ὅτι τὸ τοῦ

ἀγίου βαπτίσματος, ἐκεῖ καταλύει Χριστός. Παντὸς γὰρ ἡμᾶς ἀπαλλάττει ῥύπου, καὶ ναὸν ἡμᾶς ἅγιον γενέσθαι Θεοῦ, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως κοινωνοὺς, διὰ μετοχῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· οὐκ ἂν δὲ ἁμάρτοι τις τάληθῃς, καὶ ἀναγκαῖον εἶναι λέγων τὴν παντὸς ἀγίου ψυχὴν. καυχάσθω γὰρ, φησὶ, ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπει- 5 νὸς ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ. ἐτοιμάσασι δὲ τὸ Πάσχα τοῖς μαθηταῖς

14 συνεισιτάτο Χριστὸς, ἀνξικακῶς τῷ προδότῃ φάσκων, “ἐπιθυμία “ἐπεθύμασα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ’ ὑμῶν.” Τί δὴ ἄρα φησὶν ὁ Σωτὴρ; οὐκοῦν ὡς ἤδη προεῖπον, καιρὸν ἐζήτει τῆς προδοσίας ὁ φιλάργυρος μαθητὴς· ἵνα δὲ μὴ πρὸ τῆς τοῦ ἀγίου Πάσχα τοῖς 10 φενοῦσιν αὐτὸν παραδῶ, οὐ διαμεμήνηκεν ὁ Σωτὴρ, ἢ τὸν οἶκον ἢ τὸν ἄνθρωπον, παρ’ ᾧ τὸ Πάσχα πεπλήρωκεν. Ἀποδιδούς τοιγαροῦν τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ θελήσαι σαφῶς εἰπεῖν τὸν παρ’ ᾧ κατέλυσεν, “ἐπιθυμία,” φησὶν, “ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν “μεθ’ ὑμῶν” ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι, πᾶσαν ἐθέμην σπουδὴν, ὅπως ἂν 15 ἰσχύσω λαβεῖν τὴν τοῦ προλαβόντος ἀνοσιότητα, ἵνα μὴ πρόωρον ὑπομείνω τὸ πάθος. πλὴν οὐ μὴ φάγω τὸ Πάσχα τοῦτο, ἕως οὔ πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἔθος δὲ αὐτῷ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζειν τὴν ἐν πίστει δικαίωσιν, τὴν διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος κλῆσιν, καὶ τὴν τοῦ ἀγίου βαπτίσματος μέθεξιν, 20 καὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν· οὐκοῦν οὐκ ὀφνομαι, φησὶν τοιούτου Πάσχα, τοῦ διὰ Μωσέως δηλονότι δηλουμένου τυπικῶς, ἕως οὔ πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ· τοιούτου, ἀναδειχθέντος τοῦ καιροῦ, καθ’ ὃν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐμφανίζεται· πληροῦται γὰρ ἐν ἡμῖν τοῖς τὴν ὑπὲρ νόμον τιμῶσι διὰ- 25 βασιν Πάσχα τὸ ἀληθινόν· καὶ οὐκ ἐξ ἀγέλης ἀμνὸς ἀγιάζει τοὺς ἐν Χριστῷ· αὐτὸς δὲ μᾶλλον ἀγίως ἱεουργούμενος διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, καθ’ ἣν εὐλογούμεθα καὶ ζωοποιούμεθα. Γέγονε γὰρ ἡμῖν ἄρτος ζῶν ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ζῶν διδούς τῷ κόσμῳ.

30

Τοῦ Χριστοστόμου. Κάντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἦν αὐτῷ οἰκία. Ἐγὼ δὲ οἶμαι, μηδὲ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἔχειν· ἢ γὰρ αὐτὸν ἐκεῖ παρεκάλεσαν ἐλθεῖν. Τίνος δὲ ἕνεκα τὸ Πάσχα ἐτέλει; διὰ πάντων δεικνὺς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐναντίος τῷ νόμῳ. Καὶ τί δῆτα πρὸς ἀγνώτα πέμπει ἄνθρωπον; Δεικνὺς 35

κάντευθεν ὅτι ἡδύνατο μὴ παθεῖν. Ὁ γὰρ τὴν διάνοιαν τούτου
 κείσας, ὥστε αὐτοὺς ὑποδέξασθαι, τί οὐκ ἂν εἰργάσατο ἐν τοῖς
 σταυροῦσιν αὐτὸν, εἴ γε ἐβούλετο μὴ παθεῖν; Εἰτ' ἐπειδὴ ἡγήσει,
 καὶ σημείνῃ αὐτοῖς δίδωσιν, ὅσον ἐπὶ τοῦ Σαῦλ ὁ προφήτης λέγει·
 “εὐρήσεις τινὰ ἀναβαίνοντα καὶ ἄσκον ἔχοντα,” καὶ ἐνταῦθα 5
 κεραμίον βαστάζοντα· προστίθῃσι δὲ “μετὰ τῶν μαθητῶν μου,”
 μετὰ τὸ ἀρκοῦσαν γενέσθαι τὴν παρασκευὴν, καὶ ἐκείνον μὴ νομί-
 σαι κρύπτεσθαι αὐτόν. Πῶς δὲ εἰ τὸ Πάσχα ἥσθιον, παρανόμως
 ἥσθιον; οὐ γὰρ ἀνακειμένους δεῖ φαγεῖν. Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν;
 ὅτι μετὰ τὸ φαγεῖν ἀνέκειντο λοιπὸν ἐστιώμενοι. 10

- 15 Εἰπὼν ὅτι “ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν
 “μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν,” ἐσήμανε διὰ τούτου, ὅτι οὐκ
 ἄκων παραγέγονεν ἐπὶ τὸ πάθος, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἐπιθυμίας
 ὥστε παθεῖν ὑπὸ τοῦ κόσμου· οὐκ ἐσθίει δὲ αὐτὸ μετὰ τῶν Ἰου-
 δαίων, ἀλλὰ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ μόνων, ἐπειδήπερ ἐκεῖνοι 15
 ἀνάξιοι ἦσαν τούτου διὰ τὴν ἐπίμονον ἀπιστίαν. Περὶ τοῦ εἰπεῖν
 αὐτόν ὅτι “οὐκέτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ,” ἕως “οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ
 “ἐκεῖνῳ δι' οὗ παραδίδεται,” καὶ ὅτι φιλονεικία ἐγένετο ἐν αὐτοῖς
 τὸ τίς αὐτῶν δοκεῖ εἶναι μείζων ἕως “διάκονος,” προεγράφη.

Ἰωάννου τοῦ Χριστοστόμου. Εἰς τὸ ἐπιθυμία ἐπεθύμησα, 20
 τοιούτεστι παραδοῦναι ὑμῖν τὰ καινὰ πράγματα, καὶ Πάσχα δοῦναι
 καθ' ὃ μέλλω πνευματικούς ποιεῖν.

- 16 ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἐν τῷ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον
 Εὐαγγέλιον οὕτω κεῖται, “οὐ μὴ πῖω ἀπάρτι ἐκ τούτου τοῦ
 “γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πῖω 25
 “μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς μου.”

Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται Σευῆρος ὁ ἐπίσκοπος Ἀντισοχείας πρὸς
 Λεόντιον πρεσβύτερον γράφων οὕτω. “Τοῦτο διπλὴν τὴν ἀποδοσιν
 “ἔχει καὶ τὴν ἐξηγήσιν. Ὁ μὲν γὰρ ἀγιώτατος τῆς Κωνσταντινου-
 “πόλεως ἐπίσκοπος Ἰωάννης ἐκείνην καινὴν πόσιν τοῦ ποτηρίου 30
 “φησὶν, ἣν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἔπιεν μετὰ τῶν μαθητῶν
 “αὐτοῦ, τὸν ναὸν τοῦ σώματος τοῦ ἀναστάντος πιστούμενος, καὶ τὸ
 “τῆς φιλοδοξίας ἀνόσιον ἐξοστρακίζων δοξάριον. Ἰστορήται γὰρ ὁ
 “θεοπέσιος Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων πρὸς Κορνή-
 “λιον εἰπὼν, “οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὸ 35

“ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.” ὁ μέντοι γε θεολόγος Γρηγόριος “ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ φησὶ καινοῦ ποτηρίου δόσιν εἶναι τὴν ἐν τῇ μελλούσῃ καὶ προσδοκωμένῃ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν τῶν θείων νοημάτων ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀποκάλυψιν” ὅτε λύεται μὲν τὰ ἔσπαρα καὶ τὰ αἰνίγματα, φανεροῦται δὲ ἡ προσώπου πρὸς 5 πρόσωπον θέα, καθά φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος.

ΣΕΤΗΡΟΤ ΕΚ ΤΟΥΤΩ ΠΡΟΣ ἸΟΥΔΑΙΟΝ ΣΤΗΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΤ. Ἐνα γὰρ ἄρτον ὁ ἐνανθρωπήσας τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐν τῷ μυστικῷ δείκνυ τῆς ἱερουργίας τοῦ μεγάλου μυστηρίου, πρῶτος αὐτὸς ἀπαρχόμενος καὶ τοῖς Ἀποστόλοις τοῦτο παραδούς, λαβὼν 10 ἠύλόγησε, καὶ δέδωκεν εἰς ὄνομα τοῦ ἰδίου θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, εἰπὼν, “τοῦτό μου ἐστί τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον “ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν,” ὃ καὶ ἐσθίωμεν καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον, καὶ ἀφθαρσίας πλήρες, καὶ ἀναπληρᾷ ἡμᾶς τῆς αὐτῆς εὐλογίας καὶ ἀθανασίας, ὥσπερ τινὸς τῆς μελλούσης ἡμῖν ἐγγίγνεσθαι 15 θείας χάριτος καὶ δυνάμεως τῆς ἀναστάσεως.

ΤΟΥΤΩ ΧΡΙΣΤΙΟΤΟΜΟΤ. Ταῦτα πάλιν καὶ ἀνακτώμενος τοὺς μαθητὰς ἔλεγεν, ἵνα μὴ νομίσωσιν ἀσθενείας εἶναι τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸν προδότην διορθούμενος.

ΚΕΦ. ΟΣ.

20

Περὶ τῶν φιλονεικησάντων τίς μείζων.

27 Τοῦ δεσπότου Χριστοῦ εἰπόντος ὅτι “ἐγὼ δὲ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν “ ὡς ὁ διακονῶν,” τίς οὕτως ἐστὶν ἀπηγής, ὡς μὴ πᾶσαν ἀποπτύσαι φιλοδοξίαν; Ὁ γὰρ ὑπὸ πάσης λογικῆς κτίσεως καὶ ἀγίας διακονούμενος, ὁ σύνθρονος καὶ συμβασιλεύων τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, 25 διακόνου τάξιν ἐπέχων, ἐνῆψε τοὺς ποδὰς τῶν μαθητῶν· καὶ καθ’ ἕτερον δὲ τρόπον διακονίας ἔχει τάξιν, τουτέστι κατὰ τὸν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας λόγον.

30 Τὸ δὲ “ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ “ βασιλείᾳ μου” φησὶν, ὅτι οὐκ ἐν ἐδεσμάτων χρειᾷ ἐσόμεθα καὶ 30 τραπέζης, ἀλλ’ ἐκ τῶν καθ’ ἡμᾶς πραγμάτων ὑποδείξαι τὰ πνευματικὰ βούλομαι, ὅτι ὥσπερ οἱ παρὰ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων τὰς πρώτας ἔχοντες τιμὰς, συνέστιοι τέ εἰσιν αὐτοῖς καὶ ὁμότιμοι,

οὕτως ἐν ταῖς πρωτευούσαις τιμαῖς ἔσονται παρὰ τῷ ἀθανάτῳ βασιλεῖ, οἱ ἅγιοι καὶ πανεύφημοι Ἀπόστολοι, ὡς διαμεμενηκότες μετ' αὐτοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς. Τὸ δὲ “καθίσεσθε ἐπὶ ἰβ' θρόνους” καὶ τὰ ἐξῆς, προεγράφη.

ΚΤΡΪΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΪΑΣ. Ὡς το μὲν ἴσως διαβολικῆς ἀπο- 5 νοίας ἐπίμεστος ὢν ὁ Ἰουδας, δύνασθαι λαθεῖν τὸν ὄντα Χριστὸν, ἀλλ' ἠλέγχετο πάνυ πονηρὸς ὢν, καίτοι τραπέξης ἀξιούμενος, καὶ τῆς θείας ἡμερότητος μέχρι παντὸς ἀπολαύσας, ὃ δὴ μάλιστα φορτικώτερον αὐτῷ τὴν κόλασιν ἀπειράζετο. Οὐαὶ τοίνυν αὐτῷ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ὁ μὲν γὰρ κατ' εὐδοκίαν τοῦ 10 Θεοῦ καὶ Πατρὸς δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα παντὸς ἡμᾶς ἐξέλγῃται κακοῦ· ὁ δὲ τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ταῖς τῶν φονευόντων χερσὶ παραδούς, τὴν διαβολῇ πρεπωδεστάτην ἐκληρονόμησε δίκην.

ΚΕΦ. ΟΖ.

15

Περὶ τῆς ἐξαιτήσεως τοῦ Σατανᾶ.

Διὰ τί τοὺς ἄλλους ἀφείς πρὸς τὸν Πέτρον μόνον εἶρηκε, “Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς σιναῖσαι ὡς “τὸν σῖτον;” ἵνα παιδεύσῃ αὐτὸν, μὴ ἑαυτῷ θαρρεῖν, ἀλλὰ τοῖς παρ' αὐτοῦ χαρίσμασι σεμνύνεσθαι. Τί δέ ἐστι “σιναῖσαι;” 20 θορυβῆσαι, ταραῖσαι, πειράσαι· ἔθος γὰρ τῷ Σατανᾷ, τοῖς εὐδοκιμοῦσιν ἐπιπηδᾶν, ὥσπερ καὶ τῷ Ἰώβ.

32 Ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι “ἐγὼ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ “πίστις σου,” ἔδειξεν ὅτι ὡς ἄνθρωπος πάλιν διαλέγεται, καίτοι Θεὸς ὢν τῇ φύσει, εἰ καὶ γέγονε σὰρξ, δεηθῆναι γὰρ κατὰ τὸ 25 ἀνθρώπινον, φησὶν· ὑπεμφαίνει δὲ διὰ τούτων ὡς εἴπερ ἐκδοθεῖη πρὸς πείραν τῷ Σατανᾷ, ἄπιστος γενήσεται παντελῶς, ὅπως γε καὶ μὴ ἐκδοθεὶς ἡσθένησε τῇ πίστει ἀρνησάμενος.

33 Ἐπάγει δὲ τὸ “ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου,” ἵνα μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπέσῃ, μᾶλλον δὲ ἀγαθὴν ἐλπίδα κτήσεται. 30 Τὸ γὰρ “ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου,” τοῦτό ἐστι· γενοῦ στήριγμα καὶ διδάσκαλος τῶν διὰ πίστειως προσιόντων ἐμοί. οὐ γὰρ δὴ ἀποστερηθῆσῃ, φησὶν, ἀρνησάμενος τοῦ ἀποστολικοῦ χαρίσματος, ὅπερ τῆς θείας ἐστὶ γαληνότητος καὶ τῆς ἀφάτου

φιλανθρωπίας ὑπάρχει τεκμήριον. Περὶ ᾧ γὰρ εἶπεν ὁ Πέτρος, ὅτι ἕτοιμός εἰμι ὑπὲρ σοῦ ἀποθανεῖν, καὶ ᾧ ἤκουσε διὰ τοῦ τοπάρχου, προεγράφη.

Τοῦ Χριστοστόμου. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν δόγμα μέγα, ὡς οὐκ ἀρκεῖ προθυμία ἀνθρώπου, ἀν μὴ τῆς αὐτοῦ ἀπολαύῃ ροπῆς, καὶ 5 πάλιν οὐδὲν κερδανοῦμεν ἀπὸ τῆς ἀνωθεν ροπῆς, προθυμίας οὐκ οὔσης· καὶ ταῦτα ἀμφοτέρωθεν δείκνυσιν Ἰουδᾶς καὶ Πέτρος. οὐκ ἐναντία ἑαυτῷ νομοθετῶν ὁ Χριστὸς φησὶ πρότερον μὲν ἔλεγε, “μὴ κτήσησθε πῆραν,” καὶ τὰ ἐξῆς. Νῦν δὲ φησιν “ὁ ἔχων 10 “βαλλάντιον, ἀράτω ὁμοίως καὶ πῆραν, καὶ ὁ μὴ ἔχων πωλησάτω 10 “τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν” κατ’ ἀρχὰς μὲν γὰρ ἐκεῖνα προσέτασσε, ὅπως πείραν καὶ ἀποδείξιν τῆς αὐτῶν δυνάμεως λαβόντες, ἐν τῷ μηδενὸς αὐτοὺς ὑστερεῖσθαι μετὰ θάρσους καὶ προθυμίας εἰς τὴν οἰκουμένην ἐξέλθωσιν ἅπασαν πρὸς δὲ τὴν συμπλήρωσιν τῆς οἰκονομίας ἐρχόμενος, ταῦτα παρεκελεύετο 15 ἵνα μὴ διὰ τέλους ἀργοὶ μένωσι, πενίας δὲ καὶ πείνας καὶ γυμνότητος πείραν λαβόντες, ἐν τούτοις τὴν οἰκίαν φιλοσοφίαν ἐνδείξονται, καὶ μὴ ὥσπερ δι’ ἀψύχων ὀργάνων ἐνεργεῖσθαι τὰ κατ’ αὐτοὺς νομίζωσιν· ἔτι δὲ καὶ ἵνα μὴ μετὰ ταῦτα τινες ἔχωσι λέγειν, ὅτι οὐδὲν παρ’ αὐτοῖς εἰσηγήσαν ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς 20 τοῦ Θεοῦ ροπῆς ἐγένετο, πρὸς δὲ τούτοις ἵνα καὶ μετριάξουν μάθωσι, τοῦτο ποιεῖ, καὶ ὅπως μὴ μείζονα ἢ κατὰ ἀνθρώπον λάβωσι δόξαν. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ πολλῶν πλείονα τούτων, ἀφεῖς αὐτοὺς πολλοῖς τῶν ἀδοκῆτων περιπίπτειν, οὐκ ἡβουλήθη ὑπὸ τὴν ἀκρίβειαν τῆς νομοθεσίας τῆς προτέρας αὐτοὺς ἀφεῖναι, ἀλλ’ ἐχάλασε 25 καὶ ἀνῆκε τῆς φιλοσοφίας τὸν τόνον ἐκεῖνοις, ὥστε μὴ βαρύν τινα καὶ ἀφόρητον αὐτοῖς γενέσθαι τὸν βίον, πελαχοῦ ἐγκαταλιμπανομένοις καὶ τὸν ἀκριβῆ νόμον ἐκεῖνον ἀναγκαζομένοις τηρεῖν.

- 37 Ἀγοράσαι δὲ μάχαιραν, φησὶ, τὴν ἔφοδον τῶν Ἰουδαίων τὴν κατ’ αὐτοῦ γνωρίσαι αὐτοῖς βουλόμενος, καὶ ὅτι μέλλουσιν αὐτὸν 30 συλλαμβάνειν, καὶ τοῦτο φανερῶς μὲν οὐκ ἠθέλησεν εἰπεῖν, ὥστε μὴ θορυβῆσαι πάλιν αὐτούς· δι’ αἰνίγματος μέντοι τῆς μαχαίρας τὴν ἐνεστῶσαν αἰνίττεται ἐπιβουλήν, καὶ ὅτι μέλλει πάσχειν παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἅπερ ἔπαθε, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἐξῆς δηλόν. Εἰπὼν γὰρ “ἀγορασάτω μάχαιραν,” ἐπήγαγεν, “ὅτι δεῖ τὰ γε- 35

“γραμμένα περὶ ἐμοῦ τελεσθῆναι, ὅτι μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη” οὔτε οὖν τελείως παρесиῶπῃσεν, ἵνα μὴ τῇ ἀθρόᾳ ἐφόδῳ ταραχθῶσιν, οὔτε πάλιν τελείως ἐγνώρισεν, ἵνα μὴ δειλίᾳ τινὶ κατασχεθῶσιν.

- 38 Εἰπόντων δὲ τῶν Ἀποστόλων, “Κύριε, ἰδοὺ μάχαιραι ὥδε δύο,” καὶ τὸ λεχθὲν μὴ συνιέντων, αὐτός φησιν, “ικανόν ἐστι,” καίτοι 5 γε οὐκ ἦν ἱκανόν. Εἰ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνης βιηθείας κεχρῆσθαι αὐτοὺς ἐβούλετο, οὐδὲ εἰ ἑκατὸν ἦσαν μάχαιραι, ἱκαναὶ ἦσαν· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, καὶ δύο περιτταί· καὶ ὅμως οὐκ ἀπεκάλυψε τὸ αἰνίγμα. καὶ γὰρ πολλαχοῦ φαίνεται τοῦτο ποιῶν, ἐπειδὴ μὴ νοήσωσι τὸ λεχθὲν, παρατρέχει τοῦτο καὶ ἀφήσι, τῇ τῶν πραγμά- 10 των ἐκβάσει τῶν μετὰ ταῦτα τὴν κατανόησιν τῶν εἰρημένων ἐπitréπων λοιπὸν, ὥσπερ καὶ ὅτε εἶπε, “λύσατε τὸν καὶν τοῦτον,” καὶ τὰ ἐξῆς. Περὶ τοῦ προσεύξασθαι αὐτὸν πρὸ τοῦ πάθους προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

“Ἰνα δὲ δείξῃ, ὅτι ἀληθινὸς ἦν ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς 15 θεότητος ἡ ἀγωνία γέγονεν, ἰδρῶσε, καὶ ἐγένετο αὐτοῦ ὁ ἰδρῶς ὥσει θρόμβοι αἵματος, ὅπερ μυστηρίου τινὸς ἐστὶ τεκμήριον. Οὐδὲ γὰρ εἰ σφόδρα δειλότατός ἐστι καὶ ἀγεννής, αἵματος ἔμελλε νοτίσιν ἐξ ἀγωνίας μόνης ὥσπερ ἱκμάσι ἰδρῶτος παρὰ φύσιν ὑγραίνεσθαι, ἀλλ’ εὐδόκησε τοῦτο γενέσθαι ἐν ἑαυτῷ, ὅπως τῆς 20 ἡμετέρας φύσεως ὥσπερ ἀναξήρανῃ καὶ ἐξοικίσῃ τὴν τῆς δειλίας πηγὴν.

- 43 Ὡφθη δὲ αὐτῷ Ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτὸν, οὐχ ὅτι τῆς ἰσχύος τοῦ Ἀγγέλου ἐπεδέετο, ὁ ὑπὸ πάσης ὑπουρανοῦ δυνάμειος φόβῳ καὶ τρόμῳ προσκυνούμενος καὶ δεξαζόμενος, ἀλλ’ ἵνα 25 πληρωθῇ τὸ ἐν τῇ μεγάλῃ ᾠδῇ ὑπὸ τοῦ Μωϋσεὺς εἰρημένον, “καὶ ἐνισχυσάτωσαν αὐτὸν πάντες υἱοὶ Θεοῦ,” τουτέστι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς θαυμασιότητος δοξολογῶν αὐτὸν ὁ Ἄγγελος ἔλεγε πρὸς Κύριον· Σὴ ἐστὶν ἡ ἰσχύς, δέσποτα, σὺ γὰρ ἰσχυσας κατὰ θανάτου καὶ κατὰ τοῦ ἄδου καὶ κατὰ τοῦ διαβόλου, ἐλευθέρωσας 30 τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἐξ αὐτῶν.

- 44 Φωνὴ παροιμίας λέγεται ἐπὶ τῶν σφόδρα λυπουμένων καὶ ἀγωνιόντων, “αἵματι ἰδρῶ,” ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν πικρῶς ὀδυρομένων, “αἵματι κλαίει.” εἰ μὲν οὖν κατὰ τοῦτόν τις πεπαρωδησθαι νομίσαι τὸν τρόπον, οὐδὲ γὰρ τῶν τοιούτων μαθημάτων ὁ ἀνὴρ ἀνήκοος, οὐ 35

γὰρ θρόμβους ἰδρῶς ἀπεφάνετο αἵματος· οὐ γὰρ καθ' ὁμοιότητα τούτων εἶρηκε γενέσθαι τοὺς ἰδρώτας· τούτο γὰρ σαφῶς δηλονότι “ὡσεὶ θρόμβοι” παρίστησι. θέλων δὲ μᾶλλον δηλῶσαι, ὥς οὐχὶ λεπταῖς τισὶ νοτίσι καὶ ὅλον ἐνδείξεως χάριν ἐπιφαινομένας, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἀδρῶν σιαγόνων δίκην ὅλον τοῖς ἰδρῶσι περιεστάζετο.^a 5
 * * τοὺς τῶν αἱμάτων θρόμβους ὡσεὶ κόρον τοῦ γεγεννημένου παρειληφέναι· ἐδήλου δὲ ἄρα ὥσπερ καὶ διὰ τῆς ἐντεταμένης προσευχῆς, καὶ τῆς πολλῆς ἀγωνίας καὶ τῆς τῶν ἰδρώτων παχύτητος, ὡς φύσει καὶ ἀληθῶς, ἀλλ' οὐκ ἐπιδείξει καὶ φαντασίᾳ ἄνθρωπός τε ἐχρημάτισεν ὁ Σωτὴρ, καὶ τοῖς φυσικοῖς καὶ ἀδιαβλήτοις ὑπηρε- 10
 τήσατο πάθεσι. Περὶ τοῦ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ τῆς προσευχῆς, καὶ ὅτι ἐφίλησεν αὐτὸν ὁ Ἰουδας, καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως ἡγαγον αὐτὸν πρὸς Πιλάτον, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Τίτοτ Βοστρῆν. Τὸ “μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν” οὐ τὸ μὴ πειρασθῆναι, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔσω γενέσθαι τῶν πειρασμῶν καὶ 15
 κυριευθῆναι.

Ἀπολιναρίοτ. Σημεῖον τὸ φίλημα δέδωκεν ὁ προδιδοὺς, διὰ τὸ καὶ μᾶλλον πλησιᾶσαι δύνασθαι κατὰ τὴν συνήθειαν, καὶ ὁ Κύριος φιλοῦντα μὲν αὐτὸν οὐκ ἀπεστράφη, τῇ τε συνήθει προό-
 τητι καὶ προσελέγχων. *Εδειξε δὲ αὐτῷ, ἵνα μὴ νομίξῃ λανθάνειν, 20
 ὅτι οὐκ ἐπὶ τούτῳ αὐτὸν δέχεται, ὅπερ σχηματίζεται διὰ τοῦ φιλήματος, ἀλλ' ἐπ' ἐκεῖνο, ἐφ' ὅπερ ἔκει καὶ βούλεται τοῦ ἐπιτελέσαι.

50 Τοῦ Χριστοστόμοτ. Ἄξιον ζητῆσαι τίνας ἕνεκεν μαχαίρας ἐβάστασαν, καὶ πόθεν ἦσαν ἐκεῖ μάχαιραι; ἀπὸ δείπνου ἦσαν καὶ 25
 τραπέζης ἐξεληλυθότες· εἰκὸς οὖν καὶ μαχαίρας εἶναι ἐκεῖ διὰ τὸ ἀρνίον· τούτους δὲ ἀκούσαντας ὅτι ἤξουσιν τινὲς ἐπ' αὐτὸν λαβεῖν εἰς βοήθειαν ὡς πολεμήσοντας ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου, ὃ τῆς ἐκείνης γνώσεως ἦν μόνον. Διὸ καὶ ἐπιτιμᾶται Πέτρος αὐτῇ χρυσάμενος μετὰ σφοδρᾶς τῆς ἀπειλῆς· καὶ οὐκ ἀφήκεν τινα 30
 βλάβην γενέσθαι Χριστός· ἰάσατο γὰρ αὐτὸν, καὶ θαῦμα ἐπεδειξατο, ἱκανὸν καὶ τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἐμφῆναι, καὶ τὴν τοῦ μαθητοῦ φιλοστοργίαν τε καὶ πραότητα. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο φιλοστόργως καὶ τυῦτο πειθηνίως. Ἀκούσας γὰρ “βάλε

^a Quædam excidissee videntur.

τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θήκη αὐτῆς, εὐθέως ἐπέισθη, καὶ μετὰ ταῦτα οὐδαμοῦ τοῦτο ποιεῖ.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Τοῦτό ἐστιν ὅτι συγχωρήσεως καιρὸς καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ σκότους.

ΤΙΤΟΥ ΒΟΥΤΡῶΝ. Ὅτε θέλω κρατοῦμαι, φησὶν, ἐγὼ γὰρ νῦν θέλω, αὕτη ἐστὶν ὑμῶν ἡ ὥρα, καὶ ἡ ἐξουσία τῆς ἀμαρτίας ὑμῶν.

61 ΤΟῦ ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ. Ἰστέον ὅτι οὔτε ἦσθετο τοῦ πτώματος ὁ Πέτρος, καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Λουκᾶς φησιν, ὅτι ἐνέβλεψεν εἰς αὐτὸν ὁ Χριστὸς, δεικνύς ὅτι οὐ μόνον ἠρνήσατο, ἀλλ' οὐδὲ ἐπεμνήσθη οἰκοθεν, καὶ ταῦτα τοῦ ἀλεκτρυόνος φωνήσαντος· ἀλλ' 10 ἐδέσθη πάλιν τῆς τοῦ διδασκάλου ὑπομνήσεως, καὶ τὸ βλέμμα αὐτῷ γέγονε ἀντὶ φωνῆς, οὕτω περιδεῆς ἦν. ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτε μὲν ἅπαξ ἠρνήσατο, τότε πρῶτον ἐφώνησεν ὁ ἀλεκτρυών, ὅτε δὲ τρίτον καὶ τελευταῖον, ἀκριβέστερον ἐξηγούμενος τοῦ μαθητοῦ τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὸ σφοδρὰ αὐτὸν ἀποτεθηκέναι τῷ δέει, καὶ 15 ταῦτα παρ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου μαθὼν ἔγραψε· καὶ γὰρ φοιτητῆς ἦν Πέτρου. σύμφωνα δὲ τὰ παρὰ τοῦ Ματθαίου καὶ Μάρκου, εἰ καὶ δοκεῖ ἐναντία εἶναι. Ἐπειδὴ γὰρ καθ' ἑκάστην ἀγωγὴν καὶ τρίτον καὶ τέταρτον φωνεῖν εἴωθεν ὁ ἀλεκτρυών, δηλῶν ὁ Μάρκος ὅτι οὐδὲ ἡ φωνὴ αὐτὸν ἐπέσχε καὶ εἰς μνήμην ἤγαγε, 20 τοῦτό φησιν· ὥστε ἀμφότερα ἀληθῆ. πρὶν ἢ γὰρ τὴν τρίτην ἀγωγὴν ἀπαρτίσαι τὸν ἀλέκτορα, τρίτον ἠρνήσατο, μόνου δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τῆς ἀμαρτίας ἀναμνησθεῖς, οὐδὲ κλαῦσαι ἐτόλμα φανερώς, ἀλλ' ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς.

ΚΤΡΙΔΑΛΟΥ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἡσθένησε κατὰ τὴν πρόρρησιν 25 τοῦ Χριστοῦ μακάριος Πέτρος, καὶ ἠρνήσατο τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ τρίς, καὶ ἐνώμοτον ἐποιεῖτο τὴν ἄρνησιν. Ἐφη γὰρ ὁ Ματθαῖος, “ὅτι ἤρξατο καταναθεματίζειν “ καὶ ὁμνύειν, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον.” Πειρῶνται μὲν οὖν τινές, ὁμωμοκέναι κατὰ τὸν Ματθαῖον, οὐκ οἶδεν ἄνθρωπον γεγονότα τὸν 30 Ἰησοῦν, τοῦτο δὲ ἄπιστον. Πῶς γὰρ αὐτὸν οὐκ ἠρνήσατο τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ἀνατρέπων τὸ μυστήριον· ἥδει γὰρ καθ' ἡμᾶς γεγονότα, τουτέστιν ἄνθρωπον τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον· καὶ γοῦν ὠμολόγησεν ἐναργῶς, “ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ “ τοῦ ζῶντος,” καὶ οὐχ ὥς ἓνα τῶν καθ' ἡμᾶς Υἱὸν αὐτὸν εἶναι Θεοῦ 35

διαβεβαιούμενος τὰ τοιαῦτα φησὶν· ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις συμβεβηκότα θεωρῶν, τὸν ἐπέκεινα παντὸς γεννητοῦ, καὶ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἀναλάμψαντα Λόγον, οὐκ ἀπέστη τοῦ εἶναι καὶ ὁμολογεῖν, ὡς ἔστιν αὐτὸς Τῶς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. καὶ οὐδὲν φαμέν, ὅτι γέγονεν ἄρνησις, ἵνα μὴ ψαύ- 5 σῇται Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι τὸ ἐσόμενον οὐκ ἡγνοηκώς, προαπήγγειλε τῷ μαθητῇ· ὅτι γὰρ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας, ὡς ἔφη, γέγονε τὸ κακόν, καὶ τοῖς τοῦ συνειδότης ἐλέγχους ὁ μαθητὴς κατεκρίνετο, διδάξειεν ἂν εὐθὺς καὶ αὐτὸς ὁ θρῆνος, καὶ τὸ ἐπὶ τῇ μεταγνώσει δάκρυον· ἐξελθὼν γὰρ ἔξω, φησὶν, “ἔκλαυσε πικρῶς,” προσεσχη- 10 κότες αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν γεγονότες λόγου καλέσαντος εἰς ἀνάμνησιν. Ἐπιστρέψας δὲ οὐ διήμαρτε τοῦ σκοποῦ, μεμένηκε γὰρ ὅπερ ἦν, γνήσιος μαθητῆς, πεπλούτηκε γὰρ τῆς ἀφέσεως τοῦ πλημμελήματος.

- 66 Τοῦτ' αὐτοῦ. Πρέποι ἂν εἰπεῖν ὅπερ ἔφη τις τῶν ἁγίων προφη- 15 τῶν, “ἔξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τοῦτο, καὶ ἔφριξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα “λέγει Κύριος.” ὁ γῆς τε καὶ οὐρανοῦ Κύριος, ὁ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς καὶ τεχνίτης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευνόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν ἀτιμάζεται, καὶ διακαρτερεῖ τυπτο- 20 μενος, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἀσεβῶν ὑπομένει γέλωτα, τύπον ἡμῖν τῆς 20 εἰς ἄκρον ἀνεξικακίας ἑαυτὸν παρατιθείς. Ὁ γὰρ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς, ὁ προφητείας πάσης δοτὴρ, πῶς ἂν ἡγνόησε, τίς ἐστιν ὁ παίσας αὐτόν; Ἀνισχύουσης ἡμέρας τὸ δυσσεβὲς καὶ πάσης ἀνομίας μεστὸν συνήγεται βουλευτήριον, καὶ εἰς μέσον ὁ Μωϋ- 25 σέως καὶ προφητῶν δεσπότης ἀθέσμως ἐξυβριζόμενος παρεκομί- 25 ζετο· ἐπυνθάνοντο δὲ εἰ αὐτὸς ἔστιν ὁ Χριστός· ἀλλ' εἶποι τις ἂν πρὸς αὐτοὺς, εἰ μὲν ἀγνοῶν ἐρωτᾷς, οὐκ ἔδει σε πρὶν τὸ ἀληθὲς μαθεῖν, τύπτειν καὶ ὑβρίζειν αὐτόν, μήπως Θεῷ προσκρούσης· εἰ δὲ ὑποπλάττεις τὴν ἀγνοίαν, εὖ εἰδὼς αὐτὸν ὄντα Χριστόν, ἀκούσεις οὖν τοῦ ἱεροῦ γράμματος, “Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται,” διὸ 30 καὶ Χριστὸς πρὸς αὐτούς· “ἐὰν ὑμῖν εἴπω” καὶ τὰ ἐξῆς· ποῦ γὰρ ἀκούσαντες ἐπιστεύσατε; ποῦ δὲ ἐρωτῶμενοι ἐσιγήσατε;

Ἐλέγχοντος ἦν αὐτοὺς τὸ εἰρημένον, ὅτι οὐ παντελῶς διαλέλη-
θεν αὐτοὺς τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν ἐκ τῶν σημείων ἐπίγνωσιν. Πόθεν
γὰρ τὸ λέγειν τοῦτον μόνον Χριστόν, ὅπερ ἐφ' ἐτέρῳ οὐκ εἰρή- 35

κασιν; Ἐπιφέρει δὲ τὸ τῆς κρίσεως, ἀπειλῶν ὅτι ὄψονται αὐτὸν ἐν τῇ οὐρανῷ δοξῇ φαινόμενον, ἀλλ' ὅμως ἀκούσαντες οὐκ ἔπληξαν, οὐδὲ ἐφυλάξαντο, ἀλλὰ βλασφημίας εἶπαν εἶναι τὸν λόγον. Οὕτως οὐκ εἰς ὠφέλειαν τοῖς ἀνηκόοις αἱ τῶν μυστηρίων ἀποκαλύψεις, ἀλλ' εἰς κατάκρισιν.

5

ΚΤΡΙΔΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΙ. Ἀπήγαγον Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν παρεδόθησαν καὶ αὐτοὶ ταῖς τῶν Ῥωμαίων στρατιαῖς, καὶ πεπληρωταὶ τὰ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν ἐπ' αὐτοῖς προεπηγγελμένα, “οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ, πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ.” ὁ δὲ, “καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοὶ τὸ ἀντα-10
“ποδόμαί σου, ἀνταποδοθήσεται σοὶ εἰς κεφαλὴν σου.” Τί δὲ δὴ καὶ Πιλάτῳ, φασὶ, τὰς κατὰ τοῦ πάντων Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, συντιθέντες συκοφαντίας; “τοῦτον εὖρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος “ἡμῶν, καὶ κωλύοντα φόρους διδόναι Καίσαρι.” Ποῦ κεκώλυκε φόρους διδόναι Καίσαρι; καίτοι πεπόμφατε πρὸς αὐτὸν ἐξ ἑαυ-15
τῶν τινες μετὰ τῶν καλουμένων Ἡρωδιανῶν πειράζοντάς τε καὶ λέγοντας, “διδάσκαλε, ἔξεστι φόρους διδόναι Καίσαρι, ἢ οὐ;” εἶτα πρὸς ταῦτα Χριστός· ἐπιδείξατέ μοι, φησὶ, νόμισμα τοῦ κένσου, εἶρετό τε, τίνας ἔχει εἰκόνος ἐπιγραφὴν τὸ προσοισθὲν δηνάριον; ὡς δὲ Καίσαρος ἔφασκον, ἀπόδοτε, φησὶ, “τὰ Καίσαρος Καίσαρι 20
“καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.” Ποῦ τοιγαροῦν κεκώλυκε φόρους διδόναι Καίσαρι; ἀλλ' εἴσῃν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς τὸ καταγαγεῖν εἰς θάνατον τὸν ἀναφέροντα πρὸς ζωὴν, πλὴν ἡλέγχοντο καὶ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου γεγονότες δυσσεβέστεροι. Ὁ μὲν γὰρ Πιλάτος παντὸς αἰτιάματος ἀπήλλαττε τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτο οὐχ ἄπαξ, 25
ἀλλὰ τρίς· οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες, ἀνασείει τὸν λαόν, συκοφαντιῶν ἐτέρας συλλέγοντες ἀφορμάς· καὶ ὅτι μὲν ἐδίδασκε, φασὶν, σεσιγήκασι δὲ τῆς διδασκαλίας τὸν τρόπον, δεδιότες ποῦ μὴ ἄρα πῶς καὶ αὐτὸς ὁ Πιλάτος εὗρεθῇ τοῖς πιστεύουσιν ἐναρίθμιον, πλὴν καὶ ταῦτα αἱ λέγουσιν, ἐπετίμα Πιλάτος, ἀπολογούμενός τε 30
καὶ λέγων, “οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρηκα ἐν αὐτῷ,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Κατηγορεῖτο μὲν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὁ Χριστός· ἦν δὲ ἄπιστος ἡ κατηγορία, τοῦ πράγματος φωνὴν ἐναντίαν τοῖς κατηγοροῖς ἀφιέντες· οὔτε γὰρ φόρον ἐκώλυσε Καίσαρι διδόναι ποτὲ, μᾶλλον μὲν οὔν καὶ ἐπέτρεψε λέγων, “ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι, 35

“καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.” οὔτε βασιλείας ἐγγείρησις ἦν ἐν αὐτῷ· ἀλλὰ γὰρ ἐπιόντων αὐτῷ τῶν ὄχλων ὥστε βασιλέα ποιῆσαι, καταλιπὼν αὐτοὺς εἰς τὸ ὄρος ἀνεχώρησε. Ποίαν δὲ στρατιωτῶν παρασκευὴν ὁρῶν ἐν αὐτῷ οἱ ἄνθρωποι, εἰς τοῦτο κατηγοροῦν αὐτῷ; τί δὲ ἀλαζονικόν; οὐχὶ κώμας καὶ πόλεις ὁδοιπορῶν τοῖς ποσὶν, ἐπὶ 5 θεραπείαις ἀνθρώπων ἐφαίνετο; Διόπερ καὶ αὐτῷ τῷ Πιλάτῳ ἀπίθανος παντελῶς ἡ κατηγορία καὶ ἔωλος ᾤφθη, ὅθεν καὶ ἐπηρώτα, οἷονεὶ διαχλευάζων τοὺς κατηγοροῦντας, λέγων, “σὺ εἶ ὁ “βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;” εἰ καὶ ὁ Κύριος τὸ ὄντως εἶναι βασιλεὺς οὐκ ἀρνεῖται.

10

ΚΕΦ. ΟΗ.

Ἐξουθένησις Ἡρώδου.

7 Ἐκπεμφθεὶς δὲ πρὸς Ἡρώδην ὑπὸ Πιλάτου, οὐκ ἀπεκρίθη τῷ Ἡρώδῃ ἐρωτώμενος ὑπ’ αὐτοῦ, ἐπειδὴ οὐκ ἔδει πρὸς ἄνθρωπον ἀποκρίνεσθαι μηδὲν ἄξιον ἀποκρίσεως ἔχοντα· ἄλλως τε δὲ οὐδὲ 15 διδασκαλίας ἦν ὁ καιρὸς, οὐδὲ ἐπιδείκνυσθαι σημείων δύναμιν πρέπον ἦν τῷ πρὸς τεραστίων ὄψιν φιλοθεάμονι μᾶλλον ἢ σημεῖα δυνάμεως θεῖα ἰδεῖν βουλομένῳ· ὅθεν σιωπῆς ἰδὼν τὸν καιρὸν ἐσιώπα.

Χλευάζει μέντοι τὸν σεμνὸν καὶ τίμιον ὁ ἀναίσθητος, μαρτυρεῖ 20 δὲ δι’ ὧν χλευάζει ὅτι μηδὲν ἄδικον ἔπραξεν ὁ Χριστός· οὐ γὰρ ἐσθῆτος^α ἔδει λαμπρᾶς ἐπὶ τοῦ κακόν τι δεδρακότος ἢ εἰρηκότος, ὅθεν Ἰουδαῖοι καὶ οὕτω κατασχύνονται ἐκ τοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς κατηγορίας αὐτῶν. ἀπιόντος τοῦ κατηγορουμένου μετὰ λαμπρᾶς ἐσθῆτος^α, εἰ καὶ διαπαίζων Ἡρώδης ἐποίει τοῦτο, οὐκ 25 ἂν δὲ τοῦτο διεπράξαντο, εἴπερ ἦν ὀργῆς ὁ καιρὸς. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Πιλάτος, ὅτι ψῆφος ἦν αὕτη τοῦ Ἡρώδου μὴ ἡδίκηκεναι τὸν Κύριον, ἐξ ὧν φησι πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντας, ὅτι “προσηνέγκατέ μοι τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὡς ἀποστρέφοντα τὸν 30 “λαόν, καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ ἐνώπιον ὑμῶν ἀνακρίνω, οὐδὲν εἶρον ἐν τῷ 30 “ἀνθρώπῳ τοιούτῳ αἴτιον ὧν κατηγορεῖτε αὐτοῦ, ἀλλ’ οὐδὲ Ἡρώδης” καὶ τὰ ἐξῆς.

ἘΞ ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Κατηγορεῖτο ὑπὸ γραμματέων, καὶ ἦν ἄπιστος ἢ κατηγορία, τοῦ πράγματος φωνὴν ἐναντίαν τοῖς κατη-

^α αἰσθητος Cod.

γόροις ἀφιέντος. τίς γὰρ ἡ τῆς βασιλείας ἐγγείρησις παρὰ Χριστοῦ, ὃς καὶ ἐπιόντων αὐτῷ τῶν ὄχλων ὥστε βασιλέα καθιστάναι, καταλιπὼν αὐτοὺς εἰς ὅρος ἀνεχώρησε; ἔνθα μὴ δεῖ λέγειν μηδὲ ἀποκρίνεσθαι, σιωπῇ ἄγει Χριστός. Τί γὰρ ἔδει πρὸς ἄνθρωπον ἀποκρίνεσθαι, μηδὲν ἄξιόν ἀποκρίσεως ἔχοντα; 5

Διὰ τί δὲ εἶχον ἀνάγκην ἀπολύσαι ἕνα κακοῦργον κατὰ τὴν ἐορτήν; εἰκὸς ἄρτι ὑποσπονδῶν γενομένων Ῥωμαίων καὶ Ἰουδαίων, ὅπερ πατέριον ἦν αὐτοῖς παρέχειν τινὰ τῷ λαῷ, διετήρουν οἱ Ῥωμαῖοι τοῦτο, καθὼς καὶ ὅσα ὁ Σαοὺλ συνεχώρησε διὰ τὸν λαὸν τὸν Ἰωνάθαν. Περὶ τοῦ Βαραββᾶ, καὶ ὅτι ἠγγάρευσαν Σίμωνα 10 τὸν Κυρηναῖον, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Τοῦ κρίνειν λαχόντος ἐλευθεροῦντος αὐτὸν, θανάτου ψῆφον ὑποστήναι παρακαλοῦσι τὸν πάσης εὐσεβείας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, ἵνα ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι κόλασιν ἀνέκραγον γὰρ παμπληθεὶ λέγοντες “αἶρε τοῦ- 15 “τον, ἀπόλυε δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν,” ἰδοὺ δὴ σαφῶς “τὸν “ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσαντο, καὶ ᾐτήσαντο ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς, ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος ἔσονται κυνатоὶ,” ὃ δὴ καὶ συνέβη παθεῖν αὐτούς· δέδονται γὰρ εἰς ὄλεθρον καὶ σφαγὴν. ἐπεφώνησαν γὰρ, φησὶν, λέγοντες, “αἶρε, αἶρε, σταύρωσον αὐτὸν,” 20 ταύτην αὐτῶν τὴν ἀνοσίαν καταβοὴν ἠτιᾶτο λέγων ὁ Κύριος διὰ φωνῆς Ἰερεμίου “ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφήκα τὴν “κληρονομίαν μου, δέδωκα τὴν ἠγαπημένην ψυχὴν μου εἰς χεῖρας “ἐχθρῶν αὐτῆς· ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λέως ἐν δρυμῷ, “ἔδωκεν ἐπ’ ἐμέ τὴν φωνὴν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐμίσησε.” 25

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐφη πού περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιότητος ὁ προφήτης Ἡσαίας, “οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ’ ἐμοῦ· “δείλαιοί εἰσιν ὅτι ἠσέβησαν εἰς ἐμέ, ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην “αὐτούς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ’ ἐμοῦ ψευδῇ”—καὶ πάλιν, “πεσοῦνται ἐν ῥομφαίᾳ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν δι’ ἀπαιδευσίαν γλώσ- 30 “σης αὐτῶν.” “ἐπέκρινε τοῖνυν,” φησὶν, “ὁ Πιλάτος γενέσθαι “τὸ αἷτημα αὐτῶν,” καὶ νίκην νενικήκασι ὄλεθρον μητέρα· καὶ ἄγεται μὲν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος· Σίμωνι δὲ, φησὶ, Κυρηναῖφ ἐπέθηκεν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. ἕτερος δὲ τῶν ἁγίων Εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἔφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ξύλον. 35

Ἀληθές δὲ πάντως τοῦτο κακεῖνο· ἤνεγκε μὲν γὰρ τὸν σταυρὸν ὁ Σωτὴρ· κατὰ μέσσην δὲ ἴσως τὴν ὁδὸν ὑπαντήσαντα τὸν Κυρηναῖον κατεσχέκασιν καὶ μετέθηκαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ξύλον. Ἀναγκαῖον δὲ πῶς ἔχει λόγος τὸ καὶ αὐτὸν τὸν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν ἐπικομίσασθαι τὸν σταυρόν· εἴρηται γὰρ περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς 5 Ἡσαίου “ὅτι παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ “ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ” ἀρχὴ γὰρ γέγονεν αὐτοῦ ὁ σταυρὸς, δι' οὗ βασιλεύκε τοῖς ὑπ' οὐρανὸν, εἴπερ ἐστὶν ἀληθές “ὅτι “γέγονεν ὑπὸ κροῖστος μέχρι τοῦ θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ “καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ 10 “ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ “κάμῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα “γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν “Θεοῦ Πατρὸς, ἀμήν.”

ΚΕΦ. ΘΘ.

15

Περὶ τῶν κοπτομένων γυναικῶν.

27 Δι' ἧς αἰτίαν θρηνοῦσας τὰς γυναῖκας ὅτε ἐπὶ τὸν σταυρὸν ὡς τροπαιοῦχος ἀπῆει Χριστὸς, οὐ μόνον οὐκ ἀπεδέξατο, ἀλλὰ καὶ ἐπετίμησε· διὰ τὸ ἐκουσίως πάσχειν αὐτόν· τῷ μὲν γὰρ ἄκοντι πάσχοντι ἡ συμπάθεια παράκλησιν φέρει, τῷ δὲ ἐκόντι ὕβριν. 20 Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖναι, τὸν εὐφημεῖσθαι καὶ κροτεῖσθαι δίκαιον ὄντα, ὡς τὸν θάνατον σβέσαντα καὶ τὸν διάβολον ἐκνευρίσαντα, ἐθρῆνουν κοπτόμεναι, διὰ τοῦτο ἐπετίμησέ τε αὐταῖς, καὶ τὰ μέλλοντα συμβῆσθαι προεμήνυνεν, ἅπερ κατασκήψαντος τοῦ πολέμου τῶν Ῥωμαίων τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων πέρας ἔλαβε. 25

31 Ξύλον ἱγρὸν ἑαυτὸν λέγει, διὰ τὴν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ θεῖαν ζωὴν τὴν ἀμάραντον καὶ ἀκατάλυτον, καὶ διὰ τὸ ἔγκαρπον καὶ εὐθαλές· καρποὶ γὰρ ἦσαν αὐτοῦ αἱ ζωοποιοὶ μυσταγωγαίαι καὶ παραινήσεις. ὁ τοίνυν λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, εἰ οὖν ἐμὲ, φησί, τὸν τοιοῦτον δειναῖς περιβεβλήκασιν ἀτιμίαις οἱ Ῥωμαίων στρα- 30 τιῶνται, καὶ ὁ τούτων στρατηγὸς Πιλάτος, τί δράσουσι ὑμῖν τῷ ξηρῷ καὶ ἀκάρπῳ ξύλῳ, τῷ λαῷ τῶν Ἰουδαίων, προσπολεμοῦντα τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματα, μηδὲν ἐπ' αὐτῷ τῷ λαῷ τῶν Ἰουδαίων δηλοῦσι τὸν τεθαυμασμένον καὶ καρπὸν δικαισύνης

ἐχόντων βλέποντες, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς φειδοῦς καὶ τιμῆς ἀξιοθῆναι τῆς παρ' αὐτῶν μᾶλλον δὲ κατακαύσουσιν ὑμᾶς ὥσπερ ξύλον ξηρὸν, ἡγοῦν πολιορκήσουσι καὶ αἰχμαλώτους λήψονται καὶ ἀποκτενοῦσι, δηλονότι τῆς εἰς αὐτὸν τὸν Σωτῆρα δυσσεβείας ἕνεκα.

Περὶ τοῦ σταυρωθῆναι τὸν δεσπότην Χριστὸν ἔως “ἦν δὲ 5
“καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἐπ' αὐτῷ, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων,” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. Π.

Περὶ τοῦ μετανοήσαντος ληστοῦ.

33 (Ὁ μὲν οὖν Ματθαῖος καὶ Μάρκος ἐπειγόμενοι πρὸς ἕτερα, 10
εἰπόντες ἕως οὗ ἄνειδιζον αὐτὸν οἱ λησταί, τὰ λοιπὰ τῆς ἱστορίας
τὰ περὶ τὸν σταυρὸν παρέλιπον. Λουκᾶς δὲ ἀφόμενος τῶν προτέρων,
ὡς παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰρημένων, τὰ παραλειφθέντα ἐκείνοις, τουτ-
έστι τοῦ ἐνὸς ληστοῦ τὴν ἐπίγνωσιν ἱστορεῖ, ἀπὸ τῆς φωνῆς
ἀρξάμενος ἦν ὁ Κύριος εἶπε “Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐκ οἶδασι τί 15
“ποιοῦσιν,” ἀφ' ἧς εἰκὸς ἦν, καθάπερ εἴρηται, τὸν ἕτερον τῶν
ληστῶν ἐλθεῖν εἰς κατάνυξιν.

Πῶς Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος τοὺς δύο λέγουσι ληστὰς
ὀνειδίσαι τὸν Κύριον, Λουκᾶς δὲ τὸν ἕνα; ἐν ἀρχῇ μὲν οἱ δύο
λησταί παραπλήσια τοῖς Ἰουδαίοις ἐφθέγγοντο, χάριτι τῇ πρὸς 20
αὐτοὺς ἴσως τινὰ παρ' αὐτῶν βοήθειαν ἐντεῦθεν προσδοκῶντες εἰς
ἄφεσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἄπερ προσεδόκων παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἡρρη-
σαν, θάτερος τῶν ληστῶν, αὐτὸς τε ἀνένηψε, καὶ τὸν ἄλλον εἰς
τοῦτο προετρέπετο.

Πόθεν δὲ ἐκεῖνος ἀνένηψεν, οὐκ ἔστιν ἡν τὰ κατὰ τὸν σταυρὸν 25
θεασάμενος θαύματα; ἐκ τῶν λόγων ἴσως ὧν περὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς
παρρησίᾳ πρὸς τὸν Θεὸν, ὡς πρὸς Πατέρα, ἐφθέγγατο λέγων,
“Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσιν” ὡς γὰρ ἴσος
ἴσῳ διαλεγόμενος καὶ πατέρα ἐκάλει, καὶ, “ἄφες,” σὺν πολλῇ
παρρησίᾳ ἔλεγεν. Οὐ γὰρ εἶπε, Κύριε, παρακαλῶ σε, συγχώ- 30
ρησον αὐτοῖς, δεικνὺς ὅτι τὰ εἰς αὐτὸν ἐφ' ὕβρει λεγόμενα, εἰς
βλασφημίαν τοῦ Πατρὸς ἀνατρέχουσι, διὰ τὸ τῆς θεότητος
ὁμοούσιον.

43 Πῶς δὲ ἡ δεσπότου ἡμῶν Θεοῦ πεπλήρωται ὑπόσχσεις, ἡ

πρὸς τὸν ληστὴν, εἰρηκότος πρὸς αὐτὸν, “ σήμερον μετ’ ἐμοῦ ἔσῃ “ ἐν τῷ παραδείσῳ; ” πληρῶν τὰ πάντα τῇ θεότητι, καὶ ἐν τῷ σταυρῷ ἦν διὰ τὴν σάρκα, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ διὰ τὴν θεϊότητα, καὶ πάλιν καταβάς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐν τῷ ἄδῃ ὑπῆρχεν, καὶ τὸν ληστὴν εἰς τὸν παράδεισον εἰσήγαγε τῇ παρουσίᾳ τῆς 5 θεότητος· τάχα δὲ πρῶτον τὸν ληστὴν τὸν εἰς αὐτὸν πιστεύσαντα.

Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστρεῦν. Σήμερον πολλάκις ἐν τῇ γραφῇ, καὶ ἐπὶ ὅλον παρατείνει τὸν ἔσθηκόν αἰῶνα, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ “ ἐφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον “ ἡμέρας, ” καὶ “ οὗτος πατήρ Μωαβιτῶν ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. ” 10 παρηγγέλλετο οὖν τῷ ἁγιάσαντι μνησθῆναι αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐν τῷ ἐνεσθηκόντι αἰῶνι πρὸ τοῦ μέλλοντος ποιῆσαι αὐτὸν γενέσθαι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

ΣΕΤΗΡΟΤ ΑΠΟΔΟΓ.^b Τινὲς φασί, πῶς ἂν εἴποιμεν εἰσεληλυθέναι τὸν ληστὴν εἰς τὸν παράδεισον, τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τοὺς 15 ἀπ’ αἰῶνος ἀπριθμησάμενος δικαίους ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ, δικαιωθέντας διὰ τῆς πίστεως, καὶ ἐπαγαγόντος, “ καὶ “ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομίσαντο “ τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον’ τι προβλεψά- “ μένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι; ” καὶ τινὲς λέγουσι ὡς 20 ὁ Ἀπόστολος οὐκ ἐν οἷς ἀπριθμήσατο καὶ τὸν ληστὴν συνηρίθμησεν, ἀλλ’ ἐσιώπησεν αὐτὸν, ὡς τῶν ἐπαγγελμένων ἤδη τυχόντα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ἀπλῶς καὶ ἀπροσδιορίστως, “ πάντες οἱ “ μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὰς ἐπαγγελίας, ” ἀλλ’ εἶπε, “ καὶ οὗτοι πάντες ” πρὸς τοὺς ἀπριθμημένους δεικτι- 25 κῶς ἀναφέρων τὸν λόγον, οἷς ὁ ληστὴς οὐ συνηρίθμητο. ἕτεροι δὲ ἔφασαν, μηδέ πως τὸν ληστὴν τετυχηκέναι τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ. Αὐτὸς γὰρ εἶπεν, “ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, “ οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν ” ἔστι γὰρ καὶ τοιοῦτον εἶδος, φησὶν, ἐν τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασιν, ἐν οἷς περὶ τῶν ἔσεσθαι 30 μελλόντων ὡς ἤδη γεγεννημένων διέξειςιν, ὡς ὅταν λέγῃ, “ ὁ δὲ μὴ “ πιστεύων, ἤδη κέκριται ” καὶ πάλιν, “ ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ “ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν, “ καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου

^b Leg., credo, ἈΠΟ ΛΟΓ. Numerus Sermonis excidit.

“ εἰς τὴν ζωὴν.” ἄλλοι δὲ πρὸς τούτοις τὴν ἔννοιαν καὶ τὸ ῥητὸν ἐκμάζονται^c. λέγουσι γὰρ δεῖν ὑποστίζοντας ἀναγινώσκειν, “ ἀμὴν “ λέγω σοι σήμερον,” εἴθ’ οὕτως ἐπιφέρειν τὸ “ μετ’ ἐμοῦ ἔσῃ “ ἐν τῷ παραδείσῳ,” ὡς εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον δοκεῖν ἀφορᾶν τὴν ὑπόσχεσιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὗτοι. 5

Τὸ δὲ ἀληθὲς τῆς ἐξηγήσεως, τοῦτό ἐστι. τὰ ἐπηγγελμένα ἡμῖν ἀγαθὰ βασιλεία ἐστὶν οὐρανῶν, οὐχὶ ἡ εἰς τὸν παράδεισον εἰσόδος ἢ ἡ ἐπάνοδος· ὅθεν καὶ προσεύχεσθαι καὶ λέγειν προσ-
έταξεν ὁ Κύριος, “ ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου,” οὐχ ἡ τοῦ παραδείσου διατριβή. ἀλλ’ ἴσως ἐρεῖ τις ὡς ταυτόν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν 10
οὐρανῶν καὶ ὁ παράδεισος, δύο προσηγοριῶν οὐσῶν περὶ ἓν πρᾶγμα τὸ ὑποκείμενον. ἀλλ’ ἡ τῶν ἱερῶν γραμμάτων διδασκαλία δείκνυσιν, ὡς οὐ ταυτόν ἐστιν, ἀλλ’ ἑκατέρου πολὺ τὸ διάφορον. Τὰ μὲν γὰρ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἡτοιμασμένα τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον ἀγαθὰ, “ οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδε, οὔτε οὖς ἤκουε, οὐδὲ ἐπὶ 15
“ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη,” καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος. Τὸν δὲ παράδεισον καὶ ὀφθαλμὸς εἶδε τοῦ Ἀδὰμ, καὶ οὖς ἤκουεν· ἤκουσε γὰρ “ ἀπὸ παντὸς ξύλου ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγη,” εἰ καὶ τοῦ ἐνὸς ξύλου τὴν μὲν θέαν εἶχε, τὴν δὲ βρώσιν οὐκ ἐπέ-
τέτραπτο. καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, προσετάττετο γὰρ 20
ἐργάζεσθαι τὸν παράδεισον· ἡ δὲ ἐργασία τοῦ παραδείσου βάναν-
σός τις οὐκ ἦν, ἀλλ’ εἶχε λογικὴν εὐφροσύνην ἀναμεμιγμένην καὶ ἐννοιῶν θείων ἀπόλαυσιν· σιωπῶν γὰρ τὴν ἀρπαγὴν ἢ ἡρπάγη Παῦλος ἐκεῖσεν, ἐπεὶ περ αὐτὸς εἶπεν, “ εἴτε ἐν σώματι, εἴτε
“ ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα.” 25

“ Ὡστε ὁ ληστὴς τοῦ μὲν παραδείσου τετύχηκεν· ἀψευδὴς γὰρ ὁ εἰπὼν, “ σήμερον μετ’ ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.” τὰ δὲ ἐν ἐλπίσι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀγαθὰ μετὰ τῶν ἀπ’ αἰῶνος δικαίων οὐκ ἐκομίσατο, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι· ὅτι γὰρ τὰ ἀγαθὰ 30
τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἡμῶν ἀποκείμενα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ βασι-
λεία τῶν οὐρανῶν, πολλαχόθεν μὲν ἐστὶν συνιδεῖν, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν ῥημάτων ἐκείνων, ὥν περ ὁ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ ἀναγέγραπται λέγων τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, “ ὑμεῖς δέ

^c Leg. ἐκβιάζονται.

“ ἔστε οἱ διαμεμενηκότες ἐν τοῖς πειρασμοῖς μετ’ ἐμοῦ, καὶ γὰρ
 “ διατίθημι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ Πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα
 “ ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου.”

Ἐρχομεν δὲ πρὸς τῇ ἐπηγγελμένῃ βασιλείᾳ καὶ τὸν παράδεισον, ὅστις χωρὶς^d ἐστὶ πνευματικῆς ἀναπαύσεως· θαυμάσαι οὖν ἐστὶ 5 τοῦ Κυρίου τὰς πανσόφους οἰκονομίας, ἃν μετρίως τινὰς ἐμφάσεις δεδεύμεθα, τὸν ἐπ’ αὐταῖς εἰπεῖν τελείως λόγον οὐκ ἔχοντες· τοῦ γὰρ ληστοῦ τοιαύτην πίστιν ἐπιδειξαμένου, καὶ τοῦ μὲν ἄλλους τῶν ἡλίων καταφρονήσαντος, προσπεπερόνητο γὰρ τῷ ξύλῳ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἅπαντα ὑπερβάντος, πρὸς δὲ τὰς 10 μελλούσας ἀναπτερωθέντος ἐλπίδας, καὶ κράξαντος τὴν ἐξαίσιον καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐκείνην φωνὴν “ μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν “ ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου,” ὁ τῶν ἡμετέρων διανοιῶν ἐξεταστὴς ἀκριβῆς, τῆς πίστεως αὐτοῦ θαυμάσας τὸ μεγαλοπρεπές τε καὶ ὑψηλόν, ἐκ τῶν αὐτίκα μάλα ἐσομένων πρὸς τὴν ἐλπίδα τῶν μελ- 15 λόντων αὐτὸν ἐβεβαίωσεν εἰπὼν, “ σήμερον μετ’ ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ “ παραδείσῳ.” Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι, φησὶν, οἱ πιστεύσαντες εἰς ἐμὲ, σημειῶν καὶ διδασκαλίας ἀπήλαυσαν, καὶ διὰ τούτων τὸν περὶ βασιλείας λόγον ἐδέξαντο· οὗτος δὲ μηδὲν ἀκούσας τῶν ἐμῶν ἢ θεασάμενος, εἰ μὴ τὸν ἀτιμιώτατον θάνατον τοῦ σταυροῦ, τὸ 20 γενναῖον ἐκεῖνο ῥῆμα ἐφθέγγετο, “ μνήσθητι μου, Κύριε, ὅταν “ ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.” Τί οὖν; ἐχέτω τέως τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ τρυφὴν τῆς οἰκείας ἐνέχυρον πίστεως· τεύζεται γὰρ καὶ τῆς βασιλείας εἰς ὕστερον, ἐν ᾗ γενέσθαι αὐτοῦ μνήμης ἡξίωσε· καὶ ὥσπερ νικηφόρον εἰσελαύνων εἰς πόλιν τὰ λαμπρὰ τῶν 25 λαφύρων ἐπικομίζεται, περιφανεστέραν διὰ τούτων τὴν νίκην ποιῶν, καὶ ἀνακηρύττων τὸ τρόπαιον· οὕτω καὶ ὁ Κύριος εἰσελαύνων εἰς τὴν ἀρχαίαν τοῦ ἀνθρώπου παστάδα, τὸν παράδεισον λέγω, τὸν ληστοῦ ἐπεφέρειτο, πανοπλίας ἀπάσης σεμνότερον λάφυρον, καὶ τῶν τοῦ διαβόλου σκύλων, τὸ κράτιστον ἔργον δηλῶν, ὥσπερ ἔλεγεν, 30 “ ὡς δήσας τὸν ἰσχυρὸν τὰ σκεύη αὐτοῦ τῆς οἰκίας διήρπασεν.” Ὅτι δὲ ἦν ὥρα ἕκτη καὶ σκότος ἐγένετο, ἕως ἔξῃπνευσε, προ- εγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Ὅπερ εἶπεν ὁ δεσπότης Χριστὸς, ὅτι “ ὅταν ἠψώθῃ, πάντας

^d Leg. χωρίον.

“ ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτὸν,” ἔργοις τοῦτο πεπλήρωται. Ἦρξατο γὰρ σαγηνεύειν πολλοὺς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐν τῷ σταυρῷ ὑπάρχων, ὅθεν καὶ ὁ ἐκατόνταρχος ἰδὼν τὰ γενόμενα, ἐδόξαζε τὸν Θεόν· ἔτυπτον δὲ καὶ τὰ στήθη τῶν Ἰουδαίων τινὲς κατανυττόμενοι πάντως καὶ τοῖς τῆς διανοίας ὅμμασιν ἀναβλέποντες πρὸς 5 ἐπίγνωσιν τὴν εἰς Χριστὸν, τάχα που τῆς κατ’ αὐτὸν τὸν δεσπότην δυσσεβείας ἀπαλλαττόμενοι, τῆς τῶν σταυρωσάντων τόλμης καταβοῶντες, εἰ καὶ μὴ ἐμφανῶς διὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἀνοσιότητα.

ΚΕΦ. ΠΑ.

Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.

10

50 Περὶ τοῦ Ἰωσήφ, πῶς ἔθαψε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῶν μυροφόρων γυναικῶν, καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ δεσπότου, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. ΠΒ.

15

Περὶ τοῦ Κλεόπα.

13 Ἐπειδὴ περ οἱ εἰς τὴν κώμην Ἐμμαοῦς μαθηταὶ πορευόμενοι, ὡς οὐκέτι ζῆν τὸν Χριστὸν προσδοκῶντες, περὶ αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους ἀνιῶμενοι διελέγοντο· τοῦτο γὰρ δηλοῖ, ὅπερ εἶπον, ὅτι “ ἡμεῖς δὲ “ ἡλπίζομεν,” διὰ τοῦτο αὐτὸς ἐπιστὰς αὐτοῖς, ἀνοήτους καὶ βρα- 20 δεῖς τῇ καρδίᾳ καλεῖ, ἐξεγείρων αὐτοὺς διὰ τούτου κατὰ βραχὺ πρὸς τὴν τῆς ἀναστάσεως πίστιν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν φήμην τῆς ἀναστάσεως εἶπον ἐκεῖνοι τὴν διὰ τοῦ Πέτρου καὶ Ἰωάννου, ἀλλ’ οὐχ ὡς πιστεύοντες τοῦτο ἔλεγον. Διὸ καὶ φησιν, ὅτι “ ἐξέστησαν “ ἡμᾶς αἱ γυναῖκες,” οὐκ εὐαγγελισμὸν ἀληθείας καὶ φωτισμὸν 25 τοῦτο νομίζοντες, ἀλλ’ ὡς ἐκ ταραχῆς τινος καὶ φαντασίας εἰπουσῶν αὐτῶν τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τὴν αὐτοῦ γε τοῦ Πέτρου μαρτυρίαν καὶ τοῦ Ἰωάννου, τὰ ὀθόνια μόνα ἐπὶ τοῦ μνήματος ἑωρακότων, οὐκ ἀληθοῦς ἀναστάσεως τεκμήριον ὑπελάμβανον τοῦτο, ὅτι μὴ αὐτὸν ἰδεῖν ἔλεγον· “ καὶ” γὰρ φησιν, “ ἀπῆλθόν τινες 30 “ τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὔρον οὕτω, καθὼς καὶ αἱ “ γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν δὲ οὐκ εἶδον.” αὐτὸς δὲ τῆς τοιαύτης ἀπιστίας τελείως αὐτοὺς ἐλευθερῶσαι βουλόμενος, ἀνεμίμνησκε τῶν παλαιῶν προρρήσεων, παράγων εἰς μαρτυρίαν Μωσέα τε καὶ

τοὺς προφῆτας, ἐρμηνεύων τὰ ἐπικεκρυμμένα, καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἀναξίους ἀσαφῆ τοῖς ἀξίοις σαφηνίζων. Ἐπειδὴ δὲ τέως “οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο τοῦ μὴ ἐπιγινῶναι αὐτόν,” ὥς φησιν ὁ Εὐαγγελιστῆς, ἕως οὗ ὁ λόγος τῆς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας εἰσελθὼν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν, εὐπαράδεκτον τὴν πίστιν εἰργά- 5 σατο, ὅτε λοιπὸν ἐπίστευσαν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, τότε καὶ τὴν ὄψιν ἐμφανῆ καθίστησιν αὐτοῖς· οὐ μὴν συμπαραμένει· “καὶ αὐτὸς” γάρ φησιν, “ἄφαντος ἐγένετο ἀπ’ αὐτῶν” οὐκέτι γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὰ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὰς τοιαῦτα οἶα τὰ πρότερον, ὅπως ἐκ τούτου πλείονως τὸν πόθον ἐπαυξήσωσιν. 10 “Ἀναστάντες δὲ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ,” καὶ τὰ ἐξῆς· τουτέστιν, ἐν αὐτῇ μὲν τῇ ὥρᾳ ἐν ᾗ ἄφαντος ἀπ’ αὐτῶν ἐγένετο ὁ δεσπότης Χριστὸς, ὑπέστρεψαν μὴ βλέψαντες. οὐκ αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς ἑνδεκα, καὶ ἀπήγγειλαν τὰ κατὰ τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ἀλλὰ μετὰ τινὰς ὥρας, ὅσας 15 εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ποιῆσαι τὸ διάστημα τῶν ἐξήκοντα^a σταδίων βαδίζοντας, ἐν αἷς πάντως καὶ ὁ δεσπότης ὤφθη τῷ Σίμωνι, “αὐτοὶ δὲ ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ “κλάσει τοῦ ἄρτου.”

- 36 “Ταῦτα δὲ,” φησὶ, “λαλοῦντων αὐτῶν, αὐτὸς ἔστη ἐν μέσῳ 20 “αὐτῶν,” καὶ τὰ ἐξῆς, οὐκέτι κρατουμένων τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἐπεφαίνετο αὐτοῖς, οὐδὲ ὡς περὶ ἐτέρου διαλέγεται, ἀλλ’ ἐαυτὸν ἐμφανῆ δίδωσι, καὶ θαρρεῖν παρακελεύεται. οἱ δὲ οὕτως ἦσαν ἀμφίβολοι καὶ δεδιότες, ὡς νομίζειν οὐκ αὐτὸν βλέπειν, φάντασμα δέ τι καὶ σκιάν. Αὐτὸς δὲ καὶ ἐκ τῶν τοιούτων λογισμῶν 25 κατευνάζων αὐτοὺς τὸ ἐντριβὲς αὐτοῖς καὶ οὐκ ἄηθες ἀπεφθέγγετο ῥῆμα, εἰπὼν, “εἰρήνη ὑμῖν” ἵνα δὲ βεβαίως καὶ ἐνδοιασμοῦ δίχῃ πιστεύσωσιν, αὐτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν πεπονθότα, διαδείκνυσιν εὐθύς, ὅτι Θεὸς ὢν φύσει, γινώσκει τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας, τὸν ἐν αὐτοῖς τῶν ἐννοιῶν οὐκ ἠγνόει θόρυβον. Φησὶ γὰρ “τί τεταραγμένοι 30 “ἐστέ,” καὶ τὰ ἐξῆς.

- 39 Δείκνυσιν δὲ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς διατρήσεις τῶν ἡλων, καὶ ψηλαφᾷν ἐπιτρέπει, καὶ πληροφορεῖσθαι διὰ τρόπον τινός, ὅτι τὸ πεπονθὸς ἐγγήγερτο σῶμα. Διὸ μηδεὶς συκοφαν-

^a ἑκατὸν ἐξήκοντα Cod.

τείτω τὴν κοινὴν ἡμῶν ἀνάστασιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀκούων, “ὅτι σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα “πνευματικόν,” μὴ ἀπαρνήσῃται τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομὴν” ὥσπερ γὰρ ψυχικόν ἐστὶ τὸ ταῖς ψυχικαῖς, ἤγουν σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις ἀκολουθοῦν, οὕτω καὶ πνευμα- 5 τικόν τὸ τοῖς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θελήμασιν ὑποκείμενον. Μετὰ γὰρ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν οὐκ ἔστιν ἔτι φιλοσαρκίας καιρὸς, ἀλλὰ παντελῶς ἀπρακτῆσει τῆς ἀμαρτίας τὸ κέντρον. Αὐτὸ μέντοι τὸ κατενεχθέν εἰς τὴν γῆν τῆς ἀφθαρσίας ἐνδύσεται.

42 Χρὴ δὲ σκοπῆσαι διὰ πόσων τοὺς ἰδίους μαθητὰς περὶ τῆς 10 αὐτοῦ ἀναστάσεως ὁ δεσπότης Χριστὸς ἐπιστάσας· πρῶτον μὲν διὰ τοῦ εἰπεῖν, “ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σὰρκα “καὶ ὅστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα” δεύτερον διὰ τὸ ὑποδείξαι αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, τρίτον, διὰ τὸ ἐπιζητῆσαι βρώσιμόν τι καὶ φαγεῖν ἐνώπιον αὐτῶν, ἢ καὶ δι’ οὐδὲν 15 ἕτερόν τι τοῦτο πεποιήκεν, ἢ ἵνα δείξῃ σαφῶς, ὡς αὐτὸς ἐστὶ ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ὃς πρὸ τοῦ σταυροῦ καὶ παρὰ πάντα τὸν καιρὸν τῆς οἰκονομίας συνεσθίων καὶ συμπίνων αὐτοῖς, καὶ συναναστρεφόμενος ἀνθρωπίνως· οὐδὲ γὰρ, ὡς δεομένης ἔτι τροφῆς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ἔφαγε μετὰ τὴν ἀνάστασιν. 20

45 Εἶτα διανοίξας αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς περὶ αὐτοῦ λεγούσας γραφάς, ὅτι δεῖ^b πάντα πληρωθῆναι καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, “καθίστατε,” προστάξας αὐτοῖς, “ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσῃσθε “δύναμιν ἐξ ὕψους,” ἐξαγαγὼν αὐτοὺς ἕως πρὸς Βηθανίαν, ἐπάρας 25 τὰς χεῖρας, εὐλόγησεν αὐτούς. τοῦτο δὲ χρὴ νοεῖν ἡμᾶς ἐν τῇ μ’ ἡμέρᾳ τῇ μετὰ τὴν ἀνάστασιν γεγενῆσθαι, κατὰ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσιν ἱστορημένον. Ἄ γὰρ ἐπιτεμόντες οἱ Εὐαγγελισταὶ εἰρήκασι, ταῦτα τῷ πλάτει τῆς ἱστορίας ἐξαπλοῦται καὶ σαφη- νίζεται. 30

51 Εὐλόγησας δὲ αὐτούς, καὶ βραχὺ προελθὼν, ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν, ἵνα σύνεδρος εἴῃ τῷ Πατρὶ, καὶ μετὰ τῆς ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκὸς καὶ ταύτῃ ἡμῖν ἐνεκαίνισε τὴν ὁδὸν ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ γεγωνὸς ὁ Λόγος. Ἦξει δὲ, ἤξει κατὰ καιροὺς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ

Πατρός μετὰ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, καὶ παραλήψεται ἡμᾶς μεθ' ἑαυτοῦ.

Δοξολογήσωμεν τοίνυν αὐτὸν τὸν ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς Θεὸν Λόγον, τὸν ἐκουσίως παθόντα σαρκί, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, καὶ λύσαντα τὴν φθοράν τὸν ἀναληφθέντα, καὶ μετὰ τοῦτο ἥζοντα 5 μετὰ δόξης πολλῆς ἐπὶ τὸ κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ Παναγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐπληρώθη ἡ ἐρμηνεία τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἁγίου Εὐαγγελίου· 10 ὁμοῦ κεφάλαια ΣΝ.

C A T E N A

IN

EVANGELIUM S. JOANNIS,

E CODD. PARIS. ET BODL.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

ΤΟΥΤ' ΑΓΙΟΤ' ΙΩΑΝΝΟΤ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ. Εἰ μὲν Ἰωάννης ἡμῖν ἔμελλε διαλέγεσθαι καὶ τὰ αὐτοῦ ἔρεῖν, ἀναγκαῖον ἦν καὶ γένος αὐτοῦ καὶ πατρίδα εἰπεῖν καὶ ἀνατροφὴν. ἐπειδὴ δὲ οὐχ οὗτος, ἀλλ' ὁ 5 Θεὸς δι' αὐτοῦ φθέγγεται, περιττόν ἐστι ταῦτα ἀναζητεῖν. ἔστι δὲ πατρίδος μὲν ἥτοι κώμης εὐτελοῦς· ἀπὸ Βηθσαιᾶ τῆς Γαλιλαίας· πατρὸς δὲ ἀλιέως καὶ πένητος· παιδείας δὲ τῆς ἑξωθεν οὐδ' ὅτιοῦν αὐτῷ μετῆν· καὶ γοῦν μαρτυρεῖ Λουκᾶς ὅτι οὐ μόνον ἰδιώτης ἦν, ἀλλὰ καὶ ἀγράμματος. Οὗτος ὁ ἀλιεὺς ὁ ἀπὸ 10 Βηθσαιᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὁ πατρὸς ἀλιέως, ὁ ἰδιώτης ἰδιωτὴν τὴν ἐσχάτην, ὁ γράμματα μὴ μαθὼν, μήτε πρότερον μήθ' ὕστερον, μετὰ τὸ συγγενέσθαι Χριστῷ, ταύτην φθέγγεται τὴν συγγραφὴν. Ἐπειδὴ γὰρ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν σταυρὸν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν, ψευδοδιδάσκαλοι τινες ἔφασαν τὸν αἰδίου τοῦ 15 Θεοῦ Λόγον τότε πρῶτον κεκληῖσθαι πατρὸς ὑπαρξιν, ὅτε καὶ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἀγίας ἐτέχθη παρθένου· συναχθέντες τῶν πιστευσάντων οἱ νουνεχέστεροι, πρὸς τὸν τοῦ Σωτῆρος ἀφίκιντο μαθητὴν Ἰωάννην τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ τὴν τοιαύτην ἀπήγγελλον νόσον· ὅς τοῦτο ἀκούσας, εὐθέως ἐπὶ τὴν τοῦ παρόντος ἔδραμε συγγραφὴν, 20 ἀνατρέπων τὴν τῶν ψευδοδιδασκάλων ψευδοδοξίαν.

ἘΡΑΤΗΣΙΣ. Τίνος ἕνεκα τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν ἀπὸ τῆς οἰκονομίας ἀρξαμένων, τοῦτο μὲν ἐν βραχεὶ μετὰ ταῦτα ἠνίκατο εἰπὼν, “ καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,” τὰ δὲ ἄλλα πάντα παραδραμῶν, τὴν σύλληψιν, τὸν τόκον, τὴν ἀνατροφὴν, τὴν αὔξησιν, 25 εὐθέως περὶ τῆς αἰδίου γεννήσεως ἡμῖν διαλέγεται;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ. Ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ τὸ πλεῖον ἐν τοῖς κατὰ σάρκα διατρίψαντες λόγοις, θεός ἦν πολλοὺς χαμαιπετεῖς

ὄντας, μηδὲν ὑψηλότερον τῶν ἀνθρώποις προσόντων ἐννοῆσαι περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο ἐκεῖνα παραδραμὼν ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως τῆς αἰδίου ποιεῖται τὴν διήγησιν. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν· ὅτι οὔτε οὗτος πρὸς τὸν ὑψηλότερον ἑαυτὸν λόγον ἀφείς τῆς οἰκονομίας ἡμέλησε, οὔτε ἐκεῖνοι περὶ τὴν ταύτης ἐσπουδα- 5 κότες διήγησιν, τὴν πρὸ αἰώνων ἐσίγησαν ὑπαρξιν· καὶ μάλα εἰκότως· ἐν γὰρ ἦν Πνεῦμα τὸ κινεῖν τὰς ἀπάντων ψυχάς.

1 Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.

Ἰωάννης τὸν γενεαλογούμενον σιωπῶν, ἀπὸ τοῦ ἀγενεαλογή- του ἄρχεται. πρέπει γὰρ τὸν θεολογούμενον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ 10 μῆτε γενεαλογεῖσθαι, “τὴν γὰρ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;” μῆτε πειράζεσθαι· Θεὸν γὰρ διάβολος πειράζειν οὐ δύναται. τοῦτο δὲ φαμεν οὐ λύοντες τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, δει- κνύντες δὲ τὰ ἐπινοούμενα πράγματα ἐπὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. τὸν δὲ νῦν τοῦ προκειμένου Εὐαγγελίου οὐδεὶς δύναται λαβεῖν, μὴ 15 ἀναπесὼν ἐπὶ τὸ τοῦ Ἰησοῦ στῆθος καὶ λαβὼν τὴν Ἰησοῦ μη- τέρα Μαρίαν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ μητέρα, καθὼς Ἰωάννης. Τί δήποτε δὲ τὸν Πατέρα ἀφείς περὶ τοῦ Υἱοῦ διαλέγεται; ἐπειδὴ ἐκεῖνος μὲν δηλὸς ἦν ἅπασιν, εἰ καὶ μὴ ὡς Πατὴρ, ἀλλ’ ὡς Θεός. ὁ δὲ μονογενὴς ἡγνοεῖτο· εἰκότως τοίνυν τὴν περὶ τούτου γνώσιν 20 εὐθέως ἐκ προοιμίων ἔσπευσσε θεῖναι τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτόν, ἀλλ. ὥστε οἶδε τοὺς ἀνθρώπους τὸ πρεσβύτερον καὶ πρῶτον μάλιστα τιμῶντας καὶ τιθεμένους Θεὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν ἄρχεται· ὅμως οὐδὲ τὸν Πατέρα ἐν τούτοις ἀπεσιώπησεν· “ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ 25 “Λόγος.”

Ἰσὸν δύναται τοῦ ἐν ἀρχῇ τὸ ἦν· εἰ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἦν, ποτὲ οὐκ ἦν, καὶ διὰ τοῦτο δὲ φησὶν ὁ Λόγος καὶ οὐχ ὁ Υἱός, ἵνα μὴ τῇ προσηγορίᾳ τοῦ Υἱοῦ εἰσέλθῃ σοὶ ἡ τοῦ πάθους ἔννεια, ἐπειδὴ τὰ παρ’ ἡμῶν γεννῶντα χρόνῳ γενῶ καὶ ἐμπαθῶς, προδιορθούμενος τὰς ἀπρεπεῖς ὑπολήψεις οὕτω φησί. Λόγος δὲ ἐκλήθη, ἵνα δειχθῇ ὅτι 30 ἐκ τοῦ νοῦ προήχθη, καὶ ὅτι ἀπαθῶς ἐγεννήθη.

“Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος” εἶδες παρρησίαν καὶ ἐξουσίαν πολλήν; πῶς οὐδὲν ἀμφιβάλλων οὐδὲ εἰκάζων, ἀλλὰ πάντα ἀποφαινόμενος φθέγγεται. Τὸ “ἐν ἀρχῇ ἦν” ἐπισυνημμένον προσκειμένου τὲ οὐ- 35 δενὸς ἐτέρου, ἀπόλυτόν τινα καὶ ἀπεριόριστον δείκνυσιν τὴν ἀρχήν.

Ἀληθές δὲ πάντως τοῦτο κακεῖνο· ἤρεγκε μὲν γὰρ τὸν σταυρὸν ὁ Σωτὴρ· κατὰ μέσσην δὲ ἴσως τὴν ὁδὸν ὑπαντήσαντα τὸν Κυρηναῖον κατεσχέκασιν καὶ μετέθηκαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ξύλον. Ἀναγκαῖον δὲ πως ἔχει λόγου τὸ καὶ αὐτὸν τὸν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν ἐπικομίσασθαι τὸν σταυρόν· εἴρηται γὰρ περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς 5 Ἡσαίου “ὅτι παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ “ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ” ἀρχὴ γὰρ γέγονεν αὐτοῦ ὁ σταυρὸς, δι' οὗ βεβασίλευκε τοῖς ὑπ' οὐρανὸν, εἴπερ ἐστὶν ἀληθές “ὅτι “γέγονεν ὑπήκοος μέχρι τοῦ θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ “καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ 10 “ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ “κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα “γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δοξαν “Θεοῦ Πατρὸς, ἀμήν.”

ΚΕΦ. ΘΘ.

15

Περὶ τῶν κοπτομένων γυναικῶν.

- 27 Δι' ἧς αἰτίαν θρηνούσας τὰς γυναῖκας ὅτε ἐπὶ τὸν σταυρὸν ὡς τροπαίουχος ἀπῆει Χριστὸς, οὐ μόνον οὐκ ἀπεδέξατο, ἀλλὰ καὶ ἐπετίμησε; διὰ τὸ ἐκουσίως πάσχειν αὐτόν· τῷ μὲν γὰρ ἄκοντι πάσχοντι ἡ συμπάθεια παράκλησιν φέρει, τῷ δὲ ἐκόντι ὕβριν. 20 Ἐπεὶ οὖν ἐκείναι, τὸν εὐφημεῖσθαι καὶ κροτεῖσθαι δίκαιον ὄντα, ὡς τὸν θάνατον σβέσαντα καὶ τὸν διάβολον ἐκνευρίσαντα, ἐθρήνου κοπτόμεναι, διὰ τοῦτο ἐπετίμησέ τε αὐταῖς, καὶ τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι προεμήνυνεν, ὥστε κατασκήψαντος τοῦ πολέμου τῶν Ῥωμαίων τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων πέρας ἔλαβε. 25
- 31 Ξύλον ὑγρὸν ἑαυτὸν λέγει, διὰ τὴν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ θεῖαν ζωὴν τὴν ἀμάραντον καὶ ἀκατάλυτον, καὶ διὰ τὸ ἔγκαρπον καὶ εὐθαλές· καρποὶ γὰρ ἦσαν αὐτοῦ αἱ ζωοποιοὶ μυσταγωγαίαι καὶ παραινήσεις. ὃ τοῖσιν λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, εἰ οὖν ἐμέ, φησὶ, τὸν τοιοῦτον δειναῖς περιβεβλήκασιν ἀτιμίαις οἱ Ῥωμαίων στρα- 30 τιῶνται, καὶ ὁ τοῦτων στρατηγὸς Πιλάτος, τί δράσουσι ὑμῖν τῷ ξηρῷ καὶ ἀκάρπῳ ξύλῳ, τῷ λαῷ τῶν Ἰουδαίων, προσπολεμοῦντα τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματα, μηδὲν ἐπ' αὐτῷ τῷ λαῷ τῶν Ἰουδαίων δηλονότι τὸν τεθαυμασμένον καὶ καρπὸν δικαιοσύνης

ἐχόντων βλέποντες, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς φειδοῦς καὶ τιμῆς ἀξιοθῆναι τῆς παρ' αὐτῶν μᾶλλον δὲ κατακαύσουσιν ὑμᾶς ὥσπερ ξύλον ξηρὸν, ἡγοῦν πολιορκήσουσι καὶ αἰχμαλώτους λήψονται καὶ ἀποκτενοῦσι, δηλονότι τῆς εἰς αὐτὸν τὸν Σωτῆρα δυσσεβείας ἕνεκα.

Περὶ τοῦ σταυρωθῆναι τὸν δεσπότην Χριστὸν ἔως “ἦν δὲ 5
“καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἐπ' αὐτῷ, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων,” προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. Π.

Περὶ τοῦ μετανοήσαντος ληστοῦ.

33 Ὁ μὲν οὖν Ματθαῖος καὶ Μάρκος ἐπείγόμενοι πρὸς ἕτερα, 10
εἰπόντες ἔως οὗ ἀνειδιζον αὐτὸν οἱ λησταί, τὰ λοιπὰ τῆς ἱστορίας τὰ περὶ τὸν σταυρὸν παρέλιπον. Λουκᾶς δὲ ἀφόμενος τῶν προτέρων, ὡς παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰρημένων, τὰ παραλειφθέντα ἐκείνοις, τουτέστι τοῦ ἐνὸς ληστοῦ τὴν ἐπίγνωσιν ἱστορεῖ, ἀπὸ τῆς φωνῆς ἀρξάμενος ἦν ὁ Κύριος εἶπε· “Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐκ οἶδασι τί 15
“ποιοῦσιν,” ἀφ' ἧς εἰκὸς ἦν, καθάπερ εἴρηται, τὸν ἕτερον τῶν ληστῶν ἐλθεῖν εἰς κατάφυξιν.

Πῶς Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος τοὺς δύο λέγουσι ληστὰς ὀνειδίσαι τὸν Κύριον, Λουκᾶς δὲ τὸν ἕνα; ἐν ἀρχῇ μὲν οἱ δύο λησταί παραπλήσια τοῖς Ἰουδαίοις ἐφθέγγοντο, χάριτι τῇ πρὸς 20
αὐτούς· ἴσως τινὰ παρ' αὐτῶν βοήθειαν ἐντεύθεν προσδοκῶντες εἰς ἄφεσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἄπερ προσεδόκων παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἡργήσαν, θάτερος τῶν ληστῶν, αὐτὸς τε ἀνένηψε, καὶ τὸν ἄλλον εἰς τοῦτο προετρέπετο.

Πόθεν δὲ ἐκεῖνος ἀνένηψεν, οὕτω γὰρ ἦν τὰ κατὰ τὸν σταυρὸν 25
θεασάμενος θαύματα; ἐκ τῶν λόγων ἴσως ὦν περὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς παρρησίᾳ πρὸς τὸν Θεὸν, ὡς πρὸς Πατέρα, ἐφθέγγετο λέγων, “Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσιν” ὡς γὰρ ἴσος ἴσῳ διαλεγόμενος καὶ πατέρα ἐκάλει, καὶ, “ἄφες,” σὺν πολλῇ παρρησίᾳ ἔλεγεν. Οὐ γὰρ εἶπε, Κύριε, παρακαλῶ σε, συγχώ- 30
ρησον αὐτοῖς, δεικνὺς ὅτι τὰ εἰς αὐτὸν ἐφ' ὕβρει λεγόμενα, εἰς βλασφημίαν τοῦ Πατρὸς ἀνατρέχουσι, διὰ τὸ τῆς θεότητος ὁμοούσιον.

43 Πῶς δὲ ἡ δεσπότου ἡμῶν Θεοῦ πεπλήρωται ὑπόσχσεις, ἡ

πρὸς τὸν ληστὴν, εἰρηκότος πρὸς αὐτὸν, “ σήμερον μετ’ ἐμοῦ ἔσῃ
 “ ἐν τῷ παραδείσῳ;” πληρῶν τὰ πάντα τῇ θεότητι, καὶ ἐν τῷ
 σταυρῷ ἦν διὰ τὴν σάρκα, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ διὰ τὴν θεότητα,
 καὶ πάλιν καταβάς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐν τῷ ἄδῃ ὑπῆρχεν,
 καὶ τὸν ληστὴν εἰς τὸν παραδεισον εἰσήγαγε τῇ παρουσίᾳ τῆς 5
 θεότητος· τάχα δὲ πρῶτον τὸν ληστὴν τὸν εἰς αὐτὸν πιστεύσαντα.

Τοῦ ἈΓΙΟΥ ΤΙΤΟΥ ΒΟΣΤΡΥΝ. Σήμερον πολλάκις ἐν τῇ γραφῇ,
 καὶ ἐπὶ ὅλον παρατείνει τὸν ἐστηκότα αἰῶνα, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ
 “ ἐφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον
 “ ἡμέρας,” καὶ “ οὗτος πατήρ Μωαβιτῶν ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας.” 10
 παρηγγέλλετο οὖν τῷ ἀξιώσαντι μνησθῆναι αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ
 τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐν τῷ ἐνεστηκότι αἰῶνι πρὸ τοῦ μέλλοντος ποιῆσαι
 αὐτὸν γενέσθαι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

ΣΕΤΗΡΟΤ ΑΠΟΛΟΓ.^b Τινὲς φασι, πῶς ἂν εἴποιμεν εἰσεληλυ-
 θέναι τὸν ληστὴν εἰς τὸν παραδεισον, τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τοὺς 15
 ἀπ’ αἰῶνος ἀπαριθμησάμενος δικαίους ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπι-
 στολῇ, δικαιωθέντας διὰ τῆς πίστεως, καὶ ἐπαγαγόντος, “ καὶ
 “ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομίσαντο
 “ τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψα-
 “ μένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι;” καὶ τινὲς λέγουσι ὡς 20
 ὁ Ἀπόστολος οὐκ ἐν οἷς ἀπαραριθμήσατο καὶ τὸν ληστὴν συνηριθμή-
 σεν, ἀλλ’ ἐσιώπησεν αὐτὸν, ὡς τῶν ἐπηγγελμένων ἤδη τυχόντα,
 καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ἀπλῶς καὶ ἀπροσδιορίστως, “ πάντες οἱ
 “ μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὰς ἐπαγγελίας,”
 ἀλλ’ εἶπε, “ καὶ οὗτοι πάντες” πρὸς τοὺς ἀπαραριθμημένους δεικτι- 25
 κῶς ἀναφέρων τὸν λόγον, οἷς ὁ ληστὴς οὐ συνηριθμητο. ἕτεροι
 δὲ ἔφασαν, μηδὲ πῶς τὸν ληστὴν τετυχηκέναι τῆς ἐν τῷ παρα-
 δείσῳ. Αὐτὸς γὰρ εἶπεν, “ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται,
 “ οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν” ἔστι γὰρ καὶ τοιοῦτον
 εἶδος, φησὶν, ἐν τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασιν, ἐν οἷς περὶ τῶν ἔσεσθαι 30
 μελλόντων ὡς ἤδη γεγενημένων διέξειςιν, ὡς ὅταν λέγῃ, “ ὁ δὲ μὴ
 “ πιστεύων, ἤδη κέκριται” καὶ πάλιν, “ ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ
 “ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν,
 “ καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου

^b Leg., credo, ἈΠΟ ΛΟΓ. Numerus Sermonis excidit.

“εἰς τὴν ζωὴν.” ἄλλοι δὲ πρὸς τούτοις τὴν ἔννοιαν καὶ τὸ ῥητὸν ἐκμάζονται^c· λέγουσι γὰρ δεῖν ὑποστίζοντας ἀναγινώσκειν, “ἀμὴν
 “λέγω σοι σήμερον,” εἰθ’ οὕτως ἐπιφέρειν τὸ “μετ’ ἐμοῦ ἔσῃ
 “ἐν τῷ παραδείσῳ,” ὡς εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον δοκεῖν ἀφορᾶν
 τὴν ὑπόσχεσιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὗτοι. 5

Τὸ δὲ ἀληθὲς τῆς ἐξηγήσεως, τοῦτό ἐστι. τὰ ἐπηγγελμένα
 ἡμῖν ἀγαθὰ βασιλεία ἐστὶν οὐρανῶν, οὐχὶ ἡ εἰς τὸν παραδείσον
 εἰσόδος ἢ ἡ ἐπάνοδος· ὅθεν καὶ προσεύχεσθαι καὶ λέγειν προσ-
 ἔταξεν ὁ Κύριος, “ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου,” οὐχ ἡ τοῦ παραδείσου
 διατριβή. ἀλλ’ ἴσως ἐρεῖ τις ὡς ταυτόν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν 10
 οὐρανῶν καὶ ὁ παραδείσος, δύο προσηγοριῶν οὐσῶν περὶ ἓν πρᾶγμα
 τὸ ὑποκείμενον. ἀλλ’ ἡ τῶν ἱερῶν γραμμάτων διδασκαλία δεικνυ-
 σιν, ὡς οὐ ταυτόν ἐστιν, ἀλλ’ ἐκατέρου πολὺ τὸ διάφορον. Τὰ
 μὲν γὰρ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἡτοιμασμένα τοῖς ἀγαπῶσι
 τὸν Κύριον ἀγαθὰ, “οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδε, οὔτε οὖς ἤκουε, οὐδὲ ἐπὶ 15
 “καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη,” καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος.
 Τὸν δὲ παραδείσον καὶ ὀφθαλμὸς εἶδε τοῦ Ἀδάμ, καὶ οὖς ἤκουεν·
 ἤκουσε γὰρ “ἀπὸ παντὸς ξύλου ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγη,”
 εἰ καὶ τοῦ ἐνὸς ξύλου τὴν μὲν θέαν εἶχε, τὴν δὲ βρώσιν οὐκ ἐπε-
 τέτραπτο. καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, προσετίθεται γὰρ 20
 ἐργάζεσθαι τὸν παραδείσον· ἡ δὲ ἐργασία τοῦ παραδείσου βάναν-
 σός τις οὐκ ἦν, ἀλλ’ εἶχε λογικὴν εὐφροσύνην ἀναμεμιγμένην καὶ
 ἐννοιῶν θείων ἀπόλαυσιν· σιωπῶν γὰρ τὴν ἀρπαγὴν ἢ ἡρπάγη
 Παῦλος ἐκεῖσεν, ἐπεὶ περ αὐτὸς εἶπεν, “εἴτε ἐν σώματι, εἴτε
 “ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα.” 25

“Ὡστε ὁ ληστής τοῦ μὲν παραδείσου τετύχηκεν· ἀψευδὴς γὰρ
 ὁ εἰπὼν, “σήμερον μετ’ ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ”· τὰ δὲ ἐν
 ἐλπίσι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀγαθὰ μετὰ τῶν ἀπ’ αἰῶνος
 δικαίων οὐκ ἐκομίσατο, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττον τι προ-
 βλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι· ὅτι γὰρ τὰ ἀγαθὰ 30
 τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἡμῶν ἀποκείμενα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ βασι-
 λεῖα τῶν οὐρανῶν, πολλαχόθεν μὲν ἐστὶν συνιδεῖν, μάλιστα δὲ ἐκ
 τῶν ῥημάτων ἐκείνων, ὥν περ ὁ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγ-
 γελίῳ ἀναγέγραπται λέγων τοῖς ἐαυτοῦ μαθηταῖς, “ὑμεῖς δέ

^c Leg. ἐκβιάζονται.

“ ἐστε οἱ διαμεμενηκότες ἐν τοῖς πειρασμοῖς μετ’ ἐμοῦ, καὶ γὰρ
 “ διατίθημι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ Πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα
 “ ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου.”

Ἔχομεν δὲ πρὸς τῇ ἐπηγγελμένῃ βασιλείᾳ καὶ τὸν παράδεισον, ὅστις χωρὶς^d ἐστὶ πνευματικῆς ἀναπαύσεως· θαυμάσαι οὖν ἐστὶ 5
 τοῦ Κυρίου τὰς παυσόφους οἰκονομίας, ὧν μετρίως τινὰς ἐμφάσεις
 δεδεύγμεθα, τὸν ἐπ’ αὐταῖς εἰπεῖν τελείως λόγον οὐκ ἔχοντες· τοῦ
 γὰρ ληστοῦ τοιαύτην πίστιν ἐπιδειξαμένου, καὶ τοῦ μὲν ἄλλους
 τῶν ἡλίων καταφρονήσαντος, προσπεπερόνητο γὰρ τῷ ξύλῳ χεῖρας
 καὶ πόδας, καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἅπαντα ὑπερβάντος, πρὸς δὲ τὰς 10
 μελλούσας ἀναπτερωθέντος ἐλπίδας, καὶ κράξαντος τὴν ἐξάσιον
 καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐκείνην φωνήν “ μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν
 “ ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου,” ὁ τῶν ἡμετέρων διασποῶν ἐξεταστὴς
 ἀκριβῆς, τῆς πίστεως αὐτοῦ θαυμάσας τὸ μεγαλοπρεπές τε καὶ
 ὑψηλόν, ἐκ τῶν αὐτίκα μάλα ἐσομένων πρὸς τὴν ἐλπίδα τῶν μελ- 15
 λόντων αὐτὸν ἐβεβαίωσεν εἰπὼν, “ σήμερον μετ’ ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ
 “ παραδείσῳ.” Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι, φησὶν, οἱ πιστεύσαντες εἰς
 ἐμὲ, σημειῶν καὶ διδασκαλίας ἀπήλαυσαν, καὶ διὰ τούτων τὸν
 περὶ βασιλείας λόγον ἐδέξαντο· αὗτος δὲ μηδὲν ἀκούσας τῶν ἐμῶν
 ἢ θεασάμενος, εἰ μὴ τὸν ἀτιμιώτατον θάνατον τοῦ σταυροῦ, τὸ 20
 γενοαῖον ἐκεῖνο ῥῆμα ἐφθέγγετο, “ μνήσθητι μου, Κύριε, ὅταν
 “ ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.” Τί οὖν; ἐχέτω τέως τὴν ἐν τῷ
 παραδείσῳ τρυφὴν τῆς οἰκείας ἐνέχυρον πίστεως· τεύξεται γὰρ
 καὶ τῆς βασιλείας εἰς ὕστερον, ἐν ᾗ γενέσθαι αὐτοῦ μνήμης
 ἡξίωσε· καὶ ὥσπερ νικήφορον εἰσελαύνων εἰς πόλιν τὰ λαμπρὰ τῶν 25
 λαφύρων ἐπικομίζεται, περιφανεστέραν διὰ τούτων τὴν νίκην ποιῶν,
 καὶ ἀνακηρύττων τὸ τρόπαιον· οὕτω καὶ ὁ Κύριος· εἰσελαύνων εἰς
 τὴν ἀρχαίαν τοῦ ἀνθρώπου παστάδα, τὸν παράδεισον λέγω, τὸν
 ληστοὴν ἐπεφέρετο, πανηπλίας ἀπάσης σεμνότερον λάφυρον, καὶ
 τῶν τοῦ διαβόλου σκύλων, τὸ κράτιστον ἔργον δηλῶν, ὥσπερ ἔλεγεν, 30
 “ ὡς δῆσας τὸν ἰσχυρὸν τὰ σκεύη αὐτοῦ τῆς οἰκίας διήρπασεν.”
 “Οἱ δὲ ἦν ὥρα ἔκτη καὶ σκότος ἐγένετο, ἕως ἐξέπνευσε, προ-
 εγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

“Ὅπερ εἶπεν ὁ δεσπότης Χριστὸς, ὅτι “ ὅταν ἠλθῶ, πάντας

^d Leg. χωρὶς.

“ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτὸν,” ἔργοις τοῦτο πεπλήρωται. Ἦρξατο γὰρ σαγηνεύειν πολλοὺς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐν τῷ σταυρῷ ὑπάρχων, ὅθεν καὶ ὁ ἐκατόνταρχος ἰδὼν τὰ γενόμενα, ἐδόξαζε τὸν Θεόν· ἔτυπτον δὲ καὶ τὰ στήθη τῶν Ἰουδαίων τινὲς κατανυττόμενοι πάντως καὶ τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν ἀναβλέποντες πρὸς 5 ἐπίγνωσιν τὴν εἰς Χριστὸν, τάχα πού τῆς κατ’ αὐτὸν τὸν δεσπότην δυσσεβείας ἀπαλλαττόμενοι, τῆς τῶν σταυρωσάντων τόλμης καταβοῶντες, εἰ καὶ μὴ ἐμφανῶς διὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἀνοσιότητα.

ΚΕΦ. ΠΑ.

Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.

10

50 Περὶ τοῦ Ἰωσήφ, πῶς ἔθαψε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῶν μυροφόρων γυναικῶν, καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ δεσπότη, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. ΠΒ.

15

Περὶ τοῦ Κλεόπα.

13 Ἐπειδήπερ οἱ εἰς τὴν κόμην Ἐμμανοὺς μαθηταὶ πορευόμενοι, ὡς οὐκέτι ζῆν τὸν Χριστὸν προσδοκῶντες, περὶ αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους ἀνιῶμενοι διελέγοντο· τοῦτο γὰρ δηλοῖ, ὅπερ εἶπον, ὅτι “ἡμεῖς δὲ “ἡλπίζομεν,” διὰ τοῦτο αὐτὸς ἐπιστὰς αὐτοῖς, ἀνοήτους καὶ βρα- 20 δεῖς τῇ καρδίᾳ καλεῖ, ἐξεγείρων αὐτοὺς διὰ τούτου κατὰ βραχὺ πρὸς τὴν τῆς ἀναστάσεως πίστιν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν φήμην τῆς ἀναστάσεως εἶπον ἐκεῖνοι τὴν διὰ τοῦ Πέτρου καὶ Ἰωάννου, ἀλλ’ οὐχ ὡς πιστεύοντες τοῦτο ἔλεγον. Διὸ καὶ φησιν, ὅτι “ἐξέστησαν “ἡμᾶς αἱ γυναῖκες,” οὐκ εὐαγγελισμὸν ἀληθείας καὶ φωτισμὸν 25 τοῦτο νομίζοντες, ἀλλ’ ὡς ἐκ ταραχῆς τινος καὶ φαντασίας εἰπουσῶν αὐτῶν τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τὴν αὐτοῦ γε τοῦ Πέτρου μαρτυρίαν καὶ τοῦ Ἰωάννου, τὰ ὁθόνια μόνα ἐπὶ τοῦ μνήματος ἑωρακότεων, οὐκ ἀληθοῦς ἀναστάσεως τεκμήριον ὑπελάμβανον τοῦτο, ὅτι μὴ αὐτὸν ἰδεῖν ἔλεγον· “καὶ” γὰρ φησιν, “ἀπῆλθόν τινες 30 “τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὔρον οὕτω, καθὼς καὶ αἱ “γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν δὲ οὐκ εἶδον.” αὐτὸς δὲ τῆς τοιαύτης ἀπιστίας τελειῶς αὐτοὺς ἐλευθερῶσαι βουλόμενος, ἀνεμίμησε τῶν παλαιῶν προρρήσεων, παράγων εἰς μαρτυρίαν Μωσέα τε καὶ

τοὺς προφῆτας, ἐρμηνεύων τὰ ἐπικεκρυμμένα, καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἀναξίους ἀσαφῆ τοῖς ἀξίοις σαφηνίζων. Ἐπειδὴ δὲ τέως “οἱ
 “ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτὸν,” ὥς φησιν
 ὁ Εὐαγγελιστῆς, ἕως οὗ ὁ λόγος τῆς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας
 εἰσελθὼν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν, εὐπαράδεκτον τὴν πίστιν εἰργά- 5
 σατο, ὅτε λοιπὸν ἐπίστευσαν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, τότε καὶ τὴν
 ὄψιν ἐμφανῆ καθίστησιν αὐτοῖς· οὐ μὴν συμπαραμένει· “καὶ
 “αὐτὸς” γάρ φησιν, “ἄφαντος ἐγένετο ἀπ’ αὐτῶν” οὐκέτι γὰρ
 μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὰ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὰς τοιαῦτα
 οἶα τὰ πρότερον, ὅπως ἐκ τούτου πλείονως τὸν πόθον ἐπαυξήσωσιν. 10
 “Ἀναστάντες δὲ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ,” καὶ
 τὰ ἐξῆς· τουτέστιν, ἐν αὐτῇ μὲν τῇ ὥρᾳ ἐν ἣ ἄφαντος ἀπ’ αὐτῶν
 ἐγένετο ὁ δεσπότης Χριστὸς, ὑπέστρεψαν μὴ βλέψαντες. οὐκ
 αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς ἑνδεκα, καὶ ἀπήγγει-
 λαν τὰ κατὰ τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ἀλλὰ μετὰ τινος ὥρας, ὅσας 15
 εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ποιῆσαι τὸ διάστημα τῶν ἐξήκοντα^a σταδίων
 βαδίζοντας, ἐν αἷς πάντως καὶ ὁ δεσπότης ὤφθη τῷ Σίμωνι,
 “αὐτοὶ δὲ ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ
 “κλάσει τοῦ ἄρτου.”

- 36 “Ταῦτα δὲ,” φησὶ, “λαλοῦντων αὐτῶν, αὐτὸς ἔστη ἐν μέσῳ 20
 “αὐτῶν,” καὶ τὰ ἐξῆς, οὐκέτι κρατουμένων τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν
 ἐπεφαίνετο αὐτοῖς, οὐδὲ ὡς περὶ ἐτέρου διαλέγεται, ἀλλ’ ἐαυτὸν
 ἐμφανῆ δίδωσι, καὶ θαρρεῖν παρακελεύεται. οἱ δὲ οὕτως ἦσαν
 ἀμφίβολοι καὶ δεδιότες, ὡς νομίζειν οὐκ αὐτὸν βλέπειν, φάν-
 τασμα δέ τι καὶ σκιά. Αὐτὸς δὲ καὶ ἐκ τῶν τοιούτων λογισμῶν 25
 κατευνάζων αὐτοὺς τὸ ἐντρίβες αὐτοῖς καὶ οὐκ ἄθες ἀπεφθέγγετο
 ῥῆμα, εἰπὼν, “εἰρήνῃ ὑμῖν” ἵνα δὲ βεβαίως καὶ ἐνδοιασμοῦ δίχα
 πιστεύσωσιν, αὐτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν πεπονθότα, διαδείκνυσιν εὐθύς,
 ὅτι Θεὸς ὢν φύσει, γινώσκει τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας, τὸν ἐν αὐτοῖς
 τῶν ἐννοιῶν οὐκ ἡγνόει θόρυβον. Φησὶ γὰρ “τί τεταραγμένοι 30
 “ἐστέ,” καὶ τὰ ἐξῆς.

- 39 Δείκνυσιν δὲ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς διατρήσεις
 τῶν ἥλων, καὶ ψηλαφᾷν ἐπιτρέπει, καὶ πληροφορεῖσθαι διὰ τρόπου
 τινὸς, ὅτι τὸ πεπονθὸς ἐγγήγερτο σῶμα. Διὸ μηδεὶς συκοφαν-

^a ἑκατὸν ἐξήκοντα Cod.

τείτω τὴν κοινὴν ἡμῶν ἀνάστασιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀκούων, “ὅτι σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα “πνευματικόν,” μὴ ἀπαρνήσῃται τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομήν· ὥσπερ γὰρ ψυχικόν ἐστὶ τὸ ταῖς ψυχικαῖς, ἡγουν σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις ἀκολουθοῦν, οὕτω καὶ πνευμα- 5 τικόν τὸ τοῖς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θελήμασιν ὑποκείμενον. Μετὰ γὰρ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν οὐκ ἔστιν ἔτι φιλοσαρκίας καιρὸς, ἀλλὰ παντελῶς ἀπρακτῆσει τῆς ἀμαρτίας τὸ κέντρον. Αὐτὸ μέντοι τὸ κατενεχθὲν εἰς τὴν γῆν τῆς ἀφθαρσίας ἐνδύσεται.

- 42 Χρὴ δὲ σκοπῆσαι διὰ πόσων τοὺς ἰδίους μαθητὰς περὶ τῆς 10 αὐτοῦ ἀναστάσεως ὁ δεσπότης Χριστὸς ἐπιστώσατο· πρῶτον μὲν διὰ τοῦ εἰπεῖν, “ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα “καὶ ὅστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα” δεύτερον διὰ τὸ ὑποδείξαι αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, τρίτον, διὰ τὸ ἐπιζητῆσαι βρώσιμόν τι καὶ φαγεῖν ἐνώπιον αὐτῶν, ἢ καὶ δι’ οὐδὲν 15 ἕτερόν τι τοῦτο πεποίηκεν, ἢ ἵνα δείξῃ σαφῶς, ὡς αὐτὸς ἐστὶ ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ὃς πρὸ τοῦ σταυροῦ καὶ παρὰ πάντα τὸν καιρὸν τῆς οἰκονομίας συνεσθίων καὶ συμπίνων αὐτοῖς, καὶ συναναστρεφόμενος ἀνθρωπίνως· οὐδὲ γὰρ, ὡς δεομένης ἔτι τροφῆς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ἔφαγε μετὰ τὴν ἀνάστασιν. 20

- 45 Εἶτα διανοίξας αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς περὶ αὐτοῦ λεγούσας γραφάς, ὅτι δεῖ^b πάντα πληρωθῆναι καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, “καθίστατε,” προστάξας αὐτοῖς, “ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε “δύναμιν ἐξ ὕψους,” ἐξαγαγὼν αὐτοὺς ἕως πρὸς Βηθανίαν, ἐπάρας 25 τὰς χεῖρας, εὐλόγησεν αὐτούς. τοῦτο δὲ χρὴ νοεῖν ἡμᾶς ἐν τῇ μ’ ἡμέρᾳ τῇ μετὰ τὴν ἀνάστασιν γεγενῆσθαι, κατὰ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσιν ἱστορημένον. Ἄ γὰρ ἐπιτεμόντες οἱ Εὐαγγελισταὶ εἰρήκασιν, ταῦτα τῷ πλάτει τῆς ἱστορίας ἐξαπλοῦνται καὶ σαφηνίζεται. 30

- 51 Εὐλόγησας δὲ αὐτοὺς, καὶ βραχὺ προελθὼν, ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανὸν, ἵνα σύνοδρος εἴῃ τῷ Πατρὶ, καὶ μετὰ τῆς ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκὸς καὶ ταύτῃ ἡμῖν ἐνεκαίνισε τὴν ὁδὸν ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ γεγονὼς ὁ Λόγος. Ἦξει δὲ, ἤξει κατὰ καιροὺς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ

^b διὰ Cod.

Πατὴρ μετὰ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, καὶ παραλήψεται ἡμᾶς μεθ' ἑαυτοῦ.

Δοξολογήσωμεν τοίνυν αὐτὸν τὸν ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς Θεὸν Λόγον, τὸν ἐκουσίως παθόντα σαρκί, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, καὶ λύσαντα τὴν φθοράν· τὸν ἀναληφθέντα, καὶ μετὰ τοῦτο ἥξοντα 5 μετὰ δόξης πολλῆς ἐπὶ τὸ κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ Παναγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐπληρώθη ἡ ἐρμηνεία τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἁγίου Εὐαγγελίου· 10
ὁμοῦ κεφάλαια ΣΝ.

C A T E N A

IN

EVANGELIUM S. JOANNIS,

E CODD. PARIS. ET BODL.

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ
ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ^α.

- α'. Περὶ τοῦ ἐν Κανᾶ γάμου.
β'. Περὶ τῶν ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ.
γ'. Περὶ Νικοδήμου.
δ'. Ζήτησις περὶ καθαρισμοῦ.
ε'. Περὶ τῆς Σαμαρειτιδος.
ς'. Περὶ τοῦ βασιλικοῦ.
ζ'. Περὶ τοῦ λη' ἔτη ἔχοντος ἐν τῇ ἀσθενείᾳ.
η'. Περὶ τῶν ε' ἄρτων καὶ τῶν β' ἰχθύων.
θ'. Περὶ τοῦ ἐν θαλασσῇ περιπάτου.
ί'. Περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ.
ια'. Περὶ Λαζάρου.
ιβ'. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρω.
ιγ'. Περὶ ὧν εἶπεν Ἰούδας.
ιδ'. Περὶ τοῦ ὄνου.
ιε'. Περὶ τῶν προσελθόντων Ἑλλήνων.
ισ'. Περὶ τοῦ νιπτήρος.
ιζ'. Περὶ τοῦ παρακλήτου.
ιη'. Περὶ αἰτήσεως τοῦ Κυριακοῦ σώματος.
ιθ'. Περὶ τῆς ἀναστάσεως.

^α Hæc e Cod. L. sumpta sunt.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

ΤΟΥΤ' ΑΓΙΟΤ' ΙΩΑΝΝΟΤ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΙΣΤΟΜΟΤ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ
ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ. ΕΙ ΜΕΝ ΙΩΑΝΝΗΣ ΗΜΙΝ ΞΕΛΛΕ
διαλέγεσθαι καὶ τὰ αὐτοῦ ἔρεῖν, ἀναγκαῖον ἦν καὶ γένος αὐτοῦ
καὶ πατρίδα εἰπεῖν καὶ ἀνατροφὴν. ἐπειδὴ δὲ οὐχ οὗτος, ἀλλ' ὁ 5
Θεὸς δι' αὐτοῦ φθέγγεται, περιττόν ἐστι ταῦτα ἀναζητεῖν. ἔστι
δὲ πατρίδος μὲν ἥτοι κώμης εὐτελοῦς· ἀπὸ Βηθσαιᾶ τῆς Γαλι-
λαίας· πατὴρ δὲ ἀλιέως καὶ πένητος· παιδείας δὲ τῆς ἑξωθεν
οὐδ' ὅτιοῦν αὐτῷ μετῆν· καὶ γοῦν μαρτυρεῖ Λουκᾶς ὅτι οὐ μόνον
ιδιώτης ἦν, ἀλλὰ καὶ ἀγράμματος. Οὗτος ὁ ἀλιεὺς ὁ ἀπὸ 10
Βηθσαιᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὁ πατὴρ ἀλιέως, ὁ ιδιώτης ιδιωτίαν τὴν
ἐσχάτην, ὁ γράμματα μὴ μαθὼν, μήτε πρότερον μήθ' ὕστερον,
μετὰ τὸ συγγενέσθαι Χριστῷ, ταύτην φθέγγεται τὴν συγγραφὴν.
Ἐπειδὴ γὰρ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν σταυρὸν καὶ τὴν εἰς
οὐρανοὺς ἀνοδὸν, ψευδοδιδάσκαλοι τινες ἔφασαν τὸν αἰδίου τοῦ 15
Θεοῦ Λόγον τότε πρῶτον κεκλῆσθαι πατὴρ ὑπαρξιν, ὅτε καὶ ἄν-
θρωπος διὰ τῆς ἁγίας ἐτέχθη παρθένου· συναχθέντες τῶν πιστευ-
σάντων οἱ νουνεχέστεροι, πρὸς τὸν τοῦ Σωτῆρος ἀφίκοντο μαθητὴν
Ἰωάννην τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ τὴν τοιαύτην ἀπήγγελλον νόσον·
ὅς τοῦτο ἀκούσας, εὐθέως ἐπὶ τὴν τοῦ παρόντος ἔδραμε συγγραφὴν, 20
ἀνατρέπων τὴν τῶν ψευδοδιδασκάλων ψευδοδοξίαν.

ἘΡΩΤΗΣΙΣ. Τίνος ἕνεκα τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν ἀπὸ τῆς
οἰκονομίας ἀρξαμένων, τοῦτο μὲν ἐν βραχεὶ μετὰ ταῦτα ἠνίκατο
εἰπὼν, “ καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,” τὰ δὲ ἄλλα πάντα παρα-
δραμῶν, τὴν σύλληψιν, τὸν τόκον, τὴν ἀνατροφὴν, τὴν αὔξησιν, 25
εὐθέως περὶ τῆς αἰδίου γεννήσεως ἡμῖν διαλέγεται;

ἈΠΟΚΡΙΣΙΣ. Ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ τὸ πλεῖον ἐν τοῖς
κατὰ σάρκα διατρίψαντες λόγοις, θεός ἦν πολλοὺς χαμαιπετεῖς

όντας, μηδὲν ὑψηλότερον τῶν ἀνθρώποις προσόντων ἐννοῆσαι περὶ τοῦ μονογενοῦς Τίου τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦτο ἐκεῖνα παραδραμὼν ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως τῆς αἰδίου ποιεῖται τὴν διήγησιν. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν· ὅτι οὔτε οὗτος πρὸς τὸν ὑψηλότερον ἑαυτὸν λόγον ἀφείς τῆς οἰκονομίας ἡμέλησε, οὔτε ἐκεῖνοι περὶ τὴν ταύτης ἐσπουδα-5 κότες διήγησιν, τὴν πρὸ αἰῶνων ἐσίγησαν ὑπαρξιν· καὶ μάλα εἰκότως· ἐν γὰρ ἦν Πνεῦμα τὸ κινεῖν τὰς ἀπάντων ψυχάς.

I 'Εν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.

Ἰωάννης τὸν γενεαλογούμενον σιωπῶν, ἀπὸ τοῦ ἀγενεαλογή-
του ἄρχεται. πρέπει γὰρ τὸν θεολογούμενον Τίον τοῦ Θεοῦ 10
μήτε γενεαλογεῖσθαι, “τὴν γὰρ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;”
μήτε πειράζεσθαι· Θεὸν γὰρ διάβολος πειράζειν οὐ δύναται.
τοῦτο δὲ φαμεν οὐ λύοντες τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, δει-
κνύντες δὲ τὰ ἐπινοούμενα πράγματα ἐπὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. τὸν
δὲ νοῦν τοῦ προκειμένου Εὐαγγελίου οὐδεὶς δύναται λαβεῖν, μὴ 15
ἀναπεσὼν ἐπὶ τὸ τοῦ Ἰησοῦ στήθος καὶ λαβὼν τὴν Ἰησοῦ μη-
τέρα Μαρίαν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ μητέρα, καθὼς Ἰωάννης. Τί
δήποτε δὲ τὸν Πατέρα ἀφείς περὶ τοῦ Τίου διαλέγεται; ἐπειδὴ
ἐκεῖνος μὲν δῆλος ἦν ἅπασιν, εἰ καὶ μὴ ὡς Πατὴρ, ἀλλ’ ὡς Θεός.
ὁ δὲ μονογενὴς ἡγοεῖτο· εἰκότως τοίνυν τὴν περὶ τούτου γνῶσιν 20
εὐθέως ἐκ προοιμίων ἔσπευτε θεῖναι τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτὸν, ἀλλ.
ᾧστε εἶδε τοὺς ἀνθρώπους τὸ πρεσβύτερον καὶ πρῶτον μάλιστα
τιμῶντας καὶ τιθεμένους Θεὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν ἄρχεται·
ὅμως οὐδὲ τὸν Πατέρα ἐν τούτοις ἀπεσιώπησεν· “ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
“Λόγος.”

25

Ἰσὸν δύναται τοῦ ἐν ἀρχῇ τὸ ἦν· εἰ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἦν, ποτὲ οὐκ
ἦν, καὶ διὰ τοῦτο δὲ φησὶν ὁ Λόγος καὶ οὐχ ὁ Τίος, ἵνα μὴ τῇ
προσηγορίᾳ τοῦ Τίου εἰσέλθῃ σοὶ ἢ τοῦ πάθους ἔννοια, ἐπειδὴ τὰ
παρ’ ἡμῖν γεννῶντα χρόνῳ γενῆα καὶ ἐμπαθῶς, προδιορθεύμενος τὰς
ἀπρεπεῖς ὑπολήψεις οὕτω φησί. Λόγος δὲ ἐκλήθη, ἵνα δευχθῇ ὅτι 30
ἐκ τοῦ νοῦ προήχθη, καὶ ὅτι ἀπαθῶς ἐγεννήθη.

“Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος” εἶδες παρρησίαν καὶ ἐξουσίαν πολλήν·
πῶς οὐδὲν ἀμφιβάλλων οὐδὲ εἰκάζων, ἀλλὰ πάντα ἀποφαινόμενος
φθέγγεται. Τὸ “ἐν ἀρχῇ ἦν” ἐπισυντημμένον προσκειμένου τὲ οὐ-
δενὸς ἐτέρου, ἀπόλυτόν τινα καὶ ἀπεριόριστον δείκνυσιν τὴν ἀρχήν. 35

Τὸ δὲ “ ἦν ” οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἀλλ’ ἢ τοῦ εἶναι ἀεὶ δηλωτικὸν καὶ ἀπείρως εἶναι. Λόγον δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν, ἵνα μὴ παθητὴν αὐτοῦ τὴν γένεσιν ὑπολάβωμεν· ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ ἀπαγγεῖλαι ἡμῖν τὰ τοῦ Πνεύματος. οὐχ ἀπλῶς δὲ αὐτὸν Λόγον ἐκάλεσεν, ἀλλὰ μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης, ὅπως τῶν λοιπῶν αὐτὸν λόγων καὶ ἐν τούτῳ 5 χωρίσῃ. πολλοὶ γὰρ οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι, ἀλλ’ οὐδεὶς ἐκείνων τῶν λόγων Θεός· ἀλλ’ ἐκεῖνοι μὲν ἅπαντες προφητεῖαι καὶ προστάγματα, οὗτος δὲ ὁ Λόγος οὐσία τις ἐνυπόστατος ἐξ αὐτοῦ προελθοῦσα ἀπαθῶς τοῦ Πατρός. εἰπὼν οὖν ὅτι καὶ “ Θεὸς ἦν ὁ “ Λόγος,” οὐκ ἐμφαίνει τί μέσον τῆς θεότητος ταύτης, ἐπειδὴ 10 οὐχ ἦττον Θεὸς ὁ Υἱός· εἶπεν οὖν τὸ γνωριστικὸν τῆς γνησίας αὐτοῦ θεότητος καὶ τὸ αἰδῖον, διὰ τοῦ “ ἐν ἀρχῇ ἦν ” τὸ δὲ συναῖδιον ἐνέφηνεν ἡμῖν διὰ τοῦ “ οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν.” τουτέστι μὴ νομίσης πρεσβυτέραν εἶναι, φησὶ, τὴν ὑπαρξιν τοῦ Πατρός· οὐ γὰρ ἦν ἔρημός ποτε τοῦ Λόγου· εἰ δὲ λέγει τις, καὶ 15 πῶς ἔστιν Υἱὸν ὄντα μὴ νεώτερον εἶναι τοῦ Πατρός· τὸ γὰρ ἔκτινος ὃν ἀνάγκη πᾶν ὕστερον εἶναι τοῦ ἐξ οὗ ἔστιν; ἐκεῖνο ἐροῦμεν, ἄρα τὸ ἀπαύγασμα τοῦ ἡλίου ἐξ αὐτῆς ἐκπηδῶν τῆς τοῦ ἡλίου φύσεως, μὴ ὕστερον εἶναι φαίημεν τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος; οὐδαμῶς· ἀνάγκη γὰρ ὁμολογῆσαι τοῦτο καὶ τὸν τὰς αἰσθή- 20 σεις πεπηρωμένον· οὐδὲ γὰρ χωρὶς ἀπαυγάσματος ἥλιος ἐφάνη ποτέ· ἰδοὺ καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐχ ὕστερον αὐτοῦ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ νοήσωμεν, μᾶλλον δὲ καὶ μειζόνως καὶ θεοπρεπῶς· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸν οὕτως ἐκάλεσεν.

Ἐπειδὴ ὁ Μωϋσῆς ἐλάχιστον μέρος τὴν κτίσεως ἀπολαβὼν, 25 οὐδὲν ἡμῖν περὶ τῶν ἀοράτων διελέχθη δυνάμεων, εἰκότως ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐνὶ βραχεὶ ῥήματι ὅλα περιλαβὼν φησὶ· “ πάντα δι’ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονε,” τουτέστι, τῶν γενητῶν, καὶ ὁρατὸν ἢ, καὶ νοητὸν, οὐδὲν χωρὶς τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως εἰς τὸ εἶναι παρήχθη· οὐ γὰρ δὴ τὴν 30 τελείαν στιγμὴν εἰς τὸ “ οὐδὲ ἓν ” ἐπιθήσωμεν κατὰ τοὺς αἰρετικούς· ἐκεῖνοι γὰρ οὕτω φασίν, “ ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν,” βουλόμενοι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κτίσμα λέγειν.

4 Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων.

Εἰπὼν περὶ τῆς δημιουργίας, ἐπάγει καὶ τὸν περὶ τῆς προνοίας λόγον. ἵνα γὰρ μηδεὶς ἀπιστῇ, πῶς τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικάῦτα δι' αὐτοῦ γέγονεν, ἐπήγαγεν, “ὅτι ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν,” τουτέστιν, ὅτι ἐν αὐτῷ ζῇ τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ προνοεῖται, καὶ ὅπερ περὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηται, καὶ περὶ αὐτοῦ κυρίως ἂν λέγοιτο, “ὅτι ἐν αὐτῷ 5
“ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν.”

Τὸ δὲ ἐπαγόμενον, “καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων,” οὐ τοιοῦτον αἰσθητὸν φῶς ἦν, ἀλλὰ νοητὸν, τὴν ψυχὴν φωτίζων αὐτήν. καὶ οὐκ εἶπε, τὸ φῶς τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ καθόλου “τῶν ἀνθρώ-
“πων” οὐδὲ γὰρ Ἰουδαῖοι μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες πρὸς ταύτην 10
ἦλθον τὴν γνῶσιν.

5 Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει.

Φαίνει δὲ τὸ φῶς τὸ νοητὸν τοῦτο ἐν τῇ σκοτίᾳ· σκοτίαν λέγει ἢ τὸν θάνατον ἢ τὴν πλάνην· τὸ γὰρ κήρυγμα μεταξὺ τῆς πλάνης ἔλαμψε, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ δὲ γενόμενος αὐτὸς, οὕτως αὐτοῦ περι- 15
εγένετο, ὥς καὶ τοὺς ἤδη προκατεχομένους ἀναγαγεῖν.

Καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν.

Ἡ σκοτία δὲ αὐτὸ οὐ κατέλαβεν, ἐπειδὴ οὔτε ὁ θάνατος αὐτοῦ περιεγένετο, οὔτε ἡ πλάνη· ἔστι γὰρ ἀκαταγώνιστον. οὐκ ἐμφι-
λοχωρεῖ δὲ ταῖς μὴ βουλομέναις φωτισθῆναι ψυχαῖς· οὐδὲ γὰρ 20
ἀνάγκη καὶ βία, ἀλλὰ βουλήσει καὶ γνώμῃ προσάγεται ἡμῖν ὁ Θεός.

6 Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ.

Διαλεχθεῖς ἡμῖν συμμέτρως περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὁδῶ καὶ τάξει προβαίνων ἐπὶ τὸν τοῦ Λόγου κήρυκα τὸν Ἰωάννην ἔρχεται. 25
Ἀκούοντες δὲ ὅτι παρὰ Θεοῦ ἀπεστάλη, μηδὲν λοιπὸν ἀνθρώπινον νομίσωμεν εἶναι τῶν λεγομένων· οὐ γὰρ τὰ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντος ἅπαντα φθέγγεται, διὸ καὶ ἄγγελος προσηγόρευται· ἀγγέλου δὲ ἀρετὴ τὸ μηδὲν ἴδιον εἰπεῖν· τὸ δὲ “ἐγένετο” ἐνταῦθα οὐ τῆς εἰς τὸ εἶναι παρόδου δηλωτικόν, ἀλλὰ τῆς ἀποστολῆς 30
ἐστὶν αὐτῆς· τὸ γὰρ “ἐγένετο ἀπεσταλμένος” ἀντὶ τοῦ ἀπεστάλη εἴρηται.

Ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός.

Τὸ δὲ “ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός,” οὐχ ὥς ἀξιόπιστον

τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν φύσιν ποιήσων, ἥ ἵνα τῷ δεσπότῃ προσθῇ εἰς ἀξίας λόγον, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπαγόμενον, ἵνα πάντες πιστεῦσωσι δι' αὐτοῦ, τούτεστι οἱ ὁμόφυλοι, αὐτὸς γὰρ Θεὸς ὢν καὶ Θεοῦ γνήσιος Υἱός, καὶ τῆς οὐσίας τῆς ἀκηράτου καὶ μακαρίας, οὐ δεῖται^β τοῦ μαρτυρήσοντος· ἐπειδὴ δὲ τῆς σωτηρίας αὐτῷ μέλει τῆς 5 τῶν πολλῶν, τούτου χάριν εἰς τοῦτο κατέβη ταπεινότητος, ὥς καὶ ἀνθρώπῳ τὴν μαρτυρίαν ἐπιτρέψαι τὴν ἑαυτοῦ.

Διὰ τί εἶπεν “οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ “περὶ τοῦ φωτός;” ὥς τὰ πολλὰ τὰ ῥήματα, μείζων ὁ μαρτυρῶν τοῦ μαρτυρουμένου, ἵνα μὴ τις καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦτο νομίσῃ, 10 τὴν πονηρὰν ταύτην ὑποψίαν ἀναιρῶν τοῦτό φησι.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Οὗτος ὁ ἐκ Θεοῦ ἀπεσταλμένος ὁ πᾶσαν εἰκότως κατὰπλήξας τὴν Ἰουδαίαν, τῇ τε τοῦ βίου σεμνότητι καὶ ταῖς εἰς ἄσκησιν ὑπερβολαῖς, ὁ διὰ φωνῆς ἀγίας προφητῶν προκηρυττόμενος.

15

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Διὰ τοῦτο μείζων τῶν ἄλλων προφητῶν ὁ Ἰωάννης, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἐκήρυξαν τὸν προσδοκώμενον, οὗτος δὲ ἑωρακὼς αὐτὸν, καὶ πεισθεὶς διὰ σημείων ὅτι οὗτος δὴ ἦλθε, μαρτυρῶν ἐξ ὧν ἤκουσε καὶ εἶδεν.

ΩΡΙΓΕΝΟΤΣ. “Ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ δηλονότι, εἰ καὶ μὴ πάντες ἐπί- 20 στευσαν· οὐδὲ γὰρ εἰ μὴ πάντες τὸν παρὰ τοῦ ἡλίου δέχοιντο φωτισμὸν, ἥδη καὶ τὸν ἥλιον φαίη τις ἂν μὴ ἐπὶ τοῦτο ἀνατέλλειν, ἐφ' ᾧτε πάντας φωτίζεσθαι· ἡ γὰρ πρόθεσις τοῦ πέμψαντος αὐτὸν ἦν πιστεῦσαι πάντας.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἀπεστάλθαι φησὶ παρὰ Θεοῦ· 25 ἔδει γὰρ οὐκ αὐτόμολον πρὸς τὴν ὑπὲρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαρτυρίας ἰόντ' αὖτε δεικνύειν τὸν ἅγιον βαπτιστὴν, ἀλλὰ τοῖς τοῦ Πατρὸς ὑπηρετοῦντα θελήμασι· δοκεῖ δέ μοι λίαν ἡσφαλισμένος ἐν τούτοις ὁ Εὐαγγελιστής, οὐχ ἀπλῶς, ὅτι γέγονεν, εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ προσθεῖναι, καὶ “ἀνθρωπος,” ἀβουλοτάτων τινῶν ἀνα- 30 τρέπων ὑπόνοιαν τῶν λεγόντων, μὴ ἀνθρωπῶν ὄντως ὑπάρχειν τὸν βαπτιστὴν, ἀλλὰ τῶν τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὑπηρετοῦντα θελήμασιν, ὥς ἐκ τῶν οὐρανῶν ἓνα τινὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων παραγεγόμενον ἀνθρωπίνῳ χρήσιμον σώματι, καὶ πρὸς τὸ κηρύττειν

^β οὐδὲ τις Cod.

ἀπεσταλμένον παρὰ Θεοῦ· ἀποσφάλλοντες δὲ τῆς ἀληθείας οἱ ἄφρονες· τὸ γὰρ ἄγγελος ὄνομα λειτουργίας μᾶλλον ἐστὶν ἢ περιουσίας σημαντικόν· ὥσπερ καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Ἰωβ ἄγγελοι, ἄλλος ἐπ' ἄλλῃ τρέχουσι, τὰ πολύτροπα κηρύττοντες πάθη. Οὐκοῦν ἄγγελος ὁ μακάριος βαπτιστὴς διὰ τῆς τοῦ δεσπότης κατωνόμαστας 5 φωνῆς, οὐκ αὐτὸς κατὰ φύσιν Ἄγγελος ὢν, ἀλλ' ὡς εἰς τὸ ἀγγέλλειν ἀπεσταλμένος, καὶ “τὴν ὁδὸν ἐτοιμάσατε Κυρίου” βοῶν.

9 Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν.

Ἀνάγων δὲ πάλιν τὴν ἔννοιαν ἡμῶν πρὸς τὴν ἐπέκεινα πάσης ἀρχῆς ὑπαρξιν, τὴν οὐδαμοῦ λήγουσαν οὐδὲ ἰσταμένην, ἔφη· “ἦν 10 “τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς “τὸν κόσμον” καὶ εἰ πάντα ἄνθρωπον φωτίζει, πῶς ἀφώτιστοι μεμενῆκασιν τοσοῦτοι· τὸ μὲν εἰς αὐτὸν ἦκον πάντας ἦλθε φωτίσαι, εἰ δὲ τινες ἦκοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας μύσαντες, οὐκ ἠθέλησαν παραδέξασθαι τοῦ φωτὸς τὰς ἀκτῖνας, οὐ παρὰ τὴν 15 τοῦ φωτὸς φύσιν ἢ σκότησις ἐκείνη, ἀλλὰ παρὰ τὴν κακουργίαν τῶν ἑκοντὶ ἀποστερούντων ἑαυτοὺς τῆς σωτηρίας.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ὑπείληπτο γὰρ παρὰ τισι διὰ τὰ προσόντα αὐτῶν πλεονεκτήματα, ὡς αὐτὸς εἶη ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτό φησιν, ἢ ὁλόρριζον ἀνέλη τὴν τοιαύτην πλάνην, δηλονότι φῶς δὲ καὶ αὐτὸς 20 κατὰ μετοχὴν, ὡς καὶ πάντες οἱ ἅγιοι.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Εἰ καὶ φῶς ὁ Ἰωάννης καὶ οἱ ἅγιοι, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνοι τὸ θεολογούμενον, ὅς ἐστι Χριστὸς, ὃ φύσει φῶς· οἱ γὰρ ἅγιοι χάριτι ἔσχον τὸν φωτισμόν· διὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ φησιν, “ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν.” 25

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ἐκάστων τῶν εἰς τοῦτο εἶναι καλουμένων σοφίας ἥτοι θεογνωσίας ἐντίθησι καὶ ρίζαν ἐμφυτεύει συνέσεως· λογικόν τε οὗτος ἀποτελεῖ τὸ ζῶον τῆς οἰκείας φύσεως μέτοχον ἀποδεικνύων, καὶ τῆς ἀφράστου λαμπρότητος ὥσπερ τισὺς ἀτμοὺς φωτοειδεῖς ἐνείεις τῷ νῷ, καθ' ὃν αὐτὸς οἶδε τρόπον τε καὶ λόγον· 30 φωτίζει τοιγαροῦν δημιουργικῶς μὲν Τίς, ἅτε δὴ τὸ φῶς ὑπάρχων αὐτὸς τὸ ἀληθινόν, κατὰ μετοχὴν δὲ ἢ κτίσις· καὶ καλεῖται διὰ τοῦτο καὶ γίνεται φῶς, εἰς τὰ ὑπὲρ φύσιν ἀνακαίουσα διὰ τὴν τοῦ δοξάσαντος χάριν· οὕτως οἱ Ἄγγελοι φῶτα, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι, κατὰ μετοχὴν δηλονότι. 35

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ὁ Κύριος τὰ λογικὰ αὐτοῦ κτίσματα ἀπὸ φυσικῶν ἐννοιῶν φωτίζει εἰς τὸ πεισθῆναι ὅτι ἔστι Θεός· στοχαζομένους ἐκ τῆς τῶν κτισμάτων αὐτοῦ καλλονῆς καὶ εὐταξίας τὸ ὑπερανέχον τῆς αὐτοῦ δυνάμεως.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ. Εἰπὼν “ τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον ” περὶ τοῦ 5 δεσπότου Χριστοῦ, καλῶς ἐπήγαγε τὸ “ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, ” ὥστε δεῖξαι ὅτι τὸ “ ἐρχόμενον ” πρὸς τὴν διὰ σαρκὸς εἶπε φανέρωσιν· τῇ γὰρ ὑποστάσει φησὶ καὶ τῇ φύσει ἦν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ πρὸ τούτου, καὶ ὡς καὶ τούτου μικροῦ τινὸς ὄντος ἐπήγαγε, “ καὶ ὁ “ κόσμος δι’ αὐτοῦ ἐγένετο, ” τουτέστι, καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἦν 10 ἐν τῷ κόσμῳ, ὃς οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ ἐκεῖνος ἐβουλήθη;

“ Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, ” οὐχ ὡς τοῦ κόσμου σύγχρονος· διὰ γὰρ τοῦτο ἐπήγαγε, “ καὶ ὁ κόσμος δι’ αὐτοῦ ἐγένετο. ” πάντως γὰρ ἐκὼν καὶ ἄκων ἀναγκασθήσεται πᾶς ἄνθρωπος, καὶ πολέμιος τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐστι, πρὸ τῶν ἔργων ὁμολογῆσαι τὸν ποιητὴν. 15

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Ὡς Θεὸς ἦν ἐν τῷ κόσμῳ, οὐ κατ’ οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ προνοητικόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ἀνασειράζει τὴν αἵρεσιν τῶν λεγόντων, μὴ εἶναι κτίσματα τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ λοιπά.

10 Τὸ δὲ “ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω, ” κόσμος ἐνταῦθα τὸ δημῶ- 20 δες πλῆθός φησι, τὸν χυδαῖον καὶ ταραχώδη λαόν, τὸν τῷ κόσμῳ προσηλωμένον καὶ τὰ τοῦ κόσμου φρονούντα. οἱ γὰρ τοῦ Θεοῦ φίλοι πάντες αὐτὸν ἔγνωσαν, οὐ μετὰ τὴν ἐν σαρκὶ αὐτοῦ μόνην παρουσίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸ ταύτης, ὡς ὁ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Δαβὶδ, καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τοῦ Σαμουὴλ προφῆται, ὡς ὁ 25 Πέτρος φησί.

Ἰωάννου τοῦ Χρῆστοστόμου. Ἀντὶ τοῦ τὸν ἐκεῖνον δεσπότην, διὰ τοῦτό σε πάλιν ἀνάγων ἐπὶ τὴν προαιώνιον ὑπαρξιν μονογενοῦς· ὁ γὰρ ἀκούσας ὅτι ἔργον αὐτοῦ τὸδε τὸ πᾶν, οἷος ἂν εἴη; πάντως γὰρ ἐκὼν καὶ ἄκων ἀναγκασθήσεται πρὸ τῶν ἔργων ὁμολογῆσαι 30 τὸν ποιητὴν· ὅθεν μοὶ καὶ θαυμάζειν ἔπεισιν αἰεὶ τὴν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως μανίαν, πῶς πρὸς τὴν οὕτω φανεράν ἀλήθειαν ἀντιβλέψαι ἐτόλμησε.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Ὡς κόσμον μόνους τοὺς ἀνθρώπους λέγει, ἀπὸ μέρους ὀνομάζων τὸν κόσμον, ἥτοι τοὺς τὰ τοῦ κόσμου φρονούντας 35

καὶ αὐτῷ προσηλωμένους, ὅτι τινὲς διὰ τὴν πρὸς τὰ γήϊνα προσ-
πάθειαν οὔτε ὅλως ἔγνωσαν αὐτόν· οἳ οἱ ἦσαν οἱ εἰδωολάτραι καὶ
τῶν παθῶν δούλοι. Τὸ δὲ, “εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν
“οὐ παρέλαβον,” ἡ περὶ τῶν Ἰουδαίων λέγει ὡς λαὸν ὄντα περι-
ούσιον, ἡ καὶ περὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν ὑπ’ αὐτοῦ γεγενημένων 5
φιλάνθρωπος γὰρ ἂν ὁ Θεὸς, βίβη μὲν οὐδένα, πειθοῖ δὲ πάντας
ἔλκει πρὸς αὐτόν· διὸ καὶ ἐλθόντα αὐτὸν, οἱ μὲν ἔλαβον, οἱ δὲ οὐκ
ἔλαβον. εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν οὐ τῆς αὐτοῦ χρείας ἕνεκεν, ἀνευδέες
γὰρ τὸ θεῖον, ἀλλὰ τῆς τῶν ἰδίων εὐεργεσίας χάριν. Πόθεν δὲ
ἦλθεν ὁ τὰ πάντα πληρῶν καὶ πανταχοῦ παρὼν; ποῖον κενώσας 10
τόπον ὁ πάντα συνέχων; τόπον μὲν οὐδένα ἡμειψε, πῶς γάρ;
τῇ δὲ πρὸς ἡμᾶς συγκαταβάσει τοῦτο εἰργάσατο, καὶ ἑαυτὸν
ἐφανέρωσεν ἡμῖν, τὴν ἡμετέραν ὑποδὺς σάρκα. Τὴν φανέρωσιν
οὖν ταύτην καὶ κατάβασιν ἔλευσιν καλεῖ, εἰ καὶ Ἰουδαῖοι αὐτὸν
παραλαβεῖν πάντες οὐκ ἐθέλησαν.

15

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Λέγεται εἰς τὰ ἴδια ἐληλυθέναι,
καθὼς σαρκωθείς ἐγνωρίσθη τοῖς αὐτὸν θεασαμένοις ὀφθαλμοφανῶς·
ἡ ὅτι πρὸς τοὺς ἰδίους ἦλθεν, οἱ ἐδόκουν αὐτοῦ ἴδιοι εἶναι, κατὰ
τὸ “ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα.” Τὸ δὲ “ὅσοι ἔλαβον αὐτόν,”
τουτέστι, καὶ δούλοι, καὶ ἐλεύθεροι, καὶ Ἕλληνες, καὶ βάρβαροι, 20
καὶ ἄσοφοι, καὶ σοφοί, καὶ γυναῖκες, καὶ ἄνδρες, καὶ παῖδες,
καὶ πρεσβύτες, καὶ πλούσιοι, καὶ πένητες, καὶ ἄρχοντες, καὶ
ιδιώται, πάντες τῆς αὐτῆς ἀξιοῦνται τιμῆς· ἡ γὰρ πίστις καὶ ἡ
τοῦ Πνεύματος χάρις τὴν κοσμικὴν ἀνωμαλίαν περιελούσα, εἰς
μίαν ἅπαντας ἔπλασε μορφὴν, καὶ εἰς ἓνα ἀπετύπωσε χαρακτῆ- 25
ρα, τὸν βασιλικόν.

ἸΩΡΙΓΕΝΟΤΣ. Ἐπεὶ μὴ πάντες ἀπεστράφησαν αὐτόν, πολλοὶ
γὰρ ἐξ αὐτῶν προσήκαντο αὐτόν, καὶ μάλιστα οἱ Ἀπόστολοι,
ἐπιφέρει ὁ Εὐαγγελιστής, “ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔσχον ἐξου-
“σίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι.” τότε γενησόμενοι τοῦτο, οὐ τίως 30
τὴν ἐξουσίαν εἰλήφασιν, ὅτ’ ἂν τελειῶσιν ἐν τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ
πίστει. Τίς δὲ ἡ αἰτία, δι’ ἣν ἔσχον τὴν ἐξουσίαν, δηλοῖ γρά-
ψας δεδόσθαι αὐτὴν “τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ,” τοῦ
φωτὸς δηλονότι.

Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἐποίησεν αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ, ἀλλ’, “ἔδωκεν 35

αὐτοῖς ἐξουσίαν," δεικνὺς ὅτι πολλῆς δεῖ τῆς σπουδῆς ὥστε τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι τῆς υἰοθεσίας ἡμῖν ἐντυπωθεῖσαν εἰκόνα ὁλόκληρον ἡμῖν διατηρῆσαι καὶ ἀνέπαφον.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ. Οἱ διὰ πίστεως, φησὶ, τῆς εἰς Χριστὸν υἰοθεσίας κεκλημένοι Θεοῦ, τῆς μὲν οἰκείας φύσεως τὴν εὐτέλειαν ἀπεδύ- 5 σαντο, κατηγλαῖσμένοι δὲ ὥσπερ ἀμφίῳ λαμπρῷ τῇ τοῦ τιμῶντος χάριτι πρὸς τὸ ὑπὲρ φύσιν ἀνακαίουσιν ἀξίωμα· οὐ γὰρ ἔτι χρηματίζουσι τέκνα σαρκὸς, Θεοῦ δὲ μᾶλλον γεννήματα. Τί οὖν ἄρα τὸ πλεῖον ἐρεῖ τις τυχὼν, ἢ τί τὸ ἐξαίρετον, ἐν τοῖς πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν παρὰ τὸν Ἰσραὴλ, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς γεγενῆσθαι λέγε- 10 ται παρὰ Θεοῦ κατὰ τὸ "υἱὸς ἐγέννησα καὶ ἠΐψωσα" αὐτοὶ δὲ "με ἡθέτησαν;" πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν, ὅτι σκιὰν ἔχων ὀνόματος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, οὐδὲ τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν ἔχειν ἐδίδου τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλ' ὡς ἐν τύπῳ καὶ σχήματι γραφόμενον ἐν αὐτοῖς, ἄχρι καιροῦ διορθώ- 15 σεως, καθὰ γέγραπται, καθ' ὃν ἔμελλον ἀναδειχθῆσεσθαι λοιπὸν, οἱ πρεπωδέστερόν γε καὶ ἀληθέστερον ἀποκαλοῦντες Πατέρα τὸν Θεὸν διὰ τὸ ἐνοικῆσαι αὐτοῖς Πνεῦμα τοῦ μονογενοῦς. οἱ μὲν γὰρ εἶχον "πνεῦμα δουλείας εἰς φόβον," οἱ δὲ "πνεῦμα υἰοθε- 20 σίας εἰς ἐλευθερίαν, ἐν ᾧ κράζουσιν, ἀββᾶ ὁ πατήρ." οὐκοῦν ὁ 20 διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ἀναβήσεσθαι μέλλων εἰς υἰοθεσίαν, καθάπερ ἐν σκιαῖς, ἐν ἐκείνῳ προκατεγράφετο· ὥσπερ οὖν ἀμέλει καὶ τῇ ἐν πνεύματι νοουμένη περιτομῇ, ἐν τῇ ἐκείνων πάλαι προ- ετυποῦτο σαρκί, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, πάντα ἦν ἐν ἐκείνοις τὰ ἡμέτερα τυπικῶς.

25

Ἀνέμνησε δὲ τῶν σαρκικῶν ὠδίνων, εἰπὼν, "οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων," καὶ τὰ ἐξῆς, ἵνα συγκρίναντες τὸ εὐτελὲς καὶ ταπεινὸν τοῦ προτέρου, ἡγουν τὸ σαρκικοῦ τόκου, πρὸς τὸ ὑψηλὸν καὶ εὐγενὲς τοῦ δευτέρου τοῦ διὰ τῆς χάριτος, ὅπερ ἐστὶν ἐκ Θεοῦ γεννηθῆναι, μεγάλην τινα ἔννοιαν περὶ αὐτοῦ λάβωμεν, καὶ τῆς τοῦ γεγεννη- 30 κότες δωρεᾶς ἀξίαν· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφράστου ταύτης τιμῆς τίθῃσι λέγων, "καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," τουτέστι, διὰ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν τοῦ γενέσθαι σάρκα τὸν λόγον, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν λαβεῖν τὸν δεσπότην, τέκνα Θεοῦ γεγόναμεν.

"Γέγονε δὲ ὁ Λόγος σὰρξ," οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μεταπτώ- 35

σεως εἰς σάρκα, τὸ γὰρ ἐνοεῖν τοῦτο τῆς ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν, ἀλλὰ μένουσα ὕπερ ἐστίν. Οὕτω τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἔλαβεν “ ἐγένετο ” δὲ, εἶπε, τὰ τῶν αἵρετικῶν ἐμφράττων στόματα, τῶν λεγόντων ὅτι φαντασία τις ἦν ἡ οἰκονομία, οὐ σαρκὸς ἀληθινῆς ἀνάληψις.

5

Ἔτι ἐστι τὸ, “ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν ; ” τὸ σκηνοῦν οὐ ταυτὸν ἂν εἴη τῇ σκηνῇ, ἀλλ’ ἕτερον ἐν ἐτέρῳ σκηνοῖ, τουτέστιν, ὁ Θεὸς Λόγος ἐσαρκώθη καὶ ἠνώθη σαρκί· ἕτερον δὲ κατ’ οὐσίαν φάμεν· τῇ γὰρ ἐνώσει καὶ τῇ συναφείᾳ εἷς ἐστὶν ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἡ σὰρξ· οὐ συγχύσεως γενομένης, οὐδὲ ἀφανισμοῦ τῶν οὐσιῶν, 10 ἀλλ’ ἐνώσεώς τινος ἀρρήτου καὶ ἀφράστου, καὶ ἦν μόνος οἶδεν αὐτός.

14 Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ.

Διὰ τοῦ συντρόφου σώματος ἡμῖν δηλονότι. Εἰ γὰρ τὸ πρόσωπον Μωϋσέως οὐχ ὑπέμειναν οἱ κατ’ ἐκείνον τὸν καιρὸν δοξασθέν 15 ἰδεῖν, πῶς θεότητα γυμνῇ καὶ φῶς ἀπρόσιτον καὶ αὐταῖς ταῖς ἄνω δυνάμεσιν, ἡμεῖς οἱ πῆλιν καὶ γηγενεῖς ἠδυνήθημεν ἂν ἐνεργεῖν.

Καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν προφητῶν ἐδοξάσθησαν, ὧν εἷς οὗτος αὐτός ἐστι Μωϋσῆς· ἐθαυμάσθησαν δὲ καὶ Ἄγγελοι παρὰ ἀνθρώ- 20 ποις φανέντες, καὶ τὰ Χερουβείμ δὲ καὶ τὰ Σεραφεὶμ μετὰ πολλῆς δόξης ὥφθη τῷ προφήτῃ· πάντων τούτων ἀπάγων ἡμᾶς ὁ Εὐαγγελιστής, πρὸς αὐτὴν τῶν ἀγαθῶν ἡμᾶς ἴστησι κορυφὴν, λέγων, “ δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός πλήρης χάριτος καὶ “ ἀληθείας.” αὐτὴν φησι τοῦ βασιλέως, τοῦ γνησίου μονογενοῦς 25 Παιδὸς τοῦ Πατρὸς, αὐτοῦ τοῦ πάντων Κυρίου τὴν δόξαν ἐθεασάμεθα.

Τὸ δὲ “ ὡς ” ἐνταῦθα οὐχ ὁμοιώσεώς ἐστιν, οὐδὲ παραβολῆς, ἀλλὰ βεβαιώσεως, καὶ ἀναμφισβήτητου διορισμοῦ, ὥσαντι ἔλεγεν, ἐθεασάμεθα δόξαν, οἷαν ἔπρεπε καὶ εἰκὸς ἦν ἔχειν μονογενὴ καὶ 30 γνήσιον ὄντα Υἱὸν τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ. Τίς δὲ ἦν αὕτη ἡ δόξα ; ὅτι μετ’ ἐξουσίας βασιλεῖ καὶ δεσπότῃ πρεπούσης πάντα ἐποίει, καὶ οὐχ ὡς Ἄγγελοι καὶ προφῆται προσταττόμενοι, αὐτοχάρις καὶ ἀλήθεια ὑπάρχων πεπληρωμένη, καὶ ἄλλοις ταύτην χορηγῶν.

35

- 15 Τίνος ἔνεκεν πολλάκις ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν Ἰωάννου περιφέρει μαρτυρίαν, ὥσπερ καὶ ἐνταῦθά φησιν, “ Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ “ αὐτοῦ;” οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνετῶς· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τὸ θαῦμα εἶχον τοῦ ἀνδρὸς τούτου πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, ὥστε καὶ τὸν Ἰώσηπον διὰ τὴν τούτου τελευτὴν τὴν τῶν Ἰουδαίων 5 πόλιν ἀφανισθῆναι πολέμῳ λογίζεσθαι, καὶ μακροὺς περὶ αὐτοῦ λόγους ἐγκωμίων ποιεῖσθαι· τούτου χάριν ἀπ’ αὐτοῦ τοὺς Ἰουδαίους ἐντρέψαι βουλόμενος, συνεχῶς αὐτοὺς ἀναμνησκει τῆς τοῦ προδρόμου μαρτυρίας· οὐ τὸν δεσπότην ἀπὸ τοῦ δούλου ποιῆσαι ἀξιώσιμον σπεύδων, ἀλλὰ τῆς τῶν νηπιαζόντων Ἰουδαίων 10 ἀσθενείας συγκαταβαίνων.

Τὸ δὲ, “ κέκραγε,” λέγει, τὴν παρρησίαν αὐτοῦ δηλοῖ, καὶ ὅτι χωρὶς ὑποστολῆς ἀπάσης τὴν παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐκήρυττε.

Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι “ οὗτός ἐστιν ὃν εἶπον,” δείκνυσιν, ὅτι καὶ 15 πρὶν φανῆναι τὸν Χριστὸν, ἀνεκήρυξεν αὐτόν· τούτο δὲ ἐποίει ἵνα εὐπαράδεκτον ἡμῖν γένηται.

Τὸ δὲ “ ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος” σημαίνει, ὁ μετ’ ἐμὲ κηρύττων, οὐχ ὁ μετ’ ἐμὲ γενόμενος. Τὸ “ ἔμπροσθέν μου γέγονε,” τουτέστι, λαμπρότερος, ἐντιμότερος. Τὸ δὲ “ πρῶτός μου ἦν,” 20 ὅτι οὐκ ἔκ τινος προκοπῆς πρῶτον μὲν ὄντα, ὀπίσω πεποιθήκεν εἶναι, ἀλλ’ αἰεὶ πρῶτος ἦν, εἰ καὶ ὕστερος παραγίνεται. “ Ἐκ τοῦ πλη-
“ ρώματος δὲ αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν,” ὅτι οὐ μεθεκτὴν ἔχει τὴν δωρεάν, ἀλλ’ αὐτοπηγὴ καὶ αὐτορίζα πάντων ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν, αὐτοζωὴ καὶ αὐτοφῶς καὶ αὐτοαληθεία· οὐκ ἐν ἑαυτῷ 25 συνέχων τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑπερ-κλύων αὐτόν, καὶ μετὰ τὸ ὑπερκλύσαι μένων πλήρης.

- 16 Ἀντὶ ποίας χάριτος ποῖαν χάριν ἐλάβομεν; ἀντὶ τῆς πάλαι τὴν καινὴν· καὶ γὰρ χάριτι καὶ Ἰουδαῖοι προσεδέχθησαν τότε, ὡς γέγραπται, ὅτι “ οὐ διὰ τὸ πολυπληθεῖς ὑμᾶς, ἀλλὰ διὰ τοὺς 30 “ πατέρας ὑμῶν ἐξελεξάμην.” καὶ ἡμεῖς πάλιν χάριτι ἐσώθημεν, ἀλλ’ οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ μειζόνως διὰ τὴν τοῦ Πνεύματος δωρεάν, καὶ διὰ τὴν ἀπὸ τῆς καταλλαγῆς γενομένην παρρησίαν. Καὶ τὸ λαβεῖν δὲ τὸν νόμον, χάριτος ἦν, καθὼς ἐπάγει, ὅτι “ ὁ νόμος διὰ “ Μωϋσέως ἐδόθη.” εἰ γὰρ καὶ τύπος ἦν ὁ νόμος ἐκεῖνος, ἀλλ’ 35

οὖν ἐλεημοσύνην ἐμφαίνει Θεοῦ καὶ οἰκτιρμούς, ὅτι “ ἐγνώρισε
 “ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ τῷ Μωϋσεϊ,” καθὼς φησιν ὁ Δαβίδ. “Οτι δὲ
 “ ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο,” καὶ ὅτι
 τοῦτο μείζονα ἡμῖν ἐκόμισεν ἀγαθὰ, δῆλον· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὑπη-
 ρέτης ὢν ταπεινοτέρων γέγονε πραγμάτων διάκονος· οὗτος δὲ δεσπό- 5
 της καὶ βασιλεὺς καὶ βασιλέως Τίδος, τὰ πολλῶν κρείττονα ἤγαγεν
 ἡμῖν, συνὼν αἰὶ τῷ Πατρί.

- 18 “ Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε” εἰπὼν ὁ Εὐαγγελιστής, ἐδή-
 λωσεν ἡμῖν, ὅτι πάντα ὅσα εἶπον οἱ προφῆται, οἶον Ἡσαΐας, ὅτι
 εἶδε τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνον, καὶ Ἰεζεκιὴλ ἐπὶ τῶν 10
 Χερουβείμ, καὶ Δανιὴλ ἐπὶ θρόνου, καὶ ἕτεροί τινες ἐξ αὐτῶν
 περὶ τῆς θεωρίας αὐτοῦ, πάντα ἐκεῖνα συγκαταβάσεως ἦν, οὐκ
 αὐτῆς τῆς οὐσίας γυμνῆς ὁραθείσης. Εἰ γὰρ αὐτὴν ἑώραν τὴν
 φύσιν, οὐκ ἂν διαφόρως αὐτὴν ἐθεάσαντο· ἀπλῆ γάρ τίς ἐστι καὶ
 ἀσχημάτιστος καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀπερίγραφος, καὶ οὐδὲ κἀθηται 15
 οὐδὲ ἔστηκε. Ταῦτα γὰρ πάντα σωμάτων ἐστὶ, καὶ οὐδὲ τῶν
 Ἀγγέλων τις αὐτὸν ὁρᾷ, οὐδὲ τῶν ἀρχαγγέλων, μὴ τι γε ἀνθρώ-
 πων. Τὸ γὰρ εἰρημένον “ ὅτι οἱ Ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέ-
 “ πουσιν τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,” τοῦτο
 δηλοῖ, ὅτι διὰ τὴν καθαρὰν αὐτῶν καὶ ἄγρυπνον φύσιν, οὐδὲν ἔτε- 20
 ρον ἀλλ’ ἢ αἰὶ τὸν Θεὸν φαντάζονται, ὥσπερ καὶ οἱ καθαροὶ τῇ
 καρδίᾳ, τῇ κατὰ διάνοιαν ὄψει τῇ ἀνθρώποις δυνατῇ, καὶ τῇ ἐννοίᾳ τῇ
 περὶ Θεοῦ· οὔτε γὰρ πρόσωπον ἔχει Θεός, ἀλλ’ οὔτε ἐν οὐρανοῖς
 περιγέγραπται. Τοῦτο δὲ αὐτὸ, “ ὅτι Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε,”
 ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῆσαι βουλόμενός, φησι, “ ὁ μονογενὴς 25
 “ Τίδος ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.”
 Ἀκούων δὲ κόλπον, μηδὲν ὑποπιστεύσης ταπεινόν· ταύτην γὰρ τὴν
 ἀνθρωπίνην ῥῆσιν εἶπε, τὸ ἀχώριστον καὶ συναἰδιον αὐτοῦ τὸ πρὸς
 τὸν Πατέρα δεῖξαι βουλόμενος, καὶ ὅτι πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς
 ἀνελλειπῶς ἐπίσταται, οὐκ Ἰουδαίους δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσῃ 30
 τῇ οἰκουμένῃ ἐξηγήσατο.

Τίνος ἔνεκεν τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευίτας πρὸς
 Ἰωάννην ἐξαπέστείλει; ὡς ἐντιμωτέρους τῶν λοιπῶν, ἐπειδὴ καὶ
 αὐτὸν τὸν Ἰωάννην ἐντιμον καὶ μέγαν εἶχον· ὅθεν αὐτὸν καὶ
 διδάσκαλον ἐλεῖν ἐβούλυντο· διὸ καὶ κολακευτικῶς αὐτὸν ἐρω- 35

τῶσιν, ὥστε αὐτὸν ἐκ τούτου ἐπισπάσασθαι εἰς τὸ ἑαυτὸν ὁμολογῆσαι εἶναι τὸν Χριστόν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἠγνόουν, δηλὸν ἦν ἐκ τῆς γενέσεως αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἔλεγον τότε πολλοὶ, “ τί ἄρα τὸ “ παιδίον ἔσται τοῦτο;” διὰ τοῦτο οὖν καὶ αὐτὸς πρὸς οὐδεμίαν ἐρώτησιν αὐτῶν πρώτην τε καὶ δευτέραν εἶπεν εὐθέως, ὅπερ ἐξ 5 εὐθείας ἦν εἶπεν “ ἐγὼ φωνῇ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ,” ἀλλ’ ὅπερ ὑπόπτευν ἐκεῖνοι, “ ὅτι οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός.”

Περὶ δὲ τοῦ Ἡλίου ἐρωτῶσι, μή τι αὐτὸς ἐστίν, ἐπειδὴ προσ-
εδόκων αὐτὸν ἤξειν, καὶ λέγει, οὐκ εἰμὶ. Διὰ τί οὐκ εἶπεν, ὅτι
προφήτης εἶ σὺ, χωρὶς τοῦ ἄρθρου, ἀλλὰ μετὰ τῆς τὸ “ ὁ” ἄρθρου 10
προσθήκης, “ ὁ προφήτης εἶ σύ;” καὶ τοῦτο πανουργως. Ἐπειδὴ
γὰρ ἤκουσαν τοῦ Μωϋσέως εἰπόντος, “ ὅτι προφήτην ὑμῖν ἀνα-
“ στήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ,” οὗτος
δὲ ἦν ὁ Χριστός· διὰ τοῦτο οὕτως αὐτὸν ἐρωτῶσιν, ἵνα καὶ τοῦτο
πέισωσιν αὐτὸν συνθέσθαι. αὐτὸς δὲ γνοὺς τὴν πανουργίαν αὐτῶν 15
εἶπεν, οὐκ εἰμὶ. Ἐπιμενόντων δὲ αὐτῶν τῇ ἐρωτῇ, τότε φησὶν,
“ ὅτι ἐγὼ φωνῇ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.” ἐπὶ τὸν προφήτην κατε-
φυγεν ἀξίόπιστος τὸν λόγον ποιῶν· καὶ γὰρ ὁ Ἡσαΐας τοῦτό
φησι. Τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτῷ πάλιν “ τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ
“ εἶ ὁ Χριστός;” ἀναγκάζοντων ἦν ὁμολογῆσαι ἑαυτὸν εἶναι τὸν 20
Χριστόν· μέσον δὲ ὁ βαπτιστὴς εἰρηκέναι αὐτῶν τὸν Χριστόν φησιν,
ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτὸν καὶ ἀναμεμίχθαι τῷ λαῷ, ὡς ἕνα τῶν πολ-
λῶν ὄντα, πανταχοῦ τὸ ἄτυφον καὶ ἀκόμπαστον ἐπιδεικνύμενον.

Διὰ τοῦτο δὲ εἶπεν, “ ὃν ὑμεῖς οὐκ οἶδατε,” διὰ τὸ τὴν ἀληθῆ
εἶδῃσιν περὶ αὐτοῦ μὴ γινώσκειν αὐτοὺς, οἷον τίς ἐστι καὶ πόθεν. 25
27 Τὸ δὲ “ ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος” συνεχῶς τίθησι, δηλῶν ὅτι
οὐχὶ τέλειόν ἐστι τὸ αὐτοῦ βάπτισμα, ἀλλὰ σκιά καὶ εἰκὼν καὶ
προοδωπείησις, ὡς ἄλλου μετ’ αὐτὸν τὴν ἀλήθειαν ἐπιθήσουτος.
Τὸ δὲ “ ἔμπροσθέν μου γέγονε,” τουτέστι, τιμιώτερος, ὥστ’ ἐμὲ
μηδὲ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῶν τούτου διακόνων ἀριθμηθῆναι ἄξιον 30
τὸ γὰρ τὸ ὑπόδημα λῦσαι τῆς ἐσχάτης διακονίας ἐστί. Τίνος
ἕνεκε φησὶν, ὅτι “ ταῦτα ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο,” καὶ τὰ ἐξῆς; ἵνα
τὴν παρρησίαν δείξῃ τοῦ μεγαλοφώνου κήρυκος, ὅτι οὐκ ἐν οἰκίᾳ,
οὐδὲ ἐν γωνίᾳ, οὐδὲ ἐν ἐρημίᾳ, ἀλλὰ τὸν Ἰορδάνην καταλαβὼν, ἐν
μέσῳ πλήθους τοσούτου τὰ περὶ Χριστοῦ πᾶσιν ἀνεκέρυττε. Χρῆ 35

δὲ γινώσκειν, ὅτι τὰ ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων ἐν Βηθαβαρὰ περιέχει· ἡ γὰρ Βηθανία οὐχὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ἀλλ' ἐγγύς ¹ τῶν Ἱεροσολύμων. Καὶ τοῦτο δὴ χρὴ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι τὰ μὲν περὶ τοῦ βαπτίσματος ὁ Ματθαῖος διηγεῖται, καὶ τοὺς πρὶν δειχθῆναι τὸν Ἰωάννην χρόνους ἐπιτεμὼν, ἐπέιγεται πρὸς τοὺς ἐξῆς. Ὁ δὲ ⁵ Ἰωάννης τοῖτοις μάλιστα ἐνδιατρίβει, καὶ τὰ μετὰ τὴν κάθοδον τὴν ἀπὸ τοῦ ὄρους γενομένην διηγεῖται.

- 29 Ὁ δὲ βαπτιστὴς τὸ “Ἴδε ὁ ἄμνός τοῦ Θεοῦ” λέγει, διὰ τὸ πολλοὺς πολλὰκις ἐπιζητεῖν αὐτόν. ἄμνον δὲ καλεῖ αὐτόν, τῆς τε προφητείας ἀναμνησκῶν τοῦ Ἡσαΐου, καὶ τῆς σκιᾶς τῆς κατὰ ¹⁰ τὸν Μωϋσέα, ἵνα ἀπὸ τοῦ τύπου μᾶλλον αὐτοὺς προσαγάγῃται τῇ ἀληθείᾳ. αἶροντα δὲ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, φησὶν, ὅτι ἐκεῖνος μὲν ὁ ἄμνός οὐδενός καθ' ἅπαξ ἁμαρτίαν ἔλαβεν, οὗτος δὲ ἀπάσας τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· κινδυνεύουσιν γὰρ αὐτὴν ἀπολέσθαι ταχέως διέσωσεν. ¹⁵

- 30 Τὸ δὲ “ἐμπροσθέν μου γέγονεν,” ἐνταῦθά φησι διὰ τὸ βαπτίσαι ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, διὰ τὸ τὰς ἁμαρτίας λαβεῖν τοῦ κόσμου. ἡ μὲν γὰρ ἐμὴ παρουσία, φησὶ, πλέον οὐδὲν ἔχει ἢ τοῦ κηρύξαι τὸν κοινὸν τῆς οἰκουμένης εὐεργέτην· ἡ δὲ τοῦ Κυρίου τοῦ καθάραι πάντας ἀνθρώπους, καὶ χαρίσασθαι τοῦ παρακλήτου τὴν ἐνέργειαν. ²⁰

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ἄνθρωπος δὲ καλεῖται ὡς ἐκ γυναικὸς τεχθεὶς τὸ κατὰ σάρκα, ἡ ὅτι τέλειος ἦν ἐν ἡλικίᾳ, τριακονταέτης που ὑπάρχων· ἡ ὅτι τέλειος ἦν ἐν πάσῃ ἀρετῇ πρακτικῇ τε καὶ θεωρητικῇ· ἡ ὅτι πάσης τῆς λογικῆς φύσεως, ὅ ἐστι τῆς Ἐκκλησίας, νυμφίος ἐστίν. ὡς τῆς Ἐκκλησίας γυναικὸς ἐχούσης ²⁵ πρόσωπον, ὁ Χριστὸς ἄνθρωπος καλεῖται, ὡς νυμφευόμενος τὰς τῶν πιστῶν ψυχάς.

Διὰ τί τὸ “καγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν,” λέγει; ἀνύπτειν τὴν μαρτυρίαν ἐργάσασθαι βουλόμενος, ὡς οὐκ ἀπ' ἀνθρωπίνης φιλίας ἦν αὕτη, ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως· δείκνυσσι δὲ καὶ ἦν εἶχεν ³⁰ αἰτίαν τὸ ἴδιον αὐτοῦ βάπτισμα. “Ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ “Ἰσραὴλ,” τοῦτ' ἐστὶ διὰ τὸ προδεδεικνῆσθαι τῇ τοῦ Χριστοῦ πίστει τοῖς λοιποῖς ἅπασιν· “διὰ τοῦτο ἦλθον καγὼ βαπτίζων ἐν “ὕδατι.” Βουλόμενος δὲ ἀξιοπιστοτέραν τὴν ἑαυτοῦ μαρτυρίαν ποιῆσαι, ἀνάγει αὐτὴν ἐπὶ τὸν πατέρα, καὶ ἐπὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ³⁵

“Ἄγιον, οὕτως εἰπὼν, “ὅτι τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ “περιστερὰν,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Συνεχῶς δὲ λέγει τὸ “κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν,” διότι συγγενῆς αὐτοῦ ἦν κατὰ σάρκα. “Ἰδοῦ,” φησὶν, ὁ Ἄγγελος, φησὶ, πρὸς τὴν Μαρίαν, “Ἐλισάβετ ἡ συγγενὴς σου” ἵνα οὖν μὴ δοῇ χαρί- 5
ζεσθαι διὰ τὴν συγγένειαν, τοῦτό φησιν· ὅθεν καὶ τὸν ἅπαντα χρόνον κατ’ οἰκονομίαν Θεοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβε.

Κατήλθε δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν, οὐχ ὅτι χρεῖαν αὐτοῦ εἶχε, καθὼς καὶ ἡμεῖς, ἀλλ’ ὑπὲρ τοῦ κηρύξαι αὐτὸν μόνον, ὡς καὶ περὶ τούτου φησὶν ὁ βαπτισ- 10
τής, ὅτι “ὁ πέμψας με βαπτίζει ἐν ὕδατι, ἐκείνός μοι εἶπεν, “ἐφ’ ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ’ αὐτόν, οὗτός “ἐστὶν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ.”

Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι οὐχὶ μόνος ὁ Ἰωάννης εἶδε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐν εἶδει περιστερᾶς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τότε παρόντες 15
ἐκείσε, εἰ καὶ μὴ πάντες ἐπίστευσαν· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ μόνον τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν δεῖται, ἀλλὰ πρὸ τούτων τῆς κατὰ διά- νοιαν ὤψεως, ὥστε μὴ φαντασίαν περιτιτῆν τὸ πρᾶγμα νομίσαι.

Ἰωάννου τοῦ Χριστοστόμου. Εἰ γνώριμος ἦν, οὐκ ἂν εἶπεν, “ἵνα φανῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον βαπτίζων.” ἐντεῦθεν 20
δηλονότι, ἃ φασὶ παιδικὰ τοῦ Σωτῆρος, ψεῦδος καὶ πλάσματα ἐστίν. Εἰ γὰρ ἐκ πρώτης ἀρξάμενος ἡλικίας θαυματουργεῖ, οὐκ ἂν αὐτὸν Ἰωάννης ἠγνόησεν, οὐτ’ ἂν τὸ λοιπὸν πλήθος ἐδεήθη διδασκάλου τοῦ φανερώσαντος αὐτόν.

- 35 Τίνος ἕνεκεν ἐμβλέψας τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι εἶπεν ὁ Ἰωάννης, 25
“Ἴδε ὁ ἄμνός τοῦ Θεοῦ;” ἵνα δίττως καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ διὰ τῆς φωνῆς, τοὺς μὴ ἔως τότε προσεσχηκότες διὰ τὸ πολὺ τοῦ ὕπνου τῆς πωρώσεως, ἀφυπνίσῃ λοιπὸν πρὸς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπίγνωσιν. Ἠκολούθησαν δὲ τῷ Ἰησοῦ οἱ δύο μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου, οὐ τοῦ διδασκάλου καταφρονήσαντες, ἀλλὰ τῇ μαρτυρίᾳ 30
αὐτοῦ μᾶλλον πεισθέντες. Οὐκ εὐθέως δὲ προσελθόντες ἠρώτησαν τὸν Ἰησοῦν, ἀλλ’ ἠκολούθησαν ὅτι περ οὐ δημοσία παρόντων ἀπάντων ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ὑπὲρ ἀναγκαίων καὶ μεγίστων πραγμάτων, ἀλλ’ ἰδίᾳ διαλεχθῆναι ἐσπούδαζον.

Ἐρωτᾷ δὲ αὐτοὺς, τί θέλετε; οὐχ ἵνα μάθῃ, πῶς γὰρ ὁ εἰδὼς 35

τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων; ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἐρωτήσεως μᾶλλον αὐτοὺς οἰκειώσῃται καὶ πλείονος μεταδῶ τῆς παρρησίας· εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτοὺς ἐρυθριᾶν καὶ δεδοικέναι ἀγνώτάς τε ὄντας αὐτῶ, καὶ τοιαῦτα παρὰ τοῦ διδασκάλου περὶ αὐτοῦ μαρτυροῦντος ἀκη-
κοότας. αὐτοὶ δὲ οὐ διὰ τῆς ἀκολουθήσεως μόνον τὸν πόθον ἐνέ- 5
φηναν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ διδασκάλου αὐτὸν ὀνομάσαι, τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύεται “ ῥαββί ” καί περ οὐδὲν οὐδέ πως μαθόντες περὶ αὐτοῦ, οὐδὲ ἀκούσαντες.

40 Τὸ δὲ “ ποῦ μένεις; ” εἶπον ἐκ πολλῆς συνέσεως, μετὰ γὰρ ἡσυχίας εἰπεῖν τι πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀκοῦσαι παρ’ αὐτοῦ πάντα 10 ἤθελον. Οὐ λέγει δὲ τὸν τόπον, οὐδὲ τὰ σημεῖα τῆς οἰκίας, ἀλλ’, ἔρχεσθε καὶ ὄψεσθε, ὥπως πλεον αὐτοὺς ἐπισπάσῃται πρὸς τὴν ἀκολουθήσιν. Διὰ τὶ ὁ Εὐαγγελιστῆς ἐσήμανε τὸν καιρὸν, εἰπὼν τὸ “ ὥρα ἦν ὡς δεκάτῃ; ” ὥπως τὴν σπουδὴν, ἣν εἶχον περὶ τὴν ἀκρόασιν, ἐπιδείξῃται, ὅτι οὐδὲ ὑπὸ τῆς ὥρας περιετράπησαν· καὶ 15 γὰρ ἔτυχε πρὸς δυσμὸν ὁ ἥλιος ὢν· ἔτι δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίας, ὅτι οὐδὲ αὐτὸς εἶπεν, ἄκαιρόν ἐστι νῦν, ἀκούσεσθε αὖριον εἴ τι βούλεσθε, ἀλλ’ ὡς πρὸς φίλους καὶ πολὺν αὐτῶ συγγεγονότας χρόνον, οὕτω διαλέγεται. εἰ δὲ καὶ ἀλλαχοῦ ὥραν μέν φησιν, “ ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν 20 “ κλῖναι ” τοῦ μηδὲν ἴδιον καταγώγιον κεκτήσθαι δηλωτικόν ἐστιν, οὐ τοῦ μὴ μένειν ἐν οἰκίᾳ· καὶ γὰρ καὶ ἡ παραβολὴ τῶν ἀλωπέκων καὶ τῶν πετηνῶν τοῦτο βούλεται.

ΣΕΤΗΡΟΤ ΑΠΟΛ. Ἐξ ὧν, φησὶν, ἐθεασάμην μεῖναν τὸ Πνεῦμα θεϊκῶς ἐν Τίῳ, κατέλαβον μιᾶς εἶναι τὸν Πατέρα καὶ τὸν 25 Υἱὸν οὐσίας τε καὶ θεότητος, καὶ μεμαρτύρηται ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ· οὐκ ἂν τοῦτο φιλοτιμεῖσθαι δυνάμενος, εἰ μὴ ἴδιον καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἦν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ὃ γὰρ ἐκ δωρεᾶς τις λαμβάνει, τοῦτο ἐτέροις ὡς ἐξ οἰκείου προσώπου δωρήσασθαι οὐ δύναται· αὐτὸς δὲ 30 τοῖς μαθηταῖς ἐνεφύσε λέγων, “ λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον.” διὸ καὶ ὁ Παῦλος Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων φησὶν, “ εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.”

Ἀμμανιότ. Τρίτῃ αὕτῃ εὐρίσκεται ἡμέρα, ἀφ’ οὔ ἐποιήσαντο

οἱ Φαρισαῖοι τὴν πρὸς Ἰωάννην συντυχίαν, ἐν ᾗ ἐπυνθάνοντο αὐτοῦ τίς ἐστιν.

Τοῦ Χρτιστοτόμου. Ὅταν ἀκούσης τοῦ βαπτιστοῦ τὰ αὐτὰ φθεγγομένου, μὴ φλυαρίαν καταγνῶς, μηδὲ περιττόν τινα εἶναι νομίσῃς καὶ φορτικόν. Ἐβούλετο μὲν γὰρ καθάπαξ εἰπὼν ἀκουσθῆναι· 5 ἐπεὶ δὲ οἱ πολλοὶ τοῖς λεγομένοις οὐ προσεῖχον ἐξ ἀρχῆς διὰ τὸν πολὺν ὕπνον, καὶ δευτέρα πάλιν αὐτοὺς ἀφντίζει φωνή.

38 Στραφεῖς δὲ ὁ Ἰησοῦς καὶ θεασάμενος αὐτοὺς ἀκολουθοῦντας.

Ἀμμηνιότ. Ἐπειδὴ οἱ ἀκολουθοῦντες Χριστῷ οὐ δύνανται αὐ- 10 τὸν φθάσαι, συγκαταβατικῶς στρέφεται πρὸς αὐτοὺς, δεικνὺς αὐτοῖς τὸ ἑαυτοῦ πρόσπειν, ἵνα γνῶσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ πληρὼν τὸν νόμον, καὶ διδάσκων τὰ ἐν αὐτῷ.

Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ λῆτοῦ. Διὰ τὸ ράθυμον τῶν ἀκροατῶν, τοῖς αὐτοῖς 15 κέχρηται λόγοις· ἀρετὴ διδασκάλου τοῖς αὐτοῖς κέχρησθαι πρὸς τὸ ἐμπαγῆναι τοὺς λόγους ἐν ταῖς τῶν ἀκροατῶν ψυχαῖς.

41 Ἦν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου.

Τὸ δὲ τοῦ ἐτέρου οὐκ ἐγνώρισεν ὄνομα, ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἀνδρέα μόνον, διότι, ὥς τινὲς φασιν, αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν τοιαῦτα γρά- 20 ψαντα τὸν ἡκολούθηκότα. τινὲς δὲ πάλιν οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος οὐ τῶν ἐπισήμων ἦν, καὶ οὐκ ἦν τι κέρδος ἀπὸ τοῦ μαθεῖν αὐτοῦ τὸ ὄνομα· τοῦ δὲ Ἀνδρέα μέμνηται καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐπίσημον, καὶ διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως προκαταβαλέσθαι Σίμωνι τῷ ἑαυτοῦ ἀδελφῷ· ὅθεν καὶ διὰ τοῦτο εὐθέως ἀκούσας 25 “ὅτι ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων,” οὐκ ἠπόρησε πρὸς τὴν παράδοξον ὑπόσχεσιν, ἀλλὰ πεισθεὶς ἡκολούθησεν ὁ Σίμων. δῆλον δὲ ὅτι τοῦτο εἰς τὸν Σίμονα ὁ Ἀνδρέας εἰργάσατο, ἐκ τοῦ μὴ κατασχῆν παρ' ἑαυτῷ τὸν τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος θησαυρὸν, ἀλλὰ ταχέως δραμεῖν καὶ τούτων μεταδοῦναι τῷ ἀδελφῷ. 30

42 Τί δηλοῖ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν, “εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν, ὃς ἐρμη-
“νεύεται Χριστός;” τὴν ὠδίνουσαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ περὶ τοῦ Χριστοῦ παρυσίαν, καὶ ὅτι περὶ τὴν ἀφίξιν αὐτῷ προσεδόκα διὰ

παντός, ὅθεν καὶ περιχαρὴς γέγονε διὰ τὸ συμβῆναι τὸ προσδοκώμενον· διὸ καὶ ἐπείγεται καὶ ἑτέροις μεταδοῦναι τῶν εὐαγγελίων. Οὐχ ἀπλῶς δὲ Μεσσίαν λέγει, ἀλλὰ μετὰ τῆς τοῦ ἄθρου προσθήκης “τὸν Μεσσίαν,” ὡς ἓνα Χριστὸν προσδοκῶντες, οὐδὲν κοινὸν πρὸς τοὺς ἄλλους χριστοὺς ἔχοντα. Ἦγαγε δὲ αὐτὸν πρὸς τὸν 5 Ἰησοῦν εὐθέως ὡς εὐπειθῇ καὶ εὐήμιον, καὶ διὰ τὸ θερμὸν αὐτοῦ καὶ εὐζήλωτον, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς οὗτος αὐτὸς ὁ Πέτρος ἐκέκτετο· οὐκ ἐξ εὐκολίας δὲ οὐδὲ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπέδραμεν, μὴ τοῦτό τις ὑψυπνεύσῃ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ πολλὰ ζητήσας καὶ τὸν ἀδελφὸν ἀνακρίνας, οὕτω τὸν λόγον παρεδέξατο· ἀλλ’ οἱ Εὐαγγελισταὶ 10 τοῦτο ἐπιτέμνουσι, βραχυλογίας ἐπιμελούμενοι.

- 43 Ἐπειδὴ δὲ τῶν σημείων οὐχ ἦττον αἱ προφητεῖαι προσάγονται, ἄρχεται λοιπὸν ἐντεῦθεν ἀποκαλύπτειν τὰ τῆς θεότητος, καὶ κατὰ μικρὸν αὐτὴν παρανοίγειν ἀπὸ τῶν προρρήσεων. Ἐμβλέψας γὰρ αὐτῷ φησι· “σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ,” ἀπὸ τοῦ παρόντος καὶ 15 τὸ μέλλον πιστεύται· ὁ γὰρ τὸ ὄνομα εἰπὼν, δηλονότι καὶ τὸ μέλλον προῆδει, καὶ μετ’ ἐγκωμίου ἢ προρρήσεως· τοῦτο δὲ σὺ κολακεύοντος ἦν, ἀλλὰ τὸ μέλλον προλέγοντος, “σὺ κληθήσῃ “Κηφᾶς, ὃ ἐρμηνεύεται Πέτρος.” οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἐγὼ σε μετονομάσας, ὅπερ μείζονος ἦν ἐξουσίας, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ἐξ 20 ἀρχῆς τὰ τῆς αὐθεντείας ἐπιδείκνυσθαι ἅπαντα, ἀλλὰ τέως ταπεινότερον φθέγγεται.

Τίνος δὲ ἕνεκεν τοῦτον μὲν Πέτρον ὠνόμασε, τοὺς δὲ περὶ Ἰάκωβον υἱοὺς βροντῆς; ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ τὴν παλαιὰν αὐτὸς ἐστὶν ὁ δεδωκώς, ὁ^a τὰ ὀνόματα ὥσπερ καὶ τότε καὶ νῦν μετα- 25 ρυθμίζων· τὸν γὰρ Ἀβρὰμ Ἀβραὰμ ἐκάλεσε, καὶ τὴν Σάραν Σάρραν. Ὁ μὲν Ἀνδρέας ἀκούσας παρὰ τοῦ προδρόμου ἠκολούθησε τῷ Χριστῷ, καὶ ὁ Πέτρος παρὰ τοῦ Ἀνδρέα· ὁ δὲ Φίλιππος ὅθεν; παρ’ οὐδενὸς μαθὼν οὐδὲν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτὸν, “ἀκολούθει μοι,” ἐπείσθη τε εὐθέως, καὶ οὐκ ἀνε- 30 46 χύρην, ἀλλὰ κήρυξ ἑτέροις γίγνεται. Δραμὼν γὰρ ἐπὶ τὸν Ναθαναὴλ, “ὃν ἔγραψέ,” φησὶ “Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται, εὐρὴ “καμεν.” Πρῶτον μὲν διὰ τὸ τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου ἐργάσασθαι τι ἐν αὐτῷ· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸ μεμεριμνημένην διάνοιαν ἔχειν,

^a ὁ Cod.

καὶ συνεχῶς μελετᾷν τὰ Μωυσέως, καὶ προσδοκᾷν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ. καὶ γὰρ τὸ “εὐρήκαμεν” ζητούντων ἐστὶν αἰεὶ.

Λέγει δὲ καὶ τὴν κόμην τοῦ Φιλίππου ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἵνα μάθωμεν κἀντεῦθεν τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν· ὅτι ἀπὸ τῆς οὐδένα φεροῦσης καρπὸν τοὺς τῶν μαθητῶν ἐγκρίτους ἐξελέξατο. Ἐπὶ 5 δὲ τὸν Μωϋσέα καὶ τοὺς προφῆτας τὸν Ναθαναὴλ ὁ Φίλιππος παρέπεμψεν, ἵνα ἀξιόπιστον ποιήσῃ τὸ κήρυγμα· καὶ γὰρ ἦν ἀκριβῆς καὶ πάντα διεσκεμμένος ὁ Ναθαναὴλ μετὰ ἀληθείαν, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησεν αὐτῷ, καὶ τὸ ἔργον ἔδειξεν. Ὅτι δὲ “τοῦ Ἰωσήφ” εἶπεν, ἐπειδὴ τούτου τέως εἶναι παῖς ἐνομίζετο. 10 Λέγει δὲ “ἐκ Ναζαρετ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι;” διὰ τὸ ἀκοῦσαι αὐτὸν ἐκ τῶν γραφῶν ὅτι ἐκ Βηθλεὲμ δεῖ ἔλθεῖν τὸν Χριστόν. Τὸ δὲ “ἔρχον καὶ ἴδε” φησὶν ὁ Φίλιππος, εἰδὼς οὐκ ἀποστησόμενον λοιπὸν, ἂν τῶν ῥημάτων γεύσῃται καὶ τῆς διδασκαλίας Χριστοῦ. Ἐπαινεῖται δὲ παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ θαυμάζεται ὡς 15 ἀληθῶς Ἰσραηλῆτης δόλον οὐκ ἔχων, ἐπειδὴ οὐδὲν πρὸς χάριν οὐδὲ πρὸς ἀπέχθειαν ἐφθέγγετο· οὐ γὰρ ἀπιστοῦντος ἦν τὰ ῥήματα, ἀλλὰ ἀδεκάστου κρίσεως, ὅθεν καὶ ἦν ἐξ ἀρχῆς περὶ αὐτοῦ γνώμην εἶχεν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐκ Ναζαρετ, ταύτην ἔμεινε διατηρῶν. Πῶς αὐτὸν Ναζωραῖον οἱ προφῆται καλοῦσιν; ἀπὸ τῆς ἀνατροφῆς καὶ 20 τῆς ἐκεῖ διαγωγῆς. Τὸ δὲ εἰπεῖν, “πόθεν με γινώσκεις,” δείκνυσιν αὐτὸν ἄνθρωπον εὐσταθεῖ καὶ βεβηκότα, ὅτι περ οὐκ ἔχαινε τὰ τοῖς ἐπαίνοις, οὐδὲ τοῖς ἐγκωμίοις ἐπέδραμεν, ἀλλ’ ἐπιμένει ζητῶν καὶ ἀκριβέστερον διερευνώμενος, βουλόμενός τι μαθεῖν σαφέστερον.

25

- 49 Τί σημαίνει τὸ “πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φανῆσαι, ὄντα ὑπὸ τὴν “συκὴν εἰδὼν σε;” τὸ κατ’ αὐτὴν τὴν ὥραν, ὅτε ἐν τῇ συκῇ, οὐδεὶς παρόντος, μόνος ὁ Φίλιππος τῷ Ναθαναὴλ κατ’ ἰδίαν περὶ τοῦ Χριστοῦ διελέγετο. Πρὸ τοῦ πλησιάσαι δὲ εἶπεν, “ἴδε ἀνὴρ “Ἰσραηλῆτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἐστι” ὥστε μὴ ὑποπτον γενέσθαι 30 τὴν μαρτυρίαν, ὡς τοῦ Φιλίππου προδιαλεχθέντος τῷ Χριστῷ περὶ τε τῆς συκῆς, περὶ ᾧν τε ἐλάλησεν· ὅθεν ἐκεῖνος ἀπὸ τε τοῦ καιροῦ, ἀπὸ τε τοῦ τόπου, ἀπὸ τε τοῦ δένδρου, ἀπὸ τε τοῦ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐξετάσαι μετὰ ἀκριβείας, συνιδὼν τίς ἐστιν, ἀποκριθεὶς εἶπε· “ῥαββὶ, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς 35

“ τοῦ Ἰσραὴλ.” Ταῦτα δὲ ἀπὸ πολλῆς χαρᾶς ἐφθέγγετο· τοῦτ’ ἔστι, σὺ εἶ, φησὶν, ἐκεῖνος ὁ προσδοκώμενος, ὁ ζητούμενος, καὶ πρὸ τῆς διδασκαλίας.

Ἄξιον δὲ καὶ ζητῆσαι, τίνας ἔνεκεν Τιδὸν Θεοῦ εἰπὼν ὁ Ναθα-
ναὴλ, καὶ πρὸ τῶν σημείων, οὐκ ἑμακαρίσθη, καθάπερ καὶ ὁ 5
Πέτρος; ὅτι οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς διανοίας ἐκάτερος τὰ αὐτὰ
ἐφθέγγετο ῥήματα. Ὁ μὲν γὰρ Πέτρος ὡμολόγησεν Τιδὸν τοῦ
Θεοῦ, ὡς Θεὸν ἀληθῆ, ὁ δὲ Ναθαναὴλ ὡς ἄνθρωπον ψιλόν· καὶ
τοῦτο θῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν, “ σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ.”
ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Τιδός, οὐ τοῦ Ἰσραὴλ ἔστι μόνον βασιλεὺς, ἀλλὰ 10
καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν,
“ ἀπάρτι ὤψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεωγότα,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἀπὸ^b
αὐτὸν κατὰ μικρὸν ἀνάγει, καὶ ποιεῖ μηκέτι φαντάζεσθαι αὐτὸν
ἄνθρωπον ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀγγέλων δεσπότην αὐτὸν ὁμολο-
γῆσαι. ὧς γὰρ Ἀγγελοι διακονοῦσι, καὶ ἐφ’ ὃν Ἀγγελοι ἀναβαί- 15
νουσι καὶ καταβαίνουσι, πῶς ἄνθρωπος οὗτος ἂν εἴη ψιλός;

Ταῦτα δὲ τὰ περὶ τῶν Ἀγγέλων, ἐκβήσεσθαι ἔμελλεν ἐπὶ τοῦ
σταυροῦ καὶ τῆς ἀναλήψεως.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τοῦ ἐν Κανῷ γάμου.

20

- 1 Καλοῦσιν εἰς τὸν γάμον τὸν Κύριον, οὐχ ὡς θαύματα ἰδόντες,
οὐδὲ ὡς μέγαν^d τινὰ, ἀλλ’ ἀπλῶς ὡς γνώριμον· ὅθεν τοῦτο σημαί-
νων ὁ Εὐαγγελιστὴς φησί· “ ἦν δὲ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ καὶ οἱ
“ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐκεῖ” ὥσπερ οὖν ἐκείνην καὶ τοὺς ἀδελφούς,
οὕτω καὶ τὸν Ἰησοῦν ἐκάλεσαν· αὐτὸς δὲ παραγίγνεται, ἐπειδὴ 25
οὐκ εἰς τὴν ἀξίαν ἐώρα τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν εὐεργεσίαν
τὴν ἡμετέραν. Ὁ γὰρ μὴ ἀπαξιώσας γενέσθαι δοῦλος, πολλῶ
μᾶλλον οὐκ ἂν ἀπηξίωσε εἰς γάμον ἐλθεῖν. Πόθεν ἐπῆλθε δὲ τῇ
μητρὶ αὐτοῦ μεγάλα λογίσασθαι περὶ αὐτοῦ “ οἶνον οὐκ ἔχουσι;”
πρῶτον μὲν ἡ σύλληψις, καὶ τὰ περὶ τὴν σύλληψιν γεγόμενα 30
ἅπαντα· οὐδὲ γὰρ παῖς ὢν ἐθαυματούργησεν, ἡ καὶ ἐν σημείων
ἐποίησεν, ἐπειδὴ ἔμελλεν ἂν πανταχοῦ ἀπελθεῖν ἡ ἀκοῇ αὐτοῦ.
ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸ ἀκηκοέναι αὐτὴν, ὅτι ὁ Ἰωάννης δι’ αὐτὸν

^b Est lac. in Cod.

^c ὡς Cod.

^d μεγάλη Cod.

ἦλθε, καὶ ὅτι αὐτῶν ἐμαρτύρησε, καὶ ὅτι μαθητὴν ἔσχε, διὰ τοῦτο λοιπὸν θαρροῦσα παρακαλεῖ· ἐβούλετο γὰρ καὶ ἐκείνην καταθέσθαι χάριν, καὶ ἐαυτὴν λαμπροτέραν ποιῆσαι διὰ τοῦ παιδός. Τὸ δὲ “τί ἐμοὶ καὶ σοὶ γύναι;” ταύτης ἕνεκεν τῆς προφάσεως ἔλεγεν, ὥστε μὴ ὑποπτευθῆναι τὸ γινόμενον θαῦμα. καὶ γὰρ οὐ παρὰ τῆς 5 μητρὸς παρακληθῆναι ἐχρῆν, ἀλλὰ παρὰ τῶν δεομένων· ἡ γὰρ παρὰ τῶν οἰκείων γινόμενη παράκλησις σκάνδαλον τίκτει τοῖς ὀρθῶσι, καὶ μεγάλα ἢ τὰ γεγόμενα, ὅτ’ ἂν δὲ οἱ χρεῖαν ἔχοντες αὐτοὶ δέωνται, ἀνύποπτον τὸ πρᾶγμα γίνεται, καὶ καθαρὸς ὁ ἔπαινος.

10

5 Τὸ δὲ “οὐπω ἡ ὥρα μου ἦκει,” οὐκ ἀνάγκη καιρῶν ὑποκείμενος, οὐδὲ ὥρας παρατηρούμενος, πῶς γὰρ ὁ τῶν καιρῶν πειρητὴς καὶ χρόνων καὶ αἰώνων δημιουργός; ἀλλ’ ὅτι πάντα μετὰ τοῦ καιροῦ τοῦ προσήκοντος ἐργάζεται, οὐχ ὁ μὲν πάντα ποιῶν, ἐπεὶ σύγχυσίς τις ἔμελλεν εἶναι καὶ ἀταξία. Ἐπεὶ οὖν ἄδηλον ἦν 15 τοῖς πολλοῖς, καὶ οὐδὲ τῶν μαθητῶν τὸν χορὸν πάντα εἶχεν, ἀλλ’ οὐδὲ οἱ ἐν τῷ γάμῳ αὐτὸν ἠδεσαν; ἡ γὰρ ἂν αὐτοὶ προσῆλθον καὶ περὶ τοῦ οἴνου παρεκάλουν ἐν χρεῖᾳ καταστάντες, διὰ τοῦτό φησιν, “οὐπω ἦκει ἡ ὥρα μου.” Τίνος δὲ ἕνεκεν εἰπὼν, “οὐπω ἦκει ἡ “ὥρα μου,” καὶ παραιτησάμενος, ἔπραξε; δεικνὺς μὲν τοῦ μὴ 20 ὥρα αὐτὸν ὑποκεῖσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν μητέρα τιμῶν, ἵνα μὴ δόξῃ ἐπιπολὺ ἀντιλέγειν καὶ καταισχύνειν αὐτήν, καὶ ἵνα μὴ ἀσθενείας λάβῃ ὑπόνοιαν. Τοῖς δὲ διακόνοις εἶπεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, “ὅ τι ἂν λέγῃ ὑμῖν, ποιήσατε,” ὥστε πλείονα γενέσθαι τὴν αἴτησιν. Δεῖ γὰρ εἰδέναι ὅτι οὐκ ἀσθενείας ἦν ἡ παραίτησις, ἀλλὰ 25 τοῦ μὴ δόξαι ἐπιρρίπτειν ἐαυτὸν τοῖς θαυματουργοῖς.

6 Οὐχ ἀπλῶς δὲ εἶπε “κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων,” ἀλλ’ ἵνα μὴ τινες τῶν ἀπίστων ὑποπτεύσωσιν ὅτι τρυγία τις ἐναπομείνασα, εἴτα τοῦ ὕδατος ἐπιβληθέντος καὶ κραθέντος, οἶνος λεπτότατος γέγονε, δείκνυσιν ὅτι οὐδέποτε ἐκεῖνα γέγονεν οἶνου δοχεῖα· 30 ἐπειδὴ γὰρ ἄνδρος ἦν ἡ Παλαιστίνη, καὶ οὐκ ἦν πολλαχοῦ κρήνην εὐρίσκειν, ἐπλήρουν αἰεὶ τὴν ὑδρίαν ὕδατος, ὥστε μὴ τρέχειν εἰς πισταμοὺς, εἴ ποτε ἀκάθαρτοι γένοιτο, ἀλλ’ ἐγγύθεν ἔχειν τοῦ καθαρμοῦ τὸν τρόπον. οὐκ ἐποίησε δὲ τὸ τοῦτου παραδοξότερον πρὶν γεμισθῆναι τὴν ὑδρίαν ὕδατος, ἐξ οὐκ ὄντος οἴνου δημιουρ- 35

γῆσας, ὅπως εὐπαράδεκτον μᾶλλον τὸ θαῦμα γένηται. Διὰ τοῦτο τοῖνυν ἐν ἅπασι τῶν θαυμάτων περικόπτει τὸ μέγεθος ἐκῶν. Οὐ παρήγαγε δὲ αὐτὸς τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ τοῖς διακόνους συνεχώρησε τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα αὐτοὺς μάρτυρας ἔχῃ τοῦ γινομένου.

ἈΜΜΑΝΙΟΤ. Ὁ μετρητὴς ποιεῖ ξέστας ἑκατὸν πεντήκοντα. 5 Διὰ δὲ τοῦ μὴ εἰπεῖν τινὰς, ὅτι μεθύοντων ἀνθρώπων ὁ σύλλογος ἦν, καὶ ἡ αἴσθησις αὐτῶν διεφθαρμένη καὶ οὐχ ἰκανὴ διακρίναι πότερον ὕδωρ ἢ οἶνος εἶναι τὸ ποτὸν, διὰ τοῦτο κελεύει τῷ ἀρχι-τρικλίνῳ δοθῆναι τῷ νήφοντι· καὶ γὰρ οἱ τοιαύτην διακονίαν, ὡς ἐπίστασθε, πεπιστευμένοι, μάλιστα εἰσὶν οἱ νήφοντες, ὥστε ἐν 10 κόσμῳ καὶ τάξει πάντα διατίθεσθαι αὐτούς.

- 10 Τίνος ἕνεκεν τὸν νυμφίον ἐφώνησεν ὁ ἀρχιτρικλίνος, οὐ τοὺς διακόνους; οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ θαῦμα ἐξεκαλύφθη. κατ' οἰκονομίαν τινὰ γέγονε τοῦτο. ἡρέμα γὰρ καὶ κατὰ μικρὸν ὁ Χριστὸς ἐβούλετο γνωσθῆναι τὸ σημεῖον. Εἰ γὰρ τότε ἐλέχθη, οὐκ ἂν 15 οἱ διάκονοι διηγούμενοι ταῦτα ἐπιστεύθηναν, ἀλλ' ἔδοξαν ἂν μαίνεσθαι, ἀνθρώπῳ ψιλῷ εἶναι δοκοῦντι τοιαῦτα μαρτυροῦντες.

Αὐτοὶ μὲν γὰρ οἱ διάκονοι διὰ τῆς πείρας τὸ σαφὲς ἔγνωσαν, ἑτέροις δὲ πιστοῦσθαι, οὐκ ἦσαν ἱκανοὶ τότε· διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτὸς ἐξεκάλυπεν ἅπασι παραχρῆμα, οὔτε ἐκεῖνοι τότε εἶπον· 20 μετὰ γὰρ τὴν τῶν σημείων ἐπίδειξιν, καὶ τοῦτο ἔμελλεν εἶναι πιστόν. ὅθεν καὶ ὁ βασιλικὸς διὰ τοῦτο αὐτὸν πρὸς τὴν τοῦ παιδὸς ὑγιείαν προσεκαλέσατο, διὰ τὸ μαθεῖν τοῦτο αὐτὸν πεποιηκέναι τὸ σημεῖον· ὅπερ καὶ παρὰ δὴλον ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν “ὅπου “ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον.” οὐχ ἀπλῶς δὲ οἶνον ἐποίησε, ἀλλ' οἶνον 25 κάλλιστον. τοιαῦτα γὰρ τοῦ Χριστοῦ τὰ θαύματα, πολλῶν τῶν διὰ τῆς φύσεως τελουμένων ὠραιότερα γίνεται καὶ βελτίω. Τοῦ μὲν οὖν τὸ ὕδωρ οἶνον ποιῆσαι τοὺς διακόνους μάρτυρας εἶχε, τὸ δὲ καλὸν γενέσθαι, τὸν ἀρχιτρικλίνον καὶ τὸν νυμφίον· ὥστε σαφέστερα γέγονε τοῦ χρόνου προϊόντος, καθάπερ καὶ ἕτερα πλεῖστα 30 τῶν σημείων ὡς πρότερον ἀμυδροτέρως δειχθέντα. ὅτι δὲ εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴν, “ταύτην ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς “ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας,” εἶπον καὶ πρόωγ, ὅτι τινὲς καὶ ἀρχὴν ταύτην εἶναί φασιν, εἰ καὶ πρόσκειται τὸ ἐν Κανᾷ. Ἐγὼ δὲ ὑπὲρ τούτου μὲν οὐδὲν ἀκριβολογησαίμην, ἀλλ' ὅτι μὲν μετὰ τὸ 35

βάπτισμα τῶν σημείων ἤρξατο, καὶ ἔμπροσθεν ἐδηλώσαμεν εἴτε δὲ τοῦτο, εἴτε ἕτερον σημεῖον ἐγένετο πρότερον, οὐ σφοδρὰ διίσχυρίζεσθαι ἀναγκαῖον εἶναι μοι δοκεῖ.

Πῶς δὲ “ἐφάνέρωσε τὴν δοξάν αὐτοῦ;” οὐδὲ γὰρ πολλοὶ προσεῖχον τότε τῷ γεγεννημένῳ^α, εἰ μὴ οἱ διάκονοι καὶ ὁ ἀρχιτρίκλινος 5 καὶ ὁ νυμφίος. ἀλλ’ εἰ καὶ μὴ τότε, ἀλλ’ ὕστερον ἔμελλον τὸ θαῦμα ἀκούσεσθαι ἅπαντες, ὅθεν καὶ μέχρι τοῦ νῦν ᾄδεται καὶ οὐ διέλαθεν.

Πῶς δὲ “καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν” οἱ καὶ πρὸ τούτου θαυμάζοντες αὐτόν; ὅτι περ τότε προσθήκη ἐδέξαντό τινα 10 τῆς εἰς αὐτόν πίστεως. Διὰ τί κατέβη εἰς Καπερναοὺμ ὁ Χριστὸς μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν; διὰ τὴν εἰς μητέρα τιμὴν, ὅπως ἀποκαταστήσῃ αὐτὴν καὶ τοὺς ἀδελφούς, ἵνα μὴ πανταχοῦ αὐτούς τε καὶ αὐτὴν ἐπισύρῃται, καὶ οὕτως πάλιν ἐπιλάβῃται τῶν θαυμάτων. καὶ γὰρ διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐ μετὰ 15 πολλὰς ἡμέρας ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα.

- 12 Πόθεν δὲ τοῦτο δηλόν, ὅτι διὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καπερναοὺμ; ἐκ τοῦ μηδὲ ἐν θαῦμα ἐργάσασθαι ἐν αὐτῇ, οὐ γὰρ ὑγιῶς πρὸς αὐτόν εἶχον οἱ τὴν πόλιν ἐκείνην οἰκοῦντες, διὰ τὸ σφοδρὰ ὑπάρχειν αὐτοὺς διεφθαρμένους· καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Χριστὸς εἰπὼν, 20 “καὶ σὺ Καπερναοὺμ ἡ ἕως τῶν οὐρανῶν ὑψωθείσα,” κ. τ. ε.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τῶν ἐκκληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ.

- 13 Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὸν Εὐαγγελιστὴν τὸ “ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ “Πάσχα τῶν Ἰουδαίων,” δείκνυσιν ἡμῖν ὅτι οὐ πρὸ πολλῶν πάνυ 25 ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἐβαπτίσατο. Ἀνελθὼν δὲ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ποιεῖ πρᾶγμα πολλῆς αὐθεντείας γέμον· φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι “εὔρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βοῦς καὶ πρόβατα” καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ οὗτος μὲν ὁ Εὐαγγελιστής φησιν, ὅτι ἐκβάλλων τοὺς καπήλους καὶ ἐκείνους καὶ τοὺς ἐκεῖ διατρίβοντας, ἔλεγε πρὸς 30 αὐτούς, “μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου” ἔτερος δὲ Εὐαγγελιστής “σπήλαιον ληστῶν,” ὅθεν ζητητέον εἰ κατὰ τὸν

^α Sic.

αὐτὸν καιρὸν ἀμφοτέρω γέγονεν, ἀλλ' οὐκ ἔστιν. ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς αὐτὸ τὸ πάθος ἐλθὼν τοῦτο ποιεῖ διὸ καὶ σφοδρότερον τοῖς λόγοις χρώμενος “σπήλαιον ληστῶν” ἐκάλεσεν· ἐνταῦθα δὲ ἐν προσιμίοις ὧν τῶν σημείων, ὑφειμένως τῇ ἐπιτιμῇσε κέχρηται· ὅθεν εἰκὸς δεύτερον τοῦτο γεγενῆσθαι. 5

Ἐκεῖνο δὲ ἄξιον ζητῆσαι, τίνας ἔνεκεν αὐτὸς τοῦτο πεποίηκεν; ἐπειδὴ ἔμελλεν ἐν σαββάτῳ θεραπεύειν, καὶ πολλὰ ἕτερα ποιεῖν, ἃ ἐδόκει τῶν νόμων παράβασις εἶναι, ἵνα μὴ δόξη ὡς ἀντιθέος τις καὶ ἐξ ἐναντίας ἦκων τῷ Πατρὶ, ταῦτα ποιεῖν, ἐντεῦθεν τῆς τοιαύτης ὑπονοίας ποιεῖται τὴν διόρθωσιν· οὐ γὰρ ἂν ὁ τοσοῦτον ζῆλον 10 ἐπιδειξάμενος ὑπὲρ τοῦ οἴκου, τὸν τοῦ οἴκου δεσπότην ἠθέτησε· καὶ οὐδὲ ἀπλῶς ἐξέβαλεν, ἀλλὰ παρακεκινδυνευμένως· καὶ γὰρ τὰς τραπέζας ἀνέτρεψε, καὶ τὸ ἀργύριον ἐξέχυσε· οὐκ ἂν οὖν ὁ εἰς κινδύνους ρίπτων ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς εὐκοσμίας τοῦ οἴκου, τοῦ δεσπότου τοῦ οἴκου κατεφρόνησε· καὶ οὐδὲ εἶπεν ἀπλῶς τὸν οἶκον 15 τὸν ἅγιον, ἀλλὰ “τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου.”

- 18 Τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτοῦς, “τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα “ποιεῖς;” τὴν ἐσχάτην ἀνσταν αὐτοῖς ἐμφαίνει. ποίου γὰρ σημείου χρεία ἦν, ὥστε τὰ κακῶς γεγόμενα παῦσαι, καὶ τὸν οἶκον ἀπαλλάξαι τοσαύτης αἰσχύνης; Αὐτὸ γὰρ τὸ τοσοῦτον λαὸν 20 ἐκβάλλειν ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, μέγιστον σημεῖον ἦν ἀρετῆς· καὶ εἰ μὲν εὐγνωμόνως διέκειντο, ὡς οἱ μαθηταί, εὐθέως ἂν ἐμνήθησαν τὸ “ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεται με” ὡς δὲ τῆς ἀληθείας ἀμέτοχοι, σημεῖον ἐπεζήτουν· ὅθεν φησὶ πρὸς αὐτοὺς, “λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον” καὶ τὰ ἐξῆς. 25

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ἐρανίζονται κατὰ βραχὺ τὸ ἐν γνώσει τέλειον οἱ μαθηταί, καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεσι τὰ γεγραμμένα συμβάλλοντες, πολλὴν ἤδη δεικνύουσι τὴν ἐπὶ τὸ μείζον ἐπίδοσιν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Ἀντὶ τοῦ, εἰ ὡς Υἱὸς ὧν τοῦ Θεοῦ τὰ σαρκικά ἐκβάλλεις, πείσον ἡμᾶς διὰ σημείου ὅτι ἐκ Θεοῦ 30 ἐπέμφθης. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὅτι “λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον,” ἵνα δεῖξη ὅτι προγινώσκει τὰ μετὰ ταῦτα ἐσόμενα. Εἰ γὰρ καὶ τότε μὲν ἠπόρουν τὸ τί ἂν εἴη τοῦτο, οἱ δὲ ἀμφέβαλλον, ἀλλ' ὕστερον ἐπέγνωσαν μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Οὐ προτρέπει αὐτοὺς εἰς μαιφονίαν, “λύσατε 35

“ τὸν ναὸν τούτων,” εἰπὼν, ἀλλ’ ἐπεὶ περ ἦδαι δράσοντας ἀνυπερθέτως αὐτὸ, τὸ συμβησόμενον ὑπαινίττεται.

- 20 Εἰπόντες δὲ ἐκεῖνοι ὅτι “ ἐν τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν ὠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος” τὴν ὑστέραν οἰκοδομὴν ἐδήλωσαν· ἡ γὰρ πρώτη εἰς εἴκοσι ἐτῶν ἀπηρτίσθη χρόνῳ. Μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναι 5 αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἔλεγεν, ἐπεὶ δὴ τότε δύο ἦν αὐτοῖς τὰ προισταμένα τέως, ἐν μὲν τὸ τῆς ἀναστάσεως, ἕτερον δὲ τὸ τούτου μεῖζον, εἰ Θεὸς ἦν ὁ ἐνοικῶν ἅπερ ἀμφότερα ἠνίζατο εἰπὼν, “ λύσατε καὶ ἐγερῶ.” 10

Τίνας λέγει τούτους τοὺς πιστεύσαντας εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὅτε ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ Πάσχα ἦν; τοὺς πρὸς ὀλίγον ἀντεχομένους τότε τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πάλιν αὐτῆς ἐκπίπτοντας. καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων τῶν τότε οἱ μὲν τοιοῦτοι ὑπῆρχον, οἱ δὲ τῇ πλάνῃ προσεῖχον· ὅτι γὰρ οὕτω γνησίως πιστευσάντων ἦσαν ἐκεῖ- 15 νοι δείκνυσιν ἡ ἐπαγωγή· φησὶ γὰρ, “ αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ “ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ὡς γὰρ ἐμβατεύων ταῖς καρδίαις, τὴν πρόσκαιρον αὐτῶν θερμότητα εἰδὼς σαφῶς, οὐκ ἐθάρρει αὐτοῖς, οὐδὲ ἐνεχείριζε πάντα τὰ δόγματα ὡς ἤδη πιστοῖς γενομένοις. 20

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ Νικοδήμου.

- 1 Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ Νικόδημος; ὁ καὶ ἐν μέσῳ τῷ τοῦ Εὐαγγελίου φαινόμενος ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ λαλῶν οὕτως, “ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει “ οὐδένα, ἂν μὴ πρότερον ἀκούσῃ.” καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν δὲ 25 πολλὴν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς τοῦ δεσποτικοῦ σώματος φαίνεται κηδεῖαν ποιούμενος. διέκειτο μὲν οὖν περὶ τὸν Χριστὸν, ἀλλ’ οὐχ ὡς ἐχρῆν. ἔτι γὰρ τῆς Ἰουδαϊκῆς εἶχετο ἀσθενείας· διὰ τοῦτο καὶ νυκτὸς ἦλθε δεδοικῶς ἐν ἡμέρᾳ τούτου ποιῆσαι. ἀλλ’ ὁ φιλόανθρωπος Χριστὸς οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἀπώσατο, οὐδὲ εἰπόντι ὅτι ἀπὸ Θεοῦ 30 ἐλήλυθε διδάσκαλος, διήλεγξεν αὐτὸν λέγων, τί οὖν νύκτωρ ἔρχῃ πρὸς τὸν τὰ τοῦ Θεοῦ λέγοντα, καὶ ἐκεῖθεν ἦκοντα;

Δείκνυσιν δὲ καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸν Νικόδημον, “ ὅτι οὐδεὶς “ δύναται τὰ σημεῖα ταῦτα ποιεῖν, ἂ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς

“ἢ μετ’ αὐτοῦ,” ὅτι ἀνθρωπίνην περὶ αὐτοῦ τὴν διάνοιαν εἶχε, καὶ ὡς περὶ προφήτου διαλέγεται.

- 3 Τί ἔστιν “ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν “ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ;” ἐὰν μὴ μετὰσχῃ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ διὰ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, οὐ δύναται περὶ ἐμοῦ, φησί, 5 δόξαν τὴν προσήκουσαν λαβεῖν. Ὁ γὰρ νῦν ἔχεις δόξαν περὶ ἐμοῦ, οὐ πνευματικὴ ἔστιν, ἀλλὰ ψυχικὴ, καὶ οὐ μόνος σὺ, ἀλλὰ πάντες οἱ ἄλλοι ἕτεροι ἢ τοιαῦτα περὶ ἐμοῦ δοξάζοντες, ἔξω τῆς βασιλείας ἐστί. Τὸ δὲ “ἄνωθεν” ἐκ τοῦ οὐρανοῦ οὐ δηλοῖ. Τίνας ἐνεκεν εἶπε, “πῶς δύναται γεννηθῆναι ἄνθρωπος, γέροντος ὧν;” ἀπὸ 10 πολλῆς ἐκπλήξεως, ἀκούων μείζονα ἢ παρὰ ἀνθρώπου. Τὸ δὲ πῶς τοῦτο; τῶν μὴ σφοδρὰ πιστευόντων ἐστίν· ὅθεν καὶ καταγέλαστα τὰ ῥήματα φαίνονται. οὐδὲ γὰρ ἐνενόησε γέννησιν πνευματικὴν, ἀλλ’ εἰς τὴν σωματικὴν γαστέρα καθεῖλκυσε τῆς σαρκὸς τὸ μέγα δόγμα καὶ ὑψηλόν, εἰπὼν, “μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μη- 15 “τρὸς,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Δύο δὲ ἦν τὰ θορυβοῦντα καὶ ἀποροῦντα αὐτὸν, ἡ τε γέννησις ἡ πνευματικὴ, ἡ τε βασιλεία· οὐδὲ γὰρ ὄνομα βασιλεῖ οὐρανῶν ἠκούσθη ποτὲ παρὰ Ἰουδαίοις, ἀλλὰ τίνας περὶ τὸ πρότερον ἵσταται, ὃ μάλιστα αὐτοῦ τὴν διάνοιαν κατέσεισε. Διὸ καὶ ὁ 20 Χριστὸς σαφέστερον ἀποκαλύπτει νῦν τῆς γεννήσεως τρόπον εἰπὼν, “ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ γὰρ μήπω, φησί, λαβὼν τὸ δεσποτικὸν σύμβολον, τὸ τοῦ θανάτου φορεῖ ἔνδυμα, τὸ τῆς κατάρας, τὸ τῆς φθορᾶς. Εἰ γὰρ καὶ ὕδωρ ὑπόκειται, ἀλλὰ θεῖα ἐν αὐτῷ τελεῖται σύμβολα τάφου 25 νέκρωσις καὶ ἀνάστασις καὶ ζωὴ· καὶ ταῦτα ὁμοῦ γίνεται ἅπαντα. ἐπὶ πλεῖον δὲ αὐτὸν ἀπάγων τῶν αἰσθητῶν φησί, “τὸ γεγεννη- “μένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστὶ, τὸ δὲ γεγεννημένον ἐκ τοῦ “πνεύματος πνεῦμά ἐστι,” τοῦτ’ ἐστὶ πνευματικόν ἐστι· γέννησιν γὰρ ἐνταῦθα τὴν κατὰ τιμὴν καὶ χάριν λέγει. 30

- 7 Διὰ τί εἶπεν αὐτῷ, “μὴ θαυμάσης;” διὰ τὸ ἰδεῖν αὐτὸν ἔτι θορυβοῦμενον, διὸ καὶ ἐπ’ αἰσθητὸν ἄγει παραδειγμα τὸν λόγον μέσον σώματός τε καὶ ἀσωμάτων, λέγων δὴ τοῦ ἀνέμου τὴν φορὰν, εἰπὼν, “τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ.” τοῦτο δὲ φησιν εὐχ ὡς προ- αἰρέσιν τινὰ τοῦ ἀνέμου ἔχοντος, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ φύσεως φορὰν, 35

τὴν ἀκώλυτον καὶ μετ' ἐξουσίας γινομένην. “καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ
“ἀκούεις,” τουτέστι τὸν πάταγον. Τὸ δὲ “οὐκ οἶδε, πόθεν ἔρχε-
“ται καὶ ποῦ ὑπάγει,” τὸ ἀκάθεκτον δηλοῖ τοῦ ἀνέμου, καὶ ὅτι
διαχεῖται πανταχοῦ, καὶ ὁ κωλύων οὐδεὶς τῇδε κακεῖσε φέρεσθαι.

Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, “οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ 5
“πνεύματος,” τὸ συμπέρασμα ἅπαν ἐδήλωσεν. Εἰ γὰρ τούτου
φησὶ τοῦ πνεύματος, τουτέστι τοῦ ἀνέμου, οὗ τὴν αἴσθησιν δέχῃ
τῇ ἀκοῇ, τὴν ὁρμὴν ἐρμηνεύσαι οὐκ οἶδας, οὐδὲ τὴν ὁδὸν, πῶς τὴν
ἀπὸ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν περιεργάζῃ; καὶ εἰ ὅπου θέλει
οὗτος ὁ ἄνεμος πνεῖ, πόσῳ μᾶλλον ἢ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάρις 10
οὐ δυνήσεται νόμῳ φύσεως κατασχεθῆναι, οὐδὲ ὅροις σωματικῆς
γεννήσεως; εἰ τοίνυν τὸν ἄνεμον οὐκ ἀσχάλλεις, φησὶν, ὅτι μὴ
ὁρᾷς, οὐδὲ ἀπιστεῖς διὰ τοῦτο, τί δήποτε περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ
Ἁγίου ἀκούων ἰλιγγιᾷς, καὶ τοσαύτας ἀπαιτεῖς εὐθύνas; Διὰ δὲ
τοῦ εἰπεῖν τὸν Νικόδημον, “πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι;” μαν- 15
θάνομεν ἐπὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς εὐτελείας αὐτὸν ἔτι ἐμμένοντα ταῦτα
λέγειν. Διὰ τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, “σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ
“Ἰσραὴλ, καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις;” δείκνυσιν αὐτὸν ἀπὸ ἀφε-
λείας ταῦτα φθεγξάμενον. Εἰ γὰρ ἀναμνησθῇς, φησὶ, τὰ ἐν τῇ
παλαιᾷ παράδοξά θαύματα γεγόμενα, ἀπὸ τε τοῦ πρώτου ἀνθρώπου 20
πῶς ἐπλάσθη, καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἡ γυνή, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ,
καὶ ἐν τῇ ἐρυθρᾷ, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πῶς στεῖραι ἔτεκον, καὶ
τὰ τούτοις ὅμοια, ὡς ὢν διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ, οὐδ' ἂν καὶ
περὶ ὧν λέγω νῦν ἀπιστήσης.

11 Τὸ δὲ, “ὃ οἶδαμεν λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἐώρακαμεν μαρτυροῦμεν,” 25
οὐκ ὄψιν αἰσθητὴν ἐμφῆναι βουλόμενος τοῦτό φησιν, ἀλλὰ τὴν
ἀκριβῆ γέννησιν. τὸ δὲ “οἶδαμεν” ἦτοι περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ
Πατρὸς λέγει, ἢ περὶ ἑαυτοῦ μόνον.

Καὶ οὐδὲ οὕτω, φησὶ, “τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν λαμβάνετε” τὸ
συμβησόμενον, ἡγουν τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν προαναφωνῶν, “εἰ τὰ 30
“ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν,” τουτέστι περὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῆς
κατὰ χάριν γεννήσεως, “καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε, πῶς ἂν εἶπω
“ὑμῖν τὰ ἐπουράνια,” τουτέστι, περὶ τῆς ἀπορρήτου καὶ ἀφάτου
γεννήσεως πιστεύσετε;

12 Τὸ δὲ “ἐπίγειον” ἐνταῦθα, τινὲς μὲν φασὶ περὶ τοῦ ἀνέμου 35

εἰρῆσθαι, τουτέστιν, εἰ ὑποδείγμα ἀπὸ τῶν ἐπιγείων δέδωκα, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπέισθητε, πῶς δυνησέσθε τὰ ἀνώτερα μαθεῖν; εἰ δὲ τὸ βάπτισμα ἐπίγειον ἐνταῦθα καλεῖ, διὰ τὸ ἐν τῇ γῇ τελεῖσθαι πρὸς ἁγιασμὸν τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων ἀνθρώπων. Ἐπίγειος καλεῖται ἢ τοῦ λουτροῦ γέννησις, πρὸς σύγκρισιν τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦς τῆς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γενομένης. “οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἵνα τὸν Νικόδημον διορθώσῃται. Ἐπεὶ γὰρ εἶπεν ἐκεῖνος, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθε διδάσκαλος, τούτου χάριν τοῦτό φησιν, ὅτι μὴ νομίζετέ με διδάσκαλον ὡς τοὺς πολλοὺς τῶν προφητῶν ἀπὸ γῆς ὄντας, ἐξ οὐρανοῦ γὰρ 10 πάρειμι νῦν.

- 14 Τὸν δὲ ἀνθρώπου ἐνταῦθα οὐ τὴν σάρκα ἐκάλεσεν, ἀλλ’ ἀπὸ τῆς ἐλάττονος οὐσίας ἑαυτὸν, ἵν’ οὕτως εἶπω, τῆς ἀνθρωπότητος ὠνόμασε νῦν· καὶ γὰρ τοῦτο ἔθος αὐτῷ πολλάκις μὲν ἀπὸ τῆς θεότητος, πολλάκις δὲ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ πᾶν καλεῖν. 15 Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι μέλλω σταυροῦσθαι, ἀλλ’ ἐπὶ τὸν παλαιὸν τύπον παρέπεμψε τοὺς ἀκροατὰς εἰπὼν, “καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσε “τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ.” πρῶτον μὲν ἵνα μάθωμεν, ὅτι συγγενῇ τὰ παλαιὰ τοῖς καινοῖς, καὶ οὐκ ἀλλότρια τούτων ἐκεῖνα” ἔπειτα ἵνα γινώσκωμεν, ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται· πρὸς τούτοις δὲ 20 ἵνα λογιζώμεθα τοῦτο ἅπαντες, ὅτι εἰ πρὸς εἰκόνα χαλκῆν ὄφeos βλέποντες Ἰουδαῖοι διέφευγον θάνατον, πολλῷ μᾶλλον εἰς τὸν σταυρώμενον πιστεύοντες, μείζονος καταξιούμεθα σωτηρίας. Πρῶτον τοίνυν τὴν μεγίστην εἰς ἀνθρώπους γεγενημένην διὰ τοῦ βαπτίσματος εὐεργεσίαν, ἐπήγαγε καὶ τὴν ταύτης αἰτίαν, τὴν 25 διὰ τοῦ σταυροῦ.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Οὐκ ἔστιν οὐράνιον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, πάθεσι γὰρ ὑπόκειται, ὡς δὲ εἶς ὢν καὶ μετὰ σαρκὸς, λέγεται υἱὸς ἀνθρώπου.

ΤΟΤ’ ΑἲΤΟΤ. Ἀπὸ τῆς ἐλάττονος οὐσίας ὅλον ἑαυτὸν ὀνομάζει, 30 ὥσπερ καὶ ἀπὸ τῆς θεότητος ὅλον ἑαυτὸν καλεῖ.

ΤΟΤ’ ΑἲΤΟΤ. Ὡσπερ ὁ χαλκοῦς ὄφis οὐκ ἦν τὸ ἰοβόλον θηρίον, ἀλλ’ ὁμοίωμα τοῦ ἰοβόλου, οὕτω καὶ ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου, σὰρξ μὲν ἦν κατὰ ἀλήθειαν, εὐ μὴν σὰρξ ἁμαρτίας, ἀλλ’ ὁμοίωμα σαρκὸς ἁμαρτίας.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Τὸ ὑψωθῆναι δηλοῖ τὸ ἐμφανῆναι καὶ ἐπίσημον γενέσθαι τὸν Χριστόν.

16 Οὕτω γὰρ ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν.

ἈΠΟΔΙΝΑΡΙΟΤ. Ὁ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· μὴ θαυμάσης εἰ ἐγὼ 5 μέλλω ὑψοῦσθαι, ἵνα σωθῆτε ὑμεῖς· καὶ γὰρ τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκεῖ, καὶ οὕτως ὑμᾶς ἡγάπησεν, ὡς ὑπὲρ τῶν δούλων δοῦναι τὸν Υἱόν, καὶ δούλων ἀγνωμόνων^α, καίτοι οὐκ ἂν τις εὐδὲ ὑπὲρ φίλου τοῦτο ποιήσειεν.

ὩΡΙΓΕΝΟΤΣ. Παρακληθεῖς ὁ Θεὸς, ὑψωθῆναι τὸν ἑαυτοῦ Υἱόν 10 εὐδόκησεν, ἵνα πάντες οἱ διὰ πίστεως εἰς αὐτὸν ὀρῶντες, ἀπαλλάττονται τῆς τῶν πνευματικῶν ὀφεινῇ βλάβης, καὶ ζῶν αἰώνιον ἔχωσι· ζωὴ δὲ αἰώνιος οὐκ ἐστὶν ἡ κοινὴ, ἥτις καὶ ἐτέροις ζωαῖς ὑπάρχει, ἀλλ' ἐκ πίστεως καὶ τῆς λοιπῆς ἀρετῆς ἐγγιγνομένη.

Τὸ δὲ “ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται,” καὶ τὰ 15 ἐξῆς, δηλοῖ τὴν ἐκ τοῦ σταυροῦ σωτηρίαν, ὅτι οἱ μὲν πρὸς τὸν τύπον, ἦγουν τὸν χαλκοῦν ὄφιν, τότε βλέποντες Ἰουδαῖοι, τὸν πρόσκαιρον διέφευγον θάνατον, οἱ δὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τουτέστι τὸν σταυρὸν νῦν ὀρῶντες πιστοὶ, τὸν αἰώνιον διαφεύγωμεν θάνατον· καὶ τότε μὲν δῆγματα ὄφειν ἴατο ὁ κρεμάμενος ὄφιν, ἐνταῦθα δὲ 20 νῦν τοῦ νοητοῦ δράκοντος θεραπεύει τὰς πληγὰς ἐκ τῶν πιστῶν σταυρωθεὶς ὁ Χριστός.

Τὸ “οὕτως ἡγάπησεν,” εἰπὼν, πολλὴν δείκνυσιν τὴν ἐπίτασιν· καὶ τὸ “ὁ Θεὸς τὸν κόσμον,” πολὺ τὸ μέσον τῆς διαφορᾶς δημι- 25 ουργοῦ καὶ ποιήματος.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Ὡδὲ πάλιν κοινοποιεῖ τὸ πᾶν, οὐκ εἰδὼς χωρισμὸν μετὰ τὴν ἔνωσιν· τῆς γὰρ σαρκὸς τεθείσης ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, καὶ δοθείσης εἰς θάνατον, ὁ Υἱὸς λέγεται δεδόσθαι εἰς τὸν θάνατον, καίπερ ἀπαθὴς μείνας ὡς Θεός, τῆς αὐτοῦ μόνης πασχού- 30 σης τὰ ἴδια σαρκὸς, ὅτε συνεχώρει καὶ ἤθελεν.

Τοῦτ' αὐτοῦ. Οἱ Ἀρειανοὶ λέγουσιν, ὅτι διὰ τοῦτο καλεῖται ὁ Υἱὸς μονογενής, ὅτι μόνος ἐκ Θεοῦ γέγονε· πρὸς οὓς λεκτέον, ὅτι καὶ τὸν ἥλιον τινὲς λέγουσι μονογενῆ, καθὼς ὁ ἥλιος μόνος ἐστίν· ἀλλ' οὐκέτι καὶ Υἱός ἐστιν.

^α ἐγνωμ. Cod.

Καὶ τὸ προσθεῖναι τὸν Τίον αὐτοῦ τὸν μονογενῆ καὶ οὐ δοῦλον, οὐκ Ἄγγελον, τὴν τῆς ἀγάπης ὑπερβολὴν παρίστησιν. Εἰπὼν δὲ ὅτι “ἔδωκε” συνεσκιασμένως τὸ πάθος ἠνίξατο.

Ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ πάθους κέρδος σαφέστερον ποιῶν ἐπήγαγε λέγων, “ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ’ ἔχῃ ζωὴν 5 “αἰώνιον.” καὶ ἐπειδὴ δύο εἰσὶν αἱ Χριστοῦ παρουσίαι, ἡ ἡδὴ γεγεννημένη, καὶ ἡ μέλλουσα, περὶ τῆς προτέρας νῦν λέγει, ὅτι “οὐκ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Τίον αὐτοῦ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, “ἀλλ’ ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον.” ἐν γὰρ τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἐπὶ τὸ κρίναι παραγίγνεται, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ 10 ἔργα αὐτοῦ.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Οὐκ ἀπέστειλε, φησὶ, κατὰ Μωσέα νόμῳ κατακρίνων τὴν οἰκουμένην, οὐδὲ πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀμαρτίας εἰσφέρω τὴν ἐντολήν· οὐδὲ οἰκετικὴν ποιῶμαι τὴν διακονίαν, ἀλλὰ δεσπότην πρέπουσαν τὴν φιλανθρωπίαν εἰσφέρω· ἐλευθερῶ τὸ δοῦλον ὡς Τίος 15 καὶ κληρονόμος τοῦ Πατρὸς, μετασκευάζω τὸν καταδικάζοντα νόμον εἰς δικαιοῦσαν χάριν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Εἰ ἐπὶ τὸ κρίναι τὸν κόσμον ἐληλύθει ὁ Χριστὸς, πάντας κατέκρινεν· ἀλλὰ προηγουμένως ἦλθεν ἐπὶ τὸ σῶσαι τὸν κόσμον. κρίνει δὲ κατὰ τὸ συμβεβηκὸς τοὺς ἀπιστήσαντας. 20 οὐχ ὡς ὁ Μωϋσέως νόμος ἦλθε κατακρίναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι.

- 18 Τί ἐστίν, “ὁ πιστεύων εἰς τὸν Τίον οὐ κρίνεται;” τί οὖν, ἐὰν ἀκάθαρτον βίον ἔχῃ ἢ πράξεις οὐκ ἀγαθὰς; μάλιστα μὲν τοὺς τοιούτους, οὐδὲ γνησίους εἶναι πιστοὺς ὁ Παῦλός φησι, “Θεὸν γὰρ 25 “ὁμολογοῦσιν εἶδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται” πλὴν ἐνταῦθα ἐκεῖνο φησὶν, ὅτι κατ’ αὐτὸ τοῦτο οὐ κρίνεται, ἀλλὰ τῶν μὲν πονηρῶν ἔργων χαλεπωτέραν δώσει δίκην, ἀπιστίας δὲ ἕνεκεν οὐ κολάζεται διὰ τὸ πιστεῦσαι ἅπαξ.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Προτίθημι τοίνυν τῷ πιστεύοντι γέρας τὸ μὴ 30 καλεῖσθαι πρὸς κρίσιν, τῷ δὲ ἀπειθοῦντι κόλασιν· εἰς τὴν αὐτὴν καὶ μίαν δι’ ἀμφοῖν ἀναφέρων ὁδὸν, καὶ τοὺς μὲν ἐφεσεῖ τῇ περὶ τὴν χάριν, τοὺς δὲ φόβῳ τοῦ παθεῖν, ἐπὶ τὸ πιστεύειν εἶναι προθύμως συγκαλῶν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Σημειωτέον ὅτι καθολικῶς πᾶς ὁ μὴ πιστεύων 35

εἰς τὸν Χριστὸν κατάκριτός ἐστι τῇ κολάσει ἀποδοθησόμενος· οὐκοῦν οὔτε ἄγονται οὗτοι εἰς κρίσιν ὡς ἤδη κατακριθέντες· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου νοητέον, ὅτι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται, οὐ μόνον ὅτι αὐτὸς οὐκ ἐπίστευσεν, ἀλλὰ καὶ ἐπείρασε τὸν Κύριον, καὶ εἰς τὸν Ἰουδαν εἰσῆλθεν, ἵνα παραδῶ αὐν. ἢ εἰς 5 θάνατον. “ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται.” πῶς; ὅτι αὐτὸ τὸ ἀπιστεῖν κόλασίς ἐστι· τὸ γὰρ ἐκτὸς εἶναι τοῦ φωτός, καὶ κατὰ τοῦτο μεγίστην ἔχει τὴν τιμωρίαν· ἢ τὸ μέλλον προαναφωνεῖ· καθάπερ γὰρ ὁ φονεύσας, κἂν μὴ τῇ ψήφῳ τοῦ κρίνοντος καταδικασθῇ, τῇ τοῦ πράγματος καταδεδίκασται φύσει, οὕτω καὶ ὁ 10 ἄπιστος. καὶ ὁ Ἀδάμ δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀπέθανε, καὶ τοίγε ἔζη, ἀλλὰ τῇ ἀποφάσει καὶ τῇ τοῦ πράγματος φύσει τεθνηκώς ἦν. Ἀποστρεφὲ δὲ αὐτοὺς καὶ ἀπολογίας πάσης διὰ τοῦ εἰπεῖν, “ὅτι ἦλθε τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος.” Τίς οὖν τὸν μὴ βουλούμενον ἀπὸ σκό- 15 τους φωτὶ προσελθεῖν ἐλεήσειεν αὐν;

- 19 Εἰ μὴ ἐληλύθει εἰς τὸν κόσμον τὸ φῶς, εἶχον ἄνοιαν τῶν καλῶν αἰτιάσασθαι, οἱ μὴ πράξαντες αὐτά· ὡς ἂν τὰς κακίας ἐνεργοῦντες, τόπον ἀπολογίας εἶχον, φάσκοντες, μὴ ἐγνωκέναι αὐτὰ ὅτα κακά. ἀλλ’ ἐπεὶ τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, πάσης 20 πεπλασμένης ἀπολογίας φυγαδευομένοις, κρίσις ἔσται ἐξεταστικὴ τῶν πρακτέων καὶ τοῦ φρονήματος ἐξ ἐκάστου ἀποδεχθῆναι· καὶ βασιλείας Θεοῦ τυχεῖν τοὺς ἀγαπήσαντας τὸ φῶς, ὡς ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸ ἀγάπης φῶς καὶ αὐτοὺς γεγεννημένους δι’ ἔργων ἀγαθῶν καὶ φρονήματος ἀληθοῦς μισῆσαι τὸ σκότος, τοῦτο δὲ ἐστίν, ἢ 25 κακία καὶ ἡ εὐσέβεια· τοὺς δὲ ἀποστραφέντας τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν ταύτης πάροχον Θεὸν κολάσεων αἰώνιων πειρασθήσεσθαι· ἐπεὶ περ σπουδάζοντες ἔχειν ἔργα πονηρὰ, ἐμίσησαν τὸ φῶς διὰ φανερώσεως ἐλέγχων αὐτῶν τὰ φαῦλα.

“Ἰνα δὲ μὴ τις εἴπῃ, ὅτι οὐδεὶς ἂν τὸ σκότος προτιμήσειε τοῦ 30 φωτός, τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν, ἀφ’ ἧς τοῦτο ἔπαθον, λέγει “ἦν “γὰρ αὐτῶν,” φησὶ, “πονηρὰ τὰ ἔργα” καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Χριστιανισμὸς μετὰ τῆς τῶν δογμάτων ὀρθότητος, καὶ πολιτείαν ὑγιαίνουσαν ἀπαιτεῖ, αὐτοὶ δὲ βούλονται αἰεὶ ἐγκαλινδεῖσθαι τῇ τῆς ἀμαρτίας βορβόρῃ, διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησαν οἱ τὰ 35

φαῦλα πράσσοντες μεταθέσθαι πρὸς τὸ σάφρον^b τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ τοῖς νόμοις, φησὶν, ὑποβαλεῖν τοῖς ἑμοῖς. Χρὴ δὲ σκοπῆσαι, πῶς ἀποστερεῖ αὐτοὺς πάσης ἀπολογίας τὸ φῶς, ἐλθὼν πρὸς αὐτοὺς, καὶ οὐδὲ οὕτω προσέδραμον αὐτῷ, ἀλλ' ἐκεῖνος “ὁ ποιωὺν τὴν ἀλήθειαν ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς” ὁ τῷ Χριστιανισμῷ 5 προστρέχων δηλονότι, “ἵνα φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὅτι ἐν τῷ “Θεῷ ἔστιν εἰργασμένα.” καὶ γὰρ ὁ τοιοῦτος μετὰ τοῦ πιστεύειν ὀρθῶς καὶ πολιτείας ὀρθὴν κατορθοῖ.

Ἴσως ἔρεῖ τις, τί οὖν; οὐκ εἰσὶ καὶ Χριστιανοὶ φαῦλα πράσσοντες καὶ Ἕλληνες ἐν φιλοσοφίᾳ ζῶντες; Χριστιανοὶ μὲν ὅτι 10 φαῦλα πράσσοντες εἰσὶν, οἶδα καὶ γὰρ, εἰ δὲ καὶ Ἕλληνες ὀρθῶς βιοῦντες, τοῦτο οὐκ οἶδα σαφῶς. Μὴ γάρ μοι τὰς ἀπὸ φύσεως εἴτης ἐπιεικεῖς καὶ κοσμίους, οὐ γάρ ἐστι τοῦτο ἀρετὴ. ἀλλ' εἰπέ πολλὴν ὑπομένοντα ἀπὸ τοῦ παθεῖν βίαν καὶ φιλοσοφοῦντα, ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Εἰ γὰρ βασιλείας ἐπαγγελία καὶ γεέννης ἀπειλή, 15 καὶ ἄλλη ἐπιμέλεια, μόλις κατέχει τοὺς ἀνθρώπους ἐν ἀρετῇ, σχολή γε ἂν αἱ περὶ μηδενὸς τούτων πεπεισμένοι μετήλυθον ἀρετῇ· εἴ τινες ὑποκρίνονται δόξης ἕνεκεν τοῦτο ποιοῦσιν· ὁ δὲ δόξης ἕνεκα τοῦτο ποιωὺν ὅταν ἐξῇ, οὐ φείσεται τοῦ χαρίσασθαι ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς.

20

ΚΕΦ. Δ.

Ζήτησις περὶ καθαρισμοῦ.

22 Διὰ τοῦ εἰπεῖν ὅτι “μετὰ ταῦτα ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν “Ἰουδαίαν” καὶ τὰ ἐξῆς, δείκνυσιν ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἐορταῖς εἰς τὴν πόλιν ἀνίη, ὥστε ἐν μέσοις αὐτοῖς προτιθέναι τὰ δόγματα, 25 καὶ τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων ὠφέλειαν, μετὰ δὲ τὸ λυθῆναι τὰς ἐορτάς, ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἤρχετο· ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα πολλοὶ συνέτρεχον, τοὺς δὲ πολυσχολῶντας αἰὲ κατελάμβανε τόπους, οὐκ ἐπιδεικνύμενος οὐδὲ φιλοτιμούμενος, ἀλλὰ πλείοσι τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχειν ὠφέλειαν σπουδάζων.

30

Εἰ δὲ καὶ λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐνταῦθα, ὅτι ἐβάπτισεν, οὐχ ὡς αὐτοῦ βαπτίζοντος τοῦτο φησὶν, ἀλλὰ τὸ τῶν μαθητῶν ἔργον

^b ταφρῶν Cod.

εἰς τὸν διδάσκαλον ἀνήγαγεν. Καὶ γὰρ προῖων φησὶν, ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτισεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ὅθεν δηλονότι [τις] ἐνταῦθα τοῦτό φησιν, ὅτι αὐτοὶ ἐβάπτισον μόνοι. Τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτὸς οὐκ ἐβάπτισε; προλαβὼν ὁ Ἰωάννης εἶπεν, “ αὐτὸς ὑμᾶς βαπτί-
“ σει ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ,” Πνεῦμα δὲ οὐπω ἦν δεδωκώς. ἐποιοῦν 5
δὲ τοῦτο οἱ μαθηταί, βουλόμενοι πολλοὺς προσαγαγεῖν τῇ σωτη-
ριῳ̄δει διδασκαλίᾳ.

Τίνος δὲ ἕνεκεν τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ βαπτιζόντων, οὐκ ἐπαύσατο ὁ Ἰωάννης τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ διαμεμένηκε καὶ αὐτὸς βαπτίζων· καὶ γὰρ φησιν ὁ Εὐαγγελιστῆς, “ ἦν δὲ καὶ Ἰωάννης 10
“ βαπτίζων ἐν Αἰνῶν” κ. τ. έ. καὶ μέχρι τῆς εἰς τὸ δεσμωτήριον κατακλείσεως τοῦτο ἐποίει. Τὸ γὰρ εἰπεῖν “ οὐπω ἦν βεβλη-
“ μένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης,” δηλοῦντός ἐστι^c ὅτι ἕως τότε οὐκ ἐπαύσατο βαπτίζων. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἕως τότε ἐβάπτισεν;
ἵνα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς εἰς πλείονα ζῆλον ἀναγάγῃ, καὶ φιλονει- 15
κωτέρους ἐργάσῃται· μυριάκις βοῶν, καὶ τῶν πρωτείων ἀεὶ τῷ Χριστῷ παραχωρῶν, οὐκ ἔπεισεν αὐτοὺς αὐτῷ προσδραμεῖν, εἰ καὶ μὴ τοῦτο ἐποίει, πολλῷ μᾶλλον ἂν ἐποίησε. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Χριστὸς τότε μάλιστα ἤρξατο κηρύττειν, ὅτε ἐκ ποδῶν ὁ Ἰωάννης ἐγένετο. οἱ μὲν δὲ ὅτι καὶ διὰ τοῦτο συγχωρηθῆναι τὴν τελευτὴν 20
Ἰωάννου ταχίστην αὐτῶν γενέσθαι, ὥστε πᾶσαν τοῦ πλήθους τὴν διάθεσιν ἐπὶ τὸν Χριστὸν μετελθεῖν, καὶ μηκέτι ταῖς τῶν ἀμφο-
τέρων αὐτοὺς σχίζεσθαι γνώμαις.

Εἰ δέ τις ἐξετάζοι τί πλέον εἶχε τὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου, ἐροῦμεν, ὅτι οὐδέν. ἐκάτερα γὰρ ὁμοίως 25
τῆς ἐκ τοῦ Πνεύματος χάριτος ἁμοιρα ἦν, καὶ αἰτία μία ἀμφο-
τέρως ἦν τοῦ βαπτίζειν, τὸ τῷ Χριστῷ προσάγειν τοὺς βαπτι-
ζομένους.

25 Τί σημαίνει ἡ γενομένη ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου πρὸς
τινα Ἰουδαῖον περὶ καθαρισμοῦ; τὴν ζηλοτυπίαν αὐτῶν ἐμφαίνει, 30
ἦν εἶχον ἀεὶ πρὸς τοὺς τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς πρὸς αὐτόν τε τὸν Χριστὸν, ὡς τοῦ παρ' αὐτῶν βαπτίσματος πλέον τι τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ἔχοντος· τοῦτο γὰρ πρὸς τὸν Ἰουδαῖον διελέγοντο.
ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστι, τὰ ἐξῆς δηλοῖ. “ Ἦλθον γάρ,” φησὶ, “ πρὸς

^c δηλοῦν ὅτι ἦν Cod.

“ τὸν Ἰωάννην καὶ λέγουσι, ραββί, ” καὶ τὰ ἐξῆς. “ ὃς ἦν μετὰ σοῦ, ”
 τουτέστιν, ὃς τάξιν εἶχε μαθητοῦ, ἀποσχίσας βαπτίζει. “ ᾧ σὺ
 “ μεμαρτύρηκας, ” ἀντὶ τοῦ, ὃν σὺ ἐβάπτισας, ὃν σὺ λαμπρὸν
 ἐποίησας καὶ περίβλεπτον, τὰ αὐτὰ σοὶ τολμᾷ. Οὐ τοῦτο δὲ
 μόνον ᾤοντο παρακινεῖν τὸν διδάσκαλον, τουτέστι τὸν βαπτιστὴν, 5
 ἀλλὰ καὶ τὸ αὐτὸν παρενδοκιμεῖσθαι λοιπὸν “ πάντες γὰρ ἔρχον-
 “ ται πρὸς αὐτόν. ” θέλων δὲ τέως καταπληῆξαι καὶ φοβῆσαι
 αὐτούς, καὶ δεῖξαι ὅτι οὐχ ἑτέρως ἀλλ’ ἢ τῷ Θεῷ πολεμοῦσιν,
 αὐτῷ πολεμοῦντες, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, “ οὐ δύναται ἄνθρωπος
 “ λαμβάνειν ἄφ’ ἑαυτοῦ οὐδέν, ” καὶ τὰ ἐξῆς. 10

Τὸ δὲ, “ ἐὰν μὴ ἢ δεδομένον αὐτῷ ἄνωθεν, ” οὐδὲν ἄλλο δηλοῦν-
 τός ἐστιν^d, ἢ ὅτι καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσι, καὶ θεομάχοι πάλιν
 εὐρίσκονται. ἐντεῦθεν αὐτούς καὶ παραμυθεῖται ἡρέμα, δεικνύς, ὅτι
 οὐκ ἄνθρωπος ἀλλὰ Θεός ἐστιν ὁ παρενδοκιμῶν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς
 δὲ, φησὶν, οὐδὲν οἴκοθεν ἔχομεν, ἀλλὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Εἰ 15
 δὲ λαμπρότερα τὰ ἐκείνου, καὶ πάντες πρὸς αὐτὸν ἔρχονται, οὐ
 θαυμάζειν χρή, τοιαῦτα γὰρ τὰ θεῖα. Τὸ δὲ, “ αὐτοὶ ὑμεῖς μοι
 “ μαρτυρεῖτε, ” καὶ τὰ ἐξῆς, δηλοῖ ὅτι εἰ ὅλος ἔχεσθῃ, φησι, τῆς
 ἐμῆς μαρτυρίας, καὶ ἀληθῆ ταύτην ἡγεῖσθε, μάθετε ὅτι διὰ ταύ-
 την μάλιστα οὐκ ἐμὲ ἐκείνου, ἀλλ’ ἐκεῖνον ἐμοῦ προτιμᾷν χρή. 20
 καὶ γὰρ εἰ μὴ προσῆλθεν ἡ νύμφη, τουτέστι ὁ λαός, ἤγουν ἡ
 Ἐκκλησία, τῷ νυμφίῳ Χριστῷ, τότε ἂν ἤλγησα, νῦν δὲ τούτου
 γενομένου, ὡς φίλος χαρᾷ χαίρων διὰ τὸ ἐκ τῆς φωνῆς τοῦ νυμφίου
 τὴν νύμφην ἐπιγινῶναι αὐτόν. οὕτω γὰρ ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς
 διδασκαλίας ἀρμόζεται τῷ Θεῷ. 25

Καὶ τὸ “ ὁ ἐστηκώς ” δὲ, οὐχ ἀπλῶς τέθεικεν, ἀλλὰ δεικνύς
 ὅτι τὰ αὐτοῦ πέπανται, καὶ ὅτι αὐτὸν λοιπὸν ἐστάναι χρή. καὶ
 γὰρ ἦνυσται, φησὶ, παρ’ ἐμοῦ τὸ ἔργον, ὃ γενέσθαι ἔδει χρή τοίνυν
 τὰ ἡμέτερα ἐλαττοῦσθαι, αὔξειν δὲ τὰ ἐκείνου.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Διὰ τοῦ βαπτίσματος νυμφεύεται 30
 ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀναγεννηθεῖσαν ἢ δὲ συζυγία αὐτῇ
 ἢ πνευματικῇ διὰ τοῦ διδασκαλικοῦ λόγου συνάπτει Θεῷ παρ-
 θένος ἐστὶ καὶ ἀγνή καὶ νύμφη διὰ τὴν τῶν δογμάτων ὀρθότητα,
 ἢ αὐτὴ καὶ γυνή ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀγαθὰς γενῶσα πράξεις,

^d δηλοῖν τουτέστιν Cod.

οὐκ ἀφ' ἑαυτῆς, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐνσπεύροντος ἐν αὐτῇ Χριστοῦ, ἧς οὐδεὶς τῶν γεννητῶν δύναται εἶναι νυμφίος, ἐπεὶ περ πρωτοτύπως^ε οὐδεὶς αὐτῶν ἐστὶ δοτὴρ ἀγαθῶν. Πᾶσα οὖν λογικὴ φύσις Ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων νύμφη εἰσιν.

Νυμφίος ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία νύμφη, καὶ ὁ 5 νυμφῶν ὁ τόπος τοῦ βαπτίσματος, ἔνθα γίνεται ἡ πνευματικὴ συνάφεια, ἐπειδὴ πάντα φαιδρὰ καὶ χαρὰς ἀνάμεστα καὶ εὐφροσύνης. Τί γὰρ μακαριώτερον τοῦ καθαρισθῆναι ἀμαρτιῶν καὶ κολληθῆναι Θεῷ, καὶ κοινωνῶν γενέσθαι θείας φύσεως διὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετουσίας; ταῦτα γὰρ ὁ ἄρραβὼν τὰ δὲ 10 τελειώτερα ἐν τῷ μέλλοντι, ὅτε πάλιν εἰσελθὼν ὁ νυμφίος εἰσάγει σὺν αὐτῷ τὰς παρθένους ψυχάς.

Πάντων πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀπιόντων, ἐλήλυθα γὰρ μαρτυρῆσαι αὐτῷ, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν αὐτῷ δι' ἐμοῦ.

Οὕτε ὁ Χριστὸς αὖξει, οὕτε Ἰωάννης ἐλαττοῦται, ἀλλὰ δίκην 15 ἐωσφόρου ὁ Ἰωάννης ὑπὸ τοῦ νητοῦ ἡλίου σκέπεται.

31 Ὁ Χριστὸς ὡς Θεὸς ἐπὶ πλεῖον αὖξει φανερούμενος· ἐμὲ δὲ δεῖ μένειν ἐν οἷς εἰμι. Τί σημαίνει ὅπερ εἶπεν, “ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστί;” τὴν ὑπερβάλλουσαν δόξης αὐτοῦ ὑπεροχὴν, καὶ ὅτι οὐδενὸς δεῖται ποτε, ἀλλ' ἀρκῶν ἐστὶν ἑαυτῷ. 20 Ταῦτα δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ ἔλεγε. Τὸ μὲν δὲ ἐκ τῆς γῆς ὄντα καὶ λαλοῦντα ἑαυτὸν φησιν, οὐχ ὅτι δὲ ἐπίγεια ἐφθέγγετο, διὰ τοῦτο εἶπεν ἑαυτὸν ἐκ τῆς γῆς λαλεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν παραβάλλον ἑαυτὸν, εὐτελῆ καὶ ταπεινὰ καὶ μικρὰ ταῦτα ἐλογίζετο. 25

“Ὁ ὦν ἐκ τῆς γῆς ἐκ τῆς γῆς ἐστί, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ.” Οὐκ ἰσομέτρως ἐνεργήσκει, φησὶν, εἰς τὸ δύνασθαι πείθειν ὁ γηγενὴς τῷ ἐπὶ πάντας ὄντι Θεῷ. Λαλήσει μὲν γὰρ ὡς ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν μόνῃ συμβούλου κείσεται τάξει.

Ἐπάνω πάντων ἐστὶ τῶν πεποιημένων, οὐχ ὡς ἐν πάσῃ κατα- 30 ριθιζόμενος, ἀλλ' ὡς πάντων ἐξηρημένος καὶ τοῖς πᾶσι θεοπρεπῶς ἐποχοῦμενος ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, τουτέστιν ὁ τῆς ἄνωθεν ρίζης ἐκπεφυκὺς, τὴν πατρίαν ἐφ' ἑαυτῷ φυσικῶς ἀποσώζων εὐφυΐαν, τὸ ἐπάνω πάντων ὑπάρχειν ὁμολογουμένως κεκτήσεται· ἦν γὰρ δὴ

καὶ ἀμήχανον, μὴ οὐχὶ πάντως τοιοῦτον ὁρᾶσθαι τὸν Υἱόν, ὁποῖός περ ἂν νοοῖτο, καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν ὁ γεννήσας αὐτόν. Ἀνθρωπινώτερον λαλεῖ διὰ τὴν σάρκα· τῇ γὰρ φύσει παντέλειος ὢν, πάντα ἀφ' ἑαυτοῦ οἶδεν.

ὩΡΙΓΕΝΟΤΣ. Ἐπεὶ γὰρ ὁ ἐρευνῶν τὰς γραφὰς εὕρισκει αὐτάς 5 μαρτυρούσας περὶ Χριστοῦ, οὐκ ἠρεύνουν δὲ αὐτάς Ἰουδαῖοι ὡς δεῖ, οὐδεὶς τῶν ἀνεξετάστως ταῖς γραφαῖς ἐντυγχανόντων ἐλάβανε τὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν, μόνου καὶ παντὸς τοῦ δυναμένου εἰπεῖν, “ὃν ἔγραψε Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται εὐρήκα-
“μεν Ἰησοῦν” λαμβάνοντος τὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν καὶ σφρα- 10 γίζοντος “ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθὴς ἐστι,” προσεπαγγειλάμενος τὸ Εὐαγγέλιον διὰ τῶν προφητῶν ἐν γραφαῖς ἀγίαις περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Ἀντὶ τοῦ ἐπληροφορήθη, καὶ ἔχει ἀπόδειξιν καὶ σφραγίδα.

Ἀπεστάλθαι λέγεται ὁ Υἱὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἢ διὰ τὴν ἑν- 15 σαρκον παρουσίαν, ἢ ὅτι ὁ Πατὴρ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Υἱόν οὐκ ἔκρυπεν, ἀλλ' ἐξέλαμψεν αὐτόν ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, ὡς ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα. Ἐξελέλυθε γὰρ ὁ Υἱὸς εἰς ἰδίαν ὑπαρξιν, εἰ καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐστίν.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Ἐπεὶ οὖν τὰ ἐκείνου φθέγγεται, ὅ τε πιστεύων, ὅ τε ἀπιστῶν, ἐκείνῳ καὶ πιστεύει καὶ ἀπιστεῖ. Τὸ δὲ “ἐσφρά-
“γισεν” ἀντὶ τοῦ ἔδειξε.

34 Τί ἐστι τὸ, “οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα;” ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει· ἡμεῖς μὲν οὖν, φησὶ, μέτρῳ τὴν 25 ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος ἐλάβομεν, αὐτὸς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ἀμέτρητον ἔχει καὶ ὁλόκληρον πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Ὡς πηγὴ ὢν τοῦ Πνεύματος δίδωσιν αὐτὸς τὴν ἐνέργειαν, λέγει τοῦ Πνεύματος, ἣν οἱ ἄνθρωποι μέτρῳ λαμβάνου- 30 σιν. Αὐτὸς γὰρ ὁλόκληρον ἔχει πᾶσαν. ὅλον ἔχει τὸ Πνεῦμα ὁ Υἱὸς οὐσιωδῶς, οὐ μὴν ἐκ μέρους ὡς κτίσμα. Διὸ καὶ αὐτὸς αὐτὸ δίδωσιν, οἱ δὲ ἅγιοι διὰ ἱκεσίας ποιοῦσι τὸν Χριστὸν δι' αὐτῶν ἐπιχορηγῆσαι τὸ Πνεῦμα.

35 Εἰπὼν δὲ ὅτι “ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν
“ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ,” ὡς περὶ ἀνθρώπου δείκνυται διαλεγομένου 35

τινὸς θαυμαστοῦ, ὅθεν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον ἄγει τὸν λόγον, ἐν τῷ εἰπεῖν “πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ” τοῦτο δὲ ποιεῖ εὐπαραδέκτον κατασκευάζων τὸν λόγον. Εἵτα δὲ καὶ αἰώνιον ἔχειν ζωὴν τὸν εἰς τὸν Τίον πιστεύοντα διαμαρτύρεται· τὸν δὲ ἀπειθοῦντα αὐτῷ ἐκπίπτειν αὐτῆς, καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ μένειν ἐπ’ αὐτόν. 5

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Τότε πληροῦται τοῦτο, ὅτε κατὰ τὸν τῆς δευτέρας παρουσίας καιρὸν, πᾶν γόνυ αὐτῷ κάμπτει ἀποβαλόντων ἢ ἔχουσι κακίαν. χεῖρα ὡδε τὴν δύναμιν καλεῖ, ἣν ἔχει ὁ υἱὸς φυσικῶς καὶ οὐ μεταληπτῶς.

- 36 ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ζωὴ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ὁ μονογενὴς, “ἐν αὐτῷ 10
 “γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμεν” εἰσοικίζεται δὲ πάντως ἡμῶν τῆς πίστεως, καὶ κατοικεῖ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Τίῳ, οὐκ ὀφεται τὴν τῶν ἁγίων ζωὴν, περὶ ἧς καὶ ὁ ψαλμοδός φησι, “τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωὴν, ἀγαπῶν
 “ἡμέραν ἰδεῖν ἀγαθὴν;” καὶ ὁ Παῦλος δὲ φησι πρὸς τοὺς τῇ 15
 κακίᾳ νεκρωμένους· “ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυσται ἐν τῷ Θεῷ σὺν τῷ Χριστῷ. ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ
 “ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ.” οὐκ εἶπε δὲ, μένει αὐτόν, ἀλλ’ ἐπ’ αὐτόν, δεικνὺς ὅτι οὐδέποτε αὐτοῦ ἀποστήσεται· ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃ τις θάνατον εἶναι πρὸς καιρὸν τὸ οὐκ 20
 ὀφεται ζωὴν, ἀλλ’ ἵνα πιστεύσῃ ὅτι διηλεκτῶς ἐστὶν εἰς τὴν κόλασιν τοῦτο τέθεικε, διὰ τούτων αὐτοῦ τῶν ῥημάτων ὡθῶν πρὸς τὸν Χριστόν, οὐκ αὐτοὺς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας· καὶ γὰρ καθολικὴν ἐποίησατο τὴν παραίνεσιν. αὐτὸς μὲν ὁ Χριστὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, οἱ δὲ ἀπαγγέλλοντες βουλόμενοι διεγείρει τοὺς ἀκούοντας 25
 εἰς φθόνον τοῦτο ἀπήγγελλον, αὐτοὺς δὲ ἀνεχώρει, οὐ δειλίας χάριν, ἀλλ’ ἐκκόπτων αὐτῶν τὴν βασκανίαν καὶ παραμυθούμενος τὸν φθόνον· δυνατὸς μὲν γὰρ ἦν, καὶ ἐπελθόντας ἐπισχεῖν, ἀλλ’ οὐκ ἠβούλετο συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν, ὥστε μὴ ἀπιστεῖσθαι τῆς σαρκὸς τὴν οἰκονομίαν.

30

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ τῆς Σαμαρείτιδος.

- 4 Ὡσπερ ἔργον αὐτὸν ποιούμενον τὴν τῆς Σαμαρείτιδος ὁδόν, φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸ “ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς

“Σαμαρείας.” τοῦτο δὲ ἐγίνετο, ὥστε πᾶσαν ἐκκοπῆναι Ἰουδαίων ἀπολογίαν· ὅταν γὰρ ἀπήλυνον, τότε τῆς τῶν ἐθνῶν ἤπτετο κλήσεως.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. “Ομοροι ἦσαν τῶν Ἰουδαίων οἱ Σαμαρεῖται, διὸ καὶ ἀπὸ τῆς πηγῆς ἔπινον τοῦ Ἰακώβ. Ἀξιον 5 δὲ εἰπεῖν καὶ πόθεν οἱ Σαμαρεῖται συνέστησαν· καὶ γὰρ ὁ τόπος οὗτος ἅπας Σαμάρεια ἐκαλεῖτο. Πόθεν οὖν τὴν προσηγορίαν ἔλαβε; Σόμορ τὸ ὄρος ἐλέγετο ἀπὸ τοῦ κτησαμένου, καθάπερ καὶ Ἡσαΐας φησὶ, “καὶ ἡ κεφαλὴ Σομόρων Ἐφραΐμ” ἀλλ’ οἱ οἰκοῦντες οὐ Σαμαρεῖται ἀλλ’ Ἰσραηλῖται ἐλέγοντο. Κρόνου δὲ 10 προϊόντος προσέκρουσαν τῷ Θεῷ, καὶ βασιλεύσαντος Φακὲς ἀνελθὼν Θελγαφαλάσσαρ πόλεις τε εἴλε πολλὰς, καὶ ἐπέθετο τῷ Ἡλᾶ, καὶ φόρου ἐποίησεν ὑποτελεῖς. Ἀλλ’ οὗτος τὸ μὲν πρῶτον εἶξεν, ὕστερον δὲ ἀπέστη τῆς ἀρχῆς, καὶ πρὸς τὴν τῶν Αἰθιοπῶν κατέφυγε συμμαχίαν. ἔγνω τοῦτο ὁ Ἀσσύριος, καὶ 15 ἐπιστρατεύσας καὶ ἀνελὼν αὐτοὺς, οὐκ ἔτι τὸ ἔθνος ἐκεῖ μένειν ἀφίησι διὰ τὴν τῆς ἀποστάσεως ὑποψίαν, ἀλλὰ τούτους τοὺς μὲν εἰς Βαβυλῶνα ἤγαγε καὶ Μήδους, ἐκεῖθεν δὲ ἔθνη διαφόρων τόπων ἀγαγὼν κατῴκισεν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ὥστε λοιπὸν ἀσφαλῆ αὐτῷ τὴν ἀρχὴν εἶναι, τῶν οἰκείων ἐχόντων τὸν τόπον. 20 τούτων δὲ γινομένων, βουλόμενος ὁ Θεὸς δεῖξαι τὴν αὐτοῦ δύναμιν, ὅτι οὐ δι’ ἀσθένειαν ἐξέδωκεν Ἰουδαίους, ἀλλὰ διὰ ἁμαρτίας, ἐπαφίησι λέοντας τοῖς βαρβάροις, οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὸ ἔθνος ἅπαν. Ἀπηγγέλη οὖν ταῦτα τῷ βασιλεῖ, καὶ πέμπει ἱερέα 25 τινὰ τὸν παραδώσοντα αὐτοῖς τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, ἀλλ’ ὅμως οὐδὲ οὕτως ἐξ ὀλοκλήρου τῆς ἀσεβείας ἀπέστησαν, ἀλλ’ ἐξ ἡμισείας. Χρόνου δὲ προϊόντος τῶν μὲν εἰδώλων ἀπεπήδησαν, ἐσέβοντο δὲ τὸν Θεόν, καὶ τῶν πραγμάτων ἐν τούτοις ὄντων, ἐπανελθόντες οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν ζηλοτύπως πρὸς αὐτοὺς εἶχον, ἅτε πρὸς ἄλλοφύλους καὶ πολεμίους, καὶ ἀπὸ τοῦ ὄρους Σαμαρείτας αὐτοὺς ἐκάλουν, 30 καὶ οὐ μικρὰ ἐντεῦθεν ἦν πρὸς αὐτοὺς ἡ φιλονεικία. οὐδὲ ταῖς γραφαῖς πάσαις ἐκέχρηντο, ἀλλὰ τὰ Μωϋσέως μόνον δεχόμενοι, τῶν ἄλλων προφητῶν οὐδένα ἐποιοῦντο λέγον. Ἐφιλονεῖκουν μέντοι εἰς τὴν εὐγένειαν εἰσωθεῖν ἑαυτοὺς τὴν Ἰουδαϊκὴν, καὶ ἐφιλοτιμοῦντο ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ, καὶ πρόγονον αὐτὸν ἀπεγράφοντο, ἅτε 35

ἀπὸ τῆς Χαλδαίας ὄντα· καὶ τὸν Ἰακῶβ δὲ πατέρα ἐκάλουν, ἅτε ἐκείνου ὄντα ἀπόγονον. οἱ δὲ Ἰουδαῖοι τὰ μὲν πάντων τῶν ἐθνικῶν, καὶ τούτους ἐβδελύσσοντο, ὅθεν καὶ τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ ὀνειδίζοντες ἔλεγον, “Σαμαρείτης εἶ σύ” καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς οὕτως ἐκέλευε λέγων, “εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε.” οὐ τῆς 5 ἱστορίας δὲ ἕνεκεν τοῦ τόπου μόνον ἀνέμνησεν ἡμᾶς τοῦ Ἰακῶβ ὁ Εὐαγγελιστής, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι τὴν ἀποβολὴν τὴν Ἰουδαϊκὴν πάλαι γεγενημένην. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν προγόνων αὐτῶν τοὺς τόπους αὐτῶν ἀντὶ αὐτῶν κατέσχον ἐκεῖνοι. Ἄ γὰρ οἱ προπάτορες αὐτῶν ἔσχον οὐκ ὄντα αὐτῶν, ταῦτα διὰ τὴν ἀσέβειαν 10 ὄντα αὐτῶν, ἀπώλεσαν οὗτοι.

Τίνος οὖν ἕνεκεν ἀκριβολογεῖται ὁ Εὐαγγελιστής περὶ τοῦ τόπου λέγων, “ἔρχεται εἰς πόλιν Σαμαρείας,” καὶ τὰ ἑξῆς; ἵνα ὅταν ἀκούσωμεν τῆς γυναικὸς λεγούσης, “Ἰακῶβ ὁ πατὴρ ἡμῶν “ἔδωκεν ἡμῖν τὴν πηγὴν ταύτην,” μὴ ξενισθῶμεν· ὁ γὰρ τόπος 15 ἐκεῖνος ἦν ἔθθα ὑπὲρ τῆς Δίνας οἱ περὶ τὸν Λευὶ καὶ Συμεὼν ἀγανακτοῦντες τὸν χαλεπὸν ἐκείνον εἰργάσαντο φόνον. Εἰπὼν δὲ “κεκοπιακῶς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας,” ἔδειξεν ὅτι οὕτως ἐβαδίζεν εὐτόνως, ὥς καὶ κοπιᾶσαι, οὐδὲ γὰρ ὑποζυγίοις ἐκέχρητο· πανταχοῦ παιδεύων ἡμᾶς τὸ αὐτουργεῖν καὶ ἀπέριττον, καὶ μὴ πολλῶν δεῖσθαι. 20 Τὸ δὲ “οὕτως” ἀντὶ τοῦ ὥς ἀπλῶς καὶ ὥς ἔτυχε, καὶ ὅτι οὐκ ἐπὶ θρόνου, ἀλλ’ ἐπ’ ἐδάφους ἐκάθητο, ἀναπαύων τὸ σῶμα, καὶ παρὰ τὴν πηγὴν ἀναψύχων αὐτό· ἦν γὰρ ἡμέρα μέση. τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, “ῥα ἦν ὥσεὶ ἕκτη.” οὐ τὸ ἐπίπονον δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄτυφον ἐντεῦθεν δείκνυται, ἐκ τοῦ μόνον αὐτὸν ἐπὶ 25 τῆς ὁδοῦ καταλειφθῆναι. Μανθάνωμεν δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς τροφὰς ἡμελημένον, ἐκ τοῦ ἀπελθεῖν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὸ ἀγοράσαι ἄρτους, ὅπως καὶ ἡμεῖς παιδευθῶμεν κρατεῖν γαστρὸς καὶ καταφρονεῖν διαφόρων ἐδεσμάτων, καὶ μὴ περισπουδαστεῖν τὴν ταύτης εἶναι νομίζειν λειτουργίαν.

30

Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο σκοπῆσαι, ὅτι ἐν ᾧ καιρῷ ἅπαντες ἀριστοποιοῦνται, οὗτοι τὰς τροφὰς ἡγόραζον καὶ ἵνα μή τις ἀναισχυτῶν λέγῃ, ὅτι ὁ προστάσων μὴ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν εἰσεῖναι, Σαμαρείταις διαλέγεται, διὰ τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστής φησιν, ὅτι αὐτῷ ἐπὶ τοῦ τόπου καθέδρα διὰ τὸν τόπον γέγονεν, οὐ μὴν διὰ τὸ 35

συντυχεῖν τῇ γυναικί, καὶ περὶ τῆς γυναικὸς, ὅτι διὰ τὸ ἀντλήσαι
 ὕδωρ ἐξῆλθε, παραγενόμενον δὲ τὸ γύναιον οὐκ ἔχρην λοιπὸν ἀπά-
 σασθαι, οὕτω πολλὴν φιλομαβίαν ἐπιδεικνύμενον· διὸ καὶ εὐλογον
 αἰτίαν εἰσαγεῖ τῆς πρὸς αὐτὸν διαλέξεως· αἰτεῖ γὰρ ὕδωρ διὰ τὸ
 δίψος. Πόθεν δὲ αὐτὸν Ἰουδαῖον νομίσασα εἶναί φησι πρὸς αὐτόν 5
 “πῶς σὺ Ἰουδαῖος ὦν,” καὶ τὰ ἐξῆς; ἀπὸ τοῦ σχήματος ἴσως
 καὶ τῆς διαλέξεως. χρὴ δὲ σκοπῆσαι, πῶς διεσκεμμένον ἦν τὸ
 γύναιον· εἰ γὰρ ἔδει φυλάσασθαι, τὸν Κύριον ἔδει, οὐκ ἐκείνην· οὐ
 γὰρ εἶπεν ὅτι Σαμαρεῖταις Ἰουδαίοις οὐ συγχρῶνται, ἀλλὰ Ἰου-
 δαῖοι Σαμαρεῖταις οὐ προσίενται, ἀλλ’ ὅμως ἡ γυνὴ οὐδὲ οὕτως 10
 ἐσίγησεν, ἀλλ’ ὥς οἴεται διορθοῦται τὸ μὴ κατὰ νόμον γινόμενον.
 Ὁ δὲ Χριστὸς πρότερον δείξας αὐτὴν ἀξίαν οὕσαν ἀκοῦσαι καὶ
 μὴ παροφθῆναι, τότε ἑαυτὸν ἐκκαλύπτει, καὶ φησι πρὸς αὐτήν·
 “εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ” καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ γὰρ ἔμελλεν
 εὐθέως μαθεῖν ὅστις ἐστίν, ὑπακούεσθαι καὶ προσέξειν αὐτῷ, διὸ 15
 καὶ ἐπεικῶς πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται λέγουσα· “Κύριε, οὔτε
 “ἀντλημα ἔχεις,” καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰποῦσα δὲ, “Κύριε,” ἔδειξεν ὅτι
 εὐθέως τῆς ταπεινῆς ὑπονοίας ἀπέστη, πολλὴν αὐτῷ τὴν τιμὴν
 ἀπονεύμασα· καὶ ἄλλως μὲν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, ἄλλως δὲ ὑπό-
 πτευν ἐκείνη, “πόθεν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν” λέγουσα. Προβάλλ- 20
 λεται δὲ πατέρα τὸν Ἰακῶβ, εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν εἰσωθοῦσα ἑαυτὴν
 εὐγένειαν, καὶ ὅτι “αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιεν,” φησί, καὶ τὰ ἐξῆς. ὁ δὲ
 λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι οὐ δυνήσῃ δοῦναι ἕτερον τούτου βέλτιον,
 εἰ μὴ τι γε τοῦ Ἰακῶβ μείζονα ὁμολογεῖς εἶναι σαυτόν. οὕτως ἐκ
 πρώτης ἀποκρίσεως ἐδείξατο νόημα μέγα καὶ ὑψηλόν. 25

- 12 Τίνος ἕνεκεν ἐκείνης εἰπούσης, “μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς
 “ἡμῶν Ἰακῶβ,” αὐτὸς οὐκ εἶπεν αὐτῇ, ναὶ μείζων εἰμί; ἵνα μὴ δόξῃ
 κομπάζειν, τῆς ἀποδείξεως μηδέπω φαινομένης· δι’ ὧν δὲ λέγει,
 τοῦτο κατασκευάζει· ἐκ τούτου μὲν γὰρ, φησί, τοῦ ὕδατος ὁ
 πίνων διψήσει πάλιν “ὁ δ’ ἂν πῖνῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ θώσω 30
 “αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.” ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν.
 Εἰ θαυμάζεις, φησί, τὸν Ἰακῶβ, ὅτι ἔδωκε τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἐξ
 οὗ ὁ πίνων πάλιν διψήσει, πολλῷ μᾶλλον θαυμάσας χρὴ τὸν πολὺ
 τούτου βέλτιον ὕδωρ παρέχοντα “καὶ γὰρ τὸ ὕδωρ,” φησὶν, “ὁ
 “ἐγὼ θώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς 35

ζωὴν αἰώνιον,” τοῦτο δὲ εἶπε τὸν καθαρόν τὸν ἐξ αὐτοῦ καὶ τὴν πολλὴν παραψυχὴν ἐνδεικνύμενον τὴν ἐγγινομένην ταῖς ὑποδεχομέναις αὐτὸν διανοίαις. πολὺ οὖν συνετωτέρα τοῦ Νικοδήμου ἡ γυνὴ αὕτη φανεῖσα καὶ ἀνδρειότερα, εὐθέως ἐπίστευσε καὶ φησι, “Κύριε, δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ.” ἐκεῖνος γὰρ μυρίων τοιούτων 5 ἀκούων ἔλεγε, πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι; αὕτη δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον ἠπόρει, ὕστερον δὲ οὐδὲ μετὰ κατασκευῆς, ἀλλ’ ἐν ἀποφάσεως τάξει δεξαμένη τὸν λόγον, ἐπὶ τὴν λήψιν εὐθέως ἐπείγεται. προετίμησέ γε αὐτὸν τοῦ Ἰακώβ, εἰπούσα “ἵνα “μὴ διψῶ, μηδὲ ἔρχομαι ἐνθάδε ἀντλεῖν,” τοῦτο γὰρ, φησί, γινο- 10 μένου, οὐκέτι δέομαι ταύτης τῆς πηγῆς.

- 16 Εἶπε δὲ αὐτῇ, “ὕπαγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου” διὰ τὸ ἐπικει-
σθαι αὐτὴν τοῦ λαβεῖν, ὡσανεὶ ἐνδεικνύμενος, ὅτι κακίον δεῖ κοινω-
νῆσαι τούτων ὧν σὺ ποθεῖς. ἐκεῖνη δὲ σπεύδουσα λαβεῖν, ἅμα δὲ καὶ
κρύπτουσα τὸ τοῦ πράγματος αἰσχρὸν, φησὶν, “ἄνδρα οὐκ ἔχω” αὐ- 15
τὸς δὲ διὰ προφητείας λοιπὸν ἀποκαλύπτων τὴν δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ,
ἀμφοτέρω μετὰ ἀκριβείας λέγει· τοὺς τε γὰρ προτέρους ἠρίθμησε,
καὶ τὸν νοῦν κρυπτόμενον ἤλεγξεν. οὐκ ἔδυσχέρανε δὲ ἐκεῖνη ταῦτα
ἀκούσασα, οὐδὲ ἀφεῖσα ἔφυγεν, ἀλλὰ θαυμάσασα μᾶλλον καὶ προσ-
καρτερήσασα πλέον, λέγει, “Κύριε, θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σὺ,” 20
ἀπὸ πολλῆς φιλοσοφίας· τὸ δὲ “θεωρῶ” ἀντὶ τοῦ, φαίνει μοι,
εἶπεν, ὅθεν καὶ περὶ δογμάτων εὐθέως αὐτὸν ἐρωτᾷ, οὐ περὶ βιω-
τικῶν, οὐδὲ περὶ σώματος ὑγιείας, οὐδὲ περὶ χρημάτων, ἀλλὰ τί;
“οἱ πατέρες ἡμῶν,” φησὶν, “ἐν τῷ ὅρει τούτῳ προσεκύνησαν”
τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ λέγουσα, καὶ γὰρ ἐκεῖ, φασί, τὸν υἱὸν 25
αὐτὸν ἀνηνοχέαι, “καὶ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν
“ὁ τόπος ἐνθα χρὴ προσκυνεῖν.” ἴδες πῶς ὑψηλοτέρα τῇ διανοίᾳ
γέγονε; ἡ γὰρ μὴ ὑπὲρ τοῦ σκύλλεσθαι διὰ τὸ διψεῖν πρὸ μικροῦ
μεριμνῶσα, ὑπὲρ δογμάτων ἐρωτᾷ λοιπὸν, διὸ καὶ ὁ Χριστὸς τοῦτο
μὴ λύσας τὸ ζήτημα, οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ περισπούδαστον, πολὺ 30
μέγα αὐτῇ δόγμα ἀπεκάλυψεν, ὅπερ οὐδὲ Νικοδήμῳ οὐδὲ Ναθα-
ναὴλ ἐγνωρίσε· φησὶ γὰρ, “πίστευσόν μοι γύναι, ὅτι ἔρχεται
“ὥρα,” καὶ τὰ ἐξῆς. αὕτη μὲν γὰρ ἐσπούδαζεν ἐντιμότερα δεῖξαι
τὰ αὐτῆς τῶν Ἰουδαϊκῶν, αὐτὸς δὲ οὐ πρὸς ταύτην ὑπήντησε τὴν
ἐρώτησιν, ἀμφοτέρων δὲ τῶν τόπων τὰ πρεσβεῖα ἀνελών, δια- 35

νίστησιν αὐτῆς τὴν ψυχὴν, δεικνὺς ὅτι οὔτε Ἰουδαῖοι οὔτε αὐτοὶ ἔχουσιν τι πρὸς τὸ μέλλον θωρεῖσθαι· πλὴν καὶ οὕτω τοὺς Ἰουδαίους σεμνοτέρους ἀπέφηνεν εἰπὼν, “ ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε, καὶ τὰ ἐξῆς.

Πῶς δὲ οὐκ ᾔδεσαν οἱ Σαμαρεῖται ὃ προσεκύνουν; πέμψαντες 5 ἀπήγγειλαν, ὅτι ὁ τοῦ τόπου Θεὸς αὐτοὺς λυμαίνεται, οὐδὲν πλέον περὶ αὐτοῦ κατὰ τοῦτο τῶν εἰδώλων φανταζόμενοι, διὸ καὶ ἐπέμειναν καὶ δαιμόνια θεραπεύοντες καὶ αὐτόν. Ἰουδαῖοι δὲ ταύτης ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῆς ὑπονοίας, καὶ τῆς οἰκουμένης ᾔδεσαν αὐτὸν Θεὸν ὄντα, καὶ εἰ μὴ πάντες. Οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν ὅτι μετὰ 10 Ἰουδαίων αὐτῶν ἀριθμεῖ· πρὸς γὰρ τὴν ὑπόνοιαν τῆς γυναικὸς διαλέγεται ὡς προφήτης, ὡς Ἰουδαῖος· διὸ καὶ τὸ “ προσκυνούμεν” τέθεικε.

- 21 Τί σημαίνουν, φησιν, “ ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν;” ἢ ὅτι τῇ οἰκουμένῃ τὰ ἀγαθὰ ἐκείθεν γέγονε. Τὸ γὰρ εἰδέναι 15 Θεὸν καὶ καταγιγνώσκειν εἰδώλων, ἐκείθεν τὴν ἀρχὴν ἔχει, καὶ τὰ ἄλλα πάντα δόγματα· καὶ παρ’ ὑμῖν δὲ φησιν αὐτὸ τοῦτο τὸ τῆς προσκυνήσεως, εἰ καὶ μὴ ὀρθῶς. Ἀπὸ γοῦν τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀρχὴν ἔλαβε. σωτηρίαν οὖν ἢ ταῦτα, ἢ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν καλεῖ, μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι, ἀμφοτέρω ταῦτα σωτηρίαν 20 καλῶν.

ἈΜΜΑΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Διὰ τὸ ἐξ αὐτῶν ἐσαρκῶσθαι τὸν Τίον, ἢ ὅτι ἐξ ἐκείνων ἤρξαντο εἰδέναι τὸν ἕνα Θεόν, ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν.

ΩΡΙΓΕΝΟΣ. Ὅταν ἀκούσης ὅτι “ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἡ σωτη- 25 “ ρία ἐστίν,” περὶ τοῦ ταῦτα λέγοντος ἄκουε τὰ εἰρημένα. Αὐτὸς γὰρ ἡ τῶν ἐθνῶν προσδοκία, ὁ γενόμενος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. τὸ δὲ “ ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστί,” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι εἰ καὶ πλεονεκτοῦμεν ὑμῶν, ὧ γίναι, φησὶ, τῷ τρόπῳ τῆς προσκυνήσεως, πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ τρόπος τέλος 30 ἔξει λοιπόν. Οὐ γὰρ τὰ τῶν τόπων ἀμειψθήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ τρόπου τῆς λατρείας, καὶ ταῦτα ἐπὶ θύραις ἐφέστηκε, καὶ οὐχ ὡς τὰ ὑπὸ τῶν προφητῶν εἰρημένα παρέκτασιν χρόνου λήφονται. Εἰπὼν δὲ “ ἀληθινούς,” συνεξέβαλε Σαμαρεῖταις

Ἰουδαίους· εἰ γὰρ καὶ ἐκείνων ἀμείνους οὗτοι, ἀλλὰ τῶν μελλόντων ἐλάττους πολλῶ, καὶ τοσοῦτον ὅσον ἀληθείας τόπος.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Οἱ ἀληθεῖς προσκυνηταὶ ἐν παντὶ τόπῳ προσάγουσι τῷ Θεῷ τὰς πνευματικὰς θυσίας, ὃ ἐστὶν ἀρετὴ καὶ θεοσέβεια.

Περὶ δὲ τῆς Ἐκκλησίας λέγει, ὅτι ἡ ἀληθὴς προσκύνησις καὶ Θεῷ πρέπουσα αὕτη ἐστὶ· “ τοιοῦτους γὰρ ὁ πατὴρ, φησὶ, ζητεῖ “ τοὺς προσκυνούντας αὐτῶ,” τοὺς μὴ τόπῳ περικλείοντας τὴν λατρείαν, ὡς ὑμεῖς οἱ Σαμαρεῖται, καὶ τοὺς τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι θεραπεύοντας, καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησιν, “ ᾧ καὶ λατρεύω ἐν 10 “ τῷ πνεύματί μου.” Ἡ γὰρ πρὸ τούτου παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις γιγνομένη προσκύνησις συγκαταβάσεως ἦν.

Εἰπὼν, “ πνεῦμα ὁ Θεὸς,” τὸ ἀσώματος λέγει. Εἰ τοίνυν οὐκ ἔστι σῶμα, φησὶ, καὶ τὴν λατρείαν αὐτοῦ τοιαύτην εἶναι δεῖ, καὶ διὰ τοῦ ἐν ἡμῖν ἀσώματος προσφέρεισθαι, τουτέστι διὰ τῆς ψυχῆς, 15 διὰ τῆς τοῦ νοῦ καθαρότητος, τοῦτο γὰρ δῆλοι, ὅτι “ τοὺς προσκυνῶντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.”

25 Πόθεν Σαμαρεῖταις τὸ προσδοκᾶν τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν; τοῦτο γὰρ δῆλον ἐκ τοῦ τὴν γυναῖκα εἰπεῖν πρὸς τὸν Χριστὸν, “ ἔρχεται Μεσσίας ὁ λεγόμενος Χριστὸς,” καὶ τὰ ἐξῆς· τὸν 20 Μωϋσέως δεξάμενοι νόμον, ἀπ’ αὐτῶν τῶν Μωϋσέως γραμμάτων, καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ τὸν Τίτον ἀπεκάλυψε· τὸ γὰρ “ ποιήσωμεν “ ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα καὶ ὁμίωσιν ἡμετέραν” πρὸς τὸν Θεὸν εἴρηται—καὶ τῷ Ἀβραάμ ἐν τῇ σκηνῇ οὗτος ἦν ὁ διαλεγόμενος, καὶ ὁ Ἰακώβ περὶ αὐτοῦ προφητεύων ἔλεγεν, “ οὐκ ἐκλείψει 25 “ ἄρχων ἐξ Ἰούδα, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ ἀπόκειται.” καὶ αὐτὸς δὲ Μωϋσῆς, φησὶ, “ προφήτης ἡμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ “ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμὲ, αὐτοῦ ἀκούσεσθε.” καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτά ἐστι τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἀνακηρύττοντα. Διὰ τοῦτο οὖν φησὶν ἡ γυνὴ πρὸς αὐτὸν, “ ἔρχεται Μεσσίας ὁ λεγόμενος 30 “ Χριστὸς,” καὶ τὰ ἐξῆς. Αὐτὸς δὲ λοιπὸν ἐκκαλύπτων ἑαυτὸν φησὶν, “ ἐγὼ εἰμὶ ὁ λαλῶν σοι,” ὅπερ ἂν εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴ ζητησάσῃ τῇ γυναικὶ εἶπεν, ἔδοξεν ἂν αὐτῇ ληρεῖν. Νῦν δὲ κατὰ μικρὸν αὐτὴν ἐπὶ τὴν μνήμην ἀγαγὼν, εὐκαίρως ἑαυτὸν ἀπεκά-

λυψε, καὶ τοῖς μὲν Ἰουδαίοις συνεχῶς λέγουσι, “ εἰπὲ ἡμῖν εἰ σὺ
 “ εἶ ὁ Χριστὸς; ” ἐπειδὴ οὐδὲν τὸ μαθεῖν ἡρώτων τοῦτο, οὐκ ἀπε-
 κρίνατο αὐτοῖς σαφῶς, ταύτῃ δὲ διὰ τὸ εὐγνωμονεστέραν εἶναι,
 εἶπε φανερώς· καὶ γὰρ ἐξ ἀδεκάστου καὶ ἀπλῆς γνώμης καὶ δια-
 νοίας ἐφθέγγετο· καὶ δῆλον ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα· καὶ γὰρ ἀκού- 5
 σασα ἐπίστευσε, καὶ ἄλλους ἐπὶ τοῦτο ἐσαγήνευσε, καὶ πανταχοῦ
 τῆς γυναικὸς ἐστὶν ἰδεῖν καὶ τὸ ἠκριβωμένον καὶ τὸ πιστόν.

- 27 Ἀπαρτισθείσης τῆς διδασκαλίας εὐκαίρως ἀπήντησαν καὶ οἱ
 μαθηταί, καὶ ἐθαύμαζον ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει. Τί ἐθαύ-
 μαζον; τὸ ἄτυφον, τὸ μεθ' ὑπερβολῆς ταπεινὸν, ὅτι οὕτω περί- 10
 βλεπτος ἂν ἦνείχετο μετὰ τοςαύτης ταπεινοφροσύνης γυναικὶ
 διαλέγεσθαι πενιχρᾷ καὶ Σαμαρείτιδι· ἀλλ' ὅμως ἐκπλαγέντες
 οὐκ ἡρώτησαν τὴν αἰτίαν· οὕτως ἦσαν πεπαιδευμένοι τὴν τῶν
 μαθητῶν τάξιν τηρεῖν· οὕτως αὐτὸν ἐδεδοίκεσαν καὶ ἡδούντο. εἰ
 δὲ ἄλλαχού φαίνονται παρρησιαζόμενοι, οἷον ὅταν ὁ Ἰωάννης 15
 ἐπιπίπτει αὐτοῦ τῷ στήθει, ὅταν αὐτῷ προσίεντες λέγουσι τίς
 μείζων, καὶ ὅταν νιοὶ Ζεβεδαίου καλοῦσιν, ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ
 εἷς ἐξ εὐνύμων αὐτοῦ καθίσῃ, ἀλλ' ἐκεῖνα ὡς εἰς αὐτοὺς ἀνή-
 κοντα ἀνάγκην εἶχον ἐξετάζειν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν αὐτοῖς διέφερε
 τὸ γινόμενον. 20

- 28 Ἡ δὲ γυνὴ οὕτως ὑπὸ τῶν εἰρημένων αὐτῇ ἀνήθη, ὡς καὶ τὴν
 ὑδρίαν ἀφείναι, καὶ δραμεῖν εἰς τὴν πόλιν, καὶ πάντα δῆμον
 ἐλκύσαι πρὸς τὸν Χριστόν· καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν ὅπερ
 ἐποίησαν οἱ Ἀπόστολοι, καὶ αὐτὴ πεποίηκεν, οὐχ ἕνα ἢ δύο κα-
 λοῦσα, ἀλλὰ πόλιν ὁλόκληρον, “ δεῦτε, ” βοῶσα “ καὶ ἴδετε 25
 “ ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα. ” Ἄνθρωπον δὲ αὐτὸν
 καλεῖ, συνετῶς καὶ τοῦτο ποιῶσα καὶ συγκαταβατικῶς, καὶ οὐ-
 δαμῶς ἐπησχύνθη τοῦ εἰπεῖν, “ ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα ”
 καίτοιγε ἦν εἰπεῖν ἐτέρως, δεῦτε, ἴδετε προφήτην προφητεῦντα·
 ἀλλ' ὅταν πυρωθῇ ψυχῇ θεῖα πυρὶ, πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν τῇ γῇ λοι- 30
 πὸν ὄρᾳ, οὐ πρὸς δόξαν, οὐ πρὸς αἰσχύνην.

Τὸ δὲ, “ μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός; ” εἶπε βουλομένη οὐκ ἐκ
 τῆς ἰδίας ἀποφάσεως μόνον παρεισάγειν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
 τῆς ψήφου ταύτης ποιῆσαι κοινωνοὺς, ὃ μᾶλλον εὐπαράδεκτον
 ἐποίει τὸν λόγον. Ἡρώτων δὲ οἱ μαθηταί τὸν Χριστόν, τουτέστι 35

παρεκάλουν· τοῦτο γὰρ δῆλοι τῇ ἐγχωρίῳ αὐτῶν φωνῇ λέγοντες “ ῥαββὶ, φάγε,” οὐκ ἐκ προπετοῦς γνώμης, ἀλλ’ ἐκ πολλῆς φιλοστοργίας πρὸς τὸν διδάσκαλον, καὶ γὰρ ἔβλεπον αὐτὸν κεκμηκότα ὑπὸ τῆς ὁδοιπορίας καὶ τῆς φλογὸς¹ τῆς ἐπικειμένης.

- 31 Τί σημαίνει ὅπερ εἶπεν αὐτοῖς, “ ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν 5
 “ ὑμεῖς οὐκ οἶδατε;” δεικνὺς οἷαν ἐπιθυμίαν ἔχει περὶ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας· ταύτην γὰρ “ βρῶσιν” ἐκάλεσεν, οὐκ ἐκ τοῦ προχειροῦ δέ, ἀλλὰ δι’ αἰνιγμάτων τὰ μὲν ἀποκαλύπτει, ὥσπερ καὶ τοῦτο, ἵνα εἰς ἀπορίαν ἐμβαλὼν τὸν ἀκροατὴν παρασκευάσῃ ἐπιπόνως ζητεῖν τὸ λεγόμενον, αὐτοὶ δὲ τὴν αἰδῶ τὴν συνήθη κατέχοντες, 10
 αὐτῷ μὲν πῦσιν οὐκ ἐτόλμησαν προσαγαγεῖν· πρὸς ἀλλήλους δὲ ἔλεγον “ μὴ τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν;” διὸ καὶ αὐτὸς σαφέστερον αὐτοῖς ἀπεκάλυψε λέγων, “ ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ “ θέλημα τοῦ Πατρός μου,” ὅπερ ἐρμηνεύων ἐπήγαγεν, “ οὐχ “ ὑμεῖς λέγετε ὅτι τετράμηρόν ἐστιν, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται,” 15
 καὶ τὰ ἐξῆς.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ὅλος μὲν ἐξ ὅλου πρὸς τὴν τῶν κεκλημένων σωτηρίαν συντείνεται, ποιεῖται δὲ λόγον οὐδένα τῆς τοῦ σώματος τροφῆς, καίτοι κεκμηκὼς ἐξ ὁδοιπορίας, ἵνα πάλιν διὰ τούτου τοῦς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὠφελήσῃ διδασκάλους, καὶ καμάτου μὲν παν- 20
 τὸς ἀναπέισῃ περιορᾶν, κρείττονα δὲ τῆς περὶ τὸ σῶμα φροντίδος τὴν ἐπὶ τοῖς σωζομένοις ποιεῖσθαι σπουδὴν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Ὡς διδασκάλους τῆς οἰκουμένης διδάσκει τοὺς μαθητὰς προτιμᾶν τῆς οἰασθησοῦν βρώσεως τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. ὥς ἐπιθυμεῖ τις τροφῆς, οὕτω καὶ γὰρ τῆς σωτηρίας τῶν 25
 ἀνθρώπων.

ἈΠΟΔΙΝΑΡΙΟΤ. Δηλοῦσιν ὅτι τὰς διακονίας τῶν προφερόντων ἐδέχετο, καίτοι δυνατὸς ὢν τρέφειν καὶ μὴ τρέφεσθαι. εὐεργεσία γὰρ μεγίστη τὸ τρέφειν Χριστὸν, ἧς οὐκ ἐφθώνει τοῖς βουλομένοις, διὸ καὶ τοῖς μαθηταῖς τὸ ἴσον ἔταξεν. 30

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ἀπεστάλθαι δέ φησι, δῆλον δὲ ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἢ κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον, ἢ ὡς Λόγος ἐκ τοῦ γεννήσαντος νοῦ, προκύπτων τινὰ καὶ πεμπόμενος. Καὶ μετ’

¹ φοιγὸς Cod.

ὀλγά—Τοιγαροῦν ὑπάρχων ὁ Τίς τὸ ἀγαθὸν τοῦ Πατρὸς θέλημα, τελειοῖ τὸ ἔργον αὐτοῦ, σωτηρίαν τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἀναδεικνύμενος. χώρας μὲν καὶ θερισμὸν τὸ πλῆθος τῶν ἐτοιμῶν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ κηρύγματος ὀνομάζει· ὀφθαλμοὺς δὲ ἐνταῦθα λέγει, ἡ τοὺς τῆς διανοίας ἢ τοὺς τοῦ σώματος· καὶ γὰρ ἑώρων λοιπὸν τὸ 5 πλῆθος τῶν Σαμαρειτῶν ἐρχόμενον· τὴν δὲ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν ἐτοιμότητα τὰς χώρας τὰς λευκαينوμένας φησὶν. ὥσπερ γὰρ οἱ ἀσotάχυες ἐπειδὴν λευκανθῶσι πρὸς ἀμῆτὸν εἰσὶν ἑτοιμοί· οὕτω καὶ οὗτοι πρὸς σωτηρίαν ἦσαν παρεσκευασμένοι. “Ὁ θερίζων,” φησὶ, “μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἵνα 10 “ καὶ ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων.” Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Οἱ προφῆται, φησὶν, ἔσπειραν καὶ οὐκ ἐθέρισαν· οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀπεστέρηται τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ σὺν ἡμῖν χαίρουσιν, εἰ καὶ μὴ σὺν ἡμῖν θερίζουσι· τοῦτο δὲ οὐ συμβαίνει ἐν τοῖς αἰσθη- τοῖς γενέσθαι, ἀλλ’ ἐν τοῖς πνευματικοῖς. Ἐὰν γὰρ ἐν τοῖς 15 αἰσθητοῖς συμβῇ ἕτερον σπείραι καὶ ἕτερον θερίσαι, οὐχ ὁμοῦ χαίρουσιν, ἀλλ’ οἱ θερίζοντες· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ οἱ σπείραντες ὁμοίως τοῖς ἀμῶσι χαίρουσι. Τίνος ἕνεκεν, φησὶν ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, “ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν, ὃ “ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε;” ἵνα ὅταν αὐτοὺς ἀποστέλλῃ, μὴ 20 θορυβηθῶσιν ὡς εἰς πᾶγμα ἐπίπουν πεμπόμενοι· τὸ γὰρ ἐπιπονώτερον τὸ τῶν προφητῶν ἦν· διό φησιν, ἄλλοι κεκοπιάκασι,” τουτέστιν, οἱ προφῆται, “ καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσελη- “ λύθατε.”

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Ὡς ἐμοῦ ὄντος τοῦ σπόρου, καὶ διὰ προφητῶν 25 ἐλαλήθη, πέμπω ὑμᾶς θερίσαι. οἱ μαθηταὶ καὶ τοὺς Ἑλλήνας τῶν γηγένων καὶ τοὺς Ἰουδαίους τῶν σαρκικῶν τοῦ νόμου λατρεῶν ἀποτέμνουσι, καὶ εἰς τὴν ἄλω ἀποτίθενται, ὃ ἐστὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου στάχυς τριβόμενος γίνεται σῖτος, ὁ ζωοποιῶν τοὺς πιστοὺς.

Ὁ πνευματικὸς θερισμὸς, ὃ ἐστὶν ἡ θεοσεβῆς ἐργασία, τὴν 30 μὲν ἀπόθεσιν καὶ τὸν ἀποθησαυρισμὸν ἐν οὐρανοῖς ἔχει, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἀπόλαυσιν ἀτελεύτητον· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ καιρὸς τῆς ἀνταποδόσεως.

39 “Ἐκ τῆς πόλεως δὲ ἐκείνης πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν “Σαμαρειτῶν,” ἐπειδὴ συνεώρων ὅτι οὐκ ἂν ὑπὲρ τοῦ χαρίσασθαι 35

ἐτέρῳ τὸν ἑαυτῆς ἐξεπόμευσε βίον. Ἐμαρτύρει γὰρ λέγουσα
 “ ὅτι εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα.” Διὸ καὶ ἐβούλοντο διηλεκῶς
 κατέχειν αὐτόν. Τοῦτο γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐδήλωσεν εἰπὼν,
 ὅτι “ ἡρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ’ αὐτοῖς.” Αὐτὸς δὲ τοῦτο μὲν οὐκ
 ἐπείσθη ποιῆσαι· δύο δὲ μόνον ἡμέρας ἔμεινε παρ’ αὐτοῖς, ὅθεν 5
 “ καὶ πολλῶ πλείους ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ,”
 καίπερ σημεῖον οὐδὲν ἰδόντες Ε. Ἰουδαῖοι δὲ καὶ θαύματα θαασά-
 μενοι, καὶ τοῖς προφήταις συντραφέντες, οὐ μόνον οὐ κατεῖχον
 αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἀπήλυνον.

ἈΜΜΑΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Σαμαρεῖται αἰτοῦσι τὸν Χριστὸν 10
 μεῖναι πρὸς αὐτούς, ὅτι τινὲς εἰσιν ἄλλογενεῖς, καὶ οἱ συγγενεῖς
 αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα Ἰουδαῖοι ἐδίωκον αὐτόν, ὅτι “ ἐχθροὶ τοῦ
 “ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ.”

ΤΟῦ ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ. Τὴν διδάσκουσιν ὑπερηκόντισαν· εὐθέως
 γὰρ ἐνόησαν ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐπισπάσασθαι ἔμελλον, ὅτι ἐπὶ 15
 διορθώσει τῆς κοινῆς ἤλθε σωτηρίας, ὅτι οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ μέλλει
 ἀποκλείειν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν, ἀλλὰ πανταχοῦ σπεῖρειν τὸν
 λόγον· ἀλλ’ οὐχ Ἰουδαῖοι οὕτως, ἀλλὰ ζητοῦντες τὴν ἰδίαν δικαιο-
 σύνην στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν.

42 Οὐχ ἀπλῶς δὲ καλοῦσιν αὐτὸν Σωτῆρα οἱ Σαμαρεῖται, ἀλλὰ 20
 τοῦ κόσμου, ὡς τὴν ἀληθινὴν σωτηρίαν παρέχοντα. Ἦλθον μὲν
 γὰρ πολλοὶ σῶσαι καὶ Ἄγγελοι καὶ προφῆται, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ
 μόνου λέγουσιν, “ ὅτι ἀληθινὸς Σωτὴρ οὗτός ἐστιν.” Διὸ καὶ τὴν
 πρώην^h αὐτοῦ διδάσκουσιν ὑπερηκόντισαν ὕστερον, φιλοτι-
 μούμενοι ἐπὶ τὸ μειζόνως θαυμάζειν αὐτόν, ἐνόησαν γὰρ εὐθέως 25
 ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ ὧν ἐδίδασκεν αὐτούς, τὸν ὄντως Σωτῆρα
 αὐτὸν εἶναι, καὶ οὐχ ἓνα τῶν πολλῶν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐ λέγουσιν ἡμῖν οἱ Εὐαγγελισταὶ τὰ θαυ-
 μαστὰ ῥήματα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ; ὅπως μάθωμεν, ὅτι πολλὰ
 τῶν μεγάλων παρατρέχουσιν· ἐκ δὲ τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων 30
 ἵνα ἡμεῖς αὐτοὶ συνορῶμεν τὴν τούτων δύναμιν.

ΚΕΦ. 5.

Περὶ τοῦ βασιλικοῦ.

43 Διὰ τί μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Εὐαγγελιστὴν ὅτι ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, προσέθηκεν ὅτι “ αὐτὸς γὰρ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησεν “ ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει ;” ἐπειδὴ οὐκ 5 εἰς τὴν Καπερναοὺμ ἀπῆλθεν, ἀλλ’ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κακεῖθεν εἰς τὴν Κανᾶ. “ Ἰνα γὰρ μὴ ἐξετάσῃ τις διὰ τί παρὰ μὲν τοῖς αὐτοῦ οὐκ ἔμεινε, παρὰ δὲ τοῖς Σαμαρείταις ἔμεινε, τίθησι τὴν αἰτίαν λέγων ὅτι οὐ προσεῖχον αὐτῷ. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ ἀπῆλθεν, ἵνα μὴ μεῖζον αὐτοῖς τὸ κρίμα γένηται. 10

Πατρίδα δὲ ἑαυτοῦ καλεῖ, τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον δηλῶν· τί οὖν οὐχ ὀρώμεν, φησὶ, καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις πολλοὺς θαυμαζομένους, μάλιστα μὲν οὐκ ἀπὸ τῶν σπανιζόντων τὰ τοιαῦτα δεῖ ψηφίζεσθαι. Εἰ δέ τινες ἐν τῇ αὐτῶν τιμῶνται πατρίδι, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ· ἡ γὰρ συνήθεια εὐκαταφρονήτους ποιεῖν 15 εἴωθεν.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Οὐχ ὡς τιμῆς ἀντιποιούμενος ἐξῆλθεν, ἀλλὰ τῶν πολιτῶν φειδόμενος· ὅτι γὰρ ἐώρων αὐτὸν, ἐθυμοῦντο· ὃς ἐν τιμῇ ὦν τῇ θεῇ ἐσαρκώθη, καὶ τὸν ἀτιμότατον ὑπέστη θάνατον διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν. 20

ἜΩδε ἑαυτὸν καλεῖ τὸν προφήτην τὸν ὑπὸ Μωϋσέως προανακηρυχθέντα, ὃς καὶ προφήτης οἰκονομικῶς ἐκλήθη, αὐτὸς ὦν ὁ τοῦ Πνεύματος χορηγὸς ὡς Θεός, δι’ οὗ προφηται ἐπροφήτευσαν. μέμνηται δὲ τῶν Γαλιλαίων ἀποδεξαμένων αὐτὸν, ἵνα δείξῃ ὅτι οἱ κακιζόμενοι οὗτοι μάλιστα προσερχόμενοι αὐτῷ εὐρίσκονται. 25 Ὁ μὲν γὰρ ἔλεγεν, “ ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι ;” ἄλλος δὲ “ ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ ἐγγήγερται,” ἀλλ’ ἰδοὺ καὶ Σαμαρεῖται καὶ Γαλιλαῖοι πιστεύουσιν εἰς αἰσχύνην Ἰουδαίων· εὐρέθησαν δὲ καὶ Γαλιλαίων οἱ Σαμαρεῖται βελτίους. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν τῆς γυναικὸς ἐδέξαντο ῥημάτων αὐτὸν, 30 οὗτοι δὲ ἐωρακότες, φησὶ, τὰ σημεῖα ἃ ἐποίησεν.

46 Τίνος ἕνεκεν ἀναμιμνήσκει τοῦ θαύματος ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων, “ ὅπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον ;” τῶν Σαμαρειτῶν τὸ ἐγκώ-

μιον αὐξῆσαι βουλόμενος· οἱ μὲν γὰρ Γαλιλαῖοι καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Ἱερουσολύμοις καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖ γενομένων σημείων αὐτὸν ἐδέξαντο, οἱ δὲ Σαμαρεῖται οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ἀπὸ διδασκαλίας μόνης. Βασιλικὸν δὲ καλεῖ, ἥτοι ὡς ἐκ τοῦ γένους τοῦ βασιλικοῦ ὑπάρχοντα, ἡ ἀξιώματι ἀρχῆς ἕτερον, οὕτω καλούμενον ἔχοντα. τινὲς 5 μὲν οὖν ἐκείνον αὐτὸν εἶναι νομίζουσι τὸν παρὰ τῷ Ματθαίῳ δεικνυται δὲ ἕτερος ὢν παρ' ἐκείνου, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πίστεως. ἐκεῖνος μὲν γὰρ βουλομένου τοῦ Χριστοῦ ἐλθεῖν, ἀξιοῖ μένειν· οὗτος δὲ εἰς τὴν οἰκίαν ἔλκει· κακεῖνος μὲν φησιν, οὐκ εἰμὶ ἄξιος, οὗτος δὲ καὶ κατεπειγεί· κακεῖ 10 μὲν ἀπὸ τοῦ ὅρους καταβάς εἰς Καπερναοῦμ εἰσείει, νῦν δὲ ἀπὸ τῆς Σαμαρείας, καὶ οὐκ εἰς Καπερναοῦμ, ἀλλ' εἰς Κανὰ· κακείνου μὲν ὁ παῖς παραλύσει κατείχετο, ὁ δὲ τούτου υἱὸς πυρετῷ.

48 Περὶ τίνων εἶπεν ὁ Χριστὸς, “ὅτι ἂν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα “ ἴδῃτε, οὐ μὴ πιστεύσητε;” αὐτὸς γὰρ ὁ βασιλικὸς οὐ φαίνει- 15 ται ἐκ πίστεως αὐτῶν, ἀλλ' ἡ τῆς πόλεως αὐτοῦ καβατπόμενος τοῦτό φησιν, ἡ καὶ τούτου αὐτοῦ, οὐχ ὡς ὁλόκληρον ταύτην, ἀλλὰ μερικὴν κεκτημένου. καὶ γὰρ καὶ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν, “Κύριε, κατά- “ βῆθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸν υἱόν μου,” τὴν ἀσθενείαν αὐτοῦ ἐμφαίνει, ὡς μὴ πιστεύοντος αὐτοῦ, ὅτι εἰ καὶ συμβῇ αὐτὸν ἀποθανεῖν, 20 δυνατὸς ἐστὶν ἀναστῆσαι αὐτόν. ἔστι δὲ καὶ ὡς οὐκ εἰδότες τοῦ Χριστοῦ, ἐν ποίοις τὰ τῆς νόσου τοῦ παιδίου ἐστί. Διὰ ταύτην οὖν τὴν εὐτελεῆ πίστιν καὶ τὴν πολλὴν ἐπειξιν, ἵνα δείξῃ αὐτῷ, ὅτι καὶ ἀπὸν θεραπεύει, φησὶ πρὸς αὐτόν· “πορεύου, ὁ υἱός σου “ ζῇ” ὅθεν ἐκ τούτου τοῦ παιδὸς οὐχ ἤττον, καὶ τὴν αὐτοῦ διὰ- 25 νοιαν ἀσθενοῦσαν ἰάσατο.

Ἀμμονίσι. Τέρας ἐστὶ τὸ παρὰ φύσιν, οἷον τὸ ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ ἐγειραι νεκρόν· σημεῖον δὲ τὸ οὐκ ἔξω τῆς φύσεως ὂν, ὅπερ ἐστὶν ἰάσασθαι ἄρρωστον.

51 Ἀπήνησαν δὲ αὐτῷ οἱ παῖδες αὐτοῦ, τὰ τῆς ὑγιείας τοῦ υἱοῦ 30 αὐτοῦ ἀπαγγέλλοντες, διὰ τὸ ἐκπλαῆναι αὐτοὺς τὸ γενόμενον· οὐ γὰρ ἀπλῶς οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀπηλλάγη τῆς ἀσθενείας τὸ παιδίον, ἀλλ' ἀθρόον, ὡς φαίνεσθαι μὴ φύσεως ἀκολουθίαν εἶναι τὸ θαῦμα, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ. Μαθὼν δὲ παρ' αὐτῶν ἐκεῖνος τὴν ὥραν, λοιπὸν πρὸς τὴν πίστιν τελείως διέκυψεν. Ὅρᾳς 35

ὅτι τότε ἐπίστευσεν, ὅτε οἱ παῖδες εἶπον, οὐχ ὅτε ὁ Χριστός· τὴν οὖν διάνοιαν νῦν ἐλέγχων αὐτοῦ μεθ' ἧς προῆλθεν, εἰς πίστιν ἐφέλκεται. Πρὸ γὰρ τοῦ σημείου οὐ σφόδρα ἦν πεπιστευκώς, εἰ δὲ καὶ ἦλθε καὶ παρεκάλεσεν, οὐδὲν θαυμαστόν· εἰώθασι γὰρ οἱ πατέρες ὑπὸ πολλῆς φιλίας οὐ μόνον οἷς θαρροῦσιν ἰατροῖς προσι- 5 ἔναι, ἀλλὰ καὶ οἷς μὴ θαρροῦσι διαλέγεσθαι, μηδὲν ὅλως παραλιπεῖν βουλόμενοι.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Πρὸ μιᾶς ἐπίστευσεν, ἐν δὲ τῇ ἐξῆς καὶ ἔργῳ ἤκουσεν, ὅτι γέγονεν ὃ ἐπίστευσεν ἔσεσθαι· πολλὰ γὰρ ἰσχύει πίστις, συνεργὸν καὶ τελειωτὴν ἔχουσα τὸν Θεόν. 10

“Ἐπίστευσε δὲ καὶ αὐτός, καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη,” διὰ τὸ μαθεῖν αὐτοὺς παρὰ τοῦ δεσπότου αὐτῶν, ὅτι οὗτος ἦν ὁ καιρὸς τῆς ὑγιείας τοῦ παιδός, ὃνπερ εἶπεν αὐτῷ ὁ Χριστός, ἐκ τούτου λαβόντες ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

54 Οὐχ ἀπλῶς δὲ τὸ “δεύτερον” προσέθηκεν, ἀλλ' ἔτι τὸ θαῦμα 15 τῶν Σαμαρειτῶν, δεικνὺς ὅτι καὶ δευτέρου σημείου γενομένου οὐδὲ πρὸς τὸ ὕψος ἐκείνων ἔφθασαν τῶν οὐδὲ ἐν σημείων ἐωρακότων.

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ τοῦ λη' ἔτη ἔχοντος ἐν τῇ ἀσθενείᾳ.

1 Μετὰ ταῦτα ἦν ἐορτὴ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη ὁ 20 Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ποία ἐορτή; ἐμοὶ δοκεῖ τῆς πεντηκοστῆς. συνεχῶς δὲ ἐν ταῖς ἐορταῖς ἐπιχωριάζει τῇ πόλει, τοῦτο μὲν, ἵνα δόξῃ μετ' αὐτῶν ἐορτάζειν, τοῦτο δὲ ἵνα τὸ πλῆθος ἐπισπάσῃται τὸ ἄδολον· μάλιστα γὰρ ἐν ταῖς ἐορταῖς ταύταις οἱ ἀφελέστερον διακείμενοι 25 συνίεσαν.

2 Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρα.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Προβατικὴ ἐκαλεῖτο, ὅτι ἐκεῖ συνήγετο τὰ πρόβατα τὰ μέλλοντα σφάζεσθαι εἰς τὴν ἐορτὴν, καὶ 30 τὰ ἔγκατα αὐτῶν ἐπλύνοντο ἐκεῖ.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ. Περὶ τῶν πέντε στοῶν οὕτως οἶμαι, μετὰ τὰς ἐν κύκλῳ τέσσαρας, μέσσην εἶχεν ἐτέραν. Τίς δὲ ὁ τῆς ἀσθενείας τρόπος

οὗτος; ποῖον ἡμῖν μυστήριον αἰνίττεται; οὐ γὰρ ἀπλῶς καὶ εἰκῇ ἀναγεγραπται, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα μυστήρια προδιαγράφει, ὥστε μὴ τὸ σφοδρὰ παραδόξον ἀπροσδόκητον γενόμενον λυμῆνασθαι τῇ τῆς πίστεως δυνάσει. Ἐπεὶ οὖν ἡμελλε βάπτισμα δίδοσθαι, πολλὴν δύναμιν ἔχον, καὶ δωρεὰν μεγίστην τὸ ἁμαρτίας καθαῖρον, καὶ ἀντὶ 5 νεκροῦ ζῶντα ποιῶν, καθάπερ ἐν εἰκόνι προζωγραφεῖ ταῦτα· καὶ πρῶτον μὲν δίδεται ὕδωρ, καθαίρον σωμάτων κηλίδας καὶ μολυσμούς οὐκ ὄντας, ἀλλὰ δοκοῦντας εἶναι, οἶον τοὺς ἀπὸ κηδείας, τοὺς ἀπὸ λεπρῶν, τοὺς ἀπὸ τοιούτων ἐτέρων, καὶ πολλὰ ἂν τις ἴδοι δι' ὕδατος γεγονότα ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ταύτης ἔνεκεν τῆς προφά- 10 σεως, πλὴν ἀλλὰ πρὸς τὸ κατεπεῖγυν καὶ ἰώμενον νοῦν. Καὶ μετ' ὀλίγα—“ Ἀγγελος γὰρ καταβαίνων ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ,” καὶ ἱατρικὴν ἐνετίθει δύναμιν, ἵνα μάθωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι πολλῷ μᾶλλον ὁ τῶν Ἀγγέλων δεσπότης πάντα τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς ἰάσασθαι δύναται. “Ὡςπερ ἐνταῦθα οὐχ ἀπλῶς ἰᾶται τῶν ὑδάτων ἡ 15 φύσις, ἥ γὰρ ἂν διὰ παντός τοῦτο ἐγίνετο, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ Ἀγγέλου ἐνεργείᾳ, οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῖν οὐχ ἀπλῶς τὸ ὕδωρ ἐργάζεται, ἀλλ' ὅταν τὴν τοῦ Πνεύματος δέξηται χάριν, τότε πάντα τὰ ἁμαρτήματα λύει. ἀλλὰ τότε μὲν ἡ ἀσθένεια κώλυμα τῷ βουλομένῳ θεραπευθῆναι ἐγίνετο, νῦν δὲ κύριος ἕκαστός ἐστι 20 προσελθεῖν. οὐ γὰρ Ἀγγελός ἐστιν ὁ ταρασσών, ἀλλ' ὁ τῶν Ἀγγέλων δεσπότης, ὁ τὸ πᾶν ἐργαζόμενος. οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, “ ἄνθρωπον οὐκ ἔχω” οὐκ ἔστιν εἰπεῖν “ ἐν ᾧ ἔρχομαι κατελθεῖν, “ ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει,” ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα ἔλθῃ, ἡ χάρις οὐκ ἀναλίσκεται, οὐδὲ ἡ ἐνέργεια δαπανᾶται, ἀλλ' ὅμοια 25 μένει καὶ τοιαύτη, οἷα καὶ πρὸ τούτου. ἀλλὰ τί δήποτε πάντας ἀφείς ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τὸν τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη ἔχοντα ἦλθε; Τί δαὶ καὶ ἐρωτᾷ, “ θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι;” οὐχ ἵνα μάθῃ, τοῦτο γὰρ παρέλκον ἦν, ἀλλ' ἵνα διδάξῃ τοῦ τοιούτου τὴν καρτερίαν.

5 ἈΜΜΟΝΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Ὡςδε προδιεγράφετο τὸ τοῦ βαπτί- 30 σματος μυστήριον, ἐν ᾧ πᾶν εἶδος ἁμαρτημάτων ἐθεραπεύετο. “ Ἐν ταύταις κατέκειτο πλῆθος πολὺ,” καὶ τὰ ἐξῆς. ἐκπληκτος ἡ καρτερία τοῦ παραλυτικοῦ ἔτη τριακονταοκτὼ εἶχε, καὶ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀπαλλαγῆσεσθαι τοῦ νοσήματος προσδοκῶν ἐνεδρεύετο, καὶ οὐκ ἀφίστατο· εἰ γὰρ τὰ μὴ παρελθόντα, τὰ γοῦν 35

μέλλοντα οὐχ ἰκανὰ ἦν αὐτὸν ἀπαγαγεῖν τοῦ τόπου, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀνέπεσεν οὐδὲ ἀπέγνω.

ΚΤΙΣΤΑΙΟΤ. Τύπος καὶ ἡ πολυχρόνιος τοῦ παραλυτικοῦ ἀσθένεια τῆς τοῦ Ἰσραὴλ εἰς Χριστὸν ἀπιστίας· ἀσθενήσει γὰρ καὶ παραλυθήσεται, ἀλλ' ἔσται τις αὐτῷ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπισκοπὴ, καὶ ὑγιασθήσεται καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ κολυμβήθρᾳ δι' ὑπακοῆς πίστεως.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Τὸ τριακοστὸν καὶ ὄγδοον ἔτος τοῦ κειμένου παραλύτου σημαίνει κολάσεως χρόνον ἤδη συμπληρούμενον, ὅτι καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὁ λαὸς ἐπὶ τῆς ἐρημίας δίκας ἐξέτισε, καὶ 10 τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπέσχεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ πληγαῖς δὲ ὁ νόμος τεσσαράκοντα τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐκόλαζεν. ὁ τοίνυν Κύριος ἰποτεμνόμενος τὸ πλῆρες τῆς κολάσεως, ἔτει τριακοστῷ ὀγδόῳ θεραπεύει τὸν ἄρρωστον, ὥσπερ καὶ τὰς νομικὰς κολάσεις ὑπετέμνετο διὰ τῆς χάριτος, ἐγγὺς τοῦ κοσμικοῦ χρόνου πεπληρωμένου. 15

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Οὐχ ὥς ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, ἀλλὰ διαπιστῶν αὐτὸν εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ θεραπευθῆναι.

Τίνος ἕνεκεν τοὺς ἄλλους πάντας ἀφεῖς ἐπὶ τούτῳ ἦλθεν ὁ Χριστὸς καὶ ἐρωτᾷ, “εἰ θέλει ὑγιὴς γενέσθαι;” οὐχ ἵνα μάθῃ, τοῦτο γὰρ παρέλκον ἦν, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς διδάξῃ τὴν τούτου καρτερίαν. Διὸ χρὴ 20 σκοπῆσαι, μεθ' ὅσης ἐπιεικειᾶς ἀποκρίνεται λέγων, “ναὶ Κύριε, “ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω,” καὶ τὰ ἐξῆς· Τί τούτων τῶν ῥημάτων ἐλεεινότερον γένοιτ' ἂν; τί τῶν πραγμάτων περιπαθέστερον, οἷαν καρδίαν συντετριμμένην ἐκέκτητο, οὐδὲ ὑπὸ τῆς μακρᾶς ἀσθενείας συνεχόμενος, ἐφθέγατό τι βλάβσφημον, οἷα πολλοὺς ἀκούομεν 25 λέγοντας τῶν ἀπαιδεύτων καὶ ἀταλαιπώρων ἐν περιστάσεσιν· οὐ κατηράσατο αὐτοῦ τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ πρᾶως ἀποκρίνεται, καίτοι γε μὴ εἰδὼς τίς ποτε ἦν ὁ ἐρωτῶν, οὐθ' ὅτι θεραπεύειν ἔμελλεν, ἀλλ' ἡ τοῦτο μόνον ἴσως προσεδόκησε τὸ χρησιμεύσειν αὐτῷ τὸν Χριστὸν τὸ ἐμβαλεῖν εἰς τὸ ὕδωρ· καὶ διὰ τούτων αὐτὸν ἐπισπᾶ- 30 σασθαι τῶν ῥημάτων οὐ βούλεται. Οὐκ εἶπεν δὲ ἰ αὐτῷ ὁ Χριστὸς θέλεις σε θεραπεύσω; ἵνα μὴ δοῇ κομπάζειν.

8 **Κελεῖναι** δὲ αὐτὸν ἄραι τὸ κλινίδιον, πιστώσασθαι βουλόμενος τὸ γενόμενον θαῦμα, καὶ μηδένα νομίσαι φαντασίαν αὐτὸ εἶναι.

Οὐδὲ γὰρ ἂν εἰ μὴ βεβαίως καὶ σφοδρὰ αὐτῷ συνεπάγη τὰ μέλη, τὴν κλίνην φέρειν ἡδύνατο.

Οὐκ ἀπαιτεῖ δὲ αὐτὸν πρὸ τῆς ἰάσεως πίστιν, ὥσπερ ἐπὶ ἄλλων τινῶν, ὅτι οὐδέπω αὐτὸν ἐωράκει σημεῖν ἕτερον πεποιηκότα, ἀλλ' οὐδὲ ὅστις ἦν ἡδεῖ· καὶ γὰρ καὶ ἐκείνους οὐς ἀπῆτει πίστιν, οὐς πρὸ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἰδεῖν αὐτοὺς θαύματα πεποιηκότα ἀπῆτει.

Ἦρε δὲ τὸ ἑαυτοῦ κράββατον, καὶ περιεπάτει, ἐπειδὴ ἅμα ἤκουσε πιστεύσας· ἡγέρθη γενόμενος ὑγιής, μηδὲν ὅλως ἄπιστον ἐνοήσας. 10

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Οὐκ εἶπαν διὰ τί ταῦτα ἐκέλευε γίνεσθαι ἐν σαββάτῳ, ἀλλὰ διὰ τί ταῦτα ἐποίησεν ἐν σαββάτῳ; οὐχ ὑπὲρ τῆς παραβάσεως δυσχεραίνοντες, ἀλλὰ τῇ σωτηρίᾳ τῇ παρ' αὐτοῦ φθονοῦντες. Καί τοί γε ὅσον εἰς ἀνθρώπινον ἔργον, τοῦτο μᾶλλον ἔργον ἦν, ὅπερ ἐποίησεν ὁ παράλυτος· ἐκεῖνο δὲ λόγος καὶ ῥῆμα. 15 χρὴ δὲ θαυμάσαι καὶ τὴν μετὰ ταῦτα πίστιν αὐτοῦ, καὶ τὴν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους παρρησίαν, πῶς ἐπικειμένων αὐτῷ καὶ λεγόντων, “οὐκ ἔξεστί σοι ἄραι τὸν κράββατόν σου διὰ τὸ σάββατον,” αὐτὸς μετὰ παρρησίας τὴν ἀναίσχυντον ἐπιστομίζων γλῶτταν, τὸν εὐεργέτην ἐκήρυττε λέγων, “ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, αὐτός μοι εἶπεν, 20 “ἄρον τὸν κράββατόν σου,” μονονουχὶ λέγων, ληρεῖτε καὶ παραπαίετε, κελεύοντες τῷ ἀπὸ μακρᾶς οὕτω καὶ χαλεπῆς ἀπαλλάξαντί με νόσου μὴ πείθεσθαι προστάσσουσι, καί τοί γε εἰ κακουργεῖν ἐβούλετο, ἐνῆν καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, εἶον ὅτι οὐχ ἐκὼν τοῦτο ποιῶ, ἀλλ' ἐτέρου κελεύσαντος· εἰ δὲ ἔγκλημα τοῦτο, καὶ ἀποτίθεμαι 25 τὴν κλίνην, καὶ θεραπείαν δὲ ἔκρυψεν ἂν· καὶ γὰρ ἡδεῖ σαφῶς οὐχ οὕτω δακνομένους ἐπὶ τῇ τοῦ σαββάτου λύσει, ὥς ἐπὶ τῇ τῆς ἀρρωστίας διορθώσει.

- 12 Τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπον αὐτῷ, τίς ἐστίν ὁ ποιήσας σε ὑγιῆ, ἀλλ' “ὁ εἰπὼν σοι, ἄρον τὸν κράββατόν σου;” ἀπὸ πολλῆς κακουρ- 30 γίας· ἄνω γὰρ καὶ κάτω τὴν δοκοῦσαν παράβασιν εἰς μέσον ἔγγον. Αὐτὸς δὲ τούτου χάριν ἐξένευσε· πρῶτον μὲν, ἵνα ἀπόντος αὐτοῦ ἡ μαρτυρία ἀνύποπτος γένηται· ὁ γὰρ αἰσθησιν λαβὼν τῆς ὑγιείας, ἀξιόπιστος ἦν τῆς εὐεργεσίας μάρτυς. Ἐπειτα ἵνα μὴ πλέον τούτων παρασκευάσῃ τὸν θυμὸν ἐκκαῖναι· οἶδε γὰρ, καὶ ὅψις μόνῃ 35

τοῦ διαφθονουμένου οὐ μικρὸν τοῖς βασκαίνουσιν ἐνέκαι σπινθῆρα. Διὰ τοῦτο ἀναχωρήσας ἀφίησιν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ ἔργον ἀγωνι-
νῆσθαι παρ' αὐτοῖς. Ἐγκαλοῦντες γὰρ τέως μαρτυροῦσι τῷ
θαύματι.

- 14 Τί δαί μανθάνομεν ἐκ τοῦ, “Ἴδε ὑγιῆς γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε,” 5
καὶ τὰ ἐξῆς; Πρῶτον μὲν, ὅτι ἐξ ἁμαρτιῶν ἐτέχθη τῷ ἀνθρώπῳ τὸ
νόσημα, δεύτερον δὲ ὅτι ἀληθῆς ὁ τῆς γενένης λόγος, καὶ τὸ μακρὰν
εἶναι καὶ ἄπειρον τὴν τιμωρίαν. Ποῦ γὰρ νῦν εἰσιν οἱ λέγοντες,
ὅτι ἐν ὥρᾳ μιᾷ ἐπόρνευσα, καὶ ἀθάνατα κολάζομαι; Ἰδοὺ γὰρ καὶ
οὗτος οὐκ ἐν τοσούτοις ἥμαρτεν ἔτεσιν, ἐν ὅσοις ἐκολάζετο, ἀλλ' 10
ὀλόκληρον γοῦν ἀνθρώπου βίον σχεδὸν ἀνήλωσεν ἐν τῷ μήκει τῆς
τιμωρίας. Οὐδὲ γὰρ ἐν χρόνῳ τὰ ἁμαρτήματα κρίνεται, ἀλλ'
ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῶν πεπλημμελημένων. Μετὰ τοῦτο κακεῖνο
μανθάνομεν, ὅτι καὶ χαλεπὴν δῶμεν ὑπὲρ τῶν προτέρων ἁμαρτη-
μάτων τὴν δίκην, εἴτα τοῖς αὐτοῖς περιπέσωμεν, χαλεπώτερα 15
πολλῷ πεισόμεθα πάλιν, καὶ μάλα εἰκότως· ὁ γὰρ μὴδὲ τῇ τιμω-
ρίᾳ γενόμενος βελτίων, ὡς ἀναίσθητος καὶ καταφρονητής, ἐπὶ μεί-
ζονα ἄγεται κολαστήρια. Καὶ τίνας ἔνεκεν, φησί, μὴ πάντες
εὐτῷ κολάζονται; καὶ γὰρ πολλοὺς ὁρῶμεν τῶν φαύλων εὐσωμα-
τοῦντας καὶ σφριγῶντας, καὶ πολλῆς ἀπολαύοντας εὐημερίας. 20
ἀλλὰ τὸ μὴδὲν αὐτοὺς ἐνταῦθα παθεῖν, ἐφόδιον γίγνεται μείζονος
τῆς ἐκεῖ τιμωρίας. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε “κρινόμενοι δὲ
“ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν”
τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα νοθεσίας, τὰ δὲ ἐκεῖ τιμωρίας ἐστί.

Τί οὖν; πάντα τὰ νοσήματα ἐξ ἁμαρτημάτων; οὐ πάντα μὲν, 25
ἀλλὰ τὰ πλείονα. Γίγνεται μὲν γὰρ διὰ ἁμαρτημάτων, ὥσπερ
καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις ὁρῶμέν τινα ποδαλγία κατασχεθέντα.
γίνεται δὲ καὶ δι' εὐδοκίμησιν, ὥσπερ τῷ Ἰώβ φησιν ὁ Θεός,
“ἢ ἄλλως σοι οἶε κεχρηματικένας, ἢ ἵνα δίκαιος ἀναφανῆς;”
Ἔνια δὲ καὶ ἀπὸ ῥαθυμίας γίνεται. καὶ γὰρ καὶ γαστριμαργία 30
καὶ μέθη τὰ τοιαῦτα τίκτουσι νοσήματα.

Τινὲς τὸν παράλυτον τοῦτον διαβάλλοντες, φασὶν αὐτὸν τοῦ
Χριστοῦ γενήσεσθαι κατήγορον, καὶ διὰ τοῦτο ἀκηκοέναι τὴν
παραγγελίαν καὶ τὴν ἀπειλὴν ἐκείνην. Οὐκ ἔστι δὲ οὕτως. καὶ
γὰρ, φησί, “εὐρίσκει αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ὁ Ἰησοῦς,” ὅπερ μεγίστης 35

εὐλαβείας σημειῶν ἐστίν· οὐδὲ γὰρ ἀνεχώρησεν οἴκαδε, οὐδὲ
 τρυφῇ καὶ ἀνέσει ἔδωκεν ἑαυτὸν, ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ διῆγε, καὶ τοι
 γε τοσαύτην μέλλων ὑπομένειν ἔφοδον, καὶ παρὰ πάντων ἐλαύ-
 νεσθαι εἰκῇ. ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἔπεισεν αὐτὸν ἀποστῆναι τοῦ ἱεροῦ,
 καὶ μετὰ τὸ διαλεχθῆναι τοῖς Ἰουδαίοις εὐρὼν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, 5
 οὐδὲν τοιοῦτον ἠνίκατο, ἀλλὰ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀσφαλίζεται
 μόνον· ὁρῶμεν δὲ αὐτὸν καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένοντα εὐγνωμοσύνης.
 Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ εἰπὼν μοι, ἄρον τὸν κράββατόν
 σου, ὅπερ ἐκεῖνοι ἔγκλημα ἐποιούντο, ἀλλὰ ἱατρὸν αὐτὸν ἐμφαί-
 νων, φησὶν, “Ἰησοῦς ἐστίν ὁ ποιήσας με ὑγιῇ.” Ἐκ τούτου 10
 βουλόμενος τοὺς ἄλλους πρὸς τὸν Χριστὸν ἐφελκύνεσθαι. Οὐ
 γὰρ οὕτως ἀναίσθητος ἦν, ὥς μετὰ τοσαύτην εὐεργεσίαν καὶ πα-
 ραίνεσιν παραυτὰ προδοῦναι τὸν εὐεργέτην, καὶ κακούργῳ διανοίᾳ
 εἰπεῖν, ὅτι “Ἰησοῦς ἐστίν ὁ ποιήσας αὐτὸν ὑγιῇ” ἀλλ' οὗτος μὲν
 εὐγνώμονι σκυπῶ τοῦτο ἔλεγεν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐδίδωκον τὸν εὐερ- 15
 γέτην ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν σαββάτῳ.

- 17 Διὰ τί φησιν, “ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργά-
 “ζομαι;” τὸ ὁμότιμον τὸ πρὸς τὸν Πατέρα δεῖξαι βουλόμενος.
 Ἄμα δὲ καὶ ἀναγαγεῖν αὐτοὺς θέλων ἀπὸ τῆς γῆς, ἵνα μηκέτι ὡς
 ἀνθρώπῳ προσέχουσιν, ἀλλ' ὡς Θεῷ καὶ νομοθέτῃ, καὶ ὥσπερ, φησὶν, 20
 ἀπολύετε τὸν Θεὸν ἐγκλημάτων ἐφ' οἷς καὶ ὅτε διαπράττεται,
 οὕτω καὶ ἐμέ.

Εἰ δὲ τις ἐπιθυμεῖ τὸν τρόπον μαθεῖν, καθ' ὃν ἐργάζεται ὁ
 Πατὴρ, ὁράτω τὴν οἰκουμένην ἅπασαν καὶ τὴν ταύτης πρόνοιαν·
 καὶ ἥλιον ἀνατέλλοντα καὶ σελήνην τρέχουσαν, καὶ πηγὰς καὶ 25
 ποταμοὺς καὶ ὑετοὺς, καὶ φύσεως δρόμον τὸν ἐν τοῖς σπέρμασι,
 τὸν ἐν τοῖς σώμασι τοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς τῶν ἀλόγων, τὰ ἅλλα
 πάντα, δι' ὧν τόδε τὸ πᾶν συγκροτεῖται, ἅπερ καὶ ἐν σαββάτῳ
 γίνεται. οἱ δὲ τῇ πονηρίᾳ συνεχόμενοι μᾶλλον ἐζήτουν αὐτὸν
 ἀποκτεῖναι, “ὅτι οὐ μόνον ἔλκε τὸ σάββατον,” καὶ τὰ ἐξῆς. 30

Οὐκ εἶπεν ὁ λέγων, οὐ γὰρ ἂν τοῖς ῥήμασιν ἐδείκνυ μόνους,
 ἀλλὰ πυκνότερον ἐν τοῖς πράγμασιν. Τί δὴ ποτε; ὅτι τοῖς μὲν
 λόγοις εἶχον ἐπισκῆπτειν, καὶ ἀλαζονείαν ἐγκαλεῖν, τὴν δὲ τῶν
 πραγμάτων ὁρῶντες, ἁλῆθειαν ἐκβαίνουσιν, καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων

^k ὁρῶν τε Cod.

ἀνακηρυττομένην τὴν δύναμιν, οὐδὲν ἀντειπεῖν ἡδύναντο λοιπόν. ἀλλ' οἱ μὴ βουλόμενοι μετ' εὐγνωμοσύνης ταῦτα δέχεσθαί φασιν, ὅτι οὐχ ὁ Χριστὸς ἐποίει ἑαυτὸν ἴσον τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο ὑπώπτευν. οὐκοῦν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα ἐπέλθωμεν. ἐδίδωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ἢ οὐκ ἐδίδωκον; καὶ διὰ τοῦτο ἐδίδωκον, ἢ δι' ἑτερόν τι; καὶ τοῦτο συνομολογεῖται· ἔλυε τὸ σάββατον ἢ οὐκ ἔλυεν; οὐδὲ πρὸς τοῦτο ἔχεις τι ἀντειπεῖν. Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεὸν ἢ οὐκ ἔλεγε; καὶ τοῦτο ἀληθές· οὐκοῦν καὶ τὰ ἐξῆς τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας ἔχεται, καὶ τὸ ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖν τῷ Θεῷ, τῆς αὐτῆς γνώμης ἀπόφασις ἦν. 10

Τὸ δὲ “οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν,” τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον τῷ Πατρὶ, οὐδὲν ἀλλότριον, οὐδὲν ξένον, καὶ τοῦτο δὲ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα δείκνυσιν ἰσότητα καὶ τὸ ἀπαράλλακτον καὶ τὸ ὥσανεὶ ἀπὸ μιᾶς γνώμης, ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως γινόμενον. Δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ τὸ ἐπαγόμενον, “ἂν γὰρ 15 “ἂν,” φησὶν, “ὁ Πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ,” ὅθεν καὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰρημένων, καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λεχθέντων, δείκνυται τῆς ἰσότητος ἡ ἀποδείξις.

- 20 Τί ἐστὶ τὸ “καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα, ἵνα ὑμεῖς “θαυμάζητε;” ἐπειδὴ τὸν παράλυτον ἔσφιγξε, μέλλει δὲ νεκρὸν 20 ἐγείρειν. Διὰ τοῦτο φησιν, εἰ θαυμάζετε, ὅτι παράλυτον ὑγιῇ πεποιήκα, μείζονα τούτων ὄψεσθε.

Ταπεινότερον δὲ αὐτὸ εἶπε, τουτέστι τὸ “δείξει,” ἵνα τὴν μαρίαν αὐτῶν παραμυθῇσεται· ὅτι γὰρ οὐ κυρίως τὸ “δείξει” κέχρηται, τὰ ἐξῆς δηλοῖ. “Ὡςπερ γὰρ ὁ Πατὴρ,” φησὶν, 25 “ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὕς θέλει “ζωοποιεῖ.” τὸ μὲν γὰρ “ὥςπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει” τῆς δυνάμεως δείκνυσιν τὴν ἀπαρραλαξίαν, τὸ δὲ “οὕς θέλει,” τῆς ἐξουσίας τὴν ἰσότητα.

- 22 Ἐπειδὴ δὲ εὐεργετούμενοι οἱ ἄνθρωποι οὐχ οὕτως αἰσθάνονται, 30 διὰ τοῦτο ἐπάγει, ὅτι “τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Τίῳ,” ἵνα καὶ ὁ φόβος εἰς τὴν τιμὴν τοῦ Τίῳ αὐτοὺς ἐπισπάσῃται. “πᾶσαν” δὲ εἰπὼν τοῦτο ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ τοῦ κολάζειν καὶ τοῦ τιμᾶν ἐστὶ κύριος ἅπαντας, ὡς ἂν ἐθέλῃ. ὥςπερ δὲ τὸ “ἔδωκε “ζῶν,” ἐγέννησεν αὐτὸν ζῶντα ἐστίν, οὕτω καὶ τὸ “ἔδωκε 35

“ κρίσιν,” κριτὴν αὐτὸν ἐγέννησεν, ἐμφαίνει. “ Ἰνα γὰρ μὴ ἀκούοντες ὅτι αἴτιον ἔχει τὸν Πατέρα, παραλλαγὴν οὐσίας νομίσωμεν, καὶ τιμῆς ἐλάττωσιν, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἔρχεται ἡμᾶς κρίνων· τὴν ἰσότητά ἐντεῦθεν πρὸς τὸν Πατέρα δεικνύς. Ὁ γὰρ ἐξουσίαν ἔχων καὶ κολάζειν καὶ τιμᾶν ὡς βούλεται, τὰ αὐτὰ δύναται τῷ 5 Πατρί· τούτου δὲ χάριν οὕτω φθέγγεται, διὰ τὸ ἀπαράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς προδοποιῆσαι ῥήμασι· διὰ τοῦτο ἀναμίγνυσι ταῦτα ἐκείνους, κακεῖνα τούτοις, ὅσον ἐκ τοῦ εἰπεῖν, “ ὁ πατήρ μου ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι.” ἔδειξεν ἐκ τούτου τὸ ὁμότιμον. ἠθέλησαν αὐτὸν διὰ τοῦτο ἀποκτεῖναι οἱ 10 Ἰουδαῖοι· πάλιν τῇ λέξει μὲν καθυφίησι, τὰ νοήματα δὲ τὰ αὐτὰ τίθησιν, οὕτω λέγων, “ οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ’ ἑαυτοῦ οὐδέν.” Εἴτα πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἀνάγει τὸν λόγον· “ ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος “ ποιῇ,” φησὶ, “ ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ.” Πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον, “ ὁ γὰρ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δείκνυ- 15 “ σιν αὐτῷ, καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ.” Εἴτα πάλιν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον, “ ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωο- “ ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱός.” Εἴτα τὸ ταπεινὸν ὁμοῦ καὶ ὑψηλόν, “ οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέ- “ δωκε τῷ Υἱῷ.” Εἴτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον, “ ἵνα πάντες τιμῶσι 20 “ τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα.” Ἰδοὺ πῶς τὸν λόγον ποικίλλει, δι’ ὑψηλῶν αὐτὸν καὶ ταπεινῶν ὑφαίνων, ὥστε καὶ τοῖς τότε γενέσθαι εὐπαραδέκτον, καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα μηδὲν βλαβῆναι, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ τῶν ἐτέρων τὴν προσήκουσαν λαμβάνοντες ἔννοιαν. Δεικνύς οὖν ὅτι συμπέπλεκται ἡ τιμὴ τοῦ Υἱοῦ, 25 τῇ τιμῇ τοῦ Πατρός, φησιν, “ ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν οὐ τιμᾷ τὸν “ Πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτὸν,” οὐχ ἀπλῶς ὁ μὴ τιμῶν, ἀλλ’ ὁ μὴ τιμῶν οὕτως ὡς προεῖπον, φησὶ, τουτέστι ὡς τὸν Πατέρα.

24 Πρὸς δὲ τὸ μὴ ἐκθηριωθῆναι τοὺς Ἰουδαίους, βουλόμενος ἀπαράδεκτον ποιῆσαι τὸν λόγον, ἐκ τοῦ μαθεῖν ὅτι τῷ Πατρί πιστεύ- 30 ουσιν οἱ αὐτοῦ ἀκούοντες, ἐπήγαγε λέγων, “ ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με,” καὶ τὰ ἐξῆς. Τοῦτο γὰρ δεξάμενοι μετὰ προθυμίας, καὶ τὰ λοιπὰ ἔμελλον εὐκολώτερον δέχεσθαι.

Τὸ δὲ “ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται,” τουτέστιν, οὐ κολάζεται 35

θάνατον δὲ, φησὶ, οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ τὸν αἰώνιον, ὥσπερ καὶ ζῶν ἐκείνην.

- 25 ἵνα δὲ μὴ δόξη κόμπος εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ τυφος, παρέχει καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀποδείξιν, λέγων, “ὅτι ἔρχεται ὥρα” εἴτα ἵνα μὴ μακρὸν ὑποπτεύσωμεν χρόνον, “καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ 5 “ἀκούονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ζήσονται.” νῦν, φησὶν, ἐμοῦ διατρίβοντος μεθ’ ὑμῶν, τοῦτο γενήσεται πρὸς τὸ μὴ διαπιστεῦναι ὑμᾶς περὶ τούτου· Τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ ἃν ἔμελλε νεκρῶν ἀνιστᾶν, οἷον τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας καὶ τοῦ Λαζάρου. Εἴτα καὶ λογισμὸν ἐπάγει τῶν εἰρημένων ἀποδεικτικόν. “Ὡσπερ 10 “γὰρ, φησὶν, ὁ πατὴρ ἔχει ζῶν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ “υἱῷ ζῶν ἐχειν ἐν ἑαυτῷ.”

Τὴν δὲ τοῦ “ἔδωκε” λέξιν ἐνταῦθα τέθεικεν ἐπὶ τὸ δεῖξαι μόνον τῷ τὸν μὲν Πατέρα εἶναι, τὸν δὲ Υἱόν, τὰ δὲ ἄλλα πάντα τὸ ἴσον καὶ ἀπαράλλακτον ἐμφαίνει πρὸς τὸν Πατέρα. 15

- 27 Τίνος ἔνεκεν ἀνάστασιν καὶ κρίσιν ἄνω καὶ κάτω στρέφει λέγων, “καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν;” ὅτι ταῦτα μάλιστα πάντων ἐστίν, ἃ καὶ ἐπαγαγέσθαι δύναται τὸν ἀκροατήν. Ὁ γὰρ πεισθεὶς ὅτι καὶ ἀναστήσεται, καὶ αὐτῷ δώσει, τουτέστι τῷ Χριστῷ, καὶ εὐθύνας τῶν πεπλημμελημένων, εἰ καὶ μηδὲν ἔτε- 20 ρον εἶδε σημεῖον, τοῦτο μόνον καταδεξάμενος, προσδραμεῖται πάντως αὐτῷ, ἥμερον κατασκευάζων ἑαυτῷ τὸ δικαστήριον.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὁ μὲν Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς οὕτω φησιν, “ἔδωκεν αὐτῷ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν” ἀλλ’ οὐδεμίαν ἀκολουθίαν ἔχει. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔλαβε κρίσιν, ὅτι 25 ἄνθρωπός ἐστιν, ἀλλ’ ἐπειδὴ τῆς ἀρρήτου οὐσίας ἐκείνης ἐστίν υἱὸς, διὰ τοῦτο ἐστὶ καὶ κριτής· οὕτω τοίνυν ἀναγνωστέον, “Ὅτι “υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ, μὴ θαυμάζετε τοῦτο.” Ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκει τοῖς ὁρῶσι προϊστάσθαι τὸ φαινόμενον, καὶ πλέον οὐδὲν ἐνόμιζον εἶναι, ἀλλὰ ψιλὸν ἄνθρωπον, τὰ δὲ λεγόμενα μεῖζον ἢ κατὰ 30 ἄνθρωπον ἦν, μᾶλλον δὲ μεῖζον ἢ κατὰ Ἀγγέλων, καὶ Θεοῦ μόνου, ταύτην λύων τὴν ἀντίθεσιν ἐπήγαγε, “μὴ θαυμάζετε.”

Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν ἀνωτέρω, “ὅτι ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους καὶ “πιστεύων τῷ πέμψαντί με, οὐ κρίνεται,” ἵνα μὴ νομίσωμεν, ὅτι τοῦτο μόνον ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν, προστέθηκε καὶ τὰ ἐκ τοῦ 35

βίου, εἰπὼν, “καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες,” καὶ τὰ ἐξῆς.

ἈΜΜΩΝΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Ὡστε οὐκ ἀρκεῖ ἡ πίστις μόνῃ σῶσαι, εἰ μὴ καὶ ἔργα τις ἔχει ἀγαθὰ.

Δι' ἀμφοτέρων, τοῦ τε φόβου καὶ τῆς τιμῆς, προτρέπεται εἰς 5 σωτηρίαν τὸν ἄνθρωπον. Τί σημαίνει τὸ, “οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἅπ' ἑμαυτοῦ οὐδέν;” τὸ ἀπαράλλακτον, ὅτι οὐδὲν ἔφη ξένον, οὐδὲν παρηλλαχμένον, οὐδὲ ὁ μὴ βούλεται ὁ Πατὴρ, παρ' ἐμοῦ γίνεται.

30 Τὸ δὲ “καθὼς ἀκούω, κρίνω,” τοῦτο δηλοῖ οὐ διδασκαλίαν, ἀλλὰ 10 τὸ τῆς ψήφου ἴσον, ὡσανεὶ ἔλεγεν, οὕτω κρίνω, ὡσανεὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ ὁ κρίνων εἶη. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, τὰ μὲν θεο-πρεπῶς, τὰ δὲ ἀνθρωπίνως διηλέχθη, πάλιν ὡς ἄνθρωπος κατασκευάζει τὰ αὐτὰ, καὶ φησὶν, “ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, ὅτι “οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ μὲν γὰρ θέλων, 15 φησὶ, τὰ ἑαυτοῦ στήσαι, ἴσως ἂν ὑποπτευθεῖ, ὥσπερ φθείρων ἐν τούτῳ τὸ δίκαιον. Ὁ δὲ μὴ τὰ ἑαυτοῦ σκοπῶν, τίνα ἂν ἔχοι πρόφασιν τοῦ μὴ τὰ δίκαια ψηφίζεσθαι; Διὰ τοῦτο οὖν, ἐπειδὴ τῷ Πατρὶ ἀνατίθημι τὰ γιγνόμενα, πείσθητε τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λε- 20 γομένοις.

31 Τὸ δὲ “ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ “ἐστὶν ἀληθής,” τί σημαίνει; καὶ γὰρ πολλαχοῦ φαίνεται μαρ- 25 τυρήσας περὶ ἑαυτοῦ, οἷον τῇ Σαμαρείτιδι διαλεγόμενος, καὶ τῷ τυφλῷ, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ἐτέρωθι πολλαχοῦ τοῦτο ποιεῖ. Ἄν οὖν ἅπαντα ταῦτα ψευδῇ, τίς ἡμῖν σωτηρίας ἐλπὶς; πόθεν δὲ 25 τὴν ἀλήθειαν εὐρήσομεν, ὅταν αὐτὴ ἡ ἀλήθεια λέγῃ, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἡ μαρτυρία μου ἀληθής. Οὐ τοῦτο δὲ δοκεῖ τὸ ἐναντίωμα εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαττον τούτου. Προῖων γάρ φησι, “κὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστι.” Ποῖον οὖν δεξόμεθα, ποῖον δὲ εἶναι νομίσωμεν ψεῦδος; Τί οὖν 30 ἐστὶ τὸ εἰρημένον; ἔμελλον αὐτῷ λέγειν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐὰν σὺ μαρ- τυρῇς περὶ σεαυτοῦ, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἐστὶν ἀληθής. Διὰ τοῦτο οὖν προλαβὼν τοῦτο εἶπεν, ὡσανεὶ ἔλεγεν ἴσως ἐρεῖτέ μοι, ὅτι σοὶ οὐ πιστεύομεν, οὐδεὶς γὰρ ἑαυτῷ μαρτυρῶν ἀξίόπιστός ἐστιν ἐν ἀνθρώποις. Οὐ τοίνυν πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν 35

ὑπόνοιαν τὴν ἐκείνων ἐφθέγγετο ταῦτα. Καὶ ὅταν μὲν λέγῃ, “ ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής,” τὴν γνώμην ἐλέγχει τὴν ἐκείνων, καὶ τὴν μέλλουσαν αὐτῷ παρ’ ἐκείνων ἀντίθεσιν ἔσεσθαι, δεικνύς αὐτοῖς, ὅτι οἶδε τὰ ἐκείνων ἀπόρρητα τῆς διανοίας. Ὅταν δὲ λέγῃ, ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ, αὐτὴν δείκνυσι τοῦ 5 πράγματος τὴν φύσιν, ὅτι ὡς Θεὸν ἀξιόπιστον αὐτὸν ἔδει νομίζειν τρεῖς παράγειν μαρτυρίας τῶν λεγομένων· τὰ ἔργα τὰ ὑπ’ αὐτοῦ γινόμενα, τοῦ Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν, τὸ Ἰωάννου κήρυγμα. προτέραν τὴν ἐλάττω τὴν τοῦ Ἰωάννου τίθησι λέγων, “ ἄλλος ἐστὶν 10 “ αὐτοῦ, δεικνύς καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι ὅπερ πρὸ τούτου εἶπεν, “ ἡ “ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής,” πρὸς τὴν ἐκείνων εἶπεν ὑπόνοιαν ἐπεὶ πῶς ἀληθῆ εἶναι μαρτυρεῖ τὴν τοῦ Ἰωάννου μαρτυρίαν; Ἰνα δὲ μὴ λέγωσι, τί οὖν εἰ καὶ ἐκεῖνος ἐμαρτύρησέ σοι χαριζόμενος; καὶ ταύτην ἀνεῖλε τὴν ὑπόνοιαν εἰπὼν, “ ὑμεῖς ἀπεστάλ- 15 “ κατε πρὸς Ἰωάννην, καὶ μεμαρτύρηκε τῇ ἀληθείᾳ,” οὐκ ἂν δὲ ἀπεστείλατε, φησὶν, εἰ μὴ ἀξιόπιστον ἡγεῖσθε.

- 34 Τὸ δὲ “ ἐγὼ οὐ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν λαμβάνω, ἀλλὰ “ ταῦτα λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε,” τοῦτό ἐστιν, ἐγὼ μὲν φημι, οὐκ ἐδεόμην τῆς τούτου μαρτυρίας, Θεὸς ὢν, τῆς ἀνθρωπίνης. 20 Ἐπειδὴ δὲ μᾶλλον αὐτῷ προσείχετε, ἤπερ ἐμοὶ, καὶ πάντων ἀξιопιστότερον ἡγεῖσθε, καὶ ἐκεῖνός μεν, ὡς προφήτῃ προσεδράμετε, ἐμοὶ δὲ θαυματουργοῦντι οὐκ ἐπιστεύσατε, διὰ τούτου ὑμᾶς ἀναμιμνήσκω τῆς μαρτυρίας ἐκείνης, καὶ πάντα ποιῶ ὥστε ὑμᾶς σωθῆναι. 25

Λύχρον δὲ καίόμενον καὶ φαίνοντα αὐτὸν εἶπε διὰ τὸ μὴ οἶκθεν ἔχειν τὸ φῶς, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος.

- 35 Τὸ δὲ “ ὑμεῖς ἠθελήσατε ἀγαλλιασθῆναι πρὸς ὥραν τῷ φωτὶ “ αὐτοῦ,” δηλοῖ ὅτι ἀπεδέξαντο μὲν πρὸς ὥραν τὰ εἰρημένα, καὶ ὀρθὴν περὶ αὐτοῦ κρίσιν εἶχον, τουτέστι πρόσκαιρον καὶ ἀβέβαιον 30 σπουδῇ. Εἰ γὰρ ἐπέμειναν, ταχέως ἂν αὐτοὺς πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐχειραγώγησεν.

Εἶτα τὴν ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων μαρτυρίαν δεικνύς, ἐπήγαγε λέγων, “ ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζονα Ἰωάννου, τὰ ἔργα αὐ-

“ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ ἵνα ποιῶ, αὐτὰ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Πατήρ με
 “ ἀπέστειλεν.” Ἐνταῦθα τοῦ παραλυθέντος καὶ ἀνορθωθέντος
 ἀνέμνησεν. Ἐτι δὲ καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν τῆς τοῦ σαββάτου
 λύσεως ἐνίσταται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον πῶς δύναται ἀπὸ Θεοῦ
 εἶναι, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ, διὰ τοῦτό φησιν, “ ἃ ἔδωκέ μοι 5
 “ ὁ Πατήρ.” Λέγει δὲ λοιπὸν καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς μαρτυρίαν,
 “ ὅτι ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ.” Ποῦ
 δὲ μεμαρτύρηκεν; “ οὗτός ἐστιν ὁ Τίός μου ὁ ἀγαπητός, αὐτοῦ
 “ ἀκούετε.” Τὸ δὲ “ οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε πώποτε, οὔτε
 “ εἶδος αὐτοῦ ἑώρακατε,” φησὶν, εἰς φιλόσοφον αὐτοὺς δόγμα 10
 ἐνάγων κατὰ μικρὸν, δεικνύς ὅτι οὔτε φωνὴ περὶ Θεοῦ ἐστιν,
 οὔτε εἶδος, ἀλλὰ ἀνώτερος σχημάτων ἐστί. Τοῦτο δὲ εἶπεν, ἵνα
 μὴ λέγωσι, κομπάζεις, Μωϋσεῖ λελάληκεν ὁ Θεὸς μόνω· ὥσπερ
 οὖν καὶ ἔλεγον, ὅτι “ ἡμεῖς οἶδαμεν, ὅτι Μωϋσεῖ λελάληκεν ὁ
 “ Θεός·” τοῦτον δὲ οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστί.” Διὰ τοῦτο ταῦτά 15
 φησιν, ἐμφαίνων ὅτι οὔτε φωνὴ περὶ Θεόν, οὔτε εἶδος. καὶ τί λέγω,
 φησὶ, ὅτι φωνὴν αὐτοῦ οὐκ ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος ἑώρακατε, οὐδὲ
 ἐφ’ ᾧ μάλιστα ἀνχεῖτε, καὶ ἐφ’ ᾧ μάλιστα πάντες ἐστὲ πεπλη-
 ροφορημένοι πράγματι, ὅτι τὰ προστάγματα αὐτοῦ ἐδέξασθε, οὐδὲ
 τοῦτο ὑμῖν δυνατόν εἶπεν. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὰ διετάξατο, 20
 ἀλλ’ ὅμως παρ’ ὑμῖν οὐκ ἐστιν, ἐπειδὴ μὴ πιστεύτε μοι. Διὰ
 γὰρ τοῦτο οὔτε τὸν λόγον αὐτοῦ ἔχετε μένοντα ἐν ὑμῖν, ὅτι ὃν
 ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύτε. Εἰ γὰρ ἄνω καὶ
 κάτω λέγει ἡ γραφή, ὅτι ἐμοὶ δεῖ προσέχειν, ὑμεῖς δὲ οὐ πι-
 στεύτεέ μοι, εὐδηλον ὅτι καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀπέστη ἀφ’ ὑμῶν. 25
 Διὰ τί οὐκ εἶπεν, ἀναγιγνώσκετε, ἀλλ’ “ ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς;”
 ἐπεὶ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα ἐν αὐταῖς πολλῆς ἐδεῖτο τῆς ἐπι-
 στάσεως· συνεσκίαστο γὰρ ἄνωθεν συμφερόντως τοῖς τότε. Διὰ
 τοῦτο διασκάπτειν αὐτοῖς μετὰ ἀκριβείας κελεύει, ἵνα τὰ ἐν τῷ
 βάθει κείμενα δινηθῶσιν εὐρεῖν. 30

39 Οὐκ εἶπε δὲ ὅτι ἔχετε, ἀλλ’ ὅτι “ ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς
 “ ζῶν αἰώνιον ἔχειν,” δεικνύς, ὅτι οὐδὲ ἐκεῖθεν ἐκαρποῦντο μέγα
 τί καὶ γενναῖον ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως σώζεσθαι μόνης προσδο-
 κῶντες, πίστει μὴ προσούσης. Τοῦτο γὰρ σημαίνει καὶ τὸ ἐπα-

γόμενον “ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ οὐ θέλετε
 “ἐλθεῖν πρὸς με, ἵνα ζῶναι αἰώνιον ἔχητε.” Εἰκότως ἄρα ἔλεγε
 τὸ “δοκεῖτε” διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς πείθεσθαι, ἀλλ’ ἐπὶ
 μόνη τῇ ἀναγνώσει αὐχεῖν. Ἐπειδὴ ἀνέμνησεν αὐτοὺς τῆς τοῦ
 Ἰωάννου μαρτυρίας, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ διὰ τὴν
 σωτηρίαν αὐτῶν καὶ μόνον· εἰκὸς δὲ ἦν πολλοὺς ὑποπτεῦειν,
 ὅτι δόξης ἐρῶν ταῦτα ἔλεγε· διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι “δόξαν παρὰ
 “ἀνθρώπου οὐ λαμβάνω,” τουτέστιν, οὐ δέομαι, οὐκ ἔστιν ἡ ἐμὴ
 τοιαύτη, ὥστε δεῖσθαι τῆς παρὰ ἀνθρώπων δόξης.

Τὸ δὲ “ἐγνώκα ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε,”¹⁰
 εἶπε, δεικνύς, ὅτι οὐ δι’ ἀγάπην Θεοῦ αὐτὸν ἐδίωκον, καὶ οὕτως
 ἐκεῖνοι προεφασίζοντο.

Ὅρας ὅτι ἄνω καὶ κάτω διὰ τοῦτο λέγει ἀπεστάλθαι, καὶ παρὰ
 τοῦ Πατρὸς εἰληφέναι, καὶ οὐδὲν δύνασθαι ποιεῖν ἀφ’ ἑαυτοῦ, ἵνα
 πᾶσαν ἐκκόψῃ πρόφασιν ἀγνομοσύνης.

43 Περὶ τίνος λέγει, ὅτι “ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ
 “ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε;” περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου ὅστις ἑαυτὸν
 μέλλει ἀποδεικνῦναι, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεός. Τοῦτο γάρ ἐστιν,
 “ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς ἦλθον, καὶ οὐ δέχεσθέ με.” Τοῦτο
 δὲ συμβαίνει ὑμῖν διὰ τὸ μὴ ζητεῖν ὑμᾶς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν,²⁰
 ἀλλὰ μᾶλλον τὴν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντος. Ἐπεὶ δὲ λέγετε
 Μωϋσεῖ πιστεύειν, δείκνυμι δι’ ὧν κατ’ ἐμοῦ τολμᾶτε, ὅτι μά-
 λιστα ἀπιστεῖτε τῷ Μωϋσεῖ. Διὸ καὶ “ἐκεῖνός ἐστιν ὁ κατηγο-
 “ρῶν ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπικατε. Εἰ γὰρ
 “ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί,” καὶ τὰ ἐξῆς. Πῶς²⁵
 δὲ Μωϋσῆς περὶ αὐτοῦ ἔγραψεν ἀκούσομεν. Ἐάν τις ἔλθῃ φησὶν,
 σημεῖα ποιῶν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἄγων, καὶ προλέγων τὰ μέλλοντα
 μετὰ ἀληθείας, ὑπακούετε αὐτῷ μετὰ πάσης σπουδῆς· ὁ Χριστὸς
 οὖν ταῦτα πεποίηκεν.

Τοῦ ἁγίου Κτρίλλου. Ἐντεῦθεν οἶμαι συνείς, καὶ ὁ μακά-³⁰
 ριος Παῦλος ἀληθές τί φησι, περὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦ τῆς
 ἀνομίας υἱοῦ, “ἀνθ’ ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἔδειξαν εἰς τὸ
 “σωθῆναι αὐτοὺς, διὰ τοῦτο πέμψαι αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλά-
 “νης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσιν ἅπαντες οἱ
 “μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ’ εὐδοκήσαντες τῇ ἀδικίᾳ.”³⁵

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Εἰ καὶ οἶδεν ὅτι οὐ πείθονται, ἀλλ' ὡς Θεὸς τὸ ἑαυτοῦ ποιεῖ, ἐλέγχων καὶ νευθετῶν. ὁ Ἀντίχριστος τὴν τοῦ βίου δόξαν ἐπαγγέλλεται, καὶ διὰ τοῦτο ἐκείνῳ πιστεύετε.

Ἐγὼ μὲν, φησὶν, ἐπειδὴ περ ὑμᾶς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνάγω, οὐδὲν 5 ἐν τῷ βίῳ περίβλεπτον ὑμῖν ἐπαγγελλόμενος, ἀποφεύγετε τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων τὴν διδασκαλίαν· ἐκεῖνος δὲ ἐπειδὴ περ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ δόξαν ἐπιδείκνυται, πολλὴν τὴν ἐνταῦθα τοῖς ἐπ' αὐτὸν πιστεύουσιν, ἄνεσιν τε καὶ δωροφορίαν ἐπαγγελλόμενος, ἐπιθυμία τῆς παρουσίας δόξης ἐπ' αὐτὸν συν- 10 δραμεῖσθε.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Λέγει τῆς ἀπιστίας τὴν αἰτίαν, ἐλέγχων τῶν διανοιῶν τὰ κεκρυμμένα· ἄρχοντες μὲν γὰρ τὴν ἀπὸ λαῶν εὐδοκίμησιν μεταδιώκοντες, λαοὶ δὲ τὴν παρὰ τοῖς ἄρχουσι τιμὴν ἀγαπῶντες, ἀφίστασθε τῆς πίστεως τῆς εἰς ἐμέ· οἱ μὲν ἵνα μὴ τὴν 15 δόξαν ἐλαττωθεῖεν τὴν ἐν ὑμῖν, ὑμεῖς δὲ ἵνα μὴ τὴν παρ' ἐκείνοις τιμὴν ἀποβάλοιτε.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τῶν ε' ἄρτων καὶ τῶν β' ἰχθύων.

Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν ἀπὸ τῶν λόγων τούτων τεχθῆναι φθόνον καὶ 20 θυμὸν τοῖς Ἰουδαίοις, καταπραύνων αὐτοὺς ὁ Κύριος διὰ τῆς ἀναχωρήσεως, “ἀπῆλθε πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας τῆς Τιβε-
“ριάδος” ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, θεωροῦντες τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων, ὅπερ οὐ σφόδρα ἀφιλοσόφου γνώ-
μης ἦν. Ἔδει γὰρ αὐτοὺς μᾶλλον διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦτο 25 ποιῆσαι. Τὰ γὰρ σημεῖα φησὶν ὁ Ἀπόστολος τοῖς ἀπίστοις, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος ὁ ὄχλος ὁ παρὰ τῷ Ματθαίῳ τοιοῦτος, ἀλλὰ πῶς ;
“ἐξεπλήττοντο” γὰρ, φησὶ, “πάντες ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι
“ἐδίδασκεν αὐτοὺς, ὡς ἐξουσίαν ἔχων.”

ἌΛΛΩΣ. Τῆς λίμνης φησὶν, ἔθος γὰρ τῇ γραφῇ. φησὶ, τὰ 30 τῶν ὑδάτων συστήματα θάλασσαν καλεῖν. Ἡ μετάβασις καὶ ἡ τῶν τόπων ἐναλλαγὴ ἱκανῶς τὴν τοῦ πλήθους ἐδουκίμαζε προαίρεσιν. Τῶν γὰρ ῥαθυμοτέρων δι' ὅκνον ἐπὶ χώρας μενόντων οἱ σπουδαιό-

τεροι ἠκολούθουν αὐτῷ καὶ εἰς τὴν ἔρημον ἐκ τῶν γιγνομένων σημείων τὰς ψυχὰς ὁσημέραι βεβαιούμενοι. Ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸ ὄρος νῦν διὰ τὸ μέλλον γίνεσθαι σημεῖον, ἅμα δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς φεύγειν τοὺς ἐν μέσῳ θορύβους. χρήσιμον γὰρ πρὸς φιλοσοφίαν ἡ ἡσυχία.

5

Καὶ γὰρ ὅτε ἠβούλετο μυστικόν τι τοῖς μαθηταῖς παραδοῦναι, εἰς ὄρος ἄνευσιν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΑΣ. Ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος, διδάσκων ἡμᾶς ὅτι τὸν μάλιστα Θεῷ προσιόντα πάσης ἀπηλλάχθαι δεῖ ταραχῆς, καὶ καιρὸν καὶ τόπον θορύβου καθαρὸν ζητεῖν.

10

ΚΤΡΙΑΔΑΟΥ. Ὅτε γὰρ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκπεφοίτηκεν ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ ἐν προφῆταις εἰρημένον, “ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, “ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου,” καὶ τοῖς ἀλλογενέσιν ἑαυτὸν ἐχαρίζετο, τότε πολὺς ὄχλος ἀκολουθεῖ. ἄνευσι δὲ εἰς ὄρος αὐτὸς, τουτέστιν, ὑψοῦται ἀπὸ τῆς γῆς, εἰς τὸν ὑπὲρ ἡμᾶς ἐμβαίνων οὐρανόν, ἵνα πάντας ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτόν· ἢ πάλιν ἐτέρως, καθάπερ εἰς ὄρος ἀναβεβηκὼς τὴν θεοπρεπῆ τιμὴν τε καὶ δόξαν· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπον ἀτιμάζομεν κατὰ τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ’ ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ Κύριον προσκυνούμεν ἡμεῖς.

Οὐκ ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸ Πάσχα νῦν, ἀλλ’ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κακεῖθεν εἰς Καπερναοὺμ, ἡρέμα λοιπὸν ὑπεκλύων τὸν νόμον, ἀφορμὴν λαμβάνων ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς πειρηρίας.

Τὸ δὲ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς δείκνυσιν ὅτι οὐδέποτε ἀπλῶς ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν, ἀλλ’ ἀκριβολογούμενός τι πρὸς αὐτούς, καὶ ἐπιστρέφων αὐτοὺς πρὸς ἑαυτόν, ὃ μάλιστα τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ ἐνδείκνυται, καὶ τὸ ταπεινὸν καὶ συγκαταβατικὸν τὸ πρὸς ἐκείνους, συνεκάθητο γὰρ αὐτῷ.

Οἱ μὲν ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ τοὺς μαθητὰς φασὶν προσελθόντας ἐρωτᾶν καὶ παρακαλεῖν, ὥστε μὴ ἀπολύσαι τοὺς ὄχλους νήστεις. Οὗτος δὲ φησι τὸν Φίλιππον ἐρωτηθῆναι παρὰ τοῦ Χριστοῦ. δοκεῖ οὖν μοι ἀμφοτέρα εἶναι ἀληθῆ, ἀλλ’ οὐκ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γεγόμενα καιρῶν. Ἐρωτᾷ δὲ τὸν Φίλιππον, ἐπειδὴ ἦδει τῶν μαθητῶν τοὺς μάλιστα δεομένους πλείονος διδασκαλίας. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ μετὰ ταῦτα λέγων, “δειξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου, καὶ ἄρκεῖ ἡμῖν.” Διὰ τοῦτο ἄνωθεν αὐτὸν ἐρύθμισε, καὶ εἰ μὲν 35

ἀπλῶς τὸ σημεῖον ἐγένετο, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐφάνη τὸ θαῦμα· νυνὶ δὲ πρότερον αὐτὸν ἀναγκάζει ὁμολογῆσαι τὴν σπάνιν, ἵνα ἀκριβέστερον καταμάθῃ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι θαύματος τὸ μέγεθος· ὅπως τῆς ἐκπλήξεως γενομένης, τὴν μὲν τῶν ὁμολογηθέντων μὴ δυνηθῇ λοιπὸν ἐκβαλεῖν. Διὰ τοῦτό φησι, “πόθεν ἀγοράσομεν 5
“ ἄρτους ἵνα φάγωσιν οὗτοι;”

Τί ἐστι πειράζων; Ἄρα ὡς ἀγνοῶν τὸ μέλλον ἀπ’ αὐτοῦ ῥηθῆ-
σεσθαι; οὐδαμῶς, ἀλλ’ ἀνθρωπίνως τοῦτο εἴρηται, ἵνα δοκιμώτερον
αὐτὸν ἀπεργάσῃται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Εὐαγγελιστής, ἵνα μὴ
τῇ ἀσθενείᾳ τῆς λέξεως ἐναπομείνας ὑποπτεύσῃ τι περὶ τοῦ 10
ῥήματος ἀποπνέει, φησιν, “αὐτὸς γὰρ ᾔδει τί ἐμελλε ποιεῖν.”
Ὑψηλότερόν πω τοῦ Φιλίππου ἀνέβη ὁ Ἀνδρέας, οὐ μὴν εἰς τὸ
πᾶν ἔφθασεν· οἶμαι γὰρ εἰς αὐτὸν ἐληλυθέναι τῶν προφητῶν τὰ
θαύματα, καὶ πῶς ὁ Ἐλισσαῖος ἐποίησε τὸ ἐπὶ τῶν ἄρτων σημεῖον,
πλὴν ὁμοίως τῷ Φιλίππῳ ἐλέγχεται μὴδὲν μέγα φαντασθεῖς, 15
μὴδὲ ἐπ’ αὐτὸν τι τοῦ διδασκάλου φρονήσας, δι’ ὧν ἐπήγαγεν, “ἀλλὰ
“ ταῦτα τί ἐστὶν εἰς τοσοῦτους;” ἐνόμιζε γὰρ ὅτι ἀπὸ μὲν
ἐλαττόνων ἐλάττονα, ἀπὸ δὲ πλειόνων πλείονα ἤμελλε ποιεῖν ὁ
θαυματουργῶν, ὅπερ οὐκ ἦν. Οὐ γὰρ ὕλης ἐδεῖτο τῆς ὑποκειμένης,
ἀλλ’ ὥστε μὴ δόξαι τὴν κτίσιν ἀλλοτρίαν εἶναι τῆς αὐτοῦ σοφίας, 20
αὐτῇ τῇ κτίσει κέχρηται πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῶν κτισμάτων.

10 Ὡς ἐτοίμου καὶ παρεσκευασμένης τῆς τραπέζης ἐκέλευσεν
αὐτὸς εὐθέως ἀναπεσεῖν· οἱ δὲ τὴν ἀρχὴν ἀπιστήσαντες μετὰ
προθυμίας κατέκλιναν τὸν ὄχλον ἐπὶ τὸν χόρτον, ὥστε αὐτοὺς
διαπαῦσαι· ἦν γὰρ ὁ καιρὸς τῆς πόας, ἕαρος λοιπὸν ὄντος· ἐγγὺς 25
γὰρ ἦν, φησὶ, τὸ Πάσχα. Παρουσῶν δὲ γυναικῶν σὺν τέκνοις,
μόνους τοὺς ἄνδρας ἀριθμεῖ, ταῖς κατὰ τὸν νόμον συνηθείαις ἀκο-
λουθῶν. Τοῦτο γὰρ καὶ Μωϋσῆς ἐποίησεν ἐν ἀριθμοῖς· τίμιον γὰρ
ἐν βίβλῳ Θεοῦ πᾶν ὅσον ἀνδρῶδες καὶ νεανικόν· εὐχαριστεῖ δὲ
λαβὼν τοὺς ἄρτους, δεικνὺς ὅτι τοὺς τροφῆς ἀρχομένους εὐχα- 30
ριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι ὄχλος ἦν πολὺς ὁ παρὼν, καὶ ἐχρῆν
αὐτοὺς πεισθῆναι, ὅτι κατὰ γνώμην Θεοῦ παρεγένετο. Διὰ τοῦτο
ὅτε μὲν μόνος ποιεῖ σημεῖα, οὐδὲν τοιοῦτον ἐπιδείκνυται· ὅταν δ’
ἐπὶ πολλῶν τοῦτο ποιεῖ, διὰ τῆς εὐχαριστίας τοῦτο ποιεῖ, ἀναιρῶν
τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι οὐκ ἀντίθεός τις ἐστίν, οὐδὲ ἐναντίος τῷ γεγεν-

νηκότι. Δείκνυσι δὲ ὅτι οὐκ ἀσθενεία τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ συγκαταβάσει, ἐκ τοῦ τὰ μείζονα αὐθεντεῖα ποιεῖν.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΙΒΥΤΕΡΟΤ. Διδάσκει διὰ τοῦ σημείου θαρρεῖν αὐτῷ, καὶ μὴ ἀθυμεῖν ἐν στενοχωρίᾳ, ἥτοι μὴ δειλιάειν πρὸς φιλοξενίαν, ἀλλὰ πρὸς πᾶν ἀγαθὸν ἐτοιμούς εἶναι.

5

Διὰ τοῦτο εὐχαριστεῖ, ἵνα μὴ δόξῃ ἀντίθεος εἶναι, καὶ ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς ἐν τῷ ἐσθίειν εὐχαριστεῖν, πλὴν καὶ ὡς ἄνθρωπος εὐχαριστεῖ, ἵνα λάθῃ ἕως τοῦ πάθους τὸν ἄρχοντα τοῦ νῦν αἰῶνος.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΑΣ. Τοῦτο μὴν λέγει, δείξας εἰς τὸ εὐπροσώπως αὐτοῖς κελεῦσαι τὴν τῶν κλασμάτων ποιήσασθαι 10 συλλογὴν· ἐκεῖνο δὲ οἰκονομούμενος, ὅπερ ἐξ αὐτοῦ παρηκολούθει τοῦ πράγματος, τὸ ἐπὶ πλεόν ἀπολαύοντας μᾶλλον τοῦ γεγονότος μεμνησθαι θαύματος, ἢ καὶ ὥστε δοθῆναι καὶ εἰς ἐτέρους τὸ γεγενημένον. Ἐφαίμετο γὰρ καὶ τὸ δαψιλὲς τῆς χάριτος ἐν τῷ πλήθει τῆς περισσείας, καὶ ὅτι πάντα κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ δια- 15 πράττεται. Συνεχώρησε δὲ περισσεῦσαι τοσαῦτα κλάσματα, οὐ δι' ἐπίδειξιν, ἅπαγε, ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίαν νομισθῆναι τὸ πρᾶγμα.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Τρέφει τοὺς πιστοὺς ὁ Χριστὸς διὰ τῶν πέντε ἄρτων τῶν κριθίνων, ὅπερ νοεῖται ἢ παχυτέρα τῆς πεντατεύχου διδασκαλία, καὶ διὰ τῶν δύο ἰχθύων, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀπαλὴ διδαχὴ 20 τοῦ εὐαγγελικοῦ καὶ ἀποστολικοῦ κηρύγματος.

13 Οὐκ ἔδωκε δὲ τοῖς ὄχλοις βαστάζειν, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς, ἐπεὶ δὴ μάλιστα τούτους παιδεῦσαι ἐβούλετο, τοὺς μέλλοντας ἔσεσθαι διδασκάλους τῆς οἰκουμένης. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος οὐδὲν μέγα ἔμελλε καρπώσασθαι ἐκ τοῦ θαύματος. καὶ γὰρ εὐθέως 25 ἐπελάβοντο, καὶ ἤτουν ἕτερον θαῦμα. Οὔτοι δὲ οὐ τὰ τυχόντα ἔμελλον κερδαίνειν. Ἦν δὲ καὶ τῷ Ἰουδα¹ κατάκριμα τὸ γινόμενον οὐ τὸ τυχόν, βαστάζοντι τὸν κόφινον.

Χρὴ δὲ οὐ τὸ πλῆθος θαυμάζειν τῶν γεγυγνέντων κλασμάτων ἐκ τῶν ἄρτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ περισσεύσαντος, 30 ὅτι οὔτε πλεόν, οὔτε ἔλαττον, ἀλλ' ἰσαριθμούς τῶν μαθητῶν τοὺς κοφίλους τῶν λευάνων ἐποίησε περισσευθῆναι.

Ἐθαύμασαν δὲ οἱ ὄχλοι νῦν τοῦτο τὸ σημεῖον δι' ὑπερβολὴν γαστριμαργίας· μυρία εἰργάσατο τούτου θαυμασιώτερα, καὶ οὐ-

¹ Ἰουδαῖον Cod.

δαμοῦ ἐπίστευσαν· ἡ οὕτω θαυμάσαντες ὡμολόγησαν, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης. ἐκ δὲ τούτου δῆλον ὅτι προφήτην τινὰ προσεδόκουν ἐξαίρετον· καὶ γὰρ τῷ βαπτιστῇ διὰ τοῦτο ἔλεγε, “σὺ εἶ ὁ προφήτης.” Ἔτι δὲ καὶ διὰ τὴν τῆς γαστριμαργίας αὐτῶν προσπάθειαν, οὐκ ἔτι νόμον ἐκδικοῦσιν, οὐκ ἔτι αὐτοῖς περὶ 5 τῆς τοῦ σαββάτου παραβάσεως μέλει, ἀλλὰ τῆς γαστρὸς αὐτοῖς ἐμπλησθείσης, καὶ προφήτης ἦν παρ’ αὐτοῖς καὶ βασιλείας ἄξιος. ὁ δὲ Χριστὸς διὰ τοῦτο φεύγει, παιδεύων ἡμᾶς τῶν κοσμικῶν καταφρονεῖν ἀξιομάτων.

ΚΕΦ. Θ.

10

Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου.

Τίνος χάριν ἀφήσι τοὺς μαθητὰς καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸ ὄρος μόνος, καὶ πάλιν φαίνεται ἐπὶ τῆς θαλάσσης βαδίζων; Ἐκεῖνο μὲν, διδάσκων αὐτοὺς, πόσον ἐστὶν ἡ ἀπόλειψις, καὶ τὸν πόθον ἐργαζόμενος μείζονα. Τοῦτο δὲ, τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐνδεικνύμενος. 15

Ὡς δὲ ὁψία ἐγένετο, κατέβησαν εἰς τὴν θάλασσαν οἱ μαθηταί, καὶ μέχρι μὲν τῆς ἡμέρας περιέμενον αὐτὸν, ἤξιον προσδοκῶντες πρὸς αὐτούς. Γενομένης δὲ ἐσπέρας, οὐκ ἠνεύχοντο μὴ ζητεῖν τὸν διδάσκαλον, τοσοῦτος αὐτοὺς κατεῖχεν ἔρως, καὶ ἀπὸ τοῦ πόθου κεντούμενοι, ἔβησαν εἰς τὸ πλοῖον. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ὁ Εὐαγγε- 20 λιστῆς καὶ τὸν καιρὸν ἐδήλωσεν, ἀλλὰ διὰ τούτου τὴν θερμὴν αὐτῶν ἀγάπην ἐμφαίνων, ὅτι οὔτε ἡ ἐσπέρα αὐτοὺς κατέσχευε.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ΚΑΤÀ ΑΝΑΓΩΓΗΝ. Εἰ βαρὺ τὸ ἐν σκότῳ γενέσθαι τῷ νοητῷ, καὶ εἰ χαλεπὸν τὸ ἐν θαλάσῃ πικρᾷ τῶν ἡδονῶν καταπνίγεσθαι, προσδεξώμεθα τὸν Ἰησοῦν. Τοῦτο γὰρ ἡμᾶς καὶ 25 κινδύνων ἀπαλλάξει καὶ τῆς εἰς θάνατον ἁμαρτίας· ὁ δὲ τύπος τῶν εἰρημένων ἐν τοῖς γεγονόσιν ὀφθήσεται. ἤξει δὴ οὖν πάντως ἐπὶ τοὺς μαθητὰς, “ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε.” εἰσόμεθα διὰ τούτου φρόνημα μὲν ἔχειν ἐν πειρασμοῖς εὐτολμόν τε καὶ νεανικόν· ὑπομονῇ δὲ κεχρῆσθαι συντόνῳ τῇ εἰς Χριστὸν, ἐλπίδα βεβαιουμένους 30 εἰς εὐθαρσίαν τὴν ἐπὶ τῷ πάντως διασωθήσεσθαι, καὶ πολλοὶ τινες ἡμᾶς οἱ ἐκ τοῦ πειράζεσθαι περικυκλῶσι φόβοι. ἐπιτῆρει γὰρ ὅπως οὐκ εὐθὺς ἀποπλεύσωσιν, οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τῶν κινδύνων τοῖς ἐν τῷ σκάφει Χριστὸς ἐπιφαίνεται. Ἀλλ’ ὅταν οὕτωςί πως ἐν μέσοις τοῖς

κύμασιν εὑρισκώμεθα, τότε δὴ καὶ ἀδοκῆτως ἐπιφαίνεται Χριστός, καὶ περιστέλλει μὲν τὸν φόβον, κινδύνου δὲ ἀπαλλάξει παντός, καὶ ἀπονῆτὶ δὲ κατορθώσομεν τὰ λυσιτελῆ παρόντος αὐτοῦ.

- 20 Ἐπέστη δὲ αὐτοῖς χειμαζομένοις λέγων, “ἐγὼ εἰμι, μὴ φο-
 “βεῖσθε,” καὶ μετὰ τοῦ ῥήματος καὶ τὴν θειλίαν ἐξέβαλεν ἀπὸ 5
 τῆς ἐκείνων ψυχῆς, καὶ μετὰ τῆς φωνῆς γαλήνη γέγονεν· οὐκ
 ἐνέβη δὲ εἰς τὸ πλοῖον, τὸ θαῦμα μεῖζον ἐργάσασθαι βουλόμενος,
 καὶ τὴν θεότητα αὐτοῖς ἐκκαλύψαι γυμνότερον. Διέβησαν μὲν
 οὖν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ Ἰουδαίῳ, Μωσέως ἡγουμένου, ἀλλὰ
 πολὺ τὸ μέσον ἐνταῦθα. Ὁ μὲν γὰρ εὐχόμενος καὶ ὡς δούλος 10
 πάντα εἰργάζετο, οὗτος δὲ μετ’ ἐξουσίας ἀπάσης· κἀκεῖ μὲν,
 νότου τότε πνεύσαντος, εἴξε τὸ ὕδωρ, ὥστε ἐπὶ ξηρᾶς ποιῆσαι
 παρελθεῖν. Ἐνταῦθα δὲ μεῖζον τὸ θαῦμα ἐγένετο. Μένουσα γὰρ
 ἐπὶ τῆς οἰκείας φύσεως ἡ θάλασσα, οὕτως ἔφερε τὸν δεσπότην
 ἐπὶ τῶν νώτων, μαρτυροῦσα ἐκείνῃ τῇ ῥήσει τῇ λεγούσῃ, “ὁ περι- 15
 “πατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους.”

Τὸ εὐθέως δὲ τὸ πλοῖον ἐπὶ τῆς γῆς ἐγένετο, τοῦτο δηλοῖ, οὐ
 μόνον ἀσφαλῆ αὐτοῖς ἀλλὰ καὶ ἐξουρίων παρεῖχε τὸν πλοῦν· τῷ
 ὄχλῳ δὲ οὐκ ἐπέδειξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατοῦντα.

Μεῖζον γὰρ ἢ κατὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν τὸ σημεῖον ἦν. 20

- 22 Ἀκριβέστερον δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει, “τῇ ἐπαύριον ὁ ὄχλος
 “ὁ ἐστικῶς πέραν τῆς θαλάσσης, εἶδεν ὅτι πλοιάριον ἄλλο οὐκ
 “ἦν ἐκεῖ,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἕτερόν τι βουλόμενος ἡμᾶς διδάξαι.
 Ποῖον τοῦτο; ὅτι καὶ τοῖς ὄχλοις εἰ καὶ μὴ φανερῶς, ἔδωκε γοῦν
 ὁ Ἰησοῦς λαθανόντως ὑπονοῆσαι τὸ γεγενημένον ἐστίν, εἰ καὶ 25
 ἄλλο πλοιάριον οὐκ ἦν, οὔτε τοῖς μαθηταῖς συνανέβη, εὐρεθῆναι
 τὸ πέραν τῆς θαλάσσης, προῆλθεν ὅτι τὴν θάλασσαν πεζεύων
 παρεγένετο· ἀλλ’ ὅμως μετὰ τοσοῦτον θαῦμα, ἀπελθόντες πρὸς
 αὐτὸν οὐκ ἠρώτησαν πῶς διέβη, οὐδὲ ἐζήτησαν μαθεῖν τὸ τοσοῦτον
 σημεῖον, ἀλλὰ τί φασι; πῶς ᾧδε παραγέγονεν; οὕτως ἦν εὐθραν- 30
 στος ἢ ὁρμὴ αὐτῶν. Οἱ γὰρ λέγοντες, οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης,
 οἱ σπουδάζοντες ἀρπάσαι καὶ ποιῆσαι βασιλεία, εὐρόντες αὐτὸν,
 οὐδὲν τοιοῦτον βουλευόνται, ἀλλὰ τὸ θαῦμα ἐκβαλόντες ἐπεζήτησαν
 πάλιν τραπέζης ἀπολαύσειν, οἷας καὶ πρότερον· διὸ καὶ ὀνειδίζον-
 ται παρὰ τοῦ Ἰησοῦ, “ἀμὴν, ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ζητεῖτέ με οὐχ 35

“ὅτι εἶδετε σημεῖα” καὶ τὰ ἐξῆς. Τοῦτο δὲ εἶπε, διορθῶσαι αὐτοὺς βουλόμενος, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ ἐκκαλύψαι τὰ τῆς διανοίας αὐτῶν, εἰς πίστιν ἀγαγεῖν μεῖζονα, ὡς ὅτι Θεός ἐστιν.

Ποιεῖ δὲ τοῦτο μετὰ φειδοῦς· οὐ γὰρ εἶπεν, ὦ λαιμαργοὶ καὶ γαστροὶ διῶλοι, ἀλλὰ προσηνέστερον· διὸ καὶ διδασκαλίαν προ-5 τίθησιν “ἐργάζεσθε,” λέγων, “μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην” καὶ τὰ ἐξῆς.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Διδασκόμεθα διὰ τούτων, μὴ φιλοκόμπως ἐπεί-
γεσθαι διαξῆν, ἀλλὰ μόνις ὁρᾶσθαι θέλειν τοῖς τῆς θεότητος
ὀφθαλμοῖς, ἀπογυμνούσης τὰ κρυπτὰ, καὶ τὸ λεληθότως ἐπιτε- 10
λεσθὲν εἰς ἐμφανεστάτην ἀγούσης κατὰλειψιν.

27 Τί δηλοῖ τὸ “ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην;”
μηδεὶς ὑμῶν ἔστω λόγος ταύτης τῆς τροφῆς, ὥστε διὰ τὴν αὐτὴν
μεριμνᾶν καὶ κόπτεσθαι, ἀλλὰ περὶ ἐκείνης τῆς πνευματικῆς ὅλην
τὴν φροντίδα τίθεσθε. Ἀλλ’ ἐπειδὴ τινες τῶν βουλομένων ἀργῶς 15
τρέφεσθαι, ἀποκέχρηται τούτῳ τῷ λόγῳ ὡς τὴν ἐργασίαν ἐκκό-
πτοντος τοῦ Ἰησοῦ, ἀναγκαῖον καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν, ὅτι οὐ
τοῦτό ἐστιν αἰνιττόμενος, ὥστε ἀργοὺς εἶναι· καὶ γὰρ τοῦτο
μάλιστα ἀπολλυμένη βρῶσις ἐστὶ, πᾶσαν γὰρ κακίαν ἐδίδαξεν
ἢ ἀργία, ἀλλ’ ὥστε ἐργάζεσθαι καὶ μεταδιδόναι. Τοῦτο γὰρ 20
ἔχει τὴν τῆς βασιλείας ἐπαγγελίαν τῆς μελλούσης. Εἰ δὲ οὐκ
ἐργάζεται τις, πῶθεν ἂν γένοιτο διδόναι τῷ οὐκ ἔχοντι; Εἶπε δὲ
τοῦτο πρὸς ἐκείνους, ἐπειδὴ τῆς μὲν πίστεως οὐδένα ἐποιοῦντο
λόγον, ἐν δὲ μόνον ἐβούλοντο, γαστρίζεσθαι τὴν τοιαύτην οὖν
τροφὴν βρῶσιν ἀπολλυμένην ἐκάλεσεν.

25

Πῶς οὖν, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς τῇ Μάρθᾳ λέγει, “μεριμνᾶς καὶ
“θορυβάξεις περὶ πολλὰ, ἐνὸς δὲ ἐστὶ χρεία, Μαρία δὲ τὴν ἀγα-
“θὴν μερίδα ἐξελέξατο,” καὶ πάλιν, “μὴ μεριμνήσητε,” φησὶν,
“εἰς τὴν αὔριον;” Τί οὖν ἂν εἵποιμεν πρὸς ταῦτα; ὅτι τὸ μὴ
μεριμνᾶν, οὐ τὸ μὴ ἐργάζεσθαί ἐστιν, ἀλλὰ τὸ μὴ προσηλῶσθαι 30
τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι· τούτέστι, μὴ ποιῆσθε φροντίδα, ὑπὲρ
τῆς εἰς αὔριον ἀναπαύσεως. ἔξεστι δὲ ἐργαζόμενον μηδὲν μεριμνᾶν,
οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστιν μερίμνα καὶ ἐργασία. καὶ τὸ πρὸς Μάρθαν δὲ
εἰρημένον, οὐ περὶ ἔργου ἐστὶ καὶ ἐργασίας, ἀλλὰ περὶ τοῦ δεῖν
καιρὸν εἰδέναι, καὶ μὴ τὸν τῆς ἀκροάσεως πρὸς τὰ σαρκικὰ ἀνα- 35

λίσκειν. Οὐ τοίνυν εἰς ἀργίαν αὐτὴν ἐμβάλλων ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλὰ προσηλῶν τῇ ἀκροάσει.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Μεθίστησι μὴ περὶ τὴν φθειρομένην ἐπτοεῖσθαι τροφήν, ἀλλὰ τὴν εἰς αἰῶνα μένουσαν, ἥτις τρέφει ψυχὴν. Αὕτη δὲ ἦν ἡ πίστις ἡ ζωοποιός, καθ' ἣν ἐξομοιοῦνται πρὸς τὴν σάρκα 5 τοῦ Κυρίου, τὴν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐσφραγισμένην τῇ θείᾳ δυνάμει.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Τὴν νοητὴν καὶ λογικὴν καὶ πνευματικὴν. Αὕτη γὰρ συμβάλλεται εἰς τὸ ἀπολαῦσαι ἡμᾶς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἣν ἡ εἰς Χριστὸν πίστις προξενεῖ.

Τὴν μυστικὴν μεταλείψιν λέγει τὴν ἀγιάζουσαν ψυχὴν καὶ 10 σῶμα, συναναπλέξας τῷ θεοπρεπεῖ τὸ ἀνθρώπινον.

- 27 **Τί ἐστι** “ τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός; ” τουτέστιν, ἀπέδειξε διὰ τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας ἔδειξε μὲν γὰρ καὶ αὐτὸς ἑαυτόν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς Ἰουδαίους διελέγετο, τὴν τοῦ Πατρὸς μαρτυρίαν εἰς μέσον ἤγαγεν, ἵνα μὴ πάλιν αὐτοὺς προστῇ τὸ 15 λεγόμενον. καὶ γὰρ μέγα περὶ ἑαυτοῦ ἐφθέγγατο, εἰπὼν αὐτὸς δώσειν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Τὸ ἐσφραγίσθαι ἢ τὸ κεχρίσθαι ἐθικῶς τέθεικε. κατασφραγίζεται γὰρ ὁ χριόμενος, ἡγουν ὅτι μεμύρφωται φυσικῶς πρὸς τὸν Πατέρα ὅμοιον γὰρ ὥσει ἔλεγεν, ὥς οὐκ ἀδυνατήσω 20 βρῶσιν ὑμῖν ἐπιδοῦναι τὴν μένουσαν, καὶ εἰς ζωὴν τε καὶ τρυφὴν ἀναφέρουσιν. εἰ γὰρ καὶ ὀρῶμαι καθάπερ εἷς ἐξ ὑμῶν, ἄνθρωπος δηλονότι μετὰ σαρκός, ἀλλ' ἐχρίσθην καὶ κατεσφραγίσθην παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, εἰς ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα, τὴν ὡς πρὸς αὐτὸν νοούμενην, δηλονότι τῆς κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ἐμφερείας, οὐ 25 κατὰ τοὺς τῆς σαρκὸς χαρακτῆρας, ἀλλ' ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ καὶ ἰσοστάθμῳ δυνάμει, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ βασιλικῇ. ἐπιτηρητέον δὲ ἐστὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπιχορηγήσειν, εἰπὼν τὰ^m θεοπρεπῆ καὶ κατεσφραγίσθαι πρὸς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· οὐκ ἀνέχεται μερισμοῦ τοῦ διατέμνοντος τῆς κατὰ ἀλήθειαν υἰότητος, τὸν ἐκ 30 παρθένου ναόν, ἀλλ' ἓνα πάλιν ἑαυτὸν ὀρίζειν τε καὶ νοεῖσθαι βούλεται.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΙΣΒΥΤΕΡΟΤ. Τὸν ἄρτον ἐσφράγισεν, ὃ ἐστίν, ἔχρισεν Ἀγίῳ Πνεύματι, τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου τὴν ἀνθρωπίνην, οὐ

τὴν θεότητα. Πάντα γὰρ σχεδὸν τὰ τῆς οἰκονομίας ὀνόματα περὶ τὴν σάρκα εἵληπται. Τοῦτο εἶπεν, ἡ ὅτι μεμόρφωται φυσικῶς πρὸς τὸν Πατέρα, ἥτοι ἔχρισε· κατασφραγίζονται γὰρ οἱ χρισόμενοι.

Τὸ δὲ “ τί ποιῶμεν ἵνα ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ” εἶπον ἐκεῖνοι, οὐχ ὥστε μαθεῖν καὶ πράξαι, καὶ δείκνυσιν τὰ ἐξῆς. 5 Πάλιν γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τὴν τῆς τροφῆς ἔλκουσι χορηγίαν.

- 29 Ὁ δὲ Χριστὸς ὑπέδειξεν αὐτοῖς ὅπερ ἐξήγησαν, “ τοῦτό ἐστι “ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος.” Οὗτοι δὲ καθάπερ τινὲς ἀναίσθητοι, ἔτι τοῦ σημείου ἐν χερσὶν ὄντος αὐτοῖς, καὶ ὡς οὐδενὸς γενομένου, οὕτως ἔλεγον, “ τί σημεῖον 10 ποιεῖς ; ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμέν σοι τί ἐργάζῃ ” οὕτως ἦσαν πεπωρωμένοι.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Εἰ καὶ ἤδει ἐκείνους μηδὲν ὠφεληθσομένους, ἀλλὰ διὰ τὸ κοινωφελὲς τῆς διδαχῆς ἀπεκρίθη· οὐχ ὁ ταῖς σκιαῖς δουλεύων τοῦ νόμου πειεῖ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα, ἀλλ’ ὁ 15 εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύων.

Θεοῦ μὲν ἔργον ἐνταῦθα λέγεται τὸ ἀνῆκον εἰς Θεόν. Τοῦτο δὲ εἶναι φησιν ὁ Κύριος, τὴν πίστιν τὴν ἐπ’ αὐτὸν, ἔργον αὐτὴν ἀποφαίνων ἱερόν τε καὶ τέλειον· καὶ ἄνευ τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων, εἰκότως δικαιοῖ τε καὶ ἀγιάζει, ἅτε τὴν καλλίστην ἐνέργειαν ἔχον 20 τῆς ψυχῆς, οὐκ ἀργίαν τινὰ καὶ ἀπραξίαν.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ. Τοῦτό φησιν ὁ Κύριος, συνεῖς ὅτι πλεῖστον αὐτῶν ὑπερβαίνει τὴν ἀκοήν ὁ περὶ τοῦ μυστηρίου λόγος. τοῦτο γὰρ ἡ πνευματικὴ τροφή. οὐκ εὐθὺς οὖν ἐπιτρέχει τῇ διηγῆσει, ἀλλ’ ὁδῷ κέχρηται πρεπούση πρὸς τὸν λόγον. Ἡ γὰρ πίστις, φησιν, ἡ 25 εἰς ἐμὲ ὁδὸς ὑμῖν ἔσται πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν κατανόησίν τε καὶ διδασκαλίαν. οὔτε γὰρ πιστεύοντας ἔνεστι πρὸς τι τῶν λεγομένων ἀμφιβάλλειν, οὔτε μὴ πιστεύοντας δέξασθαι τι τῶν λεγομένων δυνατὸν, μεγάλων ὄντων, καὶ πολὺ τὴν ὑμετέραν ὑπερβαινόντων ἀκοήν.

30

- 31 Τίνος ἕνεκεν εἶπον “ οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ “ ἐρήμῳ,” καὶ τὰ ἐξῆς ; νομίζοντες αὐτὸν διὰ τούτου ἐρεθίζειν, ὥστε τοιοῦτον ποιῆσαι σημεῖον, ὅπερ αὐτοὺς θρῆψαι ἡδύνατο σαρκικῶς. “ Ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστι δῆλον ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐτέρου τῶν προτέρων σημείων μνημενεῦσαι αὐτοὺς, τῶν τε κατ’ Αἴγυπτον γενο- 35

μένων καὶ κατὰ τὴν θάλασσαν τὴν ἐρυθρὰν, ἀλλὰ τούτου μάλιστα οὐ σφοδρὰ ἐπεθύμουν διὰ γαστριμαργίας ὑπερβολήν. Διὸ πρὸς ταῦτα καὶ ἡ ἄπειρος σύνεσις ἀποκρίνεται λέγουσα, “οὐ Μωϋσῆς “δὲδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον” καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀντὶ μὲν Μωϋσέως τὸν Θεὸν εἰπὼν, ἀντὶ δὲ τοῦ μάννα ἐαυτὸν, διὰ τὴν τῶν ἀκούοντων ἀσθενείαν· 5 ἐνὴν γὰρ εἰπεῖν, οὐχ ὁ Μωϋσῆς δίδωσιν, ἀλλ’ ἐγώ. Ἄρτον δὲ ἀληθινὸν καλεῖ, οὐκ ἐπειδὴ ψευδὲς ἦν τὸ θαῦμα τὸ ἐπὶ τὸ μάννα, ἀλλ’ ὅτι τύπος ἦν, οὐκ αὐτοαλήθεια. Μάννα γὰρ κυρίως αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ἐκ τῆς οὐσίας ἐρχόμενος τοῦ Πατρὸς, ἐπεὶ περ ἐστὶ κατὰ φύσιν ζωὴ τὰ πάντα ζωογονῶν. 10

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ ζωῆς ἀνέφυ Πατὴρ, ζωὴ καὶ αὐτὸς κατὰ φύσιν ἐστί· καὶ ἐπεὶ περ ἔργον τῇ κατὰ φύσιν ζωῇ τὸ ζωοποιεῖν, ζωοποιεῖ τὰ πάντα Χριστός. ὅπερ γὰρ ἡμῖν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ γῆς εὑρίσκεται τὴν ἀσθενῇ φύσιν τῆς σαρκὸς οὐκ ἔων καταφθεῖρεσθαι, τοῦτο καὶ αὐτὸς διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας, 15 τὸ πνεῦμα ζωοποιῶν, καὶ οὐ μέχρι τούτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα συνέχων εἰς ἀφθαρσίαν.

35 Λέγουσι δὲ πρὸς αὐτὸν, “Κύριε, πάντοτε δὸς ἡμῖν τοῦτον τὸν “ἄρτον,” ἐπειδὴ αἰσθητὸν ἔτι πρᾶγμα ἐνόμιζον εἶναι, καὶ γαστρὸς ἀπόλαυσιν προσεδόκων. Καὶ μετ’ ὀλίγα—ἔτι κάτω ἔνεον λέγοντες, 20 “δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον.” Ἐλέγχων δὲ αὐτοὺς, ὅτι ἕως μὲν αἰσθητὴν ὑπόπτεον εἶναι τὴν τροφήν, ἐπέτρεχον, ὅταν δὲ μάθωσιν ὅτι πνευματικὴ τις ἐστίν, οὐκ ἔτι, φησὶν, “ἐγώ εἰμι ὁ “ἄρτος τῆς ζωῆς.”

Ἀνάγων δὲ αὐτοὺς κατὰ μικρὸν ὁ Χριστὸς εἰς τὸ τὰ ὑψηλὰ 25 φρονεῖν, φησιν, ὁ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ζωὴν διδούς τῷ κόσμῳ, οὐκ Ἰουδαίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ. Καὶ οὐκ εἶπε τροφήν, ἀλλὰ ζωὴν, ἐτέραν τινὰ καὶ ἐνῆλλαγμένην. Ζωὴν δὲ λέγει, ἐπειδὴ πάντες ἦσαν νεκεκρωμένοι τῇ ἁμαρτίᾳ· ἄρτον δὲ ζωῆς οὐ περὶ σώματος τοῦ 30 ἰδίου λέγει νῦν, τοῦτο γὰρ πρὸς τῷ τέλει μέλλει σαφηνίζειν, ἀλλὰ περὶ τῆς θεότητος^c αὐτοῦ διαλέγεται.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. “Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς” ὁ πάλαι μὲν ὡς ἐν ὑποσχέσει προκαταγγελμένος, καὶ ὡς ἐν τύπῳ δηλούμενος, παρὼν

^c νεότητος Cod.

δὲ νυνὶ καὶ χρεωστούμενην ὑπόσχεσιν ἀποπληρῶν. εἰμὶ δὲ ἄρτος
ζωῆς, οὐκ ἄρτος σωματικὸς, μόνα τὰ ἐκ λιμοῦ περικόπτων πάθη,
καὶ καταφθορᾶς τῆς ἐντεῦθεν ἀπαλλάττων τὴν σάρκα, ἀλλ' ὅλον
ἐξ ὅλου τὸ ζῶον εἰς ζωὴν ἀναπλάττων τὴν αἰώνιον, καὶ θανάτου
κρείττενα τὸν εἰς τὸ εἶναι πεποιημένον ἄνθρωπον ἀποδεικνύς. 5

Ἰσιδύροτ^d ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Ἄρτος ὁ Κύριος κέκληται, αὐτὸς
ἑαυτὸν τούτῳ καλῶν τῷ ὀνόματι, κατὰ μὲν τὴν πρόχειρον ἔκλειψιν,
πᾶσι τροφὴ σωτηρίας γενόμενος, κατὰ δὲ τὴν ἀπόρρητον ἔννοιαν,
τὴν ζύμην τοῦ ἀνθρωπίνου φυράματος καθαρίσας, καὶ ὥσπερ
ἐξοπτήσας τῷ οἰκείῳ πυρὶ τῆς θεότητος, καὶ εἰς ἓν σὺν αὐτῇ 10
γεγονῶς πρόσωπον καὶ μίαν προσκυνουμένην ὑπόστασιν.

Τὰ σημεῖα δὲ αἰνιττόμενος καὶ τὴν τῶν γραφῶν μαρτυρίαν,
περὶ αὐτοῦ φησιν, “ἐώρακάτέ με,” δεικνύων δὲ καὶ αὐτοῖς, ὅτι
οὐκ ἄγνοεῖ τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας, οὐδὲ τὰ μέλλοντα, ἐπήγαγε
λέγων, “καὶ οὐ πιστεύετε.” 15

ἈΜΜΑΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Ὑδωρ καὶ ποτὸν ὧδε λέγει ἢ τὸν
διὰ Πνεύματος ἁγιασμόν, ἢ αὐτὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

37 Τί ἐστι, φησὶν, ὅτι “πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ Πατὴρ, πρὸς ἐμὲ
“ἤξει; ὅτι οὐ τὸ τυχὸν πρᾶγμα ἡ πίστις ἢ εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ τῆς
ἁνωθεν δεῖται ρύψης, καὶ ψυχῆς τινος γενναίας καὶ εὐγνώμονος, 20
δεχομένης πιστεῖ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀποκάλυψιν.

Τὸ δὲ οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω,” τοῦτό ἐστιν, οὐ μὴ ἀπολέσω, ἀλλὰ
σώσω, καὶ ἐπιμελείας ἀπολαῦσαι παρασκευάσω πολλῆς.

38 Τὸ δὲ “καταβέβηκα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα
“τὸ ἐμὸν,” καὶ τὰ ἐξῆς” τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἄλλο πράξων ἦλθον 25
ἢ τοῦτο, ὅπερ ὁ Πατὴρ βούλεται, καὶ ὅτι ἀπιστοῦντες, αὐτὸν τὸν
Πατέρα παρεξίνετε.

Οὐκοῦν οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ Θεὸς σαρκωθείς, οὐ
μετὰ τὴν ἀνάστασιν θεοποιηθείς. Προλαμβάνει γὰρ ἡ κατάβασις
τὴν ἁνοδὸν. οὐκ ἴδιον θέλημα ἔχων παρὰ τοῦ Πατρὸς ἦλθον, πάντα 30
γὰρ τὰ ἐμὰ τοῦ Πατρὸς ἐστι, καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐμά. Δεικνύς
δὲ ὅτι οὐ τῆς παρ' αὐτῶν δεόμενος θεραπείας παραγέγονεν, ἀλλὰ
διὰ τὴν ἐκείνων σωτηρίαν, καὶ ὥστε τῷ πατρὶ δόξαν παρασκευά-
σαν, φησὶ, “τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πα-

^d Ἰσηδ. Cod.

“ τρὸς,” ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ’ ἀναστήσω αὐτὸ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ,” καὶ τὰ ἐξῆς.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Πάντες μὲν οἱ ἄνθρωποι ἀνίστανται, μόνον δὲ οἱ πιστοὶ ἀξιοῦνται τῶν ἀγαθῶν. Ζωοποιεῖ ὁ Υἱὸς τοὺς πιστοὺς τοῖς φύσει φθαρτοῖς ἀνθρώποις τὴν ζωοποιὸν τοῦ Πατρὸς ἐντιθεὶς δύνα- 5 μιν, καὶ ὅλους αὐτοὺς μεταπλάττων εἰς ἀθανασίαν. Συνεχῶς περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλέγεται, ἵνα μὴ τοῖς παροῦσι πράγμασι μόνον κρίνωσι τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, καὶ ὅτι καὶ ἐνταῦθα μὴ ἀπολάβωσι, μὴ διὰ τοῦτο ὑπτιώτερον γένηται, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα προσ- 10 δοκῶσι, καὶ ἐτέραν ζωὴν.

- 41 Τίνος ἕνεκεν ἐγόγγυζον οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἶπεν, “ ἐγὼ εἰμι ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς;” καὶ διὰ τοῦτο μὲν αὐτὸ, τὸ δὲ ἀληθές διὰ τὸ μηκέτι προσδοκῆν ἀπολαύσεσθαι τραπέζης σωματικῆς. Ἔως μὲν γὰρ προσεδόκων, οὐκ ἐταράτ- 15 τοντο. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέγνωσαν, ἐγόγγυζον, περὶ πνευματικῆς γὰρ τροφῆς, καὶ περὶ ζωῆς αἰωνίου λοιπὸν αὐτοῖς διελέγετο, καὶ περὶ ἀναστάσεως, βουλόμενος ὑψηλότεραν αὐτῶν ποιῆσαι τὴν γνώμην.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Διὰ τὴν κατὰ σάρκα μητέρα αὐτοῦ ἀδύνατον ἐνόμιζον ἐξ οὐρανοῦ αὐτὸν καταβεβηκέναι· ἢ εἰς τὸ φαινόμενον ὁρῶντες, οὐ τὴν ἀόριστον αὐτοῦ φύσιν ἐννοοῦντες, ἔσκαν- 20 δαλίζοντο, εἰπόντων τῶν Ἰουδαίων, “ οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς “ Ἰωσήφ” καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ τί μὴ ἀπεκρίθη αὐτοῖς, ὅτι οὐκ εἰμὶ υἱὸς Ἰωσήφ; ἐπειδὴ μηδέπως ἠδύνατο τὸν θαυμαστὸν ἐκεῖνον ἀκοῦσαι τόκον τὸν ἐκ παρθένου. Εἰ δὲ τὸν κατὰ σάρκα οὐκ ἠδύνατο σαφῶς ἀκοῦσαι, πολλῶ μᾶλλον τὴν ἄρρητον τὴν 25 ἄνω.

- 44 “Ὅπερ δὲ εἶπεν, “ ὅτι οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, εἰ μὴ “ ὁ Πατήρ μου ἐλκύσῃ αὐτὸν,” οὐ τὸν ἄκοντα καὶ ἀπὸ βίας ἐλκόμενον αἰνίττεται, ἀλλὰ τὸν πολλῆς ἐκ Θεοῦ ἀπολαύοντα 30 συμμαχίας.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Προσάγει μὲν οὖν ἑαυτὸν ὁ Πατήρ διὰ γνώσεως τῷ Υἱῷ τοῖς οἷς ἂν τὴν θείαν ἐπιψηφίσαιο χάριν· ζωοποιεῖ δὲ λαβὼν ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ ἴδιον ἀγαθὸν τοῖς ἐξ οἰκείας φύσεως κατα- 35 φθείρεσθαι πεφυκόσιν ἐντιθεὶς, καὶ καθάπερ σπινθῆρα πυρὸς ἐγκα- ταχώσας αὐτοῖς τὴν ζωοποιὸν τοῦ Πνεύματος δύναμιν, ὅλους δι’

ὅλου μεταπλάττων εἰς ἀθανασίαν· οὐκ ἰδίᾳ δὲ καὶ μεμερισμένως τοῦτο ἐκάτερον ἐνεργεῖ, ἀλλὰ συνεργάζεται ὁ Πατὴρ τῷ Τίῳ, καὶ ὁ Υἱὸς αὖ πάλιν τῷ Πατρὶ, καὶ ὅλης, ἵν' οὕτως εἴπω, τῆς Ἀγίας Τριάδος ἐστὶν ἡ καθ' ἡμᾶς σωτηρία.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Τοὺς κατὰ προαίρεσιν ἀγαθοὺς ἔλκει ὁ Πατὴρ, 5 τοὺς δὲ μοχθηροὺς ἔφ' οὐ τὸ ἐφ' ἡμῖν αὐτεξούσιον ἀναιρεῖ ὁ λόγος, ἀλλὰ δείκνυσσι βοηθείας δεομένους· ἔλκεται γὰρ οὐκ ἄκων, ἀλλὰ πολλῆς ἀπολαύων συμμαχίας· θεοδιδασκόν ἐστιν ἀγαθὸν τὸ περὶ Χριστοῦ μυστήριον.

Εἰ ὁ Πατὴρ ἄγει, ὁ δὲ Υἱὸς ἐγείρει, μέγα τὸ τῶν πιστῶν 10 ἀξίωμα· τοῦτο ποιεῖ ὡς φύσει Θεὸς ὢν.

- 45 Δεικνὺς δὲ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἰσοστάσιον τῆς δυνάμεως, φησὶ, “κἀγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.” Τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν ἐμφαίνει τοῦ Τίου τὸ ἀξίωμα, εἶγε ὁ Πατὴρ προσ- 15 ἄγει, καὶ ὁ Υἱὸς ἀνίστησιν, οὐχὶ διαιρούμενος πρὸς τὸν Πατέρα 15 τὰ ἔργα, πῶς γάρ; ἀλλὰ τὸ ὁμοδύναμον παριστῶν. θέλων δὲ τὸν λόγον ἀξιόπιστον ποιῆσαι, ἐπὶ τοὺς προφῆτας αὐτοὺς παρέ- πεμψεν εἰπὼν, “ὅτι ἐστὶ γεγραμμένον ἐν τοῖς προφῆταις, καὶ “ἔσονται πάντες διδασκοὶ Θεοῦ” πάντας δὲ τοὺς βουλομένους 20 δηλονότι· διδάσκαλος γὰρ προκαθῆται πᾶσιν ἔτοιμος ὢν τὸ αὐτοῦ 20 παρασχεῖν, καὶ εἰς πάντας ἐκχέων τὴν διδασκαλίαν τὴν ἑαυτοῦ. Τί οὖν πρὸ τούτου, φησὶν, οὐχὶ διδασκοὶ ἦσαν Θεοῦ; ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ ἐξαίρετόν ἐστι· τότε μὲν γὰρ δι' ἀνθρώπων ἐμάνθανον τὰ τοῦ Θεοῦ, νῦν δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Τίου τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἀγίου.

25

ΔΙΑΤΙΜΟΤ. Καὶ εἰκὸς ὁμοίωσιν καὶ αὐτὸ τοῦτο λογικῷ γενο- μένου τοῦ ἀνθρώπου ἐνεσπαρμέναι εἰσὶν αὐτῷ ὑπὸ Θεοῦ αἱ περὶ ἐπαινετῶν πράξεων ἔννοιαι, ἀλλὰ καὶ τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας· ὁ τοῖνυν κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἀκούσας καὶ μαθὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔρχεται διὰ πίστεως πρὸς τὸν Κύριον.—Καὶ μετ' ὀλίγα. 30 Διδάσκων δι' ἀποκαλύψεως τὰ περὶ τοῦ Τίου ὁ Πατὴρ, ἄγει πρὸς αὐτὸν τοὺς ἀκούοντας καὶ μαθόντας. οὕτω γὰρ καὶ τὸν Πέτρον δι' ἀποκαλύψεως εἰς τὸ πιστεύειν τῷ Τίῳ ἤγαγεν, ἀποκαλύψας αὐτόν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Τὸ ἀκοῦσαι κοινόν, τὸ δὲ μαθεῖν μόνων τῶν ἐπιδιδόντων ἑαυτοὺς τῇ χάριτι.

35

- 46 “Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν” εἰπὼν, ἐπήγαγεν, “εἰ μὴ “ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ.” οὐ χρὴ δὲ κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον νοεῖν ἐνταῦθα τὸ “ἐκ τοῦ Θεοῦ,” πάντες γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἀληθοῦς γεννήσεως τῆς ἀρρήτου καὶ ἐξαιρέτου καὶ κεχαρισμένης, ὁ μόνος ἀόρατος μόνῳ τῷ ἀοράτῳ τὴν φύσιν 5 φαίνεται, μόνος ὁρᾷ ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα ὡς ἔξω ὑπάρχων πάντων, καὶ μόνος ὢν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός. [ἄλλος] τρανότερον δὲ αὐτὸ οὐ θέεικε διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν. Εἰ γὰρ εἰπόντος αὐτοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι, οὕτως ἐσκανδαλίσθησαν, τί οὐκ ἂν ἔπαθον, εἰ καὶ τοῦτο προσέθεικε; λέγω δὴ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεν- 10 νηθῆναι;

Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα δυνατόν ἰδεῖν ὑμᾶς, οὗτος γὰρ τὸν οἰκεῖον Πατέρα οἶδε μόνος ἐξ αὐτοῦ ὢν, καὶ πάντοτε τῆς τοῦ γεννήσαντος θείας ἀπολαύων ἔοικε δὲ καὶ αὐτὸν πάλιν αἰνίττεσθαι Μωϋσέα· ὥντο γὰρ ἀνοήτως διὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸν γνόφον, αὐτὸν τεθεᾶ- 15 σθαι τὴν ἀρρητον τοῦ Θεοῦ φύσιν τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς, ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν· ἀλλ’ ἵνα μὴ σαφῶς τοῦτο εἰπὼν δοκεῖ πῶς αὐτοὺς ἐπὶ τὸ σύνηθες παροτρύνειν θράσος, ἀορίστως αὐτὸ θέεικε κατὰ πάντων· εἰ δὲ μόνος ὁ Υἱὸς ὁρᾷ τὸν Πατέρα, ἔξω τῶν πάντων ἐστὶ, καὶ ὑπὲρ πάντα, καὶ ἐπάνω πάντων. Ἄρτον δὲ ζωῆς εἰκότως 20 ἑαυτὸν ὀνομάζει, ὅτι τὴν ζωὴν ἡμῶν συγκροτεῖ, καὶ ταύτην καὶ τὴν μέλλουσιν· τὸ δὲ “ὃς ἐὰν φάγῃ ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς “τὸν αἰῶνα” δηλοῖ ἐνταῦθα ἡτοι τὰ δόγματα τὰ σωτήρια καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν, ἣ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ. Ἀμφότερα γὰρ ταῦτα νευροῖ τὴν ψυχὴν. 25

- 49 Ποιεῖται δὲ τὴν πρὸς τὸ μάννα σύγκρισιν λέγων, “οἱ πατέρες “ὑμῶν τὸ μάννα ἔφαγον” καὶ τὰ ἐξῆς, ἐκατέρας τροφῆς δεικνύς τὸ τέλος, ὅτι ἐκείνη μὲν οὐ ξένην τινα παρεῖχε τὴν χρείαν, ἣ δὲ τοῦ σώματος αὐτοῦ τὸ μὴ ἀποθανεῖν. Τὸ “ἐν τῇ ἐρήμῳ” δὲ οὐχ ἀπλῶς θέεικεν, ἀλλ’ αἰνιττόμενος ὅτι οὐδὲ παρεξέτασθη ἐπὶ χρό- 30 νον πολὺν, οὐδὲ συνεισήλθε εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν· οὗτος δὲ ἄρτος οὐ τοιοῦτος, ἀλλὰ διαιωνίζων, ὥστε πολλῶ τῶν πρώην αὐτῶν μεϊζόνων αὐτοὶ ἡξιώνται, εἴγε βούλοιντο δέξασθαι.

Ἀμνησίου Πρεσβυτέρου. Ἀναγαγὼν δὲ αὐτοὺς κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν, πάλιν φησὶ, “καὶ ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ 35

δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστὶ” καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ γὰρ ἑαυτὸν φησὶ δίδοναι νῦν οὐ τὸν Πατέρα.

ΚΤΡΙΛΛΑΟΤ. Καὶ ἀποθνήσκω, φησὶν, ὑπὲρ πάντων, ἵνα πάντας ζωοποιήσω δι’ ἑμαυτοῦ, καὶ ἀντίλυτρον τῆς ἀπάντων σαρκὸς τὴν ἐμὴν ἐποιήσάμην· τεθνήξεται γὰρ ὁ θάνατος ἐν τῷ ἐμῷ θάνατῳ, 5 καὶ συναναστήσεται μοι, φησὶν, ἡ πεσοῦσα τοῦ ἀνθρώπου φύσις. ζῶν δὲ κυρίως τὴν ἐν τῷ Χριστῷ νοητέον, τὴν ἐν ἁγιασμῷ καὶ μακαριότητι· ταύτην γὰρ ἀληθῶς οὔσαν ζῶν ἐπίσταται καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης λέγων, “ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον, “ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ’ ἡ ὀργὴ τοῦ 10 “Θεοῦ μενεῖ ἐπ’ αὐτόν” Ἰδοὺ γὰρ τὸν ἐν ἀπειθείᾳ κατειλημμένον τὴν ζωὴν οὐκ ὄψεσθαι φησὶ, καίτοι παντὸς τοῦ πνεύματος παλινδρομήσειν πρὸς ζωὴν, καὶ ἀναστήσεσθαι προσδοκωμένον.

52 ἈΜΜΑΝΙΟΤ. Ἄρτον καλεῖ τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, διὰ τὸ ἐσθίεσθαι αὐτὴν ἐν τοῖς μυστικοῖς. Εἰπόντες δὲ, “πῶς δύναται οὗτος ἡμῖν 15 “τὴν σάρκα ἑαυτοῦ δοῦναι φαγεῖν,” δείκνυται ἐξ ἀπιστίας τοῦτο λέγοντες· ὅταν γὰρ ἡ ζήτησις τοῦ πῶς εἰσέλθῃ, συνεισέρχεται καὶ ἡ ἀπιστία. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς θέλων δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἔχειν ζωὴν, φησὶν, “ἐὰν μὴ τίς μου τὴν σάρκα φάγῃ,” καὶ τὰ ἐξῆς. 20

ΚΤΡΙΛΛΑΟΤ. Οὕτω καὶ Νικόδημος ἐθρομβεῖτο λέγων, “πῶς “δύνατόν ἐστιν ἐλθεῖν εἰς τὸν κοῖλον τῆς μητρὸς αὐτοῦ;” οὕτω καὶ οὗτοι ταραττόνται λέγοντες, “πῶς δύναται δοῦναι ἡμῖν οὗτος “φαγεῖν τὴν σάρκα αὐτοῦ;” Δεῖ τοίνυν ἐντεῦθεν ἡμᾶς ὠφειλημένους ἐν ταῖς παραλήψεσι τῶν θείων μυστηρίων, πίστιν μὲν ἔχειν 25 ἀζήτητον, καὶ μηδενὶ τῶν λεγομένων ἐπιφέρειν τὸ πῶς.

ἈΜΜΑΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ὡς παρὰ φύσιν ὄντος τοῦ πράγματος ἀπιστοῦσιν, ὡς ψυχικοὶ οὐ νοοῦσι τὸ πνευματικὸν τοῦ Κυρίου σῶμα. οὐ σαρκοφαγεῖν λέγει, ἀλλὰ τὸ μετασχεῖν τῶν μυστικῶν.

Ἀμέτοχοι ἔσεσθαι τῆς αἰωνίου ζωῆς οἱ μὴ διὰ τῆς μεταλήψεως 30 τῶν μυστικῶν παραδεξάμενοι τὸν Ἰησοῦν, τὸν ὄντα ζῶν κατὰ φύσιν. Διὰ τί δὲ συνεχῶς στρέφει τὴν ἀνάστασιν; ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ εἰς αὐτὸν πιστεύων οὐκ ἀποθανεῖται εἰς τέλος· ἀληθῆ δὲ βρῶσιν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα καλεῖ, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἀληθῆ πόσιν, διὰ τὸ σώζειν τὰς ψυχὰς τῶν πίστει μετεχόντων αὐτῶν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Ταῦτα λέγει δεικνὺς ὅτι οὐκ ἦν ψιλοῦ ἀνθρώπου ἡ σὰρξ, ἀλλὰ τοῦ Υἱοῦ πεπληρωμένης πάσης τῆς θεότητος τῆς Τριάδος.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Ἀληθὴς ἐστὶ βρῶσις ἢ μὴ τῆς προσκαίρου καὶ ἀπολλυμένης ζωῆς ἐπίκουρος, ἀλλὰ τῆς αἰωνίου παρασκευαστική. Αὕτη καὶ πόσις ἀληθινή, ὡς ἂν μὴ πρὸς ὀλίγον ἐπαρκοῦν τῇ δίψει, ἀλλ' εἰς αἰεὶ παρεχομένη τὸν ἐμφορηθέντα αὐτῆς ἀνεπιδεῖν^ε, καθὰ καὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ἔλεγε. Τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτὸν, “ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, “κἀγὼ ἐν αὐτῷ,” τοῦτο ἐδήλωσεν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἀνακρινάται. 10

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ Ἐκ τῶν πρὸς Εὐπράξιον ΚΟΤΒΙΚΟΤ-ΛΑΡΙΟΝ ἈΠΟΚΡΙΣΕΩΝ. Καίτοι γε οὐ τὸν Λόγον ἐσθίωμεν, καθὼς ὁ Λόγος ἐστὶ, πῶς γὰρ τὸν ἀναφῇ καὶ ἀσώματον καὶ οὔτε ὀφθαλμοῖς οὔτε ὁδοῦσιν ἀλώσιμον; ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὴν σάρκα τὴν ἄκραν ἔνωσιν ἦνται, ζωοποιὸς ὑπάρχει καὶ αὕτη, εἰ καὶ μεμένη- 15 κεν ὅπερ ἐστὶ, καὶ οὐκ εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Λόγου μετακεχώρηκε φύσιν, ὅθεν τὸν Λόγον ἐσθίωμεν, τὴν ζωοποιὸν τοῦ Λόγου σάρκα ἐσθιόντες. Τὸ δὲ “κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα,” τοῦτό ἐστιν, ὅτι καθὼς ἐστὶν ὁ Πατὴρ ζῶν, οὕτω κἀγὼ ζῶ, καὶ ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ. Ζωὴν δὲ λέγει ἐνταῦθα οὐχ ἁπλῶς, 20 ἀλλὰ περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ ἀπορρήτου ἐκείνης.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ὡς περ ἄνθρωπὸν με, φησὶ, πεποίηκεν ὁ Πατὴρ, τοῦτο γὰρ τὸ ἀπεστάλθαι δηλοῖ, καὶ ἐπεὶ περ ἕκ τῆς κατὰ φύσιν ἐγεννήθην ζωῆς, Θεὸς ὢν Λόγος ζῶν, καὶ ἄνθρωπος γεγωνὼς τῆς ἑμαυτοῦ φύσεως τὸν ἐμὸν ἐμπλήσας ναὸν, τουτέστι, τὸ σῶμα. 25 Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὅταν ἐμὴν ἐσθίωιν σάρκα, ζήσεται δι' ἐμέ, ὅλος εἰς ἐμέ μεταστοιχειούμενος τὸν ζωογονεῖν ἰσχύοντα, διὰ τὸ ἐκ ρίζης εἶναι τῆς ζωοποιου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Φύσει ζωὴ ἐστὶν ὁ Χριστὸς, οὐ παρ' ἐτέρου λαβὼν τὸ ζῆν^ν τοῦτο γὰρ ζῶον καλεῖται· οὔτε οὖν τὸ τοῦ 30 ζῶου ὄνομα τάττεται ἐπὶ Θεοῦ, οὔτε τὸ τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς κτίσεως.

58 **Οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων.**

ΔΙΑΤΜΟΤ. Οὐρανὸν λέγει σημαίνεισθαι τὴν ὥσανεὶ περιωπὴν καὶ κατάστασιν τοῦ Θεοῦ, ἥτις οὐχ ἑτέρα τῆς νητῆς αὐτοῦ οὐσίας τυγ-

χάνει. ζωῆς δὲ ἄρτος ὁ καταβαίνων, ὁ τοῦ Θεοῦ θρεπτικὸς λόγος ἐστὶ, ὃν ἐσθίει ὁ πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενος τὸ τὴν ἀρετὴν ἐνεργεῖν· ἐπειδὴ οὐ μόνον διὰ πράξεως ἵεναι δεῖ πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικῶς πιστεύοντα κατὰ θεωρίαν ἀληθῆ. πίνει τις ἐξ αὐτοῦ, ἐκ πηγῆς ὕδωρ ζῶν, καὶ ἐξ ἀμπέλου “οἶνον εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου,” 5 ὅθεν κατὰ τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν μεταλαμβάνοντες ἐσθίομεν, κατὰ δὲ τὴν διανοητικὴν πίνομεν, ὡς αἰεὶ ζῶν κεκορεσμένους, καὶ μηδέποτε διψεῖν πεπωκότας ἀπ’ αὐτοῦ.

Συνεχῶς δὲ περιστρέφει τὸ “οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ “ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ” καὶ τὰ ἐξῆς, ὥστε αὐτὸ ἐντυπῶσαι τῇ τῶν 10 ἀκούοντων διανοίᾳ πρὸς τὸ λογίζεσθαι, ὅτι εἰ δυνατόν ἐγένετο ἐν τεσσαράκοντα ἔτεσιν ἀμνητοῦ χωρὶς καὶ σίτου καὶ τῆς ἄλλης ἀκολουθίας διακρατῆσαι τὴν ἐκείνων ζῶν, πολλῷ μᾶλλον νῦν, ἅτε ἐπὶ μείζοσι παραγενόμενος, δυνήσεται τοῦτο.

Ζωῆς δὲ πανταχοῦ μέμνηται, ἐπειδὴ τοῦτο ποθεινὸν ἀνθρώποις, 15 καὶ οὐδὲν οὕτως ἡδὺ, ὡς τὸ μὴ ἀποθανεῖν.

Τίνος ἕνεκεν συναγωγῇ ἐδίδασκεν καὶ ἐν ἱερῷ; ὁμοῦ μὲν τὸ πλῆθος αὐτῶν θηρεῦσαι θέλων, ὁμοῦ δὲ καὶ δεικνύς, ὅτι οὐκ ἐναντίος ἐστὶ τῷ Πατρί^ε.

60 Διὰ τί δὲ τοὺς τοιούτους λόγους εἰς μέσον προέφερε, καίτοιγε 20 μηδενὸς ἐξ αὐτῶν οἰκοδομηθέντος, μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς οἰκοδομηθεῖσι λυμαινομένων. Πολλοὶ γὰρ, φησὶν, ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀκούσαντες εἶπον, “σκληρὸς ἐστὶν οὗτος ὁ λόγος,” καὶ τὰ ἐξῆς. Τί οὖν τὸ χρήσιμον τῶν ῥημάτων; πολὺ καὶ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ ἀναγκαῖον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπέκειντο τροφὴν αἰτοῦντες αὐτὸν σωματικὴν, καὶ 25 τῆς ἐπὶ τῶν προγόνων παρασχεθείσης αὐτοῖς ἀναμιμνήσκοντες, δείκνυσιν ὅτι πάντα ἐκεῖνα τύπος ἦν καὶ σκιά, ἡ δὲ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια ἡ παροῦσά ἐστι. Διὸ συνεχῶς μέμνηται τροφῆς πνευματικῆς.

Τί δέ ἐστι “σκληρὸς;” τραχὺς, ἐπίπονος, μόχθον ἔχων. καὶ 30 μὴν οὐδὲν τοιοῦτον ἔλεγεν, οὐδὲ περὶ πολιτείας διελέγετο, ἀλλὰ περὶ δογμάτων, ἄνω καὶ κάτω στρέφων τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν, τουτέστι, διδάσκων.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Μὴ νοοῦντες τὰ λεγόμενα, οὔτε

^f Hæc alieno loco irrepsisse videntur.

ἐρωτῆσαι καὶ μαθεῖν ἤνείχοντο. Τοῦτο εἶπον, ἐπειδὴ ἀνθρωπινότερον ἤκουον τὸν τοῦ Κυρίου λόγον.

Θεοδώροτ Ἡρακλείας ὁμοίως καὶ Ἀπολιναρίοτ. “Σκληρὸς ὁ λόγος” ὀνομαζόμενος^c σαρκοφάγους τινὰς καὶ αἰμοβόρους ἀκούοντας ἀποτελεῖν. “Τοῖς δὲ πνευματικῶς τὰ πνευματικά⁵ ἐκλαμβάνουσιν οὐδὲν ἐφαίνετο σκληρὸν, ἀλλὰ ῥήματα εὐσεβείας ὑπάρχοντα τὴν αἰώνιον αὐτοῖς πρυτανεύοντα ζωήν.

- 61 Ἐπειδὴ δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τὰ ἀπόρρητα φέρειν εἰς μέσον, ἔλεγεν αὐτοῖς, “τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; ἐὰν
“οὖν θεωρεῖτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρό- 10
“τερον” διὰ τοῦτο ἀπάγων αὐτοὺς τοῦ νομίζειν αὐτοῦ πατέρα τὸν Ἰωσήφ ὑπάρχειν. Ὁ γὰρ πεισθεὶς ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε καὶ ἐκεῖ ἀναβήσεται, εὐκολώτερον ἂν προσχῇ τοῖς λεγομένοις.

Ἀμμωνίοτ πρεσβυτέροτ. Ὁ σαρκωθείς Θεὸς, αὐτός ἐστιν ὁ 15
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὐ μὴν αὐτὸ τὸ σῶμα καλεῖται υἱὸς ἀνθρώπου, ὥς κακῶς δογματίζων Μάρκελλός φησι^c λέγων ἑαυτὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι, διδάσκει ὅτι Θεὸς ἦν, καὶ ἐν σαρκὶ ὁράται, καὶ ὅτι ἡ σὰρξ αὐτοῦ ζωοποιός ἐστι.

Τί ἐστιν ὅπερ εἶπε, “τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν, ἡ σὰρξ 20
“οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν;” τὸ πνευματικῶς αὐτοὺς ἀκούειν τῶν παρ’ αὐτοῦ λεγομένων. Ὁ γὰρ σαρκικῶς ἀκούων, οὐδὲν ὠφεληθήσεται· σαρκικὸν δὲ ἐστὶ τὸ ἀμφισβητεῖν πῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε, καὶ πῶς δύναται δοῦναι τὴν σάρκα φαγεῖν, ἧπερ ἔδει μυστικῶς νοεῖν καὶ πνευματικῶς· διὸ καὶ ἐπήγαγε, “τὰ ῥήματα, 25
“ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή” τοῦτ’ ἐστι, πνευματικά ἐστιν, οὐδὲν ἔχοντα σαρκικόν, καὶ ζωὴν αἰώνιον παρέχοντα.

- 64 Τὸ δὲ “εἰσὶν ἐξ ὑμῶν τινες οἱ οὐ πιστεύουσι,” τὸ σύνθημα αὐτοῦ τοῖς λόγοις ἀξίωμα δηλοῖ, ὅτι τὰ μέλλοντα προλέγει, καὶ 30
δεικνύει πᾶσιν ὅτι οὐ τῆς παρ’ ἐκείνου δοξῆς ἐφίεμενος ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ’ αὐτῶν κηδόμενος. Εἰπὼν δὲ “τινὲς,” τοὺς μαθητὰς ὑπεξήγαγε, διὸ καὶ ἐπήγαγεν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων “ἡδεὶ γὰρ

^c Leg. vid. ὁ νομιζόμενος.

“ ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἰησοῦς τίνες εἰσὶν οἱ μὴ πιστεύοντες,” καὶ τὰ ἐξῆς· τὸ δὲ “ἐξ ἀρχῆς” οὐχ ἀπλῶς ἐνταῦθα πρόσκειται, ἀλλ’ ἵνα μάθωμεν αὐτοῦ τὴν πρὸ καταβολῆς κόσμου πρόγνωσιν, ὅτι ᾗδαι αὐτῶν ἐκ τότε τὸν γογγυσμὸν καὶ τὸ εὐσκανδάλιστον· ἔτι δὲ καὶ τοῦ προδότου τὴν πονηρίαν, ὅπερ ἦν ἀληθοῦς θεότητος ἔνδειξις. 5

Ὅταν δὲ ἀκούσωμεν ὅτι ἔδωκεν ὁ Πατήρ, μὴ ἀποκλήρωσιν τινὰ ἀπλῶς νομίζωμεν, ἀλλ’ ἐκεῖνο πιστεύομεν, ὅτι ὁ παρασχὼν ἑαυτὸν ἄξιον τοῦ λαβεῖν, αὐτὸς ἔλαβε.

Τί δηλοῖ ὅπερ φησὶν ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι “πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω;” ὅτι ἀποσχίσαντες ἑαυτοὺς 10 καὶ τοῦ διδασκάλου χωρίσαντες, καὶ ἦν εἶχον πίστιν ἀπώλεσαν, ἀλλ’ οὐχὶ οἱ δώδεκα τοῦτο ἔπαθον.

67 Αὐτὸς δὲ δεικνὺς ὅτι οὐ δέεται τινος, οὐδὲ τῆς παρ’ αὐτῶν τούτων τῶν δώδεκα διακονίας ἢ θεραπείας, λέγει πρὸς αὐτοὺς, “μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;” Διὰ τί δὲ αὐτοὺς οὐκ ἐπήνεσεν, 15 οὐδὲ ἐθαύμασεν; ὁμοῦ μὲν τὸ τῷ διδασκάλῳ πρέπον ἀξίωμα τηρῶν, ὁμοῦ δὲ δεικνὺς, ὅτι διὰ τούτου μᾶλλον ἐφέλκεσθαι ἐνὶ τοῦ τρόπου. Εἰ μὲν γὰρ ἐπήνεσε, καὶ ἔπαθόν τι ἀνθρώπινον, χάριν δίδόναι· τὸ δὲ δεικνύει μὴ δεόμενον αὐτὸν τῆς ἀκολουθήσεως αὐτῶν, κατεῖχε μᾶλλον. 20

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι πῶς αὐτὸ συνετῶς εἶρηκεν· οὐ γὰρ εἶπεν, ἀπέλθετε, τοῦτο γὰρ ἀπωθούμενον ἦν, ἀλλ’ ἠρώτησε, “μὴ θέλετε ὑπάγειν;” ὅπερ πᾶσαν ἀφαιροῦντος ἦν βίαν καὶ ἀνάγκην, καὶ οὐ βουλόμενος αἰδοῖ τινι αὐτοὺς προσηρτῆσθαι, ἀλλὰ μετὰ τοῦ χάριν εἶδέναι. Ὡς ἀληθῶς δὲ φιλόστοργος καὶ φιλαδέλφους ὁ 25 Πέτρος ὑπάρχων, ὑπὲρ παντὸς ἀπολογεῖται τοῦ χοροῦ. Οὐ γὰρ εἶπε, Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελεύσομαι, καὶ ὅτι ἔγνωκα καὶ πεπίστευκα, ἀλλὰ, “Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελεύσομεθα,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ἦδη γὰρ τὴν ἀνάστασιν οὗτοι παρεδέξαντο, καὶ τὴν κλήσιν ἄπανσαν. Διὸ οὐ τὰ ῥήματα τοῦ Χριστοῦ ἦν τὰ σκανδαλίζοντα, 30 ἀλλὰ ἡ ἀπροσεξία καὶ ἡ ῥαθυμία, καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν ἀκούοντων. Καὶ γὰρ οὗτοι μετ’ ἐκείνων ἤκουον, ὅμως οὐκ ἐσκανδαλίσθησαν, ἀλλ’ ἔμειναν.

68 “Ῥήματα” δὲ αὐτὸν “ζωῆς αἰωνίου” ἔχειν εἶπεν, ἐπειδὴ ἤκουσεν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι “τὸν πιστεύοντα εἰς ἐμὲ ἀναστήσω, καὶ 35

“ἔξει ζῶν ἀιώνιον.” Οὐκ ἐπῆνεσε δὲ αὐτὸν νῦν ὁ Χριστὸς, ὥσπερ ἀλλαχοῦ τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα μὴ δόξη διὰ τὸ ἐμμεῖναι αὐτοὺς σὺν αὐτῷ κολακεύων τινὰ αὐτῶν.

70 Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, οὐκ ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς δω-
δέκα ἐξελεξάμην, καὶ ἐξ ὑμῶν εἰς διάβολός ἐστιν ; 5

Ἐξαίρει δὲ τοῦ χοροῦ τὸν Ἰούδαν, τοῦτο μὲν διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Πέτρον, ὅτι καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν, ὥς οὐκ ὄντος ἐκείνου ἐν τούτῳ αὐτοῖς συνηριθμημένου, τοῦτο δὲ καὶ πόρρωθεν τοῦ προδό-
του τὴν κακίαν ἀνακρουόμενος· εἰδὼς μὲν ὅτι οὐδὲν ὀνήσει· τὸ δὲ αὐτοῦ πράττων. καὶ οὔτε αὐτὸν φανερόν ἐποίησεν, οὔτε λαθεῖν 10
εἶασεν, ἐκεῖνο μὲν ἵνα μὴ ἀπαναισχυντήσῃ καὶ φιλονεικότερος γένηται, τοῦτο δὲ ἵνα μὴ νομίζων λανθάνειν ἀδεῶς ἐργάζεται τὸ τόλμημα. Ἐκ τούτου δὲ καὶ τοῦτο μαθάνομεν, ὅτι οὐκ ἀνάγκη καὶ βίᾳ ποιεῖν εἰσθεὶς ἀγαθούς ὁ Θεός, οὐδὲ ἡ ἐκλογή αὐτοῦ βια-
στική τῶν μέλλοντων ἐστὶ, ἀλλὰ προτρεπτική. Διὸ φανερόν 15
ἐστίν ὅτι ἐν τῇ γνώμῃ τῇ ἡμετέρᾳ κεῖται τὸ σωθῆναι καὶ ἀπο-
λέσθαι.

ἈΜΗΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ὡς ἀποθαυμάζων τοῦτο εἶπεν ὁ
Εὐαγγελιστής, ὅτι τοσοῦτον ὁ διάβολος πολεμεῖ, ὥς δυνηθῆναι
ἓνα τῶν δώδεκα ἀφαρπάσαι τῶν ἐγειράντων νεκρούς, καὶ δαίμονας 20
διωξάντων, καὶ τῆς ζωοποιῶ καὶ πνευματικῆς τοῦ Κυρίου δι-
δασκαλίας ἀπολαυσάντων.

1 Διὰ τί οὐκ ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ Γαλι-
λαίᾳ ; καὶ γὰρ ἡδύνατο τοὺς^d ἐκζητοῦντας αὐτὸν καὶ ἀποκτεῖναι
Ἰουδαίους καὶ διαλαθεῖν, εἰ δύναται^e μὲν πάντα ὡς Θεός· οὐκ 25
ἤθελε δὲ τὰ τῆς θεότητος ἐπιδείκνυσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς
ἀνθρωπότητος, ὅθεν ποτὲ μὲν ἔφευγεν ὡς ἄνθρωπος, ποτὲ δὲ ἐφαί-
νετο ὡς Θεός. Τῷ τε γὰρ ἐν μέσοις ὄντα τοῖς ἐπιβουλευούσι
μὴ κατέχεσθαι, τὸ ἀκαταγώνιστον αὐτοῦ καὶ ἄμαχον ἐδήλου, τῷ
τε ὑποστέλλεσθαι τὴν οἰκονομίαν ἐβεβαίου καὶ ἐπιστοῦτο, ἵνα μὴ 30
τε Παῦλος ὁ Σαμμοσατεὺς ἔχῃ τι λέγειν, μήτε Μαρκίων καὶ οἱ
τὰ ἐκείνου νοσοῦντες. Ἀμφοτέρων γὰρ ἐμφράττει τὰ στόματα.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Οὐ δειλίας ἔγκλημα τὴν ἀναχώρησιν λογιούμεθα

^d τὸ Cod.

^e ἡδύναται Cod.

τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ἀσθενείας. Διὰ τοῦτο κατηγορήσομεν τοῦ πάντα ἰσχύοντος, τὸν δὲ τῆς οἰκονομίας ἀποδεξώμεθα τρόπον ἔδει γὰρ οὐ πρόωρον, ἀλλ' ἐν καιρῷ τῷ ἰδίῳ τὸν ὑπὲρ πάντων ὑπομεῖναι σταυρόν.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Δείκνυσι τὰ τῆς ἀνθρωπότητος 5 φεύγων τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἐλέγχει Μαρκίωνα καὶ Παῦλον τοὺς εἰρηκότας ὅτι οὐ γέγονεν ὁ τοῦ Θεοῦ Τίος ἄνθρωπος κατὰ ἀλήθειαν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐν τοῖς πέντε μηνσὶν οὐδὲν ἡμῖν διηγησάμενος, ἀλλ' ἢ τὸ κατὰ τοὺς ἄρτους σημεῖον καὶ τὴν πρὸς τοὺς φαγόντας 10 γενομένην δημιουργίαν, ὑπερεπήδησεν εἰπὼν, “ἦν δὲ ἐγγὺς ἡ ἐορτὴ “ τῶν Ἰουδαίων ἡ σκηνοπηγία;” “Ὅτι γὰρ οὕτως ἐστὶ, δηλον ἐκεῖθεν· ὅτε γὰρ εἰς τὸ ὄρος ἐκάθητο, ἦν ἡ ἐορτὴ, φησί, τοῦ Πάσχα· ἐνταῦθα δὲ τῆς σκηνοπηγίας μέμνηται. Τί δὴ ποτε οὖν τὰ ἐν μέσῳ παρέλιπε θαύματα; ὅτι οὐκ ἐπὶ ἅπαντα καταλέ- 15 γειν, ἄλλως δὲ καὶ ταῦτα λέγειν οἱ Εὐαγγελισταὶ ἐσπουδάκασιν, ὑπὲρ ὧν ἡ μέμψις ἡ ἀντιλογία τις παρὰ τῶν Ἰουδαίων παρηκολούθησεν· ὅθεν ἄξιον θαυμάσαι τὸ φιλάληθες αὐτῶν ἦθος, πῶς οὐκ αἰσχύνονται λέγοντες ταῦτα ἃ δοκεῖ τῷ διδασκάλῳ φέρειν αἰσχύνην. Πολλὰ τοίνυν παραδραμὼν σημεῖα καὶ θαύματα καὶ δημη- 20 γορίας, περὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ διαλέγεται, ὅτι εἶπον πρὸς αὐτόν, “μετάβηθι ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Ἰουδαίαν” καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ δοκεῖ μὲν ἡ ἀρχὴ φίλων εἶναι, πολλῆς δὲ πικρίας τὰ λεγόμενα ἦν. Ἐνταῦθα γὰρ αὐτὸν καὶ δειλίας καὶ φιλοδοξίας σκώπτουσι. Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, “οὐδεὶς τι ἐν κρυπτῷ ποιεῖ,” δειλίαν ἐγκαλούντων 25 ἐστίν, ἅμα καὶ ὑποπετυούτων τὰ γινόμενα ὡς οὐκ ἀληθῶς γινόμενα· τὸ δὲ ζητεῖν ἐν φανερῷ εἶναι, φιλοδοξίαν.

Πόθεν δὲ αὐτοῖς ἡ τοσαύτη ἀπιστία; ἀπὸ προαιρέσεως καὶ φθόνου. Τὸ γὰρ συγγενὲς εἰσθὲ πως διαφθονεῖσθαι.

ἘΞ ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Οὗτοι οἱ τέως ἀπιστεῖν λεγόμενοι μετὰ τὴν 30 τοῦ πάθους οἰκονομίαν, τοσαύτην μετὰ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἔσχον πληροφορίαν, ὡς μὴ μόνον ὁμοίως τοῖς ἄλλοις πιστεῦσαι, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν περὶ ψυχῆς ἀναδέξασθαι ἀγῶνα. Ἀναγκαίως τοίνυν προσήκει συνορᾶν, ὅτι ἀναμφιβόλως αὐτὸν ἀναστάντα μετὰ θάνατον ἐωράκασιν. Οὐ γὰρ ἂν οἱ ἀπιστοῦντες αὐτῷ τὸ πρὶν, 35

μετὰ θάνατον ἐπίστευσαν, εἰ μὴ βέβαιον πείσμα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ εἰλήφασιν.

Τίνας δὲ ἐνταῦθα λέγουσι μαθητάς; τὸν ὄχλον τὸν ἐπόμενον, οὐ τοὺς δώδεκα. Αὐτὸς δὲ ὁ φιλόνητος, ὁ ἀνεξίκακος, προσ-
 ηῶς φθέγγεται. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὑμεῖς τίνες ἐστέ συμβουλευ- 5
 οντες ταῦτα καὶ διδάσκοντες, ἀλλὰ τί φησιν; “ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς
 “οὐπω πάρεστι,” τοῦτέστιν ὁ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου, “ὁ δὲ
 “καιρὸς ὁ ὑμέτερος πάντοτε ἐστὶν ἑτοιμος.” Ὑμεῖς, φησί, καὶ
 αἱ συνῆτε τοῖς Ἰουδαίοις, οὐκ ἀναιρήσουσιν ὑμᾶς, τὰ αὐτὰ ζη-
 λῶντα αὐτοῖς, ἐμὲ δὲ εὐθέως βουλήσονται ἀνελεῖν. 10

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Ὁ μακαρίζων τοὺς πενθοῦντας ἐπὶ τοῦ παρόν-
 τος αἰῶνος, ἀκολούθως καὶ νυνὶ φθέγγεται κοινόν τι καὶ εἰς ἅπαν-
 τας διαβαῖνον τοὺς ἁγίους, ἐφ’ ἑαυτοῦ λέγων, τὸ μὴ εἶναι καιρὸν
 ἐυρτής ἡμῖν, ἐν μέσφ τῶν παρουσῶν θλίψεων, ἐν ὅσφ κακία κατα-
 στρατεύεται, καὶ ἀλήθεια παρὰ τοῖς πλείοσιν ἀθετεῖται, καὶ θέλημα 15
 Θεοῦ κατὰ γῆν οὐ κρατεῖ. Διὰ δὲ ταῦτα μὴ εἶναι τὸν ἑαυτοῦ
 καιρὸν ὁ Κύριος ἔλεγεν. οὐδὲ γὰρ οἶόν τε ἦν συνεορτάζειν πονηροῖς
 τὸν ἀγαθόν, οὐδὲ μισοῦσι τὸν μισούμενον.

- 7 “Οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς,” διὰ τί; ὡς τὰ αὐτὰ
 βουλομένους. “ἐμὲ δὲ μισεῖ, ὅτι ἐλέγχω αὐτὸν, ὅτι πονηρὰ 20
 “αὐτοῦ ἐστὶ τὰ ἔργα” ἐκ τούτων τῶν ῥημάτων δείκνυσιν ὅτι
 τοῦτο ἐποίει τὸ μῖσος, τὸ πρὸς αὐτὸν ὁ ἔλεγχος ὁ πεπαρη-
 σιασμένος.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Κόσμον λέγει τοὺς μισοῦντας τὰ ἐν κόσμῳ.
 Πέμπει δὲ τοὺς ἀδελφοὺς εἰς τὴν ἐορτὴν λέγων, “ὑμεῖς ἀνάβητε 25
 “εἰς τὴν ἐορτὴν ταύτην,” δεικνύς ὅτι οὐκ ἀναγκάζει σὺν αὐτῷ
 μένειν μὴ βουλομένους.

- 8 Αὐτὸς δὲ πῶς ἀνέβη, φησὶν, εἰπὼν, “ἐγὼ οὐπω ἀναβαίνω εἰς
 “τὴν ἐορτὴν ταύτην” οὐκ εἶπε καθάπαξ, οὐκ ἀναβαίνω, ἀλλὰ
 “νῦν,” τοῦτ’ ἐστὶ, μεθ’ ὑμῶν. 30

Τὸ δὲ “ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὐπω πεπλήρωται” δηλοῖ ὅτι ἔδει καὶ
 σημεῖα γενέσθαι καὶ δημηγορίας λεχθῆναι, ὥστε καὶ ὄχλους
 πιστεῦσαι πλείονας, καὶ τοὺς μαθητὰς στεροτέρους γενέσθαι,
 τὴν παρρησίαν ὀρῶντας τοῦ διδασκάλου.

Οὐκ ἀναβαίνει δὲ μετὰ τῶν ἀδελφῶν, μὴ βουλόμενος δῆλον 35

ἑαυτὸν καταστήσαι, καθὼς ἐκεῖνοι ἐβούλοντο, ἀλλὰ μᾶλλον λάθρα, διὰ τὸ ἐκφυγεῖν τὰς τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλὰς. Ἡδύνατο μὲν γὰρ καὶ φανερώς ἀνελθεῖν, καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν εἶναι, καὶ κατέχειν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν τὴν ἄτακτον, ὡς πολλάκις ἐποίησεν, ἀλλ' οὐκ ἤβουλετο διηνεκῶς τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα μὴ μειζόνως τὴν θεότητα ἀπειγυμνώσῃ· ἀναβαίνει δὲ, ἵνα μὴ δειλίας εἶναι νομίσωσιν ἐκεῖνοι τὸ μείναι.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Οὐκ ἦν ἴσον ἐν ἀρχῇ τῆς ἐορτῆς ἀναμεῖναι, ζεόντων τῶν Ἰουδαίων, καὶ μετὰ ταῦτα μελλούσης λύσεσθαι. Οὐκ ἐναντία πεποίηκεν ὡς εἶπεν, οὐ γὰρ ἀνέβη ἐορ- 10 τάσων ἀλλὰ συμβουλευσών· διὸ καὶ λάθρα ἀνέβη, οὐ μετὰ ἰλαρότητος, ἥ κέχρηται οἱ πανηγυρίζοντες. καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ εἰπὼν τῷ Μωϋσεῖ “οὐ συναναβήσομαι ὑμῖν,” ὕστερον παρακαλοῦντι Μωϋσεῖ ὑπέσχετο συνεκπορεύεσθαι αὐτοῖς.

- 11 Ἐίνος ἕνεκεν ζητοῦντες αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, οὐκ ὀνομαστὶ ἔλεγον 15 ποῦ ἐστίν, ἀλλ' “ἐκεῖνος;” ὑπὸ πολλοῦ μίσους καὶ τῆς ἀπεχθείας συνεχόμενοι. Χρὴ δὲ σκοπῆσαι, ποίαν εἰς τὴν ἐορτὴν ἐπεδείκνυτο τὴν αἰδῶ καὶ τὴν εὐλάβειαν· ἐν ταύτῃ γὰρ αὐτὸν θηρεῦσαι ἐβούλοντο· τοιαῦτα ἦν αὐτῶν ἐν ταῖς ἐορταῖς τὰ κατορθώματα. Ὁ δὲ “γογγυσμὸς ἦν περὶ αὐτοῦ πολὺς ἐν τοῖς ὄχλοις,” ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ 20 τοῦ τόπου εἶμαι παροξύνεσθαι αὐτούς, ἔνθα τὸ σημεῖον τοῦ παραλυτικοῦ ἐγένετο, ὥστε καὶ δεδοικέναι μὴ πάλιν ἐργάσῃται τι τοιοῦτον.

“Ἐλεγον δὲ οἱ μὲν, ὅτι ἀγαθὸς ἐστίν, οἱ δὲ οὐ, ἀλλὰ πλανᾷ “τὸν ὄχλον,” τοῦτο δηλοῖ· ὅθεν σαφέστερον τοῦτο δεῖξαι βου- 25 λόμενος ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐπήγαγε λέγων· “οὐδεὶς μέντοι παρρη- “σίᾳ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων.” Ὁρᾷ πανταχοῦ τὸ μὲν ἀρχικὸν διεφθαρμένον, τοὺς δὲ ἀρχομένους ὑγιαίνοντας τῇ κρίσει, οὐκ ἔχοντας δὲ ἀνδρίαν προσήκουσαν.

- 14 Διὰ τί δὲ τῆς ἐορτῆς μεσούσης ἀνῆλθεν; ὥστε χαυνῶσαι 30 αὐτῶν τὸν θυμὸν πρὸς τὸ μετὰ σχολῆς ἀκοῦσαι τῶν λεγομένων, μηκέτι τῆς ὀργῆς ἐμφραττούσης τὰ ἅτα αὐτῶν· προσεκτικωτέρους γὰρ αὐτοὺς ἢ ἀναβολὴ ἀπειργάζετο· διὸ ἄφνω παρόντι ἤκουον αὐτοῦ· οἳ τε ἀγαθὸν λέγοντες περὶ αὐτοῦ, οἳ τε πονηρὸν, οἱ μὲν πρὸς τὸ κερδησαί τι καὶ θαυμάσαι, οἱ δὲ πρὸς τὸ ἐπιλαβέσθαι. 35

καὶ τινὰς ἐδίδαξεν, οὐκ εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστής· ὅτι δὲ θαυμαστῶς εἶλεν αὐτοὺς καὶ μετέβαλε, τοῦτο μόνον λέγει· οὕτω τοσαύτη τῶν λεγομένων ἦν ἡ δύναμις.

- 15 “Ἐθαύμαζον” γὰρ, φησὶν, “οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἔλεγον, πῶς “οὗτος γράμματα οἶδε, μὴ μεμαθηκώς;” καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ μετὰ 5 πονηρίας ἔλεγον· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι τὴν διδασκαλίαν ἐθαύμαζον ἢ ὅτι ἐδέχοντο, ἀλλ’ ὅτι διηπόρουν πόθεν οἶδε ταῦτα· ἔχρη γὰρ αὐτοὺς συνιδεῖν, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον ἦν ἐν αὐτῷ· διὸ αὐτὸς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, “ἡ ἐμὴ διδασχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ “πέμφσαντός με.” Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι. οὐδὲν ἔχω παρηλ- 10 λαγμένον, εἰ καὶ ἡ ὑπόστασις ἄλλη, ἀλλ’ οὕτω καὶ λέγω καὶ πράττω, ὡς μὴ νομίζεσθαι ἕτερόν τι παρὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὅπερ ἂν ὁ Πατήρ.

Εἰ ᾔδεισαν ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ σοφία, ὃ ἐν ἀρχῇ Θεὸς Λόγος, ἐν ᾧ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, τῆς γνώσεως, ὑπάρχουσιν, 15 οὐκ ἂν ἐθαύμασαν, “πῶς γράμματα ᾔδει μὴ μεμαθηκώς;” ἀλλ’ ἔγνωσαν ἂν σαφῶς ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτὸς τὴν εὕρεσιν καὶ τὴν ἐπιστήμην τῶν γραμμάτων ἐχαρίσατο.

- 17 Τί δηλοῖ ὅπερ φησὶν, “ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν;” ὁ ἑραστής τοῦ βίου τοῦ κατ’ ἀρετὴν γνώσεται περὶ τῆς διδασχῆς, 20 ἐὰν θέλῃ, φησὶ, προσέχειν ὁ τοιοῦτος ταῖς προφητείαις, γνώσεται περὶ τῶν λεγομένων παρ’ ἐμοῦ, πότερον τῶν δύο τὸ ἕτερον, ἐάν τε κατ’ αὐτοὺς λαλῶ, ἢ ἀλλότριόν τι καὶ ξένον· τὸ γὰρ ἀπ’ ἐμαυτοῦ αἰεὶ ἐπὶ τούτου κεῖται. Ἐγὼ δὲ, φησὶν, οὐδὲν ἔξω τῶν τῷ Πατρὶ δοκούντων λέγω, ἀλλὰ πάντα ἃ αὐτὸς βούλεται, ταῦτα καὶ γὰρ. 25 Διὸ καὶ συλλογισμὸν ἐπήγαγε λέγων, “ὁ ἀφ’ ἐαυτοῦ λαλῶν, τὴν “δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ” καὶ τὰ ἐξῆς. ἀπὸ τῶν ἐν συνήθει παιδεύων, ὅτι ὁ βουλούμενος, φησὶ, τινὰ ἰδίαν στήσαι διδασκαλίαν, δι’ οὐδὲν ἕτερον τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ’ ἡ ὥστε τὴν δόξαν αὐτὸς καρπώσασθαι. Εἰ δὲ ἐγὼ, φησὶν, οὐ βούλομαι καρπώσασθαι δόξαν, 30 ἀλλὰ τὴν δόξαν τοῦ πέμφσαντός με ζητῶν, τίνας ἔνεκεν βουλοίμην ἂν ἕτερα διδάσκειν;

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι, ὅτι τοῦ μὲν ταπεινὰ φθέγγεσθαι αὐτὸν πολλαὶ εἰσιν αἰτίαι· οἶον διὰ τὸ μὴ ἀγέννητον αὐτὸν νομισθῆναι, διὰ τὸ μὴ ἀντίθεον, διὰ τὸ σάρκα περιβεβληθῆναι, διὰ τὸ ἀσθενὲς 35

τῶν ἀκούοντων, διὰ τὸ διδάσκειν τοὺς ἀνθρώπους μετριάξαι, καὶ μὴδὲν περὶ αὐτοῦ λέγειν μέγα· τὸ δὲ ὑψηλὸν φθέγγεσθαι μίαν ἂν εὐροι τις αἰτίαν διὰ τὸ μέγεθος τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως. Ποίαν ἀκολουθίαν ἔχει πρὸς τὰ πρότερα ὅπερ εἶπεν, “οὐ Μωϋσῆς ἔδωκεν “ὑμῖν τὸν νόμον” καὶ τὰ ἐξῆς; μεγίστην μὲν οὖν ἐπειδὴ γὰρ 5 ἐνεκάλουεν αὐτῷ ὅτι τὸ σάββατον ἔλυε, πρὸς τοῦτο ἵσταται, ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὁ νόμος εἶπεν, οὐ φονεύσεις, ὑμεῖς δὲ φονεύετε· ἀφέντες οὖν τὸ ἑαυτοὺς καταδικάζειν περὶ τούτου, ἐμὶ ἐγκαλεῖτε ὡς παραβαίνοντι τὸν νόμον, ὅτι ἐθεράπευσα ἄνθρωπον ἐν σαββάτῳ. Τὸ δὲ “οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν” εἶπεν, ὅτι πάντες αὐτὸν, πρὸς οὓς διελέ- 10 γετο, ἐζήτησαν ἀποκτεῖναι· καὶ αὐτὸς μὲν πράξις τῇ φωνῇ διελέγετο, ἐκεῖνοι δὲ μετὰ θράσους καὶ ὀργῆς, νομίζοντες διὰ τούτου προκαταπλήττειν αὐτὸν, ἀπεκρίναντο, “δαιμόνιον ἔχεις· τίς σε “ζητεῖ ἀποκτεῖναι;” πάλιν τῆς ἀπολογίας ἅπτεται τῆς ἀπὸ τοῦ σαββάτου.

15

Ἀμμανίσιος. Κύριος ὢν Μωϋσέως καὶ τοῦ νόμου, διὰ τὸ ἀσθενὲς τῶν Ἰουδαίων, οἰονεὶ ἀπαλλοτριεῖ αὐτὸν τοῦ νόμου, Μωϋσέως αὐτὸν καλῶν· οὐ γὰρ ἠδύνατο ἀκοῦσαι ὅτι φύσει Θεὸς ἦν, οὔτε τὸ βαθὺ τῆς οἰκονομίας μυστήριον.

Θεοδώροτος. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ νομοθετῶν, μισοφονίας ἀπέχεσθαι 20 κελεύει· ὑμεῖς δὲ δι’ ἀκρότητα ποτηρίας περὶ τῆς ἐμῆς ἀναιρέσεως βουλευέσθε. ἀπὸ τοῦ λόγου συλλογιζόμενος πρὸς αὐτοὺς φησιν, “ἐν ἔργον ἐποίησα, καὶ πάντες θαυμάζετε,” τουτέστι, ταράττεσθε, θορυβεῖσθε.

22 Μωϋσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὴν περιτομήν, οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ 25 Μωϋσέως ἐστίν, ἀλλ’ ἐκ τῶν πατέρων, καὶ τὰ ἐξῆς.

Διὰ τί οὖν, φησὶν, οὐδεὶς ἐνεκάλεσε Μωϋσεῖ ἢ ἠπειθήσε κελεύοντι διὰ τὴν περιτομήν τὸ σάββατον λύεσθαι; δηλονότι ὡς τοῦ σαββάτου περιτομῆς οὔσης κυριωτέρας, καίτοι οὐκ ἔστι τοῦ νόμου ἡ περιτομή, ἀλλ’ ἐκ τῶν πατέρων, ἔξωθεν ἐπεισενεχθεῖσα τῷ νόμῳ. 30 Εἰ τοίνυν, φησὶν, ἐκεῖνος ἀνέχεται τοῦ οἰκείου νόμου ἐντολὴν εἶναι κυριωτέραν, καὶ ταύτην οὐδὲ νομικὴν, ὑμεῖς οἱ οὐδὲ νομοθέται, διὰ τί πέρα τοῦ μέτρου ἐκδικεῖτε τὸν νόμον, καὶ δοκεῖτε βοηθεῖν αὐτῷ;

23 Τί ἐστὶν “ εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος ἐν σαββάτῳ,” καὶ τὰ ἐξῆς; Εἰ ἔδει, φησὶν, εἶναι βέβαιον τὸν νόμον, οὐκ ἂν ἡ περιτομὴ κυριωτέρα ἦν αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ ἔλεγε θέλων δεῖξαι, ὅτι μείζον ἔργον ἐποίησε τῆς περιτομῆς αὐτὸς, ὑγιῇ ἀποκαταστήσας τὸν παράλυτον. οὐκ εἶπε δὲ αὐτὸς φανερῶς αὐτοῖς τὴν κρίσιν ἐπὶ- 5 τρέπων. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν ὅλον ἄνθρωπον, δείκνυσι μερικὴν ὑγίαν οὖσαν τὴν περιτομὴν πρὸς τὴν τοῦ παραλυτικοῦ τελείαν γενομένην.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Τί ταράττεσθε; οὐ γὰρ τὸ ὑγιάσαι τὸν παράλυτον ἐποίει λύσιν τοῦ σαββάτου, ἀλλὰ τὸ μὴ θεραπεύσαι. Ὅτε, φησὶ, σημεῖον λαμβάνει ἄνθρωπος ὁδύνην ἐμποιοῦν, 10 οὐδεὶς ἀγανακτεῖ λυομένου τοῦ νόμου, ὥδε δὲ ὅλου ἀνθρώπου ὑγιοσθέντος, δυσχεραίνετε ὡς παρανομίας γενομένης.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΙΑΣ. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὡς ἐκεῖνοι μὲν ἐν χειρὶ ἐνεργούντες, καὶ σιδήρῳ περιτέμνοντες, καὶ σάρκα ἀκρωτηριάζοντες, τὸ σάββατον ἀληθῶς διὰ τῆς πράξεως ἐβεβήλουν; 15 αὐτὸς δὲ ψιλῷ ῥήματι καὶ ἐξουσίᾳ θεραπεύσας, ἔδειξε διὰ τῆς παραδοξοποιίας, ὅτι καὶ τοῦ σαββάτου Κύριος ὑπῆρχε. Τὸ δὲ, “ μὴ κρίνετε κατ’ ὄψιν,” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο δηλοῖ, μὴ ἐπειδὴ, φησὶ, τὸν Μωϋσῆ μείζονά μου εἶναι νομίζετε, ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος φέρετε τὴν ψῆφον, ἀλλ’ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως· τοῦτο 20 γὰρ ἐστὶ δικαίως κρίναι.

25 Τίνος ἔνεκεν προσκεῖται “ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν” οἷον ὅτι “ ἔλεγον “ τινες ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν,” καὶ τὰ ἐξῆς; δείκνυσιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι οἱ μάλιστα τῶν μεγάλων ἀπολελαυκότες σημείων, οὗτοι πάντων ἦσαν ἐλεεινότεροι, οἱ τῆς θεότητος αὐτοῦ σημεῖον 25 ἑωρακότες μέγιστον, τουτέστιν, ὅτι τοὺς ἀπειλοῦντας αὐτῷ καὶ ζητοῦντας ἀνελεῖν, καὶ ἐν χερσὶ κατέχοντας βλέποντες ἡσυχάζοντας, οὗτοι τὸ πᾶν τῇ κρίσει τῶν ἀρχόντων ἐπέτρεπον λέγοντες, “ μὴ ποτε ἀληθῶς ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χρι- “ στός;” καὶ περὶ μὲν ἐκείνων ταῦτα ἔλεγον, αὐτοὶ δὲ τὴν ἐναν- 30 τίαν ψῆφον ἔφερον λέγοντες, “ ἀλλὰ τοῦτον οἶδαμεν πόθεν ἐστὶ,” καὶ τὰ ἐξῆς. Τί τῆς πονηρίας ταύτης ἴσου γένοισ’ ἂν; ὅτι γινώσκοντες ἐκ τῆς Βηθλεὲμ ἔρχεσθαι τὸν Χριστὸν, νῦν λέγουσιν ὅτι “ ὁ Χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστίν.”

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ἐλέγχουσι τούτοις θέλοντας αὐτὸν 35

ἀποκτεῖναι, καὶ ἀρνούμενους μένειν, ψευδομένους δὲ, τὸν δὲ Χριστὸν ἀληθεύοντα περὶ τούτου. Καὶ ἐπειδὴ τὸ “οἶδαμεν τοῦτον πόθεν ἐστὶ,” δι’ οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἀλλ’ ἡ ὅτι ἐκ τῆς γῆς ἐστὶ, δεῖξαι θέλοντες καὶ ὅτι τοῦ τέκτονος υἱὸς, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἀνῆγεν αὐτοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν, λέγων, “καὶ ἐμὲ οἴδατε πόθεν εἰμί, καὶ ἀπ’ 5
“ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα,” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτ’ ἐστίν, οὐκ ἐντεῦθεν εἰμι, ἀλλ’ ὅθεν ὁ πέμψας με, καὶ ὅτι οἴδατε, ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπεστάλην, εἰ καὶ μὴ τοῦτο ἐκκαλύπτετε.

ΚΤΙΡΙΑΛΟΤ. Πόθεν κινούμενοι, πῇ μὲν ἔλεγον, “οἶδαμεν πόθεν ἐστὶ,” πῇ δὲ, “ὁ Χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν” 10
οὐκ ἐνενόησαν ὡς εἰκὸς, ὅτι διπλοῦς παρὰ τοῖς ἀγίοις προφῆταις ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος εὐρίσκεται· ὅτι μὲν γὰρ παρέσται μετὰ σαρκὸς ἐν τῷδε τῷ βίῳ, σημαίνουσι, καὶ φανερὰν αὐτοῦ καθιστῶσι τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν, τὴν δὲ ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἄρρητον γέννησιν ἡ ἐκεῖνό φασι, “τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται, ὅτι αἶρεται 15
“ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ,” ἡ τὸ ῥῆθὲν ὑπὸ ἐτέρου προφήτου, “καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ’ ἀρχῆς, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος.” Ἐξόδους γὰρ ἐνταῦθα τοῦ μονογενοῦς τὴν ὡς ἐκ φωτὸς ἀνάληψιν, καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ ἡμέρας καὶ ῥοπῆς εἰς ἰδίαν ὑπαρξιν, ἐκδρομὴν ὥσπερ τινὰ ἀπὸ τῆς τοῦ τεκόντος οὐσίας σημαίνει. 20

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Καλῶς λέγεται ὅτι ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστὸς, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστίν· ὁ γὰρ ἀληθινὸς Θεὸς ἐξ οὗ εἰμι ἠγνόηται ὑμῖν, καὶ οὐδὲν ἀπεικὸς εἰ ἀγνοεῖτέ με ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστὸς, οὐκ εἰδότες τὸν ἐξ οὗ εἰμι.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Τὸ μὲν εἰδέναι αὐτὸν, καὶ πόθεν ἐλή- 25
λυθεν, ὡς ἀκρίτως λέγουσι συνεχώρει, ἀγνοοῦντας μέντοι τὸν ἀποστείλαντα διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀπιστίαν ἐλέγχει, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ αὐτὸν γινώσκειν τὸν Πατέρα, καὶ ὑπ’ ἐκείνου ἀπεστάλθαι διὰ τῶν ἔργων ἐδείκνυν.

29 Εἰπὼν δὲ ὅτι “ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε,” ἄγνοϊαν ἐνταῦθα τὴν διὰ 30
τῶν ἔργων λέγει, καὶ ὡς ὁ Παῦλός φησι, “Θεὸν ὁμολογοῦσιν
“εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀγνοοῦσι. Οὐ γὰρ ἀγνοίας ἦν τὸ ἀμάρ-
τημα, ἀλλὰ κακίας καὶ πονηρᾶς γνώμης.

Τὸ δὲ “παρ’ αὐτοῦ εἰμι,” ἀντὶ τοῦ μετ’ αὐτοῦ λέγει. Τοῦτο δὲ εἶπεν ὥστε μὴ νομισθῆναι ἀλλότριος τοῦ Θεοῦ.

Θέλων δὲ δεῖξαι αὐτοὺς ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀοράτως κατεχομένους, ἐπήγαγε λέγων, “ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιάσαι” καὶ τὰ ἐξῆς.

Διὰ τί δὲ μὴ εἶπε, κατεῖχεν αὐτοὺς ἀοράτως, ἀλλ’ “ὅτι εὐπω
“ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ;” ἀνθρωπινότερον διαλεγόμενος, διὰ τὸ
ὑψηλὰ λέγειν αὐτὸν συνεχῶς, τούτου ἕνεκεν τοιαῦτα παραστέλλει. 5

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Διὰ τούτου μαυθάνομεν ὅτι ἐκὼν ἔπαθε, καὶ οὐκ ἐκ
πλεονεξίας Ἰουδαϊκῆς συλληφθεὶς. “Ὡραν λέγων τὴν εὐκαιρον τῶν
πραγμάτων ἐκάλει.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΑΠΟΛΟΓΗΤ. Τοῦτο εἴρηται, ὅπως μάθω-
μεν, ὅτι καὶ πολλάκις οἱ Ἰουδαῖοι προελόμενοι κατασχεῖν ἄκοντα, 10
οὐ κατέσχον, ἀλλ’ ὅτε αὐτὸς ἡβουλήθη καὶ κατὰ τὴν ὥραν ἣν
ἐδικαίωσε, καὶ ἡνίκα τὸ παθεῖν εὐκαιρον ἐλογίσατο· πάντα γὰρ
ἐξ ἀρχῆς κατὰ καιρὸν καὶ ἀρμοδίῳ διεθήκε τε καὶ ὤκονόμησε,
οἷον, ἔδει δοθῆναι τὸν νόμον, ἀλλ’ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, τοὺς
προφῆτας ὁμοίως, τὸ Εὐαγγέλιον. Τὸ οὖν τῆς ὥρας ὄνομα, τὸ 15
ἀκριβὲς τῆς προνοίας καὶ τῆς σοφίας τοῦ Σωτῆρος ἐνδείκνυται.

31 Περὶ ποίων σημείων λέγουσιν οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες ἐκ τοῦ
ὄχλου “ὅτι ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλθῃ μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσῃ ὧν
“οὗτος ἐποίησε” καὶ γὰρ τρία μόνον διηγήσατο ὁ Εὐαγγελιστὴς,
τὸ τοῦ οἴνου, καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ, καὶ τὸ τοῦ παραλυτι- 20
κοῦ; πάντως περὶ ὧν, ὡς προεῖπον, παρέδραμον οἱ Εὐαγγελισταί,
πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων. καὶ οἱ μὲν ἄρχοντες ἐζήτουν αὐτὸν
ἀνελεῖν· τὸ δὲ πλῆθος μᾶλλον ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν, πλὴν οὐδὲ
αὕτη ὑγιῆς ἦν ἡ πίστις, ἀλλ’ ὡς πλήθους χυδαίου· τὸ γὰρ λέγειν
“ὅταν ἔλθῃ,” οὐ σφόδρα πεπεισμένον ἦν τοῦ εἶναι τὸν Χριστόν. ἡ 25
τοῦτο οὖν ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι κατὰ συνδρομὴν εἴρηται παρὰ τῶν ὄχλων·
ὡς γὰρ τῶν ἀρχόντων ἄνω καὶ κάτω σπουδαζόντων δεῖξαι οὐκ ὄντα
αὐτὸν Χριστόν, οὗτοί φησι, μὴ τούτων βελτίων ἐστὶν ἐκεῖνος;

Τίνος ἕνεκεν οὐχ οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτὸν ἐπίασαν,
ἀλλὰ τοὺς ὑπηρέτας ἀπέστειλαν τοῦτο ποιῆσαι; ἐπειδὴ οὐκ 30
ἐτόλμων ἐκεῖνοι, τὸν κίνδυνον ὑφορώμενοι. διὰ τοῦτο τοὺς διακονο-
μένους ἐκδότους ἀπέστελλον, αὐτὸς δὲ ὡς μακρόθυμος, καίπερ
δυνάμενος ἐπικάμψαι καὶ φεβῆσαι, μᾶλλον ταπεινοφροσύνης γέ-
μοντα ῥήματα φθέγγεται τὸ “ἔτι μικρὸν χρόνον,” καὶ τὰ ἐξῆς.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Δι’ ὧν ἐγόγγυζον φαίνονται ἀπο- 35

δεχόμενοι τὸν Χριστὸν, καὶ θέλοντες ἀπὸ τῶν ἡγουμένων ἀποσχί-
σαι, ὅπερ αἰσθόμενοι οἱ ἡγούμενοι ἔπεμψαν συλλαβέσθαι αὐτὸν,
διὰ τοῦτο μόνον ὅτι ἐπιστεύετο εἶναι Χριστὸς, ἵνα αὐτὸν ἀνέλωσι.

- 33 Τὸ δὲ “ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ’ ὑμῶν εἰμι,” τοῦτο σημαίνει· τί
σπουδάζετε με ἀνελεῖν καὶ διῶξαι; μικρὸν ἀναμείνате χρόνον, καὶ 5
οὐδὲ θελόντων με κατέχειν ἀνέξομαι. καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, ἐν-
ταῦθά εἰμι, ἀλλὰ “μεθ’ ὑμῶν εἰμι,” τουτέστι, καὶ διώκῃτέ με,
καὶ ἐλαύνητε, οὐ παύσωμαι τὰ ὑπὲρ ὑμῶν οἰκονομῶν καὶ τὰ πρὸς
σωτηρίαν λέγων.

Τὸ δὲ “ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με,” διὰ τοῦτο εἶπεν, ἵνα 10
μή τις θάνατον κοινὸν νομίσῃ τὸ παρ’ αὐτοῦ λεχθὲν, “ἔτι μικρὸν
“χρόνον,” καὶ ὅτι οὐδὲν ἐνεργεῖ μετὰ τελευτῇν.

- 34 Τὸ δὲ, “ζητήσετέ με, καὶ οὐχ εὐρήσετε” δηλοῖ, ὅτι ἐν χρειᾷ
αὐτοῦ καταστήσονται· ἐζήτησαν δὲ αὐτὸν πάντως τῆς πόλεως
ἀλίσκομένης, μεμνημένοι τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, εἰκὸς δὲ καὶ ἄλλοι 15
πολλοὶ, εὐθέως μετὰ τὸ πάθος αὐτοῦ. Τὸ δὲ “ὅπου εἰμι ἐγὼ, οὐ
“δύνασθε ἐλθεῖν ὑμεῖς,” σημαίνει ὅτι οὐκ ἔμελλεν ἀπομένειν τῷ
θανάτῳ· ἐκεῖ γὰρ πάντες ἡμεῖς ἀπερχόμεθα.

- 35 Ἐλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἑαυτοὺς, “ποῦ οὗτος μέλλει
“πορεύεσθαι,” καὶ τὰ ἐξῆς; ὑποχαλάσαντες τῆς ὀργῆς, καὶ τοῖς 20
λεχθεῖσιν ὑπ’ αὐτοῦ πιστεύσαντες· οὐκ ἂν γὰρ, εἰ μὴ ἐπίστευ-
σαν, ἐζήτησαν πρὸς ἑαυτοὺς τίς ἐστὶν ὁ λόγος· δείκνυσι δὲ τοῦτο,
καὶ ἐκ τοῦ μὴ εἰπεῖν αὐτοὺς λυμαίνεσθαι, ἀλλὰ διδάσκειν τοὺς
Ἕλληνας. Τί δέ ἐστι διασποράν; οὕτω τὰ ἔθνη ἐκάλουν οἱ Ἰου-
δαῖοι ὡς πανταχοῦ διεσπαρμένα. Διὰ τί ἐπεσημήνατο ὁ Εὐαγ- 25
γελιστῆς, ὅτι “ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ;” διὰ τὸ τὴν
πρώτην καὶ τὴν τελευταίαν μεγάλην εἶναι· τὰς γὰρ μεταξὺ μᾶλ-
λον εἰς τρυφὴν ἀνήλυσκον· ἐν τῇ ἐσχάτῃ δὲ ὁ Χριστὸς διαλέγεται,
ὅτι ἐν αὐτῇ πάντες ἦσαν συγκεκροτημένοι· ἐν μὲν γὰρ τῇ πρώτῃ
οὐ παρεγένετο, ἀλλ’ οὐδὲ ἐν τῇ ἐσχάτῃ, ὅτε ἀνεχώρουν οἵκαδε 30
ἐφόδια αὐτοῖς δίδωσιν εἰς σωτηρίαν.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ἐπειδὴ ὁ νόμος κλητὴν ἀγίαν
καλεῖ τὴν ἐβδόμην ἔθει παλαιῶ, καὶ ὁ Εὐαγγελιστῆς ἀκολουθή-
σας μεγάλην αὐτὴν εἶπε.

Κράζει δὲ, τοῦτο μὲν τὴν παρρησίαν ἐμφαίνων, τοῦτο δὲ διὰ τὸν 35

πολὺν ὄχλον. Τὸ δὲ “εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω,” τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὐδένα ἀνάγκη καὶ βία ἐφέλκομαι, ἀλλ’ εἴ τις προθυμίαν πολλὴν ἔχει, εἴ τις ἐκκαίεται τῷ πόθῳ, τοῦτον ἐγὼ καλῶ.

Ἐκ τούτου διδάσκει, ὅτι ὀφείλουσιν οἱ τῇ πίστει προστρέ-
χοντες τὸν τῶν διψόντων ἔρωτα ἔχειν, οἵτινες ὅταν πίνωσιν, ἀνα-
38 παύονται. Ὅπερ δὲ εἶπεν “ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ
“γραφὴ, ποταμοὶ ρέουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ὕδατος ζῶντος,”
τοῦτο δηλοῖ κοιλίαν μὲν ἐνταῦθα τὴν καρδίαν φησὶ, καθάπερ καὶ
ἀλλαχοῦ γέγραπται “κατὰ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας 10
“μου.” Πού δὲ εἶπεν ἡ γραφή, “ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ
“ρέουσιν;” οὐδαμοῦ. Τί οὖν ἐστὶν “ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ καθὼς
“εἶπεν ἡ γραφή;” ἐνταῦθα ὑποστίξαι δεῖ, ἵνα ᾗ “ποταμοὶ ἐκ τῆς
“κοιλίας αὐτοῦ ρέουσιν,” τῆς αὐτοῦ ἀποφάσεως. Επειδὴ γὰρ ἡ
γραφὴ μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ ὅτι Υἱὸς Θεοῦ ἐστὶ, καὶ δημιουργὸς 15
πάσης κτίσεως, καὶ συνάναρχος τῷ Πατρὶ, καὶ ὅτι μέλλει ἀνθρω-
πος γίνεσθαι, καὶ τὴν οἰκουμένην ἐκ πλάτης λυτροῦσθαι, διὰ
τοῦτο τῆς γραφῆς ἐμνημόνευσεν, ὅτι ὁ οὕτως, ὡς αὐτὴ λέγει,
πιστεύων εἰς ἐμέ, “ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρέουσιν.” τὸ
δαψιλὲς καὶ ἄφθονον τῆς χάριτος αἰνιττόμενος. 20

Ζῶν δὲ λέγει διὰ τὸ ἐνεργεῖν αἰεὶ τοιαύτη γὰρ ἐστὶν ἡ τοῦ
Παναγίου Πνεύματος χάρις· ἥτις ἐπειδὴν εἰς διάνοιαν ἔλθοι καὶ
ἡδυνθῇ, πάσης πηγῆς μᾶλλον ἀναβλύζει, καὶ οὐ διαλιμπάνει, οὐδὲ
ἴσταται, οὐδὲ κενοῦται. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οὐχ ἓνα ποταμὸν ἐκά-
λεσεν, ἀλλὰ ποταμοὺς ἀφάτους, τὸ ἀνελλειπὲς τῆς χορηγίας 25
δηλῶν, καὶ τὸ ἀνεκδιήγητον τῆς ἐνεργείας τοῦ Παναγίου Πνεύμα-
τος, ὡς σημαίνει τὸ ἐπαγόμενον, “ἔλεγε δὲ τοῦτο,” φησὶ, “περὶ
“τοῦ Πνεύματος” καὶ τὰ ἐξῆς.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ἩΡΑΚΛΕΙΑΣ. Εἰ τὰς γραφὰς παρέπεμπεν, ἵνα ἐκ
τῆς ἐκείνων περὶ αὐτοῦ προρρήσεως ἐναχθῶσιν εἰς τὴν πίστιν, 30
“ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρέουσιν ὕδατος ζῶντος. τοῦτο
“δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύον-
“τες εἰς αὐτόν,” τὸ δαψιλὲς καὶ ἄφθονον τῆς χάριτος αἰνιττό-
μενος, ὅπερ ἀλλαχοῦ φησι, “πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν
“αἰώνιον,” τοῦτο ἐστὶ, πολλὴν ἔχει χάριν. 35

Τί ἐστιν ὅπερ εἶπεν, “οὕτω γὰρ ἦν Πνεῦμα Ἅγιον;” ὅτι μὲν ἐπὶ τῶν προφητῶν Πνεύματος Ἁγίου δόσις ἦν, παρὰ πάντων ὁμολόγηται. Πῶς γὰρ ἂν προεφήτευσαν, καὶ τὰ μυρία εἰργάσαντο θαύματα ἄνευ τῆς αὐτοῦ χάριτος; “Ὅτι δὲ ἦν αὕτη ἡ χάρις συσταλεῖσα, διὰ τοῦτο εἶπεν “οὕτω γὰρ ἦν Πνεῦμα Ἅγιον δεδο- 5
“μένον.” Οὐκέτι γὰρ προφήτης παρ’ αὐτοῖς ἦν, οὐδὲ ἐπώπτευνεν αὐτῶν τὰ ἅγια ἡ χάρις· ἐπεὶ οὖν ἀνέσταλτο μὲν τότε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἔμελλε δὲ λαιπὸν ἐκχεῖσθαι δαψιλῶς ἡ χάρις· τῆς δὲ τοιαύτης διανομῆς ἡ ἀρχὴ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐγένετο, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, “ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη,” δοξᾶν δὲ τὸν σταυρὸν 10
καλεῖ.

Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι οἱ Ἀπόστολοι πρὸ τοῦ πάθους οὐ Πνεύματι Ἁγίῳ τὰς ἰάσεις ἐποιοῦν, ἀλλὰ τῇ παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐξουσίᾳ. Ὅτε γὰρ αὐτοὺς ἔμελλεν εἰς τὴν οἰκουμένην ἐκπέμπειν, τότε λέγει, “λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον,” καὶ πάλιν τῇ πεντηκοστῇ 15
ῥῆμα ἐπ’ αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

- 40 “Πολλοὶ δὲ” φησιν “ἐκ τοῦ ὄχλου ἀκούσαντες τῶν λόγων ἔλεγον, οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης” καὶ τὰ ἐξῆς· ἐκ γὰρ τῆς ταπεινοφροσύνης τῶν ῥημάτων αὐτοῦ ἐπίστευσαν οὗτοι· οἱ δὲ τῇ ἀπιστίᾳ ἐναπομείναντες κακούργως ἅπαντα φθέγγονται. Ἐλεγον 20
γὰρ “μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ Χριστὸς ἔρχεται,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔστω γὰρ τὸν τόπον ἡγνόουν, ὅτι ἀπὸ Βηθλέεμ, διὰ τὴν ἀνατροφὴν ἐν Ναζαρέτ, ἄρα καὶ τὸ γένος ἡγνόουν, ὅτι ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς ἦν Δαβίδ; Ὅθεν καὶ “σχίσμα ἐγένετο ἐν τῷ ὄχλῳ δι’
“αὐτόν” ἐσχίσθησαν δὲ καὶ οὐ κατενύγησαν, καθὼς φησιν ὁ 25
προφήτης· τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία, οὐδενὶ βούλεται ἥκειν, ἀλλὰ πρὸς ἕν βλέπει μόνον, ὥστε τὸν ἐπιβουλευόμενον ἀνελεῖν. “Τινὲς
“δὲ,” φησὶν, “ἤθελον πιάσαι αὐτόν,” καὶ τὰ ἐξῆς, βουλόμενοι αὐτὸν ἀνελεῖν, ὡς δὴ σβεννύντες ἐν τούτῳ τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ τέως ἡπείγοντο καὶ τῆς ὁρμῆς ἀνεστέλλοντο, τῆς θείας αὐτοὺς κατεχοῦ- 30
σης δυνάμεως.

Χρὴ δὲ θαυμάσαι, τῶν μὲν ὑπηρετῶν τὴν σύνεσιν, τῶν δὲ ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων τὴν ἄνοιαν. Οἱ μὲν γὰρ καίπερ δοκοῦντες εἶναι σοφώτεροι, καὶ θαύματα ὀρῶντες, καὶ γραφὰς ἀναγιγνώσκοντες, οὐδὲν ἀπάναντο, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐβλάβησαν. Ἐλεγον 35

γὰρ, διὰ τί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν; οἱ δὲ καὶ χωρὶς σημείων ἀπὸ διδασκαλίας μόνῃς ἐπείσθησαν. οὐ γὰρ εἶπον οὐδέποτε, ἐθαυματούργησε οὕτως ἄνθρωπος, ἀλλὰ τί; “οὐδέποτε ἐλάλησεν οὕτως “ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος.” Διὸ μετὰ τῆς συνέσεως αὐτῶν καὶ τὴν παρρησίαν χρὴ θαυμάσαι, ὅτι πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας 5 αὐτοὺς ταῦτα ἔλεγον, καὶ φωνῶντας κατ’ αὐτοῦ. “Ὅταν γὰρ ὀρθὴ διάνοια ᾖ, οὐδὲ μακρῶν λόγων δεῖ πρὸς τὸ πεισθῆναι τῇ ἀληθείᾳ. τούτους οὖν πάντες οἱ τοῖς ἄρχουσι παρεπόμενοι μιμείσθωσαν, καὶ ἐφ’ οἷς ἂν ἀδίκως προστάσσουσι ποιεῖν, μὴ ὑπακουέτωσαν· ἀθάπερ καὶ ἐπὶ Σαοὺλ, ὅτε τοὺς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ παρανόμως ἀναιρε- 10 θῆναι προσέταξε, γέγονε· καὶ γὰρ οἱ παρεστῶτες αὐτῷ τοῦτο ποιῆσαι οὐκ ἐπείσθησαν.

48 Διὰ τί αὐτοῖς οὐ μετ’ ὀργῆς κέχρηται, ἀλλὰ κολακευτικῶς, λέγοντες, “μὴ καὶ ὑμεῖς πεπλάνησθε;” δεδοικότες μὴ τέλεον ἀποσχισθῶσιν.

15

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Εὐτονώτερον ἰουδαῖζειν τοὺς ὑπηρέτας εἰκὸς, ὡς τοῖς ἡγουμένοις παραμένοντας καὶ κοινῇς αὐτοῖς μετέχοντας γνώμης· ταύτῃ τοι φασὶ “μὴ καὶ ὑμεῖς πεπλάνησθε;” ὡς ἤδη πεπλανημένης τῆς ἄλλης πληθύος, οἷπερ ἦσαν οὐκ ἀσφαλέστεροι, μὴδὲ τοῖς ἱεροῖς ἐντετριμμένοι γράμμασι. Καὶ πάλιν, οὐκ εὐλό- 20 γως αἰτιᾶσθε ἑνὶ διαγαγεῖν, οὐκ ἰσχύσατε ὡς ὑμᾶς τὸν ζητούμενον, πῶς γὰρ ἂν τις οὐχ ἐκόντα βιάσαιο τὸν ὅσον εἰς λόγους θείαν ἔχοντα φύσιν; ἐλάλει γὰρ οὐχ ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ’ ὡς Θεός. Ποῦ γὰρ τίς τῶν ἀγίων προφητῶν χεῖμαρρον ἑαυτὸν ἀλώσεται λέγων; ἢ τίς ἀπετόλμησεν εἰπεῖν, “εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με καὶ 25 “πινέτω.” πότε δὲ ἡμῖν αὐτὸς ὁ μέγας ἔφη Μωϋσῆς, “ὁ πιστεύων “εἰς ἐμὲ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσι ὕδατος ζωῆς.”

Συλλογίζονται δὲ αὐτοὺς ἀπὸ τεκμηρίου σφόδρα ἀνυήτου· “Μὴ “γὰρ,” φησὶν, “ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσέ τις εἰς αὐτὸν ἢ ἐκ τῶν “Φαρισαίων;” τοῦτο δὲ αὐτὸ τοῖς μὴ πιστεύουσιν ἐστὶν ἔγκλημα, 30 οὐ τῷ Χριστῷ.

Τὸν ὄχλον δὲ τὸν εἰς αὐτὸν πιστεύσαντα ἐπάρατον εἰπόντες εἶναι, μᾶλλον αὐτοὶ κατάρας ὑπεύθυνοι γεγονάσιν, ἄπιστοι διαμειναντες.

Ἐπεσημήνατο δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸ τοῦ Νικοδήμου ὄνομα, δεῖξαι θέλων, ὅτι οὐχ ὥς αὐτοὶ ἐφύευσαντο, οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, ὧν εἷς ὑπῆρχεν ὁ Νικοῦδημος· παρρησίαν μὲν γὰρ οὐδέπω τὴν προσήκουσαν ἐπεδείκνυτο, πλὴν ὠκείωτο τῷ Χριστῷ. 5

50 Εἰπὼν δὲ ὁ Νικοῦδημος, “ μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον,” καὶ τὰ ἐξῆς, δείκνυσιν αὐτοὺς μὴ ἀναγιγνώσκοντας τὸν νόμον, μηδὲ ποιοῦντας τὰ τοῦ νόμου. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος μὲν μηδένα κελεύει ἀποκτινῦναι ἄνθρωπον, μὴ πρότερον ἀκούσαντας, οὗτοι δὲ πρὶν ἀκοῦσαι, ἐπὶ τοῦτο ὥρμησαν, παραβάται εἰσὶ τοῦ νόμου. 10

Τὸ δὲ “ γινῶ τί ποιεῖ,” τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδὲ ἀκροάσεως δεῖ ψιλῆς, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀκριβοῦς. Ἀπορηθέντες δὲ ἐκεῖνοι ἀγροϊκότερον καὶ θυμικώτερον κέχρηται τῇ ἀντιρρήσει, λέγοντες, “ μὴ “ καὶ σὺ ἐκ τῆς Γαλιλαίας εἶ;” Ποίαν ἀκολουθίαν ἔχει τοῦτο πρὸς ὅπερ εἶπεν ἐκεῖνος; οὐδὲ γὰρ ἦν δεῖξαι αὐτοὺς, ὅτι οὐκ ἀκρί- 15 τως ἔπεμψαν αὐτὸν καλέσοντες· ἔτι δὲ καὶ ὑβριστικῶς ὥς οὐκ εἰδότα περὶ τῶν γραφῶν οὐδὲν, λέγουσι πρὸς αὐτὸν, “ ἐρεύνησον “ καὶ ἴδε,” ὥς ἂν εἴποι τις, ὕπαγε καὶ μάθε, “ ὅτι ἐκ τῆς Γαλι- “ λαίας προφήτης οὐκ ἐγήγερται.” Τί γὰρ εἶπεν ὁ ἄνθρωπος; ὅτι προφήτης ἐστίν; εἶπεν ὅτι ἄκριτον ἀναιρεθῆναι οὐ δεῖ. 20

12 Τίνος ἕνεκεν ὁ Χριστὸς εἶπεν αὐτοῖς, “ ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ “ κόσμου;” διὰ τὸ ἄνω καὶ κάτω περὶ τῆς Γαλιλαίας λέγειν αὐτοὺς, καὶ προφήτην ἀποκαλεῖν, ἀπαλλάτων πάντας ταύτης τῆς ὑποψίας, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐχ εἷς τῶν προφητῶν ἐστίν, οὐδὲ Γαλι- λαίας μόνον, οὐδὲ Παλαιστίνης, οὐδὲ Ἰουδαίας, ἀλλὰ παντὸς τοῦ 25 κόσμου δεσπότης. Διὰ τοῦτό φησιν, “ ἐγὼ φῶς εἰμι τοῦ κόσμου.”

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Δείκνυσιν ὅτι αὐτός ἐστιν περὶ οὗ προανεφωνήθη, “ ἰδοὺ, τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν,” καὶ οὐχ εἷς τῶν προφητῶν, ἀλλὰ δεσπότης. Ἐαυτὸν εἶπε τὸ φῶς, οὐ μὴν 30 ὅτι ἐν ἐμοί ἐστι τὸ φῶς, ἵνα μή τις εἰς δυάδα υἱῶν διατέμῃ τὸν ἕνα Χριστὸν, εἷς γὰρ ἐστίν ὁ Χριστὸς καὶ πρὸ σαρκὸς, καὶ μετὰ σαρκὸς, καὶ εἷς καὶ μόνος κατὰ ἀλήθειαν Υἱὸς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρός, καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ ἐν μέρει τιθεμένης τῆς ἀνθρώπου

φύσεις· αὐτοῦ γὰρ ἴδιον τὸ σῶμα, καὶ τὸ διατέμνειν τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν σάρκωσιν εἰς δύο υἱοὺς ἢ εἰς δύο φύσεις, ταῦτόν [γάρ] ἐστὶν βλάσφημον.

- 12 Εἰπὼν δὲ, “ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ” καὶ τὰ ἐξῆς, περὶ νεητοῦ φωτὸς καὶ σκότους λέγει, τουτέστιν, οὐ μένει ἐν τῇ πλάνῃ ὁ τοιοῦτος· 5 ἅμα δὲ καὶ τὸν Νικοδήμουν ἐπαινεῖ καὶ τοὺς ὑπηρέτας ὡς παρρησιασασμένους, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ φωτὶ ὄντας. αἰνίττεται δὲ καὶ τοὺς Φαρισαίους, ὡς κρυφῇ τοὺς δόλους πλέκοντας, καὶ ἐν τῷ σκότῳ καὶ τῇ πλάνῃ ὄντας.
- 13 Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν αὐτοὺς, “σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς,” καὶ 10 τὰ ἐξῆς, τὴν ἀνοιαν ἐαυτῶν δηλοῦσιν, ὅτι αὐτὸς μὲν ἄνω καὶ κάτω ταῖς γραφαῖς παρέπεμψεν αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ ὡς περὶ ἐαυτοῦ μαρτυροῦντος οὕτω διέκειντο· διὸ καὶ αὐτὸς λοιπὸν ἀνθεντικῶς φησι πρὸς αὐτοὺς, “κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου “ἀληθὴς ἐστὶ.” Διὰ τοῦτο δὲ λέγει νῦν ἅπαντα τρανότερον καὶ 15 μετὰ πλείονος παρρησίας, ἀπὸ τε τῶν σημείων, καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀκολουθούντων τὴν μαρτυρίαν λαβῶν, καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τὸν σταυρόν.
- 14 Τὸ δὲ, “οἶδα πόθεν ἦλθον, καὶ ποῦ ὑπάγω,” τοῦτο σημαίνει, οἶδα παρὰ τίνος ἀπέσταλμαι, καὶ πρὸς τίνα ἀπέρχομαι, ὥστε οὐκ 20 ἂν εἰπὸν τι ψεῦδος, ἐκεῖθεν τε ἦκον, καὶ ἐκεῖσε ἀπὼν πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεόν.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Τὸ δὲ, “ποῦ ὑπάγω,” θεοπρεποῦς μὲν ἐξουσίας ἐπιδειξίς· ἄνεσι γὰρ ὡς Θεὸς ἐπάνω τῶν οὐρανῶν, ὡς ὁ Παῦλός φησι. ἀπειλὴν δ' οὖν εἰ καὶ οὐ σφοδρὰ σαφῶς τῇ τῶν Ἰουδαίων 25 ἀνοσιότητι πρέπουσαν ἔχει. Ὡς γὰρ ὅσον οὐδέπω παντὸς μὲν ἀπαναστήσεται τοῦ γένους αὐτῶν, ἐν τούτοις ὁράται λέγων, ἐν ἐρημίᾳ δὲ τοῦ θεοῦ φωτὸς καταλελοιπώς, ἐν ἀγνοίᾳ καὶ σκότῳ βαθεῖ παρασκευάσει γενέσθαι.

ἈΜΗΝΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Εἰ ᾗδεισαν ὅτι Θεοῦ ἦν Υἱός, καὶ 30 ἀπ' οὐρανοῦ κατελθὼν, οὐκ ἂν διὰ τὸ βλεπόμενον σῶμα ἐσκανδαλίζοντο· Θεὸς εἰμι, φησὶ, καὶ ἀξιόπιστος ἐμαυτῷ μαρτυρῶν ὑμεῖς δὲ διὰ τοῦτο μὲν οὐκ οἶδατε, ἐπειδὴ οὐδὲν θέλετε τοῦ φαινομένου νοεῖν. οὐκ εἶπε δὲ, Θεὸς εἰμι, ἀλλὰ, “πόθεν ἔρχομαι καὶ ποῦ “ὑπάγω” ἐβελοκάκουν γὰρ, καὶ προσεποιοῦντο μὴ εἰδέναι. 35

Τὸ δὲ, “ὕμεις κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε,” τοῦτο δηλοῖ τὸ ἀδίκως κρίνειν, καθάπερ καὶ τὸ κατὰ σάρκα ζῆν, τὸ φαύλως ζῆν ἐστι.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Πρὸς τὸ φαινόμενον σῶμά μου ἀφορῶντες, ἐσφαλμένως τὰ κατ’ ἐμὲ κρίνετε.

5

Διὰ τί ἀλλαχοῦ εἰπὼν, ὅτι “ὁ Πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν ἔδωκε τῷ Υἱῷ” νῦν ἐνταυθα φησιν, “ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα;” ὅτι τοῦτο οὐ περὶ τοῦ μέλλοντος καιροῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ παρόντος λέγει. Ὁ γὰρ μέλλων ἐκεῖνός ἐστι τῆς κρίσεως.

16 Τὸ δὲ, “ἐὰν ἐγὼ κρίνω, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθὴς ἐστι,” τοῦτο σημαίνει, ὅτι εἰ ἡβουλήθη καὶ νῦν κρίναι, ὑμεῖς ἂν τῶν καταδεδικασμένων ἦτε· ἡνίκατο δὲ καὶ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως.

Εἰπὼν δὲ, “ὅτι μόνος οὐκ εἰμί, ἀλλ’ ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με “Πατὴρ” τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἐγὼ μόνος καταδικάζω ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ· οὐκ ἂν γὰρ ἄλλως ἔκρινεν ὁ Πατὴρ κρίνων ἡ 15 ὡς ἐγὼ, οὐδὲ ἐγὼ, εἰ μὴ ὡς ὁ Πατὴρ.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Οὐχ ὡς ἀσθενῶν περὶ τὸ κρίναι εἶπε τοῦτο, ἀλλ’ ὅτι σὺν τῷ Υἱῷ^a, ὁ Πατὴρ μέλλει κατακρίναι τοὺς ἀπιστοῦντας, τῷ ἀπεσταλμένῳ ἐξ αὐτοῦ.

Δι’ οὐδὲν δὲ ἕτερον εἴρηκε τοῦτο, ὅτι “καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ 20 “ὕμετέρφ γεγράφται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθὴς ἐστίν,” ἢ ἵνα δείξῃ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Πατρός.

18 Οὐκ ἐν τούτῳ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι’ οὗ ἐπήγαγε τὸ ὁμοούσιον ἐμφαίνει σαφῶς. φησὶ γὰρ “ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ “ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ καὶ ὁ πέμψας με Πα- 25 “τὴρ” οὐκ ἂν γὰρ εἰ ἐλάττωτος οὐσίας ἦν, πρῶτον ἑαυτὸν ἐτίθει τοῦ Πατρός.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ἐγὼ, φησὶν, ὅπερ εἰμί κατὰ φύσιν, τοῦτο καὶ λέγειν οὐ παραιτήσομαι, φῶς γὰρ εἰμί τοῦ κόσμου· πλὴν εἰ ταῦτα λέγων οὐκ ἀξιόχρεως εἶναι δοκῶ, ἐπεὶπερ εἰμι μόνος, καὶ 30 ἐμοὶ παραλήφωμαι συναινοῦντά τε καὶ συμψηφιοῦμενον τοῖς ἐμοῖς πλεονεκτήμασι τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα· συνθαυματοργεῖ γὰρ μοι ὡς ὁρᾶτε, φησὶ, καὶ συνεργάζεται. Ὡς γὰρ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας ἔχων αὐτὸν ἐν ἐμαυτῷ ἐπὶ τὸ πάντα κατορθοῦν, ἀδια-

^a θεβ Cod.

κωλύτως ἔρχομαι. ἔχει γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ μὲν τῆς θείας φύσεως τὸ πανουργικὸν ὡς Θεός, καὶ πέφηνεν ἄνθρωπος. μαρτυρεῖται δὲ καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς συνεργάτην αὐτὸν ἐν ἅπασιν ἔχων, ἐπεὶ ἐστὶν ἐν Πατρὶ καὶ Τίῳ μία θεότης, καὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ἀπαράλλακτος ἐξουσία τε καὶ 5 δύναμις.

- 19 Ἐρωτησάντων δὲ αὐτῶν “ ποῦ ἐστὶν ὁ Πατήρ σου ;” ἐπειδὴ ἰδόντες ἔλεγον τοῦτο καὶ πειράζοντες αὐτὸν, οὐδὲ ἀποκρίσεως αὐτοὺς πρὸς τοῦτο ἀξιοῖ, ἀλλὰ φησιν, “ οὐτ’ ἐμὲ οἶδατε, οὔτε τὸν “ Πατέρα μου,” καὶ τὰ ἐξῆς, δεικνὺς ἐν τούτῳ ὅτι οὐδὲν ὠφελοῦν- 10 ται τὸν Θεὸν λέγοντες εἰδέναι Πατέρα, αὐτὸν οὐκ εἰδότες.

Καὶ ἐπειδὴ ἀφέντες αὐτὸν αἰεὶ τὸν Πατέρα ἐζήτουν μαθεῖν, διὰ τοῦτο λέγει, οὐ δύνασθε ἰδεῖν τὸν Πατέρα χωρὶς ἐμοῦ. “ Εἰ “ γὰρ ἐμὲ ᾔδειτε,” φησὶ, “ καὶ τὸν Πατέρα μου ᾔδειτε ἄν.” ὥστε οἱ τὸν Υἱὸν βλασφημοῦντες οὐκ αὐτὸν βλασφημοῦσι μόνον, 15 ἀλλὰ καὶ τὸν γεγεννηκότα.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Τὸν Ἰωσήφ οἰόμενοι αὐτοῦ εἶναι πατέρα τοῦτο εἶπον, ἢ ὀνειδίζουσιν αὐτῷ ὡς ἐκ πορνείας τεχθέντι, καὶ οὐκ εἰδότες τὸν ἴδιον πατέρα· εἰ ἄνθρωπον ὑποπτεύετε εἶναι τὸν πατέρα μου, οὐκοῦν οὐδὲ ἐμὲ οἶδατε· ἀλλ’ ἐπεὶ οἱ φιλομαθεῖς 20 διὰ τῆς τοῦ υἱοῦ γνώσεως νοοῦσι τὸν πατέρα, ὁ πατήρ ἐν υἱῷ ὡς ἐν εἰκόνι διαχαρακτηρίζεται, οὐκοῦν ἴσος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί.

- 20 “ Ταῦτα τὰ ῥήματα,” φησὶν, “ ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ,” καὶ τὰ ἐξῆς· τὸ δὲ “ οὐπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ,” τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδέπω καιρὸς ἦν ἐπιτήδειος, καθ’ ὃν ἤθελε σταυρωθῆναι, ὥστε 25 καὶ τότε οὐ τῆς αὐτῶν δυνάμεως ἔργον ἦν, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τῆς ἑαυτοῦ· αὐτοὶ μὲν γὰρ καὶ πάλαι ἐβούλοντο αὐτὸν ἀποκτεῖναι, οὐκ ἴσχυον δὲ, αὐτοῦ μὴ βουλομένου· οὐ τοίνυν οὐδὲ τότε ἴσχυσαν ἄν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησε.

Διὰ τί δὲ αὐτοῖς συνεχῶς λέγει, “ ἐγὼ ὑπάγω καὶ ζητήσετέ 30 “ με ;” κατασείων αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ φοβῶν. Χρὴ γὰρ σκοπῆσαι, ὅσον τοῦτο ἐνεποίει τὸν φόβον αὐτοῖς· καὶ γὰρ ἀνελεῖν αὐτὸν βουλόμενοι, ἵνα ἀπαλλαγῶσιν αὐτοῦ, ζητοῦσι ποῦ ὑπάγει, οὕτω μέγα τι περὶ τοῦ πράγματος ἐφαντάζοντο.

- 22 Ἐκεῖνων δὲ λεγόντων, “ μή τι ἀποκτενεῖ ἑαυτὸν,” καὶ τὰ ἐξῆς ; 35

αὐτὸς ἀναιρῶν αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν φησὶν, “ὕμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ, “ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί.” ὁ δὲ λέγει τοιοῦτό ἐστίν, οὐδὲν θαυμαστὸν ὑμᾶς τοιαῦτα νοεῖν, ἀνθρώπους σαρκικοὺς ὄντας καὶ οὐδὲν πνευματικὸν λογιζομένους. οὐ γὰρ ἐγὼ τὸ τοιοῦτον ὀλέθριον καὶ χαλεπὸν καὶ πολλῶν κυλάσεων ἄξιον ἀμάρτημα, τὸ ἑαυτὸν ἀποκτεῖναι, διαπραξομαι. 5 ἄνωθεν γὰρ εἰμι, ὅθεν καὶ τὸ ἐπαγόμενον τῆς αὐτῆς ἔχεται ἐννοίας. Φησὶ γὰρ, “ὕμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐστέ,” ταυτέστι, τὰς κοσμικὰς ἐννοίας σαρκικὰς κέκτησθε. “Ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου “τούτου οὐκ εἰμί” πόρρω τῆς ὑμῶν πονηρίας εἰμί, φησὶ, καὶ ὥσπερ τοὺς μαθητὰς εἶπε μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου, φιλοσοφίαν 10 αὐτοῖς μαρτυρῶν, οὕτω καὶ περὶ αὐτοῦ εἰπὼν, ὅτι οὐκ εἰμί ἐκ τοῦ κόσμου, οὐχ ὥς μὴ ἀνειληφῶς σάρκα τοῦτό φησιν, ἀλλὰ διὰ τὸ πάσης κακίας ἐκτὸς εἶναι.

- 24 Τί σημαίνει ὅπερ εἶπεν, ὅτι “ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγὼ εἰμι, “ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε; ἐπειδὴ ἦλθεν ἵνα ἄρῃ τὴν 15 ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· ἑτέρως δὲ αὐτὴν ἀποδύσασθαι οὐκ ἔνι, εἰ μὴ διὰ τοῦ λουτροῦ τοῦ βαπτίσματος, ἀνάγκη τὸν μὴ πιστεύοντα ἔχοντα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀπελθεῖν, ὀφείλοντα ἐκεῖ δοῦναι εὐθύνας τῶν ἡμαρτημένων· τοῦτο οὖν ἐστίν ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ἀποθανεῖν. 20

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Κοσμικοὶ ὄντες καὶ ἀνάξιοι τῆς ἄνω βασιλείας διὰ τὴν προσοῦσαν παραιομίαν οὐδαμῶς ἐδύναντο ὅπου αὐτὸς ὑπῆγεν ἔλθεῖν· τοῖς γοῦν ἐν ἀμαρτίαις ἀποθνήσκουσι γέεννα καὶ πυρὸς κάμινος καὶ τὸ ἐξώτερον σκότος ἡτείμασται· ὅθεν προδιαμαρτυράμενος ἔλεγεν, “εἶπον ὑμῖν ὅτι ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς 25 “ἀμαρτίαις ὑμῶν.”

- 25 Ἐρωτῶσι δὲ “σὺ τίς εἶ,” ἀπὸ πολλῆς ἀνοίας, διότι μετὰ χρόνον τοσοῦτον σημεία καὶ διδασκαλίαν τοῦτο ἐποίουν, αὐτὸς δὲ πρὸς τοῦτο ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς “τὴν ἀρχὴν ὃ τι καὶ λαλῶ “ὑμῖν, πολλὰ ἔχω παρ’ ὑμῶν λαλεῖν καὶ κρίνειν,” καὶ τὰ ἐξῆς. 30 Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· τοῦ ὅλως ἀκούειν τῶν λόγων τῶν παρ’ ἐμοῦ ἀνάξιοί ἐστε, μὴ τι γε καὶ μαθεῖν ὅστις εἰμί ἐγώ· ὑμεῖς γὰρ πειράζοντες φθέγγεσθε. Ἰνα δὲ μὴ νομίσητε ὅτι τοσαῦτα ἀκούων παρ’ ὑμῶν, δι’ ἀσθένειαν οὐκ ἐπεξέρχομαι, ἢ ὅτι οὐκ οἶδα ὑμῶν τὰς διανοίας καὶ τὰς χλευασίας, ἰδοὺ λέγω ὑμῖν ὅτι δύναμαι 35

ἡμᾶς ἐλέγξει, οὐκ ἐλέγξει δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κολάσαι· τοῦτο ἐστὶ λαλεῖν καὶ κρίνειν.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Δίκαια πάσχω, φησὶν, ὅτι καὶ λόγου παρ' ὑμῶν ἐποιησάμην ἀρχὴν, ὅτι προσπεφώνηκά τι τῶν εἰδῶτων ὠφελεῖν, καὶ διασῶζειν ἐβουλεύσάμην, εὐτελὴς οὕτω λελόγισμαι παρ' ὑμῖν. 5

Τὸ δὲ, “ταῦτα λέγω,” εἰς τὸν κόσμον ἐδήλωσε λοιπὸν ἐξερχόμενον ἑαυτὸν εἰς τὰ ἔθνη.

Οὐχ ἓν ἐγκαλέσω μόνον, φησὶν, ἀλλὰ πολλὰ, καὶ ἐπ' οὐδενὶ διαφεύσομαι καθάπερ ὑμεῖς· ἔχω κρίνειν ὡς ἀπειθεῖς, ὡς ἀλαζόνας, ὡς ὑβριστάς, ὡς θεομάχους, ὡς ἀγνώμονας, ὡς ἀχαρίστους, ὡς 10 πονηροὺς, ὡς φιληθονοῦντας μᾶλλον ἢ φιλοθεεῖν εἰθισμένους, ὡς δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντας, τὴν δὲ δόξαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ μὴ ζητοῦντας, ὡς ἐμπυρίσαντάς μου τὸν νοητὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ ὑμῶν φησὶν ἡ γραφή.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ 'ΗΡΑΚΛΕΪΑΣ. Κἂν εἰς νοῦν μὴ λαμβάνητε τὸν τῆς 15 κρίσεως καιρὸν, “ἀλλ' ὁ πέμψας με, φησὶν, ἀληθὴς ἐστίν,” ὃς ὥρισε τὸν τῆς ἀποδόσεως καιρὸν, ὃς καὶ ἀπέστείλε με κηρύττειν τοῦτο, καὶ φανερὸν τῷ κόσμῳ καταστήσαι. καὶ ἐν τούτῳ δὲ ἔδειξεν αὐτῶν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν ἄνοιαν, ἐν τῷ εἰπεῖν, “οὐκ ἔγνωσαν “ὅτι τὸν Πατέρα ἔλεγε” τὸν Θεόν, διότι οὐ διέλειπεν αὐτοῖς περὶ 20 αὐτοῦ διαλεγόμενος, καὶ οὐκ ἐγίνωσκον ἔτι.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Εἰ γὰρ συνίεσαν ὅτι περὶ Θεοῦ ἔλεγεν ὁ Κύριος, οὐκ ἂν ἡρώτων “ποῦ ἐστὶν ὁ πατὴρ σου;” διόπερ καὶ δεόντως εἶρηκε πρὸς αὐτοὺς τὸ “οὐκ οἶδατε τὸν Πατέρα μου.” ὅπερ δὲ φησὶν, “ὅτι ὅταν ἰψώσῃτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε 25 γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ εἰμι.” τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὅτε ὑμεῖς προσδοκᾶτε ἀπαλλαγῆσεσθαι μου καὶ ἀναιρήσειν, τότε μάλιστα εἴσεσθε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πάντα φέρων καὶ ἄγων, γνώσεσθε δὲ ἀπὸ τε τῶν σημείων καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἡμετέρας.

28 Τὸ δὲ “ἀπ' ἑμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν,” καὶ τὰ ἐξῆς, τὸ ἀπαράλλακτον 30 τῆς οὐσίας δηλοῖ, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐκτὸς τῶν πατρικῶν νοημάτων φλέγγεται.

Καὶ ἵνα μὴ νομίσωσι τὸ ἐπαγόμενον, οἶον τὸ “ὁ πέμψας με,” ἐλαττώσεως εἶναι, προστίθισι λέγων, “μετ' ἐμοῦ ἐστὶ” τοῦτο μὲν γὰρ τῆς θεότητός ἐστιν, ἐκεῖνο δὲ τῆς οἰκονομίας. Ἐπειδὴ δὲ 35

διὰ τῶν ταπεινῶν αὐτοῦ λόγων πολλοὶ ἔμελλον πιστεῦειν, πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον καταγαγὼν λέγει, οὐκ “ἀφῆκέ με “μόνον ὁ Πατὴρ, ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτοῦ ποιῶ πάντοτε,” δεικνὺς ἐκ τούτου ὅτι καὶ τὸ λύσαι τὸ σάββατον ἀρεστεῖν αὐτῷ ἔστιν. “Ὅπερ δὲ εἶπον ὅτι διὰ τῶν ταπεινῶν αὐτοῦ λόγων πολλοὶ 5 ἔμελλον πιστεῦειν, τοῦτο δεῖξαι θέλων ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἐπήγαγε λέγων, “ταῦτα αὐτοῦ λαλήσαντος, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν,” μονονουχὶ βοῶν, ὅτι μὴ θορυβοῦ, ὡς ἀκροατὰ, ἐάν τι ταπεινὸν ἀκούσῃς· διὰ γὰρ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκουόντων οὕτω ταῦτα εἶρηται, ἵνα πεισθῶσιν.

10

Ἐπίστευσαν μὲν οὖν, οὐχ ὥς ἐχρῆν δέ, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ ὥς ἔτιχε, πεισθέντες καὶ ἀναπαυσάμενοι ἐπὶ τῇ τῶν λόγων ταπεινότητι, ὅτι δὲ οὐδέπω παρεδέξαντο τὴν διδασκαλίαν ὥς δεόν, ἦν δῆλον “ἔλεγε γάρ,” φησὶν, “ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ “Ἰουδαίους, ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ” καὶ τὰ ἐξῆς· 15 ταῦτα δὲ διελέγετο βουλόμενος ἐμβαθύναι τὴν πίστιν αὐτῶν, διασκάπτων τὴν ψυχὴν πληκτικωτέραν λόγοις.

- 32 “Γνώσεσθε δὲ τὴν ἀλήθειαν,” τουτέστιν ἐμὲ, ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ ἀλήθεια. Τὰ γὰρ Ἰουδαϊκὰ πάντα τύπος ἦν, τὴν δὲ ἀλήθειαν παρ’ ἐμοῦ εἴσεσθε, καὶ ἐλευθερώσει ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ὑμῶν· 20 καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ἀπαλλάξει ὑμᾶς δουλείας, ἀλλὰ τοῦτο αὐτοῖς εἶασε συνιδεῖν.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Αἱ θυσῖαι καὶ οἱ ῥαντισμοὶ οὐδέποτε ἡλευθέρουν ἁμαρτίας, οἱ δὲ τὴν ἐν πνεύματι λατρείαν ἐπιτελοῦντες διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐλευθεροῦνται, μηκέτι ἐν δούλοις ἀλλ’ 25 ἐν υἱοῖς καταταττόμενοι.

- 33 Τί οὖν οἱ ἀλαζόνες; “σπέρμα Ἀβραάμ,” φησὶν, “ἐσμέν, “καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε” καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ δὲ λέγουσι, τοιοῦτόν ἐστι, δούλους ἐκάλεσας τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ τοὺς εἰγενεῖς. Τοιαῦτα γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὰ καυχήματα, οὐδαμοῦ τῶν 30 οἰκείων κατορθωμάτων μέμνηται, ἀλλὰ τοῦ σπέρματος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ βαπτιστὴς πρὸς αὐτοὺς ἔλεγε, “μὴ δοῦναι λέγειν “ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ.”

Οὐκ ἤλεγξε δὲ αὐτοὺς ὁ Χριστὸς ὥς πολλάκις δουλεύσαντας· καὶ γὰρ καὶ Αἰγυπτίοις καὶ Βαβυλωνίοις καὶ ἐτέροις πολλοῖς 35

ἐδούλευσαν, ἐπειδὴ οὐ τοῦτο ἐσπούδαζε δεῖξαι δούλους ἀνθρώπων γεγενημένους, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας, ἣτις ἐστὶ καὶ χαλεπωτάτη δουλεία. Διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων, “ πᾶς ὁ ποιοῦν τὴν ἁμαρτίαν, δούλος ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας. Ὁ δὲ δούλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα,” καὶ τὰ ἐξῆς, διὰ τούτων ἡρέμα 5 καὶ τὰ διὰ τοῦ νόμου καταβάλλει, αἰνιττόμενος τοὺς πρότερους χρόνους. Ἴνα γὰρ μὴ ἐκεῖνα ἀνατρέχῃσι καὶ λέγωσι, θυσίας ἔχομεν, ἃς προσέταξε Μωϋσῆς, ἐκεῖναί ἡμᾶς ἀπαλλάξαι δύνανται. Διὰ τοῦτο ταῦτα ἐπήγαγεν, ἐπεὶ ποίαν ἀκολουθίαν εἶχε τὰ ῥήματα. δέικνυσι δὲ ἐνταῦθα καὶ τὸ ὁμότιμον αὐτοῦ τὸ 10 πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ διάφορον δούλου καὶ ἐλευθέρου. Ἡ γὰρ παραβολὴ τοῦτο βούλεται. Διὰ τί δὲ περὶ ἁμαρτημάτων διαλεγόμενος οἰκίας ἐμνημόνευε; δεικνὺς ὅτι ὥσπερ ἐπὶ οἰκίας ὁ δεσπότης, οὕτω πάντως αὐτὸς ἐξουσίαν ἔχει. Τὸ γὰρ “ μένει” τοῦτό ἐστιν, ὥσπερ αὖ καὶ τὸ “ οὐ μένει” ἀντὶ τοῦ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν 15 χαρίζεσθαι, ἅτε μὴ ὦν οἰκοδεσπότης· ὁ δὲ υἱὸς οἰκοδεσπότης ἐστὶ, διὸ φησι “ μένει εἰς τὸν αἰῶνα.”

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Δραμεῖται γὰρ εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος, οἱ δὲ τῆς υἱοθεσίας ἀξιωθέντες ἀκούσονται, “ δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ 20 “ Πατρός μου,” καὶ τὰ ἐξῆς.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ὁ μὴ μένων εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ὡσαύτως ἔχων, αἰεὶ δούλος ἐστὶ τῇ φύσει, καὶ οὔτε ἑαυτὸν οὔτε ἄλλον ἐλευθερῶσαι δύναται. Πάντα γὰρ δοῦλα τοῦ κτίσαντος, μένει δὲ εἰς τὸν αἰῶνα, ὡσαύτως ἔχων ὁ Υἱὸς ὡς φύσει Θεός.

36 Καὶ πάλιν δὲ τὸ ὁμοούσιον δεικνὺς ἐπήγαγε λέγων, “ ἔὰν οὖν ὁ 25 “ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὅντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε.”

Ἄμα δὲ καὶ τοῦτο ἐμφαίνει, “ διὰ τοῦτο ἐλεύθεροι ἔσεσθε,” ὅτι αὕτη ἡ ἐλευθερία οὐκ ἀληθὴς ἐστίν, ἀλλὰ μέχρι προσηγορίας μόνης, ὅθεν ταύτην μὲν καὶ ἄνθρωποι διδόασιν, τὴν δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐλευθερίαν μόνος ὁ Θεός. οἶδα γὰρ, φησὶν, ὅτι σπέρμα 30 Ἀβραάμ ἐστε, ἀλλ’ οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, ἀλλ’ ἡ διὰ τῶν ἔργων πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεις.

37 Ἀφείς τοίνυν πάντα αὐτῶν ἐλέγξει τὸν βίον, τοῦτο δὲ μετὰ χειρας ποιεῖν ἐβούλοντο, εἰς μέσον ἄγει λέγων, “ ζητεῖτέ με “ ἀποκτεῖναι,” ὅτι ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ γὰρ 35

καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, ἀλλ' εὐθέως πάλιν μετέθεντο. Τί δέ ἐστιν, ὅπερ φησὶν, “ ὅτι ἐγὼ ὃ εἶδρακα παρὰ τῷ Πατρὶ μου, “ λαλῶ,” καὶ τὰ ἐξῆς, ὥσπερ, φησὶν, ἐγὼ, καὶ ἀπὸ τῶν ῥημάτων καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐμφαίνω τὸν Πατέρα, οὕτω καὶ ὑμεῖς τὸν διάβολον ἀπὸ τῶν πραγμάτων. 5

ἈΠΟΔΙΝΑΡΙΟΤ. Ἐωρακέναι καὶ παρὰ τῷ Πατρὶ λέγων, οὐκ ὀφθαλμῶν τινα ὄρασις ἐδήλωσεν, ἀλλὰ γνώσιν φυσικὴν, ἐπεὶ καὶ ἐκείνους φάσκων ἐωρακέναι παρὰ τῷ πατρὶ αὐτῶν, οὐκ ὄψει δῆ-
πουθεν ἐωρακέναι λέγει, ἀλλὰ τῇ ἐνοικούσῃ πονηρίᾳ ταῖς τοῦ
πονηροῦ βουλαῖς οἰκείους καθίστασθαι. 10

39 Ἐπειδὴ δὲ εἶπον ἐκεῖνοι ὅτι ὁ Πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστιν, ἀποκρούεται αὐτοὺς λέγων, “ εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε,” καὶ τὰ ἐξῆς. Συνεχῶς δὲ ἀπάγει αὐτοὺς τῆς πρὸς τὸν Ἀβραάμ συγγενείας, ὥστε μὴ ἐν ἐκείνῳ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν, μηδὲ ἐν τῇ κατὰ φύσιν συγγενείᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ κατὰ προαίρεσιν. 15

Μέμνηται δὲ πάλιν τῆς φονικῆς αὐτῶν προαιρέσεως, λέγων, “ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι” καὶ τὰ ἐξῆς, ὅπως συνεχῶς ὀνειδιζόμενοι ἐντραπέντες διορθώσονται.

Ποίαν δὲ ἀλήθειαν λελάληκεν; ὅτι ἴσος ἐστὶ τῷ Πατρὶ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐξήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι. 20

Τὸ δὲ εἰπεῖν ὅτι “ τοῦτο Ἀβραάμ οὐκ ἐποίησε,” καὶ τὰ ἐξῆς, δείκνυσιν αὐτοὺς ὅτι οὐ μόνον τοῦ Ἀβραάμ οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ διαβόλου. Διὰ τί εἰπόντων αὐτῶν “ ἡμεῖς ἐκ “ πορνείας οὐκ ἐγεννήθημεν,” οὐκ ἐλέγχει αὐτοὺς, καὶ γὰρ ἦσαν ἐκ πορνείας αὐτῶν πολλοὶ γεγεννημένοι, διὰ τὸ μὴ προσηκούσας 25 ἐπιμιξίας ποιήσασθαι; Διὰ τί οὖν οὐκ ἐλέγχει αὐτοὺς; διὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ ὥστε μὴ ἀναιδεστέρους γενέσθαι.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ἐπειδὴ τῆς ἐξ Ἀβραάμ συγγενείας ἔξω τιθεῖς αὐτοὺς, ἐτέρῳ προσέμει πατρὶ, χαλεπαίνουσι σφοδρὰ, ἔκ τε πορνείας γεγενῆσθαι αὐτὸν λέγοντες, καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν Πατέρα 30 ἐπιγραφόμενοι, καὶ ταῦτα Ἡσαίου ἀκούοντες τοῦ προφήτου λέγοντος πρὸς αὐτούς· “ οὐαὶ τέκνα ἀποστάται, καὶ υἱοὺς ἐγέννησά “ καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν.”

42 Ἐπειδὴ δὲ περαιτέρω καυχήματος ἐξέρχονται λέγοντες, “ ἓνα “ πατέρα ἔχομεν τὸν Θεόν,” τοῦτο δὲ ἔλεγον σεμννύμενοι ὡς τὸν 35

Θεὸν ἐκδικούντες, δείκνυσιν αὐτοὺς μᾶλλον ἐναντιουμένους τῷ Θεῷ, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐδίωκον, λέγει πρὸς αὐτοὺς, “ εἰ ὁ Θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἡγαπᾶτε αὐτὸν ἐμὲ, ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἤκω.”

Τὸ δὲ “ ἐξῆλθον” τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ ἄφιξιν δηλοῖ. 5

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Εἰ ἡγαπᾶτέ με, τοῦτο σημεῖον ἦν ὅτι ἐκ Θεοῦ ἦτε. Ἡ γὰρ ἀγάπη εἰς υἰοθεσίαν ἄγει. Πῶς ὑμεῖς ἐν υἱοῖς δύνασθε ἀριθμεῖσθαι, οὐκ ἀγαπῶντες ἐμέ; τὸν μεταπλάττοντα εἰς ἰδίαν μορφήν τὸν εἰς αὐτὸν πιστεύοντα, ὅτι Θεός ἐστι φύσει, καὶ Υἱὸς Θεοῦ· πλὴν ἐκεῖνοι ἀνεγκλήτως καλοῦσι πατέρα 10 τὸν Θεόν, οἱ εὐσεβῶς πολιτευόμενοι. Τὸ “ ἐξῆλθον” τὴν ἐκ Πατρὸς ἄρρητον καὶ ἀναρχον σημαίνει γέννησιν, τὸ δὲ “ ἤκω” τὴν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ παράδοσιν μετὰ σαρκός.

Εὐδοκία, φησὶ, τοῦ Πατρὸς ἐσαρκώθη, καὶ ἦλθον ἐν τῷ κόσμῳ, διαλεχθῆσόμενος ὑμῖν τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς. 15

“ Οὐδὲ γὰρ ἀπ’ ἐμαντοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ’ ἐκεινὸς με ἀπέστειλε,” φησί. Τοῦτο δὲ εἶπε τοὺς πονηροὺς αὐτῶν διαλογισμοὺς ἐκκαλίψαι βουλόμενος, ὅτι παρελογίζοντο ξένα τινα λέγειν αὐτὸν καὶ κενὰ, ὥσπερ τοῦ Θεοῦ ἦκεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπάγει λέγων “ τὴν λαλίαν τὴν ἐμὴν οὐ γινώσκετε, ὅτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν 20 “ λόγον τὸν ἐμόν.” Τίνος ἔνεκεν; διὰ τὸ χαμαιζήλον τῆς διανοίας ὑμῶν φησι, καὶ τὸ πολὺ μεγάλη εἶναι τὰ ἐμά.

43 Ἐνταῦθα δὲ τὸ “ οὐ δύνασθε,” τὸ οὐ βούλεσθε ἐστί. Διὰ τί δὲ οὐκ ἐβούλοντο, ἐμφαίνει λέγων, “ ὅτι ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου 25 “ θέλετε ποιεῖν.” καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς τὰ ἔργα, ἀλλὰ “ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ ποιεῖτε,” δεικνὺς ὅτι σφοδρῶς καὶ οὗτοι κακεῖνος τοῖς φόνοις χαίρουσι. Διὸ καὶ ἐπάγει, “ ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος “ ἦν ἀπ’ ἀρχῆς.”

44 Οὐκ ἀφῆκε δὲ ἀμάρτυρον τὸν λόγον, ἀλλὰ τεκμηρίοις κατα- 30 σκευάζει τὸν ἔλεγχον. Τὸ γὰρ χαίρειν τοῖς φόνοις, φησὶ, τῆς ἐκείνου κακίας ἐστί, “ καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἔστηκεν, ὅτι ἀλήθεια “ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ” διότι ἐκεῖνος ἔτεκε τὸ ψεῦδος πρῶτος. Τοῦτο δὲ εἶπε διὰ τὸ συνεχῶς αὐτοῦ κατηγορεῖν καὶ λέγειν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Αὐτὸς πρῶτος ἔτεκε τὸ ψεῦδος, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων εἰπὼν πρὸς τὴν Εὐαν.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΣ. Ἀποστάτης γὰρ τῆς ἀληθείας ἐξ ἀρχῆς γενόμενος, διὰ ψεύδους τὰ πάντα συνέχεε, τοῦτο μὲν Θεὸν πρὸς ἀνθρώπους διαβαλὼν, τοῦτο δὲ ἀνθρώπους Θεῷ ὡς 5 Θεὸν μὲν πρὸς τὴν Εὐαν, ἀνθρώπους δὲ τῷ Θεῷ, τὸν Ἰῶβ, λέγων “ μὴ δωρεὰν Ἰῶβ σέβεται τὸν Θεόν; ” καὶ πάλιν, ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροὶ ἐστε τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦτό με διώκετε, ἐπεὶ εἰ μὴ διὰ τοῦτο, εἶπατε τὸ ἔγκλημα.

Τί ἐστιν “ ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ; ” “ τι 10 ψεύστης ἐστίν. οἱ μὲν ἄνθρωποι, φησὶν, οὐχ οὕτως χρῶνται τῷ ψεύδει ὡς ἰδίῳ, ἀλλ' ὡς ἀλλοτρίῳ, οὗτος δὲ ὡς ἰδίῳ, διό φησι, “ καὶ “ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ” τοῦτ' ἐστὶ τοῦ ψεύδους· αὐτὸς γὰρ πρῶτος ἔτεκε τὸ ψεῦδος, ὅτε ἔλεγεν, “ ἢ ἂν ἡμέρα φάγητε, ἔσσεσθε ὡς Θεοί. ”

45 Ὅπερ δὲ φησιν, “ ἐγὼ δὲ ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ 15 “ μοι ” τοῦτό ἐστιν, οὐδενὶ ἔχοντες ἐγκαλεῖν μοι, ἀνελεῖν με θέλετε. Ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροὶ ἐστε τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦτό με διώκετε, ἐπεὶ εἰ μὴ διὰ τοῦτο, εἶπατε τὸ ἔγκλημα.

Διὸ καὶ ἐπήγαγε, τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; εἰ γὰρ μήτε αἰτιασθαι ἔχετε τι τῶν λεγομένων, μήτε ἁμάρτημά τι 20 ἐν ἐμοὶ θεωρεῖτε, διὰ τί οὐ πιστεύετέ μοι; Τοῦτο γὰρ σημαίνει ὅπερ εἶπεν, “ εἰ ἀλήθειαν λέγω, διὰ τί οὐ πιστεύετέ μοι; ”

47 “ Ὁ γὰρ ὦν, ” φησὶν, “ ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ “ ἀκούει διὰ τοῦτο δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀκούετε, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ “ ἐστέ. ” 25

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Τοὺς πιστοὺς ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγει, οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ τὸν τύπον τῆς εὐσεβείας λαβεῖν, καὶ οἰκειωθῆναι αὐτῷ ἐξ ἀρετῆς καὶ ἐννόμου πολιτείας. Τὸ δὲ “ ἀκούει ” λέγει, οὐ τοῖς αἰσθητικοῖς ὡσιν, ἀλλὰ ταῖς τῆς 30 ψυχῆς συγκαταθέσεσιν. Δείκνυσιν ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἐπίστευον αὐτῷ, ὅτι ὡς ἀντιθέῳ προσεῖχον, ἀλλ' ὅτι ἀλλότριοι ἦσαν τοῦ Θεοῦ.

48 Ὁφείλοντες δὲ ἐπὶ τοῖς ῥηθεῖσι κατανυγῆναι, θαυμάσαι τὴν παρρησίαν, καὶ τὴν τῶν εἰρημένων ἀκολουθίαν, μᾶλλον καὶ ὑβρίζουσι, Σαμαρείτην αὐτὸν ἀποκαλοῦντες, δαιμόνιον ἔχοντα.

Οὐδαμῷ δὲ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ἔμπροσθεν εἰρηκότος, ὅτι Σα- 35

μαρείτην αὐτὸν ἐκάλεσαν, πῶς οὗτοί φασιν, “οὐ καλῶς ἐλέγομεν;” Δῆλον οὖν ὅτι πολλάκις εἶπον αὐτὸν τοῦτο· ὁ δὲ πρᾶος καὶ ἀνεξίκακος ἔθα μὲν διδάξαι αὐτοὺς ἐχρῆν, καὶ τὸν πολὺν αὐτῶν κατασπᾶσαι τυφόν καὶ παιδεῦσαι μὴ μεγαφρονεῖν ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ, σφοδρὸς ἦν, ἔθα δὲ ὑβριζόμενον ἐνεγκεῖν ἔδει, πολλῇ πραότητι 5 κέχρηται, παιδεύων ἡμᾶς τὰ μὲν εἰς τὸν Θεὸν ἐκδικεῖν, τὰ δὲ εἰς ἡμᾶς παρορᾶν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Σαμαρείτην ἐκάλουν τὸν Κύριον, ὡς διαφοροῦντα περὶ τὰς νομικὰς ἐντολὰς καὶ λύοντα τὸ σάββατον. Οἱ γὰρ Σαμαρεῖται οὐκ ἀκριβῶς ἰουδαΐζουσι. 10

Τί ἐστίν, “ἐγὼ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν;” ταῦτα εἶπον, φησὶ, δεικνύς ὅτι προσῆκεν ὑμῖν τὸν Θεὸν καλεῖν πατέρα ἀνδροφύτοις οὖσιν, ὥστε τῇ τιμῇ τῇ πρὸς ἐκεῖνον ἀτιμάζετέ με.

51 Ἐμφαίνων δὲ ὅτι ἐκεῖν εὐθύνας ὀφείλουσι τῶν λεχθέντων, δι’ ὧν ταῦτα ἤκουεν, ἐπήγαγε λέγων· “ἐστὶν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων.” 15 Εἰ καὶ ἐγὼ διὰ ταπεινοφροσύνης παρορῶ τὴν ἑμαυτοῦ τιμὴν, ἀλλ’ ὁ Πατὴρ ζητεῖ τὴν ἐμὴν δόξαν καὶ τιμὴν.

52 ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Τὸ δὲ, “ἐάν τις τὸν λόγον τὸν “ἐμὸν τηρήσῃ,” καὶ τὰ ἐξῆς, οὐ τὴν πίστιν μόνον ἐνταῦθα δηλοῖ τὴν εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν βίον τὸν καθαρὸν. Ἄμα δὲ καὶ 20 αἰνίττεται ὅτι οὐδὲν δύνανται αὐτῷ ποιῆσαι. Εἰ γὰρ ὁ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶν οὐκ ἀποθανεῖται, πολλῷ μᾶλλον αὐτός. Διὸ καὶ αὐτοὶ τοῦτο συνιδόντες λέγουσιν αὐτῷ, νῦν ἐγνώκαμεν, ὅτι δαιμόνιον ἔχεις, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ δὲ εἶπον, τοῦτό ἐστιν, οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούσαντες ἀπέθανον, καὶ οἱ τὸν σὸν ἀκούοντες οὐκ ἀπο- 25 θανοῦνται; “Μὴ γὰρ σὺ, φησὶ, μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ;”

Οὗ τὸν σαρκικὸν λέγει, ὃν ὑπομένομεν ἅπαντες, ἀλλ’ ὅτι ὡς Θεὸς οὐκ ἐλογίζετο τὸν θάνατον, ὃν ὡς Θεὸς εὐκόλως ἠδύνατο ἀνατρέψαι· θάνατον γὰρ ὧδε ὀνομάζει τὸ δι’ αἰῶνος κολάζεσθαι. 30 Καὶ γὰρ καὶ ζωὴ ἐστὶν ἡ ἀκατάπαυστος ἀπόλαυσις. Αἰῶνα λέγει τὸν μέλλοντα, ὃς κυρίως καλεῖται αἶων, ὁ μὴ ἔχων πέρας, ὅπου οὐκέτι οὐδεὶς ἀποθνήσκει μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὴν διὰ Χριστοῦ δωρηθεῖσαν πᾶσιν, ὅπου γε τὸ ζωοποιούμενον κἂν ἀποθάνῃ, οὐκ ἀποθνήσκει τῷ Θεῷ.

ΚΤΡΙΛΛΑΟΤ. Εἰ τοῖνυν ἐγνώκασιν, οὐκ ᾔδεισαν πάλιν. Πῶς οὖν ἔλεγον δαιμονῶν τὸν οὕτω κατεγνωσμένον, ὥσπερ οὖν φήθησαν αὐτοί. Ψεύστης οὖν ἄρα καὶ πάλαι πρότερον ἦν ὁ δυσσεβῆς τῶν Ἰουδαίων λαὸς, καὶ τοι διαλογισμῶ πληροφορηθέντες ἀναγκαιῶς ὡς οὐκ ἂν ὁ Σατανᾶς ἐκβάλῃ τὸν Σατανᾶν “ πᾶσα γὰρ 5 “ βασιλεία,” φησὶν, ὁ Χριστὸς, “ μερισθεῖσα καθ’ ἑαυτὴν, ἐρῇ- “ μούται,” καὶ τὰ ἐξῆς.

ΤΟῦ ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ. Ὡ τῆς κενοδοξίας, πάλιν ἐπὶ τὴν συγγένειαν αὐτοῦ καταφεύγουσι, καὶ τοι ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι οἱ ἀκούσαντες αὐτοῦ ἀπέθανον, οἱ δὲ πι- 10 στεύσαντες ἐπὶ σέ οὐκ ἀποθανοῦνται; ἀλλὰ λέγουσι τοῦτο, ἐπειδὴ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἐλάττονα αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζον· καὶ περὶ μὲν τοῦ θανάτου οὐδὲν αὐτοῖς διελέχθη, οὐδὲ ἀπεκάλυψε περὶ ποίου λέγει θανάτου, τέως δὲ πείθει, ὅτι τοῦ Ἀβραὰμ κρείττον ἐστίν, ἵνα καὶ τοῦτο δυσωπήσῃ· μάλιστα μὲν γὰρ εἰ καὶ ὁ τυχὼν, φη- 15 σὶν, ἡμῖν οὐκ ἔδει ἀποθανεῖν, οὐδὲν ἀδικήσαντα. Ὅταν δὲ τὴν ἀλήθειαν λέγω, καὶ μηδεμίαν ἁμαρτίαν ἔχω, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπεσταλμένος ὢ, καὶ Ἀβραὰμ κρείττων, πῶς οὐ μαίνεσθε καὶ ἀνό- νητα πονεῖτε ἐπιχειροῦντες ἀνελεῖν;

54 Τὸ δὲ “ τίνα ποιεῖς σεαυτὸν σύ;” ὑβριστικῶς καὶ τοῦτο εἶπον, 20 ὥσαντι ἔλεγον, σὺ χαρίζῃ σεαυτῷ. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς τοῦτό φησιν, “ ἐὰν ἐγὼ δοξάζω ἑμαυτὸν, ἢ δοῖα μου οὐδέν ἐστι.” Τοῦτο δὲ πρὸς τὴν ἐκείνων εἶπεν ὑπόνοιαν, ὥσπερ καὶ τὸ “ ἡ μαρτυρία “ μου οὐκ ἔστιν ἀληθής.”

Δεικνὺς δὲ ὅτι οὐ μόνον αὐτὸν Πατέρα οὐκ ἴσασιν, ἀλλ’ οὐδὲ 25 Θεὸν, ἐπήγαγε λέγων, “ ὁ Πατήρ μου ὁ δοξάζων με, ὃν ὑμεῖς “ λέγετε ὅτι Θεὸς ὑμῶν ἐστι, καὶ οὐκ οἶδατε αὐτὸν, ἐγὼ δὲ οἶδα “ αὐτὸν, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶ,” ὅπερ μεγίστη ἀποδείξις ἦν, τὸ παρ’ ἐκείνου ἀπεστάλθαι, τὸ τηρεῖν αὐτοῦ τὰς ἐντολάς.

ΚΤΡΙΛΛΑΟΤ. Ὁ γὰρ ἐκ τοῦ οὗτος Πατὴρ ἀρρήτως γεγεννημένος 30 Τίς ἐπάγεται δῆπου πάντως τὸ τοῦ γεννήσαντος ἴδιον, καὶ τὸ τοῦ τεκόντος ἀξίωμα.

ἈΜΜΟΝΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Μόνος γὰρ ὁ Τίς οἶδε φυσικῶς καὶ γνωστικῶς τὸν Πατέρα, μᾶλλον δὲ ἡ Τριάς ἑαυτήν. Τὸ εἰ- 35 πεῖν, “ οἶδα αὐτόν,” οὐκ ἔστι κόμπος, ἀλλὰ τὸ εἰπεῖν μὴ εἰδέναι, 35

ψεύδος. ὑμεῖς γὰρ λέγοντες αὐτὸν εἶδέναι, ψεύδεσθε. Τὸ δὲ εἰπεῖν, “ἀλλ’ οἶδα αὐτὸν, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ πληρῶ,” δείκνυσιν τοὺς Ἰουδαίους τὸ μῆτε εἶδέναι τὸν Θεόν, μῆτε μὴν ἀνέχεσθαι τῶν παρ’ αὐτοῦ λόγων, διὰ τὸ μὴ δέχεσθαι τὸν δι’ αὐτοῦ κεκηρυγμένον.

5

Καὶ πάλιν οἶδεν ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, ὡς ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεγεννημένος, τηρεῖ δὲ τὸν λόγον αὐτοῦ, ὅλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ σωζόμενον τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸν ὅρον. Δηλοῖ γὰρ ὁ λόγος καὶ τὸν ὅρον, οὐχ ὅτι ὅρῳ ἐστὶ περιλαβεῖν τοὺς ἀνθρώπους τὸν Θεόν, ἀλλ’ ὅτι οἶδεν ὁ Υἱὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, καὶ τί κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ 10
56 γενήσας αὐτόν. Τί ἐστὶν ὑπὲρ εἶπεν, “ὅτι Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ “ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν,” καὶ τὰ ἐξῆς; Ἡμέραν ἐνταῦθα λέγει τὴν τοῦ σταυροῦ, ἣν ἐν τῇ προσφορᾷ τῇ τοῦ Ἰσαὰκ προδιετύπωσε· ἐπαινεῖ δὲ ὡς εὐφρανθέντα τὸν Ἀβραὰμ διὰ τὸν σταυρὸν, δεῖξαι θέλων, ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρ- 15
χεται.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Δείκνυσιν αὐτοὺς καὶ τούτῳ τοῦ Ἀβραὰμ ἄλλο-
τρίους, ἐπέπερ ἐν οἷς ἐκεῖνος ἔχαιρεν, οὗτοι ἀλγοῦσι.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ἡμέραν λέγει τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν, περὶ ἧς ὁ ψάλλον φησὶν, “αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλια- 20
“ σώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ.”

58 Ἐπειδὴ δὲ ἐγγὺς τῶν πενήτηντα ἐτῶν ἐνόμιζον εἶναι τὸν Χριστὸν λοιπὸν, ὄντα περὶ πού τριακόντα τριῶν, εἶπαν, “ πενήτηντα “ ἔτη οὕτω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἐώρακας ;”

ΣΕΤΗΡΟΤ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ. “ Πεντήκοντα ἔτη 25
“ οὕτω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἐώρακας ;” Τί γὰρ ἐκώλυε τεσσαράκοντα εἰπεῖν, Χριστοῦ τὴν κατὰ σάρκα ἡλικίαν νεάζοντος, εἰ καὶ καθὼ Θεὸς ἄχρονος ἦν; τριακονταέτης γὰρ ὑπάρχων ἦλθεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα. Ἡδύναντο δὲ καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τοῦ Ἀβραὰμ ἀποβλέποντες λέγειν, μὴ πεντακόσια ἔτη ἔχεις ἢ χίλια, εἰ τύχοι, 30
ὅτι Ἀβραὰμ ἐώρακας; τοῦτο γὰρ μάλιστα διασυρόντων ἦν, ἀλλὰ τῶν πενήτηντα ἐτῶν ἐμνήσθησαν, διὰ τὸ τὴν ἐβδομάδα τιμίαν ὑπάρχειν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ.

Διὰ τί δὲ μὴ εἶπεν, ἡμην, ἀλλ’ “ εἰμὶ πρὶν Ἀβραὰμ γενέ-
“ σθαι ;” Ἐπειδὴ ὥσπερ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ ταύτῃ κέχρηται τῇ 35

λέξει “ἐγὼ εἰμι,” οὕτως αὐτὸς, καὶ γὰρ τοῦ διηγεκῶς εἶναι τυγχάνει σημαντικὴ, παντὸς ἀπηλλαγμένη χρόνου. Διὸ καὶ βλάσφημον αὐτοῖς ἐδόκει εἶναι τὸ ῥῆμα “ἦραν” γὰρ, φησὶ, “λίθους, ἵνα βάλωσιν ἐπ’ αὐτὸν,” οὕτως ἔτοιμοι πρὸς φόρους ἦσαν, καὶ δι’ ἐαυτῶν ταῦτα ἔπραττον. 5

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ ἔθηκε τὸ γενέσθαι, ὅτι ὁ γεγονὼς καὶ φθείρεται, ἐπὶ δὲ αὐτοῦ τὸ “εἰμι,” ὡς αἰδῖος καὶ κρείττων φθορᾶς.

Τὸ δὲ “ἐκρύβη καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ” ἀνθρωπίνως πάλιν ποιεῖ, ἰκανὴν διδασκαλίαν παραθέμενος, καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα πλη- 10 ρώσας.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Πῶς ἐκρύβη; οὐκ εἰς γωνίαν τοῦ ἱεροῦ ἐαυτὸν περιστείλας, οὐδ’ εἰς οἰκίσκον, ὡς ἂν τις οἴηθείη καταφυγὼν, οὐδὲ μὴν ὑπίσω τοίχου ἢ στύλου περικάμψας, ἀλλ’ ἐξουσία θεϊκῇ ἀόρατον αὐτὸν τοῖς ἐπιβουλευούσι καταστήσας, διὰ 15 μέσου αὐτῶν, μὴ ὁρώμενος ἐξῆλθε, καὶ παρήγεν οὕτως.

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ.

Διὰ τί θεραπεύει τότε εὐθέως τὸν τυφλὸν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐξελθὼν; ἵνα σὺν τῇ ἀπουσίᾳ καὶ ἡ τοῦ σημείου ἐργασία τὸ σκληρὸν αὐτῶν 20 καὶ ἀπειθὲς καταμαλάξῃ, ἅμα δὲ καὶ τὰ ὑπ’ αὐτοῦ εἰρημένα πιστώσασθαι βουλόμενος. Ὅτι γὰρ ἐπίτηδες ἐπὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἦλθε, δῆλον ἐκεῖθεν. Οὕτω γὰρ αὐτῷ σπουδαίως ἐνέβλεψεν, ὡς καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκ τούτου ἐπὶ τὴν ἐρώτησιν ἐλθεῖν.

- 2 Εἶπον γὰρ αὐτῷ, φησὶ, “τίς ἡμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ 25 “ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ;” ἔστι δὲ ἐσφαλμένη ἡ ἐρώτησις. πῶς γὰρ ἂν ἡμαρτεν οὗτος πρὶν γεννηθῆναι; πῶς δὲ τῶν γονέων ἁμαρτῶντων αὐτὸς ἐκολάσθη; πόθεν οὖν ἦλθεν ἐπὶ τὴν ἐρώτησιν ταύτην; ἀπὸ τοῦ παραλυτικοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ θεραπεύων αὐτὸν ἔλεγεν, “ἴδε, “ὕγις γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε.” Τοῦτο ἐννοήσαντες οὗτοι, 30 ὅτι ἐκεῖνος δι’ ἁμαρτίας παρελύθη, λέγουσιν, ἔστω, ἐκεῖνος δι’ ἁμαρτήματα παρελύθη, περὶ τούτου τί ἂν εἴποις, αὐτὸς ἡμαρτεν; ἀλλ’ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἐκ γενετῆς γὰρ ἔστι τυφλός. ἀλλ’ οἱ γονεῖς

αὐτοῦ; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο· παῖς γὰρ ὑπὲρ πατὸς οὐ δίδωσι δίκην. Οὐ τοσοῦτον οὖν ἐρωτῶντες τοῦτο ἔλεγον, ὅσον διαπορούντες. Διὸ αὐτός φησιν, “οὔτε οὗτος ἡμαρτεν, οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ” οὐχ ἁμαρτημάτων δὲ αὐτοὺς ἀπαλλάττων τοῦτό φησιν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, οὔτε οὗτος οὔτε γονεῖς αὐτοῦ ἡμαρτον, ἀλλ' ἐπὶ 5 γαγεν, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ. “Ἡμαρτον μὲν γὰρ ἴσως οἱ γονεῖς αὐτοῦ, καὶ οὗτος μετὰ ταῦτα, ἀλλ' οὐκ ἐντεῦθεν ἢ πῆρως. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐ τοῦτο ἐμφαίνων, ὅτι οὗτος μὲν οὐχ οὕτως, ἄλλοι δὲ τινες ἐκ τούτων ἐτυφλώθησαν τῶν αὐτῶν, οἷον διὰ τὰς τῶν γονέων ἁμαρτίας, οὐδὲ γὰρ ἐν ἁμαρτόντας ἐτέρους ἄλλους 10 κολάζεσθαι. Καὶ γὰρ διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑπόνοιαν· καὶ ὁ Μωσῆς δὲ φησιν, “οὐκ ἀποθανεῖται πατὴρ ὑπὲρ “τέκνου.” Εἰ δὲ λέγοι τις, πῶς οὖν εἴρηται “ἀποδιδούς ἁμαρτίας “πατέρων ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν;” ἐκεῖνο ἂν εἵπομεν, ὅτι οὐκ ἔστι καθολικὴ ἢ ἀπόφασις, ἀλλ' ἐπὶ τινων εἴρη- 15 ται, τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐξεληθόντων· ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ τῶν γονέων γεγόνασι χεῖρους. Τὸ δὲ “ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ,” περὶ αὐτοῦ λέγει, οὐ περὶ τοῦ Πατρός. Ἐκεῖνον γὰρ ἡ δοξα ἦν φανερά. “Ὅτι γὰρ περὶ αὐτοῦ τοῦτό φησι, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς, “ἐμὲ γὰρ, φησὶ, δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός 20 “με,” τουτέστι, δεῖ με φανερῶσαι ἐμαυτὸν καὶ ποιῆσαι τὰ δυνάμενά με δεῖξαι τὰ αὐτὰ τῷ Πατρὶ ποιοῦντι, οὐ τοιαῦτα, ἀλλ' αὐτὰ, ὃ σημεῖόν ἐστι ἀπαρραλαξίας, καὶ ὅπερ οὐδὲ κατὰ μικρὸν διεστηκότων λέγεται.

4 Τὸ δὲ, “ἕως ἡμέρα ἐστὶ,” τοῦτο δηλοῖ, ἕως ὁ βίος οὗτος ἐνέ- 25 στηκεν, ἔνεστι τοῖς ἀνθρώποις πιστεύειν εἰς ἐμέ.

5 Τὸ γὰρ “ἔρχεται νύξ, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι,” περὶ τοῦ μέλλοντος λέγει καιροῦ· νύκτα δὲ αὐτὸν καλεῖ διὰ τὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἀνενέργητον. οὐδεὶς γὰρ τότε ἁμαρτίας ἐργάσασθαι δύναται, ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ἔργον. 30

Τί δήποτε ὁ Παῦλος νύκτα μὲν τὸν παρόντα βίον ἐκάλεσεν, ἡμέραν δὲ ἐκεῖνον· καὶ γὰρ φησὶν “ἡ νύξ προέκυψε, ἡ δὲ ἡμέρα “ἤγγικε;” οὐκ ἐναντιούμενος τῷ Χριστῷ. Νύκτα γὰρ τὸν παρόντα βίον καλεῖ, ἢ διὰ τὸ παραβαλεῖν αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ

ἐκείνη, ἥ διὰ τὸ ἐν σκοτῷ εἶναι τοὺς ἐν κακίᾳ διατρίβοντας καὶ ἀπιστίᾳ.

- 6 Φῶς ἑαυτὸν τοῦ κόσμου εἶπεν, ὡς φωτίζοντα τῶν πιστῶν τὰς ψυχὰς, καὶ ὅτι ἤμελλεν ἀνοῖξαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ. “Ταῦτά,” φησιν, “εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς, ποῖα ταῦτα;” ἵνα 5 φανερωθῇ ἡ δοξα τοῦ Θεοῦ, ὅτι “δεῖ με ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ “πέμψαντός με.” Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀνέμνησεν ἡμᾶς τῶν εἰρημένων ὁ Εὐαγγελιστής, ἀλλὰ δηλῶν ὅτι τὸν λόγον διὰ τῶν ἔργων ἐπιστώσατο.

ἈΜΜΑΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. “Ἐπτυσσε δὲ χαμαὶ καὶ ἐποίησε 10 “πληθὺν ἐκ τοῦ πτύσματος, καὶ ἐπέχρισε τὸν πληθὺν ἐπὶ τοὺς “ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ,” δεῖξαι βουλόμενος διὰ τοῦ πλητοῦ, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ καὶ τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ πλητοῦ πλάσας. Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ τοῦτο ποιήσας, πρόσαντες εἶδοκει εἶναι τοῖς ἀκούουσιν. Διὰ δὲ τοῦ ἔργου δεικνύμενος τοῦτο, οὐκ ἔτι λοιπὸν 15 προσίστατο· διὰ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ’ ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ τὰ ὅμματα ἐδημιούργησεν, οὐκ ἔπλασε δὲ μόνον, οὐδὲ ἀνέωξεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄρᾱν ἔχαρίσατο· ὅπερ τεκμήριόν ἐστι τοῦ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὸν ἐμφυσῆσαι τῷ Ἀδὰμ. Ἐκείνης μὲν γὰρ μὴ ἐνεργούσης, ὀφθαλμος, καὶ ἀπηρτισμένος ἦ, οὐκ ἂν ἴδοι ποτέ. 20

- 7 Οὐ κέχρηται δὲ ὕδατι, ἀλλὰ πτύσματι εἰς τὸν πληθὺν, ἐπειδὴ ἔμελλε πέμπειν αὐτὸν εἰς τὸν Σιλωάμ. Ἴν’ οὖν μὴ τῇ πηγῇ ἐπιγραφῇ τὸ θαῦμα, ἀλλὰ μάθωμεν ὅτι ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐξελθοῦσα δύναμις, αὐτὴ καὶ διέπλασε, καὶ ἀνέωξε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, διὰ τοῦτο “ἔπτυσσε χαμαί, καὶ ἐκ τοῦ πτύσματος 25 “ἐποίησε πληθύν.”

Οὐκ ἀνέβλεψε δὲ εὐθέως, ἀλλ’ ἐκέλευσε νίψασθαι, ἵνα μὴ τῆς πηγῆς εἶναι δοξῇ τὸ κατόρθωμα.

Πέμπει δὲ αὐτὸν εἰς τὸν Σιλωάμ, πρῶτον μὲν, ἵνα γινώμεν τοῦ τυφλοῦ τὴν πίστιν· εὐ γὰρ εἶπεν, εἰ ὅλος ὁ πληθὺς ἐστὶ, καὶ τὸ 30 πτύσμα τὸ παρέχον μοι τοὺς ὀφθαλμοὺς, τί μοι χρεία τοῦ Σιλωάμ, ἢ τοῦ νίψασθαι; ἀλλ’ ἐπείσθη τῷ κελεύοντι· ἔπειτα δὲ ἵνα ἐπιστομισθῇ τῶν Ἰουδαίων ἡ ἀγνωμοσύνη, εἰκὸς γὰρ ἦν ἅπαντας ὄρᾱν αὐτὸν ἀπίοντα, τὸν πληθὺν ἔχοντα ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν·

τῷ γὰρ παραδόξῳ πάντας ἂν ἐπέστρεψε πρὸς ἑαυτὸν, τοὺς τε ἰδόντας αὐτὸν, τοὺς τε ἀγνοούντας. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν εὐκκολον τυφλὸν ἀναβλέψαντα γνωρίσαι, πολλοὺς ποιεῖ πρότερον γενέσθαι μάρτυρας διὰ μακρᾶς τῆς οδοῦ, καὶ ἀκριβεῖς θεατὰς τῷ παραδόξῳ τῆς θεας, ἵνα μηκέτι ἔχωσιν ἀμφιβάλλειν. 5

7 Προστίθῃσι δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς τοῦ Σιλωᾶμ τὴν ἐρμηνείαν, “ὃ ἔστιν ἀπεσταλμένος,” δεῖξαι θέλων^a, ὅτι Σιλωᾶμ πνευματικὸς ἦν ὁ Χριστός. Καὶ γὰρ τὸ ἀθρόον τῆς τοῦ ὕδατος ἐκείνου παρουσίας, μυστήριον ἀπόρρητον ἐμφαίνει, τὸ ἀπροσδόκητον λέγω δὴ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιφανείας, καὶ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα γενόμενον. 10

Διὰ τί οἱ γείτονες αὐτοῦ καὶ οἱ λοιποὶ ἀμφέβαλλον περὶ αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ προσαιτῶν; διὰ τὸ παραδόξον τοῦ γενομένου θαύματος ἀπιστοῦντες, καὶ τοι γε τοσούτων οἰκονομηθέντων, ὥστε μὴ ἀπιστῆσαί τινα.

Οὐχ ἀπλῶς δὲ ἐπισημαίνεται ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι προσαίτης 15 ἦν, ἀλλ’ ἵνα δεῖξῃ, τὸ ἄφατον τῆς τοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπίας, ποῦ κατέβαινε, τοὺς προσαιτοῦντας μετὰ πολλῆς τῆς εὐνοίας θεραπεύων. Ἐκεῖνος δὲ μὴ αἰσχυνόμενος τὴν προτέραν πῆρῳσιν, μηδὲ φοβούμενος τὸν θυμὸν τοῦ δήμου, ἔλεγεν, “ὅτι ἐγὼ εἰμι.” Τοῦτο δὲ ἐποίει τὸν εὐεργέτην ἀνακηρύττων. 20

11 Ἄνθρωπον δὲ αὐτὸν καλεῖ, ἐπειδὴ οὐδὲν μέγα τέως ἤδει περὶ αὐτοῦ, ὅπερ δὲ ἐγίνωσκε, μετὰ ἀληθείας εἶπεν. “Ὅτι μὲν γὰρ ἐπέχρισε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, διὰ τῆς αἰσθήσεως ἐμάνθανε καὶ τῆς ἀφῆς” ὅτι δὲ πτύσματι τὸν πηλὸν ἐποίησεν, οὐκ οἶδε. “Ὅπερ δὲ καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς ἤκουσεν, ἐμαρτύρησε λέγων, ὅτι “εἶπέ μοι, 25 “ὑπάγε, νύφαι,” καὶ τὰ ἐξῆς.

12 Πόθεν δὲ αὐτοῦ ἐκέγνω τὴν φωνήν; ἀπὸ τῆς πρὸς τοὺς μαθητὰς διαλέξεως, ὅτι περὶ αὐτοῦ ἐκεῖνοι ἐρωτήσαντες, αὐτὸς ἀποκριθεὶς διελέγετο αὐτοῖς, ὡς προγέγραπται. Ἐπειδὴ δὲ θεραπεύων εὐθέως ἀνεχώρει, τοῦτο δὲ διὰ τὸ ἀκόμψαστον ἐποίει ἐρωτηθεὶς ὁ 30 ποτὲ τυφλὸς περὶ αὐτοῦ, ποῦ ἔστι, καὶ ἐνταῦθα ἀληθεύων εἶπεν, “οὐκ οἶδα.” Ἀγούσι δὲ αὐτὸν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς διὰ τὸ σφοδρότερος αὐτὸν ἐρωτηθῆναι.

^a λέγων Cod.

Ἐπισημαίνεται δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι σάββατον ἦν, ἵνα τὴν πονηρὰν αὐτῶν γνώμην ἐνδείξῃται, ὥς παράβασιν τοῦ νόμου γνωρίζονται τὴν εἰς τὸν τυφλὸν γενομένην θεραπείαν.

- 15 Τίνος ἕνεκεν ἐρωτῶντες τὸν ποτὲ τυφλὸν οὐκ εἶπον, πῶς ἀνέβλεψας; ἀλλὰ πῶς ἀνέωξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς; διδόντες αὐτῷ 5 πρόφασιν τοῦ λαβεῖν αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἐργασίᾳ· αὐτὸς δὲ ὡς προακηκοτάς συντομώτερον φθέγγεται. Οὔτε γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶπεν, οὔτε ἂ πρὸς αὐτὸν ἐλάλησεν, ἀλλ' ὅτι “ πηλὸν ἐπέθηκεν “ ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἐνψάμην, καὶ βλέπω.” Ἐν τῷ ἐπισημῆνασθαι δὲ τὸν Εὐαγγελιστὴν, ὅτι ἔλεγεν ἐκ τῶν Φαρισαίων 10 τινές, δείκνυσιν ὅτι οὐ τοῦτο λέγουσι πάντες, ἀλλὰ τινές, δηλονότι οἱ ἰταμώτεροι, “ ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἀπὸ Θεοῦ,” καὶ τὰ ἐξῆς.
- 16 “ Ἄλλοι γάρ,” φησὶν, “ ἔλεγον, πῶς δύναται ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς “ τοιαῦτα σημεῖα ποιεῖν;” Ὅθεν φανερόν ἐστιν, ὅτι ἀπὸ τῶν σημείων 15 ἀνήγοντο, ἀλλὰ περίβλεπτοι ὄντες οἱ ἄρχοντες δυσκολώτερον παρὰ τὸν πολὺν λαὸν ἐπαρρησιάζοντο· τοὺς μὲν γὰρ φιλαρχία κατεῖχε, τοὺς δὲ δειλία καὶ ἀπαρχία, διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, “ πῶς δύνασθε πιστεῦναι δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες.”
- “ Σχίσμα δὲ ἦν,” φησὶν, “ ἐν αὐτοῖς.” τοῦτο τὸ σχίσμα πρῶ- 20 τον μὲν ἤρξατο ἐν τῷ λαῷ, εἴτα ὕστερον καὶ ἐν τοῖς ἄρχουσιν. Ἄλλ' εἰ καὶ ἐσχίσθησαν, οὐδὲν ἐπεδείξαντο γενναῖον, ὡς εἶγε τέλεον ἀπεσχίσθησαν, ταχέως ἂν τὴν ἀλήθειαν ἐπέγνωσαν· ἔστι γὰρ σχισθῆναι καλῶς. Διὸ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, “ οὐκ ἦλθον βαλεῖν “ εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαιραν.” 25
- 17 Τίνες εἰσὶν οἱ εἰπόντες τῷ τυφλῷ, “ σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς;” οἱ σχισθέντες ἀπὸ τῶν εἰπόντων ὅτι οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ μᾶλλον εἰρηκότες ὅτι ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς οὐ δύναται σημεῖα τοιαῦτα ποιεῖν. Καὶ γὰρ τὸ τῆς ἀπολογίας νῦν ἀντὶ τῆς κατηγορίας τίθησι μὴ εἰπόντες, 30 ὅτι τὸ σάββατον παρέγγισεν, ἀλλ' ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς. Τοῦτο δὲ εἶπον, βουλόμενοι ἐπιστομίσαι τέως ἐκείνους δι' αὐτοῦ. Ἴνα γὰρ μὴ δοκῶσιν αὐτοὶ συνηγορεῖν τὸν λαβόντα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πείραν, εἰς μέσον ἄγουσι, καὶ ἐρωτῶσι. Διὸ καὶ αὐτὸς εὐγνωμόνως ἀποκριθεὶς εἶπεν ὅτι προφήτης ἐστί. 35

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ἐξ ἄκρας ἀσεβείας τὸ σάββατον προετίμων τῆς θείας αὐτοῦ δυνάμεως, καὶ βλασφημοῦντες ἔλεγον, ὅτι οὐκ ἔστιν οὗτος παρὰ Θεοῦ. Χριστὸς μὲν ἐν σαββάτῳ ἐνὶ δακτύλῳ χρίσας τὸν πηλὸν ἐγκαλεῖται, αὐτοὶ δὲ ὅλην χειρὶ λούοντες τὰ ζῶα καὶ ἀπάγοντες πρὸς ποτισμὸν, καὶ τὰ εἰς βόθρον ἐμπεσόντα πρόβατα ἀνασπῶντες, οὐ διαβάλλονται.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Τοσοῦτον ἰσχύει δόγμα προκατεσχηκὸς καὶ ἢ πρὸς τι διάθεσις εἰς τὸ παρελέσθαι τὴν ὀρθὴν ἐπὶ τοῖς πράγμασι δίκην, καὶ σκοτῶσαι τὸν λογισμόν. Καὶ ὅτι μὲν ἐν σαββάτῳ τὸν τυφλὸν βλέπειν ἐποίησεν, οὐ λογίζονται, ὅτι δὲ πηλὸν ἐποίησε 10 κρίνουσιν, ἐπίτηδες τοῦ Κυρίου κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἐργαζομένου τὰ ἑαυτοῦ ἔργα πολλάκις, ἵνα τῆς ὑπὸ τὰ στοιχεῖα δουλείας, ὡς ὁ Ἀπόστολός φησιν, ἐλευθερώσει τοὺς ἀνθρώπους.

18 Ἐκεῖνοι δὲ βουλόμενοι τρόποις διαφόροις τὸ θαῦμα συσκιάσαι καὶ ἀνελεῖν, διὰ τοῦτο ἐφώνησαν τοὺς γονεῖς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ 15 τὸν ἰασθέντα καταπλήξασθαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλ' ἐώρων μετὰ πάσης ἀληθείας τὸν εὐεργέτην κηρύττοντα, ἀπὸ τῶν γονέων προσεδόκησαν τιτρώσκειν τὸ θαῦμα.

19 Ἐστησαν δὲ αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον, ὅπως εἰς ἀγωνίαν αὐτοὺς ἐμβάλωσιν, ὅθεν καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος καὶ τοῦ θυμοῦ 20 προσάγουσι τὴν πεῦσιν, καὶ ταύτην δὲ μετὰ κακουργίας. Οὐ γὰρ εἶπον, οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ὑμῶν ὁ ποτὲ τυφλός, ἀλλὰ, “ὃν ὑμεῖς λέγετε, ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη,” μονονουχὶ λέγοντες, ὃν ὑμεῖς ἐποιήσατε τυφλόν, καὶ δεδώκατε πανταχοῦ τὸν λόγον. πρὸς οὓς εὐκαιρον εἰπεῖν, ὃ μιαιοὶ καὶ παμμίαροι, καὶ τίς ἂν ἔλοιτο 25 πατήρ τοιαῦτα καταψεύδестhai παιδός;

Δύο δὲ τούτοις εἰς ἄρνησιν αὐτοὺς ἐπάγειν ἐπιχειροῦσι, τότε εἰπεῖν, “ὃν ὑμεῖς λέγετε,” καὶ τὸ εἰπεῖν, “πῶς οὖν ἄρτι “ βλέπει;”

21 Τριῶν ἐρωτήσεων πρὸς τοὺς γονεῖς τοῦ ποτὲ τυφλοῦ γενομένων, 30 εἰ υἱὸς αὐτῶν ἦν, εἰ τυφλὸς ἦν, καὶ πῶς ἀνέβλεψε, τὰς δύο μόνας ὁμολογοῦσι, τὴν δὲ τρίτην οὐ προστιθέασιν, καὶ τοῦτο δὲ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας γέγονεν, ὥστε μηδὲνα ἄλλον, ἀλλὰ τὸν τεθαραπευμένον, τὸν καὶ ἀξιόπιστον ὄντα ταῦτα ὁμολογῆσαι, καθὼς καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ φασιν, “αὐτὸν ἐρωτήσατε, ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸς περὶ αὐτοῦ 35

“ λαλήσει.” οὐδὲ γάρ ἐστιν, φησὶν, παιδίον, οὐδὲ ἀτελής, ἀλλ’ ἱκανός ἐστιν ἑαυτῷ μαρτυρῆσαι. Λέγει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ὁ Εὐαγγελιστής, δι’ ἣν ταῦτα εἶπον οἱ γονεῖς αὐτοῦ, “ ὅτι ἐφο-
 “ βούντο,” φησὶ, καὶ τὰ ἐξῆς.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Οὐχ εὐρόντες ἦν ἐβούλοντο ἄρνησιν παρὰ τοῦ 5
 τεθεραπευμένου, παρὰ τῶν γονέων ταύτην ζητοῦσιν, ἐλπίζουσί τε
 αὐτοὺς θορυβηθέντας συνεργούς ἔσεσθαι αὐτοῖς ἀρνησασμένους, ὅτι
 ὁ γεγεννημένος τυφλὸς οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ νυνὶ βλέπων. Φησὶ δὲ
 αὐτοὺς ὁ Εὐαγγελιστής μηδὲ πιστεύειν. Οὐ γὰρ εἰσοικίζεται
 πίστις εἰς ἐριστικὴν ψυχὴν, καὶ εἰς Θεοῦ δύναμιν παραταττο- 10
 μένην.

- 24 “ Ἐφώνησαν οὖν αὐτὸν ἐκ δευτέρου,” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο ἔστιν,
 ὡμολόγησον ὅτι οὗτος οὐδὲν εἰργάσατο. ὅτι δὲ λέγουσιν, ὅτι
 “ ἡμεῖς οἶδαμεν ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς ἔστι,” πῶς
 οὐκ ἠλεγξαν αὐτὸν, ὅτε ἔλεγε, “ τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ 15
 “ ἁμαρτίας;” ὅπερ δὲ εἶπεν ὁ ποτὲ τυφλός, “ εἰ ἁμαρτωλός
 “ ἐστιν, οὐκ οἶδα,” τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐδὲν φησὶν, ὑπὲρ τούτου
 νῦν ἀποφαίνομαι· ἐκεῖνο μέντοι οἶδα σαφῶς, ὅτι ἁμαρτωλὸς ὦν,
 οὐκ ἂν τοιαῦτα σημεῖα ἐποίησεν. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνοι συγκαλύψαι
 τὸ γεγονός θαῦμα οὐκ ἴσχυσαν, πάλιν τὸν τρόπον τῆς θεραπείας 20
 περιεργάζονται λέγοντες, “ τί ἐποίησέ σοι; πῶς ἤνοιξέ σου τοὺς
 “ ὀφθαλμούς;” διὸ καὶ αὐτὸς οὐκ ἔτι λοιπὸν ὑφειμένως διαλέγεται,
 ἀλλ’ ἐπεμβαίνει αὐτὸς καὶ φησιν, “ εἶπον οὖν ὑμῖν ἅπαξ, καὶ οὐκ
 “ ἤκούσατε, τί πάλιν θέλετε ἀκούειν;” ἰδοὺ πῶς ἡ ἀλήθεια δίδωσι
 παρρησιάζεσθαι ἀνδρὶ ἐπαίτη πρὸς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους 25
 τοὺς τὸ ψεῦδος προτιμῶντας. Ὁ γὰρ λέγει, τοιοῦτός ἐστιν,
 ἐπειδὴ οὐ προσέχετε τοῖς λεγομένοις, οὐκέτι ἐρῶ, οὐδὲ ἀποκρι-
 νοῦμαι συνεχῶς ὑμῖν ἐνοχλοῦσιν εἰκῇ, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν
 βουλομένοις ἀκοῦσαι, ἀλλ’ ὑπὲρ τοῦ τοῖς λεγομένοις ἐπιθέσθαι.
 ὅθεν καὶ σφοδρωτέως καθάψασθαι αὐτοῖς βουλόμενος, ὅπερ ἦδει 30
 πλῆττων αὐτοὺς, τοῦτό φησι, “ μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε μαθηταὶ
 “ αὐτοῦ γενέσθαι;” κωμῶδῶν ἡρέμα καὶ διαπαίξων αὐτοὺς, ὅπερ
 ἦν ψυχῆς πεπαρρησιασμένης, καὶ ὑπερορώσης αὐτῶν τῆς μανίας.
 Τὸ δὲ εἰπεῖν, “ μὴ καὶ ὑμεῖς,” δεικνύντος ἐστὶν ἑαυτὸν μαθητὴν
 ὄντα αὐτοῦ. ἐκεῖνοι δὲ λοιδοροῦντες αὐτὸν εἶπον, “ σὺ μαθητὴς εἶ 35

- “ ἐκείνου, ἡμεῖς δὲ τοῦ Μωσέως ἐσμὲν μαθηταί.” Φαίνονται δὲ καὶ ἐν τούτῳ ψευδόμενοι. Εἰ γὰρ ὑπῆρχον τοῦ Μωσέως, καὶ τοῦ Χριστοῦ ἂν ἐγένοντο, καθὼς αὐτὸς ἔλεγεν αὐτοῖς, “ εἰ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί.” Οὐκ εἶπαν δὲ ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν, ἀλλ’ ὅτι “ ἡμεῖς οἶδαμεν, ὅτι Μωϋσῇ λελάληκεν ὁ Θεός,” καὶ τὰ ἐξῆς, τῶν προγόνων πάντως ἀπαγγειλάντων· καὶ μὴν ἀξιοπιστότερος ἦν, ὁ διὰ τῶν σημείων ἑαυτὸν πιστούμενος, ὅτι τε ἀπὸ Θεοῦ ἦκει, καὶ ὅτι τὰ ἄνω φθέγγεται. Διὸ καὶ ἀρμοδίως ἀνταποκρίνεται αὐτοῖς ὁ ποτὲ τυφλὸς, λέγων, “ ἐν τούτῳ γὰρ τὸ θαυμαστόν ἐστιν, ὅτι ὑμεῖς οὐκ οἴδατε πόθεν ἐστὶ,” 10 καὶ τὰ ἐξῆς, μονονουχὶ λέγων, ὅτι ἄνθρωπος οὐ τῶν ἐπισήμων παρ’ ὑμῖν ὢν, οὐδὲ τῶν δεδοξασμένων τοιαῦτα δύναται, ὥς εἶναι δῆλον πάντοθεν, ὅτι Θεὸς ἐστίν, οὐδὲ μιᾶς ἀνθρωπίνης βοηθείας δεόμενος· καὶ ἐπειδὴ προλαβόντες εἶπόν τινες ἐξ αὐτῶν, “ πῶς δύναται ἄνθρωπος ἀμαρτωλὸς σημεῖα τοιαῦτα ποιεῖν;” λοιπὸν καὶ τὴν 15 ἐκείνων παραλαμβάνει κρίσιν, τῶν οἰκείων αὐτοῦς ὑπομιμνήσκων ῥημάτων. Φησὶ γὰρ, “ οἶδαμεν ὅτι ἀμαρτωλὸν ὁ Θεὸς οὐκ ἀκούει,” ἀλλ’ εἰδὼς ὅτι οὐκ ἔστιν ἀμαρτωλὸς, οὐ μόνον τῶν ἀμαρτημάτων αὐτὸν ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ δείκνυσι, καὶ τὰ ἐκείνου πάντα πράττοντα ἐν τῷ εἰπεῖν, “ ἀλλ’ ἐάν τις 20 “ θεοσεβῇ ἢ, καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ.” Διὰ τί πάλιν τοῦ σημείου μέμνηται λέγων, “ ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἦνοιξέ “ τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου;” ἀπὸ πολλῆς εὐγνωμοσύνης τε καὶ συνέσεως· καὶ ἐπειδὴ ἐγίγνωσκεν αὐτοὺς συσκηῖσαι τοῦτο βουλομένους, αὐτὸς μᾶλλον τὴν εὐεργεσίαν ἀνεκήρυττεν. 25
- 33 “ Εἰ μὴ γὰρ ἦν,” φησὶν, “ αὗτος παρὰ Θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο “ ποιεῖν οὐδέν.” Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, εἰ ὠμολόγηται, φησὶν, ὅτι ἀμαρτωλὸν οὐκ ἀκούει ὁ Θεός, αὗτος δὲ θαῦμα ἐποίησε, καὶ θαῦμα τοιοῦτον, οἷον ἄνθρωπος οὐδέποτε ἐποίησε, εὐδηλον ὅτι μεῖζων ἐστὶ ἢ κατὰ ἄνθρωπον. 30
- 34 “ Ἔως μὲν οὖν προσεδόκων αὐτὸν ἀρνεῖσθαι, ἀξιοπίστον ἐνόμιζον εἶναι. Οὐ γὰρ αὐτὸν καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον ἐκάλεσαν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐφθέγγετο, οὐδὲν αἰδεσθεῖς, τότε αὐτὸν καταδικάζουσιν, ὅτε μάλιστα ἐχρὴν θαυμάσαι, λέγοντες, “ ἐν ἀμαρτίαις σὺ ἐγενήθης ἔλως, καὶ σὺ διδάσκεις 35

“ ἡμᾶς ;” τοῦτο δὲ εἶπον, τὴν τύφλωσιν αὐτοῦ ὀνειδίζοντες ἀφειδῶς, ὥσανεῖ ἔλεγον, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐν ἁμαρτίαις εἰ σὺ, παραδηλοῦντες ὅτι διὰ τοῦτο γέγονε τυφλὸς, ὅπερ λόγον οὐκ εἶχε. Διὸ καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ὡς κήρυκα τῆς ἀληθείας γενόμενον. Ὅθεν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐμφαίνει, ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἦλθεν 5 ὁ Ἰησοῦς, ὥστε αὐτῷ συντυχεῖν· καὶ καθάπερ τις ἀγνοήτης ἀβλήτην καμόντα πολλὰ καὶ στεφανωθέντα δέχεται αὐτὸν, καὶ φησι, “ σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ;” Τίνος δὲ ἕνεκεν μετὰ τοσαύτην ἀντίρρησην τὴν πρὸς Ἰουδαίους μετὰ τοσαῦτα ῥήματα ἐρωτᾷ εἰ πιστεύει ; οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλὰ βουλόμενος ἑαυτὸν αὐτῷ 10 γνωρίσαι, καὶ δεικνὺς ὅτι πολλοῦ τιμᾶται τὴν αὐτοῦ πίστιν· καὶ ἐπειδὴ οὐδέπω αὐτὸν ᾔδει αὐτὸν, τυφλὸς ὢν· καὶ μετὰ τὴν ἴασιν δὲ ὑπὸ τῶν κυνῶν ἐκείνων περιελκόμενος, πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐλθεῖν οὐκ ἠδυνήθη. Διὰ τοῦτό φησιν ἐκεῖνος, “ καὶ τίς ἐστι, Κύριε, “ ἵνα πιστεύσω αὐτῷ ;”

15

36 Τὸ δὲ “ τίς ἐστι,” ποθοῦσης καὶ σφοδρὰ ἐπιζητούσης ψυχῆς ῥῆμα τυγχάνει. Διὸ καὶ αὐτὸς μέσως πῶς καὶ ὑπεσταλμένος· οὐ γὰρ εἶπεν, ἐγὼ εἰμι, ἀλλὰ “ καὶ ἑώρακας αὐτὸν,” φησί, “ καὶ ὁ “ λαλῶν μετὰ σοῦ ἐκεῖνός ἐστιν.” Ὅθεν καὶ ἐκεῖνος οὐ μόνον ῥήματι ἔφη, ὅτι “ πιστεύω, Κύριε,” ἀλλὰ καὶ προσεκίνησεν αὐ- 20 τῷ, προσθεὶς καὶ τὸ ἔργον· διὰ τούτου τὴν πολλὴν εὐγνωμοσύνην δεικνὺς, ὅπερ ὀλίγοι τῶν τεθεραπευμένων ἐποίησαν, οἷον οἱ λεπροὶ, καὶ εἴ τις ἄλλος, ἐν τούτῳ τὴν θείαν αὐτοῦ κηρύττοντες δύναμιν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Ἀφρονες οἱ Ἰουδαῖοι τὸν μὲν Θεὸν δοξάζεσθαι παρακελευόμενοι διὰ τὸ θαῦμα, τὸν δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον ποιή- 25 σαντα κατακρίναντες.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Δύο, φησὶν, ἔχω σημεῖα, καὶ μάλα σαφῆ, τοῦ αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, οὔτε γὰρ οἶδατε πόθεν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἡνοιξέ μου τοὺς ὀφθαλμούς. Αὐτὸς οὖν ἄρα οὗτος σαφῶς ὁ διὰ νόμου προβεβώμενος, καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν μαρτυρούμενος. 30

ὨΡΙΓΕΝΟΤΣ. Οὐκ ἂν τηλικούτον δόγμα εἰ ἦν ἀληθές, τὸ μὴ ἀκούεσθαι τὸν ἁμαρτωλὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, σεσιώπητο, ἀλλ’ εἴρητο ἂν ὑπὸ τίνος ἀξίου πιστεῦεσθαι, φέρε εἰπεῖν ἥτοι τοῦ θεραπεύοντος, ἢ τινὸς τῶν προφητῶν. πῶς δὲ, εἰ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἤκουεν ὁ Θεός, ἐδιδάσκοντο οἱ ἁμαρτωλοὶ λέγειν, “ ἄφες ἡμῖν τὰ παρα- 35

“ πτώματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν ;”
 Τίνων οὖν ἀκούει ὁ Θεός ; τῶν νεύοντων ἐπὶ μετάνοιαν, εἰ καὶ μὴ
 πω ἐπαύσαντο τοῦ εἶναι ἁμαρτωλοί. εἰ μὴ ἤκουσεν ὁ Θεὸς ἁμαρ-
 τωλῶν, οὐκ ἂν μετὰ τελανῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἦσθιεν
 καὶ ἔπινεν, ἀλλὰ μὴ ἀπακουομένων τῶν διὰ τὸ κακῶς ἔχειν χρη- 5
 ζόντων ἱατρῶν, οὐκ ἐθεράπευεν αὐτούς. Διόπερ ὡς ἂν οὔσης τῆς
 εὐχῆς τῶν ἡμαρτημένων μὲν, οὐ πάντως δὲ ἀπιστούντων ἔτι λέγεται
 τὸ “ ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃ, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται ;”

Ἀμηνιότ. Οὐχ ὡς προσωπολήπτης ὁ Θεός, μὴ γένοιτο, ἀλλ’
 ὡς δίκαιος, καὶ δικαίῳ ἐραστῆς διὰ τῶν ἀγίων ἐνεργεῖ τὰ παρά- 10
 δοξα, οὐ μὴν διὰ τῶν ἁμαρτανόντων. Διδάσκει ὅτι ὁ πιστεύων
 εἰς αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν, οὐχ ὡς εἰς ἄνθρωπον ἓνα τῶν καθ’ ἡμᾶς
 πιστεύει, ἀλλ’ ὡς εἰς Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα. Πλήρες γὰρ οὕτω
 τὸ ἐπὶ Χριστῷ μυστήριον.

Κερίλλοτ. Προνοητικώτατα ὁ Κύριος, τίς ἐστὶν ὁ Τίς τοῦ 15
 Θεοῦ διερωτώμενος, οὐκ εἶπεν, ἥ γὰρ δὴ τινες ὡς εἰκὸς ἀσυνέτως
 ὑπολαβεῖν ὅτι μόνος ὁ Λόγος ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρός πεφηνώς, διὰ
 τούτου κατεσημαίνετο, αὐτὸ δὲ τὸ δοκοῦν ἀμφιβάλλεσθαι παρά-
 τισιν ἑαυτὸν ἐπιδείξας, διὰ τοῦ εἰπεῖν, “ καὶ ἑώρακας αὐτὸν,” καὶ
 τὸν ἐνοικούντα τῇ σαρκὶ καὶ παραδεικνύει Λόγον, διὰ τοῦ πάλιν 20
 ἐπενεγκεῖν “ καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ ἐκεῖνός ἐστιν.” Ὁρᾷς οὖν
 ὅσην ὁ Λόγος ἔχει τὴν ἔνωσιν. Οὐ γὰρ τέθεικε διαφορὰν, ἀλλ’
 ἑαυτὸν εἶναι φησι, καὶ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ὑποκίπτοντα,
 καὶ τὸν ἐκ τῆς Γαλιλαίας γινωσκόμενον. ἀπαίδευτον οὖν ἄρα καὶ
 δυσσεβὲς κομιδῇ τὸ λεγεῖν ἀπερὶσκέπτως τινὰς, ὁ ἄνθρωπος τοῦ 25
 Χριστοῦ. Θεὸς γὰρ ὦν γέγονεν ἄνθρωπος, ἀδιαίρετον ὅσον εἰς τὸ
 εἶναι Θεὸς καὶ Τίς, καὶ μετὰ σαρκός· τελειοτάτῃ γὰρ ἐν τούτοις
 ἡ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὁμολογία καὶ γνώσις. ὅθεν αὐτῷ παρα-
 χρῆμα καὶ ὡς Θεῷ προσεκίνησεν ὁ πάλας τυφλός.

39 Τὸ δὲ “ εἰς κρίμα ἐγὼ ἦλθον εἰς τὸν κόσμον,” εἰς μείζονα κό- 30
 λασιν σημαίνει. Δύο δὲ ἐνταῦθα ἀναβλέπεις, λέγει, καὶ δύο
 τυφλότητας, τὴν τε αἰσθητὴν, τὴν τε νοητὴν· ὅθεν πρὸς τὰ αἰσθη-
 τὰ μόνα κεκνηότες οἱ Φαρισαῖοι, λέγουσιν αὐτῷ, “ μὴ καὶ ἡμεῖς
 “ τυφλοί ἐσμεν ;” Ταύτην καὶ μόνην ἐπαισχυνόμενοι τὴν αἰσθητὴν
 πῆρωςιν, αὐτὸς δὲ δεῖξαι αὐτοῖς βουλόμενος ὅτι βέλτιον τυφλοὺς 35

εἶναι ἢ βλέποντας ἀπιστεῖν, φησὶν, “ εἰ τυφλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν
 “ εἶχετε ἁμαρτίαν,” περικόπτων καὶ ἐνταῦθα τὰ ἀνθρώπινα φρο-
 νήματα, καὶ εἰς ἔννοιαν ἄγων μεγάλην καὶ θαυμαστήν. “Οτι γὰρ
 λέγετε, φησὶν, ὅτι βλέπετε, αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν μένουσι, διότι οὐ
 βλέπετε τοῖς νοητοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς τὸ πιστεῦσαί μοι. 5

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΑΣ. “Ὡςπερ ἀνωτέρω τοῦ Κυρίου περὶ
 ἐλευθερίας αὐτοῖς διαλεγομένου, τοῖς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, ἐκεῖ-
 νοὶ φασι, “ σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν
 “ ποτε,” περὶ σωματικῆς διαλεγόμενοι δουλείας, οὕτω κἀνταῦθα
 πῆρωςιν αὐτοῖς τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ψυχὴν θνειδίζοντος, ἐκεῖνοι 10
 περὶ τῶν τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν, ὡς βλέπόντων διελέγοντο.
 διόπερ ὁ Κύριος ἀπὸ τούτου τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῖς ἐπιτείνας, ἐφ’
 ὅπερ ἐκεῖνοι καυχᾶσθαι ἐδόκουν. Τί γὰρ, φησὶ, φατέ, ὅτι βλέ-
 πετε; κρεῖττον ἦν ὑμᾶς πηροὺς εἶναι τὰς ὄψεις, ἐγένετο γὰρ ἂν τις
 ὑμῶν ἐντεῦθεν συγγνώμη ἀπιστοῦσι· νυνὶ δὲ ἐπειδὴπερ ὁρᾷν δοκεῖτε, 15
 καὶ αὐταῖς ὄψεσι τὸν ποτὲ τυφλὸν νῦν βλέποντα θασάμενοι, ἀπι-
 στεῖτε τοῖς γείτοσιν, οὐδεμίαν ἔχειν ἀπολογίαν δυνάμενοι, ὁμολογη-
 μένην δέχεσθε τῆς ἀπιστίας τὴν κατάκρισιν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Εἰ τυφλοὶ ἦτε, ἀνάγκη ἀποβαλόν-
 τας ὄψεις, οὐκ ἂν εἶχετε ἁμαρτίαν· οὐδεὶς γὰρ ἐκὼν ὑπομένει 20
 πάθος. Ἐπειδὴ δὲ νομίζοντες σωματικῶς ὁρᾷν, τυφλοὺς διὰ τῆς
 ἀπιστίας αὐτοὺς ἀπειργάσασθε, διὰ τοῦτο ἡ ἁμαρτία ὑμῶν ἀνεξά-
 λειπτος μένει.

1 Τί σημαίνων ἔλεγε, “ ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, κλέ-
 “ πτης ἐστὶ,” καὶ τὰ ἐξῆς; τοὺς πρὸ αὐτοῦ πλάνους καὶ τοὺς 25
 μετ’ αὐτὸν αἰνιττόμενος, τὸν τε Ἀντίχριστον καὶ τοὺς ψευδοχρί-
 στους, τὸν τε Θεοδᾶν καὶ τὸν Ἰούδαν, καὶ εἴ τινας ἕτεροι γεγονόασι
 τοιοῦτοι. Θύραν δὲ τὰς γραφὰς ἐκάλεσεν· αὗται γὰρ ἡμᾶς προσ-
 ἄγουσι τῷ Θεῷ, καὶ τὴν θεογνωσίαν ἀνοίγουσιν, αὗται πρόβατα
 ποιῶσιν^h, αὗται φυλάττουσι, καὶ οὐκ ἀφιάσι τοὺς λύκους εἰσελ- 30
 θεῖν. Καθάπερ γὰρ τις θύρα ἀσφαλῆς οὕτως ἀποκλείει τοῖς
 αἰρετικοῖς τὴν εἴσοδον, ἐν ἀσφαλείᾳ ποιῶσα ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐῴσα
 πλανᾶσθαι. Διὰ ταύτης καὶ τοὺς οὐ ποιμένας γινώσκουμεν. Ὁ
 γὰρ μὴ ταῖς γραφαῖς χρώμενος, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἄλλοθεν, οὗτος

^h Leg. ποιμαίνουσιν.

κλέπτης ἐστί. Διὰ τούτου δὲ καὶ τοὺς γραμματεῖς ἠνίκατο, ὅτι ἐδίδασκον ἐντάλματα διδασκαλίας ἀνθρώπων, καὶ τὸν νόμον παρέβαινον. Καλῶς δὲ εἶπεν, “ἀναβαίνων,” ὅπερ ἐστὶ κλέπτου, θριγγὸν ὑπερπηδῆσαι βουλομένου. Ἐπιμένων δὲ τῇ μεταφορᾷ, ὥστε ἐμφαντικώτερον ποιῆσαι τὸν λόγον φησὶν, “ὁ δὲ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, οὗτός ἐστιν ὁ ποιμὴν τῶν προβάτων,” καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐδὲν δὲ κωλύει θυρωρὸν ἐνταῦθα νοεῖν Μωϋσεά. Ἐκεῖνος γὰρ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ ὁ ἐμπιστευθεὶς ἦν. Εἰ δὲ προιδὼν θύραν ἑαυτὸν ὁ Χριστὸς εἶναι λέγοι, οὐ χρὴ θορυβεῖσθαι, καὶ γὰρ καὶ ποιμένα ἑαυτὸν λέγει καὶ πρόβατον, καὶ διαφόρως τὰς οἰκονομίας ἀνακηρύττει τὰς ἑαυτοῦ.

- 4 Τίνος ἕνεκεν ἐπὶ τῶν προβάτων τούτων ὅπισθεν αὐτῷ ἀκολουθούτων τῶν ποιμένων ἐπὶ τῶν νοητῶν φησὶν ἔμπροσθεν αὐτῶν πορεύεσθαι τὸν ποιμένα; δεῖξαι θέλων ὅτι πάντας ὁδηγῶν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπεναντίας ἐκείνοις ποιεῖ ὥσπερ οὖν καὶ ὅτε τὰ πρόβατα ἔπεμπε, οὐκ ἔξω τῶν λύκων, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν λύκων ἔπεμπε. Πολὺ γὰρ αὕτη παραδοξότερα ἢ ποιμαντικὴ τῆς παρ' ἡμῖν. Ἐξάγει δὲ αὐτὰ ἐκ μέσου, δηλονότι τῶν ἀπίστων, ὥσπερ καὶ τὸν τυφλὸν ἐξήγαγε καλέσας ἐκ μέσου τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων, καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ τῆς φωνῆς, καὶ ἐκέγνω.

- 5 Τὸ δὲ εἰπεῖν, “ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσι,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἐδήλωσεν ὅτι οἱ βεβαίως εἰς αὐτὸν πιστεύοντες, τοῖς μετὰ ταῦτα μέλλουσιν ἀπατᾶν ψευδοχρίστοις οὐ μὴ πείσθῳσι.

ΘΕΩΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΔΣ. Θυρωρὸν λέγει τὸν παράκλητον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ διὰ τῶν προφητῶν τὴν εἴσοδον αὐτοῦ κηρύξαν τοῖς τε λοιποῖς ἅπασι διὰ τὰ προδηλωθέντα σημεῖα ἀποκλείσαντα τὴν θύραν, καὶ μόνῃν τῷ κόσμῳ ταύτῃ ἀνοίξαντα, τῷ καὶ διὰ τεραστίων τὰ καθ' ἑαυτὸν πιστωσαμένῳ.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Κλέπτης ἐστὶν ὁ ἐκ βίας τὴν μὴ δοθεῖσαν αὐτῷ τιμὴν ὑφαρπάζων, ἣν οὐ δύναται λαβεῖν, εἰ μὴ ὁ εἰς Χριστὸν πιστεύων, ἥτοι κλέπτης ἐστὶν ὁ μὴ τῇ νενομισμένῃ ἀπὸ τῶν γραφῶν χρώμενος διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ δι' ἑτέρας μὴ νενομισμένης ἐρχόμενος. διὸ καὶ εἶπε τὸ “ἀλλαχόθεν,” ἵνα καὶ τοὺς γραμματεῖς σημαίνῃ τοὺς διδάσκοντας τὰ ἐντάλματα τῶν ἀνθρώπων καὶ παραβαίνοντας τὸν νόμον. Ὅταν ἀκούσωσιν οἱ πιστοὶ

παρὰ τῶν ὀρθῶν διδασκάλων τὰ θεῖα διδάγματα τῶν γραφῶν, ὥσπερ τινὰ τροφήν δέχονται, ὅσοι δὲ πλᾶνον καλοῦσι τὸν Χριστὸν, τῆς τῶν προβάτων ἐκβέβληνται τάξεως.

- 7 Διὰ τί δὲ αὐτοῖς ἀσαφῶς ἐλάλει; οὐ γὰρ φησὶν ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι ταύτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς, προσεκτικωτέρους 5 αὐτοὺς ποιῆσαι βουλόμενος. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο κατεσκεύασε, λύει λοιπὸν τὴν ἀσάφειαν, λέγων “ ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων, “ πάντες ὅσοι ἤλθον πρὸ ἐμοῦ, κλέπται εἰσὶ καὶ λησταί,” καὶ τὰ ἐξῆς· οὐ περὶ τῶν προφητῶν ἐνταῦθα λέγει, καθὼς οἱ αἰρετικοί φασιν, ἐκείνων γὰρ ἤκουσαν, καὶ δι’ ἐκείνων ἐπίστευσαν, ὅσοι ἐπί- 10 στευσαν τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ περὶ Θεοῦ καὶ Ἰουδα λέγει καὶ τῶν ἄλλων στασιαστῶν. Ἄλλως δὲ καὶ τὸ “ οὐκ ἤκουσαν τὰ πρό- “ βατα” ἐπαινῶν εἶπεν, οὐδαμῷ δὲ φαίνεται ἐπαινῶν τοὺς παρα- κούσαντας προφητῶν, ἀλλὰ καὶ τουναντίον κακίζων καὶ διαβάλλων σφοδρῶς, ὅθεν δηλονότι τοῦτο οὐ περὶ ἐκείνων φησί· τὸ δὲ “ δι’ 15 “ ἐμοῦ ἂν τις εἰσέλθῃ” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἐν ἀσφα- λείᾳ ἔσται καὶ ἀδεία, νομὴν δὲ ἡ τροφήν ἐνταῦθα λέγει, ἡ ἐξου- σίαν καὶ κυριότητα, τουτέστιν, ἔνδον μένει, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἐξωθήσεται. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τῷ Θεοῦ καὶ τῷ Ἰουδα καὶ τοῖς 20 λοιποῖς στασιασταῖς πεισθέντες ἐσφάγησαν, καὶ ἀπώλοντο, διὰ τοῦτο ἐπήγαγε λέγων “ ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ “ καὶ θύσῃ” καὶ τὰ ἐξῆς, ἐκείνους καὶ τοὺς ὁμοίους αὐτῶν κλέπτας καλῶν “ ἐγὼ δὲ ἤλθον, φησὶν, “ ἵνα ζωὴν ἔχωσι καὶ περισσὸν “ ἔχωσι.” Τί δαὶ ζωῆς περισσόν; ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. εἴτα λοιπὸν ἀπάρχεται καὶ περὶ τοῦ πάθους διαλέγεσθαι, καί 25 11 φησιν, “ ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν “ αὐτοῦ τίθησιν” καὶ τὰ ἐξῆς, δεικνύς καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι οὐκ ἄκων, ἀλλ’ ἐκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται. ποιεῖται δὲ καὶ τοῦ μισθωτοῦ τὴν διαφορὰν, λέγων, “ ὅτι θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον, καὶ ἀφήσι “ τὰ πρόβατα, καὶ φεύγει” καὶ τὰ ἐξῆς. “Ὅπερ οἱ προειρημένους 30 Θεοῦ καὶ Ἰουδας καὶ οἱ κατ’ αὐτοὺς πεποιήκασιν· αὐτὸς γὰρ τουναντίον. Ἡνῖκα γὰρ συνελήφθη, φησί, “ ἀφετε τούτους ὑπά- γειν, ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος, ὅτι οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο.” Ἔστι δὲ ἐνταῦθα καὶ νοητὸν λύκον ὑποπτεῦσαι, οὐ λύκος δὲ ἐστὶ μόνον οὗτος, ἀλλὰ καὶ λέων. “Ὁ γὰρ ἐχθρὸς ὑμῶν διάβολος, φησὶν, 35

“ὡς λέων περιέρχεται ὠρούμενος,” οὗτος καὶ ὄφεις καὶ δράκων καὶ σκορπίος ἐστί. “Πατεῖτε γάρ,” φησὶν, “ἐπάνω ὄφειν καὶ “σκορπίων.” εἰπὼν δὲ, “ὅτι γινώσκω τὰ ἐμὰ,” καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἐν τούτῳ διαφορὰν τοῦ μισθωτοῦ τοῦ πρὸς τὸν ποιμένα, ἔδειξεν. Ὁ μὲν γὰρ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν πανταχοῦ σκοπεῖ, τῶν 5 προβάτων ἀμελῶν, οὗτος δὲ πανταχοῦ τὴν τῶν προβάτων ζητεῖ, παρατρέχων τὴν ἑαυτοῦ.

- 15 Ἐπειδὴ πολλαχοῦ τίθησιν ἑαυτὸν ἐν τάξει τῶν πολλῶν, ἵνα μή τις νομίσῃ, ὅτι ὡς ἄνθρωπος οὕτως ἐγίνωσκεν, ἐπήγαγε λέγων, “καθὼς γινώσκει με ὁ Πατὴρ, καὶ γὰρ γινώσκω τὸν Πατέρα.” 10 Οὕτως ἐπίσταμαι, φησὶν, αὐτὸν ἀκριβῶς, ὡς αὐτὸς ἐμέ. συνεχῶς δὲ λέγει, “τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων,” δηλῶν ὅτι οὐκ ἔστι πλάνος. Τὸ μὲν γὰρ λέγειν, ὅτι φῶς εἰμι καὶ ζωὴ, ἐδόκει εἶναι τύφου παρὰ τοῖς ἀνόητοις· τί δὲ λέγει, ὅτι ἀποθανεῖν βούλομαι; οὐδεμίαν βασκανίαν εἶχεν, οὐδὲ φθόνον, ἀλλὰ καὶ 15 πολλὴν ἐδείκνυ τὸ ῥῆμα κηδεμονίαν, εἴ γε ὑπὲρ τῶν λιθαζόντων ἐβούλετο ἑαυτὸν ἐπιδουῖναι. εἰπὼν δὲ “ὅτι καὶ ἄλλα πρόβατα “ἔχω,” περὶ τῶν ἐθνῶν λέγει. τὸ δὲ εἰπεῖν, “ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς

- 16 αὐτῆς ταύτης,” τὴν διαφορὰν τοῦ τόπου μόνον ἐμφαίνει. Δημοῖ δὲ τὸ “κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν,” καὶ τὰ ἐξῆς, ὅτι ἐσκορπισμένα 20 ὑπῆρχον, ποιμένα μὴ ἔχοντα, καὶ ὅτι γενήσεται μία ποίμνη, εἰς ποίμνην, ἀμφοτέρωθεν συνάπτεσθαι μέλλοντα, τὸ δὲ “δεῖ” τοῦτο οὐκ ἀνάγκης ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ πάντως ἐπομένου δηλωτικόν. Ἐπειδὴ δὲ ἀλλότριον αὐτὸν ἔλεγον τοῦ Πατρὸς οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι, φησὶ, “διὰ τοῦτό με ἀγαπᾷ ὁ Πατὴρ, ὅτι ἐγὼ τὴν ψυχὴν μου τίθημι, 25 “ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν.” Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, τοῦτο γοῦν ἔπειθέ με ἀγαπᾶν ὑμᾶς, τὸ οὕτως ὑμᾶς ἀγαπᾶσθαι παρ’ αὐτοῦ, ἔπει ὑπὲρ ὑμῶν ἀποθνήσκω.

- 17 Τί τοῦ ῥήματος τούτου ταπεινότερον γένοιτ’ ἂν; ὅτι ὁ δημιουργὸς τῶν ἀπάντων ἔλεγεν, “ἐγὼ τὴν ψυχὴν μου τίθημι,” καὶ ὅτι 30 δι’ ἡμᾶς ὁ δεσπότης ἀγαπᾶσθαι μέλλει, ἐπειδὴ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθνήσκει. Τί γὰρ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον οὐκ ἠγαπᾶτο, ἀλλὰ νῦν τῆς ἀγάπης ἤρξατο ὁ Πατὴρ, καὶ ἡμεῖς τῆς ἀγάπης γεγόναμεν αὐτῷ αἵτιοι; οὐδαμῶς, ἀλλὰ τοῦτο εἶπεν ἐνδεικνύμενος τὴν πολλὴν αὐτοῦ συγκατάβασιν· διὰ δὲ τοῦ πολλάκις βούλεσθαι αὐτὸν 35

ἀνελεῖν τοὺς Ἰουδαίους, διὰ τοῦτό φησιν, “ οὐδεὶς αἶρει αὐτὴν ἀπ’
 “ ἐμοῦ,” καὶ τὰ ἐξῆς, τουτέστιν, ὅτι μὴ βουλομένου ἐμοῦ ἀνόνη-
 τος ὑμῖν ἐστὶν ἡ σπουδὴ· εἰ δὲ καὶ ἕκαστος ἐξουσίαν ἔχει θεῖναι
 τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἐκάστῳ γὰρ βουλομένῳ δυνατόν ἐαυτὸν ἀνελεῖν,
 ἀλλ’ οὐ περὶ τοῦ τοιούτου τρόπου εἶπεν αὐτὸς, ἀλλ’ ὅτι μηδὲνα ἂν 5
 δυνηθῆναι, ἄκοντός μου, τοῦτο ποιῆσαι εἰς ἐμὲ, ὅπερ ἐπ’ ἀνθρώπων
 οὐκ ἔνι. Καὶ γὰρ καὶ ἀκόντων ἡμῶν ἀναιρούμεθα ὑπὸ ἄλλων·
 διὸ καὶ τοῦτο πάλιν ἀληθές ἐστιν, ὅτι ἡνίκα ἂν βουληθῇ λαβεῖν
 αὐτὸν, δύναται. Τὸ γὰρ αὐτὸν μόνον εἶναι κύριον τοῦ τὴν ψυχὴν
 ἀφεῖναι, δείκνυσι καὶ τοῦ λαβεῖν κύριον ὄντα ἀπὸ τῆς αὐτῆς 10
 ἐξουσίας. περὶ παύσεως ἐντολῆς λέγει, “ ὅτι ταύτην ἔλαβον παρὰ
 “ τοῦ πατρός μου;” τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ κόσμου. Διὰ τί δὲ
 οὕτω ταπεινῶς φθέγγεται; τῆς τῶν ἀκουόντων ἕνεκεν ἀσθενείας,
 ἵνα παύσωνται τοῦ λογίζεσθαι εἶναι αὐτὸν ἀντίθεον. δαιμόνιον δὲ
 αὐτὸν ἔχειν ἔλεγον, ἐπειδὴ μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν τὰ λεγό- 15
 μενα, οὐ τῆς κοινῆς συνηθείας· ἅπερ ἀκούοντες μᾶλλον θαυμάζειν
 αὐτὸν ἐχρῆν καὶ οὐχὶ δαιμονιῶντα καλεῖν· διόπερ καὶ οἱ εὐγνωμο-
 νέστεροι αὐτῶν ἔλεγον, ὅτι “ τὰ ῥήματα ταῦτα οὐκ ἔστι δαιμονι-
 “ ζομένου, μὴ δαιμόνιον δύναται ὀφθαλμοὺς τυφλῶν ἀνοῖξαι;”
 ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι ἀπὸ ῥημάτων οὐκ ἠδύναντο ἐπιστομίζειν ἐκείνους, 20
 τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπάγουσιν ἀποδείξιν λοιπόν. Διὰ τί δὲ αὐτὸς
 σιγαῖ καὶ οὐ λέγει ὥσπερ καὶ ἄλλοτε, ὅτι ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω;
 διὰ τὸ λοιπὸν κατ’ ἀλλήλων αὐτοὺς ἵστασθαι καὶ διελέγχειν
 ἀλλήλους.

Διδάσκοντες. Θύρα ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τυγχάνει τοῖς πρὸς Θεὸν 25
 εἰσρχομένοις κατὰ τὸ “ εἰσέλθετε ἐν πνεύματι αὐτοῦ ἐν ἀγαλ-
 “ λιάσει,” πρὸς τούτοις ἔστω ὁ ἀνθρώπου τοῦ νοῦς ὄντος· ἔξω δὲ
 ἀνθρώπου τοῦ σωματικωτέρου. ὁ ἐπιμέλειαν ποιούμενος τοῦ ἔσω
 ἀνθρώπου εἰσέρχεται διὰ τοῦ λόγου ὄντος θύρας, ὡσαύτως “ ὁ
 “ νεκρῶν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ 30
 “ ἐν τῷ σώματι περιφέρων ἐαυτοῦ,” ἐξέρχεται διὰ τῆς θύρας,
 φιλοτιμούμενος εἴτε ἐνδὲς εὐάρεστος αὐτῷ εἶναι.

Θεοδώροτος Ἡρακλείας. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀκριβῶς τῇ λέξει
 ἐχρήσατο εἰπὼν, “ ὅσοι ἦλθον,” ἀλλ’ οὐχ ὅσοι ἀπεστάλησαν. Οἱ

μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ προφῆται ἀποσταλέντες παρεγένοντο, αἱ δὲ ψευδοπροφῆται μηδενὸς ἀποστείλαντος ἤρχοντο ἐπὶ διαστροφῇ τῶν ἀπατωμένων.

ΑΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Νομὴν λέγει τὴν ἀσφάλειαν, ἃ γέγονεν ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες ὡς κύριοι τῆς οἰκουμένης εἰσῆ-5 εσαν καὶ ἐξήεσαν, καὶ οὐδεὶς αὐτοὺς ἴσχυσεν ἐκβαλεῖν.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Περισσὸν δεῖ νοεῖν τὸ ἐν μεθέξει γενέσθαι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις κοινὴ δικαίοις καὶ ἀμαρτωλοῖς, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος μέθεξις μόνοις τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, ἣν καὶ βασιλείαν 10 οὐρανῶν ὀνομάζειν οἶδεν ἡ θεία γραφή.

ΑΜΜΟΝΙΟΤ. Πάντων σφαγέντων καὶ ἀπολωμένων ἦλθεν ὁ Χριστὸς σῶσαι καὶ ζωὴν δοῦναι.

Μισθωτὸν ἀμελοῦντα τῶν προβάτων ἕκαστον τῶν ἀρχόντων τοῦ λαοῦ ὀνομάζει· ἐπειδὴ οὐδὲν ἐποίουν εἰς ὠφέλειαν τῶν λαῶν, ἀλλ' 15 ὡς ἀλλότριον ἐκέχρητο· οὐ γὰρ ἦσαν αὐτῶν ἴδια, διὸ οὐδὲ ἤχθοντο ἐν τῇ ἀπωλείᾳ τῶν λαῶν.

Τὸ δὲ, “ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν,” διὰ τοὺς ἀπιστήσαντας εἶπε τοῦτο· οὐ γὰρ πάντα τὰ πρόβατα ἤκουσαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ γνωσθέντα ἐξ αὐτοῦ, καὶ γνόντα αὐτόν. Οὐκ ἄλλως δὲ γινώσκομεν 20 τὸν Θεόν, εἰ μὴ πρῶτον ἐξ αὐτοῦ γνωσθῶμεν· διὸ καὶ πρῶτον ἐκεῖνο ἔταξε· πρῶτον γὰρ αὐτὸς οἰκειώθη ἡμῖν γεγωνὸς ἄνθρωπος, καὶ οὕτως καὶ ἡμεῖς αὐτῷ. Διὰ τὴν ἐνάρετον πράξιν ἀγαπᾶσθαι λέγει ἑαυτόν· ἐνεργὴς δὲ ἀρετὴ τὸ ἀποθανεῖν ὑπὸ εὐσεβείας. Ταπεινῶς λαλεῖ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν· οὐ γὰρ νῦν ἤρξατο ἀγα- 25 πᾶσθαι παρὰ τοῦ Πατρός.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΑΣ. Τὸ δὲ “ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν,” οὐκ ἐπὶ αἰτίας εἶπεν. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀποθνήσκει, ἵνα ἀναστῇ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰδίωμα τὸ γραφικόν, ὡς αἰτίαν τὸ ἐσόμενον ἔφη.

30

18 **ΚΤΡΙΛΛΟΤ.** Τὸ “ἐξουσίαν ἔχω,” φησὶν ἐπ' ἀμφοῖν, ἵνα μὴ δυνάμειός τε καὶ ἐνεργείας ἐτέρου φαίνεται τὸ κατόρθωμα, καθάπερ ὑπηρέτης ὑπουργῷ κατ' ^d ἐπιτροπὴν αὐτῷ συγχωρούμενον, ἀλλ' ἵνα φύσεως ἰδίας ἐπιδείξῃ καρπὸν, τὸ καὶ αὐτὸν δύνασθαι κατεξου-

^d καὶ Cod.

σιάζειν τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν, καὶ ἐφ' ὅπερ ἂν βούλοιτο μετατρέπειν εὐκόλως τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις· ὅπερ ἐστὶν ἴδιον ὄντως τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ.

Συμφρονούντα καὶ συνθέλοντα πρὸς τοῦτο δείκνυσι καὶ τὸν Πατέρα, καὶ ὡς ἀπὸ μιᾶς γνώμης εἰς τοῦτο παρελθεῖν ὁμολογεῖ, 5 εἰ καὶ αὐτός ἐστιν ἡ βουλὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Ἀρμόσει δὲ τοῦτο καὶ τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ. ἡ ἐντολὴ δηλοῖ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ καὶ ταπεινῶς λαλεῖ· ἡ δὲ ἐντολὴ ἐστὶν ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ κόσμου.

Ἀγαπᾶται παρὰ τοῦ Πατρός ὁ Υἱός, οὐχ ὡς ἔξω τῆς ἀγάπης 10 διαμένων, εἰ μὴ συνέβη τὸ καθ' ἡμᾶς, ἦν γὰρ αἰεὶ καὶ διὰ παντός ἀγαπώμενος· ἀλλ' ἐπεὶ εἶδε τὸν ἴδιον Υἱόν, διὰ τοῦ χαρακτήρος ἡγάπησεν εἰκότως, οὐ μισθὸν, ὥσπερ τινὰ τῶν εἰς ἡμᾶς γεγυγνότων, τὴν ἀγάπην δωρούμενος, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τῆς ἑαυτοῦ τὸ γνήσιον ἐν Υἱῷ θεωρῶν, καὶ φύσεως ὥσπερ τισὶν ἀναγκαίοις καὶ 15 ἀπαραιτήτοις ὅλοις, πρὸς τοῦτο καλούμενον ἀγάπης ἔργον τὸ καὶ παθεῖν ἐλέσθαι, καὶ τοῦτο ἀδόξως, διὰ τὴν τινων σωτηρίαν, καὶ οὐχ ὅπως τεθνᾶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐθις τὴν τεθεῖσαν ψυχὴν λαβεῖν, ἵνα νεκρώσῃ τὸν θάνατον.

- 22 Περὶ τῶν ἐγκαινίων, ὧν μνημονεύει νῦν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων, 20 ὅτι “ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια ἐν Ἱεροσολύμοις,” καὶ τὰ ἐξῆς, χρὴ γινώσκειν ὅτι μεγάλη τις ἦν αὕτη ἡ ἐορτὴ καὶ δημοτελής. Τὴν γὰρ ἡμέραν καθ' ἣν ὁ ναὸς ὠκεδομήθη ἐπανελθόντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς μακρᾶς αἰχμαλωσίας τῆς ἐν Περσίδι, ταύτην ἤγοντο μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. ἐν ταύτῃ οὖν παρῆν καὶ ὁ Χριστὸς τῇ ἐορτῇ, 25 λοιπὸν γὰρ τῇ Ἰουδαίᾳ συνεχῶς ἐπεχωρίαζεν, ἐπειδὴ τὸ πάθος ἦν ἐπὶ θύραις. Τὸ μὲν οὖν κυκλῶσαι αὐτὸν τοὺς Ἰουδαίους καὶ εἰπεῖν, “ἕως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις,” καὶ τὰ ἐξῆς, δοκεῖ πόθου τινὸς εἶναι καὶ φιλομαβίας. Ἡ δὲ διάνοια, μεθ' ἧς ἤρωτων, διεφθαρμένη τε ἦν καὶ ὑπουλός· τῶν γὰρ ἔργων βωόντων αὐτὸν 30 εἶναι τὸν Χριστὸν, διὰ ῥημάτων ἐζήτουν τοῦτο ἀκοῦσαι, ἐπιστομίζειν αὐτὸν ἀπὸ τῶν λόγων βυυλόμενοι. καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς ἐρωτήσεως, πολλῆς ἔγεμεν ἀπειθείας.

- 25 “Εἰπὲ” γὰρ “ἡμῖν,” φησὶν, “παρρησίᾳ,” καίτοιγε μετὰ παρρησίας λέγοντος αὐτοῦ, καὶ ἐν ταῖς ἐορταῖς ἐπιχωρίαζοντος αἰεὶ, καὶ 35

οὐδὲν ἐν τῷ κρυπτῷ λαλοῦντος. αὐτὸς δὲ ἐλέγχων αὐτῶν τὴν πονη-
ρίαν, φησὶ, “πολλάκις εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετε μοι. τὰ ἔργα
“ἃ ποιῶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ
“ἐμοῦ.” ὅπερ καὶ οἱ εὐγνωμονέστεροι αὐτῶν ἔλεγον, “μὴ δύνα- 5
“ται ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς ταῦτα σημεῖα ποιεῖν;” ἐπεὶ προσε-
ποιοῦντο τότε ἀπὸ ψιλοῦ πείθεσθαι ῥήματος, οἱ τοσοῦτοις μὴ
πεισθέντες ἔργοις, ἐλέγχει τὴν πονηρίαν αὐτῶν, ὡσανεὶ λέγων, ὅτι
ἔργοις οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ῥήμασι πιστεύετε; διὰ τοῦτο δὲ
φησιν, “ὑμεῖς οὐ πιστεύετε μοι, ὅτι οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν προβάτων
“τῶν ἐμῶν.” Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς καλὸς ποιμὴν, ἅπερ ποιῆσαι ἐχρῆν, 10
ἐποίησα. Εἰ δὲ μὴ ἀκολουθῆτέ μοι, οὐκ ἐπειδὴ οὐκ εἰμι ποιμὴν,
τοῦτο ποιεῖτε, ἀλλ’ ἐπειδὴ ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ πρόβατα· “προτρεπό-
μενος δὲ αὐτοὺς ὥστε γενέσθαι πρόβατα ἐπήγαγε λέγων, “τὰ
“πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει καὶ ἀκολουθοῦσί μοι”
εἶτα παρακνίζων αὐτοὺς λέγει καὶ ὦν τεύζονται. Φησὶ γὰρ, 15
“ζῶν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα,”
καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ τῶν ῥημάτων τούτων διεγείρων αὐτοὺς, καὶ εἰς
ἐπιθυμίαν ἐμβάλλων. Διὰ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν ἄνωτέρω, ὅτι “οὐδεὶς
ἄρπάξει αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου,” δείκνυσι τὴν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ
Πατρὸς χεῖρα μίαν οὖσαν· διὰ τοῦτο νῦν λέγει, ὅτι “οὐδεὶς δύ- 20
30 “αται ἀρπάξειν αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς μου.”

Χεῖρα δὲ καλεῖ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν, καὶ διὰ τοῦτο
εἶπεν, ἵνα μὴ πάλιν ἀντίθεον αὐτὸν εἴπωσι. Τὸ δὲ “ἐγὼ καὶ ὁ
“πατὴρ ἓν ἐσμεν,” τὸ ὁμοούσιον καὶ ὁμοδύναμον σημαίνων ἔλεγεν,
ὅπερ οὖν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι συνιδόντες, λίθοις αὐτὸν ἔβαλλον. Αὐτοῦ 25
γὰρ ἐρωτήσαντος αὐτοὺς τὴν αἰτίαν τῆς ἀγανακτήσεως, καὶ τῆς
τῶν λίθων βολῆς, καὶ ὦν ἐποίησεν θαυμάτων ἀναμνήσαντος, ταύ-
33 τὴν ἔφασαν τὴν αἰτίαν εἶναι λέγοντες, “περὶ καλοῦ ἔργου οὐ
“λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι ἄνθρωπος ὢν,
“ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν.” Διὸ καὶ αὐτὸς οὐ μόνον οὐ διορθώσατο 30
τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν καὶ εἶπεν, οὐ λέγω εἶναι Θεός, οὐδὲ ὁμοδύνα-
μος, οὐδὲ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ τοῦναντίον ποιεῖ, βεβαιῶν
μᾶλλον τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν, καὶ ταῦτα ἀγριουμένων ἐκείνων. Φησὶ
γὰρ, “οὐκ ἔστι γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν ἐγὼ εἶπα θεοί
“ἐστε;” καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι, εἰ οἱ χάριτι 35

τοῦτο λαβόντες οὐκ ἐγκαλοῦνται, θεοὺς ἑαυτοὺς καλοῦντες, πῶς ἐγὼ δικαίως ἐπιτιμῶμαι, ὃ τῇ φύσει τοῦτο ἔχων; “Εἰ γὰρ οὐ
 “ποιῶ, φησὶ, τὰ ἔργα τοῦ Πατρός μου, μὴ πιστεύετε μοι, εἰ
 “δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε.”
 Ἐπειδὴ γὰρ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἰδεῖν αὐτοὺς ἀμήχανον ἦν, ἀπὸ τῆς 5
 τῶν ἔργων ἰσότητός τε καὶ ταυτότητος ἀποδείξιν τῆς κατὰ τὴν
 δύναμιν ἀπαρραλαξίας παρέχεται, “ἵνα γινώτε, φησὶ, καὶ πιστεύ-
 “ητε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί,” τουτέστιν,
 οὐδὲν ἄλλο ἐγὼ, ἢ ὅπερ ὁ Πατὴρ μένων Τίς, καὶ οὐδὲν ἄλλο
 ἐκεῖνος, ἢ ὅπερ ἐγὼ μένων Πατὴρ, κἂν ἐμὲ γινῶ τις, τὸν Πατέρα 10
 ἔγνω, κἂν τὸν Πατέρα γινῶ, τὸν Υἱὸν ἔμαθε.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Τὴν πρώτην, φησὶ, ἐορτὴν, καθ’ ἣν ἐπετετέλεσε τὰ
 ἐγκαίνια ὁ Σολομών.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΑΣ. Ἐπειδὴ κατέπεσε πολλάκις ὑπὸ
 τῷ πολέμῳ ἡ πόλις, ὕστερον δὲ καὶ ὑπὸ Ἀντιόχου πᾶσαν ἐρημω- 15
 θῆναι συνέβη, εἴτα ὑπὸ τῶν Μακαββαίων ἐτράπησαν μὲν οἱ πολέ-
 μιοι, πάλιν ἡ πόλις ἀπέλαβε τὸ οἰκεῖον σχῆμα τῇ τοῦ Θεοῦ
 βοθείᾳ, καθ’ ἣν ἀνέστη πάλιν ἡμέραν, ταύτην ἐκάστου ἔτους
 ἐορτάζοντες εἰς ὑπόμνησιν τῆς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα γεγεννημένης
 διορθώσεως, ἐγκαίνια τῶν Ἱεροσολύμων ἐκάλουν τὴν ἡμέραν. 20

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Εἰ καὶ μὴ εἶπεν αὐτὸν λευκῶς
 Χριστὸν, ἀλλ’ εἰπὼν ἑαυτὸν φῶς, ποιμένα, ὄδον, ἐσήμανε τοῦτο.
 Τούτοις γὰρ εἴωθεν ἡ γραφὴ τοῖς ὀνόμασι καλεῖν τὸν Χριστόν.

ἸΣΙΔΩΡΟΤ ΠΗΛΟΤΣΙΩΤΟΤ. Ἐπειδὴ γέγραφας, εἰ γέγραπται
 “οὐδεὶς ἀρπάξειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρός μου,” πῶς πολλοὶ 25
 ἀπόλλυνται; φημὶ, ὅτι ἀρπάσαι μὲν οὐδεὶς δύναται ἐκ τῆς ἀμά-
 χου καὶ ἀήττητου χειρὸς, τοὺς διὰ πίστεως ὀρθῆς καὶ πολιτείας
 ἀρίστης ἑαυτοὺς οἰκείους αὐτῆς εἶναι παρασκευάσαντας, ἀπατῆ-
 σαι δὲ δυνήσονται, τουτέστι, βίᾳ μὲν καὶ τυραννίδι ἀποσπάσαι
 οὐδεὶς δυνήσεται, παραλογισμοῖς δὲ καὶ ἀπάταις ἀποπλανῆσαι 30
 δυνήσονται, ἀλλ’ εὐὶ παρὰ τὴν ἀήττητον δεξιὰν γίγνεται τοῦτο,
 ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν αὐτεξουσίων ἀνθρώπων ῥαθυμίαν. Οὐ γὰρ
 ἐκ τῆς τοῦ φυλάττοντος ἀσθενείας, ἀλλ’ ἐκ τῆς τῶν φυλαττομένων
 εὐχερείας ἡ ἀπώλεια συμβαίνει.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Ἀποδείξας τῶν τοῦ κυρίου προβάτων τὸ εὐήκοον, 35

τῶν δὲ ἁλλοτρίων τὸ ἀπειθές. Ἐπειδὴ καὶ Ἰούδας εἷς ἦν τῶν δοθέντων τῷ Τίῳ μετέπεσεν εἰς κακίαν, δεικνύνται οἱ ἄνθρωποι οὐ φύσει καὶ κατ' οὐσίαν ὄντες κακοὶ, ἀλλ' ἐκουσίως τρεπόμενοι.

Οὐκ ἐμοῦ μόνον εἰς τὰ ἔργα, ἀλλὰ τῆς πάσης θεότητος. Ὁ γὰρ Πατὴρ δι' Τίῳ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ πάντα ποιεῖ, διδάσκει 5 ἡμᾶς μετριοφρονεῖν καὶ μὴ ἀλαζονεύεσθαι, ἐὰν λάβωμεν τι παρὰ Θεοῦ.

Ἀγνοοῦντες ὅτι οὐ γυμνῇ τῇ θεότητι ἔμελλεν ὁ Τίς ἀποδημεῖν, ἀλλὰ σαρκούμενος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, βλασφημίαν ἔλεγον τὴν ὀρθὴν ὁμολογίαν. Ἐπειδὴ θεοὺς τινὰς ἐκάλεσεν ὁ Πατὴρ, 10 εἶναι δὲ δήπου αὐτοῖς ἐπακτὸν ἀνάγκη τὸ ἄξιωμα. Εἷς γὰρ ὁ κατὰ φύσιν ὑπάρχει Θεὸς ἀναγκαιῶς, ἵνα μὴ αὐτὸς εἷς ἐκείνων ὑπάρχειν νομίζεται οὐσιώδῃ τὴν τῆς θεότητος περικείμενος δόξαν, προσπεπορισμένην δὲ μᾶλλον, ἐν ἴσῳ τοῖς ἄλλοις ἀντιδιαστέλλει σαφῶς ἑαυτὸν ἐκείνοις. Τοσοῦτον γὰρ τῆς ἐκείνων πτωχείας 15 διενηνοχότα καταδεικνύει, ὥς ἐπέπερ γέγονεν αὐτὸς ἐν αὐτοῖς, διὰ ταύτην αὐτοὺς τὴν αἰτίαν κεκληθῆναι θεοῦς. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Εἰ δὲ καὶ ἐξήρκεσέ τισιν ἐν αὐτοῖς, γέγονεν ὁ Λόγος εἷς τὸ καὶ ἀνθρώπους ὄντας τῇ τῆς θεότητος καταλαμπρύνεσθαι τιμῇ, πῶς οὐκ ἂν εἴη κατὰ φύσιν Θεὸς ὁ 20 καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν ἐπὶ τούτῳ προξενίσας φαιδρότητα.

Ἁγιασθεὶς λέγεται ὁ Τίς, ἐπειδὴ ἐπέμψθη σφαγῆναι ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας. Ἁγια γάρ ἐστι τὰ ἀφοριζόμενα τῷ Θεῷ εἰς θυσίαν. “Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ εἰμί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί,” θεωρεῖται κατὰ τὸ ταῦτόν τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας. Εἷς γὰρ 25 ὁ τῆς φύσεως ὅρος, καὶ ἐν ἰδιαζούσαις ὑπάρξουσιν· οὐ μὴν τὴν Ἁγίαν Τριάδα· ὁ γὰρ Πατὴρ οὐκ ἔστιν Τίς ἢ Πνεῦμα, οὔτε μὴν τὸ ἀνάπαλιν, εἰ καὶ οὐκ ἔστιν ἐν διαστάσει, διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν τε καὶ ἰσότητά. Εἰ γὰρ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἢ τοῦ τεικόντος οὐσία γινώσκεται, καὶ ἐν τῷ τεχθέντι ὁ πατὴρ κατὰ 30 τὸν τῆς οὐσίας λόγον, ἀλλὰ τὸ κεχωρίσθαι ἡμᾶς τοῖς σώμασιν, οὐκέτι ἔν ἐσμεν οἱ πολλοί.

40 Ἐπειδὴ περ ὅταν μέγα τι καὶ ὑψηλὸν φθέγγηται, ἀναχωρεῖ ταχέως ἐνδιδοὺς αὐτῶν τῷ θυμῷ, ὥστε λωφῆσαι καὶ λῆξαι τὸ πάθος διὰ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ· τούτου χάριν καὶ νῦν ἀναχωρήσας 35

ἀπῆλθε πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου ἦν Ἰωάννης βαπτίζων τὸ πρό-
 τερον. Διὰ τοῦτο δὲ τὸν τόπον ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει, ἵνα
 μάθωμεν ὅτι ἕνεκεν τούτου ἀπῆλθεν ἐκεῖ, ἀναμνησθῶσαν αὐτοὺς
 τῶν ἐκεῖ γενομένων καὶ λεχθέντων τῶν παρὰ Ἰωάννου, καὶ τῆς
 αὐτοῦ μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου. ὅτι δὲ πολλοὺς ᾤνησεν ἡ περὶ τὸν 5
 τόπον διατριβήν, ἐπήγαγεν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων, “καὶ πολλοὶ
 “ἦλθον πρὸς αὐτόν,” καὶ ἀναμνησθέντες τοῦ τόπου ἔλεγον, φησὶ,
 “ὅτι Ἰωάννης μὲν σημεῖον ἐποίησεν οὐδέν.” Ὁ δὲ λέγει, τοι-
 οὔτ’ ὅν ἐστιν· εἰ ἐκεῖ ἐπιστεύσαμεν, μὴδὲν πεποιηκότες σημεῖον,
 πολλῷ μᾶλλον τούτῳ τοσαῦτα θαυματοργήσαντι. ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς 10
 ἦν ὁ μαρτυρήσας αὐτῷ, ἵνα μὴ διὰ τὸ πεποιηκέναι αὐτὸν σημεῖον,
 δόξῃ ἀνάξιον τὴν μαρτυρίαν ἀποφαίνειν τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ,
 ἐπήγαγον λέγοντες, “πάντα δὲ ὅσα εἶπεν ὁ Ἰωάννης περὶ τούτου,
 “ἀληθὴ ἦν,” οὐκ ἔτι τοῦτον ἐξ ἐκείνου, ἀλλ’ ἐκεῖνον ἀφ’ ὧν ὁ
 Χριστὸς ἐποίησεν, ἀξιόπιστον ἀποφαίνοντες. “Διὸ καὶ πολλοί, 15
 42 “φησὶν, ἐκεῖ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν.” τὸ δὲ “ἐκεῖ” δηλοῖ, ὅτι
 πολλοὺς ὁ τόπος ἐκεῖνος ὠφέλησεν. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο σκοπῆσαι,
 ὅτι ἕνεκεν τούτου συνεχῶς ἐξάγει ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς τοὺς
 ὄχλους ἐκ τῆς τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων συνουσίας, πρὸς τὸ μέγα
 τι ἐκ τούτου καρπώσασθαι αὐτούς. Καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς πα- 20
 λαίας ποιήσας φαίνεται, πόρρω τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ τῆς ἐρήμου
 τοὺς Ἰουδαίους διαπλάττων καὶ ρυθμίζων ἐν ἄπασιν.

Ἐξ ὧν εὐκόλως αὐτοὺς διαφεύγει, καὶ ἀκόντων αὐτῶν, δείκνυ-
 ται ὅτι οὐκ ἂν εἰ μὴ ἐκῶν^α.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ἐν τόπῳ πηγὰς ἔχοντι μεθορμίζεται τὰ Ἱεροσό- 25
 λυμα καταλιπὼν, ἵνα ὡς διὰ τύπου αἰνίξηται, ὡς καταλείψει
 μὲν τὴν Ἰουδαίαν, ἐπὶ δὲ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν μεταβήσεται,
 τὴν ἔχουσαν τὰς πηγὰς τοῦ βαπτίσματος, ἔνθα καὶ προσέρχονται
 αὐτῷ πολλοὶ διαπεραινόμενοι τὸν Ἰορδάνην· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ
 ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου αὐλίζεσθαι. 30

ΑΜΜΟΝΙΟΤ. Οἱ περάσαντες τὸν μυστικὸν Ἰορδάνην ἀποκομί-
 ζονται πρὸς Θεὸν, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς περάσας τὸν Ἰορδάνην, ἦλθεν
 εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίαν καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ.

^α ἔπαθεν aut aliquid simile excidit.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ Λαζάρου.

1 Τίνος ἕνεκεν ὑπομιμνήσκει τῆς ἱστορίας ταύτης ὁ Εὐαγγελιστῆς λέγων, “ ἦν δέ τις ἀσθενῶν Λάζαρος,” καὶ τὰ ἐξῆς; ἡμᾶς παιδεύων μὴ δυσχεραίνειν, ἐάν τις ἀσθένεια γένηται περὶ τοὺς 5 σπουδαίους ἀνδρας καὶ τῷ Θεῷ φίλους. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος φίλος ὢν τοῦ Χριστοῦ ἡσθένει. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι οὐκ ἦν ἡ Μαρία αὕτη, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου, ἡ ἀλείψασα τὸν κύριον μύρῳ, ἡ πόρνη ἢ ἐν τῷ Ματθαίῳ, οὐδὲ ἢ ἐν τῷ Λουκᾷ, ἀλλὰ ἄλλη, οὐχὶ πόρνη καθάπερ ἐκεῖναι, ἀλλὰ σεμνὴ καὶ σπου- 10 δαία. Καὶ γὰρ περὶ τὴν ὑποδοχὴν ἐσπούδαζε τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τί δὲ οὐκ ἔασασαι τὸν ἀδελφὸν κάμνοντα ὡς ὁ ἐκατόνταρχος καὶ ὁ ἄρχων ὁ βασιλικὸς, ἐποίησαν καὶ αὗται, ἀλλὰ πέμπουσι λέγουσαι, “ Κύριε, ἴδε, ὃν φιλεῖς, ἀσθενεῖ;” ἐπειδὴ σφοδρὰ ἐθάρρουν τῷ Χριστῷ, καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὸν εἶχον οἰκείωσιν, καὶ γυναῖκες 15 ἦσαν ἀσθενεῖς καὶ τῷ πένθει κατείχοντο· ἐπεὶ ὅτι οὐ καταφρονεῖν τοῦτο ἐποίουν, ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα δῆλον.

Τὸ δὲ “ ἴδε, ὃν φιλεῖς, ἀσθενεῖ,” εἰς οἶκτον ἐπισπάσασθαι βουλόμεναι τὸν Χριστόν. Ἔτι γὰρ ὡς ἀνθρώπῳ προσεῖχον αὐτῷ. Τὸ δὲ “ ἡ ἀσθένεια αὕτη οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον” εἶπεν ὁ Χριστὸς καὶ τὰ 20 ἐξῆς, τέως ἀποπέμψασθαι τοὺς ἀπαγγέλαντας αὐτῷ ὅτι ἀσθενεῖ βουλόμενος, πρὸς τὸ εἰπεῖν αὐταῖς τοῦτο, ἐφ’ ᾧ καὶ θαυμάσαι ἐστὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἐσκανδαλίσθησαν ὡς ἀπεναντίας τοῦ πράγματος γενομένου, ἀλλὰ προσῆλθον τῷ Χριστῷ. δεῖξαι δὲ θέλων μίαν εἶναι τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς, ἐπαγγέλλων ἵνα 25 δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δι’ αὐτῆς· προειπὼν γὰρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, μετὰ ταῦτα ἐπήγαγεν, ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ “ ἵνα” ἐνταῦθα οὐκ αἰτιολογίας ἀλλ’ ἐκβάσεως ἐστί. Συνέβη μὲν γὰρ ἐτέραθεν ἡ ἄρρωστία· ἐχρήσατο δὲ ταύτην εἰς δόξαν ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι αὐτὸν ὅτι ἀσθενεῖ, ἔμεινεν 30 ἐν ᾧ ἦν τόπῳ δύο ἡμέρας, ἵνα ἀποπνεύσῃ καὶ ταφῇ, ἵνα μηδεὶς ἔχῃ λέγειν, ὅτι οὐπω τελευτήσαντα αὐτὸν ἀνέστησεν, ὅτι ἔκλυσις

ἦν καὶ κάρος καὶ οὐ θάνατος, καὶ τοσοῦτον ἔμεινεν, ὥς καὶ εἰπεῖν τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ὅτι ὄζει.

- 7 Διὰ τί οὐδαμοῦ ἄλλοτε πρὸς αὐτοὺς ἀπελθεῖν εἰς τὴν Ἰουδαίαν νῦν λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, “ ἄγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν; ” διὰ τὸ δεδοικέναι αὐτοὺς σφόδρα, ἵνα μὴ ἀθροῦν αὐτοὺς ἐκεῖ παρα- 5 γενόμενος ταραξῇ. Ἐπεὶ οὖν ὥς μήπω ὄντες ἀπηρτισμένοι ἐφύβουντο περὶ αὐτοῦ, τὸ δὲ πλεόν ὑπὲρ ἑαυτῶν, λέγουσιν αὐτῷ, “ ῥαββὶ, νῦν ἐξήτουν σε οἱ Ἰουδαῖοι λιθάσαι, καὶ πάλιν ὑπάγεις “ ἐκεῖ; ” αὐτὸς παραβαρύνων αὐτοὺς φησὶν, “ οὐχὶ δώδεκα εἰσιν “ ὧραι τῆς ἡμέρας; ” καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, 10 εἰ ὁ τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπων ἐν ἀσφαλείᾳ ἐστὶ, πολλῷ μᾶλλον ὁ μετ’ ἐμοῦ ὢν διὰ πάντος τοῦ δημιουργοῦ τοῦ φωτός τούτου. Εἰπὼν δὲ ὅτι “ Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, ” καὶ τὰ ἐξῆς, ἐδήλωσεν ὅτι οὐχ ὥς πάλιν διαλεξόμενος τοῖς Ἰουδαίοις ἄπεισιν, ἀλλὰ τὸν φίλον ἐξυπνίσων. Διὰ τοῦτο δὲ ἐν προθυμίᾳ 15 καθιστῶν τοὺς μαθητάς, ἐκεῖνοι δὲ ἐκκόψαι βουλόμενοι τὴν ἐκεῖσε πορείαν, λέγουσιν, “ εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται. ” Λέγεις, φησὶν, ὅτι καθεύδει, καὶ βαρέως ἔχει. Οὐκοῦν οὐ κατεπεύγει τὸ ἀπελθεῖν. Πόθεν δὲ ὕπνον ὑπέλαβον οἱ μαθηταί, καὶ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, “ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν ” ἔγνωσαν θάνατον εἶναι, 20 καὶ γὰρ ἀνοίας ἦν, εἴ γε προσεδόκουν στάδια ἐντε καὶ δέκα πορεύεσθαι αὐτόν, ὥστε ἐξυπνίσαι τὸν κεκοιμημένον; οὐκ ἀληθῶς ὕπνον ἐνόμισαν, ἀλλ’ αἰνίγματι λέγειν αὐτόν, οἷα πολλὰ διελέγετο. ἐπεὶ οὖν ὀκνηρότερον διέκειντο, τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς 15 παρρησίᾳ, “ Λάζαρος ἀπέθανε, καὶ χαίρω δι’ ὑμᾶς, ἵνα πιστεύσητε, 25 “ ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ, ἀλλ’ ἄγωμεν πρὸς αὐτόν, ” τὸ μὲν πρότερον τὸ ἀκόμπαστον παραστήσαι βουλόμενος ἔλεγε, “ κεκοίμηται ” ἐπειδὴ δὲ οὐ συνείδον, τότε φησὶ, ὅτι ἀπέθανε· καὶ ὅτε μὲν ἔλεγε, “ κεκοίμηται, ” λέγει, “ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν. ” Ὅτε δὲ εἶπεν, ὅτι ἀπέθανεν, οὐκ ἔτι προσέθηκεν ὅτι πορεύομαι, ἵνα ἀνα- 30 στήσω αὐτόν. Οὐ γὰρ ἐβούλετο νῦν τοῖς ῥήμασι προλέγειν, ἀ διὰ τῶν ἔργων ἔμελλε βεβαιοῦσθαι. Διὰ τί δὲ φησι, “ χαίρω “ δι’ ὑμᾶς; ” ὅτι πρὸς αὐτοὺς οὐκ ὢν ἐκεῖ, ἵνα ἐπειδὴ ἀναστήσω, μηδεμίᾳ ἔσται ἐν ὑμῖν ὑποψία· οὕτω ἀτελέστερον ἔτι διέκειντο,

καὶ οὐκ ᾔδεισαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ὡς ἐχρῆν. Τούτο δὲ ἐποίουν οἱ μεταξὺ φόβοι ταραττοντες αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ θορυβοῦντες· πάντες μὲν ἐδεδοίκεισαν τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐφοδον, ὑπὲρ δὲ τοὺς ἄλλους ὁ Θωμᾶς. Διὸ καὶ ἔλεγεν, “ ἄγωμεν ἵνα καὶ ἡμεῖς “ ἀποθάνωμεν μετ’ αὐτοῦ.” Τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὅτι ἐπεθύμει 5 καὶ αὐτὸς ἀποθανεῖν μετὰ τοῦ Χριστοῦ· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο· δειλίας γὰρ τὸ ῥῆμα· οὐκ ἐπετιμήθη δὲ, ἐπειδὴ διεβάσταζεν αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν ἔτι.

Εἰ ἀπὸ δεκαπέντε σταδίων ἦν ἡ Βηθανία, ὅπερ ἦν μίλια δύο, πῶς τεταρταῖος ὁ Λάζαρος ἦν· καὶ γὰρ φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς 10 ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εὔρεν αὐτὸν τέσσαρας ἡμέρας ἔχοντα ἐν τῷ μνημείῳ, καὶ τὰ ἐξῆς· ἐπειδὴ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο, καὶ πρὸ τῶν δύο ἦλθέ τις ἀπαγγέλλων, καθ’ ἣν καὶ ἐτελεύτησε, καὶ κατ’ αὐτὴν τὴν τετάρτην ἡμέραν παρεγένετο. οὐκ ἦλθε δὲ αὐτεπάγγελτος, ἵνα μή τις ὑποπιεῖται τὸ γεγονός. Ἐμνημόνευσε δὲ τῶν πέντε καὶ δέκα 15 σταδίων, ὅπως ἐντέθεν μάθωμεν, ὅτι διὰ τὸ εἶναι ἐγγὺς τὰ Ἱεροσόλυμα, πολλοὺς ἦν εἰκὸς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν παρεῖναι, ἵνα παραμυθῶνται αὐτάς. Παρεμυθοῦντο δὲ οὐχ ὡς φιλουμένας ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ γὰρ ἦσαν συνθέμενοι, ἵνα ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ Χριστὸν, ἀποσυνάγωγος γένηται, ἀλλ’ ἡ διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς 20 συμφορᾶς, ἥ ὡς εὐγενεστέρας αἰδοῦμενοι, ἡ οἱ μὴ πονηροὶ οὗτοι 20 παρήσαν, ὅθεν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν. Διὰ τί οὐ παραλαμβάνει τὴν ἀδελφὴν μεθ’ ἐαυτῆς ἡ Μάρθα, ἀλλὰ μόνῃ τῷ Χριστῷ ἀπήντησεν; ἐπειδὴ κατ’ ἰδίαν συντυχεῖν αὐτῷ ἐβούλετο, καὶ τὸ γεγονός ἀπαγγεῖλαι· ὅθεν ἐπειδὴ αὐτὴν εἰς ἐλπίδας χρη- 25 στας ἤγαγε, τότε ἄπεισι καὶ καλεῖ τὴν ἀδελφὴν· τὸ δὲ “ ὅσα ἂν “ αἰτήσῃ τὸν Θεὸν δώσει σοι” εἶπεν, ἐπειδὴ εἰ καὶ ἐπίστευον εἰς τὸν Χριστὸν, ἀλλ’ οὐχ ὡς προσῆκε· οὐδὲ γὰρ ὅτι Θεὸς ἦν ἐπί- 30 στευνον, ἀλλ’ ὡς περὶ ἐναρέτου τινὸς καὶ εὐδοκίμου διέκειντο· αὐτὸς δὲ ἀνατρέπων τὴν τοιαύτην αὐτῶν ὑπόνοιαν, αὐθεντικῶς ἀποφαί- 30 νεται λέγων, “ ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου.” Πόθεν δὲ αὕτη περὶ ἀναστάσεως ᾔδει, ὅτι εἶπεν αὐτῷ, “ οἶδα ὅτι ἀναστήσεται ἐν τῇ “ ἀναστάσει, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ;” ἐκ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκα- λίας. Ἦκουε γὰρ αὐτοῦ πολλὰ περὶ ἀναστάσεως διαλεγομένου, ἀλλ’ ὅμως ἐπόθει ὥδε πάλιν ἰδεῖν αὐτόν. Αὐτὸς δὲ δεικνὺς τὴν 35

θείαν αὐτοῦ δυναστείαν, φησὶ πρὸς αὐτήν, “ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις
 “καὶ ἡ ζωὴ, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καὶ ἀποθάνη, ζήσεται,” περὶ
 τοῦ θανάτου τούτου λέγων.

- 26 Τὸ δὲ “οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα,” διὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνον
 εἶπε. Βουλόμενος δὲ αὐτῆς ἀνεγεῖραι τὸν νοῦν, φησὶ, “πιστεύεις 5
 “τούτῳ;” οὐ γὰρ μόνον τὸν Λάζαρον ἀναστήναι τὸ ζητούμενον ἦν,
 ἀλλ’ ἔδει καὶ ταύτην καὶ τοὺς παρόντας εἰς τὴν πίστιν ὁδηγη-
 θῆναι. Ἐκείνη δὲ μὴ συνιδούσα τὸ λεχθέν, ἕτερον ἐρωτηθεῖσα,
 ἕτερον ἀποκρίνεται, λέγουσα, “ναὶ, Κύριε, ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ
 “εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος.” 10

Εἰ γὰρ καὶ μέγα τι κατενόησεν, ἀλλ’ οὐ μὴν τὸ πᾶν ἐπέγνω·
 τέως μὲν τοι ἐκέρδανον ἐκεῖνο τὸ κωλύσαι τὸ πένθος, λαβρα δὲ
 τὴν ἀδελφὴν ἐφώνησε, σφοδρὰ συνεχῶς διαπραξαμένη· τούτο γὰρ
 πεποίηκε βουλομένη μὴ διαταράξαι τοὺς πρὸς αὐτὴν συνελθόντας
 Ἰουδαίους· καὶ γὰρ εἰ ἐγνωσαν ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν αὐτῇ λελάλη- 15
 κεν, ἄρα ἂν καὶ ἀνεχώρησαν, νῦν δὲ ὡς ὀλοφυρομένη, πάντες
 ἡκολούθησαν ἐγερθείσης αὐτῆς, καὶ εἰς συνάντησιν τοῦ Χριστοῦ
 ἀπερχομένης. Τίνος ἕνεκεν ἐπεσημύματο ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι
 “αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ἐληλύθει εἰς τὴν κώμην,” καὶ τὰ ἐξῆς; ἵνα δείξῃ
 ὅτι σχολαιότερον ἐβαδίζεν, ὅπως μὴ δόξῃ ἐπιρρίπτειν ἑαυτὸν τῷ 20
 σημείῳ, ἀλλ’ ὡς ἀξιούμενος παρ’ ἐκείνων τούτο πεποίηκε· καὶ
 ἐπειδήπερ τὸ μέλλον γίνεσθαι θαῦμα μέγα ἦν, καὶ οἶον ὀλιγάκις
 ἐποίησεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἔμελλεν μέγα κερδαίνειν πολλοὶ δι’ αὐτοῦ.
 Διὰ τοῦτο πολλοὺς οἰκονομεῖ γενέσθαι μάρτυρας τοῦ θαύματος.
 Φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι “οἱ Ἰουδαῖοι οἱ ὄντες ἐν τῇ οἰκίᾳ 25
 “μετ’ αὐτῆς, ἡκολούθησαν αὐτῇ,” καὶ τὰ ἐξῆς. Θερμοτέρως δὲ
 ἡ Μαρία παρὰ τὴν ἀδελφὴν Μάρθαν προσῆλθε τῷ Χριστῷ·
 “ἰδοῦσα γὰρ αὐτὸν,” φησὶν, “ἔπεσεν αὐτοῦ πρὸς τοὺς πόδας,”
 οὐκ αἰδεσθεῖσα τὸν ὄχλον, οὐ τὴν ὑποψίαν ἣν εἶχον περὶ αὐτοῦ·
 ἦσαν γὰρ πολλοὶ καὶ τῶν ἐχθρῶν, πάντα δὲ τὰ ἀνθρώπινα ἐκβα- 30
 λούσα παρόντος τοῦ διδασκάλου, καὶ ἐνὸς γενομένη τῆς εἰς αὐτὸν
 32 τιμῆς. Φησὶ γὰρ, “Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανεν ὁ ἀδελ-
 “φός μου.” Αὐτὸς δὲ διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτῇ διαλέγεται, οὐδὲ
 λέγει ταῦτα, ἃ καὶ πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς εἶπε, διὰ τὸ παρεῖναι
 πολὺν ὄχλον, καὶ μὴ εἶναι καιρὸν τῶν τοιούτων ῥημάτων· συγκα- 35

ταβαίνει δὲ μᾶλλον, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀπογυμνῶν. Δακρύει γὰρ καὶ συγχεῖται ἰδὼν αὐτὴν κλαίουσαν, καὶ ἅπαντας τοὺς συνελθόντας αὐτῇ Ἰουδαίους· τὸ δὲ “ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι,” τοῦτο ἐστίν, ὅτι ἐπετίμησε τῷ πένθει· διὸ καὶ ἐπισχῶν τὴν σύγ-
 χυσιν, οὕτως ἔρωτᾷ, ὥστε μὴ μετὰ ὀλοφυρμοῦ γενέσθαι τὴν ἔρώ- 5
 τησιν. Διὰ τί εἶπε, “ποῦ τεθείκατε αὐτόν;” οὐκ ἄγνωον, ἀλλὰ μὴ βουλόμενος ἑαυτὸν ἐπιρρίπτειν τῷ θαύματι, μᾶλλον δὲ πάντα παρ’ ἐκείνων ποιῶν ὁμολογεῖσθαι καὶ μαρτυρεῖσθαι, ὥστε πάσης ὑποφίας ἀπαλλάξαι τὸ σημεῖον. ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν οὐδέπω τῆς ἀναστάσεως Λαζάρου τεκμήριον ἐνδείκνυται, οὐδὲ οὕτως ἐνόμιζε 10
 τὸ ἔρχεσθαι ὡς ἀναστήσων αὐτόν, ἀλλ’ ὡς θρηνήσων, λέγουσιν 36 αὐτῷ, “Κύριε, ἔρχου καὶ ἴδε.” Ἐνεκεν δὲ τίνος ἔλεγον οἱ πα-
 ρόντες Ἰουδαῖοι, “οὐκ ἐδύνατο οὗτος ὁ ποιήσας ἀνοιχθῆναι τοὺς “ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, ποιῆσαι ἵνα καὶ οὗτος μὴ ἀποθάνῃ;” διεφθαρμένῳ σκοπῷ, ὡς ἐνδιαβάλλοντες τὸ θαῦμα, ὡς μὴ γεγονὸς 15
 ἐκεῖνο, οὕτως οὐδὲ ἐν ταῖς συμφοραῖς τῆς πονηρίας καθυψίεσαν· ὀφείλοντες γὰρ θαυμάζειν τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ἀπ’ ἐκείνου μᾶλλον καὶ τοῦτο ἐνδιαβάλλουσι· καὶ γὰρ μήπω ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον, μὴδὲ τεκμήριόν τι τοῦ θαύματος ἐπιδειξαμένου, προκατα-
 λαμβάνουσι ταῖς κατηγορίαις, οὐκ ἀναμείναντες τοῦ πράγματος 20
 τὸ τέλος. οὐκ ἐπιστομίζει δὲ αὐτοὺς, ἐπειδὴ ἔμελλον διὰ τῶν ἔργων τοῦτο πάσχειν, τοῦ θαύματος ἐκπληρουμένου, ὅπερ καὶ ἀνεπαχθέστερον ἦν, καὶ μᾶλλον κατασισχῦναι αὐτοὺς ἰκανόν. Τί
 δήποτε δὲ περισπουδᾶστος ὁ Εὐαγγελιστὴς ἄνω καὶ κάτω στρέφει, ὅτι ἐδάκρυσε, καὶ ὅτι ἐπετίμησε τῷ πάθει; Καὶ γὰρ φησιν, 25
 “Ἰησοῦς οὖν πάλιν ἐμβριμούμενος ἐν ἑαυτῷ, ἔρχεται εἰς τὸ μνη-
 “μεῖον;” διὰ τὸ μαθεῖν ἡμᾶς, ὅτι ἀληθῶς τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν περιεβάλετο. Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα περὶ αὐτοῦ φθέγγεται τῶν
 ἄλλων μᾶλλον Εὐαγγελιστῶν, καὶ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς σωματικαῖς πολὺ ταπεινότερα φθέγγεται, ὅθεν καὶ ἐν τῷ πένθει πολὺ τὸ ἀν- 30
 θρώπινον αὐτὸν φησὶν ἔχειν, ἀπὸ τούτου δηλῶν τῆς οἰκονομίας τὴν ἀλήθειαν. ὁ μὲν γὰρ Λουκᾶς ἀπὸ τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ θρόμβου καὶ τοῦ ἰδρώτος, οὗτος δὲ ἀπὸ τοῦ πένθους πιστοῦται ταύτην. τίνος ἔνεκεν οὐχὶ τοῦ λίθου ἐπικειμένου ἐποίησεν ἀναστήναι τὸν Λάζαρον, ἀλλὰ λέγει, “ἄρατε τὸν λίθον;” Καὶ γὰρ ὁ σῶμα κινήσας 35

νεκρὸν τῇ φωνῇ, ὁ τὸν δεδεμένον καὶ μὴ ὄρῶντα καὶ συμπεπο-
 δισμένον διὰ τῆς φωνῆς βαδίζειν παρασκευάσας, πολλῶ μαῶλλον
 λίθον ἐκίνησεν ἄν. Τί δήποτε οὖν οὐκ ἐποίησε τοῦτο; ἵνα
 αὐτοὺς μάρτυρας ποιήσῃ τοῦ θαύματος, ἵνα μὴ πάλιν λέγωσιν,
 ὃ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ, ὅτι οὗτός ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὗτος. Αἱ γὰρ 5
 χεῖρες καὶ τὸ παραγενέσθαι εἰς τὸν τόπον, καὶ τὸ τὸν λίθον ἄραι,
 καὶ τὸ ἐσπαργανωμένον ἐξελθεῖν, καὶ τὸ τοὺς φίλους τοὺς κηδεύ-
 σαντας παρόντας αὐτὸν ὄρᾶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἱματίων ἐπιγινώσκειν
 καὶ ἡ δυσωδία δέ, φησὶ γὰρ, “τεταρταῖός ἐστι, καὶ ἡδὴ ὄξει,”
 πάντα ταῦτα ἱκανὰ ἦν ἐπιστεμίσαι τοὺς ἀγνωμονοῦντας μάρτυ- 10
 ρας γενομένους τοῦ σημείου.

- 40 Τὸ δὲ “ἡδὴ ὄξει, τεταρταῖός γάρ ἐστιν,” εἶπεν ἡ Μάρθα, ὡς
 ἀδύνατον εἶναι νομίσασα τοῦ ἀναστῆναι τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς λοιπὸν,
 διὰ τὸ μῆκος τῶν τοσούτων ἡμερῶν, οὕτως ἔτι κάτω στρέφεται·
 ἀναμιμνήσκων δὲ ὁ Χριστὸς ὧν διελέχθη πρὸς αὐτήν, καὶ σχεδὸν 15
 ἐπιτιμῶν ὡς ἀμνημονούσῃ, φησὶν, “οὐκ εἶπόν σοι, ὅτι ἐὰν πιστεύ-
 σης, ὄψει τὴν δοξάν τοῦ Θεοῦ;” Τοῖς μὲν οὖν μαθηταῖς ἔλεγεν,
 “ἵνα δοξασθῇ ἐν αὐτῷ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,” ταύτῃ δὲ “τὴν δοξάν
 “τοῦ Θεοῦ,” περὶ τοῦ Πατρὸς λέγων. Ἡ γὰρ ἀσθένεια τῶν
 ἀκουόντων τῆς διαφορᾶς τῶν λεγομένων αἰτία ἦν. Διὰ τί εὐχε- 20
 ται, μαῶλλον δὲ τῆς εὐχῆς σχῆμα ἀνέλαβεν; αὐτοῦ λέγοντος,
 ἀκούσωμεν, φησὶ γὰρ, “διὰ τὸν περιστῶτα ὄχλον εἶπον, ἵνα
 “πιστεύσωσιν, ὅτι σὺ μὲ ἀπέστειλας.” Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν
 ἐστίν, ἵνα μὴ ἀντίθεόν με νομίσωσιν, ἵνα μὴ λέγωσιν, οὐκ ἔστιν
 ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα δείξω κατὰ γνώμην σὴν τὸ ἔργον γιγνόμενον. 25
 Οτι γὰρ τοῦτό ἐστιν, ἴδωμεν καὶ τίς ἡ ἀρχή· “εὐχαριστῶ σοι,”
 φησὶ, “Πάτερ, ὅτι ἤκουσάς μου.” τίς δὲ οὕτως ἡὑξατό ποτε;
 πρὶν γάρ τι εἰπεῖν, “ἤκουσάς μου,” φησὶ, δεικνύς, ὅτι οὐ δεῖται
 εὐχῆς. Δῆλον δὲ τοῦτο ἀφ’ ὧν τὰ ἄλλα χωρὶς εὐχῆς ἐποίει
 λέγων, “σοὶ λέγω, δαιμόνιον, ἐξελθε ἀπ’ αὐτοῦ,” καὶ “θέλω 30
 “καθαρίσθῃτι, καὶ “ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι σου,” καὶ τῇ θαλάσσῃ,
 44 “σιῶπα, πεφίμωσο.” Κράξας δὲ φωνῇ μεγάλῃ, “Λάζαρε, δεῦρο
 “ἔξω,” οὐκ εἶπεν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου δεῦρο ἔξω, οὐ
 δὲ ἀνάστησεν αὐτὸν, Πάτερ, ἀλλ’ εὐξαμένου σχῆμα λαβὼν ὡς
 εἴρηται, δι’ ἣν εἶπον αἰτίαν, τὴν αὐθεντίαν διὰ τῶν πραγμάτων 35

ἐνδείκνυται· ταῦτα δὲ λέγω τῶν αἰρετικῶν ἐμφράττων τὰ στομάτα τῶν τὴν δόξαν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐλαττούντων, καὶ λεγόντων ὅτι ἀπὸ τῆς εὐχῆς ῥοπὴν λαβὼν τὸν Λάζαρον ἀνέστησε. Τί γὰρ ἴσον τῆς ἐξουσίας ταύτης γένοιτ' ἂν, ὅτι ὡς ζῶντι διαλεγόμενος τῷ τετελευτηκότῃ φησὶ, “ Λάζαρε, δεῦρο ἔξω;” τοῦτο δὲ 5 ἐστὶν ὃ ἔλεγεν, “ ἔρχεται ὥρα ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσωσι τῆς φωνῆς “ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκούσαντες ζήσουνται.” “ Ἰνα γὰρ μή τις νομίσῃ, ὅτι παρ' ἐτέρου ἔλαβε τὴν ἐνέργειαν, προλέγει τοῦτο, ὃ διὰ τῶν ἔργων δείξειν ἔμελλε. Δείξαι δὲ θέλων ὅτι τοῦ ἀναστῆναι τὸ ἐξελθεῖν δεδεμένον οὐκ ἔλαττον ἐδόκει εἶναι παράδοξον, φησὶ, 10 “ καὶ ἐξῆλθεν ὁ τεθνεὺς, δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας.” τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα μὴ δόξῃ φάντασμα εἶναι τὸ πρᾶγμα. Κελεύει δὲ αὐτοῖς λῦσαι, ὅπως πλησίον γενόμενοι καὶ ἀψάμενοι, ἴδωσιν ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστι· τὸ δὲ “ ἄφετε ὑπάγειν,” τὸ ἀκόμπαστον δηλοῖ, οὐδὲ γὰρ ἐπάγεται αὐτὸν, οὐδὲ κελεύει μετ' αὐτοῦ 15 περιπατεῖν ὥστε ἐπιδείκνυσθαι, γενομένου δὲ τοῦ θαύματος, οἱ μὲν ἐπίστευσαν τῶν θεασαμένων, οἱ δὲ ἀπήγγειλαν τοῖς Φαρισαίοις. τί οὖν ἐκεῖνοι; ὀφείλοντες ἐκπλήττεσθαι καὶ θαυμάζειν, μᾶλλον ἐβούλοντο αὐτὸν ἀνελεῖν, ὅπερ ἦν ἐσχάτης ἀνοίας, ὅτι τὸν ἐν τοῖς ἄλλων σώμασι θανάτου περιγεγόμενον θανάτῳ παραδώσειν ἐνόμιζον, 20 καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ἔτι ἐκάλουν λέγοντες, “ τί ποιοῦμεν; ὅτι ὁ “ ἄνθρωπος οὗτος σημεῖα πολλὰ ποιεῖ;” τοσαύτην λαβόντες ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ θεότητος, ὅθεν καὶ πιστεῦσαι ἔδει καὶ θεραπεῦσαι, καὶ προσκυνῆσαι καὶ μηκέτι νομίζειν ἄνθρωπον.

48 Τίνος ἕνεκεν τῶν Ῥωμαίων μνημονεύουσι, λέγοντες, ὅτι “ ἐὰν 25 “ ἀφῶμεν αὐτὸν, ἔρχονται οἱ Ῥωμαῖοι καὶ αἵρουσιν ἡμῶν καὶ τὸ “ ἔθνος καὶ τὴν πόλιν;” τὸν λαὸν ἐπισεῖσαι σπουδάζοντες, ὡς μέλλοντος τοῦ πλήθους τῶν Ἰουδαίων δῆθεν κινδυνεύειν, ἐπὶ ὑποψία δῆθεν τυραννίδος. ἐὰν γὰρ ὀχλαγωγοῦντά φησιν ἴδωσι τὸν Χριστὸν οἱ Ῥωμαῖοι, ἐκ τοῦ πιστεῦσαι πολλοὺς εἰς αὐτὸν, ὑποπτεύουσιν 30 ἡμᾶς ἐπὶ τυραννίδι, καὶ καθελοῦσιν ἡμῶν τὴν πόλιν. Ταῦτα δὲ ἔλεγον οὐ προσδοκῶντες ταῦτα, ἀλλὰ βασκαίνοντες· ἵνα γὰρ μὴ δόξωσι τὸν ἑαυτῶν φθόνον δημοσιεύειν, τὴν πόλιν λέγουσι κινδυνεύειν ἅπασαν, καὶ τὸ κοινὸν ἐπιβουλεύεσθαι, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων αὐτοῖς εἶναι τὸν λόγον.

- 3 **Θεοδώροτ Μομφοτεστίας.** Τὸ, “Ἴδε, ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ” πολλῆς πίστεως ἀποδείξιν ἔχει· οὕτω γὰρ ᾗδεσαν πολλὴν περιεῖναι τῷ Κυρίῳ δύναμιν, ὥς θαυμάζειν ὅτι καθήκετο ἀσθένεια ἀνδρὸς φιλομένου παρ’ αὐτοῦ.

Ἀμμωνίוט Πρεσβυτέρωτ. Οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον, τουτέστι 5 πρὸς διηκεῖν, ἀλλ’ εἰς μόνας τέσσαρας ἡμέρας, ἐπειδὴ ἀνέστη μετ’ οὐ πολὺ. πρὸς τὸ πέρασ ὁρῶντες τοῦ πράγματος, λέγομεν μὴ εἶναι πρὸς θάνατον τὴν ἀσθένειαν. οὐ τοσαύτης ἦν δόξης καὶ θαύματος τὸ ἐγεῖραι τὸν Λάζαρον ἐκ τῆς νόσου, ὅσον τὸ ἀναστῆσαι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

10

Ὀριγένεωτ. Εἴποι δ’ ἂν τις τὴν Μαριὰμ σύμβολον εἶναι τῶν ἀπὸ ἐθνῶν, τὴν δὲ Μάρθαν τῶν ἐκ περιτομῆς, τὸ δὲ ἐκ νεκρῶν ἀνιστάμενον ἀδελφὸν αὐτῶν, τῶν διὰ τина ἀμαρτήματα εἰς ἄδου καταβεβηκότων κατὰ τὸ “ἀποστραφέτωσαν οἱ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὸν “Αἶδην” καὶ οὐκ ἀπιθάνως διὰ τὴν ἐν τῷ Μωϋσέως νόμῳ 15 τείαν φησὶν εἰρῆσθαι τῇ Μάρθᾳ· “Μάρθα, Μάρθα, περὶ πολλοῦ “θορυβῇ καὶ περισπᾶσαι, ὀλίγων δὲ ἔστι χρεία” εἰς σωτηρίαν οὐ τῶν πολλῶν κατὰ τὸ γράμμα τοῦ νόμου ἐντολῶν χρεία, ἀλλ’ ὀλίγων, ἐν οἷς κρίματα ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, τῶν περὶ ἀγάπης νενομοθετημένων.

20

Θεοδώροτ Μομφοτεστίας. Ζητήσωμεν, ἐν ποίῳ τόπῳ ἦν ὁ Ἰησοῦς, ὅτε ταῦτα ἔλεγεν· ὅσον γὰρ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου οὐκ ἦν ἔξω τῆς Ἰουδαίας· πῶς οὖν λέγει τοῖς μαθηταῖς, “ἄγωμεν εἰς τὴν “Ἰουδαίαν;” εἰ μὴ ἄρα ἀπλούστερόν τις τὰ τοιαῦτα ἐξετάζων λέγοι κατὰ τὸ σιωπῶμενον αὐτὸν γεγονέναι ἔξω τῆς Ἰουδαίας. 25 Εἰπὼν οὖν, “ἄγωμεν πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν,” ἀκούει ὑπὸ τῶν μαθητῶν τὸ καὶ “πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ.”

- 8 **Ἀμμωνίוט Πρεσβυτέρωτ.** Τὸ δὲ, “ζητοῦσί σε λιθάσαι,” καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς μήπω ὄντες ἀπηρτισμένοι, καὶ νομίζοντες ὅτι καὶ καὶ ἄκων ἔπασχεν, εἶπον τοῦτο· “οὐχὶ δώδεκα ὥραι εἰσὶ,” καὶ τὰ 30 ἐξῆς.

Ἐκ ἀνεπιγράφοτ. Τοῦτο εἰπεῖν βούλεται, ὅτι μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς πονηρὸν οὐδὲν πείσεται δεινόν, ὁ δὲ τὰ φαῦλα πράσων πείσεται· ὥστε οὐ χρὴ δεδοικέναι· οὐδὲν γὰρ ἄξιον θανάτου ἐπράξαμεν· ἢ ὅτι ὁ τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπων, ἐκ’ ἀσφαλείας 35

ἔσται. Εἰ δὲ ὁ τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπων ἐπ' ἀσφαλείᾳ ἔσται, πολλῷ μᾶλλον ὁ μετ' ἐμοῦ, ἐὰν μὴ ἀποστήσῃ αὐτὸν ἐμοῦ.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Τῇ τῆς ἡμέρας ἀεικινήτῳ φορᾷ τὴν ἀπάριστον τῶν ἀνθρώπων ἀπεικάξει διάνοιαν, καὶ φιλόκαλόν πως ὑπάρχουσας εἰς βουλὴν καὶ προαίρεσιν ταῖς ὥραις παραπλησίως. ἡ τοίνυν τοῦτο φησιν, ἡ καὶ τοῦτο· οὐχὶ δώδεκά εἰσιν ὥραι τῆς ἡμέρας;” τουτέστιν, ἡμέρα, φησὶ, εἰμὶ καὶ φῶς. “Ὡςπερ οὖν οὐκ ἐγκαταλῆξαι τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, μὴ οὐχὶ τὸν τεταγμένον ἀποπληρῶσαν καιρὸν, οὕτως οὐκ ἂν ἐκ τῶν λεγομένων τὴν παρ' ἐμοῦ συστελλο-
λεσθαι φωτισμὸν ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸ πρέπον τῆς φιλανθρωπίας προελθούσης μέτρον· ἡμέραν δὲ λέγει τὸν τῆς παρουσίας καιρὸν, νύκτα δὲ τὸν πρὸ ταύτης, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ Κύριος, “ἐμὲ
“δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με, ἕως ἡμέρα,” φησὶν,
“ἐστίν.”

15

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. “Ὡςπερ ἄστατος ἡ ἡμέρα ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν μεταβαίνουσα, οὕτω καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων γνώμη, ὃ ἐστὶ τῶν Ἰουδαίων. εἰ “ὁ ἐν ἡμέρᾳ περιπατῶν οὐ προσκόπτει,” πῶς ἐγὼ ὁ πάντας φωτίζων ὑπομένοιμι τὰ τῶν ἀβουλήτων;

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Διδάσκει ὁ Κύριος, ὅτι πρὸ τοῦ καιροῦ τοῦ πά-
θους οὐκ ἂν ὑπὸ Ἰουδαίων τι πάθοι· διδάσκει δὲ διὰ παραβολὴν, ἡμέραν μὲν καιρὸν τὸν πρὸ τοῦ πάθους, τὸν δὲ τοῦ πάθους νύκτα· ἐκ τούτου δῆλον ὅτι κατὰ τὴν ἀνωθεν βούλησίν ἐστὶ τὸ μὴ παθεῖν ἢ παθεῖν αὐτὸν, ὥςπερ κατὰ τὴν τοῦ φωτὸς παρουσίαν ἢ ἀπουσίαν, τὸ βλέπειν ἢ μὴ βλέπειν τοὺς ἀνθρώπους γίνεται· ὥστε μέχρι περ
25
ἂν ἡ θεία καὶ οὐράνιος βουλὴ κωλύῃ τὸ πάθος, ἀδύνατον αὐτῷ γενέσθαι, ἐπειδὴν δὲ εἴκη καὶ παραχωρῇ, τότε συμβήσεται.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ὑπνον γὰρ ὀνομάζει τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τὴν ἀπὸ σώματος ἔξοδον, καὶ σφόδρα εἰκότως· θάνατον γὰρ οὐκ ἤξιω-
σεν εἰπεῖν ὁ κτίσας εἰς ἀφθαρσίαν τὰ πάντα κατὰ τὸ γεγραμ-
30
μένον, καὶ σωτηρίους ἀναδειξας τὰς γενέσεις τοῦ κόσμου. Ἔστι γὰρ καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος· ὕπνος γὰρ ὅντως παρὰ Θεοῦ καὶ ἑτερον οὐδὲν ἢ ὁ πρόσκαιρος ἡμῶν τοῦ σώματος θάνατος· ψιλῶ καὶ μόνῳ καταργούμενος νεύματι τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, τουτέστι Χριστοῦ.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ἵνα μὴ ἀφιλόστοργοι φανῶμεν, 35

σπεύσωμεν ἐπὶ τὴν τοῦ φίλου ἡμῶν σωτηρίαν, ὑπερορῶντες τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐπιβουλῶν.

Θεοδώροτ Μομφοτεστίλσ. Χαίρω, φησὶν, ὑμῶν ἕνεκεν· τὸ γὰρ μὴ εἶναι με ἐκεῖ συντελέσει πρὸς τὴν πίστιν τὴν ὑμετέραν, ἐπεὶπερ εἰ μὲν παρήμην, ἀρρωστοῦντα ἐθεράπευον· μικρὸν δὲ ἦν 5 τοῦτο τὸ θαῦμα εἰς δυνάμεως ἐπίδειξιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ μὲν ἀπολελειμμένη, ὁ δὲ θάνατος ἐπεγένετο, μέλλω δὲ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀνιστᾶν, μειζόνως εἰς τὴν πίστιν βεβαιωθήσεσθε τὴν ἐμὴν, ὅταν ἴδητέ με καὶ τοῦτο δυνάμενον, τοὺς νεκροὺς ἤδη διεφθορότας ἀνιστᾶν.

10

Ἀμμωνίωτ Πρεσβυτέρωτ. Ὡς πρὸς ζῶντα λέγει ὅτι ἄγωμεν, αὐτῷ γὰρ ἔζη ὡς Θεῷ.

Θεοδώροτ Μομφοτεστίλσ. Καλὸν μὲν ἦν πεισθέντα μεῖναι, καὶ ἐκκλῖναι τῶν ἐχθρῶν τὴν ἐπιβουλὴν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο δέδοκται πάντως αὐτῷ ἀπελθεῖν, συναπέλθωμεν καὶ ἡμεῖς· κρεῖττον γὰρ 15 ἀποθνήσκοντας κοινωῆσαι τοῦ θανάτου ἢ τῆς οἰκείας σωτηρίας προνοουμένους ἀπολειφθῆναι τοῦ διδασκάλου.

Ὠριγένεωτ. Ἀναγνούς ὁ Θωμᾶς τὰς περὶ τοῦ σωτῆρος προφητείας, εἰκὸς δὲ ὅτι καὶ ἡκηκόει λείπεσθαι οἰκονομίαν τῷ Ἰῳ τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ φυγῆν ἣν ἔμελλε ποιεῖν, καταβὰς εἰς τὸ 20 χωρίον αὐτῶν, ἵνα τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι κηρύξῃ, πορευθεὶς πρὸς αὐτὰ ἀπειθήσασί ποτε. ἀκούσας ὅτι “πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν,” ᾤετο οὐκ ἄλλως ἂν ἐξυπνισθῆσθαι καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεσθαι τὸν Λάζαρον, ἢ τοῦ Ἰησοῦ καταβάντος εἰς τὸ τῶν ψυχῶν χωρίον· τὸ δὲ καὶ τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος, οὐδεὶς αἶρει τὴν 25 ψυχὴν μου ἀπ’ ἐμοῦ, ἀλλ’ ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ’ ἐμαυτοῦ, καὶ τὰ ὅμοια. Εἴτα ὡς γνήσιος τοῦ Σωτῆρος μαθητῆς, καὶ κρίνας αὐτῷ ἀκολουθεῖν ὅποι ποτ’ ἂν ἀπὶ, ἐβούλετο αὐτῷ καὶ τοὺς λοιποὺς μαθητὰς χάριτι τοῦ Ἰησοῦ συναποθέσθαι τὸ σῶμα.

20 Θεοδώροτ Ἡρακλείδσ. Ἐξεῖσι μὲν οὖν ἡ Μάρθα ἀκούσασα 30 τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν οὐκ ἀνακοινωσαμένη πρὸς τὴν ἀδελφὴν φησι, διὰ τὸ βούλεσθαι κεκρύφθαι τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἀπὸ τῶν παρόντων Ἰουδαίων, ὡς ἂν ἐχθρῶν Χριστοῦ, καὶ διωκόντων αὐτόν, ὀλιγοπιστίας δὲ ῥήματα φθέγγεται.

Ἀμμωνίωτ Πρεσβυτέρωτ. Ζωὴν ἑαυτὸν εἶπεν ὁ Κύριος, οὐ 35

ζῶον· τὸ μὲν γὰρ ζῶον δεκτικόν ἐστι ζωῆς, ἡ δὲ ζωὴ παρεκτικὴ τοῦ ζῆν· ὡς ἡ σοφία καὶ ὁ σοφός· ἡ μὲν λαμβάνει, ἡ δὲ δίδωσι.

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΤ. Δεικνύς ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ χορηγὸς τῶν ἀγαθῶν, καὶ παρ' αὐτοῦ δεῖ αἰτεῖν καὶ πῶς. “Ὁ πιστεύων εἰς “ ἐμέ,” ὅρῳ πῶς αὐτῆς ἀνάγει τὸν νοῦν; οὐ γὰρ τοῦτο ἦν ζητού- 5 μενον τὸν Λάζαρον ἀναστῆσαι, ἀλλ' ἔδει καὶ ταύτην καὶ τοὺς παρόντας καὶ ἐκείνην τὴν ἀνάστασιν μαθεῖν. εἰ γὰρ ἐκείνη πιστεύεις, φησὶ, μηδὲ περὶ ταύτης ἀμφίβαλλε· οὐ γὰρ ἄλλος ὁ ἐκείνην ἐργαζόμενος παρ' ἐμέ, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ἐκείνης τοῖς ἀνθρώποις αἴτιος, ὥστε ὁ κοινῇ πάντας ἀριστῶν. Οὐ γὰρ δήπου περὶ ἐνὸς 10 ἀνάστασιν ἄτονος εἶναι δύναμαι. Διὰ τοῦτο περὶ τῆς ἀναστάσεως φιλοσοφεῖ τῶν ῥημάτων. Εἰ δὲ ἡ ἀνάστασις αὐτός ἐστι καὶ ἡ ζωὴ, οὐ τόφῳ περικέκλεισται, ἀλλὰ πανταχοῦ παρὼν οἶδεν ἰᾶσθαι.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΑΣ. “Ὡστε οὐ χρὴ φρίττειν τοῦτον 15 τοῦ θάνατον. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι οὔτε οὗτος τέθηκεν, οὔτε ὑμεῖς τεθνήξεσθε, τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως ἔχουσαι. Ὁ γὰρ ζῶν μετὰ τῆς εἰς ἐμέ πίστεως οὐδεπώποτε ἀποθανεῖται, ἐπειδὴ περ καὶ ἀποθῆσκειν δοῖται, οὐ νεκρός ἐστιν, ἀλλὰ ζῶν διὰ τὴν ὑπόσχεσιν, μεθ' ἧς δέχεται τοῦ τῆς φύσεως ὅρου τὴν τελευτήν. 20 Καί τοι γε ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, οὐ φαίνεται ὅτι ἔλεγεν αὐτῇ ὁ Κύριος καλέσαι τὴν ἀδελφὴν, ἀλλὰ δηλονότι εἶρηται μὲν, ὁ δὲ Εὐαγγελιστὴς παρέλιπε, ἐνὸς ὧν τοῦ μόνα τὰ ἀναγκαῖα λέγειν.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ. Τὴν τοῦ πράγματος ἀπαραίτητον χρείαν καὶ τὸ τῆς παρουσίας χρεωστούμενον, ἀντὶ φωνῆς δεξαμένη τοῦτό φησι. 25 Πῶς γὰρ οὐκ ἔδει παρόντος τοῦ Χριστοῦ, πρὸς αὐτὸν ἵεναι προθύμως τὴν Μαρίαν, ἐπειπερ ἅπαν οὐ μετρίως λελυτημένην;

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Εἰ μὴ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ τοῦτο ἐγγόνει, οὐκ ἂν ἐμέμνητο αὐτοῦ ὁ Εὐαγγελιστής· γέγονε δὲ ἵνα καὶ ἄκοντες παραγένωνται, καὶ μαρτυρήσωσι τῷ σημείῳ. 30

32 ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Περὶ τῆς Μάρθας οὐκ εἶπεν, ὅτι τοῖς ποσὶ προσέπεσεν, ἀλλ' ὅτι ἀπήντησε μόνον, οὐδ' ὅτι ταχέως καὶ σπουδαίως προσέδραμεν· τῇ γὰρ Μαρίας καὶ τοῦτο δέδωκεν ὁ Εὐαγγελιστής, ἐπὶ τῆς Μάρθας προειρηκῶς ψιλῶς τὸ ὅτι ὑπήντησεν αὐτῇ· τοῦ δὲ ἔλθειν τὸ ἀπαντῆσαι ὑποδεέστερον, ὡς φαίνεσθαι 35

διὰ πολλῶν τὴν Μαρίαν πλείονα τὴν ἀγάπην, τὴν περὶ τὸν Κύριον ἔχουσαν.

ΑΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Λυπηθεὶς ὁ Χριστὸς, καὶ ὄρων ἐν ἑαυτῷ κινήθεισαν τὴν λύπην, καὶ νεύουσιν τὴν σάρκα πρὸς δάκρυον, ἐπιπλήττει τῇ σαρκὶ τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δυνάμει, ἥτις μὴ 5 ἐνεγκοῦσα τὸ τῆς ἐνωθείσης αὐτῷ θεότητος κίνημα τρέμει, καὶ τῆς λύπης περικρατεῖ· οὐδὲ γὰρ ἤρμοζεν ἐπὶ νεκρῷ δακρύνειν τῷ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως εἰσάγοντι.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ΜΟΜΦΩΤΕΣΤΙΑΣ. Ἐρωτᾷ, “ τοῦ τεθείκατε,” οὐκ ἀγνοῶν· πῶς γὰρ ὁ πόρρωθεν εἰπὼν, ὅτι τετελεύτηκεν, ἀλλ’ ὥστε 10 δοκεῖν τάζειν τινὰ τῷ πράγματι διδόναι, καὶ μὴ μετὰ ἐπιδείξεως τὸ θαῦμα ἐργάζεσθαι.

ἸΣΙΔΩΡΟΤ ΠΗΛΟΤΣΙΩΤΟΤ. Ἐδάκρυσεν ὡς φιλοσοφίας ἄγαλμα ὁ Χριστὸς ἐπὶ Λαζάρου· μάλιστα μὲν καὶ τούτῳ, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, κανόνας ἡμῖν καὶ ὅρους πηγνύς, ἵνα μὴ ἐκβακχευώ- 15 μεθα ὑπὸ τῆς λύπης. Οἱ γοῦν θεασάμενοι εἶπον, “ Ἴδε πῶς ἐφί-
“ λει αὐτόν.”

34 **ὈΡΙΓΕΝΟΣ.** Μακρὰν μὲν ὑπάρχων τοῦ μνημείου “ ἐνεβριμή-
“ σατο τῷ πνεύματι,” ὅτε δὲ ἐγγὺς γίνεται τῷ νεκρῷ, οὐκέτι ἐμβριμάται τῷ πνεύματι, ἀλλὰ συνέχει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐμβρίμηνσιν, 20
38 διὸ λέγεται “ ἐμβριμώμενος ἐν ἑαυτῷ, ἔρχεται εἰς τὸ μνημεῖον.”

ΚΤΡΙΛΑΟΤ. Τὰ μεγάλα τῶν κατορθωμάτων ἀπιστεῖσθαι φιλεῖ, καὶ τοῖς ὑπὲρ λόγον ἀκολουθεῖ. Τὸ μὴ λίαν ἐτοίμως θαυμάζεσθαι τοῦτό μοι δοκῶ ὑπομεῖναι τὴν ἀγαθὴν Μάρθαν, παραιτεῖται γὰρ αὐτῇ τὸ εἰς πίστιν ἀσφαλές, ἢ τοῦ πράγματος ὑπερβολή, καὶ τὸ 25 ξένον τῆς ἐλπίδος τοῦ καθήκοντος ἐξίστησι λογισμοῦ, καὶ θαυμα-
στόν οὐδὲν εἰ τὴν πίστιν ὁμολογήσασα, πάλιν ὀλιγοπιστίᾳ χεϊμά-
ζεται τῇ τοῦ θαύματος ὑπερβολῇ.

40 **ΑΜΜΩΝΙΟΤ.** Ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν φαίνεται ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα, διὰ τὸ ἀσθένες τῶν ἀκροατῶν. τὴν τοῦ Πατρὸς δόξαν, φησὶ, διὰ 30 τὸ ἀκενοδόξου οὐκ εἶπεν, ὅφει τὴν δόξαν μου, ἀλλὰ τὴν τοῦ Πα-
τρός. Ἰσος ὢν τῷ Πατρὶ, εὐχαριστεῖ αὐτῷ, ἵνα ἡμεῖς τῷ ὑπὲρ ἑαυτοὺς εὐχαριστῶμεν· τοῦτο ἐπὶ φίλων λέγεται ὁμοτίμων.

Ὡς πόρρωθεν οὔσαν τὴν ψυχὴν, διὰ κραυγῆς καλεῖ, οὐ μὴν ὡς οὔσαν ἐν τῷ μνήματι, ὡς Ἑλλήνων μυθεύουσι παῖδες· ἢ κραυγὴ 35

τοῦ Κυρίου τύπος ἦν τῆς μεγάλης σάλπιγγος τῆς μελλούσης ἡχῆσαι ἐν τῇ κοινῇ ἀναστάσει. θεοπρεπὲς καὶ βασιλικὸν τὸ κέλευσμα.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΤ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Θαῦμα ἐν θαύματι, κειρίαις δεδεμένος τοὺς πόδας, καὶ μὴ κωλύεσθαι πρὸς τὴν κίνησιν. Μείζον 5 γὰρ ἦν τὸ ἐνισχύον τοῦ ἐμποδίζοντος. Πῶς οὖν ὁ ταῦτα ἐνεργεῖν μέλλων, δακρύων ἄξιον τὸ συμβᾶν ἔκρινεν; ἡ δηλονότι πανταχόθεν ἡμῶν τὸ ἀσθενὲς ὑπερείδων μέτροις τισὶ καὶ ὅροις τὰ ἀναγκαῖα περιέλαβε πάθη· τὸ μὲν ἀσυμπαθὲς ὡς θηριῶδες ἐκκλίνων. τὸ δὲ φιλόλμπον καὶ πολὺθρηνον ὡς ἀγεννὲς παραιτούμενος. διόπερ ἐπι- 10 δακρύσας τῷ φίλῳ, αὐτὸς τε τὴν κοινωνίαν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἐπεδείξατο, καὶ ἡμᾶς τῶν ἐφ' ἐκάτερα ὑπερβολῶν ἡλευθέρωσε, μήτε καταμαλακίζεσθαι πρὸς τὰ πάθη, μήτε ἀναισθητῶς ἔχειν τῶν λυπηρῶν ἐπιτρέπων.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Οὕτω καὶ ἡ καθολικὴ μέλλει γενέ- 15 σθαι ἀνάστασις, “ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ.” Ὁμοιον σημειῖν σχεδὸν τῆς ἀναστάσεως τὸ δεδεμένων τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐξελθεῖν περιπατοῦντα. Διὰ τοῦ λύειν ἐμαρτύρουν, ὅτι οὐκ ἦν φάντασμα, ἀλλ' ὁ Λάζαρος ἦν. Ὡς ἀνόσιόν τι τετολμηκότα διέβαλλον, ὡς τὸν τεθαμμένον ἀνασκάψαι 20 ἐπιτάξαντα· μετὰ τοσαύτας ἀποδείξεις, ὡς περὶ ψιλοῦ ἀνθρώπου ἔλεγον, ἀγνοοῦντες ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς ὁ τῶν σημείων δημιουργός.

Ἐὰν, φησὶν, οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν ποιήσωσιν αὐτὸν βασιλέα, ἐπέρχονται ἡμῖν ὡς τυραννήσασιν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ γυμνοῦσιν 25 ἡμᾶς πάντων.

49 Τί σημάει βουλόμενος ὁ Εὐαγγελιστῆς φησιν, “ἀρχιερεῖς
“ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου;” ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων τοῦτο διέφθαρτο
παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις· οὐκέτι γὰρ τὸν χρόνον ἅπαντα τῆς ζωῆς,
ιεράτευον κατὰ τὸν νόμον, ἀλλ' ἐνιαυτὸν κατ' ἐνιαυτὸν, ἐξ οὗ 30
γυγόνασιν ὡνται αἱ ἀρχαί· πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔτι παρῆν τὸ
Πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ τὰς χεῖρας ἤραν κατὰ τοῦ Χριστοῦ, τὸ
τηνικαῦτα αὐτοὺς ἐγκατέλιπε, καὶ μετῆλθεν ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους·
ὅπερ δὲ ἐκεῖνοι ἐν τάξει βουλῆς προσετίθεσαν λέγοντες, “τί ποι-

“οὔμεν;” τοῦτο ὁ Καϊάφας ἀναισχύντως καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ μετὰ ἰταμότητος ἀνεβόησε λέγων, “ὅτι ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδὲν, “οὐδὲ λογίζεσθε ὅτι συμφέρει ἡμῖν ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, “καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται.” Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· ὑμεῖς ἔτι καθῆσθε, ἔτι ὀκνηρότερον τῷ πράγματι κέχρησθε, καὶ 5 οὐκ ἴστε ἐνὸς ἀνδρὸς σωτηρίας ὑπὲρ τοῦ κόσμου καταφρονησαι. Χρὴ οὖν σκοπῆσαι, πόση τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἡ δύναμις. Ἀπὸ γὰρ διανοίας πονηρᾶς ῥήματα παρεσκεύασε προελθεῖν, προφητείας γέμοντα θαυμαστῆς. κατὰ μὲν γὰρ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν ἐναντίως ἐξέβη. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπέθανε, διὰ τοῦτο τῆς μελ-10 λούσης κολάσεως ἀπηλλάγησαν πολλοί. “Τοῦτο δέ,” φησὶν, ὁ Εὐαγγελιστὴς “οὐκ ἀφ’ ἑαυτοῦ εἶπεν, ἀλλ’ ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ “ἐνιαυτοῦ ἐκείνου προεφήτευσεν, ὅτι ἔμελλεν ὁ Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν “ὑπὲρ τοῦ ἔθνους.” οὕτως ἦν τῆς ἀρχιερατικῆς ἀξίας ἡ δύναμις πολλή. Ἐπειδὴ γὰρ ὅλως ἡξίωτο τῆς ἱερωσύνης, καὶ τοι ἀνάξιος 15 ὢν τοῦ πράγματος, προεφήτευσεν, οὐκ εἰδὼς ἃ ἔλεγε· καὶ τῷ στόματι μὲν ἡ χάρις ἐκέχρητο, τῆς δὲ μιαρᾶς καρδίας οὐχ ἤψατο· πολλοὶ γοῦν καὶ ἄλλοι τὰ μέλλοντα εἶπον, ἀνάξιοι ὄντες· ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ Φαραὼ, ὁ Βαλαὰμ, καὶ πάντων ἡ αἰτία δῆλη· “καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους” φησὶ “μόνον, ἀλλ’ ἵνα καὶ τὰ τέκνα 20 “τοῦ Θεοῦ τὰ διεκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἓν.” τέκνα δὲ Θεοῦ τὰ ἔθνη καλεῖ ἀπὸ τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι. ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, “καὶ ἄλλα πρόβατα, ἔχω,” καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ μέλλοντος αὐτὰ καλῶν.

- 53 Τὸ δὲ “ἵνα συναγάγῃ εἰς ἓν” δηλοῖ, ὅπως τοὺς ἑγγυς καὶ 25 τοὺς μακρὰν ἐν σῶμα ποιήσῃ, ἵνα ὁ ἐν Ῥώμῃ καθήμενος τὸν Ἰνδὸν μέλος εἶναι ἑαυτοῦ πιστεύσῃ, καὶ πάντων κεφαλὴν ὁμολογῇ τὸν Χριστὸν. Τὸ δὲ “ἀπ’ ἐκείνης τῆς ἡμέρας συνε- “βουλεύσαντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα αὐτὸν ἀποκτείνωσι,” δηλοῖ ὅτι τότε τελείως ἐκύρωσαν τὴν γνώμην, καὶ ὡς ἔργῳ τῷ πράγματι 30 κέχρηται· τὸ γὰρ θέλει αὐτοὺς καὶ πρὸ τούτου ἀποκτεῖναι αὐτὸν βουλαὶ καὶ ζητήσεις ὑπῆρχον· “ἐξήτουν γὰρ αὐτὸν,” φησὶν, “ἀποκτεῖναι,” καὶ αὐτὸς δὲ αὐτοὺς ἐλέγχων ἔλεγε, “ζητεῖτέ με “ἀποκτεῖναι” ἀναχωρεῖ δὲ καὶ νῦν αὐτὸς ἐκεῖθεν, ἀνθρωπίνως

πάλιν ἑαυτὸν διασώζων, δι' ἣν πολλάκις εἶπον αἰτίαν. Θαυμάσαι δὲ αὐτῶν ἐστὶ τὴν ἄνοιαν, ὅτι μισοφύλον προαίρεσιν ἔχοντες καὶ ἀνδροφόνον διάνοιαν, ἑαυτοὺς ἀγνίξιν ἐβούλοντο, καθὼς φησιν ὁ Εὐαγγελιστής, “ ὅτι αὐτοὶ δὲ ἀνέβησαν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα πρὸ τοῦ Πάσχα, ἵνα ἀγνίσωσιν ἑαυτοὺς,” καὶ ὅτι ἔλεγον, “ τί ὑμῖν 5 “ δοκεῖ, ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν ἑορτήν.” ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ἐνταῦθα αὐτὸν ἐμπεσεῖν δεῖ, τοῦ καιροῦ καλοῦντος αὐτόν οὕτως ὑπῆρχον ἀσεβεῖς· ὅτε γὰρ πλείονος ἔδει τῆς εὐλαβείας, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις κακοῖς εἰλημμένους, ἀφιέναι διὰ τὴν ἑορτήν, τότε τὸν οὐδὲν ἡδικηκότα θηρεῦσαι ἐπιχειροῦσι. “ δεδώκεισαν δὲ, 10 “ φησὶν, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐντολὰς, ἵνα ἐάν τις γνῶ “ ποῦ ἐστὶ, μὴνύσῃ, ὥπως πιάσωσιν αὐτόν.”

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρφ.

1 Ὁ οὖν Ἰησοῦς πρὸ ἑξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἦλθεν 15 εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἦν Λάζαρος ὁ τεθνηκώς, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν.

Τὸ τῆς εἰλικρινοῦς οὖν ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου σημεῖον δεῖ-
ξαι βουλόμενος ὁ Εὐαγγελιστής φησιν, “ ὁ δὲ Λάζαρος εἷς ἦν
“ τῶν ἀνακειμένων σὺν αὐτῷ,” δηλῶν ὅτι μετὰ πολλὰς τοῦ ἀνα- 20
στῆναι αὐτὸν ἔτι ἔζη· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι “ ἡ Μάρθα διηκόνει,”
ἐσήμανεν, ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς ἡ ἐστίασις ἦν. Οὐ ποιεῖται δὲ
κοινὴν τὴν ὑπηρεσίαν ἡ Μαρία ἡ ἀδελφὴ Λαζάρου, ἀλλ' εἰς τὸν
Χριστὸν μόνον περιίστησι τὴν τιμὴν· ἐπειδὴ οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ
πρόσεισιν, ἀλλὰ ὡς Θεῷ· τὸ γὰρ μῦρον διὰ τοῦτο ἐξέχεεν, καὶ 25
ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς ἐξέμαξεν, ὡς οὐκ ἔχουσα περὶ αὐτοῦ
τοιαύτην ὑπόληψιν, οἶαν οἱ πολλοὶ, ὡς περὶ ψιλοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ'
ὡς δεσπότου καὶ Κυρίου. Ὁ δὲ Ἰούδας προσχήματι μὲν εὐλα-
βεῖας δῆθεν ἐπετίμα τῷ γεγονότι, λέγων, “ διὰ τί οὐκ ἐπράθη
“ τοῦτο τριακοσίων δηναρίων, καὶ ἐδόθη πτωχοῖς;” οὐκ ἀπὸ γνώ- 30
μης δὲ τοιαύτης. πῶς δὲ ἄλλος Εὐαγγελιστής λέγει, ὅτι πάντες
οἱ μαθηταὶ τοῦτο εἶπον; ὅτι καὶ πάντες μὲν, κακείνος δὲ, ἀλλ' οἱ

λοιποὶ οὐ τοιαύτη προαιρέσει· οὐκ ἤλεγξε δὲ αὐτὸν εὐθέως τότε ὁ Χριστὸς, οὐδὲ εἶπεν αὐτῷ τοῦτο, ὅπερ ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπεν, ὅτι διὰ τὴν οἰκείαν κλοπὴν ἐπετίμα τῇ γυναικί, ὅτι τῇ πολλῇ μακροθυμίᾳ ἐντρέψαι αὐτὸν οὐκ ἐβούλετο. Τί δῆποτε δὲ κλέπτῃ ὄντι τὸ γλωσσόκομον ἐνεχείρισεν τῶν πτωχῶν, καὶ οἰκονομεῖν ἐποίησε 5 φιλάργυρον ὄντα; ἵνα πᾶσαν αὐτοῦ ἐκκόψῃ πρόφασιν. Οὐ γὰρ εἶχεν εἰπεῖν, ὅτι διὰ χρημάτων ἔρωτα^d προῦδωκε· καὶ γὰρ ἱκανὴν μὲν εἶχεν ἐκ τοῦ γλωσσόκομου τῆς ἐπιθυμίας παραμυθίαν, ἀλλὰ διὰ πονηρίαν πολλήν, ἣν καὶ ἐβούλετο κατέχειν ὁ Χριστὸς, πολλῇ συγκαταβάσει πρὸς αὐτὸν κεχρημένος. Μένονται δὲ καὶ 10 ἐνταφιασμοῦ λέγων, “εἰς γὰρ τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου “τοῦτο ἐποίησε, καὶ ἐν τούτῳ τὸν προδότην ἐντρέψαι βουλόμενος πρὸς τὸ διορθωθῆναι αὐτόν. ἱκανὸν δὲ ἦν καὶ τὸ ἐπαγόμενον εἰς 8 οἶκτον αὐτὸν ἐμβαλεῖν. Φησὶ γὰρ, “ὅτι τοὺς πτωχοὺς μὲν “πάντοτε ἔχετε μεθ’ αὐτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε.” ὥσανεὶ 15 ἔλεγεν, ἐμπαθὴς εἰμι καὶ φορτικὸς, ἀλλὰ ἀνάμεινον μικρὸν, καὶ ἀπελεύσομαι. Τοῦτο γὰρ κατεσκεύαζεν ἐν τῷ λέγειν, “ἐμὲ δὲ “οὐ πάντοτε ἔχετε.”

Γένος τοῦ Θεοῦ πάντες ἄνθρωποι, καὶ τέκνα χρηματίζομεν, καθὼ πάντων ἐστὶ Πατὴρ, τρόπῳ δημιουργικῷ γενήσας· πρὸς 20 τούτοις δὲ ἔτι καὶ κατ’ ἐκεῖνον τὸν λόγον, καθ’ ὃν τετιμήμεθα γεγονότες ἐξ ἀρχῆς κατ’ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, καὶ ἄρχειν λαχόντες τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῆς θείας ὁμολογίας ἡξιωμένοι, καὶ τῆς ἐν παραδείσῳ διαίτης τε καὶ τρυφῆς ἀπολαύοντες, ἀλλ’ ἐσκόρπισεν ὁ Σατανᾶς ἐν ταύτῳ μεῖναι καὶ συγχωρήσας καὶ ἀπο- 25 συλήσας πολυτρόπως τῆς εἰς Θεὸν προσεδρείας τὸν ἄνθρωπον. Συνήγαγε δὲ πάλιν καὶ συνεκόμισε πάντας διὰ τῆς πίστεως ὁ Χριστὸς εἰς μίαν αὐλήν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὑπὸ ζυγὸν ἓνα παρεσκεύασεν.

ὩΡΙΓΕΝΟΤΣ. Οὐκ εἴ τις προφητεύει, προφήτης, ἀλλ’ εἴ τις 30 προφήτης, προφητεύει. Βαλαὰμ γὰρ μάντις ὢν προφητεύει. Οὐ γὰρ εἴ τις ἱατρικὸν τι ἐποίησεν, ἥδη καὶ ἱατρὸς, ἢ καὶ οἰκοδομικὸν ποιήσας, ἥδη καὶ οἰκοδόμος.

^d ἐρώτητα Cod.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Εἰς κατάκριμα τῶν Ἰουδαίων ἀναχωρεῖ, οὐ δειλιῶν, καὶ ἡμᾶς διδάσκων ἐν ἀκμῇ τῆς ὀργῆς μὴ ἐπιρρίπτειν ἑαυτοὺς κινδύνους.

ἸΩΡΙΓΕΝΟΤΣ. Βουλομένου τοῦ λόγου ἐπιστρέφειν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἀλογώτερον ἐπιπηδᾶν τοῖς κινδύνους, μὴδ ἂν ὑπὲρ τῆς ἀλη-5
θείας ὣσιν, ἀλλὰ καταλαμβανομένους μὲν ἴστασθαι, μέλλοντας δὲ ἀναδύσεσθαι διὰ τὸ τῆς ἐκβάσεως ἄδηλον. πρὸς δὲ ἀναγωγὴν ῥητέον ὅτι Ἰησοῦς πάλοι μὲν παρηρησία τοῖς Ἰουδαίοις περιεπάτει, διὰ τῶν προφητῶν, νῦν δὲ οὐκέτι· οὐ γάρ ἐστιν ἐν αὐτοῖς λόγος Θεοῦ· ἀλλ' ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ἔρημον, περὶ ἧς λέγεται, 10
ὅτι “πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν “ἄνδρα” ἐγγὺς Ἐφραῖμ, ἥτις ἐρμηνεύεται καρποφορία, ἀδελφὸς ὢν Μανασσὴ πρεσβυτέρου, τοῦ ἀπὸ λήθης. Μετὰ γὰρ τὸν ἀπὸ λήθης λαὸν, γεγένηται ἡ ἐξ ἐθνῶν καρποφορία.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Οἱ ἡμαρτηκότες ἐκούσια ἢ ἀκούσια 15
πταίσματα οὐκ ἐποιοῦν τὸ Πάσχα, εἰ μὴ ἡγνίσθησαν τὸν συνήθη ἀγνισμόν. Οὐ φανείς εὐθὺς ἐπέφανεν, ἀλλ' ἐπέζησεν, ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ τὰ συνήθη πράττων, ὅπερ ὡς ἀποθαυμάζων ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπε.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Τοῦ δὲ οἴκου πληρωθέντος τῆς ἐκ τοῦ 20
μύρου εὐωδίας, συμβολικῶς ἐπεδείκνυτο ἐκεῖνος, ὅπερ πνευματικῶς οὐκ εἰς μακρὸν ἀποτελεσθῆναι ἡμελλεν· εὐθὺς γὰρ μετὰ τὸ πάθος τῆς Χριστοῦ, εὐωδίας ἢ σύμπασα κτίσις, ὥσπερ μέγας οἶκος, ἐπληρώθη μύρου· τῷ τοίνυν αἰσθητῷ τὸν νοητὸν ἐκείνῃ προσεμήνυε· τοῦ γὰρ σώματος αὐτοῦ ἀλαβάστρου δίκην ἐκκεντηθέντος, ἡ τῆς 25
γνώσεως εὐωδία τὸν ὅλον ἐπλήρωσε κόσμον.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ ὧν εἶπεν Ἰούδας.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Μέμφεται Ἰούδας ὅτι μύρον προσ-
ήνεγκε καὶ οὐκ ἀργύριον, ἀγνοῶν τὸ ὅτως καλόν· δεῖ γὰρ τὴν εἰς 30
τὸν Θεὸν τιμὴν καὶ δωροφορίαν προτιμωτέραν εἶναι τῶν πτωχῶν.
Ἰεροσόλυος ἦν ὁ Ἰούδας, τὰ τῷ Θεῷ ἀνατιθέμενα χρήματα κλέπτων.

Εἰπὼν, “ἄφες,” τὴν τοῦ Ἰούδα ὑπόκρισιν ἐλέγχει, τὰ ἄξια ἐπαίνου μεμφομένου· ἐπειδὴ δὲ ἡ τοῦ μύρου δαπάνη οὐ διὰ τρυφὴν

ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ χρείαν μυστικὴν, ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῆς Μαρίας, εἰ καὶ ἡγνύει τοῦ μυστηρίου τὴν οἰκονομίαν. Δι' αὐτὴν δὲ εἶπεν ἐνταφιασμόν, κατασχίνει τὸν Ἰούδαν, ὅτι δι' αἰσχροκερδίαν ἐμελλε προδοῦναι τὸν διδάσκαλον.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Τὸν οἶκτον τῶν πενήτων πρόσχημα τῆς ἑαυτοῦ πλεονεξίας ποιούμενος. Οὐχ ὥς πιστότερος δὲ τῶν ἄλλων τὴν 5 διακονίαν ταύτην ἀνεδέδεκτο, ἀλλ' ὥς ἐλάττω. Τὸ γὰρ περὶ χρήματα διακονικὸν ἔλαττον τῆς ἐν λόγῳ διακονίας, ὥς καὶ οἱ δώδεκα ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων ἐδήλωσαν.

- 9 Δεῖξαι δὲ βουλόμενος ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸ ἐρχόμενον τῶν Ἰουδαίων πλῆθος ὑγιαίνων, φησὶν, “ ἔγνω ὄχλος πολὺς ἐκ τῶν Ἰου- 10
 “ δαίων ὅτι ἐκεῖ ἐστὶ, καὶ ἦλθεν οὐ διὰ τὸν Ἰησοῦν μόνον, ἀλλ’
 “ ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἴδωσιν, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν.” Διὸ καὶ
 τὸ θαῦμα θεασάμενοι ἐπίστευσαν πολλοί· τῶν δὲ Φαρισαίων
 τοσοῦτος ἦν φονικὸς ὁ τρόπος, ὅτι οὐ μόνον τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ καὶ
 τὸν Λάζαρον ἐβουλεύσαντο ἀποκτεῖναι· οὕτως ἐγκλημα καὶ τὸ 15
 καλῶς παθεῖν παρ’ αὐτοῖς ἦν· ἔδακνε δὲ αὐτοὺς ἐκ περισσοῦ, ὅτι
 τῆς ἐροτῆς ἐστώσης πάντες ἐπὶ τὴν Βηθανίαν ἔτρεχον· αὐτὸς δὲ
 κατασβέσας τὸν θυμὸν αὐτῶν τῇ εἰς τὴν ἔρημον ἀναχωρήσει,
 πάλιν εἰσέρχεται μετὰ παρρησίας. Διὸ καὶ “ ὄχλος πολὺς ὁ
 “ ἐλθὼν εἰς τὴν ἐροτὴν ἀκούσαντες ὅτι ἔρχεται εἰς Ἱερουσόλυμα, 20
 “ ἔλαβον τὰ βατὰ τῶν φοινίκων, καὶ ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ”
 τοῦτο δὲ ἐποιοῦν, δεικνύντες ὅτι μείζονα λοιπὸν ἢ περὶ προφήτου
 δόξαν εἶχον περὶ αὐτοῦ· ὅθεν καὶ ἔλεγεν, “ ὡσαννὰ, εὐλογημένος
 “ ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ,” ὅπερ
 ἦν πιστευόντων, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ἀλλ’ ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς 25
 ἀποσταλεὶς ἦλθε. Σημαίνει δὲ τὸ “ ὡσαννὰ,” σῶσεν δὴ.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ τοῦ ὄνου.

Πῶς οἱ μὲν ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ ὅτι καὶ ἔπεμψε καὶ εἶπε, “ λύ-
 “ σατε τὸν πῶλον καὶ τὸν ὄνον” εἰς τας δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ’ ὅτι ὀνά- 30
 ριον εὐρὼν ἐκάθισεν; ἐπειδὴ ἀμφοτέρωθεν γενέσθαι εἰκὸς ἦν, καὶ μετὰ
 τὸ λυθῆναι τὸν ὄνον ὑπὸ τῶν μαθητῶν εὐρόντα αὐτὸν ἐπικαθίσαι.
 Ἐποίει δὲ τοῦτο, προφητείαν τὴν μὲν τυπᾶν, τὴν δὲ πληρῶν· καὶ τὸ

αὐτὸ τῆς μὲν ἐγένετο ἀρχῆς, τῆς δὲ τέλος, τὴν μὲν τὸ “χαῖρε,
“ὅτι ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται,” προφητείαν πληροῦντος ἦν. Τὸ δὲ
ὄνον καθίσαι μέλλον πρᾶγμα προανατυποῦντος, ὅτι τὸ ἀκάθαρτον
τῶν ἐθνῶν γένος ἔμελλεν ὑποχείριον ἔχειν.

- 15 Τί δέ ἐστι, “μὴ φοβοῦ, θύγατερ Σιών;” ἐπειδὴ πάντες αὐτῶν 5
οἱ βασιλεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀδικοὶ τινες ἦσαν καὶ πλεονέκται, καὶ
τὸ πλῆθος διαστρέφοντες, καὶ τοῖς ἐχθροῖς παραδιδόντες, θάρρει,
φησὶν, οὗτος οὐ τοιοῦτος, ἀλλὰ πρῶτος καὶ ἐπιεικής· καὶ δείκνυται
ἀπὸ τοῦ ὄνου. Οὐ γὰρ στρατόπεδον ἐπισυρόμενον εἰσῆλθεν, ἀλλ’ ὄνῳ
ἐποχούμενος· οὐκ ἐπαισχύνεται δὲ ὁ πάνσοφος Εὐαγγελιστὴς τὴν 10
προτέραν ἄγνοιαν τῶν Ἀποστόλων ἐκπομπεύσαι· “ταῦτα γάρ,” φη-
σὶν, “οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τὸ πρότερον, ἀλλ’ ὅτε Ἰησοῦς
“ἐδοξάσθη, τότε ἐμνήσθησαν, ὅτι ταῦτα ἦν ἐπ’ αὐτῷ γεγραμ-
“μένα.” ὅτι μὲν γὰρ ἐγγράπτο ἤδεσαν, ὅτι δὲ ἐπ’ αὐτῷ ἐγέ-
γραπτο, οὐκ ᾔδεισαν· καὶ γὰρ ἂν ἐσκανδάλισεν αὐτοὺς, εἴγε 15
βασιλεὺς ὦν τοιαῦτα μέλλει πάσχειν· τὸ δὲ “ἐμαρτύρει ὁ ὄχλος
“ὅτε ἀνέστησε τὸν Λάζαρον ἐκ νεκρῶν,” καὶ τὰ ἐξῆς· τοῦτο δηλοῖ,
ὅτι οὐ τοσοῦτοι ἐξαίφνης μετέθεντο, εἰ μὴ ἐπίστευσαν τῷ σημείῳ.
- 19 Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι οἱ εἰπόντες Φαρισαῖοι πρὸς ἑαυτούς, “θεω-
“ρεῖτε ὅτι οὐκ ὠφελεῖτε υἱὸν, ἴδε ὁ κόσμος ὀπίσω αὐτοῦ ὑπάγει” 20
τῶν πιστευόντων μὲν ἦσαν, οὐ τολμάντων δὲ παρρησιάσασθαι· ἀπὸ
τῆς ἐκβάσεως δὲ κατεῖχον τοὺς λοιποὺς, ὡς ἀνόνητον ἐπιχειροῦν-
τας. κόσμῳ δὲ ἐνταῦθα τὸν ὄχλον φησὶν, οἷδε γὰρ ἡ γραφὴ
κόσμον καὶ τὴν κτίσιν καλεῖν, ὡς ὅταν λέγει “ὁ ἐκφέρων κατὰ
“ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτοῦ,” καὶ πάλιν τοὺς ἐν πικνῇ ζῶντας, 25
ὡς ὅταν λέγει, “ὁ κόσμος ὑμᾶς οὐ μισεῖ, ἐγὼ δὲ μισεῖ.”

ΣΕΤΗΡΟΤ Ἀντιοχείας. Ὁ φοῖνιξ οὐράνιος ἐδείκνυ τὸν εὐφη-
μούμενον καὶ ὑψόθεν ἦκοντα· μόνος γὰρ τῶν ἄλλων δένδρων ἀνα-
τείνεται μὲν πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐν ὕψει κομᾷ, θαλλοὺς
φέρειν ἐπὶ τῆς κόμης λευκοὺς, ἐν δὲ τῷ στελέχει καὶ τοῖς μέσοις 30
μέχρι τῆς κορυφῆς τραχύς ἐστι καὶ ἀνάντης καὶ δυσανόδεντος,
καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν κλάδων σκόλοπας προβαλλόμενος. οὕτω καὶ ὁ
πρὸς τὴν Χριστοῦ γνῶσιν ἐλαύνων, τραχεῖαν εὐρήσει καὶ ἀνάντη[†]
διὰ τῶν πόη⁸ οὐδεύων τῆς ἀρετῆς. πρὸς δὲ τὸ ὕψος αὐτῆς ἀφικό-
μένος ὡς ἀνθρώποις ἐφικτὸν, ἐντεύζεται τῷ λαμπροτάτῳ τῆς 35

^c ἐψόθη Cod.

[†] καὶ ἀντη Cod.

⁸ Fors. leg. πόνων.

θεολογίας φωτὶ, καὶ τῇ ἀποκαλύψει τῶν ἀπορρήτων, καθάπερ τοῖς τοῦ φοίνικος λευκοτάτοις θαλλοῖς.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ὡς νενικηκότι τὸν θάνατον ὑπὴν-
τησαν αὐτῷ μετὰ βαιῶν. Ἡ Δαβὶδ προφητεία διὰ τούτου
πληροῦται. Τύπος ἐστὶ τοῦ νόμου τὰ ἔθνη, οὓς ὁ Κύριος ὄντας 5
ἀκαθάρτους πεποίηκεν ὑποχειρίους· τύπος δέ ἐστι ὁ πῶλος τῶν
ἐθνῶν, ὃν ὁ Κύριος καθίσας ἀνάγει εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἧς
τύπος ἡ ἐπίγειος· πῶλον δὲ αὐτοὺς καλεῖ, ἐπειδὴ ἀγύμναστοι
ἦσαν τῆς κατ' εὐσέβειαν πίστεως.

ἈΠΟΔΙΝΑΡΙΟΤ. Αὐτόθεν μὲν ἔχει τὸ μέτριον καὶ εὐτελὲς ἡ ἐπὶ 10
τοῦ ὀναρίου καθέδρα, κεκρυμμένον δὲ ἐν αὐτῷ τὸ σύμβολον τοῦ
μήπω καθαροῦ τότε λαοῦ, τοῦ μέλλοντος δέξασθαι τὴν ἐπίβασιν
τοῦ Κυρίου· ὅνος γὰρ οὐ καθαρὸν κατὰ τὸν νόμον. ἐβόα δὲ ὁ
προφήτης Ζαχαρίας, τῇ μὲν Σιών εὐαγγελιζόμενος τὸν βασιλέα
πάντων ἀπαλλάττοντα φόβων καὶ λυτρούμενον αὐτὴν ἐχθρῶν δυ- 15
αστῶν, τῷ δὲ συμβόλῳ δεικνὺς τῶν ἐθνῶν ἡγούμενον, καὶ νέφ λαῷ
χρησόμενον, ὅτι καὶ πῶλος ἐφ' ᾧ καθεζόμενος εἰσεῖσιν.

Ἀναγκαίως ἄρα τῇ τάξει τελευταῖον τὸ κατὰ τὸν Λάζαρον ὁ
Κύριος ἐθαυματούργησεν, ἵνα ἐπὶ προσφάτῳ τούτῳ γεγενῶτι τιμη-
θεῖη μὲν ἐπιφανέστερον ὑπὸ τοῦ πλῆθους· τῆς δὲ τιμῆς ἕνεκεν 20
ὑπεραλλήσσαντες οἱ Φαρισαῖοι ἐβουλεύσαιντο κατ' αὐτοῦ, καὶ οὕτως
ἐπιτελεσθεῖη τὸ πάθος, ὅπερ καὶ γίνεται.

Ὁρῶσιν ὅτι μάτην ἀντιλέγουσι πρὸς τὴν πίστιν τὴν εἰς Χρι-
στὸν, μάτην ἀφορίζουσι τοὺς πιστεύοντας, μάτην ἀποτρέπουσι
τοὺς λοιποὺς, τὰ μὲν διαλεγόμενοι, τὰ δὲ καὶ ἀπειλοῦντες· πάντα 25
οὖν ἀνωφελῆ φασιν εἶναι, εἰ μὴ πρὸς ἀναίρεσιν αὐτοῦ τράποιντο.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ τῶν προσελθόντων Ἑλλήνων.

- 20 Τίνες ἦσαν “οἱ Ἕλληνες οἱ ἀναβάντες, ἵνα προσκυνήσωσιν ἐν
“τῇ ἑορτῇ,” οἵτινες προσῆλθον τῷ Φιλίππῳ; οἱ ἐγγὺς ὄντες λοι- 30
πὸν τοῦ προσήλυτοι γενέσθαι, τουτέστι τῷ Ἰουδαϊσμῷ προσελθεῖν·
τῆς φήμης οὖν διαδοθείσης λέγουσι τῷ Φιλίππῳ, “θέλομεν τὸν
“Ἰησοῦν ἰδεῖν.” ὁ δὲ Φίλιππος παραχωρεῖ τῷ Ἀνδρέᾳ, ἅτε πρὸ
αὐτοῦ ὄντι, καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτῷ κοινοῦται, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἀπλῶς
αὐθεντεῖ· ἤκουσε γὰρ ὅτι “εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθετε, καὶ εἰς 35

“ πόλιν,” καὶ τὰ ἐξῆς, πᾶσαν ἐκκόπτων πρόφασιν ἀγνωμοσύνης, ἀναφέρει τῷ διδασκάλῳ· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτοῖς, “ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα “ ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.” Τί ἐστίν, “ ἦλθεν ἡ ὥρα;” ἐπειδὴ ἔλεγεν, “ εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε,” πᾶσαν ἐκκόπτων πρόφασιν ἀγνωμοσύνης Ἰουδαίοις· ἐπέμενον δὲ οὗτοι ἀπειθοῦντες, 5 ἐκείνοι δὲ, τουτέστι τὰ ἔθνη, ἐβούλοντο προσελθεῖν· καιρὸς οὖν, φησὶν, ἐπὶ τὸ πάθος προσελθεῖν, πάντων πεπληρωμένων· ἵνα δὲ μὴ θορυβηθῶσιν, ἰννοοῦντες ὅτι ὅτε καὶ Ἕλληνες προσῆλθον, τότε ἀνηρέθη, λέγει, “ ἔαν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσῶν ἐπὶ τὴν “ γῆν ἀποθάνῃ,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ δὲ λέγει, τιοῦτόν ἐστιν, 10 ὅτι αὐτὸ μὲν γὰρ τοῦτο αὐτοὺς ποιήσει προσελθεῖν, καὶ αὐξήσει τὸ κήρυγμα τὸ ἐμόν. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς σπέρμασι τοῦτο γίνεται, καὶ ὅταν ἀποθάνῃ, πολὺν φέρει καρπὸν, πολλῷ μᾶλλον ἐμοί.

ἈΝΗΜΟΝΙΟΙ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Καὶ μὴ χρώμενοι τῷ νόμῳ, ἀνέ-
πεσαν προσκυνήσοντες εἰς τὸν νόμον, ὡς εἰς σεπτὸν τόπον διὰ τὰ 15
γενόμενα θαύματα περὶ Ἰουδαίων. Δόξαν καλεῖ τὴν ἀνάστασιν,
μεθ' ἣν ὡς Υἱὸς Θεοῦ ἐδοξάσθη.

Καιρὸς τοῦ μεταβῆναι τοὺς μαθητὰς τὰ ἔθνη, εἰ καὶ κατὰ τὴν
ἀρχὴν οὐκ ἐποίησαν τοῦτο, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΛΣ. Καιρὸς λοιπὸν ἐστίν ἐπὶ τὸ πάθος 20
ἐλθεῖν, πάντων πεπληρωμένων· εἰ γὰρ μέλλοιμεν τούτοις μὲν
ἀπειθοῦσι προσεδρεύειν, ἐκείνους δὲ καὶ βουλομένους μὴ προσίε-
σθαι, ἀνάξια τῆς ἡμετέρας ἔσται ταῦτα κηδεμονίας. Ἐπειδὴ
οὖν ἔμελλεν ἀφήσειν τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν ἵέναι μετὰ
τὸν σταυρὸν, ὁρᾷ δὲ αὐτοὺς προπηδῶντας, φησὶ, καιρὸς ἐπὶ τὸν 25
σταυρὸν ἐλθεῖν. Οὐ πρότερον γὰρ αὐτοὺς εἶασεν, ἵνα ἢ εἰς μαρ-
τύριον αὐτοῖς. Ἔως γὰρ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν διεκρούσαντο, ἔως
αὐτὸν ἐσταύρωσαν, οὐκ εἶπε, “ πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ
“ ἔθνη,” ἀλλ' “ εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε,” καὶ, “ οὐκ ἀπεστάλην,
“ εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ,” καὶ, “ οὐκ ἔστι λαβεῖν 30
“ τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις.” ἐπειδὴ δὲ
ἐμίσησαν αὐτὸν, καὶ οὕτως ἐμίσησαν, ὡς ἀνελεῖν, περιττὸν ἦν
προσεδρεύειν, διακρουομένων ἐκείνων, καὶ παραιτήσαντο λέγον-
“ τες, οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα,” τότε δὴ λοιπὸν
αὐτοὺς ἀφῆκεν. Αὕτη ἡ διάλεκτος γέγονε τῇ δευτέρᾳ καὶ τῇ 35

τρίτῃ τῆς ἐβδομάδος, ὡς ἄλλοι λέγουσιν Εὐαγγελισταί, καὶ τῇ τετραδί ὁ Ἰουδας συνέθετο τοῖς Ἰουδαίοις παραδοῦναι αὐτοῖς τὸν Κύριον.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Μὴ θορυβεῖσθε ἐὰν ἀποθάνω· τότε γὰρ μᾶλλον αὖξει τὸ κήρυγμα, καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύουσι· καὶ 5 μὴ ἀπιστεῖτε, καὶ γὰρ ἐν τῷ σίτῳ τούτῳ γίνεται· ὅταν παθὼν ἀποθάνω, ἀνίσταμαι μετὰ πλείονος δόξης, μέλλουσι γὰρ πάντες πιστεῦν εἰς ἐμέ ὡς Θεόν.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ΜΟΜΦΩΤΕΣΤΙΑΣ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ λόγων οὐχ οὕτως ἔπειθεν, ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων αὐτὸ πείρας μεθοδεύει λέγων, 10 ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ σίτῳ τοῦτο γίνεται, μᾶλλον φέρεי καρπὸν, ὅταν ἀποθάνῃ, εἰ δὲ ἐν τῷ σπέρματι τοῦτο, πολλῶ μᾶλλον ἐμοί. Ἄλλ' οὐκ ᾔδεισαν οἱ μαθηταὶ τὰ λεγόμενα.

Τί ἐστιν ὅπερ εἶπεν “ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;” ὁ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῆς ποιῶν τὰς ἀτόπους, οὗτος ἀπολέσει αὐτήν· ὁ δὲ 15 μισῶν αὐτήν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, σώσει αὐτήν. Τίς δὲ ἐστιν ὁ μισῶν; ὁ μὴ εἰκὼν αὐτῇ τὰ βλάπτοντα κελευούσῃ. Οὐκ εἶπε δὲ ὁ μὴ εἰκὼν, ἀλλ' ὁ μισῶν αὐτήν, τὴν μετὰ σφοδρότητος ἀποστροφὴν δηλῶν· λέγει δὲ νῦν τοῦτο, ἐγγὺς ὢν τοῦ πάθους, ἐπειδὴ ᾔδει αὐτοὺς κατηφείας πλήρεις ἐσομένους, διὰ τοῦτο ὑπερβολὴν 20 ἐποίησατο.

- 25 Τί λέγω, φησὶν, ἐὰν μὴ τὸν ἐμὸν θάνατον γενναίως ἐνέγκητε; ἐὰν γὰρ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ μὴ ἀποθάνητε, οὐδ' ὑμῖν ἐστὶ κέρδος· τὸ δὲ οὐ προσθῆναι τὸ “ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ” τὸ φονικὸν καὶ ἐπαχθὲς παραμυθεῖται τοῦ λόγου, τὸ δὲ “ἐμοί” ὁ “διακονῶν ἐμοὶ ἀκολου- 25 “θεῖτω” περὶ τοῦ θανάτου εἶπε· τὴν γὰρ διὰ τῶν ἔργων ὑπακοὴν ἀπαιτεῖ, καὶ ἐπειδὴ φορτικὰ εἶπε, τὸ ἔπαθλον τίθησι λέγων, “καὶ “ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται.” Πού δὲ ἐστιν ὁ Χριστός; ἐν οὐρανοῖς. “καὶ ἐάν τις ἐμοὶ διακονεῖ,” φησὶν, οὐκ εἶπε, τιμήσω αὐτὸν ἐγὼ, ἀλλ' ὁ Πατὴρ τὸ γνήσιον παριστᾷ, ὡς 30 γὰρ γνησίῳ παιδὸς διάκονος, οὕτως ὁ Πατὴρ ἀποδέχεται. ἴσως ἐρεῖ τις περὶ τοῦ “νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται, καὶ τί εἶπω; “Πάτερ σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης,” ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο θανάτου προτρεπομένου καταφρονεῖν. μάλιστα μὲν οὖν προτρεπο- μένου ἐστίν. Ἰνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι αὐτὸς ἔξω ὢν τῶν ἀνθρω- 35

πίνων παθῶν, εὐκόλως περὶ θανάτου φιλοσοφεῖ, καὶ ἡμῖν ἐξ ἀκινδύνου παραινέῃ· δείκνυσιν ὅτι καὶ τοὶ ἀθυμιῶν αὐτὸν, ὅμως διὰ τὸ χρήσιμον οὐ παραιτεῖται· ταῦτα δὲ ἐστὶ τῆς οἰκονομίας, οὐ τῆς θεότητος· διὸ καὶ εἶπεν, “ ἡ ψυχὴ μου τετάραται,” καὶ ἀπαλλαγῆναι αἰτεῖν, ἀνθρωπίνης φύσεώς ἐστιν ἐλαττώματα, “ ἀλλὰ 5 “ διὰ τοῦτο,” φησὶν, “ ἦλθον εἰς τὴν ᾠραν ταύτην.” ὥσανεῖ ἔλεγε, καὶ ἀπαραιτῶμεθα, καὶ ὁρυβῶμεθα, μὴ φεύγωμεν τὸν θάνατον, ἐπεὶ καὶ γὰρ νῦν ταράττομαι, οὐ λέγω ὥστε φυγεῖν, δεῖ γὰρ φέρειν τὸ ἐπίον· διὸ καὶ λέγει, “ Πάτερ δοξασόν σου τὸ ὄνομα,” τούτεστιν, ἄγαγε λοιπὸν ἐπὶ τὸν σταυρόν· διὰ δὲ τοῦτο παιδεύει, ἵνα 10 εἴπωτε ἐν ἀγῶνι κατασταίεν καὶ δειλίᾳ, μήτε οὕτως ἀποκηδύσῃσι τῶν προκειμένων. τὸ δὲ εἰπεῖν, “ δοξασόν σου τὸ ὄνομα,” δείκνυσιν ὅτι ὑπὲρ ἀληθείας ἀποθήσκει, εἰς τὸν Θεὸν τὸ πρᾶγμα καλῶν· τὸ δὲ εἰπεῖν τὴν φωνὴν “ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω,” σημαίνει, ὅτι ἐδόξασε μὲν ἐν τοῖς πρὸ τούτου, δοξάσει δὲ μετὰ τὸν σταυρόν. 15

- 29 Διὰ τί “ ὁ ὄχλος ἀκούσας τῆς φωνῆς ἔλεγε, βροντὴν γεγενῆσθαι;” καὶ γὰρ τραγὴ καὶ εὐσημος ἦν ἡ φωνή· διὰ τὸ ταχέως αὐτῶν ταύτην ἀποπτήναι· διὸ ἅτε παχυτέρων ὄντων καὶ σαρκικῶν καὶ ραβύμων οὕτως ἐνομίσθη, καὶ οὗτοι μὲν τὸν ἦχον κατεῖχον μόνον, οἱ δὲ εἰπόντες, “ ὅτι Ἄγγελος αὐτῷ λελαλήκε,” ἐναρθρον 20 μὲν τὴν φωνὴν ἤδεσαν· τί δὲ ἐσήμανεν, οὐκέτι. ὁ δὲ Χριστὸς πρὸς ἐκεῖνον ἰστάμενος ὃ ἔλεγον ἐκεῖνοι· αἰεὶ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, φησὶ πρὸς αὐτοὺς, “ οὐ δὲ ἐμὲ ἡ φωνὴ αὕτη γέγονεν, ἀλλὰ δι’ ἡμᾶς.” ὁ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ δοξαζόμενος, πῶς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗ τὸ ὄνομα δι’ αὐτὸν δοξάζεται; ὅθεν χρή σκοπεῖν, ὅτι τὰ 25 ταπεινὰ δι’ αὐτοὺς γίνεται, καὶ οὐχ ὡς τοῦ υἱοῦ ἐσομένου ἢ βοηθείας· τὸ δὲ “ νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω,” δηλοῖ ὅτι δικαστήριον ἔσται καὶ ἐκδίκησις, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ἐκεῖνος ἀνέειλε τὸν ἀνθρώπον ὑπεύθυνον λαβὼν τῇ ἁμαρτίᾳ. Διὰ οὖν τῆς ἁμαρτίας εἰσῆλ- 30 θεν ὁ θάνατος, ἐν ἐμοὶ τοῦτο οὐχ εὐρών. ὥσανεῖ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, τίνος ἕνεκεν ἐπεπῆδυσεν εἰς ἐμὲ, καὶ θανάτῳ παρέδωκεν· οὐκ οὖν δι’ ἐμὲ ἐκδικηθήσεται ὁ κόσμος ὅλος· τὸ δὲ “ ὅταν ὑψωθῶ “ ἐκ τῆς γῆς,” περὶ τοῦ σταυροῦ λέγει· τὸ δὲ, “ πάντας ἑλκύσω

^h Leg. δομένον.

“πρὸς ἑμαυτὸν,” καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν σημαίνει· οὐ λέγει δὲ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ’ ὁ τῆς ἀναστάσεως πλέον ἐστίν, ὅτι καὶ πάντας ἐλκύσει πρὸς ἑαυτὸν· “ἐλκύσω” δὲ εἶπεν, ἅτε ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατεχομένους, καὶ ἀφ’ ἑαυτῶν μόνον οὐ δυναμένους προσελθεῖν. ἀλλαχοῦ δὲ τοῦτο ἀρπαγὴν καλεῖ. βουλόμενος δὲ ὁ ὄχλος ἐπι-5 στομίζειν αὐτὸν καὶ δεικνῦναι οὐκ ὄντα Χριστὸν, ὁμολογοῦσιν ὅτι ὁ Χριστὸς εἰς τὸν αἰῶνα μένει· καὶ οὐκ εἶπαν ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν ὅτι ὁ Χριστὸς οὐδὲν πάσχει, οὐδὲ σταυροῦται, ἀλλ’ ὅτι μένει εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τοῦτο δὲ κακούργως· ἤδесαν γὰρ τὰς γραφὰς λεγούσας ὁμοῦ καὶ περὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως· καὶ γὰρ 10 Ἡσαΐας ἄμα ταῦτα τίθησιν, “ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη,” λέγει, καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ συνάπτει ταῦτα ἀμφοτέρω, καὶ ὁ πατριάρχης δὲ εἶπὼν, “ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων, τις ἐγερεῖ αὐτόν;” ὁμοῦ καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐνδείκνυνται, καὶ τοῦτο δὲ οὐ 15 κακούργως εἶπὼν, “καὶ τίς ἐστίν οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου;” ὡσανεῖς ἔλεγε, μὴ γὰρ δὴ νομίσῃς, ὅτι περὶ σοῦ τοῦτο λέγομεν, καὶ εἶπης, ὅτι δι’ ἀπέχθειαν ἐναντιούμεθα· ἰδοὺ γὰρ, οὐκ οἶδαμεν περὶ τίνος λέγεις, καὶ ὅμως ἀποφαινόμεθα. τὸ δὲ “ἔτι μικρὸν χρόνον” “τὸ φῶς μεθ’ ὑμῶν ἐστί,” τοῦτο σημαίνει, ὅτι μεθ’ ὑμῶν ἐστί 20 τὸ φῶς, καὶ γὰρ τὸ φῶς τὸ ἡλιακὸν οὐκ ἀναιρεῖται, ἀλλὰ μικρὸν ὑπεχωρήσαν πάλιν φαίνεται· περιπατεῖτε δὲ, εἶπεν, “ὡς τὸ φῶς” “ἔχετε,” καὶ τὴν πρὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐπί- 35 στευσαν. Λέγει δὲ ταῦτα κατεπεύγων αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν. “ὁ περιπατῶν,” φησὶν, “ἐν τῇ σκοτίᾳ· οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει.” 25 πόσα γὰρ πράττουσιν Ἰουδαῖοι νῦν, καὶ οὐκ ἴσασι τί πράττουσιν, ἀλλ’ ὡς ἐν σκοτῷ βαδίζοντες δοκοῦσι μὲν τὴν ὁρθὴν οὐδεῖν ὁδὸν, τὴν δὲ ἐναντίαν βαδίζουσιν. Εἶπὼν δὲ “ἵνα νιοὶ φωτὸς γέννησθε,” περὶ ἑαυτοῦ εἶπε, τουτέστιν, ἐμοὶ νιοί.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΑΣ. Ταῦτα δὲ φησιν, οὐχ ὡς τῆς 30 ψυχῆς ἐνταῦθα τι πασχούσης, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς φιλίαν καλέσας τὸ δοκεῖν αὐτὴν κατέχειν, καὶ ὥσπερ σωτήριον οὐ προδιδόντα τοῖς συμβαίνουσι κινδύνους τὸ σῶμα.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Οὐκ ἐν ἐτέροις εἶναι προσῆκον ἂν εἴη τὸν ὑπηρέτην τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἐν οἷς περ ἐστὶν αὐτοὺς, καὶ οὐχὶ πάντως φημὶ τοῖς 35

θεσπρεπέσι καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀξιώμασι· τίς γὰρ ἐν τούτοις τὸν ἀληθῶς καὶ φύσει Θεὸν μιμήσαιο; ἀλλ' ἐφ' οἷς ἂν δέχῃται τὴν τοῦ ἀνθρώπου διαπρέπειν δύνασθαι φύσιν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Ἀνθρωπίναις ἐνταῦθα καὶ ταπεινοτέραις ἐχρήσατο λέξεσιν, ἐκ τούτων δεικνύς ὅτι ὄντως τῆς ἀνθρω- 5 πίνης ἐκοινώνησε φύσεως, ἢ ἴσως προορῶν τὴν πῶσιν τῶν ἀπίστων, καὶ τῶν τέως νομιζομένων εἶναι οἰκετῶν τὴν μέλλουσαν ἀπαλλοτρίωσιν, ἐταράσσεται φειδόμενος αὐτῶν τῆς ἀχαρίστου γενεᾶς. Οὐ γὰρ δεδιὼς τὸν θάνατον, ὡς οἴονταί τινες, τὴν λεγομένην ὑπέμεινε ταραχήν· οὐ γὰρ ἠγνόει τίνας ἕνεκεν τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐποίησατο 10 ἄφιξιν, ὡς ἐγγύθεν ἔδειξεν εἰπὼν, “διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην,” εἰ γὰρ ἐταράσσεται διὰ φόβον θανάτου, πῶς ἂν ἐδί-δαξε τοὺς ἄλλους τούτου καταφρονεῖν, λέγων, “μὴ φοβηθῆτε “ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων “ἀποκτεῖναι;” μέλλων τοιγαροῦν ἐφάπτεσθαι τῆς τῶν πρειρη- 15 μένων πείρας, ἐπεκαλεῖτο τὸν δι' αὐτὸ τοῦτο αὐτὸν ἀποστείλαντα· ἰξένης δὲ τίς παρ' ἡμῖν συνήθης φωνῆς ἐπακούσαντες, ἀμφίβολου ἐξ ἀνάγκης ἔσχον τὴν διάνοιαν.

ἈΜΜΟΝΙΟΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ. Φῶς καλεῖ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, σκότος δὲ τὴν ἀγνοίαν, ἢ τὴν τῶν ἀσεβῶν κατάκρισιν. 20

36 Διὰ τί ταῦτα εἰπὼν ἀπελθὼν ἐκρύβη ἀπ' αὐτῶν; οὐδὲ γὰρ λίθους ἤραν κατ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἐβλασφήμησάν τι τοιοῦτον, οἷον ἔμπροσθεν· τίνας οὖν ἕνεκεν ἐκρύβη; τὰς καρδίας ἐμβατεύων, ἤδει τὸν θυμὸν αὐτοῖς ἀγριαίνοντα, εἰ καὶ μηδὲν ἐφθέγγοντο· κρύπτεται οὖν παραμυθούμενος αὐτῶν τὸν φθόνον· χρηὴ γὰρ σκοπῆσαι 25 πῶς αὐτὸν ἠνίκατο ὁ Εὐαγγελιστής, εὐθέως ἐπαγαγὼν, “τοσαῦτα “δὲ σημεῖα αὐτοῦ πεποικηκότος οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν,” ποῖα; τοσαῦτα ἃ παρέλειπεν ὁ Εὐαγγελιστής οὗτος.

38 Τὸ δὲ, “ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος, ὃν εἶπεν Ἡσαΐας,” καὶ τὰ ἐξῆς, δηλοῖ ὅτι οὐχὶ αἰτιολογίας ἐστὶ τὸ “ἵνα,” ἀλλ' ἐκβάσεως· οὐδὲ 30 γὰρ ἐπειδὴ οὐκ ἔμελλον πιστεύειν, διὰ τοῦτο εἶπεν Ἡσαΐας, καὶ τὸ “οὐκ ἐδύναντο δὲ πιστεύειν,” καθὼς καὶ τοῦτο εἶπεν Ἡσαΐας, “διότι ἐτύφλωσεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς,” καὶ τὰ ἐξῆς, τὴν αὐτὴν ἔχει ἔννοιαν διὰ πάντων γὰρ τούτων βούλεται παραστήσαι

¹ Leg. vid. ξένης δὲ τῆς παρ' ἡμῖν συνήθους φ.

τὸ τῆς γραφῆς ἀψευδές, καὶ ὅτι ἂ προεφήτευσεν, οὐχ ἑτέρως ἐξέβη, ἀλλ' ὥς εἶπεν, ἵνα γὰρ μὴ τις λέγῃ, καὶ τίνος ἔνεκεν ἦλθεν ὁ Χριστός; οὐκ ᾔδει ὅτι οὐκ ἔμελλον αὐτῷ προσέχειν; καὶ τοὺς προφῆτας εἰσάγει τοῦτο εἰδότας. Διὰ τοῦτο δὲ ἦλθεν, ἵνα πρόφασιν μὴ ἔχωσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν· τὸ δὲ “οὐκ ἐδύ- 5
“ναντο” ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἤθελον, κεῖται, καὶ πολλαχοῦ τῆς γραφῆς τοῦτο εὐρήσεις, ὡς τὸ “οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ἡμᾶς.”

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. “Ἐκρύβη,” οὐ δειλίας ἔνεκεν, οὐδὲ ἀφανῆ ἑαυτὸν παντελῶς καθιστῶν, ἀλλ' ὑπερώρει χρησίμως, ἵνα σχολὴν αὐτοῖς ἐνδιδόναί δοξῇ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν εἰρημένων, οὕτω 10 γὰρ ἐπὶ συνουσίας γενόμενοι, καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ μετὰ τῶν πράξεων ἀκριβῶς ἀναπεμπαζόμενοι, εἰς αἴσθησιν ἔλθειν ἠδύναντο τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, εἴγε ἐβούλοντο εὐγνωμόνως συνορᾶν τὰ πράγματα· εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα προῆδει αὐτῶν τὴν ἀπιστίαν, ἀλλ' ὅμως τὸ παρ' ἑαυτοῦ διὰ φιλανθρωπίαν ἐποίει. 15

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΚΑΙ ἸΩΑΝΝΟΤ. Οὐχ ὁ Θεὸς ἐπώρωσεν αὐτῶν τὴν καρδίαν, ἥ γὰρ ἂν οὐκ ἂν ἀπήτησεν αὐτοὺς εὐθύνας, ὅπου γε καὶ τὰ ἀκούσια πταίσματα συγχωρεῖ, τοὺς δὲ συστρόφους τυφλωθέντας ὑπὸ τοῦ διαβόλου παραδίδωσιν εἰς πάθος καὶ ἀδόκιμον νοῦν· ἐν ᾧ γὰρ τοιοῦτοί εἰσιν, οὐ δίκαιον αὐτοὺς γινῶναι τοῦ 20 μυστηρίου τὸ βάθος, τοὺς τῆς διανοίας αὐτῶν μύσαντας ὀφθαλμούς.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Πώρωσιν δὲ καρδίας καὶ σκληρισμὸν ἐπαγόμενον ὑπὸ Θεοῦ, μὴ τῆς ἀγίας δυνάμεως ἐνέργημα εἶναι νομίσωμεν, ἀλλὰ συγχώρησιν μὲν τῆς θείας κρίσεως, ἐνέργημα δὲ τῆς 25
41 πονηρᾶς καὶ ἀντικειμένης δυνάμεως. “Ταῦτα δέ,” φησὶν, ὁ Εὐαγγελιστὴς “εἶπεν, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ.” τίνος; τοῦ Πατρὸς· οὐ γὰρ Ἰωάννης περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει, ὁ δὲ Παῦλος περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· οὐχ ὥς συναλείφοντες τὰς ὑποστάσεις, ἀλλὰ μίαν ἀξίαν δηλοῦντες· δόξαν δὲ ἐνταυθα φησι τὴν ἐν ᾧφει, 30 ἐκεῖνον τὸν καπνὸν, τὸ ἀκοῦσαι μυστηρίων ἀπορρήτων, τὸ ἰδεῖν τὰ Σεφαρέμ· τί δὲ ἐλάλησεν, “ὅτι τετύφλωκεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν,” καὶ τὰ ἐξῆς; ἰδίωμα δὲ τοῦτο ἐστὶ τῆς γραφῆς, ὡς τὸ, “παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς ἀδόκιμον
“νοῦν,” τοῦτ' ἐστὶ, συνεχώρησεν, ἀφήκεν, οὐχὶ γὰρ ἐνεργοῦντα αὐτὸν 35

ἐνταῦθα εἰσάγει, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῶν πονηρίας ταῦτα γιγνόμενα δείκνυσιν· ὥσπερ γὰρ ὁ ἥλιος τῶν ἀσθενῶν πλήττει τὰς ὄψεις, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μὴ προσεχόντων τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις, ἀλλὰ φιλονεικούντων, γίνεται· ὅπερ δὲ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὁ Χριστὸς ἔλεγε, “ πῶς δύνασθε πιστεῦειν, δόξαν παρὰ ἄλ- 5
 “ λήλων λαμβάνοντες, καὶ οὐ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνου
 “ ζητοῦντες,” τοῦτο νῦν ὁ Εὐαγγελιστὴς παθόντας αὐτοὺς δείκνυσι. Φησὶ γὰρ, “ ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐ-
 “ τόν, ἀλλὰ διὰ τοὺς Φαρισαίους οὐχ ὡμολόγουν,” καὶ τὰ ἐξῆς, οὐχ ἄρα οὖν ἄρχοντες ἦσαν, ἀλλὰ δοῦλοι, δουλείαν τὴν ἐσχάτην 10
 44 δουλεύοντες. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἔκραζε λέγων, “ ὁ
 “ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά
 “ με,” ὥσαντι ἔλεγε, τί δεδοίκατε εἰς ἐμὲ πιστεῦσαι, εἰς τὸν
 Θεὸν καὶ Πατέρα ἢ πίστις διαβαίνει δι' ἐμοῦ, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ
 ἀπιστία· οὐκ εἶπε δὲ ὁ πιστεύων ἐμοί, ἀλλ' “ ὁ πιστεύων εἰς 15
 “ ἐμὲ,” τὸ ἀπαράλλακτον δεικνὺς τῆς οὐσίας· ἵνα δὲ μὴ νομί-
 σωσιν, ὅτι ὡς ἐπὶ ἀνθρώπου εἴρηται, ἐπάγει, “ ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ
 “ τὸν πέμψαντά με,” τὴν τοῦ νοῦ θεωρίαν λέγων, οὐδὲ γὰρ σῶμά
 ἐστὶν ὁ Θεός· καὶ ἐντεῦθεν δὲ τὸ ὁμοούσιον δηλοῖ.

“ Ἴνα τί τοιοῦτον ἐνοεῖς λέγοντα· ὅταν εἰς ἐμὲ πιστεύητε, τὸν 20
 δι' ὑμᾶς μὲν ἄνθρωπον, καθ' ὑμᾶς δὲ Θεὸν δι' ἑαυτοῦ, καὶ τὸν ἐξ
 οὐπερ εἰμὶ Πατέρα, μὴ ἄνθρωπον τὴν πίστιν ἀνατιθέναι νομίσητε·
 εἰ μὴ γὰρ οὐδὲν ἤττον κατὰ φύσιν Θεός, εἰ καὶ φαίνομαι καθ'
 ὑμᾶς, ἔχω δὲ ἐν τῷ^k τὸν γενήσαντα· ἐμοῦ τοιγαροῦν ὄντος ὁμοού-
 σίου τῷ γεγεννηκότι, διαβήσεται πάντως ἡ πίστις, καὶ εἰς αὐτὸν 25
 τὸν Πατέρα.

Ἐπεὶ δὲ ὁ Πατὴρ πανταχοῦ τῆς γραφῆς φῶς καλεῖται, διὰ
 46 τοῦτο καὶ περὶ ἑαυτοῦ φησιν, “ ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα,”
 διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἀπαύγασμα αὐτὸν καλεῖ, ἐντεῦθεν τοῦτο μαθὼν,
 πολλὴν δὲ δείκνυσι καὶ ἐκ τούτου τὴν πρὸς τὸν Πατέρα συγγέ- 30
 νειαν, καὶ ὅτι οὐδὲν τὸ μέσον· καὶ διὰ τοῦτο δὲ φῶς ἑαυτὸν ἐκάλεσε,
 διὸ τὸ τῆς πλάνης ἀπαλλάττειν, καὶ τὸ νοητὸν σκότος λύει.

Ἰὶ ἐστὶν ὅπερ φησὶν, ὅτι “ οὐκ ἦλθεν κρῖναι τὸν κόσμον;” οὐκ

^k Leg. vid. ἐν ἱμαντῇ.

εἰμὶ, φησὶ, τῆς ἀπειθείας τῶν καταφρονούντων αἰτίος· αὐτοκατά-
κριτοι γὰρ ἐκ τοῦ μὴ πιστεύειν εἰσὶ. καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ ἀπιστῶν
κολάζεται, φοβερὸν ἔστησε δικαστήριον λέγων, “ὁ ἀθετῶν ἐμέ,
“καὶ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήματά μου, ἔχει τὸν κρίνοντα αὐτόν”
τίνα; εἰ γὰρ ὁ Πατὴρ οὐδένα κρίνει, καὶ σὺ οὐκ ἤλθες κρίναι 5
τὸν κόσμον, τίς κρίνει τὸν μὴ πιστεύοντα; “ὁ λόγος,” φησὶν,
“ὃν ἐλάλησεν ἐκεῖνος, κρίνει αὐτόν” ποῖον δὲ ἐλάλησε λόγον;
ὅτι “ἐγὼ ἀπ’ ἐμαντοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ’ ὁ πέμψας με Πατὴρ,
ἐκεῖνός μοι ἐντολὴν δέδωκε, τί εἶπω καὶ τί λαλήσω.” εἰ ὅτε
ἐπέμεπετο, τότε ἐλάβμβανεν ἐντολὴν τί εἶπῃ, καὶ πρὶν πεμφθῆναι 10
οὐκ ἤδει. Τί ταύτης ἀσεβέστερον τῆς ἐννοίας τῶν οὕτως ἐκλαμ-
βανομένων ταῦτα τὰ ῥήματα, καὶ μὴ καταμανθανόντων τῆς ταπει-
νώσεως τὴν πρόφασιν, δι’ ἣν ταῦτα ἔλεγεν.

Αὕτη δὲ ἦν ἵνα κάκείνους ἐπισπάσῃται, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα
αἵρετικούς ἐπιστομίῃ· πρὸς δὲ τοὺς πλάνον αὐτὸν ἀποκαλοῦντάς 15
φησι, “καὶ οἶδα ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστὶ,” τὸ δὲ, “ἂ
50 “ἐγὼ λαλῶ, καθὼς εἶρηκέ μοι, ὁ πατὴρ οὕτω λαλῶ” σημαίνει,
ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερα μὲν ἐκεῖνον λέγειν, ἕτερα δὲ ἐμέ φθέγγεσθαι,
ἀλλ’ ὥσπερ τοὺς ἐντολὴν πληρῶσιν, οὕτως οὐδ’ ἐμέ ἀλλό τι πρᾶξαι
ἢ εἰπεῖν δυνατόν, ἀλλ’ ἡ ὅπερ ὁ Πατὴρ βούλεται. δεῖξαι δὲ θέλων 20
ἑαυτὸν πανταχοῦ συνημμένον τῷ γεγεννηκότι, καὶ ὅτι οὐδὲν μέσον
ἐστὶ, ἂ γὰρ ἐγὼ ποιῶ, ἐκεῖνος ποιεῖ, ὅτι μετ’ ἐμοῦ ἐστὶ, καὶ οὐκ
ἀφῆκέ με μόνον ὁ Πατὴρ.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ὡς οὖν ὁ Πατὴρ φῶς, οὕτω καὶ
Τίς· διὸ δεῖξαι θέλων ὁ Παῦλος τὴν πολλὴν ἐμφέρεϊαν “ἀπαύ- 25
“γασμα” καλεῖ τοῦ Πατρὸς τὸν Τίον, ὥσπερ τὸ φῶς φανέν, καὶ
ἑαυτὸν δῆλον ποιεῖ καὶ τὰ ὁρώμενα. Οὕτως ὁ Τίς φῶς ὦν, καὶ
ἐλθὼν, καὶ ἑαυτὸν ἡμῖν ἐγνώρισε καὶ τὸν Πατέρα. Ὁ σκοπὸς τῆς
νῦν παρουσίας γέγονεν οὐ διὰ τὸ κρίναι, ἀλλὰ διὰ τὸ σῶσαι τοὺς
πιστούς· ἵνα μὴ δι’ αὐτοῖς ἀφορμὴν ἀπιστίας, ἐπὶ τὸν Πατέρα 30
ἀνάγει τὴν αἰτίαν εἰς αὐτὸν ἀπιστίας. Ὁ λόγος τῆς ταπεινο-
φροσύνης αὐτοῦ, κατακρίνει αὐτοὺς, αὐτὸς ὁ Τίς μέλλει κρίνειν
τοὺς ἀπειθεῖς, οὐ μὴν ὁ λόγος· αἰνιγματωδῶς γὰρ λαλεῖ. ἐν ἡμέρᾳ
κρίσεως, ὁ πρὸς σωτηρίαν ἡμᾶς καλέσας λόγος, ἐκπειθήσας τιμω-

ρεῖται. Λόγος ὢν τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἐρμηνεύει τὰ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ φανεροποιεῖ· διὸ καὶ ἐντολὴν αὐτὸν εἰληφέναι λέγει· οὕτω γὰρ καὶ ἐν ἡμῖν λόγος δημοσιεύει τὰ ἐν τῷ νῶ.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Αὐτοῦ τὰ ῥήματα μετ' ἐξουσίας λαλούμενα, ὅτι καὶ δημιουργὸς καὶ τοῖς δημιουργήμασι τοῖς αὐτοῦ νομοθέτης, 5 καθὼς Λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ὅς εἰς τὰ ἴδια ἦκει καὶ διαλέγεται μετ' ἐξουσίας, οὐχ ὥς ἂν τις διάκονος τῶν παρὰ Θεοῦ δεδομένων λόγων. Οὐδενὶ γὰρ τῶν τοιούτων ἀρμοσίει τὸ, “ἐγὼ λέγω ὑμῖν,” καὶ τὸ ἐν παραθέσει [τῆς] πρὸς τοὺς Θεοῦ νόμους. παρατιθεῖς γὰρ πρὸς τὸ εἰρημένον ἐκ θεοῦ προσώπου 10 τὸ, “οὐ φονεύσεις” καὶ τὸ “οὐ μοιχεύσεις,” ἐπιφέρει καθ' ἑκαστον τὸδε, “ἐγὼ λέγω ὑμῖν.” οὐδὲ ἄλλοτρία Σωτῆρος ἢ νομοθεσία, οὐδὲ ἐξ ἀποκαλύψεως καλεῖ, οὐδὲ προστεταγμένον διαλέγεται, εἰς κατὰ θεότητα νοῶμεν αὐτὸν, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πρὸς αἰώνιον αὐτοῦ ὑπαρξιν. 15

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ὡς ἐκ Πατρὸς λέγει ταῦτα ποιεῖν, ἐπεὶ περ ἐώρων αὐτὸν ὁ Ἰουδαῖος τὴν τοῦ νόμου σκιάς μεταπλάττοντα ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον.

ἸΩΑΝΝΟΤ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, τοῦτό φησιν, ὅτι γὰρ οὐκ ἐκείνηται ταῦτα λέγειν· τὰ γὰρ ῥήματα 20 ἃ ἐλάλησε νῦν, ἐν τάξει στήσεται κατηγοροῦ ἐλέγχοντα αὐτοὺς, καὶ πᾶσαν διακόπτοντα ἀπολογίαν.

ΚΕΦ. ΙΣ.

Περὶ τοῦ νιπτήρος.

- 1 Οὐχ ὥς τότε εἰδότες τοῦ Χριστοῦ ὅτι ἦλθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα, 25 τοῦτό φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι τότε ἐποίησεν, ὅπερ ἦν εἰδὼς πάλαι· μεγαλόφωνος δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς μετάβασιν τὸν θάνατον καλεῖ· τὸ δὲ “εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτοὺς,” τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδὲν ἐνέλιπεν ὢν τὸ σφόδρα ἀγαπῶντα ποιῆσαι εἰκὸς ἦν· ἰδίους δὲ αὐτοὺς λέγει, κατὰ τὸν τῆς οἰκειώσεως λόγον, ἐπεὶ 30 καὶ ἄλλους ἰδίους λέγει κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας, ὥς ὅταν λέγῃ, “οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον.” τοὺς “ἐν τῷ κόσμῳ” δὲ εἶπεν,

ἐπειδὴ ἦσαν αὐτοῦ ἴδιοι καὶ οἱ τετελευτηκότες, οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ κατ' ἐκεῖνον, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ κόσμῳ ἦσαν ἐκεῖ.

Ἐκπληττόμενος δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι ἤδη τὸν προδοῦναι ἐλόμενον τὸν Χριστὸν ἔνιψεν αὐτὸν, φησὶ, “ καὶ δεῖπνου γενομένου, “ τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος,” καὶ τὰ ἐξῆς. Δείκνυσι δὲ 5 καὶ τοῦ Ἰούδα τὴν πολλὴν πονηρίαν, ὅτι οὐδὲ τῶν ἄλλων ἢ κοινω- νία κατέσχεν· ὃ μάλιστα οἶδε ἐπέχειν πονηρίαν.

- 3 Τὸ δὲ, “ πάντα δέδωκεν αὐτῷ ὁ Πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας,” δηλοῖ ἐνταῦθα τὴν τῶν πιστῶν σωτηρίαν, ὥσπερ δὲ ὁ Πατὴρ αὐτῷ παρα- δίδωσιν, οὕτως καὶ αὐτὸς τῷ Πατρὶ, καθὼς Παῦλος λέγει, “ ὅτε 10 “ παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί.”

Τί δὲ “ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπάγει;” τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικοῦτος, ὁ παρὰ Θεοῦ ἐλθὼν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπιὼν, ὁ πάντων κρατῶν, τοὺς τῶν μαθητῶν νίπτει πόδας, καὶ τοῦτο ποιῆσαι οὐκ ἀπηξίωσε. Βουλόμενος δὲ ὁ Εὐαγ- 15 γελιστὴς οὐκ ἐκ τοῦ νίψαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρως τὸ ταπεινὸν δεῖξαι τῆς τοῦ δεσπότου ἡμῶν καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος συγκατα- βάσεως, φησὶν, “ ἐγείρεται ἐκ τοῦ δεῖπνου.” οὐδὲ γὰρ πρὶν ἢ κατα- κληθῆναι, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀναπεσεῖν πάντας, τότε ἀνέστη· ἔπειτα οὐδὲ ἀπλῶς νίπτει, ἀλλὰ τὰ ἱμάτια ἀποτιθέμενος, καὶ λέντιον 20 διαζωννύμενος, καὶ οὐδὲ μεχρὶ τούτου ἔστη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐγέ- μισεν, οὐχ ἐτέρῳ τοῦτο ἐπιτρέψας, διὰ πάντων δεικνύς, ὅτι οὐχὶ ἀφοσιωμένους δεῖ ποιεῖν τὰ τοιαῦτα ὅταν ποιῶμεν, ἀλλὰ μετὰ πάσης προθυμίας. Διὰ τί δὲ οὐκ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο ἐποίησεν, ἐπειδὴ τὰ μείζονα ὕστερον ἐργάζεται; ὥστε αὐτῶν ἐπιτεῖναι τὴν οἰκεί- 25 ωσιν, καὶ πολλὴν αὐτοῖς προαπεθέσθαι τὴν παράκλησιν πρὸς τὰ μέλλοντα ἐπιέναι δεινά. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλον ὀδυνᾶσθαι σφόδρα, ἀντίρροπον αὐτοῖς διὰ τούτων ἐπείσάγει τὴν παραμυθίαν.

- 6 Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, “ ὅτι ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον,” ὑπόνοιαν δίδωσιν, ὅτι τοῦ προδότου πρῶτον ἔνιψε τοὺς πόδας. Ἦρξατο 30 γὰρ, φησὶ, νίπτειν, καὶ τότε ἦλθε πρὸς τὸν Πέτρον, καὶ οὐδὲ τοῦτο ἠδέσθη ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος καὶ ἄθλιος, ἀλλ' ἔμεινεν ἔτι ἀναισθητῶν, ἀκαμπῇ καὶ ἀμείλικτον ὡς ὁ διάβολος κεκτημένος τὴν διάνοιαν.

Τὸ δὲ, “Κύριε σύ μου νίπτεις τοὺς πόδας;” τοῦτό ἐστι, ταῖς χερσὶ ταύταις, φησὶν, ἐν αἷς ὀφθαλμοὺς ἀνέφξας, καὶ λεπρούς ἐκάθαρας, καὶ νεκροὺς ἀνέστησας, τοὺς ἐμοὺς νίπτεις πόδας; τὸ γὰρ, “σύ” καὶ καθ’ ἑαυτὸν πάντα ἐνδείκνυται. Διὰ τί δὲ αὐτὸν οὐδεὶς τῶν ἄλλων ἐκάλυψεν, ἀλλ’ ὁ Πέτρος μόνος; ἐπειδὴ ὡς ἐμοὶ 5 δοκεῖ, πρῶτον ἔνιψε τὸν προδότην πρὸ τοῦ κορυφαίου διὰ πολλὴν ἰταμότητα κατακλιθέντα, καὶ τότε πρὸς Πέτρον ἦλθε δεύτερον ὄντα τῇ κατακλίσει, ὅθεν οἱ λοιποὶ ὑπὸ τῆς ἀγανακτήσεως τῆς ἐπὶ Πέτρῳ γενομένης παιδευθέντες, λοιπὸν ἀνέσχοντο· τὸ δὲ, “ὁ ἐγὼ ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι,” τὴν ἐκ τοῦ νύφαι σημαίνει ὠφέλειαν, 10 τοῦτό ἐστιν, εἰς πᾶσαν ἄγει ταπεινοφροσύνην ὑμᾶς· μετὰ δὲ ταῦτα πότε γνώσῃ, ὅταν ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐκβάλλῃς, ὅταν ἰδῇς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλαμβάνομενον.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Οὐκ ἡγνοηκὼς ὅτι πάντων ἔχει τὴν ἐξουσίαν, “καὶ ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθε,” τοῦτό ἐστιν, ἐκ τῆς οὐσίας ἐγεννήθη τοῦ 15 Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ πρὸς αὐτὸν ὑπάγει, τοῦτό ἐστιν, πάλιν ἄνισιν εἰς οὐρανούς, συνεδρεῦν δηλονότι τῷ ἰδίῳ γεννήτορι, τοσαύτην ὑπέστη τὴν ταπείνωσιν, ὡς λευτίῳ μὲν ἀποζώσασθαι, τῶν δὲ μαθητῶν ἀπονίπτειν τοὺς πόδας.

ῬΙΓΙΕΝΟΤΣ. Ἄριστον μὲν ἐστὶν ἡ πρώτη, καὶ ἡ πρὸ τῆς συν- 20 τελείας τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἡμέρας πνευματικῇ τοῖς εἰσαγομένοις ἀρμόζουσα τροφή. Δεῖπνον δὲ ἡ τελευταῖα, καὶ τοῖς ἤδη ἐπὶ πλέον προκεκωφόσι παρατιθεμένη κατὰ λόγων, καὶ ἄλλως δὲ εἰάν τις εἴποι, ἄριστον μὲν εἶναι τὸν νοῦν τῶν παλαιῶν γραμμάτων· δεῖπνον δὲ τὰ ἐναποκεκρυμμένα τῇ καινῇ διαθήκῃ μυστήρια. 25

8 Εἰπόντος δὲ τοῦ Πέτρου, ὅτι “οὐ μὴ νύψῃς μου τοὺς πόδας “ εἰς τὸν αἰῶνα,” ἀφείς τὴν περὶ ταπεινοφροσύνης αἰτίαν ὁ Χριστὸς εἰπεῖν αὐτῷ· ὑπέσχετο γὰρ ἂν μυριάκις ταύτην φυλάττειν ὁ Πέτρος, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν δεσπότην αὐτὸν νύφαι. “Ὅπερ δὲ μάλιστα ἐδεδόκει καὶ ἔτρεμε, τοῦτό φησιν, “ὅτι εἰάν μὴ νύψω 30 “σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ’ ἐμοῦ.” Ὡςπερ δὲ ἐν τῇ παραιτήσῃ σφοδρὸς ἦν, οὕτω καὶ ἐν τῷ συγχωρήσει σφοδρότερος, λέγει, “Κύριε, μὴ τοὺς πόδας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν “κεφαλὴν” ἐκάτερα δὲ ἐξ ἀγάπης εἰργάζετο.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Ἐὰν μὴ καταδείξῃ τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης μά- 35

θημα, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ, ἥτοι εἰ μὴ τις ἀπονήσῃται τὸν τῆς ἁμαρτίας ῥύπον, διὰ τῆς Χριστοῦ χάριτος, οὐ τυγχάνει τῆς ζωῆς, οὔτε ἀπολαύει τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας.

ἈΡΙΓΕΝΟΤΣ. Εὐκόλως δὲ χρῶμεθα τὸ “οὐ μὴ νίψῃς μου “ τοὺς πόδας εἰς αἰῶνα” καὶ τοῖς πρὸς τὸ λεχθεῖσιν ἐπὶ τῶν 5 προπετεστέρων, καὶ ἀκρίτως εἰπόντων τί ποιήσῃ, ὅπερ αὐτοῖς μὴ λυσιτελεῖ ἐμμένονσι τῷ κακῷ κεκριμένῳ, καὶ μετὰ ὅρκον διὰ πολλὴν προπέτειαν τὸ τοιοῦτον ποτὲ γίγνεται. καὶ φήσομεν ὥσπερ ὁ εἰπὼν Πέτρος, “οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς αἰῶνα,” κωλύεται ἐμμένειν τῇ τοῦ λελουμένου ἡ ὁμολογία, ἵνα ἔχῃ μετὰ 10 Χριστοῦ μέρος· οὕτω καὶ σὺ ὁ δεῖνα, ἀκρίτως ἐπαγγειλάμενος, τὸ δὲ βέλτιον ποιήσεις, μεταθέμενος ἐπὶ τὸ ἐν πράξει εὐλογώτερον, ἀπὸ τοῦ ἐμμένειν τῷ κακῷ κριθέντι. Ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς δὲ πράγματος ποιῶν τὸ παράγγελμα, εὐαφόρμως ὁ Χριστὸς ποιεῖται τὸν ἔλεγχον τῷ προδότῃ. Φησὶ γὰρ πρὸς τὸν Πέτρον, “ὁ λελου- 15 “ μένος οὐ χρειᾶν ἔχει, εἰ μὴ τοὺς πόδας νίψασθαι μόνον,” καὶ τὰ ἐξῆς· διὰ τούτων μεταβουλεύεσθαι διδάσκων αὐτὸν καὶ τῆς πονηρᾶς γνώμης ἀφίστασθαι, λέγει δὲ τῆς προδοσίας. Πῶς δὲ καθαροὶ ἦσαν οἱ Ἀπόστολοι, οὐδέπω τῶν ἁμαρτημάτων ἀπηλλαγμένοι, οὐδὲ Πνεύματος ἡξιωμένοι, καὶ τοῦ ἱερείου μηδέπω 20 προσανεχθέντος; ἐκ τοῦ τὸ φῶς ἤδη δέξασθαι αὐτοὺς, καὶ τῆς πλάνης ἀπαναχωρῆσαι τῆς Ἰουδαϊκῆς. Λέγει γὰρ ὁ προφητῆς, “λούσασθε καὶ καθαροὶ γένησθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν “ ψυχῶν ὑμῶν,” ὥστε ὁ τοιοῦτος λέλονται καὶ καθαρὸς ἐστίν. Ἐπεὶ οὖν πᾶσαν πονηρίαν ἀπέρριψαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ μετὰ 25 εἰλικρινοῦς διανοίας συνῆσαν αὐτῷ, διὰ τοῦτό φησι, κατὰ τὸν 12 προφητικὸν λόγον, ἥδη “ὕμεῖς καθαροὶ ἐστε.” Λαβὼν δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἀναπεσὼν, οὐκέτι πρὸς Πέτρον μόνον, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας διαλέγεται, καὶ τὴν αἰτίαν ἐκκαλύπτει τοῦ πράγματος, καὶ φησιν, “ὕμεῖς φανεῖτέ με ὁ διδάσκαλος, καὶ ὁ Κύριος,” καὶ 30 τὰ ἐξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλον λοιπὸν τιμῆς ἀπολαύσεσθαι, οἱ μὲν πλείονος, οἱ δὲ ἐλάττονος, ἵνα μὴ κατ' ἀλλήλων ἐπαίρωνται, πάντων αὐτῶν κατασπᾶ τὰ φρονήματα, ὥσανεὶ λέγων, ὅτι καὶ σφόδρα ἦς μέγας, ὀφείλεις ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ μηδὲν μέγα φρονεῖν,

^h λελογμένον Cod.

ἐμοῦ τοῦ Κυρίου καὶ διδασκάλου νύμφαντος ὑμῶν τοὺς πόδας, τῶν ἐμῶν δούλων καὶ μαθητῶν. “Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ,” φησί, “δούλος “ μείζων τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ Ἀπόστολος μείζων τοῦ πέμψαν- “ τος αὐτόν.” Εἶπε δὲ τοῦτο, ἵν’ εἴ ποτε ἢ παρ’ οἰκετῶν, ἢ παρά τινων εὐτελεστέρων πάθοι τις κακῶς, μὴ σκανδαλίζοιτο, εἰς τὸς 5 κατὰ τὸν Ἰουδαν ἀφορῶν παράδειγμα, ὃς μυρίων ἀπολαύσας ἀγαθῶν τοῖς ἐναντίοις ἡμείβετο τὸν εὐεργέτην. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν εἶδέναι πολλῶν ἐστὶ, τὸ δὲ ποιεῖν ὀλίγων, ἐπήγαγε λέγων, “ εἰ “ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε, ἐὰν ποιῇτε αὐτὰ,” εἰς τὸ ἔργον ἐκβιβάζων ἡμᾶς. ἵνα δὲ μὴ εἰς πάντας περιστήσῃ τὸ θέος, ἀπο- 10 σχίζει τὸν προδότην λοιπὸν, καὶ συσκιάζων τὸ πρᾶγμα, τοῦτον 18 ἐλέγχει. Φησί γάρ, “ οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω,” καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ συσκιάζει μὲν ἐνδιδοὺς αὐτῷ μετανοίας χώραν, ἐλέγχει δὲ, δεικνύς τῷ ταλαιπῶρῳ, ὅτι οὐκ ἀγνοῶν προσλαμβάνεται αὐτόν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εἰδώς. οὐκ εἶπε δὲ, παραδίδωσιν, ἀλλ’ “ ἐπῆρεν 15 “ ἐπ’ ἐμὲ πτερνισμόν,” τὸ δολερὸν καὶ ὑπουλον καὶ λαθραῖον τῆς ἐπιβουλῆς παραστήσαι βουλόμενος.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Οὐχ ὅτι ῥυπαροὶ ἦσαν, ἐνιπτεν αὐτούς, ἀλλ’ ἵνα διδάξῃ μετριάζειν. οὐ λουτροῦ τάξιν ἐπέχει ὁ νιπτῆρ, οὐδὲ ἁμαρτήματα κουφίζει, ἀλλ’ εἰς τελείαν ἀρετὴν 20 ὁδηγεῖ.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Ἡ τῶν ποδῶν νύμφις ἐνταῦθα αἰνίττεται τὸ βαθύτερον τοῦ πράγματος, ὅπερ ἔοικεν εἶναι παρασκευὴ τῶν ἀποστολικῶν ποδῶν εἰς τὸ τῆς ἀποστολῆς ἔργον. κεκαθαρμένους γὰρ αὐτούς τοῖς ποσὶν ἀποστέλλει διὰ 25 τῆς παρ’ ἑαυτοῦ διδομένης καθαρότητος, ἵνα δὴ καὶ διαδραμεῖν δυνηθῶσι τὸν κόσμον, ἀπαγγέλλοντες τὰ τῆς σωτηρίας εὐαγγέλια κατὰ τὸ λεγόμενον, “ ὡς ὥραίοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων “ εἰρήνην.” καθαρὸς οὖν ὄντας αὐτούς τὸ σῶμα, λοιπὸν δεῖσθαι τῆς τῶν ποδῶν καθάρσεως ἔφη, τουτέστιν, ἵνα μὴ μόνον εἶεν καθα- 30 ροὶ καθ’ ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν δρόμον εἶεν καθαροὶ, διακομίζοντες πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν καθαρότητα. εἶναι δὲ αὐτούς ἅπαντας καθαρούς, διὰ τὸν δωδέκατον ἐν αὐτοῖς τὴν ἐν αὐτῷ ἅπασαν ἀκα- θαρσίαν ἔχοντα.

ὨΡΙΓΕΝΟΤΕ. Σύμβολόν ἐστὶ τὸ νύφασθαι ὑμῶν τοὺς πόδας 35

ὑπ' ἐμοῦ τὸ καθαρῆναι τὰς βάσεις τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἵνα γένωνται ὠραῖοι καὶ δυνηθεῖεν καθαροὶ ἐπιβαίνειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ἀναγκαίως εἰσφέρει τοῦ οἰκείου προσώπου τὸ περιφανές· ἐν γὰρ τοιούτῳ θεωρῆσαι τις ἂν τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης 5 ἀσύγκριτον μέγεθος. Ὅτε τοίνυν ὁ μέγας ἐν δόξῃ καὶ τοσοῦτος ἐγὼ πρὸς τὴν οὕτω μικροπρεπῇ καθικνεῖσθαι ταπείνωσιν οὐκ ἀποκήσας φαίνομαι, ὡς καὶ τοὺς ὑμῶν ἀποκρίψαι πόδας, πῶς ἂν ἔτι καὶ ὑμεῖς, φησὶ, παραιτεῖσθε ἀλλήλοις ποιεῖν;

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Εἰπὼν δὲ τὸ, “εἰμὶ,” ἔδειξεν, ὅτι φύσει Θεός 10 ἐστὶ καὶ διδάσκαλος.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Ὅτι γὰρ μὴ οἶόν τε ὑμᾶς δούλους τε ὄντας καὶ Ἀποστόλους ἐμοὺς, μείζονας εἶναι τοῦ πέμψαντος 15 δεσπότου, εὐδηλον. ἐπεὶ περ ὁ τε δούλος, μέχρις ἂν δούλος ᾖ, ἔλαττον πολὺ τοῦ κυρίου καθέστηκεν, ὁ τε ἀπεσταλμένος μέχρις 15 ἂν τὴν τοῦ ἀπεσταλμένου τάξιν ἐπέχη, οὐδαμῶς ὁμότιμος εἶναι τῷ πεπεμφότι δύναται.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Οὐδὲ τὸ ἀποβῆναι τοὺς τοῦ Πνεύματος λόγους ἡναγκάσθη ὁ Ἰουδας προδοῦναι, ὅπερ ἐστὶ πάσης βλασφημίας ἀνάμεστον, ἀλλ' ἵνα γινώμεν, ὅτι περὶ ἐκείνου εἶπεν ἡ γραφή, ὃν 20 ὀρώμεν ποιήσαντα τὸ προλεχθέν· εἰ δὲ ὁ κύριος ἐξελέξατο τὸν Ἰουδαν, καὶ παρέβη, οὐδὲν ἐκ τούτου, καλὸν γὰρ ὄντα αὐτὸν ἐξελέξατο, καὶ μετεβλήθη ὡς ὁ Ἀδὰμ καὶ ὁ Σαούλ. τὸ γὰρ αὐτεξούσιον οὐκ ἀναιρεῖ ὁ Θεός, ἀλλὰ συγχωρεῖ ἕκαστον καθὼς βούλεται 25 πράττειν, ἵνα καὶ οἱ κακοὶ κολασθῶσι, καὶ οἱ ἐνάρετοι στεφά- 25 νωθῶσι.

- 20 Ποία δὲ ἀκολουθία πρὸς τὰ ἔμπροσθεν εἰρημένα τὸ εἰπεῖν αὐτὸν, “ὁ λαμβάνων ἐάν τινα ἀποπέμψω, ἐμὲ λαμβάνει,” καὶ τὰ ἐξῆς; μεγίστη μὲν οὖν ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλον ἐξιέναι, καὶ πολλὰ πάσχειν 30 δεινὰ δύοις τρόποις αὐτοῖς παραμυθεῖται, ἐνὶ μὲν τῷ παρ' ἐαυτοῦ, 30 ἐτέρῳ δὲ τῷ παρ' ἐτέρων· τῷ παρ' ἐαυτοῦ μὲν, ὅτι ἐὰν μετὰ τοῦ φιλοσοφεῖν ἐνωῶσιν ἅπερ ἔπαθεν αὐτός, καὶ ἅπερ ἐποίησεν, ἅπαντα οἴσουσι ῥαδίως τὰ δεινὰ· τῷ παρ' ἐτέρῳ δὲ, ἐκ τοῦ πολλῆς ἀπολαύειν θεραπείας· τὰς γὰρ πάντων αὐτοῖς ἀνέφξεν οἰκίας.

Διὰ τί ταῦτα εἰπὼν ἐταράχθη τῷ πνεύματι; ἐνωῶν ὅτι ὁ 35

προδότης ἐκατέρων ἀπεστέρηται, καὶ τῆς ἐν τοῖς πόνοις ὑπομονῆς, καὶ τῆς τῶν ὑποδεχομένων θεραπείας. "Οτι γὰρ τοῦτό ἐστι, δῆλον ἐξ ὧν ἐπήγαγεν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων, "καὶ ἐμαρτύρησεν "ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν, εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με." Πάντες δὲ φόβῳ συσχεθέντες ἐπὶ τῷ ῥήματι τούτῳ, συνεταράσσοντο, καὶ 5 ἐβλεπον εἰς ἀλλήλους ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει. Εἰ γὰρ καὶ μὴδὲν ἑαυτοῖς συνεγίγνωσκον πονηρὸν, ὅμως τῶν οἰκείων λογισμῶν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χριστοῦ πιστοτέραν ἡγοῦντο. Διὸ καὶ ἐβλεπον εἰς ἀλλήλους ἀπορούμενοι.

Τί δὴ ποτε πάντων ἀγωνιούντων καὶ αὐτοῦ τοῦ κορυφαίου τρέ- 10 μοντος, ὁ Ἰωάννης ὥσπερ ἐντροφῶν ἀνάκειται εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἰησοῦ; καὶ οὐχ ὅτι ἀνάκειται μόνον, ἄξιον ζητῆσαι, ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ ἑαυτοῦ λέγει, "ὃν ἡγάπα ὁ Ἰησοῦς;" Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; ἀνέκειτο μὲν, ἀλλότριον αὐτὸν τοῦ ἐγκλήματος δεῖξαι βουλόμενος, διὰ τοῦ παρρησιάζεσθαι καὶ θαρρεῖν. Ἀπέκρυψε δὲ τὸ οἰκείον 15 ὄνομα διὰ ταπεινοφροσύνης ὑπερβολῇ. "Ἐτι δὲ καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν ἀνακεῖσθαι ἐν τῷ κόλπῳ, τὸν ἀκρατὴν προτρεπόμενος" προσέθηκε δὲ "ὃν ἡγάπα ὁ Ἰησοῦς," ἵν' ὅταν ἀκούσωμεν ὅτι τούτῳ ἔνευσεν ὁ Πέτρος μαθεῖν, μὴ ἀπορήσωμεν ζητοῦντες τὴν αἰτίαν, καὶ νομίζωμεν ὅτι ὥς μείζονι ἔνευσεν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολ- 20 λὴν ἀγάπην. Διὰ τί δὲ οὐχ ὁ Πέτρος ἡρώτησε τὸν Κύριον, ἀλλὰ τῷ Ἰωάννῃ νεύει τοῦτο ποιῆσαι; ἐπειδὴ ἀπὸ πολλοῦ πόθου εὐρίσκειται πολλαχοῦ μὲν ὁρμῶν, ἐγκαλούμενος δὲ, τούτου χάριν δεδοικώς, διὰ μέσου τοῦ Ἰωάννου βούλεται μαθεῖν. Τίνος δὲ ἔνεκεν συγχωρεῖ τῷ Ἰωάννῃ ὁ Κύριος ἀναπεσεῖν εἰς τὸ στῆθος αὐτοῦ; 25 τὴν ἀθυμίαν ἴσως καταπραύνων αὐτοῦ· καὶ γὰρ εἰκὸς ὑπῆρχον τῇ ὄψει τότε κατηφέας, καὶ οὐδὲ τότε ὀνομαστὶ ἐλέγχει τὸν προδότην, ἀλλὰ ψωμίον ἐπιδιδούς, ὃ καὶ μᾶλλον ἐντρέψαι αὐτὸν ἡδύνατο, καὶ ἕως μὲν ἢ τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἐτόλμα ὁ Σατανᾶς ἐπισηδῆσαι, ἀλλ' ἔξωθεν προσέβαλλεν· ἐπειδὴ δὲ δῆλον αὐτὸν ἐποίησε καὶ 30 ἀφώρισεν, ἐπεπῆδησε λοιπὸν μετὰ ἀδείας.

- 27 "Οπερ δὲ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, "ὅ τι ποιεῖς, ποιήσον τάχιον," οὐχὶ προστάττοντος ἦν, ἀλλ' ὀνειδίζοντος καὶ δεικνύντος, ὅτι αὐτὸς μὲν ἐβούλετο διορθώσασθαι· ἐπειδὴ δὲ ἀδιόρθωτον ἔσχεν, ἀφίησιν αὐτόν. Τὸ δὲ εἰπεῖν τὸν Εὐαγγελιστὴν, ὅτι "τοῦτο οὐδεὶς ἔγνω 35

“ τῶν ἀνακειμένων, πρὸς τί εἶπεν αὐτῷ, ” πολλὴν ἂν τις ἐνταῦθα ἀπορίαν εὔροι, εἴ γε ἐρωτηθέντος τοῦ Κυρίου τίς ἐστίν, εἶπεν, ὅτι “ ὃ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω, ” καὶ οὐδὲ οὕτω συνήκαν, πλὴν εἰ μὴ λάθρα εἶρηκεν, ὥστε μὴ ἀκοῦσαί τινα· καὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης διὰ τοῦτο πρὸς τὸ στῆθος ἀναπεσὼν ἐρωτᾷ πρὸς τὸ οὗς, ὥστε μὴ 5 γενέσθαι φανερόν, διὸ οὐδὲ συνίεσαν. Τάχα γὰρ αὐτὸν καὶ διεσπάσαντο, τάχα ἂν ὁ Πέτρος ἀνεῖλεν αὐτὸν, διὰ τοῦτο οὖν οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακειμένων.

Πῶς αὐτὸς κελεύων μὴ πῆραν, μὴ χαλκὸν, μὴ ράβδον ἐπιφέρεισθαι, γλωσσόκομον ἐπεφέρετο; Καὶ γὰρ, φησὶν ὁ Εὐαγγ- 10 γελιστής, “ τινὲς γὰρ ἐδόκουν ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχεν ὁ “ Ἰούδας, ” καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ τί οὖν ἐπεφέρετο γλωσσόκομον ὁ Χριστός; ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ τὸν σφόδρα ἀκτήμονα καὶ ἐσταυρωμένον πολλὴν διακονίαν τῶν πενήτων ποιεῖσθαι δεῖ, καὶ πολλὴν τοῦ μέρους τούτου ποιεῖσθαι τὴν πρόνοιαν· ὅθεν διὰ τοῦτο 15 ἰπώπτευσαν οἱ μαθηταί, πολλὴν γὰρ ἐποιεῖτο τῶν πτωχῶν ὁ Χριστὸς τὴν ἐπιμέλειαν. Διὰ τί γὰρ τὸν καιρὸν ὁ Εὐαγγελισ- 30 τὴς λέγει, ὅτι δὲ “ ἦν νῦξ, ὅτε ἐξῆλθεν ὁ Ἰούδας; ” ἵνα μάθωμεν αὐτοῦ τὴν ἰταμότητα, ὅτι οὐδὲ ὁ καιρὸς αὐτὸν ἐπέσχε τῆς ὁρμῆς.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Διὰ τοῦ ψωμίον ἐπλήρωσεν ὁ Κύριος τὴν προφη- 20 τείαν τὴν λέγουσαν, “ ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ’ ἐμὲ “ περτισμόν. ”

ΚΥΡΙΑΛΟΤ. Μηδεὶς οἰέσθω τοῦ δέχεσθαι τοῦ ψωμίον τὸν Σατανᾶν τῷ προδότῃ γενέσθαι παραίτιον. Οὐ γὰρ εἰς τοσοῦτον εἰσόδου πρόφασιν δίδοσθαι τῷ πονηρῷ τὴν εὐλογίαν ὑπονοῆσαι, 25 ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐροῦμεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπάσης ἀγάπης εἰς αὐτὸν τετελεσμένης, τῶν αὐτῶν ἡρείχето σπουδασμάτων, χειρόνως διψήσας τῆς δυσσεβείας τὸ πέρας, εἰσῆλθε λοιπὸν ὁ Σατανᾶς, καθάπερ τινὰ πύλην τῆς τοῦ φυλάττοντος ἐρήμην νήψεως, ἀνα- πετασθεῖσαν αὐτοῦ τὴν καρδίαν εὐρὼν, καὶ ἀθύρωτον ὄντα θεωρήσας 30 τὸν νοῦν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Τῇ τετραδὶ ἐνέβαλεν ὁ Σατανᾶς τὸν Ἰούδαν, ἵνα προδῶ τὸν Κύριον, καὶ ἐλάλησε τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις τῇ πέμπτῃ ἐσπέρᾳ. ἐπειδὴ εἶδε τὸν Ἰούδαν θέλοντα ἔργῳ παραδοῦναι τὸν Κύριον, καὶ σπεύδοντα εἰς τοῦτο, τότε εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. ἄλλο οὖν ἐστι 35

τὸ ἐμβαλεῖν, καὶ ἄλλο τὸ εἰσελθεῖν εἰς αὐτὸν, ὥσπερ ἄλλο ἐστὶ τὸ πληξαί τινα χειρὶ ἔξωθεν, καὶ ἄλλο τὸ δοῦναι τινὶ καιρίαν καὶ εἰσωθῆναι τὸ ξίφος.

- ἸΩΡΙΓΕΝΟΤΣ. Οὐ μόνον δὲ τὸ κατὰ ἀπλούστερον ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ τὸ δεῖπνον ἐγίνετο, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἀνάλογον τὸ ἐξῆλθεν ἀφ' ἡμῶν. Εἰ δὲ χρὴ ὡς μὴ εἰκὴ παρερριμμένον ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἐξετάσαι καὶ τὸ, “ἦν δὲ “νῦξ,” λεκτέον, ὅτι συμβολικῶς τότε, εἰ ἡ αἰσθητὴ νῦξ ἦν εἰκὼν τυγχάνουσα τῆς γενομένης ἐν τῇ ψυχῇ Ἰουδα νυκτὸς, ἥς νυκτὸς, φησὶν ὁ Παῦλος, “οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς τέκνα, οὐδὲ σκότους,” καὶ τὸ 10 “ἡμεῖς δὲ ἡμέρα ὄντες νήφωμεν.” Ἐπειδὴ δὲ κατέπεσον τῶν 31 μαθητῶν οἱ λογισμοί, ἀνίστησιν αὐτοὺς λέγων, “νῦν ἐδοξάσθη “ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου,” πείθων μὴ μόνον μὴ κατηφεῖν, ἀλλὰ καὶ χαίρειν δοῦναι τὸ πρᾶγμα καλῶν. Τί δέ ἐστιν “ἐν αὐτῷ;” τοῦτο ἐστὶ, δι' ἑαυτοῦ δοξάσει αὐτὸν, οὐ δι' ἑτέρου” τὸ δὲ “εὐθύς” 15 ἅμα τῷ σταυρῷ, ὅτε ὁ ἥλιος ἀπεστράφη, καὶ αἱ πέτραι ἀπερράγησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα ἐσχίσθη, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐγένοντο τεράστια. Ἐτι δὲ οὐδὲ μακρὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν γέγονε χρόνος τοῦ ἐπὶ πλείον δοξασθῆναι αὐτόν. τεσσαράκοντα γὰρ ἡμέραι παρῆλθον, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου ἦλθε χορηγία, 20 καὶ πάντες αὐτὴν ἀνεκήρυττον. Ἐπειδὴ δὲ ἔμελλον μικρὸν ὕστερον τὰ λυπηρὰ ἐπιστήσεσθαι, ἄρχεται λοιπὸν ταῦτα λέγειν αὐτοῖς, ὥστε ἔχειν αὐτὰ ἐν μνήμῃ. Φησὶ γὰρ, “τεκνία, ἔτι μικρὸν “χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, ζητήσετέ με” συνετέλει δὲ τοῦτο πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ δοῦναι τὰ μέγιστα, τὸ σαφῶς εἰδέναι ταῦτα, 25 ὑπομιμνησκομένους, ὅτι ταῦτα πάλαι ἦσαν ἀκηκοῦτες ὑπ' αὐτοῦ. “τὸ δὲ καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις, ὅπου ἐγὼ ὑπάγω,” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὐχὶ νῦν ἀπὸ τῆς τῶν δεινῶν παρουσίας ταῦτα λέγω, ἀλλὰ ἄνωθεν αὐτὰ προεῖπον.
- 33 Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, “ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἔλθειν,” 30 δείκνυσιν ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ μετὰστασίς ἐστι καὶ μετάθεσις ἀμείνων εἰς τόπον σώματα οὐ δεχόμενον φθαρτά· καὶ τοῖς μὲν Ἰουδαίοις τὸν φόβον, τοῖς δὲ μαθηταῖς τὸν πόθον ἐξάπτων, ταῦτα ἔλεγε. Διὸ καὶ τὸ “τεκνία” προσέθηκεν, ἵνα μὴ νομίσωσι καὶ πρὸς αὐτοὺς ὥσπερ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὁμοίως εἰρηῇσθαι τὸ εἰρημένον. 35

Καὶ ἐπειδὴ εἰς θόρυβον αὐτοὺς ἐμπεσεῖν εἰκὸς ἦν, ἐν τούτοις ὡς ἐρήμους μέλλοντας ἔσεσθαι παραμυθεῖται αὐτοὺς, τὴν πάντων ἀγαθῶν ρίζαν καὶ ἀσφάλειαν περιβάλλον αὐτοῖς τὴν ἀγάπην, 34 λέγων, “ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους,” ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἀλγεῖτε ἀπίοντος, ἀλλ’ ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, 5 ἔσεσθε ἰσχυροί. Τὸ δὲ, “καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς “ἀγαπᾶτε ἀλλήλους,” δηλοῖ, ὅτι ὥσπερ ἐγὼ, φησὶν, οὐ προσηγγιζόμενος ὑμῖν κατορθωμάτων ὄφλημα ὑμῖν ἐπέδωκα τὸν θάνατον, ἀλλ’ αὐτὸς κατῆρξα, οὕτω καὶ ὑμᾶς εὐεργετεῖν τοὺς φιλοτάτους χρῆ, καὶ μὴ ὀφείλωντας αὐτοῖς. Καὶ ἀφείς τὰ θαύματα ἃ ἐμελ- 10 λον ποιεῖν, ἀπὸ τῆς ἀγάπης αὐτοὺς χαρακτηρίζει λέγων, “ἐν “τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε “ἀλλήλους.” Τούτο γὰρ ἐστὶ μάλιστα τὸ δεικνύον ἀνθρώπους ἀγίους· πολλοὶ γὰρ θαύματα ποιήσαντες μέλλουσιν ἀκούειν παρὰ τοῦ Χριστοῦ, “οὐκ οἶδα ὑμᾶς.”

15

36 Τίνος ἕνεκεν εἶπεν αὐτῷ ὁ Πέτρος, “Κύριε, ποῦ ὑπάγεις;” οὐ τοσοῦτον μαθεῖν βουλόμενος ὡς ἀκολουθῆσαι ἐπιθυμῶν. Διὸ καὶ ἀκούσας ὅτι “ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, οὐ δύνασθέ μοι νῦν ἀκολουθῆσαι” καὶ τὰ ἐξῆς. Οὕτως ἐπείγεται ὡς εἰπεῖν, ἄρτι τὴν ψυχὴν μου ὑπὲρ σου θήσω· τούτο δὲ εἶπε τῶν ἄκρων ἐφικνεῖσθαι βουλό- 20 μενος· ἤκουσε γὰρ τοῦ Κυρίου λέγοντος, “ὅτι μεῖζονα ταύτης “ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ τις ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ.” Ὁ δὲ Χριστὸς δεικνὺς αὐτῷ ὅτι αὐτοῦ μόνου ἐστὶ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου τινός, τὰ τοιαῦτα μετὰ ἀνθεντείας ἀπαγγέλλεσθαι, φησὶ πρὸς αὐτόν, “πρὶν ἀλέκτωρ φωνήσῃ, τρίς ἀπαρνήσῃ με,” 25 τούτ’ ἐστι νῦν, οὐ γὰρ ἦν πολὺ τὸ διάστημα, ὥρῃ γὰρ τῶν νυκτῶν διελέγετο, καὶ πρώτη καὶ δευτέρα ἦν φυλακὴ διελθοῦσα· τὴν μὲν γὰρ ἀγάπην ἀπεδέξατο τοῦ Πέτρου, τὴν δὲ ἐξ αὐτῆς τικτομένην ἀντιλογίαν περικόπτει, γυμνῶν αὐτόν τῆς ἁνωθεν βοήθειας. Εἰ γὰρ ἀγαπᾷς, φησὶν, ὀφείλεις τῷ ἠγαπημένῳ πείθεσθαι· εἰπόν σοι, 30 οὐ δύνασαι, ἔδει σε ἐκ τούτου πεισθῆναι. Ἐπειδὴ δὲ οὐ θέλεις, ἀλλὰ φιλονεικεῖς, διὰ τῆς ἀρνήσεως εἴση σαφῶς, ὅτι οὐχ οἶόν τε μὴ γενέσθαι ὃ λέγω.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Μηδεὶς λεγέτω ὅτι ὁ Πέτρος διὰ τούτο ἡρνήσατο, ὅτι εἶπεν ὁ Χριστός· οὐ γὰρ ἀνάγκην ἐπέθηκεν 35

αὐτῷ, ὥστε ἔλθειν αὐτὸν εἰς ἄρησιν, ἀλλ' ὅπερ ἤμελλε πάντως ἔσεσθαι, προλέγει τῷ μαθητῇ ὡς Θεός· οὐκ ἐξ ἀπίστου δὲ ψυχῆς γέγονεν ἡ ἄρησις, ἀλλ' ἐξ ἀσθενείας.

- 1 Ἀπιστήσας πῶς τοῖς εἰρημένους ὁ Πέτρος διαπυνθάνεται, οὕτω καὶ ὑπεραποθανεῖν αὐτοῦ ὑπισχνεῖται. Εἶπε δὲ αὐτοῖς, “μὴ 5
 “ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία,” τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος, ὅτι ἅ κατὰ ψυχὴν εἶχον, ταῦτα ἐγίνωσκεν, ἅμα δὲ καὶ παραμυθούμενος αὐτοῖς. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἀκούσαντας περὶ Πέτρου ταράσσεσθαι. Εἰ γὰρ ὁ κορυφαῖος καὶ οὕτω διάπυρος πρὸ ἀλέκτορος τρεῖς ἔμελλεν ἀπαρνήσεσθαι, μὴ μεγάλην 10
 τινα προσδοκᾶν αὐτοὺς περίστασιν ὑποστήσεσθαι εἰκὸς ἦν. Τί ἐστὶ “πιστεύετε εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε;” πάντα φησὶ παρελθεῖν δεῖται τὰ δεινά. Ἡ γὰρ εἰς τὸν γεγεννηκότα καὶ εἰς ἐμὲ πίστις δυνατωτέρα τυγχάνει τῶν ἐπιόντων, καὶ οὐδὲν ἑάσει κρατῆσαι τῶν δυσχερῶν. “Ἰνα δὲ μὴ νομίσωσι τῷ Πέτρῳ μόνῳ 15
 τὴν ἐπαγγελίαν δεδόσθαι, τὸ ἀκολουθήσεις ὕστερον ὑποφαίνει καὶ 2
 τοῦτο τοῖς ταύτην τὴν ἐλπίδα λέγειν “ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς
 “μου μοναὶ πολλαὶ εἰσι” καὶ τὰ ἐξῆς, τευτέστι καὶ ὑμᾶς ὁ χῶρος ὁ αὐτὸς ὑποδέξεται ὁ καὶ τὸν Πέτρον· ἀφθονίαν γὰρ ἐστὶ καταγωγίων ἐκεῖ, ὥστε χρὴ θαρρεῖν ὑπὸ τούτου τοσαύτη γὰρ, 20
 φησὶν, ὑπὲρ τοῦ πράγματος τούτου πεποιήμαι τὴν σπουδὴν, ὅτι ἦδη ἂν τούτου ἐγενόμην, εἰ μὴ πάλαι ὑμῖν παρεσκεύαστο. Καὶ ἐπειδὴ συνεῖδεν αὐτῶν ζητοῦσαν τὴν ψυχὴν μαθεῖν τοῦτο ὅπερ εἶπεν, “ἴνα ὅπου εἰμί, καὶ ὑμεῖς ἦτε,” δίδωσιν αὐτοῖς τοῦ ἐρωτῆσαι πρόφασιν, λέγων, “καὶ ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, οἴδατε, καὶ τὴν 25
 “ὁδὸν οἴδατε.” Διὸ καὶ ὁ Θωμᾶς λέγει αὐτῷ “Κύριε, οὐκ
 “οἶδαμεν ποῦ ὑπάγεις, καὶ πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἶδέναι;” καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἀπὸ φιλοστοργίας τὸ ποῦ ὑπάγεις εἶπε, Θωμᾶς 6
 δὲ ἀπὸ δειλίας. Τί οὖν ὁ Χριστός; “ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ
 “ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ” ὁδὸς μὲν, ὅτι δι' ἐμοῦ ἔρχεσθε πρὸς τὸν 30
 Πατέρα, καὶ οὐ δεηθήσεσθε χειραγωγοῦντος ἑτέρου· ἀλήθεια δὲ, ὅτι οὐδὲν παρ' ἐμοῦ ψεῦδος, ζωὴ δὲ, ὅτι οὐδὲ αὐτὸς ὁ θάνατος ὑμᾶς κωλύσαι δυνήσεται ἔλθειν· καὶ γὰρ ἀποθάνητε, τεύξεσθε τῶν εἰρημένων.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Περὶ τοῦ παρακλήτον.

7 Δεῖξαι δὲ θέλων τὸ ἰσοστάσιον τῆς ἑαυτοῦ καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ἐξουσίας, ἐπήγαγεν, “οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ “ δι’ ἐμοῦ.” Ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶ, κύριος τοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἀγαγεῖν, ὡς ὁμοούσιος αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ᾗδεσαν μὲν τὸν Πατέρα, 5 οὐχ οὕτως δὲ ὡς ἔχρην, Θεὸν μὲν γὰρ ᾗδεσαν αὐτὸν, Πατέρα δὲ οὐδέπω ὕστερον δὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπελθὼν πᾶσαν αὐτοῖς ἐνέθηκε τὴν γνῶσιν. Διὰ τοῦτό φησιν, “εἰ ἐγνώκετέ με, καὶ “ τὸν Πατέρα μου ἐγνώκετε ἄν.” Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, εἰ ᾗδετε ἐμὴν οὐσίαν, καὶ τοῦ Πατρὸς ᾗδετε ἄν. Τὸ δὲ “ἀπάρτι 10 “ γινώσκετε αὐτὸν, καὶ ἐώρακατε αὐτόν,” τοῦτο δηλοῖ, ὅτι δι’ ἐμοῦ τὴν εἰς αὐτὸν ἐπίγνωσιν ἐσχήκατε. Ὅψιν λέγει τὴν κατὰ διάνοιαν γνῶσιν. “Ὡσπερ γὰρ ὁ εἰπὼν, “ἄφθη Ἀγγέλοις,” οὐ περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἔφη, ἀλλ’ ὡς ἐκείνοις ἰδεῖν ἢ δυνατόν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα χρὴ λογίζεσθαι.

15

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πέτρος προηρώτησε καὶ ὁ Θωμᾶς, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ οὐδεὶς οὐδὲν ἔμαθε σαφές, ἀλλ’ ἔτι ἡγνοεῖτο τὰ λεγόμενα, ἵνα μὴ δοξῇ πρὸς κορῆς εἶναι ὁ Φίλιππος, διὰ τοῦτο μετὰ τὸ εἰπεῖν αὐτόν, “δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα,” ἐπήγαγε καὶ τὸ “ἀρκεῖ ἡμῖν” ἐκεῖνος δὲ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἐβούλετο 20 ἰδεῖν αὐτόν· ἀλλ’ ὁ Χριστὸς τοῦ τοιούτου φρονήματος ἐκκλύπτων αὐτόν, φησὶ, “τοσοῦτον χρόνον μεθ’ ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς “ με, Φίλιππε;” οὐκ εἶπεν, οὐκ εἶδές με, ἀλλ’ “οὐκ ἔγνωκάς με” τοῦτο γάρ ἐστιν αὐτός, ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατὴρ, μένων Τίός.

9 Διαίρων δὲ τὴν ὑπόστασιν λέγει, “ὁ ἐώρακός ἐμὲ ἐώρακε τὸν 25 “ Πατέρα.” Ὁ δὲ λέγει τοῦτο ἐστίν· ἐπειδὴ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς βούλει ἰδεῖν τὸν Πατέρα, γίνωσκε ὅτι οὔτε ἐμὲ, οὔτε ἐκεῖνον δυνατόν ἐστιν οὕτως ἰδεῖν· οὐδὲ γὰρ ἐμὲ αὐτὸν εἶδας, ὡς σὺ νομίζεις· σῶμα γὰρ περιβέβλημαι¹, καὶ τοῦτο θεωρεῖς. Εἰ γὰρ ἐμὲ εἶδες, ὡς εἰμι, τῇ θεότητι ἐν ἐμοὶ ἐκεῖνον ἔγνωσ ἄν. 30 Δεικνὺς δὲ τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ἀπαράλλακτον μετὰ τῆς τῶν προσώπων διαιρέσεως ἐπήγαγε λέγων, “οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν

¹ περιβέβηται Cod.

“ τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι,” καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ἐνταῦθα δὲ τὸ ταυτὸν ἐνδείκνυται λέγων, “ ὁ δὲ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοί μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα,” τούτεστι, ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως ἐποίησε ὁ Πατὴρ, καὶ ἄλλως ἐγώ. “ Ὅπερ δὲ μετὰ τὸ εἰπεῖν “ πιστεύτε μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί,” 5 ἐπήγαγε λέγων, “ εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύτε μοι,” τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἔδει μὲν ὑμᾶς, φησὶν, ἀκούοντας Πατέρα καὶ Υἱόν, μηδὲν ἕτερον ζητεῖν, εἰς παράστασιν τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν συγγένειας. Εἰ δὲ ὑμῖν οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ ὁμότιμον καὶ ὁμοούσιον, κἂν ἀπὸ τῶν ἔργων μάθετε. 10

12 Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, “ ὅτι μείζονα ὧν ἐγὼ ποιῶ ποιήσει ὁ “ πιστεύων εἰς ἐμέ,” δείκνυσιν ὅτι οὐ ταῦτα δύναται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα τούτων πολλῶ μείζονα. Ὁ γὰρ ἄλλοις παρέχων εἰς τὸ ποιεῖν, πρόδηλον ὅτι αὐτὸς μᾶλλον ἰσχύει ποιῆσαι.

Εἰπὼν δὲ, ὅτι “ πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι,” ἐμφαίνει αὐτοῖς, 15 ὅτι αὐτῶν ἐστὶ λοιπὸν τὸ θαυματουργεῖν, αὐτοῦ ἀπερχομένου.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Ὡς τὸν Υἱὸν εἰδὼς ἀκριβῶς εἶπε τοῦτο, οἰόμενος τάχα ὀφθαλμοφανῶς δύνασθαι ἰδεῖν τὸν Θεόν.

Οὐδὲν, φησὶν, ἕτερόν ἐστιν ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὅπερ ἐστὶ μένων Τίος. Εἰ γὰρ καὶ ὡς ἔτυχε, λέγεις, ὦ Φίλιππε, ὅτι σε οἶδα, ὁ Υἱός εἶ, 20 ἀλλ’ οὐκ ἐπέγνως με, ὅτι ὅλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, μένων πάλιν Τίος ὢν.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Ὁ μὲν γὰρ ὀφθαλμὸς ὁρῶν οὐ πολλοῦ χρόνου δεῖται πρὸς τὴν τοῦ τυγχάνοντος θέαν· ὁ δὲ νοητὸς^κ γινώ-
και βουλόμενος, χρόνου δεῖται οὐκ ὀλίγου, καὶ πολλῆς τῆς σκέψεως 25 πρὸς τὴν τοῦ ἀσωμάτου κατάληψιν· ἐχρῆν οὐ δὴ πω¹ καὶ τὸν Φίλιππον πολλῷ τῷ παρελθόντι χρόνῳ τὰς δυνάμεις τοῦ Κυρίου θεωρήσαντα ἐγκαταλήψει ἤδη ὑπάρχειν, καὶ σαφῶς ἐγνωκέναι τὴν θεότητα τοῦ Κυρίου· προσδιδάξας τοιγαροῦν, ὅτι τῆς ψυχῆς τὴν γνῶσιν ἐπιζητεῖ, ἀκολουθῶς ἐπισυνῆψε περὶ τῆς ὁράσεως, ὅτε 30 ὑποπτεύεσθαι ἐδύνατο σωματικὴν ὄρασιν ἐπιζητεῖν λέγων, “ ὁ “ ἑώρακός ἐμέ ἑώρακε τὸν Πατέρα,” ἐξ οὗ παρίσταται, ὅτι τὴν κατὰ διάνοιαν ὄρασιν ἔλεγεν.

^κ ἡγὶς Cod.

¹ Leg. vid. εἰν δήπου.

Ἀπολιναρίου. Ποιεῖ Χριστὸς ὅσα αἰτοῦσιν Ἀπόστολοι· εἶρηκε γὰρ ὅτι “ποιήσω, ὃ ἐὰν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου.” ἴδιον δὲ αὐτοῦ τὸ ἔργον ἐνδείκνυται, ἐν τούτῳ δοξάζεσθαι, φησὶν, ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, αὐτοῦ μὲν ἐργαζομένου, τοῦ δὲ Πατρὸς διὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ ἐνεργείας ἐκφαινομένου· οὐ γὰρ ἐστὶν ἑτέρα πρὸς 5 Πατέρα εἴσοδος, ἢ δι’ Υἱοῦ, οὔτε πάλαι, οὔτε νῦν, οὔτε αὖθις, ἀλλ’ οἰκειότερον ἢ διὰ Υἱοῦ εἴσοδος ἔσχηκε δὲ νῦν, ὅτι πλησιέστερον ἡμῖν καθέστη σαρκωθείς.

- 13 “Ὅπερ δὲ λέγει αὐτοῖς “ὅτι ἐὰν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου,” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτό ἐστιν, ὅπερ οἱ Ἀπόστολοι μετὰ ταῦτα ἔλεγον, 10 “ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔγειρε καὶ περιπάτει,” καὶ τὰ ἄλλα σημεῖα ἅπερ ἐποίησαν αὐτοῦ συνεργοῦντος. Δεύτερον δὲ “ὅτι ἐὰν αἰτήσητε,” καὶ τὰ ἐξῆς, λέγει αὐτοῖς βεβαιῶν τὸν λόγον τὸν ἑαυτοῦ, ἅμα δὲ καὶ παραμυθούμενος αὐτοὺς τῇ θλιψεῖ συνεχομένους· ἵνα δὲ μὴ νομίσωσιν ἀπλῶς τὴν αἴτησιν ἰσχύειν, 15 ἐπήγαγε τὸ, “ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε,” ἀξιοπιστότερον δὲ τὸν λόγον ποιῆσαι βουλόμενος, συγκαταβάσεως λόγους φθέγγεται λέγων, “ἐρωτήσω τὸν Πατέρα.” διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν “καὶ ἄλλον Παράκλητον” καταισχύει τοὺς τὰ Σαβελλίου νοσοῦντας, καὶ τοὺς περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οὐ τὴν προσήκουσαν 20 δόξαν ἔχοντας· μιᾷ γὰρ πληγῇ τὰς ἐκ διαμέτρου ἐστῶσας αἵρέσεις κατήνεγκε· τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν “ἄλλον,” δείκνυσι τῆς ὑποστάσεως διαφοράν· τὸ δὲ εἰπεῖν “Παράκλητον,” τῆς οὐσίας τὴν συγγένειαν.

- 17 Εἰπὼν δὲ, “ἵνα μένη μεθ’ ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα,” ἐσήμανεν, ὅτι 25 οὐδὲ μετὰ τελευτὴν ἀφίσταται τῶν ἀξιῶν αὐτοῦ. Ἰνα δὲ μὴ ἀκούσαντες “ἄλλον Παράκλητον” πάλιν σάρκωσιν ἑτέραν ὑποπτεύσωσι, τοῦτο διορθούμενος φησὶν, “ὁ δὲ κόσμος οὐ δύναται,” φησὶ, “λαβεῖν,” καὶ τὰ ἐξῆς.

Θεωρίαν δὲ ἐνταῦθα τὴν γινώσκιν ἔλεγεν· ἐπήγαγεν οὖν “οὐδὲ 30 “γιγνώσκει αὐτό.” οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως θεωρίαν λέγειν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν αἰσθήσεων τρανοτέρα ἐστὶν ἢ ὅψις, διὰ ταύτην αἰεὶ τὴν ἀκριβῆ παρίστησι γινώσκιν. Κόσμον δὲ ἐνταῦθα τοὺς πονηροὺς φησὶν.

- 18 Τὸ δὲ, “παρ’ ὑμῖν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἐστι,” δηλοῖ, ὅτι οὐχ 35

οὕτω φησίν, ὑμῖν συνέσται ὥσπερ ἐγὼ, ἀλλ' ἐν αὐταῖς οἰκήσει
 ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς. Χρὴ δὲ σκοπῆσαι πόσοις ἐπῆρε τὸν περὶ
 τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου λόγον. Εἶπεν ὅτι ἄλλος ἐγὼ ἐστίν, εἶπεν
 ὅτι οὐκ ἀφήσει ὑμᾶς, εἶπεν ὅτι πρὸς ὑμᾶς μόνον ἔρχεται. "Ὡσπερ
 οὖν ἐγὼ, εἶπεν ὅτι ἐν ὑμῖν μένει. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως τὴν ἀθυμίαν
 αὐτῶν ἐξέβαλεν, αὐτὸν γὰρ ἐζήτουν ἔτι. Διὸ τοῦτο θεραπεύων
 ἐπήγαγε λέγων, "οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς;" οὐδὲ τοῦτο εἶπον,
 φησίν, ἄλλον Παράκλητον πέμπειν, ὡς αὐτὸς ἐγὼ ὑμῶν εἰς τέλος
 ἀπανιστάμενος καὶ οὐκέτι ὀψόμενος ὑμᾶς. Καὶ γὰρ ἐγὼ αὐτὸς
 "ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς," ὅπερ μάλιστα ἐζήτουν. Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκεν 10
 ὅτι "ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς," ἵνα μὴ παρουσίαν πάλιν τοιαύτην ἐπιζη-
 τῶσιν οἷαν καὶ πρότερον. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγε λέγων, "ἔτι μικρὸν
 "καιρὸν καὶ ὁ κόσμος με οὐκέτι θεωρεῖ· ὑμεῖς δὲ θεωρεῖτέ με,"
 ὥσαντι ἔλεγεν, ἔρχομαι μὲν πρὸς ὑμᾶς, οὐ μὴν ὁμοίως ὡς πρότερον.
 Εἰπὼν δὲ ὅτι "ἐγὼ ζῶ καὶ ὑμεῖς ζήσεσθε," οὐχὶ τὴν παρούσαν, 15
 20 ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν λέγει ζωὴν. Τὸ δὲ, "ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ
 "γνώσεσθε," καὶ τὰ ἐξῆς, δηλοῖ ὅτι ὅταν ἀναστῶ, φησὶ, γνώσε-
 σθε, ὅτι οὐκ ἀπέσχισμαι τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἔχω
 δύναμιν, καὶ ὅτι μεθ' ὑμῶν εἰμι διηκεῶς, τῶν πραγμάτων ἀνα-
 κηρυττόντων τὴν περὶ ὑμᾶς βοήθειαν παρ' ἐμοῦ γενομένην. συγ- 20
 καταβαίνων δὲ πάλιν τοῖς ῥήμασι, φησὶ, "καθὼς ἀπέστείλέ με ὁ
 "Πατήρ, καὶ γὰρ ἀποστέλλω ὑμᾶς." Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο οὕτως
 ἐκλαβόμεθα, οὐδὲν ἔσονται διεστηκότες οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ.
 Τί ἐστίν "ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός
 "ἐστίν ὁ ἀγαπῶν με;" ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ ἐχόμενον, ἀλλὰ καὶ 25
 φυλακῆς ἡμῖν δεῖ τούτων ἀκριβοῦς. Τὸ δὲ ἔπαβλον ὅσον ἔσται
 21 ἐπήγαγε λέγων, "ὁ δὲ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς
 "μου" καὶ τὰ ἐξῆς.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Οὐδέποτε μὲν εἶασεν αὐτοὺς ἐρή-
 μους τῆς αὐτοῦ προνοίας, πλὴν ὥφθη αὐτοῖς καὶ μετὰ τὴν ἀνάστα- 30
 σιν. ἐπειδὴ ἐλθὼν ἐκάλεσεν αὐτοὺς "τεκνία," μέλλον ἀπιέναι, εἶπεν
 "ὀρφανούς." Ὅτι ἡμελλε μόνοις αὐτοῖς ὥφθῃναι μετὰ τὴν ἀνάστα-
 σιν, πᾶσιν εἶπε "μικρόν." μικρὸν χρόνον λέγει τὸν ἕως τῆς δευτέρας
 παρουσίας, μικρὸν γὰρ Θεῷ καὶ ὁ μακρὸς χρόνος. ὑμεῖς δὲ οἱ
 ἅγιοι διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνοικήσεως γνώσεσθέ με, οὐ μὴν οἱ 35

τὰ τοῦ κόσμου ἀγαπῶντες. Ἀρραβὼν τῆς μελλούσης ζωῆς ἔχετε λαβεῖν, ἐστὶν ἡ ἐμὴ ἀνάστασις.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΑΣ. Τότε ἀπ' αὐτῶν μαθήσεσθε τῶν πραγμάτων ὅτι ἀληθῆ τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα. περὶ ᾧ δὲ νῦν ἀμφιβάλλειν ἔτι δοκεῖτε, καὶ ὅτι ἐγὼ μὲν ἐν τῷ Πατρὶ, διὰ τῆς 5 πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος καὶ συναφείας, ὑμῖς δὲ ἐν ἐμοί, διὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεώς τε καὶ ἀγάπης· ἔτι δὲ τῆς τοῦ Πνεύματος δόσεως τὴν πρὸς ἐμὲ κοινωνίαν λαμβάνοντες· καὶ γὰρ ἐν ὑμῖν ὡς εἰκός. Ἡ γὰρ συναφεία τοῦτο παρασκευάζει, ὥστε ἀναγεννηθέντων ὑμῶν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐν τάξει μοι σώματος γενομένων, 10 καὶ κεφαλῆς χώραν ὑμῖν ἐπέχειν ἐπ' ἐμέ.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Τούτεστιν ὁ πίστει καὶ πράξει διαφανεῖς, τὸν δὲ δὴ τοιοῦτον ἀγαπήσει μὲν ὁ Πατὴρ, ἀγαπήσει δὲ οὐδὲν ἥττον αὐτὸς ὁ Υἱός. Ὡς περ γὰρ ἐστὶν ὁμοούσιος, οὕτω καὶ συνθελητῆς τῷ ἰδίῳ γεννητέρῳ.

15

- 22 ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Μετὰ τὴν ἀνάστασιν οἱ ὀρθῶς πιστεύοντες τελείως γινώσκονται· “νῦν γὰρ ἐκ μέρους γινώσκομεν,” ὅτι πολλοῖς κρατηθεῖς ὁ Ἀπόστολος Ἰούδας φησιν, “Κύριε, καὶ τί γέγονεν, ὅτι ἡμῖν “μέλλεις ἐμφανίζειν σεαυτὸν, καὶ οὐχὶ τῷ κόσμῳ;” καὶ γὰρ ἐνόμιζεν ὅτι ὥσπερ τοὺς νεκροὺς ὀρῶμεν κατ' ὄναρ, οὕτω καὶ αὐτὸν 20 μέλλειν ὀρᾶσθαι. Διὸ ἵνα μὴ τοῦτο μέχρι πολλοῦ νομίσωσι, λέγει αὐτοῖς, “ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατὴρ “μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μόνῃ “παρ' αὐτῷ ποιήσομεν,” μονοουχὶ λέγων, ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐμφανίζει ἑαυτὸν, οὕτω καὶ ἐγὼ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν, 25 ὥστε οὐκ ἐμὲ μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τὸν Πατέρα ἀγαπᾷ, ὁ μὴ τούτῳ μου πιστεύων τῷ λόγῳ· τὸ γὰρ αὐτὸ ἐμφαίνει, καὶ ὅπερ ἐπήγαγε λέγων, ὅτι ὁ μὴ ἀγαπῶν με, τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ, τοῦτό ἐστιν, οὗς εἶπον, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐν ἀληθείᾳ ἐγεύρομαι. Ταῦτα δὲ πάντα συνεχῶς λέγει, ἵνα μὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν φάντασμα 30 αὐτὸν εἶναι νομίσωσιν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἰδόντες αὐτὸν, τοῦτο ἐνόμισαν, τί ἂν οὐχ' ὑπόπτευσαν ἂν, θεασάμενοι αὐτὸν ἀναστάντα, ὃν εἶδον κατεχόμενον καὶ σταυρούμενον καὶ θαπτόμενον; Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, “ὁ λόγος ὃν ἠκούσατε, οὐκ ἐστὶν “ἐμὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός μου Πατρὸς,” δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν 35

ἔξω τοῦ Πατρὸς φθέγγεται, οὐδὲ ἰδίον τι παρὰ τὸ δοκοῦν ἐκείνῳ.

Θεοδώροτ Ἡρακλείας Ἀπολινάριοτ καὶ Κτρίλαοτ. Ἐ-
βούλετο ἐκεῖνος διὰ τὴν προσοῦσαν φιλανθρωπίαν μὴ μόνον τοῖς
μαθηταῖς τὴν ἐκ τῆς ἐπιφανείας ὑπάρξαι ὠφέλειαν, ἀλλ' ὁμοῦ, εἰ 5
οἶόν τε ἦν, παντὶ τῷ κόσμῳ. ὁ δέ γε Σωτὴρ βουλόμενος δεῖξαι,
ὅτι οὐ πάντων ἐστὶ καταξιῶσθαι τῶν τοιούτων, διὰ τῆς ἀποκρί-
σεως παρίστησιν, ὥς μόνοι οἱ φυλάσσοντες αὐτοῦ τὰς ἐντολάς,
ἄξιοι φανήσονται τῆς τε αὐτοῦ ἐπιφανείας καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς
ἀγάπης. Ὁ δὲ μὴ πιστεύων, μηδὲ τηρῶν αὐτοῦ τοὺς λόγους, 10
ἀλλότριος παντελῶς τῆς ἀγάπης αὐτοῦ καθέστηκε. τὸν δὲ λόγον
τῆς διδασκαλίας οὐκ ἴδιον, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντος αὐτὸν Πάτρος
εἶναι εἰρηκῶς, σαφῶς δὲ ἐκ τούτου τὸ διάφορον τῶν προσώπων
ὑπέδειξεν.

Ἀμμωνίοτ Πρεσβυτέροτ. Διδάσκει ὅτι μόνοις τοῖς μαθηταῖς 15
ἐξαιρέτως καὶ ὑπὲρ λόγον ἔσται ἡ ἔλλαμψις, ὑπὲρ ὧν τηροῦσι τὰς
ἐντολάς.

Ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ ἐστὶ φυσικῶς, ἡμῖν δὲ σχετικῶς· καὶ
ὅταν ἀκούσωμεν ἔνῳσιν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, τὴν φυσικὴν νοοῦμεν,
ὅταν ἔνῳσιν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων σχετικὴν νοοῦμεν τὴν ἐκ πί- 20
στεως προσγινομένην τοῖς ἀγίοις, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς τοῦ Πατρὸς
25 μετοχῆς κοινωνίαν. “Ταῦτα δὲ λελάληκα ὑμῖν, παρ’ ὑμῖν μένων,”
φησι, ταῦτα, ποία; ἅπερ ἀσαφῆ αὐτοῖς ἐφαίνετο τέως. Διὸ καὶ
ἐπήγαγεν, “ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ
“Πατὴρ” καὶ τὰ ἐξῆς, τουτέστι, σαφῆς ἔσται διδάσκαλος ὑμῶν. 25
Ἐπειδὴ δὲ καὶ ταῦτα ἀκούοντες ἐταράσσοντο, ἐπήγαγε λέγων,
“εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν,” καὶ τὰ ἐξῆς, μονονουχὶ λέγων, ὅτι οὐδὲν
βλάπτεσθε ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου ταραχῆς, ἕως ἂν εἰρηνεύετε
27 πρὸς με. “Οὐ γὰρ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσι,” φησὶν, “ἐγὼ δί-
“δωμι ὑμῖν,” ἐκείνῃ μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ κακῷ γίνεται πολλάκις καὶ 30
ἀνόντητος. Ἐγὼ δὲ δίδωμι τοιαύτην, ἥτις ὑμᾶς ἰσχυροτάτους
ποιεῖ. Αὕτη δὲ ἐστίν, ἵνα μετ’ ἀλλήλων εἰρηνεύητε· ἀλλ’ ἐπειδὴ
πάλιν ἀναχωροῦντος ἦν, καὶ ἰκανὸν αὐτοὺς συγχεῖν, διὰ τοῦτό
φησι, “μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά μηδὲ δειλιάτω” ὅθεν

χρὴ σκοπεῖν ὅτι τὰ μὲν ὑπὸ φιλοστοργίας, τὰ δὲ ὑπὸ δειλίας ἔπασχον.

Ποίαν χαρὰν ἔμελλε φέρειν αὐτοῖς ὅτι εἶπεν, “ἐχάρητε ἂν, “ὅτι πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα,” ἢ ποίαν παραμυθίαν; τὴν τῆς ἀναστάσεως τελείαν πληροφορίαν· οὐδέπω γὰρ περὶ ταύτης ἦδε- 5 σαν ἀκριβῶς, οὐδὲ οἶαν ἔχρην περὶ αὐτοῦ δοῶσαν εἶχον· διὸ καὶ πρὸς ὅπερ ἐνόμιζον ἐκείνοι τὸν Πατέρα μέγαν εἶναι, συγκαταβαίνων ἐγγάγε λέγων, “ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστίν,” ὅπως τοῦτο νομίζοντες καὶ ἀκούσαντες ὅτι πρὸς τὸν Πατέρα τὸν δυνατὸν ἀπέρχεται, τὸν λῦσαι πάντα δεινὰ ἰσχύοντα, παραμυθίαν ἐντεῦθεν 10 λάβωσι.

Τίνα λέγει “ἄρχοντα κόσμου;” τὸν διάβολον, διὰ τὸ τῶν πονηρῶν ἄρχειν ἀνθρώπων. οὐ γὰρ οὐρανοῦ ἄρχει καὶ γῆς, ἐπεὶ ἀνέ- 15 τρεψεν ἂν ἅπαντὰ καὶ κατέβαλεν· ἄρχει δὲ τῶν ἑαυτοὺς παραδίδόντων αὐτῷ.

Οὗτος οὖν, φησὶν, “ἐν ἐμοὶ ἔχει οὐδέν.” Οὐ γὰρ ὑπεύθυνος ὢν θανάτῳ, ἀλλὰ δι’ οἰκείαν φιλανθρωπίαν ὑπομένω αὐτὸν, καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν Πατέρα. Τοῦτο γὰρ σημαίνων ἐπήγαγεν, “ἵνα γινῶ ὁ κόσμος, ὅτι ἀγαπῶ τὸν Πατέρα,” καὶ τὰ 20 ἐξῆς.

Ἀμμηνίστοί. Μὴ θορυβεῖσθε, ἀκούσαντες ὅτι μέλλω πάσχειν, πολὺ γὰρ ἐκ τούτου κέρδος.

Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν.

Θεοδώροτ Ἡρακλείας. Αὕτη συνάπτει μὲν τοὺς ἐν ἔξει αὐτῆς γινομένους τῷ Πατρὶ, τῶν δὲ ἀγίων ἐν τῷ φρόνημα ἀπερ- 25 γάζεται· οὐ μόνον δὲ πάντας κοινῇ πρὸς ἀλλήλους συνάπτει, ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ ἕκαστον ἑαυτῷ σύμφωνον ἀποτελεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ, οἶμαι, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ἐναντίου πρὸς ἑαυτὴν διέστη τὸ πρὶν, καὶ ὥσπερ ἐμφύλιον πόλεμον εἰς ἑαυτὴν ἐδέξατο τοῦ πονηροῦ ἐπαναστήσαντος τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι, καὶ ἐπιτειχί- 30 σαντος τὴν σάρκα τῷ Πνεύματι, ἐδεῖτο τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου εἰρήνης, ὅπως ἡ ψυχὴ εὐήνιον πάλιν τὴν σάρκα καὶ πειθήνιον τὸ σῶμα ἀπολαβεύσα, ἐμφυλίου στάσεως ἀπαλλαγῇται δυνηθῇ.

Ἀμμηνίστοί. Ἐπάνοδον λέγει τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως, οὐ

τὸ μείζονα εἶναι τὸν Πατέρα ποιεῖ αὐτὸν ἐτέρας οὐσίας, ὡς αἰρετικοὶ φασιν, ὅτι ἦν ἐπὶ γῆς ὡς ἄνθρωπος, μείζονα εἶπε τὸν Πατέρα. Τοῦτο διὰ τὸ φαινόμενον σῶμα λέγει, ἐπεὶ καθόλου Θεὸς, οὐδὲ ἦν τὸν ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, οὔτε εἰς οὐρανοὺς ἀνάγεται ὁ τὰ πάντα πληρῶν καὶ ἀχώριστος ὢν τοῦ Πατρὸς. 5

Διὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην ἀποθήσκων ἐκὼν, ὅπερ οὐδὲν ἔχει βλάβος, ἐπεὶ οὐκ ἂν τοῦτο ἠβούλετο ὁ ἀγαπῶν αὐτὸν Πατήρ. 31 Διὰ τί εἶπεν, “ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν;” ἀναπνεῦσαι διδῶν αὐτοῖς. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἅτε ἐν καταδήλῳ χωρίῳ ὄντας, τρέμειν καὶ δεδοικέναι ἀπὸ τε τοῦ καιροῦ, ἀπὸ τε τοῦ τόπου· καὶ 10 γὰρ νῦν ἦν βαθυτάτη, καὶ μὴδὲν προσέχειν τοῖς λεγομένοις, ἀλλ’ αἰεὶ περιστρέφεσθαι καὶ φαντάζεσθαι τοὺς ἐπιστησομένους. Ἐπεὶ οὖν ὡς αὐτίκα μάλα ἀλυσόμενοι ἐθαρρυβούντο, ἄγει αὐτοὺς εἰς ἕτερον τόπον, ἵνα νομίσαντες ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι, μετὰ ἀδείας λοιπὸν ἀκούσωσι· καὶ γὰρ ἔμελλον μεγάλων ἀκούσεσθαι δογμάτων. 15

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΟΣ. Διεγείρει αὐτοὺς μεταστῆναι ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν, τὸ πᾶσαν γεώδη φαντασίαν καταλιπεῖν καὶ τὰ οὐράνια μόνον φρονεῖν.

ΚΥΡΙΑΛΟΣ. Ὅταν λέγει τὸ, “ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν,” οὐχ ὡς ὑπαίτιος τοῖς ἀνθρωπίνους πάθεσιν, ἀλλ’ ὡς ἀρχηγὸς καὶ 20 προστάτης καὶ καθηγητῆς τῆς εἰς ἀφθαρσίαν ὁδοῦ, καὶ εἰς ζωὴν τὴν ἐν ἀγιασμῷ, τοῦτό φησι.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΣ ΚΑὶ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Δοκεῖ μὲν ἀναχώρησις εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἐκδοσις δὲ ἐστὶν ἐκούσιος, ὅτι τοιοῦτον μεταδιώκει τόπον, ἐν ᾧ γνωσθήσεται ὑπὸ τοῦ προδότου, καὶ προ- 25 δοθήσεται.

Ι Εἰπὼν, “ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ,” διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης ἠνέκατο, ὅτι τὸν μὴ προσέχοντα τοῖς λεγομένοις ζῆν τὴν αἰώνιον ζωὴν οὐκ ἔνι, καὶ ὅτι τὰ μέλλοντα γίνεσθαι σημεῖα ἀπὸ τῆς αὐτοῦ γίνεται δυνάμεως. Τὸ δὲ, “ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργός 30 “ ἐστὶ,” δηλοῖ, ὅτι τῆς τοῦ γεωργοῦ ἐπιμελείας οὐχ ἡ ρίζα ἤγουν ἡ ἄμπελος, τοῦτ’ ἐστὶ ὁ Τίος ἀπολαύει, οὐδὲ γὰρ δεῖται, ἀλλὰ τὰ κλήματα, τοῦτο γὰρ σαφέστερον καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ἐσήμανεν. ἡ ρίζα δὲ δι’ οὐδὲν ἕτερον παρείληπται ἐνταῦθα, ἀλλ’ ἵνα μάθωσιν,

ὅτι τῆς αὐτοῦ δυνάμεως χωρὶς οὐδὲν ἐργάζεσθαι δύνανται, καὶ ὅτι οὕτως αὐτοὺς ἠρῶσθαι δεῖ τῇ εἰς αὐτὸν πίστει, ὡς τὸ κλῆμα τῇ ἀμπέλῳ.

- 2 Δεικνύς δὲ ὅτι χωρὶς ἔργων οὐκ ἔστιν εἶναι τινα ἐν αὐτῷ, ἐπήγαγε, “πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν, αἶρει αὐτό,” τὸ δὲ 5 φέρον καρπὸν, φησὶ, πολλῆς ἐπιμελείας ἀπολαύειν ποιεῖ, καθαίρων αὐτό, τὴν παρ’ αὐτοῦ βοήθειαν δεικνύς, ἑαυτὸν δὲ δεικνύς τὸν ἐπιμελούμενον τῶν κλημάτων, ἐπήγαγε λέγων, “ἤδη ὑμεῖς καθαροὶ “ἐστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν” ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς ἐκάθηρα, φησὶ, διὰ τῆς ἐμῆς διδασκαλίας, καίτοιγε ἀνωτέρω δείκνυσι τὸν 10 Πατέρα τοῦτο ποιοῦντα, ἀλλ’ οὐδὲν μέσον Πατὴρ καὶ Υἱός.
- 4 Τὸ δὲ “μείνατε ἐν ἐμοί,” δηλοῖ ὅτι αὐτὸς μὲν τῶν παρ’ ἑαυτοῦ οὐδὲν ἐνέλιπε, δεῖ δὲ ὑπάρξαι λοιπὸν καὶ τὰ παρ’ ἐκείνων ἵνα δὲ μὴ ἀπὸ τῆς δειλίας ἀποσχισθῶσι, χαυνωθείσαν αὐτῶν τῷ φόβῳ τὴν ψυχὴν ἐπισφίγγει, καὶ ἑαυτῷ συγκολλᾷ λέγων, “ὥσπερ τὸ 15 “κλῆμα οὐ δύναται ἀφ’ ἑαυτοῦ καρπὸν φέρειν, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὁ ἐν ἐμοὶ μὴ μένων,” καὶ τὰ ἐξῆς καὶ δείξας τὴν τούτων ἀπώλειαν, δείκνυσι λοιπὸν τὴν σωτηρίαν τῶν μενόντων ἐν αὐτῷ, λέγων, “ἐὰν μείνητε ἐν ἐμοί, καὶ τὰ ῥήματά μου ἐν ὑμῖν μείνῃ,” τούτέστι διὰ τῶν ἔργων ἐκπληροῦντες αὐτὰ, 20 ὅτι ἐὰν θέλητε, αἰτήσασθε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Ἄμπελος τοίνυν ὁ Χριστὸς, κλήματα δὲ ἡμεῖς, ἅτε δὴ καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐχόμενοι κοινωνίας, διὰ τὸ καὶ ὁμοφυεῖς ἡμᾶς εἶναι τῇ ἀμπέλῳ κατὰ τὴν σάρκα. Ἰστε δὲ ὅτι συνενούμενοι διὰ μόνῃς τῆς πίστεως αὐτῷ, καὶ ἐν ψιλαῖς καὶ μόναις 25 ὁμολογίαις, οὐ μὴν καὶ διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν νεκρά γινόμεθα κλήματα. “Ἡ γὰρ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι,” δηλονότι καὶ ἄκαρπος.

Ἀποδειξὶν ἀναμφύλογον τῆς τοῦ καθαίροντος αὐτοὺς τέχνης ποιεῖται τοὺς μαθητάς. “Ἦδη γὰρ αὐτοὺς διακεκαθάρθαι φησὶ 30 διὰ μόνον τὸν πρὸς αὐτοὺς λαληθέντα λόγον τούτέστι τὸν Εὐαγγελιστὴν καὶ παρὰ Θεοῦ.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Δείκνυσιν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς ἕκαστος τῶν ἐπεικῶς ζῆν βουλομένων προαιρέσει οἰκείᾳ μένει ἐν

τῇ ἀμπέλῳ, ἐνούμενός τε αὐτῇ διὰ τῆς ἀγάπης, καὶ Πνεύματι κολλώμενος, ἡ τοῦναντίον ἀφίσταται οἰκεία προαιρέσει, ἀλλοτριούμενος αὐτῆς.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Διὰ τὸ μὴ δύνασθαι καρποφορεῖν, εἰ μὴ μόνους τοὺς προσηλωμένους αὐτῷ, καλεῖ ἑαυτὸν ἀμπελον, 5 ὡς ἐξ αὐτοῦ δυναμουμένους.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Ὅστις οὖν ἑαυτὸν χωρίζει τοῦ Κυρίου πρὸς σαρκικὰ πράγματα, ἀπηλλοτριώσεν ἑαυτὸν τῆς ἀμπέλου, καὶ ξηρὸς καθίσταται, τὴν ζωοποιὸν μηκέτι δεχόμενος ἰκμάδα· ὁ δὲ τοιοῦτος εἰς τὴν αἰώνιον φυλαχθήσεται κρίσιν, ὥσπερ εἰς τὸ πῦρ 10 τὰ ξηρὰ κλήματα.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Ἀντὶ τοῦ, χαίρει ὁ Πατὴρ, ὅταν ἐν ἐμοὶ μένετε, δι' ὧν ποιεῖται, εὐφημεῖται ὁ Πατήρ.

- 8 **ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ.** Ἐν γὰρ τῷ πολὺν καρπὸν ἐνεγκεῖν τοὺς μαθητὰς δεδοξάσθαι τὸν Πατέρα φησίν. Ὁ γὰρ καρπὸς 15 τῶν μαθητῶν διαφόρως νοεῖται· ποτὲ μὲν ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς κατὰ τὴν πολιτείαν δικαιοσύνης λαμβανόμενον, ποτὲ δὲ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν τῶν εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ εἰσερχομένων διὰ τῆς ἀποστολικῆς αὐτῶν χάριτος καὶ διδασκαλίας, ἀμφότερα ὑπὸ τῶν μαθητῶν κατορθωθέντα εἰς δόξαν Θεοῦ. 20

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ΜΟΜΦΟΥΕΥΣΤΙΛΑΣ. Τί ἐστιν, “ἐν τούτῳ ἔδοξάσθη ὁ Πατήρ;” τουτέστι, χαίρει, ὅταν ἐν ἐμοὶ μένητε καρπὸν φέροντες.

- 9 Πάλιν δὲ ἀνθρωπινώτερον διαλεγόμενός φησιν, “καθὼς ἠγάπησέ με ὁ Πατήρ,” καὶ τὰ ἐξῆς. ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· εἰς ἐμὲ 25 βλέπετε ὅτι ἠγάπημαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ ὑμᾶς οὖν θορυβεῖσθαι χρὴ, καὶ μέλλετε θλίβεσθαι καὶ διώκεσθαι. Ἄν γὰρ ἐπὶ τῆς ἀγάπης μείνητε τῆς ἐμῆς, οὐδὲν ὑμᾶς ταῦτα τὰ δεινὰ παραβλάψαι δυνησεται εἰς τὸν τῆς ἀγάπης λόγον. Μείνατε οὖν ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ, φησίν· τούτου γὰρ ὑμεῖς ἐστε κύριοι. Πῶς 30 δὲ τοῦτο ἔσται; “ἐὰν τὰς ἐντολάς μου, φησὶ, τηρήσητε,” καὶ τὰ ἐξῆς. διὰ πάντων δὲ τούτων δεικνύει, ὅτι τότε ἐν ἀσφαλείᾳ ἔσονται, ὅταν βίον ἐπιδείξωνται καθαρὸν. Πάλιν δὲ ἀνθρωπινώτερον διαλεγόμενός φησι, “καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς “μου τετήρηκα,” καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐ γὰρ δήπου ὁ νομοθέτης ὑπὸ 35

ἐντολὰς ἔμελλε κεῖσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ἔχαιρον οἱ Ἀπόστολοι καὶ σὺν αὐτῷ ὄντες, ἐλυποῦντο δὲ ἀναχωροῦντες, διὰ τοῦτο ἐπήγαγε λέγων, “ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν μένη,” καὶ τὰ ἐξῆς. Δεῖξαι δὲ θέλων τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην συμπεπελεγμένην τῇ ἡμετέρᾳ, καὶ ὥσπερ τινὰ σειρὰν συνημμένην, φησὶν, 5 “αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἡγάπησα ὑμᾶς.” ἡ δὲ ἀγάπη ἀπὸ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως γίνεται. Ἡ δὲ ἐντολὴ ἐστίν, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους· οὐχ ἀπλῶς δὲ εἶπεν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον, “καθὼς ἐγὼ ἡγάπησα ὑμᾶς.”

- 13 Δεικνὺς δὲ πάλιν, ὅτι οὐχὶ μίσους ἐστὶν αὕτη ἡ ἀναχώ- 10 ρησις, ἀλλὰ γὰρ, φιλῶ ὑμᾶς, φησὶν, ὅτι ὑπὲρ ὑμῶν τὴν ψυχὴν μου τίθην· οὕτω δὲ καὶ πᾶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ τιθέτω. καὶ ἐπειδὴ τοῦτο μάλιστα δοκεῖ φίλον εἶναι, τὸ τὰ ἀπόρρητα λέγειν, καὶ ταύτης, φησὶν, ἡξιώθητε τῆς κοινωνίας· τοῦτο γὰρ δηλοῖ, ὅπερ εἶπεν “ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί 15 “ποιεῖ ὁ κύριος αὐτοῦ,” καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ εἰ πάντα ὅσα ἤκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐγνώρισεν αὐτοῖς, πῶς λέγει· “πολλὰ ἔχω “λέγειν ὑμῖν, ἀλλ’ οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι;” Τί οὖν ἐστι τοῦτο; οὐδὲν ἄλλο διὰ τοῦ πάντα καὶ τοῦ ἀκοῦσαι κατασκευάζει, ἢ ὅτι οὐδὲν ἀλλότριον φθέγγεται, ἀλλ’ ἡ τὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ 20 ἄλλο δὲ τεκμήριον οὐ τὸ τυχεῖν φιλίας τιθεῖς, φησὶν, “οὐχ ὑμεῖς 16 “ἐμὲ ἐξελέξασθε.” Τοῦτο ἐστίν, ἐγὼ τῇ φιλίᾳ ἐπέδραμον τῇ ἡμετέρᾳ· τὸ δὲ, “ἔθηνκα ὑμᾶς” ἀντὶ τοῦ ἐφύτευσα ὑμᾶς ἐστι. Λέγει δὲ ταῦτα τῇ μεταφορᾷ κεχηρμένος τῆς ἀμπέλου ἔτι, “ἵνα “ὑμεῖς,” φησὶν, “ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέρητε, καὶ ὁ καρπὸς 25 “ὑμῶν μένη.” οὐ γὰρ ἐφύτευσα ὑμᾶς μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα εὐεργέτησα, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκτείνων ὑμῶν τὰ κλήματα. Ἵνα δὲ μάθωμεν, ὅτι οὐκ ἔλαττόν ἐστι τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, ἐπήγαγε λέγων, “ἵνα ὁ ἐὰν αἰτήσῃτε ἐν τῷ ὀνόματί μου “τὸν Πατέρα, δώῃ ὑμῖν,” καὶ ἵνα μὴ ὑπολάβωσιν ὅτι ὀνειδίζων 30 εἶπε, τὴν ψυχὴν μου τίθην, καὶ ὅτι πρῶτος ὑμῶν ὑπέδραμον, φησὶ, “ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους,” τοῦτό ἐστι, διὰ ταῦτο εἶπον ταῦτα, ὥπως εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους ὑμᾶς φιλίαν βεβαιώσω.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ὡς διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης 35

παραδίδωσιν αὐτοῖς ταῦτα ὁ Χριστὸς, ὅτι ἡ ἀγάπη κεφάλαιόν ἐστι τῶν ἀρετῶν, ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ τὸ ὑπεραποθήσκειν τῶν φίλων, καὶ τὸ, ὑπὲρ αὐτῶν ἀγαπᾶτε τοὺς φίλους.

Διὰ τὴν ἀρετὴν τὸ τῶν Ἰουδαίων ὑπερβάντες μέτρον γεγονάσι φίλοι· ἀνακομίζει τοὺς δούλους ἐπὶ τὴν ὑπὲρ φύσιν δοξάν, ἐὰν 5 ἀκουσίως ποιῶσι τὰ τῷ Θεῷ ἀρεστά.

Ἀντὶ τοῦ ὅσα ἐχρῆν ἀκούσαι αὐτούς· ὁ λέγει αἰνιγματωδῶς, τοῦτό ἐστιν, οὐχ ὡς δούλοις εἶπον ὑμῖν τὰ ἀπόρρητα, ἀλλ' ὡς φίλοις καὶ κοινωνοῖς τῶν ἀγαθῶν.

Οὐ τοιαύτην ἀκοὴν δῆπουθεν λέγει, οἶαν τὴν τῶν ἀνθρώπων, 10 ὥσπερ οὐδὲ ἀγάπην τοιαύτην, οὐδὲ ἐντολῆς τήρησιν ὁμοίαν, οὐ γὰρ ῥῆμα εἰς ἀκοὴν ὥτιον φερόμενον, ἐκ Πατρὸς ἐνῆνκεται, μὴνόν τὰ τοῦ Πατρὸς βουλήματα, ἀλλὰ τὴν πρόγνωσιν εἴρηκε, ἀκοὴν οὐ προσγινομένην αὐτοῖς κατὰ τινα καιρὸν, ἀλλὰ συνοῦσαν αἰεί. Οὐ γὰρ ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν ἡ σοφία πρόεισιν, οὐδὲ ἕτερόν 15 τι παρὰ τὴν σοφίαν ἡ γνῶσις ἐστίν, ἣν ὑποδέχεται αὐτὴν, ὡς οὐκ αὐτὸν γινώσκουσα, ἀλλὰ χρὴ διὰ τῶν συνήθων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ῥημάτων σφραγιζομένην τὴν θείαν ὑπεροχὴν οἰκείως Θεῷ νοεῖν, καὶ μὴ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ταπεινότητα, ἐπεὶ καὶ πᾶς ὁ περὶ Θεοῦ λόγος τοιοῦτος ἐσχημάτισται σχήματος ἀνθρωπίνου 20 καὶ τῶν παθημάτων ὀνόμασι τῶν ἡμετέρων ἀσώματον τὸν ἀσχημάτιστον καὶ ἀπαθῆ Θεὸν ἐρμηνεύων.

- 18 ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Ὡς μελλόντων μισεῖσθαι παρὰ πάντων παραγγέλλει αὐτοὺς ἀγαπᾶν ἀλλήλους· ἐπειδὴ δὲ διώκεσθαι παρὰ πολλῶν χαλεπὸν καὶ ἀνῆκεστόν ἐστι, καὶ ἰκανὸν καὶ τὴν ὑψηλὴν 25 ταπεινώσαι ψυχὴν, διὰ τοῦτο μυρία προειπὼν, τότε εἰς τοῦτο καθέστηκεν ὁ Χριστὸς, καὶ αὐτὰ ἐκ περιουσίας δεικνὺς ὑπὲρ αὐτῶν ὄντα, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα ὑπέδειξε. Διὸ καὶ φησιν, “εἰ “ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ,” καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι οὐκ οἶδα ὅτι λυπηρόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὅτι δι' ἐμὲ ὑπομένετε 30 ταῦτα καὶ πάσχετε, εἰς προθυμίαν μείζονα προκαλούμενος αὐτούς· κόσμον δὲ ἐνταῦθα τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους καλεῖ· θέλων δὲ αὐτοὺς μειζόνως παραμυθῆσασθαι ἐπήγαγεν, “εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε,” τοιούτεστι, τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ ἀρετῆς τοῦτο τεκμήριον ἔσται τὸ μισεῖσθαι. Καὶ γὰρ τοῦναντίον ἀλγεῖν ἐχρῆν, εἰ 35

μὴ ἐμισεῖσθε, εἰ γὰρ ἐφιλείσθε, εὐδηλον ὅτι πονηρίας ἐξεφέρετο δεῖγμα· βουλόμενος δὲ ἐπὶ πλείον ζηλωτὰς αὐτοῦ γενέσθαι φησὶν, “οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ.” Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ χρὴ ὑμᾶς ἐν τούτῳ θορυβεῖσθαι, οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐμοῦ κρείττους, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ χαίρειν ὀφείλετε κοινωνοὶς 5 γενόμενοι δι’ ἐμῶν παθημάτων· καὶ ἐτέρως δὲ παραμυθεῖται αὐτούς, δεικνὺς ὅτι καὶ τὸν Πατέρα, ἐξ ὧν εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι διαπραττύνονται καὶ ἐνυβρίζουσι, λέγει, “ἀλλὰ ταῦτα πάντα ποιεῖ· ἡσουςι διὰ τὸ ὄνομά μου, ὅτι οὐκ οἶδασι τὸν πέμψαντά με.” Ὅτι δὲ ἀδίκως καὶ τὰ εἰς αὐτὸν καὶ τὰ εἰς ἐκείνους εἰργάσαντο, φησὶν, 10 “εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον, νῦν δὲ “πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν.” Τίνος γὰρ τῶν λεχθέντων ἢ πραχθέντων ἐπιλαβέσθαι ἔχοντες οὐκ ἐδέξαντό με; ἐπειδὴ δὲ ἄνω καὶ κάτω προφασίζοντο, ὅτι διὰ τὸν Πατέρα αὐτὸν ἐδίωκον, ἀναιρῶν αὐτῶν καὶ τὴν ἀπολογίαν, φησὶν, “ὁ ἐμὲ 15 “μισῶν καὶ τὸν Πατέρα μου μισεῖ.”

- 24 Δεικνὺς δὲ ὅτι τὴν διδασκαλίαν παρέσχε, καὶ ταύτῃ προσέθηκε τὰ διὰ τῶν ἔργων θαύματα, ἐπήγαγε λέγων, “εἰ τὰ ἔργα “μὴ ἐποίησα ἐν αὐτοῖς, ἃ οὐδεὶς ἄλλος πεποίηκε,” καὶ τὰ ἐξῆς. ποῖα δὲ εἰσι ταῦτα; τὸ ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου, 20 τὸ ἀναστήσαι τὸν Λάζαρον τετραήμερον, καὶ ἕτερα τούτοις ὅμοια· ἐπάγει δὲ καὶ τὸν προφήτην, δεικνὺς αὐτὸν ἄνωθεν προαναφωνοῦντα, “ὅτι ἐμίσησάν με ὡρεάν” ὃ καὶ Παῦλος ἐποίησε. Πολλῶν γὰρ θαυμαζόντων πῶς Ἰουδαῖοι οὐκ ἐπίστευσαν, προφήτας εἰσάγει προλέγοντας ἄνωθεν, καὶ τὴν αἰτίαν δηλοῦντας, ὅτι ἡ 25 πονηρία αὐτῶν καὶ ἡ ἀπόνοια τῆς ἀπιστίας αἰτία. “Ἰνα μὴ θορυβῶνται καὶ λέγουσιν, ὅτι εἰ τὸν σὸν λόγον οὐκ ἐτήρησαν, καίτοιγε σημεῖα τοιαῦτα ἰδόντες, καὶ εἰ τὸν Πατέρα σου μισοῦσι, καὶ σὲ μετ’ ἐκείνου, πῶς τὸν ἡμέτερον λόγον τηρήσουσιν, ἢ πῶς ἡμεῖς 26 ἀξιόπιστοι ἐσόμεθα; φησὶν, “ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν 30 “ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς μου,” καὶ τὰ ἐξῆς, ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἐκεῖνος ἀξιόπιστος ἔσται· Πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ἐστίν. Ὁ δὲ “παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται,” εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, πάντα οἶδεν ἀκριβῶς. Τὸ δὲ εἰπεῖν “ὃν ἐγὼ πέμψω,” δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνος ὁ Πατὴρ ἐστίν ὁ πέμπων, ἀλλὰ καὶ αὐτός. Τὸ δὲ, “ὑμεῖς μαρ- 35

“ τυρεῖτε ὅτι ἀπαρχῆς μετ’ ἐμοῦ ἔστε,” δηλοῖ ὅτι ἔχετε, φησί, καὶ ὑμεῖς τὸ ἀξιόπιστον, σὺν ἐμοὶ γενόμενοι, καὶ μὴ παρ’ ἐτέρων ἀκηκοῦτες· ὅθεν καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐκ τούτου διίσχυρίζοντο λέγοντες, “ οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ.

ΚΤΡΙΔΑΟΤ. Ἐπειδὴ οὐκ ἔφη νυνὶ, ὅτι οὐκ οἶδαςι τὸν Πατέρα 5 μου, ἀλλὰ “ τὸν πέμψαντά με,” δοκῶ τι τοιοῦτον αὐτὸν ἰπαινίττεσθαι. εἰ γὰρ ἔπεμψε, φησί, τὸν ἴδιον Υἱὸν ἐπιστρέψαι τὸ πεπλανημένον, καὶ ἰάσασθαι τὸ συντετριμμένον, κατορθώσαντά τε τοῖς ἐν κόσμῳ τὸ ζῆν, ἀνεξείσάγουσι δὲ ἀντιπράττοντες ἀσεβῶς τοῖς διακρυύττειν ἐθέλουσι τὸν τούτων κατορθωτὴν, πῶς οὐ λίαν ἕνα- 10 γῶς ἡγνοηκότες ἀλώσονται, καὶ αὐτῷ μαχόμενοι τῷ πέμψαντί με; Διὰ γὰρ τοῦ πέμπεσθαι λέγειν, ὅλην ἡμῖν τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν ἐκκομίζει τὴν δήλωσιν, ὃ δὲ ἡγνοηκὼς τὸν πέμψαντα, καὶ Θεὸν ἡγνόηκεν ἐν ταύτῳ, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἀπιστολῆς ἀτιμάζει μυστήριον.

15

Οὐ διὰ τοῦτο δὲ φαμὲν προειπεῖν ἐκεῖνα τὸν νόμον, ἵνα τὸ τῶν Ἰουδαίων ἐξάπτει τὸ μῖσος ἀδίκως κατὰ τε τοῦ Υἱοῦ καὶ Πατρός, ἀλλ’ ἐπειπερ ἐμελλεν ἔσεσθαι, πρὸ αὐτῶν προαναφώνηκεν ὁ θεῖος καὶ ἱερὸς νόμος, οὐδὲν τῶν ἐσομένων τὸ Πνεῦμα δεικνὺς ἡγνοημένον.

20

ἈΚΚΟΝΙΟΤ. Εἰ ἐγὼ ὑπὲρ τῶν δούλων πάντα ἔπαθον, ὅταν ὑμεῖς οἱ δούλοι ὑπὲρ τοῦ δεσπότου πάσχητε τὰ ὅμοια, οὐκ ὀφείλετε βαρέως φέρειν· εἰ τὰ ὅμοιά μου πάθητε, μὴ θορυβεῖσθε· οὕτω γὰρ γίνεσθε κοινωνοὶ τῶν ἐμῶν παθημάτων. Εἰ καὶ πρὸς ἐμὴν ὑβρίν τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ δι’ ἐμοῦ καὶ τὸν Πατέρα 25 ὑβρίζουσιν.

Οὐδὲν φησί, παρέλειψα τῶν εἰς ὀφέλειαν τῶν Ἰουδαίων συντείνόντων, οὐκ ἐν λόγοις, οὐκ ἐν ἔργοις, ὧν μὴ εἶδὲ τις ὅμοια.

Καὶ διὰ τοῦ προφήτου ἔδειξεν, ὅτι ἄλογον ἦν τὸ κατ’ αὐτοῦ μῖσος· πονηρία τῶν Ἰουδαίων ἐπλήρωσε τὸ προφητευθέν.

30

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΑΣ. Ὅτι οὐδὲν πρὸς χάριν εἶρηται ἐπιμαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τοῖς λεγομένοις, ὃ ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας ἔχει τὴν ἵπαρξιν. Εἰ γὰρ μὴ τὴν φυσικὴν ἐκείθεν πρὸδον ἔλεγε διὰ τοῦ “ ἐκπορεύεται,” ἀλλὰ τινὰ ἀποστολὴν ἔξωθεν γινεμένην, ἄπορον περὶ τίνος λέγει, πολλῶν ὄντων κοινῶς τῶν κατὰ διακονίαν 35

ἀποστελλομένων πνευμάτων, ὡς Παῦλος ὁ Ἀπόστολός φησιν, “οὐχὶ
 “πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλό-
 “μενα;” ἐνταῦθα δὲ ἰδικόν τί φησι· καὶ ὡς ἂν ἐκεῖνον γνωρίσαι
 ἱκανόν, ὃ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τῇ τοῦ Πατρὸς φωνῇ
 κυρίως καλούμενον τῇ θείᾳ γραφῇ· “καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτέ 5
 “φησιν, ὅτι ἀπ’ ἀρχῆς μετ’ ἐμοῦ ἐστε·” ἐκ γὰρ τοῦ συνεῖναι
 πάντοτε, ἀξιοπίστον ἀνάγκη τὴν μαρτυρίαν καθεστάναι, ὑμῶν μὲν
 φθεγγομένων, τοῦ δὲ Πνεύματος ἐπιμαρτυροῦντος τοῖς λεγομένοις
 διὰ τῶν ἐπιτελουμένων θαυμάτων.

Ι Καὶ ἐπειδὴ ἦσαν συνθέμενοι οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα ἑάν τις ὁμολογῇ 10
 Χριστὸν αὐτὸν εἶναι, ἀποσυνάγωγος γένηται, πρὸς τὸ μὴ σκανδαλι-
 σθῆναι τοὺς Ἀποστόλους καὶ ταραχθῆναι, τούτου μέλλοντος συμ-
 βαίνειν αὐτοῖς, φησὶ, “ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα μὴ σκανδα-
 “λισθῆτε, ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς,” καὶ οὕτω, φησὶ,
 τὸν ὑμέτερον διώξουσι φόνον, ὡς πρᾶγμα εὐσεβὲς καὶ Θεῷ 15
 ἀρέσκον αὐτὸ λογιζόμενοι· τούτο γὰρ σημαίνει τὸ, “ἵνα πᾶς ὁ
 “ἀποκτεῖνας ὑμᾶς, δοξῇ λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ.” Παρα-
 μυθούμενος δὲ αὐτοὺς, ἐπήγαγε λέγων, “καὶ ταῦτα ποιήσουσιν,
 “ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν Πατέρα, οὐδὲ ἐμέ.” Ἀρκεῖ, φησὶν, ὑμῖν
 ἡ αἰτία τῶν γενομένων εἰς παράκλησιν τὸ δι’ ἐμέ καὶ τὸν Πατέρα 20
 ταῦτα πάσχειν, διὸ καὶ συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφει λέγων, οὐκ
 ἔγνωσάν με, καὶ ὅτι δι’ ἐμέ ποιήσουσι, καὶ διὰ τὸ ὄνομά μου, καὶ
 διὰ τὸν Πατέρα μου· καὶ ὅτι ἐγὼ πρῶτον ἔπαθον, καὶ ὅτι οὐκ ἀπὸ
 δικαίας αἰτίας ταῦτα τολμῶσι· τὸ δὲ, “ταῦτα λελάληκα ὑμῖν,
 “ἵνα ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα αὐτῶν μνημονεύητε,” ὅτι ἐγὼ εἶπον ὑμῖν, 25
 δηλοῖ ὥστε ἀπὸ τούτων καὶ τὰ λοιπὰ πιστὰ ἡγοῦνται, οὐ γὰρ
 ἔξετέ, φησι, λέγειν ὅτι κολακεύων ὑμᾶς τὰ πρὸς χάριν ἔλεγον μόνον,
 οὐδ’ ὅτι ἀπάτης ἦν τὰ εἰρημένα. Οὐ γὰρ ἂν ὁ μέλλων ἀπατᾶν
 καὶ ταῦτα προσεῖπε τὰ ἀποτρέποντα. Διὰ τοῦτο οὖν προεῖπον,
 ἵνα μὴ ἀπροσδόκητα ἐμπεσόντα διαταράξῃ ὑμᾶς, καὶ ἵνα μὴ 30
 5 λέγητε ὅτι οὐ προεῖδημεν ἐσόμενα ταῦτα. “Ἐξαρχῆς δὲ,”
 φησὶν, “οὐκ εἶπον ὑμῖν,” ὡς οὐκ ἀγνωστών, ἀλλ’ “ὅτι μετ’ ὑμῶν
 “ἦμην,” ὥσανεῖ ἔλεγεν, ὅτι ἐν ἀσφαλείᾳ ἦτε, καὶ ἐπ’ ἐμέ ὁ
 πόλεμος ἅπας ἀνερριπίζετο, καὶ περιττὸν εἰπεῖν ταῦτα ἐξ ἀρχῆς
 τότε.

- 1 Καὶ μὴν καλέσας τοὺς δώδεκα ἔλεγεν αὐτοῖς πρὸ τούτου, “ὅτι
 “ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε, καὶ μαστιγώσουσιν ὑμᾶς
 “ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν,” προανεφώνησε μὲν, οὐ μὴν ὅτι οὕτω
 δοξῇ ὁ θάνατος αὐτῶν εἶναι περισπούδαστος, ὡς καὶ “λατρείαν” τὸ
 πρᾶγμα νομίζεσθαι. Τοῦτο γὰρ πάντων ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς κατα- 5
 πλῆξαι, εἴ γε ἔμελλον ὡς ἀσεβεῖς κρίνεσθαι. Τίνος οὖν ἕνεκεν
 εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι “ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν;”
 ἐπειδὴ οὐ μικρὰ καὶ αὐτὴ παραμυθία τὸ μαθεῖν αὐτοὺς, ὅτι ἤδει
 τῆς ἀθυμίας αὐτῶν τὴν ὑπερβολὴν, ἣν εἶχον διὰ τὴν ἐρημίαν
 αὐτοῦ. Παραμυθούμενος οὖν αὐτοὺς, τοῦτό φησι, καὶ τὰ ἐπαγό- 10
 μενα γὰρ τοῦτο δηλοῖ, “ἀλλ’ ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν,”
 τουτέστιν, οὐ τὰ πρὸς χάριν λέγω, ἀλλὰ καὶ ἀνιχνεύωντες
 τὸ συμφέρον ἀκοῦσαι χρή.
- 7 Προσέχειν οὖν ἐστὶ καὶ τὸ ἐπαγόμενον “ὅτι συμφέρεי ὑμῖν
 “ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ 15
 “ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς.” Τί φήσουσιν οἱ τὴν προσήκουσαν περὶ τοῦ
 Πνεύματος τοῦ Ἁγίου οὐκ ἔχοντες δοξάν; Ἄρα συμφέρει δεσπό-
 την παρελθεῖν καὶ δοῦλον παραγενέσθαι; ὅθεν προδηλόν ἐστιν, ὅτι
 πολλὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡ ἀξία. Δείξαι δὲ θέλων, ὅτι οὐκ
 ἀτιμωρητὶ ταῦτα πράξουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, λέγει, “κάκεϊνος ἐλθὼν 20
 “ἐλέγξει τὸν κόσμον,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ἰκανὰ μὲν γὰρ, φησὶ, καὶ
 τὰ ἤδη γεγεννημένα ἐπιστομίσαι αὐτοὺς, ὅταν δὲ καὶ δι’ ἐκείνου
 ταῦτα γένηται, καὶ διδάγματα τελειότερα, καὶ σημεῖα μείζονα
 θεάσονται, πολλῶ μᾶλλον κατακριθήσονται· “περὶ ἁμαρτίας μὲν,
 “ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν εἰς ἐμὲ,” τουτέστι, πᾶσαν ἀπολογίαν αὐτῶν 25
 ἐκκόψει, καὶ δεῖξει πεπλημμεληκότας ἀσύγνωστα· ἔσαν γὰρ
 ἴδωσι θάνατον λυόμενον, χωλείαν φύσεως διορθουμένην, δαίμονας
 ἐλαυνόμενους, Πνεύματος Ἁγίου χορηγίαν ἄφατον, καὶ ταῦτα πάντα
- 10 ἐν τῷ ὀνόματί μου γινόμενα, τί ἐροῦσι; “περὶ δικαιοσύνης δὲ,
 “ὅτι πρὸς τὸν Πατέρα μου ὑπάγω, καὶ οὐκ ἔτι θεωρεῖτέ με,” 30
 τουτέστιν ὅτι ἀνεπίληπτον παρυσχόμεν βίον, καὶ τούτου τεκμήριον
 τὸ πρὸς τὸν Πατέρα πορεύεσθαι με. Ἐπειδὴ γὰρ αἱ τοῦτο αὐτὸ
 ἐνεκάλουν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἁμαρτωλὸν
 αὐτὸν ἔλεγον, καὶ παράνομον, ταύτην ἀναιρῶν τὴν πρόφασιν τοῦτο
 εἶπε, καὶ τὸ ἐπαγόμενον δὲ περὶ δικαιοσύνης ἀνίττεται, λέγων, 35

11 “περὶ δὲ κρίσεως, ὅτι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται,”
τουτέστιν, ὅτι κατεπάλαψε¹ τὸν ἀντίδικον, οὐκ ἂν δὲ ἀμαρτωλὸς
ὧν κατεπάλαψε^m.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Δεῖ γὰρ πάντας ἡμᾶς κοινωνοὺς καὶ μετόχους
γενέσθαι τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως, εἴπερ ἔδει τὴν οἰκείαν ἀφέντες 5
ζῶν εἰς ἑτέραν μετασκευάζεσθαι· ἀλλ’ ἦν οὐχ ἑτέρως τούτου
δύνασθαι τυχεῖν, εἰ μὴ διὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κοινωνίας
τε καὶ μετουσίας· ὅγε μὴν οἰκείος τούτου καιρὸς μετὰ τὴν τοῦ
Σωτῆρος ἐπιδημίαν ἐστί. Συνὼν γὰρ ἔτι μετὰ σαρκὸς τοῖς
πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, παντὸς οἶμαι χορηγὸς ἀγαθοῦ ἀνεδείκνυτο. 10
Ἐπειδὴ τούτον ἀναβαίνειν καιρὸς ἐν τοῖς πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς
Πατέρα. Πῶς οὐκ ἔδει συνεῖναι διὰ τοῦ Πνεύματος τοῖς σεβομέ-
νοις αὐτὸν, καὶ ἐνοικεῖν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τῆς πίστεως;
ἵνα αὐτὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς, μετὰ παρρησίας κρᾶζωμεν, “ἀββᾶ
“ὁ Πατὴρ,” καὶ πρὸς πᾶσαν εὐκόλως ἴοιμεν ἀρετῇ. 15

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Ἐὰν μὴ πάθω, οὐκ ἐπιφοιτᾷ ὑμῖν τὸ Πνεῦμα, τὸ
πάσης δόσεως ἀγαθῆς αἴτιον.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΑΣ. Οὕτω φοβερά τίς ἐστίν, φησὶ,
τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡ κάθοδος, ὥς ἐπιφοιτήσαντος τοῖς ἀνθρώ-
ποις, φανῆναι τῶν ἐπιβεβουλευκότων ἐμοὶ τὴν ἀμαρτίαν. 20

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Ἐλέγξει τὸν κόσμον, ὥς ὑπὸ ἀμαρτίαν κατα-
κεκριμένον διὰ τὴν ἀπιστίαν· ἡ γὰρ πίστις ἀμαρτίαν λέλυκεν·
ἀπιστίαν δὲ δέδεκε, καὶ φαινόμενον ἐν τοῖς πιστεύουσι τὸ Πνεῦμα
κατάκρισις ἦν τῶν ἀπιστούντων· ἐστερημένοι γὰρ τῆς δωρεᾶς,
ἐξηλέγχοντο τῆς παρούσης τοῖς πεπιστευκόσι, καὶ τοῦτο ἐδείκνυνεν 25
αὐτοὺς ἐναγῇ σκεύη καὶ ἀνεπιτήδεια τῷ Πνεύματι.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Ἐλθόντος γὰρ αὐτοῦ ἐπ’ ἀνατροπῇ
τῆς κατεχούσης τὸν κόσμον ἀμαρτίας, καὶ τὸν ἱλασμόν παρα-
σχόντος πᾶσι τοῖς ἀσμένως αὐτοῦ δεξαμένοις τὴν παρουσίαν, οἱ
ἐν ἀπιστίᾳ διαμείναντες, ἀναφαίρετον καὶ ὥσπερ ἐσφραγισμένην 30
ἔσχον τὴν ἀμαρτίαν.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Ὡς ἄδικος ὁ μὴ πιστεύσας εἰς τὸν δίκαιον τὸν
διὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς καὶ ἀφανῇ

¹ κατεπάλαψε Cod.

^m κατεπάλαψε Cod.

γεγονότα τοῖς ἀνθρώποις· ὡς ῥάβθυμος, ὅτι κατακλασθέντος τοῦ Σατανᾶ, οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἠθέλησε νικῆσαι.

Ὅταν τὸ Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς, τότε δυνησέσθε τῶν νομικῶν ἀποστῆναι τύπων, καὶ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ποιῆσαι λατρείαν.

5

Οὐ μεῖζον τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, φησὶ, διὸ “οὐδὲν ἀφ’ ἑαυτοῦ “λαλήσει,” ἀλλὰ “ἀκούει.” ἃ γὰρ ἐγὼ, κακεῖνος ἐρεῖ· τὸ Πνεῦμα διδάξει τοὺς ἀνθρώπους τὰ τῆς Υἱοῦ θεότητος καὶ δόξης, καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ἰσότητος.

Τὸ δὲ εἰπεῖν, ὅτι “ὀδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν,” λέγει, 10 ἣν ἔμελλε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὀδηγεῖν αὐτούς· ἣν αὐτὸς μὲν διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι μεγάλα φθέγγεσθαι, συνεχῶς περὶ αὐτοῦ ἀπεισιώπα, διὰ τε τὸ σάρκα περικεῖσθαι, καὶ διὰ τὸ μὴ δοῆσαν περὶ αὐτοῦ λέγειν, ἔμελλε δὲ μετὰ τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος παρουσίαν ὑπὸ 13 τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας γνωρίζεσθαι. Τί ἐστι τὸ “οὐ γὰρ λαλήσει 15 “ἀφ’ ἑαυτοῦ, ἀλλ’ ὅσα ἂν ἀκούει, λαλήσει;” ὥσπερ εἶπε περὶ ἑαυτοῦ ὁ Χριστὸς, ὅτι “ἀπ’ ἑμαυτοῦ οὐ λαλῶ.”

Δείξαι δὲ θέλων, “ὅτι οὐδὲν ἐκτὸς τῶν τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ ἰδίον τι παρ’ ἐκείνων καὶ ἀλλότριον καλεῖ, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, φησὶν, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον οὐδὲ ἰδίον παρὰ τὰ ἑμὰ 20 ἐρεῖ. Ὅτι γὰρ οὐ θεῖται διδασκαλίας τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὁ Παῦλος οὕτω φησὶν, “ὥσπερ τὰ τοῦ ἀνθρώπου οὐδεὶς οἶδεν, εἰ “μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς “οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.” Καὶ ἐπειδὴ πρὸς οὐδὲν οὕτω λίχνον τὸ ἀνθρώπινον γένος ὡς πρὸς τὸ μακνάνειν τὰ μέλ- 25 λοντα, ἐπῆρεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν λέγων, “καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγ- “γελεῖ ὑμῖν·” τοῦτο δὲ εἶπε διὰ τὸ συνεχῶς ἐρωτᾶν αὐτούς, “ποῦ ὑπάγεις, καὶ τίς ἐστιν ἡ ὁδός;” ταύτης οὖν αὐτοὺς ἀπαλ- λάττων τῆς φροντίδος λέγει, ὅτι πάντα ὑμῖν προερεῖ ὥστε μὴ ἐκπεσεῖν ἀφυλάκτως, ἅμα δὲ καὶ δείκνυσιν ἐνταῦθα μάλιστα τοῦ 30 Πνεύματος τοῦ Ἁγίου τὸ ἀξίωμα, ὅτι Θεὸς ἐστι. Θεοῦ γὰρ ἰδίον τὸ λέγειν τὰ μέλλοντα.

Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν, ὅτι ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει καὶ ἀναμνήσει, καὶ συμφέρει ἐμὲ ἀπελθεῖν, κακεῖνον ἐλθεῖν, καὶ ὅτι ὀδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν· ἵνα οὖν μὴ ταῦτα ἀκούοντες μεῖζονα τὸ 35

- Πνεῦμα τὸ Ἅγιον νομίσωσιν εἶναι, καὶ εἰς ἀσεβείας ὑπόθεσιν ἐσχάτην ἐμπέσωσιν, ἐπήγαγε λέγων, “ἐκεῖνος ἐμέ δοξάσει, καὶ “ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν,” καὶ τὰ ἐξῆς, τουτέστι ἅπερ ἂν εἶπω ἐγὼ, ταῦτα κακεῖνος ἐρεῖ. Πῶς δὲ
- 14 “ἐκεῖνος ἐμέ δοξάσει;” ὅτι ἐν τῷ ὀνόματί μου δώσει τὰς ἐνερ-5 γείας. ἐπειδὴ γὰρ μείζονα ἔμελλον ποιεῖν σημεῖα, παραγενομένου τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, διὰ τοῦτο πάλιν τὴν ἰσοτιμίαν εἰσάγων, φησὶν, “ἐκεῖνος ἐμέ δοξάσει,” καὶ ἐπειδὴ ἔλεγεν, εἰς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν ὁ διδάσκαλος ὁ Χριστὸς, ἵνα μὴ νομίσωσι παρακούειν ἐκείνους πειθόμενοι λέγοντι ὅτι μία ἡ ἐμὴ καὶ ἡ τοῦ Παρακλήτου καὶ Ἁγίου 10 Πνεύματος διδασκαλία· καὶ γὰρ ἐξ ὧν ἔμελλον ἐγὼ διδάσκειν, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ αὐτὸς ἐρεῖ· μὴ νομίσητε ἕτερα εἶναι τὰ ἐκείνου· καὶ γὰρ κακεῖνα ἐμὰ ἐστί, καὶ τὴν ἐμὴν συγκροτεῖ δοξαν.
- 16 “Ὅτε δὲ αὐτοὺς ἀνεκτήσατο διὰ τῶν περὶ τοῦ Πνεύματος λόγων, τότε πάλιν καταβάλλει αὐτῶν τὰ φρονήματα, λέγων, “μικρὸν, 15 “καὶ οὐκ ἔτι θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν μικρὸν, καὶ ὤψεσθέ με,” τοῦτο δὲ ποιεῖ, βασανίζων αὐτῶν τὴν διάνοιαν καὶ δοκιμωτέραν ἀπεργαζόμενος, καὶ συνεθίζων γενναίως ἐνεγκεῖν αὐτοῦ τὸν χωρισμόν· συνέπλεξε δὲ καὶ παραμυθίαν ἐν τῷ εἰπεῖν ὅτι ἐπαρήξω, καὶ ὅτι πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὁ χωρισμὸς, καὶ διηνεκῆς ἡ μετ’ αὐτῶν 20 συνουσία. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ συνεῖδον ἐκεῖνοι· διὸ καὶ εἶπον ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, φησὶ, “τί ἐστὶ τοῦτο ὃ λέγει ἡμῖν,” φησὶν, “ὅτι μικρὸν, καὶ οὐ θεωρεῖτέ με,” καὶ τὰ ἐξῆς; διὸ καὶ εἰκότως ἂν τις θαυμάσειε, πῶς πολλάκις ταῦτα ἀκούοντες, ὥς μηδὲν ἀκηκόετες οὕτως ἀμφιβάλλουσι. Πόθεν οὖν οὐ συνείσαν; ἢ διὰ 25 τὴν λύπην, ὥς ἔγωγε οἶμαι, αὕτη γὰρ ἐξέβαλλε τῆς διανοίας αὐτῶν τὰ λεγόμενα, ἢ διὰ τὴν ἀσάφειαν τῶν λεγομένων· διὸ βουλόμενος αὐτοῖς ἐμπῆξαι τὸ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δόγμα φησὶν, “ἀμήν, ἀμήν, λέγω ὑμῖν, ὅτι κλαύσετε καὶ θρηγήσετε,” ὅτι ἀποθανοῦμαι, ἡ λύπη δὲ αὕτη εἰς χαρὰν γενήσεται διὰ τὸ 30 ἀναστῆναί με, καὶ ὅτι ἡ μὲν λύπη βραχεῖα, ἡ δὲ ἡδονὴ ἀπέραντος· ὅθεν τοῦτο βεβαιῶν καὶ ἐπὶ παραδείγμα ἦλθε κοσμικὸν λέγων,
- 21 “ἡ γυνὴ ὅταν τίκτη, λύπην ἔχει, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς.” ταύτη δὲ τῇ παραβολῇ καὶ οἱ προφήται κέχρηνται συνεχῶς τῇ ὑπερβολῇ τῶν ὁδίνων τὴν ἀθυμίαν παραβάλλοντες· ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν 35

ἐστίν, ὡδῖνες λήφονται ὑμᾶς, ἀλλ' ἡ ὡδίνη τοῦ τόκου γίγνεται αἰτία· ἅμα καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον πιστούμενος, καὶ δεικνὺς ὅτι τὸ ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν ὁμοίον ἐστὶ τῷ¹ ἀπὸ μήτρας ἐξελθεῖν εἰς τὸ φῶς, ὡσανεὶ ἔλεγε, μὴ θαυμάσητε, ὅτι διὰ λύπης τοσαύτης ἐπὶ τὰ συμφέροντα ὑμᾶς ἄγω, ἐπεὶ καὶ ἡ μήτηρ ἐπὶ τὸ 5 γενέσθαι μήτηρ, οὕτως ἔρχεται διὰ λύπης. αἰνίττεται δέ τι ἐνταῦθα μυστικόν, ὅτι ἔλυεν αὐτὸς τὰς ὡδῖνας τοῦ θανάτου, καὶ νέον ἄνθρωπον ἀπογεννηθῆναι ἐποίησε.

Δεῖξαι δὲ θέλων τῆς χαρᾶς τὴν ὑπερβολὴν, ἣν ἔμελλον ἔχειν διὰ τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, οὐκ εἶπεν ὅτι παρελεύσεται ἡ θλίψις 10 μόνον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ μέμνηται αὐτῆς ἡ τίκτουσα. Καὶ γὰρ “ὅταν γεννήσῃ,” φησί, “τὸ παιδίον, οὐκ ἔτι μνημονεύει τῆς “θλίψεως διὰ τὴν χαρὰν, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον.” Καὶ μὴν οὐκ ἐπειδὴ ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον, χαίρει ἡ γυνή, ἀλλ' ὅτι παιδίον αὐτῇ ἐτέχθη· ἐπεὶ εἰ διὰ τοῦτο ἔχαιρεν, 15 οὐδὲν ἐκώλυσε, καὶ ἐφ' ἐτέρα γυναικὶ τικτούσῃ, τὰς μὴ τικτούσας χαίρειν. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως εἶπεν; ὅτι εἰς τοῦτο μόνον παρέλαβε τὸ παράδειγμα εἰς τὸ δεῖξαι πρόσκαιρον μὲν τὴν λύπην, διηνεκὴ δὲ τὴν χαρὰν, καὶ ἀπὸ τῆς λύπης τὴν χαρὰν καὶ εἰς τὸ μετὰστασιν εἶναι πρὸς ζῶην, καὶ ἔστι μέγα τῶν ὡδῖνων τὸ κέρδος· 20 καὶ οὐκ εἶπεν, ἐτέχθη αὐτῇ παιδίον, ἀλλὰ “ἄνθρωπος.” ἐνταῦθα γὰρ μοι τὴν ἀνάστασιν αἰνίττεται τὴν αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐκ ἐκείνῳ τῷ ὡδινάντι θανάτῳ, ἀλλὰ τῇ βασιλείᾳ τίκεσθαι ἔμελλεν. ὅθεν καὶ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐ θάνατος ὁ κοινός, ἀλλὰ μετὰστασίς ἐστίν αὐτοῦ τὸ πάθος, ἐπήγαγε λέγων, “καὶ ὑμεῖς οὖν λύπην 25 “ἔχετε, πάλιν δὲ ὀψομαι ὑμᾶς” καὶ τὰ ἐξῆς. Τὸ δὲ “ἐν ἐκείνῃ “τῇ ἡμέρᾳ ἐμὲ οὐκ ἐρωτήσετε οὐδὲν,” δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἐρεῖτε, “δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου,” καὶ “ποῦ ὑπάγεις,” πᾶσαν γὰρ εἴσεσθε τὴν γνώσιν, καὶ διακρίσεται πρὸς ὑμᾶς ὁ Πατὴρ ὥσπερ ἐγώ.

30

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ ΚΑὶ ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Λυπηρὸν μὲν τοῖς μαθηταῖς ἡ μέλλουσα ἀναχώρησις αὐτοῦ, τερπνὸν δὲ ἡ ἀνάστασις, ἑκάτερα δὲ ἐν βραχεῖ καιρῷ γίνεται. “Ὅμοιον τι ταῖς τῶν γυναικῶν ὡδίσι τὸ πρᾶγμα φανήσεται· ὥς γὰρ ὡδίνει μὲν

¹ τὸ Cod.

γυνή πρὸ τοῦ τοκετοῦ, ἀπὸ δὲ τῶν ὠδίνων ὁ τοκετός, καὶ τὸ ἐπί-
 πονον εἰς τέρψιν καταλήγει, καὶ ἡ τέρψις ἀναιρεῖ τῆς λύπης τὴν
 μνήμην, οὕτως ἀποβήσεται ὑμῖν ἐπὶ τοῦ καινοῦ™ καὶ θαυμασίου
 τούτου τοκετοῦ· νῦν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον γεν-
 νᾶται, ἐκ παραδόξων ὠδίνων· καὶ λύπην μὲν ὑμῖν αἱ περὶ τὸ πάθος 5
 ὠδῖνες προσοίσουσι, χαρὰν δὲ ἡ μετὰ τὸ πάθος ἀνάστασις· χαρὰν
 οὐδαμῶς ἔτι μεταβαλλομένην, οὐδὲ ἀφαιρετήν ὑπὸ ἀνθρώπου, ἡ
 τινος ἄλλου, ὅτε διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ νέου ἀνθρώπου νέοι
 καταστάντες, εἰς τὴν πρὸς Θεὸν ἤξετε παρρησίαν· χαρήσεσθε γὰρ,
 23 ὅταν ἴδῃτε ξένον τῷ κόσμῳ παιδίον ἀποτεχθὲν, ἀφθαρτόν τε καὶ 10
 ἀνώλεθρον, ἑαυτὸν δὲ δηλονότι φησί. Πάλιν δὲ δεῖξαι θέλων,
 ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐστι, φησὶν, “ἀμήν, ἀμήν, λέγω ὑμῖν, ὅσα ἂν
 “αἰτήσῃτε τὸν Πατέρα μου ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν.” ὁ
 δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν, οὐ δεηθήσεσθε μεσίτου, ἀλλ’ ἀρκεῖ τὸ ὄνομα
 μόνον εἰπόντος τὸ ἐμὸν λαβεῖν πάντα, δείκνυσι τοῦ ὀνόματος τὴν 15
 δύναμιν, εἴ γε μὴ ὀρώμενος, μηδὲ καλούμενος, ἀλλ’ ὀνομαζόμενος
 μόνον, καὶ παρὰ τῷ Πατρὶ ποιεῖ αὐτοὺς θαυμαστούς.

Πεῖσαι δὲ αὐτοὺς πάλιν θέλων ὅτι συμφέρεи αὐτὸν ἀπελθεῖν
 λέγει, “ἕως ἄρτι οὐκ ἠτήσασθε οὐδὲν ἐν τῷ ὀνόματί μου· αἰτεῖτε,
 “καὶ λήψεσθε,” καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰ γὰρ ἕως μὲν τοῦ νῦν οὐδὲν 20
 ἠτήσατε, φησὶ, τότε δὲ αἰτήσαντες λήψεσθε· τοῦτο συμφέρεи
 ὑμῖν· μὴ γὰρ ἐπειδὴ λοιπὸν οὐ συνέσομαι ὑμῖν, νομίσητε ἐγκατα-
 λελεῖσθαι· τὸ γὰρ ὄνομα μείζονα ὑμῖν δώσει παρρησίαν.

Ἀμμανίσιοι. Ὡς γὰρ ἐν παροιμίαις λαλεῖ ταῦτα ὁ Χριστὸς,
 ὡς παρακατιῶν λέγει, οὐ γὰρ δύναται κατὰ τὸ γράμμα νοεῖσθαι· 25
 ἐκεῖνος δὲ αἰτεῖ καὶ λαμβάνει ὁ τὰ λυσιτελεῖ αἰτῶν πρὸς βελ-
 τίωσιν ψυχαῖς. Παροιμίαν λέγει τὸν ἀσαφῆ καὶ κεκαλυμμένον
 λόγον· διὰ τὴν νηπιότητα αὐτῶν ἐπεσκιασμένως λέγει· ὅταν προ-
 κούψῃτε, τότε ἀποκαλύπτω ὑμῖν τὴν τοῦ Πατρὸς δόξαν· μετὰ τὴν
 25 ἀνάστασιν σαφῶς ὑμῖν ἐρῶ τὰ™ περὶ τοῦ Πατρὸς. Περὶ ποίας 30
 ὥρας λέγει “ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω
 “ὑμῖν,” καὶ τὰ ἐξῆς, τὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ χρόνον· καὶ γὰρ
 ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας σὺν αὐτοῖς διελέχθη, συναλιζόμενος καὶ
 λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐπειδὴ, φησὶ, τὴν

™ καιροῦ Cod.™ ἐρωτᾷ Cod.

εἰς ἐμὲ πίστιν βεβαίαν ἔχετε, “οὐκ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα περὶ
 “ὕμῶν· αὐτὸς γὰρ ὁ Πατὴρ φιλεῖ ὑμᾶς,” καὶ τὰ ἐξῆς· ἀρκεῖ
 γὰρ ἡ εἰς ἐμὴ ἀγάπη πρὸς τὴν ὑμῶν καὶ ἐπειδὴ οὐχ ὥς ἔτυχεν
 αὐτοὺς παρεμυθεῖτο τὸ ἀκούειν ὅτι “παρὰ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἐκεῖ
 “ὑπάγω,” συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφει· ὅθεν τοῦτο ἀκούσαντες, 5
 καὶ ὅτι τῷ Πατρὶ ἔσονται φίλοι, σφόδρα ἀνέπνευσαν· διὸ καὶ
 εἶπον, “νῦν οἶδαμεν ὅτι οἶδας πάντα, καὶ ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθες.”
 ὁ δὲ λέγουσι, τοῦτό ἐστι· πρὶν ἂν ἀκούσῃ σε, εἶδες τὰ σκανδα-
 λίζοντα ἡμᾶς ὥς Θεός, καὶ ἀνέπαυσας ἡμᾶς εἰς ταῦτα. οὕτως ἔτι
 ἀτελῶς εἶχον, καὶ ἐπειδὴ ἐδόκουν ὥσπερ τινὰ χάριν αὐτῷ προσέ- 10
 χοντες λέγειν ταῦτα, φησὶ πρὸς αὐτοὺς, “ἄρτι πιστεύετε; ἰδοὺ
 “ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ἵνα σκορπισθῇτε ἕκαστος εἰς τὰ
 “ἴδια, καὶ ἐμὲ ἐμόνονάφ ἦτε,” καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπον,
 “νῦν ἔγνωμεν,” δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν οὐδέπω κατόρθωσαν· προδῶ-
 σετε γὰρ με τοῖς ἐχθροῖς, φησὶ, καὶ τοσοῦτο ὑμῶν κρατήσῃ 15
 φόβος, ὥς μηδὲ μετ’ ἀλλήλων δυνηθῆναι ἀναχωρῆσαι, ἀλλ’ οὐδὲν
 ἐκ τούτου πάθω δεινόν. Ὁ γὰρ Πατὴρ μετ’ ἐμοῦ ἐστι, καὶ τοῦτο
 δὲ πάλιν δι’ αὐτοὺς τέθεικε· τοῦτο γὰρ, ἂν καὶ κάτω βούλονται
 μαθεῖν. Ὅπερ δὲ εἶπεν, “ὅτι λελάληκα ὑμῖν ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρή-
 “νῃ ἔχητε,” τοῦτό ἐστιν, ἵνα μὴ ἐκβάλητέ με, φησὶν, ἀπὸ τῆς 20
 διανοίας ὑμῶν, ἀλλὰ παραδέξασθε ἐπὶ πλεῖον.

- 33 Εἰπὼν δὲ ὅτι “ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε,” καὶ τὰ ἐξῆς, οὐ
 περὶ τῆς τότε μόνον θλίψεως εἶπεν, ἀλλ’ ὅτι καὶ μετὰ ταῦτα
 θλιβήσονται, ἀλλὰ διανύσσετε, φησὶ, τῷ λογισμῷ· οὐδὲν γὰρ
 πάθῃτε δεινόν· ἐμοῦ τοῦ διδασκάλου ὑμῶν περιγενομένου τοῦ 25
 ἐχθροῦ. Νενίκηκα δὲ τὸν κόσμον, τὸν ἄρχοντα αὐτοῦ καταβαλὼν
 κάτω, καθὼς προεῖπεν, “ὅτι ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου,”
 καὶ τὰ ἐξῆς, γνώσεσθε δὲ ὕστερον καὶ τοῦτο πάντων εἰκόντων ὑμῖν
 καὶ παραχωρούντων.

ΚΡΙΤΗΛΟΤ. Εἴ τι, φησὶν, ἂν θέλοιεν προσιόντες αὐτεῖν, λήψον- 30
 ται παρὰ τοῦ Πατρὸς, τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ “ἐν τῷ ὀνόματί μου.”
 πρόσειμεν γὰρ οὐχ ἑτέρως τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ, εἰ μὴ δι’ Τιῶν·
 δι’ αὐτοῦ γὰρ τὴν πρόσαγωγὴν ἐσχήκαμεν ἐν Πνεύματι κατὰ τὸ
 γεγραμμένον· εἰ μὲν γὰρ ἐστὶν Τιὸς καὶ Θεός, ὁμοῦ τῷ Πατρὶ

χορηγεῖ τοῖς ἁγίοις τὰ ἀγαθὰ, καὶ διὰ τοῦτο διδάσκων ὁ μακάριος Παῦλος φησί, “ χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη, ἀπὸ Θεοῦ καὶ “ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.” Εἰ δὲ μεσίτης καὶ ἀρχιερεὺς καὶ Παράκλητος ὀνομάζεται, προσκομίζει τῷ Πατρὶ τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἱκετηρίας· ὀνόματι τοίνυν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰς δεήσεις ποιητέον· οὕτω γὰρ ἐπινεύσει ὁ Πατήρ, ἐπιδώσει δὲ τοῖς αἰτούσι τὰ ἀγαθὰ.

Τὸ δὲ “ ἐξῆλθον παρὰ τοῦ Θεοῦ” ἐνταῦθα δὴ πάλιν οἰκησόμεθα δηλοῖ, ὅτι γεγέννημαι καὶ ἐξέλαμψα, τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατὰ πρό-
 δον μὲν τὴν εἰς εἶναι τε καὶ νοεῖσθαι τυχὸν ἰδιοσυστάτως, οὐ μὴν 10
 εἰς ἅπαν διηρημένως· ἐστὶ γὰρ ἐν Τίῳ μὲν ὁ Πατήρ, ἐν Πατρὶ
 δ' αὖ πάλιν κατὰ φύσιν ὁ Τίός· ἢ τὸ “ ἐξῆλθον” ἀντὶ τοῦ γέγονα
 καθ' ὑμᾶς ἄνθρωπος, δηλονότι τὴν ἡμετέραν μορφήν τε καὶ φύσιν
 ὑποδύς· τόπος γὰρ ὥσπερ ἐκάστου τῶν ὄντων ἡ ἰδία φύσις, ἀφ'
 ἧς ἂν ἐξίοι πρὸς ἕτερόν τι μεταχωροῦν, καὶ ὅπερ οὐκ ἦν γενόμενον. 15
 Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος μεμενηκώς ὅπερ ἦν, γέγονεν ἄνθρωπος·
 ἐκβεβηκέναι δὲ πως νοεῖται, κατὰ γε τὸν ἐν θεωρίαις ἐκβαίνοντα
 λόγον.

2 ἈΜΜΑΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Δύναται μὲν ὡς Θεὸς δοῦναι, πλὴν
 ὡς ἤδη εἶπον τὸ “ αὐτῷ” οἰκονομικῶς. ἄνθρωπος ἐνέμεινε τῷ λόγῳ. 20

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΑΣ. Ἴσως τοῦτο γνώσονται, ὅτι Πα-
 τὴρ ἐστὶν ἐξ αὐτοῦ γενήσας Τίον, ὅπερ οὕτω τότε ἐπίστανται,
 ἀλλ' οὐδὲ συνίεσαν Πατέρα αὐτοῦ κατὰ κηδεμονίαν νομίζοντες,
 ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἐλέγετο.

ἈΜΜΑΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Τὸ “ ἄρτι πιστεύετε,” ἀνθρωπινῶ- 25
 τερων τοῦτο λέγει· καθὼ γὰρ Θεὸς ὑπάρχω ἐν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ
 εἰμὶ φυσικῶς καὶ ἀδιαστάτως. διὰ συγκατάβασιν εἶπε τοῦτο,
 ἐπειδὴ οἱ μαθηταὶ ἤθελον ἀκοῦειν τοῦτο. Κρεῖττων καὶ δυνατώ-
 τερος ὤφθη ὁ Κύριος πάσης κοσμικῆς ἁμαρτίας, καὶ δίδωσι καὶ
 τοῖς πιστοῖς τὸ νικᾶν· ἢ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐξ ἡμῶν γεγονὼς καθὼ 30
 ἄνθρωπος, κρεῖττον ἐφάνη θάνατου καὶ φθορᾶς, καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ
 χάρις διαβαίνει, καὶ τούτῳ ὀφείλομεν θεωρεῖν ὅτι ληψόμεθα, ἐπειδὴ
 ὡς ἄνθρωπος νενίκηκε, καὶ ἡμεῖς δοκοῦμεν ἐν αὐτῷ νενικηκέναι. Εἰ
 γὰρ ὡς Θεὸς ἐνίκησε, πρὸς ἡμᾶς οὐδέν.

Ἀπολινάριος. Μέλλων ἀπιέναι, φησὶν, ἀναγκαίως διὰ τῶν νῦν εἰρημένων καθίστημι τὰς ψυχὰς ὑμῶν εἰς τὸ μὴ ταρασσεσθαι, ἀλλὰ τῇ πίστει πρὸς τὰς περιστάσεις ἀντέχειν· πολλὰ μὲν γὰρ παρὰ ἀνθρώποις τὰ θλίβοντα, μεγάλη δὲ παρὰ τοῦ νενικηκότος τὰς θλίψεις ἢ τοῦ θεωρεῖν ἐπικουρίαν· οὐ γὰρ ἐκ τῆς ὑμετέρας 5 ἀνδρείας τὸ θαρσεῖν ἔσται βεβαίως ποτὲ, ὅτι μηδὲν ἐν ἀνθρώπῳ στερρὸν καὶ ἄτρεπτον ἀγαθόν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐμῆς ἀηττήτου δυνάμειως ἀσφαλὲς τὸ θάρσος τοῖς ἐμοῖς μετόχοις ὑπάρξει. Μετὰ τὴν παραίνεσιν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τρέπεται. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε, καὶ κατέσεισεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, ἀνί- 10 στησι πάλιν διὰ τῆς εὐχῆς, παιδεύων ἡμᾶς ἐν τοῖς πειρασμοῖς πάντα ἀφέντας ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγειν· ἄλλως δὲ οὐδὲ εὐχὴν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἀλλὰ διάλεξιν πρὸς τὸν Πατέρα μᾶλλον αὐτὸ εἶναι λέγων· “ἦρε γὰρ φησὶ, τοὺς ὀφθαλμοὺς “ αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν,” καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰ δὲ ἀλλαχοῦ λέγει 15 εὐχόμενον δείκνυσιν αὐτὸν ἐπὶ γόνατα καμπτόμενον, μὴ θαυμάσης. Ἦλθε γὰρ ὁ Χριστὸς οὐ μόνον ἑαυτὸν φανερώσων, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴν παιδεύων ἅπασαν· τὸν δὲ παιδεύοντα οὐ διὰ ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων παιδεύειν χρή.

- Ι Δεῖξαι δὲ θέλων ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται, ἀλλ' ἐκὼν, 20 φησὶ, “Πάτερ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δοξασόν σου τὸν Υἱόν,” καὶ τὰ ἐξῆς· ἰδοὺ γὰρ εὐχεται τοῦτό γενέσθαι, καὶ δοῖαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, οὐκ αὐτοῦ μόνον τοῦ σταυρουμένου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατρὸς, ὅπερ καὶ γέγονεν. Οὐ γὰρ ὁ Υἱὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ ἐδοξάσθη· πρὸ μὲν γὰρ τοῦ σταυροῦ οὐδὲ Ἰουδαῖοι αὐτὸν ᾔδεσαν. 25 “Ἰσραὴλ γὰρ με,” φησὶν, “οὐκ ἔγνω,” μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν ἡ οἰκουμένη πᾶσα προσέδραμε. Τὸ δὲ “καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν “ πάσης σαρκός,” καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο δηλοῖ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι καὶ ἀναστῆναι, καὶ ὅτι οὐκ εἰς Ἰουδαίους μόνον τὰ τοῦ κηρύγματός ἐστι συνεσταλμένον, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκουμένην λοιπὸν ἐκτεί- 30 νεται πᾶσαν. Εἶπε δὲ τοῦτο, ὅτι ἔμελλεν αὐτοὺς πέμπειν εἰς τὰ ἔθνη· ἵνα οὖν μὴ νομίσωσι καινοτομίαν εἶναι, δείκνυσι καὶ τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκεῖν· πρὸ τούτου γὰρ ἔλεγεν αὐτοῖς, “εἰς ὁδὸν ἐθνῶν 3 “ μὴ ἀπέλιθτε.” “Ἰνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν,” καὶ τὰ ἐξῆς· εἶπε δὲ “μόνον ἀληθινὸν Θεόν” πρὸς ἀντιδιαστολὴν 35

τῶν οὐκ ὄντων θεῶν. Καὶ γὰρ εἰς τὰ ἔθνη αὐτοὺς πέμπειν ἔμελλεν. Εἰ δὲ οἱ αἵρετικοὶ οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ διὰ τὸ μόνον ἐκβάλλουσι τοῦ εἶναι ἀληθινὸν Θεὸν τὸν Υἱόν. Οὕτω καὶ τὸ εἶναι Θεὸν ἐκβάλλουσι, φησὶ γὰρ, “τὴν παρὰ μόνον Θεοῦ δόξαν οὐ “ζητεῖτε” τί οὖν; οὐκ ἔστι Θεὸς ὁ Υἱός; εἰ δὲ καὶ Θεός, καὶ 5 μόνου τοῦ Πατρὸς λεγομένου, εὐδηλον ὅτι καὶ ἀληθινός, καὶ μόνου αὐτοῦ ἀληθινοῦ λεγομένου.

ΣΧΟΛΙΟΝ ΚΑΙΣΑΡΙΟΥ^κ ΑΔΕΛΦΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ. Φασὶν οἱ τοῦ Ἀρείου ὑπασπισταί, ὅτι, φησὶν, εἰ ἴσος ὁ Υἱός τῳ Πατρὶ, διὰ τί μὴ πρόσκειται τοῖς Ἰωάννου τοῦ Ἀποστόλου γράμμασιν, ὥς ἐπὶ 10 τοῦ Πατρὸς, τὸ Θεὸς ἀληθινός, ἀλλὰ μόνον Θεός; ἡμεῖς δὲ φαμεν πρὸς αὐτοὺς, καὶ πῶς οἴεσθε ἀποκρύψασθαι τὴν καθολικὴν τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Ἐπιστολὴν ἐν τῳ τέλει βοῶσαν, ὅτι “Ἰησοῦς ὁ “Χριστός, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινός Θεός καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος;” Πάλιν δὲ ὁ αὐτός περὶ τοῦ Πνεύματος φησὶν “οἶδαμεν δὲ καὶ 15 “ἀναγγέλομεν ὑμῖν ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστι,” καὶ οὐ προσέθηκεν ὥς περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι ἀληθινός· ἄρ’ οὖν τολμητέον, φησὶ, μὴ εἶναι τὸν Πατέρα ἴσα τῳ παιδὶ, φῶς ἀληθινόν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἔλεξε, φησὶν “ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια,” καὶ οὐκ ἂν ψεῦδος ἐγένετο ποτέ; τοίνυν εἰ τὸν σκοπὸν τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥήτου κατα- 20 μαθεῖν ἐθέλοις ἀκριβῶς, οὕτως ἀνάγνωθι τὸ ῥητόν· “αὕτη δὲ “ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε, καὶ ὃν ἀπέστειλας “Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν.” τὸ γὰρ “ἵνα” σύνδεσμός ἐστι τῶν προειρημένων ῥημάτων, καὶ τῶν ἐνσαχθέντων (sic) οἱ τὰ θεῖα σαφῶς πεπαιδευμένοι ἐν τῳ λέγειν τὸ “σὲ τὸν μόνον 25 “ἀληθινὸν Θεόν.”

4 Καλῶς δὲ εἶπεν, “ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς.” ἐν γὰρ τῳ οὐρανῳ δεδόξαστο, ἐν τε τῇ φύσει τὴν δόξαν ἔχων, καὶ παρὰ τῶν Ἀγγέλων προσκυνούμενος· οὐ τοίνυν τὴν δόξαν ἐκείνην λέγει, ἀλλὰ ταύτην, ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων λατρείας γινομένην· οὐκοῦν καὶ 30 “τὸ δόξασόν με” τοιοῦτόν ἐστι. Πῶς δὲ τὸ ἔργον ἐτελείωσε; καθὼς φησι, “τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω,” καὶ τοι γε ἀρχὴν ἔτι τὸ πρᾶγμα εἶχε, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀρχὴν, πῶς οὖν λέγει, “ἐτελείωσα;” ἢ ὅτι τὸ ἑαυτοῦ πᾶν ἐποίησα, ἢ τὸ ἐσόμενον ὡς γεγεννημένον λέγει.

35

5 Τί ἐστὶν ὃ φησι “καὶ νῦν, δόξασόν με σὺ Πάτερ παρὰ
 “σεαυτῷ,” καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ γὰρ ἴσως ἄδοξος μὲν ἦν παρὰ τοῖς
 ἀνθρώποις διὰ τὸ παρακείμενον ἔνδυμα τῆς σαρκὸς, πῶς καὶ παρὰ
 τῷ Πατρὶ δοξασθῆναι ζητεῖ; Τί οὖν ἐστὶ; τὴν ἀθυμίαν ὑποτέ-
 μνεται τῶν μαθητῶν, τὴν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ γενησομένην αὐτοῖς, 5
 εἶγε διὰ τοῦτο μέλλοι ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἐπανήξειν δόξαν καὶ ἀξίαν.
 Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ “παρὰ σοί,” τουτέστιν,
 ἀπολαύσει τῆς ἀφθαρσίας ἡ σὰρξ αὕτη, κοινωνήσει τοῦ θρόνου τοῦ
 βασιλικοῦ.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Οἰκονομικῶς ἐν τάξει προσευχῆς 10
 λέγει, δεῖξόν με τίς εἰμι τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ διὰ τοῦ πάθους
 τῆς ἐμῆς σαρκὸς μείνωσιν οἱ ἄνθρωποι μηδὲν ἄξιον λογιζόμενοι.

Τοῦ Χρτιστοστόμοτ. Δεῖξαι δὲ θέλων ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν
 αὐτὸν ἐφάνέρωσεν, οὐ Θεὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ Πατέρα, φησὶν,
 “ἐφάνέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις,” ὅθεν καὶ “μεγάλῃς 15
 “βουλῆς Ἄγγελος λέγεται.” Δύο δὲ ταῦτα κατασκευάσαι βου-
 λόμενος, ὅτι τε οὐκ ἔστιν ἐναντίος τῷ Πατρὶ, καὶ ὅτι βούλημα
 αὐτοῦ ἐστὶ τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ Υἱῷ, ἐπήγαγε λέγων, “οὓς
 “δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου σοὶ ᾔσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς δέδωκας,
 “καὶ τὸν λόγον σου τετηρήκασι.” 20

Τινὲς τὸ ἐπαγόμενον “νῦν ἔγνω” λέγουσιν, ὅτι περὶ ἑαυτοῦ εἶπεν,
 ἀλλ’ οὐκ ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον· πῶς γὰρ ἔμελλεν ὁ Υἱὸς τὰ τοῦ
 Πατρὸς ἀγνοεῖν, ἀλλὰ περὶ τῶν μαθητῶν εἴρηται· ἐξ οὗ γὰρ ταῦτα
 εἶπον, φησὶν, ἔμαθον τί, ὅτι πάντα ὅσα δέδωκάς μοι παρὰ σοῦ
 ἐστί· τουτέστιν οὐδὲν ἀλλότριον, οὐδὲ ἴδιον ἐν ἐμοὶ παρὰ σέ. 25
 Ἐγνώσαν οὖν ὅτι καὶ πάντα ὅσα ἂν διδάξω, σά ἐστὶ καὶ διδάγματα
 καὶ δόγματα, καὶ “ὅτι παρὰ σοῦ ἐξῆλθον, καὶ ὅτι σύ με ἀπέ-
 “στειλας.” τοῦτο γὰρ διὰ παντὸς ἐσπούδαζε κατασκευάσαι τοῦ
 Εὐαγγελίου¹. δεικνὺς δὲ ὅτι δι’ οὐδὲν ἕτερον ταῦτα πρὸς τὸν
 Πατέρα ἔλεγεν, ἀλλ’ ἵνα μάθωσι τὴν ἀγάπην ἣν ἔχει εἰς αὐτοὺς, 30
 9 φησὶν, “ἐγὼ περὶ αὐτῶν ἐρωτῶ· οὐ περὶ τοῦ κόσμου ἐρωτῶ, ἀλλὰ
 “περὶ ὧν δέδωκάς μοι, ὅτι σοί εἰσιν.” οὐ γὰρ μὴ μόνον τὰ παρ’
 ἑαυτοῦ παρέχων, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπὶ τοῦτο παρακαλῶν, δείκνυσι
 πλείονα τὸν πόθον· συνεχῶς δὲ τίθησι τὸ “ἔδωκας,” ἵνα μάθωσιν,

¹ Εὐαγγελιστοῦ Cod.

ὅτι τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκεῖ. καὶ ἐπειδὴ συνεχῶς εἶπε “ σοὶ εἰσι,” καὶ “ σύ μοι αὐτοὺς δέδωκας,” ἵνα μὴ τις νομίσῃ πρόσφατον αὐτοῦ εἶναι τὴν ἀρχὴν, ἀναιρῶν τὴν πονηρὰν ταύτην ὑπὸψιν, ἐπὶ γὰρ λέγων, “ καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σὰ ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ “ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς,” ὅπερ μεγίστην ἰσοτιμίαν δηλοῖ. 5

11 Τὸ “ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς” τοῦτό ἐστιν,” ἡ ὅτι ἐξουσίαν αὐτῶν ἔχω, ἡ ὅτι δοξάσουςιν ἐμὲ, σοὶ πιστεύοντες, καὶ ἐμοί.

Τίνος ἕνεκεν συνεχῶς λέγει, ὅτι “ ἐν τῷ κόσμῳ οὐκ εἰμι,” καὶ σοὶ αὐτοὺς παρακατατίθεμαι, καὶ ὅτι “ ὅτε ἤμην ἐν τῷ κόσμῳ “ ἐτήρουν αὐτοὺς;” ἀνθρωπίνως τὰ πολλὰ διαλέγεται πρὸς τὴν 10 αὐτῶν διάνοιαν, νομιζόντων ὅτι πλείονα εἶχον ἀσφάλειαν ἀπὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Τὸ δὲ, “ ἐγὼ ἔρχομαι πρὸς σε,” ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἐπειδὴ πρὸς ἑαυτὸν με σὺ καλεῖς, κατάστησον αὐτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ. Διὰ τί εἶπε, “ Πάτερ Ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματι “ σου;” τί γὰρ αὐτὸς οὐκ ἠδύνατο τηρεῖν αὐτούς; ναι, ἀλλὰ 15 συγκαταβαίνων αὐτοῖς τοῦτο εἶπεν.

Εἰ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐγὼ τηρῶ αὐτοὺς, οὐκ ἂν οὕτως ἐπίστευσαν. τὸ δὲ “ ἐν τῷ ὀνόματί σου,” τουτέστι, διὰ τῆς σῆς βοηθείας.

12 Καὶ τὸ ἐπαγόμενον δὲ πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν διαλέγεται, ὅτι “ ὅτε ἤμην μετ’ αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐγὼ ἐτήρουν αὐτοὺς ἐν 20 “ τῷ ὀνόματί σου,” ἵνα μικρὸν ἀναπνεύσωσιν ἀκούοντες αὐτοῦ παρατιθεμένου αὐτοὺς τῷ Πατρὶ, καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς στοργὴν ἐνδεικνυμένου· εἰ μὴ γὰρ τοῦτό ἐστι, πῶς ἔλεγε “ μεθ’ ὑμῶν εἰμι “ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος;” τὸ δὲ εἰπεῖν, “ ἐν τῷ ὀνόματί “ σου,” πάλιν ὡς ἄνθρωπος διαλέγεται, καὶ ὡς προφῆτης, ἐπεὶ 25 οὐδαμοῦ φαίνεται ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς πεποιηκώς τι, ἀλλὰ πάντων τῶν τοιούτων ἡ λύσις, τὸ πρὸς τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν λέγεσθαι τὰ λεγόμενα. Τὸ δὲ “ οὓς δέδωκάς μοι, ἐφύλαξα, καὶ οὐδεὶς “ ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο,” καὶ τὰ ἐξῆς, δηλοῖ ὅτι ἀφ’ ἑαυτοῦ ἀπεπηδησεν ὁ προδότης· πρὸς ἀναγκὴν γὰρ, φησὶν, οὐχ ἔλκω, οὔτε αὐτὸν, 30 οὔτε ἐτέρους ἀποπηδῶντας, ἐρχομένους μέντοι πρὸς με, οὐκ ἐκβάλλω ἔξω, οὐδὲ ἀπωθεῖμαι, οὐδὲ ἐγκαταλιμπάνω τοὺς τοιούτους ἐμμένοντας πρὸς με.

13 Καὶ τὸ ἐπαγόμενον δὲ ὅτι “ πρὸς σὲ ἔρχομαι,” καὶ τὰ ἐξῆς, διὰ τὴν ἐκείνων χαρὰν καὶ ἀνάπαισιν εἶπε. Δεικνὺς δὲ τὴν αἰτίαν δι’ 35

ἦν ἄξιόι εἰσι πολλῆς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐπιμελείας τυχεῖν, λέγει, “ἐγὼ δέδωκα αὐτοῖς τὸν λόγον σου, καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτούς,” καὶ τὰ ἐξῆς· διὰ γὰρ σὲ ἐμισήθησαν, φησὶ, καὶ τὸν λόγον τὸν σὸν, ὥστε δίκαιοι ἂν εἶεν πάσης ἀπολαῦσαι προνοίας. Ἐμφαίνων δὲ πάλιν ὅτι πολλὴν αὐτῶν ποιεῖται κηδεμονίαν, ἐπάγει 5 λέγων, “οὐκ ἐρωτῶ ἵνα ἄρῃς αὐτούς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ’ ἵνα “τηρήσης αὐτούς ἐκ τοῦ πονηροῦ” διὰ τοῦτο οὖν ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλεῖ, συγκαταβαίνων αὐτοῖς.

- 16 Πῶς ἀλλαχθῶ μὲν, φησὶν, “οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου,” ἐνταῦθα δὲ “ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσίν;” ἐκεῖ μὲν περὶ τῆς φύσεως 10 ἔλεγεν, ἐνταῦθα δὲ περὶ πράξεων πονηρῶν, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν κοινὸν πρὸς τὴν γῆν ἔστιν αὐτοῖς, ἀλλὰ τῶν οὐρανῶν γεγόνασι πολῖται· εἰ δὲ λέγει “καθὼς ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου,” οὐ χρὴ θορυβεῖσθαι· τὸ γὰρ “καθὼς” οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα, οὐκ ἔστιν ἀπαραλάττου ἀκριβείας. “Ὅταν μὲν γὰρ ἐπ’ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς 15 κεῖται τὸ καθὼς, πολλὴν ἰσότητα διὰ τὴν τῆς φύσεως συγγένειαν σημαίνει· ὅταν δὲ ἐφ’ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ, πολὺ τὸ μέσον διὰ τὸ ἄπειρον εἶναι τὸ μέσον ἑκατέρας τῆς φύσεως, καὶ τοῦτο ὡς συγκαταβατικῶς εἴρηται παρ’ αὐτοῦ.

- 17 “Ἀγιάσον ^m αὐτούς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου,” τοῦτό ἐστιν, ἀγίους 20 ποιήσον αὐτούς, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος δόσεως, παιδεύσον καὶ διδάξον αὐτούς τὴν ἀλήθειαν. “Καὶ γὰρ ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά “ἐστι,” φησὶ, τουτέστιν, οὐδὲν ψεῦδος ἐν αὐτῷ, παντὸς γὰρ ἐκβῆναι δεῖ τὰ εἰρήμενα πάντα, καὶ ὅτι οὐδὲν τυπικὸν δηλοῖ πάλιν, οὐδὲ σωματικόν, καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν τὸ “καθὼς ἐμὲ 25 “ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον,” οὐχ ὁμοίως ἐπ’ αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων κεῖται, πῶς γάρ; ἀλλ’ ὡς ἦν ἐγχωροῦν ἀνθρώποις ἀποσταλῆναι· αὐτοὶ μὲν γὰρ παρ’ αὐτοῦ ἀπεστάλησαν, αὐτὸς δὲ θεοπρεπῶς παρὰ τοῦ Πατρὸς. Εἰ δὲ καὶ εἶπε, “ἀπέστειλες “αὐτούς,” ἔθος αὐτῷ καὶ τὸ μέλλον ὡς γεγονὸς λέγειν. 30

- 19 Τὸ δὲ “ὑπὲρ αὐτῶν ἀγιάζω ἑμαυτὸν,” τοῦτό ἐστι, προσφέρω σοι θυσίαν ἑμαυτὸν, αἱ γὰρ θυσίαι ἅγαι λέγονται, καὶ κυρίως ἅγια τὰ τῷ Θεῷ ἀνακείμενα.

Τὸ δὲ “ἵνα ὥσιν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ” δηλοῖ ὅτι οὐχ ὡς ἐν

τύπῳ τὸ παλαιὸν ὁ ἁγιασμὸς ἐν τῷ προβάτῳ ἦν οὕτω καὶ νῦν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὺς συνανατίθημι, φησὶ, καὶ ποιῶ προσφορὰν, διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος πρὸς τοῦτό φησι, “ παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν.” Ἰνα δὲ μή τις νομίσῃ ὑπὲρ τῶν Ἀποστόλων μόνον αὐτὸν προσφέρειν ἑαυτὸν, 5 ἐπήγαγε, “ οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ·” ἀνέστησε δὲ καὶ ἐντεῦθεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, δείξας αὐτοῖς ἐσομένους πολλοὺς μαθητάς.

- 21 Εἰπὼν περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ τοῦ ἁγιασθῆναι τῇ πίστει καὶ τῇ θυσίᾳ, λέγει λοιπὸν καὶ περὶ τῆς ὁμοιοῦσας, “ ἵνα πάντες,” 10 φησὶν, “ ἐν ᾧσι, καθὼς σὺ, Πάτερ, ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐγὼ ἐν σοὶ, ἵνα καὶ “ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧσι,” καὶ εἰς τοῦτο κατακλείει τὸν λόγον, πάλιν δὲ τὸ “ καθὼς” οὐκ ἀκριβῶς ἐξίσωσεν ἐπ' αὐτοῖς· οὐδὲ γὰρ δυνατόν, ἀλλ' ὥσπερ ὅταν λέγει “ γίνεσθε οἰκτίρμονες ὡς ὁ “ Πατὴρ ὑμῶν” οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Τί δέ ἐστιν, “ ἐν ἡμῖν;” ἐν 15 τῇ πίστει τῇ εἰς ἡμᾶς· σημαίνει δὲ τὸ ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας, ὅτι ἐὰν τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην τηρήσωσι, φησὶ, γινώσκονται τὸν διδάσκαλον ἀπὸ τῶν μαθητῶν ἅπαντες. Ἄν δὲ μάχονται, οὐκ ἐροῦσιν εἰρηνικοῦ Θεοῦ εἶναι μαθητάς, νομίζοντες δὲ μὴ εἶναι εἰρηνικόν, οὐχ ὁμολογήσουσιν ἀπεστάλθαι με παρὰ Θεοῦ. 20

Χρὴ δὲ σκυπῆσαι πῶς διὰ πάντων κατασκευάζει τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοιοητικόν. Ποίαν δόξαν λέγει, “ ἦν δέδωκάς μοι;” ὅτι δέδωκα αὐτοῖς τὴν διὰ τῶν σημείων, τὴν διὰ τῶν διδαγμάτων, καὶ ἵνα ὁμόψυχοι ᾧσι· διὸ καὶ ἐπάγει “ ἵνα ᾧσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς “ ἐν ἐσμεν” αὕτη γὰρ ἡ δόξα καὶ τῶν σημείων μείζων· ὥσπερ 25 γὰρ τὸν Θεὸν θαυμάζομεν, ὅτι οὐκ ἔστι στάσις οὐδὲ μάχη παρὰ τῇ φύσει ἐκείνῃ, ἀλλὰ μεγίστη αὕτη δόξα ἐστίν, οὕτω καὶ οὗτοι, φησὶν, ἐντεῦθεν γενέσθωσαν λαμπροί.

- 23 Τὸ δὲ “ ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί,” οὕτω χρὴ νοεῖν, ὅτι ἔδωκε τὴν δόξαν αὐτοῖς ἐν αὐτοῖς γενόμενος, καὶ τὸν Πατέρα ἔχων 30 μεθ' ἑαυτοῦ, ὥστε αὐτοὺς συγκροτεῖν. Ἀλλαχοῦ δὲ οὐχ οὕτως φησὶν, οὐ γὰρ δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα παραγενέσθαι καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιεῖν· ἐκεῖ μὲν τὰ Σαβελλίων ἐπιστομίζων στόματα, ἐνταῦθα δὲ τὴν Ἀρείου ὑπόνοιαν ἀναιρῶν.

Δεικνὺς δὲ τῶν σημείων μᾶλλον τὴν εἰρήνην τοὺς ἀνθρώπους 35

δυναμουμένην ἐπισπάσασθαι, πάλιν φησὶν, “ ἵνα ὥσι τετελειω-
 μένοι εἰς ἓν, καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σύ με ἀπέστειλας.”
 “Ὡσπερ γὰρ ἡ ἔρις διαλυτικὸν, οὕτω ἡ συμφωνία συγκροτικόν.
 Εἰπὼν δὲ “ ὅτι ἠγάπησας αὐτοὺς, καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας,” πάλιν
 τὸ “ καθὼς” ὡς ἀνθρώπους ἀγαπηθῆναι ἐγχωρεῖν, νοῆσαι ἡμῖν δί- 5
 ῶσιν. “Ὅπερ δὲ ἐζήτουν αἰεὶ, ἐπάγει λέγων, “ Πάτερ οὓς δέδω-
 “ κὰς μοι θέλω, ἵνα ὅπου ἐγὼ εἰμι, κακεῖνοι ὥσι μετ’ ἐμοῦ” οὐχ
 ὡς μέλλον δὲ αὐτὸ λαμβάνειν διὰ τῆς αἰτήσεως τοῦτο φησὶν,
 ἅπαγε, ἀλλὰ συγκαταβαίνων αὐτοῖς, καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀγάπην
 ἐνδεικνύμενος· καὶ τὸ ἐπαγόμενον δὲ “ ἦν ἔδωκάς μοι” λέγει, συγ- 10
 καταβάσεως ἦν· οὐ γὰρ ἦν ποτὲ, ὅτε ἦν ἄδοξος ὁ Τίος. Διὸ χρὴ
 νοεῖν τὸ “ ἔδωκας,” ὅτι γεγέννηκάς ἐστι.

- 25 Δεικνὺς δὲ ἐνταῦθα μηδένα εἶδέναι τὸν Πατέρα ἢ μόνους τοὺς
 τὸν Υἱὸν ἐπεγνωκότας, φησὶ, “ Πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σε
 “ οὐκ ἔγνω, ἐγὼ δὲ σε ἔγνω.” Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν 15
 ἐβούλου μὲν, τούτου ἅπαντας εἶναι, ἀλλ’ οὐκ ἔγνωσάν σε, καὶ τοι
 οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν ταῦτο γάρ ἐστι, “ Πάτερ δίκαιε.” Δοκεῖ
 δέ μοι καὶ δυσχεραίνων ταῦτα λέγειν, ὅτι τὸν οὕτως ἀγαθὸν καὶ
 δίκαιον ἐπιγνῶναι οὐκ ἠβέλησαν. Οὐ τοίνυν τοῦτό ἐστιν, ὅπερ
 φασὶν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι αὐτοὶ μὲν σε γινώσκουσιν, ἐγὼ δὲ σὲ 20
 ἀγνοῶ, ἀλλὰ τούναντίον· ἐγὼ μὲν σὲ οἶδα, αὐτοὶ δὲ σὲ οὐκ ἔγνω-
 σαν, καὶ εἰς τὸ ἐπαγόμενον δὲ, “ ὅτι οὗτοι δὲ ἔγνωσάν, ὅτι σύ με
 “ ἀπέστειλας,” ἐκείνους αἰνίττεται τοὺς λέγοντας μὴ εἶναι αὐτὸν
 ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸς τοῦτο τὸν λόγον ἀνακεφαλαιοῦται πάντα.

Πῶς εἰπὼν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν τελείαν γνῶσιν τοῖς 25
 Ἀποστόλοις παρέχειν, νῦν λέγει, “ καὶ ἐγνώρισα αὐτοῖς τὸ ὄνομά
 “ σου, καὶ γνωρίσω;” ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ τὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
 αὐτοῦ ἐστι. “Ὅπως δὲ εἰς καλὸν τέλος καταπαύσῃ τὸν λόγον τὴν
 26 ἀγάπην τὴν πάντων μητέρα τῶν ἀγαθῶν, ἐπήγαγεν, “ ἵνα ἡ ἀγάπη
 “ ἦν ἠγάπησάς με, ἐν αὐτοῖς ἤ, καὶ ἐν αὐτοῖς.” 30

- 1 Διὰ τί μετὰ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν ταῦτα, μέσον νυκτῶν ὁδοιπορεῖ, καὶ
 ποταμὸν διαβαίνει, καὶ ἐπείγεται πρὸς τὸν τῷ προδότη γινώριμον τό-
 πον ἐλθεῖν; “ ταῦτα γὰρ,” φησὶν, “ εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐξῆλθε σὺν τοῖς
 “ μαθηταῖς αὐτοῦ πέραν τοῦ χειμάρρου,” καὶ τὰ ἐξῆς· ἐκκόπτων

τοῖς ἐπιβουλεύουσι τὸν πόνον, καὶ δεικνὺς τοῖς μαθηταῖς, ὅτι ἐκὼν ἐπὶ τὸ πρᾶγμα ἔρχεται, ὅπερ ἦν ἱκανὸν αὐτοὺς μάλιστα παραμυθῆσασθαι· καὶ καθέστησεν ἑαυτὸν ὥσπερ ἐν δεσμωτηρίῳ τῷ κήφῳ· ἵνα δὲ μὴ ἀκούσαντες κῆπον, κρύπτεσθαι αὐτὸν τις νομίσῃ, ἐπήγαγεν, “εἶδε δὲ καὶ Ἰούδας ὁ παραδιδούς αὐτὸν τὸν τόπον, ὅτι 5
“πολλάκις συνήχθη ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.” Μανθάνομεν δὲ ἐντεῦθεν καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ πολλὰ ἔξω διενυκτέρευσε, τοῖς μαθηταῖς ἰδίᾳ περὶ ἀναγκαίων διαλεγόμενος· ἐποίησε δὲ τοῦτο καὶ ἐν ὅρεσι καὶ ἐν κήποις μάλιστα, καθαρὸν θαυμάσιον χωρίον ἐπιζητῶν αἰεὶ, ὥστε μὴ τὴν διάνοιαν ἐκκρούεσθαι τῶν ἀκρο- 10
ωμένων. “Ὁ οὖν Ἰούδας παραλαβὼν,” φησὶ, “τὴν σπεῖραν,” καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἡ μὲν σπεῖρα ἐπέισθη, ἐπειδὴ ἦσαν ἄνδρες στρατιῶται, χρημάτων ἕνεκα πάντα ποιεῖν μεμελετηκότων· ἐπέρχονται μετὰ ὧλων, δεδοκότες τοὺς ἐπομένους αὐτῷ· διὰ τοῦτο καὶ αὐρὶ τῶν νυκτῶν ἐπέσθησαν.

15

Ἐν παραδείσῳ τῶν καθ' ἡμᾶς σκυθρωπῶν συμβέβηκεν ἡ ἀρχή, ἐν κήφῳ δὲ καὶ τὸ Χριστοῦ πάθος δέχεται τὴν ἀρχήν, ἀπάντων ἡμῶν τῶν πάλαι συμβεβηκότων εἰσφέρει τὴν ἐπανόρθωσιν.

- 5 Τίνας ἕνεκεν αὐτὸς, “ἐξελθὼν εἶπεν αὐτοῖς, Τίνα ζητεῖτε;” δεῖξαι θέλων ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς παρουσίας τῆς ἐκεῖνων παριέμενε 20
μαθεῖν τὰ ἐρχόμενα ἐπ' αὐτὸν, ἀλλ' ἀταράχως, καὶ τῷ πάντα εἰδῶς ἡρώτα· εἰπόντων δὲ αὐτῶν ὅτι, “Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον,” καὶ αὐτοῦ εἰπόντος, ὅτι “ἐγὼ εἰμι,” τότε δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἄμαχον δύναμιν, πηρώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν τε καὶ τοῦ προδότου. Καὶ γὰρ κακεῖνος εἰστῆκε σὺν αὐτοῖς, ὅθεν καὶ μετ' 25
αὐτῶν ἔπεσεν ὕπτιος. “Ὅτι γὰρ οὐ τὸ σκότος αἴτιον ἦν τοῦ μὴ ἐπιγινῶναι αὐτοὺς αὐτὸν, ἐδήλωσεν ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰπὼν, ὅτι καὶ λαμπάδας εἶχον· ἐνδειξάμενος τοῖς πάντας, ὅπερ ἦν ἱκανὰ αὐτοὺς τῆς ἐγχειρήσεως αὐτῶν ἀνακρούσασθαι, ἐπειδὴ ἐπέμενον τῇ κακίᾳ, τότε λοιπὸν ἑαυτὸν παραδίδωσι.

30

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Σημεῖον ὃ ἂν εἴη τῆς καθ' ὅλου νοουμένης τοῦ ἔθνους καταπτώσεως, τὸ μερικὸν τὸ τοῖς ἐπὶ σύλληψιν ἐλθοῦσι συμβεβηκός· καὶ γοῦν ὁ προφῆτης Ἰερεμίας τοὺς Ἰουδαίους καταλοφύρεται, λέγων, “οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ ἔστιν ὁ ἀναστή-
“σων.” Διδάσκει δὲ ὅτι καὶ παντὶ τῷ πονηρεύεσθαι κατὰ 35

Χριστοῦ μελετήσαντι πάντα τε καὶ πάντως ἀποκείσεται τὸ πεσεῖν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Οὐχ ὡς ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, ἀλλ' ἵνα γινῶμεν ὅτι καὶ παρὼν οὐχ ἐωρᾶτο ἢ ἐγνωρίζετο, εἰ μὴ ᾔθελεν. Ὡς εἰδὼς πάντα, ἀταράχως ὅλα ἐποίει καὶ ἐλάλει, καὶ οὔτε ἀπὸ τῆς φωνῆς, οὔτε ὁ Ἰούδας οὔτε οἱ λοιποὶ ἐπεγίνωσκον αὐτὸν, εἰ μὴ ὅτε ᾔθελσε.

- 9 Δεῖξαι δὲ θέλων τὴν μέχρις ἐσχάτης ὥρας εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ φιλίαν, λέγει, “ εἰ οὖν ἐμὲ ζητεῖτε, ἀφετε τούτους ὑπά-
 “ γει.” Τὸ δὲ “ ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ὃν εἶπεν, ὅτι οὗς δέδωκάς 10
 “ μοι, οὐκ ἀπώλεσα ἐξ αὐτῶν.” Αὐτὸς μὲν οὐ ταύτην τὴν τοῦ παρόντος θανάτου λέγει ἀπώλειαν ἀλλ' ἐκείνην τὴν αἰώνιον. Ὁ δὲ Εὐαγγελιστὴς καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτὴν παρέλαβεν. Ὡς δὲ ὁ κελευσθεὶς μὴ πῆραν^ο ἔχειν, μὴ δύο χιτῶνας, μάχαιραν εἶχε, φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς, “ Σίμων οὖν Πέτρος ἔχων 15
 “ μάχαιραν,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἐμοὶ δοκεῖ τοῦτο αὐτὸ δεδοικὼς ὁ Πέτρος παρεσκευᾶσθαι πάλαι. Εἰ δὲ λέγοι τις, πῶς ὁ κελευσθεὶς μὴδὲ ῥαπίζειν, ἀνδροφόνος γίνεται; μάλιστα μὲν μὴ ἀμύνασθαι προσετάχθη, ἐνταῦθα δὲ οὐχ ἑαυτῷ ἡμύνατο, ἀλλὰ τῷ διδασκάλῳ, ἔπειτα οὐδὲ τέλειοί πως ἦσαν, οὐδὲ ἀπηρτισμένοι τότε. 20

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Διὰ τὰς τῶν μαθητῶν ἀσθενείας ἕξω ποιεῖται αὐτοὺς πειρασμῶν, ὡς Θεὸς φυλάσσει τοὺς μαθητὰς αἰεὶ, μόνον τὸν Ἰούδαν τῇ προαιρετικῇ κακίᾳ ἐάσας ἀπολέσθαι.

- 10 Θέλων ὑπεραποθανεῖν τοῦ διδασκάλου ἐποίησε τοῦτο. Θαρσή-
 σας ὁ Πέτρος οἷς ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ αὐτὸς ἐποίησε τοῦτο 25
 καὶ μὴ ὡς ἀνδροφόνος τις κατατιγίσθω τὸν Πέτρον, ὅπου γε οὐχ ὡς ἑαυτῷ ἀμύνων^ρ, ἀλλὰ τῷ διδασκάλῳ ἐποίει τοῦτο, πλὴν καὶ ἔτι ἀτελεῖς ἦσαν. Διὰ τοῦ τύπου δείκνυσιν ὅτι πάσης δεξιᾶς ἀκοῆς ἔρημοι ἔσονται οἱ Ἰουδαῖοι.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Δοκεῖ συγχώρησις εἶναι τοῦ Κυρίου πρὸς τὸ 30
 χρῆσασθαι αὐτοὺς μαχαίρα. Τοῦτο γὰρ ὁ Λουκᾶς ἰστορήσεν, ὡς δηλώσαντος μὲν τοῦ Σωτῆρος ἐπιόντα πόλεμον ἐν τῷ λέγειν, ὅτι
 “ πωλησάτω τις τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν”
 εἰπόντων δὲ τῶν μαθητῶν, ὅτι “ ἰδοὺ μάχαιραι ὧδε δύο,” πρὸς

^ο πείραν Cod.

^ρ ἀμύρων Cod.

τοῦτο ἀποκριναμένου τοῦ κελεύσαντας μὴ ἀνίστασθαι τῷ πονηρῷ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ δὲ τοῦ εἰρημένου, ἵν' ἔργῳ δεῖξειεν ὅπερ λόγῳ προεδίδαξε, καὶ χρωμένους αὐτοὺς τῇ δικαίᾳ μαχαίρᾳ πρὸς τὸ ἀμύνασθαι στήσειεν τε καὶ κωλύσει, ὥστε μηκέτι ταύτῃ προσ-
χρήσασθαι, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ταῦτα εἰπὼν ἰστόρηκε μετὰ ταῦτα 5
εἰρηκέναι τὸν Κύριον, “ ἔατε ἕως τούτου· τοῦτο δὴ τὸ “ ἕως ” ὅρου
ἔχει καὶ κώλυμα τῆς κατὰ νόμον ἐφειμένης μαχαίρας, καὶ προσ-
τεθῆκε γε τῇ ἱστορίᾳ Λουκᾶς, ὅτι καὶ ἀφάμενος τοῦ ὠτίου ἰάσατο
αὐτὸν, ὅπερ ἐμφανέστατον ἦν ἔργον εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀνθρώπων
μηδένα.

10

Διὰ τί δὲ καὶ ὄνομα τίθεικε τοῦ δούλου ὁ Εὐαγγελιστής ;
ὥστε τοῖς τότε ἀναγιγνώσκουσι ἐξεῖναι ζητῆσαι καὶ περιεργάσα-
σθαι εἰ ὄντως γέγονε τὰ γεγενημένα.

- 11 Οὐχ ἀπλῶς δὲ καὶ τὸ δεξιὸν ὠτίον λέγει, ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ τὴν
ὀρμὴν εἰπεῖν τοῦ Ἀποστόλου ὅτι ἐπ' αὐτὴν ὥρμηται τὴν κεφαλὴν. 15
θαυματοργεῖ δὲ ἐνταῦθα ὁ Χριστὸς, ὁμοῦ τε παιδεύων ὅτι τοὺς
ποιούντας κακῶς εὐεργετεῖν χρῆ, ἔτι δὲ καὶ τὴν δύναμιν ἐκκα-
λύπτων τὴν ἑαυτοῦ. “ Ὅπερ δὲ ἐπὶ τοῦ νικτῆρος ἐποίησε, δι' ἀπει-
λῆς τὸν τόνον χαλάσας τοῦ Πέτρου, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ εἰπὼν,
“ βάλε τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θήκην, τὸ ποτήριον ὃ δέδωκέ μοι ὁ 20
“ Πατήρ μου, οὐ μὴ πῖω αὐτό ; ” δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς ἐκείνων δυνά-
μεως ἦν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ συγχωρήσεως.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Τὸ ἀποκόπτεσθαι δούλου ἀρχιερέως ὠτάριον τὸ
δεξιὸν, σκέψαιτο ἂν τις ὡς τῆς ἐπικληθείσης αὐτοῖς ἀνηκουστίας
σημεῖον ἦν, καὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι⁹ ἐν τῷ ἀκούειν οὕς· “ πῶρως γὰρ 25
“ τῷ Ἰσραὴλ γέγονε, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσι, ” διὰ τὴν κατὰ
τοῦ Σωτῆρος ἀσέβειαν ἢ τῶν ἀρχιερέων μάλιστα γέγονε. Διὸ
καὶ περὶ οὐκ ἐπὶ ἀρχιερέως ἦν τὸ σύμβολον τῆς τοῦ ὠτὸς ἀφαι-
ρέσεως. εἰ δέ με δεῖ καὶ τοῦτο προσθεῖναι διὰ τὴν ἱστορίαν τὴν
Λουκᾶ, καὶ τὸ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ὠτίου, φαίην ἂν 30
δηλοῦσθαι τὴν ὕστερον ἀποκατάστασιν τῆς συνέσεως τῆς νῦν
ἀφαιρουμένης τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτε συνήσουσιν ὃν ἠγνόησαν, καὶ ἀκού-
σονται τυχόντες τοῦ κηρύσσοντος Ἡλιοῦ· “ ἀποκατασταθήσε-
ται γὰρ διὰ πατέρων πρὸς υἱούς ” κατὰ τὸν Μαλαχίῃλ, “ καὶ

⁹ Fort. ἔξειν.

“ συναφθήσονται ἡμῖν τοῖς δευτέροις ἐκεῖνοις πρότερον κατὰ τὸν
 “ χρόνον ὄντες, καὶ πατέρες ἀριθμηθήσονται μετὰ υἱῶν.”

Δήσαντες δὲ τὸν δεσπότην ἡμῶν οἱ παράνομοι καὶ Θεὸν, τίνος
 ἕνεκεν αὐτὸν πρὸς Ἄναν ἤγαγον πρῶτον; ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ἐμπομ-
 πεύοντες τοῖς γινομένοις, ὡς δὴ τρόπαιον στήσαντες. 5

- 14 Τῆς δὲ τοῦ Καϊάφα προφητείας μέμνηται, δεῖξαι θέλων ὅτι
 ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ κόσμου ταῦτα ἐγένετο, καὶ ὅτι τοσαύτη τῆς
 ἀληθείας ἐστὶν ἡ ὑπερβολή, ὡς καὶ τοὺς ἐχθροὺς ταῦτα προ-
 αναφωνεῖν. Ἵνα γὰρ μὴ δεσμοὺς ἀκούσας ὁ ἀκροατὴς θορυβῇ-
 ται, ἀναμιμνήσκει τῆς προφητείας ἐκείνης ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι ἡ 10
 σωτηρία τῆς οἰκουμένης ὁ θάνατος αὐτοῦ ἦν.

Τίνος ἕνεκεν καὶ νῦν ὁ Εὐαγγελιστὴς οὐ λέγει ἑαυτὸν ὀνομα-
 στί; “ ἠκουλήθησε γὰρ, φησὶ Πέτρος τῷ Ἰησοῦ, καὶ ὁ ἄλλος
 “ μαθητής.” ὅτε μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ στήθος ἀνέπεσεν, εἰκότως ἑαυτὸν
 κρύπτει· νῦν δὲ τίνος ἕνεκεν; τῆς αὐτῆς χάριν αἰτίας· καὶ γὰρ 15
 ἐνταῦθα μέγιστον θαῦμα διηγεῖται, ὅτι πάντων ἀποπηδησάντων
 αὐτὸς ἐπηκολούθει. Διὰ τοῦτο οὖν κρύπτει ἑαυτὸν καὶ προτί-
 θησιν ἑαυτοῦ τὸν Πέτρον. Ἐναγκάσθη δὲ καὶ ἑαυτοῦ ἐπιμνη-
 σθῆναι, ἵνα μάθωμεν ὅτι ἀκριβέστερον διηγεῖται τῶν ἄλλων τὰ
 κατὰ τὴν αὐλήν, ἅτε ἔνδον ὢν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ μέμνηται ὅτι 20
 γνωστὸς ἦν τῷ ἀρχιερεῖ, ἵνα μὴ τις λέγῃ πῶς τῶν ἄλλων ἀνα-
 χωρησάντων, οὗτος ἐνδοτέρω καὶ τοῦ Σίμωνος εἰσῆλθεν, ἅμα δὲ
 καὶ ἵνα μὴ θαυμάζῃ αὐτόν τις διὰ τὸ συνεισελθεῖν, μηδὲ ἐπ’ ἀνδρίᾳ
 αὐτὸν ἀνακηρύττει.

- 16 Τὸ δὲ θαῦμα ἐκεῖνο ἦν τὸ τοῦ Πέτρου, ὅτι οὕτω περιδεῆς ὢν, 25
 ὡς καὶ μέχρι τῆς αὐλῆς ἦλθε τῶν ἄλλων ἀναχωρησάντων· ὅθεν
 τὸ μὲν ἐλθεῖν ἕως ἐκεῖ πόθου ἦν· τὸ δὲ μὴ εἰσελθεῖν ἔνδον ἀγωνίας
 καὶ φόβου· “ εἰστήκει γὰρ,” φησὶ, “ πρὸς τῇ θύρᾳ ἔξω.”

Οὐκ εἰσῆγαγε δὲ τοῦτον ὁ Ἰωάννης, ἀλλὰ τῇ θυρωρῷ εἶπε
 τοῦτο ποιῆσαι, ἐπειδὴ εἶχετο σφόδρα τοῦ Χριστοῦ, ἐπηκολούθη- 30
 сен, ὅθεν καὶ ἡ θυρωρὸς μετὰ τὸ εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, εἶπε πρὸς
 αὐτόν, “ μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν μαθητῶν εἶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου;”
 ὁ δὲ φησιν, “ οὐκ εἰμὶ,” καὶ οὐ μόνον ἡρνήσατο, ἀλλὰ καὶ μετὰ
 τῶν δούλων ὑπηρετῶν εἰστήκει θερμαινόμενος, τοῦ Χριστοῦ ἔνδον
 κατεχομένου· τοῦτο δὲ λέγομεν, οὐ τοῦ Πέτρου κατηγοροῦντες, 35

ἀλλὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν δεικνύντες, ὅτι δὲ οὐδὲ θυρωροῦ εὐτελοῦς καὶ ἀπερριμμένης ἤνεγκεν ἐρώτησιν, μὴδὲ αὐτῆς θρασείας οὔσης, ἐν γὰρ εἶπε, τοῦ πλάνου, ἀλλὰ “ τοῦ “ ἀνθρώπου τούτου,” ὅπερ ἐλεούσης μᾶλλον καὶ καμπομένης ἦν.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Συνεισῆλθεν ὁ Ἰωάννης τῷ Ἰησοῦ 5 μετὰ τοῦ ὄχλου ἀγνώστως, καὶ τότε ὡς γνωστὸς εἶπε τῇ θυρωρῷ, καὶ εἰσήνεγκε τὸν Πέτρον.

ΚΤΙΛΛΟΤ. Οὐχὶ πάντως καταδείσας τῶν ἄλλων τυχὸν ἡρνή-
σατο ὁ Πέτρος εἰπὼν, “ οὐκ εἰμὶ,” ἀλλὰ πᾶν ὅτι οὖν ὑπομεῖναι
θελήσας διὰ τὸ συνεῖναι Χριστῷ. ἐξ ἀγάπης οὖν ἄρα τὸ παῖσμα, 10
καὶ ρίζαν πῶς ἔχει τὴν φιλοθείαν ἢ ἄρνησις, οὐκ ἐξ ἀκριβοῦς μὲν
λίαν συμβαίνουσα λογισμοῦ, μνωμένου δ' οὖν ὅμως τοῦ συνεῖναι
Χριστῷ. Ὑποκρίνεται τὰ ἐκείνων δρᾶν ὁ Πέτρος, καὶ τοι τῇ λύπῃ
κεκακωμένος, ἵνα μὴ τῷ κατηφεῖ προσώπῳ κατάφωρος εὐρεθῆς, ἐκ
τῆς τῶν ποθουμένων ἐκπέμπηται θήρας. 15

19 Χρὴ δὲ θαυμάσαι τοῦ ἀρχιερέως τὴν πονηρίαν, ὅτι συνεχῶς
ἀκούων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ ἱερῷ δημηγοροῦντος καὶ παρρησίᾳ διδά-
σκοντος, νῦν ἐρωτᾷ περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ περὶ τῆς διδαχῆς
αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔγκλημα οὐδὲν εἶχε προσενεγκεῖν, περὶ τῶν
μαθητῶν ἡρώτα ἴσως πῶς εἰσι, καὶ τίνος ἕνεκεν αὐτοὺς συνέλεξε, 20
καὶ τί βουλόμενος, καὶ ἐπὶ τίσι; τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ὡσανεὶ στα-
σιαστὴν καὶ νεωτεροπιδὸν ἐλέγξει θέλων, ὡς ἐργαστηρίου τινὸς
ὄντος πονηροῦ. Εἰπὼν ὁ Χριστὸς, ὅτι ἐν τῷ κρυπτῷ ἐλάλησεν
οὐδὲν, περὶ ὧν ἐκεῖνοι ἐνόμιζον εἶπε, στάσεις καὶ ταραχὰν ποιῆσαι
θέλων, ἐπεὶ ὅσα περ τῆς τῶν πολλῶν ἀκροάσεως ἀνώτερα τὰ λεγό- 25
μενα ἦν, ἐλάλησεν ἐν τῷ κρυπτῷ.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΤΕΡΟΤ. Ἡρώτα τί ἐδίδασκε τοῦ ἑαυτοῦ
μαθητᾶς, ἡρώτα αὐτὸν, εἰ συναινεῖ τοῖς διὰ Μωϋσέως, ἵνα ἐναν-
τιουμένους παραδῶ καὶ αὐτοὺς ὡς θεομάχους τοῖς Ἰουδαίοις.

21 Τὸ δὲ εἰπεῖν, “ τί με ἐπερωτᾷς, ἐρώτησον ἀκηκότας,” καὶ τὰ 30
ἐξῆς, οὐκ ἀνθαδιαζομένου ἐστὶ τὰ ῥήματα, ἀλλὰ θαρροῦντος τῇ
τῶν εἰρημένων ἀληθείᾳ. Τί γὰρ, φησὶ, περὶ τῶν ἐμῶν ἐρωτᾷς;
ἐρώτησον τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ἐπιβούλους, οὗτοι λεγέτωσαν αὕτη
γὰρ τῆς ἀληθείας ἀναμφισβήτητος ἢ ἀποδείξεις, ὅταν τοὺς ἐχθροὺς
τις καλεῖ μάρτυρας ὧν λέγει· ἀλλὰ καίπερ οὕτως ἀποκριθεὶς 35

ράπιζεται, οὐ τί γένοιτ' ἂν ἰταμώτερον; ἔφριξεν οὐρανὸς ἐπὶ τοῦτο, καὶ ἐξέστη ἡ γῆ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τῶν δούλων ἀγνωμοσύνῃ, καὶ τῇ τοῦ δεσπότου μακροθυμίᾳ, ἀλλ' ὅμως ῥαπισθεὶς καὶ δυνάμενος πάντα σείσαι καὶ ἀφανίσαι καὶ κατενεγκεῖν· τούτων μὲν οὐδὲν ποιεῖ· φθέγγεται δὲ ῥήματα πᾶσαν δυνάμενα θηριωδία ἐκλῦσαι· 5 φησὶ γὰρ “ εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, “ εἰ δὲ καλῶς, τί με ἔδεις;” τούτέστιν, εἰ μὲν ἔχεις ἐπιλαβέσθαι τῶν εἰρημένων, ἀπόδειξον· εἰ δὲ οὐκ ἔχεις, τί με τύπτεις;

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Οὐχ ἐνὶ γένει τῷ ἐξ Ἰσραὴλ· εἰ γὰρ καὶ μὴ πω τυχὸν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκπυστά πως εἰσὶ τὰ ἡμέ- 10 τερα, ἀλλ' ἔσται κατὰ καιροῦς. “ ἐγὼ πάντοτε ἐδίδαξα ἐν συνα- “ γωγαῖς” εἰς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἄγει τῆς λεγομένης προφητείας ἐκ προσώπου Χριστοῦ, “ οὐκ ἐν κρυφῇ λελάληκα, οὐδὲ ἐν τόπῳ γῆς “ σκοτεινῆς.”

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ἐλέγχει αὐτὸν προσποιούμενον 15 ἀγνοεῖν τὰ ἐν φανερῷ εἰρημένα. Εἰ δὲ πάντα φανερῶς ἐδίδαξα, τὰ λεγόμενα παρὰ τισι περὶ ἐμοῦ ἀπόκρυφα, οὐκ εἰσὶ δεκτά.

Τοὺς ὑπηρέτας ἐρώτησον, τοὺς πρῆν μὲν μοῦ θαυμάσαντας τὴν διδασκαλίαν, νῦν δὲ με συλλαμβανόμενους.

ΚΤΡΙΛΛΟΤ. Εἰ γὰρ, φησὶ, μὴ τεθαύμακας ποτὲ τὴν ἐμὴν 20 διδασκαλίαν, ἴσως οὐκ ἠδίκηεις, τὰ συνήθη τοῖς ὑπηρέταις διαπραττόμενος, νυνὶ δὲ μειζόνως ἀδικεῖς, ἐπ' οὐδενὶ νῦν καταγνοῦς ἀτιμάζων.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Καὶ μὴ προσταχθεὶς ὁ ὑπηρέτης ἔτυψε τὸν Χριστὸν, ἐπειδὴ αὐτὸς ὑπέδειξεν ὁ λέγων, ἴδε οὗτοι 25 ἴσασιν οἱ ποτὲ ἀκούσαντες καὶ ἐπαινέσαντες, καὶ θέλων αὐτὸν ἀπαλλάξαι τῆς ὑποψίας, ὅτι τῶν θαυμαζόντων ἦν, αὐτὸν ἐποίησε τοῦτο. Οὐ γὰρ ἂν ἀκολούθως τι ἐποίησεν ἢ ἐλάλησεν, ἵνα ὡς ἐκ τούτου κινήθῃς τύψῃ αὐτόν. Ἐλέγχει τὸν ὑπηρέτην ὡς ἀδικοῦντα, οὐ μόνον ὅτι ἀπλῶς αὐτὸν ἔτυψεν, ἀλλ' ὅτι πρῶτον θαυμά- 30 σας, νῦν δὲ ἐπ' οὐδενὶ καταγνοῦς ἠτίμασεν αὐτόν.

24 Τοῦ Χρτιστοτόμοτ. Πέμπουσι δὲ αὐτὸν δεδεμένον πρὸς Καϊ- 35 ἄφαν διὰ τὸ μηδὲν εὑρίσκειν αἴτιον. ὁ δὲ Πέτρος ὁ θερμὸς ἐραστὴς τοσοῦτο κάρῳ κατείχετο, ὥστε ἀπαγομένου τοῦ διδασκάλου οὐδὲ κινεῖται, ἀλλ' ἔτι θερμαίνεται, ἵνα μάθωμεν, πόση τῆς φύσεως 35

ἡμῶν ἢ ἀσθένεια, ὅταν Θεὸς ἐγκαταλείπη, ὥστε καὶ πάλιν ἐρωτηθεῖς ἀρνεῖται, καὶ οὐ δεύτερον μόνον, ἀλλὰ καὶ τρίτον. Τί δήποτε δὲ οἱ Εὐαγγελιστὰὶ ὁμοφώνως περὶ αὐτοῦ ἀνέγραψαν; οὐχὶ τοῦ μαθητοῦ κατηγοροῦντες, ἀλλ' ἡμᾶς παιδεῦσαι βουλόμενοι, πόσον κακὸν τὸ μὴ πᾶν ἐπιτρέπειν τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτῷ θαρρεῖν. 5

- 25 Χρὴ δὲ ἡμᾶς θαυμάσαι τοῦ διδασκάλου τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν πολλὴν κηδεμονίαν, ὅτι κατεχόμενος καὶ δεδεμένος πολλὴν ἐποιεῖτο τοῦ μαθητοῦ πρόνοιαν, διὰ τοῦ βλέμματος αὐτοῦ κείμενον ἀνιστάς, καὶ εἰς δάκρυα καθέλκων.

ΚΤΡΙΔΑΟΤ. Ἀναγκαιοτάτην τούτων ὁ θεοπέσιος Εὐαγγελισ- 10
τῆς ποιεῖται τὴν μνήμην, ἀληθεύοντα πανταχοῦ δεικνύς τὸν Χριστόν.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Τοῦ ποιητοῦ σείσαντος τὸν Πέτρον, ἡτήθη τῆς ὑποσχέσεως.

- 28 Διὰ τί ἄγρευσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον; ἵνα 15
τῶν δικαστῶν τὸ πλῆθος, καὶ ἀκόντων αὐτῶν ἐπιδείξῃ τὸ βεβασανισμένον τῆς ἀληθείας· εἶπε δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι “ἦν δὲ “πρωτῆ,” δεῖξαι θέλων ὅτι τὸ ἡμισυ τῆς νυκτὸς ἅπαν ὑπὸ τοῦ Καϊάφα ἐρωτῶμενος οὐδὲν ἐξειλέγχετο.

Οὐκ ἀνείλιν δὲ αὐτὸν αὐτοῖ, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Πιλάτον ἤγαγον, 20
ἐπειδὴ τὸ πολὺ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν καὶ τῆς ἐξουσίας ὑπετέμνητο, ὑπὸ Ῥωμαίοις τῶν πραγμάτων κειμένων.

Καὶ ἄλλως δὲ ἐδεδοίκεσαν μὴ δίκην ὕστερον δώσωσι κατηγορη-
θέντες δι' αὐτόν.

- Χρὴ δὲ σκοπῆσαι αὐτῶν καὶ τὸ καταγέλαστον, ὅτι τὸν ἀθῶον 25
συλλαβόντες καὶ ὄπλα βαστάζοντες, εἰς τὸ πραιτώριον οὐκ εἰσέρχονται, ἵνα μὴ μισανθῶσι δῆθεν, καὶ φονῶντες μὲν ἀδίκως, οὐκ ἐνόμιζον μαινεσθαι, δικαστηρίου δὲ ἐπιβαίνοντες, μαινέειν ἑαυτοὺς ἡγοῦντο. Τί δέ ἐστιν, “ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα;” αὐτοὶ γὰρ ἦν αὐτὸ πεποιηκὸς τῇ μιᾷ τῶν ἁγίων πάσχα τῆς ἐορτῆς λέγει. 30
- 29 Διὰ τοῦτο δὲ ἐξελθὼν ὁ Πιλάτος ἐρωτᾷ τοὺς Ἰουδαίους λέγων,
“τίνα κατηγορίαν φέρετε κατὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου;” ὅπως
δείξῃ ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον τῆς βασκανίας αὐτῶν· ὁρῶν γὰρ αὐτὸν
δεδεμένον καὶ ὑπὸ τοσούτων ἀγόμενον, οὐκ ἐνόμισεν ἐλεγχον ἔχειν
ἀναμφισβήτητον τοῦτο, ἀλλ' ἐρωτᾷ, ἅτοπον εἶναι νομίζων τὴν μὲν 35

κρίσιν αὐτοὺς ἀρπάσαι, τὴν δὲ κόλασιν χωρὶς κρίσεως ἐπιτρέψαι ἐκεῖνῳ.

- 31 Ἐρωτηθέντες δὲ οὐ λέγουσι, οὕτως πανταχοῦ παραιτοῦνται τὴν ἐξ εὐθείας κατηγορίαν. Εἶπε δὲ αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, “ λάβετε “ αὐτὸν ὑμεῖς,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἀπαλλαγῆναι ἐπαχθείας βουλόμενος. 5
Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι εἶπον “ ὅτι ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐ- “ δένα,” ὅτι σταυρῶσαι αὐτοῖς οὐκ ἔξεστι, τοῦτο γὰρ ἐπεθύμουν ποιῆσαι. Πῶς δὲ τὸ λεχθὲν παρ’ αὐτῶν “ ὅτι ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν “ ἀποκτεῖναι,” ἐπλήρου τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ὃν εἶπε, σημαίνων ποῖον θάνατον ἐμελλεν ἀποθνήσκειν; “ Ὅτι οὐχ ὑπ’ αὐτῶν μόνον, 10 ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐθνῶν ἐμελλεν ἀναιρεῖσθαι, ἢ ὅπερ ἔφην, ὅτι ἐκεῖνοις σταυρῶσαι οὐκ ἔξην.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Ἄνευ αἰτίας ἀπεφάνετο δικαίως αὐτὸν παρα-
δεδοσθαι, αἰτίαν εὐλογον λέγουσι τὸ ὑπ’ αὐτῶν συλληφθῆναι, ὡς
πλατυνόμενοι μὴδὲν ποιεῖν ἄδικον αὐτοί. Εἰ ὁ νόμος ὑμῶν καὶ 15
τὸν ἀναίστιον κολάζει, κρίνατε αὐτοί. Εἰ μὲν ἑαυτοῖς ἐπιτρέπετε
τὴν κρίσιν, αὐτοὶ καὶ τὴν ἐξέτασιν ὡς βούλεσθε ποιήσασθε· εἰ
δ’ ἐπ’ ἐμοῦ βούλεσθε κριθῆναι, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Σαφὲς τεκμή-
ριον ὅτι ἐκὼν ὁ Κύριος ἔπασχεν, ἐξ ὧν εἰδὼς προεῖπεν, ὅτι ἡμελλε
τοῖς ἔθνεσι παραδοθῆναι ἐπὶ τὸ σταυρωθῆναι. 20

- 33 Τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐπ’ αὐτῶν ποιεῖται τὴν ἐξέτασιν, ἀλλ’ ἰδίᾳ εἰς
τὸ πραιτώριον; “ εἰσῆλθε” γὰρ, φησὶν, “ εἰς τὸ πραιτώριον πάλιν
“ ὁ Πιλάτος,” καὶ τὰ ἐξῆς, ἐπεὶ μεγάλην τινὰ εἶχεν ὑπόνοιαν
περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐβούλετο μαθεῖν πάντα ἀκριβῶς, μὴ θορυβούντων
τῶν Ἰουδαίων· εἶπε δὲ αὐτῷ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; 25
ὅπερ αἰεὶ περιεφέρετο περὶ αὐτοῦ, τοῦτο εἰς μέσον ἄγει.

- 34 Ἐρωτᾷ δὲ ὁ Χριστὸς τὸν Πιλάτον, λέγων “ ἀπὸ σεαυτοῦ
“ ταῦτα λέγεις;” καὶ τὰ ἐξῆς. τὴν ποτηρὰν τῶν Ἰουδαίων ἐκκα-
λύψαι γνώμην θέλων, καὶ ὑπ’ αὐτοῦ κατηγορηθῆναι αὐτοὺς βουλό-
μενος, ὅπερ ἐμφαίνων ὁ Πιλάτος φησὶ, “ μὴ τι ἐγὼ Ἰουδαῖος 30
“ εἰμί;” καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰπόντος δὲ τοῦ Χριστοῦ, “ ἡ βασιλεία
“ ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου,” ὅπερ ἐδεδοίκει τέως ὁ
Πιλάτος, διέλυσε τὴν τῆς τυραννίδος ὑποψίαν· ὅτι δὲ καὶ τοῦ
κόσμου τούτου κρατεῖ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, πᾶσι δῆλον. ἀλλὰ διὰ
τὸ μὴ εἶναι αὐτὴν ἐκ τῶν ἐνταῦθα, ἄνωθεν δὲ τὴν ἀρχὴν ἔχειν 35

τοῦτο εἶπεν, ὥσαντι ἔλεγε, βασιλεὺς μὲν εἰμι, ἀλλ' οὐ τοιοῦτος ὃν ὑποπτενεῖς, ἀλλὰ πολλῶ μείζων καὶ λαμπρότερος. Δεῖξαι δὲ θέλων τῆς παρ' ἡμῖν βασιλείας τὸ ἀσθενές, ὅτι ἐν ταῖς ὑπηρέταις ἔχει τὴν ἰσχύν, ἡ δὲ ἄνω αὐτάρκης ἐστὶν ἑαυτῇ, μηδενὸς δεομένη, φησὶν, “εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία ἦν ἡ ἐμὴ” καὶ 5 τὰ ἐξῆς.

ἈΜΜΑΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Λύει τὴν ἀγωνίαν Πιλάτου, πείθων ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντάρτης, ἀλλὰ βασιλεὺς οὐρανοῦ καὶ γῆς· διὸ ἀναπολόγητος ὁ Πιλάτος, οὐχ ὥς βλάσφημον αὐτὸν φονεύσας, ἀλλὰ πρὸς χάριν Ἰουδαίων. οἱ Ἄγγελοι ἡσύχαζον, τοῦ βασιλέως 10 αὐτῶν ὑβριζομένου, ἐννοοῦντες τὴν οἰκονομίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας.

ΤΟΤ' ΧΡΗΣΤΟΣΤΟΜΟΤ. Ἐρωτήσαντος τοῦ Πιλάτου καὶ εἰπόντος, οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ; καὶ αὐτοῦ εἰπόντος, ὅτι “εἰς τοῦτο “γεγενῆμαι,” ἔδειξεν ὅτι οὐδὲν μετὰ ταῦτα προσλαβὼν ἔχει, 15 ὥστε καὶ ὅταν ἀκούσωμεν, ὅτι “καθὼς ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ Τίῳ ζωὴν ἔδωκεν ἔχειν,” μηδὲν ἄλλο ἢ τὴν γέννησιν νομίζωμεν, οὕτω καὶ ἐπὶ ἄλλων ὁμοίως.

37 Τὸ δὲ “εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον,” καὶ τὰ ἐξῆς, δηλοῖ ὅτι ἵνα τοῦτο αὐτὸ εἶπω καὶ διδάξω καὶ πείσω πάντας, ὅτι βασι- 20 λεὺς καὶ δεσπότης καὶ Κύριός εἰμι. Ἐπισπάσασθαι δὲ θέλων διὰ τούτων τὸν Πιλάτον, καὶ πείσαι γενέσθαι τῶν λεγομένων ἀκροατὴν λέγει “πᾶς ὁ ἄν ἐκ τῆς ἀληθείας, ἀκούει μου τῆς φωνῆς” εἴ τις γὰρ, φησὶν, ἐστὶν ἀληθής, καὶ τοῦτο ποθεῖ πάντως ἀκούσεται. εὐθέως αὐτὸν εἴλε τοῖς βραχέσι ῥήμασι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ ὅπερ 25 εἶπεν ὁ Πιλάτος, “τί ἐστὶν ἀλήθεια;” ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸ κατεπεῖγον ἵσταται, συνείδε γὰρ ὅτι τοῦτο μὲν εἰδοῖτο καιροῦ τὸ ἐρώτημα, ἔδει δὲ αὐτὸν ἐξαρπάσαι τέως τῆς τῶν Ἰουδαίων ὁρμῆς.

39 Διὰ τοῦτο ἐξῆλθε πρὸς αὐτοὺς, καὶ φησιν, “ἐγὼ οὐδεμίαν αἰτίαν “εὗρίσκω ἐν αὐτῷ,” καὶ τοῦτο δὲ συνετῶς· οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ 30 ἥμαρτεν καὶ ἄξιός ἐστι θανάτου, ὅμως χαρίσασθαι αὐτὸν τῇ ἐορτῇ, ἀλλὰ πρῶτον αὐτὸν ἀπαλλάξας αἰτίας ἀπάσης, τότε ἀξιοῖ ἐκ περιουσίας λέγειν, “ἐστὶν ὑμῖν συνήθεια, ἵνα ἓνα ὑμῖν ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχα· εἴτα καὶ ἐντρεπτικῶς καὶ δυσωπητικῶς σφόδρα ἐπάγει, “βούλεσθε οὖν ὑμῖν τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων ἀπο- 35

“λύσω;” ἀλλ’ ὃ τῆς μιαρᾶς αὐτῶν γνώμης· τὸν μὲν ὁμότροπον καὶ ὑπεύθυνον αἰτοῦσι, τὸν δὲ ἀνεύθυνον κολάσαι κελεύουσι, κρίζοντες, “μὴ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν Βαραββᾶν.” αὕτη γὰρ αὐτοῖς ἄνωθεν ἡ συνήθεια. Ἡμᾶς δὲ χρὴ διὰ πάντων σκοπεῖν τοῦ δεσπότου τὴν ἐπιείκειαν. 5

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ἐγὼ διὰ τοῦτο γέγονα ἄνθρωπος, καὶ ἐγεννήθην ἐκ Μαρίας, ἵνα τὸ ψεῦδος καὶ τὸν διάβολον ἐκ τοῦ κόσμου ἀπελάσας, βασιλεύουσιν ἀποδείξω πάντων τὴν θεῖαν φύσιν.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ΜΟΜΦΟΤΕΣΤΙΑΣ. Οὕτως αὐτὸν εἴλε τοῖς βραχέσι ρήμασιν, ὥς εἰπεῖν “τί ἐστὶν ἡ ἀλήθεια;” σχεδὸν γὰρ ἐξ ἀνθρώπων ἡφάνιστο τὸ πρὶν καὶ ἡγνοεῖτο ὑπὸ πάντων ἔτι ἐν ἀπιστίᾳ ἐξεταζομένων. 10

ἈΠΟΔΙΝΑΡΙΟΤ. Ἀλήθειαν λέγει τὸ ἑαυτὸν ὑποδείξαι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ διὰ τῆς αὐτοῦ γνώσεως τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς χαρίσασθαι.

ΚΤΡΙΔΑΟΤ. Βασιλέα τῶν Ἰουδαίων λέγων τὸν Ἰησοῦν, χαρι- 15 ἐντίξεται ὁμοῦ καὶ ὑποχαλᾷ τῷ γελοίῳ τῇ τῶν λελυπηκότων ὀργῇ, ἐν τῷ δεικνύειν σαφῶς, ὅτι ἐπ’ αὐτῷ δὴ τοῦτο κατηγορεῖται μάτην· μηδὲ γὰρ ἂν ἀφέσεως ἡξιώσέ ποτε τὸν ἐπὶ τυραννίδι καὶ νεωτερισμῷ τῷ κατὰ Ῥωμαίων κατεγνωσμένον τὸν Ῥωμαίων στρατηγόν· δι’ ὃν οὖν ἀνεῖναι προτρέπει, μεμαρτύρηκεν αὐτῷ τὸ παν- 20 τελῶς ἀνυπαίτιον. διασκεπτομένῳ δέ μοι καὶ δοκοῦντι πόθεν ἄρα γέγονε τοῖς Ἰουδαίοις ἐν ἔθει τὸ ἐξατεῖν ἐνὸς ἄφεσιν ληστοῦ τινος, ἢ φονευτοῦ, λογισμὸς μὲν ἐπῆλθεν, ὥς οὐκέτι μὲν πάντα κατὰ τὸν θεῖον αὐτοῖς ἐπράττετο νόμον· ἔθεσι δὲ μᾶλλον ἰδίῳ ἀποκεχρηῆσθαι ἐδόκουν πρὸς ἐξίτηλον ἐτρέποντο πολιτείαν, καὶ οὐ 25 σφόδρα συνεῖδον τοῖς διὰ Μωϋσέως τεθεσπισμένοις. ἀλλὰ μοι τὴν θεῖαν διερευνῶντι γραφὴν, καὶ φιλοθηροῦντι πανταχόθεν τὴν τοῦ πράγματος αἰτίαν, παρέπιπτε τι τῶν θείων λογίων, ὃ καὶ καλεῖ πως εἰς ὑποψίαν τὸν ἡμέτερον νοῦν, μὴ ἄρα τί πληροῦντες τῶν κατὰ τὸν νόμον, καίτοι δυσάγωγοι λίαν ὄντες Ἰουδαῖοι, τὴν τοῦ 30 κακουργούντος ἐξήτουν ἄφεσιν. γέγραπται τοίνυν ἐπὶ τῷ βιβλίῳ τῶν Ἀριθμῶν, ὃ περὶ τοῦ φονεύοντος νόμος ἀκουσίως ἤγουν ἐκουσίως· διωρισμένης δὲ τῆς δίκης ἐναργῶς τῆς ἐπὶ τῷ καταβουλήτῳ φονευτῇ, μέτεισιν εὐθὺς ὁ λόγος εἰς τὴν περὶ τοῦ φονεύοντος ἀκουσίως, εἴτα καὶ οὕτω φησὶ μεθετέρα, “ἐὰν δὲ ἐξαπίνης οὐ δι’ 35

“ ἔχθραν ὧσθ αὐτὸν, ἢ ἐπιρρίψει ἐπ’ αὐτὸν πᾶν σκεῦος οὐκ ἐξ ἐν-
 “ ἔδρου, ἢ ἐν παντὶ λίθῳ, ἐν ᾧ ἀποθανεῖται ἐν αὐτῷ, οὐκ εἰδώς,
 “ καὶ πέσῃ ἐπ’ αὐτὸν, καὶ ἀποθάνῃ, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐχθρὸς αὐτοῦ ἦν,
 “ οὐδὲ ζητῶν κακοποιῆσαι αὐτὸν, καὶ κρινεῖ ἡ συναγωγὴ ἀνὰ μέσον
 “ τοῦ πατάξαντος καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ἀγχιστεύοντος, τὸ αἷμα, 5
 “ κατὰ τὰ κρίματα ταῦτα¹, καὶ καταστήσουσιν αὐτὸν καὶ ἡ συνα-
 “ γωγὴ εἰς τὴν πόλιν τοῦ φυγαδευτηρίου οὗ ἔφυγε.” τοιαύτης οὖν
 ἀνεγειρομένης τῆς ἐντολῆς, εἶτα τινῶν ὡς εἰκὸς τοιοῦτοις περι-
 πιπτόντων πταισμάσιν, ἵνα παντελῶς δικαιοῖ τῶν τῇδε τεθεσπισ-
 μένων μὴ παντελῶς ἀλογεῖν, κατὰ πληθὺν συνιόντες Ἰουδαῖοι τῶν 10
 τοιούτων ἐζήτουν ἕνα· ἔργον γὰρ ὅλης τοῦτο συναγωγῆς ὁ νόμος
 γενέσθαι προσέταττε, ἀπολύσειν γε μὴν ἐξῆν αὐτοῖς, κατὰ γε τὸ
 δοκοῦν τῷ νόμῳ. τοῦτο δρᾶν αἰτοῦσι Πιλάτῳ καταδεξάμενοι γὰρ
 ἅπαξ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, τὰ πλεῖστα λοιπὸν τῶν καθ’ ἑαυτοὺς
 τοῖς ἐκείνων παρεχώρουν νόμοις· καὶ γοῦν φοβεύειν ἔξον τὸν ἐπὶ 15
 τισι τῶν ἀτόπων κατεγνωσμένων, ὡς ἕνα τῶν τοιούτων Πιλάτῳ
 προσήγαγον τὸν Ἰησοῦν.

1 Τίνος ἕνεκεν ὁ Πιλάτος λαβὼν τὸν Κύριον Ἰησοῦν ἑμαστίγωσε ;
 τάχα ἐκλύσαι αὐτοὺς βουλόμενος, καὶ παραμυθῆσασθαι τὸν
 Ἰουδαϊκὸν ζῆλον. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῶν ῥημάτων οὐκ ἴσχυσεν 20
 αὐτὸν ἐξελεῖσθαι, σπεύδων μέχρι τούτου στήσαι τὸ δεινόν, καὶ
 ἑμᾶστιξε, καὶ γενέσθαι τὰ γενόμενα συνεχώρησε, τὴν χλαμύδα
 καὶ τὸν στέφανον περιτεθῆναι, ὥστε αὐτῶν χαλάσαι τὴν ὀργήν.

Εἰ δὲ λέγοι τις, πῶς οἱ στρατιῶται πλέξαντες στέφανον ἐξ
 ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν αὐτῷ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα 25
 ἐποίησαν, εἷγε μὴ ἐπίταγμα ἦν τοῦ ἀρχοντος τοῦτο, εἰς χάριν
 τὴν Ἰουδαϊκὴν, σκοπεῖτω, ὅτι οὐδὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν παρ’ ἐκείνου
 κελευσθέντες ἐπῆλθον νυκτὸς, ἀλλὰ τοῖς Ἰουδαίοις χρημάτων ἕνεκα
 6 χαριζόμενοι, πάντα ἐτόλμων. Ἐξήγαγε δὲ αὐτὸν ὁ Πιλάτος,
 λέγων, οὐδεμίαν αἰτίαν εὐρίσκω κατ’ αὐτοῦ, σβέσαι διὰ τούτου 30
 τὴν ὀργὴν αὐτῶν βουλόμενος, ἀλλ’ ἐκείνοι οὐδὲ οὕτως ἡμερι γεγό-
 νασιν, ἀλλ’ ἐβόων, “ σταύρωσον, σταύρωσον.” Διὰ τοῦτο ἰδὼν ὁ
 Πιλάτος εἰκὴ πάντα γενόμενα, φησὶ, “ λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ

¹ Om. Cod. καὶ ἐξελεῖται ἡ συναγωγὴ τὸν φονεύσαντα ἀπὸ τοῦ ἀγχιστεύ-
 οντος τὸ αἷμα. Num. xxxv. 25.

“σταυρώσατε, ἐγὼ γὰρ οὐχ εὐρίσκω ἐν αὐτῷ αἰτίαν,” ὅθεν
 δηλονότι καὶ τὰ πρότερα διὰ τὴν ἐκείνων συνεχώρησε μανίαν· καὶ
 γὰρ τοῦτο ὡς ἀφοσιουμένου ἐστὶ, καὶ ἐπὶ πρᾶγμα οὐ συγκεχωρη-
 μένον αὐτοῖς ὠθοῦντος αὐτούς. Διὸ καὶ ἐν τούτῳ κατασχυνθέντες
 λέγουσιν, ὅτι “ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν 5
 “ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι Υἱὸν Θεοῦ ἐποίησεν ἑαυτὸν,” ὅθεν τοῦτο
 ἀκούσας ὁ Πιλάτος μᾶλλον ἐφοβήθη, μήποτε ἀληθὲς ἢ τὸ λεγό-
 μενον· ἐκεῖνοι δὲ καὶ διὰ πραγμάτων τοῦτο μαθόντες οὐ πεφρί-
 κασιν, ἀλλ’ ἀναιροῦσιν αὐτὸν, ὑπὲρ ὧν ἐχρῆν προσκυνεῖν· διὰ
 τοῦτο οὐκ ἔτι ἐρωτᾷ αὐτὸν ὁ Πιλάτος, τί ἐποίησας; ἀλλ’ ἄνωθεν 10
 πάλιν ποιεῖται τὴν ἐξέτασιν, ὑπὸ τοῦ φόβου κατασειόμενος λέγων,
 “εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός;” αὐτὸς δὲ οὐκ ἀποκρίνεται αὐτῷ. διότι
 μαθὼν παρ’ αὐτοῦ ὅτι “εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο ἦλθον,”
 καὶ, “ἡ βασιλεία μου οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν,” καὶ ὀφείλων ἀντιστῆναι
 καὶ ἐξελέσθαι αὐτόν· τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησεν, ἠκολούθησε δὲ τῇ 15
 Ἰουδαϊκῇ ὁρμῇ, ὅθεν καὶ ἑαυτὸν προκατέκρινε λέγων, “ἐξουσίαν
 “ἔχω σταυρῶσαί σε, καὶ ἐξουσίαν ἔχω ἀπολῦσαί σε.” εἰ γὰρ τὸ
 πᾶν ἐν ἑαυτῷ ἔκειτο, τίνος ἕνεκεν οὐδεμίαν αἰτίαν εὐρῶν οὐκ
 ἀπέλυσεν αὐτόν; αὐτὸς δὲ κατασπῶν αὐτοῦ τὸν τῦφον, φησὶν,
 “οὐκ εἶχες ἐξουσίαν κατ’ ἐμοῦ οὐδεμίαν, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον 20
 “ἄνωθεν,” δηλῶν οὐχ ἀπλῶς κατὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀκολουθίαν
 τοῦτο γινόμενον, ἀλλὰ μυστικῶς ἐπιτελούμενον. ἵνα δὲ μὴ ἀκού-
 σας, “εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἄνωθεν,” νομίσῃ τοῦ παντὸς ἀπηλ-
 λάχθαι ἐγκλήματος, ἐπήγαγε, “διὰ τοῦτο ὁ παραδιδούς μέ σοι
 “μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει.” Εἰ δὲ λέγει τις, ὅτι εἰ δεδομένον ἦν, 25
 οὔτε ἐκεῖνοι, οὔτε οὗτος ὑπεύθυνοι ἐγκλημάτων εἰσὶν· εἰκῇ^q ταῦτα
 λέγει· τὸ γὰρ δεδομένον ἐνταῦτα τὸ συγκεχωρισμένον ἐστίν·
 ὥσανεὶ ἔλεγεν, εἴασα μὲν ταῦτα γενέσθαι· οὐ μὴν διὰ τοῦτο
 τῆς ἁμαρτίας ὑμεῖς ἐκτὸς ἔσεσθε, τοιαύτην προαίρεσιν πονηρὰν
 κεκτημένοι.

30

- 12 Ἐπεὶ οὖν κατέπληξεν αὐτὸν διὰ τῶν ῥημάτων καὶ σαφῇ παρ-
 ἔσχετο τὴν ἀπολογίαν, ἐκ τούτου ἐζήτει ὁ Πιλάτος ἀπολῦσαι
 αὐτόν· ἀλλ’ οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπεὶ περ πάντοθεν ἐπεστομίσθησαν, ἐπὶ
 δημόσιον ἐγκλημα τὸν λόγον ἐξάγουσι λέγοντες, “ἐὰν τοῦτον

^q ἐκεῖ Cod.

“ ἀπολύσης, οὐκ εἴ φίλος τοῦ Καίσαρος.” Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἀπὸ τοῦ νόμου παράγοντες ἐγκλήματα, οὐδὲν ὥνησαν, κακούργως ἐπὶ τοὺς ἔξω τρέπονται νόμους, καὶ φασι, “ πᾶς ὁ ποιοῦν ἑαυτὸν βασι-
 “ λέα ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι.” Καὶ τοῦ τυραννίδος οὗτος ἐάλω ; πόθεν δὲ ἔχετε τοῦτο δεῖξαι ; ἀπὸ τῆς ἀλουργίδος, ἀπὸ τοῦ δια- 5
 δήματος, ἀπὸ τοῦ ὀχλήματος, ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν ; οὐχὶ μετὰ τῶν ἰβ’ μαθητῶν αἰεὶ ἐβάδιζε πάντα εὐτελῶς μετιῶν, καὶ τροφήν καὶ στολήν, καὶ οἶκημα ; ἀλλ’ ὃ τῆς ἀνανδρείας καὶ ἀκαίρου δειλίας. Νομίσας γὰρ ὁ Πιλάτος κινδυνεύειν λοιπὸν εἰ ἴδοι ταῦτα, ἐξέρ-
 χεται μὲν ὡς ἐξετάσων τὸ πρᾶγμα· τὸ γὰρ καθίσαι τοῦτο ἐδήλου· 10
 οὐδεμίαν δὲ ποιησάμενος ἐξέτασιν, παραδίδωσιν αὐτὸν, νομίζων δυσωπήσειν αὐτούς· ὅτι γὰρ τοῦτο αὐτὸ ἐποίει, δῆλον ἐξ ὧν φησι
 15 πρὸς αὐτούς· “ Ἴδε ὁ βασιλεὺς ὑμῶν ” αὐτοὶ δὲ τὴν πονηρὰν ἔτι γνώμην κατέχοντες ἔκραζον, “ ἄρον, ἄρον, σταύρωσον αὐτόν ” οὕτω δὲ αὐτὸν ἀνελεῖν ἐπεχείρουν, ἐπειδὴ ἐπονείδιστος οὗτος ὁ 15
 θάνατος ἦν. δεδοκότες οὖν μὴ τις αὐτοῦ μετὰ ταῦτα γένηται μνήμη, σπουδάζουσιν ἐπὶ τιμωρίαν ἀγαγεῖν τὴν ἐπάρατον, οὐκ εἰδότες ὅτι διὰ τῶν κωλυμάτων λαμπροτέρα γίνεται ἡ ἀλήθεια, ὑπερέβαλλον δὲ καὶ ἑαυτοὺς ἐκόντες τῇ κολάσει, εἰπόντες, “ οὐκ
 “ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα.” Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς 20
 αὐτοὺς παρέδωκεν, ὅτι αὐτοὶ πρῶτοι τῆς προνοίας αὐτοῦ ἐπιστα-
 σίας ἑαυτοὺς ἐξέβαλλον. σφοδρὰ δὲ ἀλόγως διαπραξάμενος ὁ Πιλάτος, παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς ἵνα σταυρωθῇ· δέον γὰρ ἐρω-
 τῆσαι, εἴγε ἐσπούδασεν ὁ Χριστὸς ἐπιθέσθαι τυραννίδι.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Κἂν ἄρχων ᾗ, ἀλλ’ οὖν μὴ εὐρί- 25
 σκων κατ’ ἐμοῦ πταῖσμα, οὐκ ἡδυνάσο καταψηφίσασθαι, εἰ μὴ ἐκὼν ἐγὼ εὐδοκία Πατὴρ ἡγαγον ἑμαυτὸν εἰς τὸ παθεῖν.

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΤ. Τὴν ἁμαρτίαν μείζονα τὴν τοῦ παραδόντος διὰ τοῦτο εἶναι φησιν, ὅτι κατὰ τὸν προφήτην, “ ὃν σὺ ἐπάταξας, αὐτοὶ
 “ κατεδίωξαν,” καὶ ὡς ἀλλαχοῦ περὶ τοῦ προδότου προεῖρηται, 30
 “ αὐθ’ ὧν οὐκ ἐμνήσθη τοῦ ποιῆσαι ἔλεον, καὶ κατεδίωξε πένητα καὶ
 “ πτωχόν, καὶ κατανευγμένον τῇ καρδίᾳ τοῦ θανατῶσαι.” Τὸ γὰρ ἐν καιρῷ πόνου καὶ θλίψεως ἐπιτίθεσθαι τῷ μηδὲν ἀδικοῦντι, δεινὸν παρὰ τῷ δικαίῳ καὶ ἀγαθῷ Θεῷ· ὃ γὰρ συμπάσχειν ἐχρῆν, τοῦτο γὰρ προστιθεὶς ἀλγηδόνas, ἀνθίσταται τῷ Θεῷ.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ Ἐκ τῆς πρὸς ΘΑΜΑΝ ἘΠΙΣΚΟΠΟΝ
ΓΕΡΜΑΝΙΚΙΑΣ ἘΠΙΣΤΟΛῆΣ. Εὐσεβίος ὁ Καισαρεὺς ὁ Παμφί-
λου προσαγορευόμενος ἐν ταῖς πρὸς Μαρίνον ἐπὶ ταῖς περὶ τοῦ
θείου πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως ζητήσεσι καὶ ἐπιλύσεσι, καὶ
τοῦτο προῦθηκεν εἰς ἐξέτασιν τὸν μὲν θεῖον Εὐαγγελιστὴν 5
Μάρκον εἰπεῖν, ὥραν εἶναι τρίτην καθ' ἣν ἐσταυρώθη ὁ Θεὸς ἡμῶν,
τὸν δὲ θεολογικώτατον Ἰωάννην κατὰ τὴν ὥραν τὴν ἕκτην γράψαι
προκαθεσθῆναι τὸν Πιλάτον ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐν τῷ λιθοστρώτῳ
καλουμένῳ τόφῳ, καὶ ἀνακρίνειν τὸν Ἰησοῦν καὶ φησι γραφικὸν
εἶναι τοῦτο σφάλμα παραγοραθὲν⁹ πάντων ἔξ ἀρχῆς ἀπογραφα- 10
μένων τὰ εὐαγγέλια· τοῦ μὲν γὰρ γάμμα στοιχείου τὴν τρίτην
ὥραν σημαίνοντος, τοῦτο⁷ δὲ ἐπισήμου τὴν ἕκτην, καὶ πολλὴν
ἐμφέρειαν⁸ τρίτης ὥρας δηλωτικὸν, κυρτωθείσης τῆς ἀποτετα-
μένης εἰς μῆκος εὐθείας, εἰς τὴν τοῦ ἐπισήμου μεταχωρῆσαι
σημασίαν, τοῦ τῆς ἕκτης ὥρας δηλωτικοῦ τῶν γὰρ τριῶν εὐαγ- 15
γελιστῶν τοῦ τε Ματθαίου καὶ Μάρκου καὶ Λουκᾶ σύμφωνον
λεγόντων, ὡς ἀπὸ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν
ἕως ὥρας ἐνάτης, πρόδηλον ὡς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς Ἰησοῦς πρὸ τῆς
ἕκτης ὥρας πρὸ τοῦ γενέσθαι τοῦ σκότους ἐσταύρωτο, δηλαδὴ
κατὰ τὴν τρίτην ὥραν, ὡς ὁ Μάρκος ἰστόρησε, καὶ τοῦ Ἰωάννου 20
τὸν ὁμοίον τρόπον τρίτην εἶναι τὴν ὥραν ἐπισημνηαμένου, καὶ τῶν
ἀπογραφαμένων, τὸ γάμμα μετατεθέντων εἰς τὸ ἐπίσημον.

Τοῦτ' ἀγίот Ἡετκίот πρεзвттѣрот Ἱεροσολύμων. Τίνος
ἕνεκεν ὁ μὲν Μάρκος τρίτην ὥραν λέγει τὸν Χριστὸν σταυρωθῆναι,
ὁ δὲ Ἰωάννης ἕκτην; Μάρκος μὲν τὴν ὥραν τῆς ἀποφάσεως τοῦ 25
σταυροῦ σαφῶς καὶ ἀναμφιβόλως ἐκτίθεται· ἐπεὶ οὖν σταυρῶσαι
καὶ τιμωρῆσασθαι ἕκτοτε οἱ δικασταὶ λέγονται, ἀφ' οὗ τὴν ἀπό-
φασιν ἐξεπέγκωσι, διὰ τὸ τὴν δύναμιν τῆς τιμωρίας καὶ τοῦ
θανάτου ἐν ταῖς γλώσσαις κεκτῆσθαι, τούτου χάριν ὁ Μάρκος
αὐτὸν τὴν τρίτην ὥραν σταυρωθῆναι λέγει, ἀφ' ἧς ὁ Πιλάτος τὴν 30
ἀπόφασιν ἐξήνεγκεν· Ἰωάννης δὲ ὡς εἰρηκότος τοῦ Μάρκου τὸν
καιρὸν τῆς ἀποφάσεως, αὐτὸς τὴν ὥραν ἐν ἣ τῷ σταυρῷ προσή-
λωσαν τὸν Κύριον ἔφησεν. Χρὴ γὰρ σκοπῆσαι ἃ μεταξὺ τῆς παρὰ

P τῷ Cod.

9 Leg. vid. παραγραφθὲν ἐκ π.

7 Leg. τοῦ δὲ

ἐπισήμου id. est ac σταῦ.

8 Leg. π. ἐμφ. ἔχοντος κατὰ τὸ τ. τρ.

τοῦ Πιλάτου περὶ τοῦ σταυροῦ προσελθούσης ἀποφάσεως καὶ τῆς ὥρας αὐτῆς, ἐν ᾗ εἰς τὸν σταυρὸν ὁ Κύριος ἀναβέβηκε, πέπρακται. Ταῦτα μὲν γὰρ ὁ Ἰωάννης γέγραφε. Μετὰ γὰρ τὸ ἀπολῦσαι τὸν Πιλάτον τὸν Βαραββᾶν, φραγελλῶσαι δὲ τὸν Ἰησοῦν, καὶ παραδοῦναι ἵνα σταυρωθῇ, μετ' αὐτοῦ οἱ στρατιῶται πλέξαντες 5 στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ, καὶ ἱμάτιον πορφυροῦν περιέβαλον αὐτῷ, καὶ τὰ λοιπὰ ἐπετέλουν ἐμπαίζοντες αὐτόν. "Ἐτι δὲ καὶ ὁ Πιλάτος ἐξήνεγκεν αὐτὸν ἐστεφανωμένον ταῖς ἀκανθαῖς, καὶ τὸ πορφυροῦν περιβεβλημένον ἱμάτιον, καὶ εἶπεν, "ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος;" πρόσκειται, καὶ ὅτι ἐβόησαν οἱ Ἰουδαῖοι, 10 "ἄρον, ἄρον, σταύρωσον αὐτόν," καὶ ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἀποκρινόμενων "ἡμεῖς νόμον ἔχομεν," καὶ τὰ ἐξῆς, πάλιν εἰσελθὼν ὁ Πιλάτος ἐτέραν ποιεῖται τοῦ Ἰησοῦ τὴν ἀνάκρισιν, ἀφ' ἧς αὐτὸν καὶ ἀπολῦσαι ἐβούλετο, καὶ τὰ ἀκόλουθα δὲ πάντα ἕως οὗ ἐν τῷ λιθοστρώτῳ πάλιν ἐτέραν ποιεῖται περὶ ἑαυτοῦ διάγνωσιν. Ταῦτα 15 οὖν πάντα ἱκανὰ ὑπῆρχε τὸν ἀπὸ τρίτης ὥρας μέχρι τῆς ἑκτῆς δαπανῆσαι χρόνον, ὥστε ὁ Ἰωάννης ἐκθέμενος, ὡς καὶ τούτοις πᾶσι παρηκολουθηκώς, ἀναγκαίως τῆς ἑκτῆς ὥρας ἐμνημόνευσεν, ὅτε καὶ παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς τελείως ἵνα σταυρωθῇ, οὐκέτι μαστιγᾶς, ἥδη γὰρ μαστιγθεὶς, ὅτε αὐτὸν τῇ ἀποφάσει σταυρω- 20 θῆναι παρέδωκε· νῦν δὲ αὐτὸ τὸ ἔργον τοῦτο γενέσθαι προσέταξε· διόπερ οὐδενὸς ἐξῆς ἄλλου πεπραγμένου μέμνηται, μόνης δὲ τῆς ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀπαγωγῆς· ἐὰν δὲ λέγῃ τις, ὅτι καὶ ἔνεκεν τίνος ἅπαξ ἀποφηνάμενος, πάλιν αὐτὸν ἀπολῦσαι ἐβούλετο, πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ πλήθους βιασθεὶς ἔθετο τὴν ἀπόφασιν, ἔπειτα καὶ τῷ 25 ὀνειρῷ τῆς γυναικὸς ἐνύπτετο. Ἦν γὰρ αὐτῷ, ὡς φησιν ὁ Ματθαῖος μηνύσασα, "μηδὲν σοι καὶ τῷ ἀνθρώπῳ τῷ δικαίῳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

- 17 Τίνος χάριν ὁ μὲν Ἰωάννης βαστάσαι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἱστορεῖ τὸν Κύριον, οἱ δὲ λοιποὶ Εὐαγγελισταὶ Σίμωνα τὸν Κυρηναῖον 30 πεποιθέναι τοῦτο συνέγραψαν; ἐπειδὴ ἐκάτερον πέπρακται. Ἄμα γὰρ τὸ ἀπαχθῆναι τὸν Κύριον ἐπὶ τῷ σταυρωθῆναι, ἐπὶ τὸν ὅμον βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτὸς ἐξῆλθε, τῶν στρατιωτῶν οὐκ ἀξιούντων βαστάσαι αὐτόν, μὴ παρόντος ἐτέρου τοῦ βαστάζειν ὀφείλοντος, τῆς ὁδοῦ τότε ἀγαρευθεὶς ὁ Σίμων ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, 35

λαβὼν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐβάστασεν. "Οτι δὲ οὕτως ἔχει, αὐτὰ ὑμᾶς διδάξει τῶν Εὐαγγελιστῶν τὰ ῥήματα, ὅτι περ "ἀγ-
 "γαρεύουσι," φησὶ, "παράγοντα Σίμωνα Κυρηναῖον ἐρχόμενον
 "ἀπ' ἀγροῦ" ὅπερ δηλοῖ ὅτι τῆς ὁδοῦ ἐρχομένοις ἐπὶ τὸν Γολ-
 γαθὰ, ἐρχόμενος ἀπ' ἀγροῦ ὁ Σίμων συνήνητσε· τὸ γὰρ συναντῆ-5
 σαι τοῖς ὁδεύουσι γίνεται· ὅθεν τὸν σταυρὸν οὐκ ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ
 τότε ἀγγαρευθεῖς ἐβάστασε.

Τοῦ Χριστοστόμοι. Διὰ τί βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ
 ἐξῆλθεν; ἐπειδὴ καὶ ἐν τῷ τύφῳ οὕτω γέγονε; καὶ γὰρ ὁ Ἰσαὰκ
 τὰ ξύλα ἐβάστασεν, εἰ καὶ τότε μὲν μέχρι τῆς γνώμης τοῦ 10
 πατρὸς ἔστη τὸ πρᾶγμα· τύπος γὰρ ἦν· νῦν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν
 ἔργων ἐξῆλθεν, ἀλήθεια γὰρ ἦν· καὶ ὡς καταδίκῃ δὲ λοιπὸν,
 ἐπέθηκαν αὐτῷ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸ ξύλον οἰωνίζοντο¹, καὶ οὐδὲ
 θῆγειν ἠνείχοντο. Εἰς δὲ τὸν κρανίου τόπον σταυροῦσιν αὐτὸν,
 ἐπειδὴ, φασὶ τινὲς τὸν Ἀδὰμ ἐκεῖ τετελετωκέναι καὶ κεῖσθαι 15
 διὰ τοῦτο οὖν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς, ἔνθα
 18 ὁ θάνατος ἐβασίλευσε, ἐκεῖ καὶ τὸ τρόπαιον ἔστησε. Σταυροῦσι
 δὲ ἄλλους δύο μετ' αὐτοῦ, ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν, μέσον δὲ αὐτὸν,
 καὶ τοῦτο εἰ καὶ ἄκοντες, πληροῦντες προφητείαν τὴν λέγουσαν
 "ὅτι μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη" ἃ γὰρ ὑβρίζοντες ἐποίουν οὗτοι, 20
 ταῦτα τῇ ἀληθείᾳ συνετέλει, ἵνα μάθωμεν ὅση αὐτῆς ἡ δύναμις.
 Ἐβούλετο μὲν γὰρ συσκιᾶσαι τὸ γινόμενον ὁ διάβολος, ἀλλ' οὐκ
 ἴσχυσε. Καὶ γὰρ τριῶν σταυρωθέντων μόνος ἔλαμψεν ὁ Κύριος
 ἡμῶν Ἰησοῦς.

19 Τὸ δὲ τίτλον ἔγραψεν ὁ Πιλάτος, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοῦ 25
 σταυροῦ, ὁμοῦ μὲν τοὺς Ἰουδαίους ἀμυνόμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ ἀπο-
 λογούμενος ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς φαῦλόν τινα
 αὐτὸν ἐξέδωκαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν ψῆφον ταύτην τῇ κοινῇ
 τῶν ληστῶν βεβαιῶσαι ἐπεχείρουν, ἐμφράττων αὐτῶν τὰ στό-
 ματα καὶ δεικνὺς ὅτι τῷ οἰκείῳ βασιλεῖ ἐπανάστησαν, ὥσπερ 30
 ἐπὶ στήλης τινὸς τὰ γράμματα ἔθηκε, καὶ τοῦτο οὐ μιᾷ γλώττῃ,
 ἀλλὰ τρισιὶ δῆλων ἐποίησεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς πολλοὺς εἶναι
 μιγάδας Ἰουδαίων διὰ τὴν ἐορτὴν, ὥστε μηδένα ἀγνοεῖν τὴν ἀπο-
 λογίαν, ταῖς φωναῖς ἀπάσαις τὴν Ἰουδαίων μαρίαν ἐστηλίτευσεν,

¹ οἰωνίζοντο Cod.

ὅθεν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἐσταυρωμένοι βασκαίνοντες ἔλεγον τῷ Πιλάτῳ, “ μὴ γράφε βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων,” ὡσανεὶ ἔλεγον, ὅτι τούτου γενομένου δείκνυται τῆς αὐτοῦ προπετείας καὶ ἀλαζονείας τὸ ἔγκλημα εἶναι· ἀλλ’ οὐχ ὁ Πιλάτος προετράπη, ἀλλὰ φησὶν, “ ὃ γέγραφα, γέγραφα.” μέγα δὲ καὶ ἐντεῦθεν οἰκονομεῖται. Ἐπειδὴ γὰρ κατεχώσθη τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον, ὡς οὐδενὸς αὐτὸν ἀνελέσθαι σπουδάζοντος, τὸ καὶ φόβον ἐπικεῖσθαι καὶ πρὸς ἕτερα κατεπεύγοντα τοὺς πιστεύοντας σπεύδειν, μέλλοντα δὲ χρόνοις ὕστερον ἐπιζητεῖσθαι, εἰκὸς δὲ τοὺς τρεῖς ὁμοῦ κεῖσθαι σταυροὺς, ἵνα μὴ ἀγνοῖται ὁ τοῦ δεσπότου, πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ μέσως 10 κεῖσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ τίτλου δηλὸς πᾶσιν ἐγένετο· οἱ γὰρ τῶν ληστῶν τίτλους οὐκ εἶχον. Χρὴ δὲ σκοπῆσαι πανταχοῦ τὰς προφητείας πληρουμένας δι’ ὧν ἐκεῖνοι πονηρεύονται· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἄνωθεν προεῖρητο, ὅπερ οἱ στρατιῶται διεπράξαντο, τὰ ἱμάτια αὐτοῦ μερισάμενοι. 15

- 23 Περὶ δὲ τοῦ χιτῶνος ὅτι “ ἦν,” φησὶν, “ ἄρραφος ἐκ τῶν ἄνωθεν ὕφαντος,” οἱ μὲν φασὶν ἀλληγορίαν ἐν τούτῳ δηλοῦσθαι, ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἄνθρωπος ἦν, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν τὴν θεότητα εἶχεν· οἱ δὲ αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ χιτωνίσκου φασὶ τὸν Εὐαγγελιστὴν ἱστορεῖν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ δύο ράκκη συμβάλλοντες 20 οὕτως ὑφαίνουσι τὰ ἱμάτια, καὶ ὅτι καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἄπασιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ στολῇ τὸ λιτὸν ἐδίωκε σχῆμα. Εἶπον δὲ πρὸς ἀλλήλους ἐκεῖνοι, “ μὴ σχίσωμεν αὐτὸν,” καὶ τὰ ἐξῆς, ὅπως μάθωμεν ἡμεῖς προφητείας ἀκρίβειαν. Οὐ γὰρ ὅτι ἐμερίσαντο μόνον, ἀλλ’ ὅτι καὶ οὐκ ἐμερίσαντο, εἶπεν ὁ προφῆτης, τὰ μὲν γὰρ 25 ἄλλα διενείμαντο, τὸν δὲ χιτῶνα οὐκέτι, ἀλλὰ κλήρω τὸ πρᾶγμα ἐπέτρεψαν.

ΚΤΡΙΔΛΟΤ. Εἰς τέσσαρα μέρη διελόντες τὰ τοῦ Σωτῆρος ἱμάτια, ἀμερίστων τηροῦσι τὸν ἕνα, τῆς ἀφράστου σοφίας τοῦ μονογενοῦς διοικουμένης ὥσπερ τι, καὶ διὰ τοῦτο σημεῖον μυστικῆς 30 οἰκονομίας, δι’ ἧς ἔμελλε τὰ τέσσαρα μέρη τῆς οἰκουμένης διασώζεσθαι. Ἐμερίσαντο γὰρ καὶ οἰονεῖ πω καὶ ἀμερίστως ἔχει τὰ τέσσαρα τῆς οἰκουμένης μέρη, τὸ ἅγιον ὄντως περίβλημα, τοῦτ’ ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ· κατακερματιζόμενος γὰρ ἐν τοῖς καθ’ ἕνα καὶ τὴν ἐκάστου ψυχὴν ἀγιάζων μετὰ τοῦ σώματος διὰ τῆς 35

ιδίας σαρκὸς ὁμογενῆς ὁλοκλήρως καὶ ἀμερίστως, ἐν ὅλοις ἐστὶν ὑπάρχων πανταχῇ, μεμέρισται γὰρ οὐδαμῶς, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν.

- 25 Τίς ἐστὶν ἡ ἀδελφή τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου; τοῦ Κλεώπα μὲν ἐστὶ γυνή, συγγενῆς δὲ τῆς θεοτόκου, κατὰ λόγον καὶ οὐ 5 κατὰ φύσιν, διὰ τὸ τὸν Ἰωσήφ τὸν τῆς παρθένου μνηστῆρα ἀδελφὸν εἶναι τοῦ Κλεώπα, καθὼς φησιν Ἐπιφάνιος ὁ τῆς Κύπρου, καὶ Ἰώσηπος ἱστορεῖ. Εἰ γὰρ καὶ ἀδελφὴν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς τῆς θεομήτορος τὴν τοῦ Κλεώπα Μαρίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν συγγένειαν τοῦτο εἶρηκεν. ἔθος γὰρ τοῦτο τοῖς παλαιοῖς τὸ τοὺς 10 ἀγχιστεύοντας ἀδελφοὺς καλεῖν, καθὼς φησιν Ἰσαὰκ πρὸς Ἀβιμέλεχ τὸν βασιλέα περὶ τῆς Ῥεβέκκας, ὅτι “ἀδελφή μου ἐστὶ,” καὶ τοι γυνὴ αὐτοῦ ἦν καὶ ὁ Κύριος διὰ τοῦ προφήτου πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, “ἀναγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου^α,” “ὅτι προάγω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν” οὐδαμοῦ γὰρ εὑρηται παρὰ 15 τῇ θείᾳ γραφῇ ἐμφερόμενον τοῦτο, ὅτι γεγέννηται ἕτερον τέκνον τοῖς δικαίοις Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννα πλὴν τῆς θεόπαιδος.

Ὅτι τέσσαρες Μαρῖαι ἐμφέρονται διαφόρως ἐν τοῖς θείοις Εὐαγγελισταῖς, καὶ πρώτη Μαρῖα ἡ θεοτόκος, ἡ παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ λεγομένη Μαρῖα, ἡ τοῦ Ἰακώβ τοῦ μικροῦ καὶ 20 Ἰωσὴ μῆτηρ. Λέγεται δὲ μῆτηρ αὐτῶν θέσει καὶ οὐ φύσει διὰ τὸ εἶναι τὸν μνηστῆρα Ἰωσήφ πατέρα αὐτῶν. Δευτέρα Μαρῖα ἡ Μαγδαλινῇ, ἀφ’ ἧς ἐκβεβλήκει ὁ Κύριος ἐπὶ δαιμόνια. τρίτη Μαρῖα ἡ τοῦ Κλεώπα γυνή, ἀδελφή δὲ λεγομένη παρὰ τῷ Εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ τῆς θεοτόκου διὰ τὴν συγγένειαν, καὶ διὰ τὸν 25 μνηστῆρα Ἰωσήφ ὡς εἴρηται εἶναι ἀδελφὸν τοῦ Κλεώπα. Τετάρτη Μαρῖα ἡ σάφρων, ἡ τοῦ Λαζάρου ἀδελφή.

- 26 Παρατίθεται δὲ καίπερ σταυρώμενος τὴν μητέρα τῷ μαθητῇ, παιδεύων ἡμᾶς μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς πᾶσαν ἐπιμέλειαν ποι-
εῖσθαι τῶν γεγεννηκότων. κρύπτει δὲ πάλιν ἑαυτὸν ὁ Ἰωάννης 30 εἰπὼν “καὶ τὸν μαθητὴν ὃν ἠγάπα” μετριάζων, ἐπειδὴ καὶ τὴν αἰτίαν εἶπεν ἂν, δι’ ἣν ἠγαπᾶτο. Καὶ γὰρ εἰκὸς μεγάλην τιμὰ εἶναι καὶ θαυμαστήν. Κατανοήσωμεν δὲ καὶ πῶς καὶ σταυρού-
μενος ὁ δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς πάντα ἀταράχως ἔπραττε, τῷ

^α Exciderunt quædam.

μαθητῇ διαλεγόμενος περὶ τῆς μητρὸς, προφητείας πληρῶν, τῷ ληστῇ χρηστὰς ὑποφαίνων ἐλπίδας, καὶ τοιγε πρὸ τοῦ σταυροῦ φαίνεται ἰδρῶν, ἀγωνιῶν, δεδοικώς. Τί ποτε οὖν ἔστι τοῦτο; οὐδὲν ἄπορον οὐδὲ ἀσαφές. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ τῆς φύσεως ἀσθένεια δαίκνυται, ἐνταῦθα δὲ ἡ τῆς δυνάμεως περιουσία διαλάμπει· 5 ἐτίμησε δὲ καὶ μεγάλη τιμῇ τὸν μαθητὴν, τῇ μητρὶ τῇ ἑαυτοῦ εἰπὼν, “Ἴδε ὁ υἱός σου, καὶ τῷ μαθητῇ, ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου.” Ταῦτα δὲ ἔλεγε συνάπτων αὐτοὺς εἰς ἀγάπην ὅπερ οὖν καὶ ὁ μαθητὴς συνιῖς εἰς τὰ ἴδια αὐτὴν ἔλαβε. Τὸ δὲ “ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς ὅτι πάντα τετέλεσται,” δηλοῖ, ὅτι οὐδὲν ἔλιπε τῇ οἰκονομίᾳ. 10

- 29 Χρὴ δὲ σκοπῆσαι καὶ τοῦτο, πῶς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος τελευτᾷ τὸ πᾶν ἔκειτο, ὅτι οὐ πρότερον ἐπεί· τῷ σώματι ἡ τελευτῇ, ἕως ὅτε αὐτὸς ἐβούλετο· ἐβούλετο δὲ μετὰ τὸ πάντα πληρῶσαι· τούτου δὲ γεγονότος λέγει, “διψῶ,” πάλιν κἀνταῦθα προφητείαν πληρῶν· οἱ δὲ τὸ μιαρὸν τοῦ τρόπου αὐτῶν 15 πάλιν ἐνδεικνύμενοι· “πλήσαντες οὖν σπόγγον ὄξους μετὰ χολῆς “καὶ ὑσσώπῳ περιθέντες προσήνεγκαν αὐτοῦ τῷ στόματι,” μήτε μέλλοντος αὐτοῦ λοιπὸν ἀπιέναι ἡμεροὶ γενόμενοι, αὐτὸς δὲ ἀταράχως καὶ μετ’ ἐξουσίας πάντα πράττων, “εἶπε, τετέλεσται,” 30 καὶ τὸ ἐξῆς δὲ τοῦτο δηλοῖ. Φησὶ γὰρ, “καὶ κλῖνας τὴν κεφαλάν· 20 “λὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα,” τουτέστιν, ἀπέψυξε· καὶ τοι οὐ μετὰ τὸ κλῖναι τὴν κεφαλὴν τὸ ἐκπνεῦσαι γίνεται, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐκπνεῦσαι τὸ κλῖναι· ἐνταῦθα δὲ τὸ νικῶν, οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ ἔκλινε τὴν κεφαλὴν, ἐξέπνευσε, δι’ ὧν ἀπάντων ἐδήλωσεν ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι τοῦ παντὸς κύριος αὐτὸς ἦν. 25

- 31 Οἱ δὲ τὴν κάμηλον καταπίνοντες καὶ τὸν κώνωπα διυλίζοντες, τηλικούτων ἐργασάμενοι τόλμημα, περὶ τῆς ἡμέρας ἀκριβολογοῦνται· καὶ γὰρ φησιν, “ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ “σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ” καὶ τὰ ἐξῆς. “Ὅτι δὲ ἰσχυρὸν ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐν τούτῳ δαίκνυται, δι’ ὧν γὰρ ἐκεῖνοι σπουδάζουσι, 30 διὰ τοῦτο αἱ προφητεῖαι πληροῦνται· ἐλθόντες γὰρ οἱ στρατιῶται τῶν μὲν ἄλλων κατέαξαν τὰ σκέλη, τοῦ δὲ Χριστοῦ οὐκέτι, ἀλλ’ 34 ὅμως χαριζόμενοι τοῖς Ἰουδαίοις “εἰς τῶν στρατιωτῶν ἔνυξε αὐτοῦ “τὴν πλευρὰν τῇ λογχῇ,” καὶ νεκρὸν τὸ σῶμα ἐνυβρίζοντες·

¹ ἐπίει Cod.

ἐξελθὼν δὲ αἷμα καὶ ὕδωρ, οὐχ ἀπλῶς αἱ τούτων προῆλθον πηγαί, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἡ Ἐκκλησία συνέστηκε, καὶ τοῦτο γινώσκουσιν οἱ πιστοὶ, δι' ὕδατος μὲν ἀναγεννηθέντες, δι' αἵματος δὲ καὶ σαρκὸς τρεφόμενοι, ἀρχὴν ἐκείθεν λαμβάνει τὰ μυστήρια, ἵν' ὅταν προσεῖς τῷ φρικτῷ μυστηρίῳ, ὡς ἀπ' αὐτῆς 5 πίνων τῆς πλευρᾶς, οὕτω προσεῖς.

ΚΤΡΙΑΛΟΤ. "Ωρας ἤδη καλοῦ. (sic) τοῖς εἰς τὸ καὶ αὐτοῖς ἐθέλειν τοῖς ἐν ἄδου κηρύξαι πνεύμασιν. Ἐπεδήμησε γὰρ ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ, καὶ αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰσέβῃ τὸν θάνατον. Δῆλον δὲ ὅτι κατὰ τὴν σάρκα, καὶ τοι ζωὴ κατὰ φύσιν 10 ὑπάρχων Θεὸς, ἵνα σκυλεύσας τὸν ἄδην κατορθώσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὴν εἰς ζωὴν ἀναδρομὴν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν ἀναδειγμένος κατὰ τὰς γραφάς· κατεχρήσατο δὲ λέξεσι συνήθεσιν ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰπὼν, "ἐκλινε τὴν " κεφαλὴν καὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμα," τῆς καθ' ἡμᾶς συναφείας 15 μὴ ἀφιστάμενος. Οὕτω γὰρ οἱ πολλοὶ τὸ τέθηκε λέγουσιν, ἴσως δὲ καὶ οἰκονομικῶς λέγει τὸ "παρέδωκε τὸ πνεῦμα," εἰς χεῖρας δηλονότι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, κατὰ τὸ εἰρηνόμενον ὡς παρ' αὐτοῦ "εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου," καὶ ἡμῖν δὲ αὐτοῖς ἀγαθῆς ἐλπίδος θεμέλιον ἢ τοῦ λόγου κατεβάλετο δύνα- 20 μεις. οὐ γὰρ ἐμφιλοχωροῦσι τοῖς μνήμασι τῶν ἁγίων αἱ ψυχαί· τρέχουσι δὲ μᾶλλον εἰς χεῖρας τοῦ πάντων Πατρὸς, τῶν ἀμαρτωλῶν εἰς τὸν τῆς κολάσεως τόπον κατασπωμένων, τουτέστιν, ἄδην.

"Ἴνα εἴπῃ τῆς Ἰουδαίων ἀσεβείας τὸ μέτρον, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν παροινίας τὴν ὑπερβολήν. 25

ἈΝΤΙΟΧΟΤ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΟΣ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς βουλόμενος τὴν πληγὴν τοῦ Ἀδάμ θεραπεῦσαι, ἀντιτίθῃσι τὴν πλευρὰν τῇ πλευρᾷ, ἵνα ὅθεν ἐπήγαγε τὸ τραῦμα, ἐκείθεν ἀνθήσῃ ἡ σωτηρία. Ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ σταυρῷ τῇ λόγχῃ παρέδωκε τὴν πλευρὰν, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀδάμ μετὰ τὸν ὕπνον ἀφηρέθη τῆς πλευρᾶς, ὁ Σωτὴρ οὐκ 30 ἐργηγορῶς τῷ σώματι τὴν πλευρὰν διηνοίγει, ἀλλὰ μετὰ τὴν κοιμήσιν τοῦ σώματος ἔδωκε τὴν πλευρὰν τῷ στρατιώτῃ. Διὰ τί δὲ τῇ λόγχῃ πλευρᾷ ὑπήντησεν; ἔδει ἐν τῷ σχήματι τοῦ στρατιώτου πάντα λυθῆναι τὰ κατὰ τοῦ Ἀδάμ· ἐπειδὴ γὰρ φλογὶν ῥομφαίαν ὁ Θεὸς περιέθηκε τὴν κωλύουσαν εἰσέρχεσθαι τὸν 35

Ἀδὰμ εἰς τὸν παράδεισον, ἡ δὲ ῥομφαία ἦν ἡ στρεφόμενη, πᾶν δὲ στρεφόμενον ἔαν μὴ τινι συγκρούσθῃ, οὐχ ἴσταται τοῦ ἰδίου δρόμου, ἀντιστῆναι δὲ οὐδεὶς ἐδύνατο τῇ ῥομφαίᾳ τῇ πυρίνῃ, ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ στρατιώτου τῷ σχήματι τῆς ῥομφαίας ἀντέθηκε τὴν πλευρὰν, ἵνα διὰ τῆς αἰσθητῆς λόγχης παύσῃται λοιπὸν 5 τῆς ἀπειλῆς, καὶ μηκέτι τοῖς λοιποῖς τὴν εἴσοδον ἀποκλείσῃ τοῦ παραδείσου.

- 35 Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν ὁ “ἑωρακὼς μεμαρτύρηκε” καὶ τὰ ἐξῆς, ἐδήλωσεν ὡς οὐ παρ’ ἐτέρων τοῦτο ἀκήκοεν, ἀλλ’ αὐτὸς παρὼν εἶδεν, ὥστε οὐκ ἂν εἴῃ δίκαιον ὑποπεῦσαι τινὰ τὸν λόγον διὸ καὶ 10 ἐπάγει, “ἵνα ὑμεῖς πιστεύσητε, ἐγένετο γάρ,” φησί, “ταῦτα, ἵνα “ ἡ γραφὴ πληρωθῇ, ὅσπουν αὐτοῦ οὐ συντριβήσεται.” Εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις ἁμνοῦ τοῦτο εἴρηται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀλήθειαν ὁ τύπος προέδραμε, καὶ ἐπὶ τούτου μᾶλλον ἐξέβη” διὰ τοῦτο καὶ τὸν προφήτην εἰς μέσον ἤγαγεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ 15 κάτω αὐτὸν εἰς μέσον φέρων οὐκ ἐδόκει ἀξιώπιστος εἶναι, παράγει τὸν Μωϋσέα ὥσαντι λέγων, καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀπλῶς ἐγένετο, ἀλλ’ ἄνωθεν προδιεγράφη” πληροῦται δὲ καὶ ἑτέρα προφητεία λέγουσα ὅτι “ ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν,” οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς μέλλουσιν ἀπιστεῖν ἐγένετο πίστεως ἀπόδειξις τὸ τολμηθὲν, 20 οἷον τῷ Θωμᾷ καὶ τοῖς κατ’ ἐκεῖνον.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Πιστοῦται ὁ Εὐαγγελιστῆς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ὁ διὰ τῶν γραφῶν προαναφωνηθεὶς, συνωδὰ γὰρ τοῖς περὶ αὐτοῦ λεχθεῖσιν ἐξέβη τὰ πράγματα. Ὅσπουν νοεῖται τὸ εὔτανον καὶ ἄβραυστον τοῦ μυστικῷ λόγου. Ἐπειδὴ 25 δὲ εἰκόνα ἔφερε τὸ πρόβατον τοῦ ἁμνοῦ τοῦ Θεοῦ, τρέφεται τις τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ, τὰ περὶ τῆς θεολογίας αὐτοῦ ἐκλαμβάνων, τοὺς δὲ πόδας διδασκόμενος, τὰ περὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ οἰκονομίας, τὰ δὲ ἐνδόσθια τὰ ἀπόκρυφα δόγματα. Ἐκαστον γὰρ τῶν περὶ Χριστοῦ δογμάτων ἀπόκρυφον ἔχει καὶ μυστικὸν λόγον. 30 Ἐπεὶ οὖν ὅσπουν νοεῖται τὸ εὔτανον τοῦ μυστηρίου, οἱ ἀρμοδίως καὶ συμφώνως κατέχοντες τὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, ὅσπουν οὐ συντριβήσεται ἀπ’ αὐτοῦ. Ὅτε “ ἔρχεται κρίναι, τότε ὄψον-
ται αὐτὸν καὶ θρηγήσουσι.”

ΚΕΦ. ΙΗ.

Περὶ αἰτήσεως τοῦ κυριακοῦ σώματος.

38 Τίνος ἕνεκεν οὐχ εἷς τῶν ιβ' προσῆλθε τῷ Πιλάτῳ αἰτῶν τὸ
 σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἀλλ' ὁ Ἰωσήφ ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα ὢν;
 Εἰ γὰρ διὰ τὸν φόβον λέγοι τις τῶν Ἰουδαίων, καὶ οὗτος τῷ αὐτῷ 5
 κατέχετο φόβῳ. “καὶ γὰρ,” φησὶ, “κεκρυμμένος ἦν διὰ τὸν φόβον
 “τῶν Ἰουδαίων.” τί οὖν ἐστίν; ἐμοὶ δοκεῖ τῶν σφοδρὰ ἐπισήμων
 εἶναι, καὶ τῷ Πιλάτῳ δῆλος, ὅθεν καὶ τὴν χάριν ἔλαβε προσελ-
 θών. Ποιοῦνται δὲ πολυτελῆ τὴν ταφὴν, ἐπειδὴ ἔτι ὡς περὶ
 ἀνθρώπου ὑψηλοῦ διέκειντο, καὶ τοιαῦτα φέρουσιν ἀρώματα, ἃ 10
 μάλιστα τὸ σῶμα πέφυκεν ἐπὶ πολὺ διατηρεῖν, καὶ μὴ συγχωρεῖν
 ταχέως ἐνδιδόναι τῇ φθορᾷ· ὅπερ οὐδὲν μέγα περὶ αὐτοῦ φαντα-
 ζομένων ἦν. πλὴν ὅμως τὴν φιλοστοργίαν πολλὴν ἐπιδείκνυται,
 καὶ ἐνταφιάζουσιν οὐχ ὡς καταδίκου, ἀλλ' ὡς ἕθως, φησὶν, ἦν τοῖς
 Ἰουδαίοις πολυτελεῶς.

15

Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τοῦ καιροῦ συνείχοντο, ἐνάτης γὰρ ὥρας γενο-
 μένης τῆς τελευτῆς, εἶτα μεταξὺ τῷ Πιλάτῳ προσιόντων, καὶ
 καθελόντων τὸ σῶμα, εἰκὸς ἦν ἐσπέραν καταλαβεῖν, ἐν ᾗ θέμις
 οὐκ ἦν ἐργάσασθαι, τιθέασιν αὐτὸν εἰς τὸ πλησίον μνημεῖον.
 41 “Ἦν γὰρ,” φησὶν, “ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐσταυρώθη, κήπος, καὶ ἐν 20
 “τῷ κήπῳ μνημεῖον καινόν,” καὶ τὰ ἐξῆς. Οἰκονομεῖται δὲ εἰς
 καινὸν αὐτὸν θεθεῖναι μνημεῖον ἐν ᾧ οὐδεὶς ἐτέθη, ἵνα καὶ τῆς ἀνα-
 στάσεως σαφὴς ἡ ἀπόδειξις γένηται, καὶ ὥστε τοὺς μαθητὰς
 δυνήθηναι μετ' εὐκολίας παραγενέσθαι, καὶ θεατὰς τῶν συμβάν-
 των γενέσθαι καὶ μάρτυρας, πλησίον ὄντας τοῦ τόπου καὶ τῆς 25
 ταφῆς.

ΣΕΤΗΡΟΤ' Ἀντιοχείας ἀπολογία. Χριστὸς ὁ Θεοῦ Λόγος, ὁ
 τοῦδε τοῦ παντὸς ποιητὴς, καὶ τῶν ὅλων Κύριος, οἷα δὴ ξένος καὶ
 πτωχὸς διὰ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἡμῶν ἐπεδήμησεν, ἐπέειπε
 “εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον,” ἡ φησὶ τὸ 30
 γράμμα τὸ ἱερὸν, καὶ δι' ἡμᾶς ἐπώχευσε πλούσιος ὢν, ἐν ᾧ ἡμεῖς
 τῆς ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, καὶ τοῦτον ἐπώχευσεν, ὡς
 βοᾷ “αἱ ἀλώπεκες φωλεὺς ἔχουσι καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ

“ σκηνώσεις, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν
 “ κλίνει,” καὶ τὸ παράδοξον τὴν μετὰ τὸν σταυρὸν τὴν ἐν τάφῳ
 λέγει τελευταίαν κατάκλισιν. Οὐ γὰρ εἰς ἴδιον ἐτέθη μνήμα,
 ἀλλ’ Ἰωσήφ ὁ ἀπ’ Ἀριμαθαίας ἐν τῷ οἰκείῳ μνήματι καθάπερ
 ξένον αὐτὸν ὑπέδεξατο· καὶ γυμνὸν ὄντα τῷ περιβολαίῳ τῷ λινῷ 5
 περιέστειλε, καὶ παρέδωκε τῇ οὕτως οἰκονομηθείσῃ καὶ μέχρι
 τούτου ταπεινωθείσῃ ταφῇ.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ. Οἱ δεδιότες φανερῶς πλησιάσαι τῷ Ἰησοῦ νῦν
 ὁρῶντων τῶν Ἰουδαίων, αἰτοῦσι τὸ σῶμα· οὗτος οὐ τῶν ἰβ’ ἦν,
 ἀλλὰ τῶν ἐβδόμηκοντα, καὶ ὡς σβεσθέντος τοῦ θυμοῦ τῶν Ἰου- 10
 δαίων, ἀδεῶς προσέειπεν. Οὕτω δὲ ὡμοὶ ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι
 οὔτε θάψαι αὐτοῦ τὸ σῶμα ἠνέσχοντο οἱ ἐπιχώριοι, ἀλλ’ ὁ ἀπ’
 Ἀριμαθίας ξένος.

Εἰ ἦν μετὰ ἄλλων, ἤμελλον τινὲς τῶν ἀπίστων λέγειν, ὅτι οὐ
 τοῦ Ἰησοῦ ἀνέστη σῶμα, ἀλλὰ ἄλλου εἰς καινὸν ἐτέθη μνημεῖον 15
 διὰ τὸ ξένον τῆς ἐκ θανάτου εἰς ζωὴν ἀναδρομῆς, καὶ τὴν καινο-
 τομίαν^u τὴν ἐπινοηθεῖσαν κατὰ τῆς φθορᾶς. Ὡκοινομήθη ἐγγὺς
 εἶναι τὸν τόπον, ἵνα καὶ ψευδὴς δειχθῇ ὁ περὶ τῆς κλοπῆς λόγος.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ τῆς ἀναστάσεως.

20

- Ι “ Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων,” φησὶ, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐπειδὴ
 γὰρ πάνυ φιλοστόργως εἶχε περὶ τὸν διδάσκαλον, παρελθόντος τοῦ
 σαββάτου, ἔδραμε, παραμυθίαν τινα εὐρεῖν ἀπὸ τοῦ τόπου βουλο-
 μένη, καὶ ἰδοῦσα τὸν λίθον ἡρμένον καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους
 ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον. Ἀνέστη μὲν γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν 25
 καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, καὶ τοῦ λίθου καὶ τῶν σημάτων
 ἐπικειμένων. Ἐπειδὴ δὲ ἔχρην καὶ τοὺς ἄλλους πληροφορηθῆναι,
 ἀνοίγεται τὸ μνημεῖον μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ οὕτω πιστοῦται
 τὸ γεγονός. ἡ δὲ Μαρία οὐδὲν οὐδέπω περὶ ἀνάστασιν σαφὲς
 γιγνώσκουσα, ἀλλὰ νομίζουσα μετὰθεσιν γενέσθαι τοῦ σώματος, 30
 ἀπλάστως πάντα ἀπαγγέλλει λέγουσα, ὅτι “ ἦραν τὸν Κύριον ἐκ
 “ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν.” Ἀκούσαντες

^u καινοτομίαν Cod.

δὲ οἱ μαθηταὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἐφίστανται τῷ μνημείῳ, καὶ θεωροῦσι τὰ ὀθόνια κείμενα μόνα, ὅπερ ἦν ἀναστάσεως σημεῖον· οὔτε γὰρ εἰ μετέθηκαν τινές, τοῦτο ἐποίησαν τὸ σῶμα γυμνώσαντες, οὔτε εἰ ἐκλεψαν τοῦτο ἐφρόντισαν, ὥστε εἶναι τὸ σουδάριον καὶ ἐντυλίξαι καὶ θάψαι εἰς ἓνα τόπον, ἀλλὰ ἀπλῶς ὡς εἶχεν, 5 ἔλαβον τὸ σῶμα. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προλαβὼν ὁ Εὐαγγελιστῆς φησὶν, ὅτι σμύρνη συνετάφη πολλή, ἢ μολύβδου οὐχ ἥττον συγκολλᾷ τῷ σώματι τὰ ὀθόνια, ἵνα ὅταν ἀκούσωμεν τὰ σουδάρια ἔκειτο ἴδια, μὴ ἀνασχώμεθα τῶν λεγόντων ὅτι ἐκλάπη· οὐ γὰρ οὕτως ἀνόητος ἦν ὁ κλέπτων, ὥστε περὶ πρᾶγμα περιττὸν τοσαύ- 10 την ἀναλίσκειν σπουδὴν, καὶ τοσοῦτον ἀναλίσκειν χρόνον, μὴ ὑφορώμενος μὴ κατάδηλος γένηται.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ. Τοῦ Ματθαίου εἰπόντος, ἐσπέρα βαθεῖα γεγενῆναι τὴν ἀνάστασιν, τοῦ δὲ Ἰωάννου πρῶτ' σκοτίας οὔσης, οὐ διαφωνοῦσι περὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν, ἀλλ' εἰς τὸν αὐτὸν 15 τῶν ὥρων συνέδραμον καιρὸν, ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ τέλους, ὁ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς εἰς αὐτὸ τὸ μεσότατον τῆς νυκτὸς χωρεῖ.

Ὁ Χριστὸς, τοῦ λίθου κειμένου καὶ τῶν σφραγίδων, ἀνέστη· ἀνοίγεται δὲ τὸ μνημεῖον, πρὸς πίστιν τῶν γεγονότων σημείων. ἄδηλος ὁ τῆς ἀναστάσεως καιρὸς, ὡς καὶ ὁ τῆς δευτέρας παρουσίας. 20

3 ΕὐΣΕΒΙΟΤ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. Ἴσως ἐροῦσι τινές, πῶς τῆς κουστωδίας φυλαττούσης, δρομαῖοι ἤρχοντο Πέτρος καὶ Ἰωάννης, καὶ εἰσῆγαν εἰς τὸ μνημεῖον; ἐροῦμεν ὅτι τοῦ σεισμοῦ γενομένου καὶ γενομένης τῆς ἀναστάσεως ἀνεχώρησαν οἱ στρατιῶται ἀπαγγεῖλαι τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα, καὶ οὕτω τῆς στρατιωτικῆς 25 φρουρᾶς ἐλευθερωθέντος τοῦ μνήματος, ἠδυνήθησαν ἀπαντῆσαι^x καὶ εἰσελθεῖν, ἀκούσαντες παρὰ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, ὡς οὐδεὶς ἐστὶν ἐκεῖ τῶν ἐναντίων.

6 Χρὴ δὲ σκοπῆσαι καὶ ἐνταῦθα τὸ ἄτυφον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, πῶς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐρεύνης τῷ Πέτρῳ μαρτυρεῖ· προφθάσας 30 γὰρ αὐτὸς καὶ ἰδὼν τὰ ὀθόνια κείμενα, οὐδὲν πλέον πολυπραγμονεῖ, ἀλλ' ἀφίσταται· ἐκεῖνος δὲ ὁ θερμὸς^y ἐνδοτέρῳ γενόμενος, ἅπαντα κατόπτευσεν ἀκριβῶς, καὶ τότε οὗτος μετ' ἐκεῖνον εἰσελθὼν, εἶδε τὰ ἐντάφια κείμενα καὶ διηρημένα.

^x ἀπατῆσαι Cod.

^y τὸ θερμὸν Cod.

Καὶ ἐπειδὴ περ τὰ ὀνότια θεασάμενοι οὗτοι καὶ πιστεύσαντες ἀπῆλθον πρὸς ἑαυτοὺς ἐκπληττόμενοι. Ἡ δὲ Μαρία εἰστήκει δακρύουσα· καὶ γὰρ εὐέμπωτον καὶ περιπαθὲς τὸ γυναικεῖον γένος, καὶ τὸν περὶ ἀνάστασιν δὲ οὐδέπω σαφῶς ᾔδει λόγον· ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ πολλοῦ λόγου παρέκλυπτεν εἰς τὸ μνημεῖον βουλομένη τὸν 5 τόπον θεωρεῖν, ἔνθα ἔκειτο τὸ σῶμα πρὸς πλείονα παραμυθίαν διὰ δὴ τοῦτο τῆς πολλῆς ταύτης σπουδῆς οὐ μικρὸν λαμβάνει μισθόν, ὃ γὰρ οὐκ εἶδεν αὐτὴ πρώτη, δύο Ἀγγέλους ἐν λευκοῖς καθεζομένους, ἓνα πρὸς τῇ κεφαλῇ καὶ ἓνα πρὸς τοῖς ποσίν, ὅπου ἔκειτο τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν ὑψηλὸν τῆς γυναι- 10 κὸς ἡ διάνοια, ὡς ἀπὸ τοῦ σουδαρίου παραδέξασθαι τὴν ἀνάστασιν, γίγνεται τι πλεόν, καὶ Ἀγγέλους θεωρεῖ καθήμενους ἐν φαιδρῷ τῷ σχήματι, ὥστε αὐτὴν ἀναστῆσαι^κ τοῦ πάθους τέως· διὸ καὶ οὐδὲν αὐτῇ περὶ ἀναστάσεως λέγουσιν, ἀλλ' ἡρέμα αὐτὴν προσκαλοῦνται τὸ πυθέσθαι καὶ μαθεῖν λέγοντες, “ γύναι, τί κλαίεις; τίνα 15 “ ζητεῖς; ” ὅθεν διὰ τοῦτο καὶ καθήμενοι αὐτῇ φαίνονται εἰς ἐρώτησιν αὐτὴν ἐνάγοντες· καὶ γὰρ ἐνέφαινον ὅτι ᾔδεσαν τὸ γεγονός. ἡ δὲ θερμῶς σφόδρα καὶ φιλοστόργως λέγει, εἰ καὶ οὐδὲν οὐδέπω ὑψηλὸν κατεδέξατο δόγμα, “ ὅτι ᾔραν τὸν Κύριόν μου, καὶ “ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν.” 20

- 14 Τίνος δὲ ἕνεκεν ταῦτα εἰπούσα, ἐκείνη ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω; ποία γὰρ αὕτη παραμυθία περὶ ἐκείνους διαλεγομένη, καὶ μηδέπω μηδὲν ἀκούσασα παρ' αὐτῶν, στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω; ἐμοὶ δοκεῖ ταῦτα λεγούσης αὐτῆς, ἄφνω φανέντα τὸν Χριστὸν ὅπισθεν αὐτῆς ἐκπληῆξαι τοὺς Ἀγγέλους, καὶ ἐκείνους θεασαμέ- 25 νους τὸν δεσπότην καὶ τῷ σχήματι καὶ τῷ βλέμματι καὶ τῷ κινήματι εὐθέως ἐμφῆναι, ὅτι τὸν Κύριον εἶδον, καὶ τοῦτο τὴν γυναῖκα ἐπιστρέψαι, καὶ εἰς τὰ ὀπίσω ἐπιστραφῆναι ἐποίησεν· ἐκείνοις μὲν οὕτως ἐφάνη, τῇ δὲ γυναικὶ οὐχ οὕτως, ὥστε αὐτὴν μὴ ἐκ πρώτης ἐκπληῆξαι τῆς ὄψεως, ἀλλ' ἐν εὐτελεστερῷ 30 καὶ κοινῷ τῷ σχήματι· καὶ δῆλον ἐξ ὧν καὶ κηπουρὸν αὐτὸν εἶναι ἐνόμισεν. ὅθεν ἐρωτηθεῖσα παρ' αὐτοῦ τί κλαίεις; τίνα ζητεῖς; οὐκ ἔτι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ λέγει, ἀλλ' ὡς εἰδότες αὐτοῦ περὶ οὗ πυθάνεται, φησί, “ Κύριε, εἰ σὺ ἐβάστασας αὐτόν,” καὶ

^κ ἀναστῆσι Cod.

τὰ ἐξῆς, τουτέστιν, εἰ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων αὐτὸν ἤρατε² ἐντεῦθεν, εἴπατέ μοι, καὶ γὰρ αὐτὸν λήψομαι. Πολλὴ μὲν οὖν ἡ εὐνοία καὶ ἡ φιλοστοργία τῆς γυναικὸς, ὑψηλὸν δὲ οὐδέπω παρ' αὐτῇ. Διότοι τοῦτο καὶ ἐκάλεσε αὐτῆς τὸ ὄνομα, εἰπὼν, “Μαρία,” ὀνειδίζων καὶ καθαπτόμενος ὅτι ταῦτα περὶ τοῦ ζῶντος ἐφαντάζετο. 5

Διὰ τί πάλιν λέγει, “στραφεῖσα ἐκεῖνη εἶπε πρὸς “αὐτόν;” ἐμοὶ δοκεῖ, εἰποῦσα τὸ ποῦ τεθείκατε αὐτόν, στραφῆναι πρὸς τοὺς Ἀγγέλους πάλιν, εἴτα τὸν Χριστὸν καλέσαντα αὐτὴν ἐπιστρέψαι πρὸς ἑαυτὸν ἀπ' ἐκείνων, καὶ διὰ τῆς φωνῆς δῆλον ἑαυτὸν ποιῆσαι. Ὅτε γὰρ ἐκάλεσεν αὐτὴν Μαρία, τότε αὐτὸν 10 ἐπέγνω, οὐκ ὅπως ἦν οὗτος, ἀλλὰ φωνῆς ἐπίγνωσις· εἰ δὲ λέγοιεν πόθεν δῆλον ὅτι ἐξεπλάγησαν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεστράφη ἡ γυνή, καὶ ἐνταῦθα ἐρεῦσι, πόθεν δῆλον ὅτι ἤψατο αὐτοῦ καὶ προσέπεσεν, ἀλλ' ὥσπερ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, “μή μου ἄπτου,” οὕτω κακείνος ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν ὅτι ἐστράφη· ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐγὼ δοκῶ, ὅτι 15 ἐβούλετο συνεῖναι αὐτῷ ὥσπερ πρότερον καὶ ὑπὸ τῆς χαρᾶς μηδὲν ἐνοῆσαι μέγα, διὰ τοῦτο ταύτης ἀπάγων αὐτὴν τῆς ἐνοίας, 17 φησὶ, “μή μου ἄπτου.” Ἵνα δὲ μὴ δοξῇ πρόσαντες εἶναι τοῦτο καὶ κόμπων ἔχειν, ἐπάγει· “οὐκ γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν “πατέρα,” ἀνεπαχθέστερον διὰ τοῦτο ποιῶν αὐτό· ὥσαντι γὰρ 20 λέγει, ὅτι ἐκεῖ σπεύδω καὶ ἐπάγομαι, τὸν δὲ ἐκεῖ μέλλοντα ἀπέναι, καὶ μηκέτι μετὰ ἀνθρώπων στρέφεσθαι, οὐκ ἔδει μετὰ τῆς αὐτῆς ὀρᾶν διανοίας, ἥς καὶ πρὸ τούτου· καὶ ὅτι τοῦτό ἐστι, δηλοῖ τὸ ἐξῆς· καί τοι οὐκ ἔμελλεν εὐθέως τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας. 25

Πῶς οὖν τοῦτό φησι; ἀναστήσειν βούλεται αὐτῆς τὴν διάνοιαν, καὶ πείσαι, ὅτι εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνέρχεται· τὸ δὲ “Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου “καὶ Θεὸν ὑμῶν” τῆς οἰκονομίας ἐστίν, ἐπεὶ καὶ τὸ ἀναβεβηκέναι τῆς σαρκὸς ἐστι. πρὸς τὴν οὐδὲν μέγα φανταζομένην ταῦτα φθέγγεται, ἐτέρως οὖν αὐτοῦ Πατὴρ καὶ 30 ἐτέρως ἡμῶν. εἰ γὰρ τῶν δικαίων ἐτέρων Θεὸς καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, πολλὰ μᾶλλον ἐπὶ Χριστοῦ κατὰ σάρκα καὶ ἡμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, “εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς μου,” ἵνα μὴ ἀπὸ τούτου ἴσον τι φαντασθῶσι, δείκνυσι τὸ ἐνηλλαγμένον αὐτοῦ· Πατὴρ μὲν γάρ ἐστι

² ἦρασ Cod.

φύσει, ἡμῶν δὲ χάριτι. Πάλιν δὲ Θεὸς, ἡμῶν μὲν φύσει, αὐτοῦ δὲ κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον. ἀπελθοῦσα δὲ ἡ Μαρία ἀπήγγειλε τοῖς μαθηταῖς καὶ τὴν ὄψιν καὶ τὰ ῥήματα, ἅπερ ἱκανὰ αὐτοὺς παραμυθήσασθαι. ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν τοὺς μαθητὰς ταῦτα ἀκούοντας, ἢ διαπιστεῖν τῇ γυναικὶ, ἢ καὶ πιστεύσαντας ἀλγεῖν, ὅτι 5 αὐτοὺς οὐ κατηξίωσε τῆς ὄψεως, καίτοι ἐπαγγειλάμενος ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ φαίνεσθαι, διὰ τοῦτο οὐδὲ μίαν ἡμέραν ἀφῆκε διελθεῖν, ἀλλ' "οὔσης ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ," καὶ τὰ ἐξῆς.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἈΠΟ ΛΟΓ. Τάχα δὲ οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος κηπουρὸν ὑπέλαβεν εἶναι τὸν Ἰησοῦν· τῷ ὄντι γὰρ ἦν 10 αὐτὸς ὁ τοῦ παραδείσου γεωργός, ὁ ἀληθὴς καὶ ἀθάνατος ἐν τῷ τοῦ μνήματος κήπῳ, καθάπερ ἐν παραδείσῳ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν ἐξ ἀπληστείας τὸν Ἀδὰμ τὸν πρῶτον κηπουρὸν ἀπατήσασαν διορθούμενος, οὕτως ἦν ἅπαντα μυστηριώδη καὶ λόγων ἔμπλεα θειοτέρων καὶ ὑψηλῶν.

15

ΚΤΡΙΛΛΟΤ ἘΚ ΤΟῦ ΚΑΤΑ ἸΟΥΔΑΙΟΝ. Πρὸ μὲν γὰρ τοῦ σωτηρίου πάθους τοῖς ἐθέλουσιν ἐξῆν ἄπτεσθαί τε καὶ ἐγγίξιν αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀνέστη πατήσας τὸν θάνατον, καὶ δόξης ἤδη παρῆν τῆς θεοπρεποῦς ὁ καιρὸς, οὐκ ἔτι τοῖς τυχοῦσιν ἐξῆν τοῦ ἀγίου θιγγάνειν σώματος, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἡγιασμένοις, διὰ τὸ μεταλαβεῖν 20 Ἀγίου Πνεύματος. Καὶ μετ' ὀλίγα—Πῶς οὖν οὐκ ἔδει τὴν Μαρίαν ἐξείργεσθαι τέως τῆς τοῦ σώματος ἐπαφῆς τοῦ ἀγίου δηλονότι, λαβοῦσα οὐπω τὸ Πνεῦμα· εἰ γὰρ καὶ ἐγγήγερτο Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, ἀλλ' οὐπω τὸ Πνεῦμα δέδοτο τῇ ἀνθρωπότητι παρὰ τοῦ Πατρὸς δι' αὐτοῦ· ἀνελθὼν γὰρ εἰς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα κατέ- 25 πεμψεν ἡμῖν αὐτὸ, διὸ καὶ ἔλεγε, "συμφέρει ἡμῖν ἵνα ἐγὼ "ἀπέλθω," καὶ τὰ ἐξῆς.

19 Ὀψίας οὖν ἔτι οὔσης, ἐφίσταται μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος διψῶσιν ἰδεῖν αὐτὸν καὶ περιφόβους οὔσιν, ὃ καὶ αὐτῶν μάλιστα τὸν πόθον ἐποίει πλείονα. πῶς δὲ αὐτὸν φάντασμα οὐκ ἐνόμισαν 30 κεκλεισμένων εἰσελθόντα τῶν θυρῶν καὶ ἀθρόον; μάλιστα μὲν ἡ γυνὴ προλαβοῦσα πολλὴν τὴν πίστιν εἰργάσατο, ἄλλως δὲ καὶ τρανὴν καὶ ἡμερον τὴν ὄψιν αὐτοῖς ἐπιδείξαντος· οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πλευρὰν καὶ τὰς χεῖρας δείξας, εἰς πλείονα αὐτοὺς ἀνήγαγε πίστιν, καὶ τῇ φωνῇ δὲ κατεστόρησεν αὐτῶν κυμαίνοντα 35

τὸν λογισμὸν, εἰπὼν, “εἰρήνη ὑμῖν,” τοῦτ’ ἔστι μὴ θορυβεῖσθε. Ἀνέμνησε δὲ αὐτοὺς καὶ ῥήματος, ὃ πρὸ τοῦ σταυροῦ πρὸς αὐτοὺς εἶπεν, “εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν,” καὶ πάλιν, “εἰρήνην ἐν ἐμοὶ ἔχετε.”

20 Ἐξέβησαν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων οἱ λόγοι, οὓς εἶπε πρὸ τοῦ σταυροῦ, ὅτι “πάλιν ὄψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ “καρδία.” “Ἐχάρησαν γάρ,” φησὶν, “οἱ μαθηταί, ἰδόντες τὸν “Κύριον.” ταῦτα δὲ πάντα εἰς πίστιν ἀνήγγεν αὐτοὺς ἀκριβεστάτην, καὶ ἐπειδὴ πόλεμον ἄσπονδον εἶχον πρὸς Ἰουδαίους, διὰ τοῦτο καὶ πάλιν φησὶ πρὸς αὐτοὺς, εἰρήνη ὑμῖν ἀνάπαλιν δίδοται τῷ 10 πολέμῳ· τὴν τε ἐκ τῆς εἰρήνης παραμυθίαν, ταῖς δὲ γυναιξὶ χαρὰν εὐαγγελίζεται, διότι ἐν λύπαις τὸ γένος ἐκεῖνο ἦν, καὶ ταύτην ἐδέξατο πρώτην τὴν ἀρχὴν, καταλλήλως οὖν τοῖς μὲν ἄνδρασι διὰ τὸν πόλεμον εἰρήνην, ταῖς γυναιξὶ διὰ τὴν λύπην εὐαγγελίζεται χαρὰν.

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ. Ἐκεῖνο δ’ ἂν τις εἰκότως ἐπαπορή- 15 σει, πῶς ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς ὑποσχόμενος, τοῦτο μὲν διὰ τῶν Ἀγγέλων, τοῦτο δὲ καὶ δι’ οἰκειάς φωνῆς· εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀφικομένοις ὀφθῆσθαι, φθάνει τὴν ἐπαγγελίαν καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως συνηθροισμένοις τοῖς ἑνδεκά, κατὰ δὲ τὸν Ἰωάννην ἐν αὐτῇ καὶ ἐν τῇ 20 ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ποιεῖται τὴν ἐπιφανίαν, στὰς ἐν μέσῳ καὶ λέγων, “εἰρήνη ὑμῖν,” καὶ τῷ Θωμᾷ ψηλαφᾷ ἐνδιδοὺς ἑαυτόν. ἀλλὰ τοῦτο φιλανθρώπου φιλοτιμίας πλοῦτον παρίστησιν, οὐ ψεύδους ἔχει κατηγορίαν. Οὐ γὰρ εἶπεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ ὄψονται μόνον, οὔτε μὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ φανεῖς, οὐκ ᾤφθη κατὰ τὴν Γαλιλαίαν, 25 ὡς ἐπηγγείλατο. Τοῦτο γὰρ ἦν τοὺς οἰκείους ψεύσασθαι λόγους. εἰ δὲ καὶ ἀμφοτέροις ἐφάνη θεομένοις τῆς ἑαυτοῦ παρακλήσεως, ἐκφεύγει πᾶσαν κατηγορίαν, ἀμφοτέρα γενόμενα φιλανθρώπως καὶ ἀληθῶς. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πολλὴν ἔμφασιν τῷ εἰρημένῳ παρὰ τῷ Ματθαίῳ περὶ τῶν μαθητῶν τὸ “ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν” 30 “κάκεϊ με ὄψονται,” πολλῶν γὰρ αὐτοῖς ἔσεσθαι μελλουσῶν ἐπιφανειῶν, πρὸς μίαν ἐξαίρετον παρὰ τὰς ἄλλας ἀποβλέπει τὴν τῆς ἐπαγγελίας, καθ’ ἣν ἔμελλεν αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ ὄρους φανήσεσθαι. τότε γὰρ προσεληλυθόσιν αὐτῷ καὶ προσκεκυνηκόσι τῶν ἀμφιβαλλάντων μετ’ ἐξουσίας ἔφθη θεοπροφῆς, “ἐδόθη μοι πᾶσα 35

“ἐξουσία” καὶ τὰ ἐξῆς. ἃ γὰρ εἶχε φυσικῶς ὡς Θεὸς, ταῦτα λέγεται λαμβάνειν ὡς γενόμενος ἄνθρωπος οἰκονομικῶς. Διὸ καὶ ἔλεγε, “δόξασόν με, Πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ “ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί.”

Εἴσεβίот Καίσαρείας. Πῶς κατὰ τὸν Λουκᾶν καὶ Ἰωάννην 5 τοσαυτάκις ὀφθέντος τοῦ Ἰησοῦ τοῖς μαθηταῖς ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ κατὰ τὸν Μάρκον καὶ τὸν Ματθαῖον, κελεύονται οἱ αὐτοὶ διὰ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπελθεῖν, ὡς ἐκεῖ αὐτὸν ὀψόμενοι, ἀλλ’ οὐ μέλλοντες αὐτὸν θεωρεῖν ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ; καὶ φαμέν, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι δύο Εὐαγγελισταὶ τῶν ιβ’ ἦσαν τὸν χορὸν 10 συμπληροῦντες, καὶ ἔφασαν ὥφθαι αὐτοῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ κεκρυμμένοις, οἱ δὲ ἕτεροι δύο, ὁ Ματθαῖος καὶ Μάρκος οὐ τοῖς ιβ’ μόνον ἀλλὰ τοῖς ἐβδομήκοντα φανῆναι ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, καθὼς φησι καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, “μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ “ Κύριος καὶ ἑτέρους ἐβδομήκοντα.” πλείους τοίνυν αἱ ὀπτασίαι καὶ 15 διάφοροι γεγέννηται τοῖς μαθηταῖς τοῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ οἱ μὲν τάσδε, οἱ δὲ τάσδε ἀναγράφουσι, καὶ οἱ μὲν τάδε εἰρηκέναι αὐτὸν φασιν, οἱ δὲ τάδε, καὶ πεπραχέναι. Ἔτι δὲ ὅτι καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου λέγοντες, ἀναπληροῖ τὰ ὑπὸ τοῦ πρώτου λεχθέντα ὁ δεύτερος. 20

- 21 Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, “καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ, καὶ γὰρ “πέμπω ὑμᾶς,” ὑποῖ αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ δείκνυσι πολὺ τὸ ἀξιοπίστον, εἶγε μέλλοιεν αὐτοῦ τὸ ἔργον ἀναδέχεσθαι. Χρὴ δὲ σκοπῆσαι ὅτι οὐκ ἔτι παράκλησιν πρὸς τὸν Πατέρα γίγνεται, ἀλλ’ αὐθεντεία δίδωσιν αὐτοῖς τὴν δύναμιν. Φησὶ γὰρ, “ἐνεφύ- 25 “σησεν αὐτοῖς καὶ λέγει, λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον.” Πῶς οὖν εἰπὼν, ἐὰν μὴ ἀπέλθῃ, ἐκεῖνος οὐ μὴ ἔλθῃ, τὸ Πνεῦμα δίδωσι. Τινὲς μὲν φασιν, ὅτι οὐ τὸ Πνεῦμα ἔδωκε, καὶν δὲ τις ἁμάρτοι καὶ τότε εἰληφέναι αὐτοῖς, λέγω δὴ ἐξουσίαν τινὰ καὶ χάριν πνευματικὴν, οὐχ ὥστε νεκροὺς ἐγείρειν, ἀλλ’ ὥστε ἀφιέναι ἁμαρ- 30 τήματα. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, “ὧν ἂν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας” καὶ τὰ ἐξῆς, δεικνὺς ποῖον εἶδος ἐνεργείας δίδωσι· νῦν μὲν γὰρ ταύτῃ τῇ δυνάμει περιβάλλει, μετὰ δὲ τεσσαράκοντα ἡμέρας τὴν τῶν σημείων ἐνεργεῖαν παρέχει, διό φησι, “λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόν- “τος” καὶ τὰ ἐξῆς, μάρτυρες δὲ διὰ τῶν σημείων ἐγίνοντο. 35

26 Πῶς δὲ πάντων συνηγμένων ὁ Θωμᾶς ἀπελιμπάνετο μόνος ;
 φησὶ γὰρ, “ Θωμᾶς εἷς ἐκ τῶν ιβ’,” καὶ τὰ ἐξῆς, εἰκὸς μὲν^α ἦν
 ἀπὸ τῆς διασπορᾶς ἤδη γενομένης μηδέπω αὐτὸν ἐπανελθεῖν·
 εἰπόντων δὲ αὐτῶν τῷ συμμαθητῇ, “ ὅτι ἐώρακαμεν τὸν Κύριον,”
 οὐ τοσοῦτον αὐτοῖς ἀπιστεῖν εἶπεν, “ ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσίν 5
 “ αὐτοῦ” καὶ τὰ ἐξῆς, ὅσον τὸ πρᾶγμα ἡγούμενος ἀδύνατον εἶναι,
 τουτέστι τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν· διὰ τοῦτο καὶ ἐγκαλεῖται·
 ὥσπερ γὰρ τὸ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε πιστεύειν εὐκολίας ἐστίν, οὕτω
 καὶ τὸ παρὰ τοῦ μέτρου περιεργάζεσθαι, παχυτάτης ὑπάρχει δια-
 νοίας, καὶ οὐδὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔφη πιστεύειν. οὐ γὰρ εἶπεν, 10
 “ ἐὰν μὴ ἴδω” μόνον, ἀλλὰ καὶ “ ἐὰν μὴ ψηλαφήσω,” φησὶ, μὴ
 πω φαντασία τὸ ὁρώμενον ἦν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εὐθέως φαίνεται αὐτῷ, ἀλλὰ μεθ’ ἡμέρας
 ὀκτώ ; φησὶ γὰρ, “ καὶ μεθ’ ἡμέρας ὀκτὼ,” καὶ τὰ ἐξῆς· ὅπως
 μεταξὺ κατηχούμενον αὐτὸν ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν καὶ τὰ αὐτὰ 15
 ἀκούοντα, καὶ εἰς πλείονα ἐκκαῆσαι πόθον, καὶ πιστότερον πρὸς
 τὸ μέλλον γενέσθαι. Δεῖξαι δὲ θέλων ὁ δεσπότης ὅτι καὶ τότε
 παρῆν, ἡνίκα τὰ τῆς ἀπιστίας ῥήματα ἐφθέγγετο πρὸς τοὺς
 συμμαθητὰς ὁ Θωμᾶς, οὐ περιμένει παρ’ ἐκείνον ἀκοῦσαί τι τοιοῦ-
 τον, ἀλλ’ αὐτὸς προλαβὼν ἅπερ ἐπεθύμει πληροῖ. Καὶ γὰρ τοῖς 20
 ῥήμασιν ἐχρήσατο τοῖς αὐτοῦ καὶ σφόδρα ἐπιτιμητικῶς καὶ εἰς
 τὸ ἐξῆς παιδευτικῶς, εἰπὼν γὰρ ὅτι “ φέρε τὸν δάκτυλόν σου”
 καὶ τὰ ἐξῆς, ἐπήγαγε, “ καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστὸς,”
 ὅθεν δῆλον ὅτι ἀπιστίας ἦν ἡ ἀμφιβολία.

29 Οὐκ ἐν τούτῳ δὲ μόνον ἐπετίμησεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐξῆς. 25
 Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος ἀνέπνευσε, πληροφορηθεὶς ἀνεβόησεν “ ὁ
 “ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου” λέγει αὐτῷ “ ὅτι ἐώρακάς με
 “ πεπίστευκας” καὶ τὰ ἐξῆς· τοῦτο γὰρ ἐστὶ πίστεως, τὸ μὴ τὰ
 ὁρώμενα δέξασθαι· ἐνταῦθα δὲ οὐχὶ τοὺς μαθητὰς μακαρίζει μόν-
 ους, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετ’ ἐκεῖνον πιστεύοντας. Ἄξιον δὲ διαπορῇ- 30
 σαι, πῶς σῶμα ἄφθαρτον τοὺς τύπους ἐδείκνυτο τῶν ἡλων καὶ
 ἀπτὸν ἐγένετο θνητῇ χειρί· ἀλλὰ μὴ θορυβηθῶμεν· συγκαταβά-
 σεως γὰρ ἦν τὸ γινόμενον. Τὸ γὰρ οὕτω λεπτὸν καὶ κοῦφον ὡς
 καὶ κεκλεισμένον εἰσελθεῖν τῶν θυρῶν, παχύτητος πάσης ἀπήλ-
 λακτο, ἀλλ’ ὥστε πιστευθῆναι τὴν ἀνάστασιν ταῦτα δείκνυται. 35

^a εἰ κόσμος Cod.

Διὰ τοῦτο οὖν ἀνίσταται ἔχων τὰ σημεῖα τοῦ σταυροῦ, καὶ τρώγει διὰ τοῦτο· ὅθεν οἱ Ἀπόστολοι ἄνω καὶ κάτω τοῦτο σημεῖον ἐποι- οῦντο τῆς ἀναστάσεως, λέγοντες, “οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνε- “ πίνομεν αὐτῷ.” Ὡς περ γὰρ ἐπὶ τῶν κυμάτων περιπατοῦντα θεωροῦντες πρὸ τοῦ σταυροῦ, οὐ λέγομεν ἄλλης φύσεως τὸ σῶμα 5 ἐκεῖνο, ἀλλ’ ἡ τῆς ἡμετέρας, οὕτω μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτὸ ὁρῶντες τοὺς τύπους ἔχον, οὐκ ἐροῦμεν αὐτὸ φθαρτὸν εἶναι λοιπὸν διὰ γὰρ τὸν μαθητὴν ταῦτα ἐδείκνυτο.

- 30 Περὶ ποίων δὲ σημείων νῦν λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι “πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα,” καὶ τὰ ἐξῆς; ἐμοὶ δοκεῖ τὰ μετὰ 10 τὴν ἀνάστασιν λέγειν σημεῖα, διὸ καὶ φησιν ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ γὰρ μόνοις αὐτοῖς συναλιζόμενος ἐφαίνετο μετὰ τὴν ἀνάστασιν. οὐ μόνον δὲ τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστής, ἀλλ’ οὐδὲ οἱ λοι- ποὶ πάντες πάντα εἶπον, ἀλλ’ ὅσα ἱκανὰ ἦν πρὸς πίστιν ἐφελκί- σασθαι τοὺς ἀκούοντας· ὅθεν δηλονότι οὐ φιλοτιμίας ἕνεκεν ἔγρα- 15 ψαν ἅπερ ἔγραψαν, ἀλλὰ τοῦ χρησίμου μόνου, καθὼς καὶ τὸ ἐπα- γόμενον δηλοῖ, ὅτι “ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα πιστεύσητε,” καὶ τὰ ἐξῆς. κεινὴ δὲ πρὸς τὴν φύσιν διαλέγεται, δηλῶν ὅτι οὐκ ἐκείνῳ τῷ πιστευομένῳ, ἀλλ’ ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα πιστεύοντες χαριζόμεθα. 20

ΣΕΤΗΡΟΤ ἈΠΟΛ. Μᾶλλον ὡς ἐξ ὧν εἶπε πρότερον^b τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησεν αὐτοῖς μόνοις φαινόμενος μετὰ τὴν ἀνάστασιν φησίν. ὥς περ γὰρ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἐποίησε πολλὰ, ἵνα πι- στευθῇ ὅτι υἱὸς ἦν τοῦ Θεοῦ· οὕτως καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐνώπιον μόνων τῶν μαθητῶν, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι ἀνέστη. 25

- 1 Τίνος ἕνεκεν ἐμνήσθη τοῦ τόπου τῆς θαλάσσης, φημὶ τῆς Τιρεριᾶδος, ὅτι ἐκεῖ αὐτοῖς ἐφάνη; δεῖξαι θέλων ὅτι πλέον ἀφείλε τοῦ φόβου, ὡς λοιπὸν αὐτοὺς καὶ προσκύπτειν τῆς οἰκίας παντα- χοῦ περιέναι, καὶ γὰρ ἀπέχει διάστημα ἡ θάλασσα αὕτη τῶν Ἱεροσολύμων. Δείκνυται δὲ ἐκ τούτου ὅτι οὐχ ἐωρᾶτο, εἰ μὴ συγ- 30 κατέβη διὰ τὸ λοιπὸν ἄφθαρτον εἶναι τὸ σῶμα καὶ ἀκήρατον. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε αὐτοῖς συνεχῶς συνῆν, οὔτε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον δοθὲν ἦν, οὔτε ἐγκεχειρισμένοι τότε ἐτύγχανον· διὰ τοῦτο οὐδὲν ἔχοντες πράττειν οἱ περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην τὴν οἰκίαν τέχνην

^b For. ἐνώπιον. sed plura desunt.

μετίεσαν. Οἱ δὲ λοιποὶ μαθηταὶ συνείποντο διὰ τὸ συνδεθῆσθαι
 λοιπὸν ἀλλήλοις ἐπιστάς δὲ αὐτοῖς κάμνουσι καὶ ταλαιπωρούμε-
 νοις, οὐκ εὐθέως ἑαυτὸν δείκνυσι· βουλόμενος δὲ εἰς διάλεξιν ἔλθεῖν
 ὅθεν καὶ φησὶ, “παιδιά, μή τι προσφάγιον ἔχετε;” ὥς μέλλαν
 τι ὠνήσασθαι παρ’ αὐτῶν. ὥς δὲ ἀνένευσαν μηδὲν ἔχειν, καὶ ἐκέ- 5
 λευσεν αὐτοῖς βαλεῖν εἰς τὰ δεξιὰ, καὶ βαλόντες ἐπέτυχον τῆς
 ἄγρας, “λέγει ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος ὃν ἡγάπα ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ,”
 καὶ τὰ ἐξῆς. πάλιν οὖν διὰ τούτων τὰ ἰδιώματα τῶν μαθητῶν,
 εἰπεῖν δὲ μᾶλλον τὸν οἰκεῖον ἐπιδείκνυνται τρόπον οἱ μαθηταί, ὃ τε
 Πέτρος καὶ Ἰωάννης, ὁ μὲν γὰρ θερμότερος, ὁ δὲ ὑψηλότερος ἦν, 10
 7 καὶ ὁ μὲν ὀξύτερος, ὁ δὲ διωρατικώτερος. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ἰωάν-
 νης πρῶτος ἐπέγνω τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ὁ δὲ Πέτρος πρῶτος ἦλθε
 πρὸς αὐτὸν, τὸ μὲν οὖν διασώσασθαι τὴν αἰδῶ ἐπεδείξατο, τὸ δὲ
 ρίψαι ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν τὸν πόθον ἐνέφηνεν· οὐδὲ γὰρ ἑκαρ-
 τέρησε τῷ πλοίῳ πρὸς αὐτὸν ἔλθεῖν, ἀλλὰ νηχόμενος παρεγένετο· 15
 τὴν δὲ ἀνθρακιὰν ἣν εἶδον κειμένην, καὶ τὸ ὀψάριον τὸ ἐπικείμενον
 καὶ τὸν ἄρτον, οὐκ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης εἰργάσατο, ἀλλ’ ἐπὶ τὸ
 θαυμαστότερον ἄγει τὰ σημεῖα, δεικνὺς καὶ ἐξ ὕλης ὑποκειμένης,
 ἥνικα εἰργάζετο πρὸ τοῦ σταυροῦ, διὰ τινα οἰκονομίαν τοῦτο ἐποίει·
 ἐκέλευε δὲ ἐκ τῶν ὀψαρίων ὧν ἐπίεσαν ἐνεγκεῖν· δεικνὺς ὅτι τὸ 20
 ὁρώμενον οὐκ ἦν φάντασμα, καὶ ὅτι μὲν αὐτὸς ἦν ἦδεν, τὴν δὲ
 μορφήν ἀλλοιωτέραν ἰδόντες καὶ πολλῆς ἐκπλήξεως γέμουσαν,
 σφόδρα ἦσαν καταπεπληγμένοι, καὶ ἐβούλοντο μὲν ἐρωτῆσαι, οὐκ
 ἐτόλμων δὲ, οὐδὲ ἐθάρρουν, οὐδὲ ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν διὰ λόγον
 λοιπὸν, ἀλλὰ μετὰ σιγῆς καὶ δέους πολλοῦ καὶ αἰδοῦς καθέζοντο, 25
 προσέχοντες εἰς αὐτόν.

ΣΕΤΗΡΟΤ ΠΡΟΣ ΣΕΡΓΙΟΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ. Τὸ
 δὲ τοὺς περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπιφανέν-
 τος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ
 προστεταχότος βαλεῖν τὸ δίκτυον εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ πλοίου, 30
 καὶ σαγηνεῦσαι πλῆθος ἰχθύων μεγάλων πληρύντων τὸν ἑκατὸν
 πεντήκοντα τριῶν ἀριθμὸν, ὥς ἐν βραχεῖ φράσαι, ταύτην ἔχει τὴν
 ἀπλῶσιν. ἱστορήσε γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ὥς κατ’ ἐκείνην τὴν νύκτα
 κεκμηκότες ἄγαν, οὐδὲν ὅλως ἐθήρευσαν, τοῦτο ὑπαινωτιζομένης τῆς
 ἱστορίας ἡμῶν εἰς πνευματικὴν καὶ νοητὴν μετατιθεμένης ἀγωγῆς, 35
 ὥς πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας, νῦν ἦν κατὰ τόνδε τὸν βίον

ἔρημος γὰρ ὑπῆρχε τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως τὰ ἀνθρώπινα τῇ λατρείᾳ προσηλωμένα τῇ τῶν δυσωνύμων θεῶν. ἡνίκα δὲ πρῶτα τις καὶ ὄρθρος ἐγένετο τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημήσαντος, καὶ ἀνισχύοντος καὶ ἐπιλάμψαντος τοῖς ἐπὶ γῆς, οἷα δικαιοσύνης ἡλίου τοῦτο γάρ φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, τότε τὸ ἀποστολικὸν δίκτυον ἔχα- 5 λάσθη, καὶ πολλῶν ἀνθρώπων ἄγραν ἐθήρευσε, καὶ τὴν δεξιὰν ἐκληρώσατο διὰ τοῦτο μερίδα. Μωϋσῆς γὰρ καὶ οἱ προφῆται τὸ θηρατικὸν δίκτυον χαλάσαντες κατὰ τὴν παρωχηκυῖαν νύκτα, τὸν Ἰσραὴλ ἐν ἔθνος ἐθήρευσαν, τοῦ δικτύου πολλάκις ἀποπηδῶντα καὶ τοῖς δαιμονίοις λατρεύοντα, καὶ ἐν ἴσφ τοῦ μηδὲ τεθραῆσθαι τὸ 10 παράπαν νοούμενον. διὸ καὶ τοῖς Ἀποστόλοις τῆς προτιμῆσεως τῆς ἐκ δεξιῶν παρεχώρησαν, αὐτοὶ τὸν εὐώνυμον τόπον ἐπέχοντες, τὸν ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν συνηθείας ὑποβεβηκότα κατὰ τιμὴν.

ἈΜΜΟΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ἐλκει τὴν πνευματικὴν σαγήνην ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἄλλοις προσάγων τῷ Χριστῷ τὴν ἄγραν 15 νοῦνται δὲ οἱ ἑκατὸν τὸ τῶν ἐθνῶν πλήρωμα, οὐδὲ πεντήκοντα τὸ κατ' ἐκλογὴν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ σωθὲν γένος· οἱ δὲ τρεῖς τῆς Ἀγίας Τριάδος τὴν δῆλωσιν ἐπαινοῦσιν, ἧς εἰς δόξαν ἡ τῶν πιστῶν ζωὴ 20 τῶν σαγηνευθέντων νοεῖται συνεξαγμένως. Τὸ “δεῦτε, ἀρστέψατε” αἰνιγμα ἔχει ὁ λόγος, ὅτι μετὰ τοὺς πόρους διαδέξεται 20 τοὺς ἁγίους ἀνάπαυσις καὶ τρυφὴ καὶ ἀπόλαυσις. Οὐκ ἠῤῥατο νῦν κλῶν τὸν ἄρτον, δεικνὺς ὅτι συγκαταβάσεως ἦν τὰ πρῶτα, τὰ ἀνθρώπινα δὲ ποιεῖ πρὸ τοῦ πάθους· εἰ δὲ ὁ Λουκᾶς εἶπεν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἔφαγεν, οὐχ ὥς ἔτι τῆς σαρκὸς δεομένης, ἀλλὰ πρὸς ἐπί- 25 δεῖξιν τῆς ἀναστάσεως.

Ἡ θεωρία τῆς περικοπῆς ταύτης οὕτως ἔχει, οἱ πρὸ τῶν μαθητῶν ἐν σκοτοδινίᾳ ὄντες τῆς δαιμονιώδους πλάνης, οὐδένα ἔπεισαν, ἢ πάνυ ὀλίγους, ὅπου ἐστὶν ἀντὶ οὐδενός, ἀλλ' οὐδὲ οἱ τύποις καὶ σκιᾷ λατρεύοντες, ὅπου καὶ αὐτοὶ τοῦ νόμου καταφρονήσαντες ἐντάλμασιν ἐπείθοντο ἀνθρώποις. ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν πληθὺς 30 ἀσαγήνευτος ἦν, μὴ δεχομένη τὰ θεῖα μαθήματα. ὅτε δὲ ἦλθεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὁ πεινῶν τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, οὐδὲν εἶρε παρὰ ταῖς ἀνθρώποις βρώσιμον, καὶ λέγει τὸν εὐαγγελικὸν προβάλλεσθαι λόγον, ἥτις ἐστὶν ἡ δεξιὰ διδασκαλία, πρὸς ἣν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται προβαλλόμενοι ἀριστερὰ νοεῖται· καὶ τῇ 35 χάριτι τοῦ ἐπιτάξαντος εἵλκυσαν πολλούς· ὑπερβαίνει γὰρ τὸ

- 14 ὑπὲρ τοῦτο θαῦμα τὴν τῶν Ἀποστόλων ἰσχύν. Διὰ τί εἶπε,
 “ τοῦτο ἦδη τρίτον ἐφανερώθη ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ
 “ ἐγερθεῖς ἐκ νεκρῶν;” δεῖξαι θέλων ἐκ τούτου ὅτι οὐ συνεχῶς
 ἐπεχωρίαζεν αὐτοῖς οὐδὲ ὁμοίως· καὶ ἐνταῦθα μὲν οὐ λέγει ὅτι
 ἔφαγε μετ’ αὐτῶν· ὁ δὲ Λουκᾶς ἀλλαχοῦ αὐτό φησιν, ὅτι συνα- 5
 λιζόμενος αὐτοῖς ἦν· τὸ δὲ πῶς, οὐχ ἡμέτερον εἰπεῖν. τρόπῳ γάρ
 τινι παραδοξοτέρῳ ταῦτα ἐγένετο, οὐχ ὡς τῆς φύσεως δεομένης
 βρωμάτων, ἀλλὰ συγκαταβάσεως πρὸς ἀποδείξιν τῆς ἀναστάσεως
 γενόμενον.
- 15 Τίνος δὲ ἕνεκεν τοὺς ἄλλους παραδραμὼν τῷ Πέτρῳ φησὶ, 10
 “ Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾷς με πλεόν τούτων;” καὶ ἐπειδὴ περ ἔγκρι-
 τος τῶν Ἀποστόλων ἦν, καὶ στόμα τῶν μαθητῶν, καὶ κορυφὴ τοῦ
 χοροῦ, ἅμα καὶ δεικνὺς αὐτῷ ὅτι χρὴ θαρρεῖν ὡς τῆς ἀρνήσεως
 ἐξειλημμένης, καὶ τὴν μὲν ἄρνησιν οὐ προφέρει οὐδὲ ὀνειδίζει, λέγει
 δὲ ὅτι εἰ φιλεῖς με, προῖστασο τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὴν θερμὴν ἀγά- 15
 πην ἣν διὰ πάντων ἐπεδείκνυστο, καὶ νῦν δεῖξον. Ἐπεὶ οὖν ἄπαξ
 ἐρωτηθεὶς καὶ δεύτερον αὐτὸν τὸν ἀπύρρητα τῆς καρδίας εἰδότα
 μάρτυρα ἐκάλεσεν· εἰς δὲ τὸ, φησὶ, “ Κύριε, σὺ πάντα οἶδας, σὺ
 “ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε,” ἐγένετο βελτίων καὶ σωφρονέστερος,
 οὐκ ἀνθαδιαζόμενος λοιπὸν, οὐδὲ ἀντιλέγων· διὰ γὰρ τοῦτο ἔτα- 20
 ράχθη, μήποτε αὐτὸς μὲν νομίζει φιλεῖν, οὐ φιλεῖ δὲ, ὥσπερ καὶ
 πρότερον, πολλὰ διῶσχυριζόμενος ἠλέγχετο ὕστερον. τρίτον δὲ
 αὐτὸν ἐρωτᾷ καὶ τρίτον ἐπιτάττει τὰ αὐτὰ, δεικνὺς ὡς οὐ τιμᾶται
 τὴν προστασίαν τῶν οἰκείων προβάτων· εἰπὼν δὲ αὐτῷ περὶ τῆς
 εἰς αὐτὸν ἀγάπης προαγορεύει αὐτῷ καὶ τὸ μαρτύριον, ὅπερ ἔμελ- 25
 λεν ὑπομένειν, λέγων “ ὅτε ἦς νεώτερος,” καὶ τὰ ἐξῆς· πῶς δὲ
 τοῦτο θέλοντος αὐτοῦ τοῦ Πέτρου καὶ ἐπιθυμοῦντος, εἶπεν αὐτῷ ὁ
 Χριστὸς τὸ “ ὅπου οὐ θέλεις;” τῆς φύσεως λέγει τὸ συμπαθὲς καὶ
 τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάγκην, καὶ ὅτι ἄκουσα ἀπορρήγνυται τοῦ σώμα-
 τος ἢ ψυχῇ, τοῦτο² τοῦ Θεοῦ οἰκονομήσαντος. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν “ ὅτε 30
 “ ἦς νεώτερος,” καὶ πάλιν “ ὅταν δὲ γηράσῃς,” δεικνυσιν ὅτι οὔτε
 νέος ἦν τότε οὔτε γεγηρακώς, ἀλλὰ τέλειος ἀνὴρ. οὐκ εἶπε δὲ
 ποίῳ θανάτῳ ἀποθανεῖται, ἀλλὰ, “ ποίῳ θανάτῳ δοξάσει τὸν Θεόν”
 ὅπως μάθωμεν, ὅτι τὸ παθεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ, δοῖα τοῦ πάσχοντος

² τὸ Cod.

ἐστι, καὶ τιμὴ καὶ ἔπαινος· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, “ἀκολουθεῖ μοι,” τὸ κηδεμονικὸν πάλιν αἰνίττεται καὶ τὸ σφόδρα πρὸς αὐτὸν οἰκειῶς διακεῖσθαι. Εἰ δὲ λέγοι τις, πῶς οὖν Ἰάκωβος τὸν θρόνον ἔλαβε τῶν Ἱεροσολύμων; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν ὅτι τοῦτον τῆς οἰκουμένης ἐχειροτόνησε διδάσκαλον.

5

ἸΣΙΔΩΡΟΤ ΠΗΛΟΤΣΙΑΤΟΤ. Ἡ τριπλὴ τοῦ Κυρίου πρὸς Πέτρον περὶ ἀγάπης ἐρώτησις οὐκ ἔστιν ἀγνοίας τοῦ δεσπότου ὑπόνοια· μὴ οὕτω τινὲς παραλογιζέσθωσαν, ἀλλὰ τὸ τριπλοῦν τῆς ἀρνήσεως τῷ τριπλῷ τῆς συγκαταθέσεως ὁ ἀγαθὸς ἱατὴρ ἐξωστράκισε.

ἈΜΜΩΝΙΟΤ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΤ. Ἀναξωσπυρῆσαι αὐτὸν βουλόμενος ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἄρνησιν ῥαθυμίας, ἐρωτᾷ αὐτὸν, καὶ διὰ τῶν τριῶν ἐρωτήσεων καὶ καταθέσεων ἐξαλείφει τὰς τρεῖς φωνὰς τῆς ἀρνήσεως, καὶ διὰ λόγων ἐπαυροῦ τὰ ἐν λόγοις γεγόμενα πταίσματα· ἔθος δὲ γέγονεν ἐκ τούτου τρεῖς ὁμολογίας ἀπαιτεῖσθαι τοὺς μέλλοντας βαπτισθῆναι.

15

ΤΟΤ ΧΡΗΣΙΟΤΟΜΟΤ. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Πέτρος διὰ παντὸς ἐβούλετο εἶναι ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνοις, θάρρει, φησὶν, οὕτω γὰρ ἐμπλήσω σου τὴν ἐπιθυμίαν, ὥστε ἅπερ οὐκ ἔπαθες νέος ὢν, ταῦτά σε δεῖ παθεῖν γεγηρακότα.

ΘΕΟΔΩΡΟΤ ἩΡΑΚΛΕΪΑΣ. Ἀξίον καὶ ἐν τούτῳ θαυμάσαι τὴν τοῦ Κυρίου πρόγνωσιν πρὸ τοσούτων ἐτῶν προειπόντος αὐτῷ, οὐ μόνον ὅτι μάρτυς^α γενήσεται, ἀλλ' ὅτι καὶ διὰ σταυροῦ ὑποστήσεται τὴν ἀναίρεσιν. Ἡ γὰρ ἔκτασις τῶν χειρῶν, καὶ ὁ δεσμὸς τῆς ζώης, οὐδὲν ἕτερον ἐδήλου ἢ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Βούλεται δὲ αὐτὸν ἀκολουθεῖν αὐτῷ, μιμούμενον αὐτοῦ ἐν πᾶσι τὴν κατ' εὐσέβειαν πολιτείαν. Οἱ γὰρ κατ' ἔχνος τῆς ἐκείνου βαίνοντες ἀρετῆς, καὶ κατὰ δύναμιν ὁμοιούμενοι αὐτοῦ τὴν τῆς δικαιοσύνης ἀκρίβειαν, οὗτοι αὐτῷ τὸ τηνικαῦτα ἀκολουθήσωσιν ὁδηγοῦντι εἰς τὴν κατ' οὐρανὸν βασιλείαν.

ἈΝΑΣΤΑΣΙΟΤ ἈΝΤΙΟΧΕΪΑΣ. “Ἐπιστραφεῖς δὲ ὁ Πέτρος βλέπει τὸν μαθητὴν,” καὶ τὰ ἐξῆς, μεγάλων ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος δεδωρημένων τῷ Πέτρῳ, καὶ οἷς οὐδὲν ἕτερον ἐξισωθῆναι δυνατὸν ἐστι. Τί γὰρ τοῦ ἀκολουθεῖν Χριστῷ τιμιώτερον; καὶ τὸ ἐξιχνιάζειν τὰς αὐτοῦ πορείας γλυκύτερον ἢ ποθεινότερον; εἰδὼς οὖν ὁ Πέτρος

τὸ μέγεθος τῆς δεδομένης αὐτῷ χάριτος, καὶ μεμνημένος τῆς σχέσεως ἧς εἶχεν ὁ Ἰησοῦς πρὸς Ἰωάννην, ὅτι παρὰ πάντας ἀγαπώμενος ἐλέγετο, καὶ τοσοῦτον ὅσον μόνος ἐνόμισεν ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ Ἰησοῦ, δειπνοῦντος οὖν αὐτοῦ αὐτοῖς πρὸ τοῦ πάθους, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν, λέγων, “ τίς ἐστιν ὁ παραδιδούς 5 “ σε ;” τοῦτον οὖν ὁ Πέτρος ἰδὼν ἀκολουθοῦντα, φησὶ περὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ μεγάλα καὶ δεδοξασμένα περὶ ἐμοῦ λελάληκας, καὶ ὧν οὐδεὶς ἦν ἄξιος εἰ μὴ σὺ, δι’ ἀγαθότητα πολλὴν ἐδωρήσω· οὗτος δὲ ὁ συμμαθητής, ὃν ἠγάπας ; τί, ἀποκρίνεται ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέγει αὐτῷ· “ ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, 10 “ τί πρὸς σέ ; σύ μοι ἀκολούθει,” τὸν ἐμὸν δηλονότι μιμούμενος θάνατον, ὑπὲρ ἧς μέλλεις κηρύσσειν ἀληθείας· τοῦτον δὲ τὸν φιλούμενον μαθητὴν, “ ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς “ σε ;” τοῦτέστιν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, σὺ μοι ἀκολούθει.

- 20 Τίνας ἔνεκεν ἀνέμνησεν ἡμᾶς ὁ Εὐαγγελιστὴς τῆς ἀνακλίσεως 15 ἐκείνης ; φησὶ γάρ, στραφεὶς ὁ Πέτρος βλέπει τὸν μαθητὴν, καὶ τὰ ἐξῆς· οὐδ’ ἀπλῶς, οὐδ’ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ δεικνύς, ὅσῃν ὁ Πέτρος ἔσχε τὴν παρρησίαν μετὰ τὴν ἄρνησιν· ὁ γὰρ πρὸ τούτου μὴ τολμῶν ἐρωτῆσαι, ἀλλ’ ἐτέρῳ ταῦτα ἐπιτρέπων, οὗτος καὶ τὴν προστασίαν ἐνεπιστεύθη τῶν ἀδελφῶν, καὶ οὐ μόνον ἐτέρῳ τὰ καθ’ 20 ἑαυτὸν οὐκ ἐπιτρέπει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἐτέρου προσάγει τῷ διδασκάλῳ πρὸς τὴν σφοδρὰ γὰρ ἐφίλει τὸν Ἰωάννην ὁ Πέτρος· καὶ τοῦτο ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα δῆλον, καὶ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου δὲ πάντως δείκνυνται τούτων ὁ σύνδεσμος καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν. Ἐπεὶ οὖν μεγάλα τῷ Πέτρῳ προεῖπεν ὁ Χριστὸς, καὶ τὴν οἰκου- 25 μένην ἐνεχείρισεν αὐτῷ, καὶ τὸ μαρτύριον προανεφάνησε, βουλόμενος καὶ τοῦτον λαβεῖν κοινωνόν, φησὶν, “ οὗτος δὲ τίς ;” ὥσανεὶ ἔλεγεν, οὗτος αὐτὴν ἡμῖν ὁδὸν ἤξει ; ὅθεν ἐπειδὴ σφοδρὰ κηδόμενος ταῦτα ἔλεγε, καὶ μὴ βουλόμενος αὐτοῦ διασπασθῆναι, διαιρῶν αὐτοὺς τῆς ἀκαίρου συμπαθείας, λέγει αὐτῷ, “ ἐὰν αὐτὸν θέλω 30 “ μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σε ;” τοῦτέστιν, ἔργον ἐνεχειρίσθης, αὐτὸ σκόπει καὶ ἄνυσαι καὶ ἄθλεις. Τί γὰρ εἰ καὶ μὴ βούλομαι τοῦτον μέναι ἐνταῦθα, σὺ τὰ σεαυτοῦ σκόπει καὶ μερίμνα. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλον τῆς οἰκουμένης ἐπιτροπὴν ἀναδέχεσθαι, οὐκ ἔδει λοιπὸν συμπεπλέχθαι ἀλλήλοις· κατανοήσωμεν δὲ κἀνταῦθα 35

τὸ ἄτυφον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ· εἰπὼν γὰρ τὴν δόξαν τῶν μαθητῶν ἦν ἔσχον περὶ αὐτοῦ, τουτέστιν, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, διορθοῦται αὐτὴν ὡς οὐ συνεωρακότες αὐτῷ, ὅπερ εἶπεν ὁ Χριστός· ἐπήγαγε γὰρ ὅτι “οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὅτι οὐκ ἀποθάνειται,” καὶ τὰ ἐξῆς.

24 Ἵτι δὴποτε τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν οὐδενὸς τοῦτο πεποιη- 5
κότος, λέγω δὴ αὐτοῦ μαρτυρήσαντος, οὗτος δεύτερον ἑαυτῷ μαρ-
τυρεῖ λέγων, “οὗτός ἐστιν ὁ μαθητὴς ὁ μαρτυρῶν περὶ τού-
“των;” ὁ γὰρ γράψας ταῦτα λέγεται ὕστερος πρὸς τὸ γράφειν
ἐλθεῖν, τοῦ Χριστοῦ κινήσαντος αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο καὶ διεγείραντος.
Διὰ τοῦτο οὖν καὶ δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἀγάπην, συνεχῶς αἰνιττό- 10
μενος τὴν αἰτίαν, ἀφ’ ἧς ἐπὶ τὸ γράφειν ὤρμησεν.

Ὁ δεσπότης ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, καὶ τῆς ζωῆς
τῶν ἀνθρώπων ταμίας, τὸ ἐνδεχόμενον ἔφη περὶ Ἰωάννου πρὸς Πέ-
τρον, οὐχ ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, καθὼς ἐν τοῖς ἀδελφοῖς ἡγγέλθη 15
περιχηθεῖς ὁ λόγος· πᾶς γὰρ ὅστις διὰ γενέσεως ρύπος εἰσελθὲν
λυθεν εἰς τὸν κόσμον, ἀνάγκη πάντως τοῦτον διὰ θανάτου τὴν ζωὴν
ἀποθέσθαι· οὐκ εἶπεν οὖν ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, ἀλλ’ ὅτι θέλοντος
αὐτοῦ, δηλονότι τοῦ Ἰησοῦ, διαρκέσει ἕως τῆς αὐτοῦ παρουσίας
ὁ Ἰωάννης. Οὐδὲν γὰρ τῇ δυνάμει τοῦ πατρὸς ἀδύνατον ἴσως 20
δὲ καὶ περὶ αὐτοῦ λέγει, περὶ ἧς προεῖπεν αὐτοῖς, ὅτι πορεύομαι
ἐτοιμάσαι τόπον ὑμῖν, καὶ πάλιν, ἔρχομαι καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς,
“ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ᾗτε μετ’ ἐμοῦ.” τὰ γὰρ καθ’
ἕκαστον τῶν ἀξίων παραγίνεται, καὶ παραλαμβάνει πρὸς ἑαυτὸν
τοὺς πάντα τὸν βίον ἀνατεθεικότας αὐτῷ.

Τὸ δὲ “οἶδαμεν ὅτι ἀληθὴς ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ,” φησὶν, 25
ἐπειδὴ πᾶσι παρῆν, καὶ οὐδὲ σταυρουμένου τοῦ Χριστοῦ ἀπελιμ-
πάνετο, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν μητέρα ἐνεχειρίσθη, ἅπερ ἅπαντα
σημεῖα τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἦν, καὶ τοῦ μετὰ ἀκριβείας εἰδέναι
πάντα. Εἰ γὰρ μὴ πιστεύουσιν οἱ πολλοί, ἔξεστιν ἀπὸ τοῦ
εἰρημένου αὐτοῖς πιστεῦσαι. λέγει γὰρ, “ἔστι δὲ καὶ ἄλλα 30
“πολλὰ ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς,” καὶ τὰ ἐξῆς· ὅθεν δηλονότι οὐκ
ἂν ἔχαρισάμην, φησὶν, ὁ γὰρ τοσούτων ὄντων, οὐδὲ τοσαῦτα εἶπεν
ὅσα οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ τούτων μὲν τὰ πλείονα παραλιπὼν, τὰς δὲ
ἐπιβουλάς τὰς Ἰουδαϊκὰς, τὰς καταλεύσεις, τὸ μῖσος, τὰς ὕβρεις,
τὰς λοιδορίας εἰς μέσον προθεῖς, εὐδηλον ὅτι οὐκ ἂν ἔχαρισάμην· 35

τὸν γὰρ χαριζόμενον τοῦναντίον ἔδει ποιεῖν, τὰ μὲν ἐπονείδιστα ἀποκρύπτεσθαι, τὰ δὲ λαμπρὰ προτιθέναι· εἰ δὲ τοσαῦτα ἔφησε γεγενῆσθαι, μηδεὶς θαυμαζέτω, ἀλλ' ἐννοήσας τὴν ἄφατον τοῦ ποιούντος δύναμιν, δεχέσθω μετὰ πίστεως τὸ εἰρημένον. ὥσπερ γὰρ ἡμῖν εὐκόλον φθέγγεσθαι, οὕτω τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, μᾶλλον 5 δὲ πολλῷ ῥᾶον, ποιεῖν ἅπερ εἰργάζετο· ἥρκει γὰρ θελῆσαι μόνον, καὶ πάντα εἶπετο. προσέχωμεν τοίνυν ἀκριβῶς τοῖς εἰρημένοις, καὶ μὴ διαλείπωμεν ἀναπτύσσοντες αὐτὰ καὶ διερευνώμενοι. Ἀπὸ γὰρ τῆς συνεχοῦς ἐντεύξεως τὸν βίον ἑαυτῶν ἐκκαθᾶραι δυνησώμεθα, ἵνα καὶ διὰ τῆς τῶν κακῶς ἀπαλλαγῆς, καὶ διὰ τῆς τῶν 10 ἀγαθῶν ἐργασίας, τελειωθέντες ἐπιτύχωμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

S U P P L E M E N T U M

ET

VARIETAS LECTIONIS

AD CAT. IN EVANG. S. LUCÆ

E CODD. BODL. B. ET L.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΙΣ Τὸ ΚΑΤὰ ΛΟΥΚἈΝ ἍΓΙΟΝ ΕἶΤΑΓΓΕΛΙΟΝ.

- α'. Ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ ἐξ αὐτῶν ἄρχονται τῶν πραγμάτων· ὁ δὲ Ἅγιος Λουκᾶς καὶ προοιμίῳις κέχρηται.
- β'. Περὶ Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς τοῦ προδρόμου.
- γ'. Περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ.
- δ'. Περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς Ἑλισάβετ.
- ε'. Περὶ τῆς ἀπογραφῆς.
- ς'. Περὶ τῶν ἀγραυλούντων ποιμένων.
- ζ'. Περὶ Συμεών.
- η'. Περὶ Ἀννης τῆς προφητίδος, καὶ περὶ τοῦ δωδεκαετῆ εἶναι τὸν Χριστόν.
- θ'. Περὶ τοῦ γινομένου ῥήματος πρὸς Ἰωάννην.
- ί'. Περὶ τῆς γενεαλογίας τοῦ Χριστοῦ.
- ια'. Περὶ τοῦ ἀναγνῶναι τὸν Χριστὸν εἰς τὴν συναγωγὴν.
- ιβ'. Περὶ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων.
- ιγ'. Διατί εἴρηται ἐν σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ.
- ιδ'. Περὶ τοῦ διανυκτερεῦσαι τὸν Χριστὸν ἐν τῇ προσευχῇ.
- ιε'. Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν πλουτῶντων καὶ τρυφῶντων.
- ισ'. Περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας.
- ιζ'. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Χριστὸν μύρω.
- ιη'. Περὶ τοῦ εἰπεῖν πρὸς τὸν Ἰωάννην, ἐπιστάτα, εἶδομέν τινα ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια.
- ιθ'. Περὶ τοῦ εἰπόντος ἀκολουθήσω σοι, Κύριε, καὶ περὶ τῶν ο'.

- κ'. Περὶ τῶν αὐτῶν ὅτι ὑπέστρεψαν μετὰ χαρᾶς· καὶ περὶ τῶν ἐξῆς, ὅτι εἶπεν ὁ Χριστὸς, ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἄστραπην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα.
- κα'. Περὶ τοῦ νομικοῦ ἀλαζονείας καὶ περὶ τοῦ ἐμπεισόντος εἰς τοὺς λήστας.
- κβ'. Περὶ Μάρθας καὶ Μαρίας.
- κγ'. Περὶ τοῦ φίλου ἐν τῷ μεσουκτιῶ αἰτοῦντος ἄρτους.
- κδ'. Περὶ τῆς ἐκ τοῦ ὄχλου ἐπαράσης φωνῆς.
- κε'. Περὶ τοῦ Φαρισαίου τοῦ καλεσάντος τὸν Ἰησοῦν.
- κς'. Περὶ τοῦ Ζαχαρίου οὗ εἶπεν ὁ Κύριος ὅτι μεταξὺ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τοῦ ναοῦ ἐσφάγη.
- κζ'. Περὶ τοῦ θέλοντος μερίσασθαι τὴν οὐσίαν.
- κη'. Περὶ οὗ εὐφόρησεν ἡ χώρα πλουσίου.
- κθ'. Τίνας καλεῖ μικρὸν ποιῖμιον.
- λ'. Περὶ ποίων ὁσφύων λέγει, ἔστωσαν αἱ ὁσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι.
- λα'. Περὶ τοῦ δούλου τοῦ μὴ γνόντος τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ.
- λβ'. Περὶ τῶν Γαλιλαίων καὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωάμ.
- λγ'. Περὶ τῆς ἀκάρπου συκῆς.
- λδ'. Περὶ τῆς ἐχούσης πνεῦμα ἀσθενείας.
- λε'. Περὶ τῶν εἰπόντων Ἰησοῦ περὶ Ἡρώδην.
- λς'. Περὶ τοῦ ὑδρωπικοῦ, καὶ περὶ πρωτοκλισίας.
- λζ'. Περὶ τοῦ μάλλον καλεῖν πτωχοὺς καὶ τυφλοὺς καὶ χωλοὺς.
- λη'. Περὶ τοῦ εἰπόντος μακάριος ὃς φάγεται ἄριστον ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. καὶ περὶ τῶν καλουμένων ἐν τῷ δεῖπνῳ.
- λθ'. Περὶ τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν εἰ τις ἔρχεται πρὸς με καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ.
- μ'. Παραβολὴ περὶ οἰκοδομῆς πύργου.
- μα'. Περὶ δραχμῆς.
- μβ'. Περὶ τοῦ ἀποδημήσαντος εἰς χώραν μακράν .....

deest fol. Cod.

P. 6, l. 16. ἀνεμνημόνευσε B.

Ἰστέον ὅτι τοὺς μὲν ἄλλους Εὐαγγελιστὰς ἐξ αὐτῶν ἀρχομένους ἐστὶν ἰδεῖν τῶν πραγμάτων· τὸν δὲ μακάριον Λευκᾶν καὶ προοιμίους ἐπιβάλλοντα καὶ συγγνώμην ἑαυτῷ πραγματευόμενον, ὅτι δὴ (Cod. δεῖ) μέλλοι μεγάλα ἐκτίθεσθαι· καὶ γὰρ φησιν

“ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν.” τὸ ἐπεχείρησαν.

21. ἀντὶ τοῦ ὅτι.

7, 1. τοῦ Θεοῦ Ἑκκλ. cum Edd.

7, 3. γέγονεν καὶ τελεία καταλήψει παρακ. τοῖς ἔργοις. πρα-5
γμάτων δέ φησιν, ἐπειδὴ οὐ κατὰ φαντασίαν κατὰ τοὺς αἰρετικῶν
παῖδας ἐθαυματούργησεν ὁ Κύριος Ἰησοῦς τὴν ἑνσαρκον αὐτοῦ
παρουσίαν, ἀλλὰ τυγχάνων ἀληθεία ἀληθῶς ἐνήργησε τὰ πράγματα.
“οἱ ἀπαρχῆς” δὲ εἶπεν, ἵνα τὸ ἀξιόπιστον τῆς συγγραφῆς ἐαυτῷ
πραγματεύσεται. οὐδὲ γὰρ παρέλαβόν φησιν ἀπὸ τῶν ἐν μέσφ 10
παρηκολουθηκότων, οὐδὲ ἐδιδάχθη ἀπὸ τῶν κληθέντων μετὰ τὰ
πράγματα· ἀλλ’ ἐκ τῶν ἀπαρχῆς αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν γενο-
μένων τοῦ λόγου. παράγει δὲ τοὺς μάρτυρας πρὸς βεβαίωσιν τῆς
οἰκειάς εὐαγγελικῆς ἱστορίας· αὐτόπτας δὲ καὶ ὑπηρέτας καλεῖ
τοῦ λόγου τοὺς ἀγίους Ἀποστόλους. δυνατόν δὲ ἐκλαβεῖν τοὺς 15
ὑπηρέτας τοῦ λόγου, εἴτε τὸν διδασκαλικὸν λόγον ὃν παρεδίδου ὁ
Σωτὴρ, εἴτε καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον. διὰ δὲ τοῦ “παρέδωκαν”
τὸ ἄφθονον ἐκείνων κηρύττει, ὅτι δωρεὰν λαβόντες, δωρεὰν ἔδωκαν
καὶ ἡμῖν.

Τὸ δὲ “ἔδοξε κάμοι παρηκολουθηκότι ἄνωθεν” δηλοῖ ὥσανεὶ ὅτι 20
λέγει, ὅτι τάχα ἂν καὶ κινδυνεύσαιμι, εἰ παρηκολουθηκῶς πᾶσιν
ἀκριβῶς ἔμελλον σιωπῇ παραδιδόναι τηλικαῦτα πράγματα· γράφω
δὲ οὐ ψιλὴν ἀκοήν φησιν παραλαβὼν, ἀλλὰ ἀκριβῶς παρηκολου-
θηκῶς ἄνωθεν πᾶσιν. ἐπαινεῖ δὲ τὸν μακάριον Λουκᾶν καὶ ὁ Ἀπό-
στολος λέγων, “οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ.” 25

Θεόφιλον δὲ ὀνομάζει πρὸς ὅντινα προφωνεῖ τὸ παρὸν Εὐαγγέ-
λιον, ἄνδρα πεπιστευκότα, θεόφιλον φερανύμως καλούμενον· ἵνα
γινώσκῃ, περὶ ὧν κατηχήθη λόγων τὴν ἀσφάλειαν· ἐπειδὴ γὰρ
ἀκοῇ παρέλαβεν ταῦτα, ἀσφαλέστερον αὐτὸν καὶ διὰ γραμμάτων
ἐντυγχάνοντα ἐν τῇ πίστει διατηρεῖ. 30

Μνημονεύει δὲ τῶν ἡμερῶν Ἡρώδου, ἵνα μὴ διαφύγῃ τὸν καιρὸν
τῶν πραγμάτων ἢ ἱστορίας· βασιλέα δὲ τῆς Ἰουδαίας καλεῖ, ἐπειδὴ
τὰ παρὰ Ἰουδαίοις γινόμενα γραφῇ παρεδίδου.

Ὀνομάζει δὲ τὸν πατέρα Ἰωάννου τοῦ προδρόμου, ἵνα τὴν εὐαγ-
γελικὴν ἱστορίαν ἀρξάμενος ἀπ’ αὐτοῦ, οὕτως εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν 35

Ἰησοῦν παραγένηται, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἶπεν ἄνωθεν ἵνα μηδὲν παραλείπῃ τῶν ἐξῆς γεγενημένων· ὅθεν καὶ πρώτην ἱστορίαν τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην ποιεῖται, ἵνα τὸν προδρομὸν παραστήσας σαφηνίσῃ τὸν κηρυττόμενον.

[εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου.]

5

Ἀττικὸν τὸ σχῆμα κατὰ τὴν λέξιν γίνεται δὲ κατὰ ἀντίπτωσιν· αὐτοὶ γὰρ τὴν μετοχὴν ἐπὶ τῶν τοιούτων συντάξεων ἀντὶ τῆς ὀφειλομένης αἰτιατικῆς ἐπενεχθῆναι ὀρθὴν ἐπιφέρουσιν, ὥς ἐπὶ τούτου, “λέγεται τὸν Ἀλέξανδρον Μακεδόνα τρῶσαι τοὺς Πέρσας” ἐλθὼν εἰς χωρίον τῆς Περσίδος· ἀντὶ γὰρ τοῦ ἐλθόντα εἶπεν ἐλ- 10
θὼν καὶ Ὀμηρος·

φημί γὰρ οὖν κατανεῦσαι ὑπερμενέα Κρονίωνα
ἀστράπτων ἐπιθεξιά.

πολὺν τούτῳ καὶ Φιλόστρατος ἐν τῷ εἰς Ἀπολλώνιον καταχρῶ-
ται τὸν Τυανέα Cod. L.

15

7, 26. δίκαιον.

8, 1. βουλομ. δὲ γνωρίσαι.

10. τὸ τῶν om. τὸ Cod. B.

8, 18. ἠκούσθη γάρ.

8, 24. ἐμφαίνων δὲ τὸ μέγεθος τ. Ιω. ψυχῆς φησὶν, “ἔσται

“γὰρ μέγας ἐνώπιον Κυρίου.” Cæet. om. B.

20

9, 7. Θεὸν αὐτῶν.

11. ἔσται πρ.

16. ἐν δυνάμει δέ.

9, 17. παρ’ αὐτῶ.

10, 16. πνευμάτων.

17. διέμενεν κ.

11, 10. καὶ πατριᾶς om. B.

12, 30. ὄψη.

25

13, 4. οὐχ ἀπλῶς. In marg. Τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου.

13, 15. Ναασσών.

13, 16. τ. Ι. φυλῇ, ἐξ ἧς νῦν ἡ παναγία παρθένος τῇ ἱερατικῇ
τοῦ Λευὶ φυλῇ, ἐξ ἧς ὕπ. 29. ὥς εἶπεν.

14, 7. κοιλίας σου θήσομαι.

9. παν. παρθένου M.

30

14, 23. ΠΗΛΟΤΣΙΩΤΟΤ’ ΕΠΙΣΤΟΛῆς ΤΕΓ’.

[ἐποίησεν κράτος.]

Ἄλλοι. οὐ διὰ Μωϋσέως ὥς πάλαι ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίους, οὐδὲ
διὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὥς τότε Ἱεριχοῦντα τείχῃ κατασεύων, οὐδὲ

δι' ἀγγέλου, ὥς ἦν· καὶ τὰς ῥπέ' χιλιάδας κατεστράυνεν τῶν πολεμίων· οὐδὲ δι' ἀγγέλου τινός· ἀλλὰ διὰ τίνος; δι' αὐτοῦ τοῦ οἰκείου βραχίονος ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ, καὶ κατετρόπωσε οὐκ Αἰγυπτίους ἢ Ἀσσυρίους, ἢ τότε ἢ τότε τὸ πολέμιον, ἀλλὰ πάντα λογισμὸν ὑπερῆφανον, τουτέστι τὸν μὴ ὑποκύπτοντα 5 καὶ πειθαρχοῦντα τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ Ἕλληνας ἢ, καὶ βάρβαρος, καὶ Ἰουδαίους καὶ Πέρσης, καὶ Ἀσσύριους, καὶ ὅστις ἢ ἀπειθήσῃ γὰρ διαμένων σκορπισθήσεται καὶ ἐκβληθήσεται· οἱ δὲ αὐτὸν φοβηθέντες φόβον λατρείας καὶ ἀγαπήσεως καὶ ὑποτάξαντες αὐτῶν ταῖς διδασκαλίαις τὰ φρονήματα, πάντες ἐλέους καὶ ἀγαλ- 10 λιάσεως πλησθήσονται. Cod. L.

“Δισκορπίσεν ὑπερηφάνους” τίνας τούτους; τὰς τῆς καρδίας αὐτῶν διανοίας· ἢ οὕτως· “δισκορπίσεν ὑπερηφάνους διανοίας” τίνας; τῆς καρδίας αὐτῶν, τουτέστιν ἃς οἰκόθεν καὶ ἀπὸ καρδίας ἔσχον ὑπερηφάνους διανοίας, εἰς τὸ μὴ πιστεῦσαι αὐτῷ, 15 καὶ φοβηθῆναι αὐτὸν, ταύτας δισκορπίσεν, καὶ δισκοθέσεν, καὶ σαθρὰς ἀπῆλεξεν, δείξας παρθένον ἐν γαστρὶ ἔχουσαν, καὶ διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ αὐτῆς, Πνεύματος Ἁγίου τοὺς ἀσπασμοὺς πληρουμένους καὶ προφητικοῦ χαρίσματος ἀξιουμένους· καὶ πρόγε τούτων καὶ Ἀγγέλους δείξας ἀνθρώποις ὑπηρετοῦντας, καὶ στεί- 20 ρωσιν λυομένην· ταῦτα γὰρ πάντα καὶ ἄλλα διὰ τὸν τῆς παρθένου τόκον ἐπιδειχνέοντα, δισκορπίσεν ὥς ἀληθῶς καὶ ἐλίκμησεν τὰς ὑπερηφάνους τῶν μὴ πιστευσάντων διανοίας, οὐδὲ σκιὰν αὐτοῖς ὑπολιπὼν ἀπελογίας. ἀπὸ γὰρ οἰκείας καρδίας, καίτοι τοσαῦτα ἔχοντες τὰ δυσωποῦντα αὐτοὺς ἐφυσιώθησαν καὶ ἐματαιώθησαν 25 μῆτε τὴν τῆς ἀπογραφῆς αὐτῶν παράβασιν, εἰς τὸ μὴ πιστεῦσαι αἰτιᾶσθαι ἔχοντες· εἶγε πλήρης αὕτη τῶν περὶ τῆς παρθένου καὶ τῆς συλλήψεως αὐτῆς καὶ τοῦ τεχθησομένου προφήτεια· μὴδὲ τὴν τοῦ πονηροῦ ἀπάτην καὶ ἐπιβουλὴν· αὕτη γὰρ Χριστοῦ τεχθέντος ἡσθῆναι, ἀλλ' οἰκείας πωρώσεως καὶ τῆς ὑπερηφάνου 30 διανοίας τῶν ἰδίων καρδιῶν παραστήσαντες τὸν καρπὸν ὀλέθριον τὴν ἀπιστίαν. Codd. B. et L. quorum prior hæc Photio assignat.

15, 20. κρατ. αὐτοῦ χ.

16, 1. ἐν τῷ εἰπεῖν ἔμεινεν.

6. συνέρχεσθαι.

35

16, 12. χρὴ δὲ παρατηρ. ἐν όλ. τῇ παλ. κ. καινῇ γραφῇ ἐάν
που.

16, 15. γεννωμ. καθὼς καὶ ἐνταῦθά φησιν ὁ Εὐαγγελιστής,
“τῇ δὲ Ἑλισάβετ ἐπλήσθη,” κ. τ. ε.

17, 1. μέγα τι λογιζ. 2. παιδίου. 14. προαγόμευσιν. 5

18, 1. δικαιοσύνη, ὅπερ γίνεται διὰ τῆς ἐκπληρώσεως πασῶν
τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐντολῶν, οὐ πρὸς ὀλίγον μόνον καιρὸν ἀλλὰ π.

18, 7. γένεσιν. 21. ἡ Χριστοῦ γν.

18, 32. τὸ δὲ εἰς ὁδ. εἶρ. δ. ἵνα φ. om. B. et Ed.

19, 11. ἐν ὅλῃ.

10

19, 16. μὴ om. B. μοχ ἐκ σοῦ μοι. Duo seq. Scholl. om.
sed illud quod inc. διατί εἶπεν ὁ Εὐαγγ. assignat Isidoro
Pelus. Ἐπιστ. μῆ. 20, 1. τόπον. 20. ἀποστάντων.

21, 3. ἀγγελικὴν στρατείαν.

21, 14. καρδία, τουτέστιν τοῦτο ἐκεῖνα συγκρίνουσα, ἐκεῖνα 15
τούτω· εὑρίσκειν δὲ συγκρίνουσα τὰ ῥήματα.

22, 21. πληρ. ὑπάρχων om. ὑπὸ Χρ. 33. τεκν.

23, 2. om. καί. 15. τὸ γὰρ νῦν ἀπολύεις.

24, 8. Τοῦ Ἀγίου Βασιλείου. ἄλλως τὸ “εἰς πῶσιν καὶ
“ἀνάστασιν” τῶν μὲν ἀπιστησάντων τῇ θεῷ αὐτοῦ οἰκονομία καὶ 20
ἐνανθρωπήσει εἰς πῶσιν, τῶν προσδεξαμένων τὴν αὐτοῦ πίστιν,
εἰς ἀνάστασιν ἐκ τοῦ τῆς ἁμαρτίας πτώματος.

24, 13. σῶμα, οἱ δὲ ἀσώματον αὐτοῦ τὴν ἐπιδημίαν γεγενῆ-
σθαι διοριζόμενοι· καὶ οἱ μὲν παθητὸν ἐσχηκέναι τὸ σῶμα, οἱ δὲ
φαντ. Add. hoc Sch. in marg. Cod. B. τὸ δὲ “σημεῖον ἀν- 25
“τιλεγόμενον” περὶ τοῦ σταυροῦ λέγει· τοῖς μὲν γὰρ ἀπολλυμένοις
μυρία ἐστίν, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῶν δύναμις Θεοῦ ἐστίν, κατὰ
τὸν θεῖον Ἀπόστολον.

Τὸ δὲ “εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον” κεῖται ὡς ἂν εἴποι κεῖται
εἰς τὸ σταῦρον ὑπομείναι.

30

24, 18. πειρ. τὸν κριτικὸν τῶν ἐνθυμ. 22. προσφ. οὖν ὁ Σ.

24, 24. τῶν φον. om. B.

24, 31. ἐπακολουθήσει. Cod. duorum Scholl. ord. qui
Ἄλλως signantur invertit.

25, 5. καὶ σκ. δ. ἐπεμβαίνων.

35

- 26, 1. οὐκ ἄσαρκον ἀλ. σεσαρκωμένον εἰς τὸν Θ. Λόγον.
 26, 3. διὰ τ. περὶ τ. κ. σαρκ. χρ. ν. ταῦτα σωμ. γ. ἡνϋ. κ.
 ἐκρ. om. B.
 26, 4. συνηδομένων om. Edd. 8. ἐπηρώτα.
 26, 34. Ἄρα δὲ μὴ ὅτι. 5
 27, 4. ὡς πεπλαν. 5. μηδέπω δέ. 6. ἀποστῇ.
 27, 12. ἐστὶν ὁ τοῦ ναοῦ δ. 18. ὑποτάσσονται.
 27, 23. ὑπὲρ ἄνθρωπον. 26. ὡς παρὰ πολλοῖς.
 27, 28. συμπροσάγων τῷ χρόνῳ. 29. τὴν ἐκλαμ.
 28, 3. ἐξ Ἰουδα. 4. Ῥωμ. μὲν ὁ Πιλάτος. Ἀσκαλωνίτου. 10
 28, 6. οἱ ἐξ Ἰουδα. 14. τ. ἐρήμου μ. ἤπερ. 15. ἐκ περισσοῦ.
 28, 17. Χριστοῦ βαπτ. 18. εἰ καὶ αὐτὸ μὲν. 19. ἀτελής.
 28, 21. εἰς μετάνοιαν. 23. οὐ λόγος. 24. προέλαβεν γάρ.
 28, 28. αὐτὰς ὁδ. 30. ἀντιθ. τινος ἀμφιβ. ἀποκρ.
 28, 32. ἀν. ἄντις. 33. δύσβατος. 15
 29, 1. κατορθῶσαι. 4. πρὸς ἐξίσωσιν. 13. κατηύνασεν.
 29, 31. ποιήσωμεν.
 30, 33. βαπτίσματος αὐτοῦ.
 31, 9. ὡς τελεία οὔσα. 11. ἡ πν. ἀναγέννησις.
 31, 13. ἐλάμβανεν. 15. διαφωνία τις εἶναι δοκεῖ περὶ τ. 20
 31, 17. Ματθαῖν τὸν δὲ Λουκᾶν ἀπὸ τοῦ Νάθαν, καὶ φθάνειν
 εἰς τὸν Ματθαῖν καὶ Ἡλὶ καὶ Ἰωσήφ καὶ ἀναμφιβόλως ἐκ. αὐτ.
 ἕτερον καὶ ἕτερον καταλέγειν γένος. 21. κατανοήσωμεν.
 31, 23. ὁ Ματθαῖν. 25. Ἑσθᾶ. 28. ὁ Ἰακώβ.
 31, 29. Ἑσθᾶς. ἀγαγομένου δὲ τοῦ Ἡλὶ γυναῖκα. 25
 31, 31. παιδοποιήσαν.
 32, 2. Ἡλί' ὁ Ματθαῖος οὗν τὸν κατὰ νόμον λέγων πατέρα
 τοῦ Ἰωσήφ τὸν Ἡλὶ, εἶπεν καὶ τὸ γένος ὅθεν ὁ Ἡλὶ κατάγεται
 προσηκόντος δὲ ὁ μὲν.
 32, 5. τῶν πατέρων εἰς τὸν Δαβὶδ καὶ εἰς τὸν Ἰούδαν τὸ γένος 30
 ἄνεισιν. ἐπειδὴ γὰρ Ἰουδαῖοι μὲν τὸν κατὰ νόμον πατέρα ἐπίσταν-
 ται, ὡς πειθόμενοι τῷ νόμῳ τὸν κατὰ φύσιν γινώσκουσιν εἶναι
 πατέρα, ἔδειξαν οἱ θεσπέσιοι Εὐαγγελισταὶ ὅτι ἐξ ἀμφοτ. τ. πατ.
 32, 8. περιήρηται.
 Cod. L. Τὴν γενεαλογίαν ταύτην ὁ θεσπέσιος Λουκᾶς οὐκ ἀπὸ 35

τῆς πεπαρρησιασμένης βασιλείας εἴληφε φατρίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἰδιωτικῆς, λανθάνειν μὲν δοκούσης, πάλιν^α καὶ αὐτὴ ἐν τῷ ἱερῷ γαζοφυλακίῳ τοῖς Ἰσραηλίταισι ἀποκειμένη. καὶ διατὶ μὴ καὶ οὗτος συμφωνίᾳ Ματθαίῳ ἐχρήσατο κατ' αὐτὴν, μετὰ βραχὺ εἰρήσεται· ἐξέκλινεν ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ τὸ βασιλικὸν γένος εἰς τὴν 5 γενεαλογίαν τοῦ Χριστοῦ καταλέγειν, διὰ τὸ μὴ πάνυ θεοσεβεῖς εἶναι τοὺς βασιλεῖς, ὡς δῆλον ἀπ' αὐτοῦ Σολομῶντος· πλὴν γὰρ τοῦ Ἰωσίου οὐδεὶς τῶν βασιλέων κατὰ τὸ ἀκριβέστατον θεοσεβής· παρ' ὅσον καὶ τῶν εὐσεβεῖν νομιζομένων, οὐδεὶς τὰ ὑψηλὰ πλὴν τοῦ βασιλέως καθεῖλεν Ἰωσίου.

10

35, 3. οὐδὲν γὰρ ἦγν. 29. τὴν τοιαύτην χάριν.

35, 30. ἀλλ' ὑπάρχων φύσει.

36, 21. ἐμφανῇ δὲ λοιπὸν ε. καταστ. τοῖς ἐξ αἱμ.

36, 22. κ. ὅτι κέχρισται. 31. κέχρισθαι.

37, 14. καὶ τοῦ σμικρ. 20. ἀστιασμοῦ χ. 25. πῶς αἰεὶ. 15

39, 6. προφήτου.

39, 9. λέγει Κύριος ἀλλ' ὡς τοῦ νόμου Κύριος τ. ὕ. ν.

39, 14. ὅτι κενῆς δ. αὐτ. ἐρ. ἀποτελεῖ.

39, 20. Συνεχώρησεν δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος ρίψαι τ. ἀνθρ. ἐν ᾧ ἦν, ἵνα δῆλον γένηται πᾶσιν ὅτι τὸ δαιμόνιον ἦν τὸ λαλήσαν, καὶ 20 μὴ ὡς ἐκ τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου νομίζωσιν οἱ ἀκούοντες εἶναι τὰ ῥήματα. καὶ γὰρ ὡς νήφων ἐλάλει, καὶ ὡς καθεστηκῶς ἐφθέγγετο. ἐγένετο δὲ θάμβος ἐπὶ πάντας, καὶ συνελάλουν πρὸς ἀλλήλους λέγοντες· τίς ὁ λόγος οὗτος κ. τ. ε. ἐκπληττόμενοι αὐτοῦ τὴν μετ' ἐξουσίας γινομένην τῶν θεοσημείων ἐνέργειαν· οὐ γὰρ 25 εὐχὴν ἀνατείνων ταύτας ἐπλήρου, ἀλλ' αὐτὸς ὣν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατὴρ, ὁ ζῶν τε καὶ ἐνεργῆς καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, κελεύων τοὺς ἀκαθάρτους ἀπήλυνεν δαίμονας καὶ τὰς νόσους ἐφυγάδευεν.

40, 15. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΕΝΘΕΡᾶΣ ΠΕΤΡΟΥ· ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ 14-30 ΘΕΝΤΩΝ. 17. ὅτι ἱπῆρχον.

40, 18. ΠΡΟΕΓΡΑΦΗ Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

40, 20. ὅτι διὰ τῶν ἀλ. ἐπιτ. ἀλ. τ. μαθ. καὶ ἀλιεῖς.

40, 25. αὐτοῖς οἱ.

^α Ἀπ πάλαι.

42, 15. χρῆ δὲ καὶ τοῦτο σκοπῆσαι, ὅτι μὴ ἰσχύσαντες ἀν-
τὸ δίκτυον.

42, 17. om. διὰ, dein post ἐπιτ. add. κατένευσαν δὲ ἀπὸ
τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐκπλήξεως μὴ τολμῶντες λαλῆσαι ὥστε φ.
συλ. α. κ. διασ. τ. ἀγ. ὥσπερ μυστικῶς σημαίνει ὅτι πολλοὶ τοῖς 5
τ. ἀγ. Απ. συνηγωνίσαντο κ. συναγωνίζονται πόνοις.

42, 22. ἀληθ. δογμάτων. 23. ἔτι καὶ νῦν τὸ δίκτυον.

42, 24. τοὺς ἐν β. θαλ. ὄντας. 25. κυμ. τοῖς κοσμ.

42, 26. περὶ τ. παρ. 27. ΠΡΟΕΓΡ. Εἰς τὸ κ. ΜΑΤΘ.

Ad. p. 42. c. v. ver. 12.

10

καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν μιᾷ τῶν πόλεων.

47, 26. τὰ ἀκόλουθα προεγράφη. εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἕως
οὗ οὐκ ἔξεστιν φαγεῖν εἰ μὴ μόνους τοὺς ἱερεῖς, ὁμοίως καὶ περὶ
τοῦ ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα.

49, 11. ἀληθινούς ἢ. ἀποφ. προσκυνητάς. 18. ἀποπηδῶντας. 15

49, 19. κ. ἀποφοιτῶντας ποχ ἀποτρέχοντας.

49, 23. οὐχ ἀπλῶς προσηύχετο.

49, 24. Π. τ. τῶν Ἀπ. ΔΙΑΤΑΓΗΣ.

49, 28. προκαποφ. π. ἀγ. ὁ δεσπότης Θεὸς τὴν δι' αὐτοῦ πτωχ.

50, 10. περιπεσεῖσθαι.

20

56, 16. ἐξουσίαν ἔχων.

56, 25. ἀφ᾽ ἣ. δυνάμενος δὲ καὶ λόγῳ μόνῳ τοῦτο ποιῆσαι διὰ
τοῦτο ἄπτεται καὶ τῆς σοροῦ, τουτέστι τῆς κλίνης.

56, 27. ἰσχ. μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

56, 28. αὐτοῦ ἢ σάρξ. 31. καὶ ἐλάλει.

25

57, 16. τ. μαθ. αὐτοῦ. 17. προσκ. οὖν δύο τινὰς τῶν μαθητῶν.

60, 21. ἀλλ' ἑτέρα τις. ἐκεῖναι μὲν γὰρ πρὸς αὐτὸ τὸ πάθος
τοῦτο ἐποίησαν· αὕτη δὲ περὶ τὰ μέσα που τοῦ εὐαγγελίου ἡ καὶ
πρὸ τούτου, καθὼς φιλοπονῶν τις ἐπαγνώσεται.

63, 3. γινώσκε. 7. ἐξένισεν ὁ λόγος. 13. ἀμάρτανε. 30

63, 19. κ. πόλιν κ. κώμην. 22. αὐτοῦ δημ.

63, 28. παρέχουσαι. 30. ἵνα κτήσωνται.

63, 31. τ. ΣΠΟΡΟΤ ΠΡΟΕΓΡ. Εἰς τὸ κατὰ ΜΑΤΘ. ΚΑὶ Ἀκο-
λοῦθωσ.

64, 9. ΚΕΦ. ΡΒ'. Εἰς τὰ μ. Εἰς τ. ἈΓ. ΛΟΤΚΑΝ.

35

- 80, 8. διδάσκαλε ἴδομεν.
 80, 11. μαθεῖν εἰ καὶ ἐτ. 20. κακεῖ ἀπερχ.
 80, 21. ἐστήρισε τὸ προσ. αὐτ. τοῦ πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσα-
 λήμ. 22. ἐκπ. δὲ πρὸ προσ. 30. ἀποδιώκωσιν.
 80, 32. ἀλλὰ τοῖς ἐμοῖς. 5
 81, 9. πρὸς Ἡλίαν ἀφ. 17. προσανακοινοῦσθαι.
 81, 19. σκοπόν. 20. χεῖρα αὐτοῦ κ. βλέπων.
 81, 30. ἐπιβ. μὲν γάρ.
 82, 3. ἐθέλοντας τῷ Θ. οὐχ ἀπλῶς δὲ ἀνέδειξεν ὁ Κύριος καὶ
 ἐτέρους ἐβδομήκοντα, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο δύο πρὸ προσ- 10
 ὥπου αὐτοῦ εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον οὗ αὐτὸς ἔμελλεν ἔρχεσθαι.
 ἀλλ' ἐπεὶ δὴ κ. τ. λ. ut in Sch. quod Cyrillo trib. Nost. p.
 82, 24.
 82, 29. ἕως μὴ μετ.
 84, 29. τ. θεοσημείας. 15
 85, 21. λαβόντες. 23. κτήσονται. 28. κάτω πίπτει.
 85, 32. τοῦτων.
 86, 28. Πηλοτσιότοτ' Ἐπιστολῆς ἀλνέ. Ὁ νομικός κ.τ.λ.
 86, 29. τὸν δίκαιον τ. ὑψ.
 87, 5. λέγω ὅτι οὐδ. ποx διενήνοχας. 20
 87, 8. δεδ. γάρ. σὺ σπουδασον ἢ τῇ οὐσ.
 87, 17. Εἰπὼν ὁ δεσπότης Χριστὸς ὅτι ἄνθρωπος τις, κ. τ. λ.
 88, 1. ὁ νόμος ἐστ. εἰσηγ. 18. παρ' οἷς κ. κατ.
 88, 19. τροπῆς. 31. ἀκούσωμεν. 32. ἀκούομεν.
 88, 35. μείζωνος. 25
 89, 4. πάνδοκος. 27. πέπλεκται ποx τ. πλ. ἡγαπηκότη.
 89, 32. παρακαθεσθεῖσα.
 90, 3. περιττοῖς βρ. 6. θεωρία. 8. σκοπήσωμεν.
 90, 9. εἰσαγομένας. 13. τ. καν. λαβέτω.
 90, 28. τὰς προσευχάς. 34. πάντως. 30
 91, 2. ἐμμείνωμεν.
 91, 4. ἐπιτάττει καὶ διὰ τοῦ κρούειν τὴν ὄχλησιν.
 91, 10. μεσονυκτίου. 12. προστρεχόντων. 13. ὁ Θ. ἐστιν.
 91, 27. ἀνακληθήσονται. 28. μεθ' ἵπομονῆς.
 100, 16. καταλιπὼν αἰτεῖν. 20. τ. αὐτ. μεγαλοπρεπείας. 35

- 100, 23. εἰκοντας δὲ. 29. μόνοις.
 101, 10. ὑπέδειξεν. 11. τ. πάθους. 12. ὁ τοῖς οὕτω π.
 101, 23. διὸ καὶ τὸ ἐπ. 24. ὁ φοβ.
 102, 14. τὸ δὲ μὴ φόβου. 15. ὄνομ. τοὺς ἀγίους.
 102, 26. καὶ τὰ ἐπὶ γῆς. 5
 103, 2. ὑποδηλοῦσιν. 11. αἴρω. 15. ἐργασαμένους.
 103, 18. πνευματικὰς καὶ ἀμφιλαφεῖ.
 103, 29. Εἰς τὰ μικρὰ et quæ seq. om. B.
 106, 8. ἐξαγγέλλον. 10. μήτε κατὰ φιλ.
 106, 12. χαλεπωτάτας αἰκίας ὑπέμειναν. παρὰ τὰς διατε- 10
 ταγμένας ἐν τ. M. νόμῳ θυσίας ἀφερ.
 106, 24. κιν. τῷ λαῷ.
 107, 2. κατέχουσιν. 6. τοῖς οἰκήτοσι· παρέμεινε.
 107, 8. καταστρέψας ἐθανατ.
 107, 10. τ. Ἱερ. φύλλα μόνον μικρὰ ποιοῦσαν καὶ ἀνθηρὰ τῷ 15
 φαίνεσθαι, καρπὸν δὲ μὴ παρέχουσιν· τρίτον δὲ λέγει ἐληλυθέναι
 δ. M.
 107, 14. ἐκκαθαρίσαι.
 107, 16. ἄκαρπον “ἄφες αὐτήν” φησιν “καὶ τοῦτο τὸ ἔτος.”
 107, 20. τ. τῶν δικ. σου. 29. ὡς ὁ θεολ. om. ὡς. 20
 107, 32. ἡ συγκεκαφυῖα.
 108, 1. παρεωραμένη. 4. γεμούσης. 6. λόγου.
 108, 9. ἀνοσιώτατα· κακηθεία. 14. προφάσει.
 108, 15. κακολογοῦντες. 32. ΠΕΡΙ ΣΙΝΑΠΕΩΣ κ. τ. λ.
 110, 9. ὠφελεῖσθαι ὑπ’ αὐτ. 10. ὑπὲρ νόμων. 25
 110, 11. εἶπεν. 20. δυστρ. τὸ θηρίον τοῦτο.
 110, 29. καὶ πότε ὑπέργε τοῦ σ.
 111, 1. περινοστήσει.
 111, 5. Ἱερουσ. πολλοῖς ἀγίων αἵμασι ποιεῖται ἔνοχον τὴν
 Ἱερουσαλήμ καὶ ὅτι τ. 30
 111, 16. παρ’ αὐτοῖς ὅτι μάλιστα τῶν διαπρεπόντων οὐκ ἀπη-
 ξίωσεν δ. τὸ δυστρ. αὐτῶν ἀπελθεῖν.
 111, 18. συν. γίνεται. 23. σαββάτου.
 111, 24. ἐκκλίνει. 27. ὑδρωπικός.
 112, 5. ἅπερ δὲ ἔλεγεν. 9. κόσμον αὐτῶν. 15. φιλοδοξίας. 35

113, 10. ὁ Κύριος πράττοντες πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἐνδεεῖς καὶ λελ. φιλανθρωπεύόμενοι.

113, 12. οἷς ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς μελλούσης ζωῆς τὸν μισθὸν ἀνταποδοθῆναι διεμαρτύρατο· οὐχ ἵνα δὲ τὴν π. τ. ιδ. τιμὴν ταῦτα Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν προσέταξεν, ἀλλ' ὅπως.

5

113, 15. ἀνταποδώσεων. 10. παρὰ Χρ.

113, 26. νοηθεῖν ἂν Θεὸς κ. Πατ. 32. ἐπέφανεν.

114, 6. κέκληκεν ὁ Χριστὸς κ. Θ.

114, 14. φιλοκερδίας ἡττώμενοι. 15. ὡς ἔπος.

114, 35. χαρισμ. μέγιστον δῶρημα. πῶς οὖν.

10

115, 3. συντονωτέρας. 4. ἀνάγκης σχεδόν.

115, 13. κ. τὰ τοιαῦτα τοῖς γον. ὑπ. 22. ὑποδhl.

115, 29. περᾶναι σκ.

117, 10. ὁ θεολόγος οὕτως. 12. ἀποκαθαίρων.

118, 3. ἀπεδ. ποῦ, οὐκ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ 15 ἀπέστη ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἀπ. ὁ Θ. 17. ἐγκαλινδούμενος.

119, 2. ἐλεήσει με μεταν. 19. ῥυπ. γὰρ ἔχω.

119, 22. μήτε τῆς σῆς αὐλ. 24. τ. μυστ. σοῦ.

120, 13. δι' ὅν. 14. ζητεῖν ἢ om. B. 24. δύνασθαι ταύτην.

120, 26. ἐγκλ. οὔτε ἐκείνον διαβ. θέλοντες.

20

120, 30. μηδ. παραδέξασθαι.

120, 35. τ. τῶν νύκτων δυνάδος. σημαίνεισθαι.

121, 8. ἔπεγ. τὴν γινομένην τ. ἄσωτ. 19. καταθρήσωμεν.

121, 21. τὰ π. μέτρα.

122, 3. περισπασμῶν.

25

122, 7. ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. τοῖς γεωδ. πράγμασι.

122, 9. διὰ τοῦτο γοῦν. ὑπέδειξεν ὁ Σωτήρ. 17. αὐτοῖς.

122, 18. τρυφαῖς.

123, 5. ἔξωθεν γὰρ προσγίνεται καὶ ἐπισυμβαίνει τισίν ὅτι δέ ἐστι τῶν ἀμηχάνων ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν μ. 14. μὴ ὄντας.

30

123, 17. π. τ. Θεοῦ· ταῦτα τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἀκούοντες πᾶσαν ὑψηλοφροσύνην καὶ κενοδοξίαν, τύφον τὲ καὶ ὑπερηφανίαν καὶ ἀνθρωποπαρεσκίαν, ὡς μισητὰ καὶ βδελυκτὰ παρὰ Θεῷ ὑπάρχοντα συμπᾶση κακίᾳ καὶ φιλαργυρίᾳ προθύμως τε καὶ ὀλοψύχως ἐγκλίνοντας, τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὴν εἰς τοὺς δεομένους εἰλι- 35

κρινῇ συμπάθειαν χάριτι Θεοῦ κτησώμεθα· καὶ γὰρ οὐ δι' ἐκείνους μόνους τὰ ἐν τοῖς ἀγίοις Εὐαγγελίοις ἐγράφησαν ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν ἀνθρώπους. ΠΕΡΙ ᾧΝ ΕἶΠΕΝ Ο ΚΥΡΙΟΣ. κ. τ. λ.

- 124, 9. λόγος. 10. νοσοῦντα πτωχ. 11. ὡς εἰ παράδειγμα. 5
 124, 12. λεγομ. δῆλωσιν. 13. τισιν ἤδη αὐτ. 16. ἐπὶ γῆς.
 124, 18. ἀφύκτω. 22. ἀκαταλήκτοις. 26. παρὰ τὸν πυλ.
 124, 31. ἀποξαινοντες. 32. ἵνα κ. ἐν τ.
 125, 1. ἀπεδυσπέτησεν. 7. κατωρυγμένη. 8. τάφον περιφ.
 125, 10. πρὸς τὸν ἄδ. 10
 125, 24. ἡσχύνετο κ. ἡρυθρία, ἐκ τ. κατ. αὐτ. πρ. om. B.
 ἐνόμιζεν γὰρ αὐτ. μν. αὐτῷ π.
 125, 30. ἀλλ' ὅτι ὁ πλούσιος.
 126, 2. οὐδὲ ἐγκ. om. B. 12. ὥσπερ οὔν.
 126, 18. ποιησ. ἔλεος. 33. ἴσταται πραγμ. 15
 126, 34. φυγεῖν τ. κολ.
 127, 6. οὗτοι ἀκ. αὐτῶν κατ. 24. λαλῶν om. B.
 128, 1. ἐκείνῳ. 2. ἀσφ. τὸν δεσπότην Χριστόν.
 128, 10. καταφ. γάρ. 11. καὶ ὀφείλειεν αὐτοῖς τὸν Θεόν.
 128, 21. ὁ δεσπ. Θεός· καὶ φιλάνθρ. om. B. 20
 128, 28. Πάλιν τ. ἐ. δοξ. 29. καθιστῶν.
 128, 31. καθὼς ἀποδείξεις ἔσται σαφ. ἡ τ. λεπρ.
 128, 33. ἐλιπάρουν ἀπαλλ. τ. κακοῦ. (p. 129, 2.) ὁ δὲ φιλάν-
 θρωπος ἐλέησας αὐτοὺς ταύτης ἀπῆλλαξεν· ὧν οἱ μὲν ἕνεα ὑπῆρ-
 χον Ἰουδαῖοι, ὁ δὲ εἷς Σαμαρεῖτης· τυχόντες τοίνυν τῆς ἰάσεως 25
 ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτοὺς, καθὼς ἐκελεύσθησαν εἰς τὸ δεῖξαι ἑαυτοὺς
 τοῖς ἱερεῦσι· οἱ μὲν ἑννέα εἰς ἀχ. 12. αὐτῷ ὡς Θεῷ· ὁ εἷς δὲ
 μόνος ὁ ἀλλογένης τὴν εὐχαριστίαν προσέφερεν· ἐτοιμότεροι γὰρ
 εἰς πίστιν οὗτοι παρὰ τοὺς ἀχαρίστους Ἰουδαίους· ὅθεν ὁ δεσπό-
 της Χριστός φησιν, “οὐχ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν,” καὶ τὰ ἐξῆς. 30
 Ὅπερ εἶπεν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὅτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς
 ὑμῶν ἐστίν, τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἐν ταῖς ἡμετέραις προαιρέσεσι
 κεῖται τὸ λαβ.

130, 3. αἵρετά πῶς εἰσιν.

132, 1. νυκτὸς καὶ ἡμέρας. 17. πν. πλάνοις.

35

133, 3. ὁμιλογῶν. 7. δεσπότης Χριστοῦ.

133, 13. Ἐπιστολὴ om. B. 14. προσέκρουσεν.

133, 22. οὐ δέοντας κακηγορήσαντας τῆς αἰτίας παλινδρο-
μούσης.

136, 18. μαρτυρήσει. 31. τοῦ νοσεῖν.

5

137, 11. συκομωραῖαν.

139, 6. νουθετοῦντες. 11. ἐντροφίσουσιν.

140, 8. παραδοθήσονται. Περὶ τοῦ πάλου· ἔτι οὗ κεκρά-
ζονται προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον· τίνες δὲ εἰσιν
οἱ αἰθοί; οἱ τοῖς αἰθοῖς προικτνοῦντες, τὰ ἔσθη τὰ ἰο
πεπλανημένα.

142, 11. ὁ φιλανθρ. Κύριος. 13. τοιοῦτον.

142, 25. καὶ ἡ ὑπακοὴ ἡ εἰς Χριστόν.

142, 33. Περὶ τῶν ἐκβαθεύτων ἐκ τοῦ ἱεροῦ προε-
γράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἔτι οἷτοι λήφονται περισσό- 15
τερον κρίμα μετὰ τὸ ἀκοῦσαι αὐτοῖς τὴν τοῦ ἀμνηστῆρος
παραβολήν· διὰ τοῦτο εἶπον μὴ γένοιτο, ἐπειδὴ στυγνέ-
ντες τῶν αἰνιγμάτων τὸ βάθος ἀποσεύονται τὸ παθεῖν
ἀδαοικότες τὸ ἐξόμενον. πῶς δὲ καθύστερον οἱ γραμμα-
τεῖς τὰς οἰκίας τῶν ἱερῶν; οὗ διδάσκοντες νηστείαν 20
ἀλλ' ὑποδεικνύοντες γαστριμαργίαν. οὗ προϊστάμενοι χη-
ρῶν ἀλλὰ τὰ αὐτῶν ἀναλίσκοντες. λήφονται δὲ φησι
περισσότερον κρίμα ὅτι διδασκαλικὸν ἔχοντες σχῆμα
προαγογῶν τῆς ἁλότητος εἰς κακίαν.

150, 1. πρὸς αἰσάγοι.

25

151, 33. κ. ἐκεῖ ζῇ om. B.

152, 24. βαρυνῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραυγῇ καὶ μέθῃ
ἐξορίζει μὲν τὴν σύνεσιν. κ. τ. λ.

153, 6. ἐπὶ τούτου.

155, 14. ὑπὲρ τ. κοσμ. 16. ἀπιστίαν αὐτῶν.

30

155, 19. ὁ διακονῶν.

156, 23. ἀπεινός.

156, 30. φησιν οὐχ ὡς ἐδεσμ. πάλιν ἐν χρεῖα ὄντων ἡμῶν.

156, 32. βουλόμενος. 33. αὐτοῖς κ. ὁμόσιτοι.

157, 30. κτήσεται. 33. ἀρνησ. με. 34. τῆς θείας ἐστι. 35

158, 1. γὰρ om. B. 3. διὰ τοῦτο παρὰ Χριστοῦ.

158, 20. παρ' ἐαυτῶν. 24. περιπεσεῖν.

158, 26. ἐκείνης τὸν του.

159, 3. οὔτε πάλιν κ. τ. λ. om. B. 9. ἐπεὶ δὲ ἄν.

159, 27. αὐτῷ. 28. ἔλεγε προσκυνῶν. 5

Παραδίδεται ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐτῶν τὸ κατὰ σάρκα λβ',
Φαμενὼθ κη' τῆς σελήνης οὔσης κατ' ἐκεῖνο χειροῦ τρισκαι-
δεκαταίας· ἐν ἣ ἀληθινὸν Πάσχα τελειοῦται τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ
καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ παραδοθέντος εἰς σφαγὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ
κόσμου σωτηρίας καὶ ζωῆς. Cod. L.

164, 18. θείας. 20. τὸ σεμνόν. 26. διεπράξατο. 10

165, 7. Ῥωμαίοις Ἰουδαίων. 9. καὶ ὁ Σαούλ.

165, 11. Σ. τινὰ Κυρ.

166, 18. Χρ. ὁ Θεὸς ἡμῶν. 24. προεμήνηυσεν.

166, 33. στρατόπεδα. 34. τῶν τεθναμασμένων. 15

167, 27. ὡς Πατέρα.

167, 32. ἀνέτρεχεν. Ceterum B. transponit duos primos
paragr. huj. Cap.

167, 33. ἡ τοῦ δεσπ.

168, 5. πιστεύσαντα εἰς τὸν παράδεισον ἀπεκαθέστησεν. καὶ 20
τότε κατῆλθεν εἰς τὸν ἄδην.

Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας, πῶς ὁ ληστής εἰσῆλθεν εἰς τὸν παρά-
δεισον, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος ὅτι οὐκ ἐκομίσαντο οἱ ἅγιοι τὰς
ἐπαγγελίας; ὁ Χρυσόστομός φησιν· τί γὰρ εἰ καὶ εἰσῆλθεν εἰς
τὸν παράδεισον ὁ ληστής; μὴ γὰρ ταῦτά ἐστι τὰ ἀγαθὰ ἅπερ 25
ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐπαγγέλλεται· οὐκ ἀκούεις τοῦ Παύλου λέγοντος,
ὅτι τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα τοιαῦτα εἰσὶν “ ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ ἵδεν, καὶ οὐς
“ οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη;” τὸν δὲ παρά-
δεισον καὶ ὀφθαλμὸς ἵδεν τοῦ Ἀδὰμ καὶ οὐς ἤκουσε καὶ καρδία
ἀνθρώπου παρεδέξατο. πῶς οὖν ἀπέλαβε τὰ ἀγαθὰ ὁ ληστής; οὐ 30
γὰρ εἰς παράδεισον ἐπαγγέλλεται ὁ Θεὸς ἀγαγεῖν ἡμᾶς, ἀλλ' εἰς
αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, οὐδὲ βασιλείαν παραδείσου ἀλλὰ βασιλείαν
οὐρανῶν ἐκήρυξεν^b.

^b Hactenus Cod. B. qui in fine mancus est; cetera e Cod. L. enotavimus.

171, 3. τὰ γεν. σημεία. 6. τῆς κατὰ τὸ δ.

171, 8. ἡγ. αὐτῶν ἀνοσιότητα. 13. τ. δ. Χριστοῦ.

171, 21. ἐκάλει.

171, 23. ἐκείνοι τὴν διὰ τῶν γυναικῶν καὶ τὴν διὰ τ. Π.

Cod. L.

5

Μετὰ Κλεόπα ὁ Ναθαναὴλ ἦν· ὁ δὲ Κλεόπας ἀνεψιὸς ἦν τοῦ Σωτῆρος, δεύτερος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων· οὕτως Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου ἐν τοῖς Παναρίοις ἐμνημόνευσεν.

172, 17. Σίμων· κακεῖνοι μὲν ἔλεγον τοῖς δυσὶν, ὅτι “οὕτως ἡγέρθη ὁ Κύριος καὶ ᾤφθη Σίμωνι.”

10

172, 26. καὶ σύνθητες ἀπεφθέγγατο. 30. οὐκ ἡγνόει.

173, 9. τὴν ἀφθαρσίαν. 14. διὰ τοῦ. 21. διανύξας.

173, 24. αὐτοὺς. 32. συνέδρος ἦ.

174, 10. Ἐτελειώθη ἡ ἐρμηνεία τοῦ κατὰ Λουκᾶν Ἀγίου Εὐαγγελίου ἐρμηνευθεῖσα παρὰ τοῦ Ἀγίου Τίτου Ἐπισκόπου Βόστρων καὶ ἐτέρων Πατέρων.

Τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον ἐξεδόθη μετὰ χρόνους ἰε' τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψεως.

SUPPLEMENTUM

ET

VARIETAS LECTIONIS

AD CAT. IN EVANG. S. JOANNIS

E COD. BODL. B.

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΣΤΟΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ 'ΙΩΑΝΝΗΝ ἍΓΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

- α'. Διατί ὁ Εὐαγγελιστὴς οὗτος παραδραμὼν τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου καὶ τὸν τέκον καὶ τὴν ἀναστροφὴν, εὐθέως περὶ τῆς αἰδίου γεννήσεως αὐτοῦ διηγείται.
- β'. Διατί ὁ Εὐαγγελιστὴς οὗτος πολλάκις τὴν τοῦ προδρόμου περιφέρει μαρτυρίαν.
- γ'. Ἀντὶ ποίας χάριτος ποίαν χάριν ἐλάβομεν.
- δ'. Διατί τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευίτας πρὸς Ἰωάννην ἀπέστειλαν.
- ε'. Ὅτι ὁ μὲν Ματθαῖος τὰ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ περὶ τοῦ προδρόμου διηγείται· ὁ δὲ Ἰωάννης τὰ μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν κάθοδον τὴν ἀπὸ τοῦ ὄρους.
- ς'. Διατί τὸ κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν εἶπεν ὁ βαπτιστής, καὶ διατί ἐνέβλεψεν τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι· καὶ περὶ Πέτρου καὶ Ἀνδρέου.
- ζ'. Περὶ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ναθαναήλ.
- η'. Περὶ τοῦ ἐν Κανᾷ γάμου.
- θ'. Περὶ τῶν ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ.
- ι'. Περὶ τοῦ Νικοδήμου.
- ια'. Περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ βαπτιζόντων καὶ Ἰωάννης ἐβάπτιζεν.
- ιβ'. Τί σημαίνει ἡ γενομένη ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου πρὸς τινα Ἰουδαῖον περὶ καθαρισμοῦ.

- ιγ'. Πόθεν οἱ Σαμαριῖται συνέστησαν.
 ιδ'. Περὶ τῆς Σαμαρείτιδος.
 ιε'. Περὶ τοῦ βασιλικοῦ.
 ις'. Περὶ τοῦ ὄντος λ' καὶ η' ἔτη ἐν τῇ ἀσθενείᾳ.
 ιζ'. Περὶ ..... ασιως καὶ κρίσεως.
 ιη'. Περὶ τῶν ε' ἄρτων καὶ β' ἰχθύων.
 ιθ'. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσῃ περιπάτου.
 κ'. Περὶ τῶν ἀποσχισάντων ἑαυτοὺς μαθητῶν.
 κα'. Περὶ τοῦ εἰπεῖν μεσουσσης τῆς ἑορτῆς διὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν
 λέγει τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας, ἥτις μετὰ τὸν Αὐγουστον
 μήνα γίνεται, ἐν ᾗ ἑπτὰ ἡμέρας ἐώρταζον· ὁμοίως δὲ καὶ
 ἐσχάτην ἡμέραν μεγάλην εἰκῶν, περὶ τῆς ἐβδόμης ἡμέρας
 τῆς αὐτῆς εἰπεν ἑορτῆς.
 κβ'. Περὶ τοῦ ἐκ γεννητῆς τυφλοῦ.
 κγ'. Περὶ τῶν ἑγκαίνιων ὧν μνημονεύει ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων,
 καὶ ἐγένοντο τὰ ἑγκαίνια ἐν Ἱεροσολύμοις. ποῖα ἦν ταῦτα.
 κδ'. Περὶ Λαζάρου.
 κε'. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρου.
 κς'. Περὶ ὧν εἶπεν Ἰούδας.
 κζ'. Περὶ τοῦ ὄνου^c.
 κη'. Περὶ τῶν προσελθόντων Ἑλλήνων.
 κθ'. Περὶ τοῦ νικιτήρος.
 λ'. Διὰ τί εἶπεν νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.
 λα'. Περὶ τοῦ παρακλήτου. τοῦ ἀγίου Ἐσυχίου περὶ τῆς τρίτης
 ὥρας καὶ τῆς ἑκτης.
 λβ'. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.
 λγ'. Περὶ τῆς ἀναστάσεως.
 λδ'. Περὶ τοῦ Θωμᾶ.
 λε'. Περὶ τῆς θαλάσσης Τιβεριάδος.

178, 22. om. Ἐρώτησις et mox Ἀπόκρισις.

178, 9. Διὰ τί εἶπεν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος; ἐπειδὴ οἶδεν τοὺς
 ἀνθρώπους κ. τ. λ.

178, 22. καὶ πρὸ πάντων μαλ. τ.

178, 23. Θεὸν, τὸν Πατέρα δὲ ἀφεῖς περὶ τοῦ Υἱοῦ διαλέγεται
 διότι ἐκεῖνος κ. τ. λ.

^c οἶνε Cod.

178, 26. τὸ δὲ “ἦν” οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἀλλ’ ἡ τοῦ εἶναι ἀεὶ δηλωτικόν, καὶ ἀπείρως εἶναι. Λόγον δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν, ἵνα μὴ παθητὴν αὐτοῦ τὴν γέννησιν ὑπολάβωμεν· ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ ἀπαργεῖλαι ἡμῖν τὰ τοῦ Πατρὸς.

178, 9. Τί δήποτε Θεὸν καὶ Θεὸν εἰπὼν, καὶ γὰρ Θεὸς ἦν 5
φησιν ὁ Λόγος· οὐκ ἐμφαίνει τί μέσον ἡμῖν, κ. τ. λ.

178, 11. εἶπεν γάρ. 17. ἀνάγκη πάλιν. 18. ἐκπῆδον.

178, 19. ἡλιακῆς φύσεως. 22. οὕτως οὖν καί.

178, 26. οὐδὲν γὰρ ἡμῖν. 27. ἐνὶ βρ. ρ. 31. ἐπιθήσομεν.

181, 2. μήτις ἀπ. 8. φωτίζον. 18. αὐτὸν οὐ κατ. 10

182, 4. οὐ δέεται. 7. τὴν αὐτοῦ.

182, 9. ἐπειδὴ ὡς τὰ πολλὰ παρ’ ἡμῖν μερίζων ὁ μ.

182, 16. ἡ σκότησις ἐκείνοις.

184, 23. μόνον.

185, 3. Τὸ δὲ εἰς τὰ ἴδια hæc Chrysostomi sunt. 15

185, 5. περὶ πάντων ἀνθρώπ. 7. οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο.

185, 12. καταβάσει. 19. τὸ δὲ ὅσοι Chrys. sunt.

185, 23. ἡξιώντο.

186, 31. τῆς ἀφάτου. 34. γεγόνασιν. 35. μεταπεσεύσης.

187, 15. οἱ κατ’ ἐκεῖνο καιροῦ. 100

188, 10. τῇ τ. νηπίων Ἰουδ. ἀσθενεία συγκ. 12. λέγων.

188, 16. εὐπαράδεκτος ἡ μαρτυρία γ. 21. πρ. με ὄντα.

188, 25. τ. καλῶν. 27. ὑπερβλύζων· ὑπερβλύσαι.

188, 28. τῆς παλαιᾶς. 29. τότε om. B. 30. πολυπληθεῖν.

189, 13. γ. ἡ οἰψις. 14. τ. φύσιν om. B. 27. ὑποπτεύσης. 25

189, 35. διδ. ἔχειν.

190, 6. ἦν εἰπεῖν. 10. μ. τῆς τούτου πρ. 19. αὐτοὺς πάλιν.

190, 21. ἐστηκέναι αὐτῶν.

191, 3. Ἱεροσολ. ἐστίν. 4. πρηνὴ δεθῆναι. 7. γενόμενα.

191, 30. ἀποκ. θείας. 31. εἰπὼν ἀλλ’ ἵνα. 30

192, 5. συγγενίς σου. 16. ἐκεῖ. 28. τ. πωρ. om. B.

193, 6. διδάσκαλον. 7. παρ’ αὐτοῦ. 16. δυσμάς.

193, 19. ὦραν om. B.

193, 21. κλῖναι ἐνταῦθα δὲ ἔρχεσθε καὶ ὄψεσθε· τὸ οὐκ ἔχει
που τὴν κεφαλὴν κλῖναι τ. μ. ἰδ. 35

- 194, 19. Ἀνδρέου et infra. 32. τῆς ψυχῆς. 33. ὅτι περ.
 195, 9. ὑποπνεύσῃ. 19. μετῴνομασσω.
 195, 21. ταπεινώτερον φθέγγεσθαι. 28. πόθεν.
 195, 29. τοῦτο μόνον.
 196, 5. ἐκκρίτους. 16. ἀληθής. 25. σαφές. 5
 197, 2. καὶ πρὸ τ. διδ. om. B.
 197, 5. σημείων καὶ πρὸ τῆς διδασκαλίας. 12. ἀπὸ τῆς γῆς.
 197, 22. μέγα. 28. πόθεν om. B. 29. αὐτοῦ καὶ εἰπεῖν αὐτᾶ.
 198, 1. μαθητάς. 2. ἐκείνοις. 14. ὁμοῦ πάντα π.
 198, 17. εἰ γὰρ ἄν. 25. ἤδει γὰρ ὅτι. 31. κρήνας. 10
 198, 32. τὰς ὑδρείας. 35. ἐξ οὐκ ὄντων.
 199. Διὰ δὲ τοῦ μὴ εἰπεῖν hæc sunt Chrys.
 199, 8. εἴη τὸ ποτόν. 21. λοιπῶν σημ.
 199, 24. παραδηλῶν. 35. τούτων.
 200, 1. ἤρξατο, καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος οὐδὲν ἑθαυματούρ- 15
 γησεν. 5. γεγεννημένον. 13. ἀποκαταστήσας. 29. ἐκβαλάν.
 201, 8. τῷ νόμῳ. 13. ἐξέχεεν. 18. αὐτῶν.
 201, 20. τὸ τοσ. λαβεῖν ζῆλον.
 201, 22. ὅθεν οἱ μὲν εὐγνώμονες εὐθέως ἐμνήσθησαν ὅτι ἐστὶν
 γεγραμμένον ὅτι ὁ ζήλος· ἐκεῖνοι δὲ τῆς προφητείας οὐκ ἐμνήσθη- 20
 σαν ἀλλὰ σημ. ἐπεζήτησαν· τὸ δὲ λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον κ. τ. ἐ.
 διὰ τοῦτο εἶπεν, ἵνα δείξῃ ὅτι προγινώσκει τὰ μετὰ τ. εσ. l. 31.
 202, 15. τελείως τῇ πλάνῃ πρ. οὐ τῶν γν. 27. κηδείας.
 202, 31. ἐλήλυθας.
 203, 8. καὶ εἴτις οὖν. 9. οὐ del. cum B. 25
 203, 13. καταγ. φθέγγεται. 17. τ. θορυβ. τοῦτον.
 203, 18. ἥτε βασιλεία. βασιλείας ἠκούσθη.
 203, 19. π. Ἰουδ. ποτέ. ἀλλὰ τέως περὶ τῆς γεννήσεως διαλέ-
 γεται. διὸ καί. 33. ἀσωμάτου.
 204, 11. νόμοις. 27. τ. ἀκρ. γνωῶσιν. 34. πιστεύσῃτε. 30
 205, 2. ἰψηλότερα. 3. ἐντ. λέγοι.
 205, 4. τελεῖσθαι ἢ πρὸς σύγκρισιν τῆς ἑαυτοῦ γεννήσεως τῆς
 φρικωδεστάτης ὀνομάζων, οὕτως αὐτὸ καλεῖ, εἰ γὰρ καὶ αὕτη
 ἐπουράνιος ἐστὶν ἢ γέννησις, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνην παραβαλλομένη
 ἦν ἀληθὴ καὶ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας οὔσαν, ἐπίγειός ἐστιν. 35

- 205, 6. τίνος ἕνεκεν εἶπεν οὐδεὶς κ. τ. έ. 8. ἐλήλυθας.
 205, 9. νόμιζέ με. 17. τ. ἀκρωμένους. 23. ἐσταυρωμένον.
 207, 2. Ἀγγ. οὐκ Ἀρχάγγελον. 4. τὸ δὲ ἀπὸ τ. π.
 208, 6. ὁ δὲ μὴ πιστ. hæc Chrys. dat Cod. B.
 208, 15. τὸ σκ. ἢ τὸ φῶς. τίς γὰρ ἂν ἐλεήσειεν τ. μὴ βουλ. 5
 208, 17. Seq. Sch. non habet B. ergo non esse Chrys.
 vid. 31. λέγων.
 209, 1. πρὸς τὸ φῶς.
 209, 3. τὸ φ. ἐλθὼν πρ. αὐτοὺς, ὅτι οὐκ αὐτοὶ τοῦτο ἐζήτησαν,
 ἵνα εὕρωσιν αὐτὸ, ἀλλ' αὐτὸ τὸ φῶς ἦλθεν πρὸς αὐτοὺς, καὶ οὐδὲ 10
 οὗτ. προσεδρ.
 209, 9. Ἴσως ἐρεῖ τις hoc Sch. caret B. 25. ἀνῆει.
 209, 31. ἐνταῦθα περὶ τοῦ Χριστοῦ.
 210, 2. ὅτι καὶ ἐνταῦθα. 6. σωτηρίῳ διδ.
 210, 8. καὶ τί δήποτε τῶν μαθ. 9. ἀλλὰ μεμένηκεν. 15
 210, 11. εἰς τὸ δεσμ. εἰσαγωγῆς. 13. δηλοῦντος ἦν.
 210, 15. ἀγάγῃ. 18. πολ. μαλ. φιλονεικοτέρους ἂν ἐπ.
 210, 20. οἶμαι δὲ καὶ δ. τ. 21. αὐτῷ γεν.
 210, 22. τ. περὶ ἀμφ. 26. ἀμφοτέροις.
 210, 30. ἐμφαίνει om. 32. παρ' αὐτοῖς. 20
 211, 4. τούτῳ δὲ μ. 5. παρακν. τὸν βαπτ.
 211, 6. ἀλλὰ καὶ τῷ τὰ αὐτῶν παρ. παντ. γ. φησιν.
 211, 8. ἐτέρῳ.
 211, 11. Τὸ δὲ ἔαν μὴ hæc om. B. usq. ad τὰ θεῖα.
 211, 23. χαίρω. 25
 211, 27. χρή, καὶ ἀκούειν ἐκείνῳ παραδόντα τὴν νύμφην.
 212, 20. αὐτὸς ἑαυτῷ. 21. τὸν δὲ ἐκ τ. γ.
 212, 24. τὰ ἑαυτοῦ εὐτ. κ. ταπ. κ. μικρ. τ. ἐλογίζετο.
 Διὰ τοῦ εἰπεῖν ἃ ἤκουσεν καὶ ἑώρακεν ταῦτα μαρτυρεῖ, δείκνυ-
 σιν αὐτὸν πάντα ἀληθῆ λέγοντα, καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν παρ' αὐτοῦ 30
 ψευδές· καὶ ὅτι καὶ γὰρ δέομαι ἀκοῦσαι τῶν παρ' ἐκείνου, ἄνωθεν γὰρ
 ἔρχεται, τὰ ἐκεῖθεν ἀπαγγέλλων ἃ μόνος αὐτὸς οἶδεν σαφῶς.
 Ὅτι δὲ εἶπεν τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει· ἀντὶ τοῦ
 ὀλίγοι φησι, καὶ γὰρ καὶ μαθητὰς εἶχεν καὶ ἄλλοι προσεῖχον τοῖς
 λεγομένοις· ἅμα δὲ καὶ τῶν ἰδίων καθάπτεται μαθητῶν, ὥς οὐ

σφόδρα μελλόντων αὐτῷ πιστεύειν “ὁ γὰρ λαβὼν αὐτοῦ τὴν
 “μαρτυρίαν,” φησὶν, “ἐσφράγισεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθὴς ἐστίν.”
 ὥστε ὁ μὴ τούτῳ πιστεύων φησὶν οὐκ αὐτῷ μόνον ἀλλὰ καὶ τῷ
 Πατρὶ ἀπιστεῖ, καὶ ψεῦδος καταγινώσκει τοῦ πέμψαντος αὐτόν.
 τὸ δὲ “ἐσφράγισεν” ἐνταῦθα ἔδειξεν ἔστιν ὃν γὰρ ἀπέστειλεν
 ὁ Θεός, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ, διὰ τοῦτο οὖν ὀφείλει
 πιστεῦσθαι.

213, 24. πνεῦμα ἐνταῦθα. 35. διαλεγόμενος.

214, 18. οὐκ εἶπε δέ. Hæc Chrys. esse docet Cod. B.

214, 21. ὅτι διηλεκτής ἐστι κόλασις. 22. αὐτοὺς τ. ῥήμ. 10

214, 32. ὡς πάρεργον. τ. Σαμαρείας ὁδ.

215, 1. Ἰουδαίους. 2. αὐτὸν ἀπ.

215, 5. Ἄξιον δὲ εἰπεῖν καὶ πόθεν οἱ Σαμαρεῖται συνέστησαν
 hæc Chrysost. sunt.

215, 12. τῷ ηὐλά. καὶ ἀνελὼν αὐτόν, Ὡσὲν τὴν βασιλείαν 15
 ἔδωκεν ἐπὶ τούτῳ ἐλθὼν ὁ Σαλμανάσαρ εἶλεν πόλεις ἐτέρας καὶ
 φόρον ἐπ’ αὐτ.

215, 14. ἤξεν. 17. τούτους μὲν. 24. ἀπηγγέλει.

215, 25. παραδώσαντα. 27. ἔσεβον. 33. ἄλλων om.

215, 35. ἐπεγράψ. 20

216, 2. μετὰ παντ. 26. μαθαίνομεν. 30. εἶναι om. B.

216, 35. τὸν κόπον.

217, 15. ὑπακούσεσθαι. 19. ἄλλο μὲν. et mox ἄλλο δέ.

217, 25. ἐδέξατο. 31. διψήσει.

218, 3. αὐτό. 10. ἔρχωμαι. mox τούτου. 18. τὸν νῦν κρ. 25

218, 26. αὐτοῦ. 34. προστάτην ἀπηγ.

219, 5. προσεκύνουν; ὅτι τοπικὸν^d καὶ μερικὸν Θεὸν
 ἐνόμιζον εἶναι· οὕτω γοῦν καὶ Πέρσαις πέμψαντες ἀπήγγειλαν
 ὅτι ὁ. τ. τ.

219, 7. ἐπέμενον· δαίμονας. 10. εἰ καὶ μὴ π. 30

219, 11. ἐαυτόν. 28. Τὸ δὲ ἔρχεται hinc Chrys. est Sch.

220, 2. ἀληθ. τύπος. 19. πρὸς αὐτόν.

220, 21. τὸν Μωϋσέα δεξαμένοις μόνον. 23. πρ. τ. Υἱὸν εἶρ.

^d Est lacunæ indicium in Cod. B.

- 220, 24. οὗτ. ἐστίν. 27. προφήτην ὑμῖν.
 221, 2. οὐ διὰ τὸ μ. 4. ἐξ ἐδ. γνώμης κ. ἀπλ. διαν.
 221, 16. προσιόντες. 17. παρακαλοῦσιν.
 221, 27. post συγκ. quæ seq. usq. ad αἰσχύνην om. B.
 221, 33. ἐκ τ. οἰκείας ἀποφ. 5
 222, 15. ἔτι τετραμ.
 223, 3. χώρας μὲν καὶ θερισμόν. Hæc Chrysostom. sunt.
 τὸ πλῆθος τῶν ψυχῶν τ. ἐτ.
 223, 7. ἐτοιμότητα. 12. ἀλλ' οὐκ αὐτοὶ ἐθέρισαν.
 223, 30. ὁ πν. θερισμὸς hæc desunt Cod. B. neque sunt 10
 Chrys.
 224, 14. Chrys. Schol. non habet Cod. B.
 225, 10. γενέσθαι τὸ κρ. 12. παρὰ τ. ἰδίοις.
 225, 2. ὧδε ἑαυτὸν καλεῖ non habet B. 30. αὐτὸν om. B.
 226, 8. βουλόμενον τὸν Χριστόν. 11. εἰσῆει. 13. παρέσει. 15
 226, 21. ἔτι δὲ καί. 23. τὴν ἀτελῇ π. κ. τὴν πολ. ἐπιδειξιν.
 226, 35. Quæ seq. post διέκυψεν om. B.
 227, 15. προσέθηκεν ἀλλὰ δεικνύς.
 227, 16. οὐδέπω πρ. τ. ὕψος τῶν Σαμαρ. ἔφθασαν.
 227, 22. ἐορτὴν ἐνταῦθα τὴν πεντηκοστήν φησι. 20
 227, 24. τ. δὲ διὰ τὸ πλῆθος, μάλιστα γ. ἐν τ. ἡμέραις τ.
 227, 26. συνέτρεχον.
 228. Τὸ δὲ ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρᾳ θαῦμα τελούμενον
 οὐχ ἀπλῶς ἐγένετο, ἀλλὰ τύπος ἦν τοῦ μέλλοντος δίδοσθαι
 βαπτίσματος· καθάπερ ἐν εἰκόνι προδιαγράφων τὴν πολλὴν δύνα- 25
 μιν αὐτοῦ καὶ μεγίστην δωρεάν, ὡς ἁμαρτίας καθαῖρον καὶ ἀπὸ
 νεκρῶν ζῶντας ἐργαζόμενον. εἰ γὰρ Ἄγγελος καταβαίνων καὶ
 ταρασσών τὸ ὕδωρ ἱαματικὴν αὐτὸ (sic) δύναμιν ἐνετίθει, πολλῶ
 μαλλον ὁ τῶν Ἀγγέλων δεσπότης π. τ. νοσ.
 228, 15. καὶ ὥσπερ οὐχ ἀπλῶς ἰᾶτο τότε τῶν υἱδ. ἡ φύσις. 30
 228, 16. ἀλλ' ἡ τ. Ἀγγ. ἐνέργεια. 17. ἐφ' ἡμῶν.
 228, 19. καὶ τότε μὲν ἡ ἀσθ.
 228, 21. Post προσελθεῖν cætt. om. B.
 229, 29. χρησιμεύειν. 31. οὐ om. B.
 230, 6. αὐτόν. 16. χρὴ δὲ θαυμάσαι. Hæc Chrys. sunt. 35

- 230, 23. Post *προστάσσουντι* cætt. om. B.
 230, 33. Post *ἐξένευσε* om. quæ seq. B. usq. ad *μάρτυς*.
 231, 1. Post *σπινθήρα* reliqua om. B. 5. τί δε μ.
 231, 14. *δῶσωμεν*. 22. Pauli cit. om. B.
 231, 26. *δι' ἁμαρτήματα*. 29. οἶε με. *μοχ ἤ* om. 5
 231, 33. *γεγενῆσθαι*.
 232, 31. Quod seq. Schol. non habet Cod. B.
 233, 28. *τὴν παραλλ*.
 234, 24. *καὶ περὶ τῶν ἐτέρων λαμβάνοντας*.
 235, 1. *οὐ τοῦτον*. 8. *διαπιστεῖν*. 19. *τὰς εὐθ*. 10
 235, 29. *προστήσεσθαι*. 35. *καὶ τ. ἐκ τ. β. προσέθηκεν*.
 236, 5. *δι' ἀμφετ*. usque ad *ἄνθρωπον* non hab. B.
 236, 13. *διελέχθη*. 23. *περί* om. B. 26. *εὐρήσωμεν*.
 236, 30. *δεξώμεθα*.
 237, 3. *ἐπάγεσθαι*. 7. *Τρεῖς παράγων μαρτ*. 15
 237, 23. *οὐδὲ θαυμ*.
 237, 30. *εἶχον, ἀλλὰ πρόσκαιρος ἦν ἐκείνη καὶ ἀβέβαιος ἡ σπουδή*.
 238, 11. *περὶ Θεόν*. 27. *τῆς πίστεως*. 31. *ἐν αὐτοῖς*.
 239, 5. *τῶν αὐτοῦ*. 8. *ἡ φύσις ἡ ἐμή*. 20
 239, 13. *Ὁρᾶς hoc Sch. om. B.* 28. *ὑπακούσατε*.
 240, 5. *Hoc Sch. caret B.* 24. *φιλοσόφου*.
 242, 5. *ἀγορασ. ἀργ. om. B.*
 242, 11. *ποιεῖν. ὥς μηδὲν δὲ ὑψηλὸν ἐννοήσαντος τοῦ Φιλίππου καὶ εἰπόντος, "ὅτι τριακοσίων δηναρίων," καὶ τὰ ἐξῆς.* 25
Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου ὑψηλότερον μὲν τοῦ Φ. ἐνενόησεν, εἰπὼν ὅτι ἐστὶν ὥδε παιδάριον καὶ τὰ ἐξῆς, οὐ μὴν οὐδὲ οὕτως.
 242, 13. *ἔφθασεν τῷ ἐπαγάγειν, "ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστὶν εἰς " τοσοῦτους;" ἐπεὶ οὖν ἀπέγνωσαν ἀμφότεροι οἱ μαθηταί, τότε* 30
θαυματουργεῖ· πρὸ (Cod. πρὸς) δὲ τοῦ φανῆναι τοὺς ἄρτους, προσέταξεν ἀναπσεῖν τοὺς ὄχλους, ὅπως καὶ τὴν διάνοιαν τῶν μαθητῶν ἀναστήσῃ, καὶ τὸ θαῦμα ὑψηλότερον ἀποδείξῃ· ὥς γὰρ ἐτοίμου καὶ παρεσκευασμένης οὔσης τῆς τραπέζης, τοῦτο γενέσθαι παρεκελεύσατο, ὅτι δὲ ἐκ τῆς ἐρωτήσεως ἐκέρδαναν οἱ μαθηταί, 35

δῆλον ἐκ τοῦ εὐθέως ὑπακοῦσαι καὶ μετὰ πίστεως ποιῆσαι τὸν ὄχλον ἀναπεσεῖν, ὡς δυναμένου τοῦ διδασκάλου τοῦτον διαθρεψαι. Τινὸς ἕνεκεν τὸν μὲν παραλυτικὸν μέλλων ὀρθοῦν οὐκ ἤνχητο, οὐδὲ τὸν νεκρὸν ἐγείρων, οὐδὲ τὴν θάλατταν χαλινῶν, ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τῶν ἄρτων τοῦτο ποιεῖ; θέλων ἡμᾶς παιδεῦσαι, ὅτι τοὺς τροφῆς 5 ἀρχομένους, εὐχαριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ. συνεχώρησεν δὲ περισσεῦσαι τοσαῦτα κλάσματα, οὐ δι' ἐπέδειξιν, ἅπαγε, ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίαν νομισθῆναι τὸ πρᾶγμα. οὐκ ἔδωκεν δὲ τ. ὄχλ. 22.

244, 1. καὶ οὐδαμοῦ οὕτως θαυμάσαντες ὁμολόγησαν.

244, 3. ἔλεγον.

10

244, 15. ἐνδεικν ἤρχοντο δὲ οἱ μαθηταὶ εἰς Καπερναοὺμ, τὸ μὲν σαφὲς οὐκ εἰδότες, ἐκεῖ δὲ προσδοκῶντες εὐρήτειν αὐτὸν, οὐδὲ γὰρ ἐπιτολὴν ἠνείχοντο μὴ ζητεῖν τ. διδ.

244, 18. τοσ. αὐτ. κατ. ἔρως· καὶ γὰρ οὐχ ἀπλῶς ὁ Εὐ.

244, 21. τὸν πόθεν αὐτ. αἰνιττόμενος.

15

245, 8. γυνώτερον. Ἀκριβολογεῖται δὲ ὁ Εὐαγ. λέγων.

245, 25. ὅτι εἰ ἄλλο πλ. 26. εὐρέθη τε τὸ π.

245, 30. ποτὲ ὧδε παραγέγονας—εὐθραστος.

245, 34. ἀπόλαυσιν.

246, 5. γαστροδουλοι. 7. βρ. τ. ἀπ. κ. τ. ἐξ. ὃ δὲ λέγει 20 τοῦτό ἐστι. μηδεὶς ἐστω λόγ. ποκ τρυφῆς ὥστε διὰ ταύτην.

246, 14. κατακοπ. 18. αἰνιττομένου ὥστε δεῖν ἀργεῖν.

246, 27. θορυβάζῃ. 31. ποιεῖσθαι.

246, 32. ἐργαζ. μηδὲν εἰς τὴν αὐριον θησαυρίζειν ἔξεστιν ἐργαζ. μηδ. μερ. 25

248, 7. ἐζητ. εἰπών.

249, 5. Ἀντὶ μ. M. usque ad ἄλλ' ἐγὼ om. B.

249, 7. ἐπὶ τοῦ μ. 8. αὐτὸ ἀλήθ. quæ seq. in Sch. om. B.

249, 30. σωμ. αὐτοῦ.

250. τὰ μελλ. καὶ τὰ ἀπορ. τ. καρδ. 18. τι ἐστ. ὃ φησ. 30

250, 28. οὐκοῦν hoc Sch. usque ad δεικνὺς v. 31. caret B. neque est Chrys. 33. παρασκευάσαι.

251, 6. Συνεχῶς hæc Chrys. sunt. 9. γίνονται.

251, 21. εἰπόντων δὲ αὐτῶν οὐχ οὔτ. et hæc Chrys. sunt.

252, 20. τὰ αὐτοῦ.

35

253. 5. *κεχωρισμένης. τρανότερον δὲ αὐτό. l. 7.*

253, 30. *παρεξετάθη. 34. Hoc Sch. Chrys. dat Cod. B.*

254, 15. *Εἰπόντες δὲ πῶς. Hæc Chrys. sunt.*

254, 32. *Ἀμέτοχοι ἐσ. his caret Cod. B. usque ad φουσιν*

l. 32.

5

255, 8. *τῷ δὲ εἰπεῖν B. qui hæc Chrys. dat.*

255, 18. *τὸ δὲ καγὼ ζῶ et hæc sunt Chrys.*

256, 17. *Hæc etiam habet Cod. B.*

257, 13. *πρόσχοι. 31. παρ' ἐκείνων.*

258, 7. *πιστεύσωμεν. 18. ἀνδρ. νομίζοντες αὐτῷ φαρ. 10*

258, 19. *τῷ δὲ δεῖκ. 22. ἀπωθουμένον.*

258, 24. *βουλομένον. 33. ἐνέμειναν.*

259, 3. *κολακεύειν. 25. ἡδύνατο.*

260, 11. *δημηγορίαν.*

261, 10. *ζηλοῦντας.*

15

261, 25. *πέμπει δὲ τ. ad. hæc Chrys. sunt.*

262, 25. *πλανᾷ τ. ὄχλον' ἐκείνην μὲν οὖν ὡς νομίζω τὴν δόξαν τῶν πολλῶν εἶναι· ταύτην δὲ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἱερέων· τὸ γὰρ λέγειν πλανᾷ τὸν ὄχλον τ. θηλ.*

262, 35. *κερδαῖναι τι. ἐπιβαλ. καὶ συλλαβέσθαι. 20*

263, 1. *καὶ τί μὲν ἐδ. 4. οἱ Ἰουδ. λέγοντες.*

263, 7. *ἔδεχ. τὰ λεγόμενα. 23. κατ' αὐτὰς λαλῶ.*

263, 27. *ἐν συνηθείᾳ. 31. ζητῶ.*

264, 2. *τοῦ δὲ ὑψηλὰ φθ. 11. πραιά.*

264, 14. *ζητ. ἀποκτ. αὐτὸς δὲ ἀφείς ἐλέγξει τοῦτο ὥστε μὴ 25 ἀναισχυντοτέρους ποιῆσαι πάλιν τ. ἀπολ. ἀπτ. τ. ἀπὸ τοῦ σαβ. ἀπὸ τοῦ νόμου συλλογιζόμενος αὐτοὺς καὶ λέγων, “ἐν ἔργον “ἐποίησα καὶ πάντες θαυμάζετε.” τουτέστιν ταράττεσθε, θορυβεῖσθε.*

265, 34. *δι' οὐδὲν ἕτερον ἔλεγον, ἀλλ' ἡ ὅτι ἐκ τῆς γῆς ἐστιν 30 δεῖξαι θέλונτες καὶ ὅτι τοῦ τέκτονος υἱός· διὰ τοῦτο αὐτὸς ἀνήγεν αὐτοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν λέγων, καὶ ἐμὲ οἴδατε καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί.*

266, 8. *εἰ μὴ καὶ τοῦτο καλύπτετε sed hoc ex rasura. nam erat ἐκκαλ.*

35

- 267, 5. παρασπείρει. 25. πεπεισμένων ἦν τοῦτον εἶναι.
 267, 26. ἡ ὅτι. 34. φθ. λέγων.
 268, 4. δὲ λέγει τοιοῦτον ἐστὶ. 8. οὐ παύσομαι.
 268, 17. ἐναπομ.
 268, 30. παρεγένετο, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ, οὐδὲ ἐν τῇ 5
 τρίτῃ, ὥστε μὴ εἰς λήθην ἀπελθεῖν τὰ λεγόμενα μελλόντων αὐτῶν
 τρυφᾶν ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ ὅτε ἀνεχ.
 269, 23. ἰδρυνθῇ. 25. τὸ ἀνεκλειπές.
 270, 2. ὁμολογεῖται. 27. διὸ καὶ τινές. 30. ἐπείχοντο.
 272, 5. οἰκείωντο. 15. δέον γὰρ ἦν δεῖξ. 10
 272, 17. εἰδότες. ἐρώτησον καὶ ἴδε.
 273, 11. ἀν. αὐτῶν.
 273, 32. Quæ Chrys. dat B. ὑμεῖς δὲ φησιν οὐκ οἴδατε
 πόθεν ἔρχομαι ἢ ποῦ ὑπάγω ἔθελοκ.
 274, 16. οὐδὲ ἐγὼ εἰμι ὡς. 15
 275, 7. ἐπειδὴ εἰδότες. 26. ἔργον γέγονεν.
 275, 31. κατασείων τε.
 276, 8. καὶ σαρκικός. 9. καὶ γὰρ πόρρω.
 277, 18. καὶ ἐν τούτῳ δὲ. Hæc Chrys. attribuit B.
 277, 25. ὅπερ δὲ φ. et hæc Chrys. sunt. 20
 277, 29. καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς ὑμετέρας. 30. λαλῶ οὐδέν.
 278, 4. ἀρεστόν. 17. πληκτικωτέροις.
 279, 14. πάντων.
 280, 21. τῷ δὲ εἰπεῖν.
 281, 18. ἐκκόψαι βουλ. ὅτι πε. ἐλογιζ. 19. ὡς παρὰ τ. Θ. 25
 283, 4. καταπαῦσαι. 12. ὅτι οὐ προσῆκεν.
 283, 13. τῇ πρ. ἐκεῖνον ταῦτα ἐφθεγξάμην, καὶ δι' ἐκεῖνον ταῦτα
 ἀκούω, καὶ δι' ἐκεῖνον ἀτιμάζετέ με.
 283, 14. δι' ἐν τ. ἤκουεν.
 283, 18. τὸ δὲ hoc Sch. Chrys. dat Cod. B. Ammonio 30
 itaque quod seq. tribui debet.
 287, 9. τῶν αἰτιῶν. 23. ὅπερ ἐπὶ τῶν οὐδὲ κ.
 288, 10. Hoc Schol. Chrys. assignat B. 30. εἰ ὅλως.
 290, 2. τ. νόμου νομίζοντας. 10. ἔλεγον.

- 290, 18. καὶ ἀπορία. 130. τιθέασι. 31. μὴ ὅτι τὸ σαβ.
παρέλυσεν.
- 291, 16. μ. πάσης παρρησίας. 26. καταψεύσασθαι.
- 292, 12. διὸ καὶ ἐφών. 31. πλῆττον αὐτ.
- 293, 17. ὁ Θεὸς om. B. mox add. ὅθεν ἐκ τούτου δῆλον ὅτι 5
οὐδὲ ἐξ ἀρχῆς ἀμφιβάλλων ἔλεγεν.
- 294, 10. αὐτῷ om. B. 12. sec. αὐτὸν om.
- 295, 31. λέγει ἀναβλέψεις.
- 297, 4. τριγχόν. 12. αὐτῶν. 15. ἀπεναντίως ἐκ.
- 298, 4. καὶ γὰρ φησιν. 15. ὅθεν δῆλον ὅτι τούτων. 10
- 298, 24. τί δέ.
- 299, 1. ὀρυσόμενος. 4. τοῦ πρ. om. τοῦ. 31. μέλλοι.
- 300, 9. λαβεῖν αὐτήν. Quæ seq. a l. 24. usq. ad p. 302,
20. om. B. 24. ἦγον.
- 303, 8. πιστ. ῥήμ. πιστεύετε. 27. ἐποίησεν εἰς αὐτούς. 15
- 303, 30. διωρθώσατο.
- 306, 4. καὶ τῆς μαρτ. ἐκείνου. 9. μηδ. πεποιηκότε.
- 307, 19. αὐτῷ om. B.
- 307, 23. ὅτι ἀκούσασαι ὅτι οὐκ ἔστιν πρὸς θάνατον καὶ ἰδοῦ-
σαι αὐτὸν ἀποθανόντα, οὐκ ἔσκανδ. 20
- 307, 25. ἐπήγαγεν λέγων.
- 308, 2. αὐτοῦ om. B. 22. τὸν κεκοιμ. om. B. 28. συνίδον.
- 309, 2. καὶ θορυβ. om. B. 13. καὶ ταύτην τ. τει.
- 309, 29. οὐδ' ὅτι οἰκεία δυνάμει καὶ ἀνθεντία τὰ θαύματα
ἐποίει, ἀλλ' ὡς π. ἐν. 25
- 310, 8. συνειδοῦσα. 12. τὸ καταλῦσαι. 14. πρὸς αὐτάς.
- 310, 23. ἔμελλον.
- 311, 4. τῷ πάθει. 6. διατί εἶπεν ὁ πάντα εἰδώς.
- 311, 14. μὴ ἀπέθανεν. 16. ἐκεῖνο om. B. καθυφείσαν.
- 311, 28. περιεβάλλετο. 30
- 313, 30. ὑποπτεύουσιν. 32. οὐ προσδ. τοῦτο.
- 319, 28. καὶ τοῦτο διεφ. 34. προετίθεσαν.
- 320, 1. ἐβόησε.
- 321, 20. μετὰ ἡμέρας πολλάς. 32. τοῦτο ἐφθέγξαντο.

- 322, 4. οὐκ οἰμ. B.
- 324, 9. ὑγιαῖνον. 27. τὴν ὄνον κ. τὸν πῶλ. 29. τὴν ὄνον.
- 324, 31. ἀρχή· τοῦ χαῖρε.
- 325, 2. τ. ὀλέθροισ. 4. ἐπισυρρόμενος. 13. ὅτι οὐκ ἂν τοσ.
- 325, 17. κατήχουν—ἀνόνητα. 19. τ. κτῆσιν. 5
- 326, 31. τὸν Ἄνδρ.
- 326, 33. ἀπέλθητε." διὰ τοῦτο μετὰ τοῦ συμμαθητοῦ κοινω-
σάμενος ἀναφέρει τ. διδ.
- 327, 7. λοιπὸν ἐπὶ τὸ παθ. ἐλθεῖν. 8. θορυβῶνται.
- 327, 13. ἐν ἐμοί. 10
- 328, 20. ἐσεμ. καὶ καταπεσουμένους. 23. ἔσται κερδ.
- 328, 24. τὸ φορτικὸν κ. ἐπ. 26. ἔργων ἀκολούθησιν.
- 328, 30. παριστῶν. παιδὸς διακόνους.
- 329, 2. ἀγωνιῶν αὐτ.
- 329, 4. τὸ γὰρ τεταράχθαι κ. ἀπαλλαγὴν αἰτ. 15
- 329, 8. ταραττόμενος οὐ λέγω. 12. σου τὸν υἱόν.
- 329, 26. δεομένου.
- 330, 12. λέγων. 20. τὸ φ. ἐν ὑμῖν.
- 330, 23. καὶ τὸν πρὸ τ. στ. χρόνον αἰνιττόμενος καὶ τὴν πα-
ροῦσαν ζωὴν ἅπασαν· πολλοὶ γὰρ καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ καὶ μετὰ 20
τὸν σταυρὸν ἐπίστευσαν.
- 331, 31. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ εἶπεν Ἡσαΐας, οὐκ ἐπίστευον, ἀλλ'
ἐπειδὴ οὐκ ἔμελλον πιστ. διὰ τοῦτο εἶπεν Ἡσ. διότι ἐτύφλωσεν
αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς κ. τ. έ.
- 332, 5. περὶ οἰμ. B. 26. ταῦτα δ. φ. hæc Chrysost. sunt. 25
- 332, 28. ὁ γὰρ Ἰω. 30. τὴν ὄψιν ἐκείνην· τὸν καπνόν.
- 333, 11. ἔκραξεν.
- 333, 32. διὰ τὸ τ. πλ. καὶ τὸν νοητὸν λύειν σκ.
- 334, 1. τῆς ἀπωλείας τ. καταφρ. 5. ἦλθ. ἵνα κρίνης.
- 334, 7. ὃν ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρ. αὐτόν, ἐν τάξει γὰρ στήσεται 30
κατηγόρου ἐλέγχων αὐτόν· ποῖον δὲ ἐλάλησας.
- 334, 18. φθ. ἀλλ' ὥσπερ τοὺς ἐντολὴν λαμβάνοντας ἀδύνατον
ἄλλως τι εἰπεῖν ἢ ὅσα οἱ πέμψαντες βούλονται ἕως ἂν ἐντολὴν
πληρῶσιν, οὕτως οὐδὲ ἐμὲ ἄλλό τι πράξαι.
- 335, 27. μεγαλοφώνως. 28. τ. θαν. αὐτοῦ. 29. τὸν σφόδρα. 35

- 336, 2. ἦσαν ἐκεῖνοι. 4. ἐνίψεν αὐτός. 12. τὸ δὲ ἀπὸ τ. Θ.
 336, 18. κατακλιθῆναι.
 337, 30. ἔτρεμε, τὸ μὴ διασχισθῆναι αὐτοῦ, τ. φ.
 337, 32. ἐν τῇ συγχ. σφ. λέγων.
 338, 13. Ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς δὲ πρ. λαβὼν τὸ παράδειγμα sic 5
 B. qui hæc igitur Chrys. esse nos docet.
 338, 18. λέγω δὴ. 21. προσεγενεχθ.
 339, 5. πάθοιεν τις. 16. τὸ δολ. καὶ ὑπ. om. B.
 340, 30. δύο τρ. αὐτούς. 31. τῷ παρ' ἑαυτοῦ.
 340, 33. τ. παρ' ἐτέρων. 10
 341, 9. ἄπερ. om. B.
 341, 17. προτρεπ. πολιτείαν ἀρίστην μετιέναι· δι' ἧς γινόμενος διορατικώτατος, ὥσπερ αὐτὸς παρὰ τοὺς λοιποὺς ὑπῆρχεν μαθητὰς, πλησίον ἔσται Θεοῦ, αὐτὸν ὁρῶν αἰεὶ ὡς καθαρὸς τῇ καρδίᾳ γενόμενος· προσεθ. 15
 341, 27. κατηφής. 29. κ. ἕως μ. ἦν τοῦ χοροῦ.
 341, 32. εἶπεν αὐτ. ὁ Χριστός. ὅτι ὁ π. 34. ἀδιορθώτως.
 342, 6. γὰρ ἂν αὐτόν.
 343, 11. Ἐπειδὴ δὲ hæc Chrys. dat Cod. B.
 343, 16. διερράγησαν. 18. μακρός. 21. αὐτόν ἀνεκ. 20
 343, 29. προεῖπεν.
 344, 1. εἰκὸς ἦν ταῦτα ἀκούοντας. 24. ἐπαγγ.
 344, 25. πρὶν ἀλεκτῶρα φωνῆσαι. 26. ἀωρία γάρ.
 345, 13. δεῖ τὰ θ. 17. τ. ἐλπ. λέγων.
 345, 19. ὁ χορὸς ἐκεῖνος δέξεται. ἀφθονία γάρ. 20. ὑπὲρ τ. 25
 345, 20. τοσαύτην. 31. δεήσεσθε. 32. παρ' ἐμοί.
 346, 8. ἐγνώκατε. 10. κ. τὴν τ. Π. 14. ἦν δυν.
 346, 18. προσκορῆς. 21. ἐγκόπτων.
 346, 25. τὰς ὑποστάσεις. 28. αὐτὸν ἴδες.
 348, 31. οἶδεν γὰρ καί. 7. οὐ διὰ τοῦτο. 30
 349, 23. ἐκλαβόμεθα. 25. τὸ ἔχειν μόνον.
 350, 17. Ἐπὶ δειλίας δὲ πολλῆς ὁ Ἀπόστολος Ἰουδᾶς κρατ.
 sunt hæc Chrys.
 350, 26. τούτων μ. πιστ. τῶν λόγων. 35. π. με Πατρός.
 351, 25. διδασκαλία ὑμ. 35

- 351, 33. πάλιν τὸ ἀφίημι ἀναχωροῦντος ἦν.
 352, 17. ἰπ. ὦν θανάτου.
 354, 6. καθαῖρον. 7. τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ β.
 355, 21. Hoc breve Sch. Chrys. dat Cod. B.
 355, 22. ἀντὶ τοῦ χ. ὅτι ἐν ἐμ. 5
 355, 26. Πατὴρ, ἀλλ' ὅμως πάσχω καὶ ἀναιροῦμαι, καὶ οὐ
 ποιοῦμαι τοῦτο τεκμήριον τοῦ μὴ ἀγαπᾶσθαι με παρὰ τοῦ Πα-
 τρός, οὐδὲ ἐμ.
 356, 11. ἀναχώρησις ἀλλὰ ἀγάπης, ἐπήγαγεν λέγων, μείζονα
 ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν 10
 φίλων αὐτοῦ, τοσούτον γὰρ φιλῶ.
 356, 13. φίλων. 21. οὐ τὸ τυχόν. 27. εὐηργέτησα.
 356, 28. ἐλάττων. 31. ὑμῖν ἐπεδρ.
 357, 24. Καὶ ἐπειδὴ τὸ διώκεσθαι. Hæc Chrys. dat Cod. B.
 357, 25. πολλῶν καὶ ὀνειδίζεσθαι. 28. ἀπέδειξεν. 15
 357, 34. ἀγάπης καὶ om. B.
 358, 1. ἐξεφέρετε. 2. βουλ. δὲ αὐτοὺς ἐπιπλ. ζηλ. γεν.
 358, 6. τῶν ἐμ. παθ. 10. ἐργάζονται. 14. προεφασ.
 358, 15. καὶ ταύτην τ. ἀπελ.
 358, 21. ὅμοια· καὶ ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα ἐκπληττον ἦν, εἶπεν 20
 καὶ τὴν αἰτίαν, τουτέστιν τὴν πονηρίαν αὐτῶν.
 358, 22. προαναφ. περὶ αὐτῶν καὶ λέγοντα. quæ seq. autem
 om. B. usq. ad ἵνα μὴ θορ.
 358, 34. Post ἀκριβῶς plura deinceps e Photio Scholia
 exhibet B. sed omnia quæ noster Cod. habet, omittit usq. ad 25
 p. 361, 24. περὶ ἁμαρτίας μὲν, unde videtur lacunam inesse
 Cod. B.
 363, 19. ἄλλοτρ. λαλεῖ. 28. ὑπαλλ. 30. ἐμπεσεῖν.
 364, 4. ἅπερ ἂν εἶπον ὑμῖν. 9. ἁμαρτάνειν ἐκ. πειθ.
 364, 10. λέγει ὅτι. 13. κ. τ. ἐμ. συγκρ. om. B. 30
 364, 19. ἐπανήξει. 20. ἔσται ὁ χ.
 365, 1. ἡ ὁδὸν.
 365, 29. δηλοῖ ὅτι πᾶσαν εἰσονται τ. γν. quæ seq. om. B.
 366, 11. Πάλιν δὲ δ. θ. hæc Chrys. sunt. 15. εἰπόντας.
 366, 16. μηδὲ παρακλ. 19. ἡτήσατε. 35

- 366, 30. Περὶ παύας ὥρ. hæc Chrys. dat Cod. B.
 366, 33. συνῆν αὐτοῖς κ. διελ.
 367, 3. προστῆναι ὑμῶν. 21. παραδέξασθε. 25. τῶν ἐχθρῶν.
 369, 8. Μετὰ τὴν παρ. hæc Chrys. sunt, teste Cod. B. qui
 autem multa anteced. om. 5
 369, 16. λέγει εὐχὴν καὶ δεικν. 18. παιδεύσων.
 369, 20. ἀλλ' ἐκὼν om. B. 28. μετὰ τὸ σαρκωθῆναι.
 369, 30. συνεσταλμένα.
 371, 6. δοῖαν κ. om. B. 7. Post παρά σοι cæt. om. B.
 372, 7. δοξάσωσιν. 10
 372, 24. αἰῶνος; Εἰπὼν “ἵνα ἔχῃ τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν
 πεπληρωμένην, ἐδήλωσεν σαφῶς ὅτι θέλων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πολ-
 λῆς ἀνακτήσασθαι θλίψεως, τὰ προειρημένα ἐλάλησεν, διὸ καὶ
 πρὸς τὴν ἐκείνων συγκαταβαίνων διάνοιαν· παραμυθεῖσθαι γὰρ
 αὐτοὺς ἀλλ' οὐ διδάσκειν νῦν τὴν τῆς θεολογίας ἀκρίβειαν ἐβού- 15
 λετο· ἀνθρωπινώτερον, καὶ ὡς ἐκεῖνοι ἠδύναντο παραμυθεῖσθαι, δια-
 λέγεται· “τήρησον αὐτοὺς” λέγων καὶ “ἐν τῷ ὀνόματί σου” καὶ
 “ὅτε ἤμην ἐν τῷ κόσμῳ ἐτήρουν αὐτοὺς” καὶ τὰ ὅμοια· χαρὰν δὲ
 τὴν ἐμὴν φησὶν, οἷον τὴν πνευματικὴν, τὴν στηρίζουσαν ψυχὰς,
 ἀλλ' οὐχὶ τοιαύτην οἶαν ὁ κόσμος ἔχει, διὰ τρυφῆς καὶ ἡδονῶν καὶ 20
 σωματικῶν εὐπαθείας συνισταμένην. Hæc habet B. sed forsā
 Photii sunt, ut multa alia Scholia quæ interjicit iste Cod.
 sed nomine ejus in marg. adscripto sic, φῶ. Huic autem
 Scholio non adscribitur.
 372, 30. ὁ προδ. om. B. 25
 373, 4. ὅθεν δεικταῖον. 20. τὸ δὲ ἀγίασον.
 373, 23. πάντως γὰρ. 29. ἀπέστειλα.
 374, 2. σοι ἀνατίθ. 13. οὐκ ἀκριβοῦς ἐξισώσεως.
 374, 18. μάχωνται. 19. νομ. δέ με μη.
 374, 33. παραγεν. ἀλλ' αὐτὸν καὶ τὸν Πατέρα παραγεν. 30
 375, 1. δυναμένην. 3. συγκροτητικόν. 5. ἐγχωρεῖ.
 375, 10. μοι λέγων. 12. ἐγέννησέν ἐστιν.
 375, 16. τούτους ἅπ. σε εἰδέναι. 29. ἐπηγ. λέγων.
 375, 30. αὐτοῖς. ἐὰν γὰρ μάθωσιν, φησιν, ὅτι οὐκ ἀπέσχισμαι
 ἐγὼ ἀπὸ σοῦ, ἀλλ' εἰμὶ γνήσιος υἱός σου καὶ σφοδρὰ ἡγαπημένος 35

καὶ συνημμένως πάντως τὴν πίστιν τὴν εἰς ἐμὲ καὶ τὴν ἀγάπην
τηρήσουσιν ἀκριβῆ. ἀγαπώντων δὲ αὐτῶν ὡς χρὴ, καὶ γὰρ μενῶ
ἐν αὐτοῖς.

- 375, 31. μέσων νυκτῶν.
376, 7. μανθάνωμεν. 13. μεμελετηκότες. 5
377, 13. πῶς δὲ ὁ κελ.
378, 15. ὥρμησε.
379, 13. καὶ ἄλλος τις μαθητής. 24. ἀνακηρύττη.
379, 30. καὶ ἐπηκολούθει. 35. ταῦτα δὲ λεγ.
380, 20. ποῦ εἶεν. 10
381, 1. ἐπὶ τούτῳ.
382, 6. διδ. τὴν κηδεμονίαν. 7. ὅτι καὶ κατεχ.
382, 19. ἐξηλέγχετο. 22. Ῥωμαίους.
382, 27. καὶ φόνῳ μὲν ἀδίκῳ. 30. τὴν ἑορτὴν πᾶσαν λέγ.
382, 33. τ. βασκανίας αὐτ. ὁρῶν γὰρ αὐτ. δεδ. om. B. 15
383, 3. οὐ λέγουσι τὴν κακοποιίαν, ἀλλ' ὅτι "εἰ μὴ ἦν οὗτος
"κακοῦργος, οὐκ ἂν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν." οὕτως παντ.
383, 6. εἶπον δὲ ἐκεῖνοι. 7. οὐκ ἐξῆν.
383, 10. ἡ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐχ. 24. ἀκού. μον. ὅθεν καὶ εὐθ.
383, 31. χαρίσασθε. 33. λέγων. 20
386, 23. περιθεῖναι. 25. αὐτοῦ τῇ κεφ.
387, 27. τὸ συγκεχωρημένον.
388, 8. οἴκησιν. 9. εἰ περιῖδοι τ.
389, 33. ἔφρασεν.
390, 2. ὥρας ταύτης. 5. μετὰ ταῦτα. 25
390, 8. ἐμπαίξ. αὐτῷ. ἔτι δὲ καὶ ὅτι ὁ Π. 15. περὶ αὐτοῦ.
390, 21. αὐτῷ τῷ ἔργῳ. 29. Τοῦ αὐτοῦ.
390, 32. ἐπὶ τὸ σταυρ. ἐπὶ τῶν ὤμων.
391, 2. αὐτὰ ἡμᾶς τ. Εὐαγγ. διδάξῃ τὰ ῥήμ.
391, 4. ἐχομένοις τῆς ἐπὶ τὸν Γολγοθᾶν. 8. ἐαυτοῦ. 30
391, 13. καὶ γὰρ καὶ τὸ ξυλ. 25. τὸν δὲ τίτλον.
391, 33. μισ. Ἰουδαίους.
392, 2. τ. Ἰουδαίων, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος εἶπεν. 4. παρετράπη.
392, 10. μέσος κείσθαι. 17. διὰ τούτου.
392, 21. τὰ ἱμάτια, δηλῶν ὁ Ἰωάννης ὅτι οὐχὶ τοιοῦτος ἦν 35

ὁ χιτανίσκος φησιν, ὅτι ἐκ τῶν ἀνθεν ὑφαντὸς ἦν τοῦτο δὲ ἐμοὶ δοκεῖ λέγειν αἰνιττόμενος τὸ εὐτελὲς τοῦ ἱματίου, καὶ ὅτι καθ.

394, 2. ὑποτίνων ἐλπιδας. 9. τὸ δὲ εἰδὼς ὁ Ἰησ.

394, 23. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ ἐξέπνευσεν ἔκλινεν τὴν κεφαλὴν, ὅπερ ἐφ' ἡμῶν γίνεται, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔκλινεν τὴν κεφ. ἔξεπν. 5

395, 1. αἱ τοιαῦται πρ.

396, 10. τινὰ λόγον. 14. ὁ τύπος παρέδραμεν.

396, 18. ἡ λέγουσα.

397, 10. π. ἀνθρ. ψιλοῦ. 13. πολλ. τ. φιλοστ.

397, 14. κατὰδικον. 16. ἐνάτη γ. ὥρα. 10

397, 18. καθαιρούντων. 22. τεθῆναι.

398, 29. π. ἀναστάσεως. 30. γεγενῆσθαι. 32. οὐκ οἶδαμεν.

399, 4. τούτου ἐφρ. 4. ὥστε ἄραι. 5. κ. θεῖναι εἰς ε. τοπ.

399, 6. ἔλαβον ἄν. 33. κατῴπτυσεν.

400, 3. καὶ γὰρ ἡ φύσις εὐέμπυτος καὶ περιπ. 4. 15

400, 8. δ γὰρ οὐκ ἴδον οἱ μαθηταί, τοῦτο ἴδεν αὕτη πρώτη. δ. ἀγγ.

400, 10. οὐκ ἦν ὑψηλή. 11. τῶν σουδαρίων.

400, 15. τ. ζητεῖς om. B. 20. τεθείκασιν αὐτ.

In marg. Cod. B. hoc inest Sch. Οἱ γὰρ μαθηταί ὡς ὑψηλότεροι τῆς γυναικὸς τὴν διάνοιαν πάντες εὐθέως ἐκ τῶν σουδαρίων 20 παρεδέξαντο τὴν ἀνάστασιν. καὶ τοῦτο ἐστὶν δ εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι εἶδεν καὶ ἐπίστευσεν καὶ οὐχ ὁ λέγουσί τινες ὅτι διὰ τὸ κλαπῆναι αὐτὸν ἐπίστευσαν. καὶ γὰρ καὶ ὁ Χρυσόστομος τοῦτο δείκνυται ἀνατρέπων ἐν τῷ εἰπεῖν αὐτὸν ὡς προγέγραπται, ὅτι πιστεύσαντες ἀπῆλθον πρὸς ἑαυτοὺς ἐκπληττόμενοι· οὐχὶ πῶς 25 ἐκλάπη δῆλον ὅτι, ἀλλ' ὅτι ἀνέστη. ὡς γὰρ μὴ γινώσκοντες τὴν γραφὴν τὴν λέγουσαν περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἀπῆλθον καὶ ἴδον. ἐπεὶ εἰ ἐγίνωσκον, καὶ πρὸ τοῦ ἀπελθεῖν καὶ ἰδεῖν ἐπίστευσαν ἄν.

400, 21. ποῖα γὰρ αὕτη ἀκολουθία πρὸς ἐκείνους διαλεγομένην 30 κ. μηδεπ. μ. ἀκούσασαν.

400, 28. στραφῆναι ποιῆσαι.

401, 2. οὐδὲν οὐδέπω. 7. εἰποῦσαν αὐτὴν—ἐθήκατε.

401, 10. Post ποιῆσαι om. quae seq. B. usq. ad l. 15. ὅτι ἐστράφη.

- 401, 19. καὶ κομπ. ἔχον. 21. καὶ ἐπείγομαι.
 401, 22. κ. μηκ. μετ. ἀνθ. στρεφ. om. B.
 401, 24. φησὶ γὰρ “πορεύου καὶ εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς μου ὅτι
 “ἀναβαίνω” καὶ τὰ ἐξῆς.
 401, 26. τί οὖν ἐστὶν ἀναστῆσαι. 5
 401, 29. τὸ ἀναβῆναι. πρὸς γὰρ τὴν οὐδ.
 401, 30. ἐτέρως et quæ seq. om. B. usque ad καὶ ἡμῶν l. 32.
 401, 34. πατὴρ γὰρ αὐτοῦ μέν ἐστι φ.
 402, 3. ἱκανὰ ἦν. 28. ἐπίσταται δὲ μετὰ πολλοῦ τ. Θαυμ.
 402, 33. ἐπεδείξατο. 35. ἐνήγαγε—κατεστόρεσεν. 10
 403, 8. ἐνῆγεν. 10. ἀντίπαλον διδούς τοῦ πολέμου.
 403, 13. τὴν ἀράν.
 404, 24. παράκλησις. 25. καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐνεφ.
 404, 28. ἔδωκεν, ἀλλ’ ἐπιτηδεύουσιν αὐτοὺς πρὸς τὴν ὑποδοχὴν
 διὰ τοῦ ἐμφυσήματος κατεσκεύασεν· οὐκ ἂν δέ τις ἀμάρτοι καὶ 15
 τότε εἰληφέναι αὐτοὺς λέγων ἐξ. τ.
 405, 2. εἰκὸς ἦν. 4. τῶν συμμαθητῶν. 5. ἀπιστῶν.
 405, 10. πιστεύσειν. 12. ὁρωμ. ἦ. 26. καὶ ἀνεβ.
 405, 30. μετ’ ἐκείνους. 34. κεκλεισμένων. πάσης om.
 406, 3. συνεπίομεν. 6. ἀλλ’ ἦ. 8. ἐπεδείκνυτο. 20
 406, 28. προκύπτειν τ. οἰκ. καὶ παντ. περιῖέναι.
 407, 1. μετήεσαν. 3. καὶ εἰς διάλ.
 407, 8. τὰ ἰδιωμ. τῶν οἰκειῶν ἐπιδείκνυνται τρόπων οἱ μαθ.
 Πητρ. κ. Ἰωάνν.
 407, 13. διαζώσασθαι. 18. δεικνὺς ὅτι καὶ ἡνίκα ἐξ ὕλ. ὑποκ. 25
 407, 22. ἄλλοιω. ὁρῶντες. 24. διὰ λόγου. 25. ἐκαθέξ.
 409, 9. γινομένης. 11. ἔκκριτος. 14. ἐξαληλειμμένης.
 409, 18. εἰς δὲ τὸ τρίτον συνεταράχθη δεδοικῶς τὰ πρότερα
 ἐπ’ αὐτὸν καταφεύγει πάλιν καὶ φησιν Κύριε.
 409, 20. αὐθαδιζόμενος. 30
 409, 23. δεικνὺς ὅσου τιμ. in marg. Cod. B. Ἐπιστολὴ
 Πηλουσιώτου ργ’.
 411, 15. ἀνακλήσεως. 32. Om. μή.
 412, 6. αὐτὸν μαρτ. 7. ὁ μαρτ. π. τούτ. καὶ γράψας.
 412, 9. ἐπὶ τούτῳ. 29. εἰ δὲ μὴ πιστ. 35

412, 30. ἔξεστιν αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ ἑξῆς εἰρ. πιστ.

412, 32. τοσ. εἰπών.

413, 4. τ. ποιήσαντος. β. ἀπειργάζεται.

413, 7. προσέχωμεν. in marg. Τοῦ Πηλοτσιώτου Ἐπιστο-
λῆς σνθ'. Κεφ. 5'. 5

413, 9. δυνησόμεθα. ιο. κακῶν.

In fine, Ἐπληρώθη τοῦ Χρῆστοστόμου ἡ εἰς τὸ κατὰ
Ἰωάννην ἁγίον Εὐαγγέλιον ἑρμηνεία.

AUCTORES

E QUIBUS CONTEXTA EST CATENA IN EVANGELIUM S. LUCÆ.

Anonymus ὁ ἀνεπίγραφος 7, 8 et 14.
39, 27. 54, 6. 59, 14. 71, 3 et
17 et 32. 104, 8. 105, 10.
117, 17. 164, 33.

Apollinaris 160, 17. 161, 3.

Athanasius 418, 26.

Chrysostomus 6, 3. 8, 15. 34, 16.
51, 23. 66, 20. 105, 13. 121,
16. 134, 12. 143, 3. 144, 19.
145, 14. 154, 31. 155, 20 et
29. 156, 17. 158, 4. 160, 24.
εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ κατὰ Ματ-
θαῖον 120, 11.

Cyrillus Alexandriæ 21, 17. 23,
8 et 25. 25, 18. 26, 14. 32, 10.
33, 18. 38, 15 et 30. 40, 5 et
19 et 31. 41, 16. 42, 6 et 32.
43, 15 et 22. 44, 22. 45, 34.
46, 22. 47, 12 et 27. 49, 8.
50, 14. 51, 16 et 33. 52, 28.
53, 8 et 16. 54, 3. 57, 6 et 21.
58, 6. 59, 33. 64, 30. 66, 7.
67, 21. 68, 3 et 13. 69, 5. 73,
6. 74, 12 et 21. 75, 17. 76, 16.
77, 6. 78, 27. 79, 14. 82, 24.
92, 17. 93, 20. 96, 7. 98, 6.
99, 17 et 20. 100, 3. 101, 33.
105, 23. 109, 15. 112, 18.
116, 23. 121, 5 et 16. 130, 8.
132, 3. 135, 19 et 23. 141, 4.
144, 29. 146, 12 et 17. 147,
31. 148, 5. 149, 13. 150, 32.
151, 25 et 34. 155, 23. 157, 5.
161, 25. 162, 15. 163, 6. 165,
12 et 26.

Dionysius ὁ Ἀρεωπαγίτης 127, 21.
Evangelium τὸ κατ' Αἰγυπτίους 6, 25.

— τῶν ιβ'. i. e. duode-
cim Apostolorum 6, 26.

Gregorius Nazianz. 107, 29.

Gregorius Nyssenus 35, 7. 97,
28.

Irenæus Episcopus Lugdun. 108,
17.

Isidorus Pelusiota 19, 25. 47, 22.
107, 12. 132, 13.

Maximus 115, 30.

Origenes 6, 20. 10, 30. 20, 28.
26, 24. 30, 10 et 13 et 35. 34,
23. 35, 33. 36, 5. 37, 32. 54,
18. 84, 3. 86, 3. 93, 32. 103,
31. 108, 28. 140, 22. 147, 20.
148, 27.

Photius 419, 32.

Severus Antioch. ἐκ τῆς πρὸς Μάγναν
133, 27. πρὸς Λεόντιον πρεσβύτερον
γράφων 155, 27. ἐκ τοῦ πρὸς Ἰου-
λιανὸν συντάγματος κεφαλαίου 156,
7. ἀπολογ. 168, 14.

Titus Bostrorum Episcopus 6, 20.
39, 20. 40, 15. 41, 11 et 30.
44, 10. 45, 21. 48, 3 et 12.
51, 26. 54, 23. 58, 25. 64, 11.
65, 17. 66, 33. 67, 11. 69, 24.
70, 7 et 23. 72, 11 et 17. 82,
9. 83, 3 et 19. 84, 10. 86, 17.
92, 3. 93, 3. 135, 17. 137, 27.
141, 16. 149, 3. 150, 23 et 29.
151, 27. 153, 10. 160, 14.
161, 5. 168, 7.

Victor Presbyter 66, 25 et 29.
70, 16.

OBITER CITANTUR

Epiphanius ὁ Κύπρου ἐν τοῖς Πανα-
ρίοις 430, 7.

Homerus 418, 11.

Philostratus ἐν τῷ εἰς Ἀπολλώνιον
τὸν Τυανέα 418, 13.

AUCTORES

E QUIBUS CONTEXTA EST CATENA IN EVANGELIUM S. JOANNIS.

-
- Ammonius Presbyter** 182, 16.
 183, 22. 184, 1 et 16 et 34.
 185, 16. 191, 21. 194, 10 et
 15. 199, 5. 201, 29. 205, 27,
 30 et 32. 206, 1, 26 et 31. 207,
 18 et 35. 211, 30. 213, 14 et
 28. 214, 6. 215, 4. 219, 22.
 220, 3. 222, 23. 223, 25. 224,
 10. 225, 17. 226, 27. 227, 8
 et 29. 228, 30. 229, 16. 236,
 3. 240, 1. 243, 3 et 18. 247,
 7 et 33. 248, 13. 250, 16. 251,
 3 et 18. 252, 5 et 34. 253, 34.
 254, 14 et 27. 255, 1 et 29.
 256, 34. 257, 15. 259, 18.
 260, 6. 261, 24. 262, 8. 264,
 16. 265, 8 et 35. 266, 21. 267,
 6 et 35. 268, 32. 272, 28.
 273, 30. 274, 4 et 17. 275, 17.
 278, 23. 279, 21. 281, 6. 282,
 1 et 26. 283, 7 et 18. 284, 33.
 285, 17. 286, 6. 288, 10. 291,
 1. 295, 9. 297, 29. 301, 4 et
 12. 304, 21 et 35. 306, 31.
 314, 5 et 28. 315, 16 et 35.
 316, 11 et 35. 317, 28. 318,
 3 et 29. 319, 15. 323, 1 et 15
 et 29. 326, 3. 327, 14. 328, 4.
 331, 19. 332, 16. 334, 24. 335,
 16. 337, 35. 339, 18. 340, 10
 et 18. 342, 20 et 32. 344, 34.
 347, 17. 349, 29. 350, 16. 352,
 21 et 34. 355, 4 et 12. 356, 35.
 359, 21. 362, 16 et 32. 366, 24.
 368, 19 et 25. 371, 10. 377,
 3 et 21. 380, 5 et 27. 381, 15
 et 24. 382, 13. 383, 12. 384,
 7. 385, 6. 388, 25. 396, 22.
 398, 8. 399, 13. 408, 14.
 410, 10.
- Anastasius Antiochiæ** 410, 30.
Anonymus 'Ἀνώνυμος 260, 30.
 314, 32. 317, 3.
Antiochus Ptolemaïdos 395, 26.
Apollinaris 206, 5. 213, 21. 222,
 26. 229, 8. 230, 11. 240, 12.
 247, 3. 255, 4. 257, 3. 261,
 11. 277, 22. 280, 6. 291, 7.
 292, 5. 294, 24. 315, 20. 316,
 11 et 35. 317, 31. 324, 4.
 326, 10. 332, 23. 335, 4. 339,
 22. 348, 1. 351, 3. 353, 23.
 355, 7. 357, 23. 362, 21. 365,
 31. 369, 1. 377, 30. 378, 23.
 385, 12. 388, 28.
Basilius Cæsareæ 319, 3.
Cæsarius frater Gregorii Naz.
 370, 8.
Chrysostomus 178, 2. 184, 27.
 192, 19. 194, 7. 284, 8. 332,
 16. 335, 19. 371, 13. 381,
 32. 384, 12. 391, 8. 410, 16.
 et sæpius in non nomin.
- Cyrillus** 182, 12 et 25. 26, 18 et
 26. 186, 4. 201, 26 et 35.
 207, 12 et 30. 214, 10. 222,
 17 et 31. 229, 3. 239, 30.
 241, 11. 246, 8. 247, 18.
 249, 11 et 33. 251, 31. 254,
 3 et 21. 255, 22. 259, 33.
 266, 9. 271, 16. 273, 23. 274,
 28. 277, 3. 279, 18. 280, 28.
 284, 1 et 30. 285, 19. 294,
 27. 295, 15. 301, 7 et 31.
 304, 12. 306, 25. 315, 4 et 28.
 317, 24. 318, 22. 337, 14. 340,
 4. 350, 12. 351, 3. 353, 19.
 354, 22. 359, 5. 362, 4. 367,
 30. 376, 31. 381, 9 et 20. 382,
 10. 385, 15. 391, 28. 395, 7.

- Didymus 252, 26. 255, 33. 300, 25.
 Eusebius ὁ Καισαρεύς ὁ Παμφίλου ἐν ταῖς πρὸς Μαρίνον ἐπὶ ταῖς περὶ τοῦ θείου πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως ζητήσεσι καὶ ἐκλύσεσι 389, 2. 399, 21. 404, 5.
 Gregorius Nazianz. 353, 16.
 Hesychius Presbyter Hierosolymitanus 389, 23.
 Isidorus Pelus. Presbyter 250, 6. 304, 24. 318, 13. 410, 6. 418, 31. 420, 12. 424, 18. 449, 31. 450, 7.
 Marcion 259, 31. 260, 6.
 Origenes 182, 20. 185, 27. 206, 10. 219, 25. 294, 31. 314, 11. 316, 18. 318, 18. 322, 30. 323, 4. 337, 20. 338, 4. 339, 35. 343, 4.
 Paulus Samosatensis 235, 23. 259, 31. 260, 6.
 Photius 446, 22.
 Severus 285, 25. 325, 27. 403, 15. Apol. 193, 24. 267, 9. 397, 26. 402, 9. 406, 21. ἐκ τῶν πρὸς Εὐπράξειον κουβικουλάριον ἀπεκρίσεων 255, 11. ἐκ τῆς πρὸς Θεωμᾶν ἐπίσκοπον Γερμανικίας ἐπιστολῆς 389, 1. πρὸς Σέργιον ἀρχιεπίσκοπον ἐπιστολῆς 407, 27.
 Theodorus 184, 5. 227, 32. 248, 22. 264, 20.
 Theodorus Heracleensis 257, 3. 265, 13. 266, 25. 269, 29. 276, 21. 277, 15. 282, 3. 286, 12. 296, 19. 297, 24. 300, 33. 316, 30. 323, 20. 331, 4. 332, 23. 339, 22. 340, 12. 347, 23. 351, 3. 352, 24. 353, 23. 354, 33. 355, 14. 365, 31. 410, 20.
 Theodorus Mopsuestenus 241, 8. 243, 9. 296, 6. 301, 27. 304, 14. 314, 1 et 21. 316, 3 et 13. 317, 15. 318, 9. 327, 20. 328, 9. 330, 30. 350, 3. 355, 21. 359, 31. 362, 18. 368, 21. 385, 9.

OBITER CITANTUR

- Epiphanius 393, 7.
 Josephus 393, 8.
 Marcellus 257, 17.
 Sabellius 374, 33.

CORRIGENDA.

- Pag. Lin.
 24, 18. εὐθυμήσεων leg. ἐνθυμ.
 140, 7. παρρουσίᾳ l. παρουσίᾳ
 183, 16. ἀναμφισβήτην l. ἀναμφισβητήτων
 189, 10. θρόνον l. θρόνου
 196, 8. ἀκριβῆς l. ἀκριβῆς
 199, 32. Εὐαγγελιστὴν l. Εὐαγγελιστῆς
 215, 10. κρόνου l. χρόνου
 285, 14. Ἀβραὰν l. Ἀβραάμ
 406, 27. Τιβερίადος l. Τιβεριάδος

1-6-3

